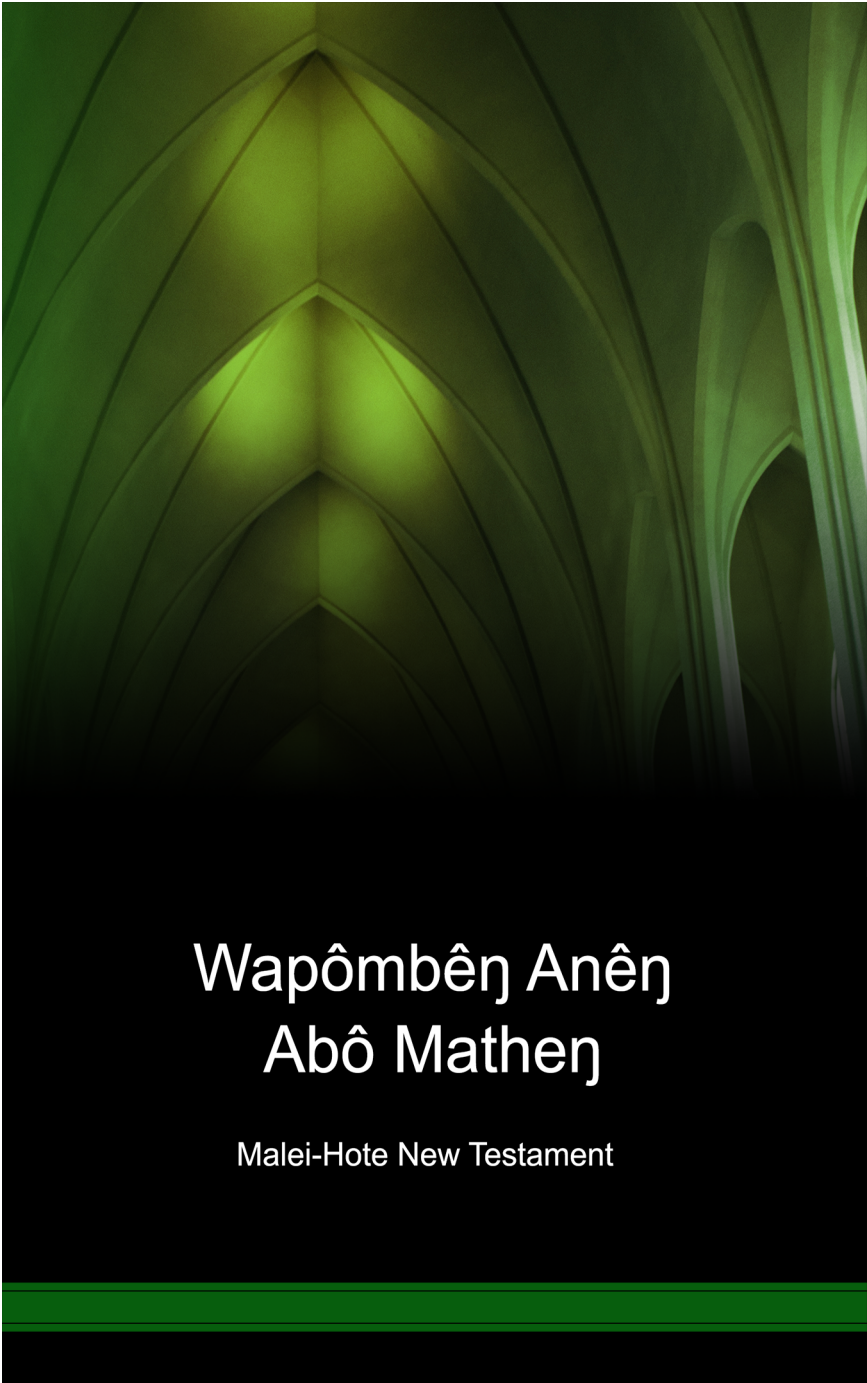

Wapômbênj Anên Abô Mathen

Malei-Hote New Testament

Contents

FRT	1
Matyu	3
Mak	50
Luk	78
Jon	126
Aposel	160
Lom	204
1 Kolin	226
2 Kolin	244
Galesia	256
Epesus	263
Pilipai	271
Kolosi	276
1 Tesalonaika	281
2 Tesalonaika	285
1 Timoti	288
2 Timoti	294
Titi	298
Pilemon	301
Hiblu	303
Jems	318
1 Pita	324
2 Pita	330
1 Jon	334
2 Jon	339
3 Jon	340
Jut	341
Auk Loŋ Kapô	343

Wapômbên Anên Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

ISBN 978-1-5313-0288-7

PDF generated on 21 Sep 2016 from source files dated 21 Sep 2016

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a

This print-on-demand edition of Scripture is designed, produced, and provided at cost by the Digital Bible Society. This is made possible through partnerships with the Bible League of Canada, Open Doors International and other missions and translation agencies. We are deeply grateful for the sacrifices made in translating this edition of Scripture and the generosity of others in making this Bible available to you.

To order additional copies of this Bible or hundreds of translations like it or to learn more about our ministries and the mission of Scripture distribution in every language, we invite you to visit www.DBS.org (USA), www.BibleLeague.ca (Canada), and www.OpenDoors.org (Europe). May God bless your work in sharing and teaching these Scriptures, until, as it is written, the earth is *“filled with the knowledge of the glory of the LORD, as the waters cover the sea.”* (Habakkuk 2:14)

Wapômbênj Anêj Abô Mathen

The New Testament in the
Malei-Hote language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples
Malei-Hote long Niugini

Wapômbênj Anêj Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote
language of Papua New Guinea
[hot]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2010 Wycliffe Inc. and The Malê people

Print publication, 2010 by Wycliffe Bible
Translators, Inc.

Web version
© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you
under the terms of the Creative Commons
license (Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, dis-
tribute and transmit the text under
the following conditions:

- Attribution. You must attribute the
work to *Wycliffe Bible Translators* (but
not in any way that suggests that they
endorse you or your use of the work).
- Noncommercial. You may not use this
work for commercial purposes.
- No Derivative Works. You may not
alter, transform, or build upon this
work.
- In addition, you have permission to port
the text to different file formats, as

long as you don't change any of the
text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you
must make clear to others the license terms
of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok
orait na lo bilong Creative Commons
Attribution-Noncommercial-No Derivative
Works license. Em i tok olsem yu ken
givim kopi long narepela manmeri. Yu ken
wokim kopi na givim long husat i laikim.
Tasol, yu mas tok klia dispela samting i
kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken
kisim mani na salim dispela. Yu mas givim
nating. Na tu, yu no ken senisim Tok.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela
buk i stap long dispela sait i gat tok orait
long usim wantaim dispela samting tasol.
Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas
askim husat i papa bilong copyright long
dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long
dispela tok orait, stretim tok, salim Buk
Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela
tok ples, yu ken askim mipela.

Olgeta tok orait na lo long tok ples En-
glish i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, plis askim
mipela.

Abô Mônj Atu Ba Nêmb Avômalô
Sa

Abô Nesam Êmônj

Êntêk ma Wapômbênj anêj Abô Mavi atu
ba nê doho ik liliñ hathak abô Malê. Ma
avômalô atu ba enarj abô Malê ma hatôm
3,000 ba havôhi. Thêlô ma anêj Salamaua
Distlik ba êmô Morobe Plovins anêj Papua
Niugini.

Sêbôk ma Wapômbênj anêj Abô Mavi ma
eto hathak abô Yabêm lôk Inglis ma Pisin,
ba intu hêv malaiñ hadên avômalô Malê.
Ma lêk ma hathak abô Malê da ba tem
nêmb avômalô Malê sa ek nesam lo nedañô
Wapômbênj anêj Abô Mavi esak thêlôda
vejñjbôlêk.

Aêj ba nanêmb leññj mavi êndênj Wapôm-
bênj esak hêv auk mavi hadên nê ik abô liliñ
SIL, ba êv iniñ nê ku ba êlêm idum ku ik abô

liliŋ sondabêŋ bêŋ anôŋ aleba kapya yaŋ lukmuk lêk halêm yaŋ ek avômalô Malê.

Lôk nanêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ esak avômalô nômbêŋ atu ba êv ku êntêk êŋ sa. Aêŋ ba môlô atu ba ôêv unim wakma ek udum ku êntêk haviŋ, nodarô. Unim wakma êŋ miŋ hi oyaŋ ami. Mi. Anêm ku mavi êŋ lêk hi hayabiŋ o hamô Malak Leŋ.

Hadêŋ 1976 ma SIL êv iniŋ nê ku ba êyô ek nijik abô Malê liliŋ. Ma 1988 ma ik Môŋ Anôŋ liliŋ vêm ma Lut lo Jona. Ma 1992 ma Mak, Aposel, Galesia ma Pilipai. Ma lêk 2,010 ma Matyu hi hayô Auk Loŋ Kapô. Ba intu nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ esak anêŋ lahiki atu.

* * * * *

Ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi.

Ma ôpatu ba halarô ba hasopa ma êmô lôk lamavi

ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.

Auk Loŋ Kapô 1:3

living Word. Thanks to Him for faithfully sustaining and enabling each and every member of the translation team. To Him be the glory.

The one who reads these prophet words,
they are blessed.

And the one who hears and follows them,
they are blessed
because the day is near.

Preface

This book is a translation of the New Testament into the Malê language of Papua New Guinea. The population of the Malê language group is over 3,000. Most Malê speakers live in the Lae District of Morobe province, approximately 20 miles south of Lae extending to the coast near Salamaua (see map).

Missionaries from Germany began work among the Malê people in the 1940's. The Yabêm language from the coastal area around Finschhafen was used as a medium for both evangelism and education. In the 1960's English became the language of education in the Malê area. Yabêm and Melanesian Pidgin continued to be used in the Malê churches until the time this translation work commenced.

At the invitation of the Malê people, the translation of this New Testament began in 1976 with the assistance of SIL. Thanks to the many Malê people whose efforts have gone into the production of this translation. Thanks also to the many people from around the world who have supported this work by means of financial support, prayers and encouragement.

Above all, thanks be to God for His written word given as a means for people to come to know and believe in His Son, the

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môn

Matyu hato kapy a êntêk. Ma anêñ athên yaj nena Livai. Yani ma anyô Israel te. Yani hadum ku hawa takis haviñ Lom vên ma hatak ku êñ ma hasopa Yisu. Yisu dalam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vên ma dalam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndên avômalô Israel nena Yisu ma thêlô iniñ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêñ ôdôn nena, 'Ôpatu ba Wapômbênñ habi bar hayô hêk ek nêñ anêñ avômalô bulubiñ.' Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet iniñ kapy ba intu abô takênñ lêk hik anônñ hathak Kilisi. Yani hato kapy êntêk ek avômalô Israel, ma donjom lahaviñ avômalô loñ buyar nesam imbiñ.

Hato hadên 60 mena 70 AD la.*

*Yisu Kilisi anêñ limi
(Luk 3:23-38)*

¹* Êntêk ma Yisu Kilisi anêñ limi. Yani ma Abraham lo Devit iniñ lim lukmuk.

² Abraham habi Aisak vê,
ma Aisak habi Jekop vê,
ma Jekop habi Juda lôk iviyañ vê.

³* Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiñ talêbô Tama.

Ma Peles habi Heslon vê,
ma Heslon habi Lam vê.

⁴ Ma Lam habi Aminadap vê,
ma Aminadap habi Nason vê,
ma Nason habi Salmon vê.

⁵* Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.

Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.
Ma Obet habi Jesi vê.

⁶* Ma Jesi habi Kiñ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêñ talêbô ma Ulia yanavi.

⁷ Ma Solomon habi Lehoboam vê,

ma Lehoboam habi Abiya vê,
ma Abiya habi Asa vê.

⁸ Ma Asa habi Jehosapat vê,
ma Jehosapat habi Jeholam vê.
Ma Jeholam ma Usaia anêñ lim.

⁹ Ma Usaia ma Jotam anêñ bumalô,
ma Jotam habi Ahas vê,
ma Ahas habi Hesekaia vê.

¹⁰ Ma Hesekaia habi Manasa vê,
ma Manasa habi Amon vê,
ma Amon habi Josaia vê.

¹¹* Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyañ iniñ bumalô. Jekonaia lôk iviyañ ibitak ma avômalô Babilon ik vovak ba ewa avômalô Israel i êmô Babilon.

¹²* Avômalô Israel êmô Babilon denañ,
ma Jekonaia habi Sialtiel vê,
ma Sialtiel ma Selubabel anêñ bumalô.
Êñ ma avômalô Israel êvôi iniñ loñ hathak loñbô.

¹³ Ma Selubabel ma Abiut anêñ lim,
ma Abiut ma Elaiakim anêñ lim,
ma Elaiakim ma Aso anêñ lim.

¹⁴ Ma Aso ma Sadok anêñ lim,
ma Sadok ma Akim anêñ lim,
ma Akim ma Eliut anêñ lim.

¹⁵ Ma Eliut ma Eleasal anêñ lim,
ma Eleasal ma Matan anêñ lim,
ma Matan ma Jekop anêñ lim.

¹⁶ Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia êñ intu havathu Yisu. Ma Yisu êñ atu ba elam nena "Mesia".

¹⁷ Ma avômalô takatu ba ibitak anêñ Abraham haveñ aleba hayô Devit, thêlô ma hatôm ôdôn laumiñ ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak anêñ Devit aleba hayô avômalô Israel i Babilon, thêlô ma hatôm ôdôn laumiñ ba lahavuva aên iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadênñ waklavônñ atu ba avômalô Israel êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdôn laumiñ ba lahavuva aên iyom.

*Malia havathu Yisu
(Luk 2:1-7)*

¹⁸* Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aêntêk. Malia anêñ avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndênñ Josep. Thai miñ ewa i ami denañ ma êyê nena yani

* :: '60 AD' anêñ ôdôn nena Yisu anêñ talêbô havathu yani ma sondabênñ hatôm 60 bôk hale ba hi yôv. * 1:1: Stt 22:18; 1Sto 17:11 * 1:3: Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * 1:5: Rut 4:13-17 * 1:6: 2Sml 12:24 * 1:11: 2Kin 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2 * 1:12: Esr 3:2 * 1:18: Luk 1:27,35

hasaberj. Lovak Mathej da hêv amena êj. ¹⁹⁻²⁰ Ma Josep, ôpatu ba enja Malia ma anyô thêthôn ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum yani mama êndôk avômalô malenij.

Êj ma habôlêm auk ek êndô avi êj menarjna ba ni. Ma dojtom hayê ni-avij nena Wapômbên anêj aŋela hayô ba hanarj, “Josep, Devit anêj lim lukmuk, amena êntêk ma Lovak Mathej hêv hadêj yani. Ba intu miŋ ôkô ek onja Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. ²¹ * Ma tem embathu okna te ek nêl anêj avômalô bulubij ba intu ondam anêj athêj nena Yisu.”

²² Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbên anêj abô injik anôn ba hanarj hadêj plopet nena,

²³ “Avi te miŋ hêk haviŋ anyô ami denarj ma tem esaberj ba embathu okna te. Ba tem nendam anêj athêj nena Imanuel.” *Aisaia 7:14*

Abô êj anêj ôdôn nena, “Wapômbên hamô haviŋ alalô.”

²⁴ Ma Josep hayê niaviŋ êj yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba Wapômbên anêj aŋela hanarj ba hawa Malia ba hi anêj unyak hatôm yanavi. ²⁵ * Ma miŋ hêk haviŋ ami aleba havathu amena êj. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êj vêm ka hêk haviŋ yanavi havej yam.

2

Ŋê lôkauk hathak vulij êlêm êyê Yisu

¹ Helot hatu kiŋ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêj loŋ Judia. Êj ma Ŋê lôkauk hathak vulij anêj loŋ wak hathak êlêm Jelusalem ² * ma enarj hik liŋ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômalô Israêl iniŋ kiŋ, anêj talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêj vulij habitak loŋ wak hathak ba alêm ek nanêm yeŋ êndên yani.”

³ Ma kiŋ Helot lôk avômalô Jelusalem sapên elanô abô êj ba êkô hathak. ⁴ Êj ma Helot halam avômalô iniŋ Ŋê bêngbên êbôk da lôk iniŋ Ŋê lôkauk hathak abô balaburj sapên ethak dojtom. Ma hanarj hik thêlô liŋ, “Mesia atu tem nembathu ênjêk êsê?”

⁵ Ma thêlô enarj viyarj nena, “Wapômbên bôk hanarj ba plopet te bôk hato nena,

⁶ * “ ‘O Betlehem atu ba hômô Juda iniŋ pik, anyô bên te tem imbitak anêj o ba eyabij yenarj avômalô Israêl êtôm boksipsip iniŋ alarj

ba intu o miŋ malak oyarj te hômô pik Juda malêvôn ami. Mi anôn!’ ” *Maika 5:2*

⁷ Yôv ma Helot halam Ŋê lôkauk eyala vulij menarjna ek endarjô nena aŋgê intu vulij êj habitak. ⁸ Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanarj, “Môlônô nômbôlêm amena êj katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonarj êndên ya ek yana yanêm yeŋ êndên yani imbij.”

⁹⁻¹⁰ Thêlô elanô kiŋ anêj abô yôv ma i. Ma êyê vulij sêbôk ba habitak loŋ wak hathak. Êj ma thêlô leŋijmavi bên anôn. Vulij êj hamôn ba hi aleba hamiŋ unyak atu ba amena hêk vôn. ¹¹ * Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êj ma elek veŋijdôn lêlô ba êkôm ba êv yeŋ hadêj yani. Ma epesarj iniŋ nômkama mavi ba êv iniŋ leŋijmavi hadêj yani. Êv gol lôk nôlôm ôv mavi ju atu ba epesarj hathak alokwarj thôk. ¹² Ma êyê niaviŋ ma Wapômbên hanarj hadêj thêlô nena miŋ ini ek Helot ami. Êj ma elom loŋondê yarj ba i iniŋ loŋ hathak loŋbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³ Ŋê lôkauk hathak vulij etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviŋ ba Wapômbên anêj aŋela te hayô ba hanarj, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aên ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv ba nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndên o am.”

¹⁴ Aên ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêj bôlôvôn ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ ma hamô aleba Helot hama. Nôm takên habitak ek Wapômbên anêj abô injik anôn ba hanarj hadêj plopet nena,

“Yahalam yenarj okna hêk Ijip ba halêm.” *Hosea 11:1*

Kiŋ Helot hik apenena vônô

¹⁶ Ŋê lôkauk hathak vulij miŋ êvôi hathak loŋbô ami ba Kiŋ Helot hayala nena esau yani. Ma larjaja kambom anôn ma lahabi thêlônij abô takatu ba bôk enarj hathak vulij anêj waklavôn. Êj ma hanarj ek nijik

* 1:21: Luk 1:31; 2:21

* 1:25: Luk 2:21

* 2:2: Nam 24:17

* 2:6: Jon 7:42

* 2:11: Sng 72:10-15; Ais 60:6

apenena takatu ba inij sondabên hatôm lokwanju sapên vônô anên Betlehem lôn anên lon yaô nena sapên. ¹⁷ Aên ba Wapômbên anên abô hik anôn ba hanar hadên plopet Jelemaia nena,

¹⁸ * “Vorvon bên hêk Lama, asên malên lôn malain bên, Lesel anên limi lêk ema ba mi. Aên ba halan ba hadô nênem yani thêvô.” *Jelemaia 31:15*

Êvôi Nasalet

¹⁹ Josep hamô Ijip denar ma Helot hama. Hayê niavij ma Wapômbên anên aŋela te hayô ²⁰ ba hanar nena, “Îê takatu ba idum ek nijik amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônû pik Israel esak lonbô.” ²¹ Êj ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvôi pik Israel. ²² Ma halanô nena Akelaus hawa lambô Helot anên lon ba hatu avômalô Judia inij kin. Ba intu hakô ek ni lon êj. Ma hayê niavij ma hasôv ba hi ²³ * hamô malak nate anên athên nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êj habitak ek Wapômbên anên abô injik anôn ba hanar hadên plopet doho nena, “Avômalô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

3

Jon anyô hathik ɲar hanar Wapômbên anên abô

(Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ Wak êj ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ɲar” hayô Judia inij lon ek enar Wapômbên anên abô êndên avômalô. Ôpên hamô lon thiliv ² * ma hanar nena, “Wapômbên anên lon lôklinyak lêk habobo. Ba intu node kapôlômim lili.” ³ Jon êj ma ôpatu ba Wapômbên hanar hadên plopet Aisaia nena, “Kaêk te halam haven lon thiliv nena, ‘Nôpôpêk lonôndê ek Anyô Bên êlêm, ma nopesar ba imbitak thêthôn ek yani.’” *Aisaia 40:3*

⁴ * Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesar hathak bok kamel vuluk ma havak bokngôp epesar hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayar kôm sopek lôn hanum

biyo thôn. ⁵ Ma avômalô anên Jelusalem lôn Judia anên malak sapên lôn lon takatu ba êmô habobo ɲar Jolodan ethak i hadên Jon. ⁶ Ma thêlô enar inij kambom bên ma Jon hathik i halôn ɲar Jolodan.

⁷ * Ma hayê avômalô Israel inij ɲê bêngbên takatu ba elam nena Palisi lôn Sadyusi ma hanar, “Môlô ma umya kambom anên nali ba osor nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbên anên lamanij e? Mi anôn! ⁸ Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim lili am. ⁹ * Ma miŋ lemimimbi auk te ba nonar êndên am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba intu yêlô avômalô thêthôn.’ Mi, yanar êndên môlô nena Wapômbên hatôm enja valu takêntêk ba epesar Ablaham anên limi esak. ¹⁰ * Kisij lêk hamô alokwar ôdôn yôv, ek alokwar takatu ba miŋ hik anên anôn mavi ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

¹¹ * “Yathatik môlô hathak ɲar ek injik thô nena bôk ole kapôlômim lili yôv. Ma doŋtom ôpatu ba tem ember ya yam anên lôklokwar ma bomar ek yenaŋ ba intu tem isik môlô esak Lovak Mather lôn atum. Yani ma anyô lôn athên bên ma ya ma yaônâlôk ba intu miŋ hatôm yanja anên va bokngôp êtôm anyô ku oyar ami. Mi anôn. ¹² Yani tem isuv nôm anên kupik vê ba êndô anôn êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôn ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami.”

Jon hathik Yisu halôn ɲar

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34)

¹³ Yisu hatak Galili ma hi ɲar Jolodan ek Jon isik yani. ¹⁴ Ma doŋtom Jon hadum ek imij yani lon sin ba hanar, “Aisê ka hólêm hadên ya? Usik ya.”

¹⁵ Êj ma Yisu hanar viyar nena, “Alalô nasopa lonôndê thêthôn ba intu usik ya.” Ma Jon halôn ba hathik Yisu.

¹⁶ * Ma kether oyar ma haviyô hêk ɲar kapô. Ma leŋ hakyav ma hayê Wapômbên anên Lovak Mather halôn ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. ¹⁷ * Ma abô te halêm anên malak leŋ ba hanar nena, “Intu ma yenaŋ Okna atu ba yalenhavin

* 2:18: Stt 35:19

* 2:23: Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45

* 3:2: Mat 4:17; Mak 1:15

* 3:4: 2Kij 1:8 * 3:7:

Mat 12:34; 23:33

* 3:9: Jon 8:33,39; Lom 4:12

* 3:10: Mat 7:19; Luk 13:6-9

* 3:11: Jon 1:26-27,33; Ap 1:5

* 3:16: Jon 1:32

* 3:17: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35

videaun. Ma ya kapôlôn mavi hathak yani.”

4

*Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)*

¹*Yôv ma Lovak Matherj halom Yisu hi loŋ thiliv ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. ²*Yani hatip ek nô m ba haverj hatôm wak lo bôlôvôn 40 ba intu hama kisi. ³Êŋ ma ngôk iniŋ anyô bêŋ hayô ek Yisu ma hanaŋ, “O Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onaŋ ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”

⁴*Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak nô m ijom ami. Mi. Esopa Wapômbêŋ anêŋ abô lôkthô.’”

⁵Vêm ma ngôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loŋ bêŋ atu ba matherj ma hadô hamiŋ unyak matherj anêŋ vôn daim te. ⁶Ma hanaŋ, “O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, e? Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, “‘Wapômbêŋ tem nê m anêŋ aŋela ek neyabiŋ o.

Ma thêlô tem netak baherj
ek miŋ valu la embatho vemkapô ami.’
Kapya Yey 91:11-12
Ba intu ôsôn kisi.”

⁷*Ma Yisu hanaŋ, “Abô bute hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya aêntêk, ‘Miŋ hatôm môlô nundum mambêŋ esak Wapômbêŋ, môlônim Anyô Bêŋ ami.’”

⁸Vêm ma ngôk hawa yani hathak loŋbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loŋ lôk nômkama mavi lomalama takatu ba hamô pik bêŋ êntêk lôkthô thô hadêŋ yani. ⁹Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanê m nô m takêntêk sapêŋ êndêŋ o. Ma donjom ondek vemdôn lêlô ba nê m yerj êndêŋ ya am.”

¹⁰*Ma Yisu hanaŋ, “Sadaŋ, o vê. Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Nê m yerj êndêŋ Wapômbêŋ anê m Anyô Bêŋ ma undum yanida anêŋ ku ijom.’”

¹¹Ba intu ngôk êŋ hatak yani ba hi ma aŋela êyô êv yani sa.

*Yisu hadum anêŋ ku môŋ
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)*

¹²*Ma Yisu hanaŋ nena bôk êdô Jon hamô koladôn. Ba intu havôhi Galili ¹³ba hi hamô Kapaneam ma miŋ hamô Nasalet ami. Kapaneam êŋ hamô habobo kasukthôm te ba hamô Sebulun lo Naptali iniŋ pik. ¹⁴Yani hamô loŋ êŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anêŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia nena,

¹⁵“Sebulun lo Naptali iniŋ pik
atu hamô habobo kasukthôm,
lôk pik atu ba hêk ŋaŋ Jolodaŋ anêŋ
daŋ vi,
Galili, loŋ atu ba avômalô loŋ buyaŋ
êmô.

¹⁶Avômalô takatu ba êmô momaŋiniŋ bêŋ
kapô,
thêlô lêk êyê deda bêŋ te.
Ba idum ek nema,
ma donjom deda habi hayô hêk thêlô
ba hêv momaŋiniŋ vê.” *Aisaia 9:1-2*

¹⁷*Yisu hayô Kapaneam yôv ma hadum anêŋ ku môŋ ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ avômalô nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk habobo ba node kapôlômim lilij.”

*Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)*

¹⁸Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêŋ liŋdaŋ ma hayê anyô lo yaŋ Saimon atu ba elam nena Pita lôk yaŋ molok Andulu. Thai ma ŋê ik alim ba ibi iniŋ yakserj halôk kasukthôm. ¹⁹Ma hanaŋ hadêŋ thai, “Mamu nôlê m nosopa ya! Tem yandum ba mamu nôbôn avômalô êtôm ôvôn alim halôk yakserj.” ²⁰Ma ketherj oyaŋ ma thai êdô iniŋ yakserj hamô ma esopa Yisu.

²¹Habup hathak vauna ma hayê anyô loyaŋ, Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nakaduŋ. Thêlô lôk lambô êmô yerj ba idu iniŋ yakserj. Ma Yisu halam thai. ²²Ma ketherj oyaŋ ma etak lambô lôk yerj hamô ma esopa Yisu.

*Yisu hadum avômalô lôk liŋj mavi
(Luk 6:17-19)*

²³*Yisu hi haverj Galili lôbôlôbô ba hathak habitak hayô iniŋ unyak yerj ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak hadêŋ i. Ma hadum iniŋ malaiŋ lôk liŋj lomalama ba ibitak mavi.

* 4:1: Hib 2:18; 4:15 * 4:2: Kis 34:28 * 4:4: Lo 8:3 * 4:7: Lo 6:16 * 4:10: Lo 6:13 * 4:12: Mat 14:3;
Mak 6:17; Luk 3:19-20 * 4:17: Mat 3:2 * 4:23: Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 * 4:24: Mak 6:55

²⁴* Ma avômalô anêṅ plovins Silia elarṅ abô hathak Yisu anêṅ ku ma ewa iniṅ ṅê lôk lijiṅ lomalama sapêṅ ba i hadêṅ yani. Ewa ṅê takatu ba ewa vovay bêṅ lôk ṅê ṅgôk hamô haviṅ i ma ṅê ema yak lôk ṅê ivuviṅ sapêṅ i hadêṅ yani ek hêv iniṅ lijiṅ takêṅ vê. ²⁵* Avômalô bêṅ anôṅ êlêm esopa yani. Doho êlêm anêṅ Galili, ma doho êlêm anêṅ Jerusalema, ma doho êlêm anêṅ Judia. Ma doho êlêm anêṅ Dekapolis lôk loṅ takatu ba hamô ṅarṅ Jolodanṅ vi.

5

Yisu hadôṅ avômalô
(Luk 6:20-23)

¹ Yisu hayê avômalô bêṅ anôṅ êlêm ma hathak dumte ba hi hamô. Ma avômalô takatu ba esopa yani i êyô ek yani. ² Ma hadôṅ i ba hananṅ nena,

³* “Ôpatu ba hayala nena yani anyô kam-bom anôṅ, ôpêṅ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôk-liṅyak.

⁴* Ma ôpatu ba lamalaiṅ, ôpêṅ lêk hamô mavi ba Wapômbêṅ tem nêṅ yani thêvô.

⁵* Ma ôpatu ba hamô malinṅyaô, ôpêṅ lêk hamô mavi ba tem enja pik sapêṅ.

⁶* Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmu-niṅ ek imbitak êtôm anyô thêthônṅ, ôpêṅ lêk hamô mavi ba tem laviyak.

⁷ Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô yanṅ, ôpêṅ lêk hamô mavi ba Wapômbêṅ tem nêṅ kapô ek ôpêṅ aêṅ iyom.

⁸ Ma ôpatu ba kapô mabuṅ, ôpêṅ lêk hamô mavi ba tem êṅjê Wapômbêṅ.

⁹ Ma ôpatu ba hêv bulubiṅ, ôpêṅ lêk hamô mavi ba tem nendam nena Wapômbêṅ anêṅ nakaduṅ.

¹⁰* Ma anyô thêthônṅ te hapôm vovay, ôpêṅ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak.

¹¹* “Hosopa ya ba anyô te hananṅ abôma hathak o lôk hêv vovay hadêṅ o lôk hananṅ abô kambom lomalama hathak o mena hananṅ abôyanṅ hathak o, êṅ ma lêk hômô mavi!

¹²* “Avômalô bôk idum aêṅ hadêṅ plopet tak sêbôk ba êmônṅ ek o. Ma Wapômbêṅ tem nêṅ vuli mavi bêṅ te êndêṅ o êmô malak leṅ ba intu lemmavi anôṅ ba ômbô o!

Wapômbêṅ anêṅ avômalô hatôm ṅgwêk lo deda

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ “Môlô ma pik êntêk anêṅ ṅgwêk. Ma doṅtom ṅgwêk vabô, êṅ ma lêk habitak hatôm siṅusik ma hatôm imbitak vasiṅ esak loṅbô ami ba intu nômbi ni ek avômalô nêyô niniṅ ba nembak pesa.

¹⁴* “Môlô ma pik anêṅ deda. Ma malak atu ba hamô dum ba avômalô êtôm atum lam sapêṅ, thêlô êthôkwêṅ ek nêṅ deda ma miṅ ivuṅ ami. ¹⁵* Ma miṅ othak ôtôm atum lam ba uvuṅ halôk uṅ kapô ami. Othak opesanṅ lam anêṅ deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.

¹⁶* “Ma môlônim deda imbi êyô ên-jêk avômalô lôkthô ek nêṅê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam môlônim lemambô atu ba hamô malak leṅ anêṅ athêṅ.

Yisu halêm ek embatho abô balabuṅ loṅ

¹⁷* “Môlô miṅ nosonṅ nena yahalêm ek yambuliṅ abô balabuṅ lôk plopet iniṅ abô ami. Yahalôk ba yahalêm ek abô takêṅ injik anôṅ ma miṅ yahalêm ek yanêṅ vê ami.

¹⁸* Yananṅ avanônṅ êndêṅ môlô. Abô lêlêyanṅ yaô nena sapêṅ atu ba eto hêk kapya abô balabuṅ te tem miṅ nêṅ yak ami. Mî anôṅ. Abô takêṅ tem êṅjêk endeba pik lo leṅ anêṅ danṅ. Ma nômkama takatu ba hamô abô balabuṅ sapêṅ tem injik anôṅ. ¹⁹* Aêṅ ba ôpatu ba hêv abô balabuṅ yaônate vê ba hadôṅ avômalô hathak tem êtôm okna hathek êṅjêk Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak. Ma doṅtom ôpatu ba hasopa abô balabuṅ lôk hik thô hadêṅ avômalô tem imbitak anyô lôk athêṅ bêṅ êṅjêk Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak. ²⁰ Yananṅ avanônṅ êndêṅ môlô. Anêṅ thêthônṅ miṅ hamônṅ ek Palisi lôk ṅê lôkauk hathak abô balabuṅ iniṅ ami, êṅ ma tem miṅ hatôm ôyô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ami.

* 4:25: Mak 3:7-8 * 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; ALK 7:17 * 5:5: Sng 37:11 * 5:6: Ais 55:1-2
* 5:10: 1Pi 3:14 * 5:11: 1Pi 4:14 * 5:12: 2Sto 36:16; Ap 7:52 * 5:14: Jon 8:12; 9:5 * 5:15: Mak 4:21; Luk
8:16; 11:33 * 5:16: Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Lom 3:31 * 5:18: Luk 16:17; 21:33 * 5:19: Jem 2:10

Notauviŋ unim lemin maniŋ
(Luk 12:57-59)

²¹ * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ hadêŋ bumalô thêlô nena, ‘Miŋ uŋgwik anyô vônô paliŋ ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô paliŋ tem êpôm abô.’ ²² * Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô. Anyô te lamaniŋ hadêŋ anyô yaŋ, ôpêŋ tem êpôm abô. Ma anyô te hanaŋ abôma hathak anyô yaŋ, ôpêŋ tem imiŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ ek indum abô. Ma anyô te hanaŋ hadêŋ anyô yaŋ nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpêŋ tem nimbi êndôk loŋ atum lôkmala.

²³ * “Aêŋ ba hômô loŋ êbôk da ek ômbôk anêŋ da, ma lemhabi nena anêŋ abô hêk haviŋ anyô te, ²⁴ * êŋ ma otak anêŋ da êmô loŋ êbôk da ma nu êndêŋ ôpêŋ. Ma opesaŋ abô imbiŋ yani vêmam ka nu ômbôk anêŋ da.

²⁵ * “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu oveŋ loŋôndê hi denaŋ ek nôyô loŋ nindum abô, ma opesaŋ abô imbiŋ yani ketheŋ. Yakô tem etak o êndôk anyô halaŋô abô baŋ. Êŋ ma ôpêŋ tem etak o êndôk anêŋ nê ku baheŋiŋ ek nêndô o êmô koladôŋ. ²⁶ Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ o. Tem ômô koladôŋ endeba nêŋ anêŋ vuli sapêŋ atu ba anyô bêŋ hanaŋ am.

Otak auk sek waliliŋ

²⁷ * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, ‘Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami.’ ²⁸ * Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek ênjêk imbiŋ yani, êŋ ma lêk hêk haviŋ avi êŋ yôv. ²⁹ * Aêŋ ba malem vianôŋ hadum ba hudum kambom, êŋ ma ômbi vê ba umbini! Malem daluk doŋtom iyom, êŋ ma malaiŋ. Ma doŋtom, lemvimkupik sapêŋ êndôk loŋ atum lôkmala, êŋ ma malaiŋ bêŋ anôŋ. ³⁰ * Ma bahem vianôŋ hadum ba hudum kambom, êŋ ma odabêŋ kisi ba umbini! Bahem doŋtom iyom, êŋ ma malaiŋ. Ma doŋtom lemvimkupik sapêŋ êndôk loŋ atum lôkmala, êŋ ma malaiŋ bêŋ anôŋ.

Miŋ nêŋ vônim vê ami

(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ * “Môlô bôk olaŋô yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapyba ba nêŋ kapyba êŋ êndêŋ yanavi ek nêŋ yani vê. Ma miŋ hatôm nêŋ yanavi vê oyaŋ ami.’ ³² * Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vê oyaŋ ma miŋ hadum sek ami ba avi êŋ hi hawa anyô yaŋ êŋ ma ôpêŋ hadum ba avi êŋ hadum sek. Ma yamalô lukmuk êŋ hadum sek aêŋ iyom.

Nonaŋ abô anôŋ iyom

³³ * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ hadêŋ bumalô thêlô nena, ‘Hovak balabuŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ hathak nômla, êŋ ma undum nôŋ êŋ anôŋ.’ Miŋ ômbôliŋ dômmim ami. ³⁴ * Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ ombak balabuŋ esak nômla ami lôk miŋ ombak balabuŋ esak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ami ek malê nena yanida hamô malak lej hatôm kiŋ. ³⁵ * Ma miŋ ombak balabuŋ esak pik ami ek malê nena pik bêŋ êntêk ma balê Wapômbêŋ da hatak vakapô hayô hamiŋ. Ma miŋ ombak balabuŋ esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kiŋ Bêŋ atu anêŋ malak. ³⁶ Ma miŋ ombak balabuŋ esak lemkadôk ami ek malê nena o miŋ hatôm onaŋ ba lemkadôk ŋauŋ imbitak thapuk mena longavu la ami. ³⁷ Ba intu môlô nonaŋ abô avanôŋ iyom. Ma miŋ nonaŋ balabuŋ lomalama ek injik thô nena onaŋ abô avanôŋ ami. Abô takêŋ habitak anêŋ Sadaŋ anêŋ.

Môlô miŋ uŋgwik kambom liliŋ ami
(Luk 6:29-30)

³⁸ * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yaŋ madaluk siŋ, êŋ ma nômbi ôpêŋ madaluk siŋ aêŋ iyom. Ma anyô te hik anyô yaŋ abôlêk kalalaŋ lu, ma uŋgwik ôpêŋ abôlêk kalalaŋ lu aêŋ iyom.’ ³⁹ Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ uŋgwik anyô yaŋ anêŋ kambom liliŋ ami. Ma anyô te hapetav malem daŋ vi, êŋ ma nungwik vi liliŋ ek epetav imbiŋ. ⁴⁰ Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halaŋô abô hanaŋ nena nêŋ anêŋ kwêv êndêŋ ôpêŋ, êŋ ma nêŋ anêŋ kwêv thilibuŋ êndêŋ ôpêŋ imbiŋ. ⁴¹ Ma anyô

* 5:21: Kis 20:13; Lo 5:17 * 5:22: 1Jon 3:15 * 5:23: Mak 11:25 * 5:27: Kis 20:14; Lo 5:18 * 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4 * 5:32: 1Ko 7:10-11 * 5:33: Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12 * 5:35: Sng 48:2; Ais 66:1 * 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21

vovak te hanaŋ nena onja anêŋ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êŋ ma nu êtôm kilomita ju. ⁴²Ma anyô te hanaŋ hik o liŋ ek nêŋ nômlate êndêŋ yani, êŋ ma nêŋ êndêŋ yani. Ma anyô te lahaviŋ enja nômlate ênjêk o vêm ka nêŋ viyaŋ, êŋ ma miŋ ôpôlik ami.

Lemimimbij nê takatu ba êpôlik hathak o (Luk 6:27-36)

⁴³* “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, ‘Lemimbij anêŋ avômalô ma ôpôlik esak nê takatu ba êpôlik hathak o.’

⁴⁴⁻⁴⁵* “Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena lemimimbij nê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk noterŋ mek esak nê takatu ba êv vovaŋ hadêŋ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leŋ anêŋ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêŋ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek nê thêthônŋ lôk nê lokbaŋ. ⁴⁶Ma môlô othak lemimhaviŋ nê takatu ba leŋihaviŋ môlô iyom, êŋ ma nôŋ oyaŋ. Tem miŋ môlô noja nôŋ mavi te ami. Nê ewa takis ethak idum aêŋ haviŋ! ⁴⁷Ma môlô othak ôêv waklêvônŋ hadêŋ môlônim avômalô iyom, môlô osoŋ nena kobom hik môlô vônô e? Nê daluk idum aêŋ haviŋ! ⁴⁸* “Ba intu nômô batônŋ oyaŋ êtôm Lemambô atu ba hamô batônŋ oyaŋ hamô malak leŋ.”

6

Nônêŋ avômalô siv sa

¹* “Môlô noyabiŋ am! Miŋ nundum ku mavi lomalama ek avômalô nêgê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêŋ atu ba hamô malak leŋ tem miŋ nêŋ nôŋ mavi la êndêŋ môlô ami.

²* “Môlô udum ek nôŋêŋ avômalô siv sa, ma miŋ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmônŋ ba i unyak yeŋ. Êŋ ma thêlô êv nômlate hadêŋ avômalô siv ek avômalô nêgê ba nebam thêlô. Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô nena nê takêŋ lêk ewa iniŋ mavi yôv ba emberŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋ nôŋ mavi yaŋ êndêŋ i ami. ³Ma

doŋtom môlô udum ek nôŋêŋ nômlate êndêŋ avômalô siv, êŋ ma nubuy ba nôŋêŋ ek avômalô vi miŋ nêgê ami. Nôm atu ba bahem vianônŋ hadum ma bahem vikerŋ êsônŋ paliŋ ‘ek ku êŋ ênjêk loŋ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loŋ kapô ma tem nêŋ nôŋ mavi te êndêŋ o.

Okopak ba oterŋ mek (Luk 11:2-4)

⁵* “Môlô udum ek noterŋ mek, ma miŋ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leŋihaviŋ noterŋ mek nimij malaklêvônŋ lôk unyak yeŋ ek avômalô nêgê i. Odaŋô! Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô. Nê takêŋ lêk ewa iniŋ mavi yôv ba emberŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋ nôŋ mavi yaŋ êndêŋ i ami. ⁶Ma doŋtom hudum ek oterŋ mek, êŋ ma nu anêŋ unyak kapô ma nuŋgwik unyak abôlêk siŋ. Ma oterŋ mek êndêŋ Lemambô atu ba hamô loŋ kapô. Ma Lemambô tem ênjê ku takatu ba hudum hêk loŋ kapô ma nêŋ nôŋ mavi te êndêŋ o.

⁷* “Hudum ek oterŋ mek, ma miŋ ondela abô êtôm nê daluk ethak idum ami. Thêlô eterŋ mek daim ek esoŋ nena Wapômbêŋ tem endajô iniŋ mek daim êŋ. ⁸* “Ma doŋtom hudum ek oterŋ mek ma Wapômbêŋ lêk hayala anêŋ malaiŋ yôv ba intu miŋ osopa iniŋ bôk lo loŋ ami. ⁹Ma noterŋ mek aêntêk, “ ‘Wakamik, hômô malak leŋ.

Yêlô nambô anêŋ athêŋ matherŋ liŋ.

¹⁰* “Anêŋ loŋ lôkliŋyak êlêŋ.

Yêlô nasopa anêŋ lemhaviŋ ênjêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leŋ.

¹¹Nêŋ nôŋ êndêŋ yêlô êndêŋ wak êntêk.

¹²* “Ma otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlônŋ ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêŋ yêlô.

¹³* “Miŋ otak yêlô ek nandum kambom ami. Ma nêŋ yêlô vê ênjêk kambom.”*

¹⁴* “Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leŋ tem etak kapô ek môlô aêŋ iyom. ¹⁵Ma hovalonŋ

* 5:43: Wkp 19:18 * 5:44-45: Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20 * 5:48: Wkp 19:2; Lo 18:13 * 6:1: Mat 23:5 * 6:5: Mat 23:5; Luk 18:10-14 * 6:7: 1Kin 18:26-29 * 6:8: Mat 6:32 * 6:10: Luk 22:42 * 6:12: Mat 6:14-15; 18:21-35 * 6:13: Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18 * 6:13: Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Matyu hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ lôkliŋyak lôk lôklôkwaŋ ma athêŋ lôkmangŋiŋ, êŋ ma oda anêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanônŋ. * 6:14: Mak 11:25-26

kapôlôm lôŋ ek avômalô vi, ma Lemambô tem embaloŋ kapô loŋ ek o aêŋ iyom.

Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ

¹⁶ * “Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ, ma miŋ malem tiyamtiyam êtôm nê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miŋ ithik i ba epesaŋ i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nôm. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena nê êŋ lêk ewa iniŋ nôm mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋ nôm mavi yaŋ êndêŋ i ami. ¹⁷ Ma doŋtom hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ, ma otak nôm lênglêŋ esak lemkadôk lôk usik thonam lo malem êtôm lemmavi iyom ¹⁸ ek avômalô miŋ neyala nena lêk hutip ek nôm ami. Ma lemambô atu ba hamô loŋ kapô, yani iyom intu hayê anêŋ ku loŋ kapô êŋ ba tem nêŋ nôm mavi te êndêŋ o.

Nômbôlêŋ nômkaŋ malak leŋ

(Luk 12:33-34)

¹⁹ * “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliŋ nômkaŋ lôk nê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkaŋ takêŋ vani. Ba intu miŋ nômbôlêŋ nômkaŋ mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami. ²⁰ * Mi, nusup nômkaŋ malak leŋ mavimavi iyom. Êŋ ma miŋ hatôm da lo didu nimbuliŋ nômkaŋ takêŋ lôk nê vani miŋ hatôm nijik anêŋ unyak vose ba neja anêŋ nômkaŋ vani ami. ²¹ Loŋ atu ba anyô anêŋ nômkaŋ mavi hamô intu kapôlôŋiŋ tem êmô loŋ êŋ imbiŋ.

Maleŋ ma kupik anêŋ deda

(Luk 11:34-36)

²² * “Maleŋdaluk ma leŋviŋkupik anêŋ deda. Aêŋ ba malemdaluk hamô mavi, êŋ ma anêŋ deda êŋ hayabiŋ lemvimkupik sapêŋ. ²³ Ma doŋtom maleŋdaluk kambom, êŋ ma momaŋiniŋ lêk hayabiŋ leŋviŋkupik sapêŋ. Ba deda atu ba hamô kapôlôm miŋ hadum anêŋ ku ami, ma momaŋiniŋ tem indumbak bêŋ.

Anyô te miŋ hatôm indum anyô ju iniŋ ku ami

(Luk 16:13)

²⁴ * “Anyô te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ

ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôŋ ek anyô yaŋ. Môlô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuseleŋ ami.

Miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkaŋ pik ami

(Luk 12:22-32)

²⁵ * “Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ. Leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkaŋ pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm lôk yaŋ ami. ²⁶ * Ôŋgô menak. Thêlô miŋ ethak idum ku lôk elav nôm ami. Ma miŋ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ami. Môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak. ²⁷ Ma môlô lemhiŋkam hathak nôm pik takêŋ, ma tem nôŋ môlô lôkmala wak te imbiŋ e? Mi anôŋ!

²⁸ * “Aisê ka môlô othak lemimhabi bêŋ anôŋ hathak kwêv? Môlô ôŋgô alokwaŋ vuak takatu ba hamô mayaliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô miŋ ethak idum iniŋ ku lôk idu iniŋ kwêv ami. ²⁹ * Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô! Solomon hathak hik anêŋ kwêv kékêlô. Ma anêŋ kwêv sapêŋ ma nôm yaôna ek alokwaŋ vuak mavi takatu. ³⁰ Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ yaôna lôk! Ketheŋ oyaŋ ma tem nedabêŋ kamuŋ takatu kisi ba nêmbôk esak atum! Ma doŋtom Wapômbêŋ hathak hêv kwêv hadêŋ kamuŋ takêŋ. Ba intu tem eyabiŋ môlô mavi aêŋ iyom. ³¹ Aêŋ ba môlô miŋ lemim injik am ba nonaŋ, ‘Yêlô aŋgaŋ malê lôk nanum malê?’ ma ‘Yêlôaniŋ kwêv êsê?’ Dô. ³² * Îê daluk ethak elaviŋ ba esopa nôm takêŋ. Ma doŋtom môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ hayala môlônim malaiŋ ba tem nêŋ nôm takêŋ êndêŋ môlô. ³³ * Ba intu ku môŋ ma lem injik o esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk osopa anêŋ abô ma tem nêŋ nôm takêŋ sapêŋ êndêŋ o. ³⁴ Aêŋ ba môlô miŋ lemimmalaiŋ ek kamuŋ anêŋ nômkaŋ ami. Kamuŋ anêŋ malaiŋ ma wak êŋ da anêŋ. Ma wak te anêŋ malaiŋ ma wak êŋ da iyom anêŋ.

* 6:16: Ais 58:5-9 * 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22 * 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29: 1Kiŋ 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * 6:32: Mat 6:8 * 6:33: 1Kiŋ 3:11-14; Sng 37:4,25; Lom 14:17

7

*Minj nutitiniŋ avômalô ami
(Luk 6:37-42)*

¹* “Môlô minj nutitiniŋ anyô vi ami. Wapômbênj tem ititiniŋ môlô aênj iyom!
²* Abô takatu ba honarj hathak anyô vi, ênj ma Wapômbênj tem enarj aênj êndênj o. Ma malêla takatu ba huik sam hadênj anyô vi ma tem nênm viyarj aênj iyom êndênj o. ³Ma lem hik o hathak siŋusik yaô atu ba hamij mamuyarj madaluk. Ma doŋtom aselerj atu ba hapalarjaniŋ hamij oda malem siŋ ma hôthônj paliŋ. ‘Ba honarj, ‘Aiyarj, yahadum ek yanêm siŋusik atu ba hamô malem daluk vê.’ Nôŋgô katô, oda anêm ma aselerj hapalarjaniŋ hamij malem loŋ siŋ. ⁵O anyô abôyarj! Nêm aselerj atu ba hêk malem vê ek nôŋgô tak vêm ka minj nênm siŋusik atu ba hêk mamuyarj madaluk vê.

⁶“Ma minj noja nôm mathenj ba nônmê êndênj avurj ami. Tem nijik liliŋ ba nesarj môlô mayaliv. Ma minj nômbi unim kômkom mavi êndênj bok ami. Tem nembak pesa esak verjij kapô.

*Loŋôndê netenj mek
(Luk 11:9-13)*

⁷⁻⁸* “Êjê takatu ba enarj hik Wapômbênj liŋ, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enarj. Ma anyô habôlêm nômlate, ênj ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididiŋ unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vê ek ôpênj. Aênj ba nonarj injik Wapômbênj liŋ ma tem nênm môlônim lemimhaviŋ êndênj môlô. Ma môlô ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiŋ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môlô.

⁹“Nalummalo hanarj hik o liŋ ek nênm polom êndênj yani, ma tem nênm valu te êndênj yani e? Mi. ¹⁰Ma nalummalo hanarj hik o liŋ ek nênm alim ngwêk te êndênj yani, ma tem nênm umya kambom te êndênj yani e? Mi. ¹¹* Odaŋô! Môlô ma avômalô kambom! Ma doŋtom môlô othak ôêv nômkama mavi hadênj nalumi. Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak lerj ma Wapômbênj mavi anônj ba intu tem nênm

nômkama mavi êndênj môlô êjê takatu ba onarj hik yani liŋ.

¹²* “Ma malêla takatu ba môlô lemimhaviŋ avômalô vi nindum êndênj môlô, ma nundum aênj êndênj i. Ênj ma abô balaburj lôk plopet iniŋ abô anênj ôdônj bênj.”

*Unyak abôlêk yaôna
(Luk 13:24)*

¹³⁻¹⁴“Loŋôndê bênj ma hi loŋ ŋama. Ma badênj abôlêk bênj te hamô loŋ ênj ba avômalô bênj anônj ethak ibitak êyô. Ma doŋtom loŋôndê kamuŋ hi loŋ lôkmala. Ma badênj abôlêk yaônate hêk loŋ ênj ba avômalô tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba intu nôsôam ek numbatak nôyô badênj abôlêk yaôna ênj ba unu.

*Êjê plopet abôyarj
(Luk 6:43-44; 13:25-27)*

¹⁵* “Môlô noyabiŋ am êndênj êjê plopet abôyarj. Thêlô ma hatôm avurj yatap ba ivuliv i siŋ hathak boksipsip kupik ba i hadênj boksipsip ek nimbuliŋ i. ¹⁶* Aênj ba iniŋ anônj intu tem injik i thô. Yak lôkmanŋij mena kamuŋ lôk lilu ma avômalô ethak elav hatôm iniŋ nôm e? ¹⁷Alokwarj mavi sapênj hathak hik anênj anônj mavi iyom. Ma alokwarj kambom hathak hik anênj anônj kambom aênj iyom. ¹⁸Ba intu alokwarj mavi minj hatôm injik anênj anônj kambom ami. Ma alokwarj kambom minj hatôm injik anênj anônj mavi ami. ¹⁹* Aênj ba alokwarj sapênj atu ba minj hik anênj anônj ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum. ²⁰* Ba intu plopet abôyarj iniŋ anônj tem injik thêlôda thô êndênj môlô.

²¹* “Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bênj, Anyô Bênj.’ Ma doŋtom thêlô sapênj minj hatôm nêyô Wapômbênj anênj loŋ lôkliŋyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak lerj anênj abô, thêlô ênj iyom intu tem nêyô Wapômbênj anênj loŋ lôkliŋyak kapô. ²²Waklavônj yandarj avômalô sapênj iniŋ abô, ma bênj anônj tem nenarj êndênj ya ‘Anyô Bênj, Anyô Bênj, yêlô athak alam anêm

* 7:1: Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12

* 7:2: Mak 4:24

* 7:7-8: Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22;

5:14-15 * 7:11: Jem 1:17

* 7:12: Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10

* 7:15: Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1

* 7:16: Gal 5:19-22; Jem 3:12

* 7:19: Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6

* 7:20: Mat 12:33

* 7:21: Luk 6:46; Jem

1:25 * 7:23: Sng 6:8; 2Ti 2:19

athên ba adum anê m ku plopet. Ma yêlô athak alam anê m athên ba êv ngôk vê lôk adum nômbithi bêt anôn hathak.* ²³ *Ên ma tem yanar êndên i, 'Môlô nu! Môlô nê udum kambom ba yahathôn môlô palij.'

Lojôndê ju ek nedav unyak

(Luk 6:46-49)

²⁴ "Aên ba ôpatu ba halanjô yena abô sapên ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anên unyak halôk valu. ²⁵ Ma ôthôm lôk lovak bêt ma jambô hayô ba hayôkwir unyak ên. Ma valu havalon unyak ên lon lôklokwar ba min hapu ami. ²⁶ Ma anyô halanjô yena abô ba min hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anên unyak halôk thathe oyar. ²⁷ Ma ôthôm malokola lôk lovak bêt ma jambô hayô ba hayôkwir unyak ên ba hapu lôk dijdin bêt ba hi."

²⁸ Yisu hanar abô sapên yôv ma avômalô takatu ba elanj eson kambom ba enar, ²⁹ * "Yani min hadôn alalô ba halam kédônwaga bô inij abô hatôm nê lôkauk hathak abô balabun ethak idum ami. Mi. Hadôn alalô hatôm anyô lôk athên bêt."

8

Yisu hadum anyô palê lepla te mavi

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

¹ Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêt anôn esopa yani. ² Ma anyô palê lepla te halêm hadên Yisu ma halek vadôn lêlô ma hanar, "Anyô bêt, odanêm lemhavin ma hatôm undum ba yambitak mavi."*

³ Ma hatak ban hayô hêk ôpên ma hanar, "Yalenhavin umbitak mavin mavi!" Ma kethen oyar ma lijij ên hêv yak ba habitak mavin mavi. ⁴ * Ên ma Yisu hanar hadên yani, "Nu nungwik o thô êndên anyô habôk da ma nê m da êtôm sêbôk ba Mose hanar ek injik thô nena anê m lijij lêk hêv yak. Ma min onar bêt êndên anyôla ami."

Yisu hadum anyô vovak anên anyô ku te mavi

(Luk 7:1-10)

⁵ Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anên malak bêt Lom halêm hadên yani ⁶ ma hanar, "Anyô bêt, yena

anyô ku hapôm lijij va lo ban havuvir ba hawa vovar bêt ba hêk unyak ijom."

⁷ Ma Yisu hanar hadên yani, "Tem yasôk ek yandum ôpên mavi."

⁸⁻⁹ Ma donjom anyô vovak laik ên hanar, "Anyô bêt, ya min anyô mavi ek ôlêm yena unyak ami. Yada yahamô anyô bêt te vibir, ma yena nê vovak êmô ya vibir. Ba yahanar hadên yena anyô vovak te nena, 'Nu,' ên ma hi. Mena yahanar hadên yar nena, 'Ôlêm,' ên ma halêm. Ma yahanar hadên yena anyô ku nena, 'Undum ku êntêk,' ên ma hadum. Aên ba yahayala nena onar ijom ek yena anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi."

¹⁰ Yisu halanjô abô ên ba hason kambom ma hanar hadên avômalô takatu ba esopa yani nena, "Yana avanôn êndên môlô. Ya min bôk yahapôm anyô hêvhavin bêt te aêntêk hamô lon Israel ami. ¹¹ * Yana êndên môlô. Avômalô lon buyar bêt anôn tem nejar ba ninum imbir Ablaham lo Aisak ma Jekop nê m Wapômbên anên lon lôkliyak. ¹² * Sêbôk ma Wapômbên lahavin avômalô Israel nê yô anên lon lôkliyak kapô, ma donjom lêk ma yani tem nê m thêlô vê ba ini lon momanjini bêt. Lon ên ma tem thêlô nedar asên maren ba nesar verjibôlêk ôdôn lon."

¹³ Ên ma Yisu hanar hadên anyô vovak laik ên, "Nu! Ma nôm atu ba lêk hôêvhavin ma tem imbitak aên." Ma kethen oyar ma ôpên anên anyô vovak atu habitak mavi.

Yisu hadum Pita yarjavi mavi

(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

¹⁴ Ma Yisu hayô Pita anên unyak kapô ma hayê Pita yarjavi hapôm lijij vovar ba hêk ijom. ¹⁵ Ma Yisu havalon avi ên ban ma lijij ên hatak yani ma haviyô hapôpêk nôm ek Yisu.

Yisu hadum avômalô bêt anôn mavi

(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

¹⁶ Yarjir ma ewa nê lôk ngôk habulin i doho êlêm hadên Yisu. Ma Yisu hanar abô ijom ma ngôk takên etak avômalô takên ba i. Ma hadum avômalô lôk lijij sapên ibitak mavi. ¹⁷ Ba intu Wapômbên anên abô atu

* 7:29: Mak 1:22; Luk 4:32 * 8:2: Lijij lepla ma palê hatêto anyô lijikupik aleba ibitak pulij ba avômalô êpôlik hathak i. * 8:4: Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14 * 8:11: Luk 13:29 * 8:12: Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

ba bôk hanarj hadêj plopet Aisaia hik anêj nena,
 “Yani hapesarj alalôanij lijij mavi
 ma hêv alalôanij vovarj vê.” Aisaia 53:4

*Ku bêj ek nesopa Yisu vangwam
 (Luk 9:57-62)*

¹⁸ Yisu hayê avômalô bêj anêj êmô ma hanarj hadêj anêj jê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ¹⁹ Êj ma jê lôkauk hathak abô balaburj te halêm hadêj Yisu ma hanarj nena, “Kêdêjwaga, loj nômbêj atu ba hu ma tem yasopa o.”

²⁰ *Ma Yisu hanarj, “Avurj yatap inij pik abyarj hamô ma menak inij unyak hamô, ma donjom ya Anyô Anêj Nakadurj atu anêj loj ênjêk ma mi.”

²¹ *Ma Yisu anêj anyô te hanarj, “Anyô Bêj, otak ya ek yana yandav wakamik vê-mam.”

²² Ma donjom Yisu hanarj hadêj ôpêj, “Dô! Jê nâma da nedav inij nâma. Ma ôlêm osopa ya!”

*Lovak halanjô Yisu
 (Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³ Yôv ma Yisu hathak yerj ma anêj jê ku i havij yani. ²⁴ *Thêlô i êyô kasukthôm malêvêj ma kethêj oyarj ma ôthôm bêj lôk lovak hayô. Ma njar budum hik ba hadum ek êyô yerj vov. Ma donjom Yisu hêk sôm denarj. ²⁵ Ma anêj jê ku i ik yani lij ba enarj, “Anyô Bêj, nêv alalô bulubij! Tem alalô nama!”

²⁶ *Ma Yisu hanarj hadêj i, “Môlô jê ôêvhavij yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êj ma haviyô hatharj lovak lôk njar budum ba êk malinjyaô ba thêthê mavi.

²⁷ Thêlô esorj kambom ba enarj, “Anyô aisête ba lovak lôk njar budum elanjô anêj abô ba esopa?”

*Yisu hêv ngôk doho vê
 (Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)*

²⁸ Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala inij pik. Ma anyô lokwanju atu ba ngôk kambom hathak habulij i êlêm anêj siô ba êpôm yani halôk lojondê. Anyô ju êj ethak ibulij avômalô ba intu êkô ek nendom lojondê êj. ²⁹ *Ma êyê Yisu ma elam lôklala, “Wapômbêj anêj

Nakadurj, hôlêm ek undum malê êndêj yêlô? Waklavôrj nindum abô hêk denarj. Ma hôlêm loj êntêk ek nêv vovarj êndêj yêlô e?”

³⁰ Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyarj kamurj êmô. ³¹ Ma ngôk takêj elarj lôklokwanj hadêj Yisu, “Nêv yêlô vê ni êndôk bok takêj daku kapô.”

³² Ma Yisu hanarj hadêj thêlô “Môlô nu!” Êj ma ngôk takêj etak anyô ju êj ma i êlôk bok takêj kapô ba elarvij kethêj ba i hadêj loj kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema. ³³ Jê takatu ba eyabij bok êyê nôv êj ma êsôv ba i êyô malak bêj. Ma enarj hadêj avômalô hathak nôv atu ba Yisu hadum hadêj bok lôk anyô ju atu ba ngôk habulij thai. ³⁴ Êj ma avômalô malak loj êj iki thô ba i hadêj Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enarj nena, “Otak yêlô ba nu!”

9

*Yisu hadum anyô havuvij te mavi
 (Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

¹ *Yôv ma Yisu hathak yerj ngwêk te ba havôhi anêj loj. ² Ma anyô doho evak anyô havuvij te hêk yêv ba êlêm hadêj yani. Êj ma Yisu hayê thêlônij êvhavij ma hanarj hadêj anyô havuvij atu nena, “Yenarj okna, lem êndôk bij. Lêk yahêv anêv kambom sapêj vê.”

³ Jê lôkauk hathak abô balaburj doho elanjô abô êj ma enarj hadêj i, “Ôpêj hasorj nena yani ma Wapômbêj e?”

⁴ *Yisu hayala thêlônij auk ma hanarj, “Aisê ka môlô owa auk kambom êj? ⁵ Abô alê intu vumvum ek yanarj: ‘Lêk yahêv anêv kambom sapêj vê’ mena ‘Umbiyô ombêj.’ ⁶ *Aêj ba tem yanjik thô êndêj môlô nena Anyô Anêj Nakadurj atu anêj athêj ma bêj ba hatôm nêv kambom vê.” Êj ma hanarj hadêj anyô havuvij atu nena, “Umbiyô umij ma onja anêv yêv ba nu anêv unyak.” ⁷ Êj ma ôpêj haviyô hamij ba hi anêj unyak. ⁸ Ma avômalô êyê nôv êj ba esorj kambom ma êbô Wapômbêj atu ba hêv lôklokwanj lôk athêj bêj hadêj avômalô.

* 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kirj 19:20 * 8:24: Sng 4:8 * 8:26: Mat 14:31; Sng 89:9 * 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41 * 9:1: Mat 4:13 * 9:4: Luk 9:47; Jon 2:25 * 9:6: Jon 17:2

Yisu dalam Matyu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹Yisu hi ma hayê anyô te ba anêṅ athêṅ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis. Ma hanarṅ hadêṅ ôpêṅ nena, “Ôlêm osopa ya,” êṅ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰Yisu hayarṅ nôṁ haviṅ Matyu hamô anêṅ unyak. Ma ṅê ewa takis lôk ṅê idum kambom bêṅ anôṅ êlêm eyarṅ nôṁ haviṅ yani lôk anêṅ ṅê ku. ¹¹*Palisi êyê ma enarṅ hik anêṅ ṅê ku liṅ, “Aisê ka môlônim kêdôṅwaga hayarṅ nôṁ haviṅ ṅê ewa takis lôk ṅê idum kambom?”

¹²Yisu halarṅ abô êṅ ma hanarṅ, “ṅê lôk liṅṅ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ṅê liṅṅ mi ma mi. ¹³*Aêṅ ba môlô lemimimbi Wapômbêṅ anêṅ abô atu ba hêk kapya hanarṅ nena, “Yaleṅhaviṅ môlô nôṁêṁ kapôlômim êndêṅ avômalô.

Ma yahapôlik hathak da.’ *Hosea 6:6*
Ba intu yahalêm ek yandam ṅê takatu ba idum kambom. Ma miṅ yahalêm ek yandam ṅê thêthôṅ ami.”

Enarṅ hik Yisu liṅ hathak kobom evak balabuṅ ek nôṁ

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴*Jon anêṅ ṅê ku êlêm hadêṅ Yisu ma enarṅ hik yani liṅ, “Yêlô lôk ṅê Palisi athak avak balabuṅ ek nôṁ ek leṅṅinhabi Wapômbêṅ. Ma doṅtom anêṁ ṅê ku miṅ ethak idum aêṅ ami eka?”

¹⁵Ma Yisu hanarṅ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êṅ ma anêṅ anyô môlô eyarṅ nôṁ lôk leṅṅinmavi. Ma miṅ hatôm nembak balabuṅ ek nôṁ ami. Ma doṅtom havenṅ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êṅ ma anêṅ ṅê môlô tem nembak balabuṅ ek nôṁ.”

¹⁶*Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêṅ abyarṅ siṅ esak ami. Hadum aêṅ ma tem sôp lukmuk buêṅ êṁô sôp bô kisi. Êṅ ma tem itip bêṅ. ¹⁷Ma môlô othak ôkê waiṅ lukmuk halôk kolopak epesarṅ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiṅ lukmuk êṅ tem imbuliṅ bok kupik bô atu bôk thektheṅ ba tem ipup ba waiṅ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiṅ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiṅ mavi

ma miṅ ipup ami lôk waiṅ miṅ engasô ni ami.”

Amena ṅama lôk avi liṅṅ

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸Yisu hanarṅ abô denarṅ ma anyô bêṅ te halêm halek vadôṅ lêlô hêk yani va ma hanarṅ, “Yenarṅ avena lêk hama. Ôlêm otak bahem êyôṅgêk yani ek imbiyô esak loṅbô.” ¹⁹Ma Yisu lôk anêṅ ṅê ku i iṅṅṅ yani ba i.

²⁰Thêlô everṅ ba i ma avi lôk liṅṅ te halêm hadêṅ Yisu dôṁlokwarṅ ma havalorṅ Yisu anêṅ kwêṅ anêṅ darṅ. Avi êṅ hapôm liṅṅ thalalerṅ halom hatôm sondabêṅ laumiṅ ba lahavuju. ²¹*Ma avi êṅ anêṅ auk nena, “Yambalarṅ anêṅ kwêṅ iyom, ma tem ya mavi.” ²²Ma Yisu hik i liliṅ ba hayê avi êṅ ma hanarṅ, “Yenarṅ avena, lem êndôk biṅ. Anêṁ hôêṅhaviṅ hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma ketheṅ oyarṅ ma avi êṅ habitak mavi.

²³Vêṁ ma Yisu hi hayô anyô bêṅ atu anêṅ unyak. Ma hayê avômalô iyuv abiṅ ba elarṅ ba idum thôthô bêṅ ²⁴ma hanarṅ, “Môlô vê! Avena hêk sôm iyom ma miṅ hama ami.” Êṅ ma thêlô emalik hathak yani. ²⁵Ma doṅtom êṅ avômalô vê ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalorṅ avena êṅ barṅ, ma haviyô hamin. ²⁶Ba intu abô hathak nôṁ êṅ havenṅ loṅ êṅ lôkthô.

Anyô maleṅ pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

²⁷*Ma Yisu hatak loṅ êṅ ma havenṅ ba hi, ma anyô maleṅ pusip ju esopa yani ba elam kaêk nena, “Devit anêṅ Lim Lukmuk, nêṁ kapôlôm ek yai!”

²⁸Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêṅ yani. Ma hanarṅ hik thai liṅ, “Mamu ôêṅhaviṅ nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enarṅ, “Intu êṅ. Anyô Bêṅ.”

²⁹Êṅ ma yani hatak barṅ hayô hêk thai maleṅdaluk ma hanarṅ, “Mamu lêk ôêṅhaviṅ ba intu tem numbitak mavi.”

³⁰*Êṅ ma maleṅṅ daluk hakyav. Ma Yisu hêṅ abô lôklokwarṅ hadêṅ thai, “Miṅ nonarṅ êndêṅ anyôla esak nôṁ êntêk ami.” ³¹Ma doṅtom i ma enarṅ nôṁ atu ba Yisu hadum hadêṅ thai havenṅ loṅ êṅ lôkthô.

* 9:11: Luk 15:2 * 9:13: Mat 12:7 * 9:14: Luk 18:12

* 9:21: Mat 14:36

* 9:27: Mat 20:29-34

* 9:30:

Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12

³² Anyô ju ên etak Yisu ba i denan, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ngôk habulin yani ba êlêm ek Yisu. ³³ *Ma hêv ngôk ên vê ma ôpên hanan abô. Ma avômalô eson kambom ba enan, “Sêbôk ma miñ nômlate aên habitak Israêl ami.”

³⁴ *Ma donptom nê Palisi enan, “Ngôk iniñ anyô bên hêv lôklokwan hadên ôpên. Ba intu hatôm nêv ngôk sapên vê ênjêk avômalô.”

Nê ku naju iyom

³⁵ *Ma Yisu haven loj buên sapên ba habitak hayô avômalô iniñ unyak yer ba hadên avômalô lôk hanan Abô Mavi hathak Wapômbên anên loj lôklinyak. Ma hape-sar avômalô iniñ malain sapên lôk hêv iniñ lijn lomalama sapên vê. ³⁶ *Yisu hayê avômalô nômbên atu iniñ auk lêk mayaliv ba êmô malain kambom hatôm boksipsip anên alar mi. Aên ba lahiki hathak i. ³⁷ *Ba intu hanan hadên anên nê ku nena, “Nôm bên anên lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donptom nê ku ma tomtom iyom. ³⁸ Aên ba noten mek êndên ku anên alar ek nêv nê ku ba ini ek nindum anên ku.”

10

Nê ku laumiñ ba lahavuju iniñ athên

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ *Ma Yisu halam nê ku laumiñ ba lahavuju i hadên yani. Ma hêv lôklokwan hadên thêlô ek nêv ngôk lelaik vê ênjêk avômalô ma nindum avômalô lijn lôk malain lomalama mavi.

² Êntêk ma aposel laumiñ ba lahavuju takatu iniñ athên: anyô môñ ma Saimon, anên athên yan nena Pita, ma yan Andulu; ma Jems loyar Jon, thai ma Sebedi nali; ³ ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma Jems Alpius nakaduñ ma Tadius, ⁴ ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vên ma hanan Yisu bên.

Yisu hêv nê ku ba i

(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

⁵ Yisu hanan abô hadên anyô laumiñ ba lahavuju takên yôv ma hêv i ba i ma hanan,

“Avômalô Samalia iniñ loj lôk avômalô loj buyan ma miñ unu êndên i ami. ⁶ *Ma donptom unu êndên boksipsip Israêl takatu ba even mayaliv. ⁷ *Unu luvuluvu ba nonan Wapômbên anên abô êndên avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbên anên loj lôklinyak tem êlêm.’ ⁸ Nundum avômalô lôk lijn mavi, ma ungwik nê nêma lijn, ma nundum nê lôk palê lepla mabuñ mavi, ma nôv ngôk vê ênjêk avômalô. Athên bên ma miñ môlô ôêv vuli ami. Bôk yahêv oyan hadên môlô ba intu nundum ku takên oyan esak avômalô.

⁹⁻¹⁰ * “Môlô u hatôm nê ku ba mavi ek avômalô neyabin môlô ba intu nomber oyan. Miñ nobek vak ami. Valuseleñ mi. Kwêv mi. Ver bokngôp mi. Ma kôm mi. ¹¹ Ma môlô ôyô loj te ma nômbôlêm anyô wapôm te ba nômô imbiñ yani endeba notak loj ên ek unu buyan. ¹² *Ma ubitak ôyô anên unyak kapô, ma nonan êndên yani lôk anên avômalô nena, ‘Wapômbên anên lamavi êmô imbiñ môlô.’ ¹³ Avômalô unyak ên leñjnmavi ba ewa môlô thô, ên ma môlônim abô mavi ên tem êmô imbiñ i. Ma donptom miñ leñjnmavi ba ewa môlô thô ami, ên ma noja unim abô mavi ên vê ênjêk i ba unu. ¹⁴ *Ma avômalô loj takatu ba miñ ewa môlô thô ami lôk êdô nedanô môlônim abô, ma waklavôn otak loj ên, ma ungwik vongovan takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleññ ma unu. ¹⁵ *Yanan avanôn êndên môlô nena waklavôn atu ba Wapômbên endelêm ek endanô abô, ên ma avômalô loj atu ba miñ ewa môlô thô ami, thêlônin malain tem êmôn ek avômalô kambom anên Sodom lo Gomola.

Malain lomalama tem êpôm môlô

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ * “Odanô! Yahêv môlô hatôm boksipsip ba u ôlôk avur yatap malêvôn. Aên ba môlô noja umya iniñ auk mavi ba nômô mabuñ êtôm menak bôbô. ¹⁷ *Aên ba intu môlô noyabin am ek avômalô! Thêlô tem nebalon môlô ba netak êndôk iniñ nê bên bên bahenñ lôk nebalî môlô êmô

* 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

* 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39

* 9:36: Nam 27:17; 1Kiñ 22:17; Sek 10:2; Mat

14:14; Mak 6:34

* 9:37: Luk 10:2

* 10:1: Mak 6:7; Luk 9:1

* 10:6: Jer 50:6

* 10:7: Mat 3:2; 4:17; Luk

10:9,11

* 10:9-10: Luk 10:4,7; 1Ko 9:14

* 10:12: Luk 10:5-6

* 10:14: Luk 10:10-12; Ap 13:51

* 10:15: Mat

11:24; Jut 7

* 10:16: Luk 10:3; Lom 16:19

* 10:17: Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9

iniŋ unyak yeŋ. ¹⁸ Ma mólô ma yenaŋ avômalô ba intu tem nendom mólô ba unu êndêŋ kiŋ lôk nê bêŋbêŋ ek nonaŋ yenaŋ Abô Mavi êndêŋ i lôk avômalô loŋ buyaŋ.

¹⁹⁻²⁰ * Ma doŋtom evaloŋ mólô ma mólônim Lemambô anêŋ Lovak Matherŋ tem êmô imbiŋ mólô ba waklavônêŋ êŋ ma tem nêŋm abô êndêŋ mólô ek nonaŋ. Tem miŋ mólôda nonaŋ unim abô ami. Ba intu miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ aisé?’ ami.

²¹ * “Ma anyô loyaŋ tem yaŋ enaŋ yaŋ bêŋ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêŋ êndêŋ nakaduŋ. Ma avômena tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lami lo taluvi ba nenaŋ ek nijik i vônô. ²² Ma mólô ma yenaŋ avômalô. Ba intu avômalô sapêŋ tem nêpôlik esak mólô. Ma doŋtom nê takatu ba imiŋ lôklokwaŋ aleba hayô anêŋ daŋ, ma Wapômbêŋ tem nêŋ i bulubiŋ. ²³ Aêŋ ba avômalô malak te êv vovaŋ hadêŋ mólô, ma nôsôv ba unu malak yaŋ. Yanaŋ avanônêŋ êndêŋ mólô, tem nundum ku êŋ emberŋ Israel denaŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêŋ.

²⁴ * “Avômena ethak unyak ma miŋ bêŋ ek iniŋ kêdônŋwaga ami. Ma nê ku miŋ bêŋ ek iniŋ anyô bêŋ ami. ²⁵ * Avômalô elam lambô nena, ‘Ŋgôk Bêŋ Belsebul’ êŋ ma tem nindum aêŋ esak yani anêŋ avômalô aêŋ iyom. Avômena ewa kêdônŋwaga iniŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm. Ma nê ku ewa iniŋ anyô bêŋ anêŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm.

*Nakô ek Wapômbêŋ iyom
(Luk 12:2-7)*

²⁶ * “Aêŋ ba miŋ mólô nôkô ek nê takatu ba idum kambom takêŋ ami. Nôm takatu ba havuŋi hêk loŋ kapô, tem imbitak yaŋi. Ma abô takatu ba havuŋi, tem avômalô sapêŋ neyala. ²⁷ Aêŋ ba abô takatu ba yahanan hadêŋ mólô hadêŋ bôlôvônêŋ, êŋ ma nonaŋ êndêŋ lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enaŋ thikuthik, êŋ ma numiŋ unyak vôn ba nodam ek avômalô nedaŋô. ²⁸ * Miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma dahôlômim

ma thêlô miŋ hatôm nijik vônô ami. Aêŋ ba intu nôkô ek Anyô Bêŋ iyom! Yani hatôm imbuliŋ mólônim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loŋ atum lôkmala.

²⁹ “Avômalô ethak êv vuli menak yaô-nena hathak valuselêŋ yaô ek eyaŋ. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. ³⁰ Ma doŋtom mólô ma Wapômbêŋ bôk hakatuŋ mólô sapêŋ lemimkadôk ŋauŋ yôv. ³¹ * Aêŋ ba mólô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

*Miŋ mama esak Yisu ami
(Luk 12:8-9)*

³² “Aêŋ ba ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ ma nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ ³³ * Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ êndêŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ nena, ‘Yahathônêŋ ôpêŋ paliŋ.’

*Yisu hadum ba avômalô evak i vose
(Luk 12:49-53; 14:26-27)*

³⁴ “Yahalêŋ ek yanêŋ kôm jaŋak êndêŋ mólô! Ba intu miŋ noson nena yahalêŋ ek yandum mólô kapôlômim êndôk biŋ ami ma milôk. ³⁵ Yahalêŋ ek “‘namalô êmbôliŋ dôŋ êndêŋ lambô, ma nalavi êmbôliŋ dôŋ êndêŋ talêbô, ma namalô yanavi êmbôliŋ dôŋ êndêŋ yaŋjavi.

³⁶ Anyô te lôk anêŋ thalaleŋ tem nêpôlik esak i.’ *Maika 7:6*

³⁷ “Ma opalê atu ba lahaŋiŋ lambô lo talêbô bêŋ anônêŋ hamônêŋ ek ya, ôpêŋ hatôm anyô ôv vathek ba miŋ yenaŋ ami. Ma opalê atu ba lahaŋiŋ nali bêŋ anônêŋ hamônêŋ ek ya, ôpêŋ hatôm anyô ôv vathek ba miŋ yenaŋ ami. ³⁸ * Ma ôpatu ba miŋ hawa anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba hasopa ya ami, ôpêŋ hatôm anyô ôv vathek ba miŋ yenaŋ ami. ³⁹ * Ma opalê atu ba hadum ku bêŋ ek embatho anêŋ lôkmala loŋ, êŋ ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋm yak. Ma ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, ôpêŋ tem embaloŋ anêŋ lôkmala loŋ.

* 10:19-20: Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 * 10:21: Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * 10:24: Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * 10:25: Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 10:26: Mak 4:22; Luk 8:17 * 10:28: Lom 8:31; Jem 4:12 * 10:31: Mat 6:26 * 10:33: Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 * 10:38: Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 * 10:39: Luk 17:33; Jon 12:25 * 10:40: Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

⁴⁰ * “Ma ôpatu ba hawa mólô thô, êñ ma hawa ya thô haviñ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, êñ ma hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ. ⁴¹ Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êñ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba plopet êñ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthôn te ba hawa thô, êñ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba anyô thêthôn êñ hawa. ⁴² Ma ôpatu ba hayê anyô oyan te hasopa ya ba hêv ñañ thilibur hadên yani, yanan avanôn biñ êndên mólô nena ôpên tem enja anên vuli.”

11

¹ Ma Yisu hadôn anên ñê ku laumiñ ba lahavuju yôv, ma hatak loñ êñ ma hi hanañ Wapômbên anên abô lôk hadôn avômalô hamô Galili anên malak nenanena.

Yisu hanañ abô hathak Jon anyô hathik ñañ
(Luk 7:18-35)

² Jon hamô koladôn ma hanañ abô hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êñ ma hêv anên ñê ku doho ba i hadên yani ³ ek nenañ injik yani liñ, “O ma Mesia atu ba Wapômbên bôk habutin abô ek nêñ êlêm mena yêlô nayabin anyô ñañ?”

⁴⁻⁵ * Êñ ma Yisu hanañ viyan, “Nôbônú ma nonañ êndên Jon esak nôñ takatu ba mamu olañô lo ôyê. Ñê maleñiñ pusip êyê tak, ma ñê veriñvuriñ ever, ma ñê palê lepla ibitak mavi, ma ñê leñiñôndôn kôtôn elañ abô, ma ñê ñama iviyô hathak loñbô, ma avômalô siv elañ Wapômbên anên Abô Mavi atu. Ba intu unu nonañ êndên Jon esak nôñ takên. ⁶ Ma ñê takatu ba êyê ya ba evaloñ iniñ êvhaviñ loñ, nêñmô lôk leñiñmavi.”

⁷ Jon anên ñê ku êvôi dena, ma Yisu hanañ abô hathak Jon hadên avômalô nena, “Bôk mólô u loñ thiliv ek ôyê malê? Mólô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ⁸ Mi. Ma mólô u ek ôyê malê? Mólô u ek ôyê anyô te hik kwêv kékêlô e? Mi. Ñê takatu ba ik kwêv kékêlô, ma êñmô kiñ iniñ unyak ma miñ êñmô loñ thiliv ami. ⁹ Mólô u loñ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôn! Ma doñtom yanan êndên mólô nena Jon ma bên ek plopet sapên. ¹⁰ * Bôk eto hathak ôpên hêk Wapômbên anên kapy nena,

“ ‘Ôdarô, tem yanêm yenañ anyô ku te êmôn ek o,

ek enañ yenañ abô bên

ek êpôpêk loñôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

¹¹ “Yanañ avanôn biñ êndên mólô nena Jon ma bên ek avômalô pik sapên. Avi te miñ bôk havathu anyô te aên ami ma mi. Ma doñtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbên anên loñ lôklinyak, ôpên ma bên ek Jon.

¹²⁻¹³ * “Ma plopet sapên lôk kapy balabur bôk enañ Wapômbên anên abô bên aleba lêk hayô Jon habitak haviñ. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpên hanañ abô ma Wapômbên anên loñ lôklinyak halêm hatôm ñê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak. ¹⁴ * Ma mólô lemmihaviñ nodañ plopet takatu iniñ abô ba nodañ! Wapômbên anên kapy hanañ nena Elia tem êlêm. Elia êñ ma Jon. ¹⁵ Aên ba mólô ñê lôk lemôndôn ma nodañ abô êntêk katô!

¹⁶ “Yanañ aisê esak avômalô bôlôn êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êñmô loñ ethak doñtom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

¹⁷ “ ‘Yêlô abi yey beleñ ek mólô nondo yey, ma doñtom miñ olo yey ami.

Ma yêlô alañ asên malên ek mólô nodañ,

ma doñtom miñ olañ ami.’

¹⁸ “Ma avômalô bôlôn êntêk êtôm avômena takên. Jon halêm ba hathak hatip ek nôñ lo waiñ. Ma mólô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ngôk hamô haviñ yani. ¹⁹ * Ma doñtom Anyô Anên Nakaduñ atu halêm ma miñ hatip ek nôñ lo waiñ ami. Ba intu avômalô êpôlik ba ena, ‘Ôngô! Anyô êñ hathak hayañ nôñ lôk hanum waiñ bên anôn aleba intu halo molo. Yani ma ñê idum kambom lôk ñê ewa takis iniñ anyô mólô.’ Aên ba Wapômbên anên auk tem injik anôn mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êñ ma thêthôn anôn.”

Avômalô leñôndôn kôtôn

(Luk 10:13-15)

²⁰ Yisu bôk hadum nômbithi bên anôn yôv hamô malak doho ma avômalô takên miñ ele kapôlôñiñ liliñ ami. Ba intu Yisu hatha i ²¹ * ba hanañ, “Alinaknena, mólô avômalô Kolasin lo Betsaida! Mólô bôk ôyê nômbithi

* 11:4-5: Ais 35:5-6; 61:1 * 11:10: Luk 1:76 * 11:12-13: Luk 16:16 * 11:14: Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak

9:11-13 * 11:19: Mat 9:14 * 11:21: Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4

lomaloma. Ma doɣtom bôk yandum nôm-bithi takên êmô Taia lo Saidon malêvôn, êɣ ma kether oyar ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ɣgavu esak leɣɣɣkadôk ek nede kapôlônɣɣ liliɣ. ²² Odaɣô! Yahanar avanônɣ êndên mômô nena waklavônɣ atu ba Wapôm-bên endelêm ek endarôn abô, êɣ ma mômônim malaiɣ tem bêɣ anônɣ êmônɣ ek avômâlô Taia lo Saidon iniɣ!

²³ * “Ma mômô avômâlô Kapaneam, tem nêmbô mômônim athên esak leɣ e? Mi, mômô tem unu ɣê ɣama iniɣ loɣ! Mômô bôk ôyê nôm-bithi lomaloma. Ma doɣtom bôk yandum nôm-bithi takên êmô Sodom malêvôn, êɣ ma tem netak iniɣ kambom ma tem nêmbô denar endeba lêk. ²⁴ * Odaɣô! Yanar avanônɣ! Waklavônɣ atu ba Wapôm-bên endelêm ek endarôn alalôaniɣ abô, êɣ ma mômônim malaiɣ tem bêɣ anônɣ êmônɣ ek avômâlô Sodom!”

Wapôm-bên anên aseleɣ ma vumvum
(Luk 10:21-22)

²⁵ * Yôv ma Yisu hanar, “Wakamik, O ma pik lo leɣ anên alaɣ! Lêk huvuɣ anêm auk hadên ɣê lôkauk lôk ɣê bêɣbên, ma huik thô hadên ɣê takatu ba êtôm avômena yaômena. Ba intu yahabô anêm athên! ²⁶ Wakamik, avanônɣ oda hosopa anêm lemhaiɣ ba intu hudum aên.

²⁷ * “Wakamik bôk hôv ya auk sapên yôv. Ba anyô late miɣ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miɣ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ɣê takatu ba Nalum lahaiɣ injik O thô êndên i iyom.

²⁸ * “Mômô ɣê takatu ba udum ku bêɣ ba owa malaiɣ nôlêm êndên ya ma tem yanêm lovak êndên mômô. ²⁹⁻³⁰ * Yahathak yahatauɣ ya hatôm anyô ku ba intu tem nômbô mavi. Ma aseleɣ atu ba yahêv ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêv ek nôbô ma miɣ malaiɣ ami. Ba intu nôlêm êndên ya ek noja yenaɣ auk.”

12

Yisu ma Sabat anên alaɣ
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ * Sabat te ma Yisu lôk anên ɣê ku i everɣ ku kapô te. Ma anên ɣê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êɣ kapô ba eyar. ² * Palisi doho êyê ma enar, “Odaɣô! Abô balabuɣ hanar nena Sabat ma miɣ hatôm nandum ku ba naja nôm ek nanɣar ami. Ma doɣtom anêm ɣê ku ibuliɣ waklavônɣ êɣ!”

³ * Ma Yisu hanar nena, “Mômô bôk osam abô hathak Devit lôk anên ɣê mômô ema kisi ba idum e? ⁴ * Yani habitak hayô Wapôm-bên anên unyak mathên kapô ma hayar polom atu ba mathên anônɣ. Polom êɣ ma ɣê êbôk da iyom iniɣ ek nejar ba intu habuliɣ abô balabuɣ buên. ⁵ * Odaɣô abô te imbiɣ. Mômô bôk osam abô te hamô abô balabuɣ nena Sabat sapên ma ɣê êbôk da idum ku ba êv da hadên Wapôm-bên. Thêlô ethak ibuliɣ abô balabuɣ bô êntêk hathak Sabat. Ma doɣtom thêlô ma kambom mi. ⁶ * Aên ba yanar êndên mômô nena nômlate lêk hamô loɣ êntêk ma nômbên lôk ek unyak mathên.

⁷⁻⁸ * Mômô bôk osam abô êɣ yôv ba hanar nena,
“‘Yaleɣhaiɣ mômô nôlêm kapôlômim êndên avômâlô

ma yahapôlik hathak da.’ Hosea 6:6

“Ya Anyô Anên Nakaduɣ atu ma Sabat anên Alaɣ. Ba intu oyala abô êɣ anên ôdônɣ, ma tem miɣ hatôm notak malaiɣ êyômô ôpatu ba anên kambom mi ami. Mi.”

Sabat ma Yisu hadum anyô bar hatyôk te mavi

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Yôv ma Yisu hatak buên ma habitak hayô avômâlô loɣ êɣ iniɣ unyak yeɣ kapô. Ma anyô bar hatyôk te hamô loɣ êɣ. ¹⁰ * Ma Palisi doho êbôlêm loɣondê ek nenaɣ Yisu bêɣ ba intu enar hik yani liɣ, “Kapyà balabuɣ hanar aisê? Hatôm alalô nandum anyô lôk lijiɣ mavi êndên Sabat mena mi e?”

¹¹ * Ma Yisu hanar, “Anyô te anên boksip-sip hêv yak halôk lov hadên Sabat, ma ôpên

* 11:23: Stt 19:24-28; Ais 14:13-15

* 11:24: Mat 10:15; Luk 10:12

* 11:25: 1Ko 1:26-29

* 11:27: Mat 28:18;

Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2

* 11:28: Jer 31:25

* 11:29-30: 1Jon 5:3

* 12:1: Lo 23:25

* 12:2: Kis 20:10

* 12:3: 1Sml 21:1-6

* 12:4: Wkp 24:5-9

* 12:5: Nam 28:9-10

* 12:6: Mat 12:41-42

* 12:7-8: Mat 9:13

* 12:10: Luk 14:3

* 12:11: Luk 14:5

tem ni edadi boksipsip êñ imbitak yair mena mi e? ¹² Anyô ma bêñ ek boksipsip. Ba intu kapy balabur hanar nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndên Sabat.”

¹³ Aên ba Yisu hanar hadên ôpên, “Oto bahem.” Ma hato bar ma bar vi kambom atu habitak mavi hathak loñbô hatôm bar vi atu mavi. ¹⁴ *Êñ ma Palisi iviyô ba i ethak doñtom ma ekak abô ek nêpôm loñôndê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbên anên anyô ku

¹⁵ Yisu hayala nôñm êñ ba intu hatak loñ êñ ba hi. Ma avômalô bêñ anôn esopa yani ba hadum iniñ lijij sapên mavi. ¹⁶ *Ma Yisu hanar lôklokwar hadên thêlô nena miñ nenan yani bêñ êndên anyôla ami. ¹⁷ Yisu hanar aên ek Wapômbên anên abô injik anôn ba bôk hanar hadên plopet Aisaia nena,

¹⁸ * “Ôpêntêk ma yenar anyô ku atu ba bôk yahabi yabaher hayô hêk yani yôv.

Ôpên ma yalenhavin yani bêñ anôn, ma yakapôlôn mavi ek yani;
tem yanêm yenar Lovak Mathen êmô imbiñ ôpên,
ma tem enar bêñ êndên avômalô nena tem nêñ i bulubiñ.

¹⁹ Yani ma anyô bônôn ba miñ hathak hanar abô lôk lôklala ami,
ma miñ hathak hanar abô hamô loñ ekaksa ami.

²⁰ Ma tem miñ edabên baselak atu hapu ba hêk pik ami,
ma miñ imbi ayôk ngathiniñ ni ami ma mi.

Ma tem indum mavi iyom endeba etak kambom sapên nêñmô ku mavi vibin am.

²¹ Ma avômalô pik sapên tem nêñm maleñin êndên yani.” *Aisaia 42:1-4*

Yisu lôk Belsebul

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

²² Vêm ma ewa anyô te atu ngôk habulin ba êlêm hadên Yisu. Ngôk êñ hadum ba ôpên madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpên madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanar abô. ²³ Ma avômalô sapên eson kambom ba enar, “Yakô êntêk ma Devit anên Lim Lukmuk

atu ba Wapômbên hêñ halêm ek nêñ alalô bulubiñ la?”

²⁴ *Ma Palisi elanô abô êñ ma enar, “Ngôk iniñ anyô bêñ Belsebul hêñ lôklokwar hadên ôpên. Ba intu hatôm nêñ ngôk sapên vê êñjêk avômalô.”

²⁵ Yisu hayala thêlônin auk ba hanar, “Loñ bêñ te da iniñ avômalô evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma loñ bêñ êñ tem êñjêk ngathiniñ. Ma malak te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñm yak. Ma ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñm yak aên iyom. ²⁶ Ma Sadar hêñ anên ngôk vê, êñ ma hatôm evaki vose hi ôdôn ju. Ba anên loñ lôklinyak tem imiñ majar aisê? Mi. ²⁷ Môlô onar nena ngôk bêñ Belsebul hêñ lôklokwar hadên ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êñ havin! Ma opalê intu hêñ lôklokwar hadên thêlô ba idum ku mavi êñ? Ngôk Bêñ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onar abôyar. ²⁸ *Ma doñtom Wapômbên anên Lovak Mathen hêñ lôklokwar hadên ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aên ba oyala nena Wapômbên anên loñ lôklinyak lêk halêm yôv.

²⁹ “Odanô abô yar imbiñ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwar yar anên unyak kapô ba enja anên nômkama vani e? Mi anôn! Ôpên embalon anyô lôklokwar êñ ba ekak loñ am, êñ ma yani hatôm enja anên nômkama vani.

³⁰ * “Ôpatu ba miñ lahavin ya ami, yani êñ intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miñ hasup avômalô ba ethak doñtom ami, êñ ma hatôm halupuniñ i.

³¹ * “Aên ba yanar êndên môlô nena Wapômbên tem nêñ avômalô iniñ kambom lomalom lôk abôma takatu ba enar hathak Wapômbên vê. Ma doñtom anyô te hayê Lovak Mathen anên ku ba hanar abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêñ anên ku’, êñ ma Wapômbên miñ hatôm nêñ kambom êñ vê êñjêk ôpên ami. Ma mi. ³² Ma anyô te hanar abô kambom hathak Anyô Anên Nakaduñ atu, ma Wapômbên tem nêñ ôpên anên kambom vê. Ma doñtom anyôla hanar abô kambom hathak Lovak Mathen, êñ ma Wapômbên tem miñ nêñ

* 12:14: Jon 5:16 * 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12 * 12:18: Mat 3:17 * 12:24: Mat 9:34; 10:25 * 12:28: Ap 10:38; 1Jon 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: Hib 6:4-6

ôpên anêj kambom êj vê ami ma ênjêk thêthô.

Alokwaŋ kambom hathak hik anêj anôj kambom

(Luk 6:43-45)

³³ * “Alokwaŋ mavi ma tem injik anôj mavi, ma alokwaŋ kambom ma tem injik anôj kambom aêj iyom. Ma anyô ethak êyê anêj anôj vëm ma eyala nena alokwaŋ mavi mena kambom. ³⁴ * Môlô ma umya kambom anêj nali ba kapôlômim putup hathak nôm kambom lomalomatu ba habitak vemimbôlêk. Ba miŋ hatôm nonaŋ abô mavi ami! ³⁵ Anyôla hapesaŋ anêj nômkama mavi lomalomatu ba hamô yani kapô, êj ma tem enaŋ abô mavi iyom. Ma anyôla hapesaŋ nômkama kambom lomalomatu ba hamô yani kapô, êj ma tem enaŋ abô kambom iyom.

³⁶ “Odaŋô! Yanaŋ êndênj môlô! Wapômbênj tem êlêm ek endanô abô. Ba intu anyô tomtom tem nenaŋ iniŋ kambom takatu ba bôk enaŋ hadênj avômalô vi lôk ibulij i bênj.

³⁷ Wapômbênj tem endanô anêm abô ba enaŋ êndênj o nena o anyô thêthônj mena o anyô lokaŋ.”

Palisi leŋjinhaviŋ nêgê lavôŋij te

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ * Vëm ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho enaŋ hadênj Yisu, “Kêdônjwaga, yêlô leŋjinhaviŋ undum lavôŋij te ek injik thô nena Wapômbênj hêv o ba hôleŋ.”

³⁹⁻⁴⁰ * Ma Yisu hanaŋ, “Môlô avômalô bôlônj êntêk ma avômalô kambom ba miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Ba intu lemimhaviŋ yandum lavôŋij ek injik thô nena Wapômbênj bôk hêv ya ba yahalêm, ma doŋtom tem mi. Wak lô ma Jona hamiŋ alim ŋgwêk bênj te kapô. Ma wak lô aêj iyom ma tem Anyô Anêj Nakaduŋ atu ênjêk pik kapô. Lavôŋij êj iyom intu tem Wapômbênj injik thô nena bôk hêv ya ba yahalêm. ⁴¹ * Sêbôk ma Jona hanaŋ abô hadênj avômalô Ninive ba ele kapôlônij liliŋ. Odaŋô! Nômplate lêk hamô loŋ êntêk ma bênj hamônj ek Jona. Ma môlô miŋ dêvhaviŋ ami. Ma waklavônj atu ba Wapômbênj hatak ek nindum abô

ma avômalô Ninive tem nenaŋ môlônim kambom takênj bênj. ⁴² * Ma sêbôk ma Siba iniŋ kwin hatak anêj loŋ ma halêm anêj loŋ daim bomaŋ ek endanô Solomon anêj auk mavi. Odaŋô! Nômplate lêk hamô loŋ êntêk ma bênj ek Solomon. Ma doŋtom môlô ôdô anêj nodanô. Ma waklavônj atu ba Wapômbênj hatak ek nindum abô ma tem Siba iniŋ kwin êj enaŋ môlônim kambom takênj bênj.”

Ŋgôk hatup siŋ

(Luk 11:24-26)

⁴³ “Ŋgôk lelaik hatak anyô te, êj ma hi haveŋ loŋ thiliv ek êmbôlêm loŋ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miŋ hapôm loŋ te ami, ⁴⁴ ma tem enaŋ nena, ‘Yatup siŋ yana unyak sêbôk esak loŋbô.’ Ma hayô ba hayê nena unyak êj lêk hamô oyaŋ ma epesaŋ ba lêk habitak mabuŋ mavi. ⁴⁵ * Êj ma tem ni êmbôlêm ŋgôk baheŋvi ba lahavuju takatu ba iniŋ lôklokaŋ hamônj ek anêj ba enja i imbiŋ ek nimbitak nêyô unyak êj kapô esak loŋbô. Êj ma ôpênj tem êmô kambom anôj ek yaŋ sêbôk. Ba intu môlô avômalô kambom bôlônj êntêk tem nôpôm malaiŋ êj imbiŋ.”

Yisu anêj talêbô lôk iviyaŋ

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Yisu hanaŋ abô hadênj avômalô denaŋ ma anêj talêbô lôk iviyaŋ leŋjinhaviŋ nenaŋ abô imbiŋ yani ba intu êlêm imiŋ unyak viyaŋ. ⁴⁷ Ma anyô te hi hanaŋ hadênj Yisu, “Lemtambô lôk môlôviyaŋ imiŋ yaŋ ba thêlô leŋjinhaviŋ nenaŋ abô imbiŋ o.”

⁴⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Opalê intu yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô?” ⁴⁹⁻⁵⁰ * Ma habi baŋ hayô hamiŋ anêj nê ku ba hanaŋ, “Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leŋ anêj lahaviŋ, intu yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ ma livônj thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô.”

13

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Wak êj iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêj daŋ ma halôk hamô biŋ. ² * Ma avômalô bênj anôj ekalabu

* 12:33: Mat 7:16-20

* 12:34: Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45

* 12:38: Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30

* 12:39-40:

Mat 16:4; Mak 8:12; Jna 1:17

* 12:41:

Jna 3:5

* 12:42:

1Kiŋ 10:1-10

* 12:45:

2Pi 2:20

* 12:49-50:

Lom

8:29

13:2: Luk 5:1-3

yani siŋ ba intu hathak yeŋ te ba hi hamô, ma avômalô imiŋ liŋdaŋ habup hathak. ³Ma hadôŋ avômalô hathak abô loŋ kapô bêŋ anôŋ. Ba hanaŋ nena, “Anyô te hi hapaliv anêŋ yaŋvêk halôk anêŋ ku. ⁴Yani hapaliv yaŋvêk takêŋ ma vi halôk loŋdôndê. Êŋ ma menak êpôm ba eyaŋ. ⁵Ma doho halôk valu kikiliŋ ba intu hapup ketheŋ ek malê nena pik dokte iyom. ⁶Ma doŋtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêŋ ŋgalôk ma bidoŋna. ⁷Ma vi halôk loŋ yak lôkmanŋiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vov. ⁸Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hik anôŋ ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. ⁹Aêŋ ba môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodaŋ abô êntêk katô!”

Aisê ka Yisu hanaŋ abô loŋ kapô?
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰Yisu anêŋ ŋê ku i hadêŋ yani ma enaŋ hik yani liŋ, “Aisê ba hothak honaŋ abô loŋ kapô hadêŋ avômalô?”

¹¹Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ lêk hik anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak thô hadêŋ môlô. Ma miŋ hik thô hadêŋ thêlô ami. ¹²*Ba anyô te hayala auk êŋ, ma tem Wapômbêŋ nêŋ auk doho imbiŋ ba imbitak bêŋ anôŋ. Ma doŋtom anyô te hathôŋ auk êŋ, ma anêŋ auk dokte atu ba ôpêŋ havalôŋ loŋ tem yani nêŋ vê. ¹³*Ba intu yahanan abô loŋ kapô hadêŋ thêlô ba

“Êyê, ma doŋtom miŋ êyê katô ami.

Elaŋô, ma doŋtom miŋ elaŋô katô ba eyala abô êŋ anêŋ ôdôŋ ami.

¹⁴⁻¹⁵*Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô hik anôŋ hatôm bôk ba Aisaia hanaŋ, “Avômalô iniŋ auk bôk thektheŋ ba ibi leŋdôndôŋ siŋ ma ivuliv malenŋiŋ siŋ.

Wak nômbêŋ intu ma tem nedaŋ abô, ma doŋtom miŋ hatôm neyala anêŋ ôdôŋ ami.

Ma wak nômbêŋ intu ma tem nêgê nômlate, ma doŋtom miŋ hatôm nêpôm anêŋ ôdôŋ ami.

Ba intu etak kambom êŋ
ma tem nêgê esak malenŋiŋ

lôk nedaŋ ôndôk leŋdôndôŋ
ma neja ênjêk iniŋ auk
ma nede i liliŋ ek yandum thêlô mavi.’
Aisaia 6:9-10

¹⁶*Ma môlô lêk ôyê ya hathak malemim daluk lôk olaŋô ya halôk lemim ôndôŋ. Ba intu lêk ômô mavi. ¹⁷Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô! Sêbôk ma plopet lôk ŋê thêthôŋ bêŋ anôŋ leŋiŋhiki ek nêgê nôŋm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doŋtom miŋ êyê ami. Ma leŋiŋhiki ek nedaŋ abô takêntêk ba lêk môlô olaŋô, ma doŋtom miŋ elaŋô ami.

Abô loŋ kapô hathak yaŋvêk anêŋ ôdôŋ
(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸“Aêŋ ba tem yanaŋ abô loŋ kapô hathak epaliv yaŋvêk anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ môlô. ¹⁹Anyô te halaŋô abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma doŋtom miŋ hayala anêŋ ôdôŋ ami, êŋ ma Sadaŋ hayô ba hawa yaŋvêk atu ba Wapômbêŋ havatho halôk yani kapô vê. Êŋ ma hatôm yaŋvêk atu ba halôk loŋdôndê.

²⁰⁻²¹“Ma ôpatu halaŋô abô ba hêvhaviŋ ketheŋ lôk lamavi ma doŋtom malaiŋ lôk vovaŋ hapôm yani hathak Wapômbêŋ anêŋ abô ma hatak anêŋ hêvhaviŋ ketheŋ oyaŋ, êŋ ma hatôm yaŋvêk atu ba hêv yak halôk valu kikiliŋ ba miŋ habi ŋgalôk ami.

²²*“Anyô te halaŋô abô ma doŋtom lahiki bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik êntêk lôk nômkama lomaloŋ lôk valuseleŋ. Ma auk takêŋ intu hasivuŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba ôpêŋ miŋ hik anêŋ anôŋ ami. Êŋ ma hatôm yaŋvêk atu ba halôk yak lôkmanŋiŋ kapô.

²³“Ma anyô halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba hayala anêŋ ôdôŋ êŋ ma tem indum ku ba injik anôŋ mavi êtôm 100 mena 60 mena 30 la. Êŋ ma hatôm yaŋvêk atu ba halôk pik mavi.”

Abô loŋ kapô hathak kamuy kambom

²⁴Yisu hanaŋ abô loŋ kapô yaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te havatho yaŋvêk mavi halôk anêŋ ku. ²⁵Ma avômalô i êk sôm, ma ôpêŋ anêŋ anyô lamaniŋ te halêŋ havatho kamuy kambom halôk ku kapô êŋ haviŋ ma hi. ²⁶Vêŋ ma nôŋm anôŋ hadum ek êyôk, ma

* 13:12: Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 * 13:13: Lo 29:4; Jer 5:21 * 13:14-15: Jon 12:40; Ap 28:26-27

* 13:16: Luk 10:23-24 * 13:22: Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

kamuŋ kambom êŋ havuak haviŋ. ²⁷ Ma ñê eyabiŋ ku i hadêŋ ku alaŋ ma enaŋ hadêŋ yani, 'Anyô bêt, bôk hovatho yaŋvêk mavi halôk anêŋ ku iyom. Aisê ka kamuŋ kambom habitak haviŋ?'

²⁸ "Ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô, 'Anyô te lamaniŋ hathak ya ba hadum nôŋ êŋ.'

"Ma ñê ku enaŋ hik yani liŋ, 'Lemhaviŋ yêlô nayavovonŋ ku êŋ e?'

²⁹ "Ma doŋtom ku alaŋ hanaŋ, 'Mi. Ya-hakô môlô noyavovonŋ ba nosapu nôŋ mavi vê imbiŋ kamuŋ kambom. ³⁰ Môlô nôndô luvi êmô endeba avômalô nedav nôŋ am. Êŋ ma tem yanaŋ êndêŋ ñê ku takatu ba tem nedav nôŋ nena, "Môlô nusup kamuŋ kambom sapêŋ ba nokak lôkulôku ba nôndô êmô loŋ nêmbôk esak atum. Ma nusup nôŋ anêŋ anônŋ ba notak êmô unyak nôŋ hamô." ' "

*Abô loŋ kapô hathak ava yaôna
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)*

³¹ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, "Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hawa ava yaôna te ba havatho halôk anêŋ ku kapô. ³² Ava êŋ ma yaôna lôk, ma doŋtom habitak alokwaŋ daim ba hamônŋ ek nômkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav iniŋ unyak halôk anêŋ ŋauŋ."

*Abô loŋ kapô hathak yis
(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)*

³³ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, "Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Avi te hawa yis dokte ba hayelaŋ halôk palawa bêt anônŋ kapô, ma haveŋ yam ma palawa sapêŋ hathiŋ bêt."

³⁴ Abô takêntêk ba Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô ma hanaŋ hathak abô loŋ kapô iyom ma miŋ hathak hadônŋ i hathak abô yaŋda ami ³⁵ ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anônŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena, "Yaverbôlêk tem ekyav ba yanaŋ abô loŋ kapô êndêŋ môlô.

Ma yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk loma-loma takatu ba havuŋ hadêŋ sêbôk ba yani hapesaŋ pik êntêk aleba lêk bêt."

Kapya Yey 78:2

Yisu hanaŋ kamuŋ kambom anêŋ ôdônŋ bêt

³⁶ Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anêŋ ñê ku i ek yani ma enaŋ, "Nuŋgwik abô loŋ kapô atu ba hathak

kamuŋ kambom habitak ku kapô anêŋ ôdônŋ thô êndêŋ yêlô."

³⁷ Êŋ ma hanaŋ, "Ôpatu ba havatho yaŋvêk mavi, êŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu. ³⁸ Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yaŋvêk mavi ma loŋ lôkliŋyak anêŋ avômalô, ma kamuŋ kambom ma anyô kambom anêŋ avômalô. ³⁹ Anyô lamaniŋ atu ba havatho yaŋvêk kambom, yani ma Sadaŋ. Avômalô takatu ba elav nôŋ, thêlô êŋ ma hatôm aŋela. Nôm hayôk, êŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ.

⁴⁰⁻⁴² * "Pik lo leŋ anêŋ daŋ hayô ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem nêŋ anêŋ aŋela ba ini anêŋ loŋ lôkliŋyak atu ba hamô pik êntêk ek neja avômalô kambom takatu ba êvôn avômalô ek nindum kambom lôk avômalô sapêŋ atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmala. Thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdônŋ loŋ. Nôm êŋ hatôm avômalô takatu ba isup kamuŋ kambom ba êbôk hathak atum.

⁴³ * "Ma doŋtom avômalô thêthônŋ tem nimbitak êtôm wak anêŋ deda ba nêôm Lambô anêŋ loŋ lôkliŋyak. Aêŋ ba môlô ñê lôk lemôndônŋ ma nođaŋ abô êntêk katôl!"

Abô loŋ kapô hathak ivuŋ nôŋ mavi te

⁴⁴ "Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm ku kapo te ba ivuŋ nôŋ mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nôŋ mavi êŋ. Ma havuŋ halôk loŋbô. Yani lamavi ba hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nêŋêŋ vuli. Ma hawa valuselaŋ ba hêv hadêŋ ku atu ba nôŋ mavi êŋ hamô anêŋ alaŋ ek enja ku êŋ."

Abô loŋ kapô hathak kômkom mavi

⁴⁵ "Abô loŋ kapô te haviŋ nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô hadum ku valuselaŋ te habôlêŋ kômkom kêkêlô ek nêŋ vuli. ⁴⁶ Yani habôlêŋ aleba hapôm kômkom kêkêlô anêŋ dôêŋ te ba anêŋ vuli bêt anônŋ. Êŋ ma hi hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nêŋêŋ vuli. Ma hawa valuselaŋ ba hi hêv kômkom kêkêlô êŋ hathak."

Abô loŋ kapô hathak yakseŋ

⁴⁷ "Abô loŋ kapô te hathak loŋbô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Ñê ibi yakseŋ halôk kasukthôm êvôn alim lomalama aleba putup. ⁴⁸ Êŋ ma êvôn yakseŋ hathak liŋdaŋ. Ma êlôk êmô

* 13:40-42: Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6

* 13:43: Dan 12:3

ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doptom alim kambom ma ibi hi. ⁴⁹ Ba intu waklavôṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ ma Wapôm-bêṅ tem indum aêṅ iyom. Ba anêṅ aṅela tem nêlêm neja ṅê kambom vê ênjêk ṅê thêthôn malêvôn ⁵⁰ *ba nimbi êndôk loṅ atum lôkmala. Thêlô tem nedaṅ kambom ba nesar veṅṅbôlêk ôdôn loṅ.”

⁵¹ Ma Yisu hanaṅ hik anêṅ ṅê ku liṅ nena, “Môlô lêk oyala abô sapêṅ anêṅ ôdôn e?”

Ma thêlô enaṅ hadêṅ yani, “Intu êṅ.”

⁵² Êṅ ma yani hanaṅ hadêṅ thêlô, “Anyô lôkauk hathak abô balabuṅ te halaṅ abô ba hawa auk hathak Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak, yani êṅ hatôm unyak te anêṅ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôṃ mavi lukmuk lôk bô haviṅ ba hêv hadêṅ avômalô.”

Plopet ma athêṅ mi hêk anêṅ malak ôdôn
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu hanaṅ abô loṅ kapô takêṅ yôv ma yani hatak loṅ êṅ. ⁵⁴ *Ma hi yanida anêṅ malak ôdôn. Ma hadôn avômalô hamô iniṅ unyak yeṅ aleba esor kambom ba enaṅ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêṅ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nômbithi? ⁵⁵ *Ôpêṅ ma anyô halav unyak te anêṅ nakaduṅ ma anêṅ talêbô ma Malia. Ma anêṅ iviyaṅ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêṅ livi êmô loṅ êntêk haviṅ. Ma aisê ka anyô êṅ hatôm idum nôṃ takêṅ?” ⁵⁷ *Ma thêlô enaṅ aêṅ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô, “Plopet hawa athêṅ bêṅ hêk malak yaṅ. Ma doptom anêṅ malak ôdôn lôk anêṅ thalaleṅ ma hatôm anyô athêṅ mi.”

⁵⁸ Aêṅ ba intu miṅ hadum nômbithi bêṅ anôn hêk loṅ êṅ ami ek malê nena thêlô miṅ êvhaviṅ yani ami.

14

Ik Jon anyô hathik ṅaṅ vônô
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Wak êṅ ma Anyô Bêṅ Helot Antipas halaṅ abô hathak nôṃ takatu ba Yisu hadum.

² Êṅ ma hanaṅ hadêṅ anêṅ ṅê ku nena, “Ôpêṅ ma Jon anyô hathik ṅaṅ iyom intu

haviyô hathak loṅbô. Ba intu yani hawa lôklokwaṅ ba hadum nômbithi takêṅ.”

³⁻⁴ *Sêbôk ma Helot hawa yaṅ Pilip anêṅ avi Helodias vani. Ba Jon hanaṅ hadêṅ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubuliṅ abô balabuṅ.” Êṅ ma Helot hêv anêṅ ṅê ku ba i evalor Jon ba ekak ma êdô hamô koladôn. ⁵ *Avômalô leṅṅhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma doptom hakô ek avômalô.

⁶ Anyô doho êlêm eyaṅ nôṃ haviṅ Helot ek leṅṅhabi anêṅ waklavôṅ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêm haloyer hamiṅ thêlô malêvôn. Ma Helot hayê ba lamavi anêṅ dôêṅ. ⁷ Êṅ ma Helot havak abô haviṅ yani nena, “Yanaṅ avanôn biṅ dake nena honaṅ hik ya liṅ hathak nôṃ-late ek yanêm êndêṅ o, êṅ ma tem yanêm iyom.” ⁸ Ma talêbô hêv auk hadêṅ nalavi ek enaṅ nena, “Yaleṅhaviṅ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêṃ êndêṅ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kiṅ halaṅ abô lamalain. Ma doptom bôk havak abô halôk ṅê bêṅbêṅ maleṅṅ yôv ba intu hanaṅ hadêṅ ṅê ku ba i koladôn ma edabêṅ Jon laselo kisi hatôm atu ba avena hanaṅ. ¹¹ Ma thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêṅ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêṅ talêbô. ¹² Ma Jon anêṅ ṅê ku elarô ma êlêm ewa anêṅ liṅkupik ba i elav. Elav vêṃ ma i enaṅ hadêṅ Yisu.

Yisu havakôn avômalô hatôm 5,000
(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu halaṅ abô êṅ vêṃ ma hatak loṅ êṅ ma hathak yeṅ te ba hi loṅ thiliv bute. Ma avômalô bêṅ anôn elarô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniṅ malak ma even yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liṅ ma hayê avômalô bêṅ anôn lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniṅ ṅê lôk liṅ mavi.

¹⁵ Yaṅsiṅ hayô ma anêṅ ṅê ku êlêm ma enaṅ, “Lêk yaṅsiṅ ma alalô amô loṅ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nêṅêṃ iniṅ nôṃ vuli.”

¹⁶ Ma doptom Yisu hanaṅ nena, “Mi! Thêlô nêṃô. Môlô da nobakôn i.”

¹⁷ Ma doptom thêlô enaṅ, “Yêlôaniṅ polom baherṅvi ma alim ju iyom.”

* 13:50: Mat 13:42; Luk 13:28 * 13:54: Jon 7:15 * 13:55: Jon 6:42 * 13:57: Jon 4:44 * 14:3-4: Wkp 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 * 14:5: Mat 21:26 * 14:19: Mat 15:35-39; Mak 8:6-10

¹⁸Êj ma Yisu hanaŋ, “Noja nôlêm.” ^{19*}Ma hanaŋ hadêj avômalô nena, “Nôndôk nômo kamur takêntêk.” Ma hawa polom baherji lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leŋ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk alim ba hêv hadêj anêj jê ku, ma jê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêj avômalô nômbêj atu. ²⁰Ma avômalô sapêj eyaŋ ba leŋjiviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma jê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju. ²¹Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaŋ nôm êj haviŋ miŋ ekaturj i ami.

Yisu havej kasukthôm anêj dômlê
(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²²Vêm ma Yisu hanaŋ hadêj anêj jê ku nena nesak yeŋ ba nêmoŋ ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêmo avômalô ba ini am. ^{23*}Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek eteŋ mek. Bôlvôŋ hayô ma yani hamô dum êj denaŋ. ²⁴Ma yeŋ lêk hi kasuk malêvôŋ ma lovak hayuv ba hamô yeŋ loŋ hale hi ba intu ŋaŋ budum hik ba yeŋ êj halelela liliŋ kambom.

²⁵Habobo tem eyaŋ ma yani havej kasuk anêj dômlê ba hi hadêj anêj jê ku.

^{26*}Ma anêj jê ku êyê yani havej kasuk anêj dômlê ma êkô kambom ba enaŋ nena, “Anyôla dahô!” ba elaŋ boloba.

²⁷Ma ketheŋ oyaŋ ma yani hanaŋ hadêj thêlô nena, “Môlo miŋ nôkô ami ma nômoŋ yaô! Ya êntêk!”

²⁸Êj ma Pita hanaŋ, “O Anyô Bêj Yisu, ma onaŋ ek yambeŋ kasuk anêj dômlê ba yasôk êndêj o.”

²⁹Ma Yisu hanaŋ, “Ôlêm.”

Êj ma Pita hatak yeŋ ma havej kasuk anêj dômlê ba hi. ³⁰Ma doŋtom hayê lovak hayuv ba hakô. Êj ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêj! Nêm ya sal!”

^{31*}Ketheŋ oyaŋ ma Yisu havalonj yani. Ma hanaŋ, “O anyô hôêv haviŋ yaôna lôk. Hosonj nena hatôm yayabiŋ o ami e?”

³²Ma thai ethak yeŋ ma lovak bêj êj hama. ³³Aêj ba jê takatu ba êmô yeŋ elek veŋjindôj lêlô ma êkôm ba êv yeŋ ba enaŋ, “Avanônj biŋ! O ma Wapômbêj anêj Nakaduj.”

Yisu hadum avômalô lôk liŋj mavi hêk
Genesalet

(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)

³⁴Thêlô ethak liŋdaŋ vi tuvulu anêj Genesalet. ³⁵Ma avômalô loŋ êj êyê Yisu ba eyala yani. Ma êv abô havej malak loŋ êj sapêj. Ma ewa iniŋ jê lôk liŋj sapêj ba i hadêj Yisu. ^{36*}Ma eteŋ Yisu ba enaŋ ek jê lôk liŋj nêsom anêj kwêv anêj daŋ iyom. Ma sapêj atu ba êsom ma ibitak mavi.

15

Yisu hanaŋ hathak nôm takatu ba tem
indum anyô lelaik

(Mak 7:1-23)

¹Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balaburj doho êlêm anêj Jelusalem ba i hadêj Yisu ma enaŋ hik yani liŋ nena, ²“Bumalô iniŋ abô majaŋ hanaŋ ek alalô nasik baheniŋ vêmam ka miŋ angaŋ nôm ek indum Wapômbêj lamavi. Ma aisê ka anêmo jê ku ibuliŋ abô êj ba miŋ ithik baheniŋ ami?”

³Êj ma Yisu hanaŋ, “Aisê ka môlô ubuliŋ Wapômbêj anêj abô balaburj ba osopa môlôda unim abô majaŋ? ^{4*}Hatôm Wapômbêj hanaŋ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathaŋ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêj vônô.’ ⁵Ma doŋtom môlô othak onaŋ nena anyôla hanaŋ hadêj lami nena, ‘Yenaŋ nômkama takatu ba hamô ek yanêm mamu sa, êj ma bôk yahanarj nena tem yanêm êndêj Wapômbêj êtôm da. ‘Ba intu miŋ hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êj ma hatôm môlô ôvôliŋ dômim ek Wapômbêj anêj abô ba osopa libumi iniŋ bôk lo loŋ. ⁷Môlô jê kambom! Môlô udum ba avômalô esonj nena môlô jê wapôm. Ma doŋtom môlô ma jê palonj anôn ba plopet Aisaia anêj abô lêk hik anôn ba hanaŋ nena,

⁸“‘Avômalô êntêk êbô yenaŋ athêj hathak veŋjibôlêk oyaŋ.

Ma doŋtom kapôlônj ma hêk daim bô ek ya.

⁹Thêlô êv yeŋ oyaŋ hadêj ya.

Ma ethak enaŋ thêlôda iniŋ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêj anêj abô.” ’”
Aisaia 29:13

* 14:23: Luk 6:12; 9:28 * 14:26: Luk 24:37 * 14:31: Mat 8:26; Mak 4:39 * 14:36: Mat 9:20-21 * 15:4: Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16 * 15:11: Mat 12:34

¹⁰ Ma Yisu halam avômalô nômbênj atu ba êlêm hadênj yani ma hanañ nena, “Môlô nodañô ba noyala katô. ¹¹ *Nôm takatu ba anyô hayañ halôk abôlêk miñ hadum yani habitak lelaik ami. Ma doñtom nôm takatu ba anyô hanañ hale abôlêk intu hadum anyô habitak lelaik.”

¹² Vêm ma ñe ku êlêm enañ hadênj Yisu nena, “Ondañô. Palisi elañô anêm abô êntêk ba lêk leñjmanij kambom hathak o.”

¹³ Ma Yisu hanañ vijañ nena, “Wakamik atu ba hamô malak leñ tem esapu nôm lôk ñgalôk takatu ba miñ yani havatho ami.

¹⁴ *Ba miñ môlô nodañô ñe takên inij abô ami. Thêlô ma ñe maleñij pusip ba idum ek nendom avômalô vi embeñ loñôndê. Ma anyô mapusip yañ halom anyô mapusip yañ haveñ loñôndê, êñ ma tem luvi nêñêm yak êndôk lôv.”

¹⁵ Êñ ma Pita hanañ hadênj Yisu nena, “Nungwik abô loñ kapô êñ anêñ ôdônj tho êndênj yêlô.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ hadênj thêlô nena, “Môlô ôthônj haviñ e? ¹⁷ Odañô katô! Nôm takatu ba halôk anyô abôlêk ba hi hamiñ anyô lasoam vêm ma hale yañ ba hi. ¹⁸ Ma doñtom nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hanañ hale abôlêk, êñ ma habitak anêñ anyô kapô ba intu hadum ôpênj habitak lelaik. ¹⁹ Nôm takêntêk intu hamô avômalô kapôlônj ba hale yañ: auk kambom lôk ik anyô vônô ma idum sek haviñ anyô yañ yanavi lôk sek walilij ma vani lôk enañ abôyañ hathak anyô yañ ba idum abô ek yani lôk enañ abô kambom hathak anyô vi. ²⁰ Aênj ba anyô hayañ nôm ba miñ hathik bañ ami, nôm êñ miñ hadum ba yani habitak lelaik ami. Mi. Kambom takêntêk intu hadum ba ôpênj habitak lelaik.”

*Avi Kenan te hêvhaviñ Yisu
(Mak 7:24-30)*

²¹ Yisu hatak loñ êñ ma hi hamô habobo Taia lo Saidon. ²² Ma avi Kenan te hamô loñ êñ ba halêm ma halam nena, “Anyô Bêñ! Devit anêñ Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm ek ya! ñgôk habulij yenañ avena kambom anêñ.”

²³ Ma doñtom yani bônônj iyom aleba ñe ku êlêm ma enañ nena, “Avi êntêk halam

kaêk haveñ alalô yam bôsahe! Onañ ek yani ni!”

²⁴ *Êñ ma hanañ vijañ nena, “Wapômbênj hêv ya ba yahalêm hadênj avômalô Israêl takatu ba evenj mayaliv iyom hatôm bôksip-sip.”

²⁵ Ma avi atu halêm ma halek vadônj lêlô ma hanañ, “Anyô bênj, nêm ya sa!”

²⁶ Ma hanañ hadênj avi êñ nena, “Kambom ek nakaliv avômena inij nôm êndênj avuñ.”

²⁷ Avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avañônj. Ma doñtom avuñ ethak eyañ alañsi inij nôm mapmap.”

²⁸ Yisu hanañ, “O avi hêvhaviñ bênj anônj ba Wapômbênj tem êndôk esak anêm lemhaviñ.” Ma avi êñ nalavi habitak mavi hathak loñbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijij bênj anônj mavi

²⁹ Ma Yisu hatak loñ êñ ma habup hathak kasukthôm anêñ Galili. Vêm ma hathak dumlolê te ba hi hamô. ³⁰ Ma avômalô bênj anônj êlêm hadênj yani ma ewa ñe veñijvu-viñ, lôk ñe maleñij pusip, lôk ñe veñij lo bahenij thocho, lôk ñe veñijbôlêk putup, lôk ñe lijij lomalama ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi.

³¹ *Ma avômalô êyê ñe veñijbôlêk putup enañ abô, lôk ñe veñij lo bahenij thocho ibitak mavi, ma ñe veñijvuviñ evenj, lôk ñe maleñij pusip êyê tak. Ma thêlô esonj kambom ba êbô Israêl inij Wapômbênj anêñ athênj.

*Yisu havakônj avômalô hatôm 4,000
(Mak 8:1-10)*

³² *Yisu halam anêñ ñe ku êlêm ma hanañ hadênj i nena, “Yaleñ hik ya hathak avômalô nômbênj êntêk. Thêlô bôk êmô haviñ ya hatôm wak lô ba inij nôm lêk mi. Ma yahadô yanêm thêlô ba ini oyañ. Yakô tem maleñij etaba êndôk loñôndê ba nêñêm yak.”

³³ Ma anêñ ñe ku enañ nena, “Alalô amô loñ thiliv ma avômalô bênj anônj ba intu naja nôm anêñ êsê ba nanêm êndênj i?”

³⁴ Ma Yisu hanañ hik thêlô lij, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Polom baherji ba la-havuju lôk alim yaônena tomtom.”

³⁵ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nôm-bêŋ atu nena nêndôk nêmo biŋ. ³⁶ Êŋ ma hawa polom baheŋvi ba lahavuju atu lôk alim ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêŋ anêŋ gê ku. Ma gê ku ewa ba ibi sam hadêŋ avômalô. ³⁷ Sapêŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak ma gê ku isup nôm wata halôk vak sam baheŋvi ba lahavuju. ³⁸ Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaŋ nôm êŋ haviŋ miŋ ekatuŋ i ami. ³⁹ Yôv ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yey ba hi Magadala.

16

Palisi lo Sadyusi leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ te (Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ *Palisi lo Sadyusi doho êlêm hadêŋ Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, “Undum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hôlêm mena mi e?”

² Ma Yisu hanaŋ nena, “Yaŋsiŋ ma môlô othak onaŋ nena, ‘Sômuyum mavi, êŋ ma wak mavi tem ênjêk sawa daim.’ ³ Ma lôkbôk ma môlô othak onaŋ, ‘Wak habi tha-puk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala leŋlêvôŋ anêŋ kobom katô. Ma doŋtom ku loma-loma takatu ba lêk habitak anêŋ ôdôŋ, ma môlô ôthônŋ paliŋ denaŋ. ⁴ *Môlô avômalô bôlônŋ êntêk ma avômalô kambom ba miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Môlô lemimhaviŋ yandum lavôŋiŋ ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doŋtom tem mi. Môlô tem nôŋgô Jona anêŋ lavôŋiŋ iyom.” Êŋ ma Yisu hatak thêlô ba hi.

Abô loŋ kapô hathak Palisi lo Sadyusi iniŋ yis

(Mak 8:14-21)

⁵ Yisu lôk anêŋ gê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêŋ gê ku leŋiŋpaliŋ polom ba miŋ ewa haviŋ ami. ⁶ *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noyabiŋ am esak Palisi lo Sadyusi iniŋ yis.”

⁷ Ma gê ku enaŋ abô hadêŋ thêlôda nena, “Alalô miŋ awa polom ami ba intu hanaŋ abô êntêk la.”

⁸ Ma doŋtom yani hayala iniŋ abô atu ba enaŋ ba hanaŋ, “Môlô gê ôêvhaviŋ yaôna

lôk. Onaŋ hathak miŋ owa polom ami eka? ⁹ *Môlô ôthônŋ denaŋ e? Miŋ lemimhabi polom baheŋvi atu ba avômalô 5,000 bôk eyaŋ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôm wata halôk? ¹⁰ *Ma polom baheŋvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma doŋtom vak sam vithê intu bôk usup nôm wata halôk ba lemimpaliŋ?

¹¹ “Môlô ôthônŋ yenaŋ auk denaŋ ba osorŋ nena yahananŋ abô hathak polom e? Noyabiŋ am ek Palisi lo Sadyusi iniŋ yis!” ¹² Êŋ ma gê ku eyala Yisu anêŋ auk. Yani hanaŋ nena thêlô neyabiŋ i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdônŋ avômalô hathak auk lokbaŋ. Ma miŋ hanaŋ hathak yis atu ba avômalô engabôm polom hathak ami.

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanaŋ hik gê ku liŋ nena, “Avômalô iniŋ auk aisê? Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma opalê?”

¹⁴ *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o Elia. Ma vi enaŋ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

¹⁵ Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

¹⁶ *Êŋ ma Saimon Pita hanaŋ nena, “O ma Mesia, Wapômbêŋ lôkmala anêŋ Nakaduŋ atu ba hêv ek nêŋ anêŋ avômalô bulubiŋ.”

¹⁷ *Ma hanaŋ viyaŋ, “Saimon, Jona anêŋ nakaduŋ, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miŋ hik auk êŋ thô hadêŋ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leŋ, yani êŋ intu hik auk êntêk thô hadêŋ o. ¹⁸ *Ma yanaŋ êndêŋ o nena o ma Pita. Ma tem yandav yenaŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ êyô êmô valu êŋ. Ma nômlate miŋ hatôm imbuliŋ avômalô ôdôŋ êŋ ba nema ami ma mi. ¹⁹ *Tem yanêm loŋ lôkliŋyak anêŋ vovalerŋ êndêŋ o. Nôm takatu ba hubutiŋ hamô pik ma tem yambutiŋ ênjêk leŋ aêŋ iyom. Ma nôm takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole ênjêk leŋ aêŋ iyom.” ²⁰ Ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ anêŋ

* 16:1: Mat 12:38; Luk 11:16

* 16:4: Mat 12:39; Luk 11:29

Mat 15:34-38

* 16:14: Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8

Jon 1:42; Ep 2:20

* 16:18: Athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena ‘valu’.

* 16:6: Luk 12:1

* 16:9: Mat 14:17-21

* 16:10:

* 16:16: Jon 6:69

* 16:17: Gal 1:15-16

* 16:18:

* 16:19: Mat 18:18; Jon 20:23

ngê ku ek miñ nenan êndêrj anyôla nena yani
ma Mesia atu ami.

Yisu hanarj abô hathak anêrj ŋama
(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Pita hanarj nena Yisu ma Mesia vêm ma Yisu anêrj ku yan hayô nena êndôn anêrj ngê ku, “Tem yasopa Wapômbêrj anêrj lahaviñ ba yana Jelusalem. Ma Israel iniñ ngê bêngbêrj lôk ngê bêngbêrj êbôk da lôk ngê lôkauk hathak abô balabuñ tem nênm vovarj êndêrj ya. Ma Wapômbêrj tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya liñ imbiyô esak loñbô.”

²² Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hatharj ba hanarj nena, “Anyô Bêrj, mi anôn! Nôm êrj miñ hatôm êpôm o ami ma mi anôn!”

²³ Yisu hik i lilij ma hanarj hadêrj Pita, “Sadarj, nu darj! Hosopa anyô iniñ auk iyom ma miñ hosopa Wapômbêrj anêrj auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

²⁴ Êrj ma Yisu hanarj hadêrj anêrj ngê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êrj ma êmbôliñ dôm êndêrj yanida ma enja anêrj alovalarjarsin ba esopa ya. ²⁵ *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêng anôn hathak anêrj lôkmala pik, anêrj lôkmala êrj tem nênm yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anêrj lôkmala ek hasopa ya, yani êrj tem enja lôkmala anôn.

²⁶ * “Anyô te hawa nômkama pik sapêrj ma doñtom miñ hasopa Wapômbêrj anêrj abô ami ba anêrj lôkmala hêv yak, êrj ma tem yani êmô mavi e? Mi anôn, tem enja vovarj. Ma anyôla hatôm nênm nômlate êndêrj Wapômbêrj ek enja anêrj lôkmala esak loñbô e? Mi anôn! ²⁷ *Anyô Anêrj Nakaduñ atu tem êlêm imbiñ aŋela ba embaloñ Lambô anêrj lôklokwarj lôk deda lôkmangin. Êrj ma tem yani nênm vuli êndêrj avômalô sapêrj êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêrj vuli. ²⁸ Yanarj avanôn êndêrj mólô nena Anyô Anêrj Nakaduñ atu tem êlêm imbiñ anêrj loñ lôkliñyak. Ma mólô v atu ba lêk umiñ loñ êntêk tem nômô lôkmala denarj ma ôngô nôm êrj imbiñ.”

* 16:24: Mat 10:38; Luk 14:27

* 16:25: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

* 16:26: Mat 4:8-9

* 16:27: Sng

62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12

* 17:2: 2Pi 1:16-18

* 17:5: Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17;

Mak 1:11; Luk 3:22

* 17:10: Mal 4:5

* 17:12: Mat 11:14

* 17:13: Luk 1:17

17

Yisu liñkupik habitak yanja
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Wak bahenji ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviñ anyô loyarj Jems lo Jon ba ethak dumlolê daim bêng te ba i. Ma thêlô iyom êmô dumlolê êrj. ² *Êrj ma Yisu liñkupik habitak yanja hêk thêlô malenjin. Ma thohavloma hatôm wak anêrj deda, ma anêrj kwêv sapêrj habitak thapuk hatôm deda. ³ Ma kethen oyarj ma Mose lo Elia êyô ma enarj abô haviñ Yisu ba thêlô êyê. ⁴ Êrj ma Pita hanarj hadêrj Yisu, “Anyô Bêrj, mavi anôn ek lêk alalô amô loñ êntêk. Lemhaviñ ma tem yandav unyak lôkkupik lokwarjlo, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

⁵ *Pita hanarj abô denarj ma buliv maburj anôn te hayô hava thêlô sinj. Ma abô te halêm anêrj buliv êrj kapô nena, “Intu ma yenarj Okna atu ba yalenjhaviñ videdaun. Ma ya kapôlônj mavi hathak yani. Ba nodanô anêrj abô!”

⁶ Ngê ku elarj abô êrj ma êkô ba elarj boloba ba êlôk êk pik. ⁷ Ma Yisu halêm ma hasôm thêlô ba hanarj, “Numbiyô, miñ nôkô ami.” ⁸ Êrj ma thêlô esorj êyê ma Yisu iyom hamiñ. Ma anyô ju atu ma mi.

⁹ Vêm ma etak dumlolê êrj ba êlôk ele i ma Yisu hanarj lôklokwarj nena, “Mólô miñ nonarj nôm atu ba ôyê bêng êndêrj anyôla ami endeba Wapômbêrj injik Anyô Anêrj Nakaduñ atu liñ imbiyô ênjêk ŋama esak loñbô am.”

¹⁰ *Ngê ku enarj hik Yisu liñ nena, “Aisé ka ngê lôkauk hathak abô balabuñ enarj nena Elia tem êmôn ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹¹ Êrj ma Yisu hanarj, “Avanôn! Elia tem êlêm ba indum ku ek nômkama sapêrj imbitak mavi esak loñbô. ¹² *Ma doñtom yanarj êndêrj mólô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô êthônj yani paliñ ba esopa iniñ lenjnhaviñ iyom ba idum kambom loma-loma hadêrj yani. Ma tem nênm vovarj êndêrj Anyô Anêrj Nakaduñ atu aên iyom.”

¹³ *Ngê ku elarj abô êrj, ma eyala nena Yisu hanarj abô hathak Jon anyô hathik ŋarj.

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu thêlô i êyô ma êyê avômalô bêñ anôñ lêk êmô. Ma anyô te halêm hadêñ Yisu ma halek vadôñ lêlô hêk yani ma, ¹⁵ ma hanan, “Anyô Bêñ, nêñ kapôlôm ek yenañ okna. Yani hawa lijij hama yak ba hathak hêv yak halôk ñañ lôk atum. Ma vovañ bêñ hathak hapôm yani. ¹⁶ Ma yahawa hi hadêñ anêñ ñê ku, ma doñtom thêlô miñ hatôm nindum yani mavi ami.”

¹⁷ Ma Yisu hanan, “Yahamô haviñ môlô sawa daim ma doñtom miñ ôêvhaviñ ami ma owa auk lokbañ aleba yakapôlôn lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êñ êlêm!”
¹⁸ Ma hathañ ngôk ba ngôk hatak okna êñ ma ketheñ oyañ ma habitak mavi.

¹⁹ *Ñê ku i hadêñ Yisu ma enañ, “Aisé ka yêlô miñ hatôm nanêñ ngôk êñ vê ami?”

²⁰⁻²¹ *Êñ ma Yisu hanan, “Môlô miñ hatôm ami ek malê nena mólônim ôêvhaviñ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêñ anôñ ek mólônim ôêvhaviñ! Yanañ avanôñ êndêñ mólô. Mólônim ôêvhaviñ hatôm ava yaô-nate iyom, êñ ma hatôm nonañ êndêñ dum-lolê êntêk, ‘Umbyô ba nu buya’, êñ ma tem ni. Ma mólô hatôm nundum nômbêñ intu sapêñ!”*

*Yisu hanan bôlôn yay hathak anêñ ñama
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)*

²² *Yisu lôk anêñ ñê ku sapêñ ethak doñtom halôk Galili ma hanan hadêñ i nena, “Tem nenañ Anyô Anêñ Nakaduñ atu bêñ ba netak êndôk avômalô baherij. ²³ Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem injik yani lij imbiyô esak loñbô.” Ñê ku elañ abô êñ ma leñijmalaiñ kambom.

Yisu hêv da unyak matheñ

²⁴ *Yisu lôk anêñ ñê ku i êyô Kapaneam ma ñê ewa da unyak matheñ êlêm ma enañ hik Pita lij, “Mólônim kêdônwaga hathak hêv da unyak matheñ e?”

²⁵ Ma Pita hanan, “Intu êñ. Yani hathak hêv.”

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanan hik yani lij hamôn, “Saimon,

lemhabi aisê? Pik sapêñ iniñ kiñ ethak ewa da anêñ opalêla? Thêlôdaniñ nali mena avômalô vi?”

²⁶ Ma hanan, “Ewa anêñ avômalô vi.”

Aêñ ba Yisu hanan, “Nali ma miñ ethak êv da êñ ami. ²⁷ Ma doñtom yahadô alalô nanêñ malaiñ êndêñ ñê takêñ. Ba intu nu kasukthôm ma okativ lôm. Alim môñ atu ba hôvôv, êñ ma onja ba okyav abôlêk. Ma tem nôñgô valuseleñ te hamiñ kapô. Onja valuseleñ êñ ba nêñ êndêñ ñê êñ ek êtôm da unyak matheñ.”

18

Opalê intu bêñ hêk Wapômbêñ anêñ loñ lôklijyak kapô

(Mak 9:33-37,42-48; Luk 9:46-48; 17:1-2)

¹ *Wak êñ ma ñê ku êlêm hadêñ Yisu ma enañ hik yani lij, “Opalê te tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ êmô Wapômbêñ anêñ loñ lôklijyak kapô?”

² Ma Yisu dalam amena te halêm ma hadô hamiñ thêlô malêvôn. ³ *Ma hanan, “Yanañ avanôñ êndêñ mólô nena miñ otak unim kobom ba ubitak hatôm amena êntêk ami, êñ ma mólô tem miñ numbitak nôyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklijyak kapô ba unu ami. Ma mi. ⁴ Aêñ ba anyô te hatauviñ i aleba yaôna hatôm amena êntêk, yani êñ tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ êmô Wapômbêñ anêñ loñ lôklijyak kapô. ⁵ *Ma ôpatu ba hêvhaviñ ya ba hawa amena te aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô haviñ.

⁶ “Ma doñtom anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhaviñ ya te hêv yak, ôpêñ tem êpôm malaiñ bêñ anôñ. Ôpêñ tem nêsôkwêñ valu bêñ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ngwêk makidiñ ba ema. Malaiñ êñ ma yaôna ek malaiñ atu ba yani tem êpôm ember jam.

⁷ “Alikaknena mólô avômalô pik êntêk! Nôm lomalama hamô pik êntêk ba hadum ba mólô udum kambom. Nôm takêñ tem imbitak. Ma doñtom ôpatu ba halom anyô vi ba idum kambom, yani êñ tem êpôm malaiñ bêñ anôñ. ⁸ *Bahem lo vem hadum ba hudum kambom, êñ ma odabêñ kisi

* 17:19: Mat 10:1

* 17:20-21: Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2

* 17:20-21: ñê lôkauk vi enañ nena

abô doho atu ba Matyu hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Ovak balabuñ ek nôñ ma oter mek iyom ma hatôm nêñ ngôk lôklokwañ anêñ aêñ vê.

* 17:22: Mat 16:21

* 17:24: Kis 30:13; 38:26

* 18:1: Luk 22:24

* 18:3: Mat

19:14; Mak 10:15; Luk 18:17

* 18:5: Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20

* 18:8: Mat 5:29-30

ba umbini ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Bahem lo vem vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma bahem lo vem luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atum hathaŋ hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ. ⁹ Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êŋ ma ômbi vê ba okaliv ni ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Malem daluk vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem êndôk loŋ atum lôkmala ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.

¹⁰ * “Aêŋ ba noyabiŋ am! Miŋ nosorŋ nena yenaŋ avômena ma nôm oyaŋ ami. Yanaŋ êndêŋ mólô nena iniŋ aŋela ethak êyê nôm takatu ba udum hadêŋ i ma i enaŋ hadêŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ. ¹¹ * Ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba eveŋ mayaliv bulubij.*

Abô loŋ kapô hathak boksipsip te mi
(Luk 15:4-7)

¹² “Anyô te anêŋ boksipsip hatôm 100 êmô ba te haveŋ aidoho. Lemhabi aisê? Boksipsip alaŋ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêmodumlolê ma ni êmbôlêm ali atu ba mi. ¹³ Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô! Yani hapôm ali êŋ, ma tem lamavi anêŋ dôêŋ esak ali atu ba hapôm êmôŋ ek 99 takatu ba êmô. ¹⁴ Ma mólônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ hadô anyô athêŋ mi te ni loŋ atum lôkmala aêŋ iyom.

Loŋôndê opesaŋ abô imbiŋ mamuyaŋ

¹⁵ * “Mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o,* ma nu êndêŋ yani ma onaŋ anêŋ kambom bêŋ. Yani halaŋô o, êŋ ma mamu ômô hatôm anyô loyaŋ hathak loŋbô. ¹⁶ * Ma miŋ halaŋô o ami, êŋ ma onja anyô te mena ju la imbiŋ o ba unu êndêŋ yani ma nonaŋ anêŋ kambom êŋ bêŋ esak loŋbô. Anyô ju êŋ tem nimij ba nedaŋô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôw. ¹⁷ Yani lêndôŋ kôtoŋ denaŋ, êŋ ma nu onaŋ anêŋ kambom bêŋ êndêŋ avômalô ôdôŋ êvhaviŋ. Ma doŋtom yani lêndôŋ kôtoŋ denaŋ ba

hadô endarŋô avômalô ôdôŋ êvhaviŋ iniŋ auk, êŋ ma mólô nôŋgô yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

¹⁸ * “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô. Nôm takatu ba ubutiŋ hamô pik ma tem yambu-tiŋ êmô malak leŋ. Ma nôm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole ênjêk malak leŋ aêŋ iyom.

¹⁹⁻²⁰ * “Odaŋô! Anyô ju mena lu la ethak doŋtom hathak yenaŋ athêŋ, êŋ ma yada tem yamô i malêvôŋ. Ba intu te mena ju la kapôlôŋiŋ doŋtom hathak nômlate ba eterŋ mek, ma yenaŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ tem indum nôm êŋ anôŋ.”

Abô loŋ kapô hathak anyô palon

²¹ Vêŋ ma Pita halêm ma hanaŋ hik Yisu liŋ, “Anyô Bêŋ, yenaŋ aiyaŋ hadum kambom hadêŋ ya, êŋ ma yatak yakapôlôŋ bôlôŋ vithê? Bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju, e?”

²² * Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndêŋ o. Otak kapôlôm ek mamuyaŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma miŋ bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju ami!

²³ “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm kiŋ te hadum ek anêŋ ŋê ku nêlêm nêwê anêŋ valuseleŋ viyaŋ. ²⁴ Wak êŋ hayô, ma ewa anyô ku atu halêm. Ôpêŋ bôk hayaŋ kiŋ anêŋ valuseleŋ vithê ba hathôŋ paliŋ. ²⁵ Yani miŋ hatôm nêŋ viyaŋ ami ba intu kiŋ hanaŋ nena nêŋêŋ ôpêŋ lôk veŋi lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yaŋ anêŋ ŋê ku oyaŋ ek nêŋêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ. Ma nêŋêŋ anêŋ nômkama sapêŋ ba anyô vi nêŋêŋ vuli ma neja valuseleŋ esak ba nêwê kiŋ anêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ.

²⁶ “Êŋ ma ôpêŋ hêŋ yak halôk hêk yani valuvi ma halaŋ nena, ‘Oyabiŋ vêŋam! Valuseleŋ takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêm viyaŋ.’ ²⁷ Ma kiŋ lahiki ba hanaŋ, ‘Viyaŋ dôlôk!’ Ma hatak ôpêŋ ba hi.

²⁸ “Anyô ku êŋ hatak kiŋ anêŋ unyak ma hi hapôm anyô ku yaŋ ba thainiŋ ku hatôm doŋtom. Anyô yaŋ hawa valuseleŋ yaôna lôk hêk yani ba miŋ bôk hêŋ ami. Êŋ ma yani havalon ôpêŋ ba hakakô laselo

* 18:10: Hib 1:14 * 18:11: Luk 19:10 * 18:11: Hadêŋ sêbôk ŋê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviŋ, ma doho miŋ eto ami. * 18:15: Luk 17:3; Gal 6:1 * 18:15: ŋê lôkauk vi leŋŋihabi nena abô ‘hadêŋ o’ êŋ, ma Matyu da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam. * 18:16: Lo 19:15; Jon 8:17 * 18:18: Mat 16:19; Jon 20:23
* 18:19-20: Mak 11:24; Jon 15:7 * 18:22: Luk 17:4

sirj lóklokwanj ma hatharj ba hanarj, ‘Yenarj valuselerj êlêm!’

²⁹ “Ma yarj ênj hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halarj nena, ‘Oyabirj vêmam! Tem yanênm anênm valuselerj ênj viyarj.’

³⁰ “Ma dojtom ôpênj hapôlik hathak yarj ênj anênj abô ba hawa ba hi hatak halôk koladônj endeba ôpênj nênm valuselerj ênj viyarj am. ³¹ Nê ku vi êyê nônm atu ba ôpênj hadum ba esorj kambom ma leñijmalairj bênj ba i enarj hadênj kirj.

³² “Ênj ma kirj halam ôpênj ba halêm ma hanarj, ‘O anyô kambom anônj! Holarj bênj hadênj ya aleba yahatak o ba miñ hôwê anênm valuselerj viyarj ami. ³³ Yalerj hik ya hathak o, ma aisê ka miñ hudum aênj hadênj mamuyarj ami?” ³⁴ “Ma kirj lamanirj ba hatak ôpênj halôk nê takatu ba eyabirj koladônj ek thêlô nênm vovarj êndênj yani endeba nênm valuselerj ênj viyarj am.

³⁵ * “Aênj ba mólô tomtom lemmimavi ba notak unim kapôlôlmim kambom ek mólôviyarj. Yakô Wakamik atu ba hamô malak leñ tem indum aênj êndênj o êtôm atu ba kirj hadum hadênj anênj anyô ku atu.”

19

*Yisu hanarj abô hathak nê lôk veñj êdô i
(Mak 10:1-12; Luk 16:18)*

¹ Yisu hanarj abô takênj vêm ma hatak Galili ma hi narj Jolodarj vi tuvulu hêk Judia. ² Ma hamô loñ ênj ma avômalô bênj anônj êyô. Ma hadum nê lôk liñj ba ibitak mavi.

³ Ma Palisi doho êlêm hadênj Yisu ma idum ek nesau yani ba enarj hik yani liñ, “Abô balabuñ hanarj aisê? Anyô hatôm nênm yanavi vê esak ôdônj lomalama mena mi e?”

⁴ * Ma dojtom Yisu hanarj, “Mólô bôk osam Wapômbênj anênj abô atu ba hanarj nena, ‘Sêbôk ba môn anônj atu ba Wapômbênj hapesarj avômalô ma hapesarj anyô lo avi. ⁵ * Ba intu Wapômbênj bôk hanarj nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak dojtom imbirj yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik dojtom iyom.” ’ ⁶ Thai miñ ju hathak loñbô ami ma lêk ibitak dojtom. Aênj ba nônm atu ba Wapômbênj bôk havak

loñ hathak dojtom ma miñ hatôm anyôla epole vê ami.”

⁷ * Ma Palisi enarj, “Ma dojtom Mose bôk hanarj nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapyâ nênm yanavi vê ba nênm êndênj yanavi ek nênm yani vê.”

⁸ Ma Yisu hanarj, “Mólô nê lemmimôndônj kôtônj. Ba intu Mose hik loñôndê ênj thô hadênj mólô. Môn anônj atu ba Wapômbênj hapesarj pik êntêk, ma auk ênj miñ hamô havirj ami. ⁹ * Yanarj êndênj mólô nena anyô te yanavi miñ hadum sek ami, ma dojtom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yarj. Anyô ênj hadum sek havirj avi yarj ênj.”

¹⁰ Nê ku enarj hadênj Yisu, “Aênj ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

¹¹ Ma hanarj hadênj thêlô, “Anyô sapênj miñ hatôm nedarj abô ênj ami. Ôpatu ba Wapômbênj hêv lóklokwanj hadênj i iyom intu hatôm nedarj abô ênj. ¹² Anyô doho ma taluvi ewa i ba malairj hamô ba miñ hatôm neja avi ami. Doho ma êvê inij thalôk vê ek neyabirj kirj inij vênj. Ma doho leñirjhavirj nênm inij lóklokwanj lôkthô ek nindum Wapômbênj anênj loñ lôklijyak anênj ku ba intu miñ ewa avi ami. Ôpatu ba halarj abô ênj ba hasopa, ma esopa iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

¹³ Avômalô doho ewa avômena yaônena êlêm ek Yisu etak barj êyô ênjêk thêlô ba nênm mek esak i. Ma dojtom anênj nê ku etharj avômalô takênj.

¹⁴ * Ênj ma Yisu hanarj, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndênj ya ma miñ numirj thêlô loñ sirj ami ek malê nena avômalô takatu ba athênj mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbênj anênj loñ lôklijyak ma thêlônij.” ¹⁵ Ênj ma hatak barj hayôhêk i vêm ma hatak loñ ênj ba hi.

Anyô muk lôk nômkama bênj hanarj abô havirj Yisu

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Anyô te halêm hadênj Yisu ma hanarj, “Kêdônjwaga, yandum malê mavi te ek yamô lôkmala êtôm wak nômbênj intu sapênj?”

* 18:34: Mat 5:25-26 * 18:35: Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13 * 19:4: Stt 1:27; 5:2 * 19:5: Stt 2:24; Ep 5:31 * 19:7: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 19:9: Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:14: Mat 18:2-3 * 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28

¹⁷ *Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honaŋ hik ya liŋ hathak abô ‘mavi’ êŋ eka? Lemhaviŋ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu, êŋ ma osopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”

¹⁸ *Ma ôpêŋ hanaŋ hik yani liŋ nena, “Yasopa abô balabuŋ alisê?”

Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Miŋ nungwik anyô vônô ami. Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ onja vani ami. Miŋ onaŋ abôyaŋ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. ¹⁹ *Ondovak lemambô lo lemtambô.’ Ma ‘lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhaviŋ oda.’”

²⁰ Ma anyô muk êŋ hanaŋ, “Abô balabuŋ takêŋ, ma yahathak yahasopa. Yandum malê te imbiŋ?”

²¹ Ma Yisu hanaŋ, “Lemhaviŋ nungwik anêŋ ku anêŋ daŋ siŋ, êŋ ma nu nêŋ anêŋ nômkama sapêŋ ek avômalô nêŋêŋ vuli. Ma onja valuseŋ sapêŋ ba nêŋ êndêŋ avômalô siv. Hudum aêŋ, ma tem anêŋ nômkama mavi lomalama êmô malak leŋ. Ma ôlêŋ osopa ya.”

²² Anyô muk êŋ ma anyô lôk nômkama bêŋ anôŋ. Ba intu halaŋô abô êŋ ma hêv malaiŋ bêŋ hadêŋ yani ba hi lôk lamalaiŋ.

²³ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ gê ku nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môle nena gê lôk nômkama bêŋ tem nêpôm malaiŋ bêŋ ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini. ²⁴ Odaŋô! Miŋ malaiŋ bêŋ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêŋ abyar ba ni ami, ma doŋtom malaiŋ anôŋ ek anyô lôk nômkama bêŋ te imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

²⁵ Îê ku elarjô abô êŋ ma esor kambom ba enaŋ, “Avanôŋ e? Aêŋ ba miŋ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ni ami e?”

²⁶ *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaŋ ma hanaŋ, “Wapômbêŋ iyom hatôm indum nômkama sapêŋ. Ma anyô te miŋ hatôm nêŋ yanida bulubiŋ ami ma mi.”

²⁷ Ma Pita hanaŋ, “Yêlô bôk atak yêlôaniŋ nômkama sapêŋ ba alêŋ asopa o ba intu tem naja malê?”

²⁸ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môle! Wak te ma Wapômbêŋ

tem epesaŋ loŋ lukmuk. Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êmô loŋ êŋ ba eyabiŋ anêŋ avômalô êtôm kiŋ lôkmangiŋ. Ma môle anyô ku laumiŋ ba lahavuŋu takatu ba osopa ya, môle tem noyabiŋ avômalô Isael ôdêŋ laumiŋ ba lahavuŋu êtôm kiŋ aêŋ iyom. ²⁹ Ma avômalô takatu ba leŋiŋhabi ya ba etak iniŋ unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniŋ nali lôk iniŋ ku, êŋ ma tem Wapômbêŋ nêŋ bêŋ anôŋ êndêŋ i êtôm 100 êyô êmô iniŋ loŋ imbiŋ. Ma thêlô tem neja lôkmala atu ba nêŋêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ imbiŋ. ³⁰ *Odaŋô! Îê lôk athêŋ bêŋ, bêŋ anôŋ tem nimbitak îê lôk athêŋ mi. Ma îê lôk athêŋ mi bêŋ anôŋ tem nimbitak îê lôk athêŋ bêŋ.”

20

Abô loŋ kapô hathak ku anêŋ vuli

¹ Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Lôkbôk mo-maŋiniŋ ma ku te anêŋ alaŋ hi ek êmbôlêŋ îê ku ek nindum ku embeŋ anêŋ ku kapô. ² Yani hapôm anyô doho ma hanaŋ hik i liŋ ek nindum anêŋ ku êtôm wak daluk te ma nêŋ i vuli esak valuseŋ doŋtom ma êlôk hathak anêŋ abô. Yôv ma hêv thêlô ba i anêŋ ku kapô.

³ “Wak hathak leŋ ma hi loŋ ethak doŋtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êmô iyom. ⁴ Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Môle nu nundum yenaŋ ku, ma tem yanêŋ môle vuli êtôm unim ku.’ ⁵ Êŋ ma i.

“Waklêvôŋ biŋ ma hi hadum aêŋ ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêŋ hathak loŋbô. ⁶ Yaŋsiŋ ma hayê anyô doho ida êmô iyom ma hanaŋ, ‘Aisê ka môle ômô oyaŋ wak daluk êntêk?”

⁷ “Ma enaŋ, ‘Anyô te miŋ hêv ku hadêŋ yêlô ami.’

“Ma ku alaŋ hanaŋ, ‘Môle nu nundum yenaŋ ku imbiŋ.’

⁸ * “Bôlôvôŋ hayô ma ku alaŋ hanaŋ hadêŋ anyô hayabiŋ ku, ‘Ondam îê takatu ba idum ku nêlêŋ ek nêŋ i vuli. Îê yaŋsiŋ êmôŋ ma îê wak halôk êyô êŋjêk vêŋ ma îê waklêvôŋ ma îê lôkbôk ma embeŋ yam anôŋ.’

* 19:18: Kis 20:13-16; Lo 5:17-20

* 19:19: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp 19:18

* 19:26: Jop 42:2

* 19:28:

Mat 25:31; Luk 22:30; ALK 3:21

* 19:30: Mat 20:16; Luk 13:30

* 20:8: Wkp 19:13; Lo 24:15

⁹ “*Ngê yaŋsiŋ êlêm ma hêv i valuseleŋ doŋtom.* ¹⁰Ma ngê lôkbôk eson nena tem neja valuseleŋ esak. Ma doŋtom mi. Ewa hatôm doŋtom. ¹¹Ewa iniŋ vuli yôv, ma thêlô enaŋ abô munuŋmunuŋ hathak ku alaŋ ba enaŋ, ¹²‘Aisê ba yêlô alêm hadêŋ lôkbôk ba adum ku bêŋ lôk vovanik hamiŋ wak mathalaleŋ. Ma ngê yaŋsiŋ idum ku yaôna lôk. Ma doŋtom ewa valuseleŋ hatôm yêlôaniŋ!’

¹³ “*Êŋ ma ku alaŋ hanaŋ hadêŋ anyô te nena, ‘Aiyaŋ, miŋ yahadam kambom hadêŋ o ami. Bôk yahanaj ba hôlôk nena undum ku ma tem onja valuseleŋ doŋtom ijom.* ¹⁴Yenaŋ yalenhaviŋ ba yahêv ngê takatu ba eveŋ yam iniŋ vuli hatôm môlônim. Aêŋ ba onja anêm ba nu! ¹⁵Valuseleŋ êntêk ma yenaŋ ba intu hatôm yasopa yenaŋ yalenhaviŋ ijom ek yanêm. Ma môlô malemim thêlêv eka?’

¹⁶ * “*Aêŋ ba ngê êmôŋ tem nimbitak êtôm ngê eveŋ yam. Ma ngê eveŋ yam tem nimbitak êtôm ngê êmôŋ.*”

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

¹⁷ Yisu hi Jerusalem ma hawa anêŋ ngê ku laumiŋ ba lahavuŋu takatu. Thêlô eveŋ ba i ma Yisu havôv thêlô i daŋ vi ma hanaŋ nena, ¹⁸ * “*Odaŋô. Alalô a daku Jerusalem. Ma tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba nênm yaŋi êndêŋ ngê bêŋbêŋ êbôk da lôk ngê lôkauk hathak abô balabuŋ. Ma tem nenaŋ ek nijik yaŋi vônô. ¹⁹Tem nênm ya êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ ek nenaŋ abôma lôk nebaŋi ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma tem injik ya liŋ ba yambiyô esak loŋbô.*”

Jems lo Jon iniŋ talêbô anêŋ lahaŋiŋ
(Mak 10:35-45)

²⁰ Vêŋ ma Sebedi anêŋ nakaduŋ ju atu iniŋ talêbô halêm hadêŋ Yisu. Ma halek vadôŋ lêlô ma hadum ek enaŋ injik yaŋi liŋ esak abô te. ²¹ **Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Lemhaviŋ malê te?”*

Ma avi êŋ hanaŋ, “*Tem otak yenaŋ okna ju êntêk yaŋ sê êmô bahem vianôŋ ma yaŋ sê êmô bahem viker ênjêk anêm loŋ lôkliŋyak kapô?*”

²² **Ma hanaŋ hadêŋ anyô loyaŋ, “Mamu ôthôŋ nôŋ atu ba onaj hik ya liŋ paliŋ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum e?”*

Ma thai enaŋ, “*Yai hatôm.*”

²³ Ma hanaŋ nena, “*Avanôŋ, tase êŋ tem nunum êndôk. Ma doŋtom nêŋô yabahaŋ vianôŋ lôk viker, ma miŋ yenaŋ ku ami. Mi, Wakamik da hayabiŋ ku êŋ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêŋô loŋ êŋ.*”

²⁴ Ngê ku laumiŋ takêŋ elanô abô êŋ ba leŋiŋŋaŋa hadêŋ Jems lo Jon. ²⁵ **Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak doŋtom ma hanaŋ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ ngê takatu ba êmô thêlô vibin. Ma iniŋ ngê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ ijom ek nesopa iniŋ abô. ²⁶*Odaŋô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaŋiŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvôn, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêŋ môlô sa. ²⁷Ma ôpatu lahaŋiŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm môlônim anyô ku oyaŋ ²⁸*hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadam aêŋ ijom. Miŋ yahalêm ek yandum ngê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêŋ avômalô bulubiŋ.”*

Yisu hadum anyô mapusiŋ ju mavi
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Yisu lôk anêŋ ngê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yaŋi. ³⁰ Ma anyô maleŋ pusip lokwaŋju êmô loŋôndê daŋ vi, ma thai elanô nena Yisu halêm. Êŋ ma thai elam lôklokwaŋ nena, “*Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêŋ kapôlôm ek yaŋi!*”

³¹ Ma avômalô ethaŋ thai ba enaŋ, “*Mamu bônôŋ!*” Ma doŋtom thai elam lôklala nena, “*Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêŋ kapôlôm ek yaŋi!*”

³² Êŋ ma Yisu hamiŋ ma halam thai ba hanaŋ, “*Lemimhaviŋ yandum malê êndêŋ mamu?*”

³³ Ma thai enaŋ nena, “*Anyô Bêŋ, yai leŋiŋhaviŋ nagê tak!*”

* 20:16: Mat 19:30; Mak 10:31 * 20:18: Mat 16:21; 17:22-23 * 20:21: Mat 19:28; Luk 22:30 * 20:22: Mat 26:39; Jon 18:11 * 20:25: Luk 22:25-26 * 20:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 20:28: Luk 22:27; Plp 2:7

³⁴ Ëñ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak ban hayô hêk maleñiñ daluk. Ma ketheñ oyar ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

21

*Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kin
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yisu thêlô i ebobo Jerusalem ma i êyô Betpagi, malak êñ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêñ nê ku ju ba i ² ma hanañ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma ketheñ oyar ma tem ôngô bok dorñi te lôk nakaduñ ba ekak luvi loñ ba imiñ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlêm êndên ya. ³ Ma anyôla hanañ abôla hadên mamu, ma nonañ nena, ‘Anyô Bêñ lahavîñ indum ku te esak luvi’, êñ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm ketheñ.”

⁴ Nôm êñ habitak ek Wapômbên anêñ abô injik anôn ba hanañ hadên plopet nena,

⁵ “Nonañ abô êñ êndên avômalô Saion,
‘Ôngô. Môlônim kin lêk halêm hadên môlô.

Ôpên anyô labali ba hayô hamô bok dorñi te.

Yani hayô hamô bok dorñi nakaduñ te ba halêm.’” *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

⁶ Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanañ. ⁷ Ma ewa dorñi talêbô lôk nakaduñ êñ ba i ma ibi iniñ kwêv thilibuñ daim thô ba engava hayôhêk bok dorñi dômlokwañ ma Yisu hayô hamô.

⁸ Ma avômalô lubuñlubuñ engava iniñ kwêv thilibuñ hêk loñôndê. Ma vi ele nôkya lô ñauñ ba engava hêk loñôndê. ⁹ Ma vi êmôn ma vi even yam ma Yisu halôk malêvôn ba leñiñmavi anôn ba lôk lêlô ba elam nena,

“Osana ni êndên Devit anêñ Lim Lukmuk!”

“Wapômbên nê lamavi êndên ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athên!” *Kapya Yey 118:26*

“Osana! Nambô Wapômbên anêñ athên esak leñ!”

¹⁰ Yisu habitak hayô Jerusalem kapô ma avômalô nômbên atu ba êmô Jerusalem eson kambom ba enañ hik liñ mayaliv nena, “Ôpêntêk ma opalê?” ¹¹ Ma avômalô nômbên atu ba esopa Yisu enañ nena, “Yani

ma Yisu, plopet atu ba halêm anêñ malak Nasalet hêk Galili.”

*Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak
matheñ kapô*

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-46)

¹² Yisu habitak hayô unyak matheñ kapô anêñ piklêvôn ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nêlêm vuli. Ëñ ma halupunîñ i ba hêv i vê hêk unyak matheñ kapô ba ele yaiñ ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê loñ buyañ iniñ valuseleñ hathak Hiblu iniñ valuseleñ iniñ balê lilîñ. Ma hadum aên hadên nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nêlêm vuli. ¹³ *Ma hanañ hadên thêlô aêntêk, “Wapômbên anêñ kapya hanañ nena, ‘Yenañ unyak ma unyak neteñ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba lêk habitak hatôm nê vani iniñ loñ ekopak êmô.”

¹⁴ Vêv ma nê maleñiñ pusip lôk nê veñvuvîñ i êyô unyak matheñ anêñ piklêvôn ma hadum ba ibitak mavi. ¹⁵ Nê bênbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êyê nômbithi takatu ba Yisu hadum. Ma thêlô elarôn avômena elam kaêk haveñ unyak matheñ anêñ piklêvôn nena, “Osana ni êndên Devit anêñ Lim Lukmuk!” Ëñ ma thêlô leñiñmaniñ ¹⁶ ba enañ hadên Yisu nena, “Ondañ avômena iniñ abô!”

Ma Yisu hanañ, “Yahalañô. Ma môlô bôk osam abô atu ba hêk Wapômbên anêñ kapya ba hanañ hathak

“‘Avômena lôk amena kasek nena Wapômbên bôk hatak abô mavi halôk thêlô veñiñbôlêk ek nêmbô anêñ athên.’” *Kapya Yey 8:2*

¹⁷ Vêv ma hatak avômalô takên ma hi hêk Betani bôlôvôn te.

Alokwañ ñauñ hayeñ

(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Lôkbôk momaniñiñ ma Yisu havôhi Jerusalem hathak loñbô ma hama kisi.

¹⁹ Yani hayê alokwañ sabo te hamiñ loñôndê dan vi. Hi hadên alokwañ êñ, ma hayê nena ñauñ oyar iyom hamiñ ma anêñ anôn mi. Ma hanañ hadên alokwañ êñ, “Miñ hatôm nuñgwik anôn esak loñbô ami!” Ma ketheñ oyar ma alokwañ êñ anêñ ñauñ hayeñ ba hama.

* 21:13: Ais 56:7; Jer 7:11

²⁰ ñê ku êyê nô m ên ba eson kambom ba enar, “Honar malê hathak alokwan êntêk ba lêk hama kethen?”

²¹ *Ma Yisu hanar, “Yanar avanôn êndên mólô nena mólô ôêvhavîj ba miñ kapôlômim ju ami, ên ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadên alokwan êntêk lôk hatôm nundum nômla yar imbirj nena nonar êndên dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu ngwêk.’ Ên ma Wapômbên tem indum ba dumlolê ên endarjô mólônim abô. ²² *Mólô ôêvhavîj ba oterj mek, ma Wapômbên tem nê môm takatu ba onar hik yani liñ hathak êndên mólô.”

Yisu, opalê hêv athên bên hadên o?
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Yisu habitak hayô unyak matherj anên piklêvôn ma hadôn avômalô hamô. Ên ma nê bêngbên êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêngbên êlêm hadên yani ma enar, “Opalê hêv athên bên hadên o lôk hêv ku hadên o ba intu hudum nô môtakêntêk?”

²⁴ Ma Yisu hanar, “Tem yanar injik mólô liñ esak abô te aên iyom. Ba onar abô ên bên hadên ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athên bên hadên ya êndên mólô. ²⁵ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk nar hadên Jon? Wapômbên leñ? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enar hadên i nena, “Alalô anar nena Wapômbên hêv ku ên hadên Jon ma tem yani enar, ‘Aisê ka mólô miñ ôêvhavîj yani ami?’ ²⁶ *Ma donjom alalô anar nena, ‘Anyô pik te hêv ku ên,’ ên ma avômalô tem leñjmanîj êndên alalô. Ek malê nena thêlô sapên êvhavîj nena Jon ma plopet te.”

²⁷ Ma thêlô enar hadên Yisu nena, “Yêlô athôn paliñ.”

Ên ma Yisu hanar hadên thêlô, “Aên ba miñ hatôm yandam ôpatu ba hêv athên bên hadên ya anên athên bên êndên mólô ami. Ma mi.”

Abô loj kapô hathak anyô lo yar

²⁸ *Lemimbi kukuthîj êntêk. Anyô te anên nakadur lokwanju êmô. Ma yani hi ek namalô yar ma hanar, ‘Yenar okna! Undum yenar ku emberj ku yak wairj kapô!’

²⁹ “Ma namalô hanar viyarj nena, ‘Yahadô.’ Vêm ma hik anên auk liliñ ma hi.

³⁰ *Lambô hi hadên namalô yar ma hanar abô ên hathak lojbô. Ma nakadur hanar, ‘Wakamik, tem yana’. Ma miñ hi ami.

³¹ “Namalô ju ên yarj sê intu hasopa lambô anên abô?”

Ma thêlô enar, “Namalô yarj môn.”

Ma Yisu hanar hadên thêlô, “Yanar avanôn êndên mólô. ñê takis lôk avi sek waliliñ tem nimbitak nêyô Wapômbên anên loj lôkliñyak kapô nê môn ek mólô.

³² *Jon bôk halêm ba hik lojônê thêthôn thô hadên mólô. Ma donjom mólô miñ ôêvhavîj anên abô ami. Ma nê takis lôk avi sek waliliñ, thêlô êvhavîj ba bôk mólô ôyê yôv. Ma donjom mólô miñ ole kapôlômim liliñ ami. Ba intu nê takên tem nê môn ba nimbitak nêyô Wapômbên anên loj lôkliñyak kapô ba ini.”

Abô loj kapô hathak nê kambom eyabîj ku yak wairj

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ * “Mólô nodarjô abô loj kapô yar. Ku alarj te havatho anên ku yak wairj ma havak lôk hawê haveñ. Ma halav lôv nêyô nimîj wairj anên anôn pesa ek neja anên thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nê môn ek neyabîj ku ên. Vêm ma hatak ku ên halôk anyô doho baheñjîj ek neyabîj ek hik anôn ma thêlô neja anôn vi ma nê nê môn vi êndên yani. Ma hatak loj ên ba hi loj buyarj.

³⁴ *Yak wairj ên hadum ek injik anôn ma ku alarj hêv anên nê ku ba i ek neja yak wairj anên anôn. ³⁵ Ma nê takatu ba eyabîj ku evalon thêlô ba epatiñ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. ³⁶ Ên ma ku alarj hêv nê ku bên anôn ba i ma nê eyabîj ku yak wairj ibuliñ thêlô aên iyom.

³⁷ “Ma hasonj nena thêlô tem nedarjô namalô anên abô ba intu hêv yani iyom ba hi. ³⁸ *ñê eyabîj ku êyê ku alarj nakadur hayô ma enar hadên i nena, ‘ôpêntêk ma ku alarj anên nakadur ba tem eyabîj lambô anên ku. Alalô ik yani vônô, ma ku ên tem imbitak alalôaniñ.’ ³⁹ *Ba intu evalon yani ba ewa ele ku viyairj ma ik vônô.

* 21:21: Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2 * 21:22: Mat 7:7-11; 18:19 * 21:26: Mat 14:5 * 21:32: Luk 3:12; 7:29-30 * 21:33: Ais 5:1-2 * 21:38: Mat 27:18 * 21:39: Hib 13:12

⁴⁰ “Aênj ba ku alarj hayô ma tem indum malê êndênj nê takatu ba eyabinj ku ênj?”

⁴¹ “Jê bêngbênj êbôk da lôk avômalô ininj nê bêngbênj enarj hadênj yani nena, “Yani tem imbulinj nê kambom takênj kambom anônj. Ma tem enja ku yak wainj ênj ba nênj êndênj anyô vi. Yak wainj hik anônj, ma nê ênj tem nênjem ku alarj anênj sam.”

⁴² *Yisu hanarj hadênj thêlô nena, “Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbênj anênj kapya nena,

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landinj anônj.

Anyô Bênj da hadum aênj,
ma yêlô ayê nômj ênj nena mavi
anênj dôênj.” Kapya Yey
118:22-23

⁴³ “Aênj ba yanarj êndênj môlô nena Wapômbênj tem nênj anênj loj lôkliyyak vê ênjêk môlô ba nênj êndênj nê ôdônj yarj. Ma thêlô tem nijik anônj êtôm alokwarj mavi te hathak hik anônj. ⁴⁴ Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu ênj hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ôpênj ipulusik ba imbitak malimmalim.”*

⁴⁵ “Jê bêngbênj êbôk da lôk Palisi elarjô Yisu anênj abô loj kapô takênj ma eyala nena yani hanarj hathak thêlôda. ⁴⁶ Ênj ma thêlô êbôlênj lojôndê ek nebalorj yani. Ma dojtom êkô hathak avômalô ininj eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

*Abô loj kapô hathak enggabôm nômj ewa i
(Luk 14:16-24)*

¹ Yisu hanarj abô loj kapô yarj hathak lojbô nena, ²⁻³ “Wapômbênj anênj loj lôkliyyak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kinj te anênj nakadu. Ênj ma hêv abô hadênj avômalô doho ek nêlênj nejarj nômj imbinj thêlô. Ba hanjgabôm nômj bêng atu yôv ma halam avômalô ek nêlênj nejarj nômj ewa i ênj imbinj thêlô. Ma dojtom êdô.

⁴ “Ênj ma hêv nê ku doho hathak lojbô ba hanarj hadênj avômalô takatu ba halam nena, “Môlô nodarjô! Lêk yahapôpêk nômj

yôv. Yahik yenarj bokmarj kao doho lôk alim dopdop doho ba yahangabôm! Ba intu nôlênj!”

⁵ “Ma dojtom minj elarjô ami ma i may-aliv. Vi i ininj ku ma vi i idum ininj ku valuselej. ⁶ *Ma vi evalorj kinj anênj nê ku ba idum kambom lomalom hadênj i vênj ma iki vônô. ⁷ Kinj lamaninj kambom ba hêv nê vovak i ek nijik nê ênj lenkadôk linj lôk nêmbôk atum esarj loj ênj.

⁸ “Ênj ma hanarj hadênj nê ku nena, ‘Nôm lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma dojtom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlênj. ⁹ Aênj ba unu malaklêvônj ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlênj ek nejarj nômj êntêk.’ ¹⁰ Ma nê ku i mayaliv ba everj lojôndê sapênj ma enarj kinj anênj abô hadênj avômalô takatu ba êpôm i. Ênj ma elom avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô aleba unyak kapô ênj putup.

¹¹ “Ma kinj habitak hayô unyak kapô ba hi ek ênjê avômalô, ma hayê nena anyô te minj hapesarj i mavi ami. ¹² Ma hanarj hadênj ôpênj, ‘Aiyarj, minj huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hêlênj unyak kapô êntêk?’ Ma ôpênj bônônj iyom.

¹³ * “Ênj ma hanarj hadênj anênj nê ku nena, ‘Nobalarj ôpêntêk ba nokak va lo barj lusu ma nônjem yani vê ba ni loj momarjininj. Loj ênj ma tem thêlô nedarj kambom ba nesarj venjibôlêk ôdônj loj.’”

¹⁴ Yisu hanarj abô loj kapô ênj yôv ma hanarj, “Wapômbênj halam avômalô bêng anônj, ma dojtom tem enja naju iyom ek nimbitak anênj avômalô.”

*Nênjem takis êndênj Sisa mena dô
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)*

¹⁵ * “Ma Palisi i ethak dojtom ba ibutinj abô ba ininj abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aênj ek Yisu hanarj abô kambom te ma nebalorj yani. ¹⁶ Ênj ma thêlô êv ininj nê ku doho lôk nê ôdônj te ininj athênj nena “Helotian” ba i hadênj Yisu. Ma enarj, “Kêdôjwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanônj. Ma hothak huik Wapômbênj anênj abô thô hadênj avômalô. Ma minj hothak hobam anyô yarj ma hôdô anyô yarj

* 21:42: Lom 9:33; 1Pi 2:6-8

* 21:44: Jê lôkauk vi enarj nena, “Abô 44, ma Matyu da minj hato ami ma anyô yarj hawa abô ênj hêk Luk ba hato.” * 22:6: Mat 21:35 * 22:13: Mat 8:12;

25:30; Luk 13:28 * 22:15: Mak 3:6

ami. Ba intu nê bêngbêng êdô anêm abô, ma miñ hôkô ek i ami. ¹⁷ Aên ba onarj êndên yêlô. Bumalô iniñ balaburj hanarj nena yêlô hatôm nanêm valuselerj êndên Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”

¹⁸ Yisu hayala iniñ auk kambom ba intu hanarj, “Môlô nê abôyarj! Aisê ba môlô udum ek numbulij ya? ¹⁹ Ungwik valuselerj atu ba othak ôêv hadênj Sisa te thô êndênj ya.” Ma ewa valuselerj êñ ba i êv hadênj yani. ²⁰ Ma hanarj hik thêlô lij, “Opalê anênj dahô lôk anênj athênj hêk valuselerj êntêk?”

²¹ *Ma enarj nena, “Sisa.”

Êñ ma Yisu hanarj hadênj thêlô nena, “Sisa anênj nômkama ma nônêm êndênj Sisa da. Ma Wapômbênj anênj nômkama ma nônêm êndênj Wapômbênj da.”

²² Thêlô elarj abô êñ ba esonj kambom ma etak Yisu ba i.

Abô hathak nê nãma tem nimbiyô aisê

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ *Wak êñ ma Sadyusi doho i hadênj Yisu. Thêlô ma ôdôn te atu ba enarj nena nê nãma tem miñ nimbiyô esak lorjbô ami. Aên ba intu enarj hik Yisu lij nena. ²⁴ *Kêdônjwaga, Mose bôk hanarj hadênj alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anênj yarj hamô, ma enja avi tôp êñ ek imbi yarj atu ba hama anênj nakadurj vê.’ ²⁵ Aên ba nê lôk iviyarj baherji ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakadurj mi. Ma nôk enja avi tôp êñ, hawa ²⁶ ba hama ma nakadurj mi. Ma ngwa enja avi tôp bô êñ, nena hama havij. Êñ ma iviyarj takatu ba êmô ma nesopa kobom doñtom êñ iyom. ²⁷ Vêm ma avi tôp êñ hama havij. ²⁸ Ma waklavônj nê nãma iviyô hathak lorjbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyarj baherji ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anênj avi?”

²⁹ Ma Yisu hanarj, “Môlô miñ oyala Wapômbênj anênj lôklokwarj lôk anênj abô atu ba hêk anênj kapya katô ami. Ba intu onarj abô lokbarj êntêk. ³⁰ Waklavônj nê nãma iviyô hathak lorjbô, ma anyô lo avi tem miñ neja i esak lorjbô ami ma mi. Thêlô tem nêmo êtôm ayla malak lej iyom.

³¹ “Môlô onarj nena nê nãma tem miñ nimbiyô esak lorjbô ami. Ma doñtom môlô

bôk osam abô atu Wapômbênj bôk hanarj hadênj Mose aêntêk, ³² * ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbênj.’ Wapômbênj ma miñ nê nãma iniñ Wapômbênj ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniñ Wapômbênj. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doñtom lêk êmô lôkmala.”

³³ Avômalô bên anônj elarjô Yisu anênj abô êñ ba esonj kambom.

Balaburj alisê intu bênj ek vi?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Palisi elarjô nena Yisu hik Sadyusi iniñ auk lokbarj thô aleba thêlô bônônj iyom. Ma thêlô ethak doñtom ba i hadênj Yisu. ³⁵ Ma iniñ anyô lôkauk bênj te hathak balaburj hadum ek esaê Yisu ba hanarj, ³⁶ *Kêdônjwaga, abô balaburj alisê intu bênj ek abô balaburj vi?”

³⁷ *Êñ ma Yisu hanarj nena, “ ‘Lemimim-bij Anyô Bênj unim Wapômbênj ênjêk unim kapôlôlim lôk dahôlôlim ma unim auk sapênj.’ ³⁸ Ma balaburj êntêk ma bênj anônj ba hamônj. ³⁹ *Ma balaburj yarj ma hatôm balaburj mônj atu iyom ba hanarj nena, ‘Lemimbij avômalô vi êtôm lemhavij oda.’ ⁴⁰ *Abô balaburj sapênj lôk plopet iniñ abô ma hamô balaburj ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anênj lim lukmuk?

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanarj hik Palisi takatu lij, ⁴² * “Môlô lemhimabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anênj lim lukmuk?”

Ma thêlô enarj, “Devit anênj.”

⁴³⁻⁴⁴ *Ma Yisu hanarj hadênj thêlô, “Mavi. Ma doñtom odarjô Devit anênj abô te. Lovak Matherj hêv auk hadênj yani ba Devit da hanarj nena,

“ ‘Anyô Bênj Wapômbênj hanarj hadênj yenarj Anyô Bênj Mesia nena,

“Ômô yabaheñ vianônj endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadênj o nêmo vemkapô vibij am.” ’ *Kapya Yey* 110:1

⁴⁵ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anênj Anyô Bênj. Ma aisê ka Mesia ma yani anênj lim lôk anênj Anyô Bênj imbiñ?” ⁴⁶ Ma thêlô miñ hatôm nenarj viyarj ami. Ba intu hayô hamô wak êñ ba hi, ma thêlô êkô ba miñ

* 22:21: Lom 13:7 * 22:23: Ap 23:8 * 22:24: Lo 25:5

Wkp 19:18; Mat 7:12

* 22:40: Lom 13:10; Gal 5:14

* 22:32: Kis 3:6; Mat 8:11 * 22:37: Lo 6:5 * 22:39:

22:42: Jon 7:42 * 22:43-44: Mat 26:64

enarj hik yani lij ek nesau yani esak lojbô ami.

23

Yisu hatharj Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balaburj

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

¹Yisu hanarj hadênj avômalô luburjluburj takatu lôk anênj jê ku nena, ²“Jê lôkauk hathak abô balaburj lôk Palisi ma môlônim jê bêngbêng êdônj môlô hathak Mose anênj abô. ³*Ba intu nosopa jê ênj ininj abô sapênj. Ma dojtom thêlôda minj ethak esopa ininj abô ami ma mi. Aênj ba minj nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. ⁴*Thêlô êv balaburj anênj malainj lomalama hadênj avômalô ek nesopa. Nôm ênj ma hatôm vak malainj kambom. Ma dojtom thêlôda minj êv sa dokte ami.

⁵*“Jê takênj ethak epesarj vak yaônena ek netak Wapômbênj anênj abô êndôk ba ibutinj hêk luvônjinj lôk baherjinj. Ma ethak ibutinj yak daim haminj ininj kwêv anênj danj hêk verjinj luvi ek injik thô nena jê êvhavinj Wapômbênj. Lôk epesarj ininj vak yaô lôk yak daim takatu ba bêng ek avômalô vi ininj ek avômalô nêgê ba nebam i. ⁶*Ma avômalô engabôm nômbênj, ma lejinjhavinj nejarj nômbêd jê bêngbêng ininj loj ethak êmô. Lôk lejinjhavinj nêmbêd êtôm jê bêngbêng êmô unyak yerj kapô. ⁷Ethak i loj ethak dojtom halôk ma lejinjhavinj avômalô bêng anônj nenarj nena, ‘Waklêvônj anyô bêng’ lôk nebam i nena ‘Kêdônjwaga’.

⁸“Môlônim Anyô Bêng ma dojtom iyom ma môlô ma jê lôk iviyarj sapênj. Ba intu minj malemimkilik ek avômalô nebam môlô nena jê bêngbêng ami. ⁹Ma môlônim lemambô ma dojtom iyom hamô malak lej. Ba intu minj nodam anyô pik te nena môlônim lemambô ami. ¹⁰Ma môlônim kêdônjwaga ma dojtom iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu minj anyô te endam môlô nena ‘kêdônjwaga’ ami. ¹¹*Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv môlô sa, yani ênj intu tem imbitak anyô lôk athênj bêng. ¹²*Ma

ôpatu ba habam yanida, yani ênj tem imbitak anyô athênj mi. Ma ôpatu ba hatauvinj i, yani ênj tem nebam yani.

Yisu hatharj jê bêngbêng sapênj

(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)

¹³“Alikaknena môlô Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balaburj! Môlô onarj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom ba uik Wapômbênj anênj loj lôklinjak anênj unyak abôlêk sinj ek avômalô. Môlôda ôdô ek numbitak nôyô loj ênj. Ma anyô te hadum ek imbitak êyô, ênj ma môlô uminj yani loj sinj.

¹⁴“Alikaknena môlô Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balaburj! Môlô onarj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom. Môlô othak owa avi tôp ininj unyak lôk nômkama sapênj! Ma dojtom môlô othak oterj mek daim bêng ek avômalô nebam môlô. Ba intu môlônim vovarj tem imbitak bêng anônj ek avômalô vi ininj.*

¹⁵“Alikaknena môlô Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balaburj! Môlô onarj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom. Môlô othak overj pik lôk jêgwêk sapênj ek ôdônj avômalô hathak môlônim auk. Ma avômalô takênj esopa môlônim auk ba idum kambom takênj ma hatôm anyô ju ininj kambom idum bôlônj ju ba tem ini loj atum lôkmala êtôm môlô.

¹⁶*“Alikaknena! Môlô ma hatôm jê malejinj pusip ba yarj halom yarj haverj lojôndê ba othak onarj nena, ‘Anyô te havak balaburj hathak Wapômbênj anênj unyak, ênj ma nômbênj ba yani hatôm êmbôlinj dômbêd jê bêngbêng abô ênj. Ma dojtom anyô te havak balaburj hathak gol atu ba hamô Wapômbênj anênj unyak, ênj ma nômbênj ba yani indum êtôm atu ba yani hanarj.’ ¹⁷Môlô jê molo lôk malemim pusip! Wapômbênj anênj unyak ma nômbênj ek gol. Ek malê nena Wapômbênj anênj unyak hadum ba gol ênj habitak mathênj.

¹⁸“Ma môlô othak onarj abô bute havinj nena, ‘Anyô te havak balaburj hathak loj êbôk da, yani ênj hatôm êmbôlinj dômbêd jê bêngbêng abô ênj. Ma dojtom anyô te hêv da ba havak balaburj hathak da ênj, ênj ma yani

* 23:3: Mal 2:7-8 * 23:4: Luk 11:46 * 23:5: Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1 * 23:6: Luk 11:43

* 23:11: Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * 23:12: Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 * 23:14: Jê lôkauk vi

lejinjhabi nena abô 14 ênj, ma Matyu da minj hato ami, ma anyôla hato haverj yam. * 23:16: Mat 15:14

indum êtôm atu ba yani hanarj.’¹⁹ Môlô nê malemim pusip! Loj êbôk da ma nômbênj ek nôm atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loj êbôk da hadum ba da êj habitak mathen.

²⁰ “Ba intu Anyô te havak balaburj hathak loj êbôk da, yani lêk havak balaburj hathak loj êbôk da lôk da atu ba hamô haviñ.

²¹ Ma anyô te havak balaburj hathak unyak mathen êj, yani êj lêk havak balaburj hathak unyak mathen lôk Wapômbênj atu ba hamô unyak mathen êj kapô haviñ.

²² *Ma anyô te havak balaburj hathak malak leñ, êj ma hatôm havak balaburj hathak Wapômbênj lôk loj atu ba hayô hamô ek hayabiñ nômkama sapênj.

²³⁻²⁴ *Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balaburj lôk Palisi! Môlô lôklokwarj ba osopa balaburj yaônena ma balaburj bênj ma môlô ôthônj paliñ. Môlô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôm vasiñ ma uik sam hi ôdônj laumiñ ba ôêv te hadênj Wapômbênj hatôm da. Ma doñtom môlô othak ubuliñ avômalô ba miñ udum thêthônj hadênj i ami lôk miñ ôêv kapôlômim ek i ami. Ma miñ môlô ôêvhaviñ ba osopa Wapômbênj anênj abô sapênj ami.

“Môlô othak ôêv thêmathôm vê hêk môlônim nôm, ma doñtom bok kamel ma môlô ôtôkwênj paliñ! Ba intu môlô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yarj havenj loñôndê. Notak auk takênj ma nosopa balaburj bêjbênj lôk balaburj yaônena imbiñ.

²⁵ *Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balaburj! Môlô osau avômalô ba othak uthik unim tase lôk belev anênj vidôm iyom. Ma doñtom nôm takatu ba ongasô halôk ma bôk owa vani ba oarj palorj. ²⁶ Ba intu môlô nê malemim pusip! Nusik tase lôk belev vi kapô ek viyaiñ imbitak maburj imbiñ!

²⁷ *Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balaburj! Môlô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôm thapuk ek nepesarj mavi anônj. Ma doñtom siô kapô ma putup hathak nê ñama iniñ lokwarj bôk hapalê

hamô. ²⁸ *Ba intu avômalô êyê môlônim bôk lo loj ma thêlô esorj nena môlô ma nê thêthônj. Ma doñtom môlônim kapôlômim ma putup hathak ku esau avômalô lôk auk ôdô Wapômbênj anênj abô.

²⁹ *Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balaburj! Môlô onarj nena môlô ôdô kambom te. Ma doñtom môlôda udum kambom êntêk. Môlô othak olav unyak mavi hayô plopet bô iniñ siô ma môlô opesarj kamurj mavi hamô nê thêthônj iniñ siô. ³⁰ Ma môlô othak onarj nena, ‘Bumalô iniñ kambom ma bênj ek yêlôaniñ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbiñ bumalô, ma tem miñ yêlô nadôk ek nijik plopet vônô ami.’ ³¹ *Aênj ba lêk hik thô nena môlô ma nê takatu ba uik plopet vônô iniñ limi ba intu môlô othak udum iniñ kambom takênj haviñ. ³² Yôv! Môlônu nundum bumalô iniñ kambom takênj endeaba êyô anênj ðanj!

³³ *Môlô umya kambom! Môlô nyalerj kambom anênj nali! Wapômbênj indum abô ek môlô ma tem môlônu loj atum lôkmala. Ma miñ hatôm nôsôv ba unu ami.

³⁴ “Ba intu tem yanêm plopet lôk nê lôkauk ma kêdônjwaga doho êsôk êndênj môlô ma tem unjgwik vi vônô ma vi ma unjgwik esak alovalarjarsin. Ma vi ma tem nobali êndôk môlônim unyak yerj lôk nudupunin i ba nêsôv mayaliv ba ini lomalak lomalak. ³⁵ *Môlô othak osopa libumi takatu ba bôk ik nê thêthônj bênj anônj vônô. Anyô mônj atu ba ik vônô ma Abel ma ik aênj habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia nakadurj. Ik yani vônô hêk unyak mathenj lôk loj êbôk da anênj malêvônj. Ba intu Wapômbênj tem nêm vovarj bênj êndênj môlô. ³⁶ Yanarj avanônj êndênj môlô! Avômalô bôlônj êntêk tem nêpôm vovarj bênj esak limi iniñ kambom.”

Yisu lahiki hathak Jelusalem

(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma nê takatu ba Wapômbênj hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlônj ek yasup nalumi esak doñtom êtôm tale tiñ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma

* 23:22: Ais 66:1; Mat 5:34

* 23:23-24: Wkp 27:30; Mai 6:8

* 23:25: Mak 7:4

* 23:27: Ap 23:3

* 23:28:

Luk 16:15 * 23:31: Ap 7:52

* 23:33: Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7

* 23:35: Stt 4:8; 2Sto 24:20-21

* 23:38: 1Kij

donptom mólô ôdô. ³⁸ *Odarjô! Mólônim malak ma tem kambom ba êmô ngath-ininj! ³⁹ *Yanarj avanônj êndênj mólô nena mólô tem miñ ôngô ya esak loñbô ami en-deba nonarj nena, 'Wapômbênj nêmi lamavi êndênj ôpatu ba halêm hathak Anyô Bênj anênj athênj!' am."

24

Yisu hanarj abô hathak unyak mathenj Jelusalem

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenj anênj piklêvônj ba haveñ denarj ma anênj jê ku êlêm hadênj yani ba enarj nena, "Nôngô unyak mathenj lôk anênj unyak yaônena mavi anônj takêntêk!" ² *Ma Yisu hanarj, "Mólô ôyê nômi takêntêk ba lemmimavi hathak e? Yanarj avanônj êndênj mólô. Malaiñ bêtj tem imbitak ba jê vovak tem nijik nômkama mavi nômbênj êntêk pesa ba valu yarj miñ hatôm êyômô yarj loñ ami."

Malaiñ lomaloma tem nimbitak

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô biñ. Ma anênj jê ku iyom i hadênj yani ma enarj hik yani liñ nena, "Angê intu nômi takênj tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik lo leñ anênj dañ?"

⁴⁻⁵ *Ma Yisu hanarj nena, "Jê lomaloma tem nêlêm esak yenañ athênj ba nenañ nena, 'Ya ma Mesia atu.' Ma tem nesau avômalô bêtj anônj. Ba intu noyabij am. ⁶Ma mólô tem nodarjô abô esak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nômi takênj tem imbitak ma donptom pik lo leñ anênj dañ ma mi denarj. Ba intu miñ nodowaliñ ami. ⁷Ma avômalô ôdônj yarj tem nijik vovak imbiñ ôdônj yarj. Ma kiñ yarj lôk anênj avômalô tem nijik vovak êndênj kiñ yarj. Ma loñ lomaloma ma tem bôm lôk duvianj bêtj imbitak. ⁸Nômi takênj ma hatôm vovanj mônj atu ba hapôm avi lôk lasabênj ek embathu.

⁹ * "Ma tem nebalonj mólô ba netak êndôk anyô vi bahenij ek nênmim vovanj êndênj mólô lôk nijik mólô vônô. Mólô ma

yenañ avômalô ba intu tem avômalô sapênj nêpôlik esak mólô. ¹⁰ Ma avômalô takatu ba êvhavij ya bêtj anônj tem netak iniñ êvhavij, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nenañ thêlôda bêtj. ¹¹ *Ma plopet abôyarj bêtj anônj tem nimbitak ba nesau avômalô bêtj anônj. ¹² Ma avômalô takatu ba êdô nesopa Wapômbênj anênj abô tem nimbitak bêtj anônj. Aênj ba avômalô iniñ leñijhaviñ avômalô vi tem imbitak thilibuj. ¹³ *Ma donptom jê takatu ba imiñ lôklokwanj aleba hayô anênj dañ, ma Wapômbênj tem nêmi i bulubij. ¹⁴ *Aênj ba avômalô tem nenañ Wapômbênj anênj Abô Mavi êntêk esak anênj loñ lôkliñyak bêtj emberj pik sapênj ek avômalô sapênj nedarjô vêm ka pik lo leñ anênj dañ tem êyô.

Nômi kambom anônj tem imbitak

(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵⁻¹⁶ * "Plopet Daniel bôk hanarj abô te hathak nômi kambom anônj atu ba tem imiñ loñ mathenj anônj. (Aênj ba mólô takatu ba osam abô êntêk, ma lemmimbi katô am.) Ma mólô takatu ba ômô Judia ôyê nômi êj, ma nôsôv kethênj ba unu dumlolê.

¹⁷ *Ma jê takatu ba êmô unyak vov, miñ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniñ nômkama ami. ¹⁸ Ma jê takatu ba êmô ku kapô miñ hatôm nendeni unyak ek neja iniñ kwêv thilibuj ami. ¹⁹ Ai, kikaknena. Waklavônj êj ma tem malaiñ bêtj ek avi takatu ba esabênj lôk avi takatu ba êv sôm hadênj nali. ²⁰ Noteñ mek ek malaiñ takênj miñ imbitak êndênj Sabat mena belênj simbak la ami. ²¹ *Ek malê nena waklavônj êj ma tem malaiñ bomañ ba êmônj ek malaiñ tak sêbôk ba mônj anônj aleba lêk. Ma tem miñ imbitak aênj esak loñbô ami. ²² Ma miñ hadabênj waklavônj malaiñ takênj kisi ami, êj ma avômalô sapênj tem nema. Ma donptom lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabênj waklavônj êj hi bidonj.

²³ * "Waklavônj êj ma anyôla hanarj hadênj mólô nena, 'Ôngô, Mesia hamô loñ êntêk' mena 'hamô loñ tamu,' ma miñ nônmimbiñ ami. ²⁴ *Anyô doho tem nêlêm ba nenañ abôyarj nena, 'Ya ma Mesia' mena

* 23:39; Sng 118:26 * 24:2; Luk 19:44 * 24:4-5; Mat 24:23-24; 1Jon 2:18 * 24:9; Mat 10:22 * 24:11; Mat 24:5,24; 1Jon 4:1 * 24:13; Mat 10:22 * 24:14; Mat 28:19 * 24:15-16; Dan 9:27; 11:31; 12:11 * 24:17; Luk 17:31 * 24:21; Dan 12:1 * 24:23; Mat 24:5 * 24:24; Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; ALK 13:13-14

'Ya ma Wapômbêr anêr plopêt te', ma nindum lavôngiñ lôk nômbithi ek nesau avô-malô takatu ba bôk Wapômbêr halam i yôv haviñ. Ma doñtom Wapômbêr bôk halam i yôv ba intu miñ hatôm ami. ²⁵ Odañô! Nôm takêntêk miñ lêk habitak ami denar ma yahanar nôm takêr bêr hadêr mólô ek mólô noyabinj am.

²⁶ * "Aêr ba anyô late hanar hadêr mólô nena, 'Ôngô, yani hamô loñ thiliv,' êr ma miñ mólô unu ami. Mena hanar, 'Ôngô, yani hamô unyak êntêk,' êr ma miñ mólô nônmimibinj ôpêr ami. ²⁷ * Nodañô! Damak hêv ba habi deda haven loñ lôkthô ma avô-malô sapêr êyê. Ma Anyô Anêr Nakaduñ atu tem êlêm ma avômalô sapêr tem nêgê yani aêr iyom.

²⁸ * "Menak lambek ethak doñtom êmô loñ takatu ba alim palê hêk.

*Anyô Anêr Nakaduñ atu tem endelêm
(Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)*

²⁹ * "Malainj takêr hale halôk vêm ma kethêr oyaj ma
" 'wak tem imbitak momariniñ,
ma ayôn tem miñ imbi deda ami,
ma vuliñ leñ tem nênm yak,
ma nôm takatu ba hamô leñ tem ne-
dowaliñ.' *Aisaia 13:10;*
34:4

³⁰ * "Ma wak êr ma Anyô Anêr Nakaduñ atu anêr lavôngiñ tem imbitak ênjêk leñ. Ma avômalô pik tem nedar boloba ba nêgê Anyô Anêr Nakaduñ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiñ anêr lôkliñyak lôk anêr deda lôkmangij. ³¹ * Ma lavuak tem endar lôklokwan bomañ, ma yani tem nênm anêr ajea ba ini pik anêr dar sapêr ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

³² * "Ba intu mólô noja auk esak alokwan belej. * Hayêr ba ñaur lukmuk habitak, êr ma oyala nena tem wak mavi êyô. ³³ Ma aêr iyom, mólô ôyê nôm takêntêk habitak, êr ma noyala nena Anyô Anêr Nakaduñ atu anêr waklavôn endelêm lêk habobo

ba hamir unyak abôlêk. ³⁴ * Yanañ avanôn êndêr mólô nena avômalô bôlôn êntêk tem miñ nema ami denar, ma nôm takêntêk sapêr tem imbitak. ³⁵ * Pik lôk leñ tem nênm yak ba ni, ma doñtom yenañ abô bute miñ hatôm nênm yak ami.

*Anyô te miñ hayala waklavôn Yisu endelêm
ami*

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)

³⁶ * "Anyô te miñ hayala Yisu anêr waklavôn endelêm ami. Ajea leñ miñ eyala ami, ma Nakaduñ miñ hayala haviñ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³⁷ * Ma avômalô bôlôn êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêr Noa anêr waklavôn. Êr ma Anyô Anêr Nakaduñ atu tem êlêm.

³⁸⁻³⁹ * Avômalô eyar lo inum ma ewa i aleba êthôn palij ma Noa hi yer kapô. Êr ma ñambô bêr hayô ba habuliñ thêlô sapêr. Ma avômalô bôlôn êntêk tem nêsôn palij aêr iyom. Ma Anyô Anêr Nakaduñ atu tem êlêm. ⁴⁰ Wak êr, ma anyô ju tem nênmô kulêvôn, ma tem enja anyô yar ma yar êmô. ⁴¹ Ma avi ju tem nepesaj nôm êmô, ma tem enja avi yar ma yar êmô.

⁴² * "Aêr ba mólô noyabinj am ek malê nena mólô miñ oyala waklavôn atu ba mólônim Anyô Bêr endelêm ami. ⁴³ * Mólô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêr alarj halarj abô nena ñê yani tem nijik anêr unyak vose, êr ma yani hêk lêlê ek ñê yani miñ hatôm nijik unyak êr vose ami. ⁴⁴ Ma Anyô Anêr Nakaduñ atu tem endelêm ba indum mólô nosorj kambom. Ba intu nônmô lêlê aêr iyom.

*Abô loñ kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô
ku kambom*

(Luk 12:42-46)

⁴⁵ "Aêr ba mólô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabinj nômkama mavi. Unyak alarj hatak yani ek eyabinj anêr ñê ku ba nênm nôm êndêr i êtôm anêr wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loñ buyar. ⁴⁶ Ma unyak alarj havôhalêm hathak loñbô ba hayê nena anêr anyô ku êr hadum ku

* 24:26: Luk 17:23-24 * 24:27: Mat 24:37-39 * 24:28: Luk 17:37 * 24:29: Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10; ALK 6:12-13 * 24:30: Dan 7:13; Sek 12:10; ALK 1:7 * 24:31: 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * 24:32: Abô Bômbôm ma 'fik'. Ma Abô Malê ma 'sabo', ma doñtom sabo anêr waklavôn miñ hatôm Israel iniñ sabo anêr waklavôn ami. Ba intu ato belej iyom ek nênm auk esak Israel iniñ sabo anêr waklavôn. * 24:34: Mat 16:28 * 24:35: Mat 5:18 * 24:36: Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * 24:37: Stt 6:5-8 * 24:38-39: Stt 7:21-23 * 24:42: Mat 25:13 * 24:43: Luk 12:39-40; ALK 16:15 * 24:47: Mat 25:21,23

mavi, ma tem lamavi esak ôpêj. ⁴⁷*Yanañ avanôn êndênj mólô nena unyak alañ êñ tem etak ôpêñ ek eyabiñ anênj nômkama sapêñ.

⁴⁸ “Ma doñtom ôpêñ ma anyô kam-bom, êñ ma tem laimbi êñjêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenañ anyô bêñ miñ havôhalêm kethêñ ami.’ ⁴⁹ Êñ ma hik nê ku takatu ba idum ku haviñ yani ma hayañ nôñm lôk hanum waiñ bêñ anônj haviñ nê takatu ba ethak inum waiñ ba elo molo. ⁵⁰ Hadum aênj ba hathônj paliñ, ma unyak alañ tem êyô ba indum ôpêñ esonj kambom. ⁵¹ Êñ ma unyak alañ tem nêñm vovañ bêñ êndênj yani ma êndô ôpêñ êmô imbiñ nê takatu ba esau avômalô. Loñ êñ ma thêlô tem nedañ kambom ba nesañ venijbôlêk ôdônj loñ.

25

Abô loñ kapô hathak avi muk laumiñ

¹* “Wapômbênj anênj lôklinyak ma aêntêk. Avi muk laumiñ ewa iniñ atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. ² Avi lôkauk ma baheñvi ma auk mi ma baheñvi. ³ Avi auk mi ewa iniñ atum ba i, ma miñ ewa iniñ alokwañ thôk ami. ⁴ Ma doñtom avi lôkauk ewa iniñ atum lôk alokwañ thôk halôk kolopak. ⁵ Avi takên eyabiñ anyô êñ ek êyô aleba mi ma maleñij hayañ ba êk sôm.

⁶ “Bôlôvônj biñ ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!’

⁷ “Êñ ma avi muk takên iviyô ma êpôpêk iniñ atum. ⁸ Ma avi auk mi enañ hadênj avi lôkauk nena, ‘Yêlôaniñ atum hadum ek ema ba mólô nôñnêm athôk doho êlêm.’

⁹ “Ma avi lôkauk enañ, ‘Miñ hatôm alalô sapêñ ami ba dô, ma unu nonañ êndênj avômalô doho ek nôñnêm vuli.’

¹⁰ “Êñ ma thêlô i ek nêñnêm iniñ vuli. Thêlô i denañ ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak kapô haviñ yani ek nejañ nôñm ma ik unyak abôlêk siñ.

¹¹* “Vêm ma vi atu êyô ma enañ, ‘Anyô bêñ, anyô bêñ! Uñgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

¹²* “Ma doñtom ôpêñ hanañ, ‘Yanañ avanôn êndênj mólô nena yahathônj mólô paliñ.’”

¹³* Êñ ma Yisu hanañ hadênj avômalô takatu ba elañ anênj abô nena, “Mólô miñ oyala waklavônj atu ba Anyô Bêñ tem en-delêm ami. Ba intu noyabiñ am.”

Abô loñ kapô hathak nê ku eyabiñ valuseleñ (Luk 19:11-27)

¹⁴ “Nodañj abô doho imbiñ. Wapôm-bênj anênj loñ lôklinyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loñ buyañ ba halam anênj nê ku êlêm ek nêñm nômkama êndênj i ek neyabiñ.

¹⁵* Yani hik valuseleñ sam hatôm thêlônij auk lôk iniñ ku ba hêv valuseleñ 5,000 hadênj anyô te, ma 2,000 hadênj anyô yañ, ma 1,000 hadênj anyô te ma hi. ¹⁶ Kethêñ oyañ ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôn 5,000 hayô hamô loñ haviñ. ¹⁷ Ma yañ atu ba hawa 2,000 hi hadum aênj ba havôn 2,000 hayô hamô loñ haviñ. ¹⁸ Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havuñ halôk.

¹⁹ “Wak doho hale ba hi ma nê êñ iniñ anyô bêñ havôhalêm. Ma halam i ek endañj iniñ ku anênj lavôn. ²⁰ Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loñ haviñ halêm ma hanañ, ‘Anyô bêñ, bôk hôêv 5,000 ek yayabiñ. Nônjgô! Lêk yahavôn 5,000 hayô hamô loñ haviñ.’

²¹* “Ma anênj anyô bêñ hanañ, ‘Mavi anônj! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiñ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanênj nômkama bêñ anônj êndênj o ek oyabiñ. Ôlêm ek alai leñijmavi imbiñ i!’

²² “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanañ nena, ‘Anyô bêñ, bôk hôêv ya 2,000 ek yayabiñ. Nônjgô! Lêk yahavôn 2,000 hayô hamô loñ haviñ.’

²³ “Ma anênj anyô bêñ hanañ ‘Mavi anônj! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiñ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanênj nômkama bêñ anônj êndênj o ek oyabiñ. Ôlêm ek alai leñijmavi imbiñ i!’

²⁴ “Êñ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanañ, ‘Anyô bêñ, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nôñm hêk ku kapô atu ba miñ hovatho ami. Ma pik atu ba anyô yañ hapaliv yañvêk halôk ma hothak

* 25:1: Luk 12:35; ALK 19:7

* 25:11: Luk 13:25-27

* 25:12: Mat 7:23

* 25:13: Mat 24:42

* 25:15: Lom

howa anêṅ anôṅ. ²⁵ Yahakô ba yahavur anêṅ 1,000 atu halôk pik. Nôṅgô! Anêṅ valuseler ḡntêk.

²⁶ “Ma anyô bêṅ hanaṅ viyaṅ, ‘O anyô vau kambom! Hôyê yenaṅ ku aisê ba intu honaṅ aêṅ? ²⁷ Aisê ka miṅ hotak yenaṅ valuseler halôk unyak valuseler ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêṅ hathak loṅbô ma tem yanja doho êyômô loṅ imbiṅ.’

²⁸⁻²⁹ * “ ‘Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaṅ nômkama ba habitak bêṅ, êṅ ma tem yatak doho êyômô loṅ imbiṅ ba yanêṅ êndêṅ ôpêṅ ba anêṅ tem imbitak bêṅ anôṅ. Ma ôpatu ba miṅ hadum ku hathak yenaṅ nômkama ami, êṅ ma tem yanêṅ dokte atu ba havalor loṅ vê ênjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vê ênjêk ôpêṅ ba nônêṅ êndêṅ ôpatu ba hawa 10,000. ³⁰ * Ma nônêṅ ôpêṅ vê ba ni loṅ momaṅiniṅ. Loṅ êṅ ma tem nedaṅ kambom ba nesar veṅṅbôlêk ôdôṅ loṅ.’ ”

Abô loṅ kapô hathak boksipsip lôk bok-meme

³¹ * “Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu ma tem êlêṅ imbiṅ deda lôkmangin loṅ aṅela ma tem êndôk êmô biṅ ek endarô avômalô iniṅ abô êtôm kiṅ. ³² * Tem nesak doṅtom ba ini êndêṅ yani ma embaki vose ni ôdôṅ ju êtôm boksipsip anêṅ alaṅ hathak hik boksipsip sam ba êmô buyaṅ ma bokmeme êmô buyaṅ. ³³ Ma yani tem etak boksipsip êmô baṅ vianôṅ ma bokmeme êmô baṅ vikeṅ.

³⁴ “Êṅ ma tem enaṅ êndêṅ avômalô takatu ba êmô baṅ vianôṅ nena, ‘Môlô nôlêṅ! Wakamik bôk hadum mavi hadêṅ môlô. Nôlêṅ noja loṅ lôklinyak atu ba Wapômbêṅ lahaviṅ nêṅ êndêṅ môlô. Sêbôk ba yani hapesaṅ pik lukmuk, ma hapesaṅ loṅ êṅ êk môlô. ³⁵ * Yahama kisi ma môlô ôêv nôṅ hadêṅ ya, ma yahathakmunin ma ôêv ṅaṅ hadêṅ ya, ma ya anyô loṅ buyaṅ ma owa ya thô. ³⁶ Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêṅ ya, yahapôm lijiṅ ma oyabiṅ ya, yahamô koladôṅ ma ôlêṅ ôyê ya. Aêṅ ba nôlêṅ noja loṅ lôklinyak atu!’

³⁷ “Ma avômalô thêthônṅ tem nenaṅ injik liṅ, ‘Anyô Bêṅ, aṅgê te ma yêlô ayê homa kisi ba yêlô êv nôṅ hadêṅ o ma hothakmunin ba yêlô êv ṅaṅ hadêṅ o? ³⁸ Aṅgê te ma o anyô loṅ buyaṅ ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêṅ o? ³⁹ Aṅgê te ma hôpôm lijiṅ ba yêlô ayabiṅ o lôk ayê hômô koladôṅ ba yêlô athôk ayê o?’

⁴⁰ * “Ma Kiṅ tem enaṅ êndêṅ i, ‘Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô! Môlô bôk udum nôṅ takêṅ hadêṅ yenaṅ avômalô takatu ba athêṅ mi, êṅ ma hatôm udum hadêṅ ya.’

⁴¹ * “Yôv ma tem enaṅ êndêṅ avômalô takatu ba imiṅ baṅ vikeṅ nena, ‘Môlô nu! Wapômbêṅ lêk hêv malaiṅ hadêṅ môlô ba unu loṅ atum hathaṅ wak nômbêṅ intu sapêṅ. Bôk ebaṅ yôv ba hamô ek Sadaṅ lôk anêṅ ṅê ku nêndôk. ⁴² Sêbôk ba yahama kisi ma miṅ ôêv nôṅ hadêṅ ya ami, ma yahathakmunin ma miṅ ôêv ṅaṅ hadêṅ ya ami. ⁴³ Ma ya anyô loṅ buyaṅ ma miṅ owa ya thô ami, ma ya sôp mi ma miṅ ôêv sôp hadêṅ ya ami. Yahapôm lijiṅ ba yahamô koladôṅ ma miṅ oyabiṅ ya ami. Ba intu môlô nu loṅ atum êṅ.’

⁴⁴ “Ma tem nenaṅ, ‘Anyô Bêṅ, aṅgê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmunin mena o anyô loṅ buyaṅ, mena o sôp mi, mena hôpôm lijiṅ, mena hômô koladôṅ, ba miṅ yêlô êv o sa ami?’

⁴⁵ “Ma tem enaṅ nena, ‘Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô! Môlô miṅ bôk udum nôṅ takêṅ hadêṅ yenaṅ avômalô takatu ba athêṅ mi te ami. Êṅ ma hatôm udum nôṅ êṅ hadêṅ ya.’

⁴⁶ * “Aêṅ ba avômalô takêṅ tem ini ek neja vovaṅ wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ma doṅtom avômalô thêthônṅ tem ini ek neja lôkmala êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.”

26

Ṽê bêṅbêṅ êbôlêṅ auk ek nijik Yisu vônô (Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Yisu hanaṅ abô nômbêṅ êṅ yôv ma hanaṅ hadêṅ anêṅ ṅê ku nena, ² * “Môlô oyala nena wak ju hêk denaṅ ma waklavôṅ anêṅ athêṅ nena Hale ba Hi* tem êyô.

* 25:28-29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18

* 25:30: Mat 8:12; Luk 13:28

* 25:31: Mat 16:27; 19:28

* 25:32: Ese

34:17; ALK 20:11-13

* 25:35: Ais 58:7

* 25:40: Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41

* 25:41: Mat 7:23

* 25:46:

Dan 12:2; Jon 5:29

* 26:2: Kis 12:1-27; Mat 20:18

* 26:2: Sêbôk Wapômbêṅ anêṅ aṅela hik lijiṅ iniṅ apenena môṅ

vônô. Ma Isiael ma hale ba hi ba miṅ hik te vônô ami.

Waklavôn ên ma tem netak ya Anyô Anêj Nakaduŋ atu êndôk avômalô doho baheŋiŋ ek nijik ya vônô esak a.”

³ Ma nê bēŋbēŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ nê bēŋbēŋ ethak doŋtom halôk anyô bēŋ habôk da Kaiapas anêj unyak. ⁴ Ma êbôlēm loŋôndê ek nesau Yisu ba nebalorj ek nijik yani vônô. ⁵ Ma thêlô enarj, “Lêk ma waklavôn matherj ba intu natak ku êj ênjêk vēmam. Yakô avômalô tem leŋiŋmaniŋ ba nijik vovak.”

Avi te hangasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶ Wak êj ma Yisu hamô Saimon anêj unyak anêj Betani. Sêbôk ma ôpêŋ hapôm palê lepla ma doŋtom bôk mi. ⁷ *Ma thai lôk Yisu ma anêj nê ku eyarj nôm denarj ma avi te halēm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôm ôv mavi hamô kapô ba anêj vuli ma bēŋ anôŋ. Ma avi atu hi hangasô nôm ôv mavi êj hayô hamô Yisu wakadôk.

⁸ Nê ku êyê nôm êj ma leŋiŋmaniŋ ba enarj, “Aisê ka habuliŋ nôm ôv mavi êj hi oyarj? ⁹ Hatôm nēm ek anyô yarj nēm vuli ma naja valuselerj bēŋ esak ek nanēm avômalô siv sa.”

¹⁰ Yani halarj thêlônij abô êj ma hanarj, “Aisê ka mólô ôêv malaiŋ hadêŋ avi êntêk? Yani hadum nôm mavi anôŋ hadêŋ ya. ¹¹ *Avômalô siv tem nêmo imbiŋ mólô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma doŋtom tem miŋ yamô imbiŋ mólô sawa daim ami.

¹² Avi êntêk hangasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ek epesarj yalerjvinkupik ek nedav ya. ¹³ Odaŋô! Yanarj avanôŋ êndêŋ mólô! Pik nômbêŋ atu ba enarj yenarj Abô Mavi bēŋ haverj, ma tem nenarj esak nôm atu ba avi êntêk lêk hadum imbiŋ ek avômalô leŋiŋimbi yani.”

Judas habutiŋ abô ek nēm Yisu êndêŋ nê bēŋbēŋ

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Judas Iskaliot ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te ma yani hi hadêŋ nê bēŋbēŋ êbôk da ¹⁵ *ma hanarj hik i liŋ, “Yanēm Yisu êndêŋ mólô, ma tem nônēm malê te êndêŋ ya?” Ma ekaturj valuselerj

seleva hatôm 30 ba êv hadêŋ yani. ¹⁶ Êj ma Judas habôlēm loŋôndê ek nēm Yisu êndôk thêlô baheŋiŋ.

Yisu hayarj nôm waklavôn Hale ba Hi haviŋ anêj nê ku

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷ *Waklavôn anêj athêŋ nena Eyarj Polom Yis Mi anêj wak te môn hayô. Ma nê ku i hadêŋ Yisu ma enarj hik yani liŋ, “Lemhaviŋ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm leŋiŋimbi waklavôn Hale ba Hi êndôk?” ¹⁸ Ma yani hanarj, “Mólô unu malak bēŋ kapô ba ôpôm ôpatu ma nonarj êndêŋ yani nena, ‘Kêdôŋwaga hanarj nena anêj waklavôn atu ma lêk habobo. Ma yani lôk anêj nê ku tem nêlēm anēm unyak ek leŋiŋimbi waklavôn Hale ba Hi.’” ¹⁹ Ma nê ku idum hatôm atu ba yani hanarj ba thêlô i êpôpêk waklavôn Hale ba Hi anêj nôm.

²⁰ Bôlôvôn ma Yisu hayarj nôm hamô haviŋ anêj nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu ²¹ ma hanarj, “Yanarj avanôŋ êndêŋ mólô nena mólô te tem enarj ya bēŋ.” ²² Nê ku kapôlônij malaiŋ kambom ba thêlô tomtom enarj, “Anyô Bêŋ, ya mi! Aêŋ e?” ²³ *Êj ma Yisu hanarj nena, “Ôpatu ba hatak barj halôk belev haviŋ ya intu tem enarj ya bēŋ. ²⁴ Anyô Anêj Nakaduŋ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doŋtom alikakna. Malaiŋ bēŋ ek ôpatu ba hanarj Anyô Anêj Nakaduŋ bēŋ. Talêbô miŋ bôk havathu ami, êj ma mavi ek ôpêŋ!”

²⁵ Ma Judas, ôpatu ba tem enarj Yisu bēŋ, hanarj hik liŋ nena, “Kêdôŋwaga, ya mi! Aêŋ e?” Ma Yisu hanarj, “Hatôm intu honarj aêŋ.”

Yisu hêv polom lo waiŋ leŋiŋimbi yani

(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ Thêlô eyarj nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vēm ma haya ba hêv hadêŋ anêj nê ku ma hanarj, “Noja ba onŋwarj. Êntêk ma yenarj vathiap.” ²⁷ Vēm ma hawa tase lôk waiŋ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêŋ thêlô ma hanarj, “Mólô sapêŋ nunum. ²⁸ *Êntêk ma yenarj thalalerj atu ba tem engasô ek embak tabô imbiŋ Wapôm-bêŋ lôk avômalô pik êntêk ek nēm avômalô bēŋ anôŋ iniŋ kambom vê. ²⁹ Odaŋô! Yanarj

* 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11 * 26:15: Sek 11:12; Mat 27:3 * 26:17: Kis 12:14-20 * 26:23: Sng

41:9 * 26:28: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

ëndêŋ mólô nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ êŋ esak loŋbô ami endeba waklavônŋ êŋ hayô ma tem yanum waiŋ lukmuk êmô Wakamik anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

³⁰* Êv yerŋ te vêm ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathônŋ yani paliŋ

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹* Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku, “Bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,

“‘Tem yangik boksipsip alaŋ vônô, ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.’
Sekalaia 13:7

Ba intu yaô bôlôvônŋ ma tem mólô ôŋgô nôm takatu ba tem êpôm ya. Ma mólô sapêŋ tem notak ya ma nêsôv mayaliv ba unu. ³²* Ma doŋtom hik ya liŋ hathak loŋbô, ma tem yamônŋ ba yana Galili vêm ka mólô nomberŋ ya yam.”

³³ Ma Pita hanaŋ nena, “Dô! Thêlô sapêŋ etak o ba i, ma tem yamiŋ imbiŋ o denaŋ.”

³⁴* Ma Yisu hanaŋ nena, “Ondaŋô! Yanaŋ avanônŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvônŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlônŋ lô nena hôthônŋ ya paliŋ.” ³⁵ Ma Pita hanaŋ, “Mi anônŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathônŋ o paliŋ ami. Milôk!” Ma ŋê ku sapêŋ enaŋ abô êŋ iyom.

Yisu hateŋ hamô Getsemani

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Vêm ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ i, “Mólô nômô loŋ êntêk ma yana saka ek yateŋ mek.” ³⁷ Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduŋ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiŋ bomaŋ. ³⁸* Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yakapôlônŋ lêk malaiŋ bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Mólô nômô loŋ êntêk ma nônem lêlê imbiŋ ya.” ³⁹ Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloma halôk pik. Ma hateŋ mek nena, “Yenaŋ Wakamik, loŋôndê vi hamô, êŋ ma yalerhaviŋ onja tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalerhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêŋ lemhaviŋ.”

⁴⁰ Ma Yisu hale hi ma hayê ŋê ku takatu ma lêk êk sôm. Êŋ ma hanaŋ hik Pita liŋ, “Aisê? Mólô miŋ hatôm nônem lêlê imbiŋ

ya êtôm wakma te ami e? ⁴¹ Nômô lêlê ba noteŋ mek ek miŋ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

⁴² Ma havôhi hathak loŋbô ma hateŋ mek nena, “Wakamik, lemhaviŋ malaiŋ bêŋ êntêk êpôm ya, êŋ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaŋ.” ⁴³ Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleŋiŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nêômô lêlê ami. ⁴⁴ Ma hatak thêlô ma havôhi hateŋ mek bô atu bôlônŋ te lu hathak loŋbô.

⁴⁵ Vêm ma halehi hadêŋ anêŋ ŋê ku ma hanaŋ, “Mólô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Odaŋô. Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk ŋê kambom baheŋiŋ. ⁴⁶* Aêŋ ba numbiyô ek alôana! Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêm yôv!”

Evaluŋ Yisu

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anônŋ êlêm iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. ŋê takêŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ ŋê bêŋbêŋ êv thêlô ba êlêm. ⁴⁸ Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavônŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu ba nobaloŋ!” ⁴⁹ Ma ôpêŋ hi ketheŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdônŋwaga, bôlôvônŋ mavi.” Ma haliŋu yani.

⁵⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Aiaŋ, undum ku atu ba hôlêm hathak.” Ma ŋê takatu ba êlêm haviŋ Judas i ma evaluŋ Yisu ba ewa ba i.

⁵¹* Ma anyô te atu ba hamiŋ haviŋ Yisu hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

⁵²* Ma Yisu hanaŋ, “Otak anêŋ biŋ êndôk anêŋ loŋ esak loŋbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biŋ, ma biŋ êŋ tem enjaŋ yani vônô. ⁵³ Lemimbi! Yahalaŋ hadêŋ Wakamik ma ketheŋ ma yani tem nêŋ ajela vovak ôdônŋ laumiŋ ba lahavuju ma doho imbiŋ ba nêlêm ek nênem ya sa. ⁵⁴ Ma doŋtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya tem

* 26:30: Luk 22:39; Jon 18:1

* 26:31: Jon 16:32

* 26:32: Mat 28:7,16

* 26:34: Mat 26:69-75

* 26:38:

Jon 12:27 * 26:46: Jon 14:31

* 26:51: Jon 18:26

* 26:52: Stt 9:6; ALK 13:10

injik anôh aisé? Wapômbên anêh kapya hanañ nena nôh takên tem êpôm ya.”

⁵⁵ *Êh ma Yisu hanañ hadên avômalô nômbên atu nena, “Ya ma anyô kambom anôh ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloñ ya e? Aisé? Wak nômbên intu ma yahadôn avômalô hamô unyak matherj anêh piklêvôn ma miñ ovaloñ ya ami eka? ⁵⁶ Ma donjom nômkama takêntêk ba lêk habitak ek plopet iniñ abô takatu ba bôk eto injik anôh.” Êh ma anêh jê ku sapên etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

⁵⁷ Jê takatu ba evaloñ Yisu ewa ba i Kaia-pas anêh unyak, ôpên ma anyô bên habôk da. Jê lôkauk hathak abô balabuñ lôk jê bên bên ethak donjom ba êmô loñ êh. ⁵⁸ Ma Pita hasopa Yisu haveñ yam ma donjom haveñ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bên habôk da anêh badên kapô. Ma hi halôk hamô haviñ sôp bidonj ek ênjê nena malê intu tem imbitak.

⁵⁹ Jê bên bên êbôk da lôk Sanhedlin sapên * êbôlêm avômalô doho ek nenañ abôyan esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. ⁶⁰ Anyô bên anôh êlêm ma enañ abôyan hathak yani, ma donjom thêlô miñ êpôm Yisu anêh kambom te ek nijik yani vônô ami. Êh ma anyô ju êlêm ⁶¹ * ma enañ, “Anyô êntêk bôk hanañ yôv nena, ‘Yahatôm yandiniñ Wapômbên anêh unyak matherj ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loñbô.’”

⁶² Êh ma anyô bên habôk da haviyô hamiñ ma hanañ hik Yisu liñ nena, “Anyô ju êntêk lêk enañ o bên yôv ma o bônôn eka? O abô mi e?” ⁶³ * Ma donjom Yisu bônôn iyom. Ma anyô bên habôk da hanañ hadên Yisu, “Yanañ êndên o! Ondam Wapômbên lôkmala atu anêh athên ba onañ êndên yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbên anêh nakaduñ atu e?’”

⁶⁴ * Ma Yisu hanañ nena, “Oda hanañ aên. Ma yanañ abô te imbiñ êndên môle sapên nena wak te am ka tem môle ôñgô Anyô Anêh Nakaduñ atu tem êmô Wapômbên

Lôklinyak Anôh bañ vianôn ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶⁵ * Ma anyô bên habôk da hanañ abô êh ma hakakaviñ anêh kwêv ma hanañ, “Lêk yôv! Ôpêntêk habuliñ Wapômbên anêh athên ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbên ba môle lêk olañ abô êh yôv! Aisé ka alalô leñjrhaviñ nadañ abô doho imbiñ? ⁶⁶ * Môle nim auk aisé? Yandum malê te?” Ma thêlô enañ, “Yani hanañ abôma hathak Wapômbên ba intu ema.”

⁶⁷ * Êh ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpên yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ ba enañ, “O ma Mesia e? O plopet te ma onañ êndên yêlô nena opalê intu hik o?”

Pita hanañ nena hathônj Yisu paliñ

(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pita hamô unyak atu anêh badên kapô ma avi ku te halêm hadên yani ma hanañ, “O êntêk intu bôk hoveñ haviñ Yisu anêh Galili.” ⁷⁰ Ma Pita hanañ, “Injo! Yahathôn abô intu ba hanañ paliñ!” Ma avômalô sapên elañ anêh abô.

⁷¹ Pita hi badên abôlêk ma avi ku yañ hayê ma hanañ hadên avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô haviñ Yisu anêh Nasalet.”

⁷² Ma Pita halam Wapômbên anêh athên ba hanañ hathak loñbô, “Mi anôn! Yahathôn ôpêntu paliñ!” ⁷³ Vêm ma jê takatu ba imiñ badên kapô êlêm hadên Pita ma enañ, “Môle lemimselo donjom ba intu o ma Yisu anêh anyô te.”

⁷⁴ Ma donjom Pita hanañ, “Ya miñ yahanaj abô avanôn ami, êh ma tem Wapômbên nêm vovañ êndên ya. Yahalam Wapômbên anêh athên ba yahanaj nena yahathôn ôpêntu paliñ!” Ketherj oyañ ma tale halañ. ⁷⁵ * Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanañ hadên yani nena, “Tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya paliñ.” Êh ma Pita hale yañ ma lahiki ba halañ bên.

27

Ewa Yisu ba i hadên Pailat

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

* 26:55: Luk 19:47; 21:37

* 26:59: Elam iniñ kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

* 26:61: Jon 2:19-21

* 26:63: Ais

53:7; Mat 27:12

* 26:64: Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30

* 26:65: Mat 9:3; Jon 10:33

* 26:66: Wkp 24:16; Jon

19:7

* 26:67: Ais 50:6; 53:5

* 26:75: Mat 26:34

¹ Lôkbôk momanjiniŋ ma nê bêngbêng êbôk da sapêŋ lôk avômalô Israêl iniŋ nê bêngbêng ethak doŋtom ma ibutiŋ abô ek nijik Yisu vônô. ² Ma ekak baŋ luvi lusu ma ewa ba i hadêŋ Pailat, anyô Lom atu ba hayabiŋ Judia.

*Judas hama
(Ap 1:18-19)*

³ Judas ôpatu ba hanaŋ Yisu bêng halaŋô nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô. Êŋ ma lahiki bêng ba hi hêv valuseler 30 seleva takatu hadêŋ nê bêngbêng êbôk da lôk avômalô iniŋ nê bêngbêng hathak loŋbô ⁴ ma hanaŋ, “Lêk yahadum kambom hathak yahanaj ôpatu ba kambom mi bêng.”

Êŋ ma thêlô enaŋ, “Oda anêŋ malaiŋ ma miŋ yêlôaniŋ ami.” ⁵ *Ma Judas hakaliv valuseler seleva takêŋ hayô unyak mather kapô ma hi havaklôk ba hama.

⁶ Ma nê bêngbêng êbôk da isup valuseler seleva takêŋ ba enaŋ, “Valuseler êntêk ma valuseler êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabur hanaŋ nena valuseler takêŋ ma miŋ nandô êmô imbiŋ unyak mather anêŋ valuseler ami.” ⁷ Ma thêlô ibutiŋ abô ek nêŋem anyô hapesaŋ uŋ anêŋ pik bute vuli ek nedav avômalô loŋ buyaŋ ênjêk. ⁸ Ma avômalô elam pik êŋ nena “En-gasô Thalaler” ek malê nena ewa valuseler ek nijik anyô yaŋ vônô esak. ⁹⁻¹⁰ *Ba intu Wapômbêng anêŋ abô hik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet Jelemia nena, “Thêlô ewa valuseler ba êv anyô hapesaŋ uŋ anêŋ pik bute vuli hatôm atu ba Wapômbêng hanaŋ hadêŋ ya.

Valuseler êŋ ma avômalô Israêl elam hatôm yani anêŋ vuli ba êv ek nijik yani vônô.” *Sekalaia 11:12-13*

*Yisu hadum abô hathak Pailat
(Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)*

¹¹ Yisu hamiŋ anyô bêng Pailat thohavloŋma, ma Pailat hanaŋ, “O ma avômalô Israêl iniŋ kiŋ e?” Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm intu honaŋ.”

¹² *Nê bêngbêng êbôk da lôk avômalô iniŋ nê bêngbêng ibi Yisu liŋkupik hathak abô lo-maloma. ¹³ Êŋ ma Pailat hanaŋ, “Aisê! Miŋ holajô iniŋ abô ami ma o bônôŋ eka?” ¹⁴ Ma

doŋtom yani bônôŋ iyom ma miŋ hanaŋ iniŋ abô viyaŋ ami. Ba intu Pailat hasoŋ kambom.

¹⁵ Waklavôŋ Hale ba Hi nômbêng intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôŋ te anêŋ athêŋ ek Pailat nêŋm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêŋ vê.

¹⁶ Sondabêng êŋ ma anyô te anêŋ athêŋ nena Yisu Balabas hamô koladôŋ. Ma avômalô bêng anôŋ eyala ôpêŋ. ¹⁷ Aêŋ ba avômalô sapêŋ ethak doŋtom ma Pailat hanaŋ hik thêlô liŋ, “Yatak opalê te êndêŋ mólô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?” ¹⁸ *Pailat hayala nena nê bêngbêng êbôk da lôk nê bêngbêng leŋiŋdarj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaŋ aêŋ.

¹⁹ Pailat halaŋô abô denaŋ ma yanavi hêv abô hadêŋ yani ba hanaŋ, “Bôkam ma yahayê niaviŋ te ba yahakô kambom. Aêŋ ba miŋ undum nômlate êndêŋ anyô thêthônŋ intu ami.”

²⁰ Ma doŋtom nê bêngbêng êbôk da lôk nê bêngbêng êlôk avômalô leŋiŋ ek nendam Balabas ma nenaŋ êndêŋ Pailat nena nijik Yisu vônô. ²¹ Aêŋ ba Pailat hanaŋ hik thêlô liŋ, “Yatak anyô ju êntêk yaŋ sê?” Ma avômalô elam, “Balabas.” ²² Ma Pailat hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena Mesia, yandum ôpêŋ aisê?” Ma sapêŋ elam nena, “Nijik vônô esak al” ²³ Ma Pailat hanaŋ, “Eka? Yani hadum malê kambom?” Ma doŋtom thêlô elam lôklala hathak loŋbô nena, “Nijik vônô esak al”

²⁴ *Pailat halaŋô thêlônŋiŋ kaêk ma hayê nena vovak bêng hadum ek imbitak ba anêŋ ku êŋ tem miŋ hik anôŋ ami. Êŋ ma yani hawa ŋaŋ ma hathik baŋ hamiŋ avômalô maleŋiŋ ma hanaŋ nena, “Ôpêntêk hama, ma mólôda unim malaiŋ ma miŋ yenaŋ malaiŋ ami!” ²⁵ *Ma avômalô sapêŋ enaŋ viyaŋ, “Yôv! Yêlô lôk yêlôaniŋ avômena iniŋ malaiŋ!” ²⁶ Êŋ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma hanaŋ ek neŋali Yisu esak yak lôkmangiŋ vêm ma hatak halôk nê vovak baheŋiŋ ek nijik vônô esak a.

*Ŋê vovak enaŋ abôma hathak Yisu
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)*

²⁷ Pailat anêŋ nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêŋ unyak badêŋ kapô. Ma elam nê

* 27:5: Mat 26:14-15 * 27:9-10: Jer 19:13; 32:6-9 *

Lo 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28 * 27:28: Luk 23:11

27:12: Ais 53:7 * 27:18: Jon 11:47-48; 12:19 * 27:24:

vovak sapêñ êlêm ethak doñtom ba ekalabu yani siñ. ²⁸ *Ma ibi anêñ nômka ma thô ba hamiñ liñ popam. Ma ewa kiñ anêñ kwêv thalaleñ daim te ma ik hathak yani. ²⁹ Ma ewa yak lôkmanjiñ atu ba epesañ hatôm kiñ iniñ kuluñ ma ik halôk wakadôk. Ma etak kôm halôk yani bañ vianôn ba havalor hatôm kiñ iniñ kwanđiñ. Ma thêlô elek veñjindôn lêlô hadêñ yani ma enañ abôma nena, “Waklêvôn mavi, avômalô Isael iniñ kiñ!” ³⁰ *Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi ewa kwanđiñ atu ba ik wakadôk hathak. ³¹ Ma enañ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalaleñ atu thô ma ik yanida anêñ kwêv daim hathak lorjbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba anêñ athêñ nena Saimon halôk lorjondê. Ma êpôviñ ôpêñ ek enja Yisu anêñ alovalaŋsiñ. ³³ Êñ ma thêlô i êyô loñ te anêñ athêñ nena Golgota, athêñ êñ anêñ ôdôn nena Lorj Lorj kadôk Lokwañ. ³⁴ *Lorj êñ ma thêlô ewa waiñ ba eyelañ nôm maniñ te halôk ma êv hadêñ yani ek inum ek miñ vovañ bêñ anôn ami. Yani hanum dokte iyom ma hadô. ³⁵ *Êñ ma thêlô ik yani loñ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp. ³⁶ Vêm ma êlôk êmô ma eyabiñ iniñ ku êñ. ³⁷ Yani wakadôk vuliñ ma eto abô atu ba idum anêñ abô ñama hathak ba eto nena, ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ ISLAEL INIÑ KIÑ

³⁸ *Ma êthôkwêñ anyô vani lokwañju haviñ. Êthôkwêñ yañ hamiñ Yisu bañ vianôn, ma yañ hamiñ bañ vikeñ. ³⁹ *Ma avômalô takatu ba elom lorjondê êñ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniñ leñj kadôk ⁴⁰ *ba enañ, “O atu ba honañ nena tem undiniñ Wapômbêñ anêñ unyak mathêñ ma ondav esak lorjbô êtôm wak lô iyom e? Êñ ma nêm oda bulubiñ! O ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ, e? Êñ ma otak alovalaŋsiñ ma ôlêm pik!” ⁴¹ Ma ñê bêñbêñ

êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ lôk avômalô iniñ ñê bêñbêñ, thêlô enañ abôma haviñ ba enañ, ⁴² “Ôñgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiñ, ma doñtom miñ hatôm nêm yanida bulubiñ ami eka? Yani ma Isael iniñ kiñ e? Êñ ma etak alovalaŋsiñ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêmbiñ yani! ⁴³ *Ôpêñ hêvhaviñ Wapômbêñ ba hanañ, ‘Ya Wapômbêñ anêñ Nakaduñ’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbêñ lahaviñ nêm yani bulubiñ e?” ⁴⁴ Ma anyô kambom ju atu ba imiñ alovalaŋsiñ haviñ yani enañ abôma haviñ.

Yisu hama

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Waklêvôn biñ ma momaŋiniñ hayô pik sapêñ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok.

⁴⁶ *Habobo 3 kilok ma Yisu dalam lôklala nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êñ anêñ ôdôn aêntêk, “Yenañ Wapômbêñ, yenañ Wapômbêñ, aisê ka hôdô ya?” ⁴⁷ Ma avômalô vi atu ba imiñ loñ êñ elañ abô êñ ma enañ, “Yani dalam Elia!” ⁴⁸ *Kethêñ oyañ ma ñê êñ te hi ma hawa kapôk ba hasor halôk waiñ maniñ. Ma hathôkwêñ kapôk êñ hathak apiyak te ba hêv hadêñ yani ek inum. ⁴⁹ Ma anyô vi enañ, “Dô! Alalô nagê vêmam! Yakô Elia tem êlêm nêm yani bulubiñ la?” ⁵⁰ Ma yani dalam kaêk lôklala hathak lorjbô ma hatak dahô ba hi ma hama.

⁵¹ *Ma sôp bêñ atu ba hamiñ unyak mathêñ ek hayañ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliñ ba hayô vibin. Ma duviañ hayôkwir pik ma valu hapupup nenanena. ⁵²⁻⁵³ Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô mathêñ sêbôk atu ba ema ma Wapômbêñ hik i liñ ba etak siô ma iviyô hathak lorjbô. Ma eyabiñ Yisu anêñ haviyô hathak lorjbô, êñ ma thêlô lôkthô i unyak mathêñ Jerusalem. Ma avômalô bêñ anôn êyê i. ⁵⁴ Ma anyô vovak laik lôk ñê vovak takatu ba eyabiñ Yisu êmô êyê duviañ lôk nôm takatu ba habitak. Êñ ma thêlô êkô kambom ba enañ nena, “Avanôn biñ, ôpêntêk ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ anôn!”

⁵⁵⁻⁵⁶ *Ma Malia anêñ Magadala, ma Malia Jems lo Josep iniñ talêbô, ma Sebedi anêñ

* 27:30: Ais 50:6 * 27:34: Sng 69:21 * 27:35: Sng 22:18 * 27:38: Ais 53:12 * 27:39: Sng 22:7; 109:25

* 27:40: Mat 26:61; Jon 2:19 * 27:43: Sng 22:8 * 27:46: Sng 22:1 * 27:48: Sng 69:21 * 27:51: Kis

26:31-33; Hib 10:19-20 * 27:55-56: Luk 8:2-3

nakadurj luvi ininj talêbô, thêlô lôk avi bêj anônj iminj daim dokte ba êyê. Avi takênj bôk etak Galili ma evenj havinj Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷⁻⁵⁸*Yangsij ma anyô lôk valuselej bêj te anênj Alimatia ba anênj athênj nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk halarjô Yisu anênj abô ba hasopa ba intu hi hanarj hadênj Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anênj kupik e?” Êj ma Pailat hanarj hadênj nê vovak ba êv hadênj Josep. ⁵⁹Ma Josep hawa Yisu lijkupik ba havuliv sij hathak sôp thapuk maburj mavi te. ⁶⁰*Ma hawa Yisu lijkupik ba hi hadô hêk anênj siô lukmuk te. Siô êj ma elav valu abyarj ba epesarj ek nedav nê nãma êndôk. Yôv ma habubi valu bêj te ba hik siô abôlêk sij hathak ma hi. ⁶¹Ma Malia anênj Magadala, thai lôk Malia yarj, êmô saku ma êyê siô êj.

Îjê vovak eyabinj siô

⁶²Waklavônj êpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayarj ma nê bêjbênj êbôk da lôk nê Palisi i ek nêgê Pailat. ⁶³*Ma thêlô enarj, “Anyô bêj, yêlô leŋhabi nena anyô abôyarj atu hamô lôk-mala denarj ma hanarj nena êtôm wak lô, ma tem nijik yani lij ba imbiyô esak loŋbô.

⁶⁴“Ba intu nêv nê vovak ini ek neyabinj siô êtôm wak lô êj. Yakô yanida anênj nê ku ini neja anênj kupik vani ma nesau avômalô nena, ‘Wapômbênj lêk hik yani lij ba haviyô hathak loŋbô.’ Abôyarj êj ma tem kambom anônj ek yarj mônj atu.” ⁶⁵Êj ma Pailat hanarj hadênj thêlô, “Mavi. Noja nê vovak doho ba unu ek nepesarj siô abôlêk êj ba majarj.” ⁶⁶Êj ma thêlô i ma ebalarj valu atu ba hamô siô abôlêk sij. Yôv ma thêlô enarj hadênj nê vovak, “Môlô nômô ek noyabinj siô êntêk.”

28

Yisu haviyô hathak loŋbô

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

¹Sabat hale ba hi. Ma sonda êj anênj wak te mônj hayô. Lôkbôk momarjinij ma Malia anênj Magadala lôk Malia yarj thai i ek nêgê siô. ²Ma duviarj bêj hayô ek malê nena Anyô Bêj anênj arjela te halôk

anênj leŋ ba halêm ba habubi valu bêj atu vê ma hayô hamô loŋ ba hamô. ³Anênj thohavloma hatôm damak ma anênj kwêv ma thapuk anênj dôênj. ⁴Ma nê vovak êyê ba êkô kambom ba elowaliŋ. Ba êv yak êlôk êk êtôm nê nãma.

⁵Êj ma arjela hanarj hadênj avi ju êj, “Minj nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm Yisu, ôpatu ba ik hathak a. ⁶*Wapômbênj lêk hik yani lij yôv ba haviyô hathak loŋbô hatôm bôk ba hanarj. Yani minj hêk loŋ êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôŋgô loŋ atu ba yani hêk. ⁷Mamu kethêj ba unu nonarj êndênj anênj nê ku nena, ‘Wapômbênj lêk hik yani lij hêk nãma ba haviyô hathak loŋbô. Ma lêk hamônj ek môlô ba hi Galili. Ôyô loŋ êj ma tem nôpôm yani.’ Abô êntêk intu yahalêm hathak.”

⁸Avi ju êj elarj abô êj ba êkô, ma doŋtom thai leŋjijmavi anônj havinj. Ma thai etak siô ma elarjij kethêj ba i ek nenarj abô êj êndênj anênj nê ku. ⁹Ma Yisu hapôm thai ma hanarj, “Lôkbôk mavi.” Ma thai i evalorj vakapô ma êv yerj hadênj yani. ¹⁰*Êj ma hanarj, “Mamu minj nôkô ami ma unu nonarj êndênj yenarj aiyarj thêlô nena ini Galili. Loŋ êj ma tem thêlô nêpôm ya.”

Îjê vovak ininj abôyarj

¹¹Avi ju êj evenj denarj ma nê vovak doho eyabinj siô êyô Jelusalem. Ma thêlô i hadênj nê bêjbênj êbôk da ma enarj abô hathak duviarj lôk arjela. ¹²Ma nê bêjbênj êbôk da lôk nê bêjbênj ethak doŋtom ma epesarj abô ek nêv nê valuselej bêj anônj êndênj nê vovak. ¹³Ma thêlô enarj hadênj nê vovak nena, “Môlô nonarj aêntêk êndênj avômalô, ‘Yêlô ek sôm ba athônj paliŋ ma Yisu anênj nê ku êlêm hadênj bôlôvônj ma ewa anênj kupik vani.’” ¹⁴Ma thêlô enarj abô doho havinj hadênj nê vovak nena, “Anyô bêj Pailat halarjô abô hathak nôv êj, ma yêlô tem napesarj abô imbiŋ yani ek môlô minj nôpôm malaiŋ ami.” ¹⁵Ma nê vovak ewa valuselej ma idum hatôm atu ba nê bêjbênj enarj. Ma abô êj intu hi haverj Israhel ininj loŋ sapênj ba enarj aêj aleba lêk.

Yisu hêv ku hadênj anênj nê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

* 27:57-58: Lo 21:22-23 * 27:60: Ais 53:9 * 27:63: Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 * 28:6: Mat 12:40; 16:21 * 28:10: Mat 26:32 * 28:16: Mat 26:32

¹⁶* Ñê ku laumiŋ ba lahavute i Galili ma êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hanaŋ yôv nena thêlô ini. ¹⁷Thêlô êyê Yisu ma êv yer hadêŋ yani. Ma doho êthônŋ paliŋ dokte ba leŋiŋhabi nena, “Êntêk ma Yisu mena mi e?” ¹⁸* Êŋ ma halêm ma hanaŋ hadêŋ i, “Wapômbêŋ hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya ek yayabiŋ leŋ lôk pik lôkthô. ¹⁹* Aêŋ ba môlô unu êtôm pik sapêŋ ma nundum avômalô sapêŋ ba nimbitak êtôm yenaŋ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ŋaŋ esak Wapômbêŋ lôk Nakaduŋ ma Lovak Matherŋ iniŋ athêŋ. ²⁰Ma nôndônŋ thêlô ek nesopa abô nômbêŋ atu ba bôk yahêv hadêŋ môlô yôv. Odaŋô! Tem yamô imbiŋ môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ endeba pik lo leŋ anêŋ daŋ.”

* 28:18: Jon 13:3; Ep 1:20-22

* 28:19: Mak 16:15-16; Ap 1:8

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môn

Mak hato kapya êntêk. Yani anêḡ athên yaḡ nena Jon Mak. Yani ma anyô Israel te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêḡ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denaḡ ba intu miḡ hi haviḡ Yisu ami. Yani halumbak bêḡ hamô Jelusalem ba intu halaḡ abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môḡ anôḡ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviḡ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Haverḡ yam ma Mak hamô haviḡ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêḡ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanaḡ ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapôm-bên anêḡ Nakaduḡ ba havalonḡ Wapômbên anêḡ lôklokwaḡ ba hadum nômbithi loma-loma hathak. Ma hato haviḡ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malaiḡ lomalama hapôm avômalô êvhaviḡ anêḡ Lom, ba intu hato kapya êntêk ek embatho avômalô êvhaviḡ loḡ ek nimiḡ lôklokwaḡ. Mak hayê nena Yisu anêḡ lôklokwaḡ ma bêḡ anôḡ ba hamônḡ ek Sadan anêḡ.

Hato kapya êntêk hadênḡ sondabênḡ 55 mena 65 AD la.

Jon anyô hathik ḡaḡ hapôpêk Yisu anêḡ loḡndê

(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbên nakaduḡ Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk, “Ondaḡ! Tem yanêm yenaḡ anyô ku te ek enja abô êmônḡ ek o, ôpênḡ tem êpôpêk anêm loḡndê. *Malakai 3:1*

³ *Kaêk te halam haverḡ loḡ thiliv nena, ‘Nôpôpêk loḡndê ek Anyô Bêḡ êlêm, ma nopesaḡ ba imbitak thêthônḡ ek yani.’” *Aisaia 40:3*

⁴ *Aênḡ ba Jon anyô hathik ḡaḡ habitak anêḡ loḡ thiliv ba hanaḡ ek avômalô nede kapôlônḡ liliḡ ba nisik ḡaḡ ek Wapômbên

nêm iniḡ kambom vê. ⁵ Êḡ ma avômalô Judia lo Jelusalem sapênḡ ibi thêthô ba i hadênḡ yani ek enaḡ iniḡ kambom bêḡ. Ma Jon hathik i halôk ḡaḡ Jolodaḡ. ⁶ *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesaḡ hathak bok kamel vuluk ma havak bokḡgôp epesaḡ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayaḡ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁷ *Ma hanaḡ nena, “Ôpatu ba tem embenḡ ya yam anêḡ lôklokwaḡ ma bomaḡ ek yenaḡ. Yani ma anyô lôk athênḡ bêḡ ma ya ma yaônâlôk ba intu miḡ hatôm yakôm ba yapole anêḡ vakapô bokḡgôp anêḡ yak vê ami. ⁸ Yahathik môlô hathak ḡaḡ. Ma donḡtom yani tem isik môlô esak Lovak Matheḡ.”

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêḡ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ḡaḡ Jolodaḡ. ¹⁰ Yisu haviyô anêḡ ḡaḡ kapô ma hayê leḡ hakyav ma Lovak Matheḡ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô. ¹¹ *Ma abô te halêm anêḡ leḡ nena, “O ma yenaḡ Okna atu ba yaleḡhaviḡ. Yaleḡmavi anôḡ hathak o.”

Sadan halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Ma ketheḡ oyaḡ ma Lovak Matheḡ hêv Yisu vê hi loḡ thiliv. ¹³ *Yisu hamô loḡ êḡ hatôm wak 40, êḡ ma Sadan hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviḡ alim bomaḡ ma aḡela eyabiḡ yani.

Yisu anêḡ ku mônḡ

(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴ *Etak Jon halôk koladônḡ, êḡ ma Yisu hi Galili ma hanaḡ Wapômbên anêḡ Abô Mavi bêḡ nena, ¹⁵ * “Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbên anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk habobo. Aênḡ ba node kapôlômim liliḡ lôk nônmim-biḡ Wapômbên anêḡ Abô Mavi!”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani

(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁶ Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêḡ daḡ ma hayê Saimon lo yaḡ Andulu. Thai ma ḡê ik alim ba lêk ekaliv yakseḡ haverḡ. ¹⁷ Ma Yisu hanaḡ hadênḡ thai, “Mamu

* 1:3: Ais 40:3 * 1:4: Ap 13:24; 19:4 * 1:6: 2Kiḡ 1:8; Mat 11:8 * 1:7: Ap 13:25 * 1:11: Sḡ 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * 1:13: Sḡ 91:11-13 * 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2

nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yak-seŋ.”¹⁸ Ketheŋ oyaŋ ma thai êdô iniŋ yakseŋ hamô ma esopa yani.

¹⁹ Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô iniŋ yer ma idu iniŋ yakseŋ titip. ²⁰ Hayê thai ma halam, êŋ ma êdô lambô Sebedi hamô yer haviŋ anêŋ nê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ngôk vê

(Luk 4:31-37)

²¹ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yer ma hadôŋ avômalô. ²² *Thêlô elanô anêŋ abô ba esor kambom ma leŋiŋhabi nena yani miŋ hadôŋ i hatôm nê lôkauk hathak abô balabuŋ ami. Mi, hadôŋ i hatôm anyô lôk athêŋ bêt. ²³ Ma anyô te hamô unyak yer êŋ ba ngôk lelaik hamô haviŋ yani. Ma halam nena, ²⁴ *”Yisu anêŋ Nasalet, hôlêm ek udum malê êndên yêlô? Hôlêm ek umbuliŋ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêŋ anêŋ Anyô Matheŋ.”

²⁵ Êŋ ma Yisu hathaŋ ngôk êŋ ba hanaŋ, “O bônôŋ ma otak ôpêntu!” ²⁶ *Ma ngôk lelaik êŋ hayôkwîŋ ôpêŋ kambom anôŋ ba hanjaliak ma hatak ôpêŋ ba hi.

²⁷ Ma avômalô sapêŋ esor kambom ba enaŋ hadêŋ i, “Malê êntêk aêŋ am? Yani hadôŋ auk lukmuk hatôm anyô lôk athêŋ bêt. Ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ ngôk lelaik ma elanô anêŋ abô ba esopa.” ²⁸ *Ma abô hathak Yisu halarviŋ haveŋ Galili iniŋ loŋ sapêŋ.

Yisu hadum avômalô liŋj bêt anôŋ mavi

(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Ma Yisu thêlô etak unyak yer, ma i Saimon lo Andulu iniŋ unyak. Ma Jems lo Jon i iviŋ. ³⁰ Êyô unyak, ma enaŋ hadêŋ Yisu nena Saimon yaŋavi hapôm liŋj vovaŋ ba hêk. ³¹ Ma Yisu hi hadêŋ avi êŋ ma havalor baŋ ma hadadi haviyô. Êŋ ma liŋj hatak yani ma hapôpêk nôm ek thêlô.

³² Wak halôk abuk ma avômalô ewa nê lôk liŋj lôk nê takatu ba ngôk habuliŋ i ba êlêm ek Yisu. ³³ Lôk avômalô malak lôŋ êŋ sapêŋ êlêm iviŋ ba êmô unyak anêŋ piklêvôn. ³⁴ *Êŋ ma Yisu hadum avômalô

lôk liŋj lomaloma bêt anôŋ mavi. Ma hêv ngôk bêt anôŋ vê haviŋ. Ngôk takêŋ eyala nena yani intu opalê ba miŋ hatak i ek nenaŋ abô ami.

Yisu da hi loŋ thiliv ek eteŋ mek

(Luk 4:42-44)

³⁵ *Lôkbôk momaŋiniŋ mi ma Yisu haviyô ba hi loŋ thiliv ek eteŋ mek. ³⁶ Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani haveŋ. ³⁷ Êpôm yani ma enaŋ, “Avômalô sapêŋ êbôlêm o haveŋ.”

³⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Alôana buyaŋ. Alôana malak lôŋ takatu ba hamô habobo ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndên i imbiŋ. Hathak ôdôn êŋ iyom intu yahalêm.” ³⁹ *Ma Yisu haveŋ Galili iniŋ loŋ sapêŋ ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hamô iniŋ unyak yer lôk hêv ngôk bêt anôŋ vê hêk avômalô.

Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadôn lêlô ma habui hadêŋ Yisu ba hanaŋ, “Hathak oda anêm lemhaŋ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

⁴¹ Ma Yisu lahiki hathak ôpêŋ ba hatak baŋ hayôhêk yani ma hanaŋ, “Yaleŋhaviŋ. Umbitak mabuŋ mavi.” ⁴² Êŋ ma palê lepla êŋ hayôv ma liŋkupik habitak mabuŋ mavi.

⁴³ Ma Yisu hêv ôpêŋ ba hi ketheŋ ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ yani nena, ⁴⁴ *”Miŋ onar nôm êŋ bêt êndên avômalô vi ami. Nu êndên nê êbôk da ma nungwik o thô êndên i iyom. Ma osopa balabuŋ atu ba Mose bôk hato ba nêŋ da ek nê êbôk da nêgê o nena lêk hubitak mabuŋ.” ⁴⁵ Ma donjom ôpêŋ miŋ hasopa Yisu anêŋ abô thêthôn ami. Mi, hanaŋ bêt ba abô êŋ hi mayaliv. Ba intu Yisu miŋ hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi haveŋ loŋ thiliv, ma avômalô êlêm anêŋ luvuluvu ba êyô ek nêgê yani.

2

Yisu hadum anyô havuviŋ te mavi

(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak loŋbô ma avômalô elanô nena Yisu lêk hayô anêŋ loŋ. ² Êŋ ma avômalô bêt anôŋ êlêm ba êmô unyak kapô

* 1:22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24 * 1:34: Mak 3:10-12 * 1:35: Mat 14:23; Mak 6:46 * 1:39: Mat 4:23; 9:35 * 1:44: Wkp 14:1-32

ên aleba putup, ma unyak abôlêk putup aên iyom. Ma Yisu hanañ Wapômbên anên abô hadên i. ³ Ma anyô doho ewa anyô havuvinj te ba êlêm ma anyô ayova evak. ⁴ Avômalô bên anôn ba lonj putup ba minj hatôm neja ôpên ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vôn ba êngô unyak vôn abyay ma êlêlô ôpên halôk yêm aleba habup ek Yisu. ⁵ Yisu hayê thêlônij êvhavij, ma hanañ hadên anyô havuvinj atu nena, “Yenañ okna, lêk yahêv anêm kambom sapên vê.”

⁶ Ma nê lôkauk hathak abô balabur doho êmô haviñ ba lenjñhabi nena, ⁷ “Aisê ka ôpêntêk hanañ aên? Ôpên hasonj nena yani ma Wapômbên e? Anyô late minj hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbên iyom.”

⁸ Yisu hayala thêlônij auk ba hanañ nena, “Aisê ka môle lemimhikam hathak abô êntêk? ⁹ Abô alê intu vumvum ek yanarj êndên anyô havuvinj êntêk: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapên vê’ mena ‘Umbiyô onja anêm yêm ba ombên.’ ¹⁰ Aên ba tem yangik thô êndên môle nena Anyô Anên Nakadurj atu anên athên ma bên ba hatôm nêm kambom vê.” Êñ ma hanañ hadên anyô havuvinj atu aêntêk, ¹¹ “Yanarj êndên o nena umbiyô umij ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ¹² Êñ ma ôpên haviyô anên avômalô malêvôn ma hawa anên yêm ma hale yaiñ ba hi. Avômalô esonj kambom ba êbô Wapômbên anên athên ba enarj, “Yêlô minj bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu dalam Livai

(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasukthôm anên darj. Ma avômalô bên anôn êyô ma yani hadôn i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakadurj hamô unyak ewa takis. Ma hanañ, “Ôlêm osopa ya.” Êñ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁵ Yisu hayarj nôm haviñ Livai hamô anên unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bên anôn êyô eyarj nôm haviñ yani lôk anên nê ku ek malê nena thêlô bên anôn esopa Yisu. ¹⁶ *Ma Palisi doho atu ba nê lôkauk hathak abô balabur êyê ma enarj hik anên nê ku lij, “Yisu hayarj nôm haviñ nê ewa takis lôk nê idum kambom eka?”

¹⁷ Yisu hanañ iniñ abô ma hanañ, “Nê lôk lijij iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijij mi ma mi. Ma aên iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma minj yahalêm ek yandam nê thêthônj ami.”

Enarj hik Yisu lij hathak kobom evak balabur ek nôm

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Wak te ma Jon anên nê ku lôk Palisi esopa iniñ kobom evak balabur ek nôm ek lenjñhabi Wapômbên. Ma avômalô doho êyô ek Yisu ma enarj hik lij, “Jon lo Palisi iniñ nê ku evak balabur ek nôm ma anêm ma mi eka?”

¹⁹ Ma Yisu hanañ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anên anyô môle eyarj nôm lôk lenjñmavi. Ma minj hatôm nembak balabur ek nôm ami. ²⁰ Ma dorjtom haverj yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anên nê môle tem nembak balabur ek nôm.

²¹ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anên abyay sij esak ami. Hadum aên ma tem sôp lukmuk buênj êmô sôp bô kisi. Êñ ma tem itip bên. ²² Ma môle othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesarj hathak bok kupik bô e? Mi! Waiñ lukmuk êñ tem imbulij bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiñ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isij mavi ma minj ipup ami lôk waiñ minj engasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anên alarj

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Sabat te ma Yisu lôk anên nê ku i everj ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejarj. ²⁴ *Ma Palisi enarj hadên Yisu, “Ondañô! Abô balabur hanañ nena Sabat ma minj hatôm nandum ku ba naja nôm ek nanjarj ami. Ma dorjtom anên nê ku ibulij waklavônj êñ!”

²⁵ *Ma Yisu hanañ nena, “Môle bôk osam abô hathak Devit lôk anên nê môle ema kisi ba idum e? ²⁶ *Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bên habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbên anên unyak mathênj kapô ma hayarj polom atu ba mathênj anôn. Polom êñ ma nê êbôk da iyom iniñ ek nejarj ba intu habulij abô balabur buênj. Ma

* 2:16: Mat 11:19 * 2:24: Lo 23:25 * 2:25: 1Sml 21:1-6 * 2:26: Wkp 24:5-9

doŋtom Devit hayaŋ doho ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba iviŋ yani ba eyaŋ.”

²⁷ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wapôm-bêŋ hapesaŋ Sabat ek nêŋ avômalô sa ma miŋ hapesaŋ avômalô ek Sabat eyabiŋ i ami. ²⁸ Aêŋ ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat anêŋ Alaŋ.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ kapô hathak loŋbô. Ma anyô baŋ hatyôk te hamô unyak êŋ kapô. ² Ma nê takatu ba êbôlêm loŋôndê ek nenaŋ Yisu bêŋ êmô ma ititiŋ yani nena tem indum ôpêŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e? ³ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpatu ba baŋ hatyôk nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê o.”

⁴ *Vêŋ ma hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuŋ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanêŋ anyô sa ek êmô lôkmala mena nangik i vônô?” Ma doŋtom sapêŋ bônôŋ.

⁵ Ma Yisu lamaniŋ ba hatitiŋ i hawê haveŋ lôk lamalaiŋ hathak thêlô evalorŋ kapôlôŋiŋ loŋ. Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêŋ hato baŋ ma baŋ êŋ habitak mavi hathak loŋbô. ⁶ *Yôv ma Palisi ethak doŋtom haviŋ avômalô Israêl vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm loŋôndê te ek nijik Yisu vônô.

Avômalô bêŋ anôŋ esopa Yisu

(Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)

⁷ Yisu lôk anêŋ nê ku etak loŋ êŋ ba i kasukthôm anêŋ daŋ ma avômalô Galili bêŋ anôŋ esopa yani. ⁸ Avômalô anêŋ Judia ma Jelusalem lo Idumia ma ŋaŋ Jolodaŋ vi lôk Taia ma Saidon, bêŋ anôŋ elarŋ nôŋ takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani. ⁹ Ma Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena nêpôm yeŋ te yapin ek avômalô ekalabu yani siŋ ma esak yeŋ êŋ ba ni êmô. ¹⁰ *Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk liŋiŋ bêŋ anôŋ mavi

ba avômalô takatu ba idum liŋiŋ denaŋ intu lôklokwaŋ ek nêŋôm yani. ¹¹ *Ma ŋgôk lelaik takatu êyê yani ma êv yak êlôk êk yani ma ba elarŋ lôklala nena, “O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ.” ¹² *Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ yani bêŋ êndêŋ anyôla ami.

Yisu halam nê ku laumiŋ ba lahavuju

(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahaviŋ ba i hadêŋ yani. ¹⁴ Ma habi baŋ hayô hamiŋ anyô hatôm laumiŋ ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nêŋôm imbiŋ yani lôk nêŋ i ba ini ek nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ. ¹⁵ Ma yani lahaviŋ nêŋ lôklokwaŋ êndêŋ thêlô ek nêŋôm ŋgôk lomaloma vê. ¹⁶ *Êntêk ma anyô laumiŋ ba lahavuju takatu ba Yisu halam i. Saimon atu ba halam nena Pita ma ¹⁷ *Jems lo yaŋ Jon, thai iniŋ lambô ma Sebedi. Ma halam i nena Boanegis. Boanegis anêŋ ôdôŋ nena Kakalu anêŋ Nali. ¹⁸ Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduŋ ma Tadius lôk Saimon anyô Selot * te ¹⁹ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêŋ ma hanaŋ Yisu bêŋ.

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Ma Yisu lôk anêŋ nê ku êyô unyak te kapô ma avômalô bêŋ anôŋ êyô ba ekalabu thêlô siŋ hathak loŋbô aleba miŋ hatôm nejaŋ nôŋ ami. ²¹ Ma Yisu anêŋ avômalô elarŋ abô hathak nôŋ êŋ ma êlêm ek neja yani ba ini neyabiŋ ek malê nena avômalô enaŋ nena anêŋ auk lêk molo.

²² *Nê lôkauk hathak abô balabuŋ anêŋ Jelusalem êlôk ba êlêm ma enaŋ, “Belsebul” hamô haviŋ yani! Ba intu hêv ŋgôk vê hathak ŋgôk iniŋ anyô bêŋ Belsebul anêŋ lôklokwaŋ.”

²³ Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak doŋtom ma hanaŋ abô loŋ kapô doho hadêŋ i. “Sadaŋ hatôm nêŋ Sadaŋ vê e? ²⁴ Mî, avômalô loŋ bêŋ te evaki vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma tem nêŋôm yak. ²⁵ Lôk avômalô ôdôŋ te evaki vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma tem nêŋôm

* 2:27: Lo 5:14 * 3:4: Luk 14:3 * 3:6: Mat 22:15-16 * 3:10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41 * 3:12: Mak 1:34 * 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk 9:54 * 3:18: Selot anêŋ ôdôŋ nena anyô atu ba hapôlik hathak Lom iniŋ gavman ek miŋ eyabiŋ avômalô Israêl ami. * 3:22: Mat 9:34; 10:25 * 3:22: Belsebul ma Sadaŋ anêŋ athêŋ yaŋ.

yak aêñ iyom. ²⁶ Ba intu Sadañ hik vovak haviñ yanida ba havaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem yani nêñ yak ba tem miñ êmô ami. ²⁷ Odañô abô yañ imbiñ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwañ yañ anêñ unyak kapô ba enja anêñ nômkama vani e? Mi anônñ! Ôpêñ embalor anyô lôklokwañ êñ ba ekak loñ am, êñ ma yani hatôm enja anêñ nômkama vani. ²⁸ Yanañ avanônñ êndên mólô nena Wapômbên tem nêñ avômalô iniñ kambom lomalomala lôk abôma takatu ba enañ vê. ²⁹ Ma doñtom anyôla hayê Lovak Matherñ anêñ ku ba hanañ abôma nena, 'Êntêk ma ñgôk Bêñ anêñ ku', êñ ma Wapômbên miñ hatôm nêñ kambom êñ vê êñjêk ôpêñ ami. Ma mi. Anêñ kambom êñ tem êñjêk thêthô."

³⁰ Yisu hanañ abô takênñ hathak ñê takatu ba enañ nena ñgôk lelaik hamô haviñ yani.

*Yisu anêñ talêbô lôk iviyañ
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)*

³¹ *Ma Yisu anêñ talêbô lôk iviyañ êyô imiñ yaiñ ma êv anyô te ba hi ek enañ êndên Yisu nena êlêm yaiñ. ³² Avômalô bên anônñ lêk ekalabu yani siñ ba enañ, "Lemtambô lôk mólôviyañ imiñ yaiñ ba leñiñhaviñ nêgê o."

³³ Ma Yisu hanañ hik liñ, "Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?"

³⁴⁻³⁵ Ma Yisu hayê avômalô nômbênñ atu ba ekalabu yani siñ ma hanañ, "Avômalô takatu ba esopa Wapômbênñ anêñ lahaviñ, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livônñ thêlô. Ba intu mólô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô."

4

*Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yañvêk
(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)*

¹ *Ma Yisu hadônñ avômalô hathak loñbô hamô kasukthôm anêñ dañ. Ma avômalô bên anônñ ekalabu yani siñ ba intu hathak yeñ te ba hi hamô kasuk habobo liñdañ ma avômalô imiñ liñdañ hapup hathak. ² *Ma hadônñ thêlô hathak abô loñ kapô bên anônñ. Ba hanañ nena, ³ "Odañô! Anyô te hi hapaliv anêñ yañvêk halôk anêñ ku. ⁴ Yani hapaliv yañvêk takênñ ma vi halôk loñôndê. Êñ ma menak êpôm ba eyañ. ⁵ Ma doho halôk

valu kikiliñ ba intu hapup ketherñ ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma doñtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêñ ñgalôk ma bidoñna. ⁷ Ma vi halôk loñ yak lôkmangiñ kapô ba yak êñ halumbak hayô yañvêk takênñ vôn. Ba intu miñ yañvêk êñ hik anônñ ami. ⁸ Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bên ba hik anêñ anônñ. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100."

⁹ Yôn ma Yisu hanañ hadênñ thêlô, "Mólô ñê lôk lemônônñ ma nodañô abô êntêk katô!"

¹⁰ Avômalô nômbênñ atu etak Yisu ba i, êñ ma yani lôk anêñ ñê ku laumiñ ba lahavuju ma avômalô takatu ba evenñ haveñ yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô takatu ba yani hanañ anêñ ôdônñ. ¹¹ Ma Yisu hanañ, "Wapômbênñ lêk hêv anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôkliñyak hadênñ mólô. Ma doñtom avômalô vi atu ba êmô yaiñ ek anêñ loñ lôkliñyak, thêlô ethak elañô abô êñ hathak abô loñ kapô iyom. ¹² *Aên ba, "thêlô tem nêgê bên anônñ, ma doñtom tem miñ neyala ami.

Ma tem nedañô abô bên anônñ, ma doñtom tem miñ neyala abô takênñ anêñ ôdônñ ami.

Yakô thêlô nede kapôlônñ liñ,

ma Wapômbênñ nêñ iniñ kambom vê." *Aisaia 6:9-10*

¹³ Ma Yisu hanañ hadênñ thêlô, "Mólô miñ oyala abô loñ kapô êntêk ami e? Aên ba tem mólô noyala abô loñ kapô yañ aisé? ¹⁴ Anyô atu ba havatho yañvêk, êñ ma hatôm yani havatho Wapômbênñ anêñ abô. ¹⁵ Ma avômalô vi ma êtôm yañvêk atu ba epaliv halôk loñôndê. Thêlô êñ elañô Wapômbênñ anêñ abô. Ma doñtom ketherñ oyañ ma Sadañ hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlônñ vê. ¹⁶ Ma avômalô vi ma hatôm yañvêk epaliv halôk valu kikiliñ. Thêlô elañô Wapômbênñ anêñ abô ba êvhaviñ ketherñ lôk leñiñmavi. ¹⁷ Ma doñtom miñ habi ñgalôk ami ba intu imiñ vauna iyom. Ek malê nena malaiñ lôk vovañ hapôm thêlô hathak Wapômbênñ anêñ abô, êñ ma etak iniñ êvhaviñ ketherñ oyañ. ¹⁸ Ma avômalô vi êtôm yañvêk epaliv halôk loñ yak lôkmangiñ kapô. Avômalô

* 3:31: Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

* 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34

* 4:12: Ap

28:26-27 * 4:19: Mat 19:23-24

takên elarjô Wapômbên anêj abô, ¹⁹* ma doŋtom thêlô leŋiŋhiki bêj anôj hathak iniŋ lôkmala pik êntêk lôk valuselej ma maleŋiŋkiliŋ hathak nômkama lomaloma. Auk takên intu hasivuj Wapômbên anêj abô ba thêlô miŋ ik iniŋ anôj ami. ²⁰ Ma avômalô vi ma êtôm yarjêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elarjô ba evaloj loj hêk thêlônij kapôlônij. Doho iniŋ anôj atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho hatôm 100.”

*Êthôkwêj atum hamiŋ ek nê m deda
(Luk 8:16-18)*

²¹* Ma Yisu hanarj hik thêlô liŋ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba osoj halôk uj kapô mena uvuj hamô loj kapô e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêj liŋ hamiŋ. ²²* Nômkama nômbênj atu ba hamô loj kapô, êj ma vêmam ka tem imbitak yaiŋ. Ma nômkama takatu ba anyô havuj hêk loj kapô, êj ma vêmam ka tem imbitak deda. ²³ O anyô lôk lemôndônj ma ondarjô abô êntêk.”

²⁴* Vêm ma Yisu hanarj, “Lemimimbi abô takatu ba yahanarj katô. Ma elarjô mavi, êj ma tem noyala katô anôj lôk noja auk mavi bêj anôj imbiŋ. ²⁵* Ôpatu ba halarjô Wapômbên anêj abô, ma tem Wapômbên nê m auk bêj anôj êndênj yani. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ halarjô Wapômbên anêj abô ami, anêj auk mavi atu ba bôk hamô haviŋ yani, Wapômbên tem nê m vê.”

Abô loj kapô hathak yarjêk halumbak bêj

²⁶ Ma Yisu hanarj, “Wapômbên anêj loj lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yarjêk halôk anêj ku kapô. ²⁷ Ma hêk hadênj bôlôvôj ma havenj hadênj lôkwak. Ma doŋtom yarjêk da hapup ba habitak bêj, ba anyô êj miŋ hayala ami. ²⁸ Pik da hadum ku ba yarjêk êj hapup ba livuk habitak ma habi ŋaurj ba hik va hayô hamô. ²⁹* Ma nô m takên hapôpêk i, êj ma anyô êj hawa biŋ ba hale anôj hathak ek malê nena waklavônj neja anôj hayô.”

*Abô loj kapô hathak ava yaôna
(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)*

³⁰ Ma Yisu hanarj, “Yanarj aisê esak Wapômbên anêj loj lôkliŋyak ek nê m auk

êndênj môlô? Lôk abô loj kapô alê yarj intu tem yanarj? ³¹ Wapômbên anêj loj lôkliŋyak ma hatôm ava yaô nate ba havatho halôk anêj ku. Ava êj ma yaôna lôk. ³² Ma doŋtom hapup ba habitak alokwarj daim ba hamôn ek nômkama ku kapô vi. Alokwarj êj anêj tharjarj ma bêj ba intu loj kapô mavi ek menak nedav iniŋ unyak êndôk ba nê m ô.”

*Yisu hanarj abô loj kapô iyom
(Mat 13:34-35)*

³³ Ma Yisu hathak hanarj abô loj kapô bêj anôj aêj iyom hadênj avômalô. Ma hadênj thêlô hatôm thêlôda iniŋ auk eyala nômkama. ³⁴ Avômalô bêj anôj ê m ô haviŋ yani, êj ma hathak hadênj i hathak abô loj kapô iyom. Ma yanida lôk anêj ŋê ku iyom ê m ô, êj ma hanarj anêj ôdônj bêj hadênj i.

*Yisu hanarj ba lovak bêj hama
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)*

³⁵ Wak êj anêj yarjij habôk ma Yisu hanarj hadênj anêj ŋê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ³⁶ Êj ma thêlô etak avômalô nômbênj atu ma ethak yêj atu ba Yisu hamô ba i. Ma yêj doho i haviŋ. ³⁷ Êj ma ôthôm bêj lôk lovak hayô ba hayuv ŋarj ba ŋarj hanjasô halôk yêj kapô ba hadum ek ê m ô yêj sesoj. ³⁸ Yisu hayô hêk kwalim te hêk yêj layuk ba hêk sôm. Êj ma anêj ŋê ku ê yô ik liŋ ba enarj, “Kêdônjwaga, ŋarj tem endok alalô. Ma hosoj nena êj ma nô m oyarj e?”

³⁹ Êj ma Yisu haviyô ma hatharj ŋarj budum lôk lovak ba hanarj nena, “Nônjgwêk yaô ma ô m ô tiŋij!” Yôv ma lovak hama ma ŋarj hêk labalina.

⁴⁰ Ma Yisu hanarj hadênj anêj ŋê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miŋ ôêvhaviŋ ami denarj e?”

⁴¹ Ma ŋê êj elowaliŋ kambom ba enarj hik thêlôda liŋ, “Yani ma opalê ba intu ŋarj lo lovak elarjô anêj abô ba esopa.”

5

*Yisu hêv ŋgôk kambom vê hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)*

¹ Yisu lôk anêj ŋê ku i kasukthôm vi tuvulu ma ê yô avômalô Gelasa iniŋ pik. ² Ma yêj hathak liŋ ma Yisu habup pik. Êj ma

* 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33

* 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2

* 4:24: Mat 7:2

* 4:25: Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

* 4:29: Jol 3:13; ALK 14:15

nena, “Hatôm yasôk imbiŋ o e?” ¹⁹ Ma don-
tom Yisu miŋ halôk hathak ôpêŋ anêŋ abô
ami ba hanaŋ nena, “Nu anêŋ unyak lôk
anêŋ avômalô. Ma onarj êndêŋ thêlô esak
nômbêŋ atu ba Anyô Bêŋ hadum hathak o
lôk hêv anêŋ lahaviŋ hadêŋ o.” ²⁰ Êŋ ma
ôpêŋ havôhi anêŋ loŋ ma hanaŋ hathak
nômbêŋ atu ba Yisu hadum hadêŋ yani
haver malak laumiŋ atu ba hamô Dekapolis
kapô. Ma avômalô loŋ êŋ sapêŋ elarj ba
eson kambom.

Avena ŋama lōk avi lijij
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Yisu hathak yej ba hi lijɗaŋ vi tu-
vulu hathak loŋbō. Yani hamiŋ lijɗaŋ,
ma avōmalō bēŋ anōŋ isup i ethak doŋ-
tom ba ekalabu yani siŋ. ²² Ma anyō bēŋ
hayabiŋ unyak yej te halēm, anēŋ athēŋ
nena Jailus. Yani hi hayē Yisu ma hēv yak
halōk Yisu va luvī. ²³ Ma hapetenak nena,
“Yenaŋ avena tem ema. Ma hatōm ōlēm ba
otak bahem ēyōŋgēk yani ek imbitak mavi
ba ēmō lōkmala e?” ²⁴ Ēŋ ma Yisu hi haviŋ
yani.

Ma avômalô bêñ anôñ esopa yani ba ekal-
abu yani sij. ²⁵ Avi te hamô loñ êñ ba hapôm
lijij thalaleñ halom hatôm sondabêñ lau
miñ ba lahavuju. ²⁶ Dokta bêñ anôñ idum ek
nênem yani sa ma doytom miñ êtôm ami
ma êv vovan iyom. Avi êñ hêv anêñ valu
lôkthô hadêñ thêlô, ma doytom lijij êñ miñ
hakapok dokte ami ma halom hêk denaņ.
²⁷ Ma bôk halanô abô hathak Yîsu, ba intu
halôk avômalô nômbêñ êñ kapô ma haver
Yîsu yam ba hasôm anêñ sôp dañ. ²⁸ Yani
lahabi nena, “Yambaloñ anêñ kwêv iyom
ma tem ya mavi.” ²⁹ Hasôm iyom ma ketheñ
oyan ma anêñ thalaleñ hakapok ma hayala
nena malain êñ hatak yani.

³⁰ * Ma Yisu hasaê nena anêy lôklokwan doho hêv yak. Êy ma hik i liliy hamiy avômalô takêy malêvôy ma hanay, “Opalê hasôm ya?”

³¹Ma anêṅ nê ku enaṅ, “Hôyê avômalô nômbeṅ êntêk ekalabu o siṅ ma honaṅ hik liṅ hathak opalê hasôm o eka?”

³² Ma dorjtom Yisu hatitij hawê havej
nena opalê intu hasôm yani. ³³ Ma avi
êj hayala nô m atu ba lêk hapôm yani,
ba intu hakô ba halowalij ma hi halek

* 5:7-8; Mak 1:24 * 5:30; Luk 6:19 * 5:34; Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

* 5:7-8: Mak 1:24

* 5:30: Luk 6:19

* 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

vadôŋ lêlô hêk Yisu va. Ma hanarj nôŋ takêŋ bêŋ hadêŋ yani. ³⁴*Ma Yisu hanarj hadêŋ yani nena, “Yenarj avena, anêŋ hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêŋ lijij lêk hatak o.”

³⁵Yisu hanarj abô denarj ma anyô doho êlêŋ anêŋ Jailus anêŋ unyak ba enarj, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôŋwaga ma miŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ yani ami.”

³⁶Ma doŋtom Yisu miŋ halaŋô iniŋ abô ami ma hanarj hadêŋ Jailus nena, “Miŋ ôkô ami, ônêŋmibiŋ iyom.”

³⁷Yisu hadô avômalô ini nimbiŋ yani ba hawa Pita lo Jems ma yarj Jon iyom ba i haviŋ yani. ³⁸Thêlô êyô Jailus anêŋ unyak ma hayê avômalô lêk elarj asêŋ malêŋ lôk thôthô bêŋ anôŋ. ³⁹Êŋ ma hi unyak kapô ma hanarj hadêŋ thêlô nena, “Olarj ba thôthô bêŋ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” ⁴⁰Ma thêlô emalik hathak yani.

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yaiŋ ba i, ma hawa amena êŋ anêŋ talêbô lo lambô ma anêŋ ŋê ku lô atu iyom iviŋ yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk. ⁴¹*Êŋ ma havalorj avena barj ma hanarj hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kumi!” (Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena, “Yenarj avena, yanarj êndêŋ o nena umbiyô.”) ⁴²Ma ketheŋ oyarj ma avena êŋ haviyô ba haveŋ. Yani anêŋ sondabêŋ hatôm laumiŋ ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom. ⁴³Ma Yisu hanarj lôklok-waŋ hadêŋ thêlô nena miŋ nenarj nôŋ êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. Ma nêŋêŋ nôŋ ek enjarj.

6

*Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)*

¹Yisu hatak loŋ êŋ ma hi anêŋ malak ôdôŋ ma anêŋ ŋê ku i iviŋ. ²*Sabat anêŋ Waklavôŋ hayô ba Yisu hi unyak yerj ma hadôŋ avômalô. Ma avômalô bêŋ anôŋ elarj anêŋ abô ba esorj ma enarj nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêŋ êsê ba intu hadum nômbithi hathak? ³Ôpêŋ ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakaduŋ ma Jems lo Josep ma Judas lo

Saimon thêlô iniŋ te bêŋ e? Ma anêŋ livi êmô loŋ êntêk haviŋ alalô e?” Thêlô enarj aêŋ, ma êpôlik hathak yani.

⁴*Ma Yisu hanarj hadêŋ thêlô nena, “Plopet hawa athêŋ bêŋ hêk malak yarj. Ma doŋtom anêŋ malak ôdôŋ lôk anêŋ thalalerj ma anêŋ avômalô, ma hatôm anyô athêŋ mi.” ⁵Aêŋ ba Yisu miŋ hatôm idum nômbithi ênjêk loŋ êŋ ami, ma hatak barj hayô hêk anyô lôk lijij tomtom iyom ba ibitak mavi. ⁶Ma Yisu hasorj kambom hathak thêlô miŋ êvhaviŋ yani ami.

Yisu hêv ŋê ku ba i

(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

Ma Yisu hi lomalak nenana ma hadôŋ avômalô. ⁷Ma halam anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju ethak doŋtom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek nêŋêŋ ŋgôk lelaik vê.

⁸*Ma Yisu hanarj hadêŋ i nena, “Nobaloŋ unim kôm kwandiŋ iyom. Ma miŋ noja nômla doho imbiŋ ami. Polom lôk vak ma valu imiŋ unim vak damarj ami, dô. ⁹Ma ŋngwik vemim kapô bokŋgôp iyom, ma miŋ noja kwêv ju ami. ¹⁰Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êŋ iyom endeba notak loŋ êŋ ba unu buyarj. ¹¹*Ma loŋ takatu ba miŋ ewa môle thô ami lôk êdô nedarjô môleŋim abô, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma ŋngwik vonŋgoarj takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô malarjij ek injik iniŋ kambom thô.”

¹²Êŋ ma Yisu anêŋ ŋê ku i lomalak ma enarj ek avômalô nede kapôlôŋij liliŋ. ¹³*Thêlô êv ŋgôk bêŋ anôŋ vê lôk etak nôŋ lêŋlêŋ hayô hamô avômalô lôk lijij bêŋ anôŋ leŋijkadôk ba idum i ibitak mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik
ŋarj*

(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

¹⁴*Kiŋ Helot Antipas halaŋô abô hathak Yisu ek malê nena avômalô sapêŋ bôk eyala yani katô. Doho enarj, “Jon anyô hathik ŋarj haviyô hathak loŋbô ba intu hawa lôklok-waŋ ba hadum nômbithi takêŋ.”

¹⁵Ma vi enarj, “Yani ma Elia.”

Ma vi enarj, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

* 5:41: Luk 7:14 * 6:2: Jon 7:15 * 6:4: Jon 4:44

5:14 * 6:14: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20

* 6:8: Luk 10:4-11 * 6:11: Ap 13:51 * 6:13: Jem

¹⁶Ma doŋtom Helot halaŋô abô takêŋ ma hanaŋ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêŋ laselo kisi, lêk haviyô hathak loŋbô!”

¹⁷⁻¹⁸*Sêbôk ma Helot hawa yaŋ Filip anêŋ avi Helodias vani. Ba Jon hanaŋ hadêŋ Helot nena, “Lêk howa mamuyaŋ yanavi vani ba intu hubuliŋ abô balabuŋ.” Êŋ ma Helot hêv abô ek nebalonŋ Jon. Ma evalonŋ yani ba ekak loŋ ma êdô hamô koladônŋ. ¹⁹Ma Helodias havalonŋ anêŋ lamaniŋ hathak Jon loŋ ba lahaviŋ nijik yani vônô, ma doŋtom miŋ hatôm ami, ²⁰ek malê nena Helot hakô ek Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô matherŋ lôk anyô thêthônŋ. Aêŋ ba hayabiŋ Jon mavi. Ma hathak halaŋô Jon anêŋ abô ba lahiki kambom, ma doŋtom lahaviŋ bêŋ anônŋ ek endarjô anêŋ abô.

²¹Haverŋ yam ma Helodias hapôm loŋondê te. Helot hanŋgabôm nômb bêŋ ek lahabi anêŋ waklavônŋ talêbô hawa yani. Ba dalam anêŋ nê bêŋbêŋ takatu ba ethak êv yani sa lôk nê vovak laik môŋ ma nê bêŋbêŋ anêŋ Galili. ²²Thêlô eyaŋ nômb êmô ma Helodias nalavi hayô haloyeŋ ba hadum Helot lôk anêŋ nê bêŋbêŋ sapêŋ maleŋiŋ mavi.

Êŋ ma kiŋ hanaŋ hadêŋ avena êŋ, “Lemhaviŋ malê ba honaŋ ma tem yanêmb êndêŋ o.” ²³Ma havak abô haviŋ yani nena, “Yanaŋ avanônŋ biŋ dake nena honaŋ hik ya liŋ hathak nômlate ek yanêmb êndêŋ o, êŋ ma tem yanêmb iyom. Ma honaŋ hadêŋ ya ek yambak yenaŋ pik lôk nômkama sapêŋ vose êndôk malêvônŋ ba yanêmb vi êndêŋ o, êŋ ma hatôm.”

²⁴Êŋ ma avena êŋ hi hanaŋ hik talêbô liŋ, “Yanaŋ aisê?”

Ma talêbô hanaŋ, “Onaŋ nena, ‘Yaleŋhaviŋ Jon anyô hathik ŋaŋ wakadôk.’”

²⁵Ma avena êŋ havôhi lêvôkê ma hanaŋ hadêŋ kiŋ nena, “Yaleŋhaviŋ êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik ŋaŋ wakadôk êndôk belev te ba nêmb êndêŋ ya.”

²⁶Ma kiŋ halaŋô ma lamalaiŋ bêŋ, ma doŋtom bôk havak abô halôk nê bêŋbêŋ maleŋiŋ yôv. Ba intu hadô enaŋ nena mi. ²⁷Aêŋ ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêmb. Anyô êŋ hi koladônŋ ma hadabêŋ Jon laselo kisi.

²⁸Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêŋ avi muk atu. Ma avi êŋ hawa ba hi hêv hadêŋ talêbô. ²⁹Ma Jon anêŋ nê ku elanô abô êŋ, ma êlêmb ewa anêŋ liŋkupik ba i elav halôk siô valu abyayŋ.

Yisu havakônŋ avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

³⁰*Aposel itup êyô ek Yisu hathak loŋbô ma enaŋ hathak nômb takatu ba thêlô idum lo êdônŋ. ³¹Ma avômalô bêŋ anônŋ i ba êlêmb ba Yisu lôk anêŋ nê ku miŋ hatôm nejaŋ nômb ami. Ba intu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Nôlêmb ek alôana loŋ thiliv bute ek naja lovak.”

³²Aêŋ ba thêlôda iyom ethak yeŋ te ba i loŋ thiliv bute. ³³Ma doŋtom avômalô bêŋ anônŋ êyê thêlô ma eyala loŋ atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêŋ lomalak lomalak elanŋviŋ ba êyô loŋ êŋ êmônŋ vêmb ka Yisu lôk anêŋ nê ku êyô evenŋ yam. ³⁴*Ma Yisu hathak liŋ ma hayê avômalô bêŋ anônŋ lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alaŋsi mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadônŋ thêlô hathak nômkama bêŋ anônŋ.

³⁵*Yaŋsiŋ hayô ma anêŋ nê ku i hadêŋ yani ma enaŋ, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. ³⁶Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbêmb iniŋ nômb vuli ek nejaŋ.”

³⁷Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môlemb nobakônŋ i.”

Êŋ ma thêlô enaŋ viyaŋ, “Ai, avômalô nômbêŋ anônŋ ba intu napôm valu êtôm ku ayônŋ baheŋvi ba lahavulô anêŋ vuli ek nanêmb nômb vuli esak e?”

³⁸Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlembim polom vithê? Ôŋgô am.”

Ma i êyê ma enaŋ nena, “Polom baheŋvi ma alim ju.”

³⁹Êŋ ma Yisu hanaŋ ek anêŋ nê ku ne-
naŋ êndêŋ avômalô ek nimbi i sam ni lodônŋlodônŋ nenanena ba nêndôk nêmb ka-
muŋ mavi atu. ⁴⁰Ma thêlô ibi i sam hi lodônŋlodônŋ ba vi ma hatôm 100 êmô dôm te ma ôdônŋ yaŋ ma hatôm 50 êmô lodônŋlodônŋ aêŋ. ⁴¹Ma Yisu hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak leŋ ma hêv mek. Vêmb ma haya polom êŋ ma hêv hadêŋ anêŋ nê ku ek nimbi sam êndêŋ avômalô

* 6:17-18: Wkp 18:16

* 6:30: Luk 10:17

* 6:34: Nam 27:17; Mat 9:36

* 6:35: Mak 8:1-9

takatu ba êmô. Ma hadum aêj hathak alim ju atu haviñ. ⁴² Ma avômalô sapêñ eyañ ba leñjñviyak. ⁴³ Ma polom lôk alim wata vi atu ba hamô ma ñê ku isup halôk vak sam laumiñ ba lahavuju. ⁴⁴ Ma anyô takatu ba eyañ nôm êñ ma hatôm 5,000.

Yisu haveñ kasukthôm anêñ dômlê
(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)

⁴⁵ Vêñ ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena nesak yerj ba nêmon ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nêñ avômalô ba ini am.

⁴⁶ *Yani hêñ avômalô ba i, êñ ma yani hathak dum te ba hi ek etej mek.

⁴⁷ Hale vônô ma yerj atu lôk anêñ ñê ku êmô kasukthôm malêvôn biñ ma Yisu da intu hamô liñdar denañ. ⁴⁸ Ma hayê lovak hayuv anêñ ñê ku lôk yerj ba hamô yerj loñ hale hi. Ma thêlô lôklokwarj ek ivusiñ yerj. Habobo tem eyañ ma Yisu haveñ kasuk anêñ dômlê ba hi hadêñ thêlô. Yani hadum ek nêñ thêlô liliñ, ⁴⁹⁻⁵⁰ *ma doñtom anêñ ñê ku êyê yani haveñ kasuk anêñ dômlê ba esorj nena anyôla dahô. Thêlô sapêñ êyê yani ba êkô kambom ba elañ boloba.

Ma ketheñ oyañ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô miñ nôkô ami ma nômô yaô! Ya êntêk!” ⁵¹ *Ma yani hathak yerj haviñ thêlô ma lovak bêtj êñ hama. Ma thêlô esorj kambom ba leñjñhabi mayaliv. ⁵² Ek malê nena iniñ auk ma thekthek denañ ba miñ eyala polom atu ba Yisu hanğôli anêñ ôdôn ami.

Yisu hadum avômalô lôk liñj mavi hêk
Genesalet
(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)

⁵³ Thêlô ethak liñdar vi tuvulu anêñ Genesalet ma êthô yerj hamô. ⁵⁴ Etak yerj ba êlôk biñ ma avômalô êyê Yisu ba eyala yani ketheñ. ⁵⁵ Ba intu elañviñ everj loñ sapêñ ba ewa ñê lôk liñj halôk yêm ba i loñ atu ba elañđ nena Yisu tem êmô. ⁵⁶ Loñ nômbêtj atu ba yani hi, malak yaônena lôk malak bêtjbêtj, ma avômalô ewa ñê lôk liñj ba i êdô i hêk loñ ethak doñtom halôk. Ma etej yani ek nêsôm anêñ kwêñ daim anêñ darj iyom. Ma sapêñ atu ba êsôm ma ibitak mavi.

7

Yisu hanañ hathak nôm takatu ba tem
indum anyô lelaik
(Mat 15:1-20)

¹ Ma Palisi lo ñê lôkauk hathak abô balaburj doho êlêm anêñ Jerusalem ba ekalabu Yisu siñ. ² *Ma thêlô êyê Yisu anêñ ñê ku doho eyañ nôm lôk baheñ “lelaik” ma miñ ithik baheñ hatôm Palisi iniñ abô majar hanañ ami. ³ (Palisi lôk avômalô Israel ethak esopa limi iniñ kobom ba intu ethak ithik baheñ hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aêñ ma hatôm nejarj nôm, ma miñ ithik aêñ ami ma miñ hatôm nejarj nôm ami. ⁴ *Lôk i loñ etak nôm hamô ek nêñêm vuli ba êvô êlêm ma miñ ithik nôm takatu ba ewa hatôm iniñ bôk lo loñ atu ba ethak idum ami, êñ ma miñ hatôm nejarj nôm takêñ ami. Thêlô ethak esopa limi iniñ bôk lo loñ ba ithik tase lôk urj ma belev lôk nômkama lomalama hatôm iniñ abô majar hanañ.)

⁵ Êñ ma Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balaburj enañ hadêñ Yisu, “Aisê ka anêñ ñê ku eyañ nôm lôk baheñ lelaik ma miñ esopa bumalô iniñ abô majar ami?”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Plopet Aisaia bôk hatô abô avanôn hathak môlô ñê takatu ba onañ abô mavi ma doñtom udum kambom lomalama ba hanañ nena, “‘Avômalô êntêk êbô yenañ athêñ hathak veñjñbôlêk oyañ.

Ma doñtom kapôlônñj ma hêk daim bô ek ya.

⁷ Thêlô êv yerj oyañ hadêñ ya.

Ma ethak enañ thêlôda iniñ abô iyom ba esau nena, “Êntêk ma Wapômbêtj anêñ abô.” ⁸ Aisaia 29:13

⁹ Môlô ovalorj ñê pik iniñ kobom loñ ma otak Wapômbêtj anêñ abô balaburj.”

¹⁰ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô ôdô Wapômbêtj anêñ abô balaburj ba osopa môlôda unim abô majar. ¹¹ *Hatôm Mose bôk hanañ aêntêk, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hatharj lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêñ vônô.’ ¹² Ma doñtom môlô othak onañ nena anyôla hanañ hadêñ lami nena, ‘Yenañ

* 6:46: Luk 5:16

* 6:49-50: Luk 24:37

* 6:51: Mak 4:39

* 7:2: Luk 11:38

* 7:4: Mat 23:25

* 7:10:

Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16

nômkama atu ba hamô ek yanêm mamu sa, êŋ ma bôk yahanaj nena tem yanêm êndêŋ Wapômbêŋ êtôm da. Ba intu miŋ hatôm yanêm mamu sa ami.’ ¹² Êŋ ma numiŋ yani loŋ siŋ ek nêŋ talêbô lo lambô sa. ¹³ Môlô othak osopa libumi iniŋ bôk lo loŋ ba ôvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô. Lôk udum kobom lomalama aêŋ iyom.”

¹⁴ Ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu êlêm hadêŋ yani hathak loŋbô ma hanaj, “Môlô sapêŋ, nodarjô ya lôk noyala abô takêntêk. ¹⁵⁻¹⁶ * Nôm eyaŋ miŋ hatôm indum anyô imbitak lelaik ami. Mi. Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋiŋ, intu hadum anyô habitak lelaik.”*

¹⁷ Yisu hatak avômalô nômbêŋ atu ma hi unyak kapô. Êŋ ma anêŋ ŋê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô atu ba hanaj. ¹⁸ Ma Yisu hanaj, “Ma môlô ôthôŋ haviŋ e? Odarjô katô! Nôm takatu ba eyaŋ, miŋ hatôm idum anyô imbitak lelaik ênjêk Wapômbêŋ ma ami. ¹⁹ Nôm takêŋ miŋ halôk anyô kapô ba habuliŋ iniŋ auk ami. Mi, hi hamiŋ anyô lasoam vêm ma hale yaŋiŋ ba hi.” (Yisu hanaj aêŋ ek hik thô nena nôm eyaŋ sapêŋ ma lêk mavi iyom.)

²⁰ Ma Yisu hanaj nena, “Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋiŋ, intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêŋ ma. ²¹ Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋiŋ ma aêntêk: auk kambom lôk sek waliŋiŋ ma vani lôk ik anyô vônô ma idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi lôk ²² maleŋŋŋkilik ma leŋŋŋhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyaŋ ma idum nôm kambom hathak anyô yaŋ ma miŋ mama ami lôk leŋdarjô hathak anyô yaŋ anêŋ nômkama ma enaŋ abôyaŋ hathak anyô yaŋ lôk êbôî hathak iniŋ athêŋ ma idum nômkama hatôm ŋê molo. ²³ Nôm kambom takêŋ intu hamô anyô kapô ba hale yaŋiŋ ba hadum ôpêŋ habitak lelaik.”

*Avi Ponisia te hêvhaviŋ Yisu
(Mat 15:21-28)*

²⁴ Ma Yisu hatak loŋ êŋ ma hi haviŋ loŋ takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loŋ êŋ. Ma doŋtom miŋ hatôm imbuŋ

i ek avômalô ami. ²⁵ Ma avi te atu ba ŋgôk lelaik hamô haviŋ nalavi halaŋô nena Yisu lêk hayô loŋ êŋ. Êŋ ma hi kethêŋ ma halek vadôŋ lêlô hêk Yisu ma. ²⁶ Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanaj hik Yisu liŋ lôk kapô malaiŋ nena nêŋ ŋgôk atu ba hamô haviŋ nalavi vê.

²⁷ Ma Yisu hanaj nena, “Alalô nanêŋ nôm êndêŋ avômena vêmam. Ma kambom ek nakaliv avômena iniŋ nôm êndêŋ avuŋ.”

²⁸ Ma avi êŋ hanaj, “Anyô Bêŋ, êŋ ma avanôŋ. Ma doŋtom avuŋ ethak isup avômena iniŋ nôm mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibiŋ ba eyaŋ.”

²⁹ Ma Yisu hanaj, “Abô atu ba honaŋ ma mavi ba intu ômbônu. ŋgôk êŋ lêk hatak nalum avi yôv.”

³⁰ Ma avi êŋ hayô anêŋ unyak ma hayê nena ŋgôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônôŋ hêk anêŋ loŋ.

Yisu hadum anyô lêndôŋ lôk abôlêk putup te mavi

³¹ Ma Yisu hatak Taia iniŋ loŋ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis iniŋ loŋ vêm ma havôhi kasuk-thôm Galili. ³² Êŋ ma ewa anyô lêndôŋ lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enaŋ hik yani liŋ lôk kapôlôŋiŋ ek etak baŋ êyôŋgêk ôpêŋ.

³³ Ma Yisu hawa ôpêŋ ba hi daim dokte ek avômalô ma hasoŋ bangwasŋ halôk ôpêŋ lêndôŋ kapô. Vêm ma hasôwapôk hathak baŋ ma hasôm ôpêŋ dahalaŋ. ³⁴ Ma hayê leŋ ma hik siv auk ma hanaj hadêŋ ôpêŋ hathak abô Hiblu nena, “Epatal!” (Anêŋ ôdôŋ nena lemôndôŋ ekyav.) ³⁵ Êŋ ma ôpêŋ lêndôŋ lo abôlêk hakyav ma hanaj abô halêm yaŋiŋ.

³⁶ * Ma Yisu hanaj nena miŋ nenaŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. Hanaj aêŋ lôbôlôŋ ma doŋtom avômalô miŋ bônôŋ ami ma enaŋ bêŋ hi ba hi. ³⁷ * Ma avômalô esoŋ kambom ba enaŋ, “Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi anôŋ. Hadum ŋê leŋôndôŋ kôtoŋ elarjô abô ma ŋê veŋŋbôlêk putup enaŋ abô halêm yaŋiŋ.”

* 7:15-16: Ap 10:14-15 * 7:15-16: ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: O anyô lôk lemôndôŋ ma ondarjô abô êntêk. * 7:36: Mak 1:43-45 * 7:37: Ais 35:5

8

*Yisu havakônj avômalô hatôm 4,000
(Mat 15:32-39)*

¹* Ma wak te ma avômalô bêñ anônj êlêm ethak doñtom hathak loñbô. Ma thêlô nôñ mi ek nejarij. Êñ ma Yisu halam anênj gñ ku êlêm ma hanarij hadênj i nena, ²“Yalenj hik ya hathak avômalô nômbênj êntêk. Thêlô bôk êmô haviñ ya hatôm wak lô ba iniñ nôñ lêk mi. ³Doho êlêm anênj loñ daim bô ba intu yahêv i ba i oyarij, ma tem malenjiñ etaba êndôk loñôndê ba nêñem yak.”

⁴ Ma anênj gñ ku enarij nena, “Loñ êntêk ma loñ thiliv ma avômalô bêñ anônj. Aênj ba alalô naja polom anênj êsê ek nanêm êndênj i?”

⁵ Ma Yisu hanarij hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enarij nena, “Baheñvi ba lahavuju.”

⁶ Ma Yisu hanarij hadênj avômalô nômbênj atu nena nêñdôk nêñmô biñ. Ma hawa polom baheñvi ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadênj Wapômbênj. Ma haya ba hêv hadênj anênj gñ ku ek nebani êndênj avômalô nômbênj atu ba êmô. ⁷ Ma iniñ alim yaônena tomtom hamô haviñ. Hêv lamavi hathak vêm ma hêv hadênj anênj gñ ku ek nebani êndênj avômalô imbiñ. ⁸ Ma avômalô nômbênj êñ eyarij ba leñjiñvihak. Ma gñ ku isup nôñ wata halôk vak sam baheñvi ba lahavuju. ⁹ Avômalô takênj ma hatôm 4,000. Yôñ ma Yisu hêv thêlô sapênj ba i. ¹⁰ Ma yani hathak yeri haviñ anênj gñ ku ba i Dalmanuta iniñ loñ.

*Palisi leñjiñhaviñ nêgê lavôñjiñ te
(Mat 16:1-4)*

¹¹ Ma Palisi êyô ma enarij hik Yisu liñ lôklokwanj nena, “Undum lavôñjiñ te ek injik thô nena Wapômbênj hêv o ba hôlêm mena mi e?” Thêlô enarij aênj ek nesau yani iyom. ¹²* Êñ ma Yisu hik siv auk ma hanarij, “Avômalô bôlônj êntêk leñjiñhaviñ yandum lavôñjiñ te ek injik thô nena Wapômbênj bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanañ avanônj êndênj môlô nena tem miñ yandum lavôñjiñ ek avômalô bôlônj êntêk nêgê ami, ma mi.”

¹³ Yôñ ma Yisu hatak thêlô ma hathak yeri hathak loñbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

*Abô loñ kapô hathak Palisi lôk Helot iniñ yis
(Mat 16:5-12)*

¹⁴ Yisu anênj gñ ku leñjiñpaliñ ba miñ ewa polom bêñ anônj ba ethak yeri ami ma ewa polom doñtom iyom. ¹⁵* Ma Yisu hanarij lôklokwanj hadênj thêlô nena, “Noyabiñ am esak Palisi lo Helot iniñ yis.”*

¹⁶ Ma gñ ku enarij hadênj thêlôda nena, “Betha hanarij hathak alalô polom mi la.”

¹⁷* Ma doñtom yani hayala iniñ abô atu ba enarij ba hanarij hik thêlô liñ, “Môlô onarij hathak miñ owa polom ami eka? Môlô ôthônj lôk miñ oyala ami denarij e? Ma unim auk ma thekthek e? ¹⁸ Môlô gñ lôk malemim ma miñ ôyê tak ami e? Ma môlô gñ lôk lemimôndônj ma miñ olañô abô ami e? Ma môlô miñ lemimhabi nôñ atu ba bôk yahadum ami e? ¹⁹* Yahaya polom baheñvi ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enarij, “Laumiñ ba lahavuju.”

²⁰ “Ma yahaya polom baheñvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enarij, “Baheñvi ba lahavuju.”

²¹ Êñ ma Yisu hanarij hadênj i, “Aisê, miñ oyala ami denarij e?”

*Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk
Betsaida*

²² Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enarij hik yani liñ lôklokwanj ek êsôm ôpênj. ²³ Ma Yisu havalonj anyô mapusip hamô barj ma hadadi ba thai etak malak bêñ ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpênj madaluk luvi ma hatak barj hayô hêk ôpênj. Ma hanarij, “Hôyê nômlate mena mi e?”

²⁴ Ma ôpênj hêv ma liñ ma hanarij, “Yahayê avômalô doho, ma doñtom thêlô hatôm alokwanj i ba êlêm.”

²⁵ Êñ ma Yisu hatak barj hayô hêk ôpênj madaluk hathak loñbô. Ma ôpênj madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapênj halêm yaiñ. ²⁶ Ma Yisu hanarij nena, “Nu oda anêm unyak ma miñ nu malak bêñ ami.”

*Pita hanarij nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)*

* 8:1: Mak 6:35-44

*

8:12: Mat 12:39; Luk 11:29

*

8:15: Luk 12:1

*

8:15: Yis ma nôñ atu ba hadum polom

hathij bêñ. * 8:17: Mak 6:52 * 8:19: Mak 6:41-44

²⁷ Ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku etak loḡ êḡ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Everḡ loḡôndê denaḡ ma hanaḡ hik anêḡ ḡê ku liḡ, “Avô-malô ethak elam ya nena opalê?”

²⁸ *Ma thêlô enaḡ nena, “Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik ḡaḡ ma doho enaḡ nena o ma Elia ma doho enaḡ nena o ma plopêt bô te.”

²⁹ *Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Ma môleḡda olam ya nena opalê?”

Êḡ ma Pita hanaḡ bêḡ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ anêḡ avô-malô bulubiḡ.”

³⁰ *Ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ ek miḡ nenaḡ abô êḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami.

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama
(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Ma Yisu hadêḡ thêlô ba hanaḡ nena, “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem esopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba enja vovaḡ bêḡ anôḡ. Ma Israêl iniḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ tem nimbuliḡ dômiḡ êndêḡ yani. Ma Wapômbêḡ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.” ³² Yisu hanaḡ abô takêḡ bêḡ hadêḡ thêlô, êḡ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaḡ ba hanaḡ nena, “Miḡ onaḡ aêḡ ami.”

³³ Ma doḡtom Yisu hik ma liliḡ ba hayê anêḡ ḡê ku vi ma hathaḡ Pita ba hanaḡ, “Sadaḡ, nu daḡ! Hosopa anyô iniḡ auk iyom ma miḡ hosopa Wapômbêḡ anêḡ auk ami.”

³⁴ *Êḡ ma Yisu halam avômalô nômbêḡ atu ba êlêḡ iviḡ anêḡ ḡê ku ma hanaḡ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êḡ ma êmbôliḡ dôḡ êndêḡ yanida ma enja anêḡ alo-valaḡaḡsiḡ ba esopa ya. ³⁵ Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêḡ anôḡ hathak anêḡ lôk-mala pik, anêḡ lôkmala êḡ tem nêḡ yak. Ma doḡtom ôpatu ba hataḡ anêḡ lôkmala ek hasopa ya lôk yenaḡ abô, yani êḡ tem enja lôkmala anôḡ. ³⁶ Anyô te hawa nômkama pik sapêḡ, ma doḡtom miḡ hasopa Wapômbêḡ ami ba anêḡ lôkmala hêv yak, êḡ ma tem yani êḡ mavi e? Mi anôḡ, tem enja vovaḡ. ³⁷ Ma anyôla hatôm nêḡ nômlate êndêḡ Wapômbêḡ ek enja anêḡ lôkmala

esak loḡbô e? Mi anôḡ! ³⁸ *Avômalô bôleḡ êntêk ma lêk idum kobom kambom loma-loma ba êḡ Wapômbêḡ. Aêḡ ba anyôla mama ek ya lôk yenaḡ abô, ma embeḡ yam atu ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ êlêḡ imbiḡ Lambô anêḡ deda lôkmaḡsiḡ lôk anêḡ aḡela matheḡ, ma yani tem mama ek ôpêḡ aêḡ iyom.”

9

¹ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môleḡ nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êlêḡ imbiḡ anêḡ lôklok-waḡ bêḡ. Ma môleḡ vi atu ba umiḡ loḡ êntêk tem nôḡmô lôkmala denaḡ, ma ôḡḡô nôḡm êḡ imbiḡ.”

Yisu liḡkupik habitak yaḡda
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)

² *Wak baheḡvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviḡ yani ba ethak dumlôlê daim te ba i êḡḡ daluk. Êḡ ma Yisu liḡkupik habitak yaḡda hêk thêlô maleniḡ. ³ Ma anêḡ kwêv habitak thapuk anôḡ biḡ ba anyô pik la miḡ hatôm isik anêḡ kwêv ba imbitak thapuk aêḡ ami. ⁴ Ma ketheḡ oyaḡ ma Elia lo Mose êyô ma enaḡ abô haviḡ Yisu ba thêlô êyê.

⁵ Ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu, “Kêḡḡḡwaga, mavi anôḡ ek lêk alalô amô loḡ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwaḡlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” ⁶ (Thêlô êkô kambom ba êthôḡ abô nenaḡ paliḡ ba intu Pita hanaḡ aêḡ.)

⁷ Ma buliv te hayô hava thêlô siḡ, ma abô te halêḡ anêḡ buliv êḡ kapô nena, “Intu ma yenaḡ Okna atu ba yaleḡhaviḡ videdaḡ. Ba notaḡḡ anêḡ abô!”

⁸ Ma ketheḡ oyaḡ ma thêlô êyê hawê haveḡ ma Yisu iyom intu hamiḡ ma miḡ anyôla hamiḡ haviḡ yani ami.

⁹ Vêḡ ma etak dumlôlê êḡ ba êlôk ele i ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ ek miḡ nenaḡ nôḡm atu ba êyê bêḡ êndêḡ anyôla ami endeba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ema ba imbiyô êḡjêk ḡama esak loḡbô am. ¹⁰ Aêḡ ba thêlô ivuḡ abô êḡ hêk thêlôda ma miḡ enaḡ bêḡ ami, ma doḡtom enaḡ abô pôk bêḡ hathak “ema lo imbiyô êḡjêk ḡama” anêḡ ôḡḡḡ ma aisê?

* 8:28: Mak 6:15

* 8:29: Jon 6:68-69

* 8:30: Mak 9:9

* 8:34: Mat 10:38-39; Luk 14:27

* 8:38: Mat 10:33

* 9:1: Mak 13:30

* 9:2: Ap 3:22; 2Pi 1:17-18

¹¹ *Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ, “Aisê ka nê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ nena Elia tem êmônŋ ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹²⁻¹³ *Ma Yisu hanaŋ nena, “Avanôn! Elia tem êmônŋ ek indum nômkama sapêŋ imbitak mavi esak loŋbô. Ma doŋtom yanaŋ êndên môle nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniŋ leŋiŋhaviŋ ijom ba idum kambom lomâloma hadênŋ yani hatôm atu ba Wapômbên anênŋ kapyâ bôk hanaŋ hathak yani. Ma doŋtom aisê ka Wapômbên anênŋ kapyâ hanaŋ nena Anyô Anênŋ Nakaduŋ atu tem enja vovaŋ bênŋ lôk nêmbôliŋ dômiŋ êndênŋ yani?”

Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴ Yisu thêlô êyô ek nê ku vi ma êyê avômalô bênŋ anônŋ lêk ethak doŋtom ba êmô. Ma nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk anênŋ nê ku vi atu ba êmô enaŋ abô ba êkôki hathak. ¹⁵ Ma avômalô nômbênŋ ênŋ êyê Yisu, ma esonŋ kambom ba elayviŋ i ma ewa yani tho.

¹⁶ Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môle ôkôkam hathak malê?”

¹⁷ Ma anyô te hamiŋ avômalô nômbênŋ ênŋ kapô ba hanaŋ, “Kêdônŋwaga, ngôk te havalonŋ yenaŋ okna abôlêk loŋ ba miŋ hatôm enaŋ abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o. ¹⁸ Ngôk hathak hayôkwirŋ yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yaiŋ ma haloŋolonŋ abôlêk kalalaŋ ma liŋ havuviŋ ba thotho. Yahananŋ ek anêm nê ku nênmê ngôk ênŋ vê ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami.”

¹⁹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yahamô haviŋ môle sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlônŋ lêk hagiap hathak môle. Noja okna ênŋ êlêm.”

²⁰ Ênŋ ma ewa okna atu hi hadênŋ Yisu. Ngôk hayê Yisu, ma hayôkwirŋ okna ênŋ kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlêk thôk hêv yak.

²¹ Ma Yisu hanaŋ hik lambô liŋ, “Ngôk habuliŋ yani hadênŋ angê?”

Ma lambô hanaŋ nena, “Sêbôk ba yani yaôna. ²² Ngôk ênŋ habi yani halôk atum lôk ŋaŋ lôbôlônŋ ek injik yani vônô ma doŋtom

mi. Aênŋ ba o hatôm undum ek ngôk ênŋ etak yenaŋ okna, ênŋ ma hôêv kapôlôm ek yai.”

²³ *Ma Yisu hanaŋ, “Aisê ka hanaŋ nena, ‘o hatôm?’ Wapômbênŋ hatôm indum nômkama sapêŋ ek nê takatu ba êvhaviŋ yani.”

²⁴ Ma kethenŋ oyaŋ ma okna ênŋ anênŋ lambô hanaŋ, “Yahêvhaviŋ ba undum ek yenaŋ auk atu ba miŋ yahêvhaviŋ ami êkôk ya liŋ ek yanênimbiŋ!”

²⁵ Ma Yisu hayê nena avômalô êvôn i kethenŋ ethak doŋtom, ênŋ ma hathanŋ ngôk lelaik atu ba hanaŋ, “O ngôk vembôlêk lôk lemônônŋ putup, yahananŋ hadênŋ o nena otak okna êntêk ba nu ma miŋ ômbôlêm esak loŋbô ami.”

²⁶ *Ma ngôk halaŋ boloba ma hayôkwirŋ okna ênŋ kambom ma hale yaiŋ ba hi. Ma okna ênŋ hêk inaŋ anyô ŋama ba avômalô enaŋ nena, “Lêk hama.” ²⁷ Ma doŋtom Yisu havalonŋ hamô baŋ vi ma havôn ba haviyô hamiŋ.

²⁸ Vêm ma Yisu lôk anênŋ nê ku ijom êmô unyak kapô ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Aisê ka yêlô miŋ hatôm nanêm ngôk ênŋ vê ami?”

²⁹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ hadênŋ thêlô, “Mek ijom intu hatôm nênmê ngôk anênŋ aênŋ vê.”

Yisu hanaŋ bôlônŋ yaj hathak anênŋ ŋama
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ *Ma thêlô etak loŋ ênŋ ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê ³¹ *ek êndônŋ anênŋ nê ku. Ênŋ ma Yisu hanaŋ hadênŋ thêlô, “Tem nenaŋ Anyô Anênŋ Nakaduŋ atu bênŋ ba netak êndôk avômalô bahenŋiŋ. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loŋbô.” ³² *Ma anênŋ nê ku êthônŋ abô ênŋ anênŋ ôdônŋ paliŋ lôk êkô ek nenaŋ injik yani liŋ.

Opalê intu anyô bênŋ?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Ênŋ ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môle ôkôkam hathak malê haveŋ loŋônê ba ôlêm?” ³⁴ Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisê intu anyô bênŋ ek Yisu anênŋ nê ku vi ba intu thêlô bônônŋ.

* 9:11: Mak 3:1 * 9:12-13: Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14 * 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45 * 9:35: Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26

³⁵ * Ma Yisu halôk hamô ma halam anêj nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanaj, “Lemimhaviŋ numbitak anyô bêj, êj ma undum o ende ba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô iniŋ anyô ku oyaj.”

³⁶ Ma hawa amena te ba hadô hamiŋ thêlô malêvôŋ. Ma havalonj hamiŋ ma hanaj hadêj thêlô, ³⁷ * “Ôpatu ba hêvhaviŋ ya ba hawa amena yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviŋ.”

Ôpatu ba hadum ku haviŋ alalô ma miŋ numiŋ yani loj siŋ ami

(Luk 9:49-50)

³⁸ Ma Jon hanaj hadêj Yisu nena, “Kêdôŋwaga, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêh athêj. Ma doŋtom yani ma miŋ alalô te ami, ba intu yêlô anaj ek yani etak ku êj.”

³⁹ Ma doŋtom Yisu hanaj nena, “Dô! Miŋ numiŋ yani loj siŋ ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak yenaŋ athêj ma tem miŋ enaj abô kambom kethej esak ya ami, ⁴⁰ * ek malê nena ôpatu ba miŋ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniŋ te. ⁴¹ * Yanaŋ avanôj êndêj môle nena anyô te hayê nena môle ma Kilisi anêj avômalô ba hêv ŋaj hadêj môle, ôpêj tem enja anêj vuli.

Umiŋ lôklokwaŋ ek kambom miŋ esale o thô ami

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² “Ma anyô te hadum ba yenaŋ amena atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêj tem êpôm malaiŋ bêj anôj. Ôpêj tem nêsoŋk-wêj valu bêj te esak laselo ba nimbi yani êndôk ngwêk makidiŋ ba ema. Malaiŋ êj ma yaôna ek malaiŋ atu ba yani tem êpôm emberj yam. ⁴³⁻⁴⁴ * Ma bahem hadum ba hudum kambom, êj ma odabêj kisi ba nêh vê ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Bahem vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak lej. Ma bahem luvi hamô

ba hudum kambom, êj ma lemvimkupik sapêj tem ni loj atu ba atum hathaj ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêj anôj.*

⁴⁵⁻⁴⁶ Ma vem hadum ba hudum kambom, êj ma odabêj kisi ba nêh vê ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Vem vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak lej. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êj ma lemvimkupik sapêj tem ni loj atu ba atum hathaj ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêj anôj.* ⁴⁷ * Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êj ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak lej. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êj ma lemvimkupik sapêj tem ni loj atu ba atum hathaj ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêj anôj. ⁴⁸ * ‘Loj êj ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêj intu sapêj, ma atum tem esaj anyô êmô aêj.’ ⁴⁹ Atum tem êpôm avômalô sapêj êtôm ngwêk etak hathak nôh ek atum êj esaê thêlô.

⁵⁰ * “Ngwêk ma nôh mavi, ma doŋtom anêj maniŋ hêv yak, êj ma opalê hatôm idum ba imbitak maniŋ esak loŋbô am? Ngwêk hathak hadum nôh ba vasiŋ, ba intu nôh yôhok* mavi imbiŋ am aêj iyom.”

10

Yisu hanaj abô hathak nê lôk veŋi êdô i

(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

¹ Ma Yisu hatak loj êj ma hi haveŋ loj Judia lo ŋaj Jolodaŋ vi. Ma avômalô bêj anôj êlêm hathak loŋbô. Êj ma hasopa anêj bôk lo loj ba hadôj i.

² Ma Palisi doho êlêm ma idum ek nesau Yisu ba enaj hik yani liŋ, “Abô balabuŋ hanaj aisé? Anyô hatôm nêh yanavi vê mena mi e?”

³ Ma Yisu hanaj viyaŋ, “Mose bôk hanaj aisé?”

* 9:37: Mat 10:40 * 9:40: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:41: Mat 10:42 * 9:43-44: Mat 5:30 * 9:43-44: Nê lôkauk vi enaj nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaj. Abô êj ma aêntêk: Loj êj ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêj intu sapêj, ma atum tem esaj anyô êmô aêj. * 9:45-46: Nê lôkauk vi enaj nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaj. Abô êj ma aêntêk: Loj êj ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêj intu sapêj, ma atum tem esaj anyô êmô aêj. * 9:47: Mat 5:29 * 9:48: Ais 66:24 * 9:50: Mat 5:13; Luk 14:34 * 9:50: ‘Yôhok’ anêj ôdôj nena ôpatu ba hamô malijaô haviŋ avômalô vi. Lôk miŋ lamanij kethej ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak. * 10:4: Lo 24:1-4; Mat 5:31

⁴ *Ma thêlô enarj, “Mose halôk ek anyô eto kapya nê m yanavi vê ba etak êndôk yanavi barj ek nê m yani vê.”

⁵ Êj ma Yisu hanarj nena, “Môlô nê lemôndôj kôtôj kambom ba intu Mose hatô balaburj êj ba hêv hadêj môlô. ⁶ *Ma dojtom ‘sêbôk ba môj anôj atu ba Wapômbêj hapesarj avômalô ma hapesarj anyô lo avi. ⁷ *Ba intu Wapômbêj bôk hanarj nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak dojtom imbiy yanavi ⁸ ek thai nimbitak êtôm kupik dojtom iyom.” ⁹ Thai miy ju hathak lojbô ami ma lêk ibitak dojtom. ¹⁰ Aêj ba nô m atu ba Wapômbêj bôk havak loj hathak dojtom, ma miy hatôm anyôla epole vê ami.”

¹⁰ Vê m ma Yisu lôk anêj nê ku êmô unyak kapô, ma anêj nê ku enarj hik yani liy hathak abô êj. ¹¹ *Êj ma Yisu hanarj hadêj thêlô, “Anyô hadô yanavi ba hawa avi yarj, êj ma hadum sek ba habuliy yanavi bô. ¹² Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yarj, êj ma hadum sek aêj iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêj Yisu ek etak barj êyô ênjêk thêlô. Ma dojtom anêj nê ku etharj avômalô takêj. ¹⁴ Yisu hayê nô m êj, ma lamanij ba hanarj hadêj anêj nê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlê m êndêj ya ma miy numiy thêlô loj sij ami ek malê nena avômalô takatu ba athêj mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêj anêj loj lôkli nyak ma thêlônij. ¹⁵ *Yanarj avanôj êndêj môlô nena ôpatu ba miy hawa Wapômbêj anêj loj lôkli nyak hatôm avômena yaônena ami, miy hatôm imbitak êyô loj êj kapô ba ni ami. Ma mi.” ¹⁶ Ma Yisu havalorj avômena ma hatak barj hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

*Anyô lôk nômkama bêj hanarj abô haviy
Yisu*

(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halarvij hadêj yani ma halek vadôj lêlô hamô valuvi ma hanarj, “Kêdôjwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj?”

¹⁸ Ma Yisu hanarj, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miy mavi ami ma Wapômbêj iyom intu ba mavi. ¹⁹ *Abô balaburj ma bôk hoyala yôv: ‘Miy ungwik anyô vônô ami. Miy undum sek imbiy anyô yarj yanavi ami. Miy onja vani ami. Miy onarj abô yarj esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miy onarj abô yarj ek ômbôv anyô yarj anêj nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

²⁰ Ma ôpêj hanarj, “Kêdôjwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balaburj takêj.”

²¹ Ma Yisu hayê ôpêj ba lahaviy. Ma hanarj, “O ma nômlate mi denarj. Nu nê m anê m nômkama sapêj ek avômalô nê nê m vuli, ma onja valuselej sapêj ba nê m êndêj avômalô siv. Hudum aêj, ma tem anê m nômkama mavi lomalama êmô malak lej. Ma ôlê m osopa ya.”

²² Yani ma anyô lôk nômkama bêj anôj. Ba intu halarj abô êj, ma hakôm ba hi lôk lamalaij bêj.

²³ Ma Yisu hayê hawê havej ma hanarj hadêj anêj nê ku, “Jê lôk nômkama bêj tem nêpôm malaij bêj ek nimbitak nêyô Wapômbêj anêj loj lôkli nyak kapô ba ini.”

²⁴ Yisu anêj nê ku elarj ba esorj kambom. Ma Yisu hanarj hadêj thêlô hathak lojbô nena, “Yenarj avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêj anêj loj lôkli nyak kapô ba ini ma tem nêpôm malaij bêj anôj! ²⁵ Miy malaij bêj ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêj abyarj ba ni ami, ma dojtom malaij anôj ek anyô lôk nômkama bêj te imbitak êyô Wapômbêj anêj loj lôkli nyak kapô.”

²⁶ Ma Yisu anêj nê ku esorj kambom anôj ba enarj hadêj i, “Avanôj e? Aêj ba miy hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêj anêj loj lôkli nyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hayê thêlô lôklokwarj ma hanarj, “Wapômbêj iyom hatôm indum nômkama sapêj. Ma anyô te miy hatôm nê m yanida bulubij ami ma mi.”

²⁸ Ma Pita hanarj hadêj Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniy nômkama sapêj ba alê m asopa o!”

²⁹ Ma Yisu hanarj nena, “Yanarj avanôj êndêj môlô, anyô te lahabi ya lôk yenarj Abô Mavi ba hatak anêj unyak lôk iviyarj

* 10:6: Stt 1:27; 5:2

* 10:7: Stt 2:24; Ep 5:31-33

* 10:11: Mat 5:32

* 10:15: Mat 18:3

* 10:19: Kis

20:12-17; Lo 5:16-20

ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêḡ pik, ³⁰êḡ ma Wapômbêḡ tem nêḡ bêḡ anôḡ êḡdêḡ ôpêḡ êtôm 100 êyô êḡḡ anêḡ loḡ imbiḡ. Ôpêḡ hamô pik denaḡ, ma tem enja nôḡkama bêḡ anôḡ aêḡtêḡ unyak lôk iviyaḡ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma doḡtom avômalô vi tem nimbuliḡ yani imbiḡ. Ma embeḡ yam ma tem êḡḡ lôkmala êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. ³¹*Odaḡô! ḡê lôk athêḡ bêḡ, bêḡ anôḡ tem nimbital ḡê lôk athêḡ mi. Ma ḡê lôk athêḡ mi bêḡ anôḡ tem nimbital ḡê lôk athêḡ bêḡ.”

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama bôlôḡ te lô
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³²*Yisu thêlô i Jelusalem ma Yisu hi hamôḡ. Ma anêḡ ḡê ku êyê ba esoḡ kambom ma avômalô takatu ba even ḡam êkô. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu ek nêlêḡ bidoḡ ma hanaḡ hathak nôḡ takatu ba tem êpôm yani. ³³“Odaḡô. Alalô ayô Jelusalem ma tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba nêḡḡḡ yani êḡdêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ. Ma tem nenaḡ ek nijik yani vônô ma nêḡḡḡ yani êḡdêḡ avômalô loḡ buyaḡ ³⁴ek thêlô nenaḡ abôma lôk nêḡḡḡwapôk esak yani ma nebali yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loḡbô.”

Jems lo Jon leḡḡhaviḡ nimbital ḡê bêḡ
(Mat 20:20-28)

³⁵Yôv ma Sebedi nakaduḡ luvi, Jems lo Jon, i hadêḡ Yisu ma enaḡ, “Kêḡḡḡwaga, yai leḡḡhaviḡ undum nôḡlate ek yai.”

³⁶Ma Yisu hanaḡ, “Mamu leḡḡhaviḡ malê?”

³⁷Ma thai enaḡ nena, “Otak yai yaḡ êḡḡ bahem vianôḡ ma yaḡ êḡḡ bahem vikeḡ êḡḡk anêḡ loḡ lôkmaḡḡḡ kapô.”

³⁸*Ma Yisu hanaḡ, “Mamu ôḡḡḡḡ nôḡḡḡḡ ma onaḡ hik ya liḡ paliḡ. Hatôm nunum êḡḡḡḡ tase atu ba tem yanum lôk nusik êḡḡḡḡ ḡaḡ atu ba tem yasik e?”

³⁹*Ma enaḡ, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanaḡ, “Avanôḡ, tase êḡ lôk ḡaḡ êḡ tem nunum lôk nusik. ⁴⁰Ma doḡtom nêḡḡ yabaheḡ vianôḡ lôk vikeḡ, ma miḡ yenaḡ ku ami. Mi, Wapômbêḡ da hayabiḡ

ku êḡ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêḡḡ loḡ êḡ.”

⁴¹ḡê ku laumiḡ takêḡ elanô abô êḡ ba leḡḡḡḡaga hadêḡ Jems lo Jon. ⁴²*Ma Yisu dalam sapêḡ ethak doḡtom ma hanaḡ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loḡ buyaḡ iniḡ kiḡ ethak ebam i ba ibuliḡ ḡê takatu ba êḡḡ thêlô vibiriḡ. Ma iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak ethaḡ iniḡ avômalô aêḡ iyom. ⁴³*Odaḡô! Môlô miḡ nundum kobom êḡ ami! Môlô te lahaviḡ imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êḡḡk môlô malêvônô, êḡ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêḡḡ môlô sa. ⁴⁴Ma ôpatu lahaviḡ imbitak êtôm môlônim anyô bêḡ, êḡ ma êḡḡ êtôm avômalô sapêḡ iniḡ anyô ku oyaḡ ⁴⁵hatôm ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ba yahadum aêḡ iyom. Miḡ yahalêḡ ek yandum ḡê bêḡbêḡ pik iniḡ kobom ba yaḡaḡ avômalô ek nindum yenaḡ ku ami. Mi anôḡ! Yahalêḡ hatôm anyô ku ek yanêḡ avômalô sa lôk yatak yenaḡ lôkmala ek nêḡḡ avômalô bulubiḡ.”

Yisu hadum Batimeas madaluk mavi
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶Ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêḡ anôḡ i haviḡ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêḡ athêḡ nena Batimeas hamô loḡḡḡḡḡ daḡ vi ba hapetenak ek avômalô nêḡḡḡḡḡ yani sa. (Batimeas anêḡ ôḡḡḡḡḡ nena Timeas nakaduḡ.) ⁴⁷Yani halaḡô nena Yisu anêḡ Nasalet halêḡ, ma dalam kaêḡ lôklala nena, “Yisu, Devit anêḡ Lim Lukmuk, nêḡḡ kapôlôm ek ya!”

⁴⁸Ma avômalô bêḡ anôḡ ethaḡ yani ba enaḡ, “O bônôḡ!” Ma doḡtom yani dalam lôklala nena, “Yisu, Devit anêḡ Lim Lukmuk, nêḡḡ kapôlôm ek ya!”

⁴⁹Êḡ ma Yisu hamiḡ ma hanaḡ, “Nodam yani êlêḡ.”

Ma elam hadêḡ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani dalam o.” ⁵⁰Êḡ ma hakaliḡ anêḡ kwêv thilibuḡ hi ma hasôv kisi haviyô hamiḡ ma hi hadêḡ Yisu.

⁵¹Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Lemhaviḡ yandum malê êḡḡḡḡḡ o?”

Ma anyô madaluk pusip êḡ hanaḡ, “Kêḡḡḡwaga, yaleḡhaviḡ yaḡḡê tak.”

* 10:31: Mat 20:16; Luk 13:30 * 10:32: Mak 8:31; 9:31

1:9 * 10:42: Luk 22:25-26

* 10:43: Mat 23:11; Mak 9:35

* 10:38: Mak 14:36; Luk 12:50 * 10:39: Ap 12:2; ALK

⁵² *Ma Yisu hanarj, “Umbiyô ba nu. Anêm hôêvhavij hadum ba hubitak mavi.” Ma kethen oyarj ma ôpênj madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu havenj lojôndê.

11

*Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kij
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yisu thêlô i ebobo Jerusalem ma i êyô Betpagi lo Betani, malak ju êj hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêj jê ku ju ba i ² ma hanarj nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôngô ekak bok donji map te loj ba hamij. Bok êj ma mij bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³ Ma anyôla hanarj hik mamu lij nena, ‘Udum aêj eka?’ ma nonarj êndênj yani nena, ‘Anyô Bêj lahavij idum ku te esak vêmam, ka tem nêmbôlêm.’”

⁴ Êj ma jê ku ju atu i ma êyê bok donji map atu ekak loj ba êthô hamô unyak abôlêk habobo lojôndê vijaij. Ma thai epole yak vê. ⁵ Ma anyô doho imij loj êj êyê ba enarj, “Mamu udum malê ba opole bok anêj yak vê?” ⁶ Ma thai enarj hatôm atu ba Yisu hanarj hadênj thai. Êj ma etak thai ba i. ⁷ Ma ewa bok donji êj ba i hadênj Yisu, ma ibi inij kwêv thilibuj daim thô ba engava hayôhêk bok dômlokwarj ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô bênj anôj engava inij kwêv thilibuj daim ma vi ele nôkyalô jaurj hamô kamuj ba engava hêk lojôndê. ⁹ Ma vi êmôj ma vi everj yam ma Yisu halôk malêvônj ba elam nena, “Osana!”

“Wapômbênj nêmb lamavi êndênj ôpatu ba halêmb hathak Anyô Bêj anêj athênj!” *Kapya Yey 118:25-26*

¹⁰ “Wapômbênj nêmb anêj lamavi êyô êmô bumalô Devit anêj lim êntêk atu ba tem eyabij alalô êtôm kij êtôm sêbôk ba Devit hayabij!

Osana! Nambô Wapômbênj anêj athênj esak lej!”

¹¹ Ma hi Jerusalem ma habitak hayô unyak mathen anêj piklêvônj kapô ba hi. Ma hayê nômkama takatu ba hamô loj êj. Ma donjom wak lêk halôk jalôm, êj ma hatak

Jelusalem ma hi Betani havij anêj jê ku laumij ba lahavuju takatu.

Yisu hêv jê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Haviyô hayarj ma etak Betani ek ini Jelusalem. Ma Yisu hama kisi. ¹³ *Ma hayê alokwarj sabo te lôk jaurj hamij daim dokte. Êj ma hi hayô alokwarj êj ôdônj ek ênjê nena hik anôj mena mi. Ma donjom hayê jaurj oyarj iyom ma mij hik ami ek malê nena mij anêj waklavônj injik ami. ¹⁴ Êj ma Yisu hanarj hadênj alokwarj êj nena, “Anyô late mij hatôm enjarj anêmb anôj esak lojbô ami.” Ba anêj jê ku elanjô.

¹⁵ *Ma Yisu thêlô êyô Jelusalem. Ma habitak hayô unyak mathen kapô anêj piklêvônj. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nêmb vuli. Êj ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yaij ba i. Ma hale jê takatu ba êwê jê loj buyarj inij valuselej hathak Hiblu inij valuselej inij balê lilij. Ma hadum aêj hadênj jê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nêmb vuli. ¹⁶ Ma hamij loj sijj ek avômalô mij neja inij nômkama ba ini kapô ek nêmb vuli ami. ¹⁷ *Ma Yisu hadônj thêlô ba hanarj aên-têk, “Wapômbênj anêj kapyâ hanarj nena, ‘Yenarj unyak ma unyak avômalô pik sapênj netej mek êndôk.’ Ma môle lêk udum ba habitak hatôm jê vani inij loj ekopak êmô.”

¹⁸ *Jê bênbênj êbôk da lôk jê lôkauk hathak abô balabuj elanjô abô êj ma êbôlêm lojôndê ek nijik yani vônô. Ma donjom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapênj esoj kambom hathak anêj abô.

¹⁹ Yarsijj anôj ma Yisu thêlô etak Jelusalem ba i.

*Alokwarj sabo hakapok
(Mat 21:20-22)*

²⁰ Hayarj lôkbôk ma Yisu thêlô êvôi ma êyê alokwarj sabo atu lêk hama ba hakapok hêk jaurj ba hayô ôdônj. ²¹ Ma Pita lahavi Yisu anêj abô ba hanarj nena, “Kêdônjwaga, nongô! Alokwarj sabo wakkôk atu ba hotharj ma lêk hakapok yôv.”

* 10:52: Mak 5:34

* 11:13: Luk 13:6

* 11:15: Jon 2:14

* 11:17: Ais 56:7; Jer 7:11

* 11:18: Mak 14:1

* 11:23: Mat 17:20

²² Ma Yisu hanarj hadêj thêlô, “Nônêmbinj Wapômbêj. ²³ *Yanarj avanôj êndêj mólô nena ôpatu ba hanarj hadêj dumlolê êntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ngwêk’, ma hêvhavij ba havalorj anêj abô êj lorj lôklokwarj ma mij laluvî ami, êj ma Wapômbêj tem indum ba dumlolê êj endarjô ôpêj anêj abô. ²⁴ *Aêj ba intu yanarj êndêj mólô nena malê atu ba mólô onarj halôk unim mek, êj ma nônêmbinj nena lêk owa yôv, ma nôm êj tem imbitak êtôm mólônim. ²⁵⁻²⁶ *Mólô umij ba oterj mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadêj o, êj ma notak unim kapôlômim ek ôpêj. Udum aêj ma mólônim Lemambô atu ba hamô malak lej tem etak kapô ek mólô aêj iyom.”*

Yisu, opalê hêv athêj bêj hadêj o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak lorjbô ba êyô unyak mathêj anêj piklêvôn. Ma jê bêjbêj êbôk da lôk jê lôkauk hathak abô balaburj lôk jê bêjbêj vi i hadêj Yisu. ²⁸ Ma enarj hik yani lij nena, “Opalê hêv athêj bêj hadêj o lôk hêv ku hadêj o ba intu hudum nôm takêntêk?”

²⁹ Ma Yisu hanarj hadêj i nena, “Tem yanarj injik mólô lij esak abô te aêj iyom. Ba onarj abô êj bêj hadêj ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêj bêj hadêj ya êndêj mólô. ³⁰ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk narj hadêj Jon? Wapômbêj lej? Mena anyô pik? Mólô nonarj êndêj ya!”

³¹ Ma thêlôda enarj hadêj i nena, “Alalô anarj nena Wapômbêj hêv ku êj hadêj Jon ma tem yani enarj, ‘Aisê ka mólô mij ôêvhavij yani ami?’ ³² Ma dojtom alalô anarj nena, ‘Anyô pik te hêv ku êj,’ êj ma avômalô tem lejinmanij êndêj alalô. Ek malê nena thêlô sapêj êvhavij nena Jon ma plopet te.”

³³ Ma thêlô enarj hadêj Yisu nena, “Yêlô athôn palij.”

Êj ma Yisu hanarj hadêj thêlô, “Aêj ba mij hatôm yandam ôpatu ba hêv athêj bêj hadêj ya anêj athêj bêj êndêj mólô ami. Ma mi.”

12

Abô lorj kapô hathak jê kambom eyabij ku yak waij

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanarj abô lorj kapô doho hadêj thêlô. Ba hanarj, “Anyô te havatho anêj ku yak waij ma havak lôk hawê havej. Ma halav lôv nêyô nimij waij anêj anêj pesa ek neja anêj thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêmô ek neyabij ku êj. Vêm ma hatak ku êj halôk anyô doho bahenij ek neyabij ba hik anêj ma thêlô neja anêj vi ma nênem vi êndêj yani. Vêm ma hatak lorj êj ba hi lorj buyarj. ² Waklavôn yak waij hik anêj hayô ma hêv anêj anyô ku te ba hi hadêj jê takatu ba eyabij anêj ku atu. Yani lahavij thêlô nênem anêj doho êndêj yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô havij i. ³ Ma dojtom thêlô evalorj ôpêj lorj ma ik yani kambom ba êv yani hi oyarj. ⁴ Vêm ma hêv anyô ku yarj ba hi hathak lorjbô, ma dojtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadêj yani. ⁵ Êj ma hêv anyô ku te hathak lorjbô ma dojtom thêlô ik yani vônô. Vêm ma hêv tomtom aêj habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶ “Hadum aêj aleba lêk mi ma anyô dojtom iyom hamô. Ôpêj ma anêj namalô atu ba yani lahavij. Hêv ôpêj hi ma lahabi nena, ‘Êntêk ma yenarj okna ba tem nedarjô anêj abô.’

⁷ “Ma dojtom jê takatu ba eyabij ku êj êyê ôpêj ma enarj hadêj thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alarj anêj nakadurj ba tem eyabij lambô anêj ku. Alalô ik yani vônô ma ku êj tem imbitak alalôanij.’ ⁸ *Ba intu evalorj yani ba ik yani vônô ma ibi anêj kupik hale viyainj ba hi.

⁹ “Aêj ba ku alarj tem indum malê? Tem ni injik jê takêj vônô ma nênu ku êj êndêj anyô vi ek neyabij. ¹⁰ Mólô bôk osam Wapômbêj anêj abô bu êntêk mena mi e? “Valu atu ba jê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landij anêj.

¹¹ Anyô Bêj da hadum nôm êj, ma yêlô ayê nôm êj nena mavi anêj dôej.” *Kapyä Yej 118:22-23*

* 11:24: Mat 7:7 * 11:25-26: Mat 6:14-15 * 11:25-26: Jê lôkauk vi enarj nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denarj. Abô êj ma aêntêk: Ma dojtom mólô mij otak kapôlômim ek avômalô vi inij kambom ami, êj ma mólônim Lemambô tem mij etak anêj kapô ek mólônim kambom ami. * 12:1: Ais 5:1-2 * 12:8: Hib 13:12

¹² Ma Israel inij nê bējbēj eyala nena Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êj hathak thêlô ba intu êbôlēm loŋôndê ek nebalonj yani. Ma doŋtom êkô hathak avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

*Nênêm takis êndêj Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)*

¹³ *Vêm ma êv Palisi doho lôk nê esopa Helot doho ba i hadêj Yisu ek nesau yani esak abô ek nebalonj yani. ¹⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaŋ, “Kêdôŋwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanônj. Ma miŋ hothak hobam anyô yaŋ ma hôdô anyô yaŋ ami. Ba intu nê bējbēj êdô anēm abô, ma miŋ hôkô ek i ami. Ma hothak huik Wapômbêj anêj abô thô hadêj avômalô. Aêj ba lemhabi aisê? Bumalô inij balaburj hanaŋ nena yêlô hatôm nanêm valuselej êndêj Sisa mena mi?”

¹⁵ Ma doŋtom Yisu hayê thêlônij auk kambom thô ba hanaŋ hik thêlô liŋ, “Aisê ba môle udum ek numbulij ya? Noja valuselej te êlēm ek yaŋgê.” ¹⁶ Êj ma thêlô ewa valuselej te halēm ek Yisu. Ma Yisu hanaŋ hadêj thêlô nena, “Opalê anêj dahô lôk anêj athêj hêk valuselej êntêk?”

Ma thêlô enaŋ, “Sisa.”

¹⁷ *Êj ma Yisu hanaŋ hadêj thêlô nena, “Sisa anêj nômkama ma nônêm êndêj Sisa da. Ma Wapômbêj anêj nômkama ma nônêm êndêj Wapômbêj da.”

Ma thêlô elanô ba esorj kambom hathak anêj abô êj.

*Abô hathak nê ŋama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)*

¹⁸ *Ma Sadyusi doho i hadêj Yisu. Thêlô ma ôdôj te atu ba enaŋ nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêj ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena, ¹⁹ * “Kêdôŋwaga, Mose bôk hatô hadêj alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêj yaŋ hamô, ma enja avi tôp êj ek imbi yaŋ atu ba hama anêj nakaduŋ vê.’ ²⁰ Aêj ba nê lôk iviyaŋ baherjvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi. ²¹ Ma nôk enja avi tôp êj, hawa ba hama ba nakaduŋ mi. Ma ŋgwa enja avi tôp bô êj, nena hama haviŋ. ²² Êj ma iviyaŋ takatu ba êmô ma

nesopa kobom doŋtom êj iyom. Vêm ma avi tôp êj hama haviŋ. ²³ Ma waklavônj nê ŋama iviyô hathak loŋbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaŋ baherjvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêj avi?”

²⁴ Ma Yisu hanaŋ hadêj thêlô, “Môle miŋ oyala Wapômbêj anêj lôklokwaŋ lôk anêj abô atu ba hêk anêj kapya katô ami. Ba intu onan abô lokbaŋ êntêk. ²⁵ ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô, ma anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami ma mi. Thêlô tem nêôm êtôm aŋela malak leŋ iyom. ²⁶ *Môle onan nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Ma doŋtom môle bôk osam Mose anêj kapya lôk kukuthij atum hathaŋ hamô aliŋ e? Wak êj ma Wapômbêj hanaŋ hadêj Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop inij Wapômbêj.’ ²⁷ Wapômbêj ma miŋ nê ŋama inij Wapômbêj ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom inij Wapômbêj. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doŋtom lêk êmô lôkmala. Môle nim abô ma lokbaŋ anêj!”

*Balaburj alisê intu bēj ek vi?
(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)*

²⁸ *ŋê lôkauk hathak abô balaburj te hayô ma hanaŋ Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma hanaŋ Yisu hanaŋ thêlônij abô viyaiŋ mavi anêj. Aêj ba yani hanaŋ hik Yisu liŋ, “Balaburj alisê intu bēj ek balaburj vi?”

²⁹ *Êj ma Yisu hanaŋ nena, “Balaburj môj hanaŋ nena, ‘Môle Israel nodanô katô. Anyô Bêj alalôaniŋ Wapômbêj, yani iyom intu Anyô Bêj. ³⁰ Lemimimbiŋ Anyô Bêj unim Wapômbêj ênjêk unim kapôlônim lôk dahôlônim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêj.’ ³¹ *Ma balaburj yaŋ ma aêntêk: ‘Lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhaviŋ oda.’ Balaburj vi ma êmô balaburj bēj ju êntêk kapô.”

³² Ma anyô lôkauk hathak abô balaburj hanaŋ hadêj Yisu, “Kêdôŋwaga, hanaŋ abô mavi anêj. Anêm abô ma avanônj biŋ nena Anyô Bêj iyom intu Wapômbêj ma miŋ wapômbêj la yaŋ hamô doho haviŋ ami. ³³ *Alalô leŋijimbiŋ yani avanônj ênjêk alalôaniŋ kapôlônij lôk auk ma lôklokwaŋ sapêj. Lôk leŋijimbiŋ avômalô vi êtôm

* 12:13: Luk 11:53-54 * 12:17: Lom 13:7 * 12:18: Ap 23:8 * 12:19: Lo 25:5 * 12:26: Kis 3:2,6 * 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18 * 12:33: 1Sm 15:22; Hos 6:6

alalô leŋiŋhaviŋ alalôda. Abô balabuŋ ju êŋ ma bêŋ ek da nômbêŋ atu ba êbôk hathak atom.”

³⁴ Yisu halaŋô ôpêŋ hanaŋ viyaŋ lôkauk mavi ba intu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Miŋ hômo daim ek Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôk-liŋyak ami. Mi.” Ma avômalô sapêŋ elanô anêŋ abô ba êkô ma miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani esak loŋbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)

³⁵ Ma Yisu hadêŋ avômalô hamô unyak mathen anêŋ piklêvôŋ ma hanaŋ, “Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ ethak enaŋ nena Mesia ma Devit anêŋ lim lukmuk eka?”

³⁶ Lovak Mathen hêv auk hadêŋ Devit da ba hanaŋ,

“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,

“ômo yabahren vianôŋ endeba yatak ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmo vemkapô vibin am.” ’ *Kapya Yey 110:1*

³⁷ Ma Devit da bôk dalam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?”

Avômalô elanô Yisu anêŋ abô êŋ ba leŋiŋmavi anêŋ.

³⁸ Yisu hadêŋ thêlô ba hanaŋ, “Môlô noy-abin am ek ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋiŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nembêŋ ek avômalô nebam i. Lôk leŋiŋhaviŋ avômalô bêŋ anêŋ nenaŋ, ‘Wak-lêvôŋ anyô bêŋ’ emben loŋ ethak doŋtom halôk. ³⁹ Ma leŋiŋhaviŋ nêmo êtôm ŋê bêŋbêŋ êmo unyak yey kapô. Ma avômalô engabôm nômbêŋ, ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nômbêŋ ŋê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak êmo. ⁴⁰ Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa iniŋ unyak vani lôk eter mek daim bêŋ ek avômalô leŋiŋimbi nena thêlô ma ŋê thêthôn anêŋ. Ŋê anêŋ aên ma tem nêpôm vovaŋ bêŋ êndêŋ waklavôn idum abô.”

Avi tôp te anêŋ da

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Yisu hi halôk hamô habobo unyak mathen anêŋ alapa da ma hayê avômalô lubuŋlubuŋ i ibi iniŋ da. Ma ŋê lôk valu bêŋ ekaliv valu bêŋ anêŋ halôk alapa da. ⁴² Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anêŋ hayô

ma hatak anêŋ da hatôm valuseleŋ thalalen ju iyom halôk alapa da êŋ.

⁴³ *Ma Yisu dalam anêŋ ŋê ku êlêm ma hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuseleŋ bêŋ anêŋ hamôŋ ek takêntêk sapêŋ. ⁴⁴ Avômalô nômbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ anêŋ hamô ma doŋtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anêŋ ma lêk hêv anêŋ valuseleŋ sapêŋ ba miŋ havalon dokte loŋ ami.”

13

Yisu hanaŋ abô hathak unyak mathen Jelusalem

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathen ba hale yair ma anêŋ ŋê ku te hanaŋ hadêŋ yani, “Kêdôŋwaga, nôŋgô unyak mathen anêŋ lêlêyan ma kêkêlô bomaŋ lôk anêŋ valu bêŋbêŋ!”

² *Ma Yisu hanaŋ nena, “Hôyê unyak bêŋbêŋ takêntêk e? Malaiŋ bêŋ tem imbitak ba ŋê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem imbitak

(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

³ Vêma ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathen hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enaŋ hik yani liŋ, “Onaŋ êndêŋ yêlô nena angê intu nômbêŋ takêŋ tem imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêŋ êŋ lêk habobo?”

⁵⁻⁶ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Ŋê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athên ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêŋ anêŋ. Ba intu noyabin am. ⁷ Ma môlô olaŋô abô hathak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêŋ tem imbitak, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ daŋ ma mi denaŋ. Ba intu miŋ nodowalin ami. ⁸ Ma avômalô ôdôn yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôn yaŋ. Ma kin yaŋ lôk anêŋ avômalô tem nijik vovak êndêŋ kin yaŋ. Ma loŋ lomaloma ma tem duviaŋ lôk bôm bêŋ imbitak. Nôm takêŋ ma hatôm vovaŋ môŋ atu ba hapôm avi lôk lasaben ek embathu.

⁹* “Aên ba noyabinj am. Tem nebalonj mólô ba netak êndôk nê elanjô abô bahenjin. Lôk nebali mólô êmô unyak yej. Hathak yenañ athênj ma tem numinj nê bêñbênj lôk kinj maleñinj ek nonañ yenañ abô bêñ êndênj i. ¹⁰ Avômalô pik sapênj tem nedarjô yenañ Abô Mavi vêmam ka nôñ takênj tem imbitak emberj yam. ¹¹*Thêlô ekak mólô lonj ma ewa ba i ek nundum abô, êñ ma miñ nôkô ba nonañ nena, ‘Yêlô tem nanañ malê?’ Mi. Waklavônj êñ ma nonañ auk takatu ba êv hadênj mólô iyom. Auk takênj ma Lovak Matheñ da hanañ ma miñ mólôda onañ ami.

¹²* “Ma anyô loyariñ tem yariñ enariñ yariñ bêñ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aênj êndênj nakaduñ. Ma avômena tem nêmbôlinj dôminj êndênj lami lo taluvi ba nenañ ek nijik i vônô. ¹³*Mólô ma yenañ avômalô. Ba intu avômalô sapênj tem nêpôlik esak mólô. Ma doñtom nê takatu ba iminj lôklokwarj aleba hayô anênj dañ, ma Wapômbênj tem nêñ i bulubinj.

¹⁴* “Nôm kambom anônj te tem iminj lonj matheñ anônj ba lonj êñ ma miñ hatôm iminj ami. (Aênj ba mólô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma mólô takatu ba ômô Judia ôyê nôñ êñ ma nôsôv kethenj ba unu dumlolê. ¹⁵*Ma nê takatu ba êmô unyak vôn miñ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja ininj nômkama ami. ¹⁶Ma nê takatu ba êmô ku kapô miñ hatôm nendeni unyak ek neja ininj kwêv thiliburj ami. ¹⁷*Ai, kikaknena. Waklavônj êñ ma tem malaiñ bêñ ek avi takatu ba esaberj lôk avi takatu ba êv sôm hadênj nali. ¹⁸Noterj mek ek malaiñ takênj miñ imbitak êndênj waklavônj beleñ simbak ami. ¹⁹*Ek malê nena waklavônj êñ ma tem malaiñ bomañ anônj ba êmônj ek malaiñ tak sêbôk atu ba Wapômbênj hapesariñ pik aleba lêk. Ma tem miñ imbitak aênj esak lonjbô ami. ²⁰Ma Anyô Bêñ miñ hadabênj waklavônj malaiñ takênj kisi ami, êñ ma avômalô sapênj tem nema. Ma doñtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabênj waklavônj êñ hi bidonj.

²¹“Waklavônj êñ ma anyôla hanañ hadênj mólô nena, ‘Ôñgô, Mesia hamô lonj êntêk’ mena ‘hamô lonj tamu,’ ma miñ nôñêmimbinj ami. ²²*Anyô doho tem nêlêm ba nenañ abôyariñ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbênj anênj plopet te’, ma nindum lavônjinj lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbênj halam i yôv haviñ. Ma doñtom Wapômbênj bôk halam i yôv ba intu miñ hatôm ami. ²³Odañ! Nôm takêntêk miñ lêk habitak ami denariñ ma yahanariñ nôñ takênj bêñ hadênj mólô ek mólô noyabinj am.

*Anyô Anênj Nakaduñ atu tem endelêm
(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)*

²⁴* “Malaiñ takênj hale halôk vêm,
“ ‘ma wak tem imbitak momariñinj,
ma ayônj tem miñ imbi deda ami;
²⁵ma vulinj leñ tem nêñêm yak
ma nôñ takatu ba hamô leñ tem nedowalinj.’ *Aisaia 13:10;
34:4*

²⁶* “Ma wak êñ ma avômalô tem nêgê Anyô Anênj Nakaduñ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbinj anênj lôkliñyak lôk anênj deda lôkmariñinj. ²⁷*Yani tem nêñ anênj añela ba ini pik anênj dañ sapênj ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

²⁸“Ba intu mólô noja auk esak alokwarj beleñ.* Hayariñ ba gaurj lukmuk habitak, êñ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ²⁹Ma aênj iyom, mólô ôyê nôñ takêntêk habitak, êñ ma noyala nena Anyô Anênj Nakaduñ atu anênj waklavônj endelêm lêk habobo ba hamiñ unyak abôlêk. ³⁰Yanañ avanônj êndênj mólô nena avômalô bôlônj êntêk tem miñ nema ami denariñ ma nôñ takêntêk sapênj tem imbitak. ³¹Pik lôk leñ tem nêñ yak ba ni, ma doñtom yenañ abô bute miñ hatôm nêñ yak ami.

*Anyô te miñ hayala waklavônj Yisu endelêm
ami*

(Mat 24:36-44)

³²“Anyô te miñ hayala Yisu anênj waklavônj endelêm ami. Añela leñ miñ eyala ami, ma Nakaduñ miñ hayala haviñ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³³Aênj ba

* 13:11: Luk 12:11-12 * 13:12: Mat 10:21 * 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21 * 13:14: Dan 9:27; 11:31; 12:11
* 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan 12:1; ALK 7:14 * 13:22: ALK 13:13 * 13:24: Jol
2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13 * 13:26: ALK 1:7 * 13:27: Mat 13:41 * 13:28: Abô Bômbôm ma “fik”. Nôñgô Mat
24:32.

noyabinj am ba nônêm lêlê! Môlô miñ oyala waklavônj atu ba nôm êñ tem imbitak ami.
³⁴ Nôm êñ ma hatôm anyô hatak anêñ unyak ba hi loñ buyarj. Yani hi ma hanarj hadêñ anêñ nê ku ek neyabinj anêñ nômkama. Ma hik ku sam tomtom hatôm thêlô. Ma hanarj hadêñ anyô hayabinj malak abôlêk nena eyabinj dedauñ mavi.

³⁵ * “Môlô miñ oyala waklavônj atu ba unyak alarj tem endelêm esak loñbô ami. Tem êlêm êndêñ yarñsinj mena bôlôvônj biñ mena wakma tale halarj mena hayarj wak bêtj la. ³⁶ Yakô ek êlêm ketherj ma ênjê nena môlô ôêk sôm denarj. ³⁷ Ma abô êntêk ba yahanarj hadêñ môlô, ma lêk yahanarj hadêñ avômalô sapêñ haviñ nena, ‘Noyabinj am!’”

14

Avi te hangasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)

¹ Wak lokwanju hêk denarj ek waklavônj nôm bêtj ju, yarj ma Hale ba Hi* ma yarj ma Eyarj Polom Yis Mi. Ma nê bêtjbêtj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balaburj idum ek nesau Yisu ba nebalorj ek nijik yani vônô. ² Ba enarj, “Lêk ma waklavônj matherj ba intu natak ku êñ ênjêk vêmam. Yakô avômalô tem leñijmanij ba nijik vovak.”

³ *Wak êñ ma Yisu hamô Saimon anêñ unyak anêñ Betani. Sêbôk ma ôpêñ hapôm palê lepla ma doñtom bôk mi. Yisu hamô balê eyarj nôm hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nôm ôv mavi hamô kapô ba anêñ vuli ma bêtj anônj. Ma hik kolopak êñ wakadôk lu ma hangasô nôm ôv mavi êñ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁴ Ma avômalô vi atu ba êmô loñ êñ haviñ êyê ba leñijmanij ba enarj hadêñ thêlôda, “Aisê ka habulij nôm ôv mavi êñ hi oyarj? ⁵ Hatôm nêk ek anyô yarj nêk vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanêm avômalô siv sa esak!” Êñ ma leñijmanij ba etharj avi êñ.

⁶ Ma doñtom Yisu hanarj, “Aisê ka môlô ôêv malaiñ hadêñ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nôm mavi anônj hadêñ ya.

⁷ *Avômalô siv tem nêmo imbiñ môlô êtôm wak nômbêtj intu sapêñ, ba lemmihaviñ nônêm i sa ma nônêm sa. Ma doñtom tem miñ yamô imbiñ môlô sawa daim ami.

⁸ *Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba hangasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav. ⁹ Yanarj avanônj êndêñ môlô nena pik nômbêtj atu ba enarj yenarj Abô Mavi bêtj haverj ma tem nenarj esak nôm atu ba avi êntêk lêk hadum imbiñ ek avômalô leñijimbi yani.”

¹⁰ Êñ ma Judas Iskaliot, Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lahavuñ takatu te, hi hadêñ nê bêtjbêtj êbôk da ek nêk Yisu êndôk thêlô baherij. ¹¹ Thêlô elarj abô êñ ma leñijmavi anônj ba ibutiñ abô ek nêk valuseleñ êndêñ yani. Ba intu yani habôlêm loñôndê ek enarj Yisu bêtj.

Yisu hayarj nôm waklavônj Hale ba Hi haviñ anêñ nê ku

(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)

¹² *Waklavônj anêñ athêñ nena Eyarj Polom Yis Mi anêñ wak te môn hayô. Wak êñ ma ethak ik boksipsip nakadurj te ek leñijhabi waklavônj Hale ba Hi. Ma Yisu anêñ nê ku enarj hik yani lij, “Lemhaviñ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm leñijimbi waklavônj Hale ba Hi êndôk?”

¹³ Ma Yisu hêv anêñ nê ku ju ba i ma hanarj, “Mamu unu malak bêtj kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa yarj lôk kolopak bêtj te halôk loñôndê, ma nosopa yani ba unu. ¹⁴ Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonarj êndêñ unyak êñ anêñ alarj nena, ‘Kêdônjwaga hanarj nena, ‘Yenarj unyak kapô atu ba yangarj nôm waklavônj Hale ba Hi imbiñ yenarj nê ku hamô êsê?’” ¹⁵ Êñ ma tem injik unyak kapô bêtj atu ba hêk vuliñ thô êndêñ mamu. Unyak kapô êñ ma nômkama sapêñ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôaniñ nôm êmô loñ êñ.”

¹⁶ Êñ ma nê ku ju atu i êyô malak lôñ êñ kapô. Ma êpôm nômkama sapêñ hatôm atu ba yani hanarj. Ma êpôpêk nôm waklavônj Hale ba Hi ek thêlô.

* 13:35; Luk 12:38

* 14:1; Waklavônj Hale ba Hi ma avômalô Israel leñijhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêñ anêñ ajeña hi avômalô Israel iniñ unyak ma hêv liliñ ba hi hathak avômalô Ijip iniñ unyak ma hik iniñ bôp sapêñ vônô.

* 14:3; Luk 7:37-38

* 14:7; Lo 15:11

* 14:8; Jon 19:40

* 14:12; Kis 12:6

* 14:18; Sng 41:9

¹⁷ Yarsinj habôk ma Yisu lôk anêj nê ku laumij ba lahavuju i êyô loj êj. ¹⁸ *Thêlô eyarj nô m êmô ma Yisu hanarj, “Yanarj avanôj êndêj mômô nena mômô te tem enarj ya bêj. Ôpêj lêk hayarj nô m havi j ya.”

¹⁹ Ma thêlô lejijmalaij ba tomtom enarj hadêj yani nena, “Ya mi, aêj e?”

²⁰ Ma Yisu hanarj hadêj thêlô, “Mômô lau-mij ba lahavuju takatu te. Ôpêj intu hasorj barj halôk belev havi j ya. ²¹ Anyô Anêj Nakadurj atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma dojtom alikakna. Malaij bêj ek ôpatu ba hanarj Anyô Anêj Nakadurj bêj. Talêbô mij bôk havathu ami, êj ma mavi ek ôpêj!”

²² Thêlô eyarj nô m hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vê m ma haya ba hêv hadêj anêj nê ku ma hanarj, “Noja ba orjgarj. Êntêk ma yenarj vathiap.”

²³ Vê m ma hawa tase lôk waij ma hêv lamavi. Ma hêv hadêj thêlô ba sapêj inum.

²⁴ * Ma hanarj hadêj thêlô, “Êntêk ma yenarj thalalerj atu ba tem engasô ek embak tabô imbij Wapômbej lôk avômalo pik ek nê m avômalo bêj anôj sa. ²⁵ Yanarj avanôj êndêj mômô nena tem mij hatôm yanum waij esak lojbô ami endeba waklavôj êj hayô ma tem yanum waij lukmuk êmô Wapômbej anêj loj lôkli nyak kapô.”

²⁶ Vê m ma êv yej te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanarj nena Pita tem enarj nena hathôj yani pali j

(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

²⁷ Ma Yisu hanarj hadêj thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbej anêj kapy a nena, “Tem yangik boksipsip alaj vônô,

ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.’

Sekalaia 13:7

Ba intu mômô sapêj tem notak ya ma nôsôv mayaliv ba unu. ²⁸ * Ma dojtom hik ya li j hathak lojbô, ma tem yamôn ba yana Galili vê m ka mômô nombêj ya yam.”

²⁹ Ma Pita hanarj nena, “Dô! Thêlô sapêj etak o ba i, ma tem yamij imbij o denarj.”

³⁰ Ma Yisu hanarj, “Yanarj avanôj birj êndêj o nena bôlôvônj êntêk ma tale mij

halarj bôlônj ju ami denarj, ma tem onarj êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya pali j.”

³¹ * Ma dojtom Pita hanarj lôklokwarj nena, “Mi anôj! Ik ya vônô, ma mij hatôm yanarj nena yahathônj o pali j ami. Milôk!” Ma nê ku sapêj enarj aêj iyom.

Yisu hatej mek hamô Getsemani

(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² * Vê m ma thêlô êyô loj atu ba elam nena Getsemani ma hanarj hadêj anêj nê ku, “Mômô nô m loj êntêk ma yana ek yaterj mek.” ³³ Ma hawa Pita lo Jems ma Jon havi j yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalaij kambom. ³⁴ * Ma hanarj hadêj thêlô nena, “Yakapôlônj lêk malaij bomarj hatôm lêk yahama yôv. Mômô nô m loj êntêk ma nô nê m lêlê.”

³⁵ Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hatej mek nena lojônôdê la hêk ek yani ma nê m malaij lôk vovaj êntêk vê.

³⁶ * Ma hanarj, “O Aba * Wakamik, o hatôm undum nô mkama sapêj. Aêj ba nê m tase êntêk vê ênjêk ya. Ma dojtom mij osopa yenarj yalejhavi j ami. Mi, osopa oda anê m lemhavi j.”

³⁷ Ma Yisu hale hi ma hayê anêj nê ku lêk êk sôm. Ma hanarj hadêj Pita, “Saimon, hêk sôm e? O mij hatôm ô m lêlê wakma te ami e? ³⁸ Nômô lêlê ba noterj mek ek mij nô nê m yak ba nundum kambom ami. Kapô lahavi j indum mavi ma dojtom auk ma pulusikna ba mij hatôm indum ami.”

³⁹ Vê m ma havôhi ma hatej mek bô atu hathak lojbô. ⁴⁰ Ma halehi hathak lojbô ma hayê thêlô êk sôm denarj ek malê nena malejij hayarj ba mij hatôm nê m lêlê ami. Ba intu êthônj nena nenarj malê êndêj yani.

⁴¹ Vê m ma halehi bôlônj te lô ma hanarj hadêj thêlô, “Mômô ôk sôm ba owa lovak denarj e? Hatôm! Odarjô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêj Nakadurj atu êndôk nê kambom baherij. ⁴² Aêj ba numbiyô ek alôana. Ôngô! Ôpatu ba tem enarj ya bêj lêk halê m yôv.”

Evaloj Yisu

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

* 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20

* 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7

* 14:31: Jon 11:16

* 14:32: Jon 18:1

* 14:34: Jon 12:27

* 14:36: Mak 10:38; Jon 6:38

* 14:36: ‘Aba’ anêj ôdônj ma kamik. Êj

ma abô Alam, Yisu thêlô ini j abô.

⁴³ Yisu hanarj abô denarj ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Nê takêŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi êv thêlô ba êlêm.

⁴⁴ Ôpatu ba tem enarj Yisu bêŋ bôk hik lavôŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu. Ba intu nobaloŋ loŋ ma noja ba unu.” ⁴⁵ Ma ôpêŋ hi ketherj hadêŋ Yisu ma hanarj, “Kêdôŋwaga.” Ma haliŋu yani. ⁴⁶ Ma nê takatu ba i haviŋ Judas evaloŋ Yisu ba ewa ba i. ⁴⁷ Ma nê takatu ba imiŋ habobo te hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

⁴⁸ Êŋ ma Yisu hanarj hadêŋ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloŋ ya e? ⁴⁹ *Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak matherj anêŋ piklêvôŋ ba yahadôŋ môlô ma miŋ ovaloŋ ya ami eka? Ma doŋtom lêk nôm takêŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ.” ⁵⁰ *Êŋ ma anêŋ nê ku sapêŋ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yisu haverj yam ba havuliv liŋkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalon yani, ⁵² ma doŋtom evaloŋ sôp oyan ma hasôv liŋpopam ba hi.

Enarj Yisu bêŋ hadêŋ Sanhedlin

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêŋ anyô bêŋ habôk da. Ma nê bêŋbêŋ êbôk da sapêŋ lôk nê bêŋbêŋ sapêŋ lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ sapêŋ ethak doŋtom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu haverj yam ma doŋtom haverj daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêŋ habôk da anêŋ badêŋ kapô. Ma hi hamô haviŋ sôp bidonj ba havuŋu atum haviŋ thêlô.

⁵⁵ Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêŋ êbôlêm avômalô doho ek nenaŋ Yisu anêŋ kambom takatu ba hadum bêŋ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma doŋtom miŋ êpôm Yisu anêŋ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêŋ anôŋ enarj abôyanj hathak Yisu, ma doŋtom

iniŋ abô takatu ba enarj ma miŋ hatôm doŋtom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô imiŋ ma enarj abôyanj hathak Yisu aêntêk, ⁵⁸ * “Yêlô alaŋô yani hanarj nena, “Tem yandiniŋ unyak matherj êntêk ba anyô elav hathak baheŋiŋ. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yarj atu ba miŋ elav hathak baheŋiŋ ami.” ⁵⁹ Ma doŋtom iniŋ abô takatu ba enarj hi mayaliv ma miŋ enarj abô doŋtom ami.

⁶⁰ Êŋ ma anyô bêŋ habôk da haviyô hamiŋ thêlô maleŋiŋ ma hanarj hik Yisu liŋ nena, “Nê takêntêk lêk enarj o bêŋ yôv ma o bônôŋ eka? O abô mi e?” ⁶¹ Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom ma miŋ hanarj abôla ami.

Ma anyô bêŋ habôk da hanarj hik Yisu liŋ hathak loŋbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêŋ Matherj atu anêŋ Nakaduŋ e?”

⁶² Ma Yisu hanarj nena, “Ya êŋ êntêk. Ma tem ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êmô Wapômbêŋ Lôkliŋyak Anôŋ baŋ vianôŋ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶³ Ma anyô bêŋ habôk da halaŋô abô êŋ ma hakakaviŋ anêŋ kwêv ma hanarj, “Lêk yôv. Aisê ka alalô leŋiŋhaviŋ nadaŋô abô doho imbiŋ? ⁶⁴ *Lêk alaŋô yôv nena habuliŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba hanarj nena yanida ma hatôm Wapômbêŋ. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêŋ enarj nena, “Hadum kambom ba intu ema.” ⁶⁵ Vêm ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siŋ hathak sôp ma êpêŋ yani ba enarj nena, “O plopet te ma onarj nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidonj evaloŋ yani ba ik haviŋ.

Pita hanarj nena hathôŋ Yisu paliŋ

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pita hamô tamu unyak atu anêŋ badêŋ kapô, ma anyô bêŋ habôk da anêŋ avi ku te halêm. ⁶⁷ Ma hayê Pita havuŋu atum hamô. Ma hatitiŋ yani ba hanarj, “O êntêk intu bôk hoverj haviŋ Yisu, anyô Nasalet atu.”

⁶⁸ Êŋ ma Pita hanarj, “Mi, yahathôŋ abô intu ba honarj paliŋ.” Ma hale ba hi habobo badêŋ abôlêk. Ma tale te halaŋ.

⁶⁹ Ma avi ku atu hayê Pita hathak loŋbô ma hanarj hadêŋ anyô takatu ba imiŋ habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma nê takatu

* 14:49: Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

* 14:50: Mak 14:27-31

* 14:55: Sanhedlin ma avômalô Israêl iniŋ kaunsil.

* 14:58: Jon 2:19-21

* 14:64: Wkp 24:16; Jon 19:7

iniñ anyô te.” ⁷⁰ Ma donptom yani hanarj hathak lojbô, “Mi.”

Vêm ma nê takatu ba imiñ habobo yani enarj hadêñ Pita hathak lojbô, “Avanôñ birj nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêñ anyô te.”

⁷¹ Ma donptom Pita hanarj nena, “Ya miñ yahanarj abô avanôñ ami, êñ ma tem Wapômbên nêm vovarj êndên ya. Yaha-lam Wapômbên anêñ athên ba yahanarj nena yahathôn ôpêntu ba onarj abô hathak palij.”

⁷² Ketherj oyarj ma tale halarj bôlôn yarj, êñ ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanarj hadêñ yani nena, “Tale miñ halarj bôlôn ju ami denarj, ma tem onarj êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya palij.” Êñ ma Pita hakôm ba halarj kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêñ Pailat

(Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹ * Lôkbôk momarjiniñ ma Sanhedlin sapên ethak donptom. Thêlô ma nê bêngbên êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêngbên lôk nê lôkauk hathak abô balaburj. Ma ibutiñ abô hathak donptom vêm ma ekak barj luvi lusu ma ewa ba i hadêñ Pailat.

² Ma Pailat hanarj hik Yisu liñ aêntêk, “O ma avômalô Israel iniñ kiñ e?”

Ma Yisu hanarj nena, “Intu êñ, hatôm intu honarj.”

³ Ma nê bêngbên êbôk da ibi Yisu liñkupik hathak abô lomaloma. ⁴ Ma Pailat hanarj hadêñ Yisu hathak lojbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik hathak abô loma-loma.”

⁵ * Ma donptom Yisu bônôn iyom. Ba intu Pailat hasonj kambom.

⁶ Waklavôn Hale ba Hi nômbên intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôn te anêñ athên ek Pailat nêm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpên vê. ⁷ Sondabên êñ ma anyô te anêñ athên nena Balabas hamô koladôn. Yani hamô koladôn haviñ nê takatu ba thêlô ik vovak hadêñ Lom ba ik anyô doho vônô. ⁸ Êñ ma avômalô i hadêñ Pailat ma elam ek nêm anyô koladôn te vê êtôm hathak hadum lôbôlôn.

⁹ Ma Pailat hanarj hadêñ thêlô nena, “Lemimhaviñ yatak môlô avômalô Israel unim kiñ êntêk e?” ¹⁰ Pailat hayala nena nê bêngbên êbôk da leñjdarj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanarj aên.

¹¹ * Ma donptom nê bêngbên êbôk da ik avô-malô kapôlônij liñ ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonj Yisu loñ.

¹² Ma Pailat hanarj hik thêlô liñ hathak lojbô nena, “Yandum malê êndên ôpatu ba môlô olam nena Israel iniñ kiñ?”

¹³ Ma sapên elam nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁴ Ma Pailat hanarj, “Eka? Yani hadum malê kambom?”

Ma donptom thêlô elam lôklala hathak lojbô nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁵ Ma Pailat lahaviñ nêm leñjnmavi êndên avômalô nômbên atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanarj ek nebalî Yisu esak yak lôkmanjij vêm ma hatak halôk nê vovak bahenij ek nijik vônô esak a.

Îñ vovak enarj abôma hathak Yisu

(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Vêm ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêñ unyak badên kapô. Ma elam nê vovak sapên ba êlêm ethak donptom. ¹⁷ Ma ewa kiñ anêñ kwêv thalalerj daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmanjij atu ba epesarj hatôm kiñ iniñ kuluj ma ik halôk wakadôk.

¹⁸ Ma iviyô ma êv baherj hathak lej ma enarj, “Waklêvôn mavi, avômalô Israel iniñ kiñ!” ¹⁹ Ma ik wakadôk hathak alokwarj te lôbôlôn ma êsôvwapôk hathak yani. Vêm ma elek veñjndôn lêlô hadêñ yani lôk êbô anêñ athên. ²⁰ Ma enarj abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalerj atu thô ma ik yanida anêñ kwêv daim hathak lojbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ * Ma anyô te anêñ athên nena Saimon anêñ Sailini halêm anêñ buyarj ba hadum ek ni Jelualem. Yani ma Aleksanda lo Lupus iniñ lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôvîñ ek enja Yisu anêñ alovalarjnsij.

²² Êñ ma ewa Yisu ba i loñ te anêñ athên nena Golgota. Athên êñ anêñ ôdôn nena Loñ Lerjkadôk Lokwarj. ²³ Ma ewa wairj ba eyelarj haviñ alokwarj te anêñ thôk ba êv

* 15:1: Luk 22:66

* 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61

* 15:11: Ap 3:13-14

* 15:21: Lom 16:13

hadêŋ yani ek inum ek etauviŋ vovaŋ. Ma doŋtom hadô. ²⁴*Êŋ ma thêlô ik yani loŋ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêŋ kwêv lo sôp.

²⁵Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu loŋ hathak a. ²⁶Alovalaŋaŋsiŋ anêŋ vuliŋ ma eto abô atu ba enaŋ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL INIŊ KIŊ

²⁷⁻²⁸*Ma êthôkwêŋ anyô vani lokwaŋju haviŋ. Êthôkwêŋ yaŋ hamiŋ Yisu baŋ vianôŋ, ma yaŋ hamiŋ baŋ viker.* ²⁹*Ma avômalô takatu ba elom loŋôndê êŋ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniŋ leŋiŋkadôk ba enaŋ, “Ail! O atu ba honaŋ nena tem undiniŋ Wapômbêŋ anêŋ unyak mathêŋ ma ondav esak loŋbô êtôm wak lô iyom e? ³⁰Êŋ ma oda nêŋ oda bulubiŋ ba otak alovalaŋaŋsiŋ ma ôlêm pik!”

³¹Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ abôma haviŋ. Ba enaŋ hadêŋ i nena, “Ôŋgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiŋ, ma doŋtom miŋ hatôm nêŋ yanida bulubiŋ ami eka? ³²Yani ma Mesia, Israel iniŋ kiŋ e? Êŋ ma etak alovalaŋaŋsiŋ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêŋmibiŋ!” Ma anyô ju atu ba imiŋ alovalaŋaŋsiŋ haviŋ yani enaŋ abôma haviŋ.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³Waklêvôŋ biŋ ma momaŋiniŋ hayô pik sapêŋ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. ³⁴*Ma 3 kilok ma Yisu dalam lôklala aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena, “Yenaŋ Wapômbêŋ, yenaŋ Wapômbêŋ, aisê ka hôdô ya?”

³⁵Ma avômalô vi atu ba imiŋ loŋ êŋ elarô abô êŋ ma enaŋ, “Odaŋô, yani dalam Elia.”

³⁶*Ma anyô te hi bôlôŋ doŋtom ma hawa kapôk ba hasoŋ halôk waiŋ maniŋ. Ma hathôkwêŋ kapôk êŋ hathak apiyak te ba hêv hadêŋ Yisu ek inum. Ma ôpêŋ hanaŋ, “Dô! Alalô nagê vêŋmam. Yakô Elia tem êlêm enja yani vê êŋjêk alovalaŋaŋsiŋ la?”

³⁷Ma Yisu dalam kaêk lôklala ma hama.

³⁸Ma sôp bêŋ atu ba hamiŋ unyak mathêŋ ek hayaŋ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliŋ ba hayô vibîŋ. ³⁹Ma anyô

vovak laik atu ba hamiŋ habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, êŋ ma hanaŋ, “Avanôŋ biŋ, ôpêntêk ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ anôŋ.”

⁴⁰*Avi doho imiŋ daim dokte ba êyê imiŋ. Thêlô êŋ te ma Malia anêŋ Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniŋ talêbô. Ma te ma Salome. ⁴¹Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêŋ esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bêŋ anôŋ êmô haviŋ ba iviŋ Yisu ba i Jerusalem.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴²Wak ik Yisu vônô, êŋ ma waklavôŋ avômalô ethak êpôpêk iniŋ nômkama ek Sabat. Ma wak êŋ anêŋ yaŋsiŋ bôlôvôŋ ma tem Sabat. ⁴³Ba intu wak hamiŋ denaŋ ma Josep anêŋ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin iniŋ anyô bêŋ te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak atu tem êlêm. Ma miŋ hakô ami ma hi hadêŋ Pailat ma hanaŋ ek enja Yisu anêŋ kupik. ⁴⁴Ma Pailat halarô nena Yisu lêk hama yôv ba hasoŋ kambom ma dalam anyô vovak laik halêm. Ma hanaŋ hik ôpêŋ liŋ nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?” ⁴⁵Ma halarô anyô vovak laik anêŋ abô yôv ma halôk ek Josep enja anêŋ kupik. ⁴⁶Êŋ ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu liŋkupik vê hêk alovalaŋaŋsiŋ ma havuliv siŋ hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyar atu ba elav ek nedav ŋê ŋama êndôk. Ma habubi valu bêŋ te ek hik siô abôlêk siŋ hathak. ⁴⁷Malia anêŋ Magadala lôk Malia, Josep anêŋ talêbô, imiŋ ma êyê loŋ atu ba etak Yisu anêŋ kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak loŋbô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹Sabat hale ba hi ma Malia anêŋ Magadala lôk Malia, Jems anêŋ talêbô, ma Salome êv vuli nôŋ ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. ²Ma sonda êŋ anêŋ wak te môŋ anêŋ lôkbôk momaŋiniŋ ma thêlô iviyô ba i siô. ³Ma enaŋ hadêŋ i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

* 15:24: Sng 22:18 * 15:27-28: Ais 53:12 * 15:27-28: ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô bute hik anôŋ. Abô êŋ hanaŋ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.” * 15:29: Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58 * 15:34: Sng 22:1 * 15:36: Sng 69:21 * 15:40: Luk 8:2-3

⁴Êyô siô ma êyê nena valu bêñ atu ma lêk ibubi hi hamô dañ. ⁵Thêlô ibitak êyô valu abyar kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô baheñ vianônj. Thêlô êyê ma esonj kambom.

⁶Ma doñtom ôpêñ hanañ, “Miñ nosonj ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anêñ Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma miñ hêk loñ êntêk ami. Ôñgô loñ atu ba êdô yani hêk êntêk. ⁷*Ma unu nonañ êndên anêñ ñe ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamônj ek môlô ba hi Galili. Ôyô loñ êñ ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hanañ yôv hadênj môlô.’”

⁸Ma avi takênj êkô ba elowalinj kambom ma etak siô ba êsôv ele yaiñ ba i. Thêlô êkô ba bônônj iyom ma miñ enañ abô êñ hadênj anyôla ami.

[Malia anêñ Magadala lôk Yisu anêñ ñe ku êyê yani]*

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹Yisu haviyô hadênj sonda te anêñ wak te mônj. Ma hik i thô mônj hadênj Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ñgôk baheñvi ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰Êñ ma Malia hi hanañ hadênj ñe takatu ba bôk evenj haviñ yani. Ñê takênj leñijmalaiñ ba elañ êmô. ¹¹Ma elañô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma doñtom miñ êvhaviñ abô êñ ami.

¹²Havenj yam ma Yisu anêñ ñe ku ju etak malak bêñ ba i loñ yañ. Ma Yisu habitak yañda ba hik i thô hadênj thai. ¹³Ma ele i enañ abô êñ hadênj ñe ku vi, ma doñtom miñ êvhaviñ iniñ abô ami.

¹⁴*Yôv ma Yisu anêñ ñe ku laumiñ ba lahavute eyañ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathañ thêlô hathak iniñ kapôlônjñ thekthek ba miñ êvhaviñ ñe takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniñ abô ami.

¹⁵*Êñ ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Unu êtôm pik sapênj ma nonañ Abô Mavi atu ba hathak ya bêñ êndênj avômalô sapênj.

¹⁶*Ñê takatu ba êvhaviñ ba ithik ñañ ma tem Wapômbênj nêmi bulubiñ. Ma ñe takatu ba

miñ êvhaviñ ami, ma tem nêpôm Wapômbênj anêñ abô atu nena ini nêndôk loñ atum.

¹⁷*Wapômbênj tem etak lavônjñ lomaloma êndôk ñe êvhaviñ baheñjñ aêntêk. Esak yenañ athênj, ma tem nênem ñgôk vê lôk nenañ abô masôm lukmuk. ¹⁸*Ma nebalonj umya kambom êmô baheñjñ lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma doñtom tem nêmô mavi. Ma netak baheñjñ êyôñgêk ñe lôk lijiñ, ma tem nimbitak mavi.”

Wapômbênj hawa Yisu

(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹*Anyô Bêñ Yisu hanañ abô haviñ thêlô yôv ma ewa yani hathak leñ ba hi hamô Wapômbênj bañ vianônj. ²⁰*Vêmi ma anêñ ñe ku i enañ Abô Mavi êñ havenj loñ sapênj. Ma Anyô Bêñ hadum ku haviñ thêlô ba hik iniñ abô loñ hathak lavônjñ takatu ba idum.]

* 16:7: Mat 26:32; Mak 14:28 * 16:8: Ñê lôkauk bêñ anônj leñijñhabi nena abô êñ ma Mak da miñ hato ami, ma anyôla hato havenj yam. * 16:14: 1Ko 15:5 * 16:15: Ap 1:8 * 16:16: Ap 2:38 * 16:17: Ap 2:4; 8:7

* 16:18: Luk 10:19; Ap 28:3-6 * 16:19: Ap 1:9-11; 2:33-34 * 16:20: Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môn

Luk hato kapya êntêk. Yani ma anyô loŋ buyar ma miŋ Israel te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêŋ anyô môle. Yanida ma miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ abô haviŋ nê nômbêŋ atu ba bôk êyê Yisu hathak maleŋiŋ.

Yani hato kapya êntêk hadêŋ anyô bêŋ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miŋ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveŋ ami. Ba intu Luk hawasa bêŋ anôŋ. Luk lahaviŋ Tiapilus eyala abô avanôŋ esak malêla takatu ba Yisu hanaŋ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waktavôŋ hathak leŋ ba hi. Aêŋ ijom ma Luk hik thô nena Yisu miŋ halêm ek nêŋ nê Israel ijom bulubiŋ ami. Mi, halêm ek nêŋ nê Israel lôk nê loŋ buyar bulubiŋ imbiŋ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ” bêŋ anôŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 60 mena 70 AD la. Ma haveŋ yam ma hato kapya Aposel haviŋ.

Abô môn

¹* Anyô bêŋ Tiapilus, avômalô bêŋ anôŋ eto kapya hathak nôŋ takatu ba bôk hik anôŋ hêk yêlô malêvôŋ. ²Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaŋ. Nê êŋ êmô hatôm Wapômbêŋ anêŋ nê ku ek enaŋ abô hadêŋ avômalô. ³Aêŋ ba yaleŋmavi anôŋ ba yahato kapya êntêk hadêŋ o hathak nôŋ takêŋ ek malê nena yada yahadam ku bêŋ anôŋ ek yahanar hik abô takêŋ liŋ hathak Yisu anêŋ ku sapêŋ ek yenaŋ abô êŋ imbitak êtôm loho mavi. ⁴Yahato abô takêŋ ek nêŋ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holaŋô, êŋ ma abô avanôŋ.

Aŋela hayô ek Sekalaia

⁵Sêbôk atu ba Kiŋ Helot hayabiŋ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêŋ athêŋ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviŋ nê ôdôn atu ba iniŋ athêŋ nena

Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêŋ Alon anêŋ limi haviŋ. ⁶Thai êmô thêthôn mavi hêk Wapômbêŋ ma, ma ethak esopa abô balabuŋ lôk Anyô Bêŋ anêŋ abô sapêŋ ba iniŋ kambom mi. ⁷Ma doŋtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸Wak te ma ôdôn Abiya iniŋ waktavôŋ nindum ku êmô unyak mathêŋ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êŋ. ⁹*Thêlô esopa nê êbôk da iniŋ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêŋ anêŋ unyak mathêŋ ba ni ek êmbôk kamuŋ ôv mavi. Êŋ ma Sekalaia anêŋ athêŋ habitak ba yani hi Wapômbêŋ anêŋ unyak ek êmbôk da. ¹⁰Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêŋ anôŋ imiŋ unyak viyaiŋ ba eteŋ mek imiŋ.

¹¹Êŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te hayô ek Sekalaia ba hamiŋ loŋ êbôk da ôv mavi anêŋ loŋ vianôŋ. ¹²Sekalaia hayê aŋela, êŋ ma hasoŋ ba hakô kambom. ¹³Ma doŋtom aŋela hanaŋ, “Sekalaia, miŋ ôkô ami. Anêŋ mek ma Wapômbêŋ halaŋô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêŋ athêŋ nena Jon. ¹⁴Ma tem lemmavi bêŋ anôŋ. Amena êŋ habitak ma avômalô bêŋ anôŋ tem leŋiŋmavi ¹⁵*ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ imiŋ Anyô Bêŋ ma. Yani miŋ hatôm inum yak waiŋ lôk ŋaŋ maniŋ vi ami. Hamiŋ talêbô la denaŋ ma tem Lovak Mathêŋ êmbôlô yani kapô siŋ. ¹⁶Ma tem endom avômalô Israel bêŋ anôŋ ba ini êndêŋ Anyô Bêŋ, thêlônin Wapômbêŋ. ¹⁷*Ma yani tem êmôn ek Anyô Bêŋ ma anêŋ lôklokwaŋ lôk ku lo loŋ ma tem êtôm Elia anêŋ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbitak kapôlônin doŋtom. Lôk indum nê leŋôndôn kôtôn leŋôndôn ekyav ek nedaŋô nê thêthôn iniŋ auk mavi. Ma yani tem indum aêŋ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ êyô.”

¹⁸Ma Sekalaia hanaŋ hadêŋ aŋela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêmbiŋ abô êŋ aisê?”

¹⁹*Ma doŋtom aŋela hanaŋ viyaŋ nena, “Ya Gebliel, ba yahamiŋ Wapômbêŋ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ abô mavi êntêk êndêŋ o. ²⁰Yôv

* 1:1: Ap 1:1 * 1:9: Kis 30:7 * 1:15: Nam 6:2-3
9:21

* 1:17: Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * 1:19: Dan 8:16;

ma ondarjô, miñ hôêvhavij yenarj abô ami. Aênj ba vembôlêk tem putup ba miñ hatôm onarj abô ami endeba yenarj abô êntêk injik anônj êtôm waklavônj atu ba Wapômbênj hanarj am.”

²¹ Avômalô eyabinj Sekalaia aleba mi ma leñijhabî nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathenj kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yaiñ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak barj iyom ma miñ hanarj abô ami. Aênj ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wênj te hêk unyak mathenj kapô.

²³ Sekalaia hadum anênj ku yôv ma yani havôhi anênj unyak. ²⁴ Haverj yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabenj. Ma havurj i hatôm ayônj baherjvi. ²⁵ Ma hanarj nena, “Anyô Bêñ lamavi ba hadum nôm êñj ek ya ba hêv yenarj mama vê hêk avômalô maleñij.”

Añela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasabenj hatôm ayônj baherjvi ba lahavute, ma Wapômbênj hêv añela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô. ²⁷ *Yani hi hadênj avi muk te anênj athênj nena Malia. Malia anênj avômalô bôk epesanj abô yôv ek nendom yani êndênj anyô te anênj athênj nena Josep. Josep ma Kiñ Devit anênj lim. ²⁸ Añela hi hadênj Malia ma hanarj, “Waklêvônj mavi o! Anyô Bêñ hêv lamavi anônj hadênj o ba hamô havij o.”

²⁹ Ma Malia halañô abô êñj ma hasorj kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰ Ma doñtom añela hanarj hadênj yani, “Malia, miñ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbênj anênj lamavi. ³¹ *Ondarjô, tem osabenj ba onja okna te ba ondam anênj athênj nena Yisu. ³² *Yani ma tem imbitak anyô lôk athênj bêtj. Ma tem nendam yani nena Wapômbênj Leñ anênj Nakaduñ. Ma tem Anyô Bêñ Wapômbênj nêñ lim Devit anênj ku kiñ êndênj yani. ³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anênj avômalô iniñ kiñ wak nômbênj intu sapênj. Ma anênj ku eyabinj anênj avômalô hatôm nêñ yak ami ma mi anônj.”

³⁴ Ma Malia hanarj hadênj añela aêntêk, “Nôm êñj tem imbitak aisê am? Miñ bôk yahêk havij anyô te ami.”

³⁵ Ma añela hanarj nena, “Lovak Mathenj tem êlêm êndôk o ma Wapômbênj Leñ anênj lôklokwanj tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem mathenj ba nendam nena Wapômbênj Anênj Nakaduñ. ³⁶ Ondarjô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôñna ba elam yani nena avi yamu, ma doñtom lêk hasabenj ba anênj ayônj baherjvi ba lahavute ba tem embathu amena te. ³⁷ *Nômlate miñ malaiñ ek Wapômbênj indum ami.”

³⁸ Ma Malia hanarj, “Ya ma Anyô Bêñ anênj avi ku. Ba indum êndênj ya êtôm intu honarj.” Êñj ma añela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

³⁹ Ma Malia hatak anênj loñ ma hi ketherj ba hayô malak te atu ba hêk loñ dumlolê anênj Judia. ⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anênj unyak kapô ma hanarj waklêvônj mavi hadênj Elisabet. ⁴¹ Ma Elisabet halañô anênj abô ma amena hapundik hamiñ yani la kapô ba Lovak Mathenj havôlô yani kapô siñj. ⁴² Êñj ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hanarj, “Wapômbênj hêv lamavi bêtj anônj hadênj o hamônj ek avi vi. Ba tem indum mavi êndênj o imbiñ amena intu ba hamiñ o kapôlôm. ⁴³ Ma doñtom ya avi alê te ba yenarj Anyô Bêñ anênj talêbô halêm ek êñjê ya? ⁴⁴ Ondarjô, yahalañô anênj waklêvônj, êñj ma amena êntêk hamiñ yalenj soam lamavi ba hapundik. ⁴⁵ Bôk holañô Wapômbênj anênj abô ba hôêvhavij nena tem indum aênj. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anênj yey

⁴⁶ *Ma Malia hanarj, “Yakapôlônj habô Anyô Bêñ anênj athênj, ⁴⁷ ma yadahôlônj lamavi hadênj Wapômbênj atu ba hêv ya bulubij ⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anênj avi oyarj atu ba hadum anênj ku.

Avômalô sapênj tem nenarj nena Wapômbênj hêv lamavi hadênj ya hatôm wak nômbênj intu sapênj

⁴⁹ ek malê nena Wapômbênj Lôklokwanj Anônj hadum nômbênj ek ya.

Ma anênj athênj ida êñjêk mathenj.

* 1:27: Mat 1:16,18 * 1:31: Ais 7:14; Mat 1:21-23 * 1:32: 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7 * 1:37: Stt 18:14 * 1:46: 1Sml 2:1-10 * 1:50: Sng 103:13,17 * 1:51: 2Sml 22:28

⁵⁰ *Yani hathak hêv kapô hadênj nê takatu ba elanjô anênj abô hadênj sêbôk ma êntêk ma emberj yam imbiŋ.

⁵¹ *Yani hadum ku bênbênj hathak yani anênj lôklokwaŋ.

Ma hathak havalonj avômalô takatu ba êbôl ma habi i hi.

⁵² *Ma hathak hamô nê bênbênj iniŋ lôklokwaŋ lu.

Ma hêv athênj bênj hadênj nê athênj mi.

⁵³ *Ma hathak havakônj avômalô takatu ba ema kisi hathak nômmavi anênj ba leŋjiviyak.

Ma doŋtom nê lôk nômkama bênj, ma hathak hêv i vê ba i oyaj.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Ma yani hathak hêv anênj avômalô ku Israel sa, ma lahabi anênj abô atu ba bôk havak haviŋ Ablaham lôk anênj limi sapênj nena tem laimbi i ba nêmmi i sa wak nômbênj intu sapênj.

⁵⁶ Ênj ma Malia hamô haviŋ Elisabet hatôm ayônj lô vêmmi ma halehi anênj loŋ hathak loŋbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ŋaj

⁵⁷ Ma Elisabet anênj waklavônj embathu hayô ba havathu okna te. ⁵⁸ Ênj ma Elisabet anênj thalaleŋ lôk anênj avômalô elanjô nena Anyô Bênj hêv kapô bênj hadênj yani ba intu êbôl lôk leŋjiviyak.

⁵⁹ *Ma amena ênj hamô hatôm wak baherjvi ba lahavulô, ma anênj avômalô êlêmmi ek neŋgothe anênj kupik. Ma leŋjiviyak nêmmi lambô Sekalaia da anênj athênj êndênj okna ênj. ⁶⁰ Ma doŋtom talêbô hanarj nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

⁶¹ Ma thêlô enarj hadênj yani nena, “Libumi la miŋ bôk ewa athênj Jon ami.”

⁶² Ênj ma thêlô enarj hik lambô liŋ hathak baherjvi nena nendam anênj athênj aisê?

⁶³ Aênj ba hanarj hathak barj nena neja aselerj te êlêmmi. Ma hato nena, “Okna ênj anênj athênj ma Jon.” Ma thêlô sapênj êyê athênj ênj ba esonj kambom. ⁶⁴ Ma ketherj oyaj ma Sekalaia hanarj abô hathak loŋbô ba habô Wapômbênj anênj athênj. ⁶⁵ Ma avômalô malak ênj êyê nômmi ênj ba êkô kambom. Ma

abô ênj hi haveŋ Judia iniŋ loŋ takatu ba hamô dumlolê sapênj. ⁶⁶ Ma thêlô enarj hadênj i nena, “Anyô Bênj anênj lôklokwaŋ hamô haviŋ amena êntêk ba emberj yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anênj yeŋ

⁶⁷ Yôv ma Lovak Mathenj hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanarj abô plopet aêntêk,

⁶⁸ * “Anyô Bênj, Israel iniŋ Wapômbênj, lêk halêmmi ek nêmmi anênj avômalô vê ênjêk iniŋ malaiŋ. Ba intu nanêmmi athênj bênj êndênj yani.

⁶⁹ *Yani hêv Anyô Lôklokwaŋ te habitak anênj anyô ku Devit anênj thalaleŋ ek nêmmi alalô bulubiŋ.

⁷⁰ Yani hadum aênj hatôm sêbôk ba hanarj hadênj anênj plopet mathenj ba enarj nena

⁷¹ *tem Wapômbênj nêmmi alalô bulubiŋ ênjêk nê vovak lôk nê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷² *Aênj ba yani hêv kapô ek alalôaniŋ bumalô lôk lahabi anênj tabô mathenj.

⁷³ *Abô atu ba yani bôk havak bal-abuŋ haviŋ alalôaniŋ kamik Ablaham nena

⁷⁴ tem nêmmi alalô bulubiŋ ênjêk nê vovak iniŋ lôklokwaŋ ek alalô nandum anênj ku ma miŋ nakô ami

⁷⁵ *ek namô mathenj lôk thêthônj ênjêk Wapômbênj ma êtôm wak nômbênj intu sapênj.

⁷⁶ *Aênj ba, yenaŋ okna, tem ômmi ek ôpôpêk Anyô Bênj anênj loŋôndê ek êlêmmi ba intu tem nendam o nena Wapômbênj Leŋ anênj plopet.

⁷⁷ *Lôk ôndônj anênj avômalô ek neyala nena Wapômbênj tem nêmmi i bulubiŋ esak hêv iniŋ kambom vê.

⁷⁸ *Alalôaniŋ Wapômbênj lahiki bênj anênj ba intu hêv kapô ba tem indum nômmi ênj lôk nêmmi anênj wak êlêmmi anênj leŋ

* 1:52: Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6 * 1:53: Sng 34:10 * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20 * 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2 * 1:71: Sng 106:10 * 1:72: Stt 17:7; Sng 105:8-9 * 1:73: Stt 22:16-17 * 1:75: Tit 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3 * 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2

⁷⁹ek nêmbô deda êndên avômalô takatu ba bôk ema ba êmô momanjinij bêt kapô. Lôk anênj deda ênj tem nêmbô alalô sa ek nambenj lojôndê labali mavi.”

⁸⁰Ma Jon halumbak bêt ma habitak lôk-lokwanj hathak hêhvahinj. Ênj ma hi hamô loj thiliv ba hayabinj anênj waklavônj êlêm yainj ek indum anênj ku ênjêk avômalô Isael malenjij.

2

*Malia havathu Yisu
(Mat 1:18-25)*

¹Waklavônj ênj ma Sisa Ogastus havak abô majarj ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabinj i inij athênj. ²Wak ênj ma mônj anônj ek gavman hawa avômalô inij athênj. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovins Silia inij gavman bêtj. ³Ênj ma avômalô sapênj i inij malak ôdônj nenanena ek neja inij athênj. ⁴Josep habitak anênj Kinj Devit anênj thalalerj. Ba intu hatak Nasalet anênj Galili ma hi Devit anênj malak ôdônj Betlehem anênj Judia. ⁵Yani hi havinj Malia ek neto thainij athênj. Avi ênj bôk epesanj anênj abô yôv ek nendom êndênj Josep. Ma wak ênj ma Malia hasaberj.

⁶Êmô Betlehem denanj ma Malia anênj waklavônj hayô ek embathu. ⁷Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanjao inij kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Angela hayô ek nê eyabinj bok

⁸Ma nê eyabinj boksipsip doho êmô loj ênj viyainj ba eyabinj inij bok hadênj bôlôvônj. ⁹Ma Anyô Bêt anênj angela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêt anênj deda lôkmanjinj habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰Ma dorjtom angela hananj nena, “Minj nôkô ami. Odañô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapênj lejinjmavi anônj. ¹¹Lêk êntêk hêk Devit anênj malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêmbô môlô bulubinj. Yani ma Anyô Bêtj, Mesia^{*} atu ba Wapômbênj bôk hatak ek nêmbô anênj avômalô bulubinj. ¹²Môlô tem ôngô amena

kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanjao inij kabum. Nôm ênj ma hatôm lavônjinj ek môlô ôngô.”

¹³Angela hananj yôv ma kethenj oyanj ma angela bêt anônj anênj lenj êlêm ivinj yani. Ma êbô Wapômbênj anênj athênj ba enanj aêntêk,

¹⁴* “Nômbô Wapômbênj anênj athênj lôkmanjinj esak lejinjbum.

Ma pik ma anênj labali êmô imbinj avômalô takatu ba Wapômbênj lamavi hathak.”

Îjê eyabinj bok i êyê Yisu

¹⁵Angela etak thêlô ba i malak lenj ma nê eyabinj bok enanj hadênj i, “Alôana ek nagê nôm atu ba Anyô Bêtj hananj hadênj alalô nena lêk habitak Betlehem.”

¹⁶Ênj ma thêlô i kethenj ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanjao inij kabum. ¹⁷Thêlô êyê yôv ma enanj abô takatu ba angela hananj hadênj i hathak amena ênj. ¹⁸Ma avômalô elañô nê eyabinj bok inij abô ênj ba esonj kambom.

¹⁹*Ma Malia lahabi abô takênj ba havalonj loj hêk kapô. ²⁰Ma nê eyabinj boksipsip ele i ma êbô Wapômbênj lôk lejinjmavi anônj hadênj Wapômbênj hathak nôm takatu ba thêlô êyê lo elañô hatôm atu ba angela hananj hadênj i.

Elam Yisu anênj athênj

²¹*Wak bahenjvi ba lahavulô hale ba hi ma engothe okna ênj anênj kupik ba elam anênj athênj nena Yisu. Athênj ênj ma Malia minj hasaberj ami denanj ma angela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

²²*Josep lo Malia inij waklavônj nimbitak maburj ênjêk Wapômbênj ma hayô hatôm balaburj atu ba Mose bôk hato. Ênj ma ewa Yisu ba i Jerusalem ek nêmbô êndênj Anyô Bêtj ²³*hatôm anênj balaburj bôk hananj yôv nena, “Nômbô anyô mônj sapênj êndênj Wapômbênj.” ²⁴*Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêtj anênj balaburj bôk hananj nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

²⁵Ma anyô te hamô Jerusalem ba anênj athênj nena Simeon. Yani ma anyô thêthônj ba hasopa abô balaburj dedaunj mavi. Yani

* 2:11: Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anênj ôdônj ma ^{*}Ôpatu ba Wapômbênj hêv ek nêmbô avômalô bulubinj.” * 2:14: Luk 19:38 * 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2

* 2:24: Wkp 12:8

hayabinj Mesia atu ba tem nêem Isael thêlvô. Ma Lovak Mathêj hamô havinj Simeon.
²⁶ Ma Lovak Mathêj bôk hanañ hadêj yani yôv nena tem miñ ema ami ma êmô endeba ênjê Anyô Bêj anêj Mesia vêmam. ²⁷ Ma Lovak Mathêj halom yani ba hi Wapômbêj anêj unyak mathêj. Yani hamô denañ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêm ek nesopa abô balabun. ²⁸ Ma Simeon hasip okna hamô ban ma habô Wapômbêj ba hanañ aêntêk,
²⁹ "Anyô Bêj Wapômbêj, ya anêem anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenmavi êtôm atu ba bôk hovak abô havinj ya.

³⁰ * Lêk yamaleñ hayê nôem atu ba hôêv ek nêem yêlô bulubinj.

³¹ Hôpôpêk nôem êj hêk avômalô sapêj maleñij.

³² * Nôm êj ma hatôm deda ek avômalô loj buyañ nêgê,
 ma tem nêem athên lôkmanginj êndên anêem avômalô Isael."

³³ Yisu anêj lambô lo talêbô elanj Simeon anêj abô atu ba hanañ hathak okna êj ba eson kambom. ³⁴ * Êj ma Simeon hêv mek hadêj thêlvô ma hanañ hadêj Malia aêntêk, "Wapômbêj hatak okna êntêk ek indum avômalô Isael bêj anôj nênem yak ma bêj anôj nimbiyô nimij. Yani tem êmô êtôm Wapômbêj anêj lavôñij te ma doñtom avômalô bêj anôj tem miñ nênemimbij yani ami. ³⁵ Êj ma avômalô bêj anôj iniñ auk loj kapô tem imbitak loj yair. Ma tem kapôlôm indij o êtôm bij vovak hadabêj bimdaluk kisi."

³⁶ Ma plopet avi te hamô havinj ba anêj athên nena Ana. Yani ma Panuel anêj nalavi ba habitak anêj Asel anêj ôdôn. Yani bôk avôdônna ba anêj sondabêj hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô havinj yamalô hatôm sondabêj baherji ba lahavuju. ³⁷ Vêem ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêj bêj anôj. Wak lo bôlvôn ma miñ hatak unyak mathêj ami, ma hathak hatak nôem ek nêem yer lo eter mek. ³⁸ Ma Simeon hanañ abô denañ, ma avi

êj hi habobo thêlvô ma hêv lamavi hadêj Wapômbêj. Ma hanañ abô hathak okna êj hadêj avômalô takatu ba êmô ek eyabinj waklavôn atu ba Wapômbêj nêem avômalô Isael vê ênjêk iniñ malaiñ.

³⁹ * Josep lo Malia idum nômkama sapêj hatôm atu ba Anyô Bêj anêj balabun hanañ vêm ma ele i iniñ malak Nasalet hêk Galili. ⁴⁰ Ma okna halumbak ba habitak lôklokwañ. Ma anêj auk mavi bêj anôj. Ma Wapômbêj anêj wapôm hamô havinj yani.

Yisu hamô unyak mathêj kapô

⁴¹ * Sondabêj nômbêj intu ma Yisu anêj talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê waklavôn anêj athên nena Hale ba Hi.*

⁴² Ma Yisu anêj sondabêj hatôm laumij ba lahavuju, ma thêlvô idum aên ba ethak ba i Jelusalem ek nêgê waklavôn êj. ⁴³ Waklavôn bêj êj hale halôk ma thêlvô ele i iniñ loj. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denañ. Ma talêbô lo lambô êthôn ba i. ⁴⁴ Ma eson nena lêk havinj anêj avômalô vi ba hi la. Ba everj wak daluk te vêm ma êyê mi, êj ma i êbôlêm yani haveñ iniñ avômalô malêvôn. ⁴⁵ Ma doñtom miñ êpôm ami, êj ma êvôi Jelusalem hathak loñbô ek nêmbôlêm yani. ⁴⁶ Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathêj kapô. Yani hamô havinj kêdônwaga doho ba hanañ iniñ abô ma hanañ hik thêlvô liñ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elanj anêj abô lôk anêj auk bêj ma eson kambom. ⁴⁸ Êj ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom havinj. Ma talêbô hanañ, "Yenañ okna, hudum malê aên? Yai akô kambom ba abôlêm o."

⁴⁹ Ma Yisu hanañ viyañ nena, "Mamu ôbôlêm ya eka? Miñ oyala nena tem yamô Wakamik anêj unyak ami e?" ⁵⁰ Ma doñtom êthôn anêj abô êj anêj ôdôn paliñ.

⁵¹ * Yôv ma hi havinj talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma hanañ iniñ abô ba hasopa. Ma talêbô havalon abô takên loj hêk kapô.

⁵² * Yisu habitak bêj ma anêj auk mavi anôj. Ma Wapômbêj lôk avômalô leñij-mavi hathak yani.

* 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11

* 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10

* 2:34: Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8

* 2:39:

Mat 2:23 * 2:41: Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8

* 2:41: Sêbôk ma Wapômbêj anêj ajela ik Ijip iniñ apenena môn vônô. Ma hayô Isael ma hayê thalaleñ hamô iniñ unyak abôlêk, êj ma hale ba hi ba miñ hik Isael te vônô ami.

* 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4

3

Jon anyô hathik ñaŋ hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

¹ Hadêŋ sondabêŋ laumiŋ ba labaherŋvi atu ba kiŋ Sisa Taibelias hayabiŋ Lom, ma Pontius Pailat hayabiŋ Judia, ma Helot hayabiŋ Galili, ma yaŋ molok Pilip hayabiŋ Itulia lo Takonitis, ma Lisaniaŋ hayabiŋ Abilene, ² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêt êbôk da. Hadêŋ wak êŋ ma Sekalaia nakaduŋ Jon hamô loŋ thiliv, ma Wapômbêŋ hêv anêŋ abô hadêŋ yani. ³ *Êŋ ma Jon hi haveŋ loŋ takatu ba hamô habobo ñaŋ Jolodaŋ ma hanaŋ ek avômalô nede kapôlônŋ liliŋ ba nisik ñaŋ ek Wapômbêŋ nêmiŋ inin kambom vê. ⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêŋ kapyia nena,

“Kaêk te dalam haveŋ loŋ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loŋôndê ek Anyô Bêŋ êlêm,
ma nopesaŋ ba imbitak thêthôn ek
yani.

⁵ Nusivuŋ kolosoŋ sapêŋ siŋ
ma node dumlolê sapêŋ pesa ba im-
bitak kalôn mavi.

Ma nopesaŋ loŋôndê lokbaŋ ba im-
bitak thêthôn,

ma loŋôndê kekela ma nopesaŋ ba
imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêŋ tem nêgê
Wapômbêŋ anêŋ kobom atu ba hêv
avômalô bulubiŋ.” Aisaia 40:3-5

⁷ *Avômalô bêt anôn i hadêŋ Jon ek isik thêlô ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô ma umya kambom anêŋ nali ba osoŋ nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ e? Mi anôn! ⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliŋ. Ma miŋ lemimimbi auk takatu ba nonaŋ êndêŋ am nena, ‘Abraham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthôn.’ Mi, yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm enja valu takêntêk ba epesaŋ Abraham anêŋ limi esak. ⁹ *Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdôn yôv ek alokwaŋ takatu ba miŋ hik anôn mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêŋ atu ba elañô anêŋ abô enaŋ hik yani liŋ, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô anêŋ kwêv ju hamô ma nêmiŋ yaŋ êndêŋ anyô yaŋ atu ba kwêv mi. Ma anêŋ nômiŋ hamô ma nêmiŋ aêŋ iyom.”

¹² *Ma ñê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiŋ ba enaŋ hik yani liŋ nena, “Kêdônŋwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hanaŋ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom inin anyô bêt hanaŋ iyom ma miŋ noja vi oyaŋ ami.”

¹⁴ Ma ñê vovak doho enaŋ hik yani liŋ haviŋ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanaŋ nena, “Miŋ o mathalaleŋ êndêŋ avômalô ek noja inin valuseleŋ oyaŋ ami. Lôk miŋ osau ñê idum abô ek onja anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anêŋ vuli ma hatôm môlô.”

¹⁵ Avômalô Israêl ethak êv maleŋiŋ ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêŋ ma eson nena yani ma Mesia la.

¹⁶ *Êŋ ma Jon hanaŋ hadêŋ i nena, “Yahathik môlô hathak ñaŋ, ma donŋtom ôpatu ba tem embeŋ ya yam anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ. Yani ma anyô lôk athêŋ bêt ma ya ma yaônâlôk ba intu miŋ hatôm yapole anêŋ vakapô bokŋgôp anêŋ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matheŋ lôk atum. ¹⁷ Yani tem isuv nômiŋ anêŋ kupik vê ba êndô anôn êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvônŋ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanaŋ abô bêt anôn haviŋ ek imbi avômalô leŋiŋ liŋ ba hathak kobom êŋ ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêt hadêŋ thêlô.

¹⁹ *Vêmiŋ ma Jon hathaŋ Galili inin Anyô Bêŋ Helot hathak anêŋ kambom takatu ba hadum ba hanaŋ te bêt nena, “Aisê ka howa mamuyaŋ molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êŋ ma Helot hadum kambom yaŋ hathak loŋbô nena hatak Jon hamô koladônŋ.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

* 3:3: Ap 13:24 * 3:7: Mat 12:34; 23:33 * 3:8: Jon 8:33,39 * 3:9: Mat 7:19 * 3:12: Luk 7:29 * 3:16: Ap 13:25 * 3:19: Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 * 3:22: Jon 1:32

²¹Jon hathik avômalô bêt anêt halôk n̄arj aleba hathik Yisu haviñ. Hathik vêt ma Yisu hamiñ ba haterj mek ma leñ hakyav.

²²*Ma Lovak Matherj halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêt leñ ba hanañ nena, “O ma yenañ okna atu ba yalenjhaviñ videdaũ. Ma yalenjmavi anêt hathak o.”

²³*Yisu hadum anêt ku môt haveñ avômalô maleñj, ma anêt sondabêt ma habobo 30. Ma avômalô eson nena yani ma Josep nakaduñ.

Ma Josep ma Heli nakaduñ.

²⁴Ma Heli ma Matat nakaduñ.

Matat ma Livai nakaduñ.

Livai ma Melki nakaduñ.

Melki ma Janai nakaduñ.

Janai ma Josep nakaduñ.

²⁵Josep ma Matatias nakaduñ.

Matatias ma Amos nakaduñ.

Amos ma Nahum nakaduñ.

Nahum ma Esli nakaduñ.

Esli ma Nagai nakaduñ.

²⁶Nagai ma Mat nakaduñ.

Mat ma Matatias nakaduñ.

Matatias ma Semen nakaduñ.

Semen ma Josek nakaduñ.

Josek ma Joda nakaduñ.

²⁷Joda ma Joanan nakaduñ.

Joanan ma Lesa nakaduñ.

Lesam Selubabel nakaduñ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduñ.

Sealtiel ma Neli nakaduñ.

²⁸Neli ma Melki nakaduñ.

Melki ma Adi nakaduñ.

Adi ma Kosam nakaduñ.

Kosam ma Elmadam nakaduñ.

Elmadam ma El nakaduñ.

²⁹El ma Josua nakaduñ.

Josua ma Eliesel nakaduñ.

Eliesel ma Jolim nakaduñ.

Jolim ma Matat nakaduñ.

Matat ma Livai nakaduñ.

³⁰Livai ma Simeon nakaduñ.

Simeon ma Juda nakaduñ.

Juda ma Josep nakaduñ.

Josep ma Jonam nakaduñ.

Jonam ma Eliakim nakaduñ.

³¹Eliakim ma Melea nakaduñ.

Melea ma Mena nakaduñ.

Mena ma Matata nakaduñ.

Matata ma Natan nakaduñ.

Natan ma Devit nakaduñ.

³²*Devit ma Jesi nakaduñ.

Jesi ma Obet nakaduñ.

Obet ma Boas nakaduñ.

Boas ma Salmon nakaduñ.

Salmon ma Nason nakaduñ.

³³Nason ma Aminadap nakaduñ.

Aminadap ma Atmin nakaduñ.

Atmin ma Alni nakaduñ.

Alni ma Heslon nakaduñ.

Heslon ma Peles nakaduñ.

Peles ma Juda nakaduñ.

³⁴Juda ma Jekop nakaduñ.

Jekop ma Aisak nakaduñ.

Aisak ma Ablaham nakaduñ.

Ablaham ma Tela nakaduñ.

Tela ma Naho nakaduñ.

³⁵Naho ma Seluk nakaduñ.

Seluk ma Leu nakaduñ.

Leu ma Pelek nakaduñ.

Pelek ma Ebel nakaduñ.

Ebel ma Sela nakaduñ.

³⁶*Sela ma Kainan nakaduñ.

Kainan ma Alpaksat nakaduñ.

Alpaksat ma Sem nakaduñ.

Sem ma Noa nakaduñ.

Noa ma Lamek nakaduñ.

³⁷Lamek ma Metusela nakaduñ.

Metusela ma Inok nakaduñ.

Inok ma Jalet nakaduñ.

Jalet ma Mahalalel nakaduñ.

Mahalalel ma Kenan nakaduñ.

³⁸*Kenan ma Inos nakaduñ.

Inos ma Set nakaduñ.

Set ma Adam nakaduñ.

Adam ma Wapômêt nakaduñ.

4

Sadañ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Matherj hadum ku lôklokwarj hamô Yisu kapô, êñ ma hatak n̄arj Jolodanj hêk. Ma Lovak Matherj halom yani ba hi loñ thiliv. ² Ma hamô loñ êñ hatôm wak 40 ek Sadañ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miñ hayañ nômi aleba hama kisi.

* 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42

* 3:32: Rut 4:17-22

* 3:36: Stt 11:10-26

* 3:38: Stt 4:25-26

³Ma Sadarj hanarj hadêj yani, “Avanônj, o Wapômbêj anêj Nakadurj ma onarj ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴*Ma dorjtom Yisu hanarj viyarj, “Wapômbêj anêj kapy a hanarj, ‘Anyô miñ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’”

⁵Vêm ma Sadarj halom Yisu ba hathak dumlolê bêtj te ba hi daku anêj dum. Ketherj oyarj ma hik pik êntêk anêj loj lôkliyyak sapêj thô hadêj yani. ⁶Ma hanarj hadêj Yisu, “Nêm yanêm loj takêj iniñ athêj bêtj lôk iniñ lôkmangirj sapêj êndêj o ek oyabinj. Nôm takêj ma yenarj ba yalenjhavinj yanêm êndêj opalê, êj ma tem yanêm. ⁷Aêj ba hôêv yêj hadêj ya, ma tem yanêm nômkama takêntêk sapêj êndêj o.”

⁸*Ma Yisu hanarj, “Wapômbêj anêj kapy a hanarj, ‘Nêm yêj êndêj Wapômbêj anêm Anyô Bêtj lôk undum yani iyom anêj ku.’”

⁹Yôv ma Sadarj halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiñ unyak matherj anêj vôv. Ma hanarj, “Avanônj, o ma Wapômbêj anêj Nakadurj ma ôsôv kisi nu tamu pik ¹⁰ek malê nena bôk eto yôv nena,

“‘Yani tem nêm anêj aŋela ek neyabinj o mavi ¹¹lôk nisip o ek miñ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’” *Kapy a Yêj 91:11-12*

¹²*Ma Yisu hanarj, “Wapômbêj anêj kapy a hanarj nena, ‘Miñ osaê Wapômbêj anêm Anyô Bêtj ami.’”

¹³*Sadarj halôk Yisu la ek indum kambom takêj vêm ma hatak yani ba hi ma hayabinj wak yarj.

Yisu hadum ku môj daluk hêk Galili (Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴Hathak Lovak Matherj anêj lôklokwarj ma Yisu hale hi Galili hathak lojbô. Ma abô hathak yani haverj loj takêj sapêj. ¹⁵Ma hadônj thêlô hamô iniñ unyak yêj ba avômalô sapêj ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu (Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶Ma Yisu hi Nasalet, loj êj intu anêj loj halumbak bêtj hamô. Ma Sabat ma hi unyak yêj hatôm anêj kobom hathak

hadum. Haviyô hamiñ ek esam Wapômbêj anêj abô. ¹⁷Ma êv plopet Aisaia anêj kapy a hadêj yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanarj aêntêk,

¹⁸“Anyô Bêtj anêj Lovak Matherj hamô haviñ ya ek malê nena Anyô Bêtj hatak ya ek yanarj anêj Abô Mavi êndêj avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanarj bêtj êndêj jê takatu ba êmô koladônj ek nede yairj

lôk yanarj êndêj jê malejij pusip ek nêgê tak esak lojbô

ma yanja jê takatu ba anyô vi êv vovarj hadêj i vê

¹⁹*lôk yanarj nena lêk ma Anyô Bêtj anêj waklavônj hik anêj lamavi thô.” *Ai-saia 62:1-2*

²⁰Êj ma hik kapy a sirj ma hêv hadêj ôpatu ba hayabinj kapy a malôk hamô biñ. Ma avômalô sapêj ititij yani. ²¹Ma hanarj nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêj anêj kapy a ba olanô intu lêk hik anônj.”

²²*Ma thêlô sapêj esonj ba enarj nena anêj abô ma mavi anônj. Ma dorjtom enarj, “Yani ma Josep anêj nakadurj iyom, aêj e?”

²³Ma Yisu hanarj hadêj thêlô, “Yahay-ala nena mômô tem nonarj abô loj kapô te êndêj ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alanô nômk takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêj ênjêk anêm malak ôdônj imbiñ.’”

²⁴*Ma hanarj, “Yanarj avanônj êndêj mômô nena plopet te hi anêj malak ôdônj ma anêj avômalô miñ ethak ewa yani thô ami. ²⁵*Yanarj avanônj biñ êndêj mômô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Islael iniñ avi tôp bêtj anônj êmô. Ma Wapômbêj hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêj lô ma wata te haviñ ba bôm bêtj habitak loj êj.

²⁶*Ma dorjtom Wapômbêj miñ hêv Elia ba hi hadêj avi Islael te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêj avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniñ pik.

²⁷*“Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Islael bêtj anônj êpôm palê

* 4:4: Lo 8:3 * 4:8: Lo 6:13-14 * 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18; 4:15 * 4:19: Ais 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kin 17:1,7 * 4:26: 1Kin 17:8-16 * 4:27: 2Kin 5:1-14

lepla. Ma doɽtom thêlô te miɽ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loɽ buyaɽ Naiman anêɽ Silia iyom sa.

²⁸ “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeɽ elaɽô abô takêɽ ba leɽiɽmaniɽ kambom. ²⁹ Ma iviyô imiɽ ma êv Yisu vê hêk anêɽ malak. Ma êmô yani siɽ hi hadêɽ dumlolê atu ba elav iniɽ malak hamô anêɽ dum. Ma êmô siɽ hadêɽ loɽ kambom te ek nêso yani pônêɽ êndôk. ³⁰ Ma doɽtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvônɽ ba havenɽ ba hi.”

Yisu hêv ɽgôk vê

(Mak 1:21-28)

³¹ Vêv ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêɽ Galili. Ma Sabat ma hadônɽ avômalô.

³² *Thêlô elaɽô anêɽ abô ba esonɽ kambom ek malê nena anêɽ abô ma lôklokwaɽ bo-maɽ.

³³ Ma unyak yeɽ êɽ, ma anyô te atu ba ɽgôk lelaik hamô haviɽ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ “Ei. Yisu anêɽ Nasalet, hôlek ek undum malê te êndêɽ yêlô? Hôlek ek umbuliɽ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêɽ anêɽ Anyô Matherɽ.”

³⁵ Ma doɽtom Yisu hathaɽ ɽgôk êɽ ba hanaɽ, “O bônônɽ ma otak ôpêntu.” Ma ɽgôk êɽ hadum ba ôpêɽ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvônɽ ma hatak ôpêɽ ba hi ma miɽ habuliɽ ôpêɽ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêɽ esonɽ kambom ba enaɽ hadêɽ thêlôda nena, “Malê êntêk aêɽ am? Yani hanaɽ hadêɽ ɽgôk lelaik hatôm anyô lôk athêɽ bêɽ ma anêɽ abô ma lôklok-waɽ bomaɽ ba ɽgôk elaɽô ba ele yaiɽ ba i.”

³⁷ Ma abô hathak yani hi havenɽ loɽ bêɽ êɽ sapêɽ.

Yisu hadum ɽê lôk liɽiɽ bêɽ anônɽ mavi

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeɽ ma hi Saimon anêɽ unyak. Ma Saimon yaɽjavi hapôm liɽiɽ vovaɽ kambom. Ma thêlô enaɽ ek Yisu nêv yani sa. ³⁹ Êɽ ma Yisu hi habobo avi êɽ ma hathaɽ liɽiɽ êɽ ma liɽiɽ êɽ hatak yani. Ma kethêɽ oyaɽ ma haviyô ba hapôpêk nôv ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa ɽê lôk liɽiɽ lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak baɽ hayô hêk tomtom ma sapêɽ ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ɽgôk etak avômalô

bêɽ anônɽ ba ele yaiɽ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêɽ Anêɽ Nakaduɽ.” ɽgôk takêɽ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaɽ i ek bônônɽ.

⁴² Lôkbôk momaɽiniɽ ma Yisu hatak loɽ êɽ hêk ma hi loɽ thiliv. Ma avômalô êbôlek yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonɽ yani loɽ ek miɽ etak thêlô ba ni loɽ buyaɽ ami. ⁴³ Ma doɽtom hanaɽ, “Wapômbêɽ hêv ya ba yahalêk ek yandum ku êɽ ba intu yana ek yanaɽ Abô Mavi esak Wapômbêɽ anêɽ loɽ lôkliɽyak êndêɽ avômalô malak yaɽ imbiɽ.” ⁴⁴ *Êɽ ma hi Judia iniɽ unyak yeɽ tomtom ma hanaɽ Wapômbêɽ anêɽ abô bêɽ hadêɽ i.

5

Yisu hêv ku lukmuk hadêɽ Saimon

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

¹ *Wak te ma Yisu hamiɽ kasukthôm Genesalet * anêɽ daɽ ma avômalô bêɽ anônɽ imiɽ ba elaɽô Wapômbêɽ anêɽ abô ba ililiɽ yani siɽ hawê havenɽ. ² Ma hayê ɽê ik alim etak iniɽ yeɽ luvi hamô liɽdaɽ ma i ithik iniɽ yakseɽ. ³ Êɽ ma hi hathak yeɽ êɽ yaɽ, yeɽ êɽ ma Saimon anêɽ. Ba intu hanaɽ hadêɽ Saimon nena, “Ôlêv ususuniɽ yeɽ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadônɽ avômalô.

⁴ Yani hadônɽ avômalô yôv ma hanaɽ hadêɽ Saimon nena, “Onja yeɽ ba nu kasuk malêvônɽ ma otak yakseɽ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanaɽ, “Anyô bêɽ, bôkam bôlevônɽ daim ma yêlô atak yakseɽ halôk kasuk aleba miɽ avôn alim te ami ma mi anônɽ. Ma doɽtom lêk honaɽ ba intu tem yêlô natak yakseɽ êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêɽ ma êvôn alim bêɽ anônɽ ba yakseɽ hadum ek itip. ⁷ Êɽ ma ik kaiyav hadêɽ yeɽ yaɽ atu ba thêlô idum ku êvôn alim haviɽ i nena nêlêk ek nêvêv thêlô sa. Êɽ ma êlêk ba etak alim halôk yeɽ luvi ba hayô siɽ ba hadum ek êmô yeɽ luvi sesonɽ.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lôk ɽê takatu ba êmô haviɽ yani êyê alim nômbêɽ atu ba êvôn ma esonɽ kambom. Êɽ ma Saimon halek vadônɽ lêlô hamô Yisu va luvi ma hanaɽ nena, “Anyô

* 4:32: Mat 7:28-29 * 4:41: Mat 8:29; Mak 3:11-12 * 4:44: Mat 4:23 * 5:1: Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * 5:1:

Genesalet ma kasukthôm Galili anêɽ athêɽ yaɽ. * 5:5: Jon 21:3-8

Bêñ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadam kambom.”¹⁰ Ma Sebedi anêñ nakaduñ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôn alim havin i êyê nôñ êñ ba esoñ kambom havin.

Ma Yisu hanar hadêñ Saimon, “Min ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôn alim.”¹¹ *Êñ ma ewa yey ba i ethak linđar. Ma etak iniñ nômkama sapêñ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôn te ma anyô palê lepla hatêtô linđupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôn lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanar, “Anyô Bêñ, lemhavin ma hatôm opesañ ya ek yenañ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êñ ma Yisu hasôm ôpêñ ma hanar, “Yalerhavin. Umbitak mabuñ mavi.” Ma kethen oyañ ma palê lepla hatak ôpêñ ma ôpêñ habitak linsin anôn.

¹⁴ *Ma Yisu hanar hadêñ ôpêñ nena, “Min onañ nôñ êntêk bêñ ami. Ma nu nuñgwik o thô êndên anyô habôk da lôk nêñ da êndên Wapômbên hatôm Mose bôk hanar yôv. Ma ñê êbôk da tem nenañ êndên avômalô sapêñ nena lêk o mabuñ mavi.”

¹⁵ Ma donjom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêñ anôn êlêm ek nedanôn anên abô lôk indum iniñ lijin mavi. ¹⁶ Ma donjom wak bêñ anôn ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loñ thiliv ek eter mek.

Yisu hadum anyô havuvin te mavi
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadôn avômalô. Ma ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ êlêm anên Jerusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêñ anên lôklokwañ hamô havin Yisu ek indum avômalô lôk lijin nimbitak mavi. ¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuvin te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak êñjêk ebobo Yisu. ¹⁹ Ma donjom avômalô bêñ anôn ba loñ putup ba min hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êñ ma ethak unyak vôn ma êñgô unyak vôn abyañ ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôn aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlônin êvhavin ma hanar hadên anyô havuvin atu nena, “Aiyañ, lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê.”

²¹ Ma Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ elañ abô êñ ma leñjhaba nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hason nena yani ma Wapômbên e? Anyô late min hatôm nêñ kambom vê ami ma Wapômbên iyom.”

²² Yisu hayala thêlônin auk ba hanar nena, “Aisê ka mólô lemimhikam hathak abô êntêk?” ²³ Abô alê intu vumvum ek yanañ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê’ mena ‘Umbiyô ombey.’ ²⁴ *Aên ba tem yangik Anyô Anên Nakaduñ atu thô êndên mólô nena anên athên ma bêñ ba hatôm nêñ kambom vê.” Êñ ma Yisu hanar hadên anyô havuvin atu aêntêk, “Yanañ êndên o nena umbiyô umin ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ²⁵ Kethen oyañ ma ôpêñ haviyô hamin avômalô malêvôn ma hawa anên yêm. Ma hi anên unyak ba habô Wapômbên anên athên. ²⁶ Ma avômalô sapêñ esoñ kambom ba êbô Wapômbên anên athên havin. Ma êkô ba enañ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôn te.”

Yisu halam Livai
(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anên athên nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanar hadên ôpêñ nena, “Ôlêm osopa ya.” ²⁸ Êñ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêñ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hangabôm nôñ bêñ hamô anên malak ek Yisu enañ. Ma ñê ewa takis bêñ anôn lôk avômalô vi eyañ nôñ havin thai. ³⁰ *Ma Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enañ abô dinđin hadên anên ñê ku nena, “Mólô oañ ba unum havin ñê takis lôk ñê idum kambom eka?”

³¹ Êñ ma Yisu hanar nena, “Ñê lôk lijin iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ñê lijin mi ma mi. ³² Ma aên iyom yahalêm ek yandam ñê takatu ba idum kambom ek nede kapôlônin liliñ. Ma min yahalêm ek yandam ñê thêthôn ami.”

* 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48 * 5:24: Jon 5:8 * 5:30: Luk 15:1-2

Enaj hik Yisu lij hathak kobom evak balabuŋ ek nôm

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³Ma thêlô enaj hadêŋ Yisu aêntêk, “Wak bêtŋ anôŋ ma Jon anêŋ nê ku evak balabuŋ ek nôm ek leŋiŋhabi Wapômbêtŋ, ma Palisi iniŋ nê ku idum aêŋ iyom. Ma aisê ka anêŋ nê ku eyaŋ nôm wak nômbêtŋ intu sapêŋ?”

³⁴*Ma Yisu hanaŋ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôm lôk leŋiŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nôm ami. ³⁵Ma doŋtom haveŋ yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nôm.”

³⁶Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te aêntêk, “Anyô te miŋ hatôm edabêtŋ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêŋ abyar siŋ esak ami. Hadum aêŋ ma habuliŋ sôp lukmuk lôk sôp bô iniŋ lêlêyaŋ haviŋ.

³⁷“Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e? Mil Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu ba bôk thektheŋ ba tem ipup ba waiŋ engasô ni. ³⁸Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ engasô ni ami.

³⁹“Ma doŋtom nê takatu ba inum waiŋ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiŋ lukmuk. Ba enaj, ‘Waiŋ bô ma vasiŋ mavi ek waiŋ lukmuk.’”

6

Yisu ma Sabat anêŋ alaj

(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹*Sabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i everŋ ku kapô te. Ma anêŋ nê ku everŋ haviŋ yani. Ma ewa wit anêŋ va ba ekamithiŋ hamô baheŋiŋ kapô ek anêŋ kupik nêŋ yak ek nejaŋ. ²*Ma Palisi doho êyê ba enaj, “Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nôm ek nanjaŋ ami. Ma doŋtom anêŋ nê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”

³*Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ nê môlô ema kisi ba idum e? ⁴*Yani habitak hayô Wapômbêtŋ anêŋ unyak matheŋ kapô ba hawa polom matheŋ atu ba matheŋ anôŋ. Polom êŋ ma nê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu

habuliŋ abô balabuŋ buêŋ. Ma doŋtom Devit hayaŋ ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba everŋ haviŋ yani ba eyaŋ.”

⁵Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat anêŋ Alaj.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baj hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶Sabat yaŋ ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ te ba hi ma hadôŋ avômalô. Ma anyô te hamô loŋ êŋ ba baj vianôŋ hatyôk. ⁷Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êmô ba ititiŋ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêm loŋôndê ek nanaŋ yani bêtŋ. ⁸Ma doŋtom hayala thêlônin auk ba hanaŋ hadêŋ anyô baj hatyôk atu nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê o.” Êŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ.

⁹Ma Yisu hanaŋ, “Yahadum ek yanaŋ in-jik môlô liŋ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêŋ balabuŋ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêŋ anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliŋ i ek nema?”

¹⁰Ma Yisu hatitiŋ thêlô sapêŋ hawê haveŋ ma hanaŋ hadêŋ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êŋ ma ôpêŋ hadum aêŋ ma baj habitak mavi hathak loŋbô. ¹¹Ma doŋtom nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi leŋiŋmaniŋ kambom ba enaj hadêŋ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêŋ Yisu?”

Yisu halam aposel laumiŋ ba lahavuju

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹²Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eteŋ mek. Ma bôlôvôŋ êŋ aleba hayaŋ ma hateŋ mek iyom hadêŋ Wapômbêtŋ.

¹³Hayaŋ ma halam nê takatu ba esopa yani ethak doŋtom. Ma habi baj hayô hamiŋ tomtom hatôm laumiŋ ba lahavuju ma halam i nena aposel. ¹⁴Ma halam Saimon ba hêv athêŋ lukmuk nena Pita hadêŋ yani ma yaŋ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduŋ ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ma Judas Jems nakaduŋ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêŋ ma hanaŋ Yisu bêtŋ.

* 5:34: Jon 3:29

* 6:1: Lo 23:25

* 6:2: Jon 5:10

* 6:3: 1Sml 21:1-6

* 6:4: Wkp 24:5-9

* 6:13:

‘Aposel’ anêŋ ôdôŋ nena nê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaŋ Wapômbêtŋ anêŋ abô.

Yisu hadum avômalô bêñ anôñ mavi
(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêñ jê ku êlôk ba i kalôñ bute. Ma avômalô nômbênj atu ba bôk esopa yani êmô loñ êñ lôk avômalô bêñ anôñ êlêm anêñ Judia lo Jelusalem ma avômalô ngwêk Taia lo Saidon êlêm haviñ. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedañ anêñ abô lôk indum iniñ jê lôk lijiñ mavi. Ma jê lôk ngôk lelaik ma Yisu hêv ngôk takêñ vê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêñ anôñ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêñ lôklokwañ bêñ anôñ habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimbitak mavi.

Yisu hadêñ avômalô
(Mat 5:1-12)

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanañ hadêñ i nena,

“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbênj anêñ loñ lôkliñyak ma tem môlônim.

²¹ * Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olañ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

²² * Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêñ Nakaduñ atu, ba êpôlik lôk êvôliñ dômiñ ma enañ abôma nena môlônim athêñ ma nôm ôvathek kambom.

²³ “Êñ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêñ lêk hamô malak lej. Sêbôk ma iniñ bumalô idum aêñ hadêñ plopet lôkthô.

²⁴ “Ma dorñtom kikaknena môlô jê lôk nômkama bêñ anôñ, lêk owa unim nômkama lôk lemimmavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalaiñ kambom ba nodañ.

²⁶ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapêñ êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyañ aêñ iyom.

Lemimimbiñ jê takatu ba ik vovak hadêñ môlô
(Mat 5:38-48)

²⁷ “Ma dorñtom yanañ êndêñ môlô takatu ba othak olañ yenañ abô nena lemimimbiñ jê takatu ba ik vovak hadêñ môlô ma nundum kobom mavi êndêñ jê êpôlik hathak môlô. ²⁸ Ma nonañ êndêñ Wapômbênj ek indum mavi êndêñ jê takatu ba enañ nena Wapômbênj imbuliñ môlô. Ma notêñ mek ek Wapômbênj indum mavi êndêñ jê takatu ba idum kambom hadêñ môlô. ²⁹ Ma anyô te hapetav malem dañ vi, ma nungwik vi liliñ ek epetav imbiñ. Ma anyô te havôv anêñ kwêv daim vê, êñ ma otak yani ek enja anêñ kwêv yañ imbiñ. ³⁰ Ma anyô te hanañ hik o liñ hathak nômkama, êñ ma nêñ iyom. Ma anyô te hawa anêñ nômkama, êñ ma miñ onañ lôklokwañ ek nêñ endelêñ ami. Dô. ³¹ * Ma kobom atu ba lemhaviñ anyô yañ indum êndêñ o, êñ ma undum aêñ êndêñ yani.

³² “Môlô lemimhaviñ jê takatu ba leñiñhaviñ môlô iyom, êñ ma osoñ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôñ, jê idum kambom ethak idum aêñ iyom. ³³ Ma môlô othak udum kobom mavi hadêñ jê takatu ba idum kobom mavi hadêñ môlô iyom, êñ ma osoñ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôñ, jê idum kambom ethak idum aêñ iyom. ³⁴ Ma môlô ôêv nômkama hadêñ jê takatu ba lemimhabi nena tem nêñem viyañ iyom, êñ ma osoñ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôñ, jê idum kambom ethak idum aêñ iyom. ³⁵ Ma dorñtom lemimhaviñ nundum kobom mavi, êñ ma lemimimbiñ jê êpôlik hathak môlô ba nundum kobom mavi lôk nôñem nômkama oyañ êndêñ i. Udum aêñ ma embeñ yam ma tem noja vuli bêñ, ma tem nômô êtôm Wapômbênj Leñ anêñ nali ek malê nena osopa yani anêñ bôk lo loñ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêñ jê palon lôk avômalô idum kambom haviñ. ³⁶ Ma môlô kapôlôlimin injik am esak avômalô lôkthô êtôm môlônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêñ.

Môlô miñ notatale anyô vi iniñ kobom ami
(Mat 7:1-5)

³⁷ * “Môlô miñ notatale anyô vi ami. Wapômbênj tem etatale môlô aêñ iyom! Ma miñ nonañ êndêñ anyô vi nena vovañ bêñ tem êpôm yani ami. Wapômbênj tem enañ

* 6:21: Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17

* 6:22: Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

* 6:31: Mat 7:12

* 6:37: Mat 6:14

* 6:38: Mak 4:24

ëndêrj mólô aênj iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêrj o, ma otak kapólôm ek ôpêrj. Êrj ma tem Wapômbêrj nê m anê m kambom vê aênj iyom.^{38*} Ma ôêv nômkama hadêrj avômalô ví, ma tem Wapômbêrj nê m nômkama êndêrj mólô. Yani tem nê m bêrj anôrj. Ma doŋtom yani hathak hasopa mólônim kobom. Mólô udum palorj ma tem yani indum aênj. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêrj indum aênj iyom êndêrj mólô.”

^{39*} Vê m ma Yisu hanarj abô lorj kapô te hadêrj thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yarj endom anyô mapusip yarj e? Mi anôrj. Thai luvi tem nê nê m yak êndôk lôv.

^{40*} Avômena ethak unyak ma miŋ bêrj ek iniŋ kêdôrjwaga ami. Ma doŋtom ethak unyak vê m ma tem nimbitak êtôm iniŋ kêdôrjwaga.

⁴¹ “Aisê ka hôyê siŋusik hamô mamuyarj madaluk ma miŋ lemhabi aselerj atu ba hapalarjanij hêk malemdaluk ami?

⁴² Ma aisê ka honarj hadêrj mamuyarj, ‘Aiyarj, yalerhaviŋ yanê m siŋusik vê ênjêk malem?’ O anyô abôyarj, nê m aselerj atu ba hapalarjanij hêk malem vê ek nôŋgô katô am ka nê m siŋusik atu ba hamô mamuyarj madaluk vê.”

Alokwarj lôk anêrj anôrj

(Mat 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ “Alokwarj mavi ma miŋ hathak hik anôrj kambom ami. Ma alokwarj kambom miŋ hathak hik anôrj mavi ami. ⁴⁴ Ma anyô ethak êyê alokwarj anêrj anôrj ma eyala nena alokwarj mavi mena alokwarj kambom. Ma anyô miŋ hatôm enja ngôbêrj mena bada êmô yak lôkmangij kapô ami. Milôk. ⁴⁵ Aênj ba anyô iniŋ kobom tem injik iniŋ kapólônij thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma doŋtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aênj ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siŋ intu tem enarj ende abôlêk.”

Kobom elav unyak

(Mat 7:24-27)

^{46*} “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêrj’ ma miŋ osopa yenaŋ abô ami? ⁴⁷ Ma ôpatu ba halê m hadêrj ya ba halarjô yenaŋ abô ba hasopa, êrj ma tem yangik ôpêrj anêrj bôk lo

lorj thô êndêrj mólô. ⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêrj unyak landij halôk pik lôk valu ba havalorj lorj majarj. Ma ŋambô bêrj hayô ba hayôkwij unyak êrj, ma doŋtom miŋ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalorj lorj majarj. ⁴⁹ Ma doŋtom ôpatu ba halarjô yenaŋ abô ma miŋ hasopa ami, êrj ma hatôm halav anêrj unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ŋambô bêrj hayô ba hayôkwij unyak êrj, ma hapu ketherj oyarj ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêrj hêvhaviŋ

(Mat 8:5-13)

¹ Yisu hanarj abô takêrj hadêrj avômalô vê m ma hi Kapaneam. ² Ma anyô vovak laik te anêrj Lom hamô ba yani lamavi hathak anêrj anyô ku te, ma doŋtom anêrj anyô ku êrj hapôm lijij kambom ba hadum ek ema. ³ Anyô vovak laik atu halarjô nena Yisu lêk hamô lorj êrj, êrj ma yani hêv Islael iniŋ ŋê bêrjbêrj doho ba i hadêrj Yisu ek nenaŋ injik yani lijij ek êlê m indum anêrj anyô ku êrj mavi. ⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enarj, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nê m yani sa. ⁵ Ôpêrj hathak lahaviŋ alalô avômalô Islael ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeaŋ.”

⁶⁻⁸ Êrj ma Yisu hi haviŋ thêlô. Thêlô ebobo anêrj unyak ma anyô vovak laik êrj hêv anêrj anyô mólô doho ba i hadêrj Yisu ma enarj, “Anyô Bêrj, ya miŋ anyô mavi ek ôlê m yenaŋ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aênj iyom ma ya miŋ anyô mavi ek yasôk yanggê o ami. Yada yahamô anyô bêrj te vibij ma yenaŋ ŋê vovak êmô ya vibij aênj iyom. Ba yahanarj hadêrj yenaŋ ŋê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahanarj hadêrj yarj nena, ‘Ôlê m,’ ma halê m. Ma yahanarj hadêrj anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humij daim ba honarj ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halarjô ôpêrj anêrj abô ba hasorj kambom ma hik i liliŋ havôhi ma hanarj hadêrj avômalô nômbêrj atu ba everj yani yam nena, “Yanarj êndêrj mólô nena miŋ bôk yahayê anyô te anêrj pik Islael anêrj hêvhaviŋ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma nê takatu ba enaṅ abô haviṅ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijiṅ atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ḡama te liṅ

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêṅ athêṅ nena Nain. Ma anêṅ nê ku lôk avômalô bêṅ anôṅ i haviṅ yani. ¹² Thêlô ebobo malak êṅ anêṅ badêṅ abôlêk ma avômalô malak êṅ ewa anyô ḡama te ba ele yaiṅ ba i. Yani ma avi tôp te anêṅ nakaduṅ doṅtom êṅ iyom. Ma avômalô malak êṅ bêṅ anôṅ i haviṅ avi tôp lôk nakaduṅ ḡama atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êṅ ma lahiki ba hanaṅ hadêṅ yani nena, “Miṅ ondaṅ andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak baṅ hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpêṅ imiṅ tiṅiṅ. Ma Yisu hanaṅ, “Anyô muk, yanaṅ êndêṅ o, umbiyô!” ¹⁵ *Ma anyô ḡama êṅ haviyô hamô ma hanaṅ abô, ma Yisu hêv ôpêṅ hadêṅ talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapêṅ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ ba enaṅ, “Plopet bêṅ te lêk habitak alalô malêvôṅ. Ma Wapômbêṅ lêk halêm ek nêṁ anêṅ avômalô sa.” ¹⁷ Êṅ ma abô hathak Yisu anêṅ ku atu ba hadum hi havenṅ avômalô Judia iniṅ loṅ sapêṅ lôk pik buyaṅ takatu ba habobo haviṅ.

Jon hêv nê ku ju ba i ek nenaṅ injik Yisu liṅ (Mat 11:2-19)

¹⁸ Jon anêṅ nê ku enaṅ hadêṅ yani hathak nôṁ takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anêṅ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenaṅ injik Yisu liṅ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêṅ bôk habutiṅ abô ek nêṁ êlêm mena yêlô nayabiṅ anyô yaṅ?”

²⁰ Anyô ju êṅ êyô ek Yisu ma enaṅ, “Jon anyô hathik ḡaṅ hêv yai ba alêm ek nanaṅ injik o liṅ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêṅ bôk habutiṅ abô ek nêṁ êlêm mena yêlô nayabiṅ anyô yaṅ?’”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijiṅ lomalama mavi lôk hêv ngôk kambom bêṅ anôṅ vê hêk avômalô. Ma hadum nê maleniṅ pusip bêṅ anôṅ êyê tak. ²² *Vêṁ ma hanaṅ hadêṅ thai aêntêk, “Nôbônu ma nonaṅ êndêṅ Jon esak nôṁ takatu ba mamu ôyê lo olaṅô. Nê maleniṅ pusip êyê tak, ma nê verṅiṅvuyiṅ evenṅ, ma nê palê lepla ibitak

mavi, ma nê leṅiṅôndôṅ kôṭôṅ elarṅ abô, ma nê ḡama iviyô hathak loṅbô ma nê siv elarṅ Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonaṅ êndêṅ Jon esak nôṁ takêṅ. ²³ Ma nê takatu ba êyê ya ba evaloṅ iniṅ êvhaviṅ loṅ, nêṁô lôk leṅiṅmavi.”

²⁴ Ma Jon anêṅ anyô ku êvôi ma Yisu hanaṅ abô hathak Jon hadêṅ avômalô nena, “Bôk môlô u loṅ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e?” ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayaṅ nôṁ mavi lomalama e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êṁô kiṅ anêṅ unyak ma miṅ êṁô loṅ thiliv ami. ²⁶ *Môlô u loṅ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanoṅ! Ma doṅtom yanaṅ êndêṅ môlô nena Jon ma bêṅ ek plopet sapêṅ. ²⁷ Bôk eto hathak ôpêṅ hêk Wapômbêṅ anêṅ kapya nena, “‘Odaṅô, tem yanêṁ yenaṅ anyô ku te êṁôṅ ek o,

ek enaṅ yenaṅ abô bêṅ ek

êpôpêk loṅôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

²⁸ “Yanaṅ êndêṅ môlô nena Jon ma bêṅ ek avômalô pik sapêṅ. Avi te miṅ bôk havathu anyô te aêṅ ami ma mi. Ma doṅtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak, ôpêṅ ma bêṅ ek Jon.”

²⁹ * (Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk nê ewa takis haviṅ ba intu elarṅ abô atu ba Yisu hanaṅ hathak Jon ma enaṅ, “Wapômbêṅ anêṅ kobom ma thêthônṅ anôṅ.” ³⁰ *Ma doṅtom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuṅ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliṅ dômiṅ hadêṅ loṅôndê atu ba Wapômbêṅ hik thô hadêṅ i.)

³¹ Ma Yisu hanaṅ, “Yanaṅ aisê esak avômalô bôlôṅ êntêk? Ma thêlô hatôm malê?

³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êṁô loṅ ethak doṅtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“‘Yêlô abi yey beleṅ ek môlô nondo yey, ma doṅtom miṅ olo yey ami.

Ma yêlô alaṅ asêṅ malêṅ ek môlô nodanṅ, ma doṅtom miṅ olaṅ ami.’

³³ “Ma avômalô bôlôṅ êntêk êtôm avômena takêṅ. Jon anyô hathik ḡaṅ halêm ma hatip ek nôṁ lôk waiṅ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onaṅ nena ngôk hamô haviṅ yani. ³⁴ *Ma doṅtom Anyô Anêṅ Nakaduṅ

* 7:15: 1Kiṅ 17:23; 2Kiṅ 4:36

* 7:16: Luk 1:68

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18

* 7:26: Luk 1:76

* 7:29:

Luk 3:12 * 7:30: Mat 21:32

* 7:34: Luk 15:2

atu halêm ma miŋ hatip ek nô m lo waiŋ ami. Ba intu môlô onaŋ, ‘Ōngô, anyô êŋ hathak hayaŋ nô m lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniŋ anyô môlô.’ ³⁵ Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ auk tem injik anôŋ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êŋ ma thêthônŋ anêŋ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nô m ôv mavi

³⁶ Palisi te dalam Yisu hi ek enjaŋ nô m imbiŋ yani. Êŋ ma yani hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak ma halôk hamô ek enjaŋ nô m.

³⁷ *Ma avi sek te anêŋ loŋ êŋ halaŋô nena Yisu lêk hayaŋ nô m hamô Palisi atu anêŋ unyak. Êŋ ma hawa nô m ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êŋ. ³⁸ Ma halêm hamiŋ Yisu dô m habobo valuvi ma halaŋ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ. Ma haliŋu Yisu vakapô lôbôlônŋ ma hawa nô m lêŋlêŋ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nô m êŋ ma lahabi nena, “Yisu ma miŋ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêŋ anêŋ auk ma hanaŋ, “Saimon, yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ êndêŋ o.”

Ma Saimon hanaŋ, “Kêdônŋwaga, onaŋ.”

⁴¹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô ju bôk ewa valuseŋ hêk anyô bêŋ te. Anyô yaŋ hawa hatôm 500, ma yaŋ hawa hatôm 50 ba iniŋ viyaŋ hêk. ⁴² Ma thai miŋ hatôm nê nê m valuseŋ êŋ viyaŋ ami. Ma anyô bêŋ êŋ hanaŋ hadêŋ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’ ”

Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik Saimon liŋ nena, “Lemhabi nena anyô ju êŋ yaŋsê intu lahaŋiŋ ôpêŋ bêŋ anôŋ?”

⁴³ Ma Saimon hanaŋ viyaŋ nena, “Yaŋ atu ba hawa valu bêŋ la.”

Ma Yisu hanaŋ, “Anê m auk ma mavi.”

⁴⁴ Ma Yisu hik i liliŋ ma hayê avi êŋ ma hanaŋ hadêŋ Saimon, “Nô ngô avi êntêk. Yahabitak hayô anê m unyak kapô ma miŋ hôêv ŋaŋ ba yahathik yaveŋ ami. Ma doŋtom avi êntêk hathik yaveŋ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ. ⁴⁵ Ma miŋ huliŋu ya ami, ma doŋtom

avi êntêk haliŋu yaveŋkapô lôbôlônŋ. ⁴⁶ Ma miŋ howa nô m lêŋlêŋ ba hongasô hayô hamô yaleŋkadôk ami, ma doŋtom avi êntêk hawa nô m lêŋlêŋ ôv mavi ba hangasô hayô hamô yaveŋkapô. ⁴⁷ Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ o nena avi êntêk lahaŋiŋ ya bêŋ anôŋ ba intu alalô ayala nena anêŋ kambom bêŋ anôŋ bôk hêv yak yôv. Ma doŋtom avômalô takatu ba esonŋ nena iniŋ kambom takatu ba Wapômbêŋ hêv vê ma dokte iyom, êŋ ma leŋiŋhaviŋ yani dokte aêŋ iyom.”

⁴⁸ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ nena, “Anê m kambom sapêŋ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹ Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêŋ unyak elanô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Anê m hôêvhaviŋ hêv o bulubiŋ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹ Yôv ma Yisu hi haveŋ malak lôbôlôbô ba hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. ² *Ŋê ku laumiŋ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniŋ ŋgôk lôk liŋiŋ vê eveŋ haviŋ yani. Avi takatu te ma Malia anêŋ Magadala sêbôk ba ŋgôk bahenŋvi ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yaŋ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiŋ Helot anêŋ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêŋ anôŋ haviŋ. Avi takêŋ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nô mkama.

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk (Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴ Avômalô bêŋ anôŋ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlê m ethak doŋtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ ku. Ma hapaliv yaŋvêk takêŋ ma vi halôk loŋôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpô m ba eyaŋ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doŋtom pik êŋ moma ba yaŋvêk êŋ hayenŋ ba hama. ⁷ Ma vi halôk loŋ yak lôkmariŋŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vôv. ⁸ Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêŋ ma hik anôŋ ba hatôm 100.”

* 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

* 7:50: Luk 8:48; 18:42

* 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma halam nena, “Môlô nê lôk lemôndônŋ ma nodaŋ abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêŋ nê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdônŋ. ¹⁰ Ma yani hanaŋ nena, “Wapômbêŋ lêk hik anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôklinyak thô hadêŋ môlô yôv. Ma doŋtom avômalô vi ma yahathak yahananŋ hathak abô loŋ kapô ijom. Ba intu

“thêlô êyê, ma doŋtom miŋ êyê katô ami.

Ma thêlô elanŋ, ma doŋtom miŋ eyala anêŋ ôdônŋ katô ami.” *Aisaia 6:9*

¹¹ Ma Yisu hanaŋ nena, “Abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdônŋ ma aêntêk. Yarŋvêk ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ abô. ¹² Yarŋvêk takatu ba halôk loŋondê ma hatôm avômalô takatu ba elanŋ Wapômbêŋ anêŋ abô, ma haverŋ yam ma Sadaŋ hayô ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô vê hêk thêlô kapôlônŋ ek miŋ nênmimibinŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ miŋ hatôm nêŋ thêlô bulubinŋ ami. ¹³ Ma yarŋvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elanŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba evalonŋ lôk leŋinŋmavi. Ma doŋtom iniŋ ngalôk miŋ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhavinŋ bidoŋna ijom ma malaiŋ hayô ma etak iniŋ êvhavinŋ. ¹⁴ Ma yarŋvêk takatu ba halôk yak lôkmanginŋ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elanŋ Wapômbêŋ anêŋ abô, ma doŋtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêŋ malaiŋ lôk anêŋ nômkama lôk anêŋ nôŋ mavi hathivuŋ Wapômbêŋ anêŋ abô sinŋ ba thêlô miŋ ik anônŋ ami ma mi. ¹⁵ Ma doŋtom yarŋvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlônŋ mavi ba maleŋ lêlê. Thêlô elanŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba evalonŋ loŋ majar. Êŋ ma hatôm imiŋ lôklokwaŋ ba ik anônŋ mavi.

Miŋ evuŋ atum lam anêŋ deda ami
(*Mak 4:21-25*)

¹⁶ “Anyô miŋ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uŋ kapô mena ivuŋ hamô loŋ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêŋ hamiŋ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. ¹⁷ Nômkama takatu ba ivuŋ hêk loŋ kapô ma tem nimbitak loŋ yaiŋ. Ma nômkama takatu ba ivuŋ i êmô loŋ momaniniŋ ma tem nimbitak yaiŋ ek sapêŋ

neyala i. ¹⁸ Aêŋ ba môlô nodaŋ yenaŋ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaŋ abô katô ma tem Wapômbêŋ indum ba yani eyala nômkama doho imbinŋ. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ hayala yenaŋ abô ami, ma tem Wapômbêŋ enja auk takatu ba ôpêŋ hasonŋ nena bôk hawa yôv vê ênjêk ôpêŋ.”

Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ

(*Mat 12:46-50; Mak 3:31-35*)

¹⁹ Ma Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ êlêm ek nêgê yani, ma doŋtom avômalô bêŋ anônŋ imiŋ loŋ sinŋ ba miŋ hatôm nêgê yani ami.

²⁰ Êŋ ma anyô te hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Lemtambô lôk môlôviyaŋ imiŋ yaiŋ ba leŋinŋhavinŋ nêgê o.”

²¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Yenaŋ wakatik lôk aiaŋ thêlô ma nê takatu ba elanŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba esopa.”

Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama

(*Mat 8:23-27; Mak 4:35-41*)

²² Wak te ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êŋ ma ewa yeŋ ba i. ²³ Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesonŋ êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴ Êŋ ma i ik Yisu liŋ ba enaŋ, “Anyô bêŋ, anyô bêŋ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathaŋ lovak lôk kasuk budum bêŋ takatu ba ema ba êk tinŋ.

²⁵ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlônim ôêvhavinŋ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esonŋ kambom ba enaŋ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaŋ abô hadêŋ kasuk lo lovak ba elanŋ anêŋ abô ba esopa?”

Yisu hêv ngôk vê hêk anyô te

(*Mat 8:28-34; Mak 5:1-20*)

²⁶ Ma thêlô ewa yeŋ êŋ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniŋ pik. Loŋ êŋ hêk Galili vi tuvulu. ²⁷ Ma thêlô ethak liŋ ma Yisu hatak yeŋ ba hi, ma anyô te atu ba ngôk hamô haviŋ yani anêŋ loŋ êŋ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêŋ bôk hatak anêŋ malak ma hi hamô siô ba haverŋ kôlôlônŋ. ²⁸⁻²⁹ Nê loŋ êŋ ethak ekak ôpêŋ baŋ lo va lusu hathak seŋ ma êv anyô te ek eyabinŋ, ma doŋtom ngôk êŋ hayô ba hayôkwîn ôpêŋ ma hamô seŋ êŋ kisi. Ma habi ôpêŋ vôkê ma hi hamô loŋ thiliv.

* 8:10: Ais 6:9-10 *

8:16: Mat 5:15; Luk 12:33

* 8:17: Mat 10:26; Luk 12:2

* 8:18: Mat 25:29; Luk 19:26

Ma anyô êṅ hayê Yisu ma hanaṅ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ ṅgôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êṅ ma ôpêṅ halam lôklala bomaṅ nena, “Yisu, o ma Wapômbêṅ Leṅ Anôṅ Biṅ anêṅ Nakaduṅ, lemhaviṅ undum malê êndêṅ ya? Miṅ nêṃ vovaṅ êndêṅ ya ami!”

³⁰ Êṅ ma Yisu hanaṅ hik ôpêṅ liṅ, “Anêṃ athêṅ nena?”

Ma ôpêṅ hanaṅ, “Yenaṅ athêṅ nena ṅê Vovak Lubuṅlubuṅ” ek malê nena ṅgôk bêṅ anôṅ êṃô yani kapô.

³¹ Ma ṅgôk takêṅ enaṅ lôbôlôṅ hadêṅ Yisu nena, “Miṅ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêṃ yêlô ni êndôk bok takêṅdaku ba êṃô dum endaku.” Êṅ ma Yisu halôk hathak iniṅ auk. ³³ Ma ṅgôk takêṅ etak ôpêṅ ma i êlôk bok takêṅ kapô. Ma bok takêṅ elaviṅ kethêṅ ba i hadêṅ loṅ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ṅaṅ halok sapêṅ vônô.

³⁴ Ma ṅê takatu ba eyabiṅ bok êyê nôṃ êṅ ma êsôv ba i enaṅ mayaliv haveṅ lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêṃ ek nêḡe nena malê te habitak loṅ êṅ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ṅgôk bêṅ anôṅ bôk êṃô haviṅ yani ba lêk anêṅ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ṅê takatu ba êyê nôṃ êṅ enaṅ hadêṅ avômalô hathak nôṃ takatu ba hadum ba anyô lôk ṅgôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêṅ êkô ba elowaliṅ kambom ba enaṅ ek Yisu etak i ba ni buyaṅ. Aêṅ ba Yisu hathak yerṅ ma thêlô êvôṃ Galili hathak loṅbô.

³⁸ Ma anyô lôk ṅgôk atu lêk mavi ba hanaṅ lôklokwaṅ hadêṅ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiṅ o e?” Ma doṅtom Yisu hêv ek êmbôni anêṅ loṅ ba hanaṅ, ³⁹ “Onaṅ êndêṅ avômalô esak nômbêṅ atu ba Wapômbêṅ hadum hathak o.” Êṅ ma havôhi anêṅ loṅ ma hanaṅ hadêṅ avômalô sapêṅ hathak nômbêṅ atu ba Yisu hadum hadêṅ yani.

Avena ṅama lo avi liṅ

(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loṅbô ma avômalô bêṅ anôṅ lêk eyabiṅ yani êṃô liṅdaṅ ba ewa yani thô.

⁴¹ Ma anyô bêṅ hayabiṅ unyak yerṅ te halêṃ

ma anêṅ athêṅ nena Jailus. Yani halek vadôṅ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaṅ hik yani liṅ lôk kapô malaiṅ ek Yisu imbiṅ yani ba ini anêṅ unyak. ⁴² Ek malê nena anêṅ amena ma doṅtom iyom ba hapôm liṅ ba hadum ek ema. Amena êṅ anêṅ sondabêṅ ma hatôm laumiṅ ba lahavuju.

Êṅ ma Yisu hi haviṅ yani ma avômalô bêṅ anôṅ ekalabu yani siṅ. ⁴³ Ma avi te hamô loṅ êṅ ba hapôm liṅ thalaleṅ halom hatôm sondabêṅ laumiṅ ba lahavuju. Ma anyôla miṅ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êṅ halêṃ habobo Yisu dôṃlokwaṅ ma hasôm Yisu anêṅ kwêv daim anêṅ daṅ iyom ma kethêṅ oyaṅ ma thalaleṅ êṅ hakapok.

⁴⁵ Êṅ ma Yisu hanaṅ hik thêlô liṅ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêṅ enaṅ nena thêlô mi. Ma Pita hanaṅ, “Anyô Bêṅ, avômalô bêṅ anôṅ ekalabu o siṅ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doṅtom Yisu hanaṅ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenaṅ lôklokwaṅ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êṅ hayê nena miṅ hatôm imbuṅ i ami. Ba intu hakô ba halowaliṅ ba hi halek vadôṅ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaṅ hathak hasôm yani ma kethêṅ oyaṅ ma anêṅ thalaleṅ atu hakapok ba avômalô nômbêṅ atu elagô. ⁴⁸ *Ma Yisu hanaṅ hadêṅ avi êṅ, “Yenaṅ avena, anêṃ hôêvhaviṅ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanaṅ abô hamiṅ denaṅ ma anyô te halêṃ anêṅ Jailus anêṅ unyak ba hanaṅ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôṅwaga ma miṅ nêṃ malaiṅ êndêṅ yani ami.” ⁵⁰ Yisu halaṅ abô êṅ ma hanaṅ hadêṅ Jailus, “Miṅ ôkô ami. Nêṃimbiṅ iyom ma tem nalum avi mavi esak loṅbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêṅ unyak ma avômalô êṃô ba elay asêṅ malêṅ lôk leṅiṅ-malaiṅ bêṅ hathak yani. Ma Yisu hanaṅ, “Asêṅ dô. Yani hêk sôm iyom ma miṅ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiṅ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êṅ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviṅ yani.

⁵⁴ Êṅ ma havalorṅ avena hamô baṅ ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êṅ anêṅ dahô hayô halôk kupik hathak loṅbô

* 8:48: Luk 7:50

ma kethen oyar ma haviyô. Ma Yisu hanaŋ ek nênem nôm êndên avena êŋ ek enjaŋ.
⁵⁶ Ma anên talêbô lo lambô eson kambom. Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwan nena miŋ nenaŋ nôm êŋ bêŋ êndên anyôla ami.

9

Yisu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Yisu halam anên nê ku laumiŋ ba lahavuju ethak doŋtom ma hêv lôklokwan lôk athên bêŋ hadên i ek nênem ngôk sapên vê lôk nindum avômalô lijir mavi. ² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenaŋ abô esak Wapôm-bên anên loŋ lôkliŋyak lôk nindum avômalô lôk lijir mavi. ³ *Ma Yisu hanaŋ hadên thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miŋ noja kôm lo vak ma nôm lo valuselen imbiŋ ami. Ungwik kwên doŋtom ma miŋ noja kwên yar imbiŋ ami. ⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êŋ iyom endeba notak loŋ êŋ ek unu buyar. ⁵ Ma doŋtom loŋ takatu ba miŋ ewa môlô thô ami, ma waklavôn otak loŋ êŋ, ma ungwik vongo-var takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô malenir ek injik inir kambom thô.” ⁶ Yôv ma thêlô i ever lomalak lomalak ba enaŋ Wapôm-bên anên Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijir mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma opalê

(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)

⁷ *Anyô Bêŋ Helot hanaŋ nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêŋ anên hathak ek malê nena anyô doho enaŋ aêntêk, “Jon haviyô hêk ŋama hathak loŋbô.” ⁸ Ma anyô doho enaŋ, “Elia halêm,” ma doho enaŋ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loŋbô.” ⁹ *Êŋ ma Helot hanaŋ nena, “Bôk yahadabên Jon laselo kisi yôv, ma doŋtom Yisu ma opalê ba yahalaŋ avômalô enaŋ abôkama hathak yani?” Êŋ ma yani hadum ek ênjê Yisu.

Yisu havakôn avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰ Ma Yisu anên aposel êyô, ma enaŋ hathak nôm takatu ba thêlô idum bêŋ hadên Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anên athên nena Bet-saida. ¹¹ Ma doŋtom avômalô bêŋ anên

eyala nena Yisu lêk hi. Êŋ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanaŋ abô hathak Wapôm-bên anên loŋ lôkliŋyak ba hadum avômalô lôk lijir ibitak mavi.

¹² Ma yarŋir bôlôvôn ma Yisu anên nê ku êlêm ma enaŋ hadên yani nena, “Lêk yarŋir ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm inir nôm lôk loŋ nêjêk.”

¹³ Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môlôda nobakôn i.” Ma thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ nôm ma polom baheŋvi ma alim ju iyom hamô ba miŋ hatôm ami. Aên ba yêlô ana nanêm nôm vuli ek avômalô nôm-bên êntêk êŋ la?” ¹⁴ Thêlô enaŋ abô êŋ ek malê nena anyô bêŋ anên ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaŋ hadên anên nê ku nena, “Môlô nonaŋ êndên avômalô nena nesak doŋtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yar êtôm 5,000.” ¹⁵ Nê ku idum aên hadên avômalô ba sapên êlôk êmô biŋ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak lej ma hateŋ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadên anên nê ku ba ibi sam hadên avômalô nôm-bên atu. ¹⁷ Ma avômalô sapên eyar ba leŋirviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju.

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

¹⁸ Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anên nê ku iyom êmô haviŋ yani. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô lijir nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

¹⁹ *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋar. Ma doho enaŋ nena o ma Elia, ma doho enaŋ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loŋbô.”

²⁰ *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô lijir, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanaŋ viyar nena, “O ma Mesia atu ba Wapôm-bên hêv ek nê anên avômalô bulubiŋ.”

²¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ lôklokwan hadên thêlô ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndên anyôla ami. ²² *Ma yani hanaŋ nena, “Anyô

* 9:3: Luk 10:4-11 * 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

* 9:9: Luk 23:8 * 9:19: Luk 9:7-8 * 9:20: Jon

Anêñ Nakaduñ atu tem esopa Wapômbên anêñ lahavin ba enja vovañ bêt anôn. Ma Israel inin nê bêtên lôn nê bêtên êbôk da lôn nê lôkauk hathak abô balabun tem nêmbôlin dômin êndên yani. Ma Wapômbên tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liñ imbiyô esak loñbô.”

²³ *Ma yani hanar hadên avômalô sapên nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôlin dômin êndên yanida ma enja anên alovalañsij êtôm wak nômbên intu sapên ba esopa ya. ²⁴ *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêt anôn hathak anên lôkmala pik ma anên lôkmala êñ tem nêñ yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anên lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôn. ²⁵ Anyô te hawa nômkama pik sapên, ma doñtom miñ hasopa Wapômbên ami ba anên lôkmala hên yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôn, tem enja vovañ. ²⁶ *Ma anyôla mama ek ya lôn yenañ abô, ma emben yam atu ba ya Anyô Anên Nakaduñ yandaelêm imbiñ yenañ deda lôkmangin lôn lambô ma aña mathên inin deda lôkmangin, ma tem ya mama ek ôpên aên iyom. ²⁷ Aên ba yanañ avanôn êndên mólô nena Wapômbên anên loñ lôklinyak tem êlêm. Ma mólô vi atu ba umiñ loñ êntêk tem nômô lôkmala denañ ma ôngô nôm êñ imbiñ.”

Yisu liñkupik habitak yanda
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)

²⁸ Ma Yisu hanar abô êñ yôn ma wak baherñi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eter mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviñ yani. ²⁹ Yisu hateñ mek denañ ma thohavlo ma habitak yanda ba anên kwên habitak thapuk hatôm damak hên. ³⁰⁻³¹ *Ma kethên oyañ ma anyô lokwanju lôn deda bêt imiñ ba enañ abô havin yani, yañ ma Mose ma yañ ma Elia. Thai enañ abô hadên Yisu hathak nôñ takatu ba Yisu tem indum ba injik anôn êmô Jerusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. ³² *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô malên hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anên deda bêt lôn anyô ju imiñ iviñ

yani. ³³ Ma thai idum ek ini ma Pita hanar hadên Yisu aêntêk, “Anyô bêt, mavi anôn ek lôn alalô amô loñ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjlo, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôn abô atu ba enañ ba intu hanar aên.

³⁴ Pita hanar abô denañ ma buliv te hayô hava thêlô siñ ba thêlô êkô. ³⁵ *Ma abô te halêm anên buliv êñ kapô nena, “Intu ma yenañ Okna ba bôk yahatak yani yôn ek indum yenañ ku. Ba nodañô anên abô.” ³⁶ Abô êñ habitak yôn ma thêlô êyê Yisu iyom hamiñ. Pita lo Jems ma Jon miñ enañ hadên anyôla hathak nôñ takatu ba êyê lo elañô ami.

Yisu hên ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Haviyô hayañ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôn ba i, ma avômalô bêt anôn i êpôm yani. ³⁸ Ma anyô te halêm aêntêk, “Kêdônwaga, hatôm nêñ kapôlôm ek yenañ okna ba nêñ yani sa ek malê nena yenañ okna doñtom iyom. ³⁹ Ngôk te hathak hayôkwiñ yani ba kethên oyañ ma yani hanañ boloba ba halowalin kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êñ habulin yani liñkupik kambom anôn ba miñ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰ Yahanar hik anêm nê ku liñ lôklokwan ek nêñ ngôk kambom êñ vê, ma doñtom thêlô miñ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanar viyañ nena, “Yahamô havin mólô sawa daim ma doñtom miñ ôêvhavin ami ma owa auk lokbañ aleba yakapôlôn lôn hagiap hathak mólô. Onja okna êñ êlêm.”

⁴² Ma okna êñ haveñ denañ, ma ngôk êñ habi vônê halôn pik ba hadum ba okna halowalin kambom. Ma doñtom Yisu hathan ngôk lelaik êñ, ma hadum okna êñ ba habitak mavi ma hên hi hadên lambô hathak loñbô. ⁴³ Ma avômalô sapên eson kambom hathak Wapômbên anên lôklokwan bêt.

Yisu hanar bôlôn yañ hathak anên nana
(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalô sapên leñinhabi abô bêt anôn hathak nôñ takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanar hadên anên nê ku nena, ⁴⁴ * “Mólô

* 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27

* 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

* 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9

* 9:30-31:

Luk 9:22 * 9:32: 2Pi 1:16-18

* 9:35: Luk 3:22

* 9:44: Luk 9:22

nodaŋ abô êntêk katô. Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô baheniŋ.” ⁴⁵ *Ma anêŋ nê ku êthônŋ abô êŋ anêŋ ôdônŋ paliŋ ek malê nena havuŋ ek thêlô. Ma êkô ek nenaŋ injik yani liŋ ek enaŋ anêŋ ôdônŋ bêŋ êndêŋ thêlô.

Opalê intu anyô bêŋ?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

⁴⁶ *Ma Yisu anêŋ nê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêŋ ek nê ku vi. ⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlônŋ auk êŋ. Ma hawa amena te ba hadô hamŋ habobo yani. ⁴⁸ *Ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviŋ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviŋ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môle malêvônŋ intu anyô bêŋ ek môle.”

⁴⁹ Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêŋ athêŋ. Ma doŋtom yani ma miŋ alalô te ami ba intu yêlô anaŋ ek yani etak ku êŋ.”

⁵⁰ *Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Dô! Miŋ numiŋ yani loŋ siŋ ami. Ôpatu ba miŋ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniŋ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

⁵¹ Waklavônŋ Wapômbêŋ enja Yisu ni leŋ lêk habobo, êŋ ma yani lavidonŋ ek ni Jerusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônŋ ek yani. ⁵³ Ma doŋtom avômalô loŋ êŋ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jerusalem. ⁵⁴ *Ma nê ku Jems lo Jon êyê nôŋ êŋ ma enaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ, yai nandam atom êndôk ba êlêm anêŋ leŋ ek esaŋ thêlô e?” ⁵⁵ Ma doŋtom Yisu hik i liliŋ ma hayanda thai. ⁵⁶ Ma thêlô i malak yaŋ.

Ku bêŋ ek nesopa Yisu vaŋgwan

(Mat 8:18-22)

⁵⁷ Thêlô eveŋ loŋondê ba i ma anyô te hanaŋ nena, “Loŋ nômbêŋ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Avuŋ yatap iniŋ pik abyŋ hamô ma menak iniŋ unyak hamô

aliŋ, ma doŋtom ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma yenaŋ loŋ yaŋgêk ma mi.”

⁵⁹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô yaŋ nena, “Osopa ya.”

Ma doŋtom ôpêŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

⁶⁰ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Dô, nê ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma nu onaŋ abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak bêŋ.”

⁶¹ *Ma anyô yaŋ hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Anyô Bêŋ, tem yasopa o, ma doŋtom otak ya ek yanaŋ waklêvônŋ êndêŋ yenaŋ avômalô vêmam.”

⁶² Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba haveŋ loŋondê ma hik ma liliŋ miŋ hatôm indum ku ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv nê ku hatôm 72 ba i

(Mat 11:20-24)

¹ *Yôv ma Anyô Bêŋ hatak avômalô yaŋda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmônŋ ek yani ba i hadêŋ malak lônŋ sapêŋ atu ba yani tem ni.

² *Ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Nôm bêŋ anônŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doŋtom nê ku ma tomtom iyom. Aêŋ ba notêŋ mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêŋ nê ku ba ini ek nindum anêŋ ku. ³ *Môle nu. Yahêv môle ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuŋ yatap malêvônŋ. ⁴ *Ma miŋ môle noja valuseleŋ lôk vak lôk bokngôp imbiŋ ami. Ma miŋ nonaŋ abô pôk emberŋ loŋondê ami ma unu nundum ku êŋ ketheŋ.

⁵ “Môle ôyô unyak te kapô, ma nonaŋ êndêŋ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêŋ hatôm indum ba môle nômô yôhok mavi.’ ⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êŋ ba hêvhaviŋ, êŋ ma tem môle nim abô mavi êŋ êmô imbiŋ thêlô. Ma mi, ma tem abô êŋ êmbôlêm ek môle da esak loŋbô. ⁷ *Ma môle nômô unyak êŋ iyom. Ma môle ongwaŋ ba nunum êtôm atu ba êv hadêŋ môle iyom ek malê nena môle ma nê ku ba mavi ek avômalô neyabiŋ môle. Ma miŋ môle unu nosak unyak mayaliv ami.

* 9:45: Luk 18:34

* 9:46: Luk 22:24

* 9:48: Mat 10:40

* 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23

* 9:54: 2Kij 1:9-16

* 9:61: 1Kij 19:20

* 10:1: Mak 6:7

* 10:2: Mat 9:37-38; Jon 4:35

* 10:3: Mat 10:16

* 10:4: Mat 10:7-14;

Mak 6:8-11; Luk 9:3-5

* 10:7: 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

* 10:8: 1Ko 10:27

⁸ * “Môlô ôyô malak lôrj te ba ewa môlô thô ba êv nô m hadên môlô, êj ma môlông-gan. ⁹ Ma môlô nundum thêlônij avômalô lôk lijij nimbatak mavi, ma môlô nonarj aêntêk, ‘Wapômbên anên loj lôkli nyak lêk halêm habobo môlô.’ ¹⁰ Ma dojtom mij ewa môlô thô ami, êj ma môlô unu numij lojôndê ma nonarj nena, ¹¹ * “Yêlô ik voj-govanj venjkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbên anên loj lôkli nyak lêk halêm habobo môlô.’ ¹² * Yanarj êndên môlô nena waklavônj atu ba Wapômbên endelêm ek endarjô abô, êj ma avômalô loj atu ba mij ewa môlô thô ami, thêlônij malaij tem êmônj ek avômalô kambom anên Sodom.

¹³ * “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi loma-loma. Ma dojtom bôk yandum nômbithi takênj êmô Taia lo Saidon malêvônj, êj ma kethenj oyarj ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ngavu esak lejinj kadôk ek nede kapôlônij lijij. ¹⁴ Waklavônj atu ba Wapômbên endelêm ek endarjô abô, êj ma môlônim malaij tem bên anônj êmônj ek avômalô Taia lo Saidon injij! ¹⁵ Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athênj esak lej e? Mi, môlô tem unu jê jama injij loj!

¹⁶ * “Anyô halanjô môlônim abô, êj ma yani halanjô yenanj abô haviñ. Ma anyô havôlinj dô m hadênj môlô, êj ma yani havôlinj dô m hadênj ya haviñ. Ma anyô havôlinj dô m hadênj ya, êj ma yani havôlinj dô m hadênj ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviñ.”

Jê ku êvôlêm hathak lojbô

(Mat 11:25-27; 13:16-17)

¹⁷ Jê ku 72 takatu êvôlêm hathak lojbô ma lejinjmavi bên anônj ba enarj, “Anyô Bên, yêlô adum ku lomalama lôk êv ngôk vê hathak anêm athênj.”

¹⁸ * Ma Yisu hanarj aêntêk, “Yahayê Sadarj hêv yak anên lej hatôm damak. ¹⁹ * Odarjô, yahêv lôklokwanj hadênj môlô ek nombak umya lo danjavij pesa. Ma môlô hatôm

nômô Sadarj ôpatu ba lamanij hathak môlô anênj lôklokwanj sapênj lu. Ma nômlate mij hatôm imbulij môlô ami ma mi. ²⁰ * Ma môlô mij lemimmavi bên anônj esak ngôk elanjô môlônim abô ami ma mi, ma dojtom môlô lemimmavi esak Wapômbên bôk hatô môlônim athênj hêk lej.”

²¹ Yôv ma Lovak Matherj hadum Yisu anênj kapô lamavi ba hanarj, “Wakamik, O ma lej lo pik anênj alanj! Lêk huvurj anêm auk hadênj jê lôkauk lôk jê bênjbênj ma huik thô hadênj jê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athênj! Wakamik, avanônj oda hosopa anêm lemhavij ba intu hudum aênj.

²² * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapênj yôv. Ba anyô late mij hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late mij hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk jê takatu ba Nalum lahaviñ injik O thô êndênj i iyom.”

²³ Ma Yisu hik i lijij ba hanarj hadênj anênj jê ku iyom nena, “Wapômbên hadum mavi hadênj môlô ba môlô ôyê nô m takatu. ²⁴ Yanarj êndênj môlô nena sêbôk ma plopet lôk kirj bên anônj lejinjhaviñ nêgê nô m êntêk ba lêk môlô ôyê, ma dojtom mij êyê ami. Ma lejinjhaviñ nedanjô abô takêntêk ba lêk môlô olanjô, ma dojtom mij elanjô ami.”

Anyô Samalia mavi te

(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

²⁵ * Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balaburj hayô hamiñ ba hadum ek esaê Yisu ba hanarj, “Kêdônjwaga, yandum malê ek Wapômbênj nê m lôkmala atu ba nê m ô etôm wak nômbênj intu sapênj êndênj ya?”

²⁶ Ma Yisu hanarj hik yani lij aêntêk, “Abô balaburj hanarj malê? Êj ma oda osam abô êj ba lemimbi nena abô êj hanarj aisê?”

²⁷ * Ma yani hanarj nena, “Lemimimbij Anyô Bên unim Wapômbênj ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwanj lôk unim auk sapênj. Ma lemimbij anêm avômalô êtôm lemhavij oda.”

²⁸ * Ma Yisu hanarj nena, “Avanônj. Undum aênj ma tem ô m ô lôkmala.”

* 10:11: Ap 13:51; 18:6 * 10:12: Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * 10:16: Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * 10:18: Jon 12:31; ALK 12:8-9 * 10:19: Sng 91:13; Mak 16:18 * 10:20: Plp 4:3; ALK 3:5 * 10:22: Jon 3:35; 10:15 * 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5 * 10:28: Wkp 18:5

²⁹ Ma donptom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêḡ auk ma mavi, aêḡ ba yani hanarj nena, “Yenarj avômalô êḡ ma opalêla?”

³⁰ Ma Yisu hanarj viyarj aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êḡ ma ḡê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loḡôndê ma ewa anêḡ nômkama vani ba i. ³¹ Ma anyô habôk da te hasopa loḡôndê êḡ ba halôk ba hi. Êḡ ma yani hayê anyô êḡ, ma donptom yani habup halôk loḡôndê vi hale ba hi. ³² Aêḡ iyom ma Livai te halôk loḡôndê bô êḡ hale ma hayê ôpêḡ, ma ketheḡ oyarj habup halôk loḡôndê vi atu hale ba hi. ³³ Ma donptom anyô Samalia* te halom loḡôndê êḡ ba hi ma hayê ôpêḡ ba lahiki. ³⁴ Êḡ ma yani hi hadêḡ ôpêḡ ma hanḡasô waiḡ lôk nôm lêḡlêḡ hathak ôpêḡ anêḡ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêḡ ba hatak hayô hamô anêḡ bok donḡki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabinj ôpêḡ. ³⁵ Ma haviyô hayarj ma yani hêv valuselenj seleva ju hadêḡ unyak alarj ma hanarj nena, ‘Oyabinj anêḡ lijij êntêk mavi. Ma valu êntêk miḡ hatôm ami ba wak yarj atu ba yahalehalêm ma tem yanêm doho imbiḡ.’”

³⁶ Yisu hanarj abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanarj hik anyô lôkauk êḡ lijij aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba ḡê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêḡ avômalô te?”

³⁷ Ma anyô lôkauk hanarj viyarj nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêḡ yani.”

Ma Yisu hanarj hadêḡ ôpêḡ nena, “Nu ma undum aêḡ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniḡ unyak

³⁸ Yisu lôk anêḡ ḡê ku everj ba i ma Yisu habitak hayô malak lôḡ te ba hi. Ma avi te anêḡ athêḡ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêḡ unyak. ³⁹* Mata anêḡ yarj molok Malia hamô habobo Anyô Bêḡ valuvi ba halarjô anêḡ abô. ⁴⁰ Ma donptom Mata hadum ku bêḡ anôḡ ek hapôpêk nôm. Êḡ ma yani hi hadêḡ Yisu ma hanarj, “Anyô Bêḡ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêḡ anôḡ ma yenaḡ aiyaḡ molok miḡ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêḡ ya sa.”

⁴¹ Ma donptom Anyô Bêḡ hanarj viyarj hadêḡ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiḡ hathak nômkama lomaloma? ⁴²* Ma donptom nômlate iyom intu ba nômbêḡ ma Malia lêk hawa nôm êḡ yôv ba anyô te miḡ hatôm enja nôm êḡ vê êḡḡek yani ami ma mi.”

11

Kobom neteḡ mek

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

¹ Wak te ma Yisu haterj mek hamô bute. Ma haterj mek yôv ma anêḡ ḡê ku te hanarj hadêḡ yani nena, “Anyô Bêḡ, ôndôḡ yêlô ek yêlô naterj mek êtôm sêbôk ba Jon hadôḡ anêḡ ḡê ku.”

² Ma Yisu hanarj, “Môlô noterj mek aên-têk, “ ‘Wakamik, anêm athêḡ êḡḡek matheḡ. Ma anêm loḡ lôkliḡyak êlêm êtôm loḡ lôk-thô.

³ Ma nêḡ wak tomtom anêḡ nôm êndêḡ yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniḡ kambom takatu ba idum hadêḡ yêlô vê, ba intu nêḡ yêlôaniḡ kambom vê aêḡ iyom.

Lôk miḡ otak yêlô êndôk nôḡ atu ba esau yêlô ami.’”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanarj abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô aêntêk, “Bôlôvôḡ biḡ te ma hu hadêḡ anêḡ anyô môlô te anêḡ unyak ma honarj, ‘Aiyaḡ, yenaḡ anyô môlô te halêm anêḡ loḡ daim ba lêk hamô yenaḡ unyak ba hama kisi ma ya nôḡ mi. Ba hatôm nêḡ polom lokwaḡlô ek yani e?’ ‘Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enarj viyarj nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miḡ yanêm nôḡ êndêḡ o ami ma mi.’ ⁸ Yani hadô ek nêḡ anêḡ anyô môlô sa. Ma donptom yahanarj hadêḡ môlô nena oterj lôbôlôḡ, êḡ ma tem yani mama ba imbiyô ba nêḡ nôḡ êtôm atu ba hoterj yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanarj hadêḡ môlô nena ḡê takatu ba enarj hik Wapômbêḡ lijij, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enarj. Ma êbôlêm nômlate ma tem nêpôm. Ma ipi-didiḡ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêḡ ba onarj hik Wapômbêḡ lijij ma tem

* 10:33: Avômalô Samalia ma Israel iniḡ ḡê kambom.

* 10:39: Jon 11:1; 12:2-3

* 10:42: Mat 6:33

nêm môle nim lemimhaviñ êndên môle. Ma ôbôle m ma tem nôpôm. Ma upididiñ unyak abôlek ma tem injik vê ek môle.

¹¹“Môle avômena iniñ lami, nalum hanañ hik o liñ ek enjañ alim ma tem nêm umya kambom te êndên yani e? Ma mi! ¹²Mena yani hanañ ek enjañ menak daluk, êñ ma tem nêm ngalivañ te e? Ma mi! ¹³Môle avômalô pik unim bôk lo loñ ma kambom, ma doñtom môle othak ôêv nômkama mavi hadên nalumi. Aên ba môle noyala katô nena môle nim Lemambô Bêñ atu ba hamô malak leñ yani lamavi anôn ek nêm Lovak Mathên êndên nê takatu ba enañ hik yani liñ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴Yisu hêv ngôk vê hêk anyô abôlek putup te. Ma ngôk êñ hatak ôpên ba hi ma ôpên hanañ abô ba avômalô sapên êyê ba eson kambom. ¹⁵*Ma doñtom avômalô doho enañ, “Ngôk iniñ anyô bên Belsebul hêv lôklokwañ hadên ôpên. Ba intu hatôm nêm ngôk sapên vê ênjêk avômalô.” ¹⁶*Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enañ hik yani liñ nena, “Undum lavônñ te ek injik thô nena Wapômbên hêv o ba hôle m mena mi e?”

¹⁷Ma doñtom Yisu hayala thêlônñ auk ba hanañ abô loñ kapô te hadên thêlô nena, “Avômalô malak lôn te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem malak lôn êñ ngathiniñ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju ma tem thêlôda nê nêm yak. ¹⁸Aên ba Sadañ anên ngôk vi evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma Sadañ anên loñ lôkliñyak tem imiñ majañ aisê? Mi. Ma aisê ka môle onañ nena yahêv ngôk vê hathak Belsebul anên lôklokwañ? ¹⁹Môle onañ nena ngôk bên Belsebul hêv lôklokwañ hadên ya ba yahêv ngôk vê. Ma môle nim avômalô idum ku êñ haviñ! Ma opalê intu hêv lôklokwañ hadên thêlô ba idum ku mavi êñ? Ngôk Bêñ, e? Mi! Môle da unim avômalô ik thô nena môle onañ abôyañ. ²⁰Wapômbên da hêv lôklokwañ hadên ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aên ba oyala nena Wapômbên anên loñ lôkliñyak lêk halêm yôv.

²¹“Anyô lôklokwañ te havalon nômkama vovak ba hayabin anên loñ, êñ ma anên nômkama tem êmô mavi. ²²*Ma doñtom anyô vovak laik môn hayô ba hik vovak hadên ôpên aleba hamô lu, êñ ma yani tem enja ôpên anên nômkama vovak takatu ba bôk hadum ôpên ba habitak lôklokwañ vê. Aên ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yañ atu ba hêv yak anên nômkama sam.

²³*“Anyôla miñ hêv ya sa ek yai nanñik vovak êndên Sadañ ami, ôpên hatôm haviñ Sadañ ba thai ik vovak hadên ya. Ma anyô miñ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak doñtom ami, êñ ma hatôm halupuniñ i ba êsôv mayaliv.”

²⁴“Ngôk lelaik hatak anyô te, êñ ma hi haveñ loñ thiliv ek êmbôle m loñ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loñ te ami ma tem enañ nena, ‘Yatup siñ yana unyak sêbôk esak loñbô.’ ²⁵Ma hayô ba hayê nena unyak êñ lêk epesañ ba habitak mabuñ mavi. ²⁶Êñ ma tem ni êmbôle m ngôk baheñvi ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwañ hamôn ek anên ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êñ kapô esak loñbô. Êñ ma ôpên tem êmô kambom anôn ek yañ sêbôk.”

²⁷*Yisu hanañ abô takên hamô denañ ma avi te hamiñ avômalô nômbên êñ malêvôn ma halem aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadên o, yani êñ êmô lôk lamavi.”

²⁸Ma doñtom Yisu hanañ, “Ôpatu ba hanañ Wapômbên anên abô ba hasopa, yani êñ êmô lôk lamavi anôn.”

Anyô doho legiñhaviñ nêgê lavônñ

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹*Avômalô bên anôn êyô ek Yisu. Êñ ma Yisu hanañ, “Avômalô bôlôn êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enañ ek yandum lavônñ ek injik thô nena Wapômbên bôk hêv ya ba yahâlêm, ma doñtom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anên lavônñ i yom. ³⁰Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavônñ ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anên Nakaduñ atu tem imbitak aên i yom êndên avômalô bôlôn êntêk.

³¹*“Sêbôk ma Siba iniñ kwin hatak anên loñ ma halêm anên pik anên dañ ek endanôn

* 11:15: Mat 9:34; 10:25 * 11:16: Mat 12:38 * 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50 * 11:27: Luk 1:28,42,48

* 11:29: Mat 16:4 * 11:31: 1Kinj 10:1-10

Solomon anêṅ auk mavi. Odaṅô! Nôm-late hamô loṅ êntêk ma bêṅ ek Solomon. Ma doṅtom mômô ôdô anêṅ nodarṅô. Ma waklavôṅ atu ba Wapômbêṅ hatak ek nindum abô ma Siba iniṅ kwin êṅ tem enaṅ mômônim kambom takêṅ bêṅ.^{32*} Ma sêbôk ba avômalô Ninive elarṅô Jona anêṅ abô ba ele kapôlôṅiṅ liliṅ. Ma nômplate lêk hamô loṅ êntêk ma bêṅ ek Jona. Ma doṅtom mômô ôdô anêṅ nodarṅô. Ma waklavôṅ atu ba Wapômbêṅ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimirṅ ba nenaṅ mômônim kambom takêṅ bêṅ.”

*Deda leṅviṅkupik
(Mat 5:15; 6:22-23)*

^{33*} “Anyô miṅ ethak êtôm atum ba ivurṅ hamô lôṅ kapô mena êdô hamô urṅ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêṅ hamiṅ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêḡe deda.³⁴ Malem daluk ma hatôm atum ek nêṁ deda êndêṅ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêṅ. Ma doṅtom malem daluk kambom ma tem momaṅiniṅ bêṅ ênjêk lemvimkupik.³⁵ Aêṅ ba nômḡô katô nena anêṁ deda ma deda anôṅ ek malê nena deda doho ma hatôm momaṅiniṅ.³⁶ Ma deda hamô lemvimkupik sapêṅ, ma momaṅiniṅ miṅ hêk bute ami. Êṅ ma lemvimkupik sapêṅ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loṅ.”

Yisu hathaṅ Palisi lôk ṅê lôkauk hathak abô balabur

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Yisu hanaṅ abô yôv ma Palisi te hanaṅ hik Yisu liṅ ek enjaṅ nôm êmô imbirṅ yani. Êṅ ma Yisu hi hayô ôpêṅ anêṅ unyak kapô.³⁸ Ma Palisi êṅ hayê Yisu halôk hamô ek enjaṅ nôm ma miṅ hathik i ami. Êṅ ma yani hasoṅ kambom.

³⁹ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ yani nena, “Mômô ṅê Palisi, mômô othak uthik unim tase lôk belev anêṅ vidôm iyom, ma doṅtom mômônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom.⁴⁰ Mômô ṅê molo, Wapômbêṅ hapesaṅ viyaiṅ lôk vikaṅ haviṅ.⁴¹ Ma doṅtom mômônim nôm-kama takatu ba hamô ma mômô nômêṁ êndêṅ ṅê nôm-kama mi ek nêṁ thêlô sa. Mômô nundum aêṅ ma tem mômônim

nôm-kama sapêṅ êmô mabuṅ mavi ênjêk Wapômbêṅ ma.

⁴² “Alikaknena mômô ṅê Palisi, vovaṅ bêṅ tem êpôm mômô. Mômô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiṅ ba uik sam hi ôdôṅ laumiṅ ba ôêv ôdôṅ te hadêṅ Wapômbêṅ hatôm da. Kobom êṅ ma nôm yaôna. Ma doṅtom mômô otak kobom thêthôṅ lôk kobom lemmimbiṅ Wapômbêṅ. Kobom êntêk ma nôm-bêṅ! Nodarṅô! Mômô nosopa abô balabuṅ bêṅ takêntêk lôk abô balabuṅ yaônena imbirṅ!

⁴³ “Alikaknena mômô ṅê Palisi, vovaṅ bêṅ tem êpôm mômô! Mômô lemmimhaviṅ nômô êtôm ṅê bêṅ-bêṅ êmô unyak yeṅ kapô lôk lemmimhaviṅ avômalô nenaṅ, ‘Waklêvôṅ anyô bêṅ’ êndôk loṅ ethak doṅtom halôk.

⁴⁴ “Alikaknena, vovaṅ bêṅ tem êpôm mômô. Mômô lelaik hatôm ṅama te atu ba bôk elav bô ma lêk miṅ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiṅ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêṅ ma. Aêṅ ba avômalô takatu ba ele ebobo mômô ma ibitak lelaik aêṅ iyom.”

⁴⁵ ṅê eyala abô balabur te hanaṅ abô êṅ ma hanaṅ hadêṅ Yisu aêntêk, “Kêdôṅwaga, honaṅ abô êṅ hadêṅ ṅê Palisi ma huik yêlô susu haviṅ.”

⁴⁶ Ma Yisu hanaṅ, “Alikaknena mômô ṅê lôkauk hathak abô balabuṅ haviṅ, vovaṅ bêṅ tem êpôm mômô. Mômô ôêv balabur anêṅ malaiṅ lomalom ma hadêṅ avômalô ek nesopa. Nôm êṅ ma hatôm vak malaiṅ kambom ek thêlô. Ma doṅtom mômô miṅ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Alikaknena, vovaṅ bêṅ tem êpôm mômô. Mômônim libumi bôk ik plopet bêṅ anôṅ vônô ma mômô oyabiṅ iniṅ siô dedaurṅ mavi. Aêṅ ba hik thô nena mômô ôlôk hathak libumi iniṅ bôk lo loṅ takatu ba idum.⁴⁹ Ba intu Wapômbêṅ anyô lôkauk bêṅ bôk hanaṅ aêntêk, ‘Tem yanêṁ plopet lo aposel bêṅ anôṅ êndêṅ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêṅ doho ba nijik doho vônô.’⁵⁰ Aêṅ ba avômalô bôlôṅ êntêk tem neja vovaṅ bêṅ esak plopet takatu ba ik vônô hadêṅ waklavôṅ Wapômbêṅ hapesaṅ pik aleba lêk.⁵¹ Plopet môm atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêṅ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêṅ darṅ. Ik yani vônô hêk unyak mathêṅ lôk loṅ êbôk da anêṅ malêvôṅ. Avanôṅ, yanaṅ êndêṅ mômô, vuli kambom

* 11:32: Jna 3:5-10 * 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

hathak bôk lo loŋ takên tem imbitak êpôm avômalô bôlônj êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô nê uik abô majar thô, vovar bêt tem êpôm môlô! Môlô umiŋ auk mavi anêŋ loŋôndê loŋ siŋ. Môlôda miŋ over loŋôndê êŋ ami ma umiŋ siŋ ek avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ nesopa ma miŋ hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êŋ ma nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê Palisi leŋiŋŋaŋa kambom ba enaŋ ik yani liŋ lo-maloma. ⁵⁴ Thêlô idum aêŋ ek neja yani êndôk adêk esak anêŋ abô.

12

Noyabiŋ am esak Palisi iniŋ kobom kam-bom

(Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹ *Avômalô bêŋ anôŋ bomar ethak doŋtom ba êyô imiŋ i pesa. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk, “Noyabiŋ am esak Palisi iniŋ kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvônŋ, ma doŋtom auk lomaloma hêk iniŋ kapôlônŋ. Nôm êŋ ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêŋ anôŋ. ² *Nôm takatu ba havuŋi hêk loŋ kapô ma tem imbitak loŋ yaiŋ. Ma abô takatu ba havuŋi ma tem avômalô sapêŋ neyala. ³ Aêŋ ba abô takatu ba môlô onaŋ hadêŋ bôlôvônŋ ma tem avômalô nedaŋô êndêŋ lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onaŋ thikuthik halôk unyak kapô, êŋ ma tem nimiŋ unyak vôv ba nendam bêŋ.

⁴ “Yanaŋ avômalô, yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvmikupik iyom vônô. Ma ember yam ma tem miŋ hatôm nindum nômlate ami. ⁵ Odaŋô tem yangik ôpatu ba môlô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêŋ. Yani hatôm injik môlô lemvmikupik vônô vêm ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaô-nena hathak valuseleŋ yaô ek eyaŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ hathônŋ thêlô te ami, mi. ⁷ *Yani bôk hakatuŋ môlô sapêŋ lemimkadôk ŋauŋ yôv. Aêŋ ba môlô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

⁸ “Yanaŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ ⁹ Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Yahathônŋ ôpêŋ paliŋ.’ ¹⁰ Ma anyô te hanaŋ abô kambom hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma Wapômbêŋ tem nêŋm ôpêŋ anêŋ kambom vê. Ma doŋtom anyôla hayê Lovak Matherŋ anêŋ ku ba hanaŋ abôma nena, ‘Êntêk ma ŋgôk Bêŋ anêŋ ku’, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋm ôpêŋ anêŋ kambom êŋ vê ami.

¹¹ * “Avômalô evalonŋ môlô loŋ ba u unyak yerŋ mena êdô môlô hamiŋ nê bêŋbêŋ mena nê loŋ buyaŋ iniŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ, êŋ ma miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô tem nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ viyaŋ aisê?’ ami. Mi. ¹² Lovak Matherŋ tem nêŋm auk êndêŋ môlô ek nonaŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ atu ba auk mi

¹³ Anyô te hamiŋ avômalô nômbêŋ atu kapô ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, wakamik bôk hama yôv ba onaŋ ek aiyaŋ bêŋ imbi anêŋ nômkama sam ba nêŋm ôdônŋ te ek ya.”

¹⁴ Ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêŋ ek yambi môlônim nômkama sam?” ¹⁵ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Noyabiŋ am katô ek miŋ malemimkilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô miŋ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêŋ te anêŋ nômkama hik anôŋ bêŋ anôŋ hamiŋ ku. ¹⁷ Êŋ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenaŋ nôm êmô êsê? Yenaŋ unyak kapô sapêŋ putup ba mi.’ ¹⁸ Ma yani hanaŋ, ‘Aêŋ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseŋ yenaŋ unyak sapêŋ thô ma yandav unyak lukmuk bêŋbêŋ ek yandô yenaŋ nôm lôk nômkama sapêŋ êmô kapô. ¹⁹ Ma yada yanaŋ êndêŋ ya aêntêk, ‘Ya ma anyô lôkmaŋgiŋ kambom. Yenaŋ nômkama bêŋ anôŋ hamô. Ba tem yaŋgaŋ lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm

* 12:1: Mat 16:5-6; Mak 8:14-15

* 12:2: Luk 8:17

* 12:7: Luk 12:24; Ap 27:34

* 12:11: Mak 13:11; Luk

21:12-15 * 12:15: 1Ti 6:9-10

wak nômbênj intu sapênj. Ma miñ hatôm yandum ku te ami.”

²⁰ “Ma doñtom Wapômbênj hanañ hadênj ôpênj aëntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvônj êntêk ma tem yanja anêm lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesarj ek oda?’

²¹ * “Noyabinj am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bênj anônj ek thêlôda ba leñjpalinj Anyô Bênj hatôm ôpêntêk, thêlô êñj ma nômkama mi anônj hêk malak leñj.”

*Miñ nôkô esak nôm atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)*

²²⁻²³ Ma Yisu hanañ hadênj anênj nê ku aëntêk, “Lôkmala ma bênj ek nôm eyarj. Ma leñjvinkupik ma bênj ek kwêv lo sup. Aênj ba intu yanañ êndênj mólô nena miñ lemimimbi bênj anônj esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm ami. ²⁴ Mólô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miñ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavônj nôm mi ami. Ma doñtom Wapômbênj havakônj thêlô. Ma mólô ma Wapômbênj lahaviñ bênj anônj hamônj ek menak ba intu tem eyabinj mólô. ²⁵ Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êñj ma tem kobom êñj nêmi yani sa ek êmô lôkmala dokte imbiñ e? Ma mi anônj. ²⁶ Mólô miñ hatôm nundum nôm yaôna aênj ami. Aênj ba aisê ka mólô lemimimbi bênj anônj hathak nômkama takênj.

²⁷ “Lemimimbi alokwarj vuak. Thêlô miñ idum ku lôk epesarj sôp ami. Ma doñtom yanañ êndênj mólô nena alokwarj vuak takênj iniñ lélêyarj hamônj ek Kiñ Solomon anênj nômkama mavi sapênj. ²⁸ Aênj ba Wapômbênj hêv sôp mavi anônj hadênj alokwarj vuak lo kamuñ lomaloma atu ba êmô bidonj, êñj ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atom. Aênj ba mólô oyala nena Wapômbênj lahaviñ bênj anônj ek nêmi sôp êndênj mólô imbiñ. Alikaknena, mólônim ôêvhaviñ miñ bênj ami. ²⁹ Ba miñ kapôlômim injik am esak onjwarj malê mena nunum malê ami. ³⁰ Nê daluk ethak leñjnhiki ba êbôlêm nômi takênj, ma doñtom mólônim Lemambô hayala mólônim malaiñ ba tem nêmi nômi takênj êndênj mólô. ³¹ Aênj ba mólô lemim injik

am ek nômbôlêm Wapômbênj anênj loñ lôk-liñyak. Êñj ma tem yani nêmi nômi takênj sapênj êndênj mólô imbiñ.

³² * “Mólô boksipsip ôdônj yaôna, miñ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêmi loñ lôkliñyak êndênj mólô. ³³ * Ma mólô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêm êndênj nê siv. Noja vak valuserj atu ba tem miñ kambom ami, ma nusup nômkama kékêlô lomaloma ek mólô ênjêk leñj. Loñ êñj ma nê vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô. ³⁴ Ma loñ atu ba mólônim nômkama kékêlô hamô, loñ êñj iyom intu tem mólônim lemimhaviñ êmô imbiñ.

*Noyabinj Anyô Anênj Nakadunj atu
(Mat 24:42-51)*

³⁵ * “Mólô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atom lam ba noyabinj nômi ³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabinj iniñ anyô bênj. Thêlôninj anyô bênj bôk hi hayarj nômi ewa avi vêmi ma tem êmbôlêm esak loñbô. Yani havôhalêm anênj loñ ba hapidiñ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethenj ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bênj êñj hayô ba hayê nena anênj nê ku eyabinj yani ba êmô lêlê, êñj ma tem yani lamavi ma thêlô nêmi lôk leñjnmavi. Yanañ avanônj êndênj mólô nena anyô bênj êñj tem ipuk anênj sôp ku ma enarj ek thêlô nêndôk nêmi biñ ma yani nêmi nômi êndênj thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bênj hale halêm hadênj bôlôvônj biñ mena lôkbôk momarjiniñ ba hayê anênj nê ku miñ êk sôm ami ma eyabinj yani iyom, êñj ma tem nêmi anênj lamavi êndênj thêlô.

³⁹ * “Mólô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anênj alarj halarj abô nena nê vani tem nijik anênj unyak vose, êñj ma yani hêk lêlê ek nê vani miñ hatôm nijik unyak êñj vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anênj Nakadunj atu tem endelêm ba indum mólô nosorj kambom. Ba intu nômi lêlê aênj iyom.”

⁴¹ Ma Pita hanañ aëntêk, “Anyô Bênj, hôêv abô loñ kapô êntêk hadênj yêlô iyom mena hôêv hadênj avômalô sapênj haviñ e?”

⁴² Êñj ma Anyô Bênj hanañ nena, “Yahanañ hadênj nê takatu ba idum iniñ anyô bênj anênj ku mavi êtôm anyô lôkauk bênj atu ba hayabinj nômkama mavi. Unyak alarj

* 12:21: Mat 6:19-20 * 12:32: Mat 14:27; 25:34 * 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2 * 12:35: Mat 25:1-13 * 12:39: Mat 24:43-44; 1Te 5:2

hatak yani ek eyabiŋ anêŋ nê ku vi ba nêŋ nôm êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vêŋ ma hi loŋ buyaŋ. ⁴³ Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ma hayê nena anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ. ⁴⁴ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môle nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ. ⁴⁵ Ma doŋtom anyô ku êŋ lahabi hêk kapô nena, 'Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm ketheŋ ami.' Êŋ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaŋ nôm lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba halo molo. ⁴⁶ Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ esoŋ kambom. Êŋ ma unyak alaŋ tem nêŋ vovaŋ bêŋ êndêŋ yani ma êndô ôpêŋ êmô imbiŋ nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami.

⁴⁷ * "Anyô ku atu ba hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ma doŋtom miŋ hape-saŋ nômkama ba hasopa anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma tem enja vovaŋ bêŋ. ⁴⁸ Ma doŋtom anyô ku atu ba miŋ hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovaŋ yaô.

"Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ anôŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ anôŋ esak.

Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)

⁴⁹ "Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenhaviŋ lôklokwaŋ nena atum êŋ bôk hathaŋ yôv. ⁵⁰ *Tem yanja vovaŋ bêŋ ba intu yakapôlôŋ malaiŋ kambom endeba anêŋ daŋ. ⁵¹ Môle osoŋ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôŋiŋ êndôk biŋ e? Mi anôŋ! Yanaŋ êndêŋ môle nena yahalêm ek yambak i vose. ⁵² Yaô lôk embeŋ yam ma avômalô baheŋvi anêŋ unyak te tem nembaki vose ni ôdôŋ ju ba lokwaŋlô tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lokwaŋju ma lokwaŋju tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lokwaŋlô. ⁵³ *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliŋ dôŋ êndêŋ nakaduŋ, ma namalô tem êmbôliŋ dôŋ êndêŋ lambô, ma talêbô tem êmbôliŋ dôŋ êndêŋ nalavi, ma nalavi tem êmbôliŋ dôŋ êndêŋ talêbô, ma yarjavi tem

êmbôliŋ dôŋ êndêŋ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliŋ dôŋ êndêŋ yarjavi."

Noyala waklavôŋ bôlôŋ êntêk
(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu aêntêk, "Môle ôyê buliv loŋgavu hamô loŋ wak halôk, êŋ ma môle onaŋ nena, 'Ôthôm tem êyô.' Êŋ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêŋ loŋ vovaŋ, êŋ ma môle onaŋ nena, 'Tem vovaŋ kambom.' Êŋ ma tak vovaŋ kambom. ⁵⁶ Môle avômalô abôyaŋ. Môle ôyê leŋ lo pik ma oyala anêŋ ôdôŋ, ma doŋtom waklavôŋ êntêk ma môle ôthôŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ.

⁵⁷ "Aisê ka môle miŋ lemimhabi katô nena yenaŋ abô ma thêthôŋ mena mi e? ⁵⁸ Nodaŋô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu overŋ loŋôndê denaŋ, êŋ ma opesaŋ abô imbiŋ yani ketheŋ. Ma miŋ honaŋ abô mavi hadêŋ yani ami, êŋ ma tem ôpêŋ êmbôv o lôklokwaŋ kambom ba ni êndêŋ anyô halaŋô abô. Ma anyô bêŋ êŋ tem nêŋ o ni êndêŋ sôp bidôŋ. Ma sôp bidôŋ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôŋ. ⁵⁹ Yanaŋ êndêŋ o nena tem ômô koladôŋ endeba nêŋ anêŋ vuli sapêŋ am. Aêŋ ba lemimbi katô am!"

13

Node am liliŋ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enaŋ hadêŋ Yisu hathak nê Galili doho êbôk iniŋ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniŋ thalaleŋ haŋgasô hathak iniŋ da. ² *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, "Môle osoŋ nena nê Galili êŋ iniŋ kambom hamôŋ ek avômalô Galili vi ba malaiŋ êŋ hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma doŋtom môle miŋ ole kapôlôŋim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môle imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêŋ Siloam haŋgôli ba hik thêlô vônô, êŋ ma môle osoŋ nena thêlôŋiŋ kambom hamôŋ ek avômalô Jerusalem iniŋ kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doŋtom môle miŋ ole kapôlôŋim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môle imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ."

* 12:44: Mat 25:21,23

* 12:47: Jem 4:17

* 12:50: Mak 10:38-39

* 12:53: Mai 7:6

* 13:2: Jon 9:2

Abô loj kapô hathak alokwarj anôj mi

⁶ Ma Yisu hanarj abô loj kapô te aëntêk, “Alokwarj sabo te hamij anyô te anêj ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma dojtom mi. ⁷ *Êj ma yani hanarj hadêj anêj anyô ku nena, ‘Ondarjô. Sondabêj lokwarjlo ma yahalêm ek yangê a êntêk anêj va ma dojtom mi. Alokwarj êj habulij yenarj pik anêj lênglêj, ba dô ma onde lu.’

⁸ * “Ma anyô ku êj hanarj viyarj nena, ‘Anyô bêtj, otak imij sondabêj te vëmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôn. ⁹ Êj ma tem injik anôj êndêj sondabêj yarj endake. Nena mi, ma onde lu.’”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanarj abô hadêj avômalô halôk unyak yerj. ¹¹ Ma avi te hamô ba ngôk bôk hêv lijij hadêj avi êj hatôm sondabêj 18. Avi êj anêj dômlôkwarj lokbarj kambom ba mij hatôm imij tibus dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êj ma halam “Ôlêm.” Ma avi êj halêm ma Yisu hatak barj hayôhêk yani ma hanarj, “Avi, yahêv anêm lijij vê.” Êj ma ketherj oyarj ma avi êj hamij tibus mavi ma habô Wapômbêj anêj athêj.

¹⁴ * Ma dojtom anyô bêtj atu ba hayabinj unyak yerj lamanij hathak Yisu hadum avi êj mavi hadêj Sabat. Êj ma anyô bêtj atu hanarj hadêj avômalô aëntêk, “Wak baherji ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêj wak takêj ek nêm môlônim lijij vê, ma Sabat ma dô.”

¹⁵ * Ma Anyô Bêtj hanarj ôpêj anêj abô viyarj nena, “Môlô gê abôyarj. Môlô sapêj othak opole unim bokmanjao lôk donji ba i inum rjarj hadêj Sabat mena mi e? ¹⁶ Avi êntêk ma Ablaham anêj lim te. Sadarj hakak yani loj hathak lijij hatôm sondabêj 18. Ma kambom ek yapole anêj yak vê êndêj Sabat e? Mi anôj. Êj ma nôm mavi.”

¹⁷ Yisu hanarj abô êj ma gê takatu ba êpôlik hathak yani elarjô ba mama kambom, ma avômalô sapêj lenijmavi hathak nômbêj atu ba Yisu hadum.

Wapômbêj anêj lôkliyyak ma hatôm malê?

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸ Vêm ma Yisu hanarj, “Wapômbêj anêj loj lôkliyyak ma aisê ba hatôm malê? ¹⁹ Êj ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêj ku kapô. Ma haverj yam ma ava êj halumbak bêtj hatôm alokwarj ba menak elav iniij unyak halôk anêj thanarj.”

²⁰ Ma Yisu hanarj hik thêlô lijij hathak lojbô, “Wapômbêj anêj loj lôkliyyak, êj ma hatôm malê? ²¹ Êj ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelarj halôk palawa bêtj anôj kapô, ma haverj yam ma palawa sapêj hathij bêtj.”

Unyak abôlêk yaôna

(Mat 7:13-14,21-23)

²² Yisu hi Jerusalem ma haverj malak lodônjlodôn nenanena ba hadêj avômalô. ²³ Ma anyô te hanarj hik yani lijij nena, “Anyô Bêtj, Wapômbêj tem nêm anyô tomtom iyom bulubij e?”

Ma Yisu hanarj hadêj thêlô nena, ²⁴ “Môlô majarj anôj ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yajarj êndêj môlô nena tem anyô bêtj anôj lenijhavinj nimbitak nêyô, ma dojtom thêlô mij hatôm ami. ²⁵ *Unyak alarj tem imbiyô injik unyak abôlêk sij, êj ma môlô tem numij viyaij ma nupidiij unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêtj, nurjgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma dojtom yani tem enarj viyarj nena, ‘Yahathôn môlô paliij. Môlô ôlêm anêj êsê?”

²⁶ “Ma môlô tem nonarj êndêj yani nena, ‘Bôk yêlô arj nôm havij o ma hôdôn yêlô hamô yêlôanij loj.’ ²⁷ *Ma dojtom yani tem enarj nena, ‘Yahathôn môlô paliij. Môlô ôlêm anêj êsê? Môlô gê kambom ba unu daim ek ya!’

²⁸⁻²⁹ * “Ma avômalô loj buyarj tem netak pik luvuluvu sapêj ma ini nejarj nôm bêtj nêmo Wapômbêj anêj loj lôkliyyak. Êj ma môlô tem ôngô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêj tem nêmo loj êj. Ma dojtom Wapômbêj tem nêm môlô vê ba môlô tem nodarj asêj malêj ba nosarj

* 13:7: Luk 3:9 * 13:8: 2Pi 3:9,15 * 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5 * 13:25: Mat 25:10-12 * 13:27: Sng 6:8 * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3 * 13:30: Mat 19:30

verimbôlêk ôdôn loj. ³⁰* Odaŋô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêŋ. Ma anyô bêŋ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

*Yisu halaŋ hathak Jerusalem
(Mat 23:37-39)*

³¹Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Otaŋ loj êntêk ma nu buyaŋ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³²Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Unu nonaŋ êndêŋ avuŋ yatap êŋ aêntêk, ‘Ondaŋô, yaô lo yamuŋ ma tem yanêm ngôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijiŋ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yangik yenaŋ ku anêŋ daŋ siŋ.’ ³³Aêŋ ba yaô lo yamuŋ ma yaŋ ma tem yambeŋ ba yana Jerusalem ek malê nena kambom ek plopet ema ênjêk loj yaŋda.

³⁴“Ai, Jerusalem, Jerusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma gê takatu ba Wapômbêŋ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôn ek yasup nalumi esak doŋtom êtôm tale tiŋ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom môlô ôdô! ³⁵* Odaŋô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ngathiniŋ! Yanaŋ avanôn êndêŋ môlô nena môlô tem miŋ ôngô ya esak loŋbô ami endeba nonaŋ nena, ‘Wapômbêŋ nêv lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiŋ te mavi

¹Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôv hamô Palisi iniŋ anyô bêŋ te anêŋ unyak ma thêlô ititiŋ yani lôklokwaŋ. ²Anyô te hathiŋ kambom ba hamô haviŋ yani. ³*Ma Yisu hanaŋ hik gê Palisi lôk gê lôkauk hathak abô balabuŋ liŋ nena, “Alalôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?” ⁴Ma doŋtom thêlô bônôn iyom. Êŋ ma yani hawa anyô lijiŋ êŋ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵*Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmaŋkao la hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma môlô tem kethêŋ unu nodadi imbitak yaŋ mena mi

e?” ⁶Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô êŋ viyaŋ ami.

Undum o endeba yaôna

⁷Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaŋ nôv ma thêlô leŋiŋhaviŋ nêndôk nêv gê bêŋbêŋ iniŋ loj iyom. Aêŋ ba yani hanaŋ abô loj kapô te hadêŋ thêlô nena, ⁸* “Anyô te hapôpêk anêŋ nôv bêŋ ba halam o ma miŋ nu ômô gê bêŋbêŋ iniŋ loj ami. Yakô thêlô bôk netak loj êŋ ek anyô lôk athêŋ bêŋ te la. ⁹Ma nôv anêŋ alaŋ tem êyô ma enaŋ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loj.’ Êŋ ma tem o mama kambom ba nu ômô gê yaô iniŋ loj. ¹⁰Aêŋ ba anyô te halam o ba hu ek nongwaŋ nôv, êŋ ma nu ômô anyô yaô iniŋ loj. Hudum aêŋ ma nôv anêŋ alaŋ tem êlêm ma enaŋ, ‘Aiyaŋ, ôlêm ômô imbiŋ gê bêŋbêŋ.’ Yani hadum aêŋ ma tem onja athêŋ bêŋ ênjêk gê nôvbêŋ atu ba êlêm eyaŋ nôv êŋ. ¹¹*Anyô habô anêŋ athêŋ hathak leŋ ma tem Wapômbêŋ etauviŋ yani. Ma doŋtom anyô hatauviŋ i aleba yaôna ma Wapômbêŋ tem nêv athêŋ bêŋ êndêŋ yani.”

¹²Ma Yisu hanaŋ hadêŋ unyak anêŋ alaŋ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôv bêŋ ma miŋ ondam anêm avômalô môlô lôk anêm thalaleŋ ma avômalô lôkmaŋgiŋ ami. Embêŋ yam ma thêlô tem nendam o ba nu nongwaŋ nôv êndôk thêlôniniŋ unyak aêŋ iyom. ¹³Ma doŋtom hôpôpêk nôv bêŋ, ma ondam gê siv ma gê baheŋiŋ kambom lôk gê veŋiŋ kambom ma gê malleŋiŋ pusip.

¹⁴*Gê anêŋ aêŋ ma miŋ hatôm nêv nêv anêm nôv viyaŋ ami. Êŋ ma tem lemmavi ek malê nena embêŋ yam ma tem Wapômbêŋ nêv anêm nôv êŋ viyaŋ êndêŋ waklavônŋ atu ba gê thêthônŋ mavi iviyô hêk ŋama.”

*Abô loj kapô hathak nôv bêŋ te
(Mat 22:1-14)*

¹⁵*Anyô te atu ba hayaŋ nôv hamô haviŋ Yisu halaŋ abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaŋ nôv nêv Wapômbêŋ anêŋ loj lôkliŋyak anêŋ leŋ nêv lôk leŋiŋmavi.”

¹⁶Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô te hatak waklavônŋ te ek êpôpêk anêŋ nôv bêŋ ma hêv abô hadêŋ avômalô bêŋ anôn ek

* 13:35: Sng 118:26

* 14:3: Luk 6:9

* 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15

* 14:8: Snd 25:6-7

* 14:11: Mat 23:12;

Luk 18:14 * 14:14: Jon 5:29 * 14:15: Luk 13:29

nêlêm nejar. ¹⁷Waklavôn hayô ma yani hêv anêj anyô ku ba hi hadêj avômalô takatu ba bôk hanarj yôv hadêj i ma hanarj nena, 'Môlô nêlêm, lêk yêlô apesarj nôv yôv.'

¹⁸"Ma dojtom avômalô takêj malej baki iyom. Anyô te hanarj, 'Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yangê. Alikakna, ku êj havalonj ya lonj ba tem miñ hatôm yasôk ami.'

¹⁹"Ma anyô yarj hanarj, 'Lêk yahêv bok-manjao laumij vuli ek nindum yenarj ku ba tem yana ek yasaê i ek yangê. Alikakna, ku êj havalonj ya lonj ba tem miñ hatôm yasôk ami.'

²⁰* "Ma anyô yarj hanarj, 'Lêk yahawa avi lukmuk ba miñ hatôm yasôk ami.'

²¹"Êj ma anyô ku hawa abô takêj ba hi hadêj anêj anyô bêj. Ma unyak anêj alarj lamanij kambom ba hanarj hadêj ôpêj nena, 'Nu kethej êndêj malak lôn anêj lonjondê bêj lôk lonjondê yaô ma onja jê siv lôk jê bahenij kambom ma jê malejij pusip lôk jê venij kambom ba ôlêm yenarj unyak kapô.'

²²"Havej yam ma anyô ku êj hanarj, 'Anyô bêj, lêk yahadum hatôm honarj, ma dojtom unyak miñ putup ami denarj.'

²³"Ma anyô bêj hanarj hadêj anyô ku nena, 'Otak malak lôn ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk narj onarj sapêj ba onarj lôklokwarj nena thêlô nêlêm. Yalerjhavij yenarj unyak putup am. ²⁴Yanarj êndêj môlô nena jê takatu ba malejij baki, thêlô miñ hatôm nejarj yenarj nôv dokte ami ma mi anêj.'"

*Hudum ek osopa Yisu
(Mat 10:37-38)*

²⁵Avômalô bêj anêj i havij Yisu. Ma yani hik i lilij ma hanarj hadêj thêlô nena,

²⁶* "Anyô hadum ek esopa ya ma dojtom miñ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyarj lôk livi ma anêj lôkmala havij ami ma miñ hatôm imbitak yenarj anyô ku ami. ²⁷Ma ôpatu ba miñ hawa anêj alovalarjansij ba hasopa ya ami ma miñ hatôm imbitak yenarj anyô ku ami.

²⁸"Môlônim anyô te lahavij endav unyak bêj te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êj ba injik sij e. ²⁹Ma miñ lahavi aêj ami ma tem endav landij iyom

ma miñ hatôm injik sij ami. Ma avômalô sapêj tem nêgê ba nemalik esak yani ³⁰ba nenarj nena, 'Halav landij iyom ma miñ hatôm injik unyak sij ami!' Ba intu hudum ek osopa ya ma lelimbi katô am.

³¹"Ma kiñ te lahavi injik vovak êndêj kiñ yarj, êj ma êmô ba laimbi katô êja anêj jê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêj kiñ yarj atu ba anêj 20,000 e? ³²Ma mi, ma nêv abô ni ek kiñ yarj atu ba hamô daim denarj ek thai nepesarj abô ek vovak dô.

³³"Ma aêj iyom ma môlô te lahavij imbitak yenarj anyô ku, êj ma etak anêj nômkama sapêj.

³⁴* "Jgwêk ma nôv mavi. Ma dojtom jgwêk doho thilibuj kambom ma tem nindum aisê ek anêj vasij êmô esak lonjô? Mi anêj. ³⁵*Ma anêj ku lêk mi ba dô ma nubini. Jê lôk lonjondêj ma nodarj abô êntêk katô."

15

*Abô lonj kapô hathak boksipsip mi
(Mat 18:12-14)*

¹Jê ewa takis lôk jê idum kambom, thêlô êlêm ek nedarj Yisu anêj abô. ²*Ma dojtom jê Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balabuj enarj abô munujmunuj nena, "Ôpêntêk hawa jê kambom thô ba hayarj nôv hamô havij thêlô."

³Aêj ba Yisu hanarj abô lonj kapô hadêj thêlô aêntêk, ⁴* "Môlônim anyô te anêj boksipsip hatôm 100 ba te mi, êj ma tem yani etak 99 ba nejarj kamuj nêvô ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵Ma hapôm boksipsip êj, ma tem ekaliv ênjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶Ma hayô anêj unyak ma tem endam anêj avômalô ma enarj nena, 'Yalerjmavi anêj dôêj hathak lêk yahapôm yenarj boksipsip hathak lonjô ba nêlêm ek alalô lejijmavi imbij i.'

⁷"Yanarj êndêj môlô nena Wapômbêj lamavi hathak avômalô thêthônj hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlonjij lilij yôv. Ma dojtom anyô kambom te hale kapô lilij ma tem avômalô malak lej lejijmavi anêj êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi."

Abô lonj kapô hathak valuselej mi

* 14:20: 1Ko 7:33 * 14:26: Luk 9:23 * 14:34: Mak 9:49-50 * 14:35: Mat 5:13 * 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Avi te anêŋ valuselerŋ seleva laumiŋ hamô ma doŋtom te mi. Êŋ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹ Êŋ ma yani dalam anêŋ avômalô ba hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Yaleŋmavi anêŋ dôêŋ ek malê nena lêk yahapôm yenaŋ valuselerŋ hathak loŋbô ba alalô leŋiŋmavi.’ ¹⁰ Yanaŋ êndêŋ môle nena leŋiŋmavi anêŋ aêŋ iyom habitak Wapôm-bêŋ anêŋ aŋela malêvôŋ hathak anyô kambom te hale kapô liliŋ.”

Abô loŋ kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

¹¹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô. ¹² Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêŋ nômkama sam ba nêŋ ôdôŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdôŋ ju.

¹³ “Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuselerŋ sapêŋ ba hi loŋ buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomalom ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ. ¹⁴ Êŋ ma yani anêŋ valuselerŋ lêk thô, ma bôm bêŋ hayô loŋ êŋ. Ba yani hama kisi kambom. ¹⁵ Ma nôk hi hayô ek anyô loŋ êŋ te ma ôpêŋ hêv ku ni ek embakôn anêŋ bok. Ku êŋ ma lelaik kambom hêk Israêl maleŋiŋ. ¹⁶ Ma nôk hama kisi ba lahaviŋ enjaŋ bok iniŋ nôŋ, ma doŋtom thêlô miŋ êv nôŋ dokte hadêŋ yani ami.

¹⁷ “Êŋ ma yani hawa auk mavi ma hanaŋ, ‘Ai, Wakamik anêŋ nê ku sapêŋ eyaŋ nôŋ mavi bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yahamô loŋ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama!

¹⁸ *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaŋ êndêŋ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. ¹⁹ Ya miŋ anyô mavi hatôm ondum ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêŋ anyô ku te.”

²⁰ “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêŋ lambô. Ma hamiŋ daim denaŋ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma hanaŋviniŋ ba hi hadêŋ namalô ma havalorŋ ba hanaŋ hathak.

²¹ “Ma nakaduŋ hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. Ya miŋ anyô mavi hatôm ondum ya nena nalum ami.’

²² “Ma doŋtom lambô dalam hadêŋ anêŋ nê ku nena, ‘Ketheŋ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek naŋgik esak yenaŋ okna. Ma notak mote êndôk bangwasiniŋ ma unŋgwik va bokŋgôp esak vakapô. ²³ Ma môle unu noja bokmaŋkao dopdop te êlêm ma unŋgwik ek alalô aŋgaŋ lôk leŋiŋmavi. ²⁴ *Ek malê nena yenaŋ okna êntêk bôk hama yôv, ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak loŋbô. Yani bôk mi, ma doŋtom lêk apôm yani hathak loŋbô.’ Êŋ ma thêlô engabôm nôŋm bêŋ ba eyaŋ lôk leŋiŋmavi.

²⁵ “Ma namalô bôp haveŋ ku denaŋ. Ma haveŋ yam ma yani hale halêm anêŋ ku kapô ba habobo unyak ma hanaŋ avômalô eloyeŋ bêŋ. ²⁶ Êŋ ma yani dalam anyô ku te halêm ma hanaŋ hik yani liŋ, ‘Idum malê?’ ²⁷ Ma anyô ku hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Mamuyaŋ molok hale halêm hathak loŋbô ba lemambô hik bokmaŋkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

²⁸ “Bôp hanaŋ abô êŋ ma lamaniniŋ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êŋ ma lambô hale yaŋiŋ ma hadum ek indum yani lamavi. ²⁹⁻³⁰ Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Ondaŋô! Aisê ba huik bok siŋ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyaŋ. Yani habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ ba hêv hadêŋ avi idum sek waliliŋ. Ma ya ma yahayabiŋ o mavi ba yahalaŋô anêŋ abô hatôm sondabêŋ nômbêŋ intu sapêŋ. Yahadum anêŋ ku hatôm anyô oyaŋ. Ma doŋtom miŋ bôk huik bok nate ek ya lôk yenaŋ nê môle ami.’

³¹ “Ma lambô hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Yenaŋ okna, wak nômbêŋ intu ma hômô haviŋ ya ba yenaŋ nômkama sapêŋ ma o iyom anêŋ. ³² Ma doŋtom lêk ma alalô leŋiŋmavi ek malê nena mamuyaŋ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak loŋbô. Alalô asoŋ nena bôk hama ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak loŋbô.’ ”

16

Abô loŋ kapô hathak kobom neyabiŋ valuselerŋ

¹ Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Anyô lôkmaŋgiŋ te hatak anyô te ek eyabiŋ anêŋ ku. Ma haveŋ yam ma hanaŋô nena ôpêŋ habuliŋ anêŋ nômkama. ² Ba

intu halam yani ba hanaŋ, ‘Yahalaŋô nena hubuliŋ yenaŋ nômkama. Ba oto anêŋ ku anêŋ lavôŋ êlêm ek yaŋgê. O miŋ hatôm oyabiŋ yenaŋ ku esak loŋbô ami.’

³“Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenaŋ anyô bêŋ tem nêŋ ya vê ênjêk anêŋ ku, aêŋ ba yandum malê. Ya miŋ anyô lôklokwaŋ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêŋem ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôŋm atu ba yandum ek avômalô leŋiŋmavi ba neja ya thô êndêŋ waklavôŋ atu ba ya ku mi.’

⁵“Aêŋ ba yani halam ŋê takatu ba bôk ewa anyô bêŋ anêŋ nômkama ba anêŋ viyaŋ hêk denaŋ. Anyô môŋ hayô ba yani hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, ‘Howa yenaŋ anyô bêŋ anêŋ nômkama vithê ba anêŋ viyaŋ hêk?’

⁶“Ma hanaŋ, ‘Yahawa nôŋm lêŋlêŋ lôk uŋ hatôm 100.’ Êŋ ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapy a atu ba bôk ato anêŋ nômkama halôk êlêm ma oto 50 ijom.’

⁷“Yôv ma hanaŋ hadêŋ yaŋ atu ba haverŋ yam, ‘Anêŋ viyaŋ ma vithê?’

“Êŋ ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapy a atu ba bôk ato anêŋ nômkama halôk êlêm ma oto 80 ijom.’

⁸“Ma haverŋ yam ma anyô lôkmangŋiŋ atu hayê nôŋm atu ba anêŋ anyô ku hadum. Êŋ ma hanaŋ nena ôpêŋ ma anyô kambom ma doŋtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêŋ. Avanôŋ, ŋê pik eyala kobom pik mavi anôŋ hamôŋ ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹“Yanaŋ êndêŋ môlô nena noja nômkama pik ba nôŋem êndêŋ avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi êndêŋ môlô. Ma waklavôŋ atu ba nômkama mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ enja môlô thô ba unu unyak atu ba tem nôŋmô mavi wak nômbêŋ intu sapêŋ.

¹⁰*“Ôpatu ba hayabiŋ nôŋm yaônena mavi ma hatôm eyabiŋ nômbêŋ mavi aêŋ ijom. Ma ôpatu ba hayabiŋ nôŋm yaônena kambom ma tem eyabiŋ nômbêŋ kambom aêŋ ijom. ¹¹ Aêŋ ba oyabiŋ nômkama pik êntêk kambom, êŋ ma opalê tem nêŋ nômkama anôŋ êndêŋ môlô? Mi. ¹² Ma oyabiŋ anyô

yaŋ anêŋ nômkama kambom, êŋ ma opalê tem nêŋ nômkama ek môlôda? Milôk.

¹³* “Anyô ku te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôŋm ek anyô yaŋ. Môlô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuselerŋ ami.”

¹⁴ŋê Palisi takatu ba leŋiŋhaviŋ valuselerŋ elarŋô Yisu anêŋ abô takêŋ ba maleŋ thêlêv hathak Yisu. ¹⁵* “Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô udum ek avômalô leŋiŋimbi nena môlô ŋê thêthôn mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hayala môlônim kapôlômim. Nôŋm takatu ba avômalô leŋiŋhabi nena nôŋm mavi anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ hayê nena nôŋm ôvathek.

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

¹⁶* “Abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô ijom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lêk yahanarŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lôklokwaŋ ek nimbitak nêyô loŋ lôkliŋyak êŋ kapô ba ini. ¹⁷* Pik lo leŋ hatôm nêŋ yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nêŋ yak ami.

¹⁸* “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lôkmangŋiŋ lôk Lasalus

¹⁹“Anyô lôkmangŋiŋ te hamô ba wak nôŋm-bêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalalerŋ kêkêlô ba hayaŋ nôŋm mavi lomaloma lôk lamavi bêŋ anôŋ. ²⁰ Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hêk ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk. Ma palê hatêtô liŋkupik lôkthô. ²¹ Ma yani lahaviŋ enjaŋ ôpêŋ anêŋ nôŋm mapmap atu ba ibi hi, ma doŋtom mi. Yani hamô ma avuŋ ethak êlêm elami anêŋ palê.

²² “Haverŋ yam ma anyô siv hama, ma aŋela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmangŋiŋ êŋ hama haviŋ ba elav. ²³ Anyô lôkmangŋiŋ hamô ŋê ŋama iniŋ loŋ ba hawa vovaŋ bêŋ. Yani hêv ma liŋ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim

* 16:10: Luk 19:17-26 * 16:13: Mat 6:24 * 16:15: Mat 23:28; Luk 18:9-14 * 16:16: Mat 11:12-13 * 16:17:

Mat 5:18 * 16:18: Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

bô. ²⁴ Êŋ ma yani halam nena, 'Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêŋ Lasalus ek etak bangwasin kupik êndôk njan ba etak êyô êndô yadahalaj ek thilibunj ek malê nena yahawa vovanj bêŋ anôn hamô atum êntêk.'

²⁵ "Ma doŋtom Ablaham hananj viyan nena, 'Yenanj okna, sêbôk ba hômo pik ma howa anêm nôŋ mavi yôv ma Lasalus hawa anênj kambom. Ma doŋtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovanj. ²⁶ Ma Wapômbênj bôk hatak kolosonj bêŋ te hêk malêvônj ek yêlô ma môlô. Ba intu miŋ hatôm môlô nôlêm êndênj yêlô ma yêlô nasôk êndênj môlô ami.'

²⁷ "Ma ôpênj hananj, 'Aênj ba wakamik, hatôm nêŋ Lasalus ba endeni wakamik anênj unyak ²⁸ ma enanj abô lôklokwanj êndênj yenanj ayanj bahenji takatu ek miŋ nêlêm loŋ vovanj bêŋ êntêk imbiŋ ya ami.'

²⁹ "Ma doŋtom Ablaham hananj, 'Mose lo plopet ininj abô hêk ba thêlô nedanjo ba nesopa.'

³⁰ "Ma ôpênj hananj, 'Wakamik Ablaham, miŋ hatôm ami. Ma doŋtom anyô nãma te ni êndênj thêlô, êŋ ma tem thêlô nede kapôlônjinj liliŋ.'

³¹ "Ma doŋtom Ablaham hananj hadênj yani nena, 'Thêlô miŋ elanjô Mose lo plopet ininj abô ami. Êŋ ma anyô nãma te haviyô hathak loŋbô, ma tem miŋ nedanjo anênj abô imbiŋ ami.' "

17

Kambom hathak habulinj êvhavinj

(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

¹ Yisu hananj hadênj anênj nê ku nena, "Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leŋin ek nindum kambom. Ma doŋtom vovanj bêŋ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôŋ êŋ. ² Ma anyô te hadum ba yenanj amena atu ba hêvhavinj ya te hêv yak, ôpênj tem êpôm malainj bêŋ anôn. Ôpênj tem nêsôkwênj valu bêŋ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ngwêk makidiŋ ba ema. Malainj êŋ ma yaôna ek malainj atu ba yani tem êpôm emberj yam. ³ *Aênj ba noyabinj am.

"Mamuyan hadum kambom hadênj o, êŋ ma nu opesanj abô imbiŋ yani. Ma yani hale kapô liliŋ, êŋ ma nêŋ anênj kambom êŋ vê. ⁴ *Wak te iyom ma mamuyan hadum

kambom hadênj o hatôm bôlônj bahenji ba lahavuju, ma bôlônj bahenji ba lahavuju havôhalêm hananj hadênj o nena, 'Alikakna, yahadam kambom', êŋ ma nêŋ anênj kambom vê."

Êvhavinj

⁵ Ma aposel enanj hadênj Anyô Bêŋ nena, "Undum yêlônanj êvhavinj indumbak bêŋ!"

⁶ *Ma Anyô Bêŋ hananj, "Môlônim ôêvhavinj ma yaôna hatôm ava yaôdate, êŋ ma hatôm nonanj êndênj alokwanj sabo êntêk, 'Osapu oda ba nu umiŋ ngwêk,' êŋ ma tem endanjo môlônim abô."

Ŋê ku ininj auk

⁷ Ma Yisu hananj, "Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôŋ hadênj malak lônj te. Êŋ ma nê bêŋbênj tem nenanj êndênj thêlô nena nejnanj nôŋ êmônj e? Mi. ⁸ Ŋê bêŋbênj tem nenanj êndênj thêlô nena, 'Nôpôpêk yêlônanj nôŋ êmônj ma môlônim emberj yam.' ⁹ Ma tem nê bêŋbênj nenanj leŋinmavi bêŋ êndênj malak lônj êŋ e? Mi, thêlô idum ininj ku iyom. ¹⁰ Ma môlô aênj iyom, môlô udum ku sapênj atu ba Anyô Bêŋ hêv hadênj môlô yôv, êŋ ma nonanj, 'Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlônanj ku iyom.' "

Yisu hadum anyô laumiŋ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denanj ba hasopa loŋônê atu ba havenj Samalia lo Galili ininj pik malêvônj. ¹² Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiŋ êlêm êpôm yani. Thêlô imiŋ daim dokte ¹³ *ma elam nena, "Anyô Bêŋ Yisu, lem ek yêlô."

¹⁴ *Ma Yisu hayê thêlô ma hananj, "Môlô unu ungwik am thô êndênj nê êbôk da." Êŋ ma thêlô everj ba i denanj ma leŋvinjkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êŋ te hayê nena linjkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbênj anênj athênj. ¹⁶ Ma hayô ma halek vadônj lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadênj yani. Ôpênj ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hananj, "Yahadam anyô laumiŋ mavi. Ma anyô bahenji ba lahavuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loŋ buyanj iyom hale halêm ek habô Wapômbênj anênj athênj?" ¹⁹ Ma Yisu hananj hadênj ôpênj

* 17:3: Mat 18:15 * 17:4: Mat 18:21-22 * 17:6: Mat 17:20; 21:21 * 17:13: Wkp 13:45-46 * 17:14: Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

aëntêk, “Umbiyô ba nu, anêh hôêhvaviy hadum ba o mavi.”

Wapômbên anêh loj lôklihyak tem êlêm
(Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

²⁰ Nê Palisi enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Aŋgê ka tem Wapômbên anêh loj lôklihyak êlêm?” Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbên anêh loj lôklihyak halêm ma tem miŋ êlêm lôk lavôŋiŋ ek avômalô nêgê ami. ²¹ Aên ba tem miŋ nenaŋ nena, ‘Ôŋgô, Wapômbên anêh loj lôklihyak êntêk aên’ mena ‘Endaku aên’ ami. Mi, Wapômbên anêh loj lôklihyak lêk hamô môlô malêvônŋ.”

²² Ma Yisu hanaŋ hadên anêh nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiŋ bên anôn ek ôŋgô Anyô Anêh Nakaduŋ atu, ma doŋtom môlô tem miŋ ôŋgô ami. ²³ *Ma avômalô tem nenaŋ êndên môlô nena, ‘Ôŋgô, yani hamiŋ loj êntêk!’ mena ‘hamiŋ loj endaku!’ Êŋ ma môlô nômhô maliŋyaô ma miŋ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anêh Nakaduŋ atu anêh waklavônŋ ma tem avômalô sapên nêgê êtôm damak hêv ba habi deda haveŋ leŋ lôkthô. ²⁵ Ma doŋtom tem yanja vovaŋ lomalama ma môlô nê bôlôn êntêk tem nômbôliŋ dômim êndên ya vémam.

²⁶ “Anyô Anêh Nakaduŋ atu anêh waklavônŋ tem êtôm sêbôk ba Noa anêh waklavônŋ. ²⁷ Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthônŋ paliŋ ma Noa hi yenŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bên hayô ba habuliŋ thêlô sapên. ²⁸ *Aên ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêh waklavônŋ. Avômalô eyaŋ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniŋ unyak. ²⁹ Ma doŋtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaŋ solpa halôk anêh leŋ ba habuliŋ thêlô sapên. ³⁰ Waklavônŋ atu ba Anyô Anêh Nakaduŋ atu injik i thô ma tem imbitak kethen oyaŋ aên iyom.

³¹ * “Wak êŋ ma anyô te hamô unyak vôn ma anêh nômkama hamô unyak kapô, êŋ ma miŋ ni unyak kapô ek enja anêh nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aên iyom ma anyôla hamiŋ ku kapô ma miŋ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom.

³² *Môlô lemim imbi Lot yanavi! ³³ *Anyô te hadum ek embalonŋ yanida anêh lôkmala loŋ ma anêh lôkmala tem nêh yak. Ma doŋtom anyô te hatak anêh lôkmala ma anêh lôkmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanaŋ êndên môlô nena bôlôvônŋ êŋ ma anyô ju tem nêjêk yêh doŋtom ma tem neja anyô yaŋ ma yaŋ ênjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaŋ iniŋ palawa ma tem neja avi yaŋ ma yaŋ êmô.”*

³⁷ Nê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Anyô Bên, nôh êŋ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Menak lam-bek ethak doŋtom ba êmô loŋ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loj kapô hathak avi tôp lôk anyô hanaŋ abô

¹ *Yisu hanaŋ abô loj kapô te hadên thêlô ek neteŋ mek êtôm wak nômbênŋ intu sapên ma miŋ kapôlônŋ engiap ami. ² Aên ba yani hanaŋ aëntêk, “Malak lôŋ te ma anyô bên hanaŋ avômalô iniŋ abô hamô. Yani ma miŋ hakô Wapômbênŋ ami ma hapôlik ek avômalô iniŋ abô haviŋ. ³ Ma avi tôp te hamô lôŋ êŋ. Ma yani hi hadên anyô bên êŋ lôbôlônŋ ma hanaŋ, ‘Anyô te habuliŋ ya. Ma ôlêm ondanŋ yenaŋ abô ba opesaŋ.’ ⁴ Ma doŋtom anyô bên hadô avi tôp êŋ anêh abô hatôm wak bên anôn.

“Haveŋ yam ma anyô bên êŋ lahabi nena, ‘Miŋ yahalaŋô Wapômbênŋ anêh abô ami ma yakapôlônŋ hadô avômalô iniŋ abô haviŋ, ⁵ ma doŋtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbênŋ intu sapên ba imbuliŋ yenaŋ auk. Aên ba yandaŋô yani anêh abô ba yapesaŋ kethen ek yani êmô tiŋiŋ.’ ”

⁶ Ma Anyô Bên Yisu hanaŋ, “Noja auk esak anyô bên kambom êntêk anêh kobom. ⁷ Aên ba Wapômbênŋ tem endanŋ anêh avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniŋ asên atu ba elanŋ bôlôvônŋ ba wak mena mi e? Tem endanŋ. Ma tem yani endanŋ yaôyaô e? ⁸ *Mi anôn! Yanaŋ avanônŋ biŋ nena yani tem endanŋ kethen ma tem epesaŋ. Ma doŋtom Anyô Anêh Nakaduŋ atu halêm

* 17:23; Mak 13:21; Luk 21:8

* 17:28; Stt 18:20-19:25

* 17:31; Mat 24:17-18

* 17:32; Stt 19:17,26

* 17:33;

Luk 9:24 * 17:35-36; Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aëntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yaŋ ma yaŋ êmô. * 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17

pik hathak loṅbô, êṅ ma tem êpôm nena avômalô êvhaviṅ doho êmô mena mi e?”

Abô loṅ kapô hathak anyô ju eteṅ mek

⁹ Ma Yisu hanaṅ abô loṅ kapô te hadêṅ avômalô takatu ba leṅiṅhabi nena thêlô ma avômalô thêthônṅ iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êṅ ma Yisu hanaṅ nena, ¹⁰ “Anyô ju i unyak mathêṅ ek neteṅ mek. Anyô yaṅ ma Palisi ma yaṅ ma anyô hawa takis. ¹¹ Palisi êṅ da hamiṅ ba hateṅ mek nena, ‘Wapômbêṅ, mavi anônṅ ek ya anyô mavi ma ya miṅ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma ṅê vani lôk ṅê kambom lôk ṅê idum sek haviṅ anyô yaṅ yanavi. Ma ya ma mi anônṅ, ya ma miṅ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹² *Sonda te anêṅ wak ju ma yahavak balabuṅ ek nôm. Ma nômkama nômmbêṅ atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdônṅ laumiṅ ba yahêv ôdônṅ te hadêṅ o.’

¹³ * “Ma doṅtom anyô hawa takis hamiṅ daim ba hakô ek êṅjê leṅ. Ma yani hakôm ba hatak baṅ luvi hêk madaluk siṅ ma hanaṅ, ‘Wapômbêṅ, ya anyô kambom ba nêṅ kapôlôm ek ya.’”

¹⁴ * Ma Yisu hanaṅ, “Yanaṅ êndêṅ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêṅ unyak ma lêk anyô thêthônṅ hêk Wapômbêṅ ma. Ma anyô yaṅ ma mi. Ôpatu ba hêv anêṅ athêṅ liṅ ma tem Wapômbêṅ etauviṅ anêṅ athêṅ. Ma doṅtom ôpatu ba hatauviṅ i ma tem Wapômbêṅ nêṅ anêṅ athêṅ liṅ.”

Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ Avômalô ewa iniṅ avômena yaônena i hadêṅ Yisu ek etak baṅ êyô êṅjêk thêlô. Ma anêṅ ṅê ku êyê ba ethaṅ i. ¹⁶ Ma doṅtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaṅ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêṅ ya ma miṅ numiṅ loṅ siṅ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêṅ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ma thêlôninṅ. ¹⁷ *Yanaṅ avanônṅ êndêṅ môlô nena ôpatu ba miṅ hawa Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak hatôm avômena yaônena ami ma miṅ hatôm imbitak êyô loṅ êṅ kapô ba ni ami. Ma mi.”

Anyô lôk nômkama bêṅ hanaṅ abô haviṅ
Yisu

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ * Anyô bêṅ te hanaṅ hik Yisu liṅ nena, “Kêdônṅwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômmbêṅ intu sapêṅ?”

¹⁹ Ma Yisu hanaṅ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miṅ mavi ami ma Wapômbêṅ iyom intu ba mavi. ²⁰ * Abô balabuṅ ma bôk hoyala yôv: ‘Miṅ undum sek imbiṅ anyô yaṅ yanavi ami. Miṅ nungwik anyô vônô ami. Miṅ onja vani ami. Miṅ onarṅ abôyaṅ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

²¹ Ma anyô bêṅ êṅ hanaṅ, “Ya yaônena aleba lêk ma yahasopa abô balabuṅ takêṅ.”

²² Ma Yisu halaṅô ma hanaṅ hadêṅ ôpêṅ nena, “Mavi anônṅ, ma doṅtom nômplate hamô denaṅ. Nu nêṅ anêṅ nômkama sapêṅ ek avômalô nêṅ vuli ma onja valuseleṅ sapêṅ ba nêṅ êndêṅ ṅê siv. Êṅ ma tem anêṅ nômkama mavi lomalama êmô malak leṅ. Ma ôlêm osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêṅ anônṅ. Ba intu halaṅô abô êṅ ma hêv malaiṅ bêṅ hadêṅ yani ba hi lôk lamalaiṅ. ²⁴ Yisu hayê yani lamalaiṅ ma hanaṅ, “ṅê lôk nômkama bêṅ tem nêpôm malaiṅ bêṅ ek nimbitak nêyô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô ba ini. ²⁵ Avanônṅ biṅ nena miṅ malaiṅ bêṅ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêṅ abyarṅ ba ni ami, ma doṅtom malaiṅ anônṅ ek anyô lôk nômkama bêṅ te imbitak êyô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô.”

²⁶ Avômalô elanô abô êṅ ma enaṅ nena, “Avanônṅ e? Aêṅ ba miṅ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanaṅ, “Nôm takatu ba anyô miṅ hatôm nindum ami, intu Wapômbêṅ hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanaṅ, “Yêlô bôk atak yêlôaniṅ nômkama sapêṅ ba alêm asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Yanaṅ avanônṅ nena avômalô takatu ba leṅiṅhabi Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ba etak iniṅ unyak lo avi ma iviyaṅ lôk lami ma nali, ³⁰ ma thêlô êmô pik denaṅ ma Wapômbêṅ tem nêṅ iniṅ nômkama lôkthô

* 18:12: Ais 58:1-4; Mat 23:23

* 18:13: Sng 5:1:1

*

18:14: Mat 23:12

*

18:17: Mat 18:3

*

18:18: Luk

10:25 * 18:20: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

êndêr i ba tem nêmbên anêr êyô êmô inij loj imbiy ma emben yam ma tem nêmbên lôkmala atu ba nêmbên êtôm wak nômbên intu sapêr êndêr i imbiy.”

Yisu hanarj abô hathak anêr njama bôlôj te lô

(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹*Yisu hawa gê ku laumij ba lahavuju takatu hathak dojtom ma hanarj, “Nodanjô. Alalô ana daku Jerusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêr Nakadu atutu tem imbitak avanôn. ³²*Tem nêmbên yani êndôk gê loj buyarj Lom baherij. Ma tem nemalik esak yani ba nenarj abô lomalom esak yani ma nêsdwôpôk êyômô yani. ³³Ma nebalî yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak lojbô.”

³⁴*Ma dojtom gê ku mij eyala abô takêrj ami. Abô êr anêr ôdôn ma havuj ek thêlô ba thêlô mij eyala ami ma êthôn palij.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi

(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô lojônê danj vi ba hape-tenak ek avômalô nêmbên yani sa. ³⁶Yani hanarj avômalô bêt anêr ele ba i ma hanarj hik thêlô lij nena, “Malê?” ³⁷Ma thêlô enarj hadêrj yani nena, “Yisu anêr Nasalet halêm.”

³⁸Êr ma anyô mapusip dalam nena, “Yisu, Devit anêr Lim Lukmuk, nêmbên kapôlôm ek ya!”

³⁹Avômalô takatu ba êmôn etharj yani ba enarj, “O bônôn.” Ma dojtom yani dalam lôklala nena, “Devit anêr Lim Lukmuk, nêmbên kapôlôm ek ya!”

⁴⁰Êr ma Yisu hamij ma hanarj ek thêlô neja ôpêrj êlêm. Yani hayô ma Yisu hanarj hik yani lij nena, ⁴¹“Lemhaviy yandum malê êndêr o?”

Ma ôpêrj hanarj, “Anyô Bêt, yalenjhaviy yanjê tak.”

⁴²Ma Yisu hanarj hadêrj ôpêrj nena, “Nôngô tak. Anêm hôêvhaviy hadum ba hubitak mavi.” ⁴³Ma kethêrj oyarj ma ôpêrj madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbên anêr athên. Ma avômalô nômbên atu ba i haviy yani

êyê nômbên êr ba êbô Wapômbên anêr athên haviy.

19

Yisu hi Sakius anêr unyak

¹Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ²Ma anyô lôk valuselerj bêt te hamô. Yani ma anyô bêt hawa takis ba anêr athên nena Sakius.

³Yani lahaviy ênjê nena Yisu ma opalê, ma dojtom avômalô bêt anêr ma Sakius anyô bidonj ba mij hatôm ênjê ami. ⁴Êr ma yani hanarjvîrj hamôn ba hi ma hathak alokwarj sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵Yisu hayô loj êr ma hêv ma hathak lerj ma hanarj, “Sakius, ôndôk ba ôlêm kethêrj. Yaô ma tem yamô anêm unyak.” ⁶Êr ma kethêrj oyarj ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷*Ma avômalô sapêrj êyê ba kapôlônij dijnij ba enarj nena, “Yani hi hamô haviy anyô kambom te.”

⁸*Ma dojtom Sakius haviyô hamij ma hanarj hadêrj Anyô Bêt nena, “Anyô Bêt, ondanjô. Tem yambi yenarj nômkama sam ni ôdôn ju ba yanêm yarj êndêrj gê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêr valuselerj doho vani, êr ma tem yanêm valuselerj êtôm dum ayova êyômô loj imbiy.”

⁹*Ma Yisu hanarj hadêrj yani nena, “Lêk ma Wapômbên hêv avômalô unyak êntêk êr bulubij ek malê nena yani ma Ablaham anêr nakadu te. ¹⁰*Anyô Anêr Nakadu atutu hamô ek êmbôlêm gê takatu ba êv yak ek nêmbên i bulubij.”

Abô loj kapô hathak anyô bêt te hêv valuselerj hadêrj gê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹Avômalô elanjô abô êr yôv ma Yisu hanarj abô loj kapô te haviy ek malê nena yani lêk habobo Jerusalem. Ma avômalô takêrj lenjnhabi nena yani hayô Jerusalem, êr ma Wapômbên anêr loj lôklînyak tem imbitak êmô pik. ¹²Êr ma Yisu hanarj nena, “Anyô bêt te anêr namalô tem ni loj buyarj ek enja athên lôk kuluj kîrj vêmam ka êmbôlêm anêr malak ôdôn esak lojbô ek eyabij anêr avômalô. Loj êr ma daim kambom. ¹³Vêm ma yani dalam anêr gê ku

* 18:31: Luk 24:44 * 18:32: Luk 9:22,44 * 18:34: Mak 9:32 * 19:7: Luk 15:2 * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7

* 19:9: Luk 13:16; Ap 16:31 * 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

laumiŋ hathak doŋtom ma hêv valuseler hatôm 100 hadêŋ thêlô tomtom sapêŋ. Ma hanarj aêntêk, 'Môlô noja valuselerj êntêk ba nundum ku esak endeaba yambô alêm esak loŋbô am.' Yôv ma hatak thêlô ba hi.

¹⁴ "Ma doŋtom yanida anêŋ avômalô kapôlônŋ agiap ek yani. Êŋ ma yani hi loŋ buyarj ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenarj aêntêk, 'Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniŋ kiŋ.'

¹⁵ "Ma doŋtom yani habitak kiŋ yôv ma havôhalêm ma hanarj aêntêk, 'Nodam nê ku takatu ba bôk yahêv valuselerj hadêŋ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselerj vithê haviŋ.'

¹⁶ "Êŋ ma anyô te hamônŋ hi ma hanarj, 'Anyô bêŋ, yahadum ku hathak anêm valuselerj êŋ ba yahavôv valuselerj hatôm 1,000.'

¹⁷ * "Ma anêŋ anyô bêŋ hanarj nena, 'Mavi anônŋ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiŋ nôm yaôna dedauŋ mavi ba intu oyabiŋ malak lôŋ laumiŋ.'

¹⁸ "Yôv ma anyô yarj halêm ma hanarj, 'Anyô bêŋ, hathak anêm valuselerj, yahavôv valuselerj hatôm 500.'

¹⁹ "Ma anêŋ anyô bêŋ hanarj hadêŋ yani, 'Oyabiŋ malak lôŋ baherjvi.'

²⁰ "Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanarj, 'Anyô bêŋ, anêm valuselerj atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô ²¹ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôn anyô vi iniŋ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yarj hapaliv yarjvêk halôk ma hothak howa anêŋ anônŋ.'

²² "Êŋ ma anêŋ anyô bêŋ hanarj, 'O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanarj o bêŋ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniŋ nômkama ba yahawa hatôm yenarj. Lôk pik atu ba anyô yarj hapaliv yarjvêk halôk ma ya hathak yahawa anêŋ anônŋ. ²³Ma aisé ka miŋ hotak yenarj valuselerj halôk unyak valuselerj ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loŋbô ma tem yanja doho êyômô loŋ imbiŋ?'

²⁴ "Êŋ ma hanarj hadêŋ nê takatu ba imiŋ habobo nena, 'Môlô noja anêŋ valuselerj

hatôm 100 vê ênjêk yani ba nônêm êndêŋ ôpatu ba hawa 1,000.'

²⁵ "Ma thêlô enarj hadêŋ yani nena, 'Anyô bêŋ, yani anêŋ 1,000 bôk hamô yôv.'

²⁶ * "Ma yani hanarj, 'Yanarj êndêŋ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenarj nômkama ba habitak bêŋ, êŋ ma tem yatak doho êyômô loŋ imbiŋ ba yanêm êndêŋ ôpêŋ. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ hadum ku hathak yenarj nômkama ami, êŋ ma tem yanêm dokte atu ba havalonŋ loŋ vê ênjêk yani.'

²⁷ "Ma doŋtom nê takatu leŋŋmaniŋ hathak ya ba êdô ek yambitak iniŋ kiŋ, 'Noja i êlêm loŋ êntêk ma ungwiŋ i pôpônô ênjêk yamalerj.' "

²⁸ Yisu hanarj abô êŋ yôv ma hamônŋ ba hi Jerusalem.

*Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kiŋ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

²⁹ Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ma hanarj nena, ³⁰"Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôŋgô ekak bok doŋki map te loŋ ba hamiŋ. Bok êŋ ma miŋ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³¹Ma anyôla hanarj nena, 'Mamu opole eka', êŋ ma nonarj viyarj nena, 'Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak.' "

³² Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanarj. ³³Thai epole bok doŋki êŋ anêŋ yak vê ma bok anêŋ alaŋsi enarj hadêŋ thai nena, "Mamu opole eka?"

³⁴ Ma thai enarj, "Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak."

³⁵ Êŋ ma thai ewa bok doŋki ba i êv hadêŋ Yisu. Ma thai ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok doŋki dômlok-warj, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êŋ. ³⁶Ma Yisu hi ma avômalô engava iniŋ kwêv thilibuŋ hêk loŋôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jerusalem. Ma avômalô nômbêŋ atu ba esopa yani leŋŋmavi hathak nômbithi nômbêŋ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêŋ ba elam nena,

* 19:17: Luk 16:10 * 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18 *

19:38: Luk 2:14

³⁸ * “Wapômbên nêl lamavi êndên kirj atu ba halêm hathak Anyô Bêl anên athên! *Kapya Yey 118:26*
Avômalô malak lej lejiŋmavi ma alalô nanêm athên lôkmangin êndên Wapômbên esak lej ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imin avômalô takên kapô ba enan hadên Yisu aêntêk, “Kêdônwaga, osan anêm nê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanan viyan nena, “Yanan êndên môlô nena thêlô bônôn ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jerusalem ma hayê vi tuvulu ba hanaŋ hathak avômalô Jerusalem ⁴² ba hanan, “Yaleŋhavin lêk oyala nôm takatu ba nundum ek Wapômbên indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma doŋtom mi, nôm takên hamô loŋ kapô ba môlô min hatôm ôŋgô ami. ⁴³ Aên ba waklavôn hayô ma nê vovak tem nêyô ba nedav badên êwê ember Jerusalem sapên ba nê mô kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. ⁴⁴ *Thêlô tem nimbuliŋ môlônim loŋ sapên ba nijik môlô takatu ba ômô unim badên kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem min êyômô yan loŋ ami. Nôm malain êŋ tem êlêm ek malê nena môlô min oyala waklavôn atu ba Wapômbên halêm pik ek nêl môlô bulubin ami.”

Yisu hên nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô
(*Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22*)

⁴⁵ Vêl ma Yisu habitak hayô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn. Ma hayê avômalô ewa nôm kama ba êdô hamô ek avômalô vi nêl vuli. Êŋ ma halupunin i ba hên i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hanan hadên thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbên anên kapa hanan nena, ‘Yenan unyak ma unyak neten mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani inin loŋ ekopak êmô.”

⁴⁷ *Ma wak nôm bên intu ma yani hadên avômalô halôk unyak mathen. Ma nê bên bên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun lôk Israel inin nê bên bên, thêlô êbôlêm loŋondê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma doŋtom thêlô min hatôm nêpôm loŋondê

te ami ek malê nena avômalô sapên leŋin-mavi bên ek Yisu ba êmô ek nedanô anên abô sapên.

20

Yisu, opalê hên athên bên hadên o?
(*Mat 21:23-27; Mak 11:27-33*)

¹ Wak te ma Yisu hadên avômalô hamô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn ba hanan Wapômbên anên Abô Mavi hadên i. Ma nê bên bên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun ethak doŋtom haviŋ nê bên bên ba i hadên Yisu. ² Ma thêlô enan, “Opalê hên athên bên hadên o lôk hên ku hadên o ba intu hudum nôm takêntêk?”

³ Ma Yisu hanan viyan nena, “Tem yanin injik môlô lin esak abô te aên iyom. ⁴ Opalê hên ku nisik avômalô êndôk nan hadên Jon? Wapômbên leŋ? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlô da enan hadên i nena, “Alalô anan nena Wapômbên hên ku êŋ hadên Jon ma tem yani enan, ‘Ma aisê ka môlô min ôvêhavin yani ami?’ ⁶ Ma doŋtom alalô anan nena, ‘Anyô pik te hên ku êŋ,’ êŋ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êv haviŋ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enan hadên Yisu nena, “Yêlô athôn palin.”

⁸ Êŋ ma Yisu hanan hadên thêlô, “Aên ba min hatôm yandam ôpatu ba hên athên bên hadên ya anên athên bên êndên môlô ami. Ma mi.”

Abô loŋ kapô hathak nê kambom eyabin ku yak wain

(*Mat 21:33-46; Mak 12:1-12*)

⁹ *Ma Yisu hanan abô loŋ kapô te hadên avômalô, “Anyô te havatho anên ku yak wain ma hên hadên nê ku doho ek neyabin ba hanan nena, ‘Waklavôn yak wain hik anôn ma nombak vose ni ôdôn ju ba nônêm vi êndên ya ma noja vi êtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô loŋ buyan sawa daim. ¹⁰ Ma waklavôn yak wain hik anôn hayô ma hên anên anyô ku te ba hi hadên thêlô ek enja anên sam. Ma doŋtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyan. ¹¹ Êŋ ma ku anên alin hên anyô ku yan ba hi hadên thêlô, ma doŋtom thêlô idum kobom kambom hadên yani lôk ik yani ma êv yani vê oyan ba hi. ¹² Yôv ma hên anyô ku te lô ba hi, ma

* 19:44: Luk 21:6

* 19:46: Ais 56:7; Jer 7:11

* 19:47: Luk 21:37

* 20:9: Ais 5:1

iyom iniŋ Wapômbênj ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôk-mala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho elanjo abô êŋ ma enaŋ hadênj Yisu aêntêk, “Êê, Kêdônjwaga, anêm abô ma mavi anôn!”

⁴⁰ Ma avômalô sapênj elanjo anênj abô ba êkô ma miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani esak loŋbô ami.

Mesia ma opalê anênj lim lukmuk?

(Mat 22:41–23:36; Mak 12:35–40; Luk 11:37–54)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaŋ hadênj thêlô nena, “Avômalô ethak enaŋ nena Mesia ma Devit anênj lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapya Yey kapô ma Devit da hanaŋ aêntêk,

“Anyô Bêŋ Wapômbênj hanaŋ hadênj yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,

“Ômô yabahrenj vianônj

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadênj o nêmo vemkapô vibin am.” * *Kapya Yey 110:1*

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anênj Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anênj lim lôk anênj Anyô Bêŋ imbinj?”

⁴⁵ Avômalô elanjo Yisu anênj abô imin denaŋ ma Yisu hanaŋ hadênj anênj nê ku aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noyabinj am ek nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋinjhavinj nijik kwêv daim kêkêlô ba nemberj ek avômalô nebam i. Ma leŋinjhavinj avômalô nenaŋ nena, ‘Waklêvôn anyô bênj’ êmô loŋ ethak doŋtom halôk. Ma leŋinjhavinj nêmo êtôm nê bênjbênj êmô unyak yey kapô. Ma avômalô enjabôm nôm bênj ma leŋinjhavinj nejaŋ nôm êmô nê bênjbênj iniŋ loŋ ethak êmô.

⁴⁷ Thêlô esau avi tôp ek neja iniŋ unyak ba etenj mek daim bomaŋ ek avômalô nêgê. Wapômbênj tem nêmo vovaŋ kambom êndênj i.”

21

Avi tôp te anênj da

(Mak 12:41–44)

¹ Yisu hamô Wapômbênj anênj unyak ba hayê nê lôk nômkama bênj etak iniŋ valuseleŋ halôk alapa da. ² Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôn hayô ma hatak anênj da hatôm valuseleŋ thalalen ju iyom halôk alapa da êŋ. ³ * Yisu hayê ma hanaŋ nena, “Yanaŋ avanônj binj êndênj môlô nena avi

tôp êntêk hêv valuseleŋ bênj anôn hamônj ek avômalô takêntêk sapênj. ⁴ Avômalô nômbênj êntêk iniŋ valu bênj anôn hamô ma doŋtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôn ma lêk hêv anênj valuseleŋ sapênj ba miŋ havalonj dokte loŋ ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak unyak matheŋ Jerusalem

(Mat 24:1–2; Mak 13:1–2)

⁵ Nê ku doho enaŋ abô hathak valu kêkêlô lôk nôm da mavi anôn atu ba etak hathak unyak matheŋ ek anênj lêlêyaŋ mavi anôn. Êŋ ma Yisu hanaŋ, ⁶ * “Odaŋô katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malaiŋ bênj tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbênj êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem nimbitak

(Mat 24:3–14; 10:17–22; Mak 13:3–13)

⁷ Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdônjwaga, angê intu nôm takênj tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nôm takênj lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Noyabinj am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athênj ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena, ‘Waklavôn pik lo leŋ anênj daŋ lêk habobo tem êyô.’ Ma doŋtom miŋ nônêmbinjinj iniŋ abô ba nosopa ami. ⁹ Môlô olaŋô vovak bênj ba avômalô iki vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takênj tem imbitak êmônj, ma doŋtom pik lo leŋ anênj daŋ tem miŋ imbitak ketheŋ oyaŋ ami.”

¹⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdônj yaŋ tem nijik vovak imbinj ôdônj yaŋ. Ma kinj yaŋ lôk anênj avômalô tem nijik vovak êndênj kinj yaŋ. ¹¹ Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lôk bôm ma lijinj bênj tem êyô injik avômalô bênj anôn vônô. Lavônjinj lôkmanginjinj lomaloma tem ênjêk leŋlêvônj ba indum avômalô nêkô kambom anônj.

¹² “Ma nôm takênj tem miŋ imbitak ami denaŋ ma tem nebalonj môlô ba nindum kambom êndênj môlô. Ma tem nenaŋ môlô bênj iminjinj unyak yey lôk nindum abô ek netak môlô êndôk koladônj. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numinjinj kinj lôk iniŋ nê bênjbênj maleŋinjinj. ¹³ Ma nôm

* 21:3; 2Ko 8:12 * 21:6; Luk 19:44 * 21:14; Luk 12:11–12

êṇ tem imbitak êtôm loṇôndê ek nonaṇ yenaṇ Abô Mavi bêṇ êndêṇ i. ¹⁴* Ma miṇ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanaṇ aisê êndêṇ thêlô’ ami. ¹⁵* Ek malê nena yada tem yanêṇ abô lôkauk mavi êndêṇ môlô. Ma ṇê takatu ba idum abô ek môlô ma miṇ hatôm nijik abô êṇ pesa ami. ¹⁶* Avômalô tem nenaṇ môlô bêṇ ba tem nijik môlô doho vônô ma môlônim lemami lôk môlôviyaṇ lôk anêṇ thalaleṇ lôk anêṇ anyô môlô tem nindum aêṇ iyom. ¹⁷ Môlô ma yenaṇ avômalô ba intu avômalô sapêṇ tem nêpôlik esak môlô. ¹⁸ Ma doṇtom Wapômbêṇ tem eyabiṇ môlô ba lemimkadôk ṇauṇ te miṇ hatôm nêṇ yak ami. ¹⁹ Ma môlô numiṇ lôklokwaṇ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêṇ intu sapêṇ.”

Tem nimbuliṇ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Ma Yisu hanaṇ, “Môlô ôyê nena ṇê vovak lodôṇlodôṇ êyô everṇ Jelusalem luvi, êṇ ma môlô noyala nena tem nimbuliṇ malak lôṇ êṇ ketheṇ. ²¹ Aêṇ ba môlô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiṇ ketheṇ. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem viyaiṇ, ma miṇ unu kapô ami. ²²* Ek malê nena waklavôṇ êṇ ma Wapômbêṇ anêṇ wakma nêṇ vovaṇ viyaṇ ek abô takatu ba hêk Wapômbêṇ anêṇ kapyā ma tem injik anôṇ. ²³ Ai, kikaknena. Waklavôṇ êṇ ma tem malaiṇ bêṇ ek avi takatu ba esabeṇ lôk avi takatu ba êv sôm hadêṇ nali ek malê nena malaiṇ lôk vovaṇ bêṇ tem imbitak Isael iniṇ pik êntêk, ma Wapômbêṇ anêṇ lamaniṇ tem êyô êmô avômalô pik êṇ. ²⁴* ṇê vovak tem ini Jelusalem ma iniṇ biṇ vovak tem injik avômalô Jelusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomalama. Ma avômalô loṇ buyaṇ tem nêyô nêṇô Jelusalem ba neyabiṇ Jelusalem endeba ṇê loṇ buyaṇ iniṇ waklavôṇ anêṇ daṇ am.”

Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu tem endelêṇ

(Mat 24:29-35; 13:24-31)

²⁵* “Ma lavôṇiṇ tem êpôm wak lo ayôṇ ma vuliṇ. Ma ṇgwêk budum tem injik ba

pôk lôklala bomaṇ ba avômalô pik sapêṇ tem nedaṇô ba nêkô kambom anôṇ ba iniṇ auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nôṇ takatu ba hamô leṇ tem nedowaliṇ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiṇ bêṇ atu ba tem imbitak pik. ²⁷* Ma wak êṇ ma tem thêlô nêgê Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu tem êyô êmô buliv ba êlêṇ imbiṇ anêṇ lôkliṇyak lôk anêṇ deda lôkmangiṇ. ²⁸ Nômkaṇ takêṇ hadum ek imbitak ma numiṇ ba nônêṇ malemim esak leṇ ek malê nena waklavôṇ Wapômbêṇ nêṇ môlô vê êṇjêk unim malaiṇ lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hanaṇ abô loṇ kapô te hadêṇ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwaṇ beleṇ* lôk alokwaṇ vi imbiṇ. ³⁰ Ôyê nena alokwaṇ takêntêk habi ṇauṇ belap, êṇ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêṇ iyom, môlô ôyê nôṇ takêṇ habitak, êṇ ma noyala nena Wapômbêṇ anêṇ loṇ lôkliṇyak tem êyô ketheṇ.

³² “Yanaṇ avanôṇ êndêṇ môlô nena avômalô bôlôṇ êntêk tem miṇ nema ami denaṇ ma nôṇ takêntêk sapêṇ tem imbitak. ³³ Pik lo leṇ tem nêṇ yak ba ni, ma doṇtom yenaṇ abô bute miṇ hatôm nêṇ yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Môlô noyabiṇ am. Anyô Anêṇ Nakaduṇ tem êlêṇ esak loṇbô ba tem êpôm avômalô pik sapêṇ. Môlô udum pik anêṇ kobom ba unum waiṇ ba olo molo lôk lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak êṇ tem enja môlô ketheṇ êtôm gwasilim ba tem nosor kambom. ³⁶ Aêṇ ba wak nômbêṇ intu ma môlô noyabiṇ am lôklokwaṇ ba notêṇ mek ek Wapômbêṇ nêṇ môlô sa ek numiṇ lôklokwaṇ ek nôṇ takêntêk miṇ hatôm imbuliṇ môlô ami. Êṇ ma môlô hatôm numiṇ Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu ma.”

³⁷ Wak nômbêṇ intu ma Yisu hadôṇ avômalô hamô Wapômbêṇ anêṇ unyak mathêṇ. Ma bôlôvôṇ ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momaṇiniṇ ma avômalô sapêṇ ethak i unyak mathêṇ ek elañô Yisu anêṇ abô.

22

Judas hanaṇ Yisu bêṇ

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon

* 21:15: Ap 6:10 * 21:16: Mat 10:21-22 * 21:22: Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * 21:24: Sng 79:1; ALK 11:2
 * 21:25: Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * 21:27: Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * 21:29: Abô Bômbôṇ
 ma “fik”. Nôṇgô Mat 24:32.

11:45-53)

¹Waklavôn anêj athên nena Eya Polom Yis Mi lèk habobo ba thêlô elam waklavôn êj nena Hale Ba Hi.* ²Ma jê bêngbên êbôk da lôk jê lôkauk hathak abô balaburj êbôlêm lojônôdê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³*Ma Sadar halôk Judas Iskaliot la. Yani ma jê ku laumij ba lahavuju takatu te. ⁴Yani hi ba hanarj abô haviñ jê bêngbên êbôk da lôk unyak mathên iniñ sôp bidoñ nena yani tem enarj Yisu bên aisé? ⁵Jê êj lenijmavi ma thêlô evak abô ek nêñem valuselenj êndên yani. ⁶Êj ma Judas halôk hathak thêlônij abô ba hadum ek nêñ Yisu êndôk thêlô bahenij êndên wak te atu ba avômalô miñ êmô haviñ Yisu ami.

Jê ku lokwanju êpôpêk nôm

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷*Waklavôn anêj athên nena Eya Polom Yis Mi hayô. Wak êj ma thêlô ik boksipsip nakadurj te vônô ek lenijhabi waklavôn anêj athên nena Hale Ba Hi. ⁸Êj ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanarj, “Mamu unu nôpôpêk nôm waklavôn Hale Ba Hi ek alalô angarj.”

⁹Ma thai enarj hik Yisu liñ, “Yai napôpêk nôm êmô êsê?”

¹⁰Ma Yisu hanarj hadênj thai nena, “Odanô. Mamu unu malak bên kapô ma tem nôpôm anyô te hawa narj lôk urj. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹Êj ma nonarj êndênj unyak anêj alarj nena, “Kêdônjwaga hanarj hik o liñ nena unyak kapô atu ba yangarj nôm waklavôn Hale Ba Hi imbiñ yenañ jê ku hamô êsê?” ¹²Êj ma tem injik unyak kapô bên atu ba hêk vulij thô êndênj mamu. Unyak kapô êj ma nômkama sapênj bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôm êmô loñ êj.”

¹³Êj ma thai i ma êpôm nômkama sapênj hatôm atu ba yani hanarj. Êj ma thai êpôpêk waklavôn Hale Ba Hi anêj nôm.

Yisu hêv polom lôk waiñ hadênj anêj jê ku
(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴Wakma nejarj nôm hayô ma Yisu hayarj nôm hamô haviñ anêj aposel. ¹⁵Ma Yisu hanarj hadênj thêlô nena, “Ya vovañ ek yangarj nôm waklavôn Hale Ba Hi imbiñ mólô vêm ka yanja vovañ. ¹⁶Yahanarj avanônj nena tem miñ yangarj nôm êntêk esak loñbô ami endeba waklavôn Hale Ba Hi injik anônj ênjêk Wapômbên anêj loñ lôklinyak am.”

¹⁷Ma yani hawa waiñ lôk tase ma hêv lamavi ma hanarj, “Noja ba nunum imbiñ am. ¹⁸Yanarj êndênj mólô nena tem miñ hatôm yanum waiñ esak loñbô ami endeba Wapômbên anêj loñ lôklinyak êlêm am.”

¹⁹Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadênj thêlô ma hanarj, “Êntêk ma yenañ vathiap atu ba yahêv ek nêñ mólô sa. Nundum aênj ek lemimimbi ya.”

²⁰Eyarj vêm ma hadum aênj hathak tase lôk waiñ ma hanarj, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenañ thalalerj ba tem yangasô ek nêñ mólô sa. ²¹*Ma doñtom odanô. Ôpatu ba tem enarj ya bên lèk hayarj nôm haviñ ya. ²²Anyô Anêj Nakadurj atu tem indum êtôm atu ba Wapômbênj bôk hanarj yôv, ma doñtom alikakna. Malaiñ bênj ek ôpatu ba hanarj yani bênj.” ²³Jê ku elanj abô êj ma thêlôda enarj hik i liñ nena, “Opalê te tem indum nôm êj?”

²⁴*Ma Yisu anêj jê ku êkôki nena thêlônij opalê tem êtôm thêlônij anyô bênj êmô loñ lôklinyak atu ba tem imbitak emberj yam. ²⁵*Ma Yisu hanarj hadênj thêlô nena, “Avômalô daluk iniñ kinj ethak ebam i ba ibulij jê takatu ba êmô thêlô vibij. Ma jê lôk athênj lenijhaviñ avômalô nebam thêlô nena ‘jê wapôm mavi’. ²⁶*Ma doñtom mólô miñ nundum aênj ami. Mólônim anyô lôk athênj indum êtôm anyô athênj mi. Ma mólônim anyô bênj indum ku êtôm anyô ku oyarj. ²⁷*Opalê te ma anyô bênj, ôpatu ba halôk hamô ba hayarj nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayarj nôm, aênj e? Ma doñtom yahamô haviñ mólô hatôm anyô ku te.

* 22:1: Sêbôk ba Wapômbênj hêv anêj ajela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik jê liñ iniñ nali vônô. Ma doñtom jê Isael esaba thalalerj hathak unyak abôlêk ba intu ajela miñ hik iniñ nali ami. Yani hayê thalalerj ma hatak ma hale ba hi. * 22:3: Jon 13:2,27 * 22:7: Kis 12:1-27 * 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22 * 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15 * 22:29-30: Mat 19:28

²⁸ “Môlô takatu ba malaiŋ lomaloma habitak ma doŋtom ômô haviŋ ya denaŋ. ²⁹⁻³⁰ *Ma yahêv athên ‘kiŋ’ hadên môlô hatôm wakamik hêv hadên ya ek môlô tem oŋgwaŋ nô m lôk nunum ŋaŋ imbiŋ ya êmô yenaŋ loŋ lôkliŋyak. Ma môlô tem nôtom kiŋ ek noyabiŋ avômalô Isael ôdôŋ laumiŋ ba lahavuŋu takatu.”

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yaŋi paliŋ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Ma Yisu hanaŋ, “Saimon, Saimon, ondanô. Sadaŋ hanaŋ hik Wapômbên liŋ ek yaŋi êyôkwiŋ môlô êtôm lovak hayôkwiŋ alokwaŋ te ek êŋjê nena o lôklokwaŋ mena mi e? ³² *Ma doŋtom lêk yahaterŋ mek yôv ek anêm hôêvhaviŋ miŋ nê m yak ami. Ma hole o liliŋ, êŋ ma ombathô môlôviyaŋ loŋ.”

³³ Ma doŋtom Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya anyô lôklokwaŋ ba ya hatôm yamô koladôn ba yama imbiŋ o.”

³⁴ Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Pita, yanaŋ êndên o nena bôlôvôn êntêk ma tale miŋ halaŋ ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya paliŋ.”

Noja valuseleŋ lôk vak ma biŋ vovak

³⁵ *Yôv ma Yisu hanaŋ hadên thêlô aên-têk, “Bôk yahêv môlô ba u ma miŋ môlô owa valuseleŋ lôk vak lôk vemimkapô bokŋgôp haviŋ môlô ami. Wak êŋ ma môlô nômkama mi e?”

Ma thêlô enaŋ, “Mi, hamô.”

³⁶ Ma Yisu hanaŋ hadên thêlô nena, “Ma doŋtom lêk anêm valuseleŋ lôk vak hamô ma noja. Ma o biŋ vovak mi, ma nê m anêm kwêv daim ek nê nê m vuli ma onja biŋ vovak esak. ³⁷ *Ek malê nena Wapômbên anên kapyia hanaŋ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yaŋi êtôm anyô kambom te.’ Abô êŋ tem injik anôn esak ya ma nômkama sapên atu ba hathak ya ma anên daŋ tem êyô.”

³⁸ Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, nôŋgô yêlôaniŋ biŋ vovak ju êntêk hamiŋ.”

Ma Yisu hanaŋ hadên thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateŋ mek hamô Dum Oliv

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma ŋê ku esopa yaŋi.

⁴⁰ Yisu hayô loŋ êŋ ma hanaŋ hadên thêlô

nena, “Noterŋ mek ek miŋ nô nê m yak ba nundum kambom ami.” ⁴¹ Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôn lêlô ma hateŋ mek aêntêk, ⁴² “Wakamik, lemhaviŋ nê m tase êntêk vê êŋjêk ya, ma nê m vê. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenŋhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

⁴³ Ma aŋela te anên leŋ hayô ek yaŋi ma havatho yaŋi loŋ. ⁴⁴ Yisu kapô malaiŋ kambom ba hateŋ mek lôklokwaŋ ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalenŋ.

⁴⁵ Yaŋi hateŋ mek yôv ma haviyô hamiŋ ma hi hadên anên ŋê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlônin kapôlônin malaiŋ kambom. ⁴⁶ Ma hanaŋ hadên thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noterŋ mek ek miŋ nô nê m yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalonŋ Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma avômalô bên anôn êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yaŋi ma ŋê ku laumiŋ ba lahavuŋu takatu te, intu halom thêlô ba êlê m. Yaŋi hayô ek indinŋu Yisu, ⁴⁸ ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpên liŋ aêntêk, “Judas, hudum ek undinŋu Anyô Anên Nakaduŋ atu ek onaŋ yaŋi bên e?”

⁴⁹ Êŋ ma ŋê ku eyala nô m atu ba tem im-bitak ba intu enaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô naŋgik thêlô esak biŋ vovak e?” ⁵⁰ Êŋ ma thêlônin anyô te hale anyô bên habôk da anên anyô ku te limbuk vianônŋ vê.

⁵¹ Ma Yisu hayê ma hanaŋ, “Dô.” Ma hatak baŋ hayôhêk ôpên limbuk ma habitak mavi hathak loŋbô.

⁵² Êŋ ma Yisu hanaŋ hadên ŋê bêngbên êbôk da lôk unyak mathen inin sôp bidonŋ lôk ŋê bêngbên takatu ba êlê m ek nebalonŋ yaŋi aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôn ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlê m ek nobalonŋ ya e? ⁵³ Aisê? Wak nômbên intu ma yahamô unyak mathen anên piklêvônŋ haviŋ môlô ma miŋ ovalonŋ ya ami eka? Ma doŋtom lêk ma momaŋiniŋ hayabiŋ pik ba intu môlônim waklavônŋ.”

Pita hanaŋ nena yaŋi hathônŋ Yisu paliŋ

(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

⁵⁴ *Ma evalon Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêt habôk da anêt unyak. Ma Pita hasopa haver yam ma doptom haver daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho eban atum hamô unyak êt anêt badên kapô, ma Pita hi halôk hamô haviñ thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitiñ yani ma hanan, “Anyô êntêk ma hathak hamô haviñ Yisu.”

⁵⁷ Ma doptom Pita hanan, “Livôn, ya-hathôn ôpêt palin.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yan hayê yani ma hanan, “O ma nê takatu inin anyô te.”

Ma doptom Pita hanan, “Mi anôn.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yan hanan lôklokwan hathak lonbô nena, “Avanôn biñ, yani ma anyô Galili te. Aên ba yani ma Yisu anên anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hanan, “Aiyar, yahathôn anêm abô palin!” Pita hanan denan ma tale halan.

⁶¹ Ma Anyô Bêt hik i liliñ ma hatitiñ Pita ma Pita lahabi anêt abô atu ba hanan, “Tale miñ halan ami denan ma tem onan êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya palin.” ⁶² Êt ma Pita hale yain ma lahiki ba halan bêt.

*Ik Yisu lôk emalik hathak
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Nê takatu ba evalon Yisu enan abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma siñ ma ik yani ba enan nena, “O plopet te ma onan nena opalê intu hik o?”

⁶⁵ Ma enan abô kambom lomaloma hadên yani haviñ.

Enan Yisu bêt hamiñ Isael inin nê bêt bêt maleñin

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Haviyô hayar ma avômalô Isael inin nê bêt bêt ethak doptom ek elanô abô. Nê bêt bêt êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enan hik yani liñ, ⁶⁷ * “Onan êndên yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanan hadên thêlô nena, “Yanan abô êt êndên môtô, êt ma môtô tem miñ nônêmimbiñ ami. ⁶⁸ Ma yanar injik môtô liñ, ma tem miñ môtô nonan viyar ami.

⁶⁹ *Ma doptom yaô ma Anyô Anên Nakaduñ atu tem êyô êmô Wapômbên lôklokwan anên ban vianôn êtôm wak nôm bêt intu sapên.”

⁷⁰ Ma thêlô sapên enan hik yani liñ, “Aên ba oda ma Wapômbên anên Nakaduñ e?”

Ma Yisu hanan hadên thêlô, “Môlôda oyala ba onan.”

⁷¹ Êt ma thêlô enan, “Aisê ka alalô leñinhaviñ nadanô abô doho imbiñ? Yani hanan yanida bêt ba alalô lêk alañô yôv.”

23

*Enan Yisu bêt hamiñ Pailat ma
(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

¹ Ma nê bêt bêt takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Êt ma enan yani bêt aêntêk, “Ôpêntêk habuliñ yêlôaniñ avômalô. Yani hadô môtô Lom noyabiñ yêlô ba hanan ek miñ nênêm takis êndên Sisa ami. Ma hanan nena yani ma Mesia. Mesia anên ôdôn nena kiñ.”

³ Ma Pailat hanan hik Yisu liñ, “O ma avômalô Isael inin kiñ e?”

Ma Yisu hanan nena, “Intu êt, hatôm intu honar.”

⁴ Êt ma Pailat hanan hadên nê bêt bêt êbôk da lôk avômalô nôm bêt atu nena, “Miñ yahapôm yani anên kambom la ami.”

⁵ Ma doptom enan lôklokwan nena, “Yani hadôn avômalô ba halela inin auk haver judia lôkthô. Môn hêk Galili aleba hayô lon êntêk.”

⁶ Pailat halanô abô êt ma hanan hik thêlô liñ, “Ôpêt ma anyô Galili e?” ⁷ *Pailat halanô nena Yisu halêm lavônñ te ek yani ênjê. ⁸ Ba intu Helot hanan hik Yisu liñ bêt anôn, ma doptom yani bônôn iyom. ⁹ Ma nê bêt bêt êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun takatu ba imiñ lon êt enan abô lôklokwan ba ibi yani liñkupik hathak abô lomaloma. ¹⁰ Êt ma Helot lôk anên nê vovak ewa kiñ anên kwêv thalaler daim te ma ik hathak Yisu ma enan abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak lonbô. ¹² Bôk Helot lo

Pailat épôlik hathak i, ma doŋtom lêk ma thai ibitak nê môle.

Pailat hanarj ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yôv ma Pailat halam nê bêngbêng êbôk da lôk nê bêngbêng lôk avômalô ba ethak doŋtom. ¹⁴ Ma hanarj, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadênj ya ma môle onarj nena anyô êntêk hanarj abôyarj hadênj avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabiŋ thêlô. Ma môle ômô ma yahanarj hik ôpênj liŋ hathak nôm takênj. Yôv ma môle odaŋô. Miŋ yahapôm ôpêntêk anênj kambom takatu ba môle onarj yani bêng hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anênj auk aênj iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadênj alalô hathak loŋbô. Odaŋô. Anyô êntêk miŋ hadum kambom te ek yanarj nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷ Aênj ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

¹⁸ Ma doŋtom avômalô sapênj elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma ne-tak Balabas ba êlêm êndênj yêlô.” ¹⁹ (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadênj gamman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladônj.)

²⁰ Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êŋ ma yani halam hadênj avômalô hathak loŋbô. ²¹ Ma doŋtom thêlô elam lôbôlônj aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

²² Yôv ma Pailat hanarj bôlônj te lô hadênj thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdônj te miŋ hamô ek yangik yani vônô ami. Aênj ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

²³ Ma doŋtom thêlô lôklokwanj kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlônij kaêk êŋ ma bêng anônj ba Pailat halaŋô. ²⁴ Aênj ba Pailat hasopa thêlônij abô ²⁵ ba hatak Balabas hadênj thêlô ma hêv Yisu hadênj nê vovak hatôm iniŋ leŋiŋhaviŋ.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

²⁶ Thêlô ewa Yisu ba i ma épôm anyô Sailini te halôk loŋôndê ba anênj athênj nena Saimon. Yani halêm anênj loŋ buyarj ba hadum ek ni Jerusalem. Ma nê vovak evalonj

yani ba êv Yisu anênj a ba hawa ba havenj Yisu yam.

²⁷ Ma avômalô bêng anônj everj Yisu yam, lôk avi doho elanj asênj malênj ba everj yani yam. ²⁸ Ma doŋtom Yisu hik i liliŋ ma hanarj hadênj thêlô aêntêk, “Môle avi Jerusalem, miŋ nodanj ek ya ami. Mi, nodanj ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odaŋô, malaiŋ bêng tem êyô ma tem avômalô nenanj aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miŋ bôk êv sum ami, thêlô nêndô mavi ek malê nena iniŋ avômena miŋ hatôm nêpôm vovanj ami.’

³⁰ *Wak êŋ ma avômalô tem nenanj êndênj dumlolê nena, ‘Upu ba usivunj yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanarj abô loŋ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadênj alokwanj lôkmala ma tem nindum malê êndênj alokwanj kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviŋ ek nijik vônô imbiŋ Yisu. ³³ Thêlô i êyô loŋ te ba anênj athênj nena Leŋkadôk Lokwanj. Loŋ êŋ ma thêlô êthôkwênj Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwênj yanj hamiŋ Yisu barj vianônj ma yanj hamiŋ barj vikeŋ. ³⁴ *Ma Yisu hanarj, “Wakamik, nêndô thêlônij kambom vê ek malê nena thêlô êthônj paliŋ ba idum.” Vêm ma nê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anênj kwêv lo sôp.

³⁵ *Avômalô imiŋ ba êyê iyom. Ma nê bêngbêng ibi yani liliŋ ba enanj, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiŋ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbênj bôk hatak yôv ek nêndô avômalô bulubiŋ, êŋ ma nêndô yanida bulubiŋ.”

³⁶ *Ma nê vovak êyô haviŋ ba enanj abôma ma êv waiŋ maniŋ hadênj yani. ³⁷ Ma enanj, “O ma avômalô Israel iniŋ kiŋ e? Êŋ ma nêndô oda bulubiŋ.” ³⁸ Ma eto abô te hamiŋ Yisu vuliŋ aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL INIŠ KIŠ

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwênj haviŋ Yisu ma yanj hanarj abôma hadênj Yisu nena, “O ma Mesia e? Êŋ ma nêndô oda bulubiŋ lôk yai imbiŋ.”

⁴⁰ Ma doŋtom yanj halaŋô abô êŋ ma hathanj yanj êŋ ba hanarj, “Alalô tem nama ba miŋ hôkô ek Wapômbênj ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bêng anônj ba intu êv vovanj

* 23:16-17: Nê lôkawk vi enanj nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denanj. Abô êŋ ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hanarj aênj ek malê nena waklavônj nôndô bêng êŋ anênj sondabênj tomtom ma hêv anyô koladônj te vê ba hi hadênj i”. * 23:29: Luk 21:23 * 23:30: Hos 10:8; ALK 6:16 * 23:34: Sng 22:18; Ais 53:12 * 23:35: Sng

22:7-8 * 23:36: Sng 69:21

hadêŋ alai, ma doŋtom ôpêntêk ma miŋ hadum kambom te ami.” ⁴² Êŋ ma hanaŋ, “Yisu, hâyô anêm loŋ lôkliŋyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ o nena yaô ma tem ômô imbiŋ ya êmô malak leŋ.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waklêvônŋ biŋ ma momaŋiniŋ hayô pik sapêŋ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêŋ atu ba êthôkwêŋ hamiŋ unyak mathêŋ kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu dalam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabiŋ yadahôlônŋ.” Yani hanaŋ aêŋ ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nôŋ êŋ ma yani habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba hanaŋ, “Avanôŋ biŋ, ôpêntêk ma anyô thêthônŋ mavi.” ⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak doŋtom ba imiŋ ek êyê, thêlô êyê nôŋ êŋ ba kapôlônŋ malaiŋ kambom ba ik biŋ daluk ba êvôi. ⁴⁹ Ma doŋtom Yisu anêŋ avômalô sapêŋ lôk avi takatu ba everŋ haviŋ yani hêk Galili ba êlêm imiŋ daim dokte ma êyê nôŋ takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Josep ma anyô Alimatia te anêŋ Judia. Yani hayabiŋ waklavônŋ atu ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthônŋ mavi te ma Sanhedlin iniŋ anyô bêŋ te. Ma miŋ halôk hathak Sanhedlin iniŋ auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵² Ba intu hi hadêŋ Pailat ma hanaŋ hik liŋ ek enja Yisu anêŋ kupik. ⁵³ Êŋ ma hawa Yisu liŋkupik vê ma havuliv siŋ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyariŋ ek nedav ŋê ŋama êndôk. Ma miŋ bôk êdô anyô ŋama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyariŋ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êŋ ma waklavônŋ atu ba avômalô Israel nêpôpêk i ek nêgê Sabat. ⁵⁶ *Aêŋ ba avi takêŋ i iniŋ unyak ma êpôpêk nôŋ ôv mavi lôk nôŋ lêŋlêŋ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuŋ hanaŋ.

24

Yisu haviyô hathak loŋbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êŋ anêŋ wak te mông anêŋ lôkbôk momaŋiniŋ ma avi ewa nôŋ ôv mavi takatu ba bôk epesaŋ yôv ba i siô. ² Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô daŋ. ³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma doŋtom thêlô miŋ êpôm Anyô Bêŋ Yisu anêŋ kupik ami. ⁴ Ma thêlô leŋiŋhabi bêŋ anêŋ imiŋ denaŋ ma kethêŋ oyaŋ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiŋ haviŋ thêlô. ⁵ Êŋ ma avi takêŋ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma doŋtom thai enaŋ hadêŋ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala haveŋ ŋê ŋama iniŋ loŋ? “*Yani miŋ hêk loŋ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanaŋ hadêŋ môlô hêk Galili. ⁷ Yani hanaŋ aêntêk, “Tem nêŋêm Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk ŋê kambom baheŋiŋ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loŋbô.” *Êŋ ma thêlô leŋiŋhabi abô êŋ.

⁹ Êŋ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enaŋ abô takêŋ sapêŋ hadêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô haviŋ. ¹⁰ Avi takêŋ te ma Malia anêŋ Magadala, ma Joana lo Jems anêŋ talêbô Malia, lôk avi doho haviŋ. ¹¹ Ma aposel elariŋ avi takêŋ iniŋ abô ba esonŋ nena enaŋ abô molo la ba miŋ êvhaviŋ ami. ¹² Ma doŋtom Pita haviyô ma halaraviŋ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêŋ unyak hathak loŋbô ma lahabi bêŋ anêŋ hathak nôŋ takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwanju halôk loŋôndê

(Mak 16:12-13)

¹³ Wak êŋ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loŋ êŋ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴ Thai everŋ loŋôndê ba i ma enaŋ hathak nôŋ takatu ba habitak. ¹⁵ Thai enaŋ abô bêŋ anêŋ, ma Yisu da halêm haveŋ haviŋ thai, ¹⁶ ma doŋtom Yisu hik thai maleŋ loŋ ba miŋ eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanaŋ hik thai liŋ, “Mamu onariŋ malê?”

Êŋ ma thai imiŋ ma idum hatôm thai elariŋ. ¹⁸ Anyô yaŋ anêŋ athêŋ nena Kelopas

* 23:44-45: Hib 6:19-20; 10:19-20

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14

* 24:6: Luk 9:22

hanarj hik yani liŋ, “Êê, avômalô Jerusalem sapêŋ eyala nôŋ atu ba lêk habitak hêk loŋ êntêk, ma hoveŋ êsê ba miŋ hoyala ami?”

¹⁹Ma Yisu hanarj hik thai liŋ, “Malê?”

Ma thai enarj hadêŋ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêŋ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêŋbêŋ ba anêŋ abô ma lôkliŋyak kambom hamin Wapômbêŋ ma lôk avômalô sapêŋ maleŋin. ²⁰⁻²¹*Ma yêlô leŋinhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêŋ Israel vê ênjêk inin malaiŋ. Ma doŋtom alalôaniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da enarj yani bêŋ hadêŋ Lom inin anyô bêŋ ba halôk hathak inin abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²²Ma yêlôaniŋ avi doho elela yêlôaniŋ auk. Hadêŋ lôkbôk momaŋinin ma thêlô i siô ²³ma miŋ êpôm Yisu anêŋ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enarj nena thêlô êyê wêŋ aŋela doho ba enarj nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴*Ma yêlôaniŋ anyô doho i siô ma êyê nôŋ takeŋ hatôm atu ba avi enarj, ma doŋtom thêlô miŋ êyê Yisu ami.”

²⁵Ma Yisu hanarj hadêŋ thai nena, “Mamu nê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miŋ ôêvhavin plopet inin abô ami! ²⁶*Thêlô bôk enarj yôŋ nena Mesia tem enja vovaŋ takêŋ vêm ka tem enja anêŋ athêŋ lôkmangin ênjêk leŋ.” ²⁷*Vêm ma yani hawa Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêŋ thai. Môŋ ma hanarj hathak Mose anêŋ kapya vêm ma plopet sapêŋ inin abô takatu ba bôk eto hathak yani haviŋ.

²⁸Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹Ma doŋtom thai enarj lôklokwaŋ, “Lêk yaŋsinj habôk ba tem bôlôvôn ba dô ma ômô imbiŋ yai.” Êŋ ma yani hi unyak kapô ek ênjêk imbiŋ thai.

³⁰Yôŋ ma thêlô êmô ek nejaŋ nôŋ ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêŋ thai. ³¹Thai êyê ma maleŋ hakyav ba eyala yani. Ma ketheŋ oyaŋ ma yani mi. ³²Ma thai enarj hadêŋ i nena, “Êê, avanôn biŋ. Alai aveŋ loŋôndê ma yani hik Wapômbêŋ anêŋ abô thô ba alaianiŋ kapôlônin hatôm atum hathaŋ.”

³³Ma bôlôn doŋtom ma thai etak loŋ êŋ ma ele i Jerusalem hathak loŋbô. Thai êyô ma êpôm nê ku laumiŋ ba lahavute lôk anyô doho ethak doŋtom haviŋ ba êmô. ³⁴*Ma thêlô enarj hadêŋ thai aêntêk, “Avanôn biŋ nena Anyô Bêŋ haviyô hathak loŋbô ba yani hik i thô hadêŋ Saimon.” ³⁵Yôŋ ma anyô ju êŋ enarj nôŋ takatu ba hapôm thai halôk loŋôndê lôk polom atu ba yani haya, êŋ ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak loŋbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶Nê ku enarj abô êmô denaŋ ma Yisu hamiŋ thêlô malêvôn ma hanarj, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”

³⁷*Ma thêlô eson nena ngôk anyô dahô ba êkô kambom. ³⁸Ma doŋtom Yisu hanarj, “Môlô oson ba unim auk hêv yak eka? ³⁹Ôngô yabaheŋ lo yaveŋ. Yada êŋ êntêk ba nobalon yaleŋvinŋkupik. Ma ngôk liŋkupik mi, ma doŋtom yenaŋ ma hamô.” ⁴⁰Êŋ ma Yisu hik va lo baŋ thô hadêŋ thêlô.

⁴¹Thêlô êyê yani ma leŋinmavi, ma doŋtom thêlônin auk mayaliv ba miŋ êvhavin ami. Êŋ ma Yisu hanarj, “Nôm doho hamô e?” ⁴²Êŋ ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ma yani hawa ba hayaŋ ma thêlô êyê.

⁴⁴*Ma Yisu hanarj hadêŋ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviŋ môlô, ma yahanarj nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêŋ Abô Balabuŋ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yeŋ tem injik anôn.” ⁴⁵Ma yani hik inin auk liŋ ek neyala Wapômbêŋ anêŋ kapya ⁴⁶ba hanarj, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanarj nena Mesia tem enja vovaŋ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk nê ŋama inin loŋ esak loŋbô. ⁴⁷Ma esak anêŋ athêŋ ma tem nenaŋ êndêŋ nê Jerusalem lôk Israel ma avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nena nede kapôlônin liliŋ ek Wapômbêŋ nêŋ inin kambom vê. ⁴⁸*Môlô lêk ôyê nôŋ takêŋ yôŋ ba intu nonaŋ lôkthô bêŋ. ⁴⁹*Odaŋô! Tem yanêŋ nôŋ atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêŋ êyômô môlô. Aêŋ ba nômô Jerusalem endeba lôklokwaŋ anêŋ leŋ êndôk êyômô môlô am.”

* 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6

* 24:24: Jon 20:3-10

* 24:26: Luk 9:22

* 24:27: Sng 22:1-21; Ais 53

* 24:34:

1Ko 15:4-5

* 24:37: Mat 14:26

* 24:44: Luk 9:22

* 24:48: Jon 15:27; Ap 1:8

* 24:49: Jon 14:16; 15:26; Ap

Yisu hathak leŋ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniŋ loŋ ma hêv baŋ liŋ ba hêv mek hadêŋ thêlô. ⁵¹Hêv mek denaŋ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leŋ ba hi. ⁵²Êŋ ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. ⁵³Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma êbô Wapômbêŋ êmô unyak matheŋ.

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môn

Jon hato kapy a êntêk. Yani ma anyô Islâel te. Yani ma anyô havôn alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêj nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôm takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma ‘nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviñ bêt anôn’ (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêj abô môn hêk kapy a êntêk ma hanaj hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapy a êntêk ek avômalô nesam ba nênmimbiñ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêt anêj Nakaduñ. Ma hato ek nênmimbiñ ek neja lôkmala esak anêj athên (Jon 20:31).

Hato hadênj 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹*Sêbôk atu ba môn anôn ma Abô hamô. Ma Abô êj hamô haviñ Wapômbêt ba Wapômbêt da intu abô êj ²ba hamô haviñ Wapômbêt hadênj sêbôk ba môn anôn.

³*Abô êj intu Wapômbêt hapesarj nômkama sapênj hathak. Nômlate atu ba miñ habitak ami, êj ma miñ yani hapesarj ami. ⁴*Abô êj hadum ba nômkama sapênj habitak lôkmala. Ma lôkmala êj ma avômalô iniñ deda. ⁵*Deda êj habi hayô hêk momarjiniñ. Ma momarjiniñ êj hathônj paliñ ba miñ hatôm ênjêk deda êj loj siñ ami.

⁶*Ma Wapômbêt hêv anyô te halêm ba anêj athên nena Jon. ⁷Yani halêm ek injik Abô deda êj thô ek avômalô sapênj nedañô ba nênmimbiñ. ⁸Yanida ma miñ deda êj ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹*Deda êj halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êj ma deda anôn.

¹⁰Wapômbêt bôk hapesarj avômalô hathak Abô êj ba halêm pik. Ma doñtom êthônj paliñ denarj. ¹¹Yani hi ek anêj

avômalô, ma miñ ewa yani thô ami. ¹²Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviñ ma hatak avômalô takên ek nimbitak Wapômbêt anêj nali. ¹³*Avômena takên ma Wapômbêt da hapesarj loñônê ba intu ibitak yanida anêj nali. Ma miñ ibitak hatôm avômalô pik sapênj atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miñ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miñ idum ba ibitak ami lôk miñ ibitak hathak lami iniñ lerjiñhaviñ ami. Mi.

¹⁴*Abô êj intu habitak anyô ba halêm hamô haviñ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôk-mangij anôn. Yani ma wapôm anêj ôdônj biñ ba hik nômkama avanôn thô hadênj avômalô. Yani ma Lambô anêj Nakaduñ doñtom êj iyom ba intu Lambô hêv lôk-mangij êj hadênj yani.

¹⁵Jon hik anyô êj thô ba halam, “Bôk yahanaj yôn hathak anyô êntêk êj nena, ‘Anyô te tem emberj ya yam. Ma doñtom yani hamô hadênj sêbôk ba miñ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêt ek ya.’”

¹⁶Yani ma lôkmangij anôn ba anêj wapôm hêv liñ siñ ba halêm ek alalô lôbôlônj ¹⁷*aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuñ hadênj Mose lôk alalô. Yôn ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêj wapôm thô. ¹⁸*Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêt ami. Ma doñtom Wapômbêt anêj Nakaduñ doñtom êj iyom intu Wapômbêt ba hamô haviñ Lambô ma hik Lambô thô hadênj alalô.

*Jon anyô hathik ñaj hanaj anêj ku bêtj
(Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)*

¹⁹Islâel iniñ nê bêt bêt takatu ba êmô Jelusalem êv nê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadênj Jon ma enaj hik yani liñ nena, “O ma opalê?” ²⁰Ma yani miñ bônônj ami ma hanaj bêt nena, “Ya ma miñ Mesia atu ba Wapômbêt hêv ek nê avômalô bulubiñ ami. Mi anôn.” ²¹*Êj ma enaj hik yani liñ, “Sêbôk ma enaj nena Elia tem êmônj vêm ka Mesia emberj yam. O êj êntêk e?”

Ma hanaj, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanaj nena plopet te tem êlêm. O êj êntêk e?” Lo 18:15-18

* 1:1: Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13

* 1:3: 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2

* 1:4: Jon 5:26

* 1:5: Jon 3:19

* 1:6: Mat 3:1; Luk 1:13-17,76

* 1:9: Jon 8:12

* 1:13: Jon 3:3-6; 1Pi 2:23

* 1:14: Plp 2:7

* 1:17: Kis

34:28; Lom 6:14

* 1:18: Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16

* 1:21: Mal 4:5; Mat 11:14

Ma hanarj viyarj, “Mi.”

²² “Aên ba o opalê? Onarj aisê esak oda? Onarj viyarj ek yêlô ana nanarj êndêrj nê bêngbênj.”

²³ Êrj ma Jon hawa plopet Aisaia anêrj abô ba hanarj,

“Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêrj loj thiliv nena,

‘Nopesarj lojôndê ek Anyô Bêrj êlêm.’”

Aisaia 40:3

Hasam Aisaia anêrj abô êrj yôv ma hanarj, “Ya êrj êntêk.”

²⁴ Vêm ma Palisi takatu ba êlêm haviy nê bêngbênj ²⁵ enarj hik yani liy, “O ma miy Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk narj?”

²⁶ Ma Jon hanarj viyarj, “Yahathik thêlô hathak narj, ma dojtom anyô te hamô môlô malêvônj ba môlô ôthônj ôpêrj paliy. ²⁷ *Yani ma ôpatu ba tem emberj ya yam. Yani ma anyô lôk athênj bênj ma ya ma yaônâlôk ba intu miy hatôm yapole anêrj vakapô bokjgôp anêrj yak vê ami.”

²⁸ Nôm êrj habitak anêrj Betani hêk Jolo-darj vi, loj atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk narj.

Yisu ma Wapômbênj anêrj Boksipsip Nakaduñ

²⁹ *Haviyô hayarj ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hanarj, “Ôngô, ôpêrj ma Wapômbênj anêrj Boksipsip Nakaduñ atu ba hêv ek nêv avômalô pik iniy kambom vê. ³⁰ *Yani ma ôpatu ba bôk yahanarj nena, ‘Anyô te tem emberj ya yam. Ma dojtom yani hamô hadêrj sêbôk atu ba miy yahabitak ami denarj. Ba intu yani ma bênj ek ya.’ ³¹ Yada ma yahathônj ôpêrj anêrj ku paliy. Ma dojtom yahalêm yahathik avômalô halôk narj ek yangik ôpêrj thô êndêrj avômalô Israel.”

³²⁻³³ *Êrj ma Jon hanarj hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanarj nena, “Sêbôk ma yahathônj ôpêrj anêrj ku paliy. Ma dojtom Wapômbênj hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalô êndôk narj. Ma yani hanarj hadêrj ya nena, ‘Tem nômngô Lovak Matherj êlêm anêrj lej ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêrj intu tem isik avômalô esak Lovak Matherj.’ Wapômbênj bôk hanarj abô

êrj hadêrj ya. Êrj ma yahayê Lovak Matherj hatak lej ma halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpêrj. Yada yahayê nôv êrj. ³⁴ *Avanônj! Yada bôk yahayê nôv êrj. Ma yahanarj nena anyô êntêk ma Wapômbênj anêrj Nakaduñ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêrj nê ku

³⁵ Haviyô hayarj ma Jon lôk anêrj nê ku ju êmô loj atu hathak lojbô. ³⁶ *Ma hayê Yisu halêm ma hanarj, “Ôngô, Wapômbênj anêrj Boksipsip Nakaduñ atu intu.”

³⁷ Nê ku ju êrj elarj abô êrj ma i esopa Yisu. ³⁸ Êrj ma yani hik i liliy ma hayê thai esopa yani ma hanarj hik thai liy, “Mamu lemimhaviy malê?”

Ma thai enarj, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêrj ôdônj nena “Kêdônjwaga”).

³⁹ Ma Yisu hanarj, “Mamu nôlêm nômngô.”

Êrj ma thai i êyê loj atu ba yani hamô. Nôm êrj habitak hadêrj yarjirj hatôm 4 kilok. Ma thai êmô haviy yani aleba bôlôvônj.

⁴⁰ *Andulu ma Saimon Pita anêrj yarj, yani ma Jon anêrj anyô ku te atu ba halarjô Jon anêrj abô ba hi hasopa Yisu. ⁴¹ Yani hayê Yisu vêm ma hi kethêrj ba hapôm yarj Saimon ma hanarj, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêrj ôdônj nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbênj hêv ek nêv avômalô bulubiy”). ⁴² *Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêrj Yisu. Yisu hayê ma hanarj, “O Saimon, Jon nakaduñ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athênj “Sipas” êrj ma hatôm “Pita”. Ma athênj ju êrj anêrj ôdônj nena “valu”).

Yisu halam Pilip lo Nataniel

⁴³ Haviyô hayarj ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hanarj, “Ôlêm osopa ya.”

⁴⁴ Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êrj ma Andulu lo Pita iniy malak ôdônj. ⁴⁵ *Yani hapôm Nataniel ma hanarj nena, “Sêbôk ma Mose hatô abô te hêk kapya balabunj hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêrj haviy. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêrj ma Yisu anêrj Nasalet, Josep nakaduñ.”

* 1:27: Jon 1:15

* 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19

* 1:30: Jon 1:15

* 1:32-33: Mat 3:16

* 1:34: Mat 3:17

* 1:36: Jon 1:29

* 1:40: Mat 4:18-20

* 1:41: “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik.

* 1:42: Mat 16:18

* 1:45: Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

⁴⁶Ma Nataniel hanarj nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanarj, “ôlêm nôngô.” Ênj ma thai i.

⁴⁷Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hanarj, “Avanônj! Ôpêntêk ma anyô Isael mavi te. Yani ma abôyarj mi.”

⁴⁸Ma Nataniel hanarj, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hanarj, “Pilip miñj halam o ami denarj. Ma yahayê hômo alokwarj avi te ôdônj ba yahayala o.”

⁴⁹*Nataniel halanjô abô ênj ma hanarj, “Kêdônjwaga, o ma Wapômbênj anênj Nakaduñj ma avômalô Isael iniñj Kiñj.”

⁵⁰Ma Yisu hanarj, “Thatu yahayê hômo alokwarj ôdônj ba intu hôêvhavij e? On-danjô! Nôm ênj ma yaôna ek yarj atu ba tem embenj yam.” ⁵¹*Ma hanarj abô doho havij nena, “Yanarj avanônj biñj êndênj môlô. Tem môlô ôngô lej ekyav ma aņjela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anênj Nakaduñj.”

2

Yisu hadum ba ñarj habitak waij

¹Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anênj Kena. Malak Kena ênj hêk Galili kapô. Ma Yisu anênj talêbô hi havij. ²Ma elam Yisu lôk anênj nê ku ba i havij. ³Avômalô inum waij aleba thô. Ma Yisu anênj talêbô hanarj hadênj Yisu nena, “Nôngô! Thêlônij waij lêk thô.”

⁴*Ma Yisu hanarj, “Avi bênj, honarj abô ênj hadênj ya eka? Yenarj waklavônj mi denarj.”

⁵Ma Yisu talêbô hanarj hadênj nê takatu ba eyabij nôm nena, “Nodanjô anênj abô ba nundum êtôm atu ba hanarj.”

⁶Ma uñ valu baheñvi ba lahavute hamô habobo thêlô. Uñ te hatôm embalonj ñarj êtôm 100 lita la. Avômalô Isael ethak ithik halôk ek nênm leñijmavi êndênj Wapômbênj.

⁷Ênj ma Yisu hanarj hadênj nê eyabij nôm nena, “Nongasô ñarj êndôk uñ sapênj.” Ma eņgasô halôk aleba hayô abôlêk siñ.

⁸Yôv ma hanarj hadênj thêlô, “Noja doho ba nônm êndênj anyô bênj atu hayabij nôm.” Ma nê ku ewa ba i êv hadênj yani.

⁹Anyô bênj ênj hanum ñarj atu ba Yisu hik lilij ba habitak waij. Ma doytom miñ

hayala ami. Nê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hasonj kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte ¹⁰ma hanarj, “Ethak êv waij vasiñ mavi hamônj ek avômalô inum aleba malenij hataba ênj ma miñj êv waij manij haveñ yam. Ma doytom waij êntêk anênj vasiñ ma vasiñ anônj ek waij yarj atu ba hamônj.”

¹¹Yisu hadum nôm ênj hamô Kena anênj Galili. Nôm ênj ma lavônij mônj anônj atu ba hadum ek hik anênj lôkmangij thô. Ma anênj nê ku êvhavij yani. ¹²*Vêm ma Yisu lôk iviyarj ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma nê ku ivij thêlô ba i êmô loñj ênj hatôm wak doho.

Yisu halupuniñ avômalô doho hêk unyak matherj kapô

(Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³*Avômalô Isael iniñj waklavônj te habobo anênj athênj nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jerusalem ek ênjê waklavônj ênj. ¹⁴Yani hi unyak matherj anênj piklêvônj ma hayê avômalô etak bokmanjao lôk sipsip ma menak bôbô ek nênm vuli ek nêmbôk êtôm da lôk nê takatu ba êwê nê loñ buyarj iniñj valuselej hathak Hiblu iniñj valuselej êmô. ¹⁵Ênj ma havuvi yak balawa te ba halupuniñ i lôk iniñj boksipsip lo bokmanjao ma hêv i vê hêk unyak matherj ba i. Ma hakayarj nê ênj iniñj balê ba valuselej hagililij mayaliv. ¹⁶Ma hanarj hadênj nê takatu ba etak menak bôbô ek nênm vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anênj unyak ma loñ netak nômkama êmô ek nênm vuli e?”

¹⁷Ma Yisu anênj nê ku êyê nôm ênj ma leñijhabi hathak abô te hêk Wapômbênj anênj kapyana,

“Yahêv lêlê ek anêm unyak ma yalenjhavij unyak ênj bênj anônj.” *Kapya Yey 69:9*

¹⁸Isael iniñj nê bênjbênj êyê ma enarj, “Undum lavônij te ek injik o thô nena Wapômbênj halam o ba hudum nôm ênj!”

¹⁹*Ma Yisu hanarj viyarj, “Nundiniñ unyak matherj êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loñbô.”

²⁰Ma nê bênjbênj enarj, “Avômalô idum ku hatôm sondabênj 46 ek elav unyak êntêk ma

* 1:49: Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11

* 1:51: Stt 28:12

* 2:4: Jon 7:30; 8:20

* 2:12: Mat 4:13

* 2:13: Kis

12:1-27 * 2:19: Mat 26:61; 27:40

* 2:21: 1Ko 6:19

doɽtom mi denaɽ! Ma hatôm ondav wak lô ijom e?” ²¹*Unyakh mathery atu ba Yisu hanaɽ hathak êɽ ma yanida liɽkupik. ²²*Ba Yisu haviyô hathak loɽbô hêk ɽama ma anêɽ ɽê ku leɽɽɽhabi abô atu ba bôk hanaɽ. Êɽ ma êvhaviɽ abô atu ba hêk Wapômbêɽ anêɽ kapyha lôk Yisu da hanaɽ.

²³*Yani hamô Jelusalem ma hayê wakovôn atu ba anêɽ athêɽ nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêɽ anôɽ êyê lavôɽɽ takatu ba hadum ba êvhaviɽ. ²⁴Ma doɽtom Yisu miɽ hêvhaviɽ i ami. Hayala anyô sapêɽ iniɽ auk. ²⁵Anyô te miɽ hêv auk hadêɽ yani hathak avômalô iniɽ kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêɽ iniɽ kapôlôɽɽ.

3

Yisu hêv auk hadêɽ Nikodimus

¹*Israel iniɽ anyô bêɽ te anêɽ athêɽ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. ²Bôlôvôn ma hi hadêɽ Yisu ma hanaɽ, “Kêdôɽwaga, hothak hudum lavôɽɽ lomalama ba intu yêlô ayala nena Wapômbêɽ hêv o ba hôlêm hatôm kêdôɽwaga. Ma Wapômbêɽ miɽ hamô haviɽ anyô te ami, êɽ ma miɽ hatôm indum lavôɽɽ êtôm atu ba hudum ami.”

³*Ma Yisu hanaɽ viyaɽ, “Yanaɽ avanôɽ biɽ êndêɽ môlô. Ôpatu ba evathu hathak loɽbô ijom intu tem êyô Wapômbêɽ anêɽ loɽ lôkliɽyak kapô.”*

⁴Ma ôpêɽ hanaɽ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loɽbô e? Ma mi!”

⁵*Ma Yisu hanaɽ viyaɽ nena, “Yanaɽ avanôɽ biɽ êndêɽ môlô. Ôpatu ba Wapômbêɽ hathik hathak ɽaɽ lôk Lovak Matherɽ hatôm evathu hathak loɽbô, ôpêɽ ijom intu tem imbitak êyô Wapômbêɽ anêɽ loɽ lôkliɽyak kapô. ⁶*Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêɽ anêɽ avômalô ibitak hathak Lovak Matherɽ habi i vê. ⁷Ma aisê ka hosorɽ hathak abô êntêk ba yahanarɽ hadêɽ o nena ‘nimbi o vê esak

loɽbô.’ ⁸Lovak da hathak hayuv hatôm anêɽ lahavirɽ ma holarô anêɽ diɽdiɽ ijom. Ma doɽtom hôthôɽ nena halêm anêɽ êsê ba hi êsê. Ma ɽê takatu ba Lovak Matherɽ havathu i ma aêɽ ijom.”

⁹Ma ôpêɽ hanaɽ hik liɽ hathak loɽbô, “Nôm takêɽ tem imbitak aisê?”

¹⁰Ma Yisu hanaɽ, “Ai! O Israel iniɽ kêdôɽwaga bêɽ ma hôthôɽ nôm êntêk paliɽ, e?” ¹¹⁻¹³Ya Anyô Anêɽ Nakaduɽ ijom intu yahatak malak leɽ ba yahalêm. Ma anyôla miɽ bôk hi loɽ êɽ ba hale halêm hathak loɽbô ami. Yanaɽ avanôɽ biɽ êndêɽ môlô. Yêlô anaɽ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anaɽ bêɽ hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma môlô miɽ olaɽ yêlôaniɽ abô ami. Lêk yahanarɽ abô doho hathak nômkama pik ek oyala Wapômbêɽ anêɽ auk. Ma môlô miɽ ôêvhaviɽ ami. Ba intu nômkama malak leɽ tem miɽ nônemimbiɽ aêɽ ami. ¹⁴*Sêbôk ma avômalô Israel êmô loɽ thiliv ma umya bêɽ anôɽ ethaɽ i. Êɽ ma Mose hathôkwêɽ umya dahô te hathak kôm ba hêv liɽ hamiɽ leɽ ek avômalô nêgê ba nimbitak mavi. Wapômbêɽ anêɽ lahavirɽ ba tem nêsôkwêɽ ya Anyô Anêɽ Nakaduɽ ba nênem liɽ aêɽ ijom ¹⁵*ek avômalô takatu ba êvhaviɽ tem neja lôkmala anôɽ atu ba nêôm êtôm wak nômbêɽ intu sapêɽ.

¹⁶*“Wapômbêɽ lahavirɽ avômalô pik bêɽ anôɽ ba intu hêv Nakaduɽ doɽtom êɽ halêm ek ôpatu ba hêvhaviɽ tem enja lôkmala anôɽ atu ba êmô êtôm wak nômbêɽ intu sapêɽ. Ma tem miɽ ema ami. ¹⁷*Wapômbêɽ hêv Nakaduɽ halêm pik ek nêôm avômalô bulubiɽ. Ma miɽ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami.

¹⁸*Ôpatu ba hêvhaviɽ Nakaduɽ êɽ ma Wapômbêɽ miɽ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miɽ hêvhaviɽ Nakaduɽ doɽtom êɽ ami ma ôpêɽ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêɽ bôk hadum abô hathak yani yôv. ¹⁹*Wapômbêɽ hadum abô hathak avômalô pik aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomalama ba intu leɽɽhaviɽ momaɽiniɽ

* 2:22: Luk 24:6-8; Jon 12:16 * 2:23: Jon 7:31 * 3:1: Jon 7:50; 19:39 * 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23 * 3:3: Abô Glik “hathak loɽbô” lôk “halêm anêɽ vuliɽ” thai luvi ma abô doɽtom ijom. Yisu anêɽ auk nena “halêm anêɽ vuliɽ” ma doɽtom Nikodimus hasorɽ nena “hathak loɽbô”. * 3:5: Ese 36:25-27 * 3:6: Jon 1:13 * 3:14: Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 * 3:15: Jon 20:31 * 3:16: Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 * 3:17: Luk 19:10 * 3:18: Jon 5:24 * 3:19: Jon 1:5,9; 8:12

ma êdô deda êj. ²⁰ Deda tem injik avômalô iniñ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu nê kambom ethak êpôlik ba miñ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma donjom ôpatu ba halarjô Wapômbên anênj abô nena avanônj, yani êj ma hatôm hamiñ deda ba avômalô sapênj êyê anênj ku takatu ba hadum ma Wapômbênj da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ñaj hik Yisu anênj ku thô

²² *Yôv ma Yisu lôk anênj nê ku i Judia anênj loj kamuñ ma hamô haviñ anênj nê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ñaj. ²³⁻²⁴ Aion hêk habobo Salim. Loj êj ma ñaj bên anônj hêk ba avômalô ibi thêthô i loj êj. Jon miñ hamô koladônj ami dena, ba intu hamô loj êj ek isik thêlô. ²⁵ Ma anênj nê ku lôk anyô Israel te êkôki hathak auk nimbital mabuñ ênjêk Wapômbênj ma. ²⁶ Êj ma nê ku i hadênj Jon ma ena, “Kêdônjwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviñ o hamô Jolodan vi ba hona abô bên anônj hathak yani. Ondañ! Ôpênj lêk hathik avômalô halôk ñaj ba avômalô sapênj i hadênj yani!”

²⁷ Ma Jon hanañ, “Wapômbênj da anênj lahaviñ ba nômlate habitak aênj hadênj anyô te ma yôv. ²⁸ *Môlôda bôk olanj abô atu ba yahanan. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbênj hêv hamônj ek yanarj êndênj avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miñ Mesia ami.’ ²⁹ Anyô te hawa avi te, êj ma tem enja êtôm yanida anênj. Ma donjom yapmalô ma tem êtôm ôpênj anênj anyô môlô atu ba imiñ ek embatho yani loj. Ba halarjô ôpênj anênj abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êj. Ba intu lêk yalenmavi bên anônj hamô yakapôlônj sirj. ³⁰ Wapômbênj anênj lahaviñ ba yani habitak anyô bên, ma yada yahabitak anyô oyarj.”

³¹ * “Ôpênj bôk hamô leñ ba halêm, yani ma bên anônj ek avômalô pik sapênj. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpênj ma anyô pik ba intu hanañ abô hathak nômkama pik iyom. Avanônj! Ôpatu ba halêm anênj malak leñ, ôpênj ma bên anônj ek avômalô pik sapênj. ³² *Yani hanañ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halarjô bên. Ma avômalô miñ

êvhaviñ abô êj ami. ³³⁻³⁴ Wapômbênj bôk hêv Lovak Matheñ ba hamô ôpênj kapô sirj ba halêm hanañ Wapômbênj anênj abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviñ yani ma hik thô nena Wapômbênj ma hanañ abô avanônj iyom. ³⁵ *Lambô lahaviñ Nakadunj ba hêv nômkama sapênj ek eyabin. ³⁶ *Ôpatu ba hêvhaviñ Nakadunj lêk hawa lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbênj intu sapênj. Ma ôpatu ba havôlinj dôm hadênj Nakadunj ma Wapômbênj bôk hadum abô yôv ba ôpênj lêk hawa vovanj. Ba intu tem miñ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanañ abô haviñ avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miñ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba lenjinhaviñ nesopa Yisu i hadênj anênj nê ku ek nisik i êndôk ñaj. Ma Palisi elanjô nena avômalô bên anônj i hadênj Yisu ek isik i. Ma Jon anênj lêk auvinj. ³ Yisu halarjô abô êj ma hayê nena Palisi lêk ititiñ anênj ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴ Ma lojônêdê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviñ. ⁵ *Êj ma yani havenj ba hi hayô Samalia iniñ malak lôn te ba elam nena Sika. Loj êj ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadênj nakadunj Josep. ⁶ Ma Jekop bôk halav ñaj lôv te hamô loj êj. Yisu havenj aleba wakiêvônj birj ma hayô ñaj lôv êj ma yani lêk vau ba halôk hamô birj. ⁷⁻⁸ *Ëj ku lêk i malak ek nênem vuli nôm. Ma avi Samalia te halêm ek enja ñaj. Ma Yisu hanañ hadênj avi êj, “Ñaj ek yanum.”

⁹ *Avômalô Israel ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êj hanañ, “O ma Israel ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honañ nena ñaj êlêm ek unum?”

¹⁰ *Ma Yisu hanañ hadênj avi êj, “Hoyala nôm mavi atu ba Wapômbênj hêv lôk hoyala ôpatu ba hanañ, ‘Ñaj ek yanum’, êj ma tem onañ injik yani liñ ek nêmo ñaj lôkmala êndênj o.”

¹¹ Ma avi êj hanañ hadênj yani, “Anyô Bên, lôv êntêk ma daim ba anêm unj onja ñaj êsê? Ma ñaj lôkmala êj tem onja anênj êsê? ¹² *Yêlôaniñ bumalô Jekop hêv ñaj lôv

* 3:22: Jon 4:1-2 * 3:28: Mat 11:10; Jon 1:20 * 3:31: Jon 8:23 * 3:32: Jon 3:11 * 3:35: Mat 11:27; Jon 5:20 * 3:36: Jon 3:16-18; 1Jon 5:12 * 4:1-2: Jon 3:22 * 4:5: Stt 33:19; Jos 24:32 * 4:9: Esr 4:1-5 * 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6 * 4:12: Jon 8:53

êntêk hadêñ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêñ bokmankao sapêñ inum halôk ñaŋ lôv êntêk. Ma anêñ ñaŋ ma mavi anôñ ek ñaŋ êntêk lôk o ma bêt ek Jekop e?”

¹³ Ma Yisu hanaŋ, “Ïaŋ êntêk ba inum ma tem nesakmunij esak loŋbô. ¹⁴* Ma doŋtom ôpatu ba hanum ñaŋ atu ba yahêv ma miŋ hatôm esakmunij esak loŋbô ami. Lôk ñaŋ êñ ma tem imbitak êtôm ñaŋ onañ te êñjêk o kapôlôm ba nêñ lôkmala anôñ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêtñ intu sapêñ.”

¹⁵ Ma avi êñ hanaŋ hadêñ Yisu, “Anyô bêtñ, nêñ ñaŋ êñ êndên ya ek miñ yasakmunij esak loŋbô ami. Lôk miñ yalêm loŋ êntêk ek yanja ñaŋ esak loŋbô ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanaŋ hadêñ yani, “Nu ondam vônim êlêm.”

¹⁷ Ma avi êñ hanaŋ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanaŋ hadêñ yani, “Lêk honañ avanôñ nena o anyô mi. ¹⁸ Sêbôk ma vônim baheñvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviñ yani ma miñ vônim ami. Lêk honañ abô avanôñ!”

¹⁹ Ma avi êñ hanaŋ hadêñ yani, “Anyô bêtñ, lêk yahayala nena o ma plopet te.

²⁰ *Yêlôaniñ bumalô ethak êv yeŋ halôk dumlolê êntêk. Ma doŋtom môlô avômalô Israêl onañ nena Wapômbêtñ lahaviñ alalô nanêñ yeŋ êndôk Jelusalem.”

²¹ Ma Yisu hanaŋ, “Livôñ! Ondaŋô! Wak te ma tem miñ môlô nôñêñ yeŋ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jelusalem ami. ²²* Môlô avômalô Samalia ma ôthôñ ôpatu ba ôêv yeŋ hadêñ. Ma Wapômbêtñ hêv anyô Israêl te ek nêñ avômalô bulubiñ ba intu yêlô avômalô Israêl ayala ôpatu ba yêlô êv yeŋ hadêñ yani.

²³⁻²⁴* “Wapômbêtñ ma lôkmala anêñ ôdôñ. Ba intu Wapômbêtñ habôlêm avômalô takatu ba êv yeŋ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêtñ anêñ lôkmala anôñ yôv. Aêñ ba avômalô takatu ba êvhaviñ Wapômbêtñ intu nêñêñ yeŋ aêñ. Ma waklavôñ atu ba nôñ êñ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

²⁵ Ma avi êñ hanaŋ hadêñ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêñ thô êndên alalô.” (Ma “Mesia” êñ intu elam nena “Kilisi”).

²⁶* Ma Yisu hanaŋ hadêñ yani, “Ôpatu ba hanaŋ abô hadêñ o ma yani êñ.”

²⁷ Enañ abô denañ ma Yisu anêñ ñê ku êvô êlêm hathak loŋbô ma êyê Yisu hanaŋ abô haviñ avi êñ ba eson kambom. Ma doŋtom thêlô bônôñ ma miñ enañ hik yani liñ nena, “Lemhaviñ malê?” mena “Honaŋ abô haviñ avi êntêk eka?”

²⁸ Êñ ma avi êñ hatak anêñ uŋ hawa ñaŋ hamô ma havôhi malak ôdôñ hathak loŋbô. Ma hanaŋ hadêñ avômalô nena, ²⁹ “Môlô nôlêm ôñgô anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêtñ hadêñ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” ³⁰ Avômalô elañô abô êñ ma etak malak ba i hadêñ Yisu.

³¹ Avi Samalia hamô malak denañ ma ñê ku enañ hadêñ Yisu nena, “Kêdôñwaga, nongwan nôñ.”

³² Ma hanaŋ, “Yenaŋ nôñ hamô ek yan-gaŋ ma môlô ôthôñ nôñ êñ paliñ.”

³³ Êñ ma ñê ku enañ hadêñ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôñ hadêñ yani la?”

³⁴* Ma Yisu hanaŋ hadêñ thêlô, “Yenaŋ nôñ êntêk. Tem yasopa Wapômbêtñ anêñ lahaviñ ba yandum anêñ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁵* Môlô othak onañ, ‘Ayôñ ayova iyom hêk, êñ ma tem nôñ injik anôñ ba alalô naja.’ Yanaŋ êndên môlô! Malemim ekvay ba ôñgô ku katô! Nôm lêk hik anôñ yôv! ³⁶ Ôpatu ba halav nôñ ma hawa anêñ vuli. Yani halav nôñ anôñ ek nôñ sapêñ êñ neja lôkmala anôñ atu ba tem nêñêñ êtôm wak nômbêtñ intu sapêñ ek anyô havatho nôñ lôk anyô halav nôñ thai luvi leñijmavi. ³⁷ Aêñ ba abô êntêk ma abô avanôñ. ‘Anyô yan habaŋ ku ba havatho ma anyô yan halav anêñ anôñ.’ ³⁸ Yahêv môlô ba u ek noja nôñ êmô ku atu ba miñ bôk môlô udum ku êñ ami. Anyô vi idum ku êñ. Ma môlô u olav anôñ iyom.”

³⁹ Avômalô Samalia bêtñ anôñ êmô malak êñ ba elañô avi êñ hanaŋ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêtñ hadêñ ya!” Ba intu thêlô êvhaviñ Yisu.

⁴⁰ Êñ ma ñê Samalia takên êlêm enañ hik yani liñ, “Ômô imbiñ yêlô wak dohol!” Ma yani hamô haviñ thêlô hatôm wak ju. ⁴¹ Ma

* 4:14: Jon 6:35 * 4:20: Lo 12:5-14; Sng 122:1-5 * 4:22: 2Kiñ 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * 4:23-24: Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3 * 4:26: Mak 14:61-62 * 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2

hanarj abô haviñ i ba intu bêñ anôñ êvhaviñ
yani.

⁴² *Ma thêlô enarj hadên avi êñ nena, “Sêbôk yêlô alarj anêm abô ba êvhaviñ. Ma lêk yêlôda alarj anên abô ma ayala nena avanôn. Ôpên ma ôpatu ba tem nêm avômalô pik bulubij.”

Yisu hadum anyô bêñ te nakaduñ mavi

⁴³⁻⁴⁵ *Wak ju hale ba hi ma hatak loñ êñ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êmô Jerusalem hadên waklavôn Hale ba Hi ba intu êyê nôk takatu ba hadum. Aên ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma donjom ewa yani thô oyarj hathak nêgê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanarj nena plopet ma athên mi hêk iniñ malak ôdôn. ⁴⁶ *Hamô Galili vên ma havôhi Kena loñ atu ba bôk hadum rjarj ba habitak wairj. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêñ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijij ba hadum ek ema. ⁴⁷ *Ôpên halarjô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êñ ma hi hadên Yisu ba halarj hadên yani nena ni indum namalô mavi.

⁴⁸ *Aên ba Yisu hatharj yani aêntêk, “Môlô lemhaviñ yandum lavônij lôk nômbithi lomaloma ek môlô nônmimbij ya e?”

⁴⁹ Êñ ma anyô bêñ êñ hanarj hadên Yisu, “Anyô bêñ, ôlêm kethen! Yenarj okna tem ema!”

⁵⁰ *Ma Yisu hanarj hadên yani, “Ondenu! Nalummalo tem êmô lôkmala.”

Yôv ma ôpên hêvhaviñ Yisu anên abô ba hi ⁵¹ ma anênj nê ku êpôm yani ba enarj nena, “Nalummalo hamô lôkmala.” ⁵² Êñ ma yani hanarj hik thêlô lijij nena wakma alê intu okna êñ mavi. Ma enarj, “Wakbôk yarjij hatôm 1 kilok ma lijij êñ hatak yani.”

⁵³ Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êñ ma Yisu hanarj hadên yani nena, “Nalummalo tem êmô lôkmala.” Ba intu yani lôk anên avômalô sapên êvhaviñ.

⁵⁴ *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavônij yarj êñ ek hik thô nena Wapômbênj hêv yani ba halêm.

5

Anyô lijij Betesda te

¹ Vên ma Yisu hi daku Jerusalem ek êñjê avômalô Israel iniñ waklavôn te. ² Kasuk te hêk Jerusalem ba avômalô Israel elam nena Betesda. Kasuk êñ hêk habobo Jerusalem anên badên abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniñ Unyak Abôlêk. Ba kapo darj êyô êmô bahenji hêk loñ êñ. ³⁻⁴ Ma nê lôk lijij hatôm nê malejij pusip lôk nê venjij kambom ma nê ivuvij ethak êk kapo darj takên. ⁵ Ma anyô te hawa lijij havuvij ba hêk kapo darj êñ te hatôm sondabênj 38. ⁶ Yisu hayê ôpên ma hayala nena lijij bôk hamô bô ba hanarj hik yani lijij, “Lemhaviñ umbitak mavi e?”

⁷ Ma ôpên hanarj viyarj, “Anyô bêñ, kasuk hathak lijijij ma anyôla mij hamô ek nêm ya sa ami. Yahadum ek yandôk êmônj ma donjom anyô vi êlôk êmônj ek ya.”

⁸ *Êñ ma Yisu hanarj hadên yani, “Umbiyô uminj! Ma onja anêm yêm ba nu!” ⁹ Kethen oyarj ma yani habitak mavi ba hawa anênj yêm ba hi.

Wak êñ ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Israel iniñ nê bêñbên enarj hadên anyô havuvij atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balaburj hatip ek mij onja yêm ba omberj ami.”

¹¹ Ma ôpên hanarj viyarj, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanarj nena, ‘Onja anêm yêm ba nu.’”

¹² Ma thêlô enarj hik yani lijij, “Opalê intu hanarj nena onja anêm yêm ba nu?”

¹³ Avômalô bêñ anônj êmô loñ êñ ba Yisu hêv i vê menarj na ba hi. Ba intu ôpên hathôn nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathen anênj piklêvônj ma hayê ôpên hamô ma hanarj, “Ondarjô. O lêk mavi hathak loñbô ba otak anêm kambom. Yakô malañj bêñ yarj tem êpôm o.” ¹⁵ Êñ ma ôpên hi hanarj hadên Israel iniñ nê bêñbên, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôk takên hadên Sabat. Ba intu Israel iniñ nê bêñbên etharj yani.

¹⁷ Ma Yisu hanarj, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbênj intu sapên ba hadum ku

* 4:42: 1Jon 4:14 * 4:43-45: Mat 13:57; Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6 * 4:48: Jon 2:18;

1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13 * 4:54: Jon 2:11 * 5:3-4: Nê lôkauk vi enarj nena abô doho atu ba Jon hatô ma hêk denarj. Abô êñ ma aêntêk: Nê lijij takatu ba êk balê ek eyabinj Anyô Bêñ anênj arjela te halôk ba hadum kasuk êñ lijijij.

Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamônj tem imbitak mavi. * 5:8: Mat 9:6 * 5:10: Neh 13:19; Jer 17:21

takêñ denañ. Ba intu ya tem yandum ku aêñ ijom.” ¹⁸*Isael inijñ nê bêtñbêt elañ abô êñ ma êyê nena Yisu lêk habuliñ abô balabunñ hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbêtñ nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêtñ. Ba intu leññmanijñ kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêtñ Nakadunñ

¹⁹*Ma Yisu hanajñ hadêñ nê bêtñbêtñ, “Yanañ avanônñ biñ êndêñ mólô. Ya ma Nakadunñ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakadunñ indum aêñ ijom. Ya miñ hatôm yandum nômlate êtôm yenañ auk ami. Aêñ ba nômkama sapêñ atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa. ²⁰Wakamik lahavijñ ya anêñ Nakadunñ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêñ ya. Aêñ ba Nakadunñ hatôm indum nôml takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêtñ anônñ thô êndêñ Nakadunñ ba indum mólô nosorñ kambom ek ku yarñ sêbôk. ²¹Wakamik hathak hik nê ñama liñ ba hêv lôkmala hadêñ i. Ma aêñ ijom ma ya Nakadunñ tem yanêm lôkmala êndêñ avômalô êtôm yada yalerñhaviñ. ²²*Ma wakamik hatak ku nedarñ avômalô inijñ abô halôk yabaheñ. Ma yanida miñ hadum ku êñ ami. Aêñ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêñ ijom ²³*ek avômalô takatu ba elovak Nakadunñ vibijñ intu elovak Lambô aêñ ijom. Ma nê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

²⁴* “Yanañ avanônñ biñ êndêñ mólô. Ôpatu ba halarñ yenañ abô ba hêvhaviñ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêtñ intu sapêñ yôv. Ma Wapômbêtñ tem miñ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ñama yôv ba lêk hamô lôkmala anônñ. ²⁵Yanañ avanônñ biñ êndêñ mólô. Avômalô ñama tem nedarñ ya Wapômbêtñ anêñ Nakadunñ anêñ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêmlô lôkmala. Wak te ma nôml takêñ tem imbitak. Ma wak êñ lêk hayô yôv.

²⁶“Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakadunñ yahamô lôkmala aêñ ijom.

Ba intu hatôm yanêm lôkmala êñ êndêñ avômalô. ²⁷Ma ya ma Anyô Anêñ Nakadunñ atu. Aêñ ba hatak ya ek yandum ku yandarñ avômalô inijñ abô.

²⁸“Mólô miñ nosorñ esak yenañ abô êntêk ami. Wak te am ka tem nê ñama nedarñ ya Nakadunñ yalerñselo ²⁹*ba nimbiyô esak loñbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêmlô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema. ³⁰*Yada miñ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenañ auk ami. Yahasopa Wakamik anêñ auk atu ek yandarñ avômalô inijñ abô ek yanêm lôkmala mena ñama êndêñ i la. Yahasopa Wakamik anêñ lahavijñ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miñ yahasopa yenañ yalerñhaviñ ami. Ba intu yenañ abô yahadum ma thêthônñ.

Anyô vi evatho Yisu anêñ abô loñ

³¹“Yahavatho yenañ abô loñ êñ ma tem miñ avômalô nêñemimbiñ ya ami. ³²Ma donñtom anyô yarñ bôk havatho yenañ abô loñ yôv. Ma yahayala nena anêñ abô atu ba hanañ hathak ya ma avanônñ.

³³“Sêbôk ma mólô onañ hik Jon liñ hathak ya ba yani bôk hanañ abô avanônñ. ³⁴Ma anyô pik te hatôm embatho yenañ abô loñ e? Yahanañ hathak Jon anêñ abô êñ ek mólô noja bulubijñ. ³⁵Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma mólô othak ôlêlêk am hathak anêñ deda êñ sawa bidonñ ijom.

³⁶* “Ma donñtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêñ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êñ ma hamôn ek Jon anêñ abô. ³⁷⁻³⁸*Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma mólô miñ ôêvhaviñ ya ami. Aêñ ba mólô miñ bôk olanñ Wakamik laselo lôk ôyê yani thohavlo ma ami ma anêñ abô miñ hêk haviñ mólô ami aêñ ijom. ³⁹*Mólô othak utitijñ Wapômbêtñ anêñ kapyã ba osorñ nena tem nêmlô lôkmala atu ba nêmlô êtôm wak nômbêtñ intu sapêñ êndêñ mólô. Abô êñ ma hik ya thô, ⁴⁰ma donñtom mólô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anônñ êñ.

⁴¹“Ya miñ yahanañ abô êñ ek avômalô nebam ya ami. ⁴²Ma donñtom yahayala

* 5:18: Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30

* 5:19: Jon 5:30

* 5:22: Jon 5:27; Ap 10:42

* 5:23: Plp 2:10-11; 1Jon 2:23

* 5:24: Jon 3:15-18

* 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15

* 5:30: Jon 5:19; 6:38

* 5:36: Jon 3:2; 14:11

* 5:37-38: Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18

* 5:39: Luk 24:27

môlô! Môlô miñ lemmihaviñ Wapômbêñ ami. ⁴³ Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanar anêñ abô bêt. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doñtom anyô te halêm ba hanar yanida anêñ abô, êñ ma môlô othak owa yani thô! ⁴⁴ Môlô othak ôêv athêñ lôkmangin hadêñ ôpatu ba lahaviñ môlô. Ma doñtom miñ môlô malemkilik hathak Wapômbêñ doñtom atu anêñ lamavi ami. Êñ ma tem nônêmbiñ aisé?

⁴⁵ “Môlô othak ôêv malem hadêñ Mose. Ma doñtom tem enar môlô bêt. Ba intu miñ môlô lemmimibi nena tem yanar môlô bêt imiñ Wakamik ma ami. Mi anôn! ⁴⁶ *Mose bôk hato abô hathak ya yôv. Aên ba môlô ôêvhaviñ Mose anêñ abô, êñ ma tem nônêmbiñ ya imbiñ. ⁴⁷ Ma doñtom môlô miñ ôêvhaviñ abô atu ba yani hato ami. Ba intu môlô miñ ôêvhaviñ yanar abô haviñ ami.”

6

Yisu havakôn anyô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêñ dañ vi. Kasuk êñ anêñ athêñ yar nena Taibelias. ² Ma avômalô bêt anôn bôk êyê lavônjin takatu ba hadum hathak avômalô lijin ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biñ haviñ anêñ nê ku. ⁴ Avômalô Israel iniñ wklavôn elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêt anôn êlêm ma hanar hadêñ Pilip, “Alalô nanêm vuli polom ember êsê ek nabakôn avômalô takêntêk?” ⁶ Yani hayala nôm atu ba tem yani indum ba intu hanar ek eyala Pilip anêñ auk ijom.

⁷ Ma Pilip hanar viyar, “Alalô nandum ku êtôm ayôn bahenji ba lahavulô la anêñ vuli ma miñ hatôm nanêm polom vuli ek avômalô tomtom nejar dokte dokte ami!”

⁸ Êñ ma nê ku te anêñ athêñ nena Andulu, Saimon Pita anêñ yar molok, hanar nena, ⁹ “Nôngô okna êntêk anêñ polom bali yaô-nena bahenji lôk alim yaôna lokwanju. Ba nôm êñ hatôm avômalô nômbên êntêk e?”

¹⁰ Ma Yisu hanar, “Nonar êndên avômalô ek nêndôk nêmo biñ.” Kamur bêt anôn hamô loñ êñ ba anyô sapên êlôk êmo. Thêlô

hatôm 5,000. ¹¹ Êñ ma Yisu hawa polom ma hater mek ba havani hatôm thêlônin leñinhaviñ vên ma hadum aên hathak alim ju atu haviñ.

¹² Thêlô eyar ba leñinviyak ma Yisu hanar hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô nusup nôm wata sapên esak doñtom ma miñ nômbi ni ami.” ¹³ Êñ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm laumin ba lahavuju.

¹⁴ *Ma avômalô êyê lavônjin êñ ba enar, “Avanôn! Sêbôk ma enar nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk lêk halêm yôv.” ¹⁵ *Êñ ma idum ek nebalon yani ek imbitak êtôm iniñ kin. Ma hayala iniñ auk êñ, ba intu hatak loñ êñ ma havôhi dum atu hathak loñbô.

Yisu haver kasukthôm anêñ dômlê

(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Yarsin ma anêñ nê ku i tamu kasukthôm anêñ dañ. ¹⁷ Bôlônôn ma miñ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô ijom ethak yer ba i tuvulu Kapaneam. ¹⁸ Ma lovak bêt te hayuv ba kasuk hik bêt. ¹⁹ Thêlô ivusin yer ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu haver kasukthôm anêñ dômlê ba halêm habobo yer ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰ Ma Yisu hanar hadêñ thêlô nena, “Yada êntêk! Miñ nôkô ami.” ²¹ Êñ ma thêlô leñinmavi ba êlôk ek yani ni yer kapô. Ma kasana ma yer hi hathak liñdar.

²² Haviyô hayar ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêñ dañ vi tuvulu eyala nena wakkôk ma yer doñtom ijom hamô ba nê ku ijom ethak yer êñ ba i. Ma Yisu miñ hathak yer êñ haviñ anêñ nê ku ba hi ami ma mi. ²³ Êñ ma avômalô Taibelias iniñ yer doho êlêm ebobo loñ atu ba Anyô Bêt hava polom liñ halôk ba thêlô eyar. ²⁴ Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêñ nê ku miñ êmô ami. Êñ ma thêlô ethak yer ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

²⁵ Avômalô i êpôm Yisu hêk loñ atu ma enar, “Kêdônwaga, angê te intu hólêm loñ êntêk?”

²⁶ Ma Yisu hanar nena, “Yanar avanôn biñ êndên môlô. Môlô bôk oar polom aleba lemmimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma

*

5:46: Ap 3:22

*

6:14: Lo 18:15,18

*

6:15: Jon 18:36

*

6:27: Jon 6:48-58

lavôñij ma môlô bôk ôyê ma dorjtom ôthônj paliñ denañ. ²⁷*Nundum ku ek noja nôm atu ba tem nê m lôkmala ba nê môt êtôm wak nômbênj intu sapênj. Wakamik Wapômbênj bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anênj Nakaduj ba tem nê m lôkmala êñj êndênj môlô. Ma miñ malemkilik esak nô m atu ba tem epalê ami!”

²⁸Êñj ma thêlô enañ, “Wapômbênj lahaviñ yêlô nandum ku malê?”

²⁹*Ma Yisu hanañ, “Wapômbênj anênj ku nena nônê mimbij ôpatu ba yani hêv ba halêm.”

³⁰⁻³¹Êñj ma thêlô enañ hik yani lij, “Undum lavôñij te ek yêlô nagê ma tem nanê mimbij anê m abô. Mose bôk hêv mana hadênj yêlôaniñ bumalô ba eyañ hamô loj thiliv ba eto aêntêk, ‘Yani hêv polom anênj malak leñ hadênj avômalô ba eyañ.’ *Etak Ijip 16:4* Ma o, tem undum lavôñij alê yan?”

³²⁻³³Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanônj biñj êndênj môlô nena Anyô Bêñj hêv anyô te ba halêm anênj malak leñ ba hêv lôkmala hadênj avômalô hatôm polom anônj. Ba intu Wakamik iyom hêv nô m anônj anênj malak leñ hadênj môlô. Ma miñ Mose hêv ami.”

³⁴Êñj ma thêlô enañ, “Anyô Bêñj, wak nômbênj intu sapênj ma nê m polom êñj êndênj yêlô.”

³⁵Êñj ma Yisu hanañ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêm hadênj ya ma tem miñ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhaviñ ya ma tem miñ esakmuniñ ek inum ñañ ami.

³⁶Ma dorjtom bôk yahanañ hadênj môlô yôv. Môlô lêk ôyê ya ma miñ môlô ôêvhaviñ ami.

³⁷⁻⁴⁰*Lêk yahalêm anênj malak leñ ek yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anênj lahaviñ. Ma miñ yahalêm ek yasopa yada yenañ yalerhaviñ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduj ba êvhaviñ ma tem neja lôkmala anônj atu ba nê môt êtôm wak nômbênj intu sapênj. Ma pik lo leñ anênj ñañ ma tem yangik thêlô lij. Êntêk ma Wakamik anênj lahaviñ. Ba intu miñ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadênj ya te ami. Milôk. Pik lo leñ anênj ñañ ma tem yangik thêlô lij. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba

yahalêm anênj lahaviñ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadênj ya ma tem nêlêm êndênj ya. Ma opalê atu ba halêm hadênj ya ma tem miñ yandupunij yani ami.”

⁴¹Avômalô Israel elañô Yisu anênj abô êñj “Ya ma nô m atu ba halôk anênj malak leñ ba halêm.” Êñj ma enañ abô munuñmunuñ

⁴²*nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anênj nakaduj! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanañ nena halôk anênj malak leñ ba halêm?”

⁴³Ma Yisu hanañ, “Môlô bônônj!

⁴⁴*Wakamik hêv ya ba yahalêm ba ôpatu ba halom hadênj ya iyom intu tem enja lôklokwañ ek êlêm êndênj ya. Ma pik lo leñ anênj ñañ ma tem yangik avômalô takênj lij nimbiyô esak lojbô. ⁴⁵Plopet te bôk hato abô halôk kapy aêntêk,

“‘Wapômbênj tem nê m auk êndênj avômalô sapênj.’ *Aisaia 54:13*

Avômalô takatu ba elañô Wakamik anênj abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêm ek ya.

⁴⁶*Anyô te miñ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô haviñ Anyô Bêñj ba halêm iyom intu hayê. ⁴⁷*Yanañ avanônj biñj êndênj môlô. Anyô hêvhaviñ ya ma lêk hawa lôkmala anônj atu ba ê môt êtôm wak nômbênj intu sapênj yôv. ⁴⁸*Ya ma polom lôkmala.

⁴⁹Môlônim bumalô takatu ba eyañ mana hamô loj thiliv bôk ema yôv. ⁵⁰Ma polom atu ba halêm anênj malak leñ ba avômalô eyañ tem miñ nema ami. ⁵¹Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anênj malak leñ. Anyô te hayañ, êñj ma tem ê môt lôkmala êtôm wak nômbênj intu sapênj. Polom êñj ma yenañ vathiap ek yanê m ek avômalô pik neja lôkmala.”

⁵²Ma avômalô Israel elañô abô êñj ma kapôlônij ñônjô ba enañ nena, “Anyô êntêk hatôm nê m anênj vathiap êndênj alalô ba angañ aisê?”

⁵³Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanônj biñj êndênj môlô. Môlô miñ oañ ya Anyô Anênj Nakaduj atu anênj vathiap lôk unum anênj thalalerj ami, ma tem miñ noja lôkmala ami. ⁵⁴⁻⁵⁵Yenañ vathiap ma nô m anônj biñj ek nejañ, ma yenañ thalalerj ma nô m anônj

* 6:29: 1jon 3:23

* 6:30-31: Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1; Jon 2:18

* 6:35: Jon 4:14

* 6:37-40:

Jon 10:28-29; 17:12

* 6:42: Mat 13:55

* 6:44: Jon 6:65

* 6:46: Jon 1:18

* 6:47: Jon 3:15-16

* 6:48:

Jon 6:32,58

biŋ ek ninum. Ba intu anyô hayaŋ yenaŋ vathiap lôk hanum yenaŋ thalaleŋ ma yani hawa lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ma tem yangik yani liŋ. ⁵⁶ Ôpatu ba hayaŋ yenaŋ vathiap lôk hanum yenaŋ thalaleŋ intu hamô haviŋ ya ma yahamô haviŋ yani. ⁵⁷ *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpatu ba hayaŋ ya ma tem êmo lôkmala aêŋ iyom. ⁵⁸ Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêŋ malak leŋ. Sêbôk ma bumalô eyaŋ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaŋ polom êŋ, ma tem enja lôkmala anôŋ atu ba êmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.” ⁵⁹ Yisu hamô unyak yeŋ anêŋ Kapaneam ma hadôŋ avômalô hathak auk takêŋ.

Yisu anêŋ nê ku doho êdô yani

⁶⁰ Avômalô takatu ba esopa Yisu elarô abô takêŋ ma bêŋ anôŋ êpôlik ba enaŋ, “Abô êntêk ma abôma ba opalê hatôm endarô?”

⁶¹ Yisu hayala nena thêlô enaŋ abô munuŋmunuŋ hathak abô atu. Êŋ ma hanaŋ, “Abô êntêk habuliŋ môle e?” ⁶² Ma môle ôyê ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu havôhi daku loŋ sêbôk atu ba yani hamô, êŋ ma tem môle lemimimbi aisê? ⁶³ Lovak Matherŋ da hêv lôkmala hadêŋ avômalô. Ma avômalô pik miŋ êtôm ami. Abô takatu ba yahanarŋ hadêŋ môle ma ida hamô lôkmala ba halêm anêŋ Lovak Matherŋ ba hêv lôkmala êŋ hadêŋ môle. ⁶⁴⁻⁶⁵ *Ma doŋtom môle doho miŋ ôêvhaviŋ ami. Ba intu bôk yahanarŋ hadêŋ môle nena ôpatu ba Wakamik halom hadêŋ ya iyom intu tem enja lôklokwaŋ ek êlêm êndêŋ ya.”

Aêŋ ba môn anôŋ ma Yisu hadôŋ avômalô ba hayala nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ aêŋ iyom.

⁶⁶ Êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ elarô abô êŋ ma êpôlik hathak yani ba miŋ esopa yani hathak loŋbô ami.

⁶⁷ Yisu hanaŋ hik nê ku laumiŋ ba lahavuŋu takatu liŋ, “Ma môle lemimhaviŋ unu imbiŋ e?”

⁶⁸ *Ma Saimon Pita hanaŋ viyaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô ana êndêŋ opalê am? Anêŋ abô

iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ⁶⁹ Ma yêlô êvhaviŋ ba ayala katô nena o ma Wapôm-bêŋ anêŋ Anyô Matherŋ.”

⁷⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Bôk yahatak môle laumiŋ ba lahavuŋu ek numbitak yenaŋ nê ku. Ma doŋtom môle nim anyô te ma ngôk.”

⁷¹ Yani hanaŋ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêŋ nakaduŋ. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuŋu takatu te ma doŋtom wak te am ka tem yani enaŋ Yisu bêŋ.

7

Yisu hayê waktavôŋ bêŋ halôk Jelusalem

¹ *Vêŋ ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi haveŋ Galili lôbôlôbô iyom. ² *Ma avômalô Israel iniŋ waktavôŋ te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkŋaŋ. ³ Êŋ ma Yisu anêŋ iviyaŋ ibi yani liliŋ ba enaŋ, “Waktavôŋ Elav Unyak Alôkŋaŋ lêk hayô ba otak loŋ êntêk ma nu Judia ek anêŋ avômalô takatu ba esopa o tem nêgê lavôŋiŋ takatu ba hothak hudum. ⁴ Lemhaviŋ avômalô sapêŋ neyala o, êŋ ma miŋ umbuŋ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaŋi ek avômalô sapêŋ neyala o!” ⁵ *Yisu anêŋ iviyaŋ miŋ êvhaviŋ yani ami ba intu enaŋ aêŋ.

⁶ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yenaŋ waktavôŋ yana Jelusalem ma mi denaŋ. Ma môle ma wak sapêŋ ma mavi. ⁷ Avômalô pik miŋ hatôm nêpôlik ek môle ami. Ma yahik avômalô pik iniŋ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸ Môle nu ôŋgô waktavôŋ atu. Ma yenaŋ waktavôŋ yana Jelusalem miŋ lêk hayô ami denaŋ ba intu tem miŋ yana daku ami.” ⁹ Êŋ ma hamô Galili.

¹⁰ Aêŋ ba anêŋ iviyaŋ êmôŋ ba i ek nêgê waktavôŋ êŋ. Ma yani haveŋ i yam ma doŋtom miŋ hik i thô ami. ¹¹ Ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ takatu ba êyê waktavôŋ êmô Jelusalem êbôlêm Yisu ba enaŋ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

¹² Ma avômalô nômbêŋ êŋ enaŋ abô thikuthik bêŋ anôŋ hadêŋ i hathak yani. Vi enaŋ, “Yani anyô mavi anôŋ.” Ma vi enaŋ, “Mî. Yani hasau avômalô.” ¹³ Ma avômalô

* 6:57: 1Jon 3:24

* 6:64-65: Jon 6:44; 13:11

* 6:68: Mat 16:16

* 7:1: Jon 5:18

* 7:2: Wkp 23:34

* 7:5: Ap 1:14

ékô ek iniñ nê bêngbên ba intu miñ iniñ piklêvôn ek nenan iniñ auk bêng ami.

¹⁴Waklavôn Elav Unyak Alôkhaun anên wak te malêvôn hayô. Ma Yisu hi unyak matheñ anên piklêvôn ba hêv auk hadên avômalô. ¹⁵*Isael iniñ nê bêngbên elarjô Yisu anên abô êñ ma esorj kambom ba enañ, “Aisê ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniñ abô balaburj? Kêdôñwaga te miñ hadônj yani ami.”

¹⁶*Ma Yisu hanañ viyañ, “Auk atu ba yahêv hadên mólô halêm anên ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yenañ auk ami. ¹⁷Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbên anên lahavin, yani tem eyala nena yenañ auk êñ halêm anên Wapômbên mena halêm anên yada yenañ auk iyom. ¹⁸*Ôpatu ba habam yanida hadum aênj ek enja athên lôkmangin. Ma doñtom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpênj ma hanañ abô avanônj. Ma miñ hasau avômalô ami. ¹⁹*Mose bôk hêv abô balaburj hadên mólô yôv. Ma doñtom mólônim anyô te miñ hasopa abô balaburj takênj ami! Ma mólô udum ek ungwik ya vônô eka?”

²⁰*Ma avômalô enañ viyañ, “Îgôk hamô havin o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

²¹Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadên Sabat nena yahadum anyô havuvin atu mavi. Êñ ma hadum ba mólô osoñ kambom! ²²*Odañô! Mólô osoñ nena Mose hêv abô balaburj nenjothe anyô kupik hadên mólô. Ma doñtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êñ habitak hadên Sabat ma mólô othak osopa aênj iyom. ²³*Abô balaburj nenjothe kupik ma bêng ek abô balaburj Sabat. Ba intu mólô onjothe okna kupik hadên Sabat ek mólô miñ numbulin Mose anên abô balaburj atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêng ek nenjothe kupik! Aênj ba yahatôm yandum anyô te linjkupik lôkthô mavi êndênj Sabat. Ma mólô lemimmanin eka? ²⁴Noja auk thêthônj esak ku lo loñ vêmam. Ma miñ ôngô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

²⁵Êñ ma avômalô Jelusalem doho enañ, “Ôpêntêk intu ba nê bêngbên idum ek nijik vônô, e? ²⁶Ôngô, yani hanañ abô hamin piklêvôn ma nê bêngbên êyê iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpênj ma Mesia la. ²⁷*Ma doñtom ôpêntêk ma ayala anên malak ôdônj. Ma Mesia atu halêm ma tem miñ nayala anên malak ôdônj ami.”

²⁸*Yisu hamin unyak matheñ anên piklêvôn ma halarjô thêlônin abô. Êñ ma halam, “Mólô oyala ya lôk yenañ malak ôdônj e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbên anônj atu ba mólô ôthônj yani palin ba miñ yahalêm hatôm yadanañ auk ami. ²⁹Yahalêm anên yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰*Thêlô elarjô abô êñ ba idum ek nebalonj yani ma doñtom anên waklavônj miñ hayô ami denañ. Ba intu miñ hatôm anyôla embalonj yani ami. ³¹Avômalô nômbênj atu ba êmô ma êyê. Bêng anônj ma êvhavinj yani ba enañ thikuthik, “Anyôla tem miñ emberj yam ba indum lavônjinj bêng anônj êmônj ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.” ³²Îê Palisi elarjô thêlônin abô. Êñ ma thêlô lôk nê bêngbên êbôk da êv thêlônin sôp bidonj ba i ek nebalonj Yisu.

³³Ma Yisu hanañ, “Sawa bidonj ma tem yamô imbinj mólô vêm ma tem yambôna êndênj ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴*Ma mólô tem nômbôlêm ya, ma doñtom tem miñ hatôm nôpôm ya ami lôk miñ hatôm unu loñ atu ba yahamô ami.”

³⁵Ma Isael iniñ nê bêngbên enañ hadên thêlôda, “Tem ni êsê ba miñ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loñ atu ba alalôaniñ avômalô sêbôk ba ilupunin i ba lêk êmô havin nê daluk ek êndônj thêlô e? ³⁶Yani anên auk aisê ba intu hanañ aênj, “Tem mólô nômbôlêm ya, ma doñtom tem miñ hatôm nôpôm ya ami lôk miñ hatôm unu loñ atu ba yahamô ami.”

Yisu ma ñañ lôkmala

³⁷*Waklavôn bêng êñ anên ñañ ma bêng ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamin unyak

* 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 * 7:16: Jon 12:49; 14:10 * 7:18: Jon 8:50 * 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24 * 7:20: Jon 8:48; 10:20 * 7:22: Stt 17:9-13; Wkp 12:3 * 7:23: Jon 5:8-10,16 * 7:27: Jon 7:41; 9:29 * 7:28: Mat 11:27; Jon 8:55 * 7:30: Jon 7:44 * 7:34: Jon 8:21; 13:36 * 7:37: Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14

mathery kapô ma halam, “Anyô te hathak-muniñ ek inum ñarj ma êlêm êndên ya.

³⁸ * Abô te hêk Wapômbên anên kapya ba hanañ, “Ñarj atu ba hêv lôkmala tem endanviñ êndôk avômalô takatu ba êvhaviñ ya iniñ kapôlônjiñ ba endan endeba ni.”

³⁹ * Yisu hanañ abô êñ hathak Lovak Mathery atu ba tem nêñ êndên avômalô takatu ba êvhaviñ. Yani miñ hama ba haviyô ami denañ ba intu Lovak Mathery miñ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdônju

⁴⁰ * Avômalô doho elañô Yisu anên abô êñ ma enañ, “Avanôn biñ! Alalô ayabiñ plopet te! Ôpên êntêk êñ!”

⁴¹⁻⁴² * Ma vi enañ, “Yani ma Mesia!”

Ma vi enañ, “Mi. Wapômbên anên kapya hanañ, ‘Mesia ma tem imbitak anên Devit anên thalaleñ anên malak Betlehem.’ Ma doñtom yani ma anyô Galili te.” ⁴³ Aên ba avômalô evak i vose hi ôdônju. ⁴⁴ Anyô doho leñjiñ haviñ nebalon yani, ma doñtom miñ evalon ami.

Israel iniñ ñê bêngbên miñ êvhaviñ Yisu ami

⁴⁵ Êñ ma ñê bêngbên iniñ sôp bidon êvôi ek ñê bêngbên êbôk da lôk ñê Palisi. Ma thêlô enañ, “Aisê ba môlô miñ ovalon yani ba owa ba ôlêm ami?”

⁴⁶ * Ma sôp bidon takên enañ, “Anyô êñ hanañ abô atu ba miñ anyô la bôk hanañ ami.”

⁴⁷ Ma Palisi ethañ thêlô ba enañ, “Ôpên bôk hasau avômalô bên anôn. Ma lêk hasau môlô haviñ e? ⁴⁸ * Ma alalôaniñ ñê bêngbên lôk Palisi takêntêk iniñ anyô te hêvhaviñ yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô alonan takên êthôn Mose anên abô balabur palin. Ba intu Wapômbên tem injiki vônô!”

⁵⁰ * Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadên Yisu hanañ abô takên ma hanañ hadên thêlô, ⁵¹ “Alalôaniñ abô balabur hanañ nena nijik anyô te vônô oyan e? Mi. Nadañô anên abô ba nayala nôñ takatu ba hadum vêmam.”

⁵² * Ma thêlô enañ viyan, “O Galili hatôm ôpên e? Osam abô atu ba hêk Wapômbên

anên kapya katô ma tem oyala nena plopet te tem miñ êlêm anên Galili ami.”

[Avi sek*]

⁵³ Yôv ma avômalô i iniñ unyak.

8

¹ Ma Yisu hi Dum Oliv. ² Haviyô hayañ wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathery anên piklêvôn. Ma avômalô êlêm êdên yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadên thêlô. ³ Ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabur êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiñ ñê bêngbên maleñjiñ. ⁴ Ma enañ hik Yisu lin, “Kêdônwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk haviñ anyô lôk avi te. ⁵ * Ma Mose anên abô balabur hanañ nena avi anên aên ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?” ⁶ Iniñ auk êñ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenañ yani bên.

Ma doñtom Yisu hakôm ba hato abô hêk pik hathak bangwasin. ⁷ * Ma enañ hik lin mathalaleñ aleba yani haviyô hamiñ ma hanañ hadên thêlô, “Môlô te hayala nena miñ hadum kambom te ami êñ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôn.” ⁸ Êñ ma hakôm ba hato abô hêk pik hathak loñbô.

⁹ Thêlô elañô abô êñ ma thêlô tomtom etak loñ êñ ba i. Ñê iniñ sondabên bên anôn êmôn ba i. Ma anyô vi even yam aleba Yisu lo avi êñ iyom êmô. ¹⁰ Ma Yisu haviyô hamiñ ma hanañ hadên yani, “Livôn, ñê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?”

¹¹ * Ma avi êñ hanañ, “Anyô Bên, anyô mi.”

Êñ ma Yisu hanañ, “Ya miñ yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm kambom êñ!”]

Yisu ma pik anên deda

¹² * Yisu hanañ abô hadên avômalô hathak loñbô nena, “Ya ma hatôm avômalô pik iniñ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêñ lôkmala anôn ma tem miñ ember loñ momañiniñ ami. Milôk.”

¹³ Ma Palisi enañ, “Oda hovatho anêm abô loñ ba abô êñ ma miñ abô avanôn ami.”

* 7:38: Ais 58:11 * 7:39: Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4 *

7:40: Lo 18:15; Jon 6:14 * 7:41-42: Jon 1:46; Sng 89:3-4;

Mai 5:2 * 7:46: Mak 1:22 * 7:48: Jon 12:42 *

7:50: Jon 3:1-2 * 7:52: Jon 7:41-42 * 7:52: Ñê lôkauk

vi leñjiñhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miñ hato ami, ma anyôla hato haven yam. * 8:5: Wkp 20:10; Lo 22:22-24

* 8:7: Lo 17:7 * 8:11: Jon 5:14 * 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46 * 8:14: Jon 5:31-32; 7:28

¹⁴* Ma hanarj viyarj, “Avanônj, lèk yahavatho yenañ abô loj. Ma yahayala loj atu ba yahamô ba yahalêm lôk loj atu ba tem yana. Ba intu yenañ abô ma avanônj. Ma doñtom môlô ôthônj loj atu ba yahamô ba yahalêm lôk loj atu ba tem yana paliñ.

¹⁵* Môlô othak osopa avômalô pik iniñ auk ba udum abô aëntêk, ‘anyô êntêk ma mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma doñtom yada miñ aêñ ami. ¹⁶* Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yai adum ku êñ haviñ i. Ma miñ yahadum abô hathak yada yenañ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenañ abô ma avanônj iyom. ¹⁷* Môlôda unim abô balabuñ hanarj aëntêk, ‘Anyô lokwanju idum abô ba enarj abô te iyom êñ ma abô avanônj.’ ¹⁸* Ma yada yahavatho yenañ abô loj. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu havatho yenañ abô loj haviñ.”

¹⁹ Êñ ma ñê Palisi enarj hik yani liñ, “Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanarj viyarj, “Môlô oyala ya, êñ ma tem noyala Wakamik imbiñ. Ma doñtom môlô ôthônj ya ba intu ôthônj Wakamik haviñ.” ²⁰* Yisu hanarj abô takêñ lôk hadônj avômalô hamô unyak mathêñ anêñ piklêvônj hamô habobo loj êv da halôk. Ma anêñ waklavônj miñ lèk hayô ami denarj ba intu ñê evalorj yani ami.

Yisu anêñ malak ôdônj

²¹* Yisu hanarj hathak loj bô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêm ya ba unim kambom atu ôthônj ya paliñ tem injik môlô vônô ba miñ hatôm unu loj atu ba yaha ami.”

²² Israel iniñ ñê bêtj bêtj elanjô abô êñ ma thêlôda enarj hadêñ i nena, “Aisê ka yani hanarj, ‘Môlô miñ hatôm unu loj atu ba yaha ami’? Yakô yanida injik i vônô la?”

²³* Ma doñtom Yisu hanarj hadêñ thêlô, “Môlônim loj ma pik êntêk. Ma yenañ loj ma malak lej. Môlô ma avômalô pik ma doñtom ya ma miñ anyô pik êntêk ami. ²⁴ Ma miñ môlô ôêvhaviñ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êñ ma tem noma. Ba intu bôk yahanarj hadêñ môlô yôv nena môlô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

²⁵ Thêlô enarj hik yani liñ, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanarj, “Sêbôk ba môñ anônj ma yahanarj hadêñ môlô. ²⁶ Yahatôm yanañ môlônim kambom lomaloma bêtj. Ma doñtom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yani ma avanônj. Ba yahalanô anêñ abô ba yahanarj hadêñ avômalô pik.”

²⁷ Thêlô êthônj Yisu anêñ abô atu ba hanarj hathak Lambô. ²⁸* Aêñ ba yani hanarj hadêñ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwêñ ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu. Êñ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanarj abô takatu ba Wakamik hik thô hadêñ ya ma miñ yahadum nômlate hatôm yada yenañ auk ami. ²⁹ Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviñ ya. Yahadum nômkama hatôm anêñ lahaviñ. Aêñ ba miñ hatak ya ba yahamô daluk ami.” ³⁰ Avômalô bêtj anônj elanjô Yisu anêñ abô êñ ba êvhaviñ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹ Yisu hanarj hadêñ avômalô Israel takatu ba êvhaviñ yani nena, “Môlô ovalorj yenañ abô loj lôklokwanj, êñ ma môlô ma yenañ ñê ku anônj. ³² Ma tem noyala nôm avanônj. Ma nôm avanônj êñ tem epole yak atu ba havuvi môlô loj vê.”

³³* Ma thêlô enarj viyarj, “Aisê! Yêlô ma Ablaham anêñ limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alarj ami. Ma honarj aêñ eka?”

³⁴* Ma Yisu hanarj viyarj, “Yanañ avanônj biñ êndêñ môlô nena ñê takatu ba ethak idum kambom, êñ ma hatôm yak havalorj i loj ba intu kambom habitak thêlônin alarj. ³⁵ Ma ñê takatu ba ewa hêk loj buyarj ma iniñ alarj hamô. Ba intu ñê êñ ma miñ unyak alarj anêñ thalalenj te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alarj anêñ avômalô wak nômbêñ intu sapêñ. ³⁶ Aêñ ba ya Nakaduñ yahapole môlônim yak vê, ma yak êñ tem miñ embalarj môlô loj esak loj bô ami. ³⁷ Yahayala nena môlô ma Ablaham anêñ limi, ma doñtom yenañ abô ma miñ hamô môlônim kapôlônim ami. Ba intu udum ek ungwik ya vônô. ³⁸ Yahathak yahanarj abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêñ ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olanjô hêk lemimambô.”

* 8:15: Jon 12:47 * 8:16: Jon 5:30; 8:29 * 8:17: Lo 19:15 * 8:18: 1Jon 5:9 * 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31 * 8:28: Jon 3:14 * 8:33: Mat 3:9 * 8:34: Lom 6:16,20 * 8:39: Mat 3:9

³⁹ *Thêlô enaŋ viyaŋ, “Ablaham ma yêlôaniŋ wakamik.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ma Ablaham anêŋ limi, êŋ ma tem nosopa anêŋ bôk lo loŋ. ⁴⁰ Odaŋô! Wapômbêŋ hanaŋ abô avanôŋ hadêŋ ya ba yahanar abô êŋ hadêŋ môlô. Ma lêk môlô udum ek ungwik ya vônô! Ablaham miŋ hadum aêŋ ami. Ma môlô aisê? ⁴¹ *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enaŋ, “Yêlô miŋ avômena loŋ sawa ami. Wapômbêŋ da intu yêlôaniŋ wakamik. Ma o?”

⁴² Ma Yisu hanaŋ, “Yahalêm anêŋ Wapômbêŋ ba êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miŋ yada yahalêm hathak yenaŋ auk ami. Ba intu Wapômbêŋ môlônim Lemambô, êŋ ma tem môlô lemimimbiŋ ya aêŋ iyom. ⁴³ Môlô ôdô yenaŋ abô. Ba intu môlô ôthônŋ yenaŋ abô denaŋ.

⁴⁴ *Sêbôk ba môŋ anônŋ ma Sadaŋ anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêŋ haveŋ denaŋ. Nôm avanônŋ te miŋ hamô haviŋ yani ami. Ba intu hadô nôm avanônŋ sapêŋ. Yani ma anyô abôyaŋ lôk abôyaŋ anêŋ alaŋ. Aêŋ ba abôyaŋ ma anêŋ abô anônŋ ba intu hanaŋ abôyaŋ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadaŋ êŋ ba anêŋ nali ma môlô ba intu osopa anêŋ lahaviŋ. ⁴⁵ Ma ya anyô loŋ buyaŋ ba yahanar abô avanônŋ. Ba intu môlô miŋ ôêvhaviŋ ya ami.

⁴⁶ *Môlô te hatôm injik yenaŋ kambom thô e? Yakô yenaŋ abô ma avanônŋ ma aisê ba miŋ môlô ôêvhaviŋ ya ami? ⁴⁷ *Wapômbêŋ anêŋ nali ma ethak elarjô anêŋ abô. Môlô ma miŋ Wapômbêŋ anêŋ nali ami. Ba intu miŋ elarjô anêŋ abô ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak yanida

⁴⁸ *Avômalô Isael enaŋ Yisu anêŋ abô viyaŋ, “Avanônŋ! O anyô Samalia te ba ngôk hamô haviŋ ol!”

⁴⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Ngôk miŋ hamô haviŋ ya ami. Yahalovak Wakamik vibij. Ma môlô miŋ olovak ya vibij ami. ⁵⁰ Miŋ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endarjô avômalô iniŋ abô. ⁵¹ *Yanaŋ avanônŋ biŋ êndêŋ môlô.

Ôpatu ba hasopa yenaŋ abô ma tem miŋ ema ami. Mi anônŋ.”

⁵² Avômalô Isael enaŋ, “Yêlô lêk ayala nena ngôk hamô haviŋ o. Ablaham lôk plopet sapêŋ bôk ema yôv. Ma doŋtom oda honaŋ, ‘Ôpatu ba hasopa yenaŋ abô ma tem miŋ ema ami.’ ⁵³ O bêŋ ek yêlôaniŋ bumalô Ablaham, e? Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapêŋ bôk ema haviŋ. Ma hosonŋ nena o anyô bêŋ e?”

⁵⁴ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Yahabam yada, êŋ ma nôm oyaŋ. Wakamik atu ba môlô olam nena unim Wapômbêŋ, yani êŋ intu habam ya. ⁵⁵ Ma doŋtom môlô miŋ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahanar nena yahathônŋ yani paliŋ, êŋ ma tem yambitak anyô abôyaŋ êtôm môlô. Aêŋ ba yahayala yani ba intu yahasopa anêŋ abô. ⁵⁶ Môlônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêm ba lamavi anônŋ. Ma hayê yenaŋ wklavônŋ êŋ ma hadum yani lamavi anêŋ dôêŋ.”

⁵⁷ Avômalô Isael enaŋ hadêŋ Yisu, “Anêŋ sondabêŋ miŋ hatôm 50 ami denaŋ ma honaŋ nena bôk hâyê Ablaham. Hosau!”

⁵⁸ *Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanônŋ biŋ êndêŋ môlô. Ablaham miŋ habitak ami denaŋ, ma yada bôk yahamô yôv.” ⁵⁹ Thêlô elarjô abô êŋ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma doŋtom Yisu hêv i vê menagna hêk unyak mathen anêŋ piklêvônŋ ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

¹ Yisu haveŋ ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip. ² *Ma anêŋ nê ku enaŋ hik yani liŋ, “Kêdônŋwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêŋ da anêŋ kambom mena lambô lo talêbô iniŋ e?”

³ *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ hadum ku êŋ hathak ôpêŋ ek avômalô pik nêgê. Ma miŋ ôpêŋ mena lambô lo talêbô iniŋ kambom ami. Mi. ⁴ Deda hêk denaŋ ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ ku. Bôlôvônŋ tem êyô ba miŋ hatôm anyô

* 8:41: Ais 63:16

* 8:44: 1Jon 3:8

* 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22

* 8:47: 1Jon 4:6

* 8:48: Mak 3:21-22

* 8:51: Jon 5:24

* 8:58: Jon 1:1

* 9:2: Ese 18:20; Luk 13:2,4

* 9:3: Jon 11:4

* 9:5: Mat 5:14; Jon 8:12

* 9:6: Mak 8:23

nindum ku ami. ⁵*Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniñ deda.”

⁶*Êñ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelañ aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êñ madaluk. ⁷Ma hanañ hadêñ yani, “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athên Siloam êñ anêñ ôdôñ nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêñ hi hathik i. Ma hale halêm hathak loñbô ma lêk hayê tak mavi.

⁸Yanida anêñ avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêñ ma ena, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” ⁹Ma doho ena, “Ôpêñ intu.”

Ma vi ena, “Mi, anyô yañ ba hatôm ôpêñ.”

Ma doñtom ôpêñda hanañ, “Ya êñ êntêk.”

¹⁰Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

¹¹Ma hanañ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelañ pik haviñ wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamaleñ. Yôv ma hanañ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamaleñ hakyav.”

¹²Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Ôpêñ hamô êsê?”

Ma yani hanañ, “Yahathôn paliñ.”

Palisi enañ abô hadêñ anyô madaluk hakyav

¹³Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. ¹⁴Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. ¹⁵Aêñ ba Palisi enañ hik yani liñ hatôm atu ba avômalô enañ hik yani liñ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanañ, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamaleñ ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

¹⁶Ma Palisi doho ena, “Anyô êñ miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habuliñ Sabat.”

Ma doñtom vi ena, “Anyô kambom hatôm indum lavôññ anêñ aêñ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôñ ju.

¹⁷*Yôv ma thêlô enañ hik anyô madaluk pusip êñ liñ hathak loñbô, “Yani hadum anêñ malem ba hakyav. Ma honañ aisê hathak yani?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yani ma plopet te.”

¹⁸Ma Israel iniñ nê bêñbêñ miñ êvhaviñ nena sêbôk ma yani mapusip ma doñtom

lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. ¹⁹Ma enañ hik thai liñ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

²⁰Ma talêbô lo lambô ena, “Avanôn! Ôpêntêk ma yaianiñ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. ²¹Ma doñtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êñ ma yai athôn paliñ. Yani bôk anyô muk yôv ba nonañ injik yanida liñ.”

²²Israel iniñ nê bêñbêñ bôk enañ nena anyôla hanañ nena Yisu ma Mesia, êñ ma tem nêñêm ôpêñ vê. Aêñ ba intu thai êkô ²³ba ena, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonañ injik yanida liñ.”

²⁴Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loñbô ma ena, “Ondam Wapômbêñ anêñ athêñ ma onañ abô avanôn! Ôpêñ ma anyô kambom! Aêñ e?”

²⁵Ma yani hanañ, “Injo! Ôpêñ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamaleñ pusip ma lêk yamaleñ hakyav!”

²⁶Ma enañ hik yani liñ, “Yani hadum malê hadêñ o ba malem hakyav?”

²⁷Ma yani hanañ, “Lêk yahanañ yôv hadêñ mólô, ma mólô lemimôndôn kôtôn. Mólô udum ek nodanô esak loñbô ek numbitak anêñ nê ku e?”

²⁸Êñ ma Palisi enañ abôma lôk ethañ yani nena, “Oda intu hosopa ôpêñ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! ²⁹Alalô ayala nena Wapômbêñ bôk hanañ abô hadêñ Mose. Ma doñtom ôpêñ anêñ loñ ma yêlô athôn paliñ.”

³⁰Ma ôpêñ hanañ, “Aêñ e? Mólô ôthôn ôpêñ anêñ loñ, e? Odañô! Yani hadum yamaleñ mavi. ³¹*Wapômbêñ hathak hanañ nê idum kambom iniñ abô e? Mi. Halañô nê thêthôn atu ba esopa anêñ abô iyom. ³²Sêbôk aleba lêk ma miñ ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami. ³³Wapômbêñ miñ hêv ôpêñ ba halêm ami, êñ ma miñ hatôm indum nômlate ami.”

³⁴*Palisi elañ aêñ ba ena, “Waklavôn lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôn yêlô? Dôl!” Êñ ma ilupunin ôpêñ.

Palisi ma hatôm nê maleñij pusip

³⁵ Yisu halarjô nena ilupunij ôpên ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanarj, “Hôêvhavij Anyô Anêj Nakaduñ atu e?”

³⁶ Ma yani hanarj, “Anyô bêj, anyô êj ma opalê? Onarj êndên ya ek yanêmbimij yani.”

³⁷ Ma Yisu hanarj hadênj yani, “Bôk hôyê yani yôv. Ondañô! Yani êj êntêk ba hanarj abô havij o.”

³⁸ Ma ôpên hanarj, “Anyô Bêj, yahêvhavij.” Êj ma yani halek vadônj lêlô hadênj Yisu.

³⁹ Ma Yisu hanarj, “Yahalêm pik ek yanarj avômalô inij kambom bêj ek nê maleñij pusip tem nêgê tak ma nê êyê tak tem maleñij pusip.”

⁴⁰ *Ma Palisi doho êmô ba elarjô abô êj. Ma enarj hik yani lij, “Aisê! Yêlô ma nê maleñij pusip havij e?”

⁴¹ Ma Yisu hanarj, “Maleñij pusip, êj ma kambom mi. Ma doñtom môlô othak onarj, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonj môlô lonj denarj.”

10

Yisu ma boksipsip inij alarj

¹ Yisu hanarj, “Yanarj avanônj biñ êndên môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miñ habitak hayô kola abôlêk ek enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom.

² Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip inij alarj. ³ Anyô hayabij kola halate abôlêk vê ek boksipsip alarj enja anêj bok. Halam tomtom inij athênj ma elarjô ba halom i hi yairj. ⁴ Yani hawa anêj boksipsip sapênj ele yairj yôv ma hamônj ma boksipsip everj yam. Boksipsip eyala alarjsi leñselo ba intu esopa i. ⁵ Ma anyô yarj ma êthônj ôpênj laselo palij ba intu êsôv ma miñ ethak esopa ami.” ⁶ Yisu havurj abô ba miñ eyala anêj ôdônj ami.

⁷ Aênj ba Yisu hanarj hathak lonjbô nena, “Avanônj! Yanarj êndênj môlô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. ⁸ *Avômalô sapênj atu ba êmônj ek ya ma nê vani lôk nê kambom. Ma doñtom

boksipsip miñ elarjô thêlô leñjselo ami. ⁹ Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadênj ya ba hayô kola kapô ma Wapômbênj tem nê vani bulubij. Ôpênj tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nô mavi ek enjarj. ¹⁰ Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbulij i. Ma doñtom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlônij sij.

¹¹ * “Ya ma boksipsip inij alarj mavi ba yahatak yenarj lôkmala ek nê m boksipsip sa. ¹² *Alarj anêj nê ku ma miñ boksipsip inij alarj ami. Ba êyê avurj yatap te halêm ma tem netak boksipsip nê m ma nê sôv ba ini. Ma avurj yatap tem indupunij i ba nê sôv mayaliv. ¹³ Alarj anêj nê ku ma leñjhavij vuli iyom ma miñ leñjhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

¹⁴ “Yada iyom intu boksipsip inij alarj mavi. Yahayala yenarj boksipsip ma thêlô eyala ya ¹⁵ *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenarj lôkmala ek nê m boksipsip sa. ¹⁶ *Yenarj boksipsip doho miñ êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedarjô yaleñselo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdônj doñtom lôk alarj doñtom iyom.

¹⁷ *Wakamik lahavij ya ba intu yaleñhavij yani ek yatak yenarj lôkmala ma tem yanja esak lonjbô. ¹⁸ Anyôla miñ hatôm nê m yenarj lôkmala vê ami. Mi. Yada yenarj yaleñhavij ek yatak yenarj lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak lonjbô. Wakamik hanarj ek yandum aênj.”

¹⁹ Avômalô Isael elarjô abô êj ma evak i vose hi ôdônj ju hathak lonjbô. ²⁰ Ma bêj anônj enarj nena, “Ïgôk kambom hamô havij yani ba anêj auk molo. Aisê ka môlô olarjô anêj abô?”

²¹ Ma doñtom vi enarj, “Mi! Anyô lôk ngôk te miñ hatôm enarj abô takênj ami. Ma ngôk kambom miñ hatôm indum malerj pusip mavi ami. Mi.”

Ïj Isael miñ êvhavij ami

²² Wاكلavônj Êv Mek Ek Unyak Matherj hayô ba avômalô Isael i Jerusalem ek nêgê.*

* 9:40: Mat 15:14 * 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 *

Mat 11:27; 1Jon 3:16 * 10:16: Ais 56:8; Ese 34:23 *

10:11: Sng 23:1; ALK 7:17 * 10:12: Ap 20:29 * 10:15:

10:17: Plp 2:8-9 * 10:22: Sêbôk ba avômalô lonj buyarj

ibulij unyak matherj ma avômalô Isael ik vovak. Vêm ma êv mek ek unyak matherj hathak lonjbô. Ba intu avômalô Isael leñhabi wاكلavônj êj.

Lêk ma beleŋ simbak ²³ba Yisu haveŋ unyak matheŋ anêŋ kapo daŋ te ba elam nena Solomon Anêŋ Kapo Daŋ. ²⁴Ma avômalô Israêl ekalabu yani siŋ ma enaŋ, “Huvuŋ abô ba aŋgê ka tem onaŋ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êŋ ma onaŋ bêŋ.”

²⁵Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Bôk ya-hanaŋ yôv hadêŋ môlô lôk lavôŋiŋ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêŋ athêŋ hik ya thô hadêŋ môlô. Ma miŋ ôêvhaviŋ ya ami. ²⁶Ek malê nena môlô ma miŋ yenaŋ boksipsip ami ba intu miŋ ôêvhaviŋ ya ami. ²⁷Yenaŋ boksipsip ma ethak elanô yaleŋselo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸*Yahêv lôkmala atu ba tem nêôm êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hadêŋ yenaŋ avômalô ek miŋ nema ami lôk miŋ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabahaŋ ami. ²⁹Wakamik hêv i hadêŋ ya, ma yani ma bêŋ ek nômkama sapêŋ ba miŋ hatôm anyôla nêôm thêlô vê ênjêk Wakamik baŋ ami. ³⁰Yai lôk Wakamik ma doŋtom iyom.”

³¹Avômalô Israêl ewa valu hathak loŋbô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³²Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô bôk ôyê lavôŋiŋ mavi bêŋ anôŋ atu ba yahadum yôv. Ku êŋ ma Wakamik hêv hadêŋ ya. Ma lavôŋiŋ alisê intu yenaŋ kambom ba udum ek uŋgwik ya esak valu?”

³³*Ma thêlô enaŋ viyaŋ, “Yêlô adum ek nangik o esak valu ek malê nena honaŋ abôma hathak Wapômbêŋ nena oda ma Wapômbêŋ. Ma doŋtom o ma anyô pik iyom. Ma miŋ yêlô leŋiŋhabi lavôŋiŋ la ami. Mi.”

³⁴Ma Yisu hanaŋ, “Môlô da unim abô balabuŋ te hanaŋ nena, ‘Wapômbêŋ da halam môlô nena wapômbêŋ.’
Kapyä Yey
82:6

³⁵“Odaŋô! Abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapyä ma avanôŋ ba bôk hêv hadêŋ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêŋ’. ³⁶Ma hatak ya hatôm anêŋ anyô ek yalêŋ pik êntêk ba intu ya ma wapômbêŋ hatôm môlô. Ma doŋtom ya ma nakaduŋ ba intu ya ma bêŋ ek môlô. Aêŋ ba ya-hanaŋ nena, ‘Ya ma Wapômbêŋ Nakaduŋ’ ma yahanar abôma hathak Wapômbêŋ aisê ba intu onaŋ ya bêŋ? ³⁷Yahadum ku takatu

ba Wakamik hadum ba intu nônêmbiŋ ya. ³⁸*Ma ôdô nônêmbiŋ ya, êŋ ma nônêmbiŋ lavôŋiŋ iyom. Nônêmbiŋ yenaŋ ku takatu ek êndôŋ môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹Êŋ ma idum ek nebalonŋ yani esak loŋbô. Ma doŋtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰*Ma habup hayô ŋaŋ Jolodaŋ ba hi ma hamô loŋ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ma avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ yani ma enaŋ, “Avanôŋ! Jon miŋ hadum lavôŋiŋ te ami. Ma doŋtom abô takatu ba yani hanaŋ hathak ôpêntêk ma avanôŋ.” ⁴²Ma avômalô loŋ êŋ bêŋ anôŋ êvhabiŋ yani.

11

Lasalus hama

¹*Anyô te hapôm lijiŋ ba anêŋ athêŋ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êŋ ma avi loyaŋ Malia lo Mata iniŋ malak ôdôŋ. ²*Malia êŋ atu ba yani hangasô nôôm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêŋ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ŋauŋ. Anyô lijiŋ êŋ ma Lasalus, Malia atu limalô. ³Ma avi lo yaŋ êv abô hadêŋ Yisu nena, “Anyô bêŋ, anêŋ anyô môlô hapôm lijiŋ.”

⁴*Yani halaŋô abô êŋ ma hanaŋ nena, “Lijiŋ êŋ anêŋ anôŋ ma miŋ ŋama ami. Lijiŋ êŋ habitak ek injik Wapômbêŋ anêŋ lôkmangiŋ thô. Ma lôkmangiŋ êŋ tem injik ya Nakaduŋ anêŋ lôkmangiŋ thô aêŋ iyom.”

⁵Yani lahaviŋ Mata lo yaŋ Malia ma Lasalus bêŋ anôŋ. ⁶Ma doŋtom yani halaŋô nena Lasalus hapôm lijiŋ ma miŋ hi ketheŋ ami ma hamô loŋ êŋ hatôm wak ju.

⁷Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ŋê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸Ma thêlô enaŋ, “Kêdôŋwaga, loŋ êŋ ma waksêŋyôk ma avômalô Israêl idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹Ma hanaŋ, “Wakma laumiŋ ba lahavuju hadêŋ wak te, aêŋ e? Ma pik êntêk êŋ anêŋ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miŋ nêndôk ami. ¹⁰Ma bôlôvôŋ ma deda mi ba anyô ever ma tem nêndôk.”

¹¹Vêŋ ma hanaŋ, “Alalôaniŋ anyô môlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yangik liŋ.”

* 10:28: Jon 3:16; 6:39 * 10:33: Wkp 24:16 * 10:38: Jon 14:10-11 * 10:40: Jon 1:28 * 11:1: Luk 10:38-39

* 11:2: Jon 12:3 * 11:4: Jon 9:3

¹²Ma nê ku enarj, “Anyô Bêñ, dô! Hêk sôm ek lijij etak yani ba imbitak mavi.” ¹³Thêlô esorj nena hanarj hathak Lasalus hêk sôm la. Ma doñtom mi. Hanarj hathak Lasalus anêñ ñama.

¹⁴Ba intu hanarj bêñ nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ba miñ yahamô haviñ ami ba intu yalenmavi. Ma tem yanêm mólô sa ek nônêmbiñ. Alôana i!”

¹⁶*Êñ ma Tomas anêñ athêñ yarj nena Didimus* hanarj hadêñ nê ku vi nena, “Alôana imbiñ yani ek nijik alalô vônô imbiñ.”

Yisu ma lôkmala anêñ ôdôn

¹⁷Yisu thêlô êyô Betani ma yani halarj nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova.

¹⁸Loñ êñ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. ¹⁹Ma avômalô Israel bêñ anôn êlêm ek nêñêm Malia lo Mata thêvô. ²⁰Mata halarj nena Yisu lêk halêm êñ ma hi ek êñjê. Malia ma hamô unyak.

²¹Ma Mata hanarj, “Anyô Bêñ, hômô loñ êntêk ma yenarj livôn tem miñ ema ami. ²²Ma doñtom yahayala nena malêla takatu ba honarj hik Wapômbêñ lij, êñ ma tem yani indum.”

²³Ma Yisu hanarj, “Livôm tem imbiyô esak loñbô.”

²⁴*Ma Mata hanarj, “Avanôn! Pik lo leñ anêñ darj ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiñ.”

²⁵Ma hanarj, “Yada ma anyô yahik avômalô lij lôk yahêv lôkmala hadêñ i. Ma ôpatu ba hama ma doñtom hêvhaviñ ya, ôpêñ tem êmô lôkmala. ²⁶Avômalô takatu ba êvhaviñ intu ewa lôkmala anôn ma tem miñ nema ami. Hôêvhaviñ abô êntêk mena mi e?”

²⁷*Ma Mata hanarj, “Anyô Bêñ! Avanôn! Yahêvhaviñ nena o ma Mesia lôk Wapômbêñ Nakadurj atu ba bôk hanarj nena tem êlêm pik êntêk.”

²⁸Êñ ma Mata hi hanarj yaôna hadêñ Malia, “Kêdônwaga hayô ba halam o.”

²⁹Malia halarj abô êñ ma haviyô kethêñ ba hi ek êñjê. ³⁰Yisu hamô loñ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miñ hayô malaklêvôn

ami. ³¹Avômalô Israel takatu ba êmôn unyak haviñ Malia ek nêñêm yani thêvô êyê haviyô kethêñ ba hi yaiñ ma esopa ba i. Thêlô esorj nena hi ek endaj embeñ siô la.

³²Malia hi hayô loñ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôn lêlô habobo Yisu valuvi ma hanarj, “Anyô Bêñ, hômô loñ êntêk ma tem miñ livôn ema ami.”

³³Yani halarj Malia lôk avômalô iniñ asêñ malêñ ba lamalaiñ lôk lahiki bêñ anôn.

³⁴Ma hanarj, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enarj, “Anyô Bêñ, ôlêm nongô.”

³⁵Enarj aêñ ma halarj.

³⁶Ma avômalô Israel takêñ enarj, “Alikak! Yani lahavij ôpêntêk bêñ anôn.”

³⁷*Ma doñtom doho enarj, “Anyô êñ hadum ba nê maleñij pusip êyê tak. Ma tem indum aêñ iyom êndêñ ôpêntêk ba miñ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus lij hathak loñbô

³⁸Yisu lamalaiñ ba lahiki bêñ anôn hathak loñbô aleba hi hayô siô. Siô êñ ma valu abyarj te ba epesarj hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siñ. ³⁹Ma hanarj, “Nônêm valu vê!”

Mata, anyô ñama êñ anêñ livavi, hanarj, “Anyô Bêñ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpâlê.”

⁴⁰Ma hanarj, “Lêk yahanarj hadêñ o yôv! Hôêvhaviñ, ma tem nongô Wapômbêñ anêñ lôkmangij.”

⁴¹Êñ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leñ ma hanarj, “Wakamik! Hothak holarj yenarj abô ba yalenmavi. ⁴²Yada yahayala yôv nena wak nômbêñ intu ma holarj yenarj abô. Ma doñtom yahanarj abô êntêk ek nêñêm avômalô takêntêk sa ek nêñêmbiñ nena hôêv ya ba yahalêm.”

⁴³Êñ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yaiñ!” ⁴⁴Ma hatak siô ba hale yaiñ. Ivuvi va lo barj hathak sôp selej ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanarj hadêñ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

⁴⁵*Ma avômalô Israel takatu ba elarj haviñ Malia êyê nôñ atu ba Yisu hadum ba bêñ anôn êvhaviñ. ⁴⁶*Ma doñtom vi i hadêñ nê Palisi ma enarj hathak nôñ takatu ba yani hadum. ⁴⁷Êñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê

* 11:16: Mak 14:31 * 11:16: Abô Glik “Didimus” anêñ ôdôn ‘anyô lopopek’. * 11:24: Jon 6:40 * 11:27: Jon 6:69 * 11:37: Jon 9:6-7 * 11:45: Jon 7:31 * 11:46: Luk 16:31 * 11:47: Elam iniñ kaunsil nena “Sanhedlin”.

Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enaṇ nena, “Ōṇgô! Anyô êntêk hadum lavôṇiṇ bêt anôṇ. Ma alalô ayê loṇ eka? ⁴⁸ Atak yani ba hadum ku êṇ, ma tem avômalô sapêṇ nêṇemimbiṇ. Êṇ ma Lom tem nêlêm nimbuliṇ alalôaniṇ unyak matherṇ lôk avômalô sapêṇ.”

⁴⁹ Ma thêlôniṇ anyô te anêṇ athêṇ nena Kaiapas. Ma sondabêṇ êṇ ma yani hatôm anyô bêt habôk da ba hanaṇ hadêṇ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰ Odaṇô! Môlô ôthôṇ auk êntêk paliṇ e? Anyô te hama êṇ ma nôṇ yaôna. Ma avômalô Israel sapêṇ ema êṇ ma malaiṇ bêt. Aêṇ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêṇ avômalô bêt anôṇ sa.”

⁵¹⁻⁵² *Sondabêṇ êṇ ma Kaiapas hatôm anyô bêt habôk da. Ba intu hanaṇ abô loṇ kapô atu ba tem injik anôṇ nena Yisu tem ema ek nêṇ avômalô Israel sa lôk isup Wapômbêṇ anêṇ nali takatu ba êṇô may-aliv esak doṇtom ek malê nena miṇ hama ek nêṇ avômalô Israel iyom sa ami. Ma Kaiapas miṇ hanaṇ abô êṇ hatôm yanida anêṇ auk ami. ⁵³ *Ḥê bêtḡbêṇ elarḡ Kaiapas anêṇ abô ma êbôlêm loṇôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴ Êṇ ma Yisu hatak avômalô Israel ma hi Eplaim atu hamô habobo loṇ thiliv ek êṇô imbiṇ anêṇ ḡ ku doho ba intu miṇ haveṇ Israel malêvôn ami.

⁵⁵ Avômalô Israel iniṇ wklavôn Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêt anôṇ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêḡê wklavôn êṇ. ⁵⁶ Ma thêlô imiṇ unyak matherṇ anêṇ piklêvôn ek nêmbôlêm Yisu. Ma thêlôda enaṇ hadêṇ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêm êṇjê wklavôn êntêk imbiṇ mena mi e?” ⁵⁷ Ma doṇtom ḡê bêtḡbêṇ êbôk da lôk ḡê Palisi enaṇ lôklokwaṇ hadêṇ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êṇ ma enaṇ bêt ek nebalonṇ yani.”

12

*Malia hathik Yisu va
(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)*

¹ *Wak baherṇi ba lahavute hêk denaṇ ek êyô wklavôn Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêṇ loṇ, ôpatu ba yani hik liṇ hathak loṇbô hêk ḡama. ² *Êṇ ma

thêlô engabôm nôṇ leṇiṇmavi ek yani. Mata hathô nôṇ ma Lasalus hamô haviṇ ḡê takatu ba eyaṇ nôṇ haviṇ Yisu. ³ *Ma Malia hawa kolopak nôṇ ôv mavi hamô kapô ba anêṇ vuli ma bêt anôṇ ba hangasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ḡaurṇ. Ma nôṇ ôv mavi atu anêṇ ôv haveṇ unyak kapô êṇ sapêṇ.

⁴ Ma Yisu da anêṇ ḡê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enaṇ yani bêt hayê ba hanaṇ, ⁵ “Nôm ôv mavi êṇ ma anyô hadum ku sondabêṇ daluk te ek nêṇ vuli! Ma lêk engasô oyaṇ iyom! Nanêṇ nôṇ êṇ ek anyô vi nêṇ vuli ba naja valuselenṇ ek nanêṇ êndêṇ avômalô siv.” ⁶ Judas anêṇ ku hayabiṇ avômalô êvhaviṇ iniṇ valuselenṇ ma doṇtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêṇ lahaviṇ. Ba intu hanaṇ aêṇ. Ma miṇ lahiki hathak avômalô siv ba hanaṇ ami.

⁷ Ma Yisu hanaṇ, “Notak yani. Avi êṇ hapôpêk yenaṇ ḡama. ⁸ *Avômalô siv tem nêṇô imbiṇ môlô êtôm wak nômbêṇ intu sapêṇ. Ma doṇtom tem miṇ yamô imbiṇ môlô sawa daim ami.”

⁹ Avômalô Israel bêt anôṇ elarḡ nena Yisu hamô Betani. Êṇ ma i ek nêḡê yani. Thêlô miṇ i ek nêḡê yani iyom ami. Mi. Leṇiṇhaviṇ nêḡê Lasalus imbiṇ, ôpatu ba Yisu hik liṇ hathak loṇbô hêk ḡama. ¹⁰⁻¹¹ *Ba intu avômalô Israel bêt anôṇ êvhaviṇ ba esopa Yisu. Ma ḡê bêtḡbêṇ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbiṇ Yisu.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiṇ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40)*

¹² Haviyô hayaṇ ma avômalô nômbêṇ atu ba bôk i Jelusalem ek nêḡê wklavôn Hale ba Hi elarḡ nena Yisu haveṇ ba hi Jelusalem. ¹³ *Ma ewa nôkyaḡo thaṇaṇ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, “Osana!”

“Wapômbêṇ nêṇ lamavi êndêṇ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêt anêṇ athêṇ!” *Kapya Yer 118:25-26*

“Wapômbêṇ nêṇ lamavi êndêṇ avômalô Israel iniṇ Kiṇ!”

* 11:51-52: Jon 10:16

* 11:53: Jon 5:18

* 12:1: Jon 11:1,43

* 12:2: Luk 10:40

* 12:3: Luk 7:37-38

* 12:8: Lo 15:11

* 12:10-11: Jon 11:45

* 12:13: Jon 1:49

¹⁴ Yisu hawa bok dorji map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbên anêñ kapyã nena,

¹⁵ “Môlô avômalô Saion miñ nômô ami.

Ôngô! Unim kiñ halêm!

Yani hayô hamô bok dorji nakaduñ te ba halêm!” *Sekalaia 9:9*

¹⁶ * ñê ku êyê nôñ takên ma doñtom êthôn anêñ ôdôn paliñ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak loñbô ma miñ leñjñhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbên anêñ kapyã. Êñ ma eyala nena abô êñ eto hathak Yisu da lôk leñjñhabi nôñ takatu ba idum hadên yani.

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liñ hathak loñbô enañ haveñ denañ ba abô êñ hi mayaliv. ¹⁸ Aên ba avômalô bên anôn elañô nena Yisu bôk hadum lavônñ êñ. Ba intu etak Jerusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ ñê Palisi êyê ma thêlôda enañ hadên i, “Ôngô! Avômalô sapên lêk esopa yani ba alalôaniñ ku anôn mi.”

Yisu anêñ ku hayô

²⁰ Avômalô loñ buyañ doho i daku Jerusalem ek nêgê waklavôn Hale ba Hi ba nêñem yerñ imbiñ avômalô Israel. ²¹ Ma i hadên Pilip, anyô Betsaida anêñ Galili. Ma enañ hik yani liñ, “Anyô bên, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²² Êñ ma Pilip hi hanaj hadên Andulu ba thai i enañ hadên Yisu.

²³ * Ma Yisu hanaj, “Wakma lêk hayô yôv ek injik Anyô Anêñ Nakaduñ anêñ lôk-mangñ thô. ²⁴ * Yanañ avanôn birñ êndên môlô. Yarvêk te miñ evatho halôk pik ami, êñ ma tem miñ injik anôn ami. Tem ida êmô aên. Ma doñtom yarvêk atu ba evatho halôk pik, êñ ma hama ba tem injik anêñ anôn bên anôn. ²⁵ * Anyô te lahaviñ anêñ lôkmala bên anôn êñ ma anêñ lôkmala êñ tem nêñ yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêñ lôkmala pik êntêk êñ ma tem embalon anêñ lôkmala êñ loñ wak nômbên intu sapên. ²⁶ Ôpatu ba hadum ek indum yenañ ku ma esopa ya ba loñ atu ba yahamô ma tem êmô imbiñ. Ma Wakamik tem enañ abô mavi esak ôpên.

²⁷ * “Lêk yalenmalaiñ bên ba hatôm yanañ nena, ‘Wakamik, nêñ ya bulubiñ.’ Dô! Yahalêm ek yandum ku êñ. ²⁸ Wakamik, nungwik anêñ lôkmangñ thô!”

Êñ ma kaêk te halam anêñ malak leñ nena, “Bôk yahik yenañ lôkmangñ thô yôv. Ma tem yandum esak loñbô.” ²⁹ Avômalô nômbên atu imiñ loñ êñ elañô abô êñ ba enañ, “Kakalu!” Ma doho enañ, “Ajela te hanaj abô hadên yani!”

³⁰ Ma Yisu hanaj nena, “Kaêk êñ halêm ek nêñ môlô sa. Yani miñ halam ek nêñ ya sa ami ma mi. ³¹ Ku nenañ avômalô pik bên lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêñ anyô bên kambom atu ni. ³² * Ma tem nêñem ya liñ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwên umya dahô hathak a ek endom avômalô sapên nêlêm êndên ya.” ³³ * Yisu hanaj abô êñ ek injik loñôndê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalañsñ thô.

³⁴ * Ma avômalô nômbên atu enañ, “Abô balabuñ hanaj nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbên intu sapên ba yêlô ayala abô êñ. Ma honañ nena nêñôkwên o Anyô Anêñ Nakaduñ esak a. Anyô Anêñ Nakaduñ êñ ma opalê?” ³⁵ * Ma Yisu hanaj, “Sawa bidon iyom ma deda tem êmô imbiñ môlô. Ba ôpatu haveñ momañiniñ ma hathôn nena tem ni êsê. Aên ba intu môlô nomber yapñ êña tem momañiniñ êyô môlô vôn! ³⁶ * Deda hamô haviñ môlô denañ. Aên ba nêñemimbiñ yani ek môlô tem numbitak deda anêñ avômalô.” Yisu hanaj abô êñ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bên anôn miñ êvhaviñ Yisu ami

³⁷ Yisu bôk hadum lavônñ lomalama hêk avômalô maleññ. Ma doñtom miñ êvhaviñ yani ami ³⁸ ek plopet Aisaia anêñ abô injik anôn nena, “Anyô Bên, opalê lêk hêvhaviñ alalôaniñ abô?

Ma opalê lêk hayê anêñ lôklokwañ atu ba bôk huik thô? Mi anôn.” *Aisaia 53:1*

³⁹ Avômalô iniñ lôklokwañ mi ek nêñimbiñ ba intu plopet Aisaia bôk hanaj hêk Wapômbên anêñ kapyã aêntêk,

⁴⁰ * “Yani habi thêlô maleññ siñ

* 12:16: Jon 2:22 * 12:23: Jon 13:31-32; 17:1 * 12:24: 1Ko 15:36 * 12:25: Mat 16:25 * 12:27: Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38 * 12:32: Jon 3:14 * 12:33: Jon 18:32 * 12:34: Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * 12:35: Jon 8:12 * 12:36: Ep 5:8

ma hik thêlônîrj auk siŋ
ek miŋ nêgê esak malenîrj
lôk neyala ênjêk iniŋ auk
ba nêmbô nêlêm êndênj ya ek yandum
thêlô mavi ami.” Aisaia 6:10

⁴¹ * Aisaia bôk hayê Yisu anêj lôkmangîj.
Aênj ba yani hananj abô êj hathak Yisu.

⁴² * Ma avômalô Israêl iniŋ jê bêjbênj
doho êvhavîj Yisu ma doŋtom miŋ enanj
iniŋ êvhavîj bêj ami. Thêlô êkô ek Pal-
isi nênem i vê ⁴³ * ba intu leŋjrhavîj avô-
malô pik iniŋ leŋjrmavi bêj anêj hamôj
ek Wapômbênj anêj lamavi. ⁴⁴ Ma Yisu
halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhavîj ya
ma hêvhavîj ôpatu ba hêv ya ba yahalêm
havîj. Miŋ hêvhavîj ya iyom ami. ⁴⁵ * Ôpatu
ba hayê ya, êj ma hatôm hayê ôpatu ba
hêv ya ba yahalêm. ⁴⁶ Yahalêm hatôm deda
hamô pik ek opalêla takatu ba êvhavîj ya
ma tem miŋ nêmbô momanjiniŋ esak loŋbô
ami.

⁴⁷ * “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bu-
lubîj. Ma miŋ yahalêm ek yandum abô ek
avômalô pik ami. Aênj ba opalêla takatu ba
elanj yenanj abô ba miŋ esopa ami ma tem
miŋ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk
ba yahananj êj iyom intu tem êtôm abô
nindum abô esak êndênj pik lo leŋ anêj
danj ba opalê atu ba hadô ya ba miŋ halarjô
yenanj abô ami, êj ma tem yani indum abô.
⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm
intu hêv abô êj ba yahananj. Miŋ yada
yahananj yenanj abô ami. Ba intu tem nin-
dum abô esak abô êj iyom. ⁵⁰ Ma yahayala
nena Wakamik anêj abô tem nêmbô lôkmala
atu ba nêmbô êtôm wak nômbênj intu sapênj.
Aênj ba yahananj abô takatu ba Wakamik hêv
hadênj ya iyom.”

13

Yisu hathik jê ku veŋjkapô

¹ Avômalô Israêl iniŋ waklavôj Hale ba
Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêj
waklavôj etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô.
Yani hathak lahavîj anêj avômalô takatu
ba êmbô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma
dokte ma tem injik anêj lahavîj anêj anôj
thô êndênj thêlô.

² * Yanjîj ma thêlô eyanj nômbô. Ma
Sadan bôk halôk Judas la yôv ek enanj Yisu
bênj. Judas êj ma Saimon Iskaliot nakaduŋ.

³ * Ma Yisu hayala nena Wapômbênj hatak
nômkama sapênj halôk yanida banj. Lôk
hayala nena yanida halêm anêj Wapômbênj
ba tem êmbôni êndênj Wapômbênj esak
loŋbô. ⁴ Êj ma hatak nômbô hamô. Ma habi
anêj kwêv thô hatôm anyô athênj mi ma
hawa sôp te ba havuvi hayô havej lamalim.
⁵ Ma hangasô nanj halôk beleŋ te ba hathak
anêj jê ku veŋjkapô. Ma haya vê hathak
sôp atu ba havak hawê havej lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi iniŋ yôv ma hadum
ek isik Saimon Pita anêj. Ma Pita hananj,
“Anyô Bêj, hudum ek usik yaveŋkapô e?”

⁷ Ma hananj, “Hôthônj nômbô atu ba lêk
yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hananj, “Dô! Miŋ usik
yaveŋkapô ami. Mi anôj.”

Ma hananj viyanj, “Miŋ yahathik o ami ma
tem miŋ umbitak yenanj avômalô te ami.”

⁹ Ma Saimon Pita hananj, “Anyô Bêj, êj
ma usik yabaheŋ lôk yalenjakdôk imbiŋ ma
miŋ usik yaveŋkapô iyom ami.”

¹⁰ * Ma yani hananj hadênj ôpênj nena,
“Anyô bôk hathik i yôv, ma miŋ isik i esak
loŋbô ami. Isik va iyom ek malê nena
liŋkupik ma mabuŋ. Ma mólô ma mabuŋ.
Ma doŋtom miŋ sapênj mabuŋ ami.” ¹¹ Yisu
lêk hayala ôpatu ba tem enanj yani bênj. Ba
intu hananj, “Miŋ sapênj mabuŋ ami.”

¹² Yani havôkwîj thêlô veŋj yôv ma
hik anêj kwêv hathak loŋbô ma halôk
hamô. Ma hananj hik thêlô liŋ, “Mólô
oyala nômbô atu ba lêk yahadum anêj ôdônj
e? ¹³ Ya mólônim Kêdônjwaga lôk mólônim
Anyô Bêj ba intu mólô udum mavi ba
olam ya nena ‘Kêdônjwaga’ lôk ‘Anyô Bêj’.

¹⁴ * Ôŋgô! Ya ma mólônim Anyô Bêj lôk
Kêdônjwaga ma doŋtom lêk yahathik mólô
vemim hatôm anyô athênj mi. Aênj ba mólô
sapênj nusik mólônim avômalô vi veŋj aênj
iyom. ¹⁵ * Yahik ku êj thô hadênj mólô ek
nosopa yaveŋgwam ba nundum êtôm atu
ba lêk yahadum hadênj mólô. ¹⁶ * Yananj
avanônj biŋ êndênj mólô. Anyô ku ma miŋ
bênj ek anêj anyô bênj ami. Ma anyô atu ba

* 12:41: Ais 6:1

* 12:42: Jon 9:22

* 12:43: Jon 5:44

* 12:45: Jon 14:9

* 12:47: Jon 3:17

* 13:2: Luk

22:3; Jon 13:27

* 13:3: Jon 3:35; 16:28

* 13:10: Jon 6:64,70-71; 15:3

* 13:14: Mat 20:28; Luk 22:27

* 13:15:

Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21

* 13:16: Mat 10:24

hi ma miñ bêt ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. ¹⁷ Lêk môlô oyala auk takên. Ba udum aên ma tem Wapômbên lamavi esak môlô.

Yisu hayala Judas anên kambom

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

¹⁸ “Ma miñ yahanaj abô êñ hathak môlô sapên ami. Yahayala môlô nê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doñtom abô atu ba hêk Wapômbên anên kapya tem injik anôn aêntêk,

‘ôpatu ba hayaj nôm haviñ ya ma tem nêv vargwam liñ ek embak ya esak.’
Kapya Yey 41:9

¹⁹ “Nôm êñ habitak ami denaj ma lêk ya-hanaj hadên môlô yôv ek wakovôn atu ba nôm êñ habitak ma môlô tem nônêmimbiñ ya nena Yada Yahamô. ²⁰ *Yanaj avanôn biñ êndên môlô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviñ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ.”

²¹ Yisu hanaj yôv ma lamalaiñ kambom. Ma hanaj bêt nena, “Yanaj avanôn biñ êndên môlô. Môlô te tem enaj ya bêt!”

²² Ma nê ku êthôn nena thêlô alisê intu tem indum nôm êñ ba ititiñ i mayaliv. ²³ Nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviñ bêt anôn hamô habobo yani. ²⁴ Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena, “Onaj injik yani liñ nena yani hanaj hathak opalê.”

²⁵ Êñ ma ôpên hanaj thikuthik nena, “Anyô Bêt, honaj hathak opalê?”

²⁶ Ma Yisu hanaj, “Tem yatak polom te êndôk thôk ba yahêv hadên môlô te. Êñ ma ôpên.” Ma hatak polom selej êñ halôk thôk ma hêv hadên Judas, Saimon Iskaliot nakaduñ. ²⁷ *Judas hawa polom êñ ma Sadaj halôk yani kapô.

Ma Yisu hanaj hadên yani, “Nu undum anêm ku kether.” ²⁸ Nê takatu ba eyaj nôm haviñ Yisu elanjô ma doñtom êthôn anên abô atu ba hanaj hathak Judas anên ôdôn paliñ. ²⁹ Judas ma anyô hayabin valuseler. Aên ba doho eson nena Yisu hanaj ek ni nêv nôm kama vuli ek nêgê wakovôn Hale ba Hi mena ni nêv nôm kama êndên nê siv

la. ³⁰ Judas hawa polom êñ yôv ma hatak thêlô ba hi. Ma lêk bôlvôn.

Yisu hêv abô balabuñ lukmuk

³¹ *Judas hi yôv ma Yisu hanaj, “Dokte ma avômalô tem nêgê ya Anyô Anên Nakaduñ atu anên lôkmangin thô. Ma lôkmangin êñ tem injik Wapômbên anên lôkmangin anôn thô. ³² *Ma kasana Wapômbên tem injik ya Anyô Anên Nakaduñ atu anên lôkmangin thô aên iyom.

³³ * “Yenaj avômena, tem yamô vauna imbiñ môlô. Ma môlô tem nôm bôlêm ya. Ma doñtom môlô miñ ôtôm unu loñ atu ba tem yana ami. Bôk yahanaj abô êñ hadên avômalô Israel ma lêk yahanaj abô bô êñ hathak loñbô.

³⁴ * “Ma yahêv balabuñ lukmuk te hadên môlô nena lemimimbiñ am êtôm atu ba lêk yalerhaviñ môlô. ³⁵ Môlô lemimhaviñ am aên ma tem avômalô sapên nêgê môlô nena yenaj avômalô takatu ba esopa ya.”

Yisu hanaj nena Pita tem enaj nena hathôn yani paliñ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita hanaj hik Yisu liñ, “Anyô Bêt, nu êsê?”

Ma Yisu hanaj, “Loñ atu ba tem yana ma miñ hatôm osopa ya ami. Ma doñtom wak te am ka tem osopa ya.”

³⁷ Ma Pita hanaj, “Anyô Bêt, aisê ba miñ hatôm yasopa o êndên yaô ami? Tem yatak yenaj lôkmala ek yanêm o sa!”

³⁸ Ma Yisu hanaj, “Avanôn e? Lemhaviñ otak anêm lôkmala ek nêv ya sa e? Yanaj avanôn biñ êndên o nena tale miñ halaj ami denaj ma tem onaj êtôm bôlvôn lô nena hôthôn ya paliñ.”

14

Yisu da ma lojôndê

¹ “Môlô miñ kapôlômim malaiñ ami. Nônêmimbiñ Wapômbên lôk nônêmimbiñ ya. ² Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anên unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim loñ. Abô êñ ma abôyan, ma tem miñ yanaj aên ami. ³ *Yaha ek yapôpêk môlônim loñ. Êñ ma tem yandealêm ek yanja môlô ek

* 13:19: Jon 14:29; 16:4

* 13:20: Mat 10:40

* 13:27: Jon 13:2

* 13:31: Jon 12:23

* 13:32: Jon 17:5

* 13:33: Jon 7:33-34

* 13:34: Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

* 14:3: Jon 12:26

nômô loŋ êŋ imbiŋ ya. ⁴Ma bôk oyala loŋôndê atu ba hi loŋ atu ba tem yana.”

⁵Tomas hanaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô athôn loŋ atu ba tem nu paliŋ ma tem nayala loŋôndê êŋ aisê?”

⁶*Ma Yisu hanaŋ, “Yada intu loŋôndê lôk abô avanôn ma lôkmala. Ma anyô te miŋ hatôm esak loŋôndê yaŋ ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. ⁷*Môlô oyala ya katô, êŋ ma tem noyala Wakamik aêŋ iyom. Avanôn! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

⁸Ma Pilip hanaŋ hadêŋ Yisu, “Anyô Bêŋ, nungwik Lemambô thô êndêŋ yêlô. Êŋ ma hatôm.”

⁹*Ma hanaŋ viyaŋ, “Pilip, bôk yahamô haviŋ môlô sawa daim ma miŋ hoyala ya ami denaŋ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honaŋ nena yanggik Wakamik thô eka? ¹⁰*Ma miŋ hôêvhaviŋ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanan hadêŋ môlô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêŋ ku. Miŋ yada yahanan hathak yenaŋ auk ami. ¹¹*Nônêmbimbiŋ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma môlô ôdô nônêmbimbiŋ abô êntêk, êŋ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêmbôlô sa ek nônêmbimbiŋ!

¹²*Yanaŋ avanôn biŋ êndêŋ môlô. Anyô hêvhaviŋ ya ma tem indum ku lomalama êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêŋ ba ôpatu ba hêvhaviŋ tem indum ku mavi lomalama êmôn ek ku takatu ba yahadum. ¹³*Nôm takatu ba môlô onaŋ hathak yenaŋ athêŋ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduŋ injik Lambô anêŋ lôk-mangŋiŋ thô. ¹⁴Ma nôm takatu ba môlô onaŋ hik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem yandum.”

Lovak Matheŋ tem êlêm

¹⁵*“Môlô lemimhaviŋ ya, êŋ ma tem nosopa abô takatu ba yahanan. ¹⁶*Ma tem yanaŋ injik Wakamik liŋ ek nêmbô anyô yaŋ ek embatho môlô loŋ. ¹⁷*Ma anyô êŋ tem êmô imbiŋ môlô êtôm wak nômbeŋ intu sapêŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ ba hathak

hik Wapômbeŋ thô. Ma tem êmô imbiŋ môlô ba êmô môlô kapôlômim ek noyala yani. Ma doŋtom avômalô pik miŋ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miŋ neja ami. ¹⁸Tem yandealêm esak loŋbô ba miŋ hatôm yatak môlô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹Dokte ma avômalô pik tem nêsoŋ ya paliŋ. Ma doŋtom môlô tem ôngô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nômô lôkmala imbiŋ. ²⁰*Wak êŋ ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ômô ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim. ²¹Ma ôpatu ba hanaŋ yenaŋ abô balabuŋ ba hasopa, ôpêŋ lahaviŋ ya. Ma ôpatu ba lahaviŋ ya ma Wakamik tem laimbiŋ yani. Ma aêŋ iyom tem yalenjimbij yani ma tem yanggik ya thô êndêŋ yani.”

²²Êŋ ma Judas yaŋ, miŋ Iskaliot ami, yani hanaŋ, “Anyô Bêŋ, aisê ba lemhaviŋ nungwik oda thô êndêŋ yêlô ma avômalô pik mi?”

²³Ma Yisu hanaŋ, “Ôpatu ba lahaviŋ ya tem esopa yenaŋ abô. Ma Wakamik tem laimbiŋ ôpêŋ, ma tem yai ana namô imbiŋ yani. ²⁴*Ma ôpatu ba miŋ lahaviŋ ya ami tem miŋ esopa yenaŋ abô ami. Abô êntêk ba môlô olaŋô ma miŋ yenaŋ abô ami. Mi. Abô takêŋ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ abô.

²⁵“Yahamô denaŋ ma yahanan abô takêŋ hadêŋ môlô. ²⁶Ma Wakamik tem nêmbô anyô te ba êlêm esak yenaŋ athêŋ ek embatho môlô loŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ ba tem êndôŋ môlô esak nôm takêŋ sapêŋ. Ma tem indum ba môlô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanan. ²⁷Yenaŋ labali yahêv lôk yahadô hamô haviŋ môlô. Êŋ ma yada yenaŋ. Miŋ avômalô pik hatôm nêmbô êndêŋ môlô ami. Lemim êndôk biŋ ma miŋ nôkô ami.

²⁸*“Ma lêk olaŋô abô êntêk ba yahanan hadêŋ môlô, ‘Yaha. Ma tem yandealêm esak loŋbô.’ Êŋ ma môlô lemimimaliŋ. Wakamik ma bêŋ ek ya. Ma môlô lemimimbiŋ ya, ma tem môlô lemimmavi ek yaha hadêŋ Wakamik. ²⁹*Nôm êŋ miŋ habitak ami denaŋ ma lêk yahanan hadêŋ môlô ek wak êŋ hayô ma môlô nônêmbimbiŋ. ³⁰Dokte

* 14:6: Jon 11:25; Lom 5:1-2 * 14:7: Jon 8:19 * 14:9: Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * 14:10: Jon 12:49 * 14:11: Jon 10:38 * 14:12: Mak 16:19-20 * 14:13: Mat 7:7; Jon 15:16 * 14:15: Jon 15:10; 1Jon 5:3 * 14:16: Jon 14:26; 15:26; 16:7 * 14:17: Jon 16:13 * 14:20: Jon 17:21-23 * 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19

ma pik êntêk anêḡ anyô bêḡ tem êlêm ba intu miḡ hatôm yanar abô pôk bêḡ anôḡ ami. Ma miḡ hatôm indum nômla esak ya ami. ³¹ Ma doḡtom yahadum ek avômalô pik neyala nena yaleḡhaviḡ Wakamik ba yahasopa nôḡ takatu ba yani hanar hadêḡ ya katô. Yôḡ ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwar ta anôḡ

¹ Yisu hanar, “Ya ma yak lokwar ta anôḡ. Ma Wakamik ma ku kapô anêḡ alar. ² *Yenar tharar sapêḡ atu ba miḡ hik anôḡ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma tharar sapêḡ atu ba hik anôḡ ma hêḡ katôḡ vê ek injik limamôk. ³ Abô atu ba yahanar hadum ba môlô ubitak mabur. ⁴ Môlô odahaliḡ ya êḡ ma tem yandahaliḡ môlô. Yak tharar da miḡ hatôm injik anêḡ anôḡ ami. Tharar hadahaliḡ yak lokwar ta ek injik limamôk. Aêḡ ba môlô miḡ odahaliḡ ya ami, êḡ ma tem miḡ ungwik anôḡ ami.

⁵ “Yada ma hatôm yak lokwar ta. Ma môlô ma tharar. Ôpatu ba hadahaliḡ ya ma yahadahaliḡ yani ba intu hik limamôk. Ma miḡ yahêḡ môlô sa ami, ma môlô miḡ hatôm nundum nômlate ami. ⁶ *Ma anyô te miḡ hadahaliḡ ya ami ma hatôm tharar atu ba ibi halôk pik ba hakapok ba isup ek nêmbôk esak atum. ⁷ Ma môlô odahaliḡ ya ba yenar abô hêḡ môlô kapô ba onar hik ya liḡ hathak malêla takatu ba môlô lemimhaviḡ, êḡ ma tem noja. ⁸ *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôḡ limamôk intu tem nêḡê i nena yenar. Êḡ ma uik Wakamik anêḡ lôkmariḡ thô.

⁹ “Yaleḡhaviḡ môlô hatôm atu ba Wakamik lahaviḡ ya. Nômô yenar yaleḡhaviḡ êḡ kapô. ¹⁰ *Môlô osopa yenar abô ma tem môlô nômlô yenar yaleḡhaviḡ kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêḡ abô ba yahamô yani anêḡ lahaviḡ kapô. ¹¹ Yahanar abô takêntêk ek yenar yaleḡmavi êḡ imbiḡ môlô lôk êḡ môlô kapôlômim siḡ. ¹² *Yanar abô balabur te êḡndêḡ môlô nena môlô tomtom lemimimbiḡ am êḡtôm atu ba

bôk yaleḡhaviḡ môlô yôḡ. ¹³ *Ma anyô te hatak anêḡ lôkmala ek hêḡ anêḡ anyô môlô bulubiḡ, êḡ ma lahaviḡ êḡ hamôḡ ek leḡḡhaviḡ vi. ¹⁴ *Môlô udum aêḡ êḡ ma môlô ma yenar anyô môlô. ¹⁵ Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma miḡ hayala anyô bêḡ anêḡ auk ami. Ma doḡtom lêk yahik auk nômbêḡ atu ba Wakamik bôk hêḡ hadêḡ ya thô hadêḡ môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma miḡ ḡê ku hathak loḡbô ami. ¹⁶ Môlô miḡ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabaher hayô hêḡ môlô ba hathak yenar athêḡ nonar injik Wakamik liḡ esak unim lemimhaviḡ ma tem yanêḡ lemimhaviḡ takêḡ êḡndêḡ môlô ek unu ungwik anôḡ atu ba tem êḡmô êḡtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ¹⁷ *Yenar abô balabur ma môlô lemimimbiḡ am.”

ḡê pik tem nêpôlik esak ḡê ku

¹⁸ Yisu hanar, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êḡ ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêḡ iyom. ¹⁹ *Môlô ma pik anêḡ ma tem avômalô pik leḡḡimbiḡ môlô êḡtôm atu ba leḡḡ haviḡ thêlôda iniḡ avômalô. Ma doḡtom môlô ma miḡ avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôḡ ek notak avômalô takêḡ ba intu êpôlik hathak môlô. ²⁰ *Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanar hadêḡ môlô katô. ‘Anyô ku miḡ bêḡ ek anêḡ anyô bêḡ ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êḡ vovar hadêḡ ya ba intu tem nindum aêḡ iyom êḡndêḡ môlô. Ma aêḡ iyom doho bôk elarô yenar abô ba intu tem nedarô môlônim abô imbiḡ. ²¹ Môlô ma yenar avômalô. Ma avômalô pik êthôn ôpatu ba hêḡ ya ba yahalêm paliḡ. Ba intu tem nêḡm vovar êḡndêḡ môlô. ²² Ma miḡ yahalêm ba yahêḡ abô hadêḡ avômalô takêḡ ami, êḡ ma tem miḡ neja vuli esak iniḡ kambom ami. Ma doḡtom lêk miḡ hatôm nenar abô te ami. ²³ *Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêḡ iyom. ²⁴ Ma ya miḡ yahamô thêlô malêvôn ba yahadum ku atu ba miḡ bôk anyô te hadum ami êḡ ma thêlônij kambom mi. Ma doḡtom bôk êyê yôḡ ma êḡdo yai lôk Wakamik. ²⁵ *Aêḡ

* 15:2: Mat 3:10 * 15:6: Mat 7:19; 13:42 * 15:8: Mat 5:16 * 15:10: Jon 14:15; 1Jon 2:5 * 15:12: Jon 13:34 * 15:13: Jon 10:11; 1Jon 3:16 * 15:14: Mat 12:50 * 15:17: Jon 13:34 * 15:19: Jon 17:14 * 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16 * 15:25: Jon 13:16

ba thêlôda iniñ abô balabun bute hik anôn aëntêk,

‘Thêlô êdô ya oyan.’ *Kapya Yey 35:19; 69:4*

²⁶ * “Tem yanêm anyô te êlêm anên Wakamik ek embatho mólô loñ. Ôpên ma Lovak Matherj atu ba Wakamik tem nêem ek injik Wapômbên thô. Ma tem enañ yenañ abô bên. ²⁷Ma yenañ ku anên môn ma mólô sapên bók ômô haviñ ya aleba lêk. Êñ ma mólô nonañ yenañ abô bên imbiñ.

16

¹ “Yahanañ abô takên ek mólô miñ no-tak unim ôêvhaviñ ami. ²⁻³ *Êthôn yayi lôk Wakamik paliñ ba intu tem nênem mólô vê lôk nijik mólô vônô ba neson nena êñ ma êv yey hadên Wapômbên. ⁴Lêk yahanañ abô takên yôv hadên mólô ek waklavôn nôm takên habitak, êñ ma tem lemimimbi nena bók yahanañ yôv. Sêbók ma yada yahamô haviñ mólô ba intu miñ yahanañ abô êñ hadên mólô ami.

⁵⁻⁶ * “Ma doñtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanañ abô takêntêk hadên mólô ba intu hadum mólô lemim-malaiñ kambom ba miñ onañ hik ya liñ nena ‘tem nu êsê’ ami e? ⁷ *Yanañ avanôn êndên mólô nena yaha ek Wakamik ek nêem mólô sa. Yaha ami êñ ma Lovak Matherj, ôpatu ba embatho mólô loñ tem miñ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndên mólô. ⁸Yani tem êlêm ek enañ avômalô pik iniñ kambom lokwarlô bên aëntêk: iniñ kambom atu idum bên lôk auk atu elela auk thêthôn ma iniñ auk lôkbañ hathak waklavôn idum abô. ⁹ Ku môn ma tem enañ avômalô iniñ kambom atu ba miñ êvhaviñ ya ami bên. ¹⁰ Ma ku yañ ma avômalô pik eson nena ya miñ anyô thêthôn ami. Ma doñtom yaha ek Wakamik ba tem miñ mólô nôngô ya ami ba intu ya ma anyô thêthôn. Aên ba tem êlêm ek injik auk thêthôn êñ thô. ¹¹ *Ma ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môn atu ba hayabin pik êntêk ba eson nena tem miñ nindum abô ami. Ma doñtom ôpên bók hamô loñ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiñ. Aên ba Lovak Matherj tem injik auk êñ thô êndên i imbiñ.

¹² * “Yaleñhaviñ yanêm abô bên anôn imbiñ êndên mólô ma mólô miñ hatôm nobalon ami. ¹³ Ma doñtom Lovak Matherj ôpatu ba hik Wapômbên thô tem êlêm ek eyabin mólônim auk ek noyala Wapômbên lôk enañ abô esak nôm takatu ba tem imbitak ember yam. Yani tem enañ abô atu ba halarô iyom ma tem miñ enañ abô êtôm yanida anên auk ami. ¹⁴ Yani tem enja yenañ auk ba enañ bên êndên mólô ma tem injik yenañ lôkmangiñ thô êndên mólô imbiñ. ¹⁵ Wakamik anên auk ma hatôm yenañ. Ba intu yahanañ nena Lovak Matherj tem enja yenañ auk ba injik thô êndên mólô.”

Lejmalañ tem imbitak lejmavi anôn

¹⁶ *Yisu hanañ, “Dokte ma tem mólô nôsôn ya paliñ. Ma vêm ka tem ôngô ya esak loñbô.”

¹⁷ Ma gê ku doho enañ hadên thêlôda, “Aisê ka yani hanañ nena dokte ma tem alalô nasôn yani paliñ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loñbô lôk ni ek Lambô? Alalô athôn abô takên paliñ.”

¹⁸ Ma thêlô enañ lôbôlôn, “ ‘Dokte’ anên ôdôn aisê? Alalô athôn abô êñ paliñ.”

¹⁹ Yisu hayala nena idum ek nenañ injik yani liñ esak abô êñ. Aên ba hanañ, “Yahanañ ‘Dokte ma tem nôsôn ya paliñ. Ma vêm ka tem ôngô ya esak loñbô.’ Ba intu mólô onañ hik mólôda liñ hathak abô atu ba yahanañ anên ôdôn e? ²⁰ Yanañ avanôn biñ êndên mólô. Avômalô pik tem leñjimiñ. Ma doñtom mólô tem nodar asên malên. Mólô tem kapôlômim malaiñ. Ma doñtom mólô lemim-malaiñ êñ tem imbitak lemim-mavi anôn. ²¹ Avi anên waklavôn embathu hayô êñ ma hawa vovan ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miñ lahabi vovan êñ hathak loñbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anôn. ²² Ma mólô aên iyom. Lêk mólô kapôlômim malaiñ. Ma doñtom tem yangê mólô esak loñbô ba intu tem lemim mavi. Ma miñ hatôm anyô la nêem lemim mavi êñ vê ênjêk mólô ami. ²³ *Yanañ avanôn biñ êndên mólô. Tem yana ba nôm takatu ba mólô onañ hik Wakamik liñ hathak yenañ athên ma tem yani nêem êndên mólô. Ma mólô tem miñ nonañ injik

* 15:26: Jon 14:26 * 16:2-3: Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21 * 16:7: Jon 14:16 * 16:10: Abô êñ anên ôdôn ma miñ hêk yayiñ ami. * 16:11: Jon 12:31 * 16:12: 1Ko 3:1-2 * 16:16: Jon 14:19 * 16:23: Mat 7:7

ya liŋ esak nômlate ami. ²⁴Ya ma Nakadur ba intu nonaŋ injik yani liŋ esak yenaŋ athêŋ ek noja lemimmavi bêŋ anôŋ êmô môle kapôlômim siŋ. Sêbôk aleba lêk ma miŋ môle onaŋ hik yani liŋ hathak nômlate hathak yenaŋ athêŋ ami.”

²⁵Yisu hanaŋ, “Bôk yahavur abô ba yahanar abô sapêŋ hatôm abô loŋ kapô hadêŋ môle. Ma wak te am ka tem yanaŋ abô avanôŋ êndêŋ môle esak Wakamik ba tem yanaŋ bêŋ. ²⁶Wak êŋ ma môleoda tem nodam yenaŋ athêŋ ba nonaŋ injik Wakamik liŋ. Ma miŋ yada yanja môle nim abô ba yanaŋ injik yani liŋ ami. ²⁷Avanôŋ! Môle lemimhaviŋ ya lôk ôêvhaviŋ nena yahalêm anêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Wakamik da lahaviŋ môle ba môleoda tem nonaŋ injik yani liŋ esak unim lemimhaviŋ. ²⁸Yahatak Wakamik ba yahalêm pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

²⁹Êŋ ma Yisu anêŋ ŋê ku enaŋ, “Lêk honaŋ abô êŋ bêŋ ma miŋ huvur ami. ³⁰Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêŋ. Miŋ yêlô anaŋ hik o liŋ ami denaŋ ma hoyala yêlôaniŋ abô ba honaŋ bêŋ. Ba intu yêlô êvhaviŋ nena hôleŋ anêŋ Wapômbêŋ.”

³¹Yisu hanaŋ, “Lêk môle ôêvhaviŋ e? ³²Odaŋ! Avômalo tem nidupunin môle tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loŋ. Ma môle tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma doŋtom Wakamik hamô haviŋ ya. Aêŋ ba tem miŋ yamô daluk ami. Wak te am ka nôŋ êŋ tem imbitak. Ma wak êŋ lêk habitak yôv.

³³“Lêk yahanar abô takêŋ ek môle noda-haliŋ ya ba nômô yaô. Môle tem nôpôm malaiŋ êmô pik êntêk. Ma doŋtom numiŋ lôklokwan! Ya bôk yahamô pik êntêk anêŋ lôklokwan lu yôv.”

17

Yisu hateŋ mek ek yanida

¹⁻²Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabin avômalo takatu ba bôk hôêv hadêŋ ya ek yanêŋ lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i. Ba nuŋ-wik Nalum anêŋ lôkmangiŋ tho ek yangik

anêŋ lôkmangiŋ tho aêŋ iyom. ³Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Neyala nena O ma Wapômbêŋ avanôŋ biŋ doŋtom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêŋ hôêv ba halêm. ⁴⁻⁵Wakamik, lêk yahik anêŋ lôkmangiŋ tho hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêŋ ya aleba lêk anêŋ daŋ. Ma nêŋ mavi lôk athêŋ bêŋ êndêŋ ya esak loŋbô êtôm sêbôk atu ba pik miŋ habitak ami denaŋ ma yahawa athêŋ bêŋ êŋ haviŋ o ba yahamô mavi anôŋ.

Yisu hateŋ mek ek ŋê ku laumiŋ ba la-havuju

⁶“Bôk yahik o tho hadêŋ avômalo pik takatu ba hôêv hadêŋ ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêŋ avômalo ba hôêv hadêŋ ya ba lêk esopa anêŋ abô. ⁷⁻⁸Yahêv abô sapêŋ atu ba hôêv hadêŋ ya hadêŋ i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviŋ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêŋ ba lêk eyala nena nôŋ takatu ba hôêv hadêŋ ya ma halêm anêŋ o iyom. ⁹Yahateŋ ek avômalo takatu ba bôk hôêv hadêŋ ya yôv. Thêlô ma anêŋ avômalo ba intu yahateŋ mek ek i. Ma miŋ yahateŋ mek ek avômalo pik ami. ¹⁰Avômalo takatu ba yenaŋ êŋ ma anêŋ. Ma avômalo takatu ba anêŋ êŋ ma yenaŋ. Ma thêlô êŋ intu ik yenaŋ lôkmangiŋ tho. ¹¹Tem yatak pik ba yana ma tem miŋ yamô pik esak loŋbô ami. Ma thêlô tem nêmo pik. Wakamik, o ma matheŋ! Ba oyabin i esak anêŋ athêŋ atu ba bôk hôêv hadêŋ ya ek thêlô kapôlôŋiŋ doŋtom êtôm alai kapôlôŋiŋ doŋtom. ¹²Bôk yahamô haviŋ thêlô ba yahayabin i hathak athêŋ atu ba hôêv hadêŋ ya. Ma kambom te miŋ habulin i ami lôk thêlô te miŋ hatak o ami. Mî. Anyô te iyom intu tem ni loŋ atum ek abô atu ba bôk hêk anêŋ kapyra tem injik anôŋ.

¹³“Ma doŋtom yahamô pik denaŋ ba yahanar abô êŋ ek yenaŋ yaleŋmavi bêŋ anôŋ êmô thêlô kapôlôŋiŋ siŋ ek malê nena tem yasôk. ¹⁴Bôk yahêv anêŋ abô yôv hadêŋ i. Ma ya miŋ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêŋ iyom. Ba intu avômalo êpôlik hathak i. ¹⁵Wakamik yahanar hik o liŋ nena umiŋ anyô kambom loŋ siŋ ek thêlô ma miŋ onja

* 16:27: Jon 14:21,23

* 16:32: Mat 26:31,56

* 16:33: Jon 14:27; Lom 5:1; 1Jon 5:4

* 17:3: 1Jon 5:20

* 17:4-5: Jon 1:1-2; 4:34

* 17:12: Jon 6:39; 13:18

* 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3

i vê ênjêk pik êntêk ami. ¹⁶Ya miñ anyô pik êntêk ami ma thêlô aên iyom. ¹⁷Otak anêm abô êndôk thêlô kapôlônjin ba undum i ek nimbitak anêm avômalô ku mathêj. Anêm abô êj ma avanônj. ¹⁸*Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. ¹⁹Ma yahêv yada hadêj o ek thêlô nimbitak anêm avômalô ku mathêj anônj.

Yisu hatej mek ek avômalô êvhavij sapêj

²⁰“Miñ yahatej mek hathak gê ku takêj iyom ami. Mi. Yahatej mek hathak avômalô takatu ba tem nedañ gê ku takêj iniñ abô ba nêñemimbinj ya ²¹ek thêlô sapêj nêñem kapôlônjin doñtom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêñem alai kapô imbinj ek avômalô pik nêñemimbinj nena hôêv ya ba yahalêm. ²²*Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmanjin ba lêk yahik lôkmanjin êj thô hadêj thêlô ek thêlô kapôlônjin doñtom êtôm alai kapôlônjin doñtom. ²³Yahamô thêlô kapôlônjin ma hômô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlônjin doñtom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhavij thêlô hatôm atu ba lemhavij ya.

²⁴“Wakamik, yalênghavij avômalô takêntêk ba hôêv hadêj ya nêñem imbinj ya êmô loj atu ba yahamô ek nêgê yenañ lôkmanjin. Pik miñ habitak ami denañ ma lemhavij ya ba intu hôêv lôkmanjin êj hadêj ya.

²⁵“Wakamik, o ma thêthônj. Avômalô pik êthônj o palij ma doñtom ya ma yahayala o. Ma yenañ avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm. ²⁶Bôk yahik o thô hadêj thêlô. Ma tem miñ yatak ku êj ami ek yada yamô thêlô kapôlônjin ek leñjimbinj avômalô vi êtôm atu ba lemhavij ya.”

18

Evaluñ Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹Yisu hatej mek yôv ma lôk anêj gê ku ibup êyô ñañ Kidlon. Ñañ êj vi ma ku alokwañ oliv te hêk ba thêlô i loj êj.

²Loj êj ma thêlô ethak i lôbôlônj. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enañ Yisu bêtj, hayala loj êj. ³Êj ma Judas halom gê vovak Lom

dumte lôk Palisi lôk gê bêtjbêtj êbôk da ma iniñ gê bêtjbêtj ba i loj êj. Thêlô ewa atum lam lôk atum abij kapok ma nômkama nijik vovak.

⁴Yisu hayala nômk takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiñ ma hanañ, “Môlô ôbôlêm opalê?”

⁵Ma thêlô enañ, “Yisu anêj Nasalet.”

Ma yani hanañ, “Ya êj êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enañ Yisu bêtj intu hamiñ havij gê êj. ⁶Thêlô elañ Yisu hanañ, “Ya êj êntêk.” Êj ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷Ma yani hanañ hik thêlô lij hathak lojbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enañ, “Yisu anêj Nasalet.”

⁸Ma hanañ, “Lêk yahanañ hadêj môlô yôv nena ya êj êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak gê êntêk ba ini.” ⁹*Hanañ aên ek abô bôsebôk tem injik anônj nena miñ hatôm etak avômalô takatu ba Lambô hêv hadêj yani te ami.

¹⁰Êj ma Saimon Pita hawa biñ vovak ma hale anyô bêtj habôk da anêj anyô ku te limbuk vianônj vê. Anyô ku êj anêj athênj nena Malukus.

¹¹*Ma Yisu hanañ hadêj Pita, “Otak anêm biñ êndôk anêj kupik esak lojbô! Tem yandum ku malaiñ atu ba Wakamik hêv hadêj ya.”

Ewa Yisu ba i hadêj Anas

(Mat 26:57)

¹²Êj ma Lom iniñ gê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Israêl iniñ sôp bidonj evaluñ Yisu ba ekak hathak yak. ¹³Thêlônjin ku môñ ma ewa yani ba i hadêj Anas, yani ma Kaiapas anêj yañmalô. Kaiapas ma anyô bêtj habôk da hadêj sondabêtj êj.

¹⁴*Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêj Israêl iniñ gê bêtjbêtj nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nêñem avômalô Israêl bêtj anônj sa.”

Pita hanañ “Yahathônj Yisu”

(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵Saimon Pita lôk anyô ku yañ esopa Yisu ba i. Anyô ku êj ma anyô bêtj habôk da anêj anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêj abôlêk ba hi. ¹⁶Ma Pita hamiñ badêj viyaiñ. Ma anyô ku yañ atu ba anyô bêtj habôk da anêj anyô môlô

havôhi ma hanan abô hadênj avi atu ba hayabinj badênj abôlêk ba hawa Pita hayô badênj kapô.

¹⁷ Avi atu ba hayabinj unyak abôlêk hanan hik Pita lij, “E! O ma ôpatu anênj anyô ku te e?”

Ma Pita hanan, “Mi.”

¹⁸ Loj lêk thilibun. Ma nê ku lôk nê êbôk da ininj sôp bidonj ebanj atum ba ivunju iminj. Ma Pita haminj havinj.

Anyô bêtj habôk da hanan hik Yisu lij

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71)

¹⁹ Ma anyô bêtj habôk da hanan hik Yisu lij hathak anênj nê ku lôk abô takatu ba hanan ba hadônj avômalô.

²⁰ Ma Yisu hanan, “Yahathak yahaminj piklêvônj ba yahanan abô hadênj avômalô. Ma yahadônj avômalô hamô unyak yerj lôk unyak matherj ma loj atu ba avômalô Israel ethak donjom halôk. Ma minj yahavunj abô ami. ²¹ Ma aisê ka honan hik ya lij? Avômalô takatu ba elanj abô takatu ba yahanan, thêlô eyala abô ênj katô. Ba intu onanj injik i lij.”

²² Hananj aênj ma nê êbôk da ininj sôp bidonj atu ba haminj habobo hapetav Yisu ba hanan, “E! Honan aênj hadênj anyô bêtj habôk da eka?”

²³ Ma Yisu hanan, “Yahanan abô kambom, ênj ma onanj abô ênj bêtj. Yahanan abô avanônj, ma aisê ka huik ya?” ²⁴ Ênj ma Anas hêv Yisu ba hi hadênj Kaiapas, anyô bêtj habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denanj.

Pita hanan “Yahathônj Yisu” bôlôn yanj hathak lojbô

(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Saimon Pita havunju atum haminj ma enanj hik yani lij, “O ma ôpênj anênj nê ku te e?”

Ma Pita hanan, “Mi.”

²⁶ Ênj ma anyô bêtj habôk da anênj nê ku te hanan, “Yahayê huminj alokwanj oliv kapô havinj yani.” Anyô ku ênj ma ôpatu ba Pita hangasiv limbuk vê anênj thalalej te.

²⁷ *Ma Pita hanan hathak lojbô, “Mi.” Kasana ma tale halanj.

Ewa Yisu hi hadênj Pailat

(Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)

²⁸ Ewa Yisu hêk Kaiapas anênj unyak ba i anyô bêtj Lom atu anênj unyak. Waklavônj Hale ba Hi anênj lôkbôk momaninij lêk hayô ba Israel ininj nê bêtjbêtj lejinjhavinj nêmo mabunj ênjêk Wapômbênj ma ek nêgê waklavônj ênj. Ba intu êdô nimbitak nêyô anyô loj buyanj bêtj ênj anênj unyak. ²⁹ Ma Pailat hi viyaij ma hanan, “Ôpênj hadum malê ba mólô udum abô ek yani?”

³⁰ Ma enanj, “Aisê! Yani minj anyô kambom ami, ênj ma tem minj yêlô naja yani êlêm êndênj o ami!”

³¹ *Ma Pailat hanan, “Yôv! Mólôda noja yani ba nundum abô esak mólôda unim abô balabunj.”

Ma enanj, “Mólô avômalô Lom unim abô balabunj hananj nena yêlô avômalô Israel minj hatôm nargik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” ³² *Enanj aênj ek abô sêbôk atu ba Yisu hananj hathak lojôndê atu ba tem ema esak tem injik anônj.

³³ Aênj ba Pailat hi unyak kapô hathak lojbô ma dalam Yisu halêm ma hananj hik yani lij, “O ma avômalô Israel ininj kinj e?”

³⁴ Ma Yisu hananj, “Oda anêm auk ba honanj abô ênj mena anyôla hananj hadênj o e?”

³⁵ *Ma Pailat hananj, “Hosonj nena ya anyô Israel e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk nê bêtjbêtj êbôk da ewa o ba êlêm hadênj ya?”

³⁶ Ma Yisu hananj, “Loj lôklinjak atu ba yahayabinj ma minj anênj pik êntêk ami. Yayabinj loj lôklinjak pik êntêk ma yenanj nê ku tem nijik vovak ek minj anyô te etak ya êndôk Israel ininj nê bêtjbêtj baherinj ami. Ba intu yenanj loj lôklinjak ma minj hamô pik êntêk ami.”

³⁷ Aênj ba Pailat hananj, “O ma kinj!”

Ma Yisu hananj “Intu ênj. Ya ma kinj. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yangik abô avanônj thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanônj ênj intu halanj yenanj abô.”

³⁸ Ma Pailat hananj, “Abô avanônj, ênj ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaij ba hi hadênj avômalô Israel hathak lojbô ma hananj, “Lêk yahalanj abô ba ôpêntêk ma anênj kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa mólônim lemimhavinj nena sondabênj

* 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7 * 18:32: Jon 3:14; 12:33 * 18:35: Jon 1:11

nômber̃intu anêṇ waklavônṇ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladônṇ te ba hi hadêṇ mólô. Aêṇ ba lemmihaviṇ yatak mólô avômalô Islael unim kiṇ êntêk e?”

⁴⁰ Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêṇ ṇê bēṇbēṇ anêṇ Lom takatu ba eyabiṇ avômalô Islael.

19

Pailat hanar̃ ek nijik Yisu vônô
(Mat 27:26-31; Mak 15:15-20)

¹ Yôv ma Pailat hanar̃ ba evali Yisu. ² * Ma ṇê vovak ewa yak lôkmanṇiṇ atu ba epesar̃ hatôm kiṇ iniṇ kuluṇ ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kiṇ anêṇ kwêṇ thalaler̃ daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêṇ yani ma enar̃ mathalaler̃, “Waklêvônṇ mavi, avômalô Islael iniṇ kiṇ!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yaiṇ hathak loṇbô ma hanar̃ hadêṇ avômalô, “Odanô! Tem yanja yani ende yaiṇ ek yangik thô êndêṇ mólô nena lêk yahalaṇô abô yôv ba ôpêntêk ma anêṇ kambom mi.” ⁵ Êṇ ma Yisu hale yaiṇ ma kuluṇ yak lôkmanṇiṇ hamô wakadôk ma kwêṇ thalaler̃ atu hamô liṇkupik. Ma Pailat hanar̃, “Ôṇgô yani atu êntêk!”

⁶ Êṇ ma ṇê bēṇbēṇ êbôk da lôk iniṇ sôp bidoṇ êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanar̃, “Lêk yahalaṇô abô yôv ba ôpêntêk anêṇ kambom mi! Aêṇ ba mólôda noja ba uṇṇwik vônô esak a!”

⁷ Ma enar̃ viyar̃, “Anyô êntêk hanar̃ nena yani ma Wapômbêṇ anêṇ Nakaduṇ. Ma yêlôaniṇ abô balabuṇ te hanar̃ nena nangik anyô anêṇ aêṇ vônô.”

⁸ Pailat halaṇô abô êṇ ba liṇhaka. ⁹ * Ma hi unyak kapô ma hanar̃ hik Yisu liṇ, “Hôlêm anêṇ êsê?” Ma doṇtom Yisu bônônṇ iyom. ¹⁰ Ma Pailat hanar̃, “Hôdô onar̃ yenaṇ abô viyar̃ e? Ondaṇô! Ya ma anyô lôk athêṇ ba ya hatôm yanar̃ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holaṇô e?”

¹¹ * Ma hanar̃, “Wapômbêṇ miṇ hêv athêṇ bēṇ êṇ hadêṇ o ami êṇ ma miṇ hatôm undum nômlate êndêṇ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida

anêṇ auk intu anêṇ kambom ma bēṇ anônṇ ek anêm.”

¹² * Pailat halaṇô abô êṇ ma habôlêm loṇôndê ek etak Yisu ba ni. Ma doṇtom Islael iniṇ ṇê bēṇbēṇ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miṇ kiṇ Lom iniṇ anyô te ami! Ôpatu ba hanar̃ nena yani kiṇ, êṇ ma hapôlik hathak Lom iniṇ kiṇ.”

¹³ Pailat halaṇô abô êṇ ma hawa Yisu hale yaiṇ ma halôk hamô anêṇ loṇ idum abô. Loṇ êṇ elam nena Loṇ Valu. Ma avômalô Hiblu elam loṇ êṇ nena “Gabata”. ¹⁴ Habobo waklêvônṇ biṇ hadêṇ wak atu ba avômalô ethak epesar̃ i ek nêṇê waklavônṇ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yaiṇ ma hanar̃ hadêṇ avômalô Islael, “Ôṇgô, mólônim kiṇ êntêk.”

¹⁵ Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanar̃, “Yangik mólônim kiṇ esak alovalaṇar̃siṇ e?”

Ma ṇê bēṇbēṇ êbôk da enar̃, “Yêlôaniṇ kiṇ intu Lom iniṇ kiṇ!”

¹⁶ Êṇ ma Pailat hatak Yisu halôk ṇê vovak baher̃iṇ ek nijik vônô esak alovalaṇar̃siṇ ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalaṇar̃siṇ

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Yisu da hawa anêṇ alovalaṇar̃siṇ ba hi malak viyar̃iṇ ba hayô loṇ te atu ba elam nena Leṇkadôk Lokwar̃. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. ¹⁸ Loṇ êṇ ma thêlô êthôkwêṇ Yisu lôk anyô lokwar̃ju hathak alovalaṇar̃siṇ. Anyô yar̃ hamiṇ vi ma yar̃ hamiṇ vi ma Yisu hamiṇ malêvônṇ.

¹⁹ Pailat hanar̃ ba eto abô te hathak aseleṇ te ba ik loṇ hathak alovalaṇar̃siṇ aêntêk,

YISU ANÊṇ NASALET, AVÔMALÔ ISLAEL INIṇ KIṇ

²⁰ Eto abô êṇ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bēṇ anônṇ êyê ba esam abô êṇ. Loṇ atu ba êthôkwêṇ Yisu ma habobo malak lôṇ. Ma loṇôndê êṇ ma avômalô bēṇ anônṇ ethak elom ba intu esam.

²¹ Islael iniṇ ṇê bēṇbēṇ êbôk da êyê ma enar̃ hadêṇ Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanar̃ nena yanida intu Islael iniṇ kiṇ.’ Ma miṇ oto nena, ‘Islael iniṇ kiṇ’ ami.”

* 19:2: Luk 23:11

* 19:9: Mat 27:12

* 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1

* 19:12: Luk 23:2; Ap 17:7

²² Ma Pailat hanarj, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma ênjêk aênj.”

²³ Jê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalarjansin ewa anênj kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôn ayova. Ma jê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denarj. Kwêv ênj ma idu hathak sôp dohtom iyom ma minj idu hathak sôp doho havinj ami. ²⁴ Ma jê vovak enarj, “Alalô nato athên esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwinj ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma minj nakakavinj ami.”

Thêlô idum aênj ek abô atu ba hêk Wapômbênj anênj kapya hik anônj nena, “Thêlô ibi yenarj kwêv sam ba ewa, ma ibi valu ek neja yenarj kwêv daim.”

Kapya Yej 22:18

Aênj ba intu jê vovak idum aênj.

²⁵ *Ma avi doho iminj habobo alovalarjansin atu ba êthôkwênj Yisu hathak. Yisu anênj talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anênj Magadala.

²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu lahavinj bênj anônj haminj habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku ênj ma hanarj, “Wakatik, ôpêntu ma nalum.”

²⁷ Ma hanarj hadênj anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemtambô.” Aênj ba ôpênj hayabinj Malia hatôm anênj thalalenj te hamô yanida anênj unyak.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anênj ku yôv ma hanarj, “Yahathakmuninj” ek abô atu ba hamô Wapômbênj anênj kapya injik anônj. ²⁹ *Kolopak waij maninj te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba esoj halôk waij aleba lôthôk. Ma etak hathak alokwarj tharj te anênj athênj nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk. ³⁰ Hanum vêm ma hanarj, “Ku lêk yôv.” Ênj ma laselo hangôli ma hatak dahô ba hi ma hama.

³¹ *Wak ênj ma wak nêpôpêk nômkama ek nêgê Sabat. Ma Sabat ênj ma waklavônj bênj te ba Israel ininj jê bênjbênj êdô ek jê takatu ininj kupik ininj alovalarjansin. Ba intu enarj hik Pailat lij nena nijik vepjlokwarj lu ek nema kethenj ek nênem ininj kupik vê. ³² Ênj ma jê vovak i ma ik anyô yarj atu ba êthôkwênj havinj Yisu valokwarj lu. Yôv ma

idum aênj hadênj anyô yarj. ³³⁻³⁴ Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma kethenj oyarj ma thalalenj lôk narj hangasô.

Ma minj ik valokwarj lu ami. ³⁵ *Ôpatu ba hayê nôm ênj hanarj abô avanônj ba hayala nena anênj abô ma avanônj ba intu hanarj bênj ek môlô nônemimbinj. ³⁶ Nôm takênj habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbênj anênj kapya injik anônj nena,

“Tem minj nijik yani lokwarj te lu ami.” *Etak lij 12:46; Namba 9:12; Kapya Yej 34:20*

³⁷ *Ma

“Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi.” *Sekalaia 12:10*

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Josep anênj Alimatia bôk halarjô Yisu anênj abô ba hasopa. Ma dohtom hakô ek Israel ininj jê bênjbênj ba intu havuj anênj hêvhavinj. Ik Yisu hathak alovalarjansin yôv ma hi hanarj hik Pailat lij ek enja anênj lijkupik. Ma Pailat halarjô anênj abô ba halôk ma yani hi hawa. ³⁹ *Nikodimus hi havinj Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadênj bôlôvônj. Yani hawa kamuj ôv mavi ju ba hatak hathak dohtom ba anênj malairj hatôm 30 kilo la. ⁴⁰ Thai epesarj nãma ênj ba esopa avômalô Israel ininj kobom ba ewa Yisu lijkupik ba etak kamuj ôv mavi ênj hathak ma ivuliv sinj hathak sôp selerj. ⁴¹ Ku te hêk habobo loj atu ba êthôkwênj Yisu hathak. Ku ênj ma valu abyarj lukmuk te hêk ba minj bôk êdô nãma la hêk ami. ⁴² Wak ênj ma waklavônj atu ba avômalô Israel nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyarj êdô nãma hêk habobo. Aênj ba thai ewa Yisu anênj kupik ba i êdô hêk valu abyarj ênj.

20

Yisu haviyô hathak lojbô

(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ Sonda ênj anênj wak te mônj anênj lôkbôk momaninij ma Malia anênj Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. ² Ma halarjvinj ba hi hadênj Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahavinj bênj anônj ma hanarj, “Anyôla ewa

* 19:25: Mat 27:55-56

* 19:26: Jon 13:23

* 19:28: Sng 22:15

* 19:29: Sng 69:21

* 19:31: Lo 21:22-23

* 19:35: Jon 21:24

* 19:37: ALK 1:7

* 19:39: Jon 3:1-2

Anyô Bêñ anêñ kupik vê hêk siô ba yêlô athôn nena êdô yani hêk êsê.”

³ Êñ ma thai iviyô ba i siô. ⁴ Thai luvi elayviñ ba i ma anyô ku yarj atu hamôn ek Pita ba hayô siô môn. ⁵ Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp seleñ takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma miñ habitak hayô valu abyarj kapô ami. ⁶ Ma Saimon Pita haverj yam hayô ma habitak hayô valu abyarj kapô ba hi. Ma hayê sôp seleñ takatu ba ivuliv hathak ⁷ lôk sôp ivuliv thohavloma siñ hathak intu hamô. Sôp ju êñ intu lêk epesarj ba êdô yarj hamô buyarj ma yarj hamô buyarj. ⁸ Êñ ma anyô ku yarj atu ba hayô siô môn hi kapô ma hayê ba hêvhaviñ. ⁹ *Ma doñtom thai êthôn abô atu ba bôk hanarj hêk Wapômbên anêñ kapya nena tem injik Yisu liñ imbiyô ênjêk ñama esak loñbô paliñ. ¹⁰ Yôv ma ñe ku ju êñ êvôi malak.

Yisu hik i thô hadên Malia anêñ Magadala
(Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11)

¹¹ Malia halarj hamiñ valu abyarj viyaiñ ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹² Ma hayê aña ju ba iniñ kwêv thapuk. Thai êmô loñ bu atu ba Yisu anêñ kupik hêk. Yarj hamô wakadôk ma yarj hamô valuvi.

¹³ Ma thai enarj hik Malia liñ, “Livôn, holarj eka?”

Ma hanarj, “Anyôla hawa yenarj Anyô Bêñ anêñ kupik vê ba miñ yahayala loñ atu ba êdô hêk ami.” ¹⁴ *Hanarj aên ma hik i liliñ ma hayê Yisu hamiñ ma doñtom hathôn yani paliñ.

¹⁵ Ma Yisu hanarj, “Livôn, holarj eka? Ma hôbôlêm opalê?”

Malia hasorj nena yani ma anyô hayabiñ ku kapô ba hanarj, “Livôn, howa anêñ kupik ba hôdô hêk êsê ma onarj ek yana yanja.”

¹⁶ Ma Yisu hanarj, “Malia.”

Ma hasorj losauk ba hik i liliñ ma hanarj hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êñ anêñ ôdôn nena “Kêdônwaga.”

¹⁷ *Ma Yisu hanarj, “Miñ yahavôha ek Wakamik ami denarj ba intu otak ya ma nu êndên yenarj ñe ku ma onarj êndên i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenarj Wapômbên ma môlônim Wapômbên.’”

¹⁸ Yôv ma Malia anêñ Magadala hi ma hanarj hadên ñe ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bêñ.” Ma abô takatu ba Yisu hanarj hadên yani ma hanarj hadên thêlô haviñ.

Yisu hik i thô hadên ñe ku

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Sonda êñ anêñ bôlôvôn ma ñe ku ethak doñtom. Thêlô êkô ek Israêl iniñ ñe bênbên ba intu ik unyak abôlêk siñ. Ma Yisu halêm hamiñ thêlô malêvôn ma hanarj, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!” ²⁰ *Ma hik barj kapô lôk baya thô hadên thêlô. Ñe ku êyê Anyô Bêñ ba leñimavi anôn.

²¹ Ma hanarj hathak loñbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.”

²² Êñ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanarj, “Noja Lovak Matheñ. ²³ *Ma môlô ôêv anyô iniñ kambom vê êñ ma iniñ kambom tem nêm yak. Ma miñ ôêv anyô iniñ kambom vê ami êñ ma iniñ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadên Tomas

²⁴ Tomas ma ñe ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba anêñ athên yarj nena Didimus. Yisu hayô ek ñe ku vi ma yani miñ hamô ami. ²⁵ Êñ ma ñe ku vi atu enarj hadên yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêñ yôv!”

Ma Tomas hanarj, “Miñ yahayê anêñ pôpô atu ba hamô barj lôk yahatak yabahengwasin halôk yani baya êñ ami ma tem miñ yanêmbiñ ami ma milôk.”

²⁶ Sonda te hale ba hi ma Yisu anêñ ñe ku ethak doñtom hathak loñbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviñ. Thêlô ik unyak abôlêk siñ ma doñtom Yisu halêm hamiñ thêlô malêvôn ma hanarj, “Môlô kapôlômim ênjêk labali.” ²⁷ Ma hanarj hadên Tomas, “Nôngô yabaherj! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasin êndôk ya baya ek nôngô kôm lavôn. Otak auk thekthe k lôk nôngô esak malem, ma nêmbiñ iyom.”

²⁸ Ma Tomas hanarj, “Yenarj Anyô Bêñ lôk Wapômbên!”

²⁹ *Ma Yisu hanarj, “Lêk hôyê ba intu hôêvhaviñ e? Wapômbên tem lamavi esak avômalô takatu ba miñ êyê ami ma doñtom êvhaviñ.”

* 20:9: Sng 16:10; Ap 2:24-32

* 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4

* 20:17: Lom 8:29; Hib 2:11-12

* 20:20: Jon

16:22; 1Jon 1:1

* 20:23: Mat 16:19

* 20:29: 1Pi 1:8

Kapya êntêk anêy ôdôn

³⁰ Yisu hadum lavônjin bêñ anôn haviñ ba anêy nê ku êyê. Ma doñtom miñ yahato abô takêñ halôk kapya êntêk ami. ³¹ *Yahato abô takêntêk ek môlô nônêmimbiñ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbên anêy Nakaduñ. Lôk yahato ek môlô nônêmimbiñ ba noja lôkmala esak anêy athên.

21

Nê ku evov alim bêñ anôn

¹ Yôv ma nê ku êmô kasukthôm atu anêy athên nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadên i hathak loñbô. ² Saimon Pita lo Tomas, anêy athên yaj nena Didimus, ma Nataniel anêy Kena hêk Galili, ma Sebedi anêy nakaduñ luvi, ma Yisu anêy nê ku lokwanju, thêlô sapên êmô loñ êñ. ³ *Ma Saimon Pita hanaj, “Yana yangik alim.” Ma enaj, “Yêlô nasôk nambiñ o.” Êñ ma thêlô i ethak yej te ma bôlvônñ êñ ma êvôn alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu hamij kasukthôm anêy dañ. Ma anêy nê ku êyê yani ma doñtom miñ eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyaj thêlô! Môlô alim mi, aên e?”

Ma enaj, “Intu êñ.”

⁶ Ma hanaj, “Notak yakseñ êndôk yej vianôn ma tem môlô noja alim doho.” Idum aên ma ewa alim bêñ anôn ba intu miñ hatôm nêbôv yakseñ esak ami.

⁷ *Anyô ku atu ba Yisu lahaviñ bêñ anôn hanaj hadên Pita, “Intu ma Anyô Bêñ!” Pita êñ intu bôk habi anêy kwên thilibur thô ek indum ku. Ma halarô ôpên anêy abô êñ ma hik hathak loñbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. ⁸ Thêlô ebobo kasukthôm dañ hatôm 90 mita la ma nê ku vi êmô yej ba êvôn yakseñ haveñ yam ma Pita hayam hamôn. ⁹ Thêlô êlêm ethak lindaj ma êyê atum te hathaj hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanaj, “Alim doho êlêm!”

¹¹ *Ma Saimon Pita hayô hathak yej ma havôn yakseñ halêm hathak lindaj. Yakseñ êñ putup hathak alim daim lomalama hatôm 153. Ma yakseñ miñ hatip ami. ¹² Ma

Yisu hanaj, “Nôlêm oñgwan alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêñ ba êkô ba te miñ hanaj nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadên thêlô ma hadum aên hathak alim. ¹⁴ *Êntêk ma bôlvôn te lô atu ba haviyô hathak loñbô ba hik i thô hadên anêy nê ku.

Yisu hapesañ abô haviñ Pita

¹⁵ Eyaj nôv yôv ma Yisu hanaj hadên Saimon Pita, “Saimon, Jon anêy nakaduñ, anêm lemhaviñ ya ma bêñ hamôn ek nê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanaj, “Intu êñ. Anyô Bêñ, hoyala nena yaleñhaviñ o bêñ anôn.”

Ma Yisu hanaj, “Ombakôn yenañ boksip-sip nali sapên.”

¹⁶ *Ma hanaj hathak loñbô, “Saimon, Jon anêy nakaduñ, lemhaviñ ya e?”

Ma Pita hanaj, “Intu êñ. Anyô Bêñ, hoyala nena yaleñhaviñ o.”

Ma Yisu hanaj, “Oyabiñ yenañ boksip-sip.”

¹⁷ Ma hanaj bôlvôn te lô “Saimon, Jon anêy nakaduñ, lemhaviñ ya e?”

Yisu lêk hanaj hik Pita liñ hatôm bôlvôn lô nena “Lemhaviñ ya e?” ba Pita kapô malaiñ ma hanaj, “Anyô Bêñ, o hoyala nômkama sapên ba hoyala nena yaleñhaviñ o.”

Ma Yisu hanaj, “Ombakôn yenañ boksip-sip. ¹⁸ Yanañ avanôn biñ êndên o. Sêbôk ba hômô anyô muk denaj ma oda hothak huik kwên ma hu hatôm odanêm lemhaviñ. Ma doñtom hoyalôn ma tem nêm bahem ek anyô yaj injik anêm kwên ma endom o ek nu loñ atu ba miñ lemhaviñ nu ami.”

¹⁹ *Yisu hanaj abô êñ ek injik loñônđê atu ba Pita tem ema esak ek nêm athên lôkmanjij êndên Wapômbên. Yôv ma Yisu hanaj hadên Pita, “Osopa ya!”

²⁰ *Pita hik i liliñ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviñ bêñ anôn hasopa thai. Ôpatu ba hayañ nôv hamô ma hakithij Yisu ba hanaj, “Anyô Bêñ, opalê intu tem enaj o bèn?”

²¹ Ma Saimon Pita hayê ôpên ma hanaj, “Anyô Bêñ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

* 20:31: Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13

* 21:1: Kasuk Galili intu elam athên yaj nena “Taibelias”.

* 21:3: Luk

5:4-7 * 21:7: Mat 14:29; Jon 13:23

* 21:11: Luk 5:6

* 21:14: Jon 20:19,26

* 21:16: Ap 20:28

* 21:19:

Mat 16:24-25; 2Pi 1:14

* 21:20: Jon 13:23-25

²² Ma Yisu hanarj, “Yalerjhaviñ nena ôpêñ tem êmô endeba yandealêm am, o Pita miñ anêm nômlate ami. Mi. Osopa ya iyom.”

²³ Ma abô êñ hi mayaliv ba ñê takatu ba esopa Yisu elañô haviñ ba esoñ nena anyô ku êñ tem miñ ema ami. Yisu hanarj nena êmô endeba yani endelêm am, ma miñ Pita anêñ nômla ami. Ma doñtom miñ hanarj hathak ôpêñ anêñ ñama ami.

²⁴ *Anyô ku atu ba hanarj nôm takêñ bêñ ba hato halôk kapy a êntêk intu yêlô ayala nena anêñ abô ma avanôn.

²⁵ *Yisu hadum ku lomaloma bêñ anôn haviñ. Pik ma yaôna ba yakô miñ hatôm nêndô kapy nômbêñ atu ba eto lôkthô êmô ami.

* 21:24: Jon 19:35 * 21:25: Jon 20:30

Aposel iniñ ku Abô môn

Luk hatô kapya lokwanju. Hato kapya luvi ek Anyô Bêñ Tiapilus. Yani ma Lom iniñ anyô bêñ te ba lahaviñ nêñem kapya êñ luvi êndên avômalô ek nesam. Kapya môn atu ba Luk hatô ma elam nena Luk ma hatô hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak leñ ba hi. Ma kapya yañ haveñ yam ma elam nena Aposel. Ma hatô hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhaviñ idum hadên waktavôn Yisu hatak pik êntêk ba hi leñ.

Luk da miñ hayê Yisu ami, ma doñtom hawa abô hêk gê vi atu ba elañ lo êyê hathak maleñij. Luk ma miñ anyô Israel te ami, yani ma anyô loñ buyañ.

Hato kapya êntêk ek enañ abô avanôn esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anên Abô Mavi atu ba hi luvuluvu. Avômalô vi enañ abôyan hathak gê takatu ba êvhaviñ ba intu Luk hatô kapya êntêk ek injik thô nena gê êvhaviñ ma gê mavi ba esopa gavman iniñ abô. Malaiñ lomaloma hathak hapôm gê êvhaviñ ba intu hatô kapya êñ ek injik loñondê mavi thô êndên gê takatu ba esopa Yisu. Ma kapya êntêk hik thô nena Yisu lôk anên avômalô êvhaviñ tem nêmoñ gê kambom lu.

Hato kapya êntêk hadên 63 AD la.

Yisu havak abô nena tem nêñ Lovak Mathêj êlêm

¹*Tiapilus, bôk yahato kapya te hadên o hathak nôm takatu ba bôk Yisu hadum lo hadên, ²*môn anôn aleba hayô waktavôn hathak leñ ba hi. Hamô pik denañ ma hathak Lovak Mathêj anên lôklokwan ma hêv abô ku hadên anên aposel* takatu ba bôk halam i yôv. ³*Yani hawa vovañ ba hama vêm ma haviyô hathak loñbô ma hik i thô hadên anên gê takên. Lôk hadum nômkama bêñ anôn ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loñbô. Wak hatôm 40

ma hik i thô lôbôlôn hadên thêlô ba hanañ abô hathak Wapômbên anên loñ lôklinyak.

⁴*Wak te ma hayañ nôm haviñ thêlô ma hanañ, “Noyabiñ nôm atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêñ êndên mólô hatôm atu ba bôk yahanañ ba olañ yôv. Ma miñ notak Jerusalem ami. ⁵*Jon bôk hathik avômalô halôk nãñ ma kasana ma tem nisik mólô esak Lovak Mathêj.”

Yisu hathak leñ ba hi

(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

⁶*Ma aposel êmoñ haviñ Yisu ma enañ hik yani liñ nena, “Anyô Bêñ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israel naja alalôaniñ kiñ esak loñbô e?”

⁷*Ma Yisu hanañ, “Êñ ma miñ mólô unim nômla ek noyala waktavôn atu ba Kamik hatak ami. Hathak anên lôklokwan yanida hayabiñ wak êñ. ⁸*Ma Lovak Mathêj hayô hamô mólô, ma tem noja lôklokwan. Ma tem nonañ yenañ abô imiñ Jerusalem lôk Judia sapên ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anên dañ.”

⁹Hanañ abô êñ yôv, ma ewa yani hathak leñ ba hi. Thêlô êyê imiñ ma buliv hava yani siñ ba êthôn. ¹⁰Thêlô ititiñ leñ denañ ma kethêñ oyañ ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba imiñ thêlô malêvôn. ¹¹*Ma enañ, “Gê Galili, umiñ ba utitiñ leñ eka? Yisu doñtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk mólô ba hi leñ ma tem endelêm aên iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anên loñ

¹²*Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jerusalem. Dum Oliv êñ hêk habobo Jerusalem hatôm kilomita te iyom. ¹³*Êyô Jerusalem ma i unyak kapô vuliñ atu ba ethak êmoñ. Thêlô iniñ athên ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakaduñ, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakaduñ. ¹⁴Wak sapên ma thêlô ethak doñtom ba eter mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anên iviyañ êmoñ haviñ.

¹⁵Ma wak te ma Pita haviyô hamiñ gê êvhaviñ hatôm 120 malêvôn ma hanañ,

* 1:1: Luk 1:3 * 1:2: Mak 16:19; Luk 24:49-51 * 1:2: Aposel anên ôdôn nena gê takatu ba Yisu hêv ek nenañ anên Abô Mavi bêñ. * 1:3: Luk 24:36-49; Ap 10:41 * 1:4: Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * 1:5: Mat 3:11
* 1:6: Luk 24:21 * 1:7: Mak 13:32 * 1:8: Mat 28:19; Luk 24:48 * 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27 * 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:16: Sng 41:9

¹⁶*¹⁴“Aiyarj thêlô, abô te hêk Wapôm-bênj anêj kapya ba lêk hik anôj. Abô êj ma Lovak Mathej bôk hanarj hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêj nê takatu ba evalonj yani. ¹⁷Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk haviñj alalô.”

¹⁸* (Judas hêv pik bute vuli hathak valuse-lerj atu ba hadum kambom ba hawa. Êj ma hêv yak halôk pik buênj ba lasoam hapup ba la hangasô hale yaij. ¹⁹Avômalô Jerusalem sapêj elarj abô êj ba intu elam pik buênj hathak iniñj abô nena “Akeldama”. Anêj ôdônj nena, “Pik atu ba thalalerj hatharj.”)

²⁰Êj ma Pita hanarj, “Hatôm bôk eto hêk Kapya Yey nena,

“Anêj unyak tem ngathiniñj;
ma miñj notak anyôla ek êmô ami.”

Kapya Yey 69:25

Ma buyarj hanarj nena,

“Anyô yarj enja anêj loñj lôk anêj ku.”
Kapya Yey 109:8

²¹Aênj ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêj Yisu hamô haviñj alalô denarj ma yani hamô haviñj alalô wak nômbênj intu sapêj, ²²*mônj ma waklavônj atu ba Jon hathik Yisu halôk narj aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak lerj. Anyô êj tem imbiñj alalô ek enarj Yisu anêj haviyô hathak loñbô bêtj êndênj avômalô.”

²³Yôv ma etak anyô lokwanju. Yarj ma Josep, elam nena Balsabas, ma athênj yarj ma Jastas. Ma anyô yarj ma Matias. ²⁴Ma eterj mek nena, “Anyô Bêj, hoyala avômalô sapêj iniñj kapôlônj. Nungwik thô nena hotak anyô ju êntêk yarj sê ²⁵ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêj loñj.” ²⁶Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athênj yarj sê habitak. Êj ma etak Matias ek imbitak aposel imbiñj thêlô laumiñj ba lahavute takatu.

2

Lovak Mathej halôk ba halêm

¹*Waklavônj Pentikos hayô, êj ma avômalô êvhaviñj ethak doñtom ba êmô unyak te. ²Ma kethênj oyarj ma nômlate diñdiñj halêm anêj lerj ba anêj pôk ma hatôm lovak bêtj te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siñj. ³*Ma êyê nômlate

hatôm atum dahalarj hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. ⁴*Ma Lovak Mathej hayô hava thêlô sapêj kapôlônj siñj ba enarj abô masôm lomaloma hatôm Lovak Mathej hêv hadênj thêlô.

⁵Avômalô Israel takatu ba êmô Wapôm-bênj vibij bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jerusalem ek Pentikos.

⁶Ma elarj diñdiñj ba êlêm ethak doñtom. Ma eboloba kambom hathak elarj nê êj enarj abô hathak thêlô tomtom da iniñj abô.

⁷Ma esorj kambom ba enarj hik thêlôda liñj, “Thêlô ma nê Galili iyom. Malê te aênj am?

⁸Aisê ba alalô alarj thêlô enarj abô hathak alalôaniñj abô tomtom? ⁹Alalô ma anêj Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia

¹⁰ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma nê doho anêj Lom. ¹¹(Ma vi ma avômalô Israel, ma vi ma avômalô loñ buyarj takatu ba ibitak êyô Israel iniñj êvhaviñj kapô.) Ma doho anêj Klit lo Alebia. Ma doñtom alalô alarj thêlô enarj abô hathak nômbênj atu ba Wapôm-bênj hadum hathak alalôaniñj abô tomtom.”

¹²Ma avômalô sapêj esorj kambom ba itu-tuniñj leñjñkadôk ma enarj hik thêlôda liñj nena, “Nôm êj anêj ôdônj ma aisê?”

¹³Ma doñtom vi ibi thêlô liliñj ba enarj, “Inum waiñj bêtj anêj ba elo molo.”

Pita hanarj abô

¹⁴Êj ma Pita haviyô hamij aposel laumiñj ba lahavute malêvônj ma halam lôklokwarj nena,

“Môlô avômalô Israel lôk avômalô takên-têk ba lêk ômô Jerusalem, nodarj yenarj abô katô. Tem yanarj nôm êj anêj ôdônj bêtj. ¹⁵Lêk ma lôkbôk denarj hatôm 9 kilok. Ba intu miñj nosorj nena nê êntêk inum waiñj ba elo molo ami. ¹⁶Mi, nôm êj ma hatôm plopet Joel bôk hanarj,

¹⁷“Wapôm-bênj hanarj nena habobo pik lo lerj anêj darj

ma tem yarjgasô yenarj Lovak Mathej êyômô avômalô sapêj.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenarj abô êndênj i ba nenarj abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wênj.

* 1:18: Mat 27:3-8 * 1:22: Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

* 2:4: Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

* 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11

* 2:3: Mat 3:11

Ma mōlōnim anyō boṛnena tem nêgê niaviṇ.

¹⁸ Ma tem yaṅgasō yenaṇ Lovak Matherṇ êyômō

yenaṇ anyō lo avi ku êndênṇ waklavōṇ ḗṇ

ma tem yanēm yenaṇ abō êndênṇ i ba nenaṇ abō êtôm plopet.

¹⁹ Ma tem yandum nōmbithi êṇjêk leṇ,

ma yandum lavōṇṇiṇ êṇjêk pik.

Thalaleṇ lōk atum ma atum yova bēṇ tem imbitak.

²⁰ Ma wak tem ende i liliṇ ba imbitak mo-marjiniṇ,

ma ayōṇ tem ende i liliṇ ba imbitak êtôm thalaleṇ.

Vēm ma Anyō Bēṇ anēṇ waklavōṇ lōk-maṇṇiṇ bēṇ atu tem êlēm.

²¹ Ma avōmalō takatu ba elam Anyō Bēṇ anēṇ athēṇ,

tem nēm i bulubiṇ.’ *Jol 2:28-32*

²² “Avōmalō Israēl, nodaṇō abō êntêk. Wapōmbēṇ bōk hadum ku lōklokwaṇ anōṇ lōk nōmbithi ma lavōṇṇiṇ hathak Yisu anēṇ Nasalet anēṇ baṇ hamō mōlō malêvōṇ ba hik thō nena yanida hēv ôpēṇ ba halēm. Ba bōk oyala nôm takēṇ yōv. ²³ Ma Wapōmbēṇ hatak yani halōk mōlō bahemim hatôm bōsēbōk ba lahabi lōk anēṇ auk ek nôm takēṇ imbitak aēṇ. Ma mōlō udum ba ṇê kambom ik yani loṇ hathak alovalaṇaṇsiṇ ba hama. ²⁴ Ma doṇtom Wapōmbēṇ hik yani liṇ ba haviyō hathak loṇbō ba hawa yani vē hêk ṇama anēṇ vovaṇ bēṇ ek malê nena ṇama miṇ hatôm embaloṇ yani loṇ ami. ²⁵ Devit bōk hanaṇ hathak yani nena,

“‘Yahayê Anyō Bēṇ hamō haviṇ ya wak nōmbēṇ intu sapēṇ.

Yani hamō habobo ya

ba intu miṇ hatôm nōmlate esale ya thō ami.

²⁶ Aēṇ ba yaleṇmavi anōṇ

ba yahabōya.

Ma yaleṇviṇkupik hēv ma.

²⁷ Ek malê nena tem miṇ ôndō ya êmō ṇê ṇama iniṇ loṇ ami,

ma tem miṇ otak anēm Anyō Matherṇ ek epalê êṇjêk siō ami.

²⁸ Bōk huik loṇôndê lōkmala thō hadēṇ ya yōv,

ma tem yamō imbiṇ o ba undum yaleṇmavi anēṇ dôṇē.’ *Kapya Yēṇ 16:8-11*

²⁹ * “‘Aiyarṇ thêlō, yahanaṇ avanōṇ biṇ nena bumalō Devit bōk hama ba elav yōv. Ma anēṇ siō êntêk hêk denaṇ aleba lêk.

³⁰ * Ma doṇtom Devit ma plopet te ba hayala nena Wapōmbēṇ bōk havak abō nena embeṇ yam ma tem etak lim lukmuk te ek imbitak kiṇ êtôm yanida. ³¹ * Devit bōk hayala nôm atu ba tem imbitak embeṇ yam ba hanaṇ hathak Mesia atu ba Wapōmbēṇ tem nēm lōkmala êndēṇ yani ba imbiyō esak loṇbō. Ba intu hanaṇ nena tem miṇ nêndō yani êmō ṇê ṇama iniṇ loṇ ba kupik epalê ami. ³² Ôpēṇ ma Yisu atu ba Wapōmbēṇ bōk hik yani liṇ. Ma yêlō sapēṇ ayê nôm êṇ haviṇ ba êntêk anaṇ bēṇ hadēṇ mōlō. ³³ * Ma Wapōmbēṇ hawa Yisu ba hatak yani hamō baṇ vianōṇ yōv. Ma hēv Lovak Matherṇ atu ba bōk havak abō ek nēm êndēṇ yani ma êntêk lêk haṅgasō hayō hamō yêlō ba intu lêk ôyê lo olaṇō. ³⁴ Devit da miṇ hi malak leṇ hatôm Yisu ami, ma doṇtom hanaṇ,

“ ‘Anyō Bēṇ Wapōmbēṇ hanaṇ hadēṇ yenaṇ Anyō Bēṇ Mesia nena,

“Ômō yabahēṇ vianōṇ

³⁵ endeba yatak ṇê takatu ba ik vovak hadēṇ

o

nēmō vemkapō vibiy am.” ’ *Kapya Yēṇ 110:1*

³⁶ * “Aēṇ ba mōlō avōmalō Israēl sapēṇ, noyala abō êntêk katō. Yisu atu ba mōlō uik hathak a, Wapōmbēṇ hadum ba habitak Anyō Bēṇ lōk Mesia.”

Avōmalō bēṇ anōṇ ele i liliṇ ba ithik ṇaṇ

³⁷ Thêlō elañō Pita anēṇ abō takēṇ ma habi thêlō kapôlōṇṇiṇ vose. Ma enaṇ hadēṇ yani lōk aposel vi nena, “Aiyarṇ thêlō, yêlō nandum malê?”

³⁸ Ma Pita hanaṇ, “Mōlō tomtom node kapôlōmim liliṇ ba nusik ṇaṇ esak Yisu Kilisi anēṇ athēṇ ek Wapōmbēṇ nēm mōlōnim kambom vē ma nēm Lovak Matherṇ êndēṇ mōlō êtôm anēṇ wapôm. ³⁹ * Havak abō êṇ ek avōmalō takatu ba alalōaniṇ Wapōmbēṇ tem endam i, mōlō lōk unim avōmena ma avōmalō takatu ba êmō daimbō.”

* 2:29: 1Kin 2:10 * 2:30: 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11

Ap 5:30-31 * 2:39: Ais 57:19

* 2:31: Sng 16:10 * 2:33: Ap 5:32; 7:55-56 * 2:36:

⁴⁰ Ma Pita hanaŋ abô bêŋ anôŋ haviŋ hadêŋ thêlô ba hanaŋ nena, “Noyabinj am. Nônêm amda sa ba nôsôv ênjêk avômalô kambom takêŋ ek miŋ nômôm vovaŋ atu ba tem êpôm i ami.” ⁴¹ *Aêŋ ba ñê takatu ba ewa Pita anêŋ abô intu ithik ŋaŋ. Ma wak êŋ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm haviŋ avômalô takatu ba bôk êvhaviŋ yôv.

Ñê êvhaviŋ ethak doŋtom haviŋ i

⁴² *Ma thêlô lôklokwaŋ ek nedaŋô aposel iniŋ abô lôk ethak doŋtom haviŋ i ma eyaŋ polom lo inum waiŋ mathêŋ atu ba Yisu bôk hêv lôk eteŋ mek haviŋ i. ⁴³ Ma aposel idum lavôŋiŋ lôk nômbithi bêŋ anôŋ ba avômalô sapêŋ êyê ba esoŋ kambom. ⁴⁴ *Ma avômalô êvhaviŋ sapêŋ ethak doŋtom haviŋ i ma miŋ leŋvi iniŋ nômkama ami. Iniŋ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêŋ sa. ⁴⁵ Thêlô ethak êv iniŋ pik lôk nômkama ek nêñêm vuli ma ewa vuli takêŋ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa. ⁴⁶ Ma wak nômbêŋ intu ma thêlô ethak doŋtom êmô unyak mathêŋ anêŋ piklêvôn. Ma ethak eyaŋ nôm haviŋ i lôk leŋijmavi ma kapôlôŋiŋ labalina. ⁴⁷ *Lôk êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Êŋ ma avômalô sapêŋ leŋijmavi anôŋ hathak i. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma Anyô Bêŋ hêv avômalô doho bulubiŋ ba hêv i ibitak êyô ñê êvhaviŋ kapô haviŋ.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

¹ Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathêŋ hadêŋ wakma eteŋ mek. Wakma êŋ ma hatôm 3 kilok yaŋsiŋ. ² Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aêŋ. Ma wak nômbêŋ intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathêŋ anêŋ badêŋ abôlêk atu ba elam nena Loŋ Kêkêlô. Êdô yani hamô loŋ êŋ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathêŋ anêŋ piklêvôn ek nêñêm valu êndêŋ yani. ³ Ôpêŋ hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathêŋ kapô, êŋ ma halam ek thai nêñêm valu êndêŋ yani.

⁴ *Pita lo Jon ititiŋ yani lôklokwaŋ. Ma Pita hanaŋ, “Nôŋgô yail!” ⁵ Êŋ ma ôpêŋ hik i

liliŋ hadêŋ thai ma hasoŋ nena tem nêñêm nômla êndêŋ yani la.

⁶ *Ma Pita hanaŋ, “Ya valu mi. Ma doŋtom nôm atu ba yahawa ma tem yanêm êndêŋ o. Hathak Yisu Kilisi anêŋ Nasalet anêŋ athêŋ, umbiyô ombêŋ.” ⁷ Ma Pita havalon ôpêŋ baŋ vianôn ba havôn yani haviyô. Ma ketheŋ oyaŋ ôpêŋ vagigiŋ lôk vakapô habitak lôklokwaŋ. ⁸ Êŋ ma yani hasôn kisi ma haveŋ. Ma hi unyak mathêŋ anêŋ piklêvôn haviŋ thai. Ma haveŋ ba hasôn kisi hathak lolen lolen ba habô Wapômbêŋ. ⁹ Ma avômalô sapêŋ êyê yani haveŋ ba habô Wapômbêŋ. ¹⁰ Ma eyala nena ôpêŋ ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathêŋ abôlêk atu ba elam nena Loŋ Kêkêlô, êŋ ma eboloba ba dahôlôŋiŋ hi.

Pita hanaŋ abô hamiŋ unyak mathêŋ kapô

¹¹ Ma anyô petenak atu havalon Pita lo Jon, êŋ ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba elanjiŋ êlêm hadêŋ thêlô halôk kapo daŋ atu ba elam nena Solomon anêŋ Kapo Daŋ. ¹² Pita hayê ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô Israel, osoŋ kambom ba utitiŋ yai lôklokwaŋ eka? Osoŋ nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaniŋ lôklokwaŋ lôk kobom mathêŋ e? Mi anôŋ! ¹³ *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaniŋ bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ ijom intu hadum nôm êŋ ek nêñêm athêŋ lôkmanjiŋ êndêŋ anêŋ anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpêŋ ek nijik vônô. Ma Pailat lahaviŋ etak yani, ma doŋtom môlô ôvôliŋ dômmim hadêŋ yani. ¹⁴ Avanôn, môlô ôvôliŋ dômmim hadêŋ Anyô Mathêŋ lôk Anyô Thêthônŋ atu ma onaŋ hik Pailat liŋ ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêm êndêŋ môlô. ¹⁵ Ôpatu ba lôkmala anêŋ ôdônŋ ma uik vônô. Ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ hathak loŋbô hêk ŋama. Ma yai bôk ayê nôm takêŋ ba êntêk lêk anaŋ abô hathak. ¹⁶ Êvhaviŋ hathak Yisu anêŋ athêŋ ijom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwaŋ. Yani habitak mavi anôŋ hatôm ôyê hathak Yisu anêŋ athêŋ lôk êvhaviŋ atu ba halêm anêŋ yani.

¹⁷ * “Aiyarj thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miŋ oyala ôpêŋ katô ami

* 2:41: Ap 2:47; 4:4 * 2:42: Ap 20:7 * 2:44: Ap 4:32-35 * 2:47: Ap 6:7; 11:21 * 3:4: Ap 14:9 * 3:6: Ap 4:10; 16:18 * 3:13: Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23 * 3:17: Luk 23:34; 1Ti 1:13

ba intu udum kambom hadêj yani. ¹⁸ Ma doŋtom sêbôk ma Wapômbêj hanaj hadêj plopet sapêj ba eto nena anêj Mesia tem enja vovaj. Aêj ba unim kambom atu udum ma Wapômbêj anêj abô êj lêk hik anôj.

¹⁹ * “Aêj ba node kapôlônim liliŋ ba nosopa Wapômbêj ek nê mômônim kambom vê lôm nê lovak êndêj môm. ²⁰ Ma nê môm anêj Mesia atu ba bôk hatak ek nê môm êndêj môm. Mesia êj ma Yisu atu. ²¹ Ma lêk yani hamô malak leŋ ba hayabiŋ waklavôj atu ba Wapômbêj bôk hatak ek nôm kama sapêj imbitak lukmuk esak loŋbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanaj ba anêj plopet mathêj enaj bêj. ²² * Hatôm Mose bôk hanaj, ‘Wapômbêj unim Anyô Bêj tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêj môm malêvôj. Ba intu nodaj anêj abô takatu ba hanaj bêj hadêj môm katô. ²³ Ma ôpatu ba miŋ halajô plopet êj anêj abô ami, ma tem nê nê môm yani vê ênjêk anêj avômalo ba nimbuliŋ yani vi dedaŋ.’

²⁴ “Samuel lôm plopet takatu ba ibitak evenj yam bôk enaj hathak waklavôj atu ba lêk habitak. ²⁵ * Môm ma plopet takêj iniŋ nali. Ma abô atu ba Wapômbêj bôk havak haviŋ libumi yôv, abô êj êntêk havalôj môm loŋ denaj. Hatôm bôk hanaj hadêj Ablaham, ‘Hathak anê m libumi, ma tem avômalo pik sapêj neja mek mavi.’ ²⁶ * Ba intu Wapômbêj hik anêj anyô ku liŋ ma hêv halê m hadêj môm hamôj ek nê m mek mavi êndêj môm lôm ende môm tomtom liliŋ ênjêk unim kambom takatu ba udum.”

4

Evaluŋ Pita lo Jon

¹ Pita lo Jon enaj abô hadêj avômalo imiŋ denaj, ma jê êbôk da lôm unyak mathêj anêj sôp bidoŋ iniŋ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. ² Thêlô leŋiŋmaniŋ hathak thai êdôj avômalo nena Yisu bôk haviyô hêk ŋama ba intu avômalo ŋama sapêj tem nimbiyô esak loŋbô aêj iyom. ³ Lêk yaŋsiŋ habôk ba intu evaluŋ thai ba êdô hamô koladôj aleba hayaj wak bêj. ⁴ * Ma doŋtom avômalo bêj

anôj elajô thai iniŋ abô ba êvhaviŋ. Ba jê takatu ba êvhaviŋ lêk halumbak hi habobo 5,000.

⁵ Haviyô hayaj ma jê bêj bêj eyabiŋ avômalo lôm jê bêj bêj ma jê lôm kauk hathak abô balabuŋ ethak doŋtom êmô Jelusalem.

⁶ Anas, anyô bêj habôk da, lôm Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôm anyô bêj habôk da anêj thalalej vi êmô haviŋ. ⁷ Ma ewa thai êlê m enaj hik thai liŋ nena, “Lôklokwaj lôm athêj alê intu udum ôpêj mavi hathak?”

⁸ Ma Lovak Mathêj hava Pita kapô siŋ ba hanaj hadêj thêlô nena, “Jê bêj bêj lôm jê eyabiŋ avômalo, nodajô yenaŋ abô! ⁹ Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaj yai bêj lôm lemimhaviŋ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? ¹⁰ * Aêj ba môm lôm avômalo Isael sapêj noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiŋ môm malemim hathak Yisu Kilisi anêj Nasalet anêj athêj. Bôk uik yani vônô hathak a, ma doŋtom Wapômbêj hik yani liŋ hêk ŋama. ¹¹ Yani ma

“valu atu ba môm jê olav unyak ôpôlik hathak,

ma lêk habitak valu landiŋ anôj.’
Kapya Yej 118:22

¹² * Yisu da iyom anêj athêj hatôm nê m alalô bulubiŋ. Ma athêj yaŋ miŋ hêk pik lo leŋ sapêj ek nê m alalô bulubiŋ ami. Mi.”

¹³ Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiŋ lôklokwaj ma kô mi, ma eyala nena thai ma jê oyaj ba miŋ bôk ethak unyak ami. Êj ma thêlô esoj kambom ba leŋiŋhabi nena bôk êmô haviŋ Yisu. ¹⁴ Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiŋ haviŋ thai ba intu thêlô abô mi ek nenaŋ. ¹⁵ Êj ma enaj ek neja Pita lo Jon vê ênjêk Sanhedlin* anêj unyak ma nede yaŋ ba ini. Ma ele yaŋ ba i ma thêlô êbôlê m auk. ¹⁶ Ba enaj, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalo Jelusalem sapêj lêk eyala yôv nena thai idum lavôj bêj te ba miŋ hatôm alalô nasi ami. ¹⁷ Ma doŋtom alalô napôm loŋondê te ek abô êj miŋ ni mayaliv ênjêk avômalo malêvôj ami. Aêj ba nanaŋ lôklokwaj êndêj thai nena miŋ nenaŋ abô

* 3:19: Ap 2:38 * 3:22: Lo 18:15,18-19 * 3:25: Stt 22:18 * 3:26: Ap 13:46 * 4:4: Ap 2:41 * 4:10: Ap 3:6,13-16 * 4:12: Mat 1:21 * 4:15: Isael elam iniŋ kaunsiŋ nena ‘Sanhedlin’. * 4:18: Ap 5:28

esak athên êj êndên avômalô la esak lojbô ami.”

¹⁸* Yôv ma elam thai êlêm hathak lojbô ma enaj lôklokwarj nena miñ nena abô êj lôk nêndôn avômalô esak Yisu anêj athên ami. ¹⁹* Ma doñtom Pita lo Jon enaj viyan, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbênj ma ek yai nandum? Nasopa mólônim abô mena Wapômbênj anêj abô?” ²⁰ Yai miñ hatôm bônônj esak nôm takatu ba ayê lo alanjô ami.”

²¹ Ma Sanhedlin enaj lôklokwarj ek thai nêmo bônônj, êj ma etak thai ba i. Avômalô sapêj êbô Wapômbênj anêj athên hathak nôm atu ba lêk idum ba intu miñ hatôm nêpôm lojôndê la ek nênem vovaj êndênj thai ami. ²² Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêj sondabênj hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbênj iyom hatôm indum nôm êj.

Jê êvhavij inij mek

²³ Etak Pita lo Jon ba i hadên avômalô êvhavij. Ma enaj abô takatu ba jê bêngbênj êbôk da lôk jê bêngbênj enaj hadênj thai. ²⁴* Thêlô elanjô aênj ma lôkthô êv venijbôlêk lij ba eterj mek hadênj Wapômbênj nena, “Anyô Bênj, nômka sapêj anêj alarj, bôk hopesarj pik lo lej ma ngwêk lôk nômka sapêj atu ba êmô kapô. ²⁵ Sêbôk ma honarj abô hathak Lovak Matherj hale anêj anyô ku ma yêlôanij bumalô Devit abôlêk. Ba hanarj aentêk,

“‘Avômalô pik sapêj leñijnarja eka?

Lôk ibutij abôyarj ek nijik vovak êndênj Wapômbênj eka?

²⁶ Pik inij kinj lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak.

Lôk jê bêngbênj pik sapêj ethak doñtom

ek nêmo Anyô Bênj lôk anêj Mesia lu.’

Karya Yej 2:1-2

²⁷* Avanônj biñ, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma jê loj buyarj lôk avômalô Isael bôk ethak doñtom êmô malak lôn êntêk ba idum ek nêmo anêj anyô ku matherj Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêj Mesia. ²⁸* Thêlô idum nômka sapêj hatôm anêj auk lôk lôklokwarj atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aênj.

²⁹* Anyô Bênj, lemimbi abô takatu ba evak ba enaj ek indum yêlô nakô ba intu nêj yêlô anêj jê ku sa ek nanarj anêj abô lôklokwarj ma miñ nakô ami. ³⁰ Ma otak bahem êyôngêk avômalô lôk lijij ba undum i mavi lôk undum lavônij lôk nômbiti lomaloma esak anêj anyô ku matherj Yisu anêj athênj.”

³¹ Thêlô eterj mek yôv ma loj atu ba êmô halowalij. Ma Lovak Matherj hayô hava thêlô lôkthô kapôlônij sij. Ba enaj Wapômbênj anêj abô bênj ma miñ êkô ami.

Jê êvhavij sapêj kapôlônij doñtom

³²* Ma jê êvhavij sapêj inij auk lôk kapôlônij doñtom iyom. Ma inij nômka sapêj ma hatôm thêlô lôkthô inij ma miñ evasij ami. ³³ Ma aposel ethak enaj Yisu anêj haviyô hathak lojbô bênj ba inij abô êj anêj lôklokwarj ma bômarj. Ma Wapômbênj habi anêj wapôm hayô hamô thêlô lôkthô. ³⁴* Ma thêlô vi inij pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takênj ³⁵ ba êv hadênj aposel ek neyabij. Ma aposel ibi valuselen takênj sam hadênj avômalô takatu ba êv yak hathak nômka. Ba intu thêlô te miñ hêv yak hathak nôm lôk nômka ami.

³⁶ Ma thêlô êj te ma Josep ba anêj loj ma ngavithôm Saipulus ma habitak anêj ôdônj Livai. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athênj êj anêj ôdônj nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlônij loj.” ³⁷ Yani hêv anêj pik bute ek nênem vuli. Ma hawa valu hathak pik êj ba hi hêv hadênj aposel.

5

Ananias lo Sapaila

¹ Ma anyô yarj hamô ba anêj athênj nena Ananias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv inij pik bute ba êv vuli. ²* Ma hawa valu pik êj vi ek thaïda ma hêv vi hadênj aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.

³* Ma Pita hanarj nena, “Ananias, hotak Sadarj ba hava kapôlôm sij ma hosau Lovak Matherj, ba huvurj anêj valu pik êj vi eka?

* 4:19: Ap 5:29 * 4:24: Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6

2:23 * 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45

* 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap

5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

⁴ Miñ bôk êv vuli pik êñ ami denañ, êñ ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu êñ ma anêm aên yiom. Ma doñtom howa auk kambom êñ anên êsê ba honañ abôyan? Hosau nê pik lôk Wapômbên haviñ.”

⁵ Ananaias halañ abô êñ ma hêv yak halôk biñ ba hama. Ma avômalô takatu ba elañ abô êñ êkô ba biñdaluk havalu kambom. ⁶ Êñ ma apenena muk êlêm ma ivuliv anên kupik ma ewa ba i elav.

⁷ Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ba hathôn nôm atu ba habitak paliñ.

⁸ Ma Pita hanañ hik avi êñ liñ, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

Ma avi êñ hanañ, “Intu êñ, vuli êñ intu hatôm.”

⁹ Êñ ma Pita hanañ hadên avi êñ, “Aisê ka mamu ubutiñ abô ek nosaê Anyô Bên anên Lovak Mather? Nôñgô! Nê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk imiñ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbiñ.”

¹⁰ Ma kether oyan ma avi êñ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êñ lêk hama. Êñ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹ Yôv ma avômalô êvhaviñ sapên lôk avômalô takatu ba elañ abô êñ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalô bên anên ibitak mavi

¹² *Ma aposel idum lavônjiñ lôk nômbithi lomalama hêk avômalô maleñjiñ. Ma nê êvhaviñ sapên ethak doñtom lôbôlôn halôk unyak mather anên kapo ñan atu ba elam nena Solomon anên Kapo ñan. ¹³ Ma avômalô vi atu ba miñ êvhaviñ ami êkô ek nesak doñtom imbiñ thêlô, ma doñtom avômalô sapên êyê thêlô nena nê mavi. ¹⁴ Ma anyô lo avi bên anên ethak êvhaviñ Anyô Bên ba ibitak êyô avômalô êvhaviñ kapô. ¹⁵ Êñ ma avômalô ethak ewa iniñ nê lôk lijiñ hayô hêk balê lo yêm ba i ililiñ hêk loñôndê anên ñan ek Pita haver loñôndê, êñ ma dahô imbi êyôñgêk i ek nimbitak mavi esak loñbô. ¹⁶ Ma avômalô bên anên êlêm anên lomalak takatu ba habobo Jelusalem ba êlêm ethak doñtom. Ma ewa iniñ nê lôk lijiñ lôk nê takatu ba ngôk lelaik habuliñ i ma lôkthô ibitak mavi hathak loñbô.

Êv vovay hadên aposel

¹⁷ Ma anyô bên habôk da lôk nê idum ku haviñ yani, thêlô sapên ma Sadyusi ba êyê nôm takatu ba aposel idum ba leñjiñ ñan hathak i. ¹⁸ Ba evalon aposel ma etak i halôk malak lôn anên koladôn. ¹⁹ *Ma bôlôvôn êñ ma Anyô Bên anên aña hik koladôn abôlêk vê ma hawa i ele yañ. Ma hanañ, ²⁰ “Unu numiñ unyak mather anên piklêvôn ma nonañ abô sapên esak lôkmala lukmuk êntêk êñ bên.”

²¹ Aposel elañ abô êñ ba lôkbôk mo-maniñ ma i unyak mather anên piklêvôn. Ma êdôn avômalô.

Ma anyô bên habôk da lôk anên nê mólô êlêm ma elam nê Sanhedlin lôk Israel iniñ nê bêngbên sapên. Ma êv abô hadên koladôn ek neja aposel ba nêlêm. ²² Êñ ma nê koladôn iniñ sôp bidoñ i ek neja aposel ma doñtom miñ êmô ami. Ma êvôi ma enañ nena, ²³ “Yêlô ayê koladôn anên abôlêk putup ma nê takatu ba eyabiñ imiñ habobo. Ma doñtom yêlô ik koladôn abôlêk vê ma miñ apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴ Unyak mather anên sôp bidoñ iniñ anyô vovak laik lôk nê bêngbên êbôk da elañ abô êñ ba leñjiñ havi bên anên hathak ba enañ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵ Ma anyô te hayô ma hanañ hadên i, “Nodañ! Nê takatu ba otak i hamô koladôn, lêk imiñ unyak mather anên piklêvôn ba êdôn avômalô.” ²⁶ Êñ ma anyô vovak laik lôk anên sôp bidoñ i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i esak valu ba intu miñ êpôvñ thêlô ami.

²⁷ Ewa aposel êyô ma etak i hamiñ Sanhedlin maleñjiñ ek anyô bên habôk da enañ injik thêlô liñ. ²⁸ * “Yêlô bôk anañ lôklôkwañ hadên mólô nena miñ nôndôn avômalô esak ôpên anên athên ami. Ma doñtom lêk unim abô êñ halanjiñ haver Jelusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonañ nena yêlô intu angasô ôpên anên thalalen.”

²⁹ *Ma doñtom Pita lôk aposel vi enañ hadên i nena, “Yêlô nasopa Wapômbên anên abô ijom ma miñ anyô iniñ abô ami. ³⁰ Mólô bôk uik Yisu vônô hathak a. Ma doñtom bumalô thêlô iniñ Wapômbên hik yani liñ. ³¹ *Wapômbên bôk hawa yani

* 5:12: Ap 2:43; 14:3

* 5:19: Ap 12:7-10

* 5:28: Mat 27:25

* 5:29: Ap 4:19

* 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20;

Hib 2:10; 12:2

hathak ba hi daku leŋ ba hadô hamô bar vianôn hatôm Anyô Môn lôk Anyô hêv alalô bulubiŋ ek nê m alalô Israe l sa ek nande kapôlônŋiŋ liliŋ lôk nê m alalôaniŋ kambom vê. ³² Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nô m takêŋ ba lêk anaŋ abô êŋ bêŋ. Ma Lovak Matherŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ avômalô takatu ba esopa anêŋ abô hik nô m takêŋ loŋ haviŋ.”

Gameliel hanaŋ ek Sanhedlin netak aposel

³³ Sanhedlin elanô abô êŋ ma leŋiŋmaniŋ kambom ba leŋiŋhaviŋ nijik aposel vônô. ³⁴ Ma doŋtom Gameliel haviyô hamiŋ Sanhedlin malêvôn. Yani ma anyô Palisi lôk anyô lôkauk hathak abô balabuŋ ma hadum ku Sanhedlin haviŋ. Avômalô sapêŋ ethak êv athêŋ bêŋ hadêŋ yani. Yani hamiŋ ba hanaŋ ek netak aposel takêŋ ba ini yaiŋ dokte vê mam. ³⁵ Êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nê Israe l, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndêŋ nê takêntêk vê mam. ³⁶ *Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athêŋ ba hanaŋ, ‘Ya anyô bêŋ’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma doŋtom Lom ik yani vônô ma anêŋ nê ku êsôv mayaliv. Ma anêŋ abô êŋ hêv yak. ³⁷ Vê m ma waklavôn ewa avômalô iniŋ athêŋ, êŋ ma Judas anêŋ Galili habitak anyô lôk athêŋ ba havôn avômalô bêŋ anôn ek nijik vovak êndêŋ gavman. Ma doŋtom ik yani vônô, ma anêŋ nê ku êsôv mayaliv aêŋ iyom. ³⁸ Ba intu yahanan hadêŋ môlô Sanhedlin: Notak nê takêntêk. Miŋ nundum nô mla esak i ami. Ku takatu ba idum halê m anêŋ nê pik iniŋ hatôm Teudas lo Judas, êŋ ma iniŋ ku takêŋ tem nê m yak. ³⁹ Ma doŋtom ku takatu ba halê m anêŋ Wapômbêŋ, ma môlô miŋ hatôm numiŋ i loŋ siŋ ami. Yahakô tem uŋgwik vovak ni ba ni, êŋ ma tem ôŋgô nena uik vovak êŋ hadêŋ Wapômbêŋ.”

⁴⁰ *Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêŋ abô. Ba elam aposel êlê m ma evali i. Ma enaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô nena miŋ nenaŋ abô esak Yisu anêŋ athêŋ ami. Êŋ ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yaiŋ ma thêlô leŋiŋmavi hathak Wapômbêŋ hayê thêlô nena nê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêŋ athêŋ. ⁴² Ma wak nô mbêŋ intu

ma thêlô i unyak matherŋ anêŋ piklêvôn lôk lounyak lounyak ma êdôn avômalô ba enaŋ Abô Mavi bêŋ nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô baheŋvi ba lahavuju ek nê nê m aposel sa

¹ *Avômalô êvhaviŋ ilumbak ba êv liŋ siŋ, êŋ ma avômalô Israe l vi atu ba êvhaviŋ ba enaŋ abô Glik, etatale avômalô Israe l vi atu ba êvhaviŋ ba enaŋ abô Hiblu. Ba enaŋ, “Wak nô mbêŋ intu ba ibi nô m sam ma miŋ evani yêlôaniŋ avi tôp iniŋ sam ami.” ² Êŋ ma aposel laumiŋ ba lahavuju takatu elam nê êvhaviŋ sapêŋ ethak doŋtom ma enaŋ, “Miŋ mavi ek yêlô natak ku nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma nandum ku nambi nô m sam ami. ³ Aêŋ ba, aiyaŋ thêlô, nô mbôlê m môlônim anyô lôkauk baheŋvi ba lahavuju takatu ba Lovak Matherŋ hava kapôlônŋiŋ siŋ ek nanê m ku êŋ êndêŋ i. ⁴ Êŋ ma tem yêlô hatôm namô tiŋiŋ ek nateŋ mek lôk nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô lôk nandôn avômalô.”

⁵ Avômalô sapêŋ elanô abô êŋ ma leŋiŋmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhaviŋ lôklokwaŋ lôk Lovak Matherŋ hava yani kapô siŋ, ma Pilip lôk Plokulus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israe l iniŋ êvhaviŋ kapô vê m ma hêvhaviŋ Yisu. ⁶ Ewa nê êŋ ba i hadêŋ aposel. Ma aposel etak baheŋiŋ hayô hêk i ma eterŋ mek hathak i.

⁷ *Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô hi ba hi. Ma avômalô anêŋ Jelusalem takatu ba êvhaviŋ ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêŋ anôn êvhaviŋ ba esopa Yisu haviŋ.

Evaloŋ Stiven

⁸ Ma Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv lôklokwaŋ bêŋ anôn hadêŋ Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nô mbithi lôk lavônŋiŋ lomalom hêk avômalô malêvôn. ⁹ Ma doŋtom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êŋ iniŋ unyak yeŋ ma elam nena, “Nê takatu ba bôk iniŋ alaŋ hêv athêŋ ku vê hêk i ma êmô oyaŋ haviŋ i”. Thêlô sapêŋ ma avômalô Israe l, doho anêŋ Sailini ma doho anêŋ Aleksandlia ma doho anêŋ plovins Silisia lo Esia. Ma nê takêŋ êkôki hathak

* 5:36: Ap 21:38 * 5:40: Ap 4:18 * 5:41: Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * 6:1: Ap 4:35 * 6:7: Ap 2:41; 16:5

* 6:10: Luk 21:15

Stiven anêj abô. ¹⁰*Ma doŋtom Lovak Matherj hêv auk mavi hadêj Stiven ba miŋ hatôm nêôm anêj abô lu ami.

¹¹Êj ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leŋiŋ liŋ ek nenaŋ nena, “Yêlô bôk alaŋô ôpêj hanaŋ abôma hathak Mose lo Wapôm-bêj.”

¹²Aêj ba thêlô ibi avômalô lôk gê bêtjêj ma gê lôkauk hathak abô balabuj leŋiŋ liŋ. Ma i evaloŋ Stiven ba ewa ba i êdô hamij Sanhedlin maleŋiŋ. ¹³Ma êv anyô doho ek nenaŋ abôyanj esak yani. Ba enaŋ, “Wak nômbêj intu ma ôpêntêk hathak hanaŋ abô kambom hathak unyak matherj lôk Mose anêj balabuj. ¹⁴Yêlô alaŋô yani hanaŋ, ‘Yisu anêj Nasalet tem indiniŋ unyak matherj êntêk ma injik Mose anêj kobom sêbôk ba hêv hadêj alalô liliŋ.’”

¹⁵Ma gê nômbêj atu ba êmô Sanhedlin ititiŋ Stiven lôklokwaŋ ma êyê thohavloma lêk hatôm aŋela te.

7

Stiven hanaŋ abô hadêj Sanhedlin

¹Ma anyô bêtj habôk da hanaŋ, “Abô takêj ma avanôj e?”

²*Ma Stiven hanaŋ, “Aiaŋ thêlô lo wakamik thêlô, noŋaŋô yenaŋ abô! Sêbôk atu ba alalôaniŋ bumalô Ablaham hamô Mesopotemia denaŋ ma miŋ hi Halan ami, ma Wapôm-bêj lôkmaŋgiŋ hayô ek yani.

³*Ma hanaŋ, ‘Otak anêj pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yaŋgiŋk thô êndêj o.’

⁴*“Êj ma hatak Kaldia iniŋ pik ba hi hamô Halan. Vêj ba lambô hama ma Wapôm-bêj hêv yani ba halêm pik êntêk atu lêk alalô amô. ⁵*Ma wak êj ma Wapôm-bêj miŋ hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma doŋtom havak abô nena embeŋ yam ma tem yani lôk anêj limi neja pik bêtj êj lôkthô. Waklavôj atu ba Wapôm-bêj hanaŋ abô takêj ma Ablaham nakaduŋ mi denaŋ. ⁶*Ma doŋtom Wapôm-bêj hanaŋ nena, ‘Anêj libumi tem nêôm êtôm gê masôm êmô malak yaŋ iniŋ pik. Ma gê pik êj tem nimbitak thêlôniŋ alaŋ ba nênem

malaiŋ êndêj i êtôm sondabêj 400. ⁷*Vêj ma tem yanêj vovaŋ êndêj alaŋ takêj. Ma embeŋ yam ma tem netak pik yaŋ êj ma nêbônêlêm pik êntêk ma nênem yeŋ êndêj ya.’ ⁸*Vêj ma Wapôm-bêj havak abô haviŋ Ablaham ba hêv tabô nengethe kupik vê hadêj yani. Ma haveŋ yam ma Ablaham habitak Aisak anêj lambô ma hatôm wak baheŋvi ba lahavulô ma hangethe Aisak anêj kupik vê. Vêj ma Aisak habitak Jekop anêj lambô, ma Jekop habitak hatôm bumalô laumiŋ ba lahavuju takatu iniŋ lambô. Ma thêlô sapêj esopa tabô atu ba hêv.

⁹* “Bumalô thêlô leŋiŋdaŋ hathak Josep ba intu êv hadêj gê loŋ buyaŋ ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anêj alaŋ. Ma doŋtom Wapôm-bêj hamô haviŋ yani ba ¹⁰*hêv yani bulubiŋ hathak malaiŋ lomalama. Ba hêv auk mavi hadêj Josep ek indum Ijip iniŋ kiŋ Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêtj ek eyabiŋ Ijip lôk anêj unyak lôkmaŋgiŋ sapêj.

¹¹* “Haveŋ yam ma bôm bêtj lôk malaiŋ lomalama habitak Ijip lo Kenan iniŋ loŋ sapêj ba bumalô thêlô miŋ hatôm nêpôm nôj ami. ¹²Ma Jekop halaŋô nena nôj hamô Ijip. Êj ma hêv bumalô thêlô ba i môj anôj. ¹³*Ma i bôlôj yaŋ, ma Josep hanaŋ yanida bêtj hadêj iviyaŋ. Ma Pelo halaŋô nena Josep anêj lambô lôk iviyaŋ êmô. ¹⁴*Êj ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anêj avômalô sapêj nêlêm. Thêlô hatôm 75. ¹⁵*Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviŋ. ¹⁶*Ma ewa iniŋ kupik ba i elav hêk malak Sekem. Siô êj ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anêj nali.

¹⁷* “Waklavôj atu ba Wapôm-bêj bôk havak abô haviŋ Ablaham lêk habobo injik anôj, êj ma alalôaniŋ avômalô lêk ilumbak ba êv liŋsiŋ êmô Ijip. ¹⁸*Vêj ma kiŋ yaŋ habitak anêj Ijip ba hathôj Josep paliŋ. ¹⁹*Ôpêj hasau alalôaniŋ avômalô ba hêv

* 7:2: Stt 11:31; 15:7 * 7:3: Stt 12:1 * 7:4: Stt 11:31-12:5 * 7:5: Stt 12:7; 15:18; 17:8 * 7:6: Stt 15:13-14; Kis 12:40 * 7:7: Kis 3:12 * 7:8: Stt 17:9-14; 21:4 * 7:9: Stt 37:11,28; 39:2,21-23 * 7:10: Stt 41:37-44 * 7:11: Stt 41:54; 42:1-2 * 7:13: Stt 45:1-4,16 * 7:14: Stt 45:9-11; 46:27 * 7:15: Stt 46:1-7; 49:33 * 7:16: Stt 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 * 7:17: Kis 1:7 * 7:18: Kis 1:8 * 7:19: Kis 1:11-22 * 7:20: Kis 2:2

malaiŋ hadêŋ bumalô thêlô lôk hanaŋ lôk-lokwaŋ nena neja avômena kasek ende yaiŋ ma nimbi i ni ek nema.

²⁰* “Êŋ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbêŋ ma. Ma hatôm ayôŋ lô ma eyabiŋ yani hamô lambô anêŋ unyak. ²¹* Vêŋ ma êdô yani hamô yaiŋ ma Pelo nalavi hawa ba hi hayabiŋ yani hatôm anêŋ namalô. ²² Ma Mose hathak unyak ba êdôŋ yani hathak avômalô Ijip iniŋ auk mavi sapêŋ. Anêŋ abô lôk ku ma lôklokwaŋ anôŋ.

²³ “Mose anêŋ sondabêŋ hatôm 40 ma lahaviŋ ni ek ênjê anêŋ avômalô Isael.

²⁴* “Ma hayê Ijip te habuliŋ Isael yaŋ. Êŋ ma hêv Isael êŋ sa ba hik anyô Ijip atu anêŋ kambom liliŋ ba hik ôpêŋ vônô. ²⁵ Ma lahabi nena tem anêŋ avômalô neyala nena Wapômbêŋ hêv yani ek nêŋ thêlô bulubiŋ. Ma doŋtom mi. ²⁶ Haviyô hayaŋ ma Mose hi ma hayê anyô Isael ju ik i. Ma hadum ek nêŋ thai thêvô ek leŋiŋimbiŋ i ba hanaŋ, ‘Ai, mamu ŋê loyaŋ. Ma uik am eka?’

²⁷ “Ma doŋtom ôpatu ba habuliŋ yaŋ hathô Mose pôŋêŋ ba hanaŋ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak? ²⁸* Tem nungwik ya vônô êtôm wakbôk ba huik Ijip alaŋ vônô e?’ ²⁹* Mose halaŋô abô êŋ ma hasôv ba hi hamô Midian iniŋ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduŋ ju.

³⁰* “Sondabêŋ 40 hale ba hi ma aŋela te hayô ek Mose hêk loŋ thiliv habobo dum Sainai. Aŋela êŋ hamô atom atu ba hathaŋ hamô alokwaŋ yaônate kapô. ³¹ Mose hayê ma hasoŋ kambom. Ma hi habobo ek ênjê katô, êŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, ³² ‘Ya libumi iniŋ Wapômbêŋ, Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’ Êŋ ma Mose hakô kambom ba halowaliŋ ba miŋ hatôm ênjê ami.

³³ “Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, ‘Ômbi anêŋ vem bokŋgôp thô. Loŋ êntêk ba humiŋ ma loŋ mathêŋ. ³⁴ Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenaŋ avômalô. Ma lêk yahalaŋô iniŋ asêŋ ba êntêk ya-halêŋ ek yanêŋ thêlô vê. Aêŋ ba ôlêŋ ek yanêŋ o ba onduŋ Ijip esak loŋbô.’

³⁵* “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enaŋ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma doŋtom hathak aŋela atu ba Mose hayê hatôm atom ba hathaŋ hamô alokwaŋ thaŋaŋ, Wapômbêŋ da hatak yani ek imbitak iniŋ anyô bêŋ lôk nêŋ thêlô bulubiŋ. ³⁶* Mose hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavôŋiŋ hêk Ijip lôk ŋgwêk Thalaŋ ma loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40.

³⁷* “Êntêk ma Mose atu ba hanaŋ hadêŋ avômalô Isael nena, ‘Wapômbêŋ tem etak môleŋda te ba imbitak plopet. Ma tem enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êtôm êntêk ba lêk yahanay hadêŋ môleŋ.’ ³⁸* Yani êŋ intu hamô haviŋ bumalô takatu ba ethak doŋtom êmô loŋ thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma aŋela hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba hêv lôkmala ek nêŋ êndêŋ alalô.

³⁹ “Ma doŋtom bumalô thêlô êpôlik hathak anêŋ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlôŋiŋ liliŋ hale hi Ijip hathak loŋbô.

⁴⁰* “Ma enaŋ hadêŋ Alon nena, ‘Opesaŋ ŋgôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêŋ lêk hi doho ba yêlô athôŋ paliŋ.’ ⁴¹* Aêŋ ba intu epesaŋ bokmaŋkao map te anêŋ dahô ba êv da hadêŋ yani. Ma eŋgabôm nôŋ lôk eloyeŋ bêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ nôŋ atu ba epesaŋ hathak baheniŋ. ⁴² Ba intu Wapômbêŋ havôliŋ dôŋ hadêŋ thêlô ba hatak thêlô ek nêŋem yeŋ êndêŋ wak lo ayôŋ ma vuliŋ. Hatôm bôk eto hêk plopet iniŋ kapya nena,

“ ‘Sêbôk atu ba môleŋ Isael

ômô sondabêŋ 40 hamô loŋ thiliv,

osoŋ nena uik bokmaŋkao lôk boksip-sip ba ôêv hatôm da hadêŋ ya e? Milôk.

⁴³ Môleŋ bôk owa unim ŋgôk Molek anêŋ malak yeŋ

lôk ŋgôk Lepaŋ anêŋ vuliŋ dahô,

ma ŋgôk dahô takatu ba opesaŋ ek nôŋem yeŋ êndêŋ.

Aêŋ ba intu tem yanêŋ môleŋ vê ba unu Babilon vidôm doho.’ Amos 5:25-27

* 7:21: Kis 2:3-10

* 7:24: Kis 2:11-15

* 7:28: Kis 2:14

* 7:29: Kis 2:21-22; 18:3-4

* 7:30: Kis 3:1-10

* 7:35: Kis 2:14

* 7:36: Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33

* 7:37: Lo 18:15

* 7:38: Kis 19:3

* 7:40: Kis 32:1

* 7:41: Kis 32:2-6

⁴⁴ “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loŋ thiliv ma malak yeŋ hamô haviŋ thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yeŋ êŋ hatôm Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ Mose nena endav aêŋ, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. ⁴⁵ *Vêm ma Josua halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbêŋ haliti i ba i iniŋ pik. Ma iniŋ bumalô bôk êv malak yeŋ êŋ hadêŋ i ba ewa ba i pik lukmuk êŋ haviŋ i. Ma êmô pik êŋ aleba Devit habitak.

⁴⁶ *Wapômbêŋ lamavi hathak Devit. Ma Devit hateŋ mek ek endav malak yeŋ ek Jakop anêŋ Wapômbêŋ êmô. ⁴⁷ *Ma donŋtom nakaduŋ Solomon halav unyak êŋ.

⁴⁸ “Ma Wapômbêŋ Lôkmangin miŋ hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanaŋ:

⁴⁹ “Wapômbêŋ hanaŋ nena,

‘Leŋ ma yenaŋ balê atu ba yahayô hamô hatôm kin,
ma pik ma yenaŋ balê yaôna ek ya-hatak yaveŋkapô hayô hamiŋ.
Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?

Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

⁵⁰ Ek malê nena yada yahapesaŋ nômkama takêŋ sapêŋ. Avanôŋ e?”
Aisaia 66:1-2

⁵¹ * “Môlô nê lemimôndôŋ kôtôŋ. Môlô kapôlômim ma thektheŋ hatôm nê daluk. Wak nômbêŋ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Matherŋ anêŋ abô hatôm libumi tak-sêbôk. ⁵² *Môlônim libumi bôk idum kambom hadêŋ plopet sapêŋ! Ma plopet takatu ba bôk enaŋ nena Anyô Thêthônŋ atu tem êlêm ma ik i pôpônô haviŋ. Ma lêk môlô onaŋ ôpêŋda bêŋ haviŋ ba uik vônô. ⁵³ Môlô ma nê takatu ba bôk owa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ takatu ba aŋela êv, ma donŋtom miŋ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

⁵⁴ Thêlô elanô abô êŋ ma leŋiŋ-maniŋ kambom hadêŋ Stiven ma ethaŋ veŋiŋbôlêk lokwaŋ loŋ. ⁵⁵ *Ma donŋtom Lovak Matherŋ hadum ku lôklokwaŋ hamô Stiven kapô ba yani hayê leŋ lôklokwaŋ ma hayê Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmangin lôk Yisu hamiŋ Wapômbêŋ barŋ vianôŋ.

⁵⁶ *Êŋ ma hanaŋ nena, “Ôŋgô! Yahayê leŋ abyanaŋ ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu hamiŋ Wapômbêŋ barŋ vianôŋ.”

⁵⁷ Êŋ ma thêlô ibi leŋiŋôndôŋ siŋ ma elam kaêk lôklala bomaŋ ma elanviŋ ba i evalonŋ Stiven. ⁵⁸ Ma êvôn yani hale malak lôŋ viyaiŋ ma ik yani hathak valu. Nê takatu ba bôk enaŋ yani bêŋ, ibi iniŋ kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêŋ valuvi ek eyabiŋ. Ôpêŋ anêŋ athêŋ nena Sol.

⁵⁹ Ik Stiven hathak valu ma yani hateŋ mek nena, “Anyô Bêŋ Yisu, onja yadahôlôn.” ⁶⁰ *Ma yani hêv yak ba habi vadônŋ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêŋ, miŋ ombaloŋ iniŋ kambom êntêk viyaŋ loŋ ami.” Halam aêŋ ma hama.

8

¹⁻² Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma nê vi atu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ elav yani lôk kapôlônŋŋ malaiŋ kambom.

Sol habuliŋ avômalô êvhaviŋ

Hadêŋ wak êŋ ba hi ma êv malaiŋ lomalama hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Jelusalem. Êŋ ma êsôv mayaliv ba i hadêŋ loŋ bêŋ Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jelusalem denaŋ. ³ *Êŋ ma Sol hadum ek imbuliŋ avômalô êvhaviŋ. Yani hi lounyak lounyak ba havalonŋ anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladônŋ.

Pilip hi Samalia

⁴ Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi haveŋ loŋ nômbêŋ atu ba êyô. ⁵ Ma Pilip hi hayô malak bêŋ te anêŋ Samalia ba hanaŋ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. ⁶ Avômalô bêŋ anôŋ elanô Pilip anêŋ abô ba êyê lavônŋŋ lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elanô anêŋ abô takatu ba hanaŋ katô. ⁷ Ma Pilip hêv ngôk kambom bêŋ anôŋ vê hêk avômalô, ma ngôk takêŋ elan ba engaliak lôklokwaŋ ba ele yaŋi ba i. Ma hadum nê ivuviŋ lôk nê veŋiŋ kambom bêŋ anôŋ mavi hathak loŋbô. ⁸ Aêŋ ba avômalô malak bêŋ êŋ leŋiŋmavi bêŋ anôŋ.

Saimon anyô lôk ngôk soŋgoŋ

* 7:45: Jos 3:14-17 * 7:46: 2Sml 7:1-16 * 7:47: 1Kinj 6:1-38 * 7:51: Ais 63:10 * 7:52: Mat 23:31 * 7:55:

Sng 110:1 * 7:56: Kol 3:1 * 7:60: Luk 23:34 * 8:3: Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

⁹ Anyô te hamô malak bêñ êñ ba anêñ athên nena Saimon. Yani ma anyô lôk ngôk songon ba hadum anêñ aloyak hamô lon êñ sondabên bêñ anôn ba avômalô Samalia êyê ba eson kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athên.” ¹⁰ Ma avômalô lôk athên bêñ lôk athên yaô ethak ititin yani ba enan nena, “Yani intu ma Wapômbên anêñ lôklokwan atu ba elam nena Lôklokwan Bêñ.” ¹¹ Wak bêñ anôn ma yani hadum nôñ takên ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêñ aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlôn. ¹² Ma donjom Pilip hayô ba hanan Abô Mavi hathak Wapômbên anêñ lon lôk-linyak lôk Yisu Kilisi anêñ athên. Êñ ma anyô lo avi bêñ anôn êvhavin ba ithik nan. ¹³ Ma Saimon hêvhavin havin ba ithik yani halôk nan. Ma hasopa Pilip haven lon nômbên atu ba yani hi ek hayê lavônjin lôk nômbithi lomaloma takatu ba Pilip hadum. Êñ ma hason kambom.

¹⁴ Aposel anêñ Jerusalem elarjô nena avômalô Samalia lêk êvhavin Wapômbên anêñ abô. Êñ ma êv Pita lo Jon ba i hadên thêlô. ¹⁵⁻¹⁶ Thai êyô ma elarjô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhavin lo ithik nan hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athên, ma donjom min ewa Lovak Mather ami. Êñ ma thai eter mek ek thêlô neja Lovak Mather. ¹⁷ *Etak baher hayô hêk thêlô, ma Lovak Mather hayô hamô i.

¹⁸ Saimon hayê aposel ju atu etak bahenjin hayô hêk avômalô ma Lovak Mather hayô hamô i. Êñ ma hadum ek nêñ valuseler êndên thai ba hanan, ¹⁹ “Nônêm lôklokwan intu êndên ya imbin ek yahatak yabaher hayô hêk anyô te, ma ôpên tem enja Lovak Mather.”

²⁰ Ma Pita hanan nena, “Aisê? Hoson nena hatôm nêñ Wapômbên anêñ wapôm vuli e? O nêñ yak ba nu lon atum imbin anêñ valu!

²¹ O min hatôm undum Wapômbên anêñ ku êntêk imbin yêlô ami. Mi anôn! Kapôlôm min thêthôn hêk Wapômbên ma ami. ²² Aên ba onde kapôlôm lilin ma otak anêñ kambom êñ. Ma oter mek êndên Anyô Bêñ ek etak anêñ kapô esak anêñ kambom takatu ba havunji hêk kapôlôm. ²³ Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomaloma

ma kambom anêñ lôklokwan havalon o lon majan boman.”

²⁴ Ma Saimon hanan nena, “Noter mek êndên Anyô Bêñ esak ya ek malain takatu ba honan min êpôm ya ami.”

²⁵ Ma Pita lo Jon enan Anyô Bêñ anêñ abô bêñ lôk enan hathak nôñ takatu ba bôk êyê. Vên ma êvôi Jerusalem hathak lonbô ba enan Abô Mavi bêñ haven Samalia inin malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶ Ma Anyô Bêñ anêñ anela hanan hadên Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu lonjondê atu ba hatak Jerusalem ma hi Gasa, lon êñ ma lon thiliv.” ²⁷ Êñ ma Pilip haviyô ma hasopa lonjondê êñ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêñ atu ba hayabin Itiopia inin kwin Kandas anêñ valuseler. Ôpên bôk êvê thalôk vê ek indum anêñ ku. Ma hi Jerusalem ek hên yer hadên Wapômbên. ²⁸ Vên ma hale hi anêñ lon hathak lonbô. Ma hathak anêñ kalis ba hi ma hasam kapya atu ba plopet Aisaia bôk hato. ²⁹ Ma Lovak Mather hanan hadên Pilip, “Nu bidon ek kalis intu ma omben imbin.”

³⁰ Êñ ma Pilip halanvin ba hi habobo kalis ma halan ôpatu hasam plopet Aisaia anêñ kapya. Ma Pilip hanan hik lin, “Hoyala abô intu ba hosam anêñ ôdôn e?”

³¹ Ma ôpên hanan, “Tem yayala aisê? Anyôla min hamô ek enan anêñ ôdôn bêñ êndên ya ami.”

Êñ ma hanan nena Pilip esak anêñ kalis ba ni êmô imbin yani.

³² Ma Wapômbên anêñ abô atu ba ôpên hasam ma aêntêk, “Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakadun atu ba ekapin vuluk vê ba bônôn iyom,

lôk min halan ba hanan abô te ami.

³³ Thêlô êv mama bêñ hadên yani, ma min idum abô thêthôn hathak yani ami.

Thêlô ik yani vônô,

ba intu limi mi.”

Aisaia 53:7-8

³⁴ Ma anyô êñ hanan hik Pilip lin, “Plopet êñ hanan hathak yanida, mena anyô nan?”

³⁵ Êñ ma Pilip hanan Abô Mavi bêñ anôn hathak Yisu hadên ôpên, môn ma Aisaia

anêñ abô atu ba lêk hasam vên ma hanar Wapômbên anêñ abô vi haviñ.

³⁶⁻³⁷ *Thai even loñondê aleba êyô ñar te, ma ôpên hanar hadên Pilip, “Nôngô, ñar êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?”^{*} ³⁸ Êñ ma ôpên hanar ek nebalor kalis loñ. Ma thai lôk Pilip ibup ñar ma Pilip hathik yani. ³⁹ Etak ñar ma kethen oyar ma Anyô Bên anêñ Lovak Mather hawa Pilip vê. Ma ôpên miñ hayê Pilip hathak loñbô ami. Ma hi lôk lamavi. ⁴⁰ *Ma Pilip hasor kambom ek lêk habitak hayô Asotas. Êñ ma hi lomalak lomalak ba hanar Abô Mavi bên haverj aleba hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô liliñ

¹ *Ma Sol hanar abô lôklokwar denar nena tem imbuliñ lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bên Yisu vônô. Ma hi hadên anyô bên habôk da ² ek eto kapya êndên ñê bênbên takatu ba eyabiñ Israel iniñ unyak yer takatu hamô Damaskas. Kapya êñ hanar nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêñ loñondê, anyô mena avi, êñ ma embaloñ i ba enja ba êlêm Jerusalem êtôm ñê koladôn. ³ Êñ ma hatak Jerusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma kethen oyar ma deda bên te anêñ lerj hatôm damak hên ba habi hayô hêk yani. ⁴ Ma hên yak halôk pik ma halarj abô te dalam hadên yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliñ ya eka?”

⁵ Ma Sol hanar, “Anyô Bên, o opalê?”

Ma ôpên hanar, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliñ. ⁶ Umbiyô ba nu malak lôn kapô. Ma tem nenar êndên o esak nôm atu ba undum.”

⁷ Ma ñê takatu ba even haviñ Sol imiñ bônôn iyom. Thêlô elarj abô, ma donjom miñ êyê anyôla ami. ⁸ Êñ ma Sol haviyô ma donjom miñ hatôm êñjê tak ami. Ba intu evalor yani barj ma edadi ba i Damaskas. ⁹ Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miñ hayarj nôm lo hanum ñar ami.

¹⁰ Yisu anêñ anyô ku te hamô Damaskas ba anêñ athên nena Ananaias. Ma hayê wên

te atu ba Anyô Bên hanar hadên yani nena, “Ananaias!”

Ma yani hanar, “Anyô Bên, ya êntêk yahamô.”

¹¹ Ma Anyô Bên hanar hadên yani, “Umbiyô ba nu Judas anêñ unyak hêk loñondê atu anêñ athên nena Thêthôn. Ma onar injik liñ nena, ‘Sol anêñ Tasus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateñ mek. ¹² Ma hatulak ma hayê wên te nena anyô te anêñ athên nena Ananaias halêm hatak barj hayô hêk yani ek êñjê tak esak loñbô.”

¹³ Ma Ananaias hanar viyarj nena, “Anyô Bên, yahalarj abô bên anôn hathak ôpên. Yani hadum nôm kambom lomalama hadên anêm avômalô matherj anêñ Jerusalem. ¹⁴ Ma ñê bênbên êbôk da êv lôklokwar hadên yani ba halêm loñ êntêk ek embaloñ avômalô takatu ba êvhaviñ anêm athên.”

¹⁵ *Ma donjom Anyô Bên hanar hadên Ananaias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpên yôv ek imbitak yenar anyô ku ba enja yenar athên ba ni ek avômalô loñ buyarj lôk iniñ kiñ ma avômalô Israel imbiñ. ¹⁶ *Ma tem yangik malaiñ lomalama takatu ba tem êpôm yani esak yenar athên thô êndên yani.”

¹⁷ Êñ ma Ananaias hi unyak atu kapô ma hatak barj hayô hêk Sol ma hanar, “Aiyarj Sol, Anyô Bên Yisu atu ba hapôm o halôk loñondê hên ya ba yahalêm ek nôngô tak esak loñbô lôk Lovak Matherj êmbôlô kapôlôm siñ.” ¹⁸ Ma kethen oyarj ma nômla hatôm alim anêñ kalak hagililiñ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loñbô. Haviyô ma Ananaias hathik yani. ¹⁹ Vên ma hayarj nôm doho ma hawa lôklokwar hathak loñbô.

Sol hanar Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviñ Yisu anêñ ñê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. ²⁰ Vên ma hi Israel iniñ unyak yerj takatu ba hamô loñ êñ, ma hanar bên nena Yisu ma Wapômbên anêñ Nakadurj. ²¹ *Avômalô takatu ba elarj anêñ abô esor kambom ba enar, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliñ avômalô takatu ba êvhaviñ Yisu anêñ athên

* 8:36-37: Ap 10:47 * 8:36-37: ñê lôkauk vi enar nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denar. Abô êñ ma aêntêk: Êñ ma Pilip hanar, ‘Hôêvhaviñ avanôn hêk kapôlôm, êñ ma o hatôm.’ Ma yani hanar viyarj, ‘Yahêvhaviñ Yisu Kilisi Wapômbên anêñ Nakadurj.’ * 8:40: Ap 21:8 * 9:1: Ap 8:3 * 9:15: Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5 * 9:16: 2Ko 11:23-28 * 9:21: Ap 8:3 * 9:22: Ap 18:28

anêṅ Jerusalem e? Ma lêk halêm loṅ êntêk ek embalon thêlô êtôm ḡ koladôn ba enja ba ni ek ḡ bêngbêng êbôk da, aêṅ e?" ²²*Ma doṅtom Sol anêṅ lôklokwaṅ halumbak hi ba hi. Ma anêṅ abô hik thô hadêṅ avômalô Israêl takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô eson kambom ba miṅ hatôm nenar abôla ami.

²³Wak bêng anôn hale ba hi ma avômalô Israêl anêṅ loṅ êṅ ethak doṅtom ba ibutin abô ek nijik Sol vônô. ²⁴Ma doṅtom Sol halanô abô hathak inin auk êṅ. Wak lo bôlôvôn ma ḡ takên eyabin malak loṅ êṅ anêṅ badêṅ abôlêk ek nijik yani vônô. ²⁵*Ma doṅtom bôlôvôn te ma Sol anêṅ ḡ ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêng te kapô. Ma êlêlô halôk badêṅ anêṅ loṅ lovak te ba hi tamu badêṅ viyarṅ.

Sol hi Jerusalem

²⁶*Vêm ma Sol hi Jerusalem. Hayô ma lahavin êmô imbin avômalô êvhavin, ma doṅtom thêlô sapêṅ êkô ek yani lôk miṅ êvhavin nena yani ma Yisu anêṅ anyô ku te ami. ²⁷*Ma doṅtom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hanar abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêṅ halôk loṅondê ma Anyô Bêṅ hanar abô hadêṅ yani. Ma hanar nena Sol hamô Damaskas ma hanar abô lôklokwaṅ hathak Yisu anêṅ athêṅ ma miṅ hakô ami. Ma aposel êvhavin anêṅ abô. ²⁸Aêṅ ba Sol hamô haviṅ i. Ma hi ba halêm hamô Jerusalem kapô ma hanar abô bêng hathak Anyô Bêṅ anêṅ athêṅ ma kô mi. ²⁹Ma yani hi hanar abô haviṅ avômalô Israêl takatu ba ethak enar abô Glik. Ma hawa inin auk vose ek nêṅmimbin Yisu. Ma doṅtom thêlô leṅinmanin ba idum ek nijik yani vônô. ³⁰Ma abô êṅ hi hapôm ḡ êvhavin. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yerṅ te ek ni Tasus.

³¹Êṅ ma avômalô êvhavin anêṅ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miṅ anyôla hêv malain hadêṅ i ami. Ma thêlô ibitak lôklokwaṅ ma Lovak Matheṅ havatho thêlô kapôlônṅ loṅ. Thêlô êmô Anyô Bêṅ vibin ma êbô anêṅ athêṅ. Ma avômalô êvhavin ilumbak hi ba hi.

Pita hadum anyô havuvin te mavi

³²Pita hi haveṅ lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek êṅjê avômalô matheṅ anêṅ Lida. ³³Loṅ êṅ ma hapôm anyô te ba anêṅ athêṅ nena Ainias. Yani kupik bôk havuvin ma hêk bin iyom hatôm sondabêng bahenṅvi ba lahavulô. ³⁴Ma Pita hanar, "Ainias, Yisu Kilisi lêk hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm yêm." Ma ketheṅ oyarṅ ma haviyô. ³⁵Êṅ ma avômalô Lida lôk Salon sapêṅ êyê yani, ma ele i liliṅ ba esopa Anyô Bêṅ.

Pita hik avi ḡama te liṅ

³⁶Anêṅ Jopa ma avi êvhavin te ba anêṅ athêṅ nena Tabita, ma hathak abô Glik nena Dokas. Wak nômbêng intu ma yani hadum kobom mavi lomalama lôk hêv avômalô siv sa. ³⁷Pita hamô Lida denarṅ ma Dokas hapôm liṅ ba hama. Ma ithik anêṅ kupik ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku vuliṅ. ³⁸Jopa hamô habobo Lida ba intu avômalô êvhavin elanô nena Pita lêk hamô Lida, êṅ ma êv anyô ju ba i hadêṅ yani ma enar lôklokwaṅ nena, "Ôlêm ketheṅ!"

³⁹Êṅ ma Pita hi haviṅ thai ba êyô Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk daku vuliṅ. Avi tôp bêng anôn êmô unyak kapô êṅ ba elarṅ. Thêlô ekalabu Pita sin ma ewa inin kwêv thilibunṅ lôk sôp takatu ba Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêṅ i ma ik thô hadêṅ yani.

⁴⁰Ma Pita hanar ba avômalô sapêṅ ele yain ba i. Ma halek vadôn lêlô ma haterṅ mek. Vêm ma hik i liliṅ hadêṅ avi ḡama êṅ ma hanar, "Tabita, umbiyô." Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. ⁴¹Ma Pita havalonṅ barṅ ma hêv yani liṅ haviyô haminṅ. Ma halam avômalô matheṅ lôk avi tôp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak loṅbô.

⁴²Abô hathak nôṅ atu ba Pita hadum halanṅ haveṅ Jopa inin loṅ sapêṅ ba avômalô bêng anôn êvhavin Anyô Bêṅ Yisu. ⁴³Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviṅ Saimon, ôpatu ba hapesarṅ nômkama hathak alim kupik.

10

Konilias dalam Pita

¹Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêṅ athêṅ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te

* 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: 1Ko 9:1

ba hayabinj nê vovak ôdônj te hatôm 100 takatu ba êmô Lom ininj nê vovak kapô ba elam i nena Nê Vovak Itali. ² Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbênj anênj lahavinj. Ba yani lôk vênj lôk nali ethak êmô Wapômbênj vibinj. Yani hathak hêv valuselenj bênj anônj hadênj Israel ininj avômalô siv, ma wak nômbênj intu ma hathak haterj mek. ³ Wak te hatôm 3 kilok yarsinj ma hayê wênj te nena Wapômbênj anênj aŋela te halêm ma hanarj, “Konilias!”

⁴ Ma Konilias hatitinj aŋela êj lôklokwarj ba hakô kambom ma hanarj, “Anyô Bêj, aisé?”

Ma aŋela hanarj, “Anêm mek nômbênj atu ba hotej lôk wapôm takatu ba hôêv hadênj avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbênj ma. ⁵ Aênj ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anênj athênj nena Saimon, ma athênj yarj nena Pita ba nêlêm. ⁶ Ôpênj hamô haviinj anênj wase Saimon, ôpatu ba hapesarj nômkama hathak alim kupik. Anênj unyak hamô habobo ngwêk daŋ.”

⁷ Aŋela hanarj abô takênj yôv ma hi. Êj ma Konilias halam anênj anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbênj. Ôpênj ma Konilias anênj anyô hamô haviinj yani. ⁸ Ma Konilias hanarj abô takênj sapênj hadênj thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wênj te

⁹ Haviyô hayarj anênj wاكلêvônj binj ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bênj Jopa. Ma wakma êj iyom ma Pita hathak unyak vov atu ba kalônj ek eterj mek. ¹⁰ Ma hama kisi ba lahavinj enjarj nô. Ma doŋtom êpôpêk nô. Ma denarj ba ma hatulak ma hayê wênj te aêntêk. ¹¹ Lenj abyarj ma nômla hatôm sôp bênj te ba ibutinj anênj daŋ ayova loŋ ma êlêlô halôk ba halêm. ¹² Sôp êj kapô ma alim lomalomama hamô. Alim doho everj hathak verjij lo baherjij ma vi êyêyê hathak bôbônjij ma vi ma menak lenjêlvônj. ¹³ Ma abô te halêm hadênj yani nena, “Pita, umbiyô. Nunjgwik ba nonjgwarj.”

¹⁴ *Ma Pita hanarj, “Anyô Bêj, ya milôk. Nôm takênj ma balaburj hanarj nena lelaik ba minj bôk yahanj ami.”

¹⁵ *Ma abô êj hanarj hathak loŋbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbênj hadum ba habitak maburj ma minj onarj nena lelaik ami.”

¹⁶ Nôm êj habitak hatôm bôlônj lô ma kethej oyarj ma sôp lôk alim takênj hathak lenj hathak loŋbô ba hi.

¹⁷ Ma Pita lahabi wênj êj anênj ôdônj denarj ma nê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anênj unyak aleba êyô iminj unyak abôlêk. ¹⁸ Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

¹⁹ Ma Pita lahabi wênj atu denarj ma Lovak Matherj hanarj, “Ondaŋô, anyô lokwarjlo êbôlêm o everj. ²⁰ Ba intu nu tamu pik. Ma minj ôkô ek nu imbinj thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbinj i.”

²¹ Ma Pita haburj ma hanarj, “Ya ôpatu ba mólô ôbôlêm êj êntêk. Mólô ôlêm eka?”

²² Ma thêlô enarj, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom ininj anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthônj ba hathak hamô Wapômbênj vibinj. Ma avômalô Israel takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma aŋela matherj te hanarj hadênj yani ek endam o ba nu anênj unyak ek endanjo abô takatu ba tem onarj.” ²³ Pita halarjlo ininj abô ma hanarj ek ini nêmlô unyak kapô imbinj yani.

Pita hayô Konilias anênj unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviinj thêlô ma nê êvhavinj doho anênj Jopa i haviinj. ²⁴ Thêlô everj aleba êk loŋôndê, ma haviyô hayarj ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anênj avômalô lôk anênj nê mólô ba thêlô ethak doŋtom êmô anênj unyak kapô ba eyabinj Pita. ²⁵ Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadônj lêlô hamô valuvi ma habô yani. ²⁶ *Ma doŋtom Pita hanarj nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

²⁷ Ma Pita hanarj abô haviinj yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bênj anônj lêk ethak doŋtom ba êmô. ²⁸ Ma hanarj hadênj thêlô, “Mólô oyala nena Israel ininj balaburj hanarj lôklokwarj nena yêlô Israel minj hatôm namô imbinj avômalô loŋ buyarj ba nambitak nayô ininj unyak kapô ami. Ma doŋtom Wapômbênj hik thô hadênj ya nena minj hatôm yandam anyô te nena lelaik

* 10:14: Wkp 11:1-47; Ese 4:14

* 10:15: Mak 7:15,19

* 10:26: Ap 14:13-15; ALK 19:10

mena kambom ami. ²⁹ Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miñ yahanarj abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aênj ba hatôm onarj anêm auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêñ êndênj ya mena mi e?”

³⁰ Ma Konilias hanarj, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenañ unyak kapô ba yahateñ mek hadênj wakma êntêk hatôm 3 kilok yarsinj. Êñ ma anyô te hamiñ yamalerj ba anênj kwêv lôk sôp ma thapuk anênj oyarj. ³¹ Ma hanarj, ‘Konilias, Wapômbênj lêk hanarj anêm mek lôk wapôm takatu ba hôêv hadênj nê siv. ³² Aênj ba nêm abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviñ anênj wase Saimon ôpatu ba hapesarj nômkaama hathak alim kupik. Anênj unyak hamô habobo ngwêk danj.’ ³³ Aênj ba yahêv abô ketherj ek o, ma hudum nôm mavi ba lêk hôlêm yôv. Lêk yêlô sapênj athak donjom ba amô Wapômbênj ma ek nadanjô abô takatu ba Anyô Bêñ hanarj hadênj o ek onarj êndênj yêlô.”

Nê loj buyarj elanjô Abô Mavi

³⁴ * Êñ ma Pita hanarj abô hadênj thêlô nena, “Avanênj biñ, lêk yahayala nena Wapômbênj hadum kobom donjom hadênj avômalô lodôn lodôn. Ma miñ lamavi hathak ôdôn te iyom ami. ³⁵ Mi, yani lamavi hathak avômalô lodôn lodôn sapênj atu ba elovak yani vibinj ba idum nôm takatu ba thêthônj. ³⁶ Môlô oyala abô atu ba Wapômbênj hêv hadênj yêlô avômalô Israel. Abô êñ hanarj hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nêmo yôhok imbinj yani hathak Yisu Kilisi anênj ku. Yani ma avômalô sapênj iniñ Anyô Bêñ. ³⁷ * Ma môlô bôk oyala nôm-bênj atu ba habitak Israel iniñ loj yôv. Môñ ma habitak anênj Galili ba Jon anyô hathik ñarj hanarj ek avômalô nisik ñarj. ³⁸ * Lôk oyala nena Wapômbênj bôk hêv Lovak Mathenj lôk lôkliñyak bêñ hadênj Yisu anênj Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbênj hamô haviñ yani ba intu hadum avômalô takatu ba êmô Sadarj anênj lôklokwarj vibinj ibitak mavi hathak lojbô.

³⁹ “Ma yêlô aposel anarj hathak nôm takatu ba yêlô ayê yani hadum havenj

Jelusalem lôk Israel iniñ loj sapênj bêñ hadênj avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ ma donjom wak te lô ma Wapômbênj hik yani liñ hathak lojbô ek injik i thô êndênj avômalô. ⁴¹ * Avômalô sapênj miñ êyê yani ami. Mi, yêlô nê takatu ba bôk halam yôv ek nanarj nôm takêntêk bêñ intu arj lo anum haviñ yani hadênj waklavônj haviyô hathak lojbô. ⁴² * Ma yani hanarj hadênj yêlô ek yêlô nanarj anênj Abô Mavi bêñ êndênj avômalô lôk nanarj bêñ aêntêk, ‘Wapômbênj bôk hatak yani yôv ek endanjô avômalô lôkmala lôk ñama iniñ abô.’ ⁴³ * Plopet bô sapênj bôk enarj nena avômalô takatu ba êvhaviñ yani ma tem Wapômbênj nêm iniñ kambom vê esak anênj athênj.”

⁴⁴ * Pita hanarj abô êñ denarj ma Lovak Mathenj hayô hamô avômalô takatu ba elanjô anênj abô. ⁴⁵⁻⁴⁶ * Ma Israel iniñ nê êvhaviñ takatu ba iviñ Pita ba i, elanjô thêlô enarj abô masôm lôk êbô Wapômbênj anênj athênj. Ba intu esoj kambom ba enarj nena, “Wapômbênj hêv Lovak Mathenj hadênj avômalô loj buyarj hatôm alalô.”

Êñ ma Pita hanarj, ⁴⁷ “Thêlô ewa Lovak Mathenj hatôm alalô nê Israel. Ma opalê hatôm imiñ thêlô loj siñ ek nisik ñarj?” ⁴⁸ * Êñ ma hanarj nena, “Môlô nusik ñarj esak Yisu Kilisi anênj athênj.” Nê takênj ithik ñarj yôv ma enarj ek Pita êmô wak doho imbinj thêlô.

11

Pita hanarj hathak ku takatu ba hadum haviñ avômalô loj buyarj

¹ Aposel lôk avômalô êvhaviñ takatu ba êmô Judia elanjô nena avômalô loj buyarj lêk ewa Wapômbênj anênj abô haviñ. ² Vêm ma Pita havôhi Jelusalem hathak lojbô ma nê êvhaviñ takatu ba lôklokwarj ek nenjgothe kupik, etharj yani ³ * ba enarj, “Hu nê loj buyarj takatu ba miñ engothe kupik ami iniñ unyak ma hoarj nôm haviñ i eka?”

⁴ Êñ ma Pita hanarj hathak nômkaama takatu ba habitak ba hanarj nena, ⁵ * “Yahamô malak bêñ Jopa ba yahateñ mek hamô, êñ ma yahatulak ma yahayê wênj

* 10:34: Lo 10:17; Lom 2:11 * 10:37: Mat 4:12-17 * 10:38: Mat 3:16; Luk 4:17-21 * 10:41: Luk 24:42-43; Ap 1:8 * 10:42: Ap 17:31; 1Pi 4:5 * 10:43: Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 * 10:44: Ap 11:15; 15:8 * 10:45-46: Ap 2:4; 19:6 * 10:48: Ap 19:5 * 11:3: Ap 10:28; Gal 2:12 * 11:5: Ap 10:9-48

te aêntêk. Nômplate hatôm sôp bêñ te ba ibutin anêñ ðañ ayova loñ ma êlêlô anêñ leñ halôk ba halêm habup ek ya. ⁶Ma sôp êñ kapô ma yahayê alim pik lomaloma takatu ba everñ hathak venij lo bahenij ma alim kamur kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbônij ma menak leñlêvôn haviñ. ⁷Êñ ma yahalarô abô te dalam hadênj ya nena, ‘Pita, umbiyô, nungwik ba nongwan.’

⁸“Ma donjom yahanarj, ‘Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takênj ma balaburj hanarj nena lelaik ba miñ bôk yahan dokte ami.’

⁹“Êñ ma abô anêñ leñ hanarj hathak loñbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbênj hadum ba habitak maburj, ma miñ onarj nena lelaik ami.’ ¹⁰Abô êñ habitak hatôm bôlônj lô. Ma nôm takênj hathak leñ hathak loñbô ba hi.

¹¹“Êñ ma kethenj oyarj ma anyô lokwarlô êyô imij unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêñ te anêñ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. ¹²Ma Lovak Matherj hanarj hadênj ya, ‘Nu umbij thêlô ma miñ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyarj baherji ba lahavute anêñ Jopa atu ba bôk i haviñ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpên anêñ unyak kapô. ¹³Ma ôpên hanarj nena yani hayê añela hayô anêñ unyak kapô ba hanarj, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêñ athênj yarj nena Pita ba êlêm. ¹⁴*Yani tem enarj abô êndênj mólô. Ma hathak abô êñ ma Wapômbênj tem nêñ o lôk anêñ avômalô bulubinj.’

¹⁵*“Aênj ba yahadum ek yananj abô êndênj thêlô ma kethenj oyarj ma Lovak Matherj halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môn anôn ma hayô hamô alalô.

¹⁶*Êñ ma yalenjahi Anyô Bêñ anêñ abô atu ba bôk hanarj nena, ‘Jon hathik avômalô hathak ñarj, ma donjom Wapômbênj tem isik esak Lovak Matherj.’ ¹⁷Thêlô êvhaviñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviñ yani. Êñ ma Wapômbênj hêv anêñ Lovak Matherj hatôm wapôm hadênj thêlô hatôm bôk ba hêv hadênj alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yangêk Wapômbênj anêñ laharj loñ sinj?”

¹⁸*Thêlô elarj abô êñ ma bônônj ba êbô Wapômbênj anêñ athênj ba enarj, “Intu êñ, avômalô takatu ba ele kapôlônij liliñ ma Wapômbênj tem enja thêlô ba nêñ lôkmala êndênj i ma alalô Isael lôk nê loñ buyarj imbij.”

Avômalô êvhaviñ anêñ Antiok

¹⁹*Ma ik Stiven vônô ma êv malaiñ hadênj avômalô êvhaviñ vi haviñ. Ba intu nê êvhaviñ bêñ anôn anêñ Jerusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ngavithôm Saipulus ma vi i Antiok. Ma enarj Yisu anêñ Abô Mavi hadênj avômalô Isael takatu ba êmô loñ takênj iyom, ma nê loñ buyarj ma mi. ²⁰Ma donjom nê êvhaviñ doho anêñ Saipulus lo Sailini, i Antiok ma enarj Anyô Bêñ Yisu anêñ Abô Mavi hadênj avômalô Glik haviñ. ²¹Ma Anyô Bêñ anêñ lôklinyak hamô haviñ thêlô. Ba intu avômalô bêñ anôn êvhaviñ ba ik kapôlônij liliñ hadênj Anyô Bêñ.

²²*Êñ ma avômalô êvhaviñ anêñ Jerusalem elarj abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loñ êñ. ²³Ma hi hayô ma hayê Wapômbênj hêv anêñ wapôm hadênj thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapên inij auk liñ ek nesopa Anyô Bêñ ênjêk kapôlônij êtôm wak nômênj intu sapên. ²⁴Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviñ lôklinyak. Ma Lovak Matherj hadum ku lôklokwarj hamô yani kapô. Ma avômalô bêñ anôn anêñ loñ êñ êvhaviñ Anyô Bêñ.

²⁵*Vêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. ²⁶Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loñbô ba thai êmô hatôm sondabênj te haviñ avômalô êvhaviñ anêñ Antiok ma êdôn avômalô bêñ anôn hathak Wapômbênj anêñ abô. Antiok ma loñ môn anôn atu ba elam avômalô êvhaviñ nena Kilisi anêñ avômalô.

²⁷Banabas lo Sol êmô Antiok denarj ma plopet doho etak Jerusalem ba i tamu Antiok. ²⁸*Ma thêlô te, anêñ athênj nena Agabas, hamiñ ba hanarj hathak Lovak Matherj anêñ lôklokwarj nena bôm bêñ tem imbitak pik sapên. (Hadênj waklavônj Klodias hamô hatôm Lom inij kiñ ma abô êñ hik anôn.) ²⁹Aênj ba avômalô êvhaviñ evak

* 11:14: Ap 16:31 * 11:15: Ap 2:4 * 11:16: Ap 1:5
* 11:18: Ap 13:48; 14:27 * 11:19: Ap 8:1-4 * 11:22:
Ap 4:36 * 11:25: Ap 9:30 * 11:28: Ap 21:10

abô ek nênmê valuselen ni ek iviyar takatu ba êmô Judia ek nênmê thêlô sa. Nê êvhavîj tomtom êv valuselen hatôm atu ba thêlô êpôm. ³⁰*Thêlô isup yôv ma êv hadênj Ba-nabas lo Sol ek nênmê êndênj avaka takatu ba eyabîj avômalô êvhavîj anênj Jelusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôn

¹Waklavônj atu ba nônm takênj habitak ma Kirj Helot Aglipa havalonj avômalô êvhavîj doho ek nênm vovanj êndênj i imbiñ. ²Ma hanarj ba edabênj Jon anênj yarj Jems laselo kisi hathak biñ vovak ba hama. ³Ma hayê nena avômalô Israêl leñijmavi hathak nônm êñ, êñ ma evalonj Pita havîj. Yani hadum nônm êñ hadênj waklavônj Eyarj Polom Yis Mi. ⁴Havalonj Pita, êñ ma hadô hamô koladôn ma hatak yani halôk nê vovak ôdônj ayova baherij. Nê vovak ôdônj ayova êñ iniñ nê vovak hatôm ayova ayova eyabîj yani. Helot lahabi nena waklavônj Hale ba Hi anênj danj, ma tem enja Pita ende yaiñ ba imij avômalô malenij ek enarj yani bênj.

⁵Pita hamô koladôn ma avômalô êvhavîj eterj mek lôklokwarj ek Wapômbênj nênm yani sa.

⁶Ma bôlvônj te ma Pita hêk sôm hêk nê vovak lokwanju malêvônj. Ma ekak barj luvi hathak serj ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu baherij. Ma sôp bidonj vi eyabîj koladôn abôlêk. Helot bôk hanarj yôv nena biyamônj lôkbôk ma tem neja yani ende yaiñ ek indum abô. ⁷Ma ketherj oyarj ma deda bênj habi halôk koladôn kapô ma Anyô Bênj anênj aña te hayô. Ma hapetav Pita baya vi ma hik liñ ba hanarj, “Umbiyô ketherj!” Ma serj ju atu hêv yak hêk Pita barj.

⁸Êñ ma aña hanarj hadênj yani, “Umbuliv o sirj esak anêm sôp ma nungwik anêm bokngôp.” Ma Pita hadum aênj ma aña hanarj, “Nungwik anêm kwêv daim ba osopa ya.” ⁹Êñ ma Pita hasopa aña ba thai i, ma donjom hasonj nena yani hayê wênj ma miñ nônm avanônj ami. ¹⁰*Thai ele ba i ma êv nê eyabîj koladôn abôlêk lokwanju atu lilij ba ele ba i. Êñ ma thai i êyô badênj abôlêk atu ba epesarj hathak aerj, ma badênj abôlêk

ênj da hakyav ma thai ele yaiñ ba i malak bênj. Ma esopa lonjondê te ba i. Ma ketherj oyarj ma aña hatak Pita ba hi.

¹¹Yôv ma Pita anênj auk hathak ba hanarj, “Lêk yahayala avanônj nena Anyô Bênj hêv anênj aña ba halêm hawa ya vê hêk Helot barj lôk nômkama sapênj atu ba avômalô Israêl esonj nena tem nindum aênj esak ya.”

¹²Yani lahabi abô êñ yôv ma hi Jon talêbô Malia anênj unyak. Jon anênj athênj yarj nena Mak. Avômalô bênj anônj lêk ethak donjom ba eterj mek êmô. ¹³Ma Pita hapididij unyak abôlêk hamiñ viyaiñ ma avi ku te ba anênj athênj nena Loda, hi ek injik unyak abôlêk vê. ¹⁴Ma donjom halanj Pita laselo katô, êñ ma lamavi anônj ba halanjvîj hi unyak kapô hathak lonjô ma miñ hik unyak abôlêk vê ami. Ma hanarj hadênj thêlô, “Pita hamiñ unyak abôlêk!”

¹⁵Ma thêlô miñ êvhavîj yani ami ba enarj, “O avi molo.” Ma donjom yani lôklokwarj ba hanarj, “Mi anônj, yanida intu hamiñ.” Êñ ma enarj nena, “Betha Pita anênj aña la.”

¹⁶Ma donjom Pita hapididij unyak abôlêk hamiñ denarj. Êñ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba esonj kambom. ¹⁷Ma Pita hik thô hathak barj nena thêlô bônônj ma hanarj hathak nônm takatu ba Anyô Bênj hadum ba hawa yani vê hêk koladônj. Ma hanarj, “Nonarj abô êntêk êndênj Jems lôk nê êvhavîj vi imbiñ.” Ma hatak i ba hi buyarj.

¹⁸*Haviyô hayarj ma nê vovak takatu ba eyabîj koladôn êyê nena Pita miñ hamô ami. Êñ ma eboloba ba enarj mayaliv, “Pita hamô sê?” ¹⁹Ma Helot hêv nê vovak ba i ek nêmbôlêm Pita, ma donjom miñ êpôm ami. Êñ ma hanarj hik nê takatu ba eyabîj Pita hamô koladôn liñ lôklokwarj nena idum aisê? Ma donjom thêlô enarj nena injo. Êñ ma Helot hanarj ek nijik sapênj vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kirj Helot Aglipa hama

²⁰Ma Helot bôk lamanijj hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êñ ma thêlô evak abô ek ini nepesarj abô imbiñ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nônm halêm anênj kirj anênj lonj. Ba intu thêlô

enarj abô haviŋ Blastas ôpatu ba hayabiŋ Helot anêŋ unyak kapô ma yani halôk ek nêŋ thêlô sa. Êŋ ma hatak wakma te ek thêlô nepesarj abô imbiŋ kiŋ.

²¹ Ma wakma êŋ hayô ma Helot hik kiŋ iniŋ nômkama kékêlô ma hi hamô anêŋ loŋ kiŋ. Êŋ ma hanarj abô hadêŋ avômalô takêŋ. ²² Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miŋ anyô leŋselo ami. Mi, wapômbêŋ te laselo.” ²³ *Ma Helot halanjô iniŋ abô ba lamavi hathak i ma miŋ habam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ami. Ba intu ketheŋ oyarj ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela hik yani ba matinyak yaôŋena eyarj yani ba hama.

²⁴ *Malaiŋ lomalama hapôm avômalô êhvaviŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô halumbak ba halanjviŋ ba hi luvuluvu.

²⁵ *Ma Banabas lo Sol ik iniŋ ku atu ba êv hadêŋ thai daŋ siŋ halôk Jerusalem, ma ele i Antiok hathak loŋbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haviŋ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

¹ Êntêk ma plopet lôk nê êdônŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba êmô Antiok iniŋ athêŋ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêŋ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiŋ Helot Antipas yaôŋa ma everj haviŋ i. ² *Wak te ma thêlô ethak doŋtom ba evak balabuŋ nôŋ ek neteŋ mek ma êv yeŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Êŋ ma Lovak Matherj hanarj nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.” ³ *Êŋ ma thêlô evak balabuŋ ek netak nôŋ lôk neteŋ mek esak loŋbô. Vêŋ ma etak baherjŋ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Matherj hanarj.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saiplus

⁴ Ma Lovak Matherj hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeŋ te ba i ngavithôm Saiplus. ⁵ *Thai ethak malak Salamis ma enarj Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hamô Israel iniŋ unyak yeŋ takatu ba

êmô loŋ êŋ. Ma Jon Mak haveŋ haviŋ thai ek nêŋ thai sa.

⁶ Thai everj ngavithôm Saiplus anêŋ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loŋ êŋ ma thai êyê anyô Israel te atu ba hathak hadum ngôk songorj. Yani ma plopet abôyarj haviŋ. Ba anêŋ athêŋ nena Ba-Yisu. ⁷ Yani hathak hamô haviŋ Lom iniŋ anyô bêŋ atu ba hayabiŋ loŋ êŋ, ba anêŋ athêŋ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahaviŋ endanôŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm. ⁸ Ma doŋtom Ba-Yisu hadum ek esale thai iniŋ abô thô ma lahaviŋ injik Lom iniŋ anyô bêŋ anêŋ auk liliŋ ek miŋ nêŋimbiŋ thai iniŋ abô ami. (Ba-Yisu anêŋ athêŋ hathak abô Glik nena Elimas ma anêŋ ôdônŋ ma anyô lôk ngôk songorj.) ⁹ Êŋ ma Lovak Matherj hava Sol atu ba elam nena Pol kapô siŋ, ma hatitiŋ Elimas lôklokwarj ma hanarj nena, ¹⁰ “O ma Sadarj anêŋ nakaduŋ ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthônŋ! Kapôlôm hayô siŋ hathak abôyarj lôk kambom lomalama sapêŋ. Wak nômbêŋ intu ma hothavuthiŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô thêthônŋ ba habitak hatôm abôyarj.

¹¹ *Aêŋ ba ondanô! Anyô Bêŋ anêŋ barj tem epetav o êndêŋ êntêk. Ba malem tem pusip ba miŋ hatôm nôŋgô wak anêŋ deda ami ma tem ômô aêŋ dokte vêŋam.”

Ma ketheŋ oyarj ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momaniniŋ hava madaluk siŋ. Ma yani havalonj nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalonj yani barj ba endom yani ba ni. ¹² Anyô bêŋ Lom atu hayê nôŋ êŋ ma hasonj kambom hathak Anyô Bêŋ anêŋ abô atu ba thai enarj ma hêhvaviŋ.

Thai enarj Abô Mavi hamô Antiok anêŋ Pisidia

¹³ *Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yeŋ ba i Pega anêŋ plovinŋ Pampilia. Ma doŋtom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jerusalem hathak loŋbô. ¹⁴ Êŋ ma etak Pega ma i Antiok anêŋ Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Israel iniŋ unyak yeŋ ma êlôk êmô. ¹⁵ Esam abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô yôv, êŋ ma unyak yeŋ iniŋ nê bêŋ êv abô hadêŋ Pol thêlô ba enarj, “Aiyanj thêlô,

* 12:23: Dan 5:20 * 12:24: Ais 55:11 * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37 * 13:1: Niga anêŋ ôdônŋ nena nê kupik longavu. * 13:2: Ap 9:15 * 13:3: Ap 6:6 * 13:5: Ap 12:12; 15:39 * 13:11: Ap 9:8 * 13:13: Ap 15:38

unim abôla hamij ek nobatho avômalô inij kapôlônij loj, êj ma nonaj.”

¹⁶Ma Pol haviyô hamij ma hik thô hathak banj ba hanaj, “Môlô avômalô Israel lôk nê loj buyaj takatu ba ôêv yej hadêj Wapômbênj, nodañô ya! ¹⁷*Sêbôk ma Israel inij Wapômbênj halam alalôaniñ bumalô thêlô ba etak inij loj ba i êmô Ijip ma habi anêj wapôm sam hadêj i ba ibitak lôkmangij. Ma havej yam ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêj lôklokwanj bênj. ¹⁸*Ma êmô loj thiliv hatôm sondabênj 40 ba idum kambom lomalom, ma dojtom hayabij thêlô mavi. ¹⁹*Ma yani hêv avômalô Kenan ôdôj baherji ba lahavuju vê ma hêv inij pik hadêj avômalô Israel ba evaloj hatôm inij pik. ²⁰*Nôm takên bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabênj 40.

“Vêm ma Wapômbênj hatak nê doho ek neyabij avômalô Israel. Ma hatak tomtom da inij waklavôn neyabij endeba êyô plopet Samuel anêj waklavôn. ²¹*Vêm ma avômalô Israel enaj hik Wapômbênj lij ek nêmiñ kênj êndênj thêlô ma Wapômbênj hatak Sol ek imbitak kênj. Yani ma Kis nakaduñ ba habitak anêj Benjamin anêj ôdôj. Yani hayabij Israel hatôm sondabênj 40. ²²*Vêm ma Wapômbênj hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô inij kênj. Ma hanaj hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakaduñ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlônj. Yani tem indum nômkama sapênj êtôm yenaj yalenhavinj.’

²³* “Ma Devit anêj limi ma Wapômbênj hêv Yisu ôpatu ba nêmiñ Israel bulubij hatôm bôk ba habutij abô havij i. ²⁴*Yisu mij bôk hadum anêj ku ami denaj ma Jon hanaj ek avômalô Israel nede kapôlônij liliñ ba nisik naj. ²⁵*Jon anêj ku anêj daj lêk habobo ma hanaj, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma mij Mesia atu ba môlô oyabij ek nêmiñ môlô bulubij ami. Mi, yani tem emberj ya yam. Yani ma anyô lôk athênj ma ya ma yaônâlôk ba intu mij hatôm yakôm ba yapole anêj vakapô bokngôp anêj yak vê ami.’

²⁶“Aiyaj thêlô, môlô takatu ba Ablaham anêj limi lôk môlô takatu ba nê loj buyaj ba ômô Wapômbênj vibij, odañô. Abô takatu ba hathak bulubij, êj ma Wapômbênj hêv ek alalô sapênj. ²⁷Avômalô Jerusalem lôk inij nê bêngbênj mij eyala Yisu êj ami. Ba intu thêlô enaj ek nijik yani vônô, êj ma esopa plopet inij abô takatu ba esam hadêj Sabat sapênj ba abô takên intu hik anôj. ²⁸*Thêlô mij êpôm anêj kambom la ek nijik yani vônô ami, ma dojtom enaj hik Pailat lij ek injik yani vônô. ²⁹*Thêlô idum nômkama sapênj hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êj ma êv yani vê hêk alovalarajisij ma êdô yani hêk siô. ³⁰Ma dojtom Wapômbênj hik yani lij haviyô hêk naja hathak lojbô, ³¹*ma wak bênj anôj ma anêj avômalô takatu ba bôk everj havij yani anêj Galili ba i Jerusalem êyê yani. Ma nê takatu ba bôk êyê nômiñ takên intu lêk enaj bênj hadêj alalôaniñ avômalô.

³²⁻³³“Ma lêk yêlô anaj Abô Mavi êntêk bênj hadêj môlô nena Wapômbênj lêk hik Yisu lij hêk naja ba intu abô takatu ba Wapômbênj bôk havak havij bumalô thêlô ma lêk hik anôj hathak inij nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapya Yej anêj abô ju nena,

“ ‘O ma yenaj Okna,

lêk yahabitak anêmiñ Lemambô.’ Kapya Yej 2:7

³⁴“Wapômbênj hik yani lij hêk naja ba mij hatôm ema esak lojbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

“ ‘Yahanaj avanôj bij nena tem yanêmiñ mek mathênj mavi êndênj môlô êtôm bôk ba yahabutij ek yanêmiñ êndênj Devit.’ Aisaia 55:3

³⁵“Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyaj nena,

“ ‘Ma tem mij ôdô anêmiñ Anyô Mathênj anêj kupik ênjêk siô ba epalê ami.’ Kapya Yej 16:10

³⁶“Devit mij hatô abô êj hathak yanida ami. Mi, Wapômbênj halam yani ek indum anêj ku êtôm anêj waklavôn atu ba hamô lôkmala vêm ma hama. Ma elav yani havij limi ba anêj kupik hapalê. ³⁷Ma dojtom

* 13:17: Kis 1:7; 6:6; 12:51 * 13:18: Nam 14:34; Lo 1:31-32 * 13:19: Lo 7:1; Jos 14:1 * 13:20: Het 2:16; 1Sml 3:20 * 13:21: 1Sml 8:5,19; 10:20-24 * 13:22: 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20 * 13:23: 2Sml 7:12-16 * 13:24: Mat 3:1-2 * 13:25: Jon 1:20,27 * 13:28: Mat 27:22-23 * 13:29: Mat 27:59-60 * 13:31: Ap 1:3,8

ôpatu ba Wapômbên hik liŋ, miŋ kupik hapalê ami.

³⁸ “Aên ba aiyar thêlô, nodarjô katô. Lêk yêlô anarj hadênj mólô nena hathak Yisu ma Wapômbênj tem nê mólônim kambom vê.

³⁹ *Anyôla miŋ hatôm esopa Mose anênj abô balaburj lôkthô ek Wapômbênj endam yani nena anyô thêthônj ami. Mi anônj, ma dorjtom lêk avômalô takatu ba êvhavij Yisu, Wapômbênj hayê thêlô nena nê thêthônj ba miŋ lahabi iniŋ kambom hathak lorjô ami.

⁴⁰ Noyabij am ek abô takatu ba plopet bôk enarj miŋ injik anônj imiŋ mólô ami. Thêlô bôk enarj aêntêk,

⁴¹ “Mólô nê obi Wapômbênj liliŋ, nodarjô katô!

Tem yandum nômla bênj te imbitak ênjêk mólô malêvônj.

Ba anyôla hanarj nô m atu ba tem imbitak bênj hadênj mólô,

ma tem miŋ nônê mimbij ami.

Ba intu tem indum mólô nosorj kambom lôk yambuliŋ mólô ba noma.’”
Habakuk 1:5

⁴² Pol hanarj abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede yaiŋ ma avômalô enarj nena, “Sabat yarj endake ma mamu nonarj abô esak nô m takêntêk esak lorjô.” ⁴³ Sa anênj darj ma avômalô Israel lôk nê lorj buyarj takatu ba ibitak êyô Israel iniŋ êvhavij kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enarj abô doho havij hadênj thêlô ek injik thêlônij auk liŋ ek nesopa Wapômbênj anênj lahavij ba nimij lôklokwarj ek anênj wapôm embatho thêlô lorj.

⁴⁴ Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapênj êyô ek nedarjô Wapômbênj anênj abô takatu ba thai tem nenarj. ⁴⁵ Ma dorjtom nê bênjbênj Israel vi êyê avômalô nômbênj ên ba leŋjdarj ba enarj abôma hathak abô takatu ba Pol hanarj.

⁴⁶ *Ên ma Pol lo Banabas miŋ êkô ami ma enarj hadênj thêlô nena, “Wapômbênj hêv yai ba alêm ek nanarj anênj abô êndênj mólô nê Israel êmônj. Ma dorjtom mólô ôpôlik hathak abô ên. Mólô ôdô lôkmala atu ba tem nê môtôm wak nômbênj intu sapênj e? Aên ba yai lêk atak mólô ba a ek avômalô lorj buyarj. ⁴⁷ Hatôm atu ba Anyô Bênj hanarj hadênj yai nena,

“ ‘Yahatak o hatôm deda ek avômalô lorj buyarj

ek onarj Abô Mavi esak bulubij atu ba tem yanêm êndênj avômalô embenj pik bênj êntêk endeba êyô anênj darj.’”
Aisaia 49:6

⁴⁸ Avômalô lorj buyarj elarjô abô ên ba leŋj mavi ba enarj nena Anyô Bênj anênj abô ma mavi anônj. Ma avômalô takatu ba Wapômbênj bôk hatak i yôv ek nê môtô lôkmala êtôm wak nômbênj intu sapênj, lôkthô êvhavij.

⁴⁹ Ma Anyô Bênj anênj abô halilup havenj lorj ên sapênj. ⁵⁰ Ma dorjtom nê Israel doho i hadênj malak ên anênj nê bênjbênj lôk avi bênjbênj takatu ba ethak êmô Wapômbênj vibij ma ik iniŋ auk liŋ ek nimbuliŋ Pol lo Banabas. Ên ma thêlô evatho avômalô malak ên lorj ek nê nê môtô vovarj êndênj thai. Idum aênj vêm ma êv thai vê hêk iniŋ lorj ba i. ⁵¹ *Ên ma thai ik vorjgovarj vê hêk veŋjkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵² Ma dorjtom nê êvhavij anênj Antiok leŋj mavi anônj ba Lovak Matherj hava thêlô kapôlônij sij.

14

Pol lo Banabas êmô Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa iniŋ kobom ba i Israel iniŋ unyak yerj. Ma thai enarj abô mavi anônj ba intu avômalô Israel lôk nê lorj buyarj bênj anônj êvhavij. ² Ma dorjtom nê Israel takatu ba miŋ êvhavij ami ik avômalô lorj buyarj iniŋ kapôlônij liŋ ba idum thêlô leŋjmanij kambom hadênj avômalô êvhavij. ³ *Aên ba thai êmô lorj ên sawa daim ma enarj Anyô Bênj anênj abô bênj ma kô mi. Ma Anyô Bênj havatho thai lorj ek nindum lavônij lôk nômbithi lomalama. Hathak nô m ên ma hik thô hadênj avômalô nena anênj wapôm takatu ba hêv ek nê môtô bulubij ma avanônj bij. ⁴ Ên ma avômalô malak ên evak i vose hi ôdônj ju. Ôdônj yarj imiŋ havij avômalô Israel takatu ba miŋ êvhavij ami ma yarj imiŋ havij aposel. ⁵ *Vêm ma avômalô lorj buyarj lôk avômalô Israel takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbuliŋ thai ba

* 13:39: Lom 10:4

* 13:46: Ap 3:26; 18:6

* 13:51: Mat 10:14; Ap 18:6

* 14:3: Mak 16:20; Hib 2:4

* 14:5:

nitu thai vônô esak valu. ⁶Ma doŋtom thai elanŋ abô êŋ ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loŋ vi atu ba hêk habobo loŋ êŋ. ⁷Ma thai everŋ loŋ takêŋ ba enaŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô.

Pol lo Banabas êmô Listla

⁸Malak Listla ma anyô vavuvij te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miŋ bôk haveŋ dokte ami. ⁹Wak te ma Pol hanaŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô ma yani halaŋô anêŋ abô. Ma Pol hatitiŋ yani ma hayê nena anêŋ hêvhaviŋ hatôm indum yani mavi. ¹⁰Êŋ ma Pol halam nena, “Umbiyô umiŋ.” Ma ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ ba haveŋ.

¹¹*Ma avômalô takatu ba êmô loŋ êŋ êyê nôm atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniŋ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêŋ lokwanju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!” ¹²Thêlô iniŋ wapômbêŋ môtŋ ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniŋ wapômbêŋ atu ba hathak hanaŋ abô hamôtŋ. ¹³Wapômbêŋ Sus anêŋ malakba hamô malak bêtŋ viyaiŋ. Ma anêŋ anyô habôk da lôk avômalô sapêŋ leŋiŋhaviŋ nênem da êndêŋ thai. Aêŋ ba Sus anêŋ anyô habôk da hawa bokmaŋkao malô doho lôk alokwaŋ vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêtŋ anêŋ badêŋ abôlêk ek nênem da êndêŋ thai.

¹⁴Ma doŋtom aposel Banabas lo Pol elanŋ abô êŋ, ma ekakaviŋ iniŋ kwêv ma elarvij ba i imiŋ avômalô nômbêŋ atu malêvôtŋ ma elam, ¹⁵*“Avômalô Listla! Môlô udum aêŋ eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêm ek nanaŋ Abô Mavi êndêŋ môlô ek notak nôm oyaŋ takêntêk atu ba ôêv yerŋ hadêŋ i ma unu êndêŋ Wapômbêŋ lôkmala. Yani hapesaŋ pik lo leŋ ma ngwêk lôk nômkama sapêŋ atu ba hamô kapô. ¹⁶*Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêŋ ek nesopa thêlôda iniŋ auk. ¹⁷*Ma doŋtom hathak lavôŋiŋ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêŋ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôm ku kapô hik anôŋ. Ma hêv nôm bêtŋ anôŋ hadêŋ môlô lôk hadum ba môlô lemimmavi

anôŋ.” ¹⁸Thai enaŋ abô takêŋ, ma doŋtom avômalô nômbêŋ êŋ iniŋ auk ma mayaliv ba idum lôklokwaŋ ek nênem da êndêŋ thai.

¹⁹*Vêm ma nê Isael doho anêŋ Antiok lo Aikoniam êyô ma enaŋ abô bêtŋ anôŋ hadêŋ avômalô Listla aleba ik iniŋ auk liliŋ ba êyê Pol lo Banabas nena nê kambom. Êŋ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêtŋ viyaiŋ ba hi ba esoŋ nena lêk hama yôv. ²⁰Ma doŋtom nê êvhaviŋ êyô ba ekalabu yani siŋ, êŋ ma yani haviyô ma havôhi malak bêtŋ kapô hathak loŋbô. Haviyô hayaŋ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvôi Antiok anêŋ Silia

²¹Thai enaŋ Abô Mavi haveŋ malak bêtŋ Debi. Ma idum ba avômalô bêtŋ anôŋ ibitak nê êvhaviŋ. Vêm ma êvôi Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak loŋbô ²²*ek evatho nê êvhaviŋ iniŋ kapôlôŋiŋ loŋ lôk enaŋ nena nebalorŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma enaŋ haviŋ nena, “Alalô tem naja malaiŋ lomalama ek nasopa Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ loŋôndê.” ²³Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ. Êv mek hathak thêlô ma etak i halôk Anyô Bêtŋ atu ba thêlô êvhaviŋ baŋ. Vêm ma thêlô sapêŋ evak balabuŋ ek nôm ma eterŋ mek ek Anyô Bêtŋ embalorŋ thêlô loŋ.

²⁴Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk loŋôndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia. ²⁵Êŋ ma thai enaŋ Yisu anêŋ abô hadêŋ avômalô Pega anêŋ Pampilia. Vêm ma êlôk ba i Atalia.

²⁶*Ma anêŋ Atalia ma ethak yerŋ ba i Antiok anêŋ Silia, loŋ sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbêŋ nê anêŋ wapôm êndêŋ thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anêŋ daŋ. ²⁷*Êyô Antiok ma isup avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom ma enaŋ hathak nôm takatu ba Wapômbêŋ hêv thai sa ba idum bêtŋ. Lôk enaŋ nena, “Wapômbêŋ hakyav nê loŋ buyaŋ iniŋ unyak abôlêk êvhaviŋ vê ba vi dedaŋ lêk êvhaviŋ.” ²⁸Ma thai êmô loŋ êŋ sawa daim haviŋ avômalô êvhaviŋ.

* 14:11: Ap 28:6 * 14:15: Sng 146:6; Ap 10:26 * 14:16: Ap 17:30 * 14:17: Jer 5:24 * 14:19: Ap 17:13; 2Ko 11:25 * 14:22: Ap 15:32; 1Te 3:3 * 14:26: Ap 13:1-2 * 14:27: Ap 15:4,12

15

Sam habitak Jerusalem

¹ *Ma nê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôn avômalô êvhavîj ba ena nena, “Môlô miñ ongothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hanañ ami, êñ ma Wapômbênj tem miñ nê mômô bulubîj ami.” ² *Pol lo Banabas elañô inîj abô takatu ba ena nena miñ êlôk hathak inîj auk êñ ami. Ba intu thêlô êkôki bên anônj. Êñ ma nê êvhavîj elam Pol lo Banabas lôk nê êvhavîj doho ek ini Jerusalem ek nepesañ abô êñ imbiñ aposel lôk avaka vi. ³ Ba intu êv i ba i. Ma everj Pinisia lo Samalia malêvônj ba ena nena hadên avômalô êvhavîj anênj lomalak nenanena hathak nôm takatu ba Wapômbênj bôk hadum ba avômalô loñ buyañ ele kapôlônîj liliñ ba êvhavîj Wapômbênj. Ma avômalô êvhavîj takênj elañô abô êñ ma leñîjmavi anônj.

⁴ *Êyô Jerusalem ma avômalô êvhavîj lôk inîj avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas ena nena hathak nôm takatu ba Wapômbênj hêv thai sa ba idum bênj. ⁵ Êñ ma Palisi vi atu ba êvhavîj Yisu iviyô imiñ ma ena nena, “Avômalô loñ buyañ takatu ba êvhavîj, êñ ma nê Mose anênj abô balabun vibîj lôk neñgothe anyô inîj kupik vê. Ma êdô ma dô.”

⁶ Aênj ba aposel lôk avaka takatu ba êmô ethak donjom ek nekaksa esak abô êñ. ⁷ *Thêlô ena nena abô pôk bên anônj aleba Pita haviyô hamiñ ma hanañ, “Aiyañ thêlô, môlô oyala nena sêbôk ma Wapômbênj halam ya hêk môlô malêvônj ek yanañ Abô Mavi êndên avômalô loñ buyañ ek nedanjon ba nênenimbiñ. ⁸ *Wapômbênj hayala avômalô kapôlônîj. Ma hêv anênj Lovak Matherj hadên avômalô loñ buyañ hatôm hêv hadên alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbiñ. ⁹ Wapômbênj miñ hadum nômlate hadên alalô avômalô Israel ma hadum nômla yañ hadên thêlô ami. Mi, thêlô êvhavîj yani ba intu yani havôkwîj thêlô kapôlônîj. ¹⁰ *Ma alalô lôk bumalô thêlô miñ hatôm naja malaiñ takatu ba Mose anênj balabun hanañ ami. Ma aisê ka môlô udum ek nônenim malaiñ êndên avômalô loñ buyañ takatu ba êvhavîj? Môlô

udum aênj ek nômbi Wapômbênj la liñ e?

¹¹ *Ma donjom alalô êvhavîj nena Wapômbênj hêv alalô bulubîj hathak Anyô Bên Yisu anênj wapôm. Ma thêlô aênj iyom.”

¹² Pita hanañ yôv ma Pol lo Banabas iviyô ena nena abô ma lôkthô elañô ba bônônj iyom. Thai ena nena abô hathak lavônj lôk nômbithi lomalama takatu ba Wapômbênj hatak halôk thai bahenîj ba idum havenj avômalô loñ buyañ malêvônj.

¹³ *Thai ena nena yôv ma Jems hanañ, “Aiyañ thêlô, nodanjon yanañ abô. ¹⁴ Saimon lêk hanañ hadên alalô yôv nena Wapômbênj hik anênj lahavîj thô hathak hawa avômalô loñ buyañ vi ek nimbîtak êtôm anênj avômalô. ¹⁵ Ma plopet inîj abô bôk ena nena aênj iyom. Ba te bôk hato nena,

¹⁶ “Embenj yam ma tem yandaelêm, ma yapesañ Devit anênj loñ lôkînyak atu ba bôk hapu yôv ek imbitak lôklokwanj esak loñbô.

Ma loñ lôkînyak êñ anênj nômkama takatu ba bôk kambom, ma tem yapesañ lukmuk esak loñbô.

¹⁷ Ek avômalô takatu ba êmô denañ lôk avômalô loñ buyañ takatu ba bôk yahêv yanañ athênj hadênj i hatôm nêpôm Anyô Bênj.

Ya Anyô Bênj atu ba tem yandum nôm takêntêk, intu yahanañ aênj.

¹⁸ Ma nôm takênj intu bôk yahik thô hadênj yanañ avômalô.’ *Amos 9:11-12*

¹⁹ “Aênj ba yanañ auk ma aêntêk. Avômalô loñ buyañ takatu ba bôk ele kapôlônîj liliñ ba i hadênj Wapômbênj ma miñ nanêm malaiñ êndên i ami. ²⁰ *Mi, alalô nato kapyâ êndên thêlô ma nanañ ek miñ nejañ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadênj ngôk dahô ami, nôm êñ intu lelaik hêk Wapômbênj ma. Lôk netak sek waliñ, ma miñ nejañ alim takatu ba evak laselo siñ ba thalalenj hamô kapô siñ lôk ninum thalalenj ami. ²¹ Êñ ma hatôm. Ek malê nena sêbôk aleba lêk ma ena nena Mose anênj abô bênj havenj lomalak lomalak lôk esam hamô Israel inîj unyâk yên hadênj Sabat sapênj. Ba intu nê loñ buyañ hatôm neyala.”

Eto kapyâ hi ek nê êvhavîj anênj loñ buyañ

* 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1 * 15:4: Ap 14:27 * 15:7: Ap 10:1-43 * 15:8: Ap 10:44; 11:15 * 15:10: Mat 11:30; Gal 3:10 * 15:11: Gal 2:16; Ep 2:5-8 * 15:13: Gal 2:9 * 15:20: Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16

²² Êñ ma aposel lôk avaka ma avômalô êvhaviñ sapên ibutiñ abô nena nendam iniñ anyô doho ek ini Antiok imbiñ Pol lo Banabas. Ma elam iniñ anyô bêñ ju. Yar ma Judas, anên athên yar nena Balsabas, ma yar ma Silas. ²³ Ma eto kapyä te ba êv hadên thêlô. Kapyä êñ hanar aêntêk.

Yêlô avaka lôk aposel, môleñim môleñiyan, yêlô ato kapyä êntêk hadên môle avômalô loñ buyar takatu ba êvhaviñ ba ômô malak Antiok lôk plovins Silia lôk Silisia. Aiyar thêlô, waktêvôn mavi.

²⁴ Yêlô alaño yôv nena yêlôaniñ avômalô doho bôk êthôk ba ibuliñ môleñim auk ba êv malaiñ hadên môle hathak abô takatu ba enar. Yêlô miñ êv i ba êthôk ami. Mi, thêlôda êthôk. ²⁵ Ba intu yêlô alôk ek nanêm anyô doho ba nêsôk imbiñ Pol lo Banabas, thai atu ba yêlô leñinhaviñ bêñ anôn. ²⁶ Thai bôk etak iniñ lôkmala ek nindum Yisu Kilisi anên ku.

²⁷ Aên ba yêlô êv Judas lo Silas ek nepesar abô ek embatho kapyä êntêk loñ. ²⁸ *Yêlô lôk Lovak Matherj adô nanêm malaiñ êndên môle. Ba intu yêlô leñinhaviñ môle nosopa abô takêntêk iyom. ²⁹ Miñ ongwan nôk takatu ba anyô êv hatôm da hadên ngôk dahô ami. Lôk miñ nunum thalalen ami ma miñ ongwan alim takatu ba ekak leñselo siñ ba thalalen hamô kapô ami, lôk notak sek waliliñ. Môle udum aên, ma mavi.

Waktêvôn mavi môle lôkthô.

³⁰ Eto kapyä êñ yôv ma êv hadên thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhaviñ ethak doñtom ma êv kapyä êñ hadên thêlô. ³¹ Ma avômalô Antiok esam kapyä êñ, ma kapyä êñ havatho thêlô loñ ba thêlô leñinmavi anôn. ³² Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enar abô bêñ anôn ek evatho nê êvhaviñ loñ lôk idum thêlô nimbitak lôklokwan. ³³⁻³⁴ Êmô loñ êñ wak doho vêm ma avômalô êvhaviñ anên loñ êñ êv mek labali hadên thai ma êv thai ba êvôi hadên nê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.*

³⁵ Ma doñtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma

idum ku haviñ avômalô bêñ anôn ek enar lo êdôn avômalô hathak Anyô Bêñ anên abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶ Wak doho hale ba hi ma Pol hanar hadên Banabas, "Alai ana ek nagê avômalô êvhaviñ emben malak nenanena taksêbôk ba alai anar Anyô Bêñ anên abô hadên i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?" ³⁷ *Ma Banabas lahaviñ enja Jon atu ba elam nena Mak imbiñ thai, ³⁸ *ma doñtom Pol hanar nena, "Ôpên bôk hatak alai halôk plovins Pampilia ma miñ haviñ alai ba hadum ku ami. Ba intu dô." ³⁹ Thai êkôki mathalalen aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak haviñ yani ba thai ethak yer ba i ngavithôm Saipulus. ⁴⁰ Ma Pol hawa Silas haviñ yani. Êñ ma avômalô êvhaviñ anên Antiok êv mek ek Wapômbên anên wapôm êmô imbiñ thai. Vêm ma etak i ⁴¹ ba i plovins Silia lôk Silisia iniñ malak nenanena ba evatho avômalô êvhaviñ loñ.

16

Timoti hi haviñ Pol lo Silas

¹ *Pol hi hayô Debi lo Listla. Loñ êñ ma anyô hêvhaviñ te hamô ba anên athên nena Timoti. Talêbô ma avi Isael te atu ba hêvhaviñ. Ma lambô ma anyô Glik te. ² *Ma avômalô êvhaviñ anên Listla lo Aikoniam enar nena Timoti ma anyô mavi. ³ Aên ba Pol lahaviñ ôpên ni imbiñ yani. Ma doñtom lahabi nena avômalô Isael takatu ba êmô loñ êñ eyala nena Timoti anên lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek nengethe anên kupik vê. ⁴ *Ma thêlô ever ba i lomalak lomalak ma enar abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anên Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aên ba avômalô êvhaviñ ibitak lôklokwan hathak iniñ êvhaviñ ba wak nômbên intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wên hathak anyô Masedonia te

⁶ *Ma Lovak Matherj miñ halôk ek Pol thêlô ini nena Wapômbên anên abô emben plovins Esia ami. Ba intu i Plijia lo Gale-sia iniñ malak nenanena. ⁷ Ma êyô pik Misia

* 15:28: Mat 23:4 * 15:33-34: Nê lôkauk vi enar nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denar. Abô êñ ma aêntêk:

Ma doñtom Silas hik auk liliñ ba hamô Antiok ba miñ havôhi ami. * 15:37: Ap 12:12,25 * 15:38: Ap 13:13; Kol

4:10 * 16:1: Ap 14:6; 2Ti 1:5 * 16:2: Plp 2:19-22 * 16:4: Ap 15:23-29 * 16:6: Ap 18:23

anêṅ daṅ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma doṅtom Yisu anêṅ Lovak Matheṅ miṅ halôk ek ini loṅ êṅ ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia liliṅ ma i tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvôṅ ma Pol hatulak ma hayê wêṅ te nena anyô plovins Masedonia te hamij ma hapetenak nena, “ôlêm Masedonia ek nêṅ yêlô sa.” ¹⁰ Pol hayê wêṅ êṅ yôv ma yêlô apesaj i ketheṅ ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêṅ halam yêlô ek ana nanaj Abô Mavi êṅ bêṅ êndêṅ thêlô.

Lidia halaṅô Pol anêṅ abô ba hêvhaviṅ Yisu

¹¹ Vêṅ ma yêlô athak yeṅ te hêk Tloas ba a nôṅnôṅ hadêṅ ngavithôm Samotles ma wak yaṅ ma a Niapolis. ¹² Vêṅ ma yêlô a Pilipai. Malak êṅ ma Masedonia iniṅ malak bêṅ ma avômalô Lom takatu ba eyabiṅ pik takêṅ ethak êṅ loṅ êṅ. Ma yêlô amô wak doho hamô loṅ êṅ.

¹³ Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêṅ anêṅ badêṅ abôlêk ba a ṅaṅ te hêk viyaiṅ. Yêlô leṅiṅhabi nena loṅ eteṅ mek hêk habobo ṅaṅ êṅ la. Ma ṅaṅ êṅ ma yêlô ayê avi doho ethak doṅtom ba êṅ. Êṅ ma yêlô alôk amô haviṅ thêlô ma anaj abô hadêṅ i. ¹⁴ Ma avi Taiataila te halaṅô abô êṅ, ba anêṅ athêṅ nena Lidia. Avi êṅ hadum ku valu hathak sôp thalaleṅ ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yeṅ hadêṅ Wapômbêṅ. Anyô Bêṅ hik avi êṅ anêṅ kapô liliṅ ek halaṅô Pol anêṅ abô ba hêvhaviṅ. ¹⁵ Vêṅ ma yani lôk avômalô takatu ba êṅ anêṅ unyak sapêṅ ithik ṅaṅ. Êṅ ma yani hanaj hadêṅ yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhaviṅ Anyô Bêṅ, êṅ ma nôlêm nôṅ yenaṅ unyak.” Ma yani ṅaṅgasi yêlô aleba yêlô a anêṅ unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladôn

¹⁶ Wak te ma yêlô a loṅ neteṅ mek ma avi te atu ba anêṅ alaṅsi êṅ hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ṅgôk ba anêṅ ṅgôk hathak hêv yani sa ek hayala nôṅ takatu ba tem imbitak embeṅ yam ba hanaj bêṅ. Yani hathak havôv valu bêṅ hathak anêṅ ku êṅ ba hêv hadêṅ anêṅ alaṅsi. ¹⁷ *Yani ha-sopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlôṅ aêntêk, “Ijê êntêk êṅ ma Wapômbêṅ Leṅ Anôṅ Biṅ anêṅ ṅê ku. Ba lêk enaj hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêṅ

nêṅ môlô bulubiṅ.” ¹⁸ Wak bêṅ anêṅ ma yani hathak halam aêṅ aleba habuliṅ Pol kapô kambom anôṅ. Ba intu hik i liliṅ ma hanaj hadêṅ ṅgôk êṅ nena, “Hathak Yisu Kilisi anêṅ athêṅ ma yanaj êndêṅ o nena otak avi intu ba nu!” Ma ketheṅ oyaṅ ma ṅgôk êṅ hatak avi êṅ.

¹⁹ Ma avi êṅ anêṅ alaṅsi êyê nena iniṅ loṅôndê nêbôv valuselerṅ lêk mi, êṅ ma evaloṅ Pol lo Silas ba êvôv thai ba i malak lôṅ êṅ anêṅ loṅ ethak doṅtom halôk ek nimirṅ ṅê idum abô hathak maleṅiṅ. ²⁰⁻²¹ *Ewa thai ba êyô ek ṅê takatu ba idum abô hathak ba enaj, “Anyô ju êntêk ma ṅê Israel. Thai enaj ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêṅ êntêk leṅiṅ liṅ ba leṅiṅṅaṅa mayaliv.”

²² *Ma avômalô bêṅ anêṅ enaj abô lôk leṅiṅmaniṅ hathak thai haviṅ. Êṅ ma ṅê takatu ba idum abô hathak enaj ek nimbi iniṅ kwêv thô ma nebali thai esak yak waben. ²³ Evali thai kambom anôṅ vêṅ ma ibi thai halôk koladôn kapô. Ma enaj hadêṅ ôpatu ba hayabiṅ koladôn nena eyabiṅ thai dedaṅ mavi. ²⁴ Ôpêṅ halaṅô abô êṅ, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladôn kapô ali atu ba hêk vibin anôṅ ma eson veṅiṅ halôk alokwaṅ abyaj ba hadahaliṅ veṅiṅ loṅ.

²⁵ Ma bôlôvôṅ biṅ ma Pol lo Silas eteṅ mek ba êv yeṅ hadêṅ Wapômbêṅ, ma ṅê koladôn vi elajô. ²⁶ Ma ketheṅ oyaṅ ma duviaṅ bêṅ te hayô ba hayôkwir koladôn anêṅ landiṅ. Ma koladôn abôlêk sapêṅ hakyav ma seṅ takatu ba ibutiṅ thêlô veṅiṅ lo baheṅiṅ sapêṅ hêv yak. ²⁷ *Ma ôpatu ba hayabiṅ koladôn haviyô ma hayê koladôn anêṅ abôlêk sapêṅ lêk abyaj. Ma lahabi nena ṅê koladôn sapêṅ lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anêṅ biṅ vovak ek embatho yanida vônô esak. ²⁸ Ma doṅtom Pol halam lôklokwaṅ, “Miṅ ômbi o vônô ami! Yêlô sapêṅ êntêk amô!”

²⁹ Êṅ ma ôpêṅ halam ek neja atum êlêm ma halaṅviṅ ba hi koladôn kapô, ma hakô ba halowaliṅ ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleṅiṅ. ³⁰ *Vêṅ ma hawa thai ba hi yaiṅ

* 16:17: Mak 1:24

* 16:20-21: Mak 13:9

* 16:22: 2Ko 11:25; 1Te 2:2

* 16:27: Ap 12:18-19

* 16:30: Ap

ma hanarj, “Anyô bêñ luvi, yandum malê ek yanja bulubinj?”

³¹ Ma thai enarj viyarj, “Ônêmbimbiñ Anyô Bêñ Yisu ma tem Wapômbêñ nêñ o lôk anêñ avômalô bulubinj.” ³² Êñ ma thai enarj Anyô Bêñ anêñ abô hadêñ yani lôk avômalô takatu ba êmô anêñ unyak kapô. ³³ Bôlôvôn denarj ma yani hawa thai ba hi hathik inirj palê. Vêñ ma Pol lo Silas ithik ôpêñ lôk anêñ avômalô sapêñ. ³⁴ Ma yani hawa thai ba hi anêñ unyak ma hêñ nôm hadêñ thai. Yani lôk anêñ avômalô sapêñ leñijmavi anôn ek lêk êvhavij Wapômbêñ.

³⁵ Havijô hayarj lôkbôk ma ñê takatu ba idum abô hathak êv inirj sôp bidorj ba i hadêñ ôpatu ba hayabij koladôn ma enarj nena, “Ôtak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabij koladôn hi hanarj hadêñ Pol nena, “Ñê takatu ba idum abô hathak enarj nena mamu lôk Silas notak koladôn ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma doñtom Pol hanarj hadêñ sôp bidorj takêñ nena, “Yai ma ñê Israel ma Lom havij.* Ma doñtom ik yai oyarj ma miñ enarj yaianij kambom bêñ ami. Ma ibi yai halôk koladôn kapô. Ma Lom inirj balaburj hanarj nena miñ hatôm nindum aêñ êndêñ ñê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menarj ba ana e? Mi anôn! Thêlôda nêlêñ ma neja yai vê êñjêk koladôn.”

³⁸ Ma sôp bidorj ewa abô êñ ba i enarj hadêñ ñê takatu ba idum abô hathak. Ma elanjô nena thai ma ñê Lom havij, êñ ma thêlô êkô kambom. ³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêñ Pol lo Silas ma ewa thai ele yaiñ. Ma enarj nena, “Hatôm mamu notak loñ êntêk ba unu e?” ⁴⁰ Êñ ma thai etak koladôn ma ele yaiñ ma i Lidia anêñ unyak. Ma êyê avômalô êvhavij ma enarj abô doho ek embatho inirj kapôlônirj loñ. Vêñ ma etak i ba i.

17

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

¹ Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliñ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Israel inirj unyak yerj te hamô loñ êñ.

* 16:37: Abô êñ anêñ ôdôn hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanarj nena thai ma Israel citizen lôk Lom citizen havij. Lom inirj abô majarj te nena miñ hatôm nijik Lom inirj citizen te oyarj ami. Ba intu ñê bêñ idum abô hathak ibulij Lom inirj abô majarj. Nôñgô abô êñ vi hêk Aposel 22:25-29. * 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12

² Sabat te lô ma Pol hasopa anêñ kobom ba habitak hayô unyak yerj êñ kapô. Ma hadôn avômalô hathak Wapômbêñ anêñ kapyâ. ³ Ma hik thô nena kapyâ êñ ma hanarj nena Mesia tem enja vovarj ba ema ma imbiyô esak loñbô. Êñ ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahanarj hadêñ môlô, ôpêñ intu Mesia êñ.” ⁴ Ma avômalô Israel doho lôk avômalô Glik bêñ anôn atu ba êmô Wapômbêñ vibij lôk avi lôk athêñ bêñ doho elanjô ma êvhavij ba i ivirj Pol lo Silas.

⁵ Ma doñtom avômalô Israel leñijdarj ba ewa ñê kambom doho anêñ loñ ethak doñtom halôk ba isup avômalô bêñ anôn ethak doñtom ek nijik avômalô malak êñ inirj kapôlônirj liñ. Ma thêlô elanjvñ ba i Jeson anêñ unyak ek nêmbôlêñ Pol lo Silas ek nebalonj thai ba neja ende yaiñ ba ini nêñêñ êndêñ avômalô nômbêñ atu. ⁶ Ma doñtom miñ êpôm thai ami, êñ ma êvôn Jeson lôk ñê êvhavij doho ba ewa i hi hadêñ ñê bêñbêñ loñ êñ maleñij ma elam aêntêk, “Ñê êntêk êñ idum nôñ kambom haverj pik lôkthô aleba lêk êyô loñ êntêk. ⁷ * Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêñ unyak. Ñê takêñ êdô nêñô Lom inirj Kirj Sisa anêñ abô majarj vibij ba enarj nena, ‘Kirj yarj hamô ba anêñ athêñ nena Yisu.’” ⁸ Ñê bêñbêñ lôk avômalô nômbêñ atu elanjô abô êñ ma eson kambom ba kapôlônirj haliñ i kambom. ⁹ Yôñ ma malak êñ anêñ ñê bêñbêñ enarj hadêñ Jeson thêlô nena, “Nôñêñ valuselerj êñ injik thô nena tem miñ nundum kambom êñ esak loñbô ami. Ba ômô tinijñ, ma tem noja unim valu esak loñbô.” Êñ ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêñ anôn êvhavij Yisu

¹⁰ Bôlôvôn êñ iyom ma ñê êvhavij êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Israel inirj unyak yerj. ¹¹ Avômalô Belia inirj kobom ma mavi anôn ek avômalô Tesalonaika inirj. Thêlô elanjô Pol lo Silas inirj abô lôk kapôlônirj mavi ba wak nômbêñ intu ma êyê Wapômbêñ anêñ kapyâ ek nêgê nena inirj abô ma avanôn mena mi. ¹² Êñ ma avômalô Israel bêñ anôn êvhavij

ma avi Glik lôk athênj bênj doho lôk anyô Glik bênj anônj êvhavij aênj ijom.

¹³ Vêm ma avômalô Israel anênj Tesalon-aika elanjô nena Pol hananj Wapômbênj anênj abô hadênj avômalô Belia. Ênj ma thêlô i loj ênj ma elela inij auk ek thêlô lejinmanij.

¹⁴ Ketherj oyarj ma nê êvhavij anênj Belia êv Pol ba hi ngwêk darj, ma Silas lo Timoti ijom êmô Belia. ¹⁵ Ma nê takatu ba elom Pol ba i ma ivij yani ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadênj i ek nenanj êndênj Silas lo Timoti nena ini ketherj.

Pol hamô Atens

¹⁶ Pol hayabinj thai hamô Atens ma hayê nena nê lônj ênj inij ngôk dahô bênj anônj êmô ba kapô malainj kambom. ¹⁷ *Aênj ba yani hi avômalô Israel inij unyak yenj kapô ma hananj abô havij avômalô Israel lôk avômalô loj buyanj takatu ba êmô Wapômbênj vibij. Ma wak nômbênj intu ma yani hathak hi loj ethak dojtom halôk ek enanj abô imbinj avômalô takatu ba êmô loj ênj. ¹⁸ Ma nê lôkauk ôdônj ju êmô, yarj inij athênj nena Epikulian ma yarj ma Stoik. Thêlô elanjô Pol hananj Abô Mavi hathak Yisu lôk anênj haviyô hathak lojbô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enanj, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enanj malê?” Ma vi enanj, “Yani hananj hathak wapômbênj masôm doho.” ¹⁹ Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loj atu ba avômalô ethak dojtom ek enanj abô hathak auk lomaloma anênj ôdônj. Ma thêlô enanj, “Yêlô lejinjavij nayala auk lukmuk takatu ba honanj hadênj avômalô. ²⁰ Abô takatu ba honanj ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aênj ba yêlô lejinjavij nayala anênj ôdônj.” ²¹ Wak nômbênj intu ma avômalô Atens lôk avômalô loj buyanj takatu ba êmô Atens ethak dojtom ek nedanjô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenanj abô pôk esak. Ma minj idum nômla yarj havij ami. Ba intu lejinjavij nedanjô Pol anênj abô.

²²⁻²³ Ênj ma Pol haviyô haminj Aliopagas malejinj ma hananj, “Môlô nê Atens, lêk yahaverj môlônim loj ba yahayê nôm takatu ba môlô ôêv yenj hadênj. Ma yahapôm loj êbôk da te ba abô te hananj nena, ‘Loj êntêk ma wapômbênj te atu ba yêlô athônj palin

anênj loj êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôm lomaloma ek ôêv athênj bênj hadênj unim wapômbênj lomaloma. Ma wapômbênj atu ba môlô ôthônj palin ba ôêv yenj hathak, êntêk tem yananj bênj êndênj môlô.

²⁴ * “Wapômbênj atu ba hapesanj pik lôk anênj nômkama sapênj, ma yani ma pik lo lej inij alanj. Ma minj hamô unyak mathenj atu ba elav hathak bahenij ami. ²⁵ *Yanida hêv lovak kapôlônij lôk lôkmala ma nômkama sapênj hadênj avômalô lôkthô. Ma yani minj hêv yak hathak nômlate ek anyôla nêv yani sa ami, ma mi. ²⁶ Hathak anyô dojtom ijom ma yani habi avômalô lodônjlodônj sapênj vê ek nêmbô pik bênj êntêk sapênj. Yanida hatak inij waklavônj lôk inij loj takatu ba nêmbô. ²⁷ *Wapômbênj hadum nôm takênj ek avômalô sapênj nêgê ba nêmbôlêv yani atu ba êthônj. Ma dojtom minj hamô daim ek alalô tomtom ami.

²⁸ “Mi, hatôm anyô lôkauk te bôk hato nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vov ba awa lôkmala lôk averj ma lôkmala anênj ôdônj ma halêv anênj yani ijom.’ Ma unim nê lôkauk te bôk hato nena, ‘Alalô ma yani anênj nali.’

²⁹ * “Avanônj binj nena alalô ma Wapômbênj anênj nali ba intu minj mavi ek lejinjimbi nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesanj hathak gol lo seleva ma valu ami. Mi, dahô takênj ma anyô epesanj hathak bahenij lôk inij auk ijom. ³⁰ Sêbôk ma avômalô êthônj Wapômbênj palin ba intu yani minj hêv kambom ênj anênj viyanj hadênj i ami. Ma dojtom yani lêk hananj lôklokwanj hadênj avômalô pik sapênj nena nede kapôlônij lili. ³¹ *Yani bôk hatak waklavônj te yov ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku ênj thêthônj. Ôpênj bôk hama ma Wapômbênj hik linj hêk nãma ek injik thô nena yani tem endanjô avômalô sapênj inij abô.”

³² Thêlô elanjô Pol anênj abô hathak anyô haviyô hêk nãma, ênj ma vi ibi anênj abô ênj lili ma dojtom vi enanj, “Yêlô lejinjavij nadanjô anêv abô esak nôm êntêk esak lojbô.” ³³ Vêm ma Pol hatak thêlô ba hi.

³⁴ Thêlô doho êvhavij ba esopa yani. Thêlô

* 17:17: Ap 18:19 * 17:24: 1Kij 8:27; Ap 7:48 * 17:25: Sng 50:12; Ais 42:5 * 17:27: Sng 145:18; Jer 23:23

* 17:29: Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * 17:31: Sng 96:13

êṅ te ma Dionisius, yani ma Aliopagas iniṅ anyô te, lôk avi te ba anêṅ athêṅ nena Damalis, ma doho haviṅ.

18

Pol hi Kolin

¹ Vêṁ ma Pol hatak Atens ma hi Kolin.
² *Ma hapôm anyô Israel te ba anêṅ athêṅ nena Akwila. Yani anêṅ malak ôdônṅ ma plovins Pontus. Bôk lovêṅ Plisila êṁô malak Lom anêṅ Itali vêṁ ma Kiṅ Klodias hanaj ek avômalô Israel sapêṅ netak Lom ba ini. Aêṅ ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek êṅjê thai. ³ *Thai ethak idum ku epesaj unyak hathak alim kupik ek nêṅêṁ vuli. Ku êṅ ma Pol anêṅ ku hathak hadum ba intu hamô haviṅ thai ba hadum ku êṅ haviṅ. ⁴ Sabat sapêṅ ma Pol hi Israel iniṅ unyak yeṅ ma hanaj abô haviṅ thêlô ek injik avômalô Israel lôk Glik iniṅ auk lilîṅ ek nêṅêṁimbiṅ.

⁵ *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êlôk ba i Kolin, êṅ ma Pol hatak anêṅ ku epesaj sôp ma hanaj Wapômbêṅ anêṅ abô iyom. Ba hanaj bêṅ hadêṅ avômalô Israel nena, “Yisu ma Mesia atu.” ⁶ *Vêṁ ma thêlô êpôlik hathak Pol ma enaj abôma hathak yani. Êṅ ma yani hik vonḡovanṅ vê hêk anêṅ kwêṅ ek injik Wapômbêṅ anêṅ lamanij thô ma hanaj hadêṅ thêlô, “Malaiṅ atu ba tem êpôm môle, êṅ ma môleṁda unim kambom ma miṅ yenaṅ kambom ami. Ma lêk yahatak môle avômalô Israel ma yaha ek avômalô loṅ buyaṅ.”

⁷ Êṅ ma Pol hatak unyak yeṅ hêk ma hi hamô Titius Jastas anêṅ unyak. Ôpêṅ ma anyô loṅ buyaṅ atu ba hathak hêṅ yeṅ hadêṅ Wapômbêṅ ba anêṅ unyak hamô habobo unyak yeṅ atu. ⁸ Ma Klispus, anyô bêṅ atu ba hayabiṅ Israel iniṅ unyak yeṅ, lôk anêṅ avômalô takatu ba êṁô anêṅ unyak êṅhaviṅ Anyô Bêṅ. Ma avômalô Kolin bêṅ anônṅ elañṅ Pol anêṅ abô ba êṅhaviṅ ma ithik ṅaṅ.

⁹ Ma bôlôvônṅ te ma Pol hayê wêṅ ma Anyô Bêṅ hanaj hadêṅ yani nena, “Onaj abô takêṅ bêṅ ma miṅ ôkô ba o bônônṅ ami.

¹⁰ *Yahamô haviṅ o ba miṅ hatôm anyô late êyô ba imbuliṅ o ami. Mi, yenaṅ avômalô bêṅ anônṅ êṁô malak êntêk.” ¹¹ Aêṅ ba

Pol hamô Kolin ba hadônṅ avômalô hathak Wapômbêṅ anêṅ abô hatôm sondabêṅ te lôk ayônṅ bahenṅvi ba lahavute haviṅ.

¹² Waklavônṅ Galio hayabiṅ plovins Akaia, êṅ ma avômalô Israel anêṅ Kolin ethak doṅtom ba idum leṅiṅṅaṅa hathak Pol ba ewa yani ba i loṅ idum abô. ¹³ Êṅ ma thêlô enaj, “Ôpêntêk hadônṅ avômalô ek nêṅêṁ yeṅ êndêṅ Wapômbêṅ hathak loṅôndê yañda atu ba habuliṅ abô balabunṅ.”

¹⁴ Pol hadum ek enaj abô êṅ viyaṅ, êṅ ma Galio hanaj hadêṅ avômalô Israel takatu nena, “Môle avômalô Israel, môle ôyê nena ôpêntêk hadum nômlate ba habuliṅ Lom iniṅ abô majarṅ mena hadum kambom bêṅ te, êṅ ma mavi ek yandaṅṅ môleṁnim abô. ¹⁵ Ma doṅtom abô takatu ba môle onaj hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêṅ doho ma môle Israel da unim abô balabunṅ. Ba intu tem miṅ yandaṅṅ abô êṅ ami. Mi, môleṁda nopesaṅ abô êṅ.” ¹⁶ Ba intu hêṅ thêlô vê hêk loṅ idum abô. ¹⁷ Êṅ ma thêlô evalonṅ Israel iniṅ unyak yeṅ anêṅ anyô bêṅ te anêṅ athêṅ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loṅ atu ba idum abô viyaiṅ. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathônṅ paliṅ.

Pol havôhi Antiok

¹⁸ *Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêṁ ma hatak ṅê êṅhaviṅ ma hi tamu Senklia ek enja yeṅ ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila iviṅ yani ba i. Pol bôk havak abô haviṅ Wapômbêṅ hathak nômlate ba intu miṅ hakapiṅ wakadôk ṅauṅ ami aleba hayô Senklia. Êṅ ma abô êṅ anêṅ daṅ ba intu hakapiṅ wakadôk ṅauṅ vê. ¹⁹⁻²¹ Vêṁ ma ethak yeṅ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israel iniṅ unyak yeṅ ma hanaj abô haviṅ avômalô Israel. Ma thêlô enaj ek yani êṁô imbiṅ thêlô wak doho vêṁam, ma doṅtom yani miṅ halôk hathak iniṅ abô ami. Ba hathak yeṅ ma hanaj hadêṅ thêlô nena, “Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ ma tem yambôalêṁ êndêṅ môle esak loṅbô.” Êṅ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êṁô Epesus. ²² Ma yeṅ hi Sisalia ma Pol hatak yeṅ êṅ ma hathak ba hi Jelusalem ek êṅjê avômalô êṅhaviṅ anêṅ loṅ êṅ. Vêṁ ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

* 18:2: Lom 16:3 * 18:3: Ap 20:34 * 18:5: Ap 17:14-15 * 18:6: Ap 13:46,51; 20:26 * 18:10: Jos 1:9; Ais

41:10 * 18:18: Nam 6:18; Ap 21:24

²³ Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia iniñ malak nenanena ek embatho avômalô êvhavin kapôlôñiñ loñ.

Apolo hanaj abô hamô Epesus lo Kolin

²⁴ Ma anyô Israel te anêñ athên nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêñ malak ôdôn ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bêt ba hayala Wapômbêt anêñ abô dedaur mavi. ²⁵ Bôk êdôn yani hathak Anyô Bêt anêñ loñôndê ba intu kapô lôklokwar ek êdôn avômalô esak auk thêthôn êñ. Ma hanaj abô thêthôn hathak Yisu anêñ bôk lo loñ vi. Ma doñtom hayala ñaj atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. ²⁶ Yani hi avômalô Israel iniñ unyak yey ma hanaj abô hathak Yisu ma miñ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elañô anêñ abô ma elam yani ba hi iniñ unyak ma ewa Wapômbêt anêñ abô atu ba miñ hayala ami sa hadên yani.

²⁷ Vêm ma Apolo lahvini ni plovins Akaia, ma avômalô êvhavin anêñ Epesus evatho yani anêñ auk loñ ek indum aên. Ba eto kapyâ hadên avômalô êvhavin anêñ Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êñ ma hêv avômalô takatu ba êvhavin Wapômbêt hathak anêñ wapôm sa bêt anôn. ²⁸ *Yani hamin lôklokwar ba hanaj avômalô Israel iniñ abô viyay hêk avômalô sapên maleñ. Ma hawa Wapômbêt anêñ kapyâ sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêt bôk havak abô yôv ek nêñ êlêm.

19

Pol hi Epesus hathak loñbô

¹ *Apolo hamô Kolin denaj ma Pol hi haveñ plovins Galesia lo Plijia kapô ba haveñ aleba hayô Epesus. Loñ êñ ma hapôm avômalô êvhavin doho ² *ma hanaj hik thêlô liñ, “Bôk dêvhavin ba owa Lovak Mather e?”

Ma thêlô enaj, “Mi, yêlô miñ bôk alañ abô te hathak Lovak Mather ami.”

³ Êñ ma Pol hanaj, “Ñaj malê intu bôk môlô uthik?” Ma enaj, “Jon anêñ ñaj.”

⁴ *Ma Pol hanaj, “Jon bôk hathik avômalô hathak ñaj nede kapôlôñiñ liliñ ma hanaj

ek avômalô nêñmimbij ôpatu ba haveñ yani yam. Ôpên ma Yisu.” ⁵ Thêlô elañô abô êñ, ma ithik ñaj hathak Anyô Bêt Yisu anêñ athên. ⁶ *Ma Pol hatak bañ hayô hêk thêlô, êñ ma Lovak Mather hayô hamô thêlô ba enaj abô masôm lôk abô plopet. ⁷ Ñê takên ma hatôm laumiñ ba lahavuju la.

⁸ Êñ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôn lô. Ma hathak hi avômalô Israel iniñ unyak yey ma hanaj abô hathak Wapômbêt anêñ loñ lôkliñyak ek thêlô nêñmimbij ma miñ hakô ami. ⁹ Ma doñtom thêlô doho evalon kapôlôñiñ loñ ba miñ êvhavin ami ma enaj abôma hathak Anyô Bêt anêñ loñôndê bêt ek avômalô sapên nedañô. Aên ba Pol hatak thêlô ma hawa ñê êvhavin ba i Tailanus anêñ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêt intu ma thêlô enaj abô hamô loñ êñ. ¹⁰ Pol hadum aên hatôm sondabênju. Aên ba intu avômalô Israel lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elañô Anyô Bêt anêñ abô.

Skeva nali

¹¹ *Wapômbêt hêv lôklokwar hadên Pol ba hadum nômbithi yañda lomaloma. ¹² *Ba intu sôp seler lo sôp ñaj takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk liñ ba ibitak mavi ma ngôk etak i ba i.

¹³ Ma avômalô Israel doho idum ku nêñm ngôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êñ, ma elam Anyô Bêt Yisu anêñ athên hayô ñê lôk ngôk takên vôv ba enaj, “Hathak Yisu atu ba Pol hanaj abô hathak anêñ athên, yahanaj nena otak ôpêntêk ba nu.” ¹⁴ Ma Israel iniñ ñê bêt bêt êbôk da te anêñ athên nena Skeva namalô bahenji ba lahavuju idum aên haviñ. ¹⁵ Ma wak te ma ngôk hawê iniñ abô viyay ba hanaj, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?” ¹⁶ Êñ ma ôpatu ba ngôk havalon loñ hasôn kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomaj aleba thêlô sapên ewa thalalen ba êsôn leñvinpopam ele unyak viyay ba i.

¹⁷ *Ma avômalô Israel lo Glik anêñ Epesus elañô abô êñ, ma êkô kambom ba êv athên bêt hadên Anyô Bêt Yisu. ¹⁸ Ma avômalô êvhavin bêt anôn êlêm ma enaj iniñ kambom lomaloma bêt. ¹⁹ Thêlô vi êbôk siniñ ma vi idum aloyak, aên ba isup

* 18:28: Ap 9:22 * 19:1: 1Ko 3:6 * 19:2: Ap 8:16

Ap 14:3 * 19:12: Ap 5:15 * 19:17: Ap 5:11

* 19:4: Mat 3:11 * 19:6: Ap 8:17; 10:44,46 * 19:11:

iniñ kapy aloyak sapêñ hathak doñtom ma êbôk hathak atum hêk avômalô maleñij. Ekatuñ kapy takêñ ba anêñ vuli hatôm 50,000 seleva. ²⁰ Hathak kobom êñ ma Anyô Bêñ anêñ abô halanviñ ba hi mayaliv ma anêñ lôklokwañ halumbak bêñ.

²¹ *Nôm takêñ habitak vêm ma Pol lahavi ni Jerusalem ba halom hêk loñôndê yar atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanar, “Yaha Jerusalem vêm ma tem yana Lom imbiñ.” ²² Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku havin yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ngalakngalak bêñ habitak Epesus

²³ *Wak êñ ma avômalô ethan i hathak Yisu anêñ loñôndê ba ngalakngalak bêñ habitak. ²⁴ Anyô atu ba hadum ba nôm êñ habitak anêñ athên nena Demitlius. Ôpêñ ma anyô hapesar nômka hathak seleva. Ba hathak hapesar ngôkba avi Atemis anêñ malakba anêñ dahô ek avômalô nêndô êmô iniñ unyak kapô. Yani lôk anyô doho ethak êvôn valu bêñ hathak iniñ ku êñ. ²⁵ Wak te ma ôpêñ halam nê ku êñ sapêñ ethak doñtom ba hanar, “Aiyar thêlô, odayô. Môlô oyala nena alalô avôn valu bêñ hathak alalôaniñ ku êntêk. ²⁶ Ma doñtom lêk ôyê lo olanô abô hathak nôm atu ba Pol hadum. Ôpêñ hathak hanar nena ngôk takatu ba anyô epesar hathak bahenij, êñ ma miñ wapômbên anôn ami. Yani hanar aên ba avômalô bêñ anôn êvhavin anêñ abô ba etak alalôaniñ ngôkba Atemis. Yani hadum aên hamô Epesus ma bidon oyay ma tem anêñ abô êñ endanviñ ember plovins Esia sapêñ. ²⁷ Nôm êñ tem indum ba avômalô nêgê alalôaniñ ku êtôm nôm kambom. Lôk nêgê ngôk lôk athên bêñ ngôkba avi Atemis anêñ malakba êtôm nôm oyay. Ma ngôk avi êñ atu ba avômalô plovins Esia lôk avômalô pik bêñ êntêk sapêñ ethak êv yer hathak, yanida anêñ athên tem nêm yak.”

²⁸ Thêlô elanj abô êñ ma leñijmanij kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Atemis anêñ Epesus ma ngôkba lôk-mangij anôn!” ²⁹ *Bidon oyay ma ngalakngalak bêñ êñ haven Epesus sapêñ. Ma avômalô evalon Gaius lo Alistakas, thai

ma nê Masedonia ju atu ba ethak ever havin Pol, ma elanjviñ hathak doñtom ba i iniñ loñ evalon sa bêñbên halôk. ³⁰ Ma Pol lahaviñ ni loñ êñ kapô ek enar abô êndên avômalô nômbên êñ, ma doñtom nê êvhavin imij yani loñ sij. ³¹ Ma nê bêñbên doho anêñ plovins Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anêñ nê môlô ba êv abô hadên Pol ba enar nena, “Miñ ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nômbên atu ba êmô loñ êñ kapô iniñ auk hêv yak ba elam kaêk loma-loma. Ma bêñ anôn miñ eyala iniñ ethak doñtom êñ anêñ ôdôn ami. ³³ Ma avômalô Israel isisun iniñ anyô te anêñ athên nena Aleksanda ek ni imij avômalô nômbên atu maleñij ek enar abô esak malaiñ êñ. Êñ ma Aleksanda hêv ban hathak leñ ek avômalô bônôn ek enar abô. ³⁴ Ma doñtom avômalô nômbên êñ êyê nena yani ma anyô Israel te, êñ ma thêlô êvôlô venijbôlêk hathak doñtom ba elam lôklala nena, “Atemis anêñ Epesus ma ngôkba lôkmangij anôn!” Elam aên halôk ba halôk hatôm wakma lokwanju.

³⁵ Vêm ma Epesus iniñ anyô bêñ hapesar kapy hanar ek avômalô lôkthô bônôn. Êñ ma hanar, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapêñ eyala nena Epesus ma malak bêñ atu ba hayabin ngôkba lôkmangij Atemis anêñ malakba lôk anêñ valu matheñ atu ba hêv yak halôk leñ ba habup. ³⁶ Auk êñ ma hêk yain ba avômalô pik sapêñ eyala. Ba intu môlô bônôn ma noyabin am ek miñ nundum nômlate mayaliv ami. ³⁷ Môlô ovalon anyô ju êntêk ba owa ba ôlêm, ma doñtom miñ enar abôma hathak alalôaniñ ngôkba avi mena ewa malakba anêñ nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniñ unyak nedañ abô lôk anêñ nê bêñbên nindum abô esak i intu êmô. Aên ba Demitlius lôk nê takatu ba epesar nômka hathak seleva iniñ malaiñ la hêk, êñ ma neja ba ini ek nê idum abô hathak. ³⁹ Aên ba abô yar hamin denar, êñ ma wakovôn atu nê idum abô hathak ethak doñtom, ma nê êndên i. ⁴⁰ Noyabin am mavi. Nê bêñ Lom idum abô ek alalô hathak nôm ngalakngalak takatu ba lêk habitak, êñ ma tem alalô abô mi ek malê nena nôm ngalakngalak êñ anêñ ôdôn mi.” ⁴¹ Yani hanar abô êñ yôn ma hêv

* 19:21: Ap 23:11; Lom 1:13 * 19:23: 2Ko 1:8 * 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

avômalô ba i iniñ loñ mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

¹Ngalakngalak bêtj êñ lêk yôv, ma Pol halam avômalô êvhavij ethak doñtom. Ma hanarj abô doho ek embatho thêlô loñ. Vêm ma hanarj waklêvôn hadêtj i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ²Yani haverj loñ êñ anêtj lomalak nenanena ma hanarj abô bêtj anôtj ek embatho i loñ aleba hayô Glis. ³Êñ ma hamô loñ êñ ayôn lô. Ma hadum ek enja yerj ba ni Sília, ma doñtom halanô nena avômalô Israel ibutij abô nena hathak yerj ma thêlô nesak imbij ek nijik yani vônô. Aêtj ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak loñbô. ⁴Êntêk ma nê takatu ba ethak everj havij Pol iniñ athêtj: Sopata anêtj Belia, yani ma Pailas anêtj nakaduñ, ma Alistakas lo Sekandas anêtj Tesalonaika, ma Gaius anêtj Debi, ma Tikikus lo Tlopinas anêtj plovins Esia, ma Timoti. ⁵Nê takêntêk êmônj ba i eyabij yêlô êmô Tloas. ⁶Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israel iniñ waklavôn Eyarj Polom Yis Mi hale ba hi. Êñ ma yêlô atak Pilipai ma athak yerj ba averj hatôm wak baherji ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas lij

⁷⁻⁹Sonda te anêtj wak mônj ma yêlô lôk nê êvhavij athak doñtom ek nangarj Anyô Bêtj anêtj polom matherj. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vulij ma avômalô êtôm atum lam bêtj anôtj ba êthôkwêñ haverj. Pol lahabi etak thêlô êndênj lôkbôk ba intu hanarj abô daim aleba bôlôvôn bij. Ma anyô muk te anêtj athêtj nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halanô Pol anêtj abô aleba ma hayarj ma hêk sôm. Êñ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doñtom lêk hama yôv. ¹⁰Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêñ ma havalorj yani ma hanarj, “Môlô mij noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹Vêm ma Pol thêlô êvôi unyak vulij hathak loñbô ma eyarj Anyô Bêtj anêtj polom matherj. Êñ ma Pol hanarj abô bêtj anôtj hathak loñbô aleba hayarj wak bêtj ma hi. ¹²Ma anyô muk

atu ba Pol hik lij anêtj avômalô ewa yani ba i unyak lôk leñijmavi anôtj.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³Pol lahavij emberj pik ba ni Asos ma hanarj ek yêlô nasak yerj ba ana napôm yani êndôk loñ êñ. ¹⁴Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yerj ba a Mitilini. ¹⁵Ma haviyô hayarj ma atak Mitilini ma yêlô a ngavithôm Kios ma doñtom mij athak lij ami. Ma hayarj hathak loñbô ma yêlô a ayô apôm ngavithôm Samos. Ma hayarj te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶Pol lahavij êñjê waklavôn Pentikos êndôk Jerusalem ba intu lahavij ni ketherj. Aêtj ba hadô ni Epesus ek malê nena hi loñ êñ ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanarj waklêvôn hadêtj nê bêtjbêtj anêtj Epesus

¹⁷*Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêtj Epesus nena avômalô êvhavij iniñ avaka sapêñ ini êndênj yani. ¹⁸*Thêlô êyô ma yani hanarj, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia mônj anôtj ma yahamô havij môlô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹Avômalô Israel ethak êv malaiñ lomalama hadêtj ya lôk ibutij abô ek nimbuj ya lôbôlônj. Ma doñtom yahatauvij ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêtj anêtj ku lôk yamalerj thôk. ²⁰Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv môlô sa, êñ ma yahanarj abô takên bêtj lôk yalenjvidorj iyom. Ma yahadônj môlô hamô loñ yaiñ lôk haverj môlônim unyak nenanena havij. ²¹Ma yahanarj abô doñtom êntêk hadêtj avômalô Israel lôk avômalô loñ buyarj nena nede kapôlônij liliñ êndênj Wapômbêtj ba nêñemimbij alalôaniñ Anyô Bêtj Yisu.

²²“Ma lêk Lovak Matherj hakak ya ek yana Jerusalem. Ma mij yahayala nena malê intu tem êpôm ya anêtj loñ êñ ami. ²³*Nôm doñtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêtj atu ba yahayô ma Lovak Matherj hanarj hadêtj ya nena, “Tem malaiñ lomalama êpôm o lôk ômô koladônj.” ²⁴*Ma mij yalenj hik ya hathak nôm takên ami. Lôk mij yahayê yalenjvinkupik hatôm nômbêtj ek ya ami. Mí, yenañ auk bêtj ma yamij lôklokwanj ba yandum ku takatu ba Anyô Bêtj Yisu hêv hadêtj ya endeba êyô anêtj

* 20:17: Ap 18:21 * 20:18: Ap 18:19–19:41 * 20:23: Ap 9:16; 21:11 * 20:24: Ap 21:13; 2Ti 4:7

daŋ am. Ku êŋ ma aêntêk: yanaŋ Abô Mavi bêt esak Anyô Bêt anêt wapôm.

²⁵ “Ma môlô takatu ba bôk yahamô haviŋ ba yahanan abô hathak Wapômbêt anêt loŋ lôkliŋyak, ondaŋô. Lêk yahayala nena môlô te tem miŋ ênjê yamaleŋ esak loŋbô ami. ²⁶ Aêt ba yahanan bêt hadêt môlô nena anyôla hadô Wapômbêt anêt abô ba hapôm malaiŋ, êŋ ma miŋ yenaŋ kambom ami. ²⁷ Ek malê nena yahanan Wapômbêt anêt loŋôndê sapêt bêt hadêt môlô ma miŋ yahakô ami. ²⁸ *Noyabiŋ am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Matheŋ hêv hadêt môlô ek noyabiŋ i. Ma noyabiŋ Wapômbêt anêt avômalô êvhaviŋ takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anêt thalaleŋ. ²⁹ *Yahayala nena yahatak môlô ba yaha, êŋ ma kêdôŋwaga abôyaŋ tem nêlêm êtôm avuŋ yatap ek nimbuliŋ boksipsip. ³⁰ Ma môlôda doho tem nonaŋ abôyaŋ ba nunduviŋ abô avanôŋ ek nôbôv nê êvhaviŋ vi ek nesopa i. ³¹ *Aêt ba noyabiŋ am ma lemmimibi nena hatôm sondabêt lô anêt wak lo bôlôvôŋ ma yahanan abô hadêt môlô lôk yamaleŋ thôk ek yambatho môlô loŋ.

³² “Ma lêk yahatak môlô halôk Wapômbêt baŋ lôk anêt abô hathak anêt wapôm. Abô êŋ ma hatôm embatho môlô loŋ ba nêŋ loŋ ênjêk malak leŋ ek môlô imbiŋ nê matheŋ takatu ba bôk êmô yôv. ³³ *Ma miŋ yamaleŋkilik hathak anyôla anêt seleva lo gol ma sôp ami. ³⁴ *Ma môlôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabaheŋ ek yahêv yada sa lôk nê takatu ba idum ku iviŋ ya. ³⁵ Ku takatu ba yahadum hik thô hadêt môlô nena mavi ek alalô nandum ku bêt ek nanêŋ avômalô siv sa. Ma lemmimibi abô takatu ba Anyô Bêt Yisu bôk hanaŋ nena, ‘Anyô yaŋ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma doŋtom hôêv nômlate ek nêŋ anyô yaŋ sa, êŋ ma tem lemmavi anôŋ.’”

³⁶ Pol hanaŋ abô takêt yôv, ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek haviŋ thêlô. ³⁷ Ma thêlô sapêt evalorŋ yani ba iliŋu ma elar bêt hathak yani. ³⁸ Êŋ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yeŋ. Thêlô leŋiŋmalaiŋ

kambom hathak abô takatu ba bôk hanaŋ nena tem miŋ nêgê yani ma esak loŋbô ami.

21

Pol hi Jerusalem

¹ Yêlô atak thêlô lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ, ma yeŋ hatak ngwêk daŋ anêt Miletus ba hi nôŋnôŋ hadêt ngavithôm Kos. Haviyô hayaŋ ma yêlô ayô ngavithôm Lodes vêm ma a Patala. ² Ma yêlô atak yeŋ êŋ ma apôm yeŋ yaŋ atu ba tem ni Pinisia, êŋ ma yêlô athak yeŋ êŋ ba a. ³ Ma yêlô a aleba ayê ngavithôm Saipulus hamô vituvulu baherŋvi keŋ ma yêlô alom baherŋvi anôŋ aleba ayô Taia hêk plovins Silia. Loŋ êŋ ma yeŋ hadum ek etak anêt nômkama êndôk biŋ. ⁴ *Êŋ ma yêlô apôm nê êvhaviŋ anêt loŋ êŋ ba amô haviŋ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Matheŋ ma thêlô enaŋ lôklokwaŋ hadêt Pol nena miŋ ni Jerusalem ami. ⁵ Ma doŋtom sonda daluk êŋ anêt daŋ, ma yêlô a ek nasak yeŋ esak loŋbô. Ma nê êvhaviŋ lôk vêtŋi lôk nali elom yêlô ibup ngwêk daŋ. Ma ngwêk daŋ ma yêlô alek veŋiŋ lêlô ma aterŋ mek. ⁶ Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yeŋ ba a ma thêlô êvôi iniŋ loŋ hathak loŋbô.

⁷ Ma yeŋ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêt Tolemes ma yêlô a ek nagê nê êvhaviŋ ba namô imbiŋ thêlô êtôm wak te. ⁸ *Haviyô hayaŋ ma yêlô athak yeŋ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêt unyak. Yani ma anyô hanaŋ Anyô Bêt anêt abô bêt. Bôk etak nê baherŋvi ba lahavuju ek nêŋêŋ aposel sa ba Pilip ma nê êŋ te. ⁹ Yani anêt nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enaŋ abô hatôm plopet.

¹⁰ *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêt athêt nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. ¹¹ *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa Pol anêt bokngôp ba hakak yanida baŋ lo va loŋ hathak ma hanaŋ, “Lovak Matheŋ hanaŋ nena, ‘Avômalô Israel anêt Jerusalem tem nekak bokngôp êntêk anêt alaŋ aêt iyom ba nêŋêŋ yani êndôk avômalô loŋ buyaŋ baherŋiŋ.’”

¹² Yêlô alaŋ abô êŋ, ma yêlô lôk avômalô loŋ êŋ alaŋ ba anaŋ hadêt Pol nena miŋ

* 20:28: 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * 20:29: Mat 7:15; Jon 10:12

* 20:31: 1Te 2:11 * 20:33: 1Ko 9:11-12 * 20:34:

Ap 18:3; 1Te 2:9 * 21:4: Ap 20:23 * 21:8: Ap 6:5; 8:40

* 21:10: Ap 11:28 * 21:11: Ap 20:23; 21:33

* 21:13: Ap 20:24

ni Jerusalem ami. ¹³ *Êñ ma Pol hanarj nena, “Môlô olañ ba ômô yabiñdaluk lu eka? Ya lêk yahapesarj ya yôv ek yamô koladôñ mena ik ya vônô halôk Jerusalem hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athên la. Êñ ma hatôm.” ¹⁴ Yêlô ayê nena yani miñ hatôm endanô yêlôaniñ abô ami ba intu yêlô atak auk êñ ma anarj, “Anyô Bêñ anêñ lahaviñ injik anôn.”

Pol hayô Jerusalem

¹⁵ Vêm ma yêlô apesarj i ek ana Jerusalem. ¹⁶ Ma nê êvhaviñ doho anêñ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêñ unyak ek namô. Yani ma anyô Saipulus te atu ba bôk hêvhaviñ môñ anôn.

¹⁷ Yêlô ayô Jerusalem ma nê êvhaviñ ewa yêlô thô lôk leñijnmavi anôn. ¹⁸ Haviyô hayarj ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhaviñ iniñ avaka sapênj êmô haviñ. ¹⁹ *Ma Pol hakam thêlô ma hanarj hathak nôm takatu ba Wapômbênj hadum hathak yani hêk avômalô loj buyarj malêvônj.

²⁰ *Thêlô elanj abô êñ, ma êbô Wapômbênj. Ba enarj hadênj Pol, “Aiyarj, ondanô. Avômalô Israel lubuñlubuñ bôk êvhaviñ Yisu yôv ba thêlô lôklokwarj ek nesopa Mose anêñ balabuñ. ²¹ Ma thêlô bôk elanj yôv nena hôdôn avômalô Israel takatu ba êmô nê loj buyarj malêvônj nena netak Mose anêñ balabuñ lôk miñ nengothe nali iniñ kupik vê ami lôk miñ nebalorj yêlôaniñ kobom ami. ²² Tem nedarj nena lêk hôlêm ba alalô nandum malê? ²³ *Osopa yêlôaniñ auk êntêk. Yêlôaniñ anyô ayova êmô ba bôk ibutiñ abô haviñ Wapômbênj ek nindum nômlate ek nimbatak mathernj. ²⁴ Onja nê takêntêk ba nu unyak mathernj ma umbiñ thêlô esak lojônndê atu ba esopa ek indum thêlô nimbatak mabuñ ênjêk Wapômbênj ma. Ma nê valû ek thêlô nêñêm êtôm iniñ da vêm ma nengulu leñijnkadôk ñaurj sapênj vê. Undum aênj ma tem avômalô sapênj neyala nena abô takatu ba elanj ma abôyanj. Ma oda hôwê balabuñ vibinj haviñ. ²⁵ *Ma hathak avômalô loj buyarj takatu ba êvhaviñ, yêlô bôk ato kapya hadênj thêlô yôv ek nenan abô takatu ba alalô bôk abutiñ nena thêlô miñ nejarj alim takatu ba êv

hatôm da hadênj ngôk dahô ami, lôk miñ ninum thalalenj ami, ma miñ nejarj alim takatu ba ekak leñselo siñ ami, ma netak sek waliliñ.”

²⁶ *Haviyô hayarj ma Pol lôk nê ayova atu i unyak mathernj ba esopa lojônndê atu ba indum thêlô nimbatak mabuñ ênjêk Wapômbênj ma. Vêm ma hi unyak mathernj kapô ma hanarj hadênj nê êbôk da nena wak baheñvi ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniñ waklavônj nêñmô mabuñ anêñ ñarj ba intu tem nêlêm esak lojbô ek nêmbôk thêlôda tomtom iniñ da.

Evalorj Pol

²⁷ Wak baheñvi ba lahavuju atu habobo anêñ ñarj ma avômalô Israel anêñ plovins Esia êyê Pol hamiñ unyak mathernj. Êñ ma ibi avômalô nômbênj atu leñijn ba evalorj Pol. ²⁸ Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô nê Israel, nôñêm yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanarj abô kambom hathak alalô lôk abô balabuñ ma unyak mathernj êntêk haveñ lomalak nenanena ba hadôn avômalô sapênj hathak auk êñ. Ma nômla yarj haviñ aêntêk. Yani halom nê loj buyarj doho ba ibitak êyô unyak mathernj êntêk kapô ba idum loj mathernj habitak lelaik.” ²⁹ *Thêlô enarj aênj ek malê nena bôk êyê Tlopimas anêñ Epe-sus hamô Jerusalem haviñ Pol ba esorj nena bôk Pol halom yani ba hi unyak mathernj kapô.

³⁰ Êñ ma avômalô Jerusalem sapênj leñijnñarj kambom ba elarvinj ethak donjom ma evalorj Pol ba êvôn hale unyak mathernj viyaiñ ba hi. Ma kethernj oyarj ma ik unyak mathernj anêñ badênj abôlêk siñ ek miñ ini kapô esak lojbô ami. ³¹ Thêlô idum ek nijik yani vônô haveñ denarj, ma abô halarvinj hi hayô Lom iniñ anyô vovak laik môñ nena avômalô Jerusalem sapênj idum pôk lili bên anôn. ³² Êñ ma yani hawa nê vovak lôk nê vovak laik doho ba elarvinj ba i hadênj avômalô nômbênj atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môñ lôk anêñ nê vovak êlêm, êñ ma etak Pol ba miñ ik yani hathak lojbô ami. ³³ Anyô vovak laik môñ hayô ma havalorj Pol ma hanarj hadênj nê vovak nena nekarj Pol loj esak señ ju. Ma hanarj

* 21:19: Ap 15:12 * 21:20: Ap 15:1,5 * 21:23: Nam 6:1-20; Ap 18:18 * 21:25: Ap 15:29 * 21:26: 1Ko

9:20 * 21:29: Ap 20:4

hik avômalô liŋ nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

³⁴Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yan. Pôk lili bêt habitak ba anyô vovak laik mông miŋ hatôm êpôm malaiŋ êŋ anêŋ ôdôn ami. Ba intu hanaŋ hadêŋ nê vovak ek neja Pol imbitak êyô iniŋ loŋ êmô. ³⁵Thêlô ewa Pol êyô loŋ êŋ anêŋ alêlê ma avômalô leŋiŋŋaja kambom ek nijik yani vônô ba intu nê vovak êv Pol liŋ hathak leŋ ek miŋ hatôm nijik yani ami. ³⁶*Ma avômalô nômbên atu ba evenj yam elam mathalaler nena, “Uŋgwik yani vônô! Uŋgwik yani vônô!”

³⁷Ma nê vovak ebobo iniŋ loŋ êmô, êŋ ma Pol hanaŋ hathak abô Glik hadêŋ anyô vovak laik mông nena, “Hatôm yanaŋ abô te êndêŋ o e?” Ma anyô vovak laik mông hasoŋ ba hanaŋ, “Hoyala abô Glik, e? ³⁸*Yahasor nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêŋ Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loŋ thiliv la.”

³⁹Ma Pol hanaŋ, “Mi. Ya anyô Israel te ba yenaŋ loŋ ma Tasus hêk plovins Silisia. Yenaŋ loŋ ma loŋ lôk athên. Hatôm yanaŋ abô dokte êndêŋ avômalô takêntêk e?”

⁴⁰Ma anyô vovak laik mông halôk, ma Pol hamiŋ alêlê ma hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôn. Thêlô bônôn, êŋ ma Pol hanaŋ abô hadêŋ thêlô hathak abô Hiblu.

22

¹Ba hanaŋ nena, “Aiyar thêlô lo wakamik thêlô, nodarjô. Tem yanaŋ nôm êŋ bêt êndêŋ mólô.” ²Ma elanjô Pol hanaŋ abô hathak abô Hiblu, êŋ ma thêlô imiŋ tinj.

Êŋ ma Pol hanaŋ, ³* “Ya anyô Israel. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêŋ plovins Silisia, ma doŋtom yahalumbak bêt hamô loŋ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôn ya dedauŋ mavi hathak bumalô iniŋ balabuŋ. Ma ya bôk lôklokwaŋ bomaŋ ek yasopa Wapômbên hatôm mólô êntêk lêk udum.

⁴*Bôk yahêv vovaŋ hadêŋ nê takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋôndê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôn lôk yahanan ek nijik thêlô vônô. ⁵Anyô bêt habôk da lôk Israel iniŋ nê bêt bêt eyala nôm takêntêk. Thêlô eto kapyta te hadêŋ iniŋ iviyaŋ anêŋ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum

thô êndêŋ thêlô. Ku êŋ ma yambaloŋ nê takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋôndê ba yanja i ba yalêm Jelusalem ek nênm vovaŋ êndêŋ i.

⁶“Yaha ek yandum ku êŋ ba hatôm waklêvôn biŋ ma yahabobo Damaskas. Ma kethen oyaŋ ma deda bêt te anêŋ leŋ habi hayô hêk ya. ⁷Ma yahêv yak halôk pik ma yahalaŋô abô te hanaŋ hadêŋ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubuliŋ ya?’

⁸“Ma yahanan viyaŋ, ‘Anyô Bêt, o ma opalê?’

“Ma hanaŋ nena, ‘Ya Yisu anêŋ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovaŋ hadêŋ.’ ⁹Nê takatu ba iviŋ ya êyê deda êŋ, ma doŋtom miŋ elanjô ôpatu anêŋ abô atu ba hanaŋ hadêŋ ya ami.

¹⁰“Ma yahanan, ‘Anyô Bêt, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêt hanaŋ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enaŋ êndêŋ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’ ¹¹Deda bêt êŋ habi yamaleŋ siŋ ba miŋ hatôm yanjê loŋ ami. Aên ba nê takatu iviŋ ya evaloŋ yabahen ba edadi ya hi Damaskas.

¹²“Ma anyô te anêŋ athên nena Ananiaas hamô loŋ êŋ ba halêm ek ênjê ya. Yani hathak hasopa abô balabuŋ dedauŋ mavi, ma avômalô Israel takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. ¹³Yani hamiŋ habobo ya ma hanaŋ, ‘Aiyar Sol, nôngô tak esak loŋbôl’ Ma kethen oyaŋ ma yahayê yani.

¹⁴“Ma hanaŋ, ‘Bumalô thêlô iniŋ Wapôm-bêt hatak o ek oyala anêŋ lahaviŋ lôk nôngô anêŋ Anyô Thêthôn Yisu lôk ondarjô laselo. ¹⁵Tem umbitak êtôm anêŋ anyô onan anêŋ abô bêt êndêŋ avômalô sapêŋ esak nôm takatu ba hôyê lo holaŋô. ¹⁶Lêk aisê, hoyabiŋ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ŋaŋ lôk ondam anêŋ athên ek êm-bôkwij anêŋ kambom sapêŋ vê.’

¹⁷“Vêm ma yahaleha Jelusalem ma wak te ma yahaterj mek hamô unyak mathen kapô ma yahatulak ba yahayê wêŋ te. ¹⁸*Ma yahayê Anyô Bêt hanaŋ abô hadêŋ ya ba hanaŋ, ‘O kethen, otak Jelusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loŋ êntêk tem miŋ nedarjô anêŋ abô takatu ba honan hathak ya ami.’

* 21:36: Luk 23:18 * 21:38: Ap 5:36-37 * 22:3: Ap 5:34 * 22:4: Ap 8:3 * 22:18: Ap 9:29-30

¹⁹ * “Ma yahanarj, ‘Anyô Bêj, thêlô eyala nena bôk yahavej avômalô Israel inij unyak yerj nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhavij o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôn.
²⁰ * Ma ik Stiven anêm anyô atu ba hanarj anêm abô bêj vônô ma lêk yahavij loj êj havij ba intu yahalôk hathak auk êj ba yahayabij nê ik yani vônô inij sôp.’

²¹ * “Êj ma Wapômbêj hanarj hadêj ya, ‘Nu, tem yanêm o êndêj avômalô loj buyar takatu ba êmô daimbô.’”

²² Avômalô Israel elanjô Pol anêj abô aleba hanarj bute nena, “Wapômbêj hêv yani ba hi ek nê loj buyarj”, êj ma thêlô elam lôklala nena, “Ungwik yani vônô! Miñ notak yani ek êmô lôkmala ami.” ²³ Ma thêlô elam lôklala ba ibi inij kwêv daim thô ma ibi vongovarj hathak lej ek injik thô nena leñjmanij hathak abô takatu ba Pol hanarj. ²⁴ Êj ma anyô vovak laik mông hanarj ek nê vovak neja Pol ba ini inij loj. Ma hanarj nena nebalì yani esak yak wabêj lôk nenarj injik yani lij ek neyala nena avômalô leñjnganja hathak malê ba elam kaêk lôklala. ²⁵ * Thêlô eto Pol va lo barj thêthônj ma ekak loj ek nebalì yani, êj ma Pol hanarj hadêj anyô vovak laik atu ba hamij habobo yani nena, “Lom inij balaburj hanarj aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobalì anyô Lom te atu ba miñ hadum abô ba êpôm anêj kambom ami denarj e?”

²⁶ Anyô vovak laik halanjô abô êj ma hi hanarj hadêj anyô vovak laik mông nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷ Ma anyô vovak laik mông hi hadêj Pol ma hanarj hik yani lij, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanarj, “Intu êj.”

²⁸ Ma anyô vovak laik mông hanarj, “Bôk yahêv valuselerj bêj anônj hadêj Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanarj, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom havij.”

²⁹ * Êj ma nê takatu ba idum ek nenarj injik yani lij, etak yani ba i ketherj. Ma anyô vovak laik mông hasonj kambom ek

malê nena hakak Pol anyô Lom te barj lo va lusu hathak serj.

Pol hamij kaunsil malêvônj

³⁰ Ma anyô vovak laik mông lahavij eyala katô nena avômalô Israel enarj Pol bêj hathak malê. Aêj ba havijô hayarj ma hapole serj vê hêk Pol ma hêv abô hadêj nê bêjbêj êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doñtom. Êj ma hawa Pol ba hi hadô hamij thêlô maleñj.

23

¹ Pol hatitij Sanhedlin ma hanarj, “Aiyarj thêlô, yahadum Wapômbêj anêj ku dedaurj mavi hêk Wapômbêj ma ba yakapôlôn miñ hanarj ya bêj hathak nômlate ami aleba lêk.” ² * Êj ma anyô bêj habôk da Ananias hanarj hadêj nê takatu ba imij habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³ * Ma Pol hanarj, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma doñtom kapôlôm ma lôngôlôn ba Wapômbêj tem epetav o. Hômo loj êntêk ek onarj ya bêj esak balaburj, ma doñtom oda huik balaburj pesa ba honarj nena nepetav ya.”

⁴ Ma nê takatu ba imij habobo yani enarj, “Honarj abô kambom hathak Wapômbêj anêj anyô bêj habôk da eka?”

⁵ * Ma Pol hanarj, “Aiyarj thêlô, miñ yahayala nena yani ma anyô bêj habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miñ nonarj abô kambom esak anyô bêj atu ba hayabij anêm avômalô ami.’”

⁶ * Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêj thêlô nena, “Aiyarj thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aêj iyom. Ba yahêvhavij nena nê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loñbô, ma hathak abô êj ma lêk udum abô ek ya.” ⁷ Yani hanarj abô êj ma Palisi lôk Sadyusi enarj i aleba evak i vose hi ôdônj ju. ⁸ * Evak i vose ek malê nena nê Sadyusi inij auk nena nê ñama tem miñ nimbiyô esak loñbô ami, lôk enarj nena añela lôk ngôk miñ êmô ami. Ma doñtom Palisi êvhavij nena nôm takêj ma avanônj.

⁹ Êj ma pôk lili bêj habitak ma nê lôkauk hathak abô balaburj doho atu ba Palisi,

* 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1 * 22:21: Ap 9:15 * 22:25: Ap 16:37 * 22:29: Ap 16:38 * 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Wkp 19:15; Mat 23:27 * 23:5: Kis 22:28 * 23:6: Ap 26:5 * 23:8: Mat 22:23

iviyô iminj ma enaj lôklala nena, “Yêlô mij lêk apôm ôpêntêk anêj kambom la ami. Betha ngôk mena anela te hanañ abô êj hadêj yani la.” ¹⁰Ma leñjmaninj halumbak hi bêj ba anyô vovak laik mông hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviañ. Ba intu hanañ hadêj jê vovak nena nêbôv Pol vê ênjêk i ba neja ba ini ininj loj.

¹¹*Wak êj anêj bôlôvônj ma Anyô Bêj haminj habobo Pol ma hanañ, “Uminj lôk-lokwanj ma mij ôkô ami! Bôk honañ abô hathak ya bêj haminj Jerusalem ma tem onarj iminj Lom aêj iyom.”

Avômalô Isael evak abô ek nijik Pol vônô

¹²Haviyô hayañ ma avômalô Isael doho ethak doñtom ma evak abô hathak Wapôm-bêj anêj athêj nena, “Alalô mij hatôm nanganj nôm lo nanum ñañ ami endeba nangik Pol vônô am.” ¹³Jê takatu ba evak abô êj, ma hatôm 40 ba havôhi. ¹⁴Ma thêlô i êyô jê bêjbêj êbôk da lôk jê bêjbêj Isael ma ena, “Yêlô avak abô hathak Wapôm-bêj anêj athêj nena mij hatôm angañ nôm lo nanum ñañ ami endeba nangik Pol vônô am. ¹⁵*Aêj ba môle lôk Sanhedlin nônem abô êndêj anyô vovak laik mông ba nosau yani nena neja Pol êlêm êndêj môle ek nonañ injik yani lij ek enañ anêj abô doho anêj ôdônj bêj. Ek malê nena yêlô lêk apesanj i yôv ek nangik yani vônô êndôk loñondê.”

¹⁶Ma doñtom Pol livavi anêj namalô hanañ abô takatu ba thêlô ibutinj. Ma hi jê vovak ininj loj kapô ma hanañ hadêj Pol. ¹⁷Pol hanañ anêj abô, êj ma halam anyô vovak laik te halêm ma hanañ, “Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik mông ek enañ anêj abô te êndêj yani.” ¹⁸Êj ma anyô vovak laik êj hawa yani ba hi hadêj anyô vovak laik mông ma hanañ, “Pol anyô koladônj halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêm êndêj o. Ek malê nena anêj abô te hêk ek enañ imbinj o.”

¹⁹Êj ma anyô vovak laik mông havalonj anyô muk atu bañ ba halom yani hi daim dokte ma hanañ hik yani lij, “Hudum ek onañ malê êndêj ya?” ²⁰Ma ôpatu hanañ, “Avômalô Isael lêk evak abô ek nenañ injik o lij nena yamuñ ma nêm Pol êndêj

Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenañ injik Pol lij esak anêj abô doho anêj ôdônj.

²¹Ma mij ondanj ininj abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majañ hathak Wapôm-bêj anêj athêj nena mij hatôm nejanj nôm lo ninum ñañ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesanj i yôv ba êmô loñondê ek nijik yani vônô, ma doñtom eyabinj o ek ôndôk esak ininj abô am.”

²²Ma anyô vovak laik mông hatak anyô muk atu ba hi ma hanañ lôklokwanj nena, “Mij onañ êndêj anyôla nena honañ abô êntêk hadêj ya ami.”

Anyô vovak laik mông hêv Pol hadêj Peliks

²³Êj ma anyô vovak laik mông halam jê vovak laik ju ma hanañ, “Nusup jê vovak êtôm 200 takatu ba evenj pik lôk 70 takatu ba êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm jañak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvônj êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. ²⁴Ma nopesanj bokhos doho ek Pol ek noja yani dedaunj mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bêj atu ba hayabinj Judia bañ.” ²⁵Lôk hato kapya te aêntêk:

²⁶Ya Klodias Lisias, yahato kapya êntêk hadêj o Peliks,

O ma anyô bêj mavi atu ba hoyabinj Judia. Waklêvônj mavi o!

²⁷*Jê Isael evalonj anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma doñtom bôk yahalañj yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenañ jê vovak ayô aêv yani sa. ²⁸*Ma yalenhavinj yandañj nena avômalô Isael leñjdanj ba enañ ôpêntêk bêj hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadêj ininj Sanhedlin. ²⁹Ma ininj abô takatu ba enañ hathak yani ma hathak Isael da ininj balabunj, ma mij yahapôm abôla hatôm nangik yani vônô mena nandô yani êmô koladônj ami. ³⁰*Ma yahalañj nena jê Isael doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani kethenj oyañ ba hathôk ek o. Ma yahananj hadêj jê takatu ba enañ yani bêj nena thêlôda nenañ abô êj bêj êndêj o.

³¹Hato kapya êj yôv, ma hêv hadêj anêj jê vovak. Ma thêlô esopa anêj abô takêj ma ewa Pol ba i malak Antipatis hadêj bôlôvônj. ³²Ma haviyô hayañ ma jê êyô êmô

* 23:11: Ap 27:24; 28:16,23

* 23:15: Ap 25:3

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27

* 23:28: Ap 22:30

* 23:30:

Ap 23:16-23; 24:1-9

bokhos ijom ewa Pol ba i Sisalia. Ma nê vovak vi êvôi iniñ loñ hathak loñbô. ³³ Ma nê bokhos êyô Sisalia, êñ ma êv kapya atu lôk Pol hadên anyô bêt hayabinñ Judia. ³⁴ Ma hasam kapya êñ ma hanarñ hik Pol liñ, “O anên plovins alê?” Ma Pol hanarñ, “Ya anên Silisia.” ³⁵ Ma ôpên hanarñ, “Nê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandanô anên abô.” Ma hanarñ ek nê vovak doho neyabinñ Pol êmô unyak bêt atu ba Helot bôk halav bô.

24

Nê bêt bêt anên Israeël idum abô ek Pol

¹ Wak baherñvi hale ba hi, ma Ananaias anyô bêt habôk da lôk Israeël iniñ nê bêt bêt doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm iniñ anyô indum abô, thêlô sapên êlôk ba i Sisalia. Ma enarñ Pol bêt hadên Peliks anyô bêt atu ba hayabinñ avômalô Judia. ²⁻³ Ewa Pol ba êyô loñ nedañô abô. Êñ ma Tetulus hanarñ Pol anên kambom bêt ba hanarñ nena, “Anyô bêt Peliks, o anyô mavi anôn. Hoyabinñ yêlô mavi anôn ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anên auk mavi hopesarñ nôm takatu ba bôk hêv malaiñ hadên yêlô ba lêk habitak mavi hathak loñbô. Aên ba yêlô lôk avômalô lomalak nenana sapên anar leñjinhavi anôn hathak nôm takên hatôm wak nôm bêt intu sapên. ⁴ Ma kambom ek yambaloñ o loñ bêt anôn lôk nanên malaiñ êndên o ba intu lem ek yêlô ba ondanô yêlôaniñ abô bidogna êntêk.

⁵⁻⁶ *Ôpêntêk hêv malaiñ bêt anôn hadên yêlô ba hik avômalô Israeël kapôlônñ liñ haveñ pik sapên. Yani ma anyô bêt ek ôdôn lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anên abô kambom. ⁶⁻⁸ *Ma yani hadum ek imbuliñ yêlôaniñ unyak mathen ba imbitak lelaik ênjêk Wapômbên ma. Ba intu yêlô avaloñ yani. * Oda onarñ injik ôpên liñ ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anarñ hathak yani ma avanôn.”

⁹ Tetulus hanarñ abô takên yôv ma avômalô Israeël takatu ba iviñ yani ik Tetulus

anên abô loñ haviñ ba enarñ nena abô takatu ba hanarñ ma avanôn.

¹⁰ Ma anyô bêt atu habi ban hadên Pol nena enarñ anên abô. Êñ ma Pol hanarñ viyan, “Yahayala nena hoyabinñ avômalô Judia sondabên bêt anôn ba holañ iniñ abô ba hopesarñ thêthôn. Ba intu yalerñmavi ek yanarñ yanar abô bêt êndên o ek opesarñ. ¹¹ Ma onarñ injik anyô doho liñ ma tem ôpôm nena wak laumiñ ba lahavuju ijom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanên yerñ. ¹² Ma wak êñ ma nê Israeël takatu ba enarñ ya bêt miñ êyê yahanarñ abô lôk vovak hadên anyôla hamô unyak mathen ami, lôk miñ yahabi avômalô leñjinhavi hamô malak yerñ la mena loñ la hamô malak bêt Jelusalem haviñ ami. Mî. ¹³ Abô kambom takatu ba enarñ hathak ya, abôla miñ hêk ek injik thô nena iniñ abô ma avanôn ami. ¹⁴ Ma doñtom abô êntêk ma abô avanôn: Yahêv yerñ hadên bumalô thêlô iniñ Wapômbên ba yahasopa Yisu anên loñônê atu ba elam nena loñônê lokbarñ. Ma yahêvhaviñ Mose anên balaburñ lôk plopet iniñ abô takatu ba bôk eto. ¹⁵ *Ma ya hatôm nê takêntêk ba yahêv yamalen ek Wapômbên injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv liñ, avômalô thêthôn lôk avômalô kambom. ¹⁶ Aên ba wak nôm bêt intu sapên ma ya lôklokwarñ ek yakapôlônñ ênjêk mabuñ ma kambom mi ênjêk Wapômbên lo avômalô maleñj.

¹⁷ *Bôk yahatak Jelusalem sondabên doho ma lêk yahavôhalêm ek yanên wapôm êndên yanarñ avômalô Israeël takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndên Wapômbên. ¹⁸ *Yaha unyak mathen anên piklêvôn ma yahadum nôm êñ lôk yahasopa kobom yambitak mabuñ ênjêk Wapômbên ma. Êñ ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêt anôn miñ êmô haviñ ya ami lôk miñ yahadum thôthô bêt ami. Mî. ¹⁹ Avômalô Israeël doho anên plovins Esia iniñ abôla hamiñ ek nenarñ ya bêt, êñ ma mavi ek thêlô nêlêm nimirñ malem ma nenarñ ya bêt. Ma doñtom nê êñ la miñ halêm ami. ²⁰ Ba intu onarñ ek nê takatu ba lêk êmô nenarñ yanarñ kambom takatu ba bôk êpôm hadên

* 24:5: Ap 17:6 * 24:6-8: Ap 21:28-30 * 24:6-8: Nê lôkauk vi enarñ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denarñ. Abô êñ ma aêntêk: Ma leñjinhaviñ nanarñ yani bêt esak yêlôaniñ abô balaburñ. Ma doñtom anyô vovak laik môn Lisias halêm ma havôn yani vê hêk yêlô. Ma hanarñ nena nê takatu ba idum ek nenarñ yani bêt, nêlêm nindum abô esak o. * 24:15: Jon 5:28-29 * 24:18: Ap 21:17-28 * 24:21: Ap 23:6

waklavôṅ atu ba idum abô ek ya hamij Sanhedlin maleṅij bēṅ. ²¹*Betha thêlô êpôm yenaṅ kambom doṅtom iyom la. Kambom êṅ ma bôk yahalam hamij thêlô maleṅij nena, ‘Yahêvhavij nena Wapômbēṅ tem injik avômalô ḡama liṅ esak loṅbô. Ma hathak nôṃ êṅ iyom intu lêk môlô udum abô ek ya.’” Pol hanaṅ aēṅ.

²²*Peliks bôk halaṅô abô bēṅ anôṅ hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anēṅ loṅôndê. Ba intu hakak abô daṅ sij ba hanaṅ nena, “Anyô vovak laik môṅ Lisias halêm hayô ma tem yanaṅ yenaṅ auk bēṅ esak anēm abô.” ²³Ma hanaṅ hadēṅ sôp bidôṅ nena etak yani êndôk koladôṅ, ma doṅtom nepole yak sēṅ vê ênjêk yani baṅ ek êṃô oyaṅ ma anēṅ ḡê môlô êyô ma netak i ek nêṅem yani sa.

Eyabij Pol hamô Sisalia

²⁴Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Israel te, i êyô inij loṅ ekaksa halôk. Ma Peliks halam Pol halêm ma halaṅô Pol hanaṅ abô hathak anēṅ hêvhavij Yisu Kilisi. ²⁵Ma hanaṅ abô hathak loṅôndê thêthôṅ lôk bôk lo loṅ nipuk i loṅ lôk waklavôṅ Wapômbēṅ tem indum abô, êṅ ma Peliks hakô ba hanaṅ, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanēm abô ek ôlêm esak loṅbô.” ²⁶Peliks lahabi nena Pol tem nēm valu doho êndēṅ yani ek indum yani lamavi ek nēm Pol sa. Ba intu halam Pol lôbôlôṅ ek thai nenaṅ abô.

²⁷Sondabēṅ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anēṅ ku. Ma Peliks lahavij indum avômalô Israel leṅijmavi ba intu hadô Pol hamô koladôṅ denaṅ.

25

Idum abô ek Pol hamij Pestas ma

¹Pestas hawa ku eyabij Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vēm ma hi Jerusalem. ²*Êṅ ma ḡê bēṅbēṅ êbôk da lôk ḡê bēṅbēṅ Israel i hadēṅ yani ma enaṅ Pol bēṅ. ³*Ba enaṅ nena, “Lemmavi hathak yêlô, êṅ ma nēm ôpêntêk ba êlêm Jerusalem ek indum abô.” Ma doṅtom inij auk loṅ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êṃô loṅôndê ek nijik Pol vônô. ⁴Ma Pestas

hanaṅ inij abô viyaṅ nena, “Pol ma eyabij hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loṅbô. ⁵Ba intu nôṅem unim ḡê bēṅbēṅ doho nêlêm imbij ya ek nenaṅ kambom takatu ba onaṅ nena bôk hadum bēṅ êndôk loṅ êṅ.”

⁶Pestas hamô havij thêlô hatôm wak baheṅvi ba lahavulô mena lauminṅ la vēm ma halôk ba hi Sisalia hathak loṅbô. Ma haviyô hayaṅ ma hi loṅ idum abô ma hanaṅ ek neja Pol ba ini loṅ êṅ. ⁷*Pol hayô, êṅ ma ḡê Israel takatu ba êlêm anēṅ Jerusalem ekalabu yani sij ma enaṅ yani bēṅ hathak abô malaiṅ lomalama, ma doṅtom inij abô miṅ hatôm injik nôṃla thô nena inij abô ma avanôṅ ami. ⁸Êṅ ma Pol hanaṅ inij abô viyaṅ nena, “Miṅ yahadum kambom la hathak Israel inij balabuṅ lôk inij unyak mathēṅ ma Sisa anēṅ abô majaṅ ami. Milôk.”

⁹Ma doṅtom Pestas lahavij indum avômalô Israel leṅijmavi ba hanaṅ hadēṅ Pol, “Lemmavi ek nu Jerusalem ek yandaṅô anēm abô takêntêk êndôk loṅ êṅ e?”

¹⁰Ma Pol hanaṅ, “Unyak êntêk lêk ya-hamij, êṅ ma Sisa anēṅ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loṅ êntêk ma thêthôṅ ek yandum abô êndôk. Ma oda hoyala nena miṅ yahadum nôṃla kambom hadēṅ avômalô Israel ami. ¹¹Ma yahadum nôṃla kambom ba abô majaṅ hanaṅ nena yama, êṅ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma doṅtom abô takêntêk ba thêlô enaṅ hathak ya miṅ avanôṅ ami, êṅ ma miṅ mavi ek otak ya êndôk thêlô baheṅij ami. Ba intu yaleṅhaviṅ Sisa da endanṅô yenaṅ abô êndôk Lom.”

¹²Pestas halaṅô abô êṅ ma hanaṅ abô havij anēṅ ḡê lôkauk vēm ma hanaṅ bēṅ nena, “Holam Sisa ek endanṅô anēm abô ba intu tem nu ek Sisa endanṅô.”

Pestas hanaṅ abô havij Kiṅ Aglipa hathak Pol

¹³Wak doho hale ba hi ma Kiṅ Aglipa lo livavi Benaisi êlêm Sisalia ek nêṅem leṅijmavi êndēṅ Pestas. ¹⁴*Thai êṃô loṅ êṅ wak bēṅ anôṅ ma wak te ma Pestas hanaṅ abô hathak Pol hadēṅ kiṅ ba hanaṅ nena, “Anyô te hamô loṅ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôṅ. ¹⁵Wak atu ba yaha Jerusalem ma ḡê bēṅbēṅ êbôk da lôk Israel inij ḡê

* 24:22: Ap 23:26 * 25:2: Ap 24:1 * 25:3: Ap 23:15

* 25:7: Ap 24:5-6 * 25:14: Ap 24:27

bêñbêñ enaŋ ôpêntêk anêñ kambom bêñ, ba enaŋ ek yandum abô ba yanaŋ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶Ma yahanar hadên i nena, ‘Yêlô Lom iniŋ abô majar hanar aêntêk, yêlô miŋ hatôm nangik anyô te vônô oyar ami. Mi, môñ ma imiŋ nê takatu ba idum abô hathak yani maleñiŋ ek endarô iniŋ abô. Vêm ma enaŋ iniŋ abô viyar.’ ¹⁷Thêlô iviŋ ya ba êlêm, êñ ma miŋ yahayabiŋ wak doho ami. Mi, haviyô hayar ma yaha loŋ idum abô ba yahanar ek neja Pol ba nêlêm. ¹⁸Ma nê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiŋ ma yahason nena tem nenar yani anêñ kambom anôn la bêñ, ma doŋtom mi. ¹⁹Thêlô enaŋ hathak loŋôndê takatu ba nesopa iniŋ Wapômbên ba enaŋ nena Pol miŋ hasopa loŋôndê êñ thêthôn ami. Lôk enaŋ hathak anyô nãma te anêñ athên nena Yisu atu ba Pol hanar nena hamô lôkmala. ²⁰Miŋ yahapôm loŋôndê la hatôm yapesar malaiŋ êñ ami. Ba intu yahanar hik yani liŋ nena, ‘Lemhaviŋ nu Jerusalem ek yandarô anêm abô êñ êndôk loŋ êñ e?’ ²¹Ma doŋtom yani hanar nena yani lahaviŋ Sisa endarô anêñ abô êndôk Lom. Ba intu yahanar hadên yenaŋ nê vovak nena neyabiŋ yani endeba yanêm yani ni Lom ek êñjê Sisa.”

²²Êñ ma Aglipa hanar hadên Pestas, “Yalerhaviŋ yandarô ôpên ba anêñ abô.” Ma Pestas hanar viyar, “Mavi, biyamôn ma tem ondarô.”

Pol hamîñ Aglipa ma

²³Haviyô hayar ma Aglipa lo Benaisi ik iniŋ nômkama kêkêlô ba i malak bêñ atu ethak elarô abô halôk. Ma nê vovak laik môñ lôk nê bêñbêñ malak êñ êlêm haviŋ thai. Ma Pestas hanar ba ewa Pol halêm.

²⁴Ma Pestas hanar, “Kiŋ Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô haviŋ yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israel sapên anêñ Jerusalem lôk loŋ êntêk bôk elam lôklala hadên ya ek yandôk esak iniŋ abô ba yanaŋ ek nijik ôpêntêk vônô. ²⁵Ma doŋtom miŋ yahapôm ôpêntêk anêñ kambomlate hatôm yanaŋ ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahaviŋ ni ek Sisa endarô anêñ abô ba intu tem yanêm yani ni ek êñjê Sisa. ²⁶Ma doŋtom yato malê esak yani êndôk kapya êntêk êndên anyô bêñ Sisa? Ba intu yahawa

yani halêm ek o, Kiŋ Aglipa, lôk môlô sapên ek alalô nadarô anêñ abô katô ek apôm ôpên anêñ malaiŋ anêñ ôdôn bêñ, êñ ma tem yato êndôk kapya êntêk. ²⁷Yanêm anyô koladôn te oyar ni êndên Sisa ma miŋ yahato abô atu ba enaŋ yani bêñ hathak halôk kapya ami, êñ ma kambom.”

26

Pol hamîñ Kiŋ Aglipa ma

¹Êñ ma Aglipa hanar hadên Pol, “Yahêv thalek ek onar anêm abô.”

Ma Pol hêv baŋ liŋ ma hanar anêñ abô nena, ²“Kiŋ Aglipa, tem yangik thô nena nê Israel iniŋ abô takatu ba enaŋ hathak ya ma miŋ abô avanôn ami. Yalenmavi anôn ek yanaŋ abô êñ imiŋ malem ³ek malê nena o ma anyô lôkauk bêñ hathak yêlô Israel iniŋ kobom sapên. Ma hoyala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aên ba yahalar hadên o nena ondarô yenaŋ abô vêmam.

⁴“Avômalô Israel sapên bôk eyala yenaŋ bôk lo loŋ takatu ba yahasopa hadên sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenaŋ loŋ aleba lêk. Lôk eyala loŋôndê takatu ba yahasopa hamô Jerusalem haviŋ. ⁵*Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenar nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbên lôk anêñ balabur lôklolkwar ba êmôn ek Israel iniŋ ôdôn vi. ⁶*Ma yahathak yahêv yamaleŋ ek malêla takatu ba Wapômbên bôk havak abô haviŋ bumalô thêlô ek nêm. Ma hathak ôdôn êñ, ma lêk idum abô ek ya. ⁷Yêlô ma lodôn lodôn hatôm laumiŋ ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôn ma athak aêv yer lôklolkwar hadên Wapômbên lôk aêv maleŋ ek nôk takatu ba yani bôk havak ek nêm injik anêñ anôn. Kiŋ, yahêv yamaleŋ ek nôk takên ba intu lêk avômalô Israel enaŋ ya bêñ. ⁸Aisê ka môlô doho lemmihabi nena Wapômbên miŋ hatôm injik nê nãma liŋ esak loŋbô ami e?

⁹*“Sêbôk ma yenaŋ auk thektheke ek yandum nômkama bêñ anôn ek yamiŋ avômalô takatu ba esopa Yisu anêñ Nasalet loŋ siŋ ek miŋ nesopa ami. ¹⁰Ma bôk yahadam aên haveŋ Jerusalem. Nê bêñbêñ êbôk da anêñ loŋ êñ bôk êv athên hadên ya ba intu yahavalor avômalô mathên bêñ anôn ba yahadô i hamô koladôn. Ma ik i vônô ma

* 26:5: Plp 3:5-6 * 26:6: Ap 23:6; 28:20 * 26:9: Ap 8:3

yahalôk hathak iniŋ auk êŋ haviŋ. ¹¹Ma wak bêŋ anôŋ ma yaha unyak yeŋ nenanena ek yanêŋ vovaŋ êndêŋ i. Lôk yahabi thêlô leŋiŋ liŋ ek nenaŋ abôma esak Yisu. Yalenmaniŋ kambom anôŋ hathak thêlô ba intu yaha malak lôŋ takatu ba êmô loŋ buyaŋ ek yanêŋ malaiŋ êndêŋ i imbiŋ.

¹²“Wak te ma yaha Damaskas ek yambu liŋ nê êvhaviŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da êv athêŋ lôk lôklokwaŋ hadêŋ ya ek yandum ku êŋ. ¹³Kiŋ, hatôm waktêvôŋ biŋ ma yahabup hathak loŋôndê denaŋ ma deda lôkmangiŋ anôŋ te anêŋ leŋ habi hayô hêk ya lôk nê takatu ba even haviŋ ya. Wak anêŋ deda ma yaôna lôk ek deda êŋ anêŋ. ¹⁴Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalaŋô abô te halêŋ hadêŋ ya hathak abô Hiblu nena, ‘Sol, Sol, hubuliŋ ya eka? O hatôm bokmanŋkau atu ba habô ba miŋ hasopa anêŋ alaŋ anêŋ lahaviŋ ami ba hapam i velelele hathak kôm damoma ba hawa vovaŋ.’

¹⁵“Ma yahanariŋ, ‘Anyô Bêŋ, o opalê?’

“Ma Anyô Bêŋ hanariŋ, ‘Ya ma Yisu atu ba hubuliŋ. ¹⁶Umbiyô umiŋ. Yahik ya thô hadêŋ o ek yatak o ek umbitak yenaŋ anyô ku. Ma tem onaŋ abô esak nôŋ takatu ba lêk hôyê lôk nôŋ takatu ba tem yangik thô êndêŋ o embenŋ yam bêŋ êndêŋ avômalô. ¹⁷Ma tem yanêŋ o bulubiŋ ênjêk anêŋ avômalô lôk avômalô loŋ buyaŋ baheniŋ. Ma yanêŋ o êndêŋ thêlô ¹⁸*ek okyav thêlô malarêŋiŋ lôk nungwik i liliŋ ênjêk marjiniŋ ni êndêŋ deda. Ma nungwik thêlô liliŋ ênjêk Sadaŋ anêŋ lôklokwaŋ ni êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ek yanêŋ iniŋ kambom vê lôk neja loŋ imbiŋ avômalô takatu ba bôk ibitak mathenŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ya.’

¹⁹“Aêŋ ba, Kiŋ Aglipa, wêŋ atu ba yahayê anêŋ leŋ ma yahawê anêŋ abô vibiŋ. ²⁰Ma yahanariŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma nindum kobom thêthônŋ ek injik thô nena avanônŋ lêk ele kapôlôŋiŋ liliŋ yôv. Môŋ ma yahanariŋ abô êŋ halôk Damaskas vêŋ ma Jelusalem lôk Judia sapêŋ aleba yahanariŋ abô êŋ hadêŋ nê loŋ buyaŋ haviŋ. ²¹Aêŋ ba intu avômalô Israel evalonŋ ya hêk unyak mathenŋ anêŋ piklêvônŋ ma idum ek nijik

ya vônô. ²²Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahamiŋ loŋ êntêk ba yahanariŋ abô hadêŋ nê athêŋ mi lôk nê athêŋ bêŋ haviŋ. Ma abô takatu ba yahanariŋ ma miŋ abô yaŋda ami. Mi, abô êŋ iyom intu plopet lo Mose bôk enaŋ nena tem imbitak. ²³*Ba enaŋ Mesia tem enja vovaŋ ba ema, ma tem imbiyô môŋ ek avômalô ŋama sapêŋ ba enaŋ abô esak deda êndêŋ anêŋ avômalô Israel lôk avômalô loŋ buyaŋ imbiŋ.”

²⁴Pol hanariŋ abô denariŋ ma Pestas dalam lôklala nena, “Pol, anêŋ auk lêk hêv yak! Auk bêŋ takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

²⁵Ma Pol hanariŋ, “Anyô bêŋ Pestas, abô takatu ba yahanariŋ ma thêthônŋ ma avanônŋ biŋ. Ma miŋ ya molo ami. ²⁶Ma nôŋ takêŋ ma hêk loŋ yayiŋ ma miŋ hêk loŋ kapô ami. Ba intu Kiŋ Aglipa miŋ hatôm êsônŋ ami. Mi, yani bôk hayala nôŋ takêŋ yôv ba intu yahanariŋ abô takêŋ bêŋ hadêŋ yani. ²⁷Kiŋ Aglipa, hôêvhaviŋ plopet iniŋ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêvhaviŋ.”

²⁸Ma Aglipa hanariŋ hadêŋ Pol, “Hosonŋ nena sawa bidoŋ êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anêŋ anyô te e?”

²⁹Ma Pol hanariŋ, “Sawa bidoŋ mena sawa daim, ma doŋtom yalenŋhabi nôŋ doŋtom iyom ba intu yahatenŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ nena o lôk avômalô takatu ba lêk elarô yenaŋ abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma doŋtom yahadô seŋ embaloŋ môlô loŋ êtôm êntêk lêk havalonŋ ya loŋ.”

³⁰Pol hanariŋ abô êŋ, ma Kiŋ Aglipa lôk anyô bêŋ hayabiŋ Judia ma Benaisi lôk nê takatu ba êmô haviŋ thêlô, lôkthô iviyô imiŋ ³¹ma etak loŋ êŋ ba i. Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Anyô êntêk miŋ hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladônŋ ami. Mi.” ³²Ma Aglipa hanariŋ hadêŋ Pestas nena, “Ôpêntêk bôk dalam Sisa yôv ek endarô anêŋ abô. Ma mi, ma tem nanêŋ yani vê ba ni.”

27

Ŋê vovak ewa Pol ba i Lom

¹Haverŋ yam ma thêlô epesaŋ abô ek Pol lôk nê koladônŋ doho neja yeŋ ba ini pik bêŋ

* 26:18: Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13

* 26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te barj, yani anêj athêj nena Julias. Yani hayabirj Sisa anêj nê vovak ôdôj takatu ba lôkmangirj anôj. ²*Thêlô ethak yerj te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêj athêj nena Alistakas athak yerj êj haviñ ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yerj êj halêm anêj loj Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

³Haviyô hayarj ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêj Pol ba hatak yani ek ni ênjê anêj avômalô môlô ek nênem yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. ⁴Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêj te hayuv yêlô vôiê ba intu yêlô asopa Ngavithôm Saipulus vidôm. ⁵Ma yerj halom hêk ngwêk malêvônj birj hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêj plovins Lisia. ⁶Loj êj ma anyô vovak laik atu hayê yerj te halêm anêj Aleksandria ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yerj êj. ⁷Ma lovak hayuv kambom ba intu yerj hi yaôyaô hatôm wak bêj anôj ba hêv malaij bêj ek yerj ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êj ma lovak bêj hayuv ba yerj miñ hatôm esopa yerj anêj loj atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yerj hik i liliñ ba halom hêk Ngavithôm Klit anêj viyaiñ ba hi habobo loj te anêj athêj nena Salmoni. ⁸Yerj anêj nê ku idum ku bêj ba yêlô asopa ngwêk ðanj iyom aleba ayô loj atu elam nena Loj Mavi Ek Yerj Êmô. Loj êj hamô habobo malak Lasia.

⁹Wak bêj anôj bôk hale ba hi yôv lôk Isralê iniñ waktavônj Evak Balaburj Ek Nôm bôk hale ba hi haviñ ba intu lêk ma waktavônj kambom ek yerj emberj ngwêk. Êj ma Pol hanarj hadêj thêlô, ¹⁰“Aiyarj thêlô, yahayala nena alalô a ma malaij bêj tem êpôm alalô ba imbuliñ yerj lôk nômkama takatu ba hamô yerj ma alalô bêj anôj tem nama imbiñ.” ¹¹Ma ðontom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yerj lôk yerj anêj alarj iniñ abô, ma miñ hasopa Pol anêj abô ami. ¹²Loj Mavi Ek Yerj Êmô êj ma miñ mavi ek yerj êmô êndênj waktavônj ngwêk belej lokwarj hik ami. Ba intu avômalô bêj anôj lerjirjhabi nena yêlô natak loj êj ma ana Piniks ek namô loj êj endeba ngwêk belej lokwarj ende êndôk am. Piniks ma

Ngavithôm Klit anêj loj te atu ba havova hêk ngwêk malêvônj ba intu loj mavi ek yerj êmô êndênj waktavônj ôthôm belej lokwarj.

Lovak bêj hayuv

¹³Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esoj nena hatôm yêlô ana mavi. Êj ma êvôn anga hathak ma idum ek nesopa Klit anêj ngwêk ðanj ba ini Piniks. ¹⁴Ma miñ yêlô a daim ami ma lovak lôklokwarj bêj te hayuv yêlô vôiê hêk liñðanj ba yerj hi ngwêk malêvônj birj. ¹⁵Lovak hayuv lôklokwarj bomanj ba yerj miñ hatôm imbup êndôk ngwêk ðanj ami. Ba intu yêlô atak ma yerj hasopa lovak anêj lahaviñ. ¹⁶Lovak hayuv yêlô vôiê aleba ayô ngavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loj sirj dokte. Ba intu yêlô avôn yêlôaniñ yerj yaôna hathak ba halêm. Ma ðontom yêlô avôn mathalalej kambom ek malê nena lovak bêj hayuv ðenarj. ¹⁷Thêlô êvôn yerj yaô ba etak halôk yerj bêj kapô ma ibutiñ yerj lokwarj loj hathak yak bal-awa doho ek embaloñ yerj loj. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thathe atu ba hamô ngwêk malêvônj habobo Siltis anêj Aplika. Ba intu ibi anga halôk ngwêk ek embaloñ yerj loj ek ni yaôyaô dokte. ¹⁸Haviyô hayarj ma lovak lôk ngwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yerj hawa doho halôk ngwêk ba hi. ¹⁹Ma wak te lô ma evaloñ yerj anêj alokwarj havaloñ sôp loj lôk anêj yak ba ibi halôk ngwêk ba hi. ²⁰Wak bêj anôj ma yêlô miñ ayê wak lo vuliñ ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêj hayuv ðenarj ba hadum ba yêlô sapêj akô kambom nena tem nama.

²¹Wak bêj anôj ma yêlô sapêj miñ arj nôm ami, êj ma Pol halam thêlô hathak ðontom ma hanarj, “Aiyarj thêlô, bôk yahanarj nena miñ alalô natak Klit ami, ma namô vênam. Êj ma tem miñ napôm malaij êntêk lôk miñ hatôm nômkama la nêem yak ami. ²²Ma ðontom lêk ma yanarj êndênj môlô nena numiñ lôklokwarj ma miñ nôkô ami ek malê nena anyôla tem miñ ema ami. Mi, yerj iyom intu tem kambom. ²³Bôkam ma yenarj alarj Wapômbêj atu ba yahadum anêj ku anêj ajela hamiñ habobo ya ma hanarj, ²⁴*“Pol, miñ ôkô ami. Tem umiñ Sisa ma ek undum abô. Aêj ba

* 27:2: Ap 19:29 * 27:24: Ap 23:11

ondarjô. Wapômbênj lêk halarjô anêm mek ba nê takatu ba êmô yey haviñ o, sapênj tem nêmo lôkmala.’ ²⁵ Aênj ba numijj lôklokwarj ma mijj nôkô ami! Yahêvhavijj Wapômbênj nena tem indum ba nômkama sapênj tem imbitak êtôm atu ba anênj arjela hanarj hadênj ya. ²⁶ *Yey tem esak ngavithôm te anênj lijdarj ma alalô sapênj tem namô lôkmala.”

Yey hathak lijdarj

²⁷ Ma wak te laumijj ba lahavuva anênj bôlôvônj ma lovak hayuv yêlô lôklokwarj denarj ba yêlô amô ngwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvônj bijj ma nê ku yey elarjô nena yey lêk habobo ngwêk darj. ²⁸ Aênj ba thêlô ililu yey anênj lavônijj ma êyê nena ngwêk anênj daim ma lêk hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak lojbô ma êyê nena lêk hatôm 27 mita. ²⁹ Ênj ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yey anênj arjga ayova halôk yey layuk ma etej mek ek eyarj wak bênj kethenj. ³⁰ Ma yey anênj nê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yey yaô atu halôk ngwêk ma esau nena imbi arjga doho halôk yey anênj thohav. ³¹ Ma dojtom Pol hanarj hadênj anyô vovak laik lôk anênj nê vovak nena, “Nê takêntêk etak yey ba i, ma tem môle sapênj noma.” ³² Ênj ma nê vovak edabênj yey yaô anênj yak kisi ba hêv yak halôk ngwêk.

³³ Habobo eyarj wak bênj ma Pol hasonj thêlô lokwarj ba hanarj ek thêlô sapênj nejarij nôm. Ma hanarj nena, “Wak laumijj ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môle ômô lôk kapôlômim daluk ba mijj oarj nôm ami. ³⁴ Ma lêk yahanarj hadênj môle nena tem mijj malaij la êpôm môle ami. Mi. Ba intu yahasonj môle lokwarj nena ongwarj nôm dokte ek embatho môle loj ek nômo mavi.” ³⁵ Yari hanarj aênj vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadênj Wapômbênj hamijj thêlô malenijj. Ma hangôli polom atu ba hayarj. ³⁶ Ênj ma anyô sapênj leñijj halôk bijj ma ewa nôm ba eyarj. ³⁷ Yêlô sapênj atu ba amô yey ma hatôm 276. ³⁸ Eyarj nôm takatu ba leñijjhavijj yôv, ma ibi wit halôk ngwêk ek yey vumvum.

³⁹ Lu hayarj wak bênj hayô, ma thêlô êyê lijdarj, ma dojtom êthônj loj ênj paliñ. Ma

êyê loj mavi te hêk ek yey êmô ba loj ênj ma loj thathe mavi. Ba intu leñijjhabi nena nimbusing yey ba ni nôjnônj êndênj loj ênj. ⁴⁰ Ênj ma thêlô edabênj yey anênj arjga takatu ba havalonj yey loj kisi ba êv yak halôk ngwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalonj yey anênj nôm nimbusing vê. Ma thêlô êthôkwênj yey anênj sôp lovak hathak ma lovak hayuv yey hi ek esak lijdarj. ⁴¹ Ma dojtom yey halanjvijj ba hi hathak thathe atu ba hamô ngwêk malêvônj ba havalonj yey loj lôklokwarj. Ma ngwêk budum bênj hik yey layuk aleba hapup nenanena.

⁴² Ma nê vovak leñijjhabi nena nijik nê koladônj sapênj vônô ek mijj neyam ba nêsôv ami. ⁴³ Ma dojtom anyô vovak laik lahavijj nê Pol sa ba intu hêk thêlô loj sijj. Ma hanarj hadênj nê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ngwêk êmônj ba neyam ba ini lij. ⁴⁴ Ma takatu ba êthônj neyam, ênj ma vi nêyô nêjêk aselej ma vi neja yey anênj nômkama takatu hapup loselej loselanj ba nêyô nêjêk selanj tomtom ba neyam ba ini lijdarj. Thêlô idum aênj ma sapênj ethak lij mavi.

28

Pol hamô ngavithôm Molta

¹ Yêlô sapênj athak lij mavi vêm ma ayala nena ngavithôm ênj ma elam nena Molta. ² *Ma avômalô ngavithôm ênj ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anônj hadênj yêlô. Ôthôm hik ba loj lêk thiliburj kambom ba intu thêlô ebarj atum ek yêlô naburj. ³ Ma Pol hasup ayôk doho ba habarj hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum haliñ ba vovarj. Ênj ma hale yaiñ ma hatharj Pol barj. ⁴ Ma avômalô loj ênj êyê umya hakêlô hamijj Pol barj ma enarj hadênj thêlôda nena, “Avanônj bijj, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma dojtom ngwêk mijj halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik lojônôdê thêthônj thô.” ⁵ *Ma dojtom Pol havalij barj ma umya ênj hêv yak hayô hêk atum ma mijj nômla hapôm yani ami. ⁶ *Avômalô loj ênj leñijjhabi nena Pol lijkupik tem isijj bênj mena nêv yak ba ema la. Ma dojtom thêlô eyabijj aleba lêk sawa daim ma mijj nômlate hapôm yani ami. Ênj

* 27:26: Ap 28:1

* 27:27: Ngwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

* 28:2: 2Ko 11:27

* 28:5:

Mak 16:18

* 28:6: Ap 14:11

ma thêlô ik iniy auk liliy ma enay, “Yani ma ngôk te la.”

⁷Anyô loy êy te anêy athêy nena Publias ma yani ma ngavithôm êy iniy anyô bêy. Ma anêy loy hamô habobo loy atu ba yey hathak. Ôpêy hawa yêlô ba hi anêy unyak ma hayabin yêlô mavi anôy hatôm wak lô. ⁸Ôpêy anêy lambô bôk hapôm lijiy lijkupik vovay lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek ênjê yani. Hayô ma hatey mek vêm ma hatak bay hayô hêk yani ma hadum ôpêy habitak mavi hathak loy bô. ⁹Avômalô ngavithôm êyê nôm êy, ma iniy avômalô lôk lijiy sapêy i hadêy Pol ma yani hadum ba thêlô sapêy ibitak mavi. ¹⁰Thêlô êv athêy bêy hadêy yêlô hathak kobom mavi lomalom. Aêy ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nômkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹Yêlô amô ngavithôm êy hatôm ayôy lô, êy ma yêlô athak yey te atu ba bôk hamô loy êy hadêy waklavôy ngwêk belej lokwar. Yey êy halêm anêy malak Aleksandlia. Ma yey thohav ma etak ngôkba lopopek dahô hamô, ngôkba yey anêy athêy nena Kasto ma yey ma Polaks. Êy ma yêlô athak yey êy ba a. ¹²Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loy êy hatôm wak lô. ¹³Ma yêlô atak loy êy ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayay ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yey ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴Ma loy êy ma yêlô apôm nê êvhaviy doho ba ewa yêlô thô ma enay ek yêlô namô imbiy i êtôm sonda te. Vêm ma yêlô atak i ma averj pik ba a Lom. ¹⁵Ma avômalô êvhaviy anêy Lom elanjô nena yêlô averj loyondê ek nayô Lom, êy ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loyondê. Doho i malak te anêy athêy nena “Apas Anêy Loy Êv Vuli Nômkama”, ma doho i malak yey ba anêy athêy nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêy Wapômbên ma kapô halôk biy. ¹⁶Yêlô ayô Lom ma enay nena Pol ênjêk unyak te êtôm yani da anêy lahaviy. Ma anyô vovak te eyabin yani.

Pol hanay Abô Mavi bêy hamô Lom

¹⁷Wak lô hale ba hi ma Pol halam Is-lael iniy nê bêybên takatu ba êmô Lom

ethak doytom ma hanay, “Aiyay thêlô, miy yahadum nômla kambom hadêy alalôaniy avômalô mena yahabuliy bumalô thêlô iniy kobom ami. Ma doytom anêy Jelusalem ma evaloy ya ba etak ya halôk Lom ba-heniy. ¹⁸*Ma avômalô Lom elanjô yenay abô ma enay nena miy yahadum nômlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô leñihaviy nênem ya vê ênjêk koladôy. ¹⁹*Ma doytom avômalô Isael êdô ba imiy lôklokwar aleba ya loyondê mi ba intu yahalam ek Sisa endanjô yenay abô. Miy yahadum aêy ek yanay thêlô bêy êndêy Sisa esak kambom takatu ba idum hadêy ya ami. Mi. ²⁰*Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yangê môlô lôk yanay abô imbiy môlô. Miy yahadum kambom la ami, ma doytom sey havaloy ya loy. Ek malê nena yahêv yamalerj hathak nôm doytom atu ba avômalô Isael ethak êv maleñiy hathak. Nôm êy ma Mesia.”

²¹Ma enay viyay, “Miy anyô Judia la hato kapya hadêy yêlô ba hanay abôla hathak o mena nê Isael takatu ba êlêm loy êntêk, miy enay abô kambom la hathak o ami. Mi. ²²*Ma doytom yêlô ayala nena loy nômbên intu sapêy ma avômalô enay abô kambom hathak loyondê nênemimbiy Yisu. Ba intu yêlô leñihaviy nadañô anêm auk nena honay aishê hathak loyondê êy.” ²³Êy ma etak wak yey ek nesak doytom imbiy yani.

Wak êy hayô ma avômalô Isael bêy anôy êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvôy ma Pol hanay abô hadêy thêlô. Ma hik Wapômbên anêy loy lôkliyyak anêy ôdôy thô hadêy i. Ma hik iniy auk liy hathak Mose anêy balabuy lôk plopet iniy abô ek thêlô nênemimbiy nena Yisu ma Mesia atu. ²⁴Ma thêlô doho êvhaviy abô takatu ba hanay ma doho ma mi. ²⁵Ma thêlôda enay abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdôy ju. Ba idum ek ini ma Pol hanay abô te haveny yam nena, “Lovak Matherj bôk hanay abô avanôy hadêy libumi halôk plopet Aisaia ba hanay aêntêk,

²⁶“ ‘Nu êndêy avômalô takêntêk ba onay êndên i nena,

“Wak nômbên intu ma tem nodanjô abô,

* 28:18: Ap 26:31 * 28:19: Ap 25:11 * 28:20: Ap 26:6-7 * 28:22: Ap 24:14

ma doɽtom tem miɽ hatôm noyala
 anêɽ ôdôɽ ami;
 Ma wak nômbêɽ intu ma tem ôɽgô nômlate,
 ma doɽtom miɽ hatôm nôpôm anêɽ
 ôdôɽ ami.”

²⁷ Ek malê nena avômalô takêɽ iniɽ auk ma
 thektheɽ,
 ma ibi leɽɽiɽôndôɽ siɽ,
 lôk ivuliv maleɽiɽ siɽ.
 Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleɽiɽ,
 lôk nedaɽô êndôk leɽɽiɽôndôɽ,
 lôk neja êɽjêk iniɽ auk
 ma tem nede kapôlôɽiɽ liliɽ ek yandum
 thêlô ba nimbitak mavi.’ *Aisaia*
 6:9-10

²⁸ “Aêɽ ba noyala katô nena Wapômbêɽ
 hêv anêɽ abô hathak anêɽ bulubiɽ hadêɽ
 avômalô loɽ buyaɽ ba tem thêlô neja thô.”

²⁹ [Pol hanaɽ abô êɽ yôv, êɽ ma avômalô
 Israel etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêɽ
 abô takatu.]*

³⁰ Hatôm sondabêɽ ju ma Pol hamô unyak
 atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô
 takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi.

³¹ Ma yani hamiɽ lôklokwaɽ ma kê mi ma
 hanaɽ abô hathak Wapômbêɽ anêɽ loɽ lôk-
 liɽyak ma hadôɽ avômalô hathak Anyô Bêɽ
 Yîsu Kilisi. Ma anyôla miɽ hamiɽ yani loɽ
 siɽ ami.

* 28:29: ɽê lôkauk vi leɽɽiɽhabi nena abô 28:29, ma Luk da miɽ hato ami, ma anyôla hato haveɽ yam.

Kapya atu ba Pol hato hi Lom Abô mônj

Pol hamô Kolin mena Senklia la ma hato kapya êntêk hadên avômalô êvhavij takatu ba êmô Lom. Yani da mij bôk hi Lom ami. Lôk aposel la mij hamô havij thêlô ek êndôn i ami. Thêlô bêt anônj ma nê loj buyarj, ma doho intu nê Israel. Pol anênj auk nena tem ni Lom ek ênjê thêlô, ma doptom mônj ma enja avômalô Kolin lo Masedonia inij da takatu ba êv ek nê avômalô êvhavij anênj Jelusalem takatu ba bôm bêt hapôm i ba ewa malaij sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek ênjê thêlô vêm ma ni Spen ek enarj Wapômbênj anênj Abô Mavi êndênj i. Thêlô ma nê daluk ba mij bôk elanjô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapya êntêk ek hanarj bêt halêm yaij hathak Wapômbênj anênj lojondê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthônj hathak inij êvhavij. Ma hadum ek enarj bêt nena aisê ba avômalô Israel bêt anônj êvôliij dômiij hadênj Yisu. Hato nena emberj yam ka tem avômalô Israel bêt anônj nedanjô Yisu anênj abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadênj 57 AD la.

Pol hato anênj lamavi hadênj avômalô Lom

^{1*}Ya Pol, Yisu Kilisi anênj anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbênj bôk halam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanarj anênj Abô Mavi ênj bêt. ^{2*}Abô Mavi ênj ma bôk habutiij ek nêma ba anênj plopet bôk enarj bêt hêk kapya mathenj atu. ³Abô Mavi ênj ma hanarj hathak anênj Nakadurj atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anênj Kirj Devit anênj thalalerj. ⁴Wapômbênj hik yani liij hêk nâma ba hathak Lovak Mathenj hik yani thô nena Wapômbênj Nakadurj Lôklok-waj. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniij Anyô Bêt. ^{5*}Hathak yani, Wapômbênj habi anênj wapôm sam hadênj yêlô ba hadum yêlô abitak anênj aposel ek nandom avômalô loj buyarj lôkthô ek nênemimbiij ba nesopa yani ek nênem athênj bêt êndênj yani. ⁶Ma

halam môlô aênj iyom ek numbitak Yisu Kilisi anênj imbiij.

^{7*}Yahato kapya êntêk hadênj môlô takatu ba Wapômbênj lahavij anênj Lom. Yani halam môlô ek numbitak anênj avômalô mathenj. Alalôaniij Kamik Wapômbênj lôk Anyô Bêt Yisu Kilisi inij wapôm lôk labali êmô imbiij môlô.

Pol lahavij ênjê avômalô Lom

⁸Abô takatu ba yahadum ek yanarj êmônj ma avômalô pik bêt êntêk lôkthô enarj hathak unim ôêvhavij. Ba intu yalenjhabi môlô ba yahêv yalenjmavi hadênj yanarj Wapômbênj hathak Yisu Kilisi anênj athênj. ⁹Yahathak yahadum Wapômbênj anênj ku lôk yakapôlônj lôkthô ba intu yahanarj Abô Mavi hathak Nakadurj bêt. Ma yanida hayala nena yahathak yahaterj mek velevele ek môlô ^{10*}ma mij yalenjpalij ami. Bôk yahaterj mek bôbô ba yahanarj hik anênj lahavij liij hatôm êpôm lojondê te ek yasôk yangê môlô mena mi e? ¹¹Yahêk lêlê ek yangê môlô ek yanêm môlô Lovak Mathenj anênj mek mavi doho ek embatho môlônim ôêvhavij loj. ¹²Ek batu môlônim ôêvhavij embatho yanarj loj ma yanarj embatho môlônim loj. ^{13*}Aiyarj thêlô, noyala katô nena wak bêt anônj yalenjhabi yasôk yangê môlô, ma doptom nôma lomaloma habitak ba havasiij ya. Yahadum ku lomaloma havij avômalô loj buyarj ba yahayê ku takên anênj anônj habitak. Ba intu yalenjhavij yasôk ek yandum ku imbiij môlô ek anênj anônj imbitak aênj iyom. ¹⁴Wapômbênj hêv ku hadênj ya ek yanarj anênj Abô Mavi êndênj avômalô sapênj, avômalô ngwêk lôk avômalô alonarj, ma nê lôkauk lôk nê thônjôthônj. Ba intu mij hatôm yatak ku ênj ami. ¹⁵Aênj ba yahapôviij ya ek yanarj Wapômbênj anênj Abô Mavi êndênj môlô avômalô Lom imbiij.

Abô Mavi ma Wapômbênj anênj lôklok-waj

^{16*}Abô Mavi ma Wapômbênj anênj lôklok-waj ek nêma avômalô sapênj atu ba êvhavij bulubiij. Ba intu ya mij mama ek yanarj abô ênj bêt ami. Mônj ma hêv avômalô Israel bulubiij vêm ma avômalô loj buyarj. ^{17*}Abô Mavi ênj intu hik Wapômbênj anênj lojondê

* 1:1: Ap 9:15 * 1:2: Lom 16:25-26 * 1:5: Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * 1:7: Nam 6:25-26 * 1:10: Ap 19:21; Lom 15:23 * 1:13: Ap 19:21 * 1:16: Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24 * 1:17: Lom 3:21-22

atu ba endam avômalô nena thêthônj thô. Lojôndê êj ma êvhavij iyom, ma mij lojôndê yarj hêk ek nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbênj ma ami. Hatôm bôk eto nena, “Avômalô takatu ba êvhavij Wapômbênj, ma tem endam i nena avômalô thêthônj ek nêmo lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Avômalô sapênj êvôlij dôminj hadênj Wapômbênj

¹⁸ Wapômbênj lej lêk hik anêj lamanij thô hadênj avômalô lôkthô atu ba êvôlij dôminj hadênj yani ba idum kambom lomaloma. Inij kambom takênj intu haluvij abô avanônj. ¹⁹ *Bôk Wapômbênj hik auk anônj hathak yanida thô hadênj avômalô sapênj ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlônj. ²⁰ *Anyôla mij hatôm ênjê Wapômbênj esak ma ami. Ma dojtom yani hapesanj pik lo lej ma hathak nômtakênj, thêlô hatôm neyala nena yani ma yarjda ek malê nena yani ma Wapômbênj. Ma anêj lôklokwarj bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Aênj ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba mij hatôm nesavuthij ba nenanj nena êthônj Wapômbênj ami. ²¹ *Avanônj, thêlô bôk eyala Wapômbênj ma dojtom mij êbô anêj athênj lôk êv lejinmavi hadênj yani ami. Mi, inij auk hi mayaliv ba êtôm jê molo ba intu momanjini havalonj inij auk molo êj loj denanj. ²² *Thêlô esonj nena thêlô ma jê lôkauk bênj ma dojtom mi, thêlô lôkthô ibitak jê molo. ²³ *Ba intu mij êv yerj hadênj Wapômbênj lôkmangij atu ida hamô aênj ami. Mi, êv yerj hadênj dahô takatu ba epesanj hatôm jê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

²⁴ Aênj ba Wapômbênj hatak thêlô ek nindum sek lônjônj lomaloma hatôm inij thethanjak habi alak ba intu thêlô êv mama hadênj thêlôda lejvinjukupik. ²⁵ Thêlô êdô neja auk anônj esak Wapômbênj ba ethavuthij hathak abôyanj. Ma êv yerj hadênj nômtakatu ba Wapômbênj hapesanj ba idum inij ku, ma nômkama lôkthô anêj alanj atu ba hapesanj ma mi. Wapômbênj êj intu nambô wak nômbênj intu sapênj. *Avanônj.*

²⁶ Aênj ba Wapômbênj hatak thêlô ek nesopa inij thethanjak mama takênj. Ba intu inij avi êdô auk mavi atu nêjêk imbij anyô ma êwê hathak auk lokbarj. ²⁷ *Ma anyô aênj iyom êdô auk mavi nêjêk imbij avi ba inij thethanjak halij i ek nêndênj i. Ba intu idum nômtama bênj hathak anyô yarj ba ewa kambom êj anêj vuli viyanj hathak thêlôda lejvinjukupik.

²⁸ Thêlô êdô neyala Wapômbênj ba intu hatak i ek nesopa inij auk ôvathek takênj ek nindum nômtakatu ba mij mavi ami. ²⁹ Thêlô kapôlônj putup hathak kambom lomaloma lôk lokbarj ma palonj lôk lejinjanj. Ma malenjikilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyanj lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô ³⁰ lôk enanj abôma hathak anyô yarj. Ma êpôlik ek Wapômbênj, ma epek hathak avômalô vi, ma lejinjhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma mij êwê taluvi lo lami inij abô vibij ami. ³¹ Thêlô ma jê auk mi, lôk mij esopa inij abô ami, ma lejinjhavij mi, lôk mij ethak êv kapôlônj ami. ³² Thêlô eyala abô thêthônj takatu ba Wapômbênj bôk hananj nena jê takatu ba idum nômtakênj tem nêpôm jama. Ma dojtom idum havôhi thêthô lôk lejinmavi ek vi atu ba idum nômtakênj havij.

2

Wapômbênj anêj hadum abô ma thêthônj

¹ *Môlô doho lêk lemimhabi nena, “Avanônj binj, avômalô takênj ma jê kambom.” Ma dojtom yahananj nena môlô ma jê kambom aênj iyom ba intu môlô bônônj. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena môlô udum hatôm atu ba thêlô idum. ² Wapômbênj halanj abô, êj ma hêv malainj hadênj avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapênj ba intu anêj hadum abô ma thêthônj iyom. ³ Ma tem endanj inij abô ba nêmtalainj êndênj i esak inij kambom. Ma môlô udum kambom aênj iyom ba osonj nena tem mij endanj môlônim abô ba nêmtalainj êndênj

* 1:19: Ap 14:15-17; 17:24-28

* 1:23: Lo 4:15-19; Sng 106:20

* 1:20: Jop 12:7-9; Sng 19:1

* 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

* 1:21: Ep 4:17-18

* 2:1: Mat 7:1-2; Jon 8:7

* 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20

* 2:4: Ep 1:7; 2Pi

môlô imbiŋ ami e? Mi. ⁴*Wapômbêŋ hadum mavi anôŋ hathak alalô ba intu hamô malinŋaô ba miŋ hêv kambom anêŋ vuli viyaŋ ketheŋ ami. Hosonŋ nena êŋ ma nôm oyaŋ e? Miŋ hoyala nena Wapômbêŋ hadum mavi êŋ ek hêv thalek hêk ek môlô node kapôlônim liliŋ ba nosopa yani ami e?

⁵ Ma doŋtom môlônim auk ma thek-thek kambom ba miŋ ole kapôlônim liliŋ ami. Aêŋ ba môlô usup Wapômbêŋ anêŋ lamaninŋ hathak amda ba tem êpôm môlô êndêŋ anêŋ waklavônŋ endarjô abô. Wak êŋ ma anêŋ lamaninŋ atu ba thêthônŋ tem êlêm yaŋ. ⁶*Ma tem nêŋ anyô tomtom iniŋ vuli êtôm nôŋ takatu ba bôk idum. ⁷Ŋê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmanŋinŋ lôk athêŋ bêŋ ma lôk-mala atu ba anêŋ daŋ mi ma Wapômbêŋ tem nêŋ lôkmala atu ba nêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i. ⁸*Ma doŋtom ŋê takatu ba idum palonŋ lôk êpôlik hathak abô avanônŋ ma idum kambom thêthô ma tem nêpôm Wapômbêŋ anêŋ lamaninŋ lôk vovaŋ. ⁹Avanônŋ biŋ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêŋ tem nêŋ malaiŋ lôk vovaŋ êndêŋ i, avômalô Israel êmônŋ ma avômalô loŋ buyaŋ nemberŋ yam. ¹⁰Ma doŋtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmanŋinŋ lôk athêŋ bêŋ ma kapôlônŋinŋ ênjêk yaô, avômalô Israel êmônŋ ma avômalô loŋ buyaŋ nemberŋ yam. ¹¹Ek malê nena Wapômbêŋ hadum kobom doŋtom hadêŋ avômalô lôkthô, avômalô Israel lôk avômalô loŋ buyaŋ haviŋ.

¹²Avômalô loŋ buyaŋ idum kambom ma tem Wapômbêŋ indum abô ba nêŋ vovaŋ êndêŋ i. Thêlô miŋ eyala Mose anêŋ balaburŋ ami ba intu Wapômbêŋ tem miŋ enja balaburŋ êŋ ba indum abô ek i ami. Aêŋ iyom ma avômalô Israel idum kambom ma tem Wapômbêŋ indum abô ba nêŋ vovaŋ êndêŋ i. Thêlô eyala Mose anêŋ balaburŋ ba intu tem Wapômbêŋ enja balaburŋ êŋ ba indum abô ek i. ¹³Ek malê nena ŋê takatu ba elanŋ abô balaburŋ ma miŋ êwê vibinŋ ami ma Wapômbêŋ miŋ halam i nena ŋê thêthônŋ ami. Mi, ŋê takatu ba êwê vibinŋ iyom, intu Wapômbêŋ halam i nena ŋê

thêthônŋ. ¹⁴*Avômalô loŋ buyaŋ miŋ eyala Mose anêŋ abô balaburŋ ami, ma doŋtom doho esopa abô balaburŋ êŋ vi hathak ida iniŋ leŋinŋhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵Aêŋ ba iniŋ kobom hik thô nena eyala Wapômbêŋ anêŋ balaburŋ hêk kapôlônŋinŋ. Ma wak doho ma iniŋ auk hananŋ thêlôda bêŋ, ma wak doho ma iniŋ auk hananŋ nena thêlô idum mavi. ¹⁶Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavônŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek Yisu Kilisi endarjô abô. Ma tem indum abô esak avômalô iniŋ auk loŋ kapô. Abô Mavi atu ba yahananŋ intu hananŋ aêŋ.

Avômalô Israel lôk abô balaburŋ

¹⁷Môlô vi olam am nena Israel. Môlô lemimhabi nena owa Mose anêŋ abô balaburŋ ba intu Wapômbêŋ tem enja môlô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô.” ¹⁸Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bôk hadônŋ môlô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ ma malêla takatu ba mavi anônŋ. ¹⁹⁻²⁰*Ma môlô lemimhabi nena abô balaburŋ ma môlô unim ba oyala auk lôk abô avanônŋ sapêŋ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom ŋê maleŋinŋ pusip lôk nôŋnêŋ deda êndêŋ avômalô takatu ba êmô momanŋinŋinŋ lôk unŋwik auk thô ek avômalô auk thônŋôthônŋ lôk auk pulusik e?

²¹*Avanônŋ, ôdônŋ avômalô vi, ma aisê ka miŋ ôdônŋ amda ami? Ma onanŋ nena avômalô miŋ neja vani ami. Ma môlôda? ²²Ma onanŋ nena miŋ nindum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami, ma môlôda udum mena mi e? Ma ôdô ŋgôk, ma doŋtom owa iniŋ nômkama vani hayô iniŋ malak mathêŋ e? ²³Ma obam am hathak abô balaburŋ ma doŋtom ômô lu êŋ ma hatôm otaviŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ²⁴Hatôm bôk eto nena,

“Môlô Israel udum kambom ba intu avômalô loŋ buyaŋ enanŋ abôma hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.” *Aisaia 52:5*

²⁵Môlô osopa balaburŋ, êŋ ma tabô neŋgothe anyô iniŋ kupik ma nôŋ mavi. Ma doŋtom ômô balaburŋ lu, êŋ ma ubitak hatôm ŋê takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik ami. ²⁶*Ma aêŋ iyom ma ŋê takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik ami ma doŋtom esopa

* 2:6: Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10

* 2:8: 2Te 1:8

* 2:14: Ap 10:35

* 2:19-20: 2Ti 3:5

* 2:21:

Mat 23:3-4

* 2:26: Gal 5:6

balabuṇ, êṇ ma Wapômbêṇ tem ênjê i êtôm ṇê engothe kupik haviṇ. ²⁷ Avânôṇ, mólô avômalô Israel owa Wapômbêṇ anêṇ kapy balabuṇ ba oṇgothe unim kupik vê. Ma doṇtom ômô balabuṇ lu ba avômalô loṇ buyaṇ takatu ba miṇ engothe iniṇ kupik vê ami ma esopa abô balabuṇ tem ne-
naṇ mólônim kambom bêṇ. ²⁸⁻²⁹ *Ôpatu ba habitak anêṇ Israel ba engothe anêṇ kupik vê, ma doṇtom kapô lôk auk miṇ hamô haviṇ Wapômbêṇ ami, miṇ Israel anôṇ ami. Mi, Israel anôṇ ma ôpatu ba anêṇ kapô hamô haviṇ Wapômbêṇ. Ma tabô engothe kupik anôṇ ma miṇ kupik viyaiṇ hatôm balabuṇ hanaṇ ami. Mi, tabô engothe kupik anôṇ ma Lovak Matheṇ da hanṇgothe tabô êṇ hêk anyô kapô. Ôpêṇ ma avômalô miṇ ebam ami. Mi, Wapômbêṇ da habam yani.

3

Kobom kambom miṇ hatôm indum ba Wapômbêṇ etak anêṇ balabuṇ ami

¹ Aêṇ ba malê mavi te intu hêk ek avômalô Israel? Ma engothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i? ² Mavi lomaloma bêṇ anôṇ hêk! Nôm môn ma Wapômbêṇ bôk hêv anêṇ abô halôk thêlô bahenṇ ek neyabiṇ.

³ Ma doṇtom ṇê Israel doho miṇ êvhaviṇ ami. Ba intu nôm êṇ hatôm indum ba Wapômbêṇ etak anêṇ balabuṇ e? ⁴ Mi anôṇ! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyaṇ, ma doṇtom Wapômbêṇ da hanaṇ abô avanôṇ ba hasopa anêṇ abô ijom. Hatôm bôk eto nena,

“Abô takatu ba honaṇ,
ma tem nêgê nena abô avanôṇ ijom.

Ma avômalô idum abô ek o,
ma tem ômô i lu.” *Kapya Yey 51:4*

⁵ Yêlôaniṇ kambom hik Wapômbêṇ anêṇ thêthônṇ thô halêm yaiṇ. Aêṇ ba avômalô pik doho enaṇ nena, “Wapômbêṇ hik anêṇ lamanṇ thô ba hêv vovaṇ viyaṇ hathak yêlôaniṇ kambom, êṇ ma hadum kambom.” ⁶ Êṇ ma lokbaṇ! Wapômbêṇ miṇ thêthônṇ ami, ma tem indum abô thêthônṇ aisê esak avômalô pik sapêṇ? ⁷ Ma anyôla tem enaṇ nena, “Yenaṇ abôyaṇ hik thô nena Wapômbêṇ anêṇ abô ma avanôṇ ba nanêṇ athêṇ lôkmangiṇ êndêṇ yani. Ma

doṇtom, aisê ka Wapômbêṇ hayê ya nena anyô kambom ba hanaṇ ya bêṇ?” ⁸ Abô êṇ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enaṇ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahanan abô êṇ. Aêṇ ba malaiṇ takatu ba tem êpôm i ma thêthônṇ.

Anyô thêthônṇ la miṇ hamô ami

⁹ *Aêṇ ba alalô nanaṇ aisê? Avômalô Israel ijom intu mavi hêk Wapômbêṇ ma, ma avômalô loṇ buyaṇ ma mi e? Mi, bôk yahanan yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibiy, avômalô Israel lôk avômalô loṇ buyaṇ haviṇ. ¹⁰ Hatôm bôk eto nena, “Anyô thêthônṇ la miṇ hamô ami. Mi anôṇ.

¹¹ Ma anyô lôkauk mavi la miṇ hamô ami.

Lôk anyôla miṇ habôlêṇ Wapômbêṇ ami.

¹² Avômalô lôkthô êvôliṇ dômiṇiṇ hadêṇ Wapômbêṇ ba intu ibitak êtôm nôm oyaṇ. *Kapya Yey 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20*

Ma miṇ anyôla hadum mavi ami, milôk.

¹³ Abô takatu ba hale thêlô veṇiṇbôlêk ma ôvpalê hatôm elav anyô ṇama iniṇ lôv abôlêk vê.

Thêlô ethak enaṇ abôyaṇ bêṇ anôṇ hale veṇiṇbôlêk. *Kapya Yey 5:9*

Ma iniṇ abô hatôm umya kambom anêṇ siniṇ. *Kapya Yey 140:3*

¹⁴ Wak nômbêṇ intu ma thêlô enaṇ abôma lôk leṇiṇṇaṇa. *Kapya Yey 10:7*

¹⁵ Ma elom eveṇ ek nijik anyô vônô.

¹⁶ Loṇ takatu ba thêlô i, ma ibuliṇ avômalô ba êv malaiṇ hadêṇ i.

¹⁷ Ma êthônṇ bôk lo loṇ nêṇmô labali imbiṇ avômalô vi paliṇ. *Aisaia 59:7-8*

¹⁸ Ma miṇ êkô dokte ek Wapômbêṇ ami.” *Kapya Yey 36:1*

¹⁹ Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuṇ takêṇ ma hanaṇ hathak avômalô Israel takatu ba êmô balabuṇ vibiy. Ba intu avômalô Israel lôk avômalô pik sapêṇ bônôṇ ijom hathak Wapômbêṇ hanaṇ iniṇ kambom bêṇ. ²⁰ *Aêṇ ba anyôla miṇ hatôm esopa balabuṇ ba imbitak thêthônṇ ênjêk Wapômbêṇ ma ami. Mi, balabuṇ hathak hik alalôaniṇ kambom thô hadêṇ alalôda.

Alalô abitak thêthônṇ hathak aêvhaviṇ ijom

* 2:28-29: Lo 30:6; Kol 2:11

* 3:9: Lom 1:18-2:24; 3:23

* 3:20: Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16

²¹ Ma doŋtom lêk Wapômbên hik loŋôndê yanŋa tho hadên alalô ek nambitak thêthônġ ênjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enaŋ hathak loŋôndê êŋ yôv. Ma loŋôndê êŋ miŋ hanaŋ hathak nesopa balabuŋ ami. Mi. ²²* Loŋôndê êŋ ma aêntêk. Wapômbên halam avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi nena thêthônġ. Avômalô Israeli lôk avômalô loŋ buyaŋ sapên ma imbitak thêthônġ hathak loŋôndê doŋtom êŋ ijom. ²³ Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba miŋ hatôm nêmo lôkmanginġ êtôm Wapômbên ami. ²⁴* Aên ba intu Wapômbên habi anên wapôm sam ba hapesaŋ loŋôndê ek avômalô nimbital thêthônġ. Hadum aên hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole ġê takatu ba êvhaviŋ inin kambom anên malaŋ vê. ²⁵ Wapômbên hatak Yisu Kilisi hêk avômalô maleŋinġ ek ema ba enŋasô anên thalaleŋ êtôm da ek enja alalôaniŋ kambom anên vovaŋ. Ba intu alalô aêvhaviŋ, êŋ ma Wapômbên tem etak anên lamaninġ atu hathak alalô. Êŋ ma hik tho nena yani bôk hadum thêthônġ hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamônġ vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miŋ hadum abô ketheŋ ek i ami. Mi, havalonġ lôkthô inin kambom loŋ aleba hatak hayô hamô Yisu ijom. ²⁶ Ma lêk hik tho nena yanida ma thêthônġ ba hapesaŋ loŋôndê ek halam avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu nena thêthônġ.

²⁷ Aên ba opalê hatôm embam yanida? Mi anônġ, ek malê nena alalô miŋ adum ku asopa balabuŋ ek nambitak thêthônġ ênjêk Wapômbên ma ami. Mi, aêvhaviŋ ijom. ²⁸ Alalô aêvhaviŋ nena ôpatu ba hêvhaviŋ ijom intu hamô thêthônġ hêk Wapômbên ma. Ma ku esopa balabuŋ miŋ hatôm indum ôpênġ imbitak thêthônġ ami. Mi. ²⁹* Wapômbên ma avômalô Israeli ijom inin Wapômbên e? Mi, yani ma avômalô loŋ buyaŋ inin Wapômbên haviŋ. ³⁰* Ek malê nena Wapômbên ma doŋtom ijom. Ma hik loŋôndê doŋtom ijom tho ek nambitak thêthônġ ênjêk yani ma. ġê takatu ba enŋothe inin kupik ba êvhaviŋ ma Wapômbên tem endam i nena ġê thêthônġ. Ma ġê takatu ba miŋ enŋothe inin kupik ami ba êvhaviŋ

ma Wapômbên tem endam i imbiŋ nena ġê thêthônġ. ³¹* Lêk aisê? Alalô adum êvhaviŋ hi bên ma balabuŋ tem imbitak êtôm nôm oyaŋ e? Mi, êvhaviŋ havatho balabuŋ loŋ.

4

Wapômbên halam Ablaham nena anyô thêthônġ hathak anên hêvhaviŋ

¹ Alalô leŋinġimbi bumalô Ablaham. Yani hadum aisê ba habitak thêthônġ? ² Yani hadum ku ba habitak thêthônġ ba intu yani hatôm êmbôi, e? Mi anônġ, Wapômbên miŋ lahabi aên ami. ³* Bôk eto aisê? Eto nena, “Ablaham hêvhaviŋ Wapômbên ba intu halam yani nena anyô thêthônġ.” *Môŋ Anônġ 15:6*

⁴ Anyô te hadum ku ba anên anyô bên hêv yani vuli, êŋ ma nanaŋ nena hêv anên anyô ku vuli ma miŋ nanaŋ nena anên anyô bên hêv anên wapôm hadênġ yani ami. ⁵ Ma doŋtom anyô miŋ hatôm indum ku ek imbitak thêthônġ ami. Mi, hêvhaviŋ Wapômbên ijom, ma tem Wapômbên endam yani nena anyô thêthônġ. Wapômbên ma ôpatu ba halam ġê kambom nena thêthônġ. ⁶ Devit bôk hanaŋ aên ijom hathak avômalô takatu ba miŋ idum ku ek nimbital thêthônġ ami, ma Wapômbên halam i nena ġê thêthônġ. Yani hanaŋ nena thêlô lêk êmô lôk leŋinġmavi ba hatô hathak i nena,

⁷ “ġê takatu ba Wapômbên bôk hêv inin kambom vê
lôk haluvinġ inin sek,
thêlô lêk êmô lôk leŋinġmavi.

⁸ Ma ġê takatu ba bôk Wapômbên lapalinġ inin kambom,
lêk êmô lôk leŋinġmavi.” *Kapya Yey 32:1-2*

⁹ Môlônim auk aisê? Mek mavi êŋ ma ġê Israeli takatu ba enŋothe kupik ijom inin e? Ma ġê loŋ buyaŋ takatu ba miŋ enŋothe kupik ami? Alalô bôk anaŋ nena Ablaham hêvhaviŋ ba intu halam yani nena anyô thêthônġ. ¹⁰ Ma enŋothe yani kupik vêm ka Wapômbên halam yani nena anyô thêthônġ e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthônġ. ¹¹* Miŋ enŋothe Ablaham kupik ami denaŋ ma hêvhaviŋ ba Wapômbên halam yani nena anyô thêthônġ. Vêm ma Wapômbên havak balabuŋ enŋothe kupik

* 3:22: Gal 2:16 * 3:24: Lom 5:1 * 3:29: Lom 10:12

* 3:30: Lo 6:4; Gal 3:20 * 3:31: Mat 5:17 * 4:3:

hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôn yôv. Aên ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek nê êvhavij takatu ba mij engothe inij kupik ami ek Wapômbênj endam i nena nê thêthôn.¹² Ma aên iyom ma Ablaham ma nê takatu ba engothe kupik lôk esopa anênj vangwam hathak êvhavij inij lambô. Inij êvhavij ma hatôm bumalô Ablaham anênj ba hêvhavij vêm ka engothe anênj kupik havenj yam.

¹³ *Wapômbênj habutij abô havij Ablaham lôk anênj limi nena tem nêpik sapênj êndênj i hathak anênj thêthônj atu ba halêm anênj hêvhavij. Ma mij hathak anênj hasopa balabuj ami. ¹⁴ *Avômalô esopa abô balabuj ba ewa nôm atu ba Wapômbênj habutij abô hathak, êj ma êvhavij lêk habitak hatôm nôm oyaj. Ma Wapômbênj anênj abô atu ba habutij havij Ablaham habitak hatôm yavoyav oyaj. ¹⁵ *Ek malê nena balabuj hathak havôn Wapômbênj anênj lamanij halêm hadênj avômalô takatu ba mij esopa ami. Balabuj mi, ma tem namô balabuj lu aisê?

¹⁶ *Aên ba avômalô ewa nôm takatu ba Wapômbênj habutij abô hathak anênj anônj hathak inij êvhavij. Ba intu hathak anênj wapôm ma Wapômbênj hadum nôm êj. Ma Wapômbênj hik anênj abô habutij havij Ablaham loj hathak anênj limi sapênj atu ba êvhavij, avômalô Israel takatu ba bôk ewa anênj balabuj lôk avômalô loj buyaj havij. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô.¹⁷ Hatôm abô atu ba Wapômbênj bôk hanaj ba eto nena, “Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôjlodôj inij lim.” *Môj Anôj 17:5* Abô êj ma avanônj hêk Wapômbênj ma. Ablaham hêvhavij yani atu ba hathak hêv lôkmala hadênj nê nâma ma hathak halam nômkama takatu ba mij hamô ami, ma lôkthô ibitak aên.

¹⁸ Avômalô sapênj leñijhabi nena nôm êj mij hatôm imbitak ami. Ma donjom Wapômbênj hik vulin leñsawa thô hadênj yani ba hanaj, “Anêm libumi tem nimitak aên.” *Môj Anôj 15:5*

Ma Ablaham hêvhavij ba hêv ma ba intu habitak lodôjlodôj inij lambô.

¹⁹ *Ablaham hayala nena yani anênj sondabênj hatôm 100 ba lêk lijkupik hayalôv. Ma Sala lijkupik bôk hayalôv aên iyom. Ma donjom nôm êj mij hatauvij anênj hêvhavij ami. Mi, havalor loj lôklokwanj. ²⁰ Ma mij hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbênj havak havij yani ami. Mi, anênj hêvhavij halumbak bênj ba hêv athênj lôkmangij hadênj Wapômbênj. ²¹ Yani hayala yôv nena Wapômbênj hatôm indum êtôm atu ba bôk habutij. ²² Ba intu “Wapômbênj halam yani nena anyô thêthônj.” *Môj Anôj 15:6*

²³⁻²⁴ Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthônj,” mij hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhavij Wapômbênj atu ba hik alalônanij Anyô Bênj Yisu liñ hêk nâma. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhavij nena nê thêthônj. ²⁵ *Yisu êj intu Wapômbênj hatak ek ema esak alalônanij kambom ma hik liñ hathak lojbô ek êpôpêk lojondê ek alalô nambitak thêthônj.

5

Alalô lêk amô labali havij Wapômbênj

¹ Alalô aêvhavij ba Wapômbênj halam alalô nena avômalô thêthônj. Aên ba lêk amô labali havij Wapômbênj hathak alalônanij Anyô Bênj Yisu Kilisi. ² Hathak aêvhavij ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbênj anênj wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv molenij lôk leñijmavi ek namô Wapômbênj anênj lôkmangij kapô. ³ *Ma aên iyom ma alalô leñijmavi esak malaij takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaij takênj tem indum ba alalô namij lôklokwanj. ⁴ Ma amij lôklokwanj, êj ma hik thô nena alalô amô malaij takênj lu. Ma amô malaij takênj lu, êj ma havatho alalô loj ek nanêm molenij. ⁵ Ma aêv molenij êj mij hatôm indum alalô kapôlônij malaij ami. Mi, Wapômbênj bôk hangasô anênj lahavij halôk alalô kapôlônij hathak anênj Lovak Mathej atu ba hêv hadênj alalô.

* 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 * 4:14: Gal 3:18
17:17 * 4:25: Ais 53:4-5 * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7

* 4:15: Lom 3:20; 5:13 * 4:16: Gal 3:7 * 4:19: Stt

⁶ Nodanô. Bôk alalô lokwar mi ba apôlik hathak Wapômbên ma hadên anên waklavôn atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô. ⁷ Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthôn yar anên lonj e? Injo, betha wakla intu anyô yar hêv anên lôkmala ek nê m anyô mavi yar sa la. ⁸ *Ma doŋtom Wapômbên hik anên lahaviŋ alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denar ma Kilisi hêv anên lôkmala ba hama ek alalô. ⁹ *Ma lêk Wapômbên halam alalô nena thêthôn hathak Yisu anên thalær. Aên ba intu nayala nena hathak yani ma tem nê m alalô vê ênjêk anên lamaniŋ. ¹⁰ Sêbôk ma alalô lôk Wapômbên apôlik hathak i, êŋ ma hapesar abô haviŋ alalô hathak Nakaduŋ anên ŋama ek nambitak anên ŋê môle. Ma lêk alalô ma anên ŋê môle ba intu ayala katô nena tem nê m alalô bulubiŋ esak anên lôkmala. ¹¹ Ma nô m mavi yar ma aêntêk. Hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbên anên ŋê môle ba intu alalô athak leŋiŋ mavi anên hathak Wapômbên.

Ŋama halêm anên Adam ma lôkmala halêm anên Kilisi

¹² *Kambom halêm pik hathak anyô doŋtom iyom ma ŋama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ŋama hapôm sapên. ¹³ *Abô balabuŋ mi denar ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbên miŋ hakatuŋ avômalô iniŋ kambom tomtom ami ek malê nena balabuŋ mi denar. ¹⁴ Avômalô takatu ba ever Adam yam ba hi hayô waklavôn Wapômbên hêv balabuŋ hadên Mose ma miŋ êmô balabuŋ lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô miŋ êmô balabuŋ kapô ami. Ma doŋtom ŋama hayabiŋ thêlô sapên.

Ma Adam ma hatôm anyô yar atu ba haveŋ yam anên dahô. ¹⁵ Adam ma anyô doŋtom, ma doŋtom hamô Wapômbên anên balabuŋ lu ba avômalô bên anên ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doŋtom aên iyom. Ma doŋtom hathak yani anên wapôm ma Wapômbên habi anên wapôm sam ba hêv liŋsiŋ ek hêv nô m mavi hadên avômalô bên anên. Ba intu wapôm atu ba Wapômbên hêv ma miŋ hatôm kambom atu ba

Adam hadum ami. ¹⁶ Avanôn biŋ, wapôm êŋ lôk kambom êŋ iniŋ anên ma yarŋda yarŋda. Kambom anên anên ma aêntêk, Wapômbên hadum abô ba hik kambom êŋ anên malaiŋ thô. Ma wapôm anên anên ma aêntêk, hadum ŋê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôn. ¹⁷ Anyô doŋtom hadum kambom ba intu ŋama hayabiŋ avômalô pik sapên hathak anên kambom. Ma doŋtom Wapômbên anên wapôm ma hamô vuliŋ ek ŋama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbên anên wapôm atu ba hêv liŋsiŋ tem nimbitak thêthôn. Thêlô tem lovak ek kambom lo ŋama ma nê m lôkmala êtôm kiŋ esak anyô doŋtom, ôpên ma Yisu Kilisi.

¹⁸ *Aên iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbên hadum abô hathak avômalô sapên ba hik iniŋ malaiŋ thô. Ma doŋtom anyô yar hadum nô m thêthôn yar ba intu Wapômbên halam alalô sapên nena thêthôn ba hêv lôkmala hadên alalô. ¹⁹ *Avanôn, anyô te anên lêndôn kôtôn hadum avômalô bên anên ibitak ŋê idum kambom. Ma doŋtom anyô yar anên haraŋ abô hadum avômalô bên anên ibitak thêthôn hêk Wapômbên ma.

²⁰ Wapômbên hêv balabuŋ ek avômalô neyala nena thêlôn iŋ kambom ma nô m kambom anên. Ma doŋtom iniŋ kambom habitak bên anên, êŋ ma Wapômbên anên wapôm halumbak hi ba hi. ²¹ *Sêbôk ma kambom hathak hayabiŋ avômalô lôkthô ba hêv ŋama. Ma doŋtom lêk ma Wapômbên anên wapôm hayabiŋ alalô ba halam alalô nena thêthôn ek nê m lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nô mbên intu sapên hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anên athên.

6

Kambom anên lôklokwar lêk hêv yak

¹ Môle nî m auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bên anên, êŋ ma Wapômbên anên wapôm tem indumbak ni ba ni. Aên ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbên anên wapôm indumbak ni ba ni e? ² Mi anên! Alalô bôk atôm ŋê ŋama ek kambom anên lôklokwar

* 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10 * 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5

1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11

* 5:21: Lom 6:23

* 5:12: Stt 3:6; Lom 6:23 * 5:13: Lom 4:15 * 5:18:

6:3; Gal 3:27

miŋ êmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ^{3*}Alalô takatu ba athik ŋaŋ lôk athak doŋtom haviŋ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêŋ ŋama haviŋ. Lemimpaliŋ e? ^{4*}Ba intu athik ŋaŋ, êŋ ma hatôm alalô ama ba elav haviŋ Kilisi. Ma hathak ôdôŋ êŋ ma Wapômbêŋ atu ba bôk hik Kilisi liŋ hêk ŋama hathak anêŋ lôklokwaŋ lôkmargiŋ lêk hadum aêŋ hadêŋ alalô ek namô imbiŋ lôkmala lukmuk êŋ.

⁵ Alalô bôk athak doŋtom aviŋ Kilisi lôk anêŋ ŋama yôv ba intu avanôŋ biŋ nena tem nasak doŋtom imbiŋ anêŋ haviyô aêŋ ijom. ^{6*}Alalô nayala nena alalôaniŋ kapôlôŋiŋ bô bôk ik vônô hathak a haviŋ yani ek kambom anêŋ lôklokwaŋ miŋ hatôm eyabiŋ alalô esak loŋbô ami. Ba intu kambom ma miŋ lêk alalôaniŋ alaŋ ami. ⁷Ek malê nena ôpatu ba bôk hama yôv haviŋ Kilisi ma miŋ hamô kambom anêŋ lôklokwaŋ vibiy ami.

⁸ Avanôŋ biŋ nena alalô bôk ama yôv haviŋ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiŋ yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêŋ hik yani liŋ ba intu alalô nayala nena yani miŋ hatôm ema esak loŋbô ami. ŋama anêŋ lôklokwaŋ ma lêk nôŋm oyaŋ ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôŋ te ijom ek imbuliŋ kambom anêŋ lôklokwaŋ. Ma lêk hamô lôkmala ek nêŋm athêŋ lôkmargiŋ êndêŋ Wapômbêŋ. ^{11*} Aêŋ ijom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ŋê ŋama ma amô lôkmala haviŋ Kilisi ek nanêŋm athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ. ^{12*} Ba intu miŋ notak kambom ek eyabiŋ lemvimkupik ba nosopa anêŋ thethayak ami. ^{13*} Wapômbêŋ bôk hik môle liŋ hêk ŋama ba ômô lôkmala. Ba intu nôŋnêŋ amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek nindum ku takatu ba thêthôŋ. Ma miŋ notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêŋ ku ami. ^{14*} Môle ômô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô ma miŋ ômô balabuŋ vibiy ami. Ba intu kambom miŋ môleŋim anyô bêŋ hathak loŋbô ami.

Thêthôŋ ma alalôaniŋ alaŋ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô ma miŋ amô balabuŋ

vibiy ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôŋ. ^{16*} Ôpatu ba olaŋô anêŋ abô ba osopa, êŋ ma hatôm môleŋim anyô bêŋ. Ba osopa kambom, êŋ ma kambom hatôm môleŋim anyô bêŋ ba tem endom môle ni ŋama. Ma aêŋ ijom ma olaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba osopa, êŋ ma hatôm môleŋim anyô bêŋ ba tem indum ba môle numbitak avômalô thêthôŋ. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma môleŋim alaŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ hatak môle hamô abô avanôŋ vibiy ba lêk môle ôêv kapôlôŋim ek olaŋô abô êŋ ba osopa. Hathak nôŋm êŋ ma nanêŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ. ¹⁸ Kilisi bôk hêv môle vê hêk kambom, môleŋim alaŋ bô. Ma thêthôŋ lêk habitak môleŋim alaŋ lukmuk. ¹⁹ Auk êŋ ma malaiŋ ek môle avômalô pik noyala ba intu yahêv liliŋ hathak auk pik. Sêbôk ma môle ôêv lemvimkupik bula ek lôŋgôlôŋ imbitak môleŋim alaŋ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doŋtom lêk ma nôŋnêŋ lemvimkupik lôkthô ek thêthôŋ imbitak môleŋim alaŋ ek êmbôv môle ni êndêŋ mathêŋ.

²⁰ Sêbôk ma môleŋim alaŋ ma kambom. Ba miŋ ômô thêthôŋ anêŋ lôklokwaŋ vibiy ami. ²¹ Ma bôk owa anôŋ alêla hêk kambom anêŋ? Mi, nôŋm takêŋ anêŋ anôŋ ma ŋama ijom ba lêk môle mama hathak. ²² Ma doŋtom lêk Kilisi hapole môle vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ ba Wapômbêŋ lêk habitak môleŋim alaŋ. Ba ku êŋ anêŋ anôŋ lêk hadum môle ubitak mathêŋ ba tem nôŋmô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ^{23*} Avômalô takatu ba idum kambom anêŋ ku tem neja kambom anêŋ vuli, êŋ ma ŋama. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô haviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ tem imbi anêŋ wapôm sam oyaŋ biŋ ba nêŋm lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i.

7

Lêk asopa loŋôndê lukmuk

¹ Aiyar thêlô, môle oyala balabuŋ katô ba intu oyala nena balabuŋ hayabiŋ avômalô takatu ba êmô lôkmala ijom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. ² Anêŋ ôdôŋ ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala

* 6:4: Kol 2:12 * 6:6: Gal 5:24 * 6:11: 2Ko 5:15; Gal 2:19 * 6:12: Stt 4:7 * 6:13: Lom 12:1 * 6:14: 1Jon 3:6 * 6:16: Jon 8:34; 2Pi 2:19 * 6:23: Lom 5:12,15

ma balabur havalor thai lor. Ma yamalô hama, êj ma balabur miñ havalor yanavi lor ami. ³ Aêj ba yamalô hamô lôkmala denar ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êj ma elam yani nena avi sek. Ma dorjtom yamalô hama, êj ma balabur miñ havalor yani lor ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miñ nendam yani nena avi sek ami.

⁴ *Aiyarj thêlô, môlô ma Kilisi anêj lijukupik. Ba hathak ôdônj êj, ma oma hathak balabur ek miñ eyabinj môlô ami ek nosak dorjtom imbinj anyô yarj. Ôpêj ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbênj hik lij hêk ñama. Aêj ba môlô ma Kilisi anêj ek unjgwik anônj mavi êtôm atu ba Wapômbênj lahavinj. ⁵ Sêbôk atu ba alalôaninj kapôlônjir bô hayabinj alalô ma balabur habisôk ek nandum kambom. Ba intu lejnjukupik habi alak ek nandum kambom ba anêj anônj ma ñama. ⁶ *Ma dorjtom lêk alalô ama ek balabur ba intu balabur anêj lôklokwarj miñ havalor alalô lorj hathak lorj bô ami. Ma nandum Wapômbênj anêj ku ba nasopa lorjondê lukmuk atu ba Lovak Mathej hik thô hadênj alalô. Ma miñ nasopa balabur atu ba bôk eto anêj lorjondê ami.

Balabur hik kambom thô

⁷ *Aêj ba intu yahanarj nena balabur ma nômkambom e? Mi anônj. Balabur mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabur te hanarj aêntêk, “Miñ malemkilik esak anyô yarj anêj nômkama ami.” Hathak abô êj iyom, yahayala nena yamalenkilik hathak avômalô vi iniñ nômkama, êj ma kambom. ⁸ Ma dorjtom kambom hawa balabur êj ba habisôk ek yamalenkilik esak avômalô vi iniñ nômkama lomalo. Balabur mi, ma kambom anêj lôklokwarj ma mi hatôm ñama. ⁹ Sêbôk atu ba yahathônj balabur palinj, êj ma yahasonj nena ya ma anyô lôkmala. Ma dorjtom balabur halêm, êj ma hatôm kambom hawa anêj lôkmala hathak lorj bô ba intu yahayala nena ¹⁰ ya hatôm anyô ñama. Aêj ba yahasonj nena balabur tem nêmk lôkmala êndênj ya. Ma dorjtom mi, hêv ñama hadênj ya. ¹¹ *Kambom hawa balabur ba hasau ya hathak ek yandum

kambom ek injik ya vônô. ¹² *Aêj ba nanarj aisê esak abô balabur? Balabur ma nômkambom e? Mi, Wapômbênj anêj balabur ma mathej lôk thêthônj ma mavi.

¹³ Aêj ba nanarj nena nômkambom mavi êj hik ya vônô e? Mi anônj! Kambom da hawa nômkambom mavi êj ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nômkambom ôvathek anônj.

¹⁴ Alalô nayala nena balabur halêm anêj Lovak Mathej, ma dorjtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenar alarj ba yahadum ku hamô yani vibinj. ¹⁵ *Miñ yahayala nômkambom atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yalenjhavinj yandum ma miñ yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êj ma yahathak yahadum. ¹⁶ Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êj ma hik thô nena yenarj auk halôk hathak balabur anêj auk lôk hayala nena balabur ma nômkambom. ¹⁷ Kambom atu ba hamô yakapôlônj iyom intu havôn ya ek yandum kambom. Ma miñ yenarj auk havôn ya ek yandum kambom takênj ami. ¹⁸ Yalenjhavinj yandum malê atu ba mavi, ma dorjtom miñ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômkambom mavi te miñ hêk yakapôlônj bô ami. ¹⁹ Nôm mavi atu ba yalenj hik ya hathak ek yandum ma miñ yahadum ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êj ma yahadum havôhi thêthô. ²⁰ Avanônj, nômkambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadum, ba intu hik thô nena yada miñ yahadum ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlônj da intu hadum nômkambom êj.

²¹ Aêj ba avanônj birj nena wak nômkambom atu ba yalenjhavinj yandum mavi ma kambom haminj ya lorj sinj. ²² Ya dahôlônj lamavi hathak Wapômbênj anêj balabur, ²³ *ma dorjtom lôklokwarj yarjda hadum ku hathak yalenjnjukupik ba hik vovak hadênj balabur atu ba yalenjhavinj yasopa. Lôklokwarj êj ma kambom anêj ba lovak ek yalenjhavinj atu ba havalor ya ek yandum anêj ku. ²⁴⁻²⁵ *Aêj ba yenarj auk ma aêntêk. Yalenjhavinj Wapômbênj anêj balabur imbitak yenarj alarj, ma dorjtom yakapôlônj bô hathak hadum ba kambom habitak yenarj alarj. Ai, malainj êj habulinj ya kambom

* 7:4: Lom 6:2,11

* 7:6: Lom 6:4; 8:2

* 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21

* 7:11: Stt 3:13

* 7:12: 1Ti 1:8

* 7:15:

Gal 5:17 * 7:23: Gal 5:17; 1Pi 2:11

* 7:24-25: 1Ko 15:57

anêŋ! Yaleriyŋkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loŋôndê nŋama. Opalê intu hatôm nêŋ ya sa? Wapômbênŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêŋ ya vê ênjêk kambom anêŋ lôklokwaŋ, ba intu yahanarŋ yalerŋ-mavi hadêŋ Wapômbênŋ.

8

Lêk asopa Lovak Matherŋ anêŋ loŋôndê luk-muk

¹ Abô takatu ba bôk yahanarŋ yôv anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Wapômbênŋ tem miŋ indum abô ba nêŋ malaiŋ êndêŋ avômalô takatu ba êmô haviŋ Yisu Kilisi ami. ² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêŋ ku, ma Lovak Matherŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ lôklokwaŋ hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ atu ba havôv alalô hi ek nama. ³ Alalôaniŋ kapôlôŋiŋ bô miŋ hatôm esopa balabuŋ ami ba intu balabuŋ êŋ miŋ hatôm nêŋ alalô vê ênjêk kambom anêŋ lôklokwaŋ ami. Ma doŋtom Wapômbênŋ da hadum nôŋm êŋ hathak hêv Nakaduŋ halêŋ hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniŋ kambom ba hawa anêŋ vovaŋ. ⁴ *Yani hadum aêŋ ek balabuŋ injik anêŋ anêŋ imiŋ alalô atu ba asopa Lovak Matherŋ anêŋ loŋôndê ma miŋ kapôlôŋiŋ bô anêŋ loŋôndê ami.

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlôŋiŋ bô vibiy ethak leŋiŋhabi auk takatu ba kapôlôŋiŋ bô lahaviŋ. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô Lovak Matherŋ vibiy ethak leŋiŋhabi auk takatu ba Lovak Matherŋ lahaviŋ. ⁶ Ma avômalô takatu ba iniŋ auk hasopa kapôlôŋiŋ bô anêŋ auk tem nema. Ma doŋtom avômalô takatu ba iniŋ auk hasopa Lovak Matherŋ anêŋ auk tem neja lôkmala ba nôŋm labali. ⁷ Avômalô takatu ba evalorŋ kapôlôŋiŋ bô miŋ hatôm nesopa Wapômbênŋ anêŋ balabuŋ ami. Ba intu miŋ esopa ami ba iniŋ auk hapôlik hathak yani. ⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlôŋiŋ bô hayabiŋ i miŋ hatôm nindum Wapômbênŋ lamavi ami.

⁹ *Ma doŋtom môlônim kapôlômim bô miŋ hayabiŋ môlô ami ma mi. Wapômbênŋ anêŋ Lovak Matherŋ da intu hamô môlô

kapôlômim ba hayabiŋ môlô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêŋ Lovak Matherŋ mi, thêlô êŋ intu miŋ yani anêŋ ami. ¹⁰ *Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma doŋtom Kilisi hamô môlô kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthôŋ yôv. Aêŋ ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anêŋ yôv. ¹¹ Wapômbênŋ bôk hik Yisu Kilisi liŋ hêk nŋama. Ma anêŋ Lovak Matherŋ hamô môlô kapôlômim, ba hathak Lovak Matherŋ anêŋ ku ma Wapômbênŋ tem nêŋ lôkmala êndêŋ kupik atu ba tem ema aêŋ iyom.

Lovak Matherŋ hadum ba alalô abitak Wapômbênŋ nali

¹² Aêŋ ba aiyar thêlô, alalôaniŋ ku hêk ek nasopa Lovak Matherŋ anêŋ auk ma miŋ nasopa kapôlôŋiŋ bô anêŋ auk esak loŋbô ami. ¹³ *Môlô osopa unim kapôlômim bô anêŋ auk, êŋ ma tem noma. Ma doŋtom uik kambom atu ba kapôlômim bô lahaviŋ vônô hathak Lovak Matherŋ, êŋ ma tem nôŋm lôkmala. ¹⁴ Wapômbênŋ anêŋ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Matherŋ halom i. ¹⁵ *Wapômbênŋ hêv anêŋ Lovak Matherŋ hadêŋ alalô. Ma Lovak Matherŋ hadum ek alalô nambitak Wapômbênŋ da anêŋ avômena ba intu alaŋ nena, “Aba, Wakamik!”* Ma miŋ hatak alalô hamô yani vibiy ek nakô esak loŋbô ami. ¹⁶ *Ma Lovak Matherŋ hathak hik alalôaniŋ auk loŋ nena alalô ma Wapômbênŋ anêŋ avômena anêŋ. ¹⁷ Alalô ma Wapômbênŋ anêŋ avômena ba intu tem alalô naja nôŋm mavi takatu ba yani bôk habutiŋ haviŋ anêŋ avômalô. Avanôŋ, tem naja nôŋm mavimavi takêŋ anêŋ Wapômbênŋ imbiŋ Kilisi. Ma lêk awa vovaŋ hatôm yani bôk hawa, êŋ ma tem naja athêŋ lôkmaŋgiŋ imbiŋ yani.

Lôkmaŋgiŋ tem imbitak embey yam

¹⁸ Avanôŋ, Wapômbênŋ tem injik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô ek namô kapô. Ba intu yalerŋhabi nena malaiŋ lomalama takatu ba lêk hapôm alalô, êŋ ma nôŋm oyaŋ lôkthô. ¹⁹ Nôŋmkama sapêŋ atu ba Wapômbênŋ hape-saŋ ma êvsoŋ ba eyabiŋ ek nêgê waklavôŋ atu ba tem yani injik anêŋ avômena thô. ²⁰⁻²¹ *Ek malê nena nôŋmkama pik sapêŋ lêk

* 8:4: Gal 5:16,25 * 8:9: 1Ko 3:16; 12:3 * 8:10: Gal 2:20 * 8:13: Gal 6:8; Kol 3:5 * 8:15: 2Ti 1:7 * 8:15: Gal 4:5-7; ALK 2:17 * 8:15: ‘Aba’ anêŋ ôdôŋ nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nôŋgô Mak 14:36. * 8:16: 2Ko 1:22 * 8:20-21: Stt 3:17-19

êmô mayaliv. Wapômbên habuliñ hathak Adam anên kambom ba hêv malaiñ hadên nôm takên. Ma nôm takên miñ leñihaviñ aên ami. Nômkama takatu ba hapesar lêk epalê ba hatôm êmô koladôn. Ma doñtom wak te tem nêñ nôm takên vê êñjêk koladôn êñ ba nede yaiñ imbiñ Wapômbên anên avômena takatu ba êmô anên lôkmanñgiñ kapô. Ba intu nômkama lôkthô lêk êñ malenjiñ.

²² Alalô ayala nena nômkama sapên atu ba Wapômbên bôk hapesar ma lôkthô lêk elar ba elom even hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. ²³ *Vovar êñ lêk hapôm alalô haviñ ma miñ nômkama iyom ami. Wapômbên bôk hêv Lovak Mather yôv hatôm nôm mavi môn hadên alalô. Ba intu alalôaniñ kapôlônñiñ halar ba halom haveñ ba hayabiñ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbên da anên avômena anôn lôk nêñ kupik lukmuk êndên alalô. ²⁴ Avanôn, Wapômbên bôk hêv alalô bulubiñ yôv, ma doñtom miñ alalô ayê balabur anên anôn sapên hathak maleñjiñ ami denar. Ba intu aêv maleñjiñ ba ayabiñ anên anôn. Avômalô miñ ethak eyabiñ nôm takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi. ²⁵ Ma aên iyom ma alalô aêv maleñjiñ hathak nôm takatu ba miñ bôk ayê ami denar. Ba intu amô malinnyaô ba ayabiñ.

²⁶ Ma Lovak Mather hathak hêv alalô sa haviñ. Alalô lokwar mi ba athôn nena nater mek aisê. Êñ ma Lovak Mather da hêv alalô sa ba hater mek hatôm kapô halar iyom ma abô mi. ²⁷ *Ma Wapômbên atu ba hayala kapôlônñiñ sapên halarô ba hayala Lovak Mather anên mek êñ. Ek malê nena Lovak Mather hater mek ek avômalô mather hatôm Wapômbên anên lahaviñ.

Avômalô takatu ba Wapômbên dalam tem nêñ Kilisi

²⁸ *Alalô ayala nena Wapômbên hathak hawa nômkama nômên atu ba habitak ba hadum ek nôm mavi imbitak ek avômalô takatu ba leñihaviñ yani. Thêlô ma yani bôk dalam i yôv hatôm yanida anên lahaviñ. ²⁹ *Sêbôk atu ba môn anôn ma Wapômbên bôk hayala i yôv ba habi bar hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida

Nakaduñ Kilisi. Hadum aên ek Kilisi imbitak anyô môn ek iviyar lôk livi nômên atu ba even yam. ³⁰ Ma avômalô takatu ba bôk habi bar hayô hêk i yôv intu dalam i haviñ. Ma takatu ba bôk dalam i yôv ma hayê i nena nêñ thêthôn haviñ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôn ma tem nêñ deda lôkmanñgiñ êndên i imbiñ.

Nômlate miñ hatôm nêñ alalô vê êñjêk Wapômbên anên lahaviñ ami

³¹ *Aên ba alalô nanar aisê esak nôm takatu ba Wapômbên hadum? Yani hamiñ haviñ alalô, êñ ma opalê hatôm êmô alalô lu? Mi anôn! ³² Wapômbên hatak Nakaduñ halôk nêñ kambom baherñiñ ba hama hathak alalô sapên ma miñ havasiñ ami. Aên ba intu nayala nena tem injik anên lawapôm sam ba nêñ mek lomalom aên êmô loñ imbiñ ek nêñ alalô sa. ³³ *Wapômbên da bôk habi bar hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enar alalôaniñ kambom bên? Mi anôn, Wapômbên da bôk dalam alalô yôv nena thêthôn! ³⁴ Ba intu opalêla tem nenar nena alalô naja kambom anên vovar? Mi anôn. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loñbô ba lêk hamô Wapômbên bar vianôn ba hathak hanar hik lambô liñ ek nêñ alalô sa.

³⁵ Malê te hatôm êmbôv alalô vê êñjêk Kilisi anên lahaviñ alalô? Malaiñ lomalom lôk vovar ma avômalô ethar alalô lôk bôm bên lôk amô thavuthiñ hathak nômkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biñ, nôm takên hatôm êmbôv alalô vê e? Mi anôn! ³⁶ Hatôm bôk eto nena,

“Yêlô ma anêñ avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nômên intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evalon ek nijik vônô.” *Kapya Yey 44:22*

³⁷ Ma doñtom malaiñ takên miñ hatôm êmô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahaviñ alalô, alalô lovak ba ik nôm takên sapên seson. ³⁸ Yenañ auk thektheke nena nômlate miñ hatôm êmbôv alalô vê êñjêk Wapômbên anên lahaviñ ami. Mi anôn! Alalô ama mena amô lôkmala, mena aña la lôk ngôk la, mena nôm takatu ba lêk hamô mena tem nimbitak ember yam, mena lôklokwar la, ³⁹ mena nômkama vuliñ lôk nômkama vibiñ,

* 8:23: 2Ko 5:2-4 * 8:27: Sng 139:1 * 8:28: Ep 1:11

* 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6 * 8:31: Sng 118:6 * 8:33:

mena nômlate atu ba Wapômbên hapesar tem nêmlalô vê ênjêk Wapômbên anên lahaviñ atu ba halêm anên alalôaniñ Anyô Bên Yisu Kilisi e? Mi anôn!

9

Pol lahiki hathak avômalô Israel

¹ Yahamô haviñ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanar ma avanôn iyom. Min yahasau môlô ami. Mi, yenañ auk ma Lovak Matherñ hik loñ haviñ. ² Wak nômbên intu ma yakapôlôn malaiñ kambom ba vovar bên halin ya ³ *hathak yenañ avômalô, thêlô ma yêlô ôdôn te iyom. Yalenhaviñ thêlô nênmimbiñ ek Wapômbên nêmlalô bulubiñ. Hêv thêlô bulubiñ, êñ ma hatôm nêmlalô ya vê ênjêk Kilisi ba imbi ya êndôk loñ atum ek nêmlalô sa. ⁴ *Yahanañ hathak avômalô Israel iyom. Wapômbên bôk halam i yôv ek nimbitak anên avômena ma hik anên lôkmangin thô hadên i. Ma havak tabô lôk habutiñ abô haviñ iniñ limi. Ma hêv balabur lôk hadôn i ek nênmimbiñ yêñ êndên yani. ⁵ Iniñ limi bôbô ma nêñ lôk athên bên. Ma Kilisi halêm pik hatôm anyô ba habitak anên iniñ thalalen. Yanida ma Wapômbên ma nômkama lôkthô anên alar. Nambô anên athên esak lenj êtôm wak nômbên intu sapên. Avanôn.

Wapômbên anên loñondê halam anên avômalô

⁶ Wapômbên bôk havak abô haviñ avômalô Israel. Ma lêk Israel bên anôn êdô Kilisi, ma doñtom Wapômbên anên abô min hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anên Israel, vi atu ba Wapômbên halam iyom intu Israel anôn ma vi ma mi. ⁷ Ma aên iyom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anên Abraham ma min Abrahama nali sapên ami. Mi, vi atu ba ibutiñ abô hathak iyom intu nali anôn ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbên bôk hanar hadên Abraham nena, "Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitak." *Môñ Anôn 21:12*

⁸ *Abô êñ anên ôdôn nena avômena takatu ba Wapômbên habutiñ abô hathak iyom intu ba Wapômbên anên nali. Ma avômena takatu ba Abraham habi vê, thêlô ma min

Abraham nali anôn ami. ⁹ Abô êñ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiñ ba hanar,

"Sondabên yar endake yahale halêm hathak loñbô ma Sala tem embathu okna te." *Môñ Anôn 18:10,14*

¹⁰ Okna êñ ma bumalô Aisak. Vêmlalô hawa Lebeka ba havathu amena lopopek.

¹¹⁻¹² Amena ju êñ mi denar ma Wapômbên hanar hadên Lebeka aêntêk,

"Amena yar bên tem imbitak yar molok anên anyô ku." *Môñ Anôn 25:23*

Odarôn! Amena ju êñ mi denar ba min idum kambom lo mavi la ami. Ma doñtom abô êñ habitak môñ ba hik thô nena Wapômbên hathak habi bar hayôhêk avômalô hatôm yanida anên auk atu ba bôk lahabi. Ma min hathak iniñ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anên lahaviñ. ¹³ Hatôm bôk eto nena, "Yalenhaviñ Jekop, ma yahadô yar bên Isau". *Mal 1:2-3*

¹⁴ Aên ba nanar aisê? Wapômbên hadum aên ma min thêthôn ami e? Mi anôn! ¹⁵ Yani bôk hanar hadên Mose nena,

"Yakapôlôn hik ya hathak anyôla, êñ ma tem yanêm yakapôlôn ek ôpên.

Ma yalenhaviñ yanêm anyôla sa, êñ ma tem yanêm ôpên sa." *Etak Ijip 33:19*

¹⁶ *Aên ba intu Wapômbên habi bar hayôhêk avômalô hathak yanida anên lahiki. Ma min hathak iniñ ku lôk lenjinhaviñ ami. ¹⁷ Hatôm bôk eto Wapômbên anên abô hadên Pelo aêntêk, "Yahatak o hatôm kin ek yangik yenañ lôklokwan thô esak o ek avômalô pik sapên neyala yenañ athên." *Etak Ijip 9:16*

¹⁸ Ba intu Wapômbên lahaviñ nêmlalô kapô ek anyôla, êñ ma hêv kapô ek ôpên. Ma lahaviñ indum avômalô vi lenjondôn kôtôn, êñ ma hadum thêlô lenjondôn kôtôn.

¹⁹ Môlô te tem endarôn abô êñ ba enar, "Aisê ka Wapômbên hanar avômalô lenjondôn kôtôn iniñ kambom bên? Thêlô min hatôm netak Wapômbên anên lahaviñ ba nesopa iniñ lenjinhaviñ ami, aên e?" ²⁰ *Ma doñtom o anyô alê ba hôwê Wapômbên anên abô viyan? Hatôm nômlalô atu ba epesar, enar êndên ôpatu ba hapesar yani nena, "Hopesar ya aên eka?"

* 9:3: Kis 32:32 * 9:4: Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5

* 9:8: Gal 4:23

* 9:16: Ep 2:8

* 9:20: Ais

29:16; 45:9 * 9:21: Jer 18:6

²¹ *Ôpatu ba hapesaŋ uŋ hatôm enja pik tōktōk ba epesaŋ uŋ ek indum ku mavimavi esak lōk epesaŋ uŋ ek indum ku oyaŋ esak imbiŋ e?

²² Ma aêŋ iyom ma Wapômbêŋ da hatôm esopa anêŋ lahaviŋ ba injik anêŋ lōkliŋyak lōk lamaniŋ thō ba imbuliŋ nê takatu ba bōk epesaŋ i yōv ek neja vovaŋ. Ma doŋtom mi, havalonŋ kapō loŋ ba miŋ habuliŋ nê takêŋ ketheŋ ami. ²³ Yani hadum aêŋ ek injik anêŋ lōkmanŋiŋ anōŋ thō êndêŋ avômalō ôdōŋ yaŋ atu ba lahiki hathak. Yani bōk hapesaŋ i yōv ek nêŋ anêŋ lōkmanŋiŋ êndêŋ i. ²⁴ Avômalō takêŋ ma alalō takatu ba Wapômbêŋ bōk halam yōv, avômalō Israel lōk avômalō loŋ buyaŋ haviŋ. ²⁵ Hathak avômalō loŋ buyaŋ ma Wapômbêŋ bōk hanaŋ hadêŋ Hosea nena,

“Avômalō takatu ba miŋ yenaŋ ami ma tem yandam i nena ‘yenaŋ avômalō’.

Ma avômalō takatu ba miŋ yaleŋhaviŋ i ami ma tem yandam i nena ‘avômalō takatu ba yaleŋhaviŋ videdauŋ.’”

Hosea 2:23

²⁶ Lōk hanaŋ nena,

“Loŋ atu ba bōk yahananŋ hadêŋ thêlō nena, ‘Môlō ma miŋ yenaŋ avômalō ami’, loŋ êŋ ma tem nendam thêlō nena, ‘Wapômbêŋ Lōkmala anêŋ nali.’”

Hosea 1:10

²⁷ Ma hathak avômalō Israel ma plopet Aisaia bōk halaŋ nena,

“Avômalō Israel ma hatôm thathe ŋgwêk daŋ,

ma doŋtom Anyô Bêŋ tem nêŋ auviŋna iyom bulubiŋ.

²⁸ Ek malê nena Anyô Bêŋ tem esopa anêŋ indum abō esak avômalō pik sapêŋ ba injik daŋ siŋ ketheŋ oyaŋ.” *Aisaia 10:22-23*

²⁹ Abō êŋ ma hatôm abō yaŋ atu ba Aisaia bōk hato nena,

“Anyô Bêŋ Lōklokwaŋ Lōkthō Anêŋ Ôdōŋ miŋ hadō alalō doho ek namō lōkmala ami, êŋ ma alalō lōkthō tem nambitak voŋ-govaŋ oyaŋ êtôm Sodom lo Gomola.” *Aisaia 1:9*

Avômalō Israel miŋ esopa loŋondê êvhaviŋ ami

³⁰ Aêŋ ba alalō nanaŋ aisê? Avômalō loŋ buyaŋ miŋ idum ek nimbitak thêthōŋ

ami, ma doŋtom ibitak thêthōŋ hathak iniŋ êvhaviŋ. ³¹ Ma avômalō Israel esopa balabuŋ ek nimbitak thêthōŋ, ma doŋtom miŋ ibitak thêthōŋ ami. ³² Eka? Thêlō esonŋ nena tem nimbitak thêthōŋ esak iniŋ ku esopa balabuŋ ma miŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ami. Thêlō evak valu vuviyathiŋ atu silili ba habi i pōŋêŋ. ³³ Hatôm bōk eto nena,

“Odaŋô! Yahatak valu yaônate hamō Saion ek ende anyô liliŋ ba imbi i pōŋêŋ lōk valu bêŋ te ek nembak silili ba nêŋêŋ yak.

Ma avômalō takatu ba êvhaviŋ yani tem miŋ nêŋêŋ mama êndêŋ i ami.”

Aisaia 8:14; 28:16

10

Israel miŋ eyala Wapômbêŋ anêŋ loŋondê ek nimbitak thêthōŋ ami

¹ Aiyaŋ thêlō, yakapôlōŋ lahaviŋ yenaŋ avômalō Israel nêpôm Wapômbêŋ anêŋ bulubiŋ ba intu yahateŋ mek ek thêlō.

² Yahananŋ avanōŋ nena thêlō ethak lōk-lokwaŋ ek nesopa Wapômbêŋ, ma doŋtom miŋ eyala loŋondê êŋ katō ami. ³ Thêlō miŋ eyala loŋondê atu ba Wapômbêŋ bōk hapôpêk ek endam avômalō nena thêthōŋ ami. Mi, esopa thêlōda iniŋ loŋondê ek nimbitak thêthōŋ. Ba intu miŋ êwê Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ êŋ vibiiŋ ami.

⁴ Kilisi ma balabuŋ anêŋ daŋ ba intu avômalō takatu ba êvhaviŋ yani ibitak thêthōŋ hêk Wapômbêŋ ma.

⁵ Mose bōk hato abō hathak loŋondê balabuŋ atu ba avômalō nesopa ek nimbitak thêthōŋ ma aêntêk,

“Ŋê takatu ba esopa abō balabuŋ dedauŋ mavi ma miŋ êv yak hathak bute ami intu tem neja lōkmala.” *Wok Plis 18:5*

⁶ Ma doŋtom loŋondê atu ba avômalō nimbitak thêthōŋ esak nêŋêŋimbiŋ ma miŋ malaiŋ hatôm loŋondê nesopa abō balabuŋ ami, ma mi. Hatôm bōk eto nena,

“Môlō miŋ nosoŋ nena unim ku bêŋ hêk ek nosak leŋ ba unu ami.” *Lo 30:12*

Mi, Kilisi bōk halêŋ yōv ba intu notak auk êŋ. ⁷ Ma hatôm bōk eto nena,

“Môlō miŋ nosoŋ nena unim ku bêŋ hêk ek unu loŋ ŋama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêŋ bōk hik yani liŋ yōv hêk loŋ ŋama ba intu notak auk êŋ. ⁸ Loŋondê

nanêmbimbiŋ miŋ hanaŋ hathak nandum ku takêŋ ami. Mi, hanaŋ nena,
 “Wapômbêŋ anêŋ abô lêk habobo môlô ba hamô vemimbôlêk lôk kapôlômmim yôv.” *Lo 30:14*

Abô nêmbimbiŋ êntêk intu yêlô athak anaŋ hadêŋ môlô. ⁹Aêntêk nena hanaŋ bêtŋ hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêtŋ” lôk hôêvhaviŋ hêk kapôlôm nena Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama, êŋ ma Wapômbêŋ tem nêŋ o bulubiŋ. ¹⁰Ek malê nena hêk kapôlôŋiŋ ma avômalô ethak êvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam i nena ŋê thêthôŋ. Ma hale veŋiŋbôlêk ma avômalô ethak enaŋ iniŋ êvhaviŋ bêtŋ ba Wapômbêŋ hêv i bulubiŋ.

¹¹Hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapyâ bôk hanaŋ nena,
 “Opalêla takatu ba êvhaviŋ yani ma tem miŋ nêmbem mama êndêŋ i ami.” *Aisaia 28:16*

¹²*Anyô Bêtŋ doŋtom êŋ iyom intu avômalô pik sapêŋ iniŋ Anyô Bêtŋ. Ba intu abô êŋ hanaŋ hathak avômalô sapêŋ, avômalô Israêl lôk avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêŋ wapôm anôŋ hadêŋ i. ¹³*Hatôm bôk eto nena,
 “Lôkthô atu ba elam Anyô Bêtŋ anêŋ athêŋ ma tem neja bulubiŋ.” *Joel 2:32*

¹⁴⁻¹⁵Avômalô takatu ba miŋ êvhaviŋ Anyô Bêtŋ ami ma tem nendam yani aisê? Môŋ ma nanêŋ anyô ek enaŋ Abô Mavi êŋ bêtŋ. Ma hanaŋ bêtŋ ba elanô, êŋ ma tem nêmbimbiŋ ba nendam yani ek nêŋ thêlô bulubiŋ. Hatôm bôk eto nena,
 “Avômalô takatu ba elanô Abô Mavi, thêlô êbôŋ hathak ŋê takatu ba ewa abô êŋ ba êyô enaŋ.” *Aisaia 52:7*

¹⁶⁻¹⁷Aêŋ ba avômalô ethak elanô abô hathak Kilisi vêŋ ka êvhaviŋ Abô Mavi takatu ba elanô. Ma doŋtom avômalô Israêl naju iyom ewa Abô Mavi êŋ thô. Hatôm bôk Aisaia hanaŋ,
 “Anyô Bêtŋ, opalê hêvhaviŋ abô takatu ba yêlô anaŋ hadêŋ i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

¹⁸Ma malê te hapôm Israêl ba thêlô bêtŋ anôŋ miŋ êvhaviŋ ami? Thêlô miŋ elanô Abô Mavi ami e? Mi, bôk elanô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êŋ bôk haveŋ mayaliv ba hi hayô pik anêŋ danŋ.” *Kapyâ Yêŋ 19:4*

¹⁹⁻²¹Avanôŋ, Israêl elanô, ma doŋtom êthôŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ e? Mi, thêlô bôk elanô ba eyala yôv ma doŋtom miŋ êvhaviŋ ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hatô hathak Israêl nena,

“Wak nômbêŋ intu ma yahalek yabaheŋ hadêŋ môlô,
 ma doŋtom môlô ma ŋê auk thektheke lôk lemimôndôŋ kôdôŋ.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêŋ hanaŋ ba Mose hatô aêntêk,

“Tem yanêŋ mek mavi êndêŋ avômalô athêŋ mi lôk auk mi ek yandum môlô Israêl maleŋiŋkilik lôk leŋiŋŋaŋa.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miŋ hakô ami ma hanaŋ auk êŋ bêtŋ nena,

“Avômalô takatu ba miŋ êbôlêŋ ya ami intu bôk êpôm ya yôv.

Ma avômalô takatu ba miŋ enaŋ hik ya liŋ ami ma tem yangik ya thô êndêŋ i.” *Aisaia 65:1*

11

Wapômbêŋ miŋ havôliŋ dôŋ ek Israêl ami

¹*Aêŋ ba intu yahananaŋ hik môlô liŋ nena Wapômbêŋ hapôlik ek anêŋ avômalô Israêl e? Milôk. Yada ma anyô Israêl te ma Abraham anêŋ lim ba yahabitak anêŋ Benjamin anêŋ ôdôŋ ba intu oyala nena Wapômbêŋ miŋ hapôlik ek Israêl ami. ²Sêbôk atu ba môŋ anôŋ ma Wapômbêŋ bôk lahaviŋ thêlô yôv ba intu miŋ hapôlik hathak anêŋ avômalô ami. Lemimimbi Wapômbêŋ anêŋ kapyâ bu atu ba hanaŋ hathak Elia. Yani hatatale avômalô Israêl ba hanaŋ hadêŋ Wapômbêŋ nena,

³“Anyô Bêtŋ, thêlô ik anêŋ plopet pôpônô lôk ik anêŋ loŋ êbôk da pepesa. Ma yada iyom êntêk yahamô denaŋ ba thêlô idum ek nijik ya vônô imbiŋ.” *I Kiŋ 19:10,14*

⁴Ma doŋtom Wapômbêŋ hanaŋ aisê hadêŋ Elia? Hanaŋ,

“Yahavalonŋ avômalô Israêl hatôm 7,000 takatu ba miŋ êv yeŋ hadêŋ ŋgôk Baal ami loŋ hatôm yada yenaŋ. Ma miŋ o iyom ami.” *I Kiŋ 19:18*

* 10:12: Ap 15:9 * 10:13: Joel 2:32 * 11:1: 1Sml 12:22; Sng 94:14; Plp 3:5

⁵ Ma lèk aên iyom, Wapômbên hik anên wapôm sam ba dalam avômalô Israel au-viŋna. ⁶*Yani habi anên wapôm sam ba dalam thêlô. Ma miŋ hathak iniŋ ku ami. Hêv hathak iniŋ ku, êŋ ma miŋ wapôm anôn ami.

⁷ Abô êŋ anên ôdôn ma aêntêk. Avômalô Israel idum lôklokwaŋ ek nimbitak thêthôn ênjêk Wapômbên ma, ma doŋtom mi. Vi atu ba Wapômbên dalam iyom intu ibitak thêthôn. Ma vi dedauŋ ma hadum thêlônin auk thektheke. ⁸ Hatôm Wapômbên anên kapya hanan,

“Wapômbên bôk hadum ba thêlô leŋviŋ-malaiŋ.

Ma bôk hik maleŋin siŋ ek miŋ nêgê ami.

Ma bôk habi leŋôndôn siŋ ek miŋ nedaŋô ami.

Ba bôk êmô aên aleba lèk.” *Lo 29:4; Aisaia 29:10*

⁹ Ma hatôm bôk ba Devit hanan hadên Wapômbên hathak avômalô Israel nena,

“Undum nôm mavi atu ba thêlô ethak eyan imbitak êtôm adêk ek embaloŋ thêlô loŋ

ek nênem yak ba neja malaiŋ êtôm iniŋ vuli.

¹⁰ Ômbi thêlô maleŋin siŋ ek miŋ nêgê tak ami,

ma wak nômbên intu ma thêlô dômiŋ lokwaŋ da lokbaŋ ênjêk aên.” *Kapya Yey 69:22-23*

Wapômbên hawa alokwaŋ bomaŋ thaŋaŋ ba hagêgê loŋ haviŋ alokwaŋ yôhok

¹¹*Ba intu yahanan hadên mólô hathak Israel aêntêk. Thêlô êv yak ba miŋ hatôm nimbiyô esak loŋbô ami e? Mi anôn, tem nimbiyô esak loŋbô. Ma doŋtom hathak iniŋ kambom ma Wapômbên hêv avômalô loŋ buyaŋ bulubiŋ ek batu nêgê ba maleŋin kilik esak. ¹² Hathak iniŋ kambom lôk etak Wapômbên ma avômalô pik sapên lôk avômalô loŋ buyaŋ ewa mek mavi. Vêm ba ele i liliŋ, êŋ ma oyala nena tem neja mek mavi bên anôn êmôn ek yaŋ bô.

¹³ Yahato abô êntêk hadên mólô avômalô loŋ buyaŋ. Wapômbên bôk dalam ya ek yambitak avômalô loŋ buyaŋ iniŋ aposel ba yaleŋmavi hathak ku êŋ. Ba intu yahadum

ku êŋ dedauŋ mavi ¹⁴ek batu yenaŋ avômalô Israel nêgê nôm mavi takatu ba Wapômbên hadum hathak mólô ba maleŋin kilik esak ek Wapômbên nêm doho bulubiŋ. ¹⁵ Lèk ma Wapômbên hatak avômalô Israel ba intu avômalô pik sapên ethak doŋtom haviŋ Wapômbên. Ma haviŋ yam atu ba Wapômbên hawa i hathak loŋbô, êŋ ma tem êtôm iviyô hêk ŋama.

¹⁶ Alalô ayala nena êbôk polom ba êv bute hadên Wapômbên, êŋ ma polom lôkthô habitak matheŋ. Ma alokwaŋ oliv ŋgalôk matheŋ ma anên thaŋaŋ sapên ma matheŋ haviŋ. Ma aên iyom ma avômalô Israel iniŋ limi bôbô bôk matheŋ ba intu limi lukmuk ma tem matheŋ aên iyom. ¹⁷*Avômalô Israel ma hatôm alokwaŋ oliv yôhok êŋ. Ma mólô avômalô lôŋ buyaŋ ma hatôm alokwaŋ oliv bomaŋ. Ma Wapômbên hale oliv yôhok anên thaŋaŋ doho vê, ma hawa mólô oliv bomaŋ anên thaŋaŋ ba hagêgê loŋ hathak oliv yôhok. Ba intu mólô othak doŋtom haviŋ thaŋaŋ vi atu ba hamô denaŋ ba owa pik anên lêŋlên atu ba oliv ŋgalôk havôv. ¹⁸ Aên ba miŋ nobam amda ba nonaŋ nena yêlô awa alokwaŋ yôhok thaŋaŋ anên loŋ ami. Mólô ma thaŋaŋ oyaŋ ma Israel limi ma ŋgalôk, ma ŋgalôk êŋ intu havatho mólô loŋ ma miŋ mólô ovatho a êŋ anên ŋgalôk loŋ ami.

¹⁹ Ma doŋtom mólô doho tem nonaŋ nena, “Wapômbên hale thaŋaŋ doho vê ek yêlô naja iniŋ loŋ.” ²⁰ Avanôn, ma doŋtom lemimimbi nena Wapômbên hadabên i kisi hathak miŋ êvhaviŋ ami ma hawa mólô hathak unim ôêvhaviŋ. Ba intu nôkô ek Wapômbên ba miŋ nobam amda ami.

²¹ Wapômbên bôk hadabên alokwaŋ yôhok da anên thaŋaŋ vi kisi yôv, ma hatôm edabên mólô kisi imbiŋ. ²²*Ba intu lemimimbi nena Wapômbên hathak mayôhok lôk mathêlêv haviŋ. Yani mathêlêv hadên avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhok hadên mólô takatu ba ômô anên mayôhok kapô ba miŋ notak ami. Ma otak, ma tem edabên mólô kisi imbiŋ. ²³ Ma avômalô Israel ele i liliŋ ba êvhaviŋ, êŋ ma tem Wapômbên êgêgê i loŋ esak alokwaŋ atu esak loŋbô. Yani hatôm indum aên. ²⁴ Ek malê nena Wapômbên bôk hale mólô vê hêk oliv bo-

* 11:6: Gal 3:18 * 11:11: Ap 13:46 * 11:17: Ep 2:11-19 * 11:22: Jon 15:2,4

marj ba hagêgê loj hathak oliv yôhok yôv. Alokwarj êj ma miñ unim ami. Ba intu miñ malaiñ ek êgêgê oliv yôhok da anêj thanarj esak lojbo ami.

Wapômbên lahaviñ injik anêj lahiki thô êndên avômalô sapênj

²⁵ Aiyañ thêlô, yalenhaviñ mólô noyala abô lôk kup êntêk ek miñ nômbôam ami. Abô lôk kup êj ma aêntêk. Avômalô Israel vi iniñ kapôlônjñ lêk thekthek ba tem nêmo aênj endeba avômalô loj buyarj takatu ba Wapômbênj halam i, nênemimbiñ ba nêyô ek yani am. ²⁶ *Êj ma tem yani nêm Israel sapênj bulubiñ. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbênj hanarj nena,

“Anyô hêv bulubiñ tem êlêm anêj Saion, ma tem injik avômalô Israel lilij ênjêk iniñ kambom.

²⁷ *Êj ma tem yalenjimbi tabô atu ba bôk yahavak haviñ i nena tem yanêm iniñ kambom vê.” *Aisaia 59:20-21*

²⁸ Avômalô Israel miñ ewa Abô Mavi thô ami ba intu Wapômbênj hapôlik hathak i. Nôm êj hêv mólô avômalô loj buyarj sa. Ma doñtom Wapômbênj bôk halam thêlô ba havak balaburj haviñ iniñ limi ba intu lahaviñ thêlô denarj. ²⁹ Ek malê nena Wapômbênj hathak halam avômalô ba hêv mek hadênj i ma tem miñ lapaliñ i ba nêm anêj mek vê esak lojbo ami. ³⁰ Bôk mólô avômalô loj buyarj lemimôndônj kôtônj hadênj Wapômbênj. Haverj yam ma avômalô Israel leñjônônônj kôtônj haviñ ba intu Wapômbênj hêv kapô hadênj mólô. ³¹ Ma aênj iyom ma avômalô Israel lêk leñjônônônj kôtônj ba Wapômbênj hêv kapô ek mólô. Hadum aênj ek wak te ma tem nêm kapô ek thêlô imbiñ. ³² Wapômbênj hatak avômalô sapênj ek nesopa iniñ leñjônônônj kôtônj ek injik anêj lahiki thô êndên thêlô sapênj.

Nambô Wapômbênj anêj athênj

³³ *Aiyê, yahasonj kambom hathak Wapômbênj anêj wapôm lôk anêj auk lôk anêj hayala nômkama ma anêj ðarj mi!

Opalê hatôm eyala anêj auk atu ba lahabi am? Mi anônj.

Anyô late miñ hatôm eyala anêj lojônônônj atu ba hapesarj ami.

³⁴ *Opalê hatôm eyala Wapômbênj anêj tabilôk? Mi.

Ma opalê hatôm nêm auk êndên yani? Mi anônj. *Aisaia 40:13*

³⁵ Ma opalê hatôm nêm nômlate êndên yani ek êwê viyañ. Milôk! *Jop 41:11*

³⁶ *Nômkama lôkthô halêm anêj yani ba imiñ hathak anêj lôklokwarj lôk êmô ek nêmbô yani.

Nanêm athênj lôkmangij êndên yani êtôm wak nômbênj intu sapênj. Avanônj biñ.

12

Nanêm i êtôm da êndênj Wapômbênj

¹ *Aênj ba, aiyañ thêlô, Wapômbênj lahiki lôbôlônj hathak alalô. Ba intu yahasonj mólô lokwarj nena nônêm am vidoñ êndênj yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loj êbôk da. Da êj ma lôkmala lôk matherj ba hêv lamavi hadênj Wapômbênj. Êj ma hatôm ôêv yerj anônj hadênj Wapômbênj. ‘Ba nônêm loj ênjêk kapôlômim ek Wapômbênj epesarj mólônim auk imbitak lukmuk ek mólô numbitak yarjda. Ma miñ nosopa avômalô pik verjñgwam ami. Êj ma tem noyala ba nosopa nôm takatu ba Wapômbênj lahaviñ. Lahaviñ êj ma mavi lôk maburj anônj ba tem indum Wapômbênj lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbênj hêv hadênj alalô tomtom

³ *Wapômbênj habi anêj wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahanarj hadênj mólô nena lemimimbi am ba nutitiñ am katô esak êvhaviñ atu ba Wapômbênj hêv hadênj mólô tomtom. Ma miñ nosorj nena mólô ma nê bêj bêj ami. ⁴ *Anyô liñkupik ma doñtom iyom, ma doñtom anêj lôbôlôbô ma bêj anônj. Ma lôbôlôbô takênj ethak idum ku lomalama. ⁵ Ma alalô aênj iyom. Alalô ma bêj anônj ma doñtom athak doñtom haviñ Kilisi ba abitak kupik doñtom. Ba intu alalô amô hatôm nê ôdônj te iyom.

⁶ *Ma Wapômbênj hik anêj wapôm sam ba hêv auk ku lomalama hadênj alalô tomtom.

* 11:26: Ais 59:20-21 * 11:27: Ais 27:9; Jer 31:33-34

1Ko 8:6 * 12:1: Lom 6:11,13; 1Pi 2:5 * 12:3: 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3 * 12:4: 1Ko 12:12,27 * 12:6: 1Ko

12:4-11; 1Pi 4:10-11

Ôpatu ba hawa auk ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êtôm plopet, êŋ ma yani indum ku êŋ êtôm anêŋ hêvhaviŋ. ⁷ Ma yaŋ hawa auk ek indum ku nêŋ avômalô sa, êŋ ma nêŋ i sa. Ma te hawa auk ek êndôŋ avômalô esak Wapômbêŋ anêŋ abô, ma êndôŋ. ⁸ Ma yaŋ hawa auk ek embatho avômalô vi loŋ, êŋ ma embatho i loŋ. Ma te hawa auk ek nêŋ avômalô sa esak nômkama, êŋ ma nêŋ lôk lavidonŋ. Ma te hawa auk ek eyabiŋ avômalô, êŋ ma eyabiŋ dedaunŋ mavi. Ma te hawa auk nêŋ kapô ek avômalô, êŋ ma indum lôk lamavi.

Kobom leŋhaviŋ

⁹ Lemimbiŋ avômalô lôk lemvidonŋ. Ma nôpôlik esak nôŋ takatu ba kambom ma nobalonŋ nôŋ takatu ba mavi loŋ. ¹⁰ *Lemimbiŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ videdaunŋ êtôm lemhaviŋ mamuyanŋ. Ma nêŋ athêŋ bêtêŋ êndêŋ i êmônŋ ek o. ¹¹ Ma nônêŋ am lôkthô ek nundum Anyô Bêtêŋ anêŋ ku ma miŋ o vau ami. Ma notak Lovak Matheŋ ek esaŋ êtôm atum êmô mômô kapôlômim. ¹² *Ma nônêŋ malemim lôk lemimmavi. Ma malaiŋ hapôm o ma ômô malinjaô. Ma oterŋ mek thôthô. ¹³ *Ma avômalô matheŋ takatu ba êv i sêkêya, êŋ ma nêŋ i sa. Ma avômalô malak yaŋ êlêŋ, onja i thô ba oyabiŋ i mavi.

¹⁴ *Nêŋ mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêŋ o. Nêŋ mek ma miŋ ondaŋ ek Wapômbêŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ i ami. ¹⁵ Avômalô takatu ba leŋiŋmavi ma lemmavi imbiŋ i. Ma avômalô takatu ba elaŋ asêŋ malêŋ ma ondaŋ imbiŋ i. ¹⁶ *Nômô malinjaô imbiŋ am. Ma miŋ osoŋ nena o anyô bêtêŋ ami. Mi, otavuiŋ o ba ômô imbiŋ êŋ athêŋ mi. Ma miŋ osoŋ nena o anyô lôkauk bêtêŋ ami. Mi.

¹⁷ *Anyôla hadum kambom hadêŋ o ma miŋ nungwik kambom êŋ liliŋ êndêŋ yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom ênjêk thêlô maleŋiŋ. ¹⁸ Ombatho o loŋ lôklokwaŋ ek ômô labali imbiŋ avômalô sapêŋ. ¹⁹ *Aiyaŋ thêlô, miŋ nôwê kambom viyaŋ ami ma notak êndôk

Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ kapô. Hatôm bôk eto nena,

“Ya Anyô Bêtêŋ yahanariŋ nena ku nijik anyô leŋkadôk liŋ ma yenaŋ ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*

²⁰ *Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêŋ nôŋ êndêŋ yani.

Ma hathakmunirŋ ma nêŋ ŋariŋ ek inum.

Hudum aêŋ ma tem nêŋ yani mama bêtêŋ.” *Gutpela Sindaun 25:21-22*

²¹ Aêŋ ba undum mavi iyom ek ômô kambom lu, ma miŋ otak kambom ek êmô o lu ami.

13

Alalô namô gavman vibiy

¹ *Gavman pik sapêŋ ma Wapômbêŋ hatak i ba hêv lôklokwaŋ hadêŋ i ek neyabiŋ avômalô. Gavman te miŋ habitak oyaŋ ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêŋ thêlô vibiy. ² Aêŋ ba anyôla hadô êmô gavman vibiy, êŋ ma hadô ek êmô Wapômbêŋ baŋ vibiy. Ba intu ôpêŋ tem indum abô ba enja malaiŋ. ³ *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, êŋ takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miŋ nêŋ vovaŋ êndêŋ o ami, ma embam o iyom. Êŋ ma tem miŋ ôkô ek gavman ami. ⁴ Gavman ma Wapômbêŋ anêŋ êŋ ku ek nêŋ nêŋ o sa ek ômô mavi. Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ i ek nêŋ anêŋ vovaŋ êndêŋ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miŋ ewa lôklokwaŋ êŋ oyaŋ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êŋ ma ôkô. ⁵ Aêŋ ba alalô miŋ namô gavman vibiy esak akô ek naja vovaŋ iyom ami. Mi, esak nayala ênjêk kapôlônŋiŋ nena êŋ ma mavi.

⁶ *Aêŋ ba intu alalô athak êv takis. Gavman ma Wapômbêŋ anêŋ êŋ ku ba ethak idum iniŋ ku thêthônŋ. ⁷ Ba intu malêla takatu ba enaŋ nena nêŋ ma nêŋ. Elam takis alêla ma nêŋ. Ma anyôla hamô o vuliŋ ma ômô yani vibiy. Ma opalêla takatu ba ewa athêŋ bêtêŋ ma nêŋ athêŋ bêtêŋ êndêŋ i.

Lemimbiŋ avômalô vi

* 12:10: 1Pi 1:22

* 12:12: 1Te 5:16-18

* 12:13: Hib 13:2

* 12:14: Mat 5:44; 1Ko 4:12

* 12:16: Snd 3:7

* 12:17: 1Te 5:15

* 12:19: Mat 5:39

* 12:20: Mat 5:44

* 13:1: Snd 8:15; Tit 3:1

* 13:3: 1Pi 2:13-14

* 13:6: Mat 22:21

* 13:8: Mat 22:39-40; Jem 2:8

⁸*Ôwê anê m malêla takatu ba viyar hêk denaŋ. Ma undum ku esak viyar doŋtom atu hêk nena lemimbiŋ avômalô. Hudum aêŋ ma hatôm abô balabuŋ lôkthô hik anôŋ hamiŋ o. ⁹*Abô balabuŋ hanaŋ aêntêk, “Miŋ undum sek imbiŋ anyô yar yanavi ami. Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami. Miŋ onja vani ami. Ma miŋ malemkilik esak anyô vi iniŋ nômkama ami.” Ma hanaŋ abô balabuŋ vi haviŋ. Balabuŋ nômbêŋ êŋ hamô balabuŋ ali êntêk kapô nena, “Lemimbiŋ anyô yar êtôm lemhaviŋ oda.” ¹⁰*Alalô leŋiŋhaviŋ avômalô vi ma tem miŋ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leŋiŋhaviŋ avômalô vi, êŋ ma hatôm balabuŋ lôkthô hik anôŋ.

Waklavôŋ naja bulubiŋ lêk habobo

¹¹*Oyala waklavôŋ êntêk ba lêk alalô amô, aêŋ ba nosopa abô takatu ba lêk yahanar yôv hadêŋ môle. Sébôk atu ba alalô aêvhaviŋ môŋ anôŋ ma hamô daim dokte, ma doŋtom waklavôŋ naja bulubiŋ lêk habobo. Ba intu notak malemim hayaŋ ma numbiyô. ¹²*Bôlôvôŋ anêŋ daŋ lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momariŋiŋ anêŋ ku thô ma noba deda anêŋ nômkama vovak. ¹³*Aêŋ ba alalô nasopa waklavôŋ êŋ anêŋ kobom mavi. Ba miŋ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiŋ ba nambitak molo ami. Ma miŋ nandum sek waliliŋ lôk nasopa thetharjak ami. Ma natak leŋiŋŋaŋa lôk leŋiŋdaŋ. ¹⁴*Miŋ nundum kobom takêŋ ami, ma mi. Omba Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm anê m kwêv ma miŋ ômbôlê m kambom anêŋ loŋôndê ek undum thetharjak lamavi ami.

14

Miŋ ôŋgô môleviyar ba nonaŋ nena nê kambom ami

¹*Onja nê takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêŋ anêŋ abô miŋ hik thô halê m yaiŋ ami ma miŋ otatale i esak iniŋ auk atu ba leŋiŋhabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbêŋ ma ami. ²*Ma anyô yar anêŋ êvhaviŋ

ma lôklokwaŋ ba hatôm enaŋ nôm loma-loma sapêŋ. Ma yar anêŋ hêvhaviŋ ma pulusikna ba intu hayaŋ nôm ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêŋ ŋgôk. ³*Ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ma miŋ enaŋ nena ôpatu ba hatip ek nôm doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôm doho ma miŋ etatale ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ami. Mi, Wapômbêŋ bôk hawa yani yôv. ⁴*Ma o opalê ba hotatale anyô yar anêŋ anyô ku? Ôpêŋ da anêŋ anyô bêŋ tem enaŋ nena ôpêŋ hamiŋ mena hêv yak. Ma Anyô Bêŋ da tem embatho ôpêŋ loŋ ek imiŋ.

⁵*Ma avômalô vi leŋiŋhabi nena wak doho ma matherŋ ma doho ma mi. Ma vi leŋiŋhabi nena wak lôkthô ma hatôm doŋtom iyom. Hathak auk êŋ ma anyô tomtom da leŋiŋimbi katô am ka nesopa iniŋ êvhaviŋ. ⁶Avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena wak doho ma matherŋ ma ethak idum aêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Ma vi atu ba ethak eyaŋ alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ ek nê nê m athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ iniŋ nôm ek nê nê m athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. ⁷Alalô nê êvhaviŋ miŋ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêŋ. ⁸*Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanê m athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma ama, ma ama ek nanê m athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ aêŋ iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêŋ da anêŋ. *Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô ek imbitak nê lôkmala lôk nê ŋama iniŋ Anyô Bêŋ.

¹⁰*Aêŋ ba aisê ka môle otatale môleviyar? Ma aisê ka môle ôyê môleviyar ba onaŋ nena thêlô ma nê kambom? Wapômbêŋ tem indum abô ba alalô sapêŋ tem namiŋ yani ma êndêŋ wak êŋ.

¹¹*Hatôm bôk eto nena,

“Yada Anyô Bêŋ, yahamô aêŋ, ba yahanar avanôŋ biŋ nena

* 13:9: Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21 * 13:10: 1Ko 13:4-7 * 13:11: Ep 5:14; 1Te 5:6-7 * 13:12: 1Jon 2:8
* 13:13: Luk 21:34; Ep 5:18 * 13:14: Ep 5:11 * 14:1: Lom 15:7 * 14:2: Stt 9:3-4 * 14:3: Kol 2:16
* 14:4: Mat 7:1; Jem 4:11-12 * 14:5: Gal 4:10-11 * 14:8: Gal 2:20 * 14:10: 2Ko 5:10 * 14:11: Plp 2:10-11

avômalô sapêṇ tem nedek venjîdôṇ
lêlô

ma nêṇem athêṇ bêṇ êndêṇ ya
Wapômbêṇ.” Aisaia 45:23

¹² Ba intu alalô tomtom tem namiṇ Wapômbêṇ ma ek nandum abô esak alalôaniṇ nôm takatu ba adum.

Miṇ undum mamuyaṇ nêṇ yak ami

¹³ Wapômbêṇ tem endanô avômalô lôk-thô iniṇ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviṇ vi. Ma lemimimbi katô ek miṇ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliṇ môleviyaṇ ami. ¹⁴ *Yahamô haviṇ Anyô Bêṇ Yisu ba yahayala lôk yahêvhaviṇ nena nôm takatu ba êv hadêṇ ṇgôk lôk nôm sapêṇ ma mavi hêk Wapômbêṇ ma ek nejaṇ. Ma doṇtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêṇ ma, êṇ ma nôm êṇ lêk lelaik ek ôpêṇ. ¹⁵ *Hoan nômlate atu ba mamuyaṇ hêvhaviṇ nena lelaik ba hôêv malaiṇ hadêṇ yani, êṇ ma miṇ hosopa leṇhaviṇ anêṇ loṇôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêṇ ba intu miṇ undum ek yani nêṇ yak esak nôm atu ba hoan ami.

¹⁶ Aêṇ ba hoyala nena nôm lôkthô ma mavi ek nejaṇ, êṇ ma auk mavi. Ma doṇtom mamuyaṇ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êṇ ma oyabiṇ o ek anêṇ auk mavi êṇ miṇ imbuliṇ yani ba enaṇ abô kambom esak anêṇ auk êṇ ami. ¹⁷ Nôm eyaṇ lo inum, êṇ ma nôm oyaṇ. Nômbêṇ hêk Wapômbêṇ anêṇ loṇ lôkliṇyak ma nandum nômkama thêthôn lôk namô labali imbiṇ i ma namô lôk leṇjîmavi. Nôm takêṇ halêṇ anêṇ Lovak Matheṇ. ¹⁸ Ôpatu ba hadum Kilisi anêṇ ku takêṇ hêv lamavi hadêṇ Wapômbêṇ ba avômalô eban yani.

¹⁹ *Aêṇ ba alalô nandum ek namô yôhôk imbiṇ i lôk nambatho alalôaniṇ êvhaviṇ loṇ. ²⁰ *Ma miṇ umbuliṇ Wapômbêṇ anêṇ ku esak nôm eyaṇ ami. Nôm lôkthô ma mabuṇ hêk Wapômbêṇ ma, ma doṇtom hoan nômla te atu ba hadum ba anyô yar hêv yak, êṇ ma hudum kambom. ²¹ Aêṇ ba hoan alim mena hunum waiṇ mena hudum nômla yar atu ba hadum mamuyaṇ hêv yak, êṇ ma mavi ek otak.

²² Anêṇ auk hathak nôm takatu ba lêk yahanar, êṇ ma êṇ imbiṇ oda lôk Wapômbêṇ iyom. Avômalô takatu ba esopa iniṇ êvhaviṇ lôk kapôlôniṇ labali lêk êṇ lôk leṇjîmavi. ²³ Ma doṇtom avômalô takatu ba eyaṇ nôm lôk auk ju, êṇ ma miṇ esopa iniṇ êvhaviṇ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêṇ ma. Malêla takatu ba hudum ma miṇ halêṇ anêṇ hôêvhaviṇ ami, êṇ ma hatôm hudum kambom.

15

Nundum nômkama lôkthô ek nêṇem môleviyaṇ sa

¹ Alalô takatu ba aêvhaviṇ lôklokwaṇ miṇ nasopa alalôaniṇ leṇjîhaviṇ iyom ami. Mi, nanêṇ avômalô takatu ba iniṇ êvhaviṇ pulusikna sa ba naja iniṇ malaiṇ imbiṇ. ² *Ma alalô tomtom leṇjîimbi alalôaniṇ iviyaṇ ek nanêṇ i sa ek iniṇ êvhaviṇ imbitak lôklokwaṇ. ³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miṇ hasopa yanida anêṇ lahaviṇ ami. Mi, bôk eto nena,

“Wapômbêṇ, abôma atu ba enaṇ hathak o
ma lêk hapôm ya haviṇ.” *Kapya Yey*
69:9

⁴ *Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêṇ anêṇ kapyā ma eto ek êndôn alalô ek namô malijyaô lôk nêṇ alalô thêvô ek alalô nanêṇ malleṇiṇ ek Wapômbêṇ anêṇ bulubiṇ.

⁵ Wapômbêṇ atu ba hathak havatho môle loṇ ek nômô malijyaô lôk hêv môle thêvô ma tem indum ba môle kapôlômim imbitak doṇtom êtôm Yisu Kilisi anêṇ lahaviṇ. ⁶ Ek môle sapêṇ kapôlômim doṇtom lôk auk doṇtom ba nêṇem athêṇ lôkmaṇgiṇ êndêṇ Wapômbêṇ alalôaniṇ Anyô Bêṇ Yisu Kilisi anêṇ Lambô.

Yisu halêṇ ek nêṇ avômalô Israel lo avômalô loṇ buyaṇ sa

⁷ *Aêṇ ba onja ṇê êvhaviṇ vi thô êtôm môleviyaṇ hatôm Kilisi bôk hawa môle thô. Nundum aêṇ ek nêṇ athêṇ lôkmaṇgiṇ êndêṇ Wapômbêṇ. ⁸ *Yahanar avanôn nena Kilisi habitak hatôm ṇê Israel iniṇ anyô ku ek hik thô nena Wapômbêṇ hasopa anêṇ abô takatu ba bôk habutiṇ haviṇ iniṇ limi. ⁹ *Ma Kilisi hadum ku êṇ ek avômalô

* 14:14: Ap 10:15; Tit 1:15 * 14:15: 1Ko 8:11-13 * 14:19: Lom 12:18; 15:2 * 14:20: 1Ko 8:13 * 15:2: 1Ko 10:24,33 * 15:4: 2Ti 3:16 * 15:7: Lom 14:1 * 15:8: Mat 15:24 * 15:9: Ap 3:25

loŋ buyaŋ hatôm nênmê athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ hathak anêŋ hêv kapô hadêŋ thêlô. Hatôm bôk eto nena,
 “Tem yambam anêŋ athêŋ ênjêk nê loŋ buyaŋ malêvôn.

Lôk yanêŋ yeŋ êndêŋ o.” *Kapya Yeŋ 18:49*

¹⁰ Ma buyaŋ hanaŋ nena,
 “Môlô nê loŋ buyaŋ, lemmimavi imbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô.” *Lo 32:43*

¹¹ Ma bute hanaŋ nena,
 “Môlô avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nômbo Anyô Bêŋ.

Lôk avômalô pik sapêŋ nômêŋ yeŋ ba nômbo yani.” *Kapya Yeŋ 117:1*

¹² *Ma Aisaia bôk hato abô te aêntêk,
 “Jesi anêŋ ôdôn ma su lukmuk tem ipililip. *
 Yani tem imbitak kiŋ ba eyabiŋ avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ.

Ma thêlô tem nênmê maleŋ ek nôm atu ba yani bôk havak abô hathak.” *Aisaia 11:10*

¹³ Môlô dêvhaviŋ ma Wapômbêŋ ma nôm mavi lôkthô atu ba dêv malem hathak anêŋ ôdôn tem êmbôlô môlô kapôlômim siŋ esak leŋimavi lôk labali. Ma hathak Lovak Mather anêŋ lôklokwaŋ ma tem indum ek môlô malemim endahaliŋ nôm takatu ba tem Wapômbêŋ nêŋ.

Pol anêŋ ku hawa Abô Mavi hi loŋ buyaŋ

¹⁴ Aiyaŋ thêlô, yahayala nena môlôda othak udum mavi lomalomaa ba unim auk mavi ma bêŋ ba intu hatôm nôndôn amda.

¹⁵ Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ ya ba hêv anêŋ ku hadêŋ ya ba intu yahato abô lôkliŋyak doho hêk kapya êntêk hadêŋ môlô ek lemimimbi esak loŋbô. ¹⁶ *Yani halam ya ek yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ anyô habôk da ek môlô avômalô loŋ buyaŋ. Ba intu yahanar Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ek yanêŋ môlô êtôm da ôv mavi êndêŋ Wapômbêŋ. Lovak Mather hadum ba da êŋ habitak mather.

¹⁷ Aêŋ ba Yisu Kilisi hadum ku bêŋ hathak ya ek yandum Wapômbêŋ anêŋ ku ba intu hathak ku takêŋ ma yahabam yada. ¹⁸ Tem miŋ yanaŋ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yanaŋ esak nôm

takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loŋ buyaŋ nênmêmbiŋ Wapômbêŋ esak nôm takatu ba yahadum lôk yahanar. ¹⁹ Ma êyê nômbithi lôk lavônŋ lomalomaa takatu ba yahadum hathak Lovak Mather anêŋ lôklokwaŋ. Ba intu nê loŋ buyaŋ esopa Wapômbêŋ anêŋ abô. Aêŋ ba bôk yahanar Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jelusalem ba hi loŋ sapêŋ aleba hayô plovins Ililikum. ²⁰ *Yahathak yaler hik ya lôklokwaŋ ek yanaŋ Abô Mavi ember loŋ takatu ba miŋ bôk elanô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô loŋ lavôn atu ba anyô yaŋ bôk halav halôk yôv.

²¹ Hatôm atu ba bôk eto nena,
 “Avômalô takatu ba miŋ bôk enar abô hathak yani hadêŋ i ami ma tem nêgê katô.

Ma avômalô takatu ba miŋ bôk elanô ami ma tem neyala katô anêŋ.” *Ai-saia 52:15*

Pol hadum ek ni Lom

²² *Ku takêŋ hathak havalon ya loŋ bêŋ anêŋ ba intu miŋ yahathôk ek môlô ami.

²³ Sondabêŋ lôbôlôn ya thôthô ek yasôk yangê môlô ma doŋtom mi. Ma yenaŋ ku loŋ êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk.

²⁴ Yahadum ek yana Spen, êŋ ma yalerhabi nena tem yande yangê môlô vêmam ek alalô leŋimavi imbiŋ i. Vêŋ ma môlô nônmêŋ ya sa esak loŋôndê ek yana Spen.

²⁵ *Ma doŋtom lêk êntêk ma tem yana Jelusalem ek yanêŋ i sa esak da vêmam.

²⁶ *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêŋ lôk leŋimavi anêŋ ek nênmê avômalô mather takatu ba êv i sêkêya êmô Jelusalem sa. ²⁷ *Thêlô leŋimavi ek nênmê da êŋ êndêŋ avômalô Jelusalem ek malê nena avômalô Israel bôk êv nômkama malak leŋ hadêŋ thêlô nê loŋ buyaŋ ba intu viyaŋ hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyaŋ esak nômkama pik. ²⁸ Tem yada yanja da êŋ ba yana Jelusalem ek yanêŋ ma tem solop êndêŋ i. Vêŋ ma yana Spen ma tem

yangê môlô vêmam ka yana. ²⁹ *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êŋ ma Kilisi tem nêŋ mek bêŋ anêŋ êndêŋ alalô.

* 15:12: ALK 5:5

* 15:12: Jesi ma Kiŋ Devit anêŋ lambô.

* 15:16: Lom 1:5; 11:13

* 15:20: 2Ko 10:15-16

* 15:22: Lom 1:13

* 15:25: 1Ko 16:1-4

* 15:26: Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12

* 15:27: 1Ko 9:11

* 15:29: Lom 1:11

* 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1

³⁰ *Aiyar thêlô, Wapômbên anêñ Lovak Mathên hadum ba alalô leñihavin i. Aên ba yahason mólô lokwar hathak Yisu Kilisi anêñ athên nena nônêm lêlê esak mek imbiñ ya ek Wapômbên nêm ya sa. ³¹ Mólô noter mek ek Wapômbên eyabin ya mavi ek ñê Israel takatu ba leñihôndôn kôtôn miñ nimbuliñ ya ami. Ma noter mek imbiñ ek avômalô mathên anêñ Jelusalem leñihmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. ³² Ek Wapômbên anêñ lahavín yasôk, êñ ma tem yasôk ek alalô leñihmavi lók yambatho mólô loñ ma mólô nobatho ya loñ.

³³ Wapômbên, labali lókhô anêñ alañ, êmô imbiñ mólô. Avanôn.

16

Pol hêv anêñ lamavi hadên avômalô

¹ Yahêv abô ek mólô hathak livôn Pibi atu ba hathôk ek êñjê mólô. Yani ma avômalô êvhavin anêñ Senklia iniñ ku te. ² Ba noja yani thô esak Anyô Bêñ anêñ athên êtôm Wapômbên anêñ avi ku mathên te. Yani bók hayabin ya lók avômalô bêñ anôn hathak anêñ nômka. Ba nônêm yani sa esak malaiñ malêla takatu ba hapôm yani.

³ *Nônêm yenañ yaleñmavi êndên Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêñ ku haviñ ya. ⁴ Sêbók ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lók avômalô êvhavin lodôn lodôn anêñ loñ buyañ sapên leñihmavi hathak thai. ⁵ Ma nônêm yaleñmavi ni êndên avômalô êvhavin takatu ba ethak êv yey halók thai iniñ unyak imbiñ.

Nônêm yaleñmavi êndên yenañ aiyar anôn Epainetus. Yani anyô môn anêñ plovins Esia atu ba êvhavin Kilisi vêm ka vi êvhavin haveñ ya. ⁶ Ma nônêm yaleñmavi êndên Malia. Yani hathak hadum ku bêñ ek hêv mólô sa. ⁷ Ma nônêm yaleñmavi êndên Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenañ avômalô Israel ba bók êvhavin Kilisi hamôn ek ya. Ma bók yêlô amô koladôn haviñ i. Thai ma aposel lók athên bêñ.

⁸ Nônêm yaleñmavi êndên Ampliatu atu ba yaleñhavin hathak Anyô Bêñ anêñ athên. ⁹ Nônêm yaleñmavi êndên Ulbanus,

yani hadum Kilisi anêñ ku haviñ alalô. Lók nônêm yaleñmavi êndên yenañ aiyar Stakis. ¹⁰ Nônêm yaleñmavi êndên Apeles, yani hawa malaiñ lomalama ma doñtom hamiñ lóklókwar hathak Kilisi. Ma nônêm yaleñmavi êndên avômalô sapên atu ba êmô haviñ Alistobulus. ¹¹ Ma nônêm yaleñmavi êndên Helodion, yani ma yenañ avômalô Israel te. Ma nônêm yaleñmavi êndên Anyô Bêñ anêñ avômalô sapên atu ba êmô haviñ Nalsisus.

¹² Nônêm yaleñmavi êndên Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêñ anêñ ku. Nônêm yaleñmavi êndên livôn Pelsis, yani hadum Anyô Bêñ anêñ ku lóklókwar haviñ.

¹³ *Ma nônêm yaleñmavi êndên Lupus atu ba Anyô Bêñ bók habi bañ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenañ wakatik.

¹⁴ Ma nônêm yaleñmavi êndên Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lók avômalô êvhavin takatu ba ethak êmô haviñ thêlô. ¹⁵ Ma nônêm yaleñmavi êndên Pilologus lók Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpás lók avômalô mathên lókhô atu ba êmô haviñ thêlô.

¹⁶ *Ma nokam mólôviyañ esak kobom yôhók mathên.

Kilisi anêñ avômalô êvhavin lodôn lodôn sapên êv iniñ leñihmavi hadên mólô.

Noyabin am

¹⁷ *Aiyar thêlô, yahathô mólô loñ lóklókwar nena noyabin am esak ñê takatu ba idum ek nembak mólô vose. Thêlô iniñ abô ma yañda ek abô avanôn atu ba bók olañô ba ôêvhavin. Ba intu imiñ mólô loñ siñ hathak ôêvhavin. Aên ba nômô daim ek i. ¹⁸ *Thêlô lók avômalô takatu ba esopa iniñ kobom idum ku hathak thêlôda iniñ leñihhavin ma miñ idum alalôaniñ Anyô Bêñ Kilisi anêñ ku ami. Enañ abô vasiñ mavi lók abô lók thók ek nesau avômalô takatu ba iniñ auk voloñ. ¹⁹ *Avômalô êvhavin lókhô bók elañô yôv nena mólô ma avômalô olañô abô ba osopa. Ba intu yaleñmavi anôn hathak mólô. Ma doñtom yaleñhavin mólô nômô lók auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuñ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰ *Ma Wapômbên ma labali anêñ

* 16:3: Ap 18:2 * 16:13: Mak 15:21 * 16:16: 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * 16:17: Mat 7:15; Tit 3:10 * 16:18: Plp 3:19; 2Pi 2:3 * 16:19: Lom 1:8; 1Ko 14:20 * 16:20: Stt 3:15

alarj ba kasana ma tem etak Sadarj êmô vemimkapô vibinj ek nombak pesa.

Anyô Bêj Yisu anêj wapôm êmô imbinj môlô.

Avômalô doho êv iniñ leñijmavi hadêj avômalô Lom

²¹* Timoti atu ba hadum ku haviñ ya hêv anêj lamavi hadêj môlô. Ma Lusius lo Jenson ma Sosipatel, thêlô ma yenañ avômalô Israel ba êv iniñ leñijmavi haviñ.

²² Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêj abô halôk kapya êntêk, yahanarj yenañ yalerjmavi hathak Anyô Bêj anêj athêj hadêj môlô haviñ.

²³⁻²⁴* Gaius hêv anêj lamavi hadêj môlô. Yani hathak hayabinj ya lôk avômalô êvhaviñ sapêj atu ba êlêm êmô anêj unyak. Ma Elastus atu ba hayabinj malak bêj êntêk iniñ valu lôk yêlôaniñ aiyarj Kwaltus êv iniñ leñijmavi hadêj môlô haviñ.*

Nanêm athêj bêj êndêj Wapômbêj

²⁵* Alalô nambô Wapômbêj anêj athêj. Yani hatôm embatho unim ôêvhaviñ loj esak Abô Mavi takatu ba yahanarj hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êj intu hik auk loj kapô takatu ba bôk havuñ i bô halêm yaiñ. ²⁶ Plopet bôk eto hathak auk loj kapô êj ma Wapômbêj atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj hanarj ek auk loj kapô êj lêk halêm yaiñ ek avômalô pik lôkthô hatôm nênmimbij ba nesopa. ²⁷ Aêj ba alalô nanêm athêj lôkmarjij êndêj Wapômbêj, yanida iyom intu Wapômbêj lôkauk lôkthô anêj ôdôj hatôm wak nômbêj intu sapêj esak Yisu Kilisi. Avanôj.

* 16:21: Ap 16:1-2; 19:22; 20:4

* 16:23-24: Ap 19:22; 1Ko 1:14

* 16:23-24: Ijê lôkauk vi enarj nena abô doho atu

ba Pol hatô ma hêk denarj. Abô êj ma aêntêk: Yisu Kilisi anêj wapôm êmô imbinj môlô. Avanôj.

* 16:25: Lom 1:5;

Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Kapya mōṇ atu ba Pol hato hi

Kolin Abô mōṇ

Pol hato kapyā êntêk hadêṇ avômalô êvhaviṇ anêṇ Kolin. Kolin ma malak bêṇ ba anêṇ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliṇ bêṇ anôṇ ba intu hathak abô Glik ma abô aêntêk, ‘Yahadum Kolin’, êṇ ma abô loṇ kapô te. Ma anêṇ ôdôṇ nena, ‘Yahadum sek waliliṇ’.

Pol hamô Epesus ma halaṇô nena avômalô êvhaviṇ anêṇ Kolin ethak esopa kobom kambom takêṇ lôk evaki vose ba intu hato kapyā êntêk hadêṇ thêlô. Ma Pol bôk hato kapyā te hadêṇ thêlô ba thêlô vi miṇ eyala katô ami ba intu hato kapyā êntêk hadêṇ thêlô ek injik anêṇ abô êṇ anêṇ ôdôṇ thô êndêṇ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaṇ hik Pol liṇ hathak abô doho halôk kapyā te atu ba bôk eto hadêṇ yani ba intu hato iniṇ kapyā êṇ viyaṇ. Ma hato ek embathô iniṇ êvhaviṇ loṇ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapyā êntêk hadêṇ 55 AD la.

Abô mōṇ

¹ Ya Pol ma Wapômbêṇ dalam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêṇ aposel hatôm anêṇ lahaviṇ. Yai lôk ² alalôaniṇ aiyāṇ Sostenes ato kapyā êntêk ek mōlô avômalô ôdôṇ takatu ba ôêvhaviṇ Wapômbêṇ anêṇ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak matheṇ ma dalam i nena Wapômbêṇ anêṇ avômalô haviṇ avômalô luvuluvu takatu ba elam alalôaniṇ Anyô Bêṇ Yisu Kilisi anêṇ athêṇ. Yani ma alalôaniṇ Anyô Bêṇ ma thêlôniṇ haviṇ.

³ Wakamik Wapômbêṇ lôk Anyô Bêṇ Yisu Kilisi nêṇem iniṇ wapôm lôk labali êndêṇ mōlô.

Pol hanaṇ lamavi hadêṇ Wapômbêṇ

⁴ Wapômbêṇ hêv anêṇ wapôm hadêṇ mōlô hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahanar yaleṇmavi lôbôlôn hadêṇ yani hathak mōlô. ⁵⁻⁶ Yani lêk havathô Yisu anêṇ abô loṇ lôklokwaṇ hamij mōlô ba mōlô ôêvhaviṇ ba Wapômbêṇ lêk hangasô nôm mavi halôk

môlô kapôlômim ba hayô siṇ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷ Aêṇ ba mōlô ma avômalô ôpôviṇ alalôaniṇ Anyô Bêṇ Yisu Kilisi anêṇ wakkavôṇ endelêm ek injiki thô ba intu mōlô miṇ ôêv yak hathak wapôm la ami. ⁸⁻⁹ *Yani dalam mōlô ek numbitak Nakaduṇ Yisu Kilisi, alalôaniṇ Anyô Bêṇ anêṇ avômalô mōlô lôk malêla takatu ba hanaṇ ma hatôm indum. Ba intu yani tem embathô mōlô loṇ endeba anêṇ daṇ ek miṇ mōlônim abô la ênjêk êndêṇ alalôaniṇ Anyô Bêṇ Yisu Kilisi anêṇ wakkavôṇ ami.

Avômalô êvhaviṇ êkôki

¹⁰⁻¹² *Aiyāṇ thêlô, Kaloe anêṇ avômalô doho enaṇ hadêṇ ya nena mōlô intu ôkôkam ba tomtom onaṇ nena, “Yêlô ma Pol anêṇ” ma vi enaṇ nena, “Apolo anêṇ” ma vi enaṇ nena, “Sipas anêṇ” ma vi ma “Kilisi anêṇ”. Ba intu aiyāṇ thêlô, hathak Yisu Kilisi anêṇ athêṇ ma yaleṇ hik ya nena miṇ nombak am vose ami ek nobaloṇ auk lôk kapôlômim doṇtom iyom.

¹³ Aisê. Hatôm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalaṇaṇsiṇ ek mōlô e? Mena mōlô uthik ṇaṇ hathak Pol anêṇ athêṇ e? ¹⁴ *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miṇ yahathik anyôla haviṇ ami ba intu yaleṇmavi anôṇ hadêṇ Wapômbêṇ ¹⁵ ek mōlô te miṇ hatôm enaṇ nena yahathik mōlô hathak yenaṇ athêṇ ami. ¹⁶ *Bôk yahathik Stepanas anêṇ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi haviṇ la. ¹⁷ Odaṇô! Kilisi hêv ya ba yahalêm ek yanaṇ Wapômbêṇ anêṇ Abô Mavi ma miṇ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliṇ Kilisi anêṇ alovalaṇaṇsiṇ imbitak êtôm nôm oyaṇ. Ba intu miṇ yahanaṇ anêṇ Abô Mavi êṇ ek yandôk thêlô leṇiṇ êtôm ṇê lôk auk bêṇ ethak idum ami.

ṇê lôk auk bêṇ miṇ hêv ya sa ami

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba esopa loṇôndê ṇama elaiṇ abô hathak alovalaṇaṇsiṇ êṇ ba esoj nena abô molo. Ma doṇtom alalô takatu ba Wapômbêṇ hêv bulubiṇ ayala nena nôm êṇ ma Wapômbêṇ anêṇ lôklok-waṇ. ¹⁹ *Hatôm bôk eto nena, “Tem yambuliṇ ṇê lôk auk bêṇ iniṇ auk

* 1:8-9: 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3

* 1:16: 1Ko 16:15

* 1:18: Lom 1:16

* 1:10-12: Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

* 1:19: Ais 29:14

* 1:14: Ap 18:8; Lom 16:23

ma tem yambak inij auk takên pesa ba imbitak êtôm nô m oyan.” Aisaia 29:14

²⁰*Ma nê lôk auk bêt lôk nê ethak lôm bêt lôk kêdônwaga takatu ba evalon kapya auk bêt bôlôn êntêk, thêlô aisê? Wapôm-bêt hik thô nena auk bêt takên habitak auk molo. ²¹*Wapômbêt ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvônij. Aên ba hawa abô molo ek nê m vi atu ba êvhavij bulubij. ²²Ma avômalô Israel leñijhavin nêgê lavônij ek nê nê mimbij. Ma Glik êbôlêm auk lôm bêt ek nê nê mimbij. ²³*Ma donjom yêlô anaj bêt nena Kilisi hama hathak alovalarajisij. Auk êñ habulij avômalô Israel ba intu êpôlik. Ma nê loj buyar elanj nena auk êñ ma auk molo. ²⁴⁻²⁵*Wapômbêt anêñ auk molo êñ ma auk bêt ek nê pik inij auk. Ma Wapômbêt anêñ pulusik ma lôklokwan bêt ek nê pik inij. Ba intu avômalô Israel lo Glik ma avômalô loj buyar takatu ba Wapômbêt dalam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêt anêñ lôklokwan lôk anêñ auk bêt.

²⁶*Aiyar thêlô, molo lemimimbi esak sêbôk atu ba elam molo. Avômalô lôkthô mij êyê molo bêt anêñ nena nê lôk auk bêt mena anyô lôkmangij mena anyô lôk athên bêt nê ami. Mi. ²⁷Wapômbêt hawa auk molo anêñ pik ek nê m mama êndên nê lôk auk bêt ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nê m mama êndên nê lôklokwan. ²⁸Nê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nô m ôvathek lôk nô m oyan lomalama pik êntêk intu yani dalam ek nê m auk bôlôn êntêk vê esak, ²⁹*ek anyô late mij hatôm êmbôi imij Wapômbêt ma ami. ³⁰*Ma molo ma Wapômbêt da hadum ba lêk ômô havij Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêt anêñ auk atu ba hêv ek nê m alalô sa ek nê m kambom vuli lôk hapole alalô vê hêk kambom anêñ ba lêk abitak thêthôn lôk mathên hamij Wapômbêt ma. ³¹Ba intu eto nena,

“Opalêla takatu ba êbôi ma nêmbôi esak Wapômbêt iyom.” Jelemia 9:24

2

Pol hêv auk hadên avômalô Kolin

¹Aiyar thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek molo ma yahanar Wapômbêt anêñ abô takatu ba hik thô hadên ya ma mij yahanar abô mavi mena auk mavi hatôm nê lôk auk inij ami. ²Mi anôn. Yahadum ek yanar abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalarajisij iyom. ³*Yahamô havij molo ma ya anyô vau lôk bômko ma yahalowalij bêt anôn. ⁴*Ma donjom Lovak Mathên da hik anêñ lôklokwan thô ba yahanar abô ba mij yahanar hatôm nê lôk auk inij abô ek yandôk molo lemim ami ⁵ek molo nê nê mimbij Wapômbêt anêñ lôk-linjak ma mij nê lôk auk inij abô ami.

Lovak Mathên hêv auk

⁶⁻⁷Nê talar elanj yêlôanij abô hatôm auk bêt. Sêbôk bôlada ma Wapômbêt havij auk nê m alalô bulubij ek indum ba alalô nambitak avômalô lôkmangij. Ma yêlôanij auk êñ ma mij hatôm nê bêt bêt inij auk bôlôn êntêk ami. Thêlô takên tem nê nê m yak. ⁸⁻⁹*Hatôm bôk eto hathak auk êñ nena,

“Wapômbêt bôk hapesar nômkama yôv ek nê m ek avômalô takatu ba leñijhavin yani.

Ma donjom malenij mij êyê nô m takên lôk leñônôn mij elanj abô takên ami. Ba intu avômalô êthôn nô m takên palij.”

Aisaia 64:4

Nê bêt bêt bôlôn êntêk mij eyala auk êñ ami. Bôk neyala ma tem mij nijik Anyô Bêt Lôkmangij êñ vônô esak a ami.

¹⁰⁻¹¹Alalôanij dahôlônij da hayala alalôanij auk. Ma Wapômbêt da anêñ dahô hayala anêñ aên iyom. Ba intu Lovak Mathên hayala nômkama lôkthô lôk hayê Wapômbêt anêñ auk anôn bij ba lêk hik nômkama lôkthô thô hadên alalô.

¹²Wapômbêt hêv anêñ Lovak Mathên êñ hadên alalô ek nayala anêñ wapôm takatu ba hêv hadên alalô. Ma mij hêv auk pik ami. ¹³Auk takên ma Lovak Mathên intu hêv hadên yêlô ba anar bêt lôk adôn avômalô takatu ba êmô havij Lovak Mathên hathak anêñ auk. Anyôla mij hadôn yêlô ba anar

* 1:20: Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25

* 1:21: Mat 11:25

* 1:23: Lom 9:32; 1Ko 2:14

* 1:24-25: Kol 2:3;

2Ko 13:4

* 1:26: Mat 11:25; Jem 2:5

* 1:29: Ep 2:9

* 1:30: Jer 23:5-6

* 2:3: Ap 18:9; 2Ko 10:1

* 2:4:

1Te 1:5

2:8-9: Ais 64:4

abô ênj ami. ¹⁴ Lovak Matherj hêv avômalô sa ek neyala Wapômbênj anênj auk. Ba opalê atu ba miñ hawa Lovak Matherj ami hasoñ nena auk ênj ma auk molo ba intu miñ hatôm ititij ba eyala auk takatu ba halêm anênj Wapômbênj anênj Lovak Matherj ami.

¹⁵⁻¹⁶ * “Ba opalê intu hayala Anyô Bênj anênj auk ba tem êndônj yani? Mi.” *Aisaia 40:13*

Ma ôpatu ba hawa Lovak Matherj anênj auk tem ititij nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba miñ hayala Anyô Bênj anênj auk ami tem miñ ititiniñ alalô takatu ba awa Lovak Matherj anênj auk ami. Aênj ba alalô ma awa Kilisi da anênj auk.

3

Avômalô Kolin evak i vose

¹⁻² * Aiyañ thêlô, sêbôk ma môlô osopa avômalô pik êntêk venjingwam ba osopa Kilisi hatôm amena kasek ba miñ oarj nômk thektheke ami. Ba intu yahêv sum hadênj môlô ba miñ yahanaj abô hatôm jê bôk ilumbak yôv iniñ abô ami. Ba êntêk unum sum denaj e? ³ * Môlô othak udum hatôm jê pik ba môlô lemimdanj lôk lemimnaja ⁴ * ma ôdônj yañ enaj nena, “Yêlô ma Pol anênj” ma vi enaj, “Yêlô ma Apolo anênj.” Ênj ma hathak uik unim auk thô nena môlô ma jê pik.

⁵ * Aênj ba ya Pol ma opalê? Ma Apolo ma opalê? Yai ma Anyô Bênj anênj jê ku iyom! Yani hêv anyô tomtom da iniñ ku ba hêv yaianiñ ba intu môlô bôk dêvHAVIJ yôv.

⁶ * Yahavatho yañvêk ma Apolo hathak hêv njañ ma Wapômbênj da hadum ba yañvêk ênj halumbak. ⁷ Ba ôpatu ba havatho mena hêv njañ thai luvi ma nômk oyañ. Ma Wapômbênj iyom intu ba nômk avanônj. ⁸ * Opalê atu ba havatho mena opalê atu ba hêv njañ, thai idum ku doñtom ba tem neja vuli êtôm ida iniñ ku atu idum.

⁹ * Yai adum Wapômbênj anênj ku iyom havij i ma môlô ma anênj unyak lôk anênj ku kapô. ¹⁰⁻¹¹ * Wapômbênj hêv wapôm hadênj ya ba yahabitak anyô lôkmangij ek yandav unyak. Ba yahalav landij. Ma anyô vi etak

pam thalôk lôk unyak vôv hayô hamô. Ma miñ anyôla endav landij yandav imbiñ ami. Yisu Kilisi da intu landij ênj ba bôk hamiñ yôv. Ba môlô jê ku tomtom noyabinj am katô ek nodav Wapômbênj anênj unyak ênj.

¹²⁻¹³ * Waklavônj Idum Abô hayô ma tem injik jê ku takênj iniñ ku sapênj êlêm yaiñ. Ma atum tem esaj anyô tomtom iniñ ku ek ênjê nena elav unyak ênj mavi mena kambom. Ba intu uik siñ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwañ kapi mena kamurj kondarj mena sesalik la, ma hêk môlôda. ¹⁴ Ma opalêla takatu ba iniñ ku elav unyak ênj mavi ma tem neja vuli. ¹⁵ Ma ôpatu ba atum hathaj anênj ku ma tem miñ enja vuli ami. Ma doñtom bulubij hamô ba tem nêmk ôpênj vê ênjêk atum.

Môlôda ma Wapômbênj anênj unyak

¹⁶ * Môlô ma Wapômbênj anênj unyak mathenj atu ba yanida hamô kapô. Oyala nômk ênj mena mi? Ma Wapômbênj anênj Lovak Matherj hamô môlô kapôlônim. ¹⁷ Môlô ma Wapômbênj anênj unyak mathenj atu ba yanida hamô kapô ba intu loj ênj ma mathenj! Ma ôpatu ba habulij unyak mathenj ênj ma tem Wapômbênj imbulij ôpênj aênj iyom.

Miñ nobam anyô vi ami

¹⁸ Miñ môlô nosau am ami! Môlô lemimhabi nena môlô ma jê lôkauk bênj hatôm jê lôk luvônij bôlônj êntêk, ênj ma notak. Ma noja alovalanajsiñ anênj auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi. ¹⁹ Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbênj ma hatôm eto nena,

“Yani havalorj jê lôk auk bênj hathak thêlôda iniñ auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰ Ma abô yañ hanaj nena, “Anyô Bênj hayala nena jê lôk auk bênj iniñ auk ma andô mi.” *Karya Yej 94:11*

²¹ Aênj ba miñ nobam anyô te êmônj ek vi ami. Thêlô sapênj ma jê ku ek nênkem môlô sa iyom. ²² Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo nãma ma lêk lo emberj yam ma nômkama lôk avômalô ma nômk takênj ma môlônim iyom. ²³ Ma môlô ma Kilisi anênj ma Kilisi ma Wapômbênj anênj.

* 2:15-16: Ais 40:13

* 3:1-2: Hib 5:12-13; 1Pi 2:2

* 3:3: 1Ko 1:10-11

* 3:4: 1Ko 1:12

* 3:5: Ap 18:24

* 3:6: Ap 18:4-11, 27-28

* 3:8: Mat 16:27

* 3:9: Ep 2:20-22

* 3:10-11: Ais 28:16; 1Pi 2:4-6

* 3:12-13:

1Ko 4:5 * 3:16: 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

4

Kilisi anêḡ aposel

¹ Aêḡ ba avômalô sapêḡ nêḡê yêlô nena Yisu Kilisi anêḡ ḡê ku oyaḡ iyom ek ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ kapô atu ba hik thô hadêḡ anêḡ avômalô. ² *Aêḡ ba intu nayabiḡ ku êḡ mavi êtôm anyô hamôḡ ek ku. ³⁻⁴ Yakapôlôḡ miḡ hanaḡ ya bêḡ nena yahadam Wapômbêḡ anêḡ ku tombeḡ ami. Aêḡ ba môlô otha ya mena owa ya hi loḡ idum abô êḡ ma nôḡ oyaḡ. Ma yenaḡ auk miḡ hatôm ami. Aêḡ ba miḡ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêḡ da intu tem ititiniḡ ya. ⁵ *Waklavôḡ Anyô Bêḡ endelêḡ ma tem imbi anêḡ deda êyô êḡjêḡ nôḡkama takatu ba havuḡi hêḡ loḡ momaḡiniḡ kapô ba injik avômalô iniḡ auk takatu ba hêḡ kapôlôḡiḡ thô. Ma wak êḡ ma tomtom tem neja iniḡ leḡiḡmavi êḡjêḡ Wapômbêḡ. Aêḡ ba miḡ nosa avômalô vi iniḡ ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

⁶ *Aiyaḡ thêlô, bôḡ yahananaḡ hathak yai lôḡ Apolo ek nêḡ môlô sa ek lemimimbi abô êḡtêḡ “Nosopa abô balabuḡ atu ba eto,” nena miḡ nobam anyôla êḡmôḡ ek vi ami. ⁷ *Ma opalê hatak môlô ba ubitak anyô bêḡ? Môlôda unim lôḡkloḡwaḡ ba owa auk e? Mi! Wapôm takêḡ intu hêḡ hadêḡ môlô. Ma aisê ka obam amda?

⁸ Môlô lêḡ ubitak ôyô uḡlôv yôv e? Ma môlô lêḡ ḡê lôḡmangiḡ e? Mena môlô lêḡ hathom kiḡ e? Kikaknena! Alalô ḡê lôḡ iviyaḡ ba lêḡ môlô ubitak kiḡ ma tem yêlô aêḡ iyom! ⁹ Nôḡḡô! Wapômbêḡ hatak yêlô aposel hatôm ḡê oyaḡ ba amiḡ piklêvôḡ ma avômalô lôḡ aḡela ititiḡ yêlô hatôm ḡê kambom takatu ba enaḡ nena, “Uḡgwik thêlô vônô.” ¹⁰ Yêlô ma ḡê auk molo hathak Kilisi e? Ma môlô ḡê lôḡ auk bêḡ hathak Kilisi e? Ma yêlô ḡê vau ma môlô ḡê lôḡliḡyaḡ e? Môlô ḡê lôḡ athêḡ bêḡ ma yêlô ḡê athêḡ mi e? ¹¹ *Sêbôḡ aleba lêḡ ma yêlô ama kisi lôḡ athakmuniḡ ma ik nôḡkama titip lôḡ ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôaniḡ malak namô mi. ¹² *Ma adum ku hathak baheniḡ aleba yêlô lêḡ vau. Enaḡ ek nimbuliḡ yêlô, êḡ ma yêlô êv leḡiḡmavi iyom. Iliḡi yêlô

ba êv vovaḡ, êḡ ma yêlô amiḡ leḡiḡvidôḡ. ¹³ Enaḡ abômapopak hathak yêlô ma yêlô ananḡ viyaḡ lôḡ labali mavi. Wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma yêlô hatôm matiniḡyak pik lôḡ nôḡ ôvpalê.

Pol lahaviḡ avômalô Kolin nesopa yani

¹⁴ Môlô ma yenaḡ avômena takatu ba yaleḡhaviḡ ba intu yahadôḡ môlô. Ma miḡ yahato nôḡ takêḡtêḡ ek indum môlô mama ami. ¹⁵ *ḡê êvhaveḡ bêḡ anôḡ ethak eyabiḡ môlô, ma doḡtom lemambô doḡtom iyom. Yada bôḡ yahananaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô hatôm yahavathu môlô ba môlô ubitak Yisu Kilisi anêḡ avômalô. ¹⁶ *Aêḡ ba yaleḡ hik ya nena nosopa yaveḡḡwam. ¹⁷ *Ba intu yahêḡ Timoti hathôḡ ek nêḡ môlô sa. Yani ma anyô ku anôḡ lôḡ yenaḡ okna atu ba hasopa Anyô Bêḡ ba yaleḡhaviḡ yani. Ma tem injik môlônim auk liḡ esak yenaḡ bôḡ lo loḡ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôḡ avômalô êvhaveḡ takatu ba êḡmô luluvuluḡ hathak. ¹⁸ Môlô doho osoḡ nena tem miḡ yasôḡ esak loḡbô ami ba intu môlô lemimôḡndôḡ kôḡtôḡ. ¹⁹⁻²⁰ *Nodaḡô katô! Wapômbêḡ anêḡ avômalô miḡ enaḡ hathak abô oyaḡ ami. Mi. Lovak Matherḡ hêḡv lôḡliḡyaḡ ba idum Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ. Anyô Bêḡ lahaviḡ ma tem yasôḡ ketherḡ ek yangêḡ nena avômalô takêḡ bôḡ ewa lôḡkloḡwaḡ êḡ mena mi e? ²¹ Lemimhabi aisê? Yasôḡ ek yambali môlô ek noja auk mena yasôḡ êtôm anyô yaô ek yanaḡ abô labalina?

5

Nutiḡ ḡê sek êḡndôḡ kamuḡ

¹ *Yahalaḡô nena môlô avômalô ôêvhaveḡ te hadum sek haveḡ lambô yanavi lukmuk lôbôlôḡ. Ma doḡtom ḡê daluk miḡ ethak idum aêḡ ami. ² Aisê ka môlô ôbô am? Lemiminjikam ba nutiḡ ôpêḡ êḡndôḡ kamuḡ! ³ *Ya miḡ yahamô haveḡ môlô ami. Mi. Ma doḡtom yakapôlôḡ hamô haveḡ môlô hatôm lêḡ yahamô haveḡ môlô. Ma lêḡ yahananaḡ ôpatu ba bôḡ hadum kambom êḡ bêḡ yôv hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. ⁴ Aêḡ ba othak doḡtom, êḡ ma yakapôlôḡ lêḡ

* 4:2: Luk 12:42 * 4:5: 1Ko 3:8 * 4:6: Lom 12:3

5:44; 2Te 3:8 * 4:15: Gal 4:19 * 4:16: Plp 3:17 *

Lo 22:30 * 5:3: Kol 2:5 * 5:5: 1Ti 1:20

* 4:7: Lom 12:6 * 4:11: 2Ko 11:23-27 * 4:12: Mat

4:17: Ap 19:22 * 4:19-20: 1Ko 2:4 * 5:1: Wkp 18:7-8;

hamô haviñ mólô. Ma alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu anêñ lôkliñyak lêk hamô haviñ. ⁵*Ba nônêm ôpêñ êndêñ ñgôk Bêñ ek imbuliñ ôpêñ anêñ auk ek Anyô Bêñ anêñ Waklavôñ Nindum Abô ma tem yani enja bulubiñ.

⁶*Môlô ôbô am ma miñ mavi ami. Lôk miñ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêñ anôñ kapô ba isiñ bêñ ami e? ⁷*Sêbôk ma avômalô Isael ethak ik boksipsip nakaduñ te ek leñiñhabi Waklavôñ Hale ba Hi. Ma alalôaniñ boksipsip nakaduñ Waklavôñ Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek môlô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aên ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Isael ethak ibi yis bô hi ek leñiñhabi Waklavôñ Hale ba Hi. ⁸*Ba intu alalô leñiñimbi Waklavôñ Hale ba Hi wak nômbêñ intu sapêñ ma nambitak êtôm polom atu ba anêñ yis mi. Polom êñ ma nôm anôñ ba anêñ lelaik mi. Ma yis bô atu êñ ma adum kambom lo miñ asopa Wapômbêñ ami. Ba intu nabi ni.

⁹Bôk yahato yenañ kapya hadêñ môlô ek miñ nômô imbiñ gê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰Ma doñtom miñ yahanarñ hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo gê esau avômalô ba ewa iniñ nômkama vani lôk gê palorñ ma gê esopa ñgôk ami. Mi. Ñê takêñ ma êmô pik haviñ alalô ba natak i aisê? ¹¹*Yenañ abô anêñ ôdôñ ma aêntêk. Ôpatu ba hanarñ nena, “Yahêvhaviñ Wapômbêñ” ma doñtom hadum sek lomaloma mena hadum palorñ mena hêv yêñ hadêñ ñgôk mena hanarñ abôma mena hanum waiñ ba molo mena hawa vani. Anyô anêñ aên miñ noñg-wañ nôm lo ômô imbiñ yani ami. Dôlôk!

¹²Nosa gê takatu ba êmô avômalô êvhaviñ kapô iyom. Ma miñ nosa ôpatu ba miñ alalôaniñ te ami. Ku êñ ma miñ bôk êv hadêñ alalô ami. ¹³*Aên ba Wapômbêñ tem indum abô ek gê daluk. Ba intu gê takatu ba indum kambom ma “Nônêm i vê êñjêk môlô.”

Lo 17:7

6

Kobom nepesañ malaiñ

* 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8: Lo 16:3 * 5:11: 2Te 3:6; Tit 3:10 * 5:13: Lo 13:5; 17:7
* 6:2: ALK 20:4 * 6:9: Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15 * 6:11: Tit 3:3-7 * 6:12: 1Ko 10:23 * 6:13: 1Te

4:3-5

¹Aisê ka môlô doho lemimmaniñ hathak môlô doho ma othak u gê daluk iniñ loñ idum abô? Yahasoñ kambom hathak môlô uik kobom êñ liliñ! ²*Môlô oyala nena Waklavôñ Idum Abô ma gê mathêñ tem nedañô gê daluk iniñ abô. Môlô gê auk pulusik ba miñ hatôm nopesañ malaiñ pik lomaloma ami e? ³Nodañô! Tem alalô nedañô aña iniñ idum abô. Aên ba malaiñ pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesañ. ⁴*Môlô te miñ anyô lôk auk bêñ hatôm epesañ abô imbiñ avômalô êvhaviñ vi ami e? Ma gê êvhaviñ yañ lamaninñ hathak yañ ma môlô olam gê daluk ek nepesañ abô êñ eka? Ñê daluk elañô ma môlô miñ mama ami e? Aên ba môlônim malaiñ lomaloma hamô ma môlônim anyô bêñ la miñ hamô ami, ma nodam môlônim anyô hêvhaviñ takatu ba athêñ mi ek nedañô abô êñ. Ma miñ nodam gê daluk ami.

⁷Dô! Hu ek undum abô, êñ ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habuliñ o mena hasau o la ma ômô yaô. ⁸Ma doñtom môlôda intu udum tomberñ êñ ba osau môlôviyañ ba ubuliñ i hamô gê daluk iniñ loñ idum abô.

⁹*Avômalô takatu ba idum kambom tem nêmo imbiñ Wapômbêñ êmô loñ atu ba yani hayabiñ, e? Mi anôñ. Noyabiñ am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yêñ hadêñ ñgôk ma idum sek haviñ anyô yañ yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma ¹⁰vani lo palorñ ma inum waiñ ba elo molo lôk enarñ abôma ma esau avômalô ba ewa iniñ nômkama vani. Ñê takêñ miñ hatôm nêmo Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ami. ¹¹*Sêbôk ma môlô vi udum kambom takêñ haviñ. Ma doñtom Wapômbêñ hathik môlô ba ubitak mathêñ lôk thêthônñ hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ athêñ lôk alalôaniñ Wapômbêñ anêñ Lovak Matheñ.

Alalôaniñ leñviñkupik ma Lovak Matheñ anêñ unyak

¹²*Môlô onañ nena, “Balabuñ te miñ havalorñ ya loñ ami. Ba malêla takatu ba yaleñhaviñ yandum ma ya hatôm.” Ma doñtom ya Pol yahanarñ nena auk takêñ

tem miñ nêma ya sa ami ba yahadô nômlate eyabiñ ya. ¹³*Môlô onañ nena, “Nôm eyañ hêv leñsoam sa ma leñsoam hêv nôm eyañ sa. Ma thai luvi ma nôm pik iyom ba Wapômbên tem nêma vê.” Ma môlô osoñ nena sek waliliñ ma nôm oyañ hatôm nôm eyañ lôk leñsoam e? Ma yahanañ nena kupik ma Anyô Bên anên ek indum anên ku. Aên ba kupik lôk sek miñ ethak doñtom ami. ¹⁴*Wapômbên da anên lôkliyyak hik Anyô Bên liñ ba tem injik alalô liñ aên iyom. ¹⁵⁻¹⁷*Môlônim lemvimkupik sapên ma hatôm Kilisi da anên liñkupik bute. Môlô ôthôn auk êñ e? Ma ôpatu ba hathak doñtom haviñ Anyô Bên thai iniñ dahôlônin habitak doñtom. Ma Wapômbên anên abô bute hanañ nena, “Thai tem nimbitak êtôm kupik doñtom.”

Môñ Anôn 2:24

Aên ba anyô te hathak doñtom haviñ avi sek te, êñ ma thai lêk ibitak kupik doñtom. Ma naja Kilisi anên liñkupik bute ba nanêm êndên avi sek e? Mi anôn!

¹⁸Nôsôv ek sek waliliñ. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyaiñ. Ma opalê atu ba hadum sek waliliñ êñ ma yanida habuliñ anên liñkupik ba hadum sek hathak. ¹⁹⁻²⁰*Môlô lemvimkupik ma Lovak Matheñ anên unyak matheñ atu ba hamô kapô ba Wapômbên da hêv hadên alalô. Avanôn e? Ma hêv alalô vuli ba miñ o anyô bên ek oyabiñ oda ami. Ba intu ômbô Wapômbên esak lemvimkupik.

7

Abô hathak ewa i

¹Yahato môlônim abô viyañ nena mavi ek nômô daluk ma miñ noja avi ami. ²Ma doñtom avômalô ethak idum sek waliliñ. Aên ba mavi ek nê ewa i, anyô ênjêk imbiñ yanavi ma avi ênjêk imbiñ yamalô. ³Ma anyô lahaviñ ênjêk imbiñ yanavi êñ ma yanavi miñ embasiñ i ami. Ma yanavi lahaviñ ênjêk imbiñ yamalô ma yamalô indum aên iyom ek malê nena nê lôk vên i iniñ viyañ hêk. ⁴Avi miñ hayabiñ yanida liñkupik ami. Mi. Anyô hayabiñ. Ma anyô miñ hayabiñ yanida liñkupik ami. Mi. Avi hayabiñ. ⁵Ba intu ovasiñ am, êñ ma hatôm

udum vani! Anyô hadum ek eterñ mek ma miñ bônôn ami. Enañ êndên yanavi. Ma avi hadum ek eterñ mek ma miñ bônôn ami. Enañ bên êndên yamalô ba thai nêndôk am. Êñ ma netak iniñ êk haviñ i êtôm wak vithê. Ma mek anên dañ ma nêjêk esak loñbô ek Sadan miñ hatôm enja iniñ thethajak ek êndôk thai leñiñ ami. ⁶Miñ yahavak balabur te ek avi lo anyô miñ nêjêk imbiñ i wak la ami. Mi. Yahanañ ek yanêm môlônim auk sa iyom. ⁷Yada ma anyô muk ba yalerhaviñ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma doñtom anyô tomtom da ewa iniñ wapôm lomalama halêm anên Wapômbên. Aên ba nôm takatu ba Wapômbên habi sam ma yanja yanja.

⁸Abô êntêk ba tem yanay ma hathak alur lo avi tôp. Mavi ek thêlô nêmo daluk êtôm ya. ⁹*Thethajak miñ êmbôk môlô êtôm atum hathañ ami, êñ ma mavi anôn. Aên ba anyô te miñ hatôm ipuki loñ ami, êñ ma enja avi.

¹⁰*Yahanañ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miñ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bên anên abô balabur ma miñ yenañ abô ami. ¹¹Avi hadô yamalô êñ ma epesañ abô imbiñ yamalô ma miñ enja anyô yañ ami. Ma anyô aên iyom.

¹²⁻¹³Yahanañ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yañ miñ hêvhaviñ Wapômbên ami. Ba anyô te hawa avi te ba miñ hêvhaviñ Wapômbên ami ma doñtom lahaviñ êmô imbiñ yani, ma miñ êndô avi êñ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miñ hêvhaviñ Wapômbên ami ma doñtom lahaviñ êmô imbiñ yani, ma miñ êndô ôpên ami. Êntêk ma yenañ auk iyom. Ma miñ Anyô Bên anên abô balabur te ami. ¹⁴Anyô te hawa avi atu miñ hêvhaviñ ami, êñ ma anyô anên hêvhaviñ hatôm nêma avi êñ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôm mabur hêk Wapômbên ma. Ma avi hawa anyô atu ba miñ hêvhaviñ ami ma aên iyom. Ma mi, êñ ma tem Wapômbên ênjê nali takên nena lelaik. Aên ba miñ ôndô vônim atu ba anên hêvhaviñ mi ami.

¹⁵*Ma howa avi atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbên ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba

* 6:14: Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14

* 6:15-17: Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30

* 6:19-20: 1Ko

7:23; 1Pi 1:18-19

* 7:9: 1Ti 5:14

* 7:10: Mat 5:32

* 7:15: Lom 14:19

miŋ hêvhaviŋ Wapômbêŋ ami ba hadum ek êndô o, êŋ ma otak yani ek ni aêŋ ijom. Tem miŋ undum abô esak nôŋm êŋ ami. Wapômbêŋ halam alalô hathak kobom namô malingyaô imbiŋ i. ¹⁶ *Ba injo. Yanavi tem nêŋ yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviŋ mena yamalô nêŋ yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviŋ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêŋ lahavij alalô namô

¹⁷ Hômo aisé ba Wapômbêŋ halam o ma ômo aêŋ. Êŋ ma hatôm Anyô Bêŋ anêŋ wapôm atu ba hik sam hadêŋ môtô tomtom. Abô balaburj êntêk ma yahêv hadêŋ nê êvhaviŋ lodôŋlodôŋ lôkthô. ¹⁸ Ôpatu ba bôk engothe anêŋ kupik ba Wapômbêŋ halam yani ma êmo aêŋ. Ma miŋ nepesari anêŋ kupik esak loŋbô ami. Ma ôpatu ba miŋ engothe anêŋ kupik ami ba Wapômbêŋ halam yani ma êmo aêŋ ijom. Ma miŋ engothe anêŋ kupik vê ami. ¹⁹ *Engothe kupik lôk miŋ engothe kupik ami, nôŋm ju êŋ ma nôŋm oyarj. Ma nôŋm bêŋ ma nesopa Wapômbêŋ anêŋ abô. ²⁰ Engothe anêŋ kupik mena engothe ami mena ewa avi mena miŋ ewa avi ami ba Wapômbêŋ halam o, ma ômo aêŋ. ²¹ Ma o atu ba anêŋ alarj hamô ba Wapômbêŋ halam o ma miŋ lemmalaiŋ andô. Ma doŋtom loŋôndê la hêk ek otak anêŋ alarj anêŋ ku, êŋ ma undum aêŋ. ²² *Ba nê takatu ba iniŋ alarj hamô aleba Anyô Bêŋ halam i ma hatôm Anyô Bêŋ hapole iniŋ yak vê. Ma aêŋ ijom nê takatu ba miŋ êmo alarj la vibij ami aleba Anyô Bêŋ halam i ma Kilisi lêk habitak iniŋ alarj. ²³ Wapômbêŋ bôk hêv môtô vuli hathak vuli bêŋ ba miŋ anyôla habitak môtônim alarj ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêŋ ami. ²⁴ Aiyarj thêlô, môtô tomtom nômo êtôm aêsêbôk ba Wapômbêŋ halam môtô. Môtô owa am mena miŋ owa am ami mena engothe kupik mena miŋ engothe kupik ami lôk nê iniŋ alarj hamô mena iniŋ alarj mi, nômo aêŋ ijom ba nosopa Wapômbêŋ.

Pol hêv abô hadêŋ avômalô muk

²⁵ Anyô Bêŋ lahiki hathak ya ba intu yenaŋ abô ma avanôŋ ek môtô nônêniminbiŋ. Êntêk ma yenaŋ auk hathak avômalô

muk ma miŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô balaburj ami. ²⁶ Lêk ma malaiŋ lomalama habitak. Aêŋ ba nômo êtôm avômalô muk ma tem nômo mavi. ²⁷ Ôpatu ba lêk epesari anêŋ abô ek enja avi ma miŋ êndô ami. Ma môtô takatu ba avi mi miŋ nômbôlêŋ avi ami. ²⁸ Ma howa avi, ma miŋ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miŋ hadum kambom ami. Ma doŋtom môtô takatu ba owa am tem nôpôm malaiŋ lomalama êmo pik êntêk ba intu yahavatho môtô loŋ ek miŋ malaiŋ takêŋ êpôm môtô ami.

²⁹⁻³¹ *Yenaŋ abô anêŋ ôdôŋ nena pik êntêk tem êmo sawa bidoŋ ijom ba anêŋ auk lôk anêŋ nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êŋ ma nôŋm mavi. Ma doŋtom lemimbi nena ewa i tem miŋ êmo wak nômbêŋ intu sapêŋ ami. Ma opalê atu ba lamalaiŋ miŋ undum ba malaiŋ êŋ eyabiŋ anêŋ auk ami. Ma nôŋm mavi miŋ eyabiŋ anêŋ auk ami. O atu ba hôêv vuli nômkama lomalama miŋ nôŋgwêk lêlê esak nôŋm takêŋ ami. Nômkama pik nômbêŋ êŋ ma nôŋm mavi anôŋ. Ma doŋtom miŋ nôŋgô êtôm nômbêŋ ênjêk anêŋ auk ami.

³² Yalenhaviŋ nena lehiki lomalama miŋ embaloŋ môtô loŋ ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêŋ anêŋ ku ek indum Anyô Bêŋ lamavi. ³³ Ma doŋtom anyô lôk avi lahiki hathak nômkama pik ek batu indum yanavi lamavi. ³⁴ Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêŋ haviŋ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak lehiki hathak Anyô Bêŋ anêŋ ku. Iniŋ auk nena nêŋêŋ dahôlôŋiŋ lôk leŋviŋkupik êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma doŋtom avi lôk anyô lahiki hathak nômkama pik ek indum yamalô lamavi. ³⁵ Yahanari abô takêntêk ek nêŋ môtô sa ma miŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ môtô ami ek môtô nômo thêthôŋ ma miŋ nômla embaloŋ môtô loŋ ami ek môtô nônêŋ kapôlônim lôkthô êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma miŋ yahanari ek êtôm yak embaloŋ môtô loŋ ami.

³⁶ Ma ôpatu ba hapesari abô yôv ek enja avi muk te ba anêŋ thetharjak hadum ek imbuliŋ avi êŋ ma ôpêŋ enja avi êŋ. Yani miŋ hadum kambom ami. ³⁷ Ma ôpatu ba hapesari yanida anêŋ auk ma miŋ hasopa anyôla anêŋ auk ami ba hasopa anêŋ lahavij ijom nena hadô enja avi muk, ôpêŋ

hadum nôm mavi haviñ. ³⁸ Aêñ ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôm mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êñ ma anêñ malaiñ ma yaô ba intu hadum nôm mavi anôñ.

³⁹ *Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denañ ma hatôm ibutiñ thai loñ endeba anyô ema am. Êñ ma hatôm enja anyô yañ atu ba hasopa Anyô Bêñ esak loñbô êtôm yanida anêñ lahaviñ. ⁴⁰ Yenañ auk nena yani êmô daluk ma tem yani lamavi bêñ anôñ. Ma Wapômbêñ anêñ Lovak Matheñ hamô haviñ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môle.

8

Ngôkba anêñ nôm lôk ya

¹ *Yahanañ abô êntêk hathak ngôkba anêñ nôm lôk ya. *Môle onañ nena, “Alalô lôkthô ma nê lôkauk.” Môle nim auk êñ hadum ba môle ôyê am dañ ba ubuliñ avômalô êvhaviñ vi. Ma môle leminhaviñ avômalô takêñ, êñ ma tem nômên i sa. ² *Môle osoñ nena môle oyala nômkama lôkthô e? Mi. Môle ôthôn auk anôñ paliñ! ³ Opalê atu ba lahaviñ Wapômbêñ ma Wapômbêñ hayañ yani.

⁴ *Yenañ auk hathak eyañ ngôkba iniñ nôm ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêñ ma doñtom iyom. Ma ngôkba takatu avômalô êv yey hathak miñ Wapômbêñ anôñ ami. ⁵ Avômalô elam nôm loma-loma nena iniñ ngôkba lo iniñ anyô bêñ. Aêñ ba nôm takêñ hatôm iniñ wapômbêñ lo anyô bêñ. ⁶ *Ma doñtom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêñ yani iyom intu Wapômbêñ ba hapesañ nômkama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêñ ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêñ anôñ ba Wapômbêñ hapesañ nômkama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êñ hadum ba alalô abitak Wapômbêñ anêñ avômalô.

⁷ Ma avômalô doho miñ leñijhabi auk takêñ hêk kapôlôñiñ ami. Sêbôk ma thêlô engabôm ngôkba anêñ nôm ma lêk êdô ba esopa Wapômbêñ. Ma doñtom eyañ ngôkba anêñ nôm ma hatôm esopa ngôkba

hathak loñbô. Thêlôñiñ auk ma pulusikna ba intu leñijmalaiñ. ⁸ Avômalô takatu ba leñij malaiñ hathak nôm êñ ba miñ eyañ ami ma Wapômbêñ miñ hatatale i ami. Ma môle avômalô takatu ba oañ nôm loma-loma ma Wapômbêñ miñ habam môle ami. Aêñ ba oañ mena ôdô ma nôm oyañ hêk Wapômbêñ ma.

⁹ *Aêñ ba o anyô hôêvhaviñ lôklokwañ, oyabiñ o! Anêm malaiñ mi ek nonñgwañ ngôkba anêñ nôm ba hoañ êñ ma miñ onañ êndêñ avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêñ ami êña tem indum thêlô nênm yak. ¹⁰ Hu malakba ba hoañ ngôkba anêñ nôm ma anyôla lamalaiñ hathak nôm êñ te hayê hoañ, hoson nena hôêv yani sa ba tem eyala nena nôm êñ ma nôm oyañ e? ¹¹ *Êñ ma hubuliñ yani ek endeni anêñ kobom bô esak loñbô ba anêm auk êñ habuliñ anyô hêvhaviñ pulusik atu ba Yisu hama ek nêm yani sa. ¹² Anyô te anêñ auk pulusik ba hubuliñ yani êñ ma hudum kambom hathak Kilisi. ¹³ *Ba intu yahañ nôm êñ ba habuliñ yenañ aiañ ba hadum kambom êñ ma tem miñ yanñañ alim esak loñbô ami. Yakô yandum ba yenañ aiañ nêm yak.

9

Pol hadô vuli

¹ *Odañô! Abô balabuñ lomalama miñ havalon ya loñ ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaniñ Anyô Bêñ yôv! Ya ma aposel ba yada yenañ ku lôk Wapômbêñ anêñ lôklokwañ hadum ba intu môle ubitak! ² *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma miñ aposel ami. Ma doñtom môle nim ôêvhaviñ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêñ anêñ aposel. Aêñ ba môle nim aposel ma ya.

³ Avômalô doho ibi yaleñ nena yahabuliñ yenañ ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk.

⁴ *Avômalô ethak êv nôm hadêñ yêlô hatôm nê lôk athêñ bêñ takatu ba idum Wapômbêñ anêñ ku. ⁵ Ma Anyô Bêñ anêñ iviyañ lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhaviñ hatôm vênji. Ma yêlô hatôm

* 7:39: Lom 7:2-3 * 8:1: Ap 15:29 * 8:1: Avômalô Kolin ethak êbôk nôm ek êv da hadêñ ngôk. Ma nê êvhaviñ leñijhaviñ nejañ nôm takêñ. Thêlôñiñ auk aêntêk nena êñ ma miñ wapômbêñ anôñ ami ba intu thêlô hatôm nejañ. Aêñ ba thêlô eto kapya hadêñ Pol ek nedañô anêñ auk. * 8:2: Gal 6:3 * 8:4: Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 * 8:6: Ep 4:5,6 * 8:9: Lom 14:13-15; Gal 5:13 * 8:11: Lom 14:15,20 * 8:13: Lom 14:21 * 9:1: Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9 * 9:2: 2Ko 3:2-3 * 9:4: Luk 10:8

nandum aêj imbiŋ. ⁶Ma yai hatôm natak ku baheŋiŋ ek nandum Wapômbêŋ anêŋ ku êtôm aposel vi. Ma môlô osoŋ nena yai lôk Banabas iyom intu ŋê athêŋ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom. ⁷ŋê vovak da miŋ êv vuli iniŋ nôm ami. Ma avômalô takatu ba idum iniŋ ku ethak eyaŋ anêŋ anôŋ. Ma ŋê takatu ba eyabiŋ bok ethak eyaŋ bok takêŋ. ⁸Abô takêŋ ma auk pik e? Mi. Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bôk hanaŋ ⁹*ba Mose bôk hatô nena,

“Bok oks hadum ku ma miŋ nokak abôlêk siŋ ami.”

Lo 25:4

Ma Wapômbêŋ lahiki hathak bok oks mena? ¹⁰*Mi. Abô êŋ ma hathak yêlô. Avanôŋ! Abô êŋ hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêŋ anêŋ ku. ŋê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv maleŋiŋ ek nejaŋ nôm. ¹¹⁻¹²*Môlô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêŋ anêŋ abô halôk môlô. Aêŋ ba awa nôm anêŋ môlô ma ôyê nena malaiŋ e? Mi! Yêlôaniŋ athêŋ hêk ba intu yêlô amôŋ ek naja môlônim nôm!

Ma doŋtom miŋ yêlô asopa loŋôndê êŋ ami. Ba awa malaiŋ lomaloma ek miŋ embasiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ami. ¹³*Môlô oyala nena ŋê takatu ba idum ku hamô unyak mathêŋ ma eyaŋ nôm takatu ba êv hadêŋ unyak êŋ. Ma ŋê takatu ba idum ku hamô loŋ êbôk da ma eyaŋ nôm takatu ba êv hatôm da. ¹⁴*Anyô Bêŋ bôk hanaŋ aêŋ iyom nena ŋê takatu ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma neja iniŋ nôm êlêm anêŋ iniŋ ku takatu ba idum. ¹⁵Ma doŋtom yada miŋ bôk yahasopa loŋôndê takêŋ ami. Ma miŋ yahato abô êntêk ek môlô nobakôŋ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miŋ yanêm malaiŋ êndêŋ môlô ami ek anyôla miŋ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. ¹⁶*Miŋ yahabam ya hathak yahanar Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Mi. Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ ya. Ba miŋ yahanar Wapômbêŋ anêŋ abô ami, êŋ ma malaiŋ bêŋ ek ya. ¹⁷Yahapetenak ek yandum ku êntêk êŋ ma tem yanja vuli. Ma doŋtom miŋ yada yenaŋ auk ami. Ba

intu yahadum oyaŋ hatôm yenaŋ ku atu ba Wapômbêŋ hêv ek yayabiŋ. ¹⁸Vuli alête intu tem yanja? Yenaŋ vuli ma aêntêk. Yahanar Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ma miŋ avômalô nênem vuli ami. Êŋ ma hatôm yenaŋ vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹Aêŋ ba yabaeŋ miŋ ekak loŋ lôk anyôla miŋ hayabiŋ ya ami. Ma doŋtom yenaŋ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenaŋ alaŋ ek yangik loŋôndê thô ek bêŋ anôŋ ini nesopa Kilisi. ²⁰*Yahamô haviŋ avômalô Israel ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviŋ avômalô esopa abô balabuŋ takatu êŋ ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma doŋtom abô balabuŋ miŋ hayabiŋ ya ami. ²¹Yahamô haviŋ ŋê daluk takatu ba iniŋ abô balabuŋ mi, êŋ ma yahabitak hatôm thêlô ba miŋ yahasopa alalô avômalô Israel iniŋ abô balabuŋ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndêŋ Kilisi. Ma yahasopa Wapômbêŋ lôk Kilisi iniŋ abô ba intu eyabiŋ ya. ²²*Ma yahamô haviŋ ŋê takatu ba iniŋ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniŋ auk lomaloma ek auk anêŋ aêŋ ma hatôm yanêm vi dedauŋ sa. ²³Yahadum aêŋ ek avômalô lôkthô nedaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiŋ.

Nadaŋviŋ lôklokwaŋ ek nayô uŋlôv

²⁴Avômalô takatu ba elanŋviŋ sapêŋ ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamôŋ iyom. Aêŋ ba ondaŋviŋ ek onja anêm vuli aêŋ iyom. ²⁵*Avômalô takatu ba ik mambêŋ ma ethak êdôŋ i wak nômbêŋ intu ek neja kuluŋ atu ba tem ekapok ketheŋ. Ma doŋtom alalô adum ek naja kuluŋ atu ba tem êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ. ²⁶Ba intu ya miŋ yahaŋviŋ hatôm anyô halaŋviŋ mayaliv ami. Ma miŋ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loŋ oyaŋ ami. ²⁷*Mi! Yahik yalenŋviŋkupik ek batu yenaŋ auk pik etauviŋ. Yakô yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ avômalô ba nênemimbiŋ ma yada mi.

* 9:6: Pol hayala Kolin iniŋ auk lôkbaŋ ba intu havuŋ abô ba hadô ek enja Kolin iniŋ da. Aêŋ ba hadum thêlô leŋiŋmaniŋ. * 9:9: Lo 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10: 2Ti 2:6 * 9:11-12: Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * 9:13: Lo 18:1-3 * 9:14: Mat 10:10; Gal 6:6 * 9:16: Jer 20:9 * 9:20: Ap 21:20-26 * 9:22: 2Ko 11:29 * 9:25: Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8 * 9:27: Lom 8:13; 13:14 * 10:1: Kis 13:21-22; 14:22-29

10

Yakô ek alalô nanêmi yak esak saê

¹*Aiyarj thêlô miŋ mîlô lempipaliŋ ami! Sêbôk ma alalôaniŋ bumalô esopa buliv lôk everj ngwêk malêvôn. ²Ma buliv lo ngwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. ³*Thêlô sapêŋ eyarj nômi mathêŋ atu ⁴*ma sapêŋ inum ŋarj valu mathêŋ atu ba haveŋ haviŋ i. Valu êŋ ma Yisu da. ⁵*Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loŋ thiliv.

⁶*Nôm takêŋ habitak ek alalô leŋŋimbi esak ma miŋ imbisôk imiŋ alalô ek nandum kambom ami. ⁷Bôk eto hathak thêlô nena, “Avômalô êŋ esopa ngôk ba eloyêŋ hathak lôk eyarj ba inum ba idum sek loma-loma.” *Etak Ijip* 32:6

Aêŋ ba miŋ mîlô nundum aêŋ ami. ⁸*Miŋ alalô nandum sek waliliŋ êtôm bôk ba alalôaniŋ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doŋtom iyom ami. ⁹*Alalô miŋ natatale Anyô Bêŋ êtôm avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hatharj i pôpônô ami. ¹⁰*Ma miŋ nanarj abô munugmunugj êtôm bôk ba doho idum ba aŋela vovak hiki pôpônô ami.

¹¹Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô bôlônêŋ êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo leŋ anêŋ daŋ leŋŋimbi katô ba nayabiŋ i. ¹²Aêŋ ba o atu ba hosorj nena humiŋ lôklokwarj êŋ ma oyabiŋ o ek miŋ nêmi yak ami. ¹³Kambom hathak halôk avômalô leŋŋiŋ ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêŋ tem miŋ imbuliŋ dôm ek o ami. Tem yani êmbôlêm loŋôndê ek otak auk êŋ ek umiŋ lôklokwarj. Ma tem miŋ etak o ek nêmi yak ami.

Miŋ nônêmi yêŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma ngôkba imbiŋ ami

¹⁴Aêŋ ba aiyarj thêlô, nônêmi am vê ênjêk ngôkba anêŋ ku lo loŋ. ¹⁵Mîlô avômalô lôkauk ba intu nutitiŋ abô êntêk nena thêthônêŋ mena mi e? ¹⁶*Kilisi anêŋ thalalerj

hadum ba alalô abitak doŋtom lôk anum ba leŋŋihabi hathak nômi mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom doŋtom êŋ ma hatôm Kilisi liŋ kupik ba intu alalô aŋgôli ba aŋ. ¹⁷*Ma alalô avômalô bêŋ anônêŋ aŋ ek injik thô nena alalô sapêŋ lêk athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak ôdônêŋ te iyom.

¹⁸*Ma lemimimbi esak avômalô Israel. Thêlô êv iniŋ da hadêŋ ŋê êbôk da ba êbôk ma sapêŋ eyarj nômi da êŋ ma hatôm ethak doŋtom haviŋ Kilisi ba ibitak ôdônêŋ te iyom.

¹⁹*Ma yahanarj nena ngôk iniŋ nômi lôk alokwarj ma valu iniŋ athêŋ hêk e? ²⁰*Mi. ŋê daluk êv da hadêŋ ngôk. Ma ngôk takêŋ ma Wapômbêŋ e? Miŋ yaleŋhaviŋ mîlô nosak doŋtom imbiŋ ngôk ami. ²¹*Miŋ hatôm nunum êndôk Anyô Bêŋ anêŋ tase lôk ngôk anêŋ imbiŋ ami. Ma miŋ hatôm nongwarj ngôk anêŋ nômi lôk Anyô Bêŋ anêŋ imbiŋ ami. ²²*Hatôm alalô nadôk Anyô Bêŋ la ek ladarj e? Ma hêv vovarj hadêŋ alalô êŋ ma tem namô lôklokwarj ma miŋ nanêmi yak ami e?

Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

²³*Mîlô onarj nena, “Balabuŋ te miŋ havalorj alalô loŋ ami. Ba malêla takatu alalô leŋŋihaviŋ nandum ma hatôm.” Ma doŋtom ya Pol yahanarj nena nômkama sapêŋ tem miŋ nêmi mîlô sa lôk embatho mîlô loŋ ami. ²⁴*Ba miŋ lemimimbi oda anêmi mavi iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniŋ mavi imbiŋ.

²⁵⁻³⁰*Ma

“Nômkama pik lôkthô ma Anyô Bêŋ anêŋ.”

Kapya Yêŋ 24:1

Yahabô Wapômbêŋ ba yaharj lôk yaleŋmavi êŋ ma anyôla miŋ hatôm esarj ya ami. Yenarj auk nena yangerj ma tem yangerj. Ma yahadô ma dô. Anyô vi iniŋ auk miŋ havalorj ya loŋ ami. Aêŋ ba noja alim vathiap lôkthô atu ba ôêv vuli ba ongwarj. Miŋ lemim malaiŋ ami.

Ma ŋê daluk doho elam o ek nu nongwarj nômi imbiŋ i ba hudum ek nu ma miŋ onarj injik i liŋ ami. Nongwarj iyom. Ma doŋtom anyôla hanarj hadêŋ o nena nômi êntêk ma

* 10:3: Kis 16:35

* 10:4: Kis 17:6; Nam 20:11

* 10:5: Nam 14:29-30

* 10:6: Nam 11:4,34; 1Ko 10:11

* 10:8: Nam 25:1-9

* 10:9: Nam 21:5-6

* 10:10: Nam 16:41-49

* 10:16: Mat 26:26-28

* 10:17: Lom 12:5

* 10:18: Wkp 7:6

* 10:19: 1Ko 8:4

* 10:20: Lo 32:17; ALK 9:20

* 10:21: 2Ko 6:15-16

* 10:22: Lo 32:21

* 10:23: 1Ko 6:12

* 10:24: Lom 15:1-2

* 10:25-30: Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti 4:4

nôm ngôkba, êñ ma miñ nonḡwan ami ek nêḡ anyô daluk êñ sa ek miñ lamalaiñ esak o ami. Ma miñ yahanarj hathak nê êvhavirj ami. Mi. Yahanarj hathak nê daluk.

³¹* Aên ba oarj mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aên iyom ek nobam Wapômbên anên athên. ³²* Avômalô Is-lael lo Glik lôk Wapômbên anên avômalô êvhavirj takatu, ma miñ nundum nômla ek nosale i thô ami. ³³* Nômka lôkthô atu ba yahadum ma yahadum ek yanêm avômalô vi sa ek neja bulubirj. Miñ yahabôlêm nôm leñirj mavi ek yada ami.

11

¹* Yahasopa Kilisi ba intu nosopa yaverḡ-wam.

Pol hanarj hathak nendam leñkadôk sirj

² Yahayê nena môlô miñ lemimpalirj yenanrj abô ami ba yahanarj abô mavi hathak môlô. Môlô ovalorj yenanrj auk taksêbôk atu ba êdôrj ya ba yahadôrj môlô hathak.

³* Yalerj havirj môlô noyala nena Kilisi ma hamô vulirj ek anyô ma anyô hamô vulirj ek avi ma Wapômbên hamô vulirj ek Kilisi.*

⁴ Ba ôpatu ba hadum ek eterj mek mena hanarj Wapômbên anên auk bên ek embatho avômalô lorj ba hakôk kulurj, êñ ma hêv mama hadên Kilisi atu ba hamô vulirj ek yani. ⁵ Avi takatu ba enarj Wapômbên anên auk bên ek embatho avômalô lorj lôk eterj mek nendam leñirj kadôk sirj ma miñ nekapiñ leñirj kadôk rjarj ba popam ami. Edam leñirj kadôk sirj ami lôk ekapiñ leñirj kadôk rjarj ba popam, êñ ma hatôm êv mama hadên ôpatu ba hamô vulirj ek i.

⁶ Avi atu ba miñ lahavirj endam wakadôk ami êñ ma nekapiñ wakadôk rjarj. Ma doñtom nôm êñ ma nôm mama. Ba intu avi nesak nendam leñirj kadôk sirj. ⁷⁻⁹* Anyô ma hatôm Wapômbên da ba hik Wapômbên anên lôkmanḡirj thô. Ba intu yani êkôk nômla êmô wakadôk ami. Anyô ma miñ epesarj hathak avi lokwarj ami ma mi. Avi ma epesarj hathak anyô lokwarj. Miñ epesarj anyô ek nêḡ avi sa ami, mi, avi

ek nêḡ anyô sa. Ba intu avi hik anyô anên lôkmanḡirj thô. ¹⁰ Aên ba avi nendam leñirj kadôk sirj êtôm lavôrjirj te ek anela nêḡ.

¹¹⁻¹² Avi ibitak anên anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêm anên avi aên iyom. Ma doñtom nômkama sapên halêm anên Wapômbên. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bên miñ hatôm nenarj nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenarj nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. ¹³ Lemimhabi aisê? Avi miñ edam leñkadôk sirj ami ba eterj mek hadên Wapômbên êñ ma mavi e? ¹⁴⁻¹⁵ Alalô lôkthô ayala alalôanirj auk. Avi inirj leñkadôk rjarj hamô ek imbuliv leñirj kadôk sirj. Ma alalô anarj nena yani ma avi mavi. Ma doñtom anyô atu ba wakadôk rjarj daim yani tem mama. ¹⁶ Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodanḡ! Yêlôanirj avi lôk avi takatu ba êvhavirj Anyô Bên ba êmô luvuluvu ethak edam leñirj kadôk sirj ba intu môlô nundum aên iyom.

Kolin ibulirj Wapômbên anên nôm mathey

¹⁷ Môlô othak doñtom ma miñ udum mavi hadên avômalô vi ami. Môlô ubulirj i ba intu ya miñ hatôm yanarj abô mavi esak môlô ami. ¹⁸* Yahalarjô môlô nê êvhavirj othak doñtom ma ovak am vose hi lodôn lodôn. Yakô abô êñ bute ma avanôn. ¹⁹ Yakô môlô osoñ nena lodôn lodôn êñ ma mavi ek nêḡ nena opalêla esopa Wapômbên mavi ba hanarj mavi ma opalêla mi. Aisê? ²⁰ Môlô othak doñtom hatôm nê êvhavirj ma osoñ nena oarj Anyô Bên anên nôm e? Mi! ²¹ Môlô doho ômôn ba ovasirj nôm ba oarj palorj. Ma doho ema kisi ma doho eyarj ba inum aleba leñsoam bok. ²² Môlô unyak onḡwan lo nunum êmô mi e? Yakô môlô nôpôlik ek Wapômbên anên avômalô êvhavirj takatu ba nômkama mi ba onḡo i nena avômalô ôvathek. Ba yanarj aisê êndên môlô? Yambam môlô e? Mi anôn!

²³ Anyô Bên hadên ya ba intu yandôn môlô aêntêk. Bôlôvôn atu ba tem nenarj Anyô Bên Yisu bên ma hawa polom

* 10:31: Kol 3:17 * 10:32: Lom 14:13 * 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1: 1Ko 4:16 * 11:3: Stt 3:16; Ep

5:23 * 11:3: Abô Glik hathak “vulirj” anên ôdôn yarj nena “lokwarj ta”. Aên ba abô 11:3 haveñ aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anên lokwarj ta ma anyô sapên ma epesarj hathak Kilisi ba êtôm thanarj. Ma anyô hatôm a anên lokwarj ta ma avi halêm anên anyô ba êtôm thanarj. Ma Anyô Bên hatôm a anên lokwarj ta ma hêv Kilisi ba halêm ba hatôm thanarj.”

* 11:7-9: Stt 1:26-27; 2:18-23 * 11:18: 1Ko 1:10-12

²⁴ma hêv lamavi ma haya ba hanarj, “Êntêk ma yenarj yalenjvinkupik ba yahêv ek nê mômô sa. Nundum aêj ek lemimimbi ya.”

²⁵*Eyarj vêm ma hawa tase te aêj iyom ma hanarj, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenarj thalalej. Waklavôj atu ba unum ma nundum aêj ek lemimimbi ya.” ²⁶Waklavôj mômô oarj polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hanarj hathak Anyô Bêj anêj nama lôk endelêm.

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêj anêj nôm

²⁷*Aêj ba anyôla hayarj lo hanum palonj êj ma habulij polom lôk tase êj ba Anyô Bêj anêj lijnkupik lo thalalej lôk nama habitak hatôm nôm oyarj ba ôpêj tem indum abô. ²⁸Avômâlô idum ek nejarj polom lôk ninum êndôk tase êj ma nêsô i ba neya vêmam ka nejarj. ²⁹Anyôla hayarj lo hanum nôm mathêj êntêk ma mij lahavi Yisu Kilisi lijnkupik lôk anêj avômâlô ami, ôpêjda hadum ba tem Wapômbêj nê m malaij êndêj ôpêj. ³⁰Aêj ba intu mômô doho lokwarj mi lôk ôpôm lijij ma bêj anôj ema. ³¹Ma dojtom alalôda nasô i ba naya êja Wapômbêj mij hatôm indum abô ek alalô ami. ³²*Anyô Bêj hanarj alalô bêj ba hêv malaij hadêj alalô ek êndôj alalô ek pik lo lej anêj darj atu ba Wapômbêj hêv avômâlô pik vê ma tem mij nê m alalô vê imbij ami.

³³Aêj ba aiyarj thêlô, waklavôj atu ba mômô ôlêm othak dojtom ek ongwarj, êj ma noyabij mômôviyarj. ³⁴Ma mômô doho oma kisi ma ongwarj nôm êmô unim unyak vêm ka nôlêm nosak dojtom ek mij abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanê m auk doho imbij.

12

Lovak Mathej anêj wapôm lomalama

¹Aiyarj thêlô yahadam ek yapesarj mômônim auk lokbarj takatu ba hathak wapôm lomalama atu ba Lovak Mathej hêv hadêj avômâlô. ²*Sêbôk ba mômô avômâlô daluk ma elom mômô hi mayaliv ek ôêv yerj hadêj nôm takatu ba mij hatôm enarj abô

ami. ³*Aêj ba yanarj êndêj mômô nena Anyô Bêj anêj Lovak Mathej hayabij anyôla, êj ma tem mij yani esarj Yisu ba enarj abôma ami. Ma Lovak Mathej iyom intu hatôm indum ôpêj ba enarj nena Yisu ma Anyô Bêj.

⁴*Wapôm ma lomalama ma Lovak Mathej ma dojtom iyom intu hêv. ⁵Ma kobom nê nê m avômâlô sa ma lomalama ma Anyô Bêj ma dojtom iyom. ⁶Ma ku lomalama hêk ma dojtom Wapômbêj ma dojtom iyom intu hêv lôklokwarj hadêj avômâlô lôkthô ek nindum.

⁷Lovak Mathej hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbij. ⁸Anyô yarj ma hêv Wapômbêj anêj abô auk lôkmargij ek enarj bêj. Ma yarj ma Lovak Mathej êj hêv auk eyala Wapômbêj anêj auk lomalama. ⁹Ma te ma hêv auk hêvhavij lôklokwarj. Ma te ma hêv lôklokwarj ek nindum anyô lijij mavi. ¹⁰Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwarj ma yarj ma enarj Wapômbêj anêj auk bêj ek embatho avômâlô loj ma te ma hatitij gê evatho avômâlô loj hathak inij ku ma te ma hêv abô masôm hadêj avômâlô ma te ma hêv auk ek enarj abô masôm takêj anêj ôdôj bêj. ¹¹*Ku takêj lôkthô ma halê m anêj Lovak Mathej dojtom êj iyom ba hêv hadêj anyô tomtom hatôm yanida anêj lahavij.

Alalô lôkthô ma kupik dojtom êj anêj lôbôlôbô

¹²*Kupik ma dojtom iyom, ma dojtom anêj lôbôlôbô hamô. Anêj lôbôlôbô takêj ma bêj anôj, ma dojtom kupik dojtom hayabij. Ma Kilisi da anêj aêj iyom.

¹³*Alalô lôkthô athik athak Lovak Mathej dojtom ba abitak kupik dojtom, avômâlô Israêl lôk avômâlô Glik ma gê lôk alarji lôk gê alarji mi, alalô sapêj abitak hatôm kupik dojtom iyom. Ma Lovak Mathej dojtom intu hamô alalô lôkthô kapôlôjij.

¹⁴Ma kupik ma mij epesarj hathak nômla dojtom ami. Mi. Bêj anôj. ¹⁵Verj kapô hanarj nena, “Bahêj ma yarjda ma verj kapô ma yarjda. Ba intu ya mij kupik bute ami.” Êj ma abô avanôj e? Mi. Verj kapô ma kupik êj bute. ¹⁶Lejôndôj hanarj nena,

* 11:25: Kis 24:6-8; Hib 8:8-13

* 11:27: Hib 10:29

* 11:32: Hib 12:5-6

* 12:2: Hab 2:18-19

* 12:3: 1Jon

4:2-3

* 12:4: Lom 12:6

* 12:11: 1Ko 7:7

* 12:12: 1Ko 10:17

* 12:13: Gal 3:28

“Malejɗaluk ma yaɗɗa ma leɗɗondɗɗɗ ma yaɗɗa. Ba intu ya miɗ kupik bute ami.” Êɗ ma abɔ avanɗɗ e? Mi. Leɗɗondɗɗɗ ma kupik êɗ bute. ¹⁷ Aêɗ ba kupik lôkthô ma malejɗaluk iyom ma tem alalô nadenjô aisé? Ma kupik lôkthô ma leɗɗondɗɗɗ iyom, ma tem alalô nadiɗu ôv aisé? ¹⁸ Odaɗô! Wapômbêɗɗ hapesaɗ kupik êɗ bu tomtom halôk ida iniɗ loɗ hatôm yanida anêɗ lahavini. ¹⁹ Ba intu kupik êɗ bute iyom ma kupik lôkthô tem aisé? ²⁰ Aêɗ ba kupik êɗ anêɗ lôbôlôbô hamô ma doɗtom anêɗ kupik ma doɗtom.

²¹ Malejɗaluk miɗ hatôm êpôlik esak baherɗ ba enaɗ, “O dô!” Ma leɗɗadôk miɗ hatôm êpôlik esak weɗkapô ba enaɗ, “O dô!” ²² Mi! Kupik lôkthô ma anêɗ loɗ pulusik hamô ba loɗ pulusik takêɗ ma bêɗ ek eyabiɗ o mavi. ²³ Kupik anêɗ loɗ mama alalô athak apesaɗ lôk aluviɗ mavi ba adô hêk loɗ kapô. ²⁴ Ma kupik anêɗ loɗ mama mi ma miɗ alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêɗɗ hapesaɗ kupik anêɗ lôbôlôbô atu ba ethak doɗtom ma hêv athêɗ bêɗ hadêɗ loɗ mama ²⁵ êk batu miɗ nabaki vose ni lodôɗlodôɗ ami ma nanêɗ i sa ni ba êlêɗ. ²⁶ Bute hawa vovaɗ, lôkthô ewa vovaɗ. Ma bute hawa athêɗ bêɗ, êɗ ma lôkthô êbôɗ.

²⁷ *Môlô ma Kilisi liɗkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêɗ kupik lôbôlôbô atu. ²⁸ *Êɗ êvhaveɗ Anyô Bêɗ ma hêv ku lomaloma hadêɗ i. Môɗ anôɗ ma aposel, hayô hêk ma plopet, ma haveɗ yam ma kêdôɗwaga, vêɗ ma êɗ ku idum nômbithi lôk êɗ takatu ba idum avômalô mavi lôk êɗ takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma êɗ enaɗ abô masôm. ²⁹ Aêɗ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdôɗwaga lôk doho idum nômbithi ³⁰ ma doho idum avômalô mavi lôk doho enaɗ abô masôm ma doho ik abô masôm liliɗ êɗ ma mavi. ³¹ *Wapôm lomaloma takatu ba hamôɗ ek vi, êɗ ma ôpôviɗ o ek onja.

Êntêk ma loɗɗondê mavi anôɗ te intu tem yaɗɗik thô êndêɗ môlô.

13

Loɗɗondê leɗɗihaviɗ

¹ Ôpatu ba hanaɗ abô masôm lôk aɗɗa iniɗ abô lomaloma ma doɗtom lahavini avômalô ami, yani êɗ hatôm subim atu ba ik ba halaɗ mayaliv lôk yeɗ beleɗ atu ba ibi ba pôk lili oyaɗ. ² *Ma ôpatu ba hanaɗ Wapômbêɗɗ anêɗ auk bêɗ mena hawa auk hathak auk loɗ kapô ba hanaɗ auk lôk-maɗɗiɗ mena anyô hêvhaveɗ ba hanaɗ ba dumlôlê haviyô ba hi, ma doɗtom lahavini mi hêk ôpêɗ ma anêɗ ku ma nôɗ oyaɗ. ³ Ma anyôla hêv anêɗ nômkama ek hêv êɗ siv sa lôk hêv ida hatôm da atum ma doɗtom miɗ lahavini avômalô ami, nôɗ êɗ miɗ hêv yanida sa ami.

⁴ Ôpatu ba lahavini avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêɗ la êndêɗ avômalô. Yani miɗ ladaɗ lôk ebam yanida ba êmbôɗ ami. ⁵ Ma miɗ indum nôɗ mama lôk êtôm anyô palow lôk miɗ laɗaɗa ketheɗ oyaɗ lôk embalow auk esak kambom bôsebôk ami. ⁶ *Leɗhaveɗ ma miɗ habôɗ hathak kambom ami, mi, habôɗ hathak abô avanôɗ iyom. ⁷ *Ôpatu ba lahavini avômalô hathak hamô malinɗyaô ma anêɗ hêvhaveɗ hamiɗ lôklok-waɗ. Ma hathak hêv ma ek Wapômbêɗɗ ba hamiɗ majaɗ.

⁸ Kobom leɗɗihaviɗ i ma anêɗ daɗ mi. Ma opalêla takatu ba enaɗ abô plopet ma thêlôniɗ ku tem anêɗ daɗ. Lôk abô masôm lomaloma, jinaɗ takêɗ tem êɗjêk tiɗiɗ. Lôk auk lôkmaɗɗiɗ tem ende ba ni. ⁹ Ma alalô ayala Wapômbêɗɗ anêɗ auk dokte iyom lôk anaɗ anêɗ auk dokte iyom. ¹⁰ Ma waklavôɗ atu ba Yisu endelêɗ ma ku sapêɗ tem êyô anêɗ daɗ ba injik anôɗ ma tem enja loɗ ek ku takêɗ lôkthô. ¹¹ Sébôk ma ya amena ma yahanaj abô inaɗ amena lôk yaleɗhabi inaɗ amena ma yenaɗ auk inaɗ amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lôk anôɗ ami. Mi. Ayê dahô oyaɗ. Ma embeɗ yam ma tem nagê lôk anôɗ. Lêk ayala dokte iyom ma embeɗ yam ma tem nayala anôɗ biɗ hatôm Wapômbêɗɗ lêk hayala alalô lôkthô katô anôɗ.

¹³ *Ma nôɗ lô êntêk iyom hêk. Êvhaveɗ lôk êv maleɗ ek Wapômbêɗɗ ma leɗhaveɗ. Ma doɗtom leɗhaveɗ iyom intu bêɗ ek nôɗ lô êntêk.

* 12:27: Lom 12:5 * 12:28: Ep 4:11-12 * 12:31: 1Ko 14:1 * 13:2: Mat 17:20 * 13:6: Lom 12:9 * 13:7: 1Pi 4:8 * 13:13: 1Te 1:3

14

Alalô leŋijmavi anôŋ ek nanaj Wapômbên anêŋ abô

¹* Nosopa loŋôndê leŋijhaviŋ iyom ba nondarvîŋ ek nonaj Lovak Matheŋ anêŋ abô lomalama. Lôk nômbên ba nôpôvîŋ am lôklokwaŋ ek nonaj Wapômbên anêŋ auk bên ek embatho avômalô loŋ. ² Ma opalê atu ba hanaj hathak abô masôm miŋ hanaj hadêŋ avômalô pik ami. Mi. Hanaj hadêŋ Wapômbên ba hanaj abô loŋ kapô atu ba Lovak Matheŋ hêv hadêŋ yani. Ba anyôla miŋ hatôm eyala anêŋ ôdôn ami. ³ Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô loŋ ma nenaj Wapômbên anêŋ abô esak avômalô pik iniŋ abô, ôpên havatho thêlô loŋ lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêŋ i. ⁴ Ma ôpatu ba hanaj abô masôm havatho yanida loŋ. Ma doŋtom ôpatu ba hanaj Wapômbên anêŋ auk hathak avômalô pik iniŋ abô, yani havatho avômalô êvhaviŋ loŋ. ⁵ Yalerhaviŋ môlô lôkthô nonaj abô masôm. Ma doŋtom yenaŋ auk lôklokwaŋ nena nonaj Wapômbên anêŋ auk bên ek embatho avômalô loŋ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviŋ loŋ ma bên anôŋ ek ôpatu ba hanaj hathak abô masôm. Ma doŋtom anyôla hik abô êŋ liliŋ ba havatho avômalô êvhaviŋ lôkthô loŋ, êŋ ma mavi anôŋ aêŋ iyom.

⁶ Aêŋ ba aiaŋ thêlô, nodanô! Yahathôk ek môlô ba yahanaj abô lôk auk mena yahik Wapômbên anêŋ auk loŋ kapô thô mena yahadôn avômalô mena yahanaj Wapômbên anêŋ auk bên, êŋ ma hatôm yahavatho môlô loŋ. Ma doŋtom yahanaj abô masôm ba miŋ môlô oyala ami, êŋ ma yahavatho môlô loŋ aisê? ⁷ Ma môlô lemimimbi esak abîŋ lôk gita. Thêlô ma miŋ nôm lôkmala ami. Ma doŋtom iniŋ asêŋ hamô. Ma thêlônîŋ pôk halaŋ mayaliv êŋ ma tem miŋ alalô nadaŋô iniŋ asêŋ mavi ami. ⁸ Ma lavuak miŋ halaŋ mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê? ⁹ Ma môlô vemimbôlêk ma aêŋ iyom. Môlô onaj abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êŋ ma hatôm lovak ba miŋ eyala ami. ¹⁰ Yakô ek abô lomalama takatu ba hêk pik bên êntêk lôkthô iniŋ ôdôn hamô. ¹¹ Aêŋ ba miŋ yahayala abô atu ba anyô yaj hanaj

anêŋ ôdôn ami, êŋ ma hatôm ya anyô loŋ buyaŋ ma yani anyô loŋ buyaŋ. ¹² Ma môlô aêŋ iyom. Môlô othak ôpôvîŋ ek nundum Lovak Matheŋ anêŋ ku lomalama. Aêŋ ba nundilup esak ku yaŋ atu ba tem embatho avômalô êvhaviŋ lôkthô loŋ.

¹³ Ba intu opalêla takatu ba enaj abô hathak abô masôm ma neteŋ mek ek nijik iniŋ abô êŋ liliŋ ek avômalô lôkthô neyala.

¹⁴ Ma yahateŋ mek hathak abô masôm, êŋ ma yadahôlôn hateŋ mek êŋ. Ma doŋtom yenaŋ auk miŋ havalonj ami. ¹⁵ Aêŋ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôn hateŋ ma yenaŋ auk eteŋ imbiŋ. Lôk yeŋ atu ba yadahôlôn hêv ma yenaŋ auk nêŋ imbiŋ. ¹⁶ Hôêv lemmavi hadêŋ Wapômbên hathak abô masôm ma ôpatu ba miŋ halaŋô ami tem miŋ hatôm eyala abô atu ba honaj ami. Ba tem miŋ enaj nena “avanôn” esak anêŋ mek êŋ ami. ¹⁷ Odanêŋ mek êŋ mavi ma doŋtom miŋ havatho ôpên loŋ ami.

¹⁸ Yahamôn ek môlô lôkthô hathak ya hanaj abô masôm ba intu yahanaj yalerhaviŋ hadêŋ Wapômbên. ¹⁹ Ma yahamô nê êvhaviŋ malêvôn ba yahanaj abô bidogna hathak avômalô da iniŋ abô ek yanêŋ auk êndêŋ i, êŋ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êŋ ma tem thêlô neja auk aisê?

²⁰* Aiaŋ thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miŋ eyala nômla ami ma noja nê bôk talaŋ yôv iniŋ auk. ²¹* Eto hêk abô balabur nena Wapômbên hanaj avômalô islel bên ba hanaj,

“Tem yangik vovak ba yanaŋ abô masôm lôk nê pik yaŋ iniŋ abô

êndêŋ avômalô,

ma doŋtom thêlô tem miŋ nedaŋô ya ami.”

Anyô Bên hanaj aêŋ.” Aisaia 28:11-12

²² Ba intu abô masôm ma hatôm lavônîŋ ba êv hadêŋ nê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enaj ek havatho avômalô loŋ ma hatôm lavônîŋ ba êv hadêŋ nê êvhaviŋ.

²³* Avômalô êvhaviŋ lôkthô ethak doŋtom ba enaj abô masôm lôk vi atu ba miŋ êvhaviŋ ami ba miŋ êdôn i ami, elanô abô êŋ, ma tem nenaj nena môlô ma avômalô

* 14:1: 1Ko 12:31; 14:39

* 14:20: Ep 4:14

* 14:21: Ais 28:11-12

* 14:23: Ap 2:13

* 14:24: Jon 16:8

molo. ²⁴*Ma doŋtom mólô onaŋ Wapômbên anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô vi loŋ, ma auk êŋ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliŋ. ²⁵Malêla takatu ba havuŋi hamiŋ yani kapô tem imbitak yaiŋ. Êŋ ma tem yani endek vadôŋ lêlô ba nêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbên ba enaŋ bêŋ nena, “Avanôŋ biŋ! Wapômbên lêk hamô haviŋ mólô!”

Ku nêŋem yeŋ lôkthô imbitak thêthôn

²⁶*Aên ba aiaŋ thêlô, alalô nanaŋ aisê? Alalô ayô athak doŋtom ma doho nêŋem yeŋ ma doho nêndôŋ avômalô ma doho nenaŋ Wapômbên anêŋ abô loŋ kapô ma doho nenaŋ abô masôm ma doho nenaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ. Nômbeŋ êŋ imbitak aên ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ. ²⁷Ba intu anyô ju mena lô la nenaŋ abô masôm ma te êmôŋ ma yaŋ embeŋ yam ma te embeŋ yam anôŋ ek anyô lôkauk la hamô ma enaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ. ²⁸Aên ba ôpatu ba hanaŋ abô masôm anêŋ ôdôŋ bêŋ te miŋ hamô avômalô malêvôn ami, êŋ ma ôpatu ba hanaŋ abô masôm bônôŋ ba imiŋ. Yani enaŋ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbên.

²⁹*Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbên hêv abô hadêŋ i ek nenaŋ ma takatu ba êmô ek elarô nititiŋ abô takêŋ katô. ³⁰Anyôla hanaŋ Wapômbên anêŋ abô hamiŋ ba Wapômbên hêv abô halôk anyô yaŋ kapô ek enaŋ, ma ôpêŋ êndôk êmô biŋ ma yaŋ atu imbiyô enaŋ ³¹ek mólô sapêŋ tomtom nonaŋ abô ek avômalô sapêŋ nedaŋô ba neja auk ek embatho i loŋ. ³²⁻³⁴*Wapômbên hathak hasup avômalô sapêŋ ethak doŋtom lôk kapôlôŋiŋ doŋtom. Ma miŋ hadum nômla mayaliv ami. Aên ba avômalô enaŋ Wapômbên anêŋ abô bêŋ, thêlô ethak eyabiŋ veŋiŋbôlêk.

Avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom êŋ ma avi nêmô bônôŋ. Avômalô ôdôŋ êvhaviŋ takatu ba êmô luvuluvu ethak idum aên. Thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô ami. Ma thêlôda nêmô anyô vibij êtôm atu ba abô balabuŋ hanaŋ. ³⁵Avômalô êvhaviŋ lêk ethak doŋtom ek nêŋem yeŋ, ma avi la

hamiŋ ba hanaŋ abô, êŋ ma nôŋ mama. Aên ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka miŋ nenaŋ injik vêŋi liŋ.

³⁶Ma mólô osoŋ nena mólôda intu Wapômbên anêŋ abô anêŋ alaŋ e? ³⁷*Anyô la hasoŋ nena yani anyô hanaŋ Wapômbên anêŋ abô hadêŋ avômalô vi mena hadum Lovak Mathêŋ anêŋ ku lomalama, êŋ ma enaŋ bêŋ nena abô êntêk yahato ma Wapômbên anêŋ balabuŋ mena mi e? ³⁸Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aên iyom.

³⁹Aên ba aiaŋ thêlô, nôpôŋiŋ am ek nonaŋ Wapômbên anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô loŋ ma miŋ nôŋgwêk abô masôm loŋ siŋ ami. ⁴⁰Ma nundum ku lôkthô thêthôn ma miŋ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô

¹Aiaŋ thêlô, yahadum ek yangik mólônim auk liŋ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanar hadêŋ mólô yôv. Mólô bôk olaŋô ba lêk umiŋ lôklokwaŋ. ²Ma doŋtom yakô mólônim ôêvhaviŋ êŋ anêŋ anôŋ mi. Mólô ovaloŋ abô takatu ba bôk yahanar bêŋ hadêŋ mólô lôklokwaŋ êŋ ma tem nêŋ mólô bulubiŋ.

³*Abô bôk êdôn ya hathak ma yahadôn mólô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêŋ ôdôŋ. Kilisi hama ek hêv alalôaniŋ kambôm lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁴Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁵*Pita hayê yani vêŋ ma aposel laumiŋ ba lahavuju êyê yani. ⁶Vêŋ ma avômalô êvhaviŋ hatôm 500 ethak doŋtom êmô ba êyê yani. Bêŋ anôŋ êmô lôkmala ma vi bôk ema. ⁷*Ma yani hik i thô hadêŋ Jems vêŋ ma aposel lôkthô. ⁸*Ma ya hatôm amena atu ba evolôŋ ba intu yani hiki thô hadêŋ ya haveŋ yam anôŋ.

⁹*Yahabuliŋ Wapômbên anêŋ avômalô êvhaviŋ ba intu yahatôm aposel yaônâlôk ba ya miŋ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰*Ma Wapômbên hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ba hik anôŋ ek yambitak aposel. Yahadum ku bêŋ anôŋ hamôŋ ek

* 14:26: 1Ko 12:8-10

* 14:29: 1Te 5:21

* 14:32-34: 1Ko 11:3; 1Ti 2:12

* 14:37: 1Jon 4:6

* 15:3: Ais

53:5-12 * 15:4: Mat 12:40; Ap 2:24-32

* 15:5: Mat 28:16-17; Luk 24:34

* 15:7: Ap 1:3-4

* 15:8: Ap 9:3-6

* 15:9: Ep 3:8; 1Ti 1:15

* 15:10: 2Ko 11:23

apotel vi. Ma doŋtom yada miŋ yahadam ku takêŋ ami ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm atu ba hamô haviŋ ya. ¹¹ Yêlô lôk apotel sapêŋ athak anaŋ abô doŋtom hadêŋ môle ba abô takêŋ intu bôk ôêvhaviŋ yôv.

Avômalô ŋama tem nimbiyô

¹² Yêlô athak anaŋ nena Yîsu haviyô anêŋ ŋama ma aisê ka môle vi onaŋ nena miŋ hatôm imbiyô ami? ¹³ Aêŋ ba ŋê ŋama miŋ iviyô ami, êŋ ma Kilisi miŋ bôk haviyô anêŋ ŋama ami. ¹⁴ Ma Kilisi miŋ bôk haviyô hathak loŋbô ami, êŋ ma yêlôaniŋ abô takatu ba anaŋ ma anêŋ anôŋ mi hatôm môle nim ôêvhaviŋ anêŋ anôŋ mi aêŋ iyom. ¹⁵ Yêlô anaŋ nena Wapômbêŋ bôk hik Kilisi liŋ. Ma ŋê ŋama miŋ iviyô hathak loŋbô ami, êŋ ma Wapômbêŋ miŋ bôk hik Kilisi liŋ ami ba yêlô êv Wapômbêŋ anêŋ abô lelaliŋ ba adum hatôm abôyaŋ. Êŋ ma malaiŋ bêŋ. ¹⁶ Ma ŋê ŋama miŋ iviyô ami, êŋ ma Kilisi miŋ bôk haviyô haviŋ ami. ¹⁷ Ma Kilisi miŋ haviyô ami, êŋ ma môle nim kambom hamô denaŋ ba môle nim ôêvhaviŋ miŋ hatôm nêŋ môle sa ami. ¹⁸ Ba avômalô takatu ba bôk êmô haviŋ Yîsu Kilisi ba ema ma thêlô êŋ bôk êv yak haviŋ. ¹⁹ Ma alalô asoŋ nena alalôaniŋ êvhaviŋ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êŋ ma alalô kambom anôŋ ma ŋê puliŋ takatu ba avômalô vi enaŋ nena "Alikaknena!" êmô mavi ek alalô.

Yîsu haviyô anêŋ ŋama

²⁰ Ma doŋtom Kilisi bôk haviyô yôv anêŋ ŋama. Yani hatôm vuŋ môtŋ atu ba halôk môtŋ ba hayôk. Ba alalô ayê vuŋ môtŋ êŋ ma ayala nena bêŋ anôŋ tem êyôk emberŋ yam. Ma Yîsu haviyô môtŋ ba ŋê ŋama lôkthô tem nimbiyô esak loŋbô aêŋ iyom. ²¹ *Ma anyô yaŋ hadum ba ŋama habitak. Ma yaŋ hadum ba ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô. ²² Aêŋ ba alalô ma Adam anêŋ avômalô ba intu tem nama. Ma doŋtom vi atu ba êvhaviŋ Kilisi tem neja lôkmala esak loŋbô. ²³ *Ba ôdôn ju êŋ iniŋ wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuŋ yôk môtŋ atu ba bôk haviyô ba tem endelêŋ ek anêŋ avômalô nimbiyô aêŋ iyom. ²⁴⁻²⁵ *Kilisi tem eyabiŋ anêŋ nômkama lôkthô endeba etak ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ yani nêŋmô

vakapô vibiy am. Êŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ tem êyô ma tem imbuliŋ kiŋ lo ŋê bêŋbêŋ ma ŋgôk lomalomama. Ma nêŋ loŋ lôkliŋyak êmbôni êndêŋ Lambô Wapômbêŋ. ²⁶ *Ma nôŋ kambom anôŋ atu ba yani imbuliŋ emberŋ yam, êŋ ma ŋama ²⁷ *hatôm bôk enaŋ nena, "Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiy." *Kapya Yer 8:6*

Aêŋ ba Wapômbêŋ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibiy. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibiy ma doŋtom Wapômbêŋ da hamô vuliŋ. ²⁸ Wapômbêŋ hadum anêŋ ku hatak nômkama sapêŋ hamô Kilisi vakapô vibiy endeba anêŋ daŋ ma tem etak Nakaduŋ êmô yani vibiy, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduŋ vibiy ek Wapômbêŋ êmô nômkama sapêŋ vuliŋ.

²⁹ Ma ŋê ŋama miŋ ewa lôkmala hathak loŋbô ami ma aisê hathak ŋê takatu ba ithik ŋaŋ ek nêŋnêŋ ŋê ŋama sa? Aêŋ ba ŋê ŋama miŋ iviyô ami ma idum aêŋ eka? ³⁰ *Ma aisê ka yêlô ana loŋ takatu ba yêlô apôm malaiŋ lomalomama? ³¹ Wak nômbêŋ intu ma yahama! Aiyaŋ thêlô, yahabôya hathak môle ek môle nim ôêvhaviŋ Yîsu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ atu ba hadum ku hamiŋ môle ba yahananŋ abô avanôŋ. ³² *Bôk yaha Epesus yôv ek yangik vovak imbiŋ alim kambom atu. Ma abô hathak ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô ma abô êŋ abôyaŋ, êŋ ma tem miŋ yandum aêŋ ami. Mi. Tem yasopa avômalô iniŋ abô nena, "Alalô nangarŋ ba nanum yapiŋ ek yamuŋ ma tem alalô nama." *Aisaia 22:13* ³³ Abô bute hananŋ nena, "Avômalô kambom ethak ibuliŋ avômalô mavi." Ba intu miŋ nosopa avômalô takatu ba esau môle ami. ³⁴ Môle doho miŋ oyala Wapômbêŋ ami. Ba intu yahananŋ ek nêŋ mama êndêŋ môle. Aêŋ ba môle nubiyô nombeŋ thêthônŋ ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak loŋbô ma tem yaŋda

³⁵ Ma doho enaŋ, "Avômalô ŋama tem nimbiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?"

³⁶ *Môle avômalô auk mi! Miŋ hovathô

* 15:21: Lom 5:12 * 15:23: 1Te 4:16; ALK 20:5 * 15:24-25: Mat 22:44 * 15:26: ALK 20:14 * 15:27: Sng

8:6 * 15:30: Lom 8:36 * 15:32: Ais 22:13 * 15:36: Jon 12:24

* 16:5: Ap 19:21

⁵ * Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêm ka tem yasôk ek môle.

⁶⁻⁷ * Yahathônj. Miñ yalenjhaviñ yangê môle ma yatak môle ketheñ ami. Yalenjhaviñ nena yamô imbiñ môle êtôm wak doho vêmam êtôm Anyô Bêñ anêñ lahaviñ. Ba intu belej simbak haviñ ba tem yamô imbiñ môle wak doho mena injo ek batu môle nônêm ya sa ek loj alêla takatu ba tem yana. ⁸⁻⁹ * Avômalô Epesus bêñ anôñ ethak êdô yenañ ku. Ma doñtom lojônêdê nindum ku ek nêñêm i sa lêk abyañ ba intu tem yamô loj êñ endeba Pentikos.

¹⁰ * Timoti hadum Anyô Bêñ anêñ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma môle noyabiñ am ek yani miñ êkô esak môle ami. Ma wak takatu ba hamô haviñ môle ma noyabiñ yani mavi. ¹¹ * Ma miñ nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak môle ma nônêm yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêñ ya. Tem yayabiñ yani lôk iviyañ takatu ba tem nêlêm nimbiñ yani.

¹² * Yahanarj hathak alalôaniñ aiyar Apolo. Yahanarj abô lôklokwarj ek yani êsôk imbiñ iviyañ doho ek nêgê môle. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêñ wak alê atu ba yanida lahaviñ.

¹³ Nômô lêlê lôk nobaloñ êvhaviñ loj. Numiñ lôklokwarj êtôm anyô nê. ¹⁴ Ma nundum nômkama lôkthô esak leñjhaviñ iyom.

¹⁵ * Môle oyala nena Stepanas lôk anêñ avômalô, thêlô ma avômalô êvhaviñ môñ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedaunj ek êv avômalô mathêñ sa. Aiyarj thêlô, yahêv abô lôklokwarj hadêñ môle ¹⁶ ek nômo avômalô takêñ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêñ anêñ ku vibij. ¹⁷ Ya miñ yahamô haviñ môle ami ba yaleñ hik ya bêñ anôñ. Ma doñtom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yaleñ halôk biñ ¹⁸ lôk yaleñ mavi. Ma môle aêñ iyom. Aêñ ba noja nê anêñ aêñ thô êtôm nê athêñ bêñ.

Abô anêñ day

¹⁹ * Avômalô êvhaviñ anêñ plovins Esia êv iniñ leñjñmavi hadêñ môle. Akwila lo Plisila enañ iniñ leñjñhaviñ anôñ hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ lôk avômalô vi atu ba

êv yerj êmô thai iniñ unyak. ²⁰ Nê êvhaviñ lôkthô anêñ loj êntêk êv iniñ leñjñmavi hadêñ môle. Ma nokam am esak kobom yôhok mathêñ.

²¹ Ya Pol da yahato yaleñmavi êntêk hathak ya da yabahêñ.

²² * Anyôla miñ lahaviñ Anyô Bêñ ami, vovañ tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêñ.

²³ Anyô Bêñ Yisu anêñ wapôm êmô imbiñ môle.

²⁴ Yenañ yalenjhaviñ êmô imbiñ môle lôkthô esak Yisu Kilisi anêñ athêñ.

* 16:6-7: Lom 15:24

* 16:8-9: Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

* 16:10: 1Ko 4:17

* 16:11: 1Ti 4:12

* 16:12: 1Ko 3:6

* 16:15: 1Ko 1:16

* 16:19: Ap 18:2,18,26

* 16:22: Gal 1:8-9; ALK 22:20

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi Kolin Abô môn

Kêdônwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôn ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol halaŋô abô takêŋ ba intu hato kapya êntêk ek injik thô nena nê takêŋ iniŋ abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nênmê ma nênmê ni.

Pol hamô Masedonia ba hato kapya êntêk hadên 55 AD la.

¹ Ya Pol atu ba Wapômbênŋ lahaviŋ yam-bitak êtôm Yisu Kilisi anên aposel yai lôk aiyaŋ Timoti ato kapya êntêk hadên Wapômbênŋ anên avômalô anên Kolin lôk avômalô matherŋ takatu ba êmô plovins Akaia.

² Wapôm lôk labali êlêm anên Kamik Wapômbênŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbênŋ atu hêv alalô thêvô

³ *Nambô Wapômbênŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anên lambô ma lahiki anên alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵ *Alalô athak apôm Kilisi anên malaiŋ lomalama ba hayô siŋ ba halelope. Ma doŋtom yani hathak hêv alalô thêvô aên iyom. Aên ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbênŋ hêv hadên alalô. ⁶ Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aên iyom. Aên ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk malinyâô. ⁷ Môlô unim malaiŋ hatôm yêlôaniŋ ma yêlô aêv marenŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ *Aiyaŋ thêlô, nodanô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bên aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba ason nena tem nama. ⁹ Avanôn! Yêlô kapôlônŋ hanan nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anan nena,

“Wapômbênŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik nê nêma liŋ.” ¹⁰⁻¹¹ *Yani hêv yêlô vê hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek noten mek ma yêlô aêv marenŋ nena tem yani nênmê yêlô bulubiŋ. Avanôn! Avômalô bên anôn neten mek êndên Wapômbênŋ ma tem nênmê wapôm êndên yêlô. Ma tem avômalô bên anôn nêgê lôk nenan lenŋmavi êndên Wapômbênŋ.

Pol miŋ hasau avômalô Kolin ami

¹²⁻¹⁴ *Yêlô miŋ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbênŋ hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitiŋ yêlôaniŋ ku ba ayê nena avalon Wapômbênŋ anên auk ba anan abô anôn ma miŋ avôn môlônim auk ek yêlô aêv yêlôda liŋ ami. Yêlô adum aên hadên avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô haviŋ môlô ma yêlô ayabiŋ i dedaŋ mavi ek nandum aên iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadên môlô êŋ ma yêlôaniŋ auk anôn ba môlô lêk osam ba oyala yôv. Aên ba yêlô ayê yêlôaniŋ ku nena mavi. Ma lêk môlô oyala yêlôaniŋ auk dokte. Yakô vêmam ka tem môlô noyala yêlôaniŋ auk lôkthô ma tem alalô napesan abô imbiŋ i. Ma wklavôn Anyô Bêŋ Yisu anên endelêm ma tem môlô nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam môlô aên iyom.

¹⁵⁻¹⁶ *Ma yahayala nena môlônim auk ma hatôm yenaŋ. Ba intu yalenhaviŋ yasôk ek môlô vên ka yana plovins Masedonia ma yambôalêm esak loŋbô ek môlô nônmê ya sa ek nôpôpêk nômkama ek yana Judia. Ba intu yalenhaviŋ yasôk ek môlô bôlôn ju ma yanêm yalenmavi bôlôn ju êndên môlô. ¹⁷ Ma doŋtom yahik yenaŋ auk liliŋ. Ba lêk môlô onan nena ya anyô auk pik ba yahasau môlô ba miŋ yahathôk ami. Ba môlô onan nena ya hathak yahanan abô luvi nena “avanôn” lo “mi”, aên e?

¹⁸ Wapômbênŋ hathak hanaŋ abô avanôn iyom. Ba intu yêlôaniŋ abô takatu ba anan ma avanôn aên iyom ba miŋ anan abô takên lôk len luvi ami. ¹⁹ *Yisu Kilisi ma Wapômbênŋ nakaduŋ ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti anan anên abô bên hadên môlô ba Wapômbênŋ hanan abôla hathak

* 1:3: Lom 15:5

* 1:4-5: Sng 34:19

* 1:8: Ap 19:23; 1Ko 15:32

* 1:10-11: 2Ti 4:18

* 1:12-14: 2Ko 5:12;

Plp 2:16

* 1:15-16: 1Ko 16:5-6

* 1:19: Ap 18:5

yani ma miŋ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ “avanôŋ!” ^{20*}Wapômbêŋ habutiŋ abô lomaloma ba hanaŋ, “Avanôŋ! Yisu Kilisi tem injik yenaŋ abô sapêŋ thô.” Ba intu alalô aêvhaviŋ Kilisi ba anaŋ nena “avanôŋ” ek Wapômbêŋ enja athêŋ lôk-maŋgiŋ. ²¹Ma Wapômbêŋ da hanaŋ nena alalô ma Kilisi anêŋ avômalô ba habi baŋ hayô hêk yani lôk alalô aêŋ iyom ek embatho alalô loŋ ek nambitak anêŋ avômalô. ^{22*}Ma hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anêŋ avômalô ma hatak anêŋ dahô halôk alalô kapôlôŋiŋ ek nayala nena anêŋ abô tem injik anôŋ.

^{23-24*}Yêlô miŋ anyô bêŋ ek nasar môle ba nanaŋ nena, “Nônêmbimbiŋ.” Mi! Môle da bôk ôêvhaviŋ ba umiŋ lôklokwaŋ yôv. Ba intu alalô ŋê lôk iviyaŋ ek nandum ku imbiŋ i ma nanêŋ leŋiŋmavi ni ba êlêŋ. Aêŋ ba yahamiŋ Wapômbêŋ ma ba yahanar abô êntêk. Yakô yasôk Kolin ma tem yanêŋ malaiŋ êndêŋ môle ba intu miŋ yahathôk ami.

2

^{1*}Ba yenaŋ auk thektheke nena tem miŋ yasôk lôk malaiŋ bôlôŋ te imbiŋ ami. ²Yahêv malaiŋ hadêŋ môle ma opalê te tem indum yaleŋmavi? Môle takatu ba yahêv malaiŋ e? Yakô mi. ³Môle ma avômalô takatu ba othak udum yaleŋmavi. Aêŋ ba bôk yahato kapya ek alalô miŋ naja malaiŋ ami. Yenaŋ auk ma thektheke nena alalô lôkthô lêk athak doŋtom lôk leŋiŋmavi iyom. ^{4*}Yaleŋmalaiŋ lôk yaleŋ hik ya ma yahalaŋ ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamaleŋ thôk. Miŋ yahato kapya êŋ ek nêŋ môle malaiŋ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yaleŋhaviŋ môle bêŋ anôŋ.

Nodate kapôlômim ek ŋê idum kambom

⁵Malaiŋ takatu ba ôpatu hêv hadêŋ ya Pol ma hatôm hêv malaiŋ êŋ hadêŋ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la. ⁶Malaiŋ takatu ba bôk avômalô êvhaviŋ êv hadêŋ yani ma hatôm. ⁷Ma ôpatu ba kapô malaiŋ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja yani itup siŋ ek miŋ la injiki ami. ⁸Ba intu yahanar lôklokwaŋ nena

môle nopesaŋ abô ba lemmimavi esak yani. ⁹Bôk yahato hathak malaiŋ takatu ek injik môle thô ek yangê nena môle ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? ¹⁰Injo. Betha ôpêŋ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêŋ ek yandate yenaŋ aêŋ iyom. Yahamiŋ Kilisi ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôŋ ek yani ek yanêŋ môle sa ^{11*}ek alalô miŋ natak sawa bute ênjêk ek Sadaŋ esau alalô ami. Alalô ayala anêŋ auk êŋ.

Aposel ma tabô lukmuk anêŋ ŋê ku

^{12*}Anyô Bêŋ da hadum ba yaha Tloas ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêŋ. ^{13*}Ma doŋtom miŋ yahapôm Titi ami denar ba yakapôlôŋ malaiŋ ba yahanar yaŋsiŋ ma yaha plovins Masedonia.

¹⁴Aêŋ ba nanêŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêŋ avômalô ba aloyer lôk leŋiŋmavi. Wapômbêŋ hadum ku hamô alalô kapôlôŋiŋ ba intu avômalô tem neja anêŋ auk êtôm nômla ôv mavi ember luwuluwu. ¹⁵Alalô ma Kilisi anêŋ da atu ba ôv mavi ba êv hadêŋ Wapômbêŋ ba avômalô lôkthô iligu ôv êŋ. Avômalô takatu ba ewa bulubiŋ lôk takatu ba i loŋ nimbuliŋ i. ^{16*}Avômalô vi iligu alalô hatôm nôŋ ôvpalê takatu ba hadum ek ema ba havôv thêlô i ek nema. Ma vi iligu alalô hatôm nôŋ ôv lôkmala takatu ba havôv i ek nêŋ lôkmala. Aêŋ ba anyôla miŋ lôkmangiŋ anôŋ ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ami. ¹⁷Avômalô doho iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ek neja valuseleŋ. Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ hêv ba amiŋ thohavloŋa. Aêŋ ba anaŋ abô te ma avanôŋ iyom.

3

^{1*}Môle osoŋ nena yêlô aêv i liŋ e? Mi. Yêlô miŋ anaŋ hadêŋ môle nena noto kapya lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêŋ. Ma yêlô ma mi. ^{2*}Môle da intu yêlôaniŋ kapya atu eto hêk yêlô kapôlôŋiŋ. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ^{3*}Môle uik thô nena môle

* 1:20: ALK 3:14 * 1:22: 2Ko 5:5; Ep 1:13-14 * 1:23-24: 1Pi 5:3 * 2:1: 1Ko 4:21 * 2:4: Ap 20:31 * 2:11: Luk 22:31 * 2:12: Ap 14:27; 1Ko 16:9 * 2:13: Ap 20:1 * 2:16: Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 * 3:1: Ap 18:27; 2Ko 5:12 * 3:2: 1Ko 9:2 * 3:3: Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27

ma kapyha halêm anêñ Yisu. Ba yêlôaniñ ku anêñ anôñ ma miñ eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêñ lôkmala anêñ Lovak Matherj. Miñ eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôñij.

⁴Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô takatu ba amiñ Wapômbêñ ma. Aêñ ba intu alalô ayala avanôñ biñ nena abô takêñ ma avanôñ ijom. ⁵Yêlô da ma lôkmangij ba hatôm nanañ, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêñ da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitat mavi. ⁶*Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma doñtom Lovak Matherj hêv lôkmala. Wapômbêñ hadum yêlô abitak lôklokwañ ek nandum tabô lukmuk anêñ ku atu ba miñ eto ami. Mi. Lovak Matherj da hayabiñ.

Tabô lukmuk anêñ lôkmangij

⁷*Tabô bô ma edabêñ valu ba eto hathak. Ma deda bêñ habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israel malerij loñ ba miñ hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vêm ma deda hale hi yaôna ma doñtom thêlô miñ hatôm nêgê ami dena. Odañô! Tabô halêm lôk deda bêñ ma doñtom anêñ ku ma havôv ñama halêm haviñ. ⁸Ma Lovak Matherj anêñ ku hamôñ lôk anêñ deda ma lôkmangij anôñ ek tabô bô anêñ. ⁹*Odañô! Tabô bô anêñ ku ma halêm lôk deda. Ma doñtom avômalô miñ esopa ami ba intu Wapômbêñ hanañ, “Môlô noma.” Ma tabô lukmuk anêñ ku ma hapesañ loñôndê ek indum avômalô nimbitak thêthôn. Ba intu anêñ deda ma mabun anôñ hamôñ ek tabô bô anêñ. ¹⁰Deda haveñ yam hamôñ ek yañ bô ba deda bô lêk hi ba mi. ¹¹Ma yañ halêm lôk deda ma doñtom lêk hale hi mabô. Ma yañ ma tem ida imbi deda wak nômbêñ intu. Ba intu anêñ deda ma lôkmangij anôñ ek yañ.

¹²Aêñ ba yêlô aêv malerij hadêñ tabô lukmuk. Ba intu miñ akô ami ma anañ Wapômbêñ anêñ abô bêñ. ¹³*Yêlô miñ avuliv malerij siñ hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doñtom yani havuliv ma siñ ba miñ hatôm avômalô Israel nêgê ami. ¹⁴Thêlô esam balabuñ tabô takêñ ma doñtom iniñ auk thektheke hatôm ivuliv

i siñ ba intu miñ eyala abô takêñ ami aleba lêk êntêk. Anyôla miñ hatôm nêv sôp êñ vê êñjêk anêñ auk ek eyala abô takêñ ami. Mi. Kilisi ijom. ¹⁵Avanôñ! Lêk êntêk ñê bêñbêñ esam Mose anêñ balabuñ ma doñtom sôp êñ havuliv kapôlôñij siñ dena. ¹⁶*Ma anyôla hale i liliñ ba hasopa Anyô Bêñ êñ ma hatôm hêv sôp êñ vê. ¹⁷*Anyô Bêñ ma hatôm Lovak Matherj. Ma loñ atu ba Lovak Matherj haveñ, êñ ma hatôm hapole alalôaniñ yak vê. ¹⁸Alalô malerij ma miñ avuliv siñ ami ba lêk ayê Anyô Bêñ anêñ deda lôkmangij hatôm alalô ayê thonañij lo malerij halôk liyali. Yanida intu Lovak Matherj êñ ba hêv deda lôkmangij anôñ halêm ba halêm aleba abitak yañda hatôm yanida. Alalô ma hatôm liyali ba ik deda êñ thô ek avômalô vi nêgê.

4

Aposel ma êtôm uy anôñ

¹Ma Wapômbêñ lahiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadêñ yêlô. Ba intu yêlô namij lôklokwañ ma miñ natak ami. ²*Yêlô avôliñ dômiñ ek nôv mama takatu ba hêk loñ kapô ba miñ avuñ abô ba asau avômalô lôk aluviñ Wapômbêñ anêñ abô ami. Wapômbêñ hayê yêlô. Aêñ ba yêlô ik abô avanôñ thô ma avômalô ititiñ yêlôaniñ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôn. ³⁻⁴*Ma doñtom anyô bêñ bôlôñ êntêk Sadar bôk havuliv avômalô malerij siñ ba miñ êvhaviñ ami. Ba intu yêlôaniñ Abô Mavi hêk loñ kapô ma avômalô takêñ lêk idum ek nema ba miñ hatôm nêgê Abô Mavi anêñ deda atu ba enañ hathak anyô lôkmangij Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbêñ. ⁵Yêlô anañ bêñ nena Yisu Kilisi ma Anyô Bêñ. Ma yêlôda atôm môlônim ñê ku ek nandum Yisu anêñ ku. Ma yêlô miñ aêv yêlôda liñ ami. ⁶*Wapômbêñ bôk hanañ, “Deda tem imbi êyô êñjêk momañiniñ ba imbitak deda”. *Môñ Anôñ 1:3* Ba Wapômbêñ êñ ijom intu habi deda êñ halôk alalô kapôlôñij ek nagê Kilisi thohavloma. Êñ ma hatôm alalô ayê Wapômbêñ lôkmangij aêñ ijom.

* 3:6: Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25

* 3:7: Kis 34:29

* 3:9: Lo 27:26; Lom 1:17

* 3:13: Kis 34:33

* 3:16:

Kis 34:34 * 3:17: Jon 8:36; Lom 8:2

* 4:2: 2Ko 2:17; 1Te 2:5

* 4:3-4: Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3

* 4:6: Ais

9:2; 2Ko 3:18

* 4:7: 2Ko 5:1

⁷ *Ma deda lôk Abô Mavi ênj ma hatôm payenj atu ba halôk unj anônj kapô ek injik thô nena anênj lôklokwarj lôkmanjginj ma Wapômbênj anênj ma miñ halêm anênj alalô ami. ⁸ *Vovarj lomalama hapôm yêlô ma doñtom miñ hakapiñ yêlô loñ ami. Hadum ek injik yêlô sesonj aleba nananj aisê. Ma doñtom miñ hadum yêlô popabuk ami. ⁹ Maleñ thêlêv hathak yêlô ma doñtom ayala nena Anyô Bêñ miñ hatak yêlô ami. Êpênj yêlô ba ama yak ma doñtom miñ ama ami. ¹⁰⁻¹¹ *Wak nômbênj intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô idum ek nijik yêlô vônô ênj ma hatôm ik Yisu anênj lôkmala atu ba hamô yêlôaniñ kupik pik thô. Aênj ba Yisu anênj ñama lêk hamô yêlô leñvinjkupik kapô ek injik Yisu anênj ñama lôk lôkmala thô. Luvi êntêk lêk hamô. ¹² Aênj ba ñama hadum ku hamô yêlô ma doñtom lôkmala hadum ku hamô môlô.

¹³ Bôk eto hêk Wapômbênj anênj kapya nena,

“Yahêvhavinj ba intu yahananj.” *Kapya Yer 116:10*

Ma yêlô aêvhavinj aênj iyom. Ba intu yêlô ananj Anyô Bêñ anênj abô mavi. ¹⁴ *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêñ Yisu liñ hêk ñama ma tem indum aênj êndênj yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbinj Yisu. Aênj ba intu yêlô ananj Wapômbênj anênj abô bênj. ¹⁵ Yahawa malainj takêntêk ek nêñ môlô sa ek Wapômbênj imbi anênj wapôm sam êndênj avômalô bênj anônj endeaba leñijnmavi indumbak ni ba ni ek nebam anênj athênj lôkmanjginj esak leñj.

¹⁶ *Aênj ba miñ hadum yêlô apôlik ba atak ku takênj ami. Mi. Alalô leñvinjkupik lêk hapalê ma doñtom dahôlônjinj halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. ¹⁷ *Ma alalôaniñ malainj ma vumvum ba hamô vauna. Ma doñtom tem injik anênj anônj lôkmanjginj atu ba êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj ba êmô vulinj ek nômkama lôkthô. ¹⁸ *Ma nôñ takatu ba hôyê ma tem nêñ yak ba ni. Ma nôñ takatu ba miñ hôyê ami ma tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Ba intu miñ maleñijnkilik hathak nôñ takatu

ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiñj nôñ takatu ba miñ hatôm nagê ami.

5

Leñvinjkupik lukmuk

¹ *Alalôaniñ leñvinjkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibulinj unyak ênj ma tem naja leñvinjkupik yarj atu ba hatôm unyak anônj atu ba Wapômbênj hapesanj ba hamô malak leñj ba tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Unyak ênj ma miñ ñê pik epesanj hathak baheñjinj ami. ² *Ma alalô alanj ba adum ek nangik leñvinjkupik malak leñj atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ ek imbi êyô alalô vôn ek miñ maberj kôlôlônj ami. ⁴ Alalô amô pik hatôm avômalô leñj popam ba intu alanj lôk leñijnmalainj ek naja kupik malak leñj ek lôkmala êtôkwênj kupik pik. ⁵ Wapômbênj hapesanj alalô ek nambitak aênj ma hatak anênj dahô halôk alalô kapôlônjinj ek nayala nena anênj abô ma tem injik anônj.

⁶⁻⁷ *Aêvhavinj hayabinj alalô. Ma miñ aêv alalôaniñ auk ek nôñ atu ba ayê hathak maleñdaluk ami. Aênj ba alalô ayala avanônj nena alalô amô lôk kupik pik ba intu miñ amô havinj Anyô Bêñ ami. ⁸ *Avanônj! Alalô ayala auk ênj ba apôvinj ek natak kupik êntêk ba ana namô imbinj Anyô Bêñ. ⁹⁻¹⁰ *Ma alalô lôkthô tem namijn Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tomtom naja alalôaniñ vuli. Ba intu amô pik mena amô havinj Anyô Bêñ ma nanêm i videdaurj ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlônjinj esak doñtom imbinj Wapômbênj

¹¹ Yêlô ayala nena amô Anyô Bêñ vibin ba tem nandum abô. Aênj ba yêlô alôk avômalô leñjinj ek nesopa yani. Wapômbênj hayala yêlôaniñ kapôlônjinj. Ma yahêvhavinj nena môlô kapôlôlim hayala yêlô aênj iyom. ¹² Yêlô adum ek môlô nobam am esak yêlôaniñ ku lôk nonanj bênj êndênj avômalô takatu ba êv thêlôda liñ hathak nômkama viyaiñ ma leñijnpalinj nômkama kapôlônjinj. Ma miñ yêlô aêv yêlôda liñ ami. ¹³ Ma avômalô doho enanj nena yêlô adum molo. Yôv lôk. Hêk Wapômbênj da. Ma vi enanj

* 4:8: 2Ko 1:8; 7:5 * 4:10-11: 1Ko 15:31; Lom 8:36 *

* 4:18: Kol 1:16 * 5:1: 2Ko 4:7 * 5:2: Lom 8:23 *

1:10; 1Te 4:1; Sav 12:14

* 4:14: 1Ko 6:14 * 4:16: Ep 3:16 * 4:17: Lom 8:17-18

* 5:6-7: Hib 11:13-16 * 5:8: Plp 1:23 * 5:9-10: Kol

nena yêlô awa auk mavi. Yôv lôk. Êñ ma hêv mólô sa. ¹⁴ Alalô ayala nena anyô te ijom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yôv. Aên ba Kilisi anên lahaviñ hayabiñ alalô. ¹⁵ *Avanôn! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô nê lôkmala takatu ba asopa yani nasôn alalôda paliñ ma lemiñimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak loñbô ek hêv alalô sa.

¹⁶ Aên ba miñ alalô nabalôn avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aên hathak Kilisi. Ma doñtom lêk ayala yani thêthôn. ¹⁷ *Aên ba anyôla haven haviñ Kilisi êñ ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸ *Ma Wapômbên hadum nôm takên lôkthô. Yani hêv Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadên yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êñ. ¹⁹ *Ku êñ ma aêntêk. Wapômbên hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapaliñ alalôniñ kambom ek alalô namô labali mavi imbiñ yani. Ma hêv ku ek nanan abô êñ êndên avômalô. ²⁰ Yêlô ma Kilisi anên nê ku. Ba intu alar ba awa Wapômbên abôlêk lôk alôk mólô lemim hathak Kilisi anên athên nena mólô nólêm noja Wapômbên anên tabô. ²¹ *Kilisi ma kambom mi. Ma doñtom Wapômbên hêv alalô sa ba hêv alalôniñ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôn ênjêk Wapômbên ma esak Kilisi anên ku êñ.

6

¹⁻² Yêlô lôk Wapômbên adum ku haviñ i. Yani hanarj, “Bôk yahatak wak te yôv ek yanêm mólô sa. Ba mólô olan ma yahalarjô ba yahêv mólô bulubiñ yôv.” Aisaia 49:8

Mólô bôk owa Wapômbên anên wapôm yôv. Ba intu yêlô ason mólô lokwarj, “Lêk êntêk hêv mólô sa. Lêk êntêk hêv mólô bulubiñ.” Ba intu miñ nundum ku êñ imbitak êtôm nôm oyarj ami.

Aposel ewa malaiñ bên hathak iniñ ku

³ Yêlô adô ek anyôla enarj abôma esak Wapômbên anên ku. Ba intu adum ku êñ ek miñ nambuliñ avômalô iniñ auk

ami. ⁴⁻⁵ *Yêlô ma Wapômbên anên nê ku. Ba intu yêlô awa iniñ ku mavi takatu sa hadên mólô. Yêlô awa vovarj lôk malaiñ hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôn ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bên ba aêv lêlê lôk nômi ba ama kisi. Malaiñ nômbên êntêk hapôm yêlô ma doñtom amiñ lôklokwarj.

⁶ *Lovak Matherj hamô haviñ yêlô ba ayala Wapômbên anên auk ba kapôlônij idâ hêk maburj ma yêlô nê malinyâô lôk yôhók ma wapôm. Ma yêlô leñijhaviñ avômalô ba miñ asau thêlô ami. ⁷ Yêlô anarj abô avanôn ijom haviñ Wapômbên anên lôklokwarj lôk avalon anên thêthôn hatôm nômkama vovak hamô baheñ luvi. ⁸ Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enarj abô mavi hathak yêlô ma doho enarj abôma. Yêlô nê abô anôn ijom ma doñtom avômalô vi elam yêlô nena nê abôyarj. ⁹ *Avômalô pik êthôn yêlô paliñ ma doñtom Wapômbên hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma doñtom nôngô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma doñtom miñ ama ami. ¹⁰ Leñijmalaiñ ma doñtom leñijmavi wak nômbên intu. Yêlô ma nê nômkama mi ma doñtom adum ba avômalô bên anôn ibitak nê lôk nômkama bên. Yêlô nômkama mi ma doñtom nômkama sapên ma yêlôniñ.

¹¹ O yenarj avômalô Kolin! Yêlô anarj abô lôkthô hi yaiñ ek mólô ma yêlô kapôlônij hik i ek mólô nólêm. ¹² Yêlô miñ avasiñ kapôlônij ek mólô ami. Mi. Mólô da.

¹³ *Aên ba yahanarj hadên mólô hatôm lambô hanarj hathak nakadurj. Malêla takatu ba yêlô adum hathak mólô ma nundum aên ijom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Nê daluk lôk nê êvhaviñ miñ nesak doñtom ami

¹⁴ *Mólô miñ nômô imbiñ nê daluk ami. Thêthôn lôk lokbarj hatôm doñtom e? Deda lo momaniniñ hatôm doñtom e? ¹⁵ Sadarj Belial lo Kilisi hatôm leñijmavi imbiñ i e? Mena nê êvhaviñ lo nê daluk hatôm nesak doñtom e? ¹⁶ *Ma Wapômbên anên unyak matherj lôk ngókba hatôm nêmo imbiñ i e?

* 5:15: Lom 14:7-8 * 5:17: Lom 8:1; Gal 6:15 * 5:18: Lom 5:10 * 5:19: Lom 3:23-25 * 5:21: Hib 4:15
* 6:4-5: 2Ko 11:23-27 * 6:6: 1Ti 4:12 * 6:9: 2Ko 4:10 * 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Ep 5:11 * 6:16: 1Ko

Milôk. Alalô ma Wapômbênj lôkmala anêj unyak matherj hatôm anêj abô hanañ, “Tem yamô lôk yamberj imbiñ i ma ya tem êtôm thêlônij Wapômbênj ma thêlô tem nimbitak yenañ avômalô. *Wok Plis 26:12*

¹⁷* Aênj ba notak avômalô takênj ma nômbô daim.

Ma miñ nobaloñ lelaik takênj ami ek batu yanja môle thô. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41*

Ya Anyô Bênj yahanañ aênj.

¹⁸* Ya tem yambitak môlelônim lemambô ma môle tem numbitak êtôm yenañ okna lo avena. *2 Samuel 7:8, 14*

Ya Anyô Bênj Lôklokwanj yahanañ aênj.”

7

¹ Aiyañ thêlô, Wapômbênj bôk habutiñ abô haviñ alalô ba amô yani vibij. Ba intu natip ek nômbô takatu ba hadum alalô leñvijkupik lôk dahôlônijñ habitak lelaik ek nayô unjlov ba nambitak mabunj lôk matherj anônj.

Avômalô Kolin ele kapôlônijñ liliñ ba Pol lamavi

² Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô miñ adum kambom lôk abuliñ anyôla lôk asau i ami. ³ Miñ yahanañ abô êñ ek yasañ môle ami. Mi. Bôk yahanañ nena môle ma yenañ avômalô môle. Ba intu môle ômô ma yahamô. Môle oma ma yahama aênj iyom. ⁴ Yahayala avanônj nena môle avômalô mavi ba yahabam môle. Alalôaniñ malaiñ loma-loma hamô ma donjom yaleñmavi hamô yakapôlônj siñ aleba yaleñ halôk biñ.

⁵* Yêlô ayô Masedonia ma malaiñ loma-loma hapôm yêlô aleba hik yêlô sesonj. Ibu-liñ yêlô lôbôlônj lôk ik vovak hadênj yêlô ma yêlô leñijñhiki hathak malaiñ lomalomavi haviñ. ⁶ Ma donjom Wapômbênj atu ba hêv avômalô leñijmalaiñ thêvô, hêv Titi ba hayô. ⁷ Yani hanañ hadênj ya nena môle lemhikam bênj anônj hathak malaiñ lomalomaba môle vovaj ek alalô napesañ malaiñ takênj imbiñ i. Titi hanañ môlelônim abô êñ ma hêv yani thêvô. Ba intu Wapômbênj hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aênj iyom ba yaleñmavi anêñ dôênj.

⁸* Bôk yahato kapya ba hêv malaiñ hadênj môle. Ma donjom yada ma malaiñ mi. Alikaknena. Yahêv malaiñ atu ba hamô vauna ma yaleñmalaiñ aênj iyom. ⁹ Ma donjom lêk yaleñmavi anônj. Ma yenañ kapya hêv malaiñ hadênj môle ba intu hadum yaleñmavi e? Mi. Wapômbênj intu hadum ba hêv malaiñ takênj hadênj môle ba intu ole kapôlômim liliñ. Aênj ba abô takatu ba yêlô anañ miñ habuliñ môle ami. Ba intu hadum yaleñmavi. ¹⁰* Wapômbênj hêv malaiñ hadênj avômalô ek nede kapôlônijñ liliñ ek neja bulubiñ. Êñ ma miñ malaiñ bênj ami. Ma donjom malaiñ pik hathak hadum anêñ ku nena hik avômalô vônô. ¹¹ Odañô! Môlelônim malaiñ halêm anêñ Wapômbênj ba hik môle thô nena môle vovaj ek notak auk kambom lôk udum ek ungwik môlelô thô nena môle ma kambom mi. Môle lemimmaniñ lôk ôkô ma vovaj ek ôngô ya ek napesañ malaiñ êñ ek nanêm malaiñ êndênj ôpatu ba hadum kambom êñ. Avanônj! Môle udum aênj ba intu hik thô nena môle kambom mi. ¹² Aênj ba kapya atu ba bôk yahato ma miñ yahato ek imbulijñ ôpatu ba hamij yenañ ku loñ siñ lôk nêmbô yada liñ ami. Mi. Yahato ek môlelônim Wapômbênj ma ek injik môlelô thô nena môle lemimhaviñ yêlô bênj anônj. ¹³ Ma nômbô takênj hadum ba havatho yêlô kapôlônijñ loñ.

Ba môle ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bênj anônj ba intu yêlô leñijñmavi bênj anônj aênj iyom. ¹⁴ Yahabam môle ba yahanañ hadênj yani nena môle ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba miñ ôêv mama hadênj ya ami. Mi. Abô nômbênj atu ba yêlô anañ hadênj môle, êñ ma avanônj ba yêlôaniñ abô mavi atu ba anañ hathak môle hadênj Titi, ma abô êñ hik anônj mavi aênj iyom. ¹⁵ Môle ôkô ba olowaliñ ma owa yani thô lôk olañô anêñ abô. Hayê aênj ba lahaviñ môle bênj anônj. ¹⁶ Lêk yahayala avanônj nena môle ma avômalô mavi ba intu yaleñmavi anônj.

8

Numbitak avômalô wapôm

¹* Aiyañ thêlô, yêlô leñijñhaviñ môle noy-ala wapôm atu ba Wapômbênj hêv hadênj

* 6:17: ALK 18:4

* 6:18: Jer 31:9

* 7:5: 2Ko 2:13

* 7:8: 2Ko 2:4

* 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

* 8:1: Lom 15:26; 2Ko 9:1-2

avômalô êvhaviñ takatu ba êmô plovins Masedonia. ²Thêlô ewa malaiñ bêt anôn ba êv i sêkêya. Ma doñtom leñjmavi bêt anôn ba hayô siñ ba halelope ma iniñ malaiñ êv i sêkêya anên anôn ma wapôm ba êv bêt anôn hatôm da. ³Yahanañ avanôn biñ nena êv iniñ nômkama aleba miñ hatôm ami. Êñ ma thêlô êv doho haviñ. Thêlôda iniñ auk ma miñ anyôla hanañ hadên i ami. ⁴Thêlô elañ hadên yêlô nena, “Yêlô vovañ ek nandum ku imbiñ avômalô vi ek nanêm Wapômbên anên avômalô matherñ sa. Ba intu nundum mavi êndên yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êñ.” ⁵Ma yêlô ason kambom! Avômalô takên iniñ ku môñ ma êv i hadên Wapômbên vêm ma esopa Wapômbên anên auk ba êv i hadên yêlô haviñ. ⁶Aên ba yêlô apôviñ Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endebe anên dañ am.”

⁷*Môlô avômalô vuliñ biñ ba udum unim ku mavi ba hêv liñsiñ. Ôêvhaviñ ba onañ abô batôn oyañ lôk oyala auk ma ôpôviñ ek nundum ku lôk lemimhaviñ yêlô. Aên ba intu nônmêlêlê esak ku wapôm atu ba hêv liñsiñ aên iyom.

⁸Ya miñ hatôm anyô bêt te ek yanañ nena, “Undum aên” ami. Mi. Ma doñtom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leñjhiki ek nênm avômalô vi sa. Ba intu yaleñhaviñ yanğê nena môlônim lemimhaviñ êñ ma avanôn hatôm thêlô iniñ mena mi e? ⁹*Ma môlô oyala Anyô Bêt Yisu Kilisi anên wapôm. Yani lôkmangin. Ma doñtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêm môlô sa ek batu numbitak lôkmangin.

¹⁰Môlô ma avômalô mavi ba yenañ auk ma aêntêk. Sondabên yan wakbôk ma môlô ômôn ek ôêv unim da. Ma miñ ôêv oyañ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹Aên ba valuseleñ vithê la takatu ba ôpôm ma nônmê vi ek nundum ku esak ek môlônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doñtom iyom. ¹²*Nônmê lôk kapôlômim, êñ ma mavi. Ba miñ lemimbi nena nônmê nômkama sapên êtôm da êndên Wapômbên ami. Nônmê êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbên lamavi. ¹³Yêlôaniñ auk nena miñ nôdêlêk am ba

nônmê nômkama lôkthô ek nêm avômalô vi sa ma môlô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa avômalô iniñ bôk lo loñ êmô. ¹⁴Ma lêk môlônim bêt anôn hamô ba intu nônmê thêlô sa. Yakô emberñ yam ma tem iniñ bêt anôn ma tem nênm môlô sa aên iyom. Êñ ma lôkthô tem êtôm doñtom. ¹⁵Hatôm bôk eto nena,

“Opalê atu ba hawa bêt anôn ma tem miñ êpôm bêt anôn ami,
ma opalê atu ba hawa auviñna ma tem miñ nêm yak ami.” Etak Ijip 16:18

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

¹⁶⁻¹⁷Yêlô anañ hik Titi liñ ek êsôk ek môlô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miñ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviñ ba hapôviñ ek êsôk. Wapômbên hêv yenañ auk hadên Titi ba lahiki hathak môlô. Aên ba yahêv yaleñjmavi hadên Wapômbên. ¹⁸Tem yêlô nanêm anyô yan imbiñ yani. Ôpên ma avômalô êvhaviñ êyê nena anyô hadum Wapômbên anên ku mavi ba ebam yani. ¹⁹Ba intu avômalô êvhaviñ elam ôpên ek ni imbiñ yêlô ek nêm da wapôm atu ek Wapômbên enja athên lôkmangin lôk injik thô nena yêlô leñjhaviñ nanêm thêlô sa. ²⁰Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabiñ. Ba intu yêlô apesañ ku êñ mavi ²¹ek Anyô Bêt lôk avômalô sapên nêgê nena yêlô adum ku êñ thêthôn.

²²Ba intu yêlô êv anyô te haviñ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nêm ku lomaloma sa lôbôlôn. Bôk hayê nena môlô ma avômalô mavi ba intu hapôviñ ek êsôk. ²³Titi ma yenañ anyô môlô atu ba hadum ku haviñ ya hamô môlô malêvôn. Ma aiañ takên ma avômalô êvhaviñ iniñ nê ku takatu ba êv athên lôkmangin hadên Kilisi. ²⁴*Aên ba ungwik am thô êndên nê êntêk nena môlô ma avômalô lemimhaviñ avômalô vi. Ba intu yêlô abam môlô. Ma tem avômalô êvhaviñ lodôn lodôn lôkthô nêgê nena yêlôaniñ abô ma avanôn.

9

Kolin êv da ek nêm Wapômbên anên avômalô sa

¹*Môlô bôk ovalon ku da takatu ba ôêv ek nêm Wapômbên anên avômalô matherñ

* 8:7: 1Ko 16:1-2

* 8:9: Mat 8:20; Plp 2:6-7

* 8:12: Mak 12:43-44

* 8:24: 2Ko 7:13-14

* 9:1: 2Ko 8:1-7

sa. Ma doŋtom yalerhaviŋ yanar abô doho imbiŋ. ²Yahayala nena mólô lemimhaviŋ nônêm i sa. Ba yahabam mólô hadêŋ avômalô Masedonia nena sondabêŋ yar wakbôk atu ma mólô avômalô Akaia kapôlômmim hakak am ek nônêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elanô ba elom ever ek nindum aêŋ. ³Aêŋ ba yahêv aiyar doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam mólô ek miŋ imbitak êtôm abôyar ami ma êtôm ku ek mólô nopesar am êtôm atu ba yahanar. ⁴Sêbôk ma yahabam mólô ba yakô ñê Masedonia doho nêlêm imbiŋ yêlô ba nêgê nena miŋ ôpôpêk am ami êŋ ma tem ya mama ma mólô ma tem noja mama bêŋ anôŋ lôk. ⁵Aêŋ ba yahanar hik aiyar takatu liŋ ek nêmonê nêsôk nêgê mólô ek nêpôpêk da takatu ba bôk mólô ubutiŋ abô ek nônêm ek batu da êŋ imbitak êtôm da wapôm ma miŋ da palor ami.

⁶*Lemimbi nômm êntêk. Opalê atu ba havatho yarvêk auviŋna ma tem enja dokte. Ma opalê atu ba havatho bêŋ anôŋ ma tem enja limamôk. ⁷Wapômbêŋ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidon. Ba intu avômalô tomtom nêlêm malêla êtôm iniŋ leŋiŋhaviŋ. Ma miŋ nêpôlik ami. Ma anyô yar miŋ êndôk anyô yar la ek nêmm ami. ⁸Wapômbêŋ anêŋ wapôm tem indum ba anêmm nômkama tem imbitak bêŋ anôŋ êtôm wak nômbêŋ intu ek anêmm ku loma-loma indilup mavi. "Hatôm bôk eto nena, "Yani hathak hapaliv anêŋ wapôm hadêŋ ñê nômkama mi takatu ba êmô lôbôlôbô, ma anêŋ thêthôn hêk wak nômbêŋ intu sapêŋ." *Kapya Yer 112:9*

¹⁰*Wapômbêŋ hêv yarvêk ek nembatho ma polom ek nejar. Ma tem nêmm yarvêk bêŋ anôŋ ek indum mólô numbitak thêthôn êtôm yarvêk atu ba hêv liŋsiŋ. ¹¹*Yani tem indum ba mólô numbitak lôkmangir ek nundum wapôm lôbôlôŋ ek yêlô nanêmm da êntêk êndêŋ avômalô ma tem nêlêm iniŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

¹²Ku takatu ba mólô udum ma miŋ ôêv Wapômbêŋ anêŋ avômalô mathêŋ iyom sa ami. Mi. Thêlô enar iniŋ leŋiŋmavi bêŋ hadêŋ Wapômbêŋ aleba leŋiŋmavi takêŋ hayô siŋ ba halelope. ¹³Ma da êŋ hik

môlônim wapôm thô ek avômalô nêgê nena ôêvhaviŋ Kilisi ba osopa anêŋ Abô Mavi ba udum wapôm hadêŋ thêlô lôk avômalô vi haviŋ. Êŋ ma tem nêmbô Wapômbêŋ. ¹⁴Ma thêlô tem nêgê Wapômbêŋ anêŋ wapôm takatu ba hêv hadêŋ mólô ba hayô siŋ ba halelope ma tem leŋiŋjiki ba netêŋ mek ek mólô. ¹⁵Nanêmm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ esak anêŋ wapôm takatu ba hêv hadêŋ alalô aleba hik alalôaniŋ auk vônô.

10

Pol hêv yanida kisi

¹*Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauviŋ i ba hamô malinyâô. Ma yaler hik ya ek mólô ba yahanar nena avômalô enar nena yahamô haviŋ mólô ma ya anyô kupik. Ma doŋtom enar nena yahamô daim ma yahakôk haver ek yambitak anyô bêŋ. ²*Ma doho enar nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêŋ ba yasar i la. Ba intu yahanar hik mólô liŋ lôklokwar ek nopesar abô êŋ vêmm ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêŋ. ³Yêlô amô pik ma doŋtom miŋ ik vovak hatôm avômalô ethak idum ami. ⁴*Ma yêlô awa Wapômbêŋ anêŋ lôklokwar ek abuliŋ nômkama pik takatu ba lôklokwar ba nômkama vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma miŋ nômkama pik êntêk ami. ⁵Abô eam i lôk êkôki takatu ba hamiŋ Wapômbêŋ anêŋ auk lor siŋ intu yêlô avak pesa. Ma yêlô ato auk lokbar takêŋ ek imbitak thêthôn ênjêk Wapômbêŋ ma. "Ba intu node kapôlômmim liliŋ yapiŋ ek yêlô athôk ma nanêmm vovar êndêŋ ñê takatu ba leŋôndôn kôton iyom. Ma miŋ ole kapôlômmim liliŋ ami ma ku êŋ tem mi.

⁷Mólô othak ôyê nômkama hêk viyaiŋ iyom. Ma ôpatu ba habam yani nena Kilisi anêŋ, nodarô! Yêlô ma Kilisi anêŋ haviŋ.

⁸*Yahabam yada bêŋ anôŋ nena Anyô Bêŋ hêv athêŋ bêŋ hadêŋ yêlô ek nembatho mólô lor lôklokwar ma miŋ nambuliŋ mólô ami. Ba intu miŋ ya mama ami. ⁹⁻¹⁰Avômalô enar nena yahato kapa hatôm anyô bêŋ lôk yamaleŋ thêlêv ba yahathan avômalô. Lôk enar nena yahalêmm ma thêlô êyê ya hatôm anyô kupik lôk yenar abô ma

* 9:6: Snd 11:24-25 * 9:10: Ais 55:10 * 9:11: 2Ko 1:11; 4:15 * 10:1: 1Ko 2:3 * 10:2: 1Ko 4:21 * 10:4:

volorjna. Nodaŋô! Môlô miŋ nosorj nena yahato kapya yaŋ atu ek indum môlô nôkô ami. Mi. ¹¹ Môlô opalêla takatu ba osorj nena ya anyô kupik, ma nodek lemôndôŋ ba nodaŋô! Malêla takatu ba môlô osam hêk yêlôaniŋ kapya, nôm takêŋ iyom intu tem yêlô nasopa.

¹² Hatôm yambam yada êtôm ŋê mavi takatu ba ebam thêlôda? Yanarj nena ya anyô lôkauk hatôm thêlô e? Alikaknena! Ya mi. Ŋê molo ethak idum aêŋ! Thêlô ethak êyê iniŋ ku ba ebam nena thêlôniŋ ku lêk habitak mavi. ¹³*Yêlô abam yêlôaniŋ athêŋ hathak ku takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ yêlô iyom. Ba môlô ma ômô ku êŋ kapô. Ma vi atu ba miŋ hêv ami ma miŋ abam yêlôda ba anarj abô mayaliv ami. ¹⁴ Ma avômalô doho enarj nena yêlô abam i hathak ku takatu ba miŋ yêlôaniŋ ami. Mi. Yêlô ma ŋê môŋ anôŋ ek ayô ek môlô haviŋ Kilisi anêŋ Abô Mavi. ¹⁵ Ba intu yêlô miŋ abam yêlôaniŋ athêŋ hathak ku takatu ba anyô vi idum ami. Yakô môlônim ôêvhaviŋ tem indumbak ma yêlôaniŋ ku tem ni embeŋ môlônim loŋ sapêŋ ¹⁶ ek yêlô nanarj Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi embeŋ luvuluvu. Aêŋ ba tem yêlô nabam yêlôaniŋ athêŋ esak ku kapô takatu ba anyô yaŋ hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸*Ôpatu ba Anyô Bêŋ habam yani intu tem Anyô Bêŋ imbi binôŋ esak. Ma ôpatu ba habam yanida intu tem athêŋ mi. Hatôm bôk eto nena, “Opalêla takatu ba êbôï ma nêmbôï esak Anyô Bêŋ iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

Pol miŋ kêdôŋwaga abôyaŋ ami

¹ Yahanarj abô molo ma doŋtom nômô malinjyaô vêmam. ²*Yaleŋdarj hathak môlô hatôm atu ba Wapômbêŋ ladarj hathak alalô. Yahapesarj abô ek noja anyô doŋtom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim ênjêk mabuŋ êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma doŋtom miŋ elom ami denarj. ³*Ma yakô avômalô doho nimbuliŋ môlônim auk endeba nôndô abô takatu ba ovak haviŋ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuŋ abô ba hasau Ewa. ⁴*Ŋê takêŋ êlêm enarj ba môlô osopa Yisu yaŋda ma miŋ

Yisu atu ba yêlô bôk anarj hathak ami. Ma owa dahô yaŋda ma miŋ yaŋ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yaŋda ma miŋ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa ŋê êŋ thô? ⁵*Môlô osorj nena kêdôŋwaga takatu ba olam nena “aposel lôkmanŋiŋ” êmô vuliŋ ek ya e? Mi. Miŋ yahamô thêlô vibirj ami. ⁶*Ya anyô yaverjbôlêk malaiŋ ba yahanarj abô thôthô. Ma doŋtom yenarj auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêŋ môlô ba oyala yôv.

⁷*Yahanarj Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ma doŋtom yahadô vuli ek yatauviŋ ya ma yanêm môlô liŋ. Êŋ ma kambom e? ⁸*Nodaŋô! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa ŋê êvhaviŋ vi iniŋ valuselerj ek batu yandum ku yanêm môlô sa esak. ⁹*Yahamô haviŋ môlô ba yahêv yak hathak nômkama ma doŋtom miŋ yahêv malaiŋ hadêŋ môlô ami. Aiyarj doho êlêm anêŋ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêŋ ma yahadô yanêm malaiŋ lomalomâ êndêŋ môlô ba tem miŋ yatak auk êŋ ami. ¹⁰ Kilisi anêŋ abô ma avanôŋ. Ma yenarj abô aêŋ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêŋ. Môlô avômalô ploviŋs Akaia miŋ hatôm numiŋ ya loŋ siŋ ami. ¹¹ Miŋ yaleŋhaviŋ môlô ami ba intu yahadum aêŋ e? Wapômbêŋ intu hayala.

¹²⁻¹⁵ Sadaŋ hêv i liliŋ hatôm aŋela lôk deda. Ma anêŋ ŋê ku ele i liliŋ hatôm ŋê thêthôŋ aêŋ iyom ba ibitak aposel oyarj ma esau môlô nena thêlô ma Kilisi anêŋ aposel. Êŋ ma Sadaŋ da anêŋ kobom ba hathak hadum aêŋ ba intu miŋ nosorj kakapuk ami. Aêŋ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miŋ yanja vuli esak Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba yahanarj ami ek yadabêŋ ŋê takêŋ iniŋ auk kisi. Thêlô idum ek nenarj nena, “Yêlô ma aposel hatôm Pol” ba intu idum ek yanarj injik môlô liŋ esak vuli. Êŋ ma tem thêlô nênmê iniŋ athêŋ liŋ esak iniŋ ku. Ŋê takêŋ iniŋ lôkmala anêŋ darj tem êtôm iniŋ ku kambom takatu ba idum.

Pol hadum ku aposel ba hawa malaiŋ lomalomâ

¹⁶ Bôk yahanarj yôv nena miŋ lemimimbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma doŋtom

* 10:13: Lom 12:3

* 10:17-18: 1Ko 1:31; 4:4

* 11:2: Ep 5:26-27

* 11:3: Stt 3:4,13

* 11:4: Gal 1:8-9

* 11:5: 1Ko 15:10; 2Ko 12:11

* 11:6: 1Ko 2:1,13

* 11:7: 1Ko 9:18

* 11:8: Plp 4:15,18

* 11:9: 2Ko 12:13;

tem yanar abô molo ba yambam ya êtôm kédôñwaga abôyar takên ba intu nodanô bônôn êtôm atu ba othak udum hadên nê molo vi. ¹⁷Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma miñ yahasopa Anyô Bêñ anên abô ami. ¹⁸Ma kédôñwaga abôyar ethak ebam i hatôm avômalô pik ethak idum. Aên ba intu tem yambam ya. ¹⁹Môlô othak ômô labalina havin nê auk molo. Êñ ma môlô nê lôkauk e? ²⁰Odanô! Nê êñ êyê môlô nena ôvathek lôk ibulin môlô ma êv vovan lôk êv thêlôda lij ma epetav môlô malemim dan. Ma donptom môlô miñ ôpôlik ami! ²¹*Betha ya anyô vau lôk miñ yahadum hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takên miñ êkô ami ma êv inin athên lij ba intu tem yandum êtôm anyô auk molo ek yambam yada aên iyom. ²²⁻²³*Thêlô ma Hiblu e? Mena Israel e? Mena Abraham anên limi e? Ma thêlô ma Kilisi anên nê ku e? Ma ya? Ya ma bêñ anôn lôk ek thêlô. Aên ba ya hatôm anyô molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadum ku bêñ anôn lôk yahamô koladôn ma ik ya hathak yak lôkmangin lôk idum ek nijik ya vônô lôbôlôn hamôn ek i. ²⁴*Avômalô Israel bôk ik ya bôlôn baherji hathak yak lôkmangin hatôm 39.* ²⁵*Ik ya hathak okdiba hatôm bôlôn lô ma ik ya hathak valu bôlôn te. Ma yahathak yer ba yaha ma kakalu lôk damak ba yer kambom hatôm bôlôn lô. Ma yahamô ngwêk malêvôn hatôm bôlônôn yar ma wak daluk yar. ²⁶*Yaha ba yahalêm lôbôlôn ba narbô lô nê vani ma yada yanar avômalô lô nê lon buyar ma avômalô malak bêñbên lôk lon oyar ma ngwêk kambom lô nê esau nena yanar aiyar lôkthô idum ek nimbulij ya. ²⁷Yahadum ku malaij lôk vovanik bêñ ba miñ yahêk ami. Yahathakmunij lôk yahama kisi ma yaha yaler oyar. Ya nômkama mi ba yahasimbak. ²⁸Ma malaij te havin nena yaler hik ya wak nômbên intu hathak avômalô êvhavin lôkthô. ²⁹Nê takatu ba lêk vau, êñ ma ya lêk vau aên iyom. Ma anyôla havôn anyô yar ek indum kambom, êñ ma yakapôlôn hathar hatôm

atum.

³⁰Lemimhavin yambam ya aên ba intu tem yambam ya esak yanar ku vaunena takatu ba bôk yahadum iyom. ³¹Wapômbên alalôanij Anyô Bêñ Yisu anên lambô atu ba nêmbô wak nômbên intu sapên hayala nena miñ yahanar abôyar ami. ³²*Aletas hatôm kir ma yahamô Damaskas. Ma kir anên anyô bêñ te hanar hadên nê vovak takatu ba eyabin lon êñ ek nebalon ya. ³³Ma donptom etak ya halôk vak sam bêñ te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyar ba yahasôv ma miñ evalon ya ami.

12

Pol hayê wên

¹Abô êntêk miñ hatôm nê avômalô sa mavi ami. Ma donptom tem yambam ya esak lonbô esak wên lôk auk takatu ba Anyô Bêñ hik thô hadên ya. ²Yahayala anyô atu ba hêvhavin Kilisi. Sondabên 14 hale ba hi ma ewa yani ba i malak leñ te lô. Ewa ôpên lôk lînkupik mena injo, êñ ma yahathôn. Wapômbên da hayala. ³Yahayala nena anyô êñ ewa lôk lînkupik mena mi, êñ ma yahathôn ma Wapômbên iyom intu hayala ⁴ba ewa yani ba i malak leñ elam nena “Paladais”. Yani halarjô abô lon kapô lomaloma ba ik yani kisi ek miñ enar bêñ ami. ⁵Anyô anên aên ma tem yambam yani. Ma donptom yada ma tem yambam yanar ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmangin havatho Pol

⁶⁻⁷*Wapômbên bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmangin hadên ya yôv. Aên ba yahadum ek yambam yada esak auk êñ, êñ ma yanar abô avanôn iyom ba miñ ya anyô auk volon ami. Ma yakô avômalô neson nena ya anyô lôkmangin ba miñ ya anyô oyar hatôm nê vi ami. Aên ba hêv Sadan anên nê ku ba i ibi yalerjînkupik hathak yak lôkmangin ba hêv malaij hadên ya ek miñ yangê ya dan ami. ⁸Yahalarj hadên Wapômbên hatôm bôlôn lô ek nê vê ênjêk ya. ⁹*Ma donptom hanar hadên ya, “Yenar lôklokwar hik i thô hadên waklavôn o vau lôk yanar wapôm ma hatôm ek o.” Aên ba yalerjmavi

* 11:21: Plp 3:4 * 11:22-23: Ap 16:23; Plp 3:5 * 11:24: Lo 25:3 * 11:24: Israel inin abô balabuj hanar nena nijik anyô esak yak lôkmangin êñ êtôm bôlôn 40 êñ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmal. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * 11:25: Ap 16:22; 14:19 * 11:26: Ap 9:23; 14:5 * 11:32: Ap 9:23-25 * 12:6-7: Jop 2:6

* 12:9: Plp 4:11-13

ek yambam yenaŋ ku vaunena takatu ek injik Kilisi anêŋ lôklokwaŋ thô. ¹⁰ Ya anyô vau ma doŋtom lêk ya anyô lôklokwaŋ. Ba intu yahasopa Kilisi vaŋgwam ma yalen-mavi nena ya anyô vau lôk enaŋ abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovaŋ lôk malaiŋ lomalomahadêŋ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

¹¹ *Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyaŋ ma doŋtom miŋ ya anyô oyaŋ anêŋ ek aposel lôkmanŋiŋ takatu ami. Thêlô êlêm ek môlô ma môlô ôêv yak ba miŋ onaŋ yenaŋ ku anêŋ lavôŋ mavi hadêŋ i ami.

¹² *Wapômbêŋ hamiŋ lôklokwaŋ haviŋ ya ba intu hik yenaŋ ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô sa ek neyala yanida mavi hathak lavôŋiŋ lôk nômbithi ma ku lôklokwaŋ lomalomahadêŋ ya. Ma miŋ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nôm takêŋ yôv.

¹³ *Aisê ba môlô onaŋ nena yakapôlôŋ hagiap hathak môlô ma yalenhaviŋ avômalô êvhaviŋ vi? Sêbôk ba yahamô haviŋ môlô ma yahadô yanêŋ malaiŋ êndêŋ môlô ba intu miŋ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadêŋ avômalô êvhaviŋ vi ami. Ma môlô lemmaniŋ eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.

¹⁴ Odaŋô! Lêk bôlôŋ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miŋ yalenhaviŋ môlô nônêŋ nômkama êndêŋ ya ami. Yalenhaviŋ môlôda. Avômena miŋ isup valuseleŋ ek nêŋêŋ lami sa ami. Mi. Lami isup valuseleŋ ek nêŋêŋ nali sa. Ba intu tem miŋ yanêŋ môlô malaiŋ ek yasup môlônim da ek nêŋ ya sa ami. ¹⁵ Aêŋ ba yalenmavi anêŋ ek yanêŋ yenaŋ nômkama lôkthô êndêŋ môlô ma yanêŋ yada imbiŋ aêŋ iyom. Yalenhaviŋ môlô bêŋ anêŋ ma yakô ek môlô nôndô ya. ¹⁶ Avômalô enaŋ nena yahamô haviŋ i ba miŋ yahêv malaiŋ ami. Ma doŋtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanar abô yaŋ. ¹⁷ Aisê! Ŋê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibuliŋ môlô e? ¹⁸ *Yahapôviŋ Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniŋ aiyar te haviŋ. Ma Titi habuliŋ môlô e? Mi. Titi hathak

hasopa yaveŋgwam iyom ma yaianiŋ auk ma doŋtom.

¹⁹ Môlô olaŋô abô takatu ba osoŋ nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô ba amiŋ Wapômbêŋ ma ba anaŋ abô êntêk. Aiyar thêlô, nômkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loŋ.

²⁰ Yahakô ek yasôk ma tem miŋ yalenmavi ek môlô ami ma môlô tem miŋ lemim-mavi ek ya aêŋ ami. Yahakô ek abô lôk-thango ma leŋdaŋ lôk leŋgaŋa, lôk ovak am vose hi lodôŋlodôŋ, abôma lôk onaŋ abôyaŋ hathak anyô yaŋ ma otatale am lôk ôyê am daŋ lôk ôthô avômalô ba i mayaliv. ²¹ *Yahakô ek yasôk esak loŋbô ma yenaŋ Wapômbêŋ tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem yakapôlôŋ malaiŋ bêŋ anêŋ esak ŋê takatu ba miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ hathak iniŋ lelaik lôk thethaŋak ma sek waliliŋ takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabiŋ iniŋ êvhaviŋ

¹ *Bôk yahathôk bôlôŋ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôŋ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk,

“Ju mena lô la enaŋ anyô te anêŋ kambom bêŋ, êŋ ma abô avanôŋ.” *Lo 19:15*

²⁻³ Sêbôk atu ba yahathôk bôlôŋ yaŋ ma yahêv abô lôkliŋyak hadêŋ môlô. Ma lêk yahamô haviŋ môlô ami, ma doŋtom yahanar hathak loŋbô nena môlô lemimhaviŋ ôŋgô nena yada yenaŋ abô mena Kilisi anêŋ abô. Ba intu tem yasôk esak loŋbô ek yaŋgê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem miŋ yatak i ek nêsoŋ ami. Kilisi ma miŋ anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwaŋ kambom ba tem eyabiŋ môlô dedaŋ mavi. ⁴ *Avanôŋ, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma doŋtom hamô lôkmala hathak Wapômbêŋ anêŋ lôkliŋyak. Yêlô ma vaunena aêŋ iyom ma doŋtom hathak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ba intu yêlô amô lôkmala haviŋ yani ek nanêŋ môlô sa.

⁵ *Nôsôam ba noya ek ôŋgô nena unim ôêvhaviŋ hamô mena mi e? Nutitiŋ amda ek noyala nena intu ômô haviŋ Yisu Kilisi

* 12:11: 2Ko 11:5 * 12:12: Lom 15:19 * 12:13: 2Ko 11:9 * 12:18: 2Ko 8:6,16-18 * 12:21: 2Ko 13:2

* 13:1: Mat 18:16; 1Ti 5:19 * 13:4: Plp 2:7-8 * 13:5: 1Ko 11:28

mena bôk dêv yak yôv. Injo. Yakô mi la.
 6Yaleŋhaviŋ mólô nutitiŋ yêlô ma tem ôŋgô
 nena miŋ bôk aêv yak ami. 7Ba yêlô miŋ aêv
 yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel,
 êŋ ma nôm oyaŋ. Mena enaŋ nena yêlô aêv
 yak ba yêlô ŋê vau ba miŋ aposel ami, êŋ
 ma nôm oyaŋ aêŋ iyom. Ma doŋtom nômbêŋ
 ma nundum nômkama lôkthô thêthônŋ
 iyom. Ma yahanarŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek
 miŋ mólô nundum kambom la ami. 8Yêlô
 miŋ hatôm nandum nômla eso abô avanônŋ
 ami. Mi. Nambatho abô avanônŋ loŋ iyom.
 9Mólô lôklokwaŋ ma yêlô vau, êŋ ma yêlô
 leŋŋmavi. Yêlô aterŋ mek ek mólô nopesaŋ
 unim kambom takêŋ ba numbitak mavi
 esak loŋbô. 10*Anyô Bêŋ hêv ku lôk athêŋ
 êŋ hadêŋ ya ek yato mólô ek numbitak
 thêthônŋ ma miŋ yambi mólô ni ami. Aêŋ ba
 miŋ yahamô haviŋ mólô ami ba intu yahato
 abô takêntêk ek waklavônŋ atu ba yahathôk
 ma tem yanja yenaŋ lôklokwaŋ ek yapesaŋ
 mólônim auk. Ma miŋ yanêm vovaŋ êndêŋ
 mólô ami.

Pol hanarŋ anêŋ lamavi

11Aiyaŋ thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi
 ma nopesaŋ malaiŋ sapêŋ. Nobatho am loŋ
 esak abô ni ba êlêm ma noja auk doŋtom lôk
 nômô yôhók ma Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ
 lôk anêŋ labali êmô imbiŋ mólô.

12Ma nokam mólôviyaŋ esak kobom
 yôhók mathêŋ.

Ŋê mathêŋ lôkthô êv iniŋ leŋŋmavi
 haviŋ.

13Alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ
 wapôm lôk Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ma Lo-
 vak Mathêŋ anêŋ lamavi êmô imbiŋ mólô
 lôkthô.

* 13:10: 2Ko 10:8

Kapya atu ba Pol hato hi

Galesia Abô môn

Pol hato abô êntêk hi hadên avômalô êvhavij takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô havij thêlô ba hanarj Wapômbênj anênj Abô Mavi bênj hadên thêlô ba intu êvhavij Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bênj anônj ma mijj nê Israel ami ma nê loj buyarj.

Haverj yam ma nê Israel doho êlêm ma enarj hadên thêlô ek nebalorj Mose anênj abô balaburj loj lôk nengethe inij kupik êtôm nê Israel ek nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbênj ma. Pol halarj abô êj, ma hato kapa êntêk nena nê takatu ba êvhavij Yisu Kilisi ma Wapômbênj halam i nena nê thêthônj. Ma nê takatu ba esopa balaburj iyom mijj hatôm nimbitak thêthônj ami.

Hato hadênj 53 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya ma aposel Pol. Avômalô la mijj elam ya ek yandum ku êntêk ami lôk mijj anyôla hêv ku êntêk hadênj ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbênj thai da êv ku êntêk hadênj ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi lij hêk yama. ² Ya lôk aiyarj thêlô aêv kapa êntêk hadênj môtô avômalô ôdônj takatu ba ôêvhavij ômô malak lônj nenanena anênj plovins Galesia.

³ Alalôaniij Kamik Wapômbênj lôk Anyô Bênj Yisu Kilisi nênmê inij wapôm lôk labali êndênj môtô. ⁴ *Alalôaniij Kamik Wapômbênj anênj lahavij ba Kilisi hêv yanida ek nênmê alalô sa ek nênmê kambom vê lôk epole kambom bôlônj êntêk anênj yak takatu ba havalorj alalô loj vê. ⁵ Aênj ba nambô Kamik Wapômbênj anênj athênj lôkmangijj êtôm wak nômbênj intu sapênj. Avanônj!

Abô Mavi ma doytom iyom

⁶ Ya kapôlônj hasonj kambom nena ketherj oyarj ma môtô ôvôlîj dômim hadênj ôpatu ba bôk halam môtô hathak Yisu Kilisi anênj wapôm ma lêk môtô osopa abô yarjda. ⁷ *Ma doytom abô êj ma mijj Wapômbênj anênj abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela

môlônim auk ba nindum ek ninduvij Kilisi anênj Abô Mavi. ⁸ *Odaônj! Yêlôda anarj abô yarjda mena aŋela la anênj malak leŋ hanarj abô yarjda hadênj môtô ba mijj hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô anarj hadênj môtô ami, êj ma tem yandam Wapômbênj ek imbulijj ôpênj. ⁹ Bôk yêlô anarj hadênj môtô yôv ma lêk yahanarj hathak loj bô. Anyô late hanarj Abô Mavi hadênj môtô ba mijj hatôm atu ba bôk owa anênj yêlô ami, êj ma tem yandam Wapômbênj ek imbulijj ôpênj.

¹⁰ *Ba yahanarj abô êj ek yandôk avômalô leŋijj lôk Wapômbênj la e? Mena yahadam ek avômalô nêgê ya nena mavi e? Yahanarj abô êj ba hatôm sêbôk atu ba yahadam ku ek avômalô nêgê ba nebam ya, êj ma ya mijj Kilisi anênj anyô ku te ami.

Pol hanarj anênj ku lavônj

¹¹⁻¹² *Aiyarj thêlô, yalenj havij môtô noyala nena Abô Mavi atu ba yahanarj hadênj môtô, êj ma Yisu Kilisi da hik thô hadênj ya. Ma mijj anyôla hanarj mena yahawa hêk anyôla anênj auk lôk mijj anyôla hadônj ya hathak abô êj ami. Milôk.

¹³ *Môtô bôk olanj hathak yena bôk lo loj sêbôk ba yahasopa Israel inij abô balaburj, ba yahêv vovarj bênj hadênj Wapômbênj anênj avômalô êvhavij ba yahabulijj i. ¹⁴ *Ma ya lôklokwarj ek yasopa bumalô inij bôk lo loj ba yahatitijj Mose anênj balaburj aleba yena auk hamônj ek apena muk Israel vi inij. ¹⁵⁻¹⁷ *Ma doytom Wapômbênj da hadum ba hik nakadurj thô hadênj ya ek yanarj Abô Mavi esak nakadurj bênj êndênj avômalô loj buyarj. Sêbôk ba yahaminj wakatik kapô denarj, ma bôk habi ban hayô hêk ya lôk halam ya yôv hathak anênj wapôm. Ba intu yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm Damaskas hathak loj bô. Mijj yahanarj hik anyôla lijj lôk yaha Jerusalem ek yanjê aposel takatu ba ibitak êmônj ek ya ami.

¹⁸ *Sondabênj lokwanjlo hale ba hi, êj ma yaha daku Jerusalem ek yanarj abô imbijj Pita. Ma yahamô havij yani hatôm wak lauminj ba labaherjvi. ¹⁹ Ma doytom mijj yahayê aposel vi ami ma yahayê Jems iyom,

* 1:4: Gal 2:20 * 1:7: Ap 15:1,24 * 1:8: 1Ko 16:22
8:3 * 1:14: Ap 22:3 * 1:15-17: Ais 49:1; Gal 2:7 *

* 1:10: 1Te 2:4 * 1:11-12: Mat 16:17 * 1:13: Ap
1:18: Ap 9:26-27

Yisu yaŋ molok. ²⁰Ba intu abô êntêk ba ya-hato hadênj mólô, ma yahanaj abô avanônj haminj Wapômbênj ma. Ma minj abôyanj ami. ²¹*Vêm ma yaha plovins Silia lo Silisia. ²²Ma avômalô ôdônj takatu ba êvhavij Yisu Kilisi êmô Judia êthônj ya palij. ²³Thêlô elanjô abô takatu ba avômalô vi enanj hathak ya iyom nena, “Sêbôk ma ôpênj hêv vovanj hadênj alalô ba habulij abô êvhavij. Ma doŋtom lêk hananj abô ênj bêtj.” ²⁴Ma avômalô takênj êyê yenanj ku ba êbô Wapômbênj anênj athênj.

2

Aposel êlôk hathak Pol anênj ku

¹⁻²*Sondabênj hatôm 14 hale ba hi yôv ma Wapômbênj minj hik anênj lahavij thô ek yana Jelusalem. Aênj ba yahavôha daku hathak loŋbô. Ma Banabas hi havij ya ma yahawa Titi havij. Ma yahalam avômalô êvhavij inijj nê bêtjbênj ba yêlô amô unyak kapô ma yahananj yenanj ku lavônj hathak Wapômbênj anênj Abô Mavi atu ba yahêv hadênj avômalô loŋ buyanj ek yêlô sapênj kapôlônj doŋtom ek ku ênj injik anônj. ³Nê bêtjbênj takênj elanjô yenanj abô ba leŋijmavi hathak ma minj enanj nena yêlô nangothê Titi anyô Glik atu anênj kupik ami.

⁴*Ku ênj anênj ôdônj nena sêbôk ba aiyanj doho atu ba esopa abô yanjda ivuŋ inijj auk ma ibitak êyô yêlô kapô ba êlêm ek neyala yêlôanij auk esak Yisu Kilisi lôk aisê ba balaburj nengothê kupik minj havalonj alalô loŋ hathak loŋbô ami. Yakô inijj auk ênj embalonj alalô loŋ ba namô balaburj vibij esak loŋbô. ⁵Ma yêlô minj alôk hathak nê ênj inijj auk nengothê Titi anênj kupik ami, ma milôk ek Abô Mavi ênj anênj anônj injik iminj mólô.

⁶Ma doŋtom nê bêtjbênj takênj minj eyabij yenanj auk ami. Mólôda obam thêlô nena nê bêtjbênj ma doŋtom Wapômbênj minj hayê nômkama takatu ba hêk loŋ yaij ami. Aênj ba yada yenanj auk nena thêlô ma nê bêtjbênj, ênj ma nôm oyanj. ⁷*Nê bêtjbênj takênj êyê nena Wapômbênj bôk hêv ku yananj anênj Abô Mavi bêtj êndênj avômalô loŋ buyanj hatôm hêv ku hadênj Pita ek enanj

êndênj avômalô Isiael. ⁸Wapômbênj hêv lôk-lokwanj ênj hadênj Pita ek indum ku aposel êmô avômalô Isiael malêvônj. Ma hêv lôk-lokwanj hadênj ya aênj iyom ek yandum ku aposel êmô avômalô loŋ buyanj malêvônj. ⁹Jems lo Pita ma Jon nê takatu ba mólô ôyê hatôm nê bêtjbênj, thêlô takênj êyê nena Wapômbênj hêv anênj wapôm ek yandum ku ênj imbij. Ba intu ekam yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm inijj iviyanj ek nandum ku êmô avômalô loŋ buyanj malêvônj ma thêlôda ninj dum ku nê mólô avômalô Isiael malêvônj. ¹⁰*Ma thêlô êv abô doŋtom iyom hadênj yai ek nanêm avômalô sawa takatu ba êvhavij sa. Ku ênj bôk halij ya bô ba hapôvij ya ek yandum.

Pol hananj Pita anênj kambom bêtj

¹¹Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathanj yani nena, ¹²*“O ma anyô hothak hoanj nôm havij avômalô loŋ buyanj takatu ba inijj nengothê inijj kupik ami ma êvhavij Yisu Kilisi. Ma doŋtom Jems anênj nê ku takatu ba evalonj auk nengothê kupik loŋ êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvôlij dômim ek avômalô loŋ buyanj takênj. ¹³Ma anêm auk lôkbanj ênj havôn avômalô êvhavij vi anênj Isiael aleba havôn Banabas havij.”

¹⁴Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anênj loŋônê ba evenj mayaliv, ênj ma yahaminj piklêvônj ma yahananj Pita bêtj nena, “O ma anyô Isiael te ma doŋtom lêk hôyô loŋ êntêk mônj ma hotak avômalô Isiael inijj kobom ba hoanj nôm mayaliv havij avômalô loŋ buyanj. Ma doŋtom lêk huik auk ênj lilij ba hudum ek osopa Mose anênj balaburj esak loŋbô ba hôpôlik hathak avômalô loŋ buyanj takênj. Aisê, hudum ek ôpôvij avômalô loŋ buyanj ek nesopa Mose anênj abô balaburj e?”

Ôpatu ba hêvhavij Yisu ma anyô thêthônj

¹⁵Yêlôanij wakatik lo wakamik ma avômalô Isiael ba yêlô ma minj abitak anênj avômalô loŋ buyanj takatu ba elam nena nê daluk ami. ¹⁶*Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhavij Yisu Kilisi, ma Wapômbênj halam yani nena anyô thêthônj. Ma ôpatu ba

* 1:21: Ap 9:30 * 2:1-2: Ap 15:2 * 2:4: Gal 1:7; 5:1,13 * 2:7: Ap 22:21 * 2:10: Ap 11:29-30 * 2:12: Ap 11:3 * 2:16: Ap 15:10-11; Lom 3:20-28; Gal 3:11

hasopa Mose anêṅ abô balabuṅ, yani ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthônṅ hatôm avômalô loṅ buyaṅ hathak ale kapôlônṅ liliṅ ba aêvhaviṅ Yisu Kilisi. Ma miṅ hathak abô balabuṅ ami ek malê nena abô balabuṅ miṅ hatôm indum ba anyôla imbitak thêthônṅ ami.

¹⁷ Ma doṅtom anyôla hanarṅ nena balabuṅ ma nôm oyaṅ ma êvhaviṅ ijom intu nôm anônṅ ba hadum mayaliv, êṅ ma avômalô tem nêgê Kilisi êtôm kambom anêṅ alarṅ. Êṅ ma auk lokbarṅ anônṅ! ¹⁸ Yahavôlinṅ yadômiṅ ek abô balabuṅ ma doṅtom haveṅ yam ma yahik auk êṅ liliṅ ba yahayê nena balabuṅ ma lêk nômberṅ ba yahasopa. Êṅ ma hik thô nena ya ma anyô yahabuliṅ abô balabuṅ. ¹⁹ Lôk abô balabuṅ êṅ hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbiṅ Wapômbêṅ.

²⁰ *Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalaṅarṅsiṅ. Yada ma miṅ yahamô lôkmala hathak loṅbô ami. Ma doṅtom Kilisi da lêk hamô lôkmala hamô yakapôlônṅ. Lôkmala êṅ intu hamô yalenṅvinkupik hatôm yahêvhaviṅ Wapômbêṅ Nakaduṅ, ôpatu ba lahaviṅ ya ba hêv i ek nêṅ ya sa. ²¹ Avômalô doho enarṅ nena yahanarṅ abôma hathak abô balabuṅ lôk yahavôlinṅ yadômiṅ hadêṅ Wapômbêṅ anêṅ wapôm. Ma doṅtom miṅ yahadam aêṅ ami. Abô balabuṅ hadum ba alalô abitak thêthônṅ hêk Wapômbêṅ ma, êṅ ma Kilisi anêṅ ḡjama lêk habitak hatôm nôm oyaṅ.

3

Kobom nasopa balabuṅ lôk êvhaviṅ

¹ Galesia môlô avômalô molo. Ya bôk yahik Yisu Kilisi thô hadêṅ môlô yôv hatôm lêk môlô ôyê êthôkwêṅ hamiṅ alovalaṅarṅsiṅ ba opalê intu halela môlônim auk? ² Yalenṅhaviṅ yandaṅô môlônim auk. Môlô bôk osopa balabuṅ ba owa Lovak Matherṅ? Mena olaṅô Abô Mavi lôk ôêvhaviṅ ba intu owa Lovak Matherṅ êṅ? ³ Môlô molo e? Lovak Matherṅ bôk hadum ku ba bôk ôêvhaviṅ yôv. Ma doṅtom môlô osorṅ nena miṅ ôyô unḡlôv ami denarṅ ba intu owa lôklôkwaṅ hêk balabuṅ ek unḡwik ku êṅ daṅ siṅ e? ⁴ Aêṅ ba malaiṅ takatu ba bôk ôpôm hêk ôêvhaviṅ êṅ ma nôm oyaṅ e? Yakô anônṅ êṅ la. ⁵ Môlô othak

osopa abô balabuṅ ba intu Wapômbêṅ hêv Lovak Matherṅ lôk hadum nômbithi hêk môlô malêvônṅ e? Mi. Hêv hathak olaṅô Abô Mavi ba ôêvhaviṅ. ⁶ Môlô lemimimbi esak Ablaham. Bôk eto nena,

“Ablaham hêvhaviṅ Wapômbêṅ anêṅ abô ba intu halam yani nena anyô thêthônṅ.” *Môṅ Anônṅ 15:6*

⁷ Ba intu noyala nena ḡtê takatu ba êvhaviṅ ijom intu Wapômbêṅ hayê thêlô hatôm Ablaham nali. ⁸ *Wapômbêṅ anêṅ kapya hanarṅ nena avômalô loṅ buyaṅ tem nêṅmimbiṅ ba Wapômbêṅ endam i nena ḡtê thêthônṅ hatôm bôk hanarṅ Abô Mavi êṅ bêṅ hadêṅ Ablaham nena,

“Esak o ijom ma avômalô lodônṅlodônṅ anêṅ loṅ buyaṅ tem neja mek mavi.” *Môṅ Anônṅ 12:3*

⁹ Ablaham ma ôpatu ba bôk hêvhaviṅ ba intu Wapômbêṅ hadum mavi hadêṅ yani. Ma avômalô takatu ba êvhaviṅ ma tem indum mavi êndêṅ i êtôm bôk hadum hadêṅ Ablaham.

¹⁰ *Avômalô takatu ba esorṅ nena esopa balabuṅ ma tem nimbitak thêthônṅ êṅjêk Wapômbêṅ ma lêk êmô malaiṅ bêṅ kapô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êv yak hathak abô balabuṅ bute lôk miṅ esopa balabuṅ takatu ba bôk eto hêk kapya balabuṅ dedauṅ mavi ami ma lêk êmô malaiṅ bêṅ kapô yôv.” *Lo 27:26*

¹¹ *Ma buyaṅ hanarṅ nena,

“Avômalô takatu ba êvhaviṅ intu ibitak thêthônṅ ba tem neja lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Aêṅ ba auk êntêk lêk habitak yaiṅ yôv nena abô balabuṅ miṅ hatôm indum ba avômalô nimbitak thêthônṅ ami. Milôk. ¹² Ma bôk eto hathak abô balabuṅ nena,

“Anyô hasopa abô balabuṅ sapêṅ,

êṅ ma balabuṅ hadum ba ôpêṅ tem enja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

Aêṅ ba êvhaviṅ miṅ hamô balabuṅ êṅ kapô ami. ¹³ *Lôk eto abô buyaṅ nena,

“Wapômbêṅ tem imbuliṅ ḡtê takatu ba êthôkwêṅ hamiṅ alovalaṅarṅsiṅ.” *Lo 21:23*

Ma Wapômbêṅ habuliṅ Kilisi ba intu hêv alalô vuli hêk balabuṅ anêṅ vovaṅ ¹⁴ ek

* 2:20: Gal 1:4 * 3:8: Stt 18:18; 22:18; Lom 4:3,16

Lom 8:3

* 3:10: Lo 27:26

* 3:11: Gal 2:16

* 3:13: Lo 27:26;

avômalô loŋ buyaŋ tem nênmimbiŋ Yisu Kilisi imbiŋ ba neja Lovak Matheŋ atu ba bôk habutiŋ abô hathak ek thêlô neja mek mavi takatu ba Wapômbêŋ bôk hêv hadêŋ Ablaham lôk anêŋ nali.

Wapômbêŋ anêŋ tabô lôk balabuŋ

¹⁵ Aiyar thêlô, môlô lêk oyala alalôaniŋ kobom katô. Avak tabô ma hatôm nanêm vê, e? Mena hatôm nambak tabô yaŋ imbiŋ e? ¹⁶ *Wapômbêŋ bôk havak abô haviŋ Ablaham lôk anêŋ su lukmuk yôv. Ma miŋ hanarj hathak su lukmuk lôkthô ami. Hanarj hathak doŋtom iyom. Su lukmuk êŋ intu Kilisi.

¹⁷ *Aêŋ ba Wapômbêŋ havak tabô haviŋ Ablaham. Ma sondabêŋ hatôm 430 hale ba hi ma abô balabuŋ hayô. Ba intu balabuŋ atu ba haveŋ yam miŋ hatôm edabêŋ Wapômbêŋ anêŋ abô atu vê ami. Bôk havak yôv haviŋ Ablaham ba lôklokwaŋ ba miŋ hatôm nêv vê ami. ¹⁸ *Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm ba havak tabô ba hêv anêŋ lamavi hadêŋ Ablaham ma miŋ hêv hathak balabuŋ ami. Ba intu balabuŋ havatho lamavi êŋ loŋ, êŋ ma tem nêv tabô êŋ vê.

¹⁹ *Ma hêv balabuŋ eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabuŋ halêm ek injik iniŋ kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anêŋ su lukmuk atu ba Wapômbêŋ havak abô hathak ek êlêm. Anjela êv hadêŋ Mose ma Mose hi hêv hadêŋ avômalô. ²⁰ Mose hamiŋ malêvôŋ ek avômalô Israel ma Wapômbêŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ ma doŋtom iyom ma yanida intu havak abô haviŋ Ablaham, ma miŋ hêv hadêŋ anyôla yaŋ ba hi hêv ami.

²¹ *Abô balabuŋ lôk evak tabô evaki vose e? Mi. Balabuŋ hatôm nêv lôkmala, êŋ ma tem nambitak thêthôŋ esak balabuŋ. ²² Ma doŋtom mi. Wapômbêŋ anêŋ abô hanarj nena avômalô pik sapêŋ idum kambom ba hatôm êmô koladôŋ te ek injik iniŋ kambom thô endeba nede kapôlôŋiŋ liliŋ ba nênmimbiŋ Yisu Kilisi ek neja leŋiŋmavi sêbôk ba Wapômbêŋ havak abô hathak.

²³ *Sêbôk ma alalô miŋ aêvhaviŋ ami ba intu abô balabuŋ hatôm alaŋ ek injik Kilisi

thô êndêŋ alalô endeba nanênmimbiŋ yani am. ²⁴ *Abô balabuŋ ma hatôm kamik atu ba hayabiŋ alalô ek nanênmimbiŋ Kilisi endeba nambitak thêthôŋ am. ²⁵ Ma loŋôndê êvhaviŋ lêk hayô yôv ba intu abô balabuŋ miŋ hayabiŋ alalô hathak loŋbô ami.

Ŋê êvhaviŋ intu Wapômbêŋ nali

²⁶⁻²⁷ *Môlô ôêvhaviŋ Yisu Kilisi ba intu ithik môlô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak môlô ba môlô lôk Kilisi lêk ubitak doŋtom. Ba intu lêk ubitak Wapômbêŋ nali.

²⁸ *Aêŋ ba môlô ma lêk ôdôŋ te iyom. Ma miŋ nosorj nena môlô ma ŋê Israel mena ŋê Glik la ami. Lôk miŋ nosorj nena môlô ma ŋê udum ku hamô alaŋ vibiŋ mena môlô ŋê lôk alaŋsi mi ami. Ma miŋ nosorj nena môlô anyô mena avi ami. Milôk. ²⁹ *Môlô ma Kilisi anêŋ ba intu môlô ma Ablaham anêŋ limi takatu ba tem noja leŋiŋmavi takatu ba Wapômbêŋ bôk havak abô yôv ek nêv êndêŋ yani.

4

¹ Yenaŋ abô ma aêntêk. Okna te lambô anêŋ nômkama ma nakaduŋ anêŋ ma doŋtom tem miŋ enja ketheŋ ami. Yani ma alaŋ ma doŋtom okna denaŋ ba intu tem êmô êtôm ôpatu ba hadum ku hamô alaŋ vibiŋ vêmam. ² Yani hamô ŋê takatu ba eyabiŋ yani vibiŋ ma miŋ hatôm enja anêŋ nômkama sapêŋ ami endeba êyô waklavôŋ atu ba lambô hatak am. ³ *Ma yêlô Israel ma aêŋ iyom. Yêlô ma hatôm okna atu ba balabuŋ havalorj loŋ denaŋ ⁴ *endeba Wapômbêŋ etak anêŋ waklavôŋ atu ba nêv Nakaduŋ êlêm am. Avi havathu yani ba habitak anyô ba hamô balabuŋ vibiŋ ⁵ ek nêv yêlô avômena seka takatu ba amô balabuŋ vibiŋ vê ek nambitak Wapômbêŋ anêŋ nali anôŋ.

⁶ *Ma môlô avômalô loŋ buyaŋ lêk ubitak Wapômbêŋ anêŋ nali haviŋ. Ba intu Wapômbêŋ hêv Nakaduŋ anêŋ Lovak Matheŋ halêm hamô alalôaniŋ kapôlôŋiŋ lôk Lovak Matheŋ êŋ hadum ba alalô alam kaêk nena, “Aba wakamik.” ⁷ *Aêŋ ba môlô ma nali ma miŋ hatôm ŋê idum ku hamô

* 3:16: Stt 12:7; 13:15; 24:7 * 3:17: Kis 12:40 * 3:18: Lom 4:14 * 3:19: Ap 7:38; Lom 5:20 * 3:21: Lom 8:2-4 * 3:23: Gal 4:3 * 3:24: Lom 10:4 * 3:26-27: Jon 1:12; Lom 6:3 * 3:28: Lom 10:12 * 3:29: Lom 4:13 * 4:3: Kol 2:20 * 4:4: Jon 1:12-14; Lom 1:3 * 4:6: Lom 8:15-17 * 4:6: “Aba” êŋ ma abô Alam ba anêŋ ôdôŋ nena ‘kamik’.

alaŋsi vibij hathak loŋbô ami. Ba intu Wapômbêŋ hadum ba tem noja nômkama mavi êtôm nali ethak ewa.

Pol lamalaiŋ ek avômalô Galesia

⁸ Sêbôk atu ba miŋ oyala Wapômbêŋ ami, êŋ ma ŋgôkba hamô hatôm môle nim alaŋ. ŋgôkba takêŋ ma miŋ wapômbêŋ anêŋ ami.

⁹⁻¹⁰ *Ma lêk môle osopa Wapômbêŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ da anêŋ ku nena bôk havôn môle vê ba lêk ubitak yani anêŋ ma miŋ môle da unim auk ami. Ma aisê ka môle osopa Mose anêŋ balabuŋ hathak loŋbô? Ayôŋ lukmuk lôk ku kapô lôk sondabêŋ inij balabuŋ ma êntêk osopa denaŋ. Ku takêŋ ma pulusikna lôk vaunena ma doŋtom havôn môle halehi bumalô inij auk pik hathak loŋbô. Ba lemimhaviŋ nôk takêŋ imbitak môle nim alaŋ esak loŋbô e? Môle da. ¹¹ Yalêŋ hik ya hathak môle. Yakô ku taksêbôk ba yahadum ma lêk hêv yak ba miŋ hik anêŋ ami.

¹² Aiyaŋ thêlô, bôk yahabitak hatôm môle ma yahatak avômalô Israel inij balabuŋ. Ba intu yahalaŋ hadêŋ môle ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miŋ ôdô ya ami. ¹³ Môle oyala nena yahapôm lijij ma yahathôk ba yahanaj Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi môŋ anêŋ hadêŋ môle. ¹⁴ Lijij êŋ hêv malaŋ hadêŋ môle ma doŋtom owa ya thô hatôm owa Wapômbêŋ anêŋ aŋela te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miŋ ôvôliŋ dômmim lôk ôpôlik hathak ya ami. ¹⁵ Yahayala katô nena môle hatôm nômbi malemmim daluk vê ba nônêŋ êndêŋ ya. Lemimmavi êŋ lêk hasôv ba hi êsê? ¹⁶ Yahanaj abô avanôŋ hadêŋ môle ma ôpôlik hathak ya eka?

¹⁷ ŋê takêŋ maleŋŋikil ek môle nôpôlik esak ya ma lemimimbiŋ i. Ma miŋ idum aêŋ ek môle nôpôm nômla mavi ênjêk i ami. ¹⁸ Avômalô ethak êv leŋijmavi hadêŋ ŋê loŋ buyaŋ, êŋ ma mavi. Ma doŋtom miŋ yahamô haviŋ môle ami, ma aisê ka môle uluviŋ ku êŋ ma ôêv lemimmavi hadêŋ ŋê auk kambom takêŋ? ¹⁹ Yenaj avômena anêŋ, ya hatôm avi atu ba hawa vovaŋ hathak loŋbô ek embathu endeba Kilisi êmô môle kapôlômmim am. ²⁰ Môle nim auk haliŋ ya ba intu yalêŋhaviŋ yasôk yamô imbiŋ

môle ek yatak abô lôklokwaŋ ma yanaj abô labali iyom.

Abô loŋ kapô hathak Sela lo Haga

²¹ Môle takatu ba udum ek nômmô Mose anêŋ abô balabuŋ vibij ma yahadum ek yanaj injik môle lijij nena, “Môle oyala abô balabuŋ anêŋ loŋôndê anêŋ daŋ sapêŋ e?”

²² *Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yaŋ, yani ma alaŋ mi. Ma avi ku Haga havathu yaŋ, yani ma avi lôk alaŋ. ²³ *Ma Haga havathu nakaduŋ hathak ŋê pik inij loŋôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêŋ bôk havak abô haviŋ Ablaham yôv.

²⁴⁻²⁵ Avi ju êntêk ma abô loŋ kapô hathak ik tabô lokwaŋju thô. Tabô yaŋ ma evak hêk dum Sainai hamô loŋ Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alaŋsi vibij. Ma avômalô Israel takatu ba êmô Jerusalem, thêlô êmô balabuŋ vibij hatôm ŋê lôk alaŋsi takêŋ. Aêŋ ba tabô êŋ ma Haga ma Haga êŋ ma malak Jerusalem bôlôŋ êntêk.

²⁶ *Ma tabô yaŋ ma avi atu ba alaŋ mi, êŋ ma Jerusalem atu ba hamô malak lej ma yani miŋ hadum ku hamô alaŋ vibij ami. Yani ma alalôaniŋ wakatik. ²⁷ Hatôm bôk eto nena,

“O avi yamu, miŋ howa avômena ami, ômô lôk lemmavi.

Ma o avi atu ba miŋ howa vovaŋ ek om-bathu avômena ami, nêŋ yêŋ lôk lemmavi lôk lêlô, ek malê nena o avi yamu, nalumi lêk bêŋ anêŋ

hamôŋ ek avi lôk anyô atu.” Aisaia 54:1

²⁸ *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ havak abô ba Aisak habitak. Ma môle lêk ubitak aêŋ iyom. ²⁹ *Ma okna yaŋ atu ba habitak hathak ŋê pik inij loŋôndê hêv vovaŋ hadêŋ yaŋ atu ba evathu hathak Lovak Matheŋ. Lêk êntêk aêŋ iyom. ³⁰ Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ aisê?

“Nakaduŋ yaŋ atu ba talêbô ma alaŋ mi tem enja lambô anêŋ nômkama.

Ma yaŋ atu ba talêbô hamô alaŋ vibij ma mi.

Ba intu nêŋ avi êŋ lôk anêŋ nakaduŋ vê.” *Môŋ Anôŋ 21:10*

* 4:9-10: Lom 14:5; Kol 2:16 * 4:22: Stt 16:15; 21:2

* 4:28: Stt 15:4-5; Lom 9:7 * 4:29: Stt 21:9

* 4:23: Lom 9:7-9 * 4:26: Hib 12:22; ALK 21:2,10

³¹ Aênj ba aiyarj thêlô, alalô ma avi alarj atu anênj nali. Ma miñj avi lôk alarjsi anênj nali ami.

5

Kilisi hêv alalô vê hêk balaburj

¹ Kilisi hêv alalô vê hêk balaburj ek balaburj miñj eyabiñj alalô ami. Aênj ba nu-miñj lôklokwarj ek balaburj miñj imbitak alalôaniñj alarj esak loñbô ami.

² Nodanjô! Ya Pol yahanarj hadênj môlô nena nongothê unim kupik, êñj ma Kilisi anênj ku tem imbitak êtôm nômj oyarj. ³ Ma yahanarj hathak loñbô nena opalêla takatu ba engothê iniñj kupik, ma balaburj anênj ku miñj hama ami ma lôkmala denarj ek nesopa lôkthô. ⁴ Aênj ba ôpatu ba hasopa balaburj ek imbitak thêthônj, êñj ma hatôm hadabênj yanida kisi hêk Kilisi anênj wapôm. Lôk hêv yanida vê hêk Kilisi. ⁵ Ma doñtom Lovak Matherj hadum ba alalô aêvhavij ba apôvij thêthônj atu ba aêv maleñijj hathak ek êlêm.

⁶ *Engothê kupik mena miñj engothê kupik ami ma alalô takatu ba aêvhavij Yisu Kilisi ayê nena nômj oyarj. Êvhavij ma nômbênj ba hik anênj anônj ma leñijjhavij avômalô vi.

⁷ Sêbôk ma môlô olarvij mavi. Ma opalê intu lêk hathale môlô thô ba ôêv yak hathak abô avanônj? ⁸ Auk êñj miñj halêm anênj ôpatu ba halam môlô ami. ⁹ *Yis dokte iyom hatôm idum polom isijj bênj. ¹⁰ *Ma doñtom yahayala nena môlô ma Anyô Bêñj anênj avômalô ba tem miñj nobalarj auk yarj ami. Ma opalê atu ba habulijj môlônim auk tem enja anênj vuli.

¹¹ Aiyarj thêlô, avômalô doho esoj nena yahavatho auk nengothê kupik loñ hatôm sêbôk ba yahasopa abô balaburj. Ma doñtom yahavatho auk nengothê kupik loñ, êñj ma tem miñj avômalô takênj nesarj ya ami. Lôk yahalôk ek nengothê kupik, êñj ma yahêv alovalarjsiñj atu ba avômalô êpôlik hathak vê. ¹² Ma nê takatu ba ibulijj môlônim auk, êñj ma mavi ek nengothê iniñj kupik lôk nimbi thalôk vê imbiñj!

¹³ *Yenarj aiyarj thêlô, Wapômbênj halam môlô ba hapole môlô vê hêk abô balaburj anênj ku. Balaburj miñj hayabiñj môlô hathak

loñbô ami ba intu miñj nodenu kapôlôlmim bô esak loñbô ami. Mi. Lemimimbiñj avômalô vi ba nônmê i sa. ¹⁴ *Balaburj sapênj anênj ôdônj ma doñtom iyom nena,

“Lemimbiñj anyô yarj êtôm lemhavij oda.”
Wok Plis 19:18

¹⁵ Môlô hatôm avurj yatap ba otharj am mayaliv ba intu noyabiñj am. Yakô môlôda numbulijj am.

Lovak Matherj anênj loñônê

¹⁶ Yahanarj nena nosopa Lovak Matherj ek lemvmikupik anênj thetharjak miñj imbi alak imiñj môlô ami. ¹⁷ *Kapôlônijj bô hapôlik ek Lovak Matherj anênj auk ma Lovak Matherj hapôlik ek kapôlônijj bô anênj thetharjak. Nôm ju êñj ethak ik i aleba môlô miñj hatôm nundum ku mavi takatu ba môlô lemimhavij ek nundum ami. ¹⁸ Ma doñtom môlô lêk osopa Lovak Matherj anênj abô ba intu miñj ômô abô balaburj vibij ami.

¹⁹ *Kapôlônijj bô anênj bôk lo loñj atu ba havôn avômalô ma aêntêk. Sek walijj lôk anyô lo avi maleñijjkilik ek i ma kobom mama lomaloma ²⁰ lôk êv yerj hadênj ngôkba lôk êbôk siniñj ma ik vovak ba leñijjmanijj lôk kapôlônijj kambom ba etharj i ma leñijj-darj ba idum palorj lôk enarj abô lôk vovak ek nembak i vose. ²¹ Ma maleñijjkilik hathak nômkama lôk inum waiñj ba molo ma êbô i ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomaloma havij. Nôm takênj bôk yahanarj hadênj môlô yôv, ma lêk yahanarj hathak loñbô nena avômalô takatu ba idum aênj tem miñj hatôm nimbitak nêyô Wapômbênj anênj loñj lôklijjyak kapô ami. Mi anônj.

²² Ma doñtom Lovak Matherj anênj bôk lo loñj atu ba hik anônj ma aêntêk. Leñijjhavij i lôk leñijjmavi havij i ma êmô yôhokna lôk êmô maliñjyâô ma êv avômalô vi sa lôk idum mavi hadênj i ma êmô batônj oyarj ²³ lôk etauvij i ma ipuki loñj. Ma balaburj la miñj hêk kobom takêntêk êñj loñj siñj ami. ²⁴ *Ma Yisu Kilisi anênj avômalô bôk ik kapôlônijj bô lôk thetharjak takatu ba habi alak hamijj i vônô hathak alovalarjsiñj. ²⁵ Lovak Matherj lêk hayabiñj alalô ba intu nasopa varjgwam. ²⁶ *Ma miñj alalô nambô i

* 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 * 5:9: 1Ko 5:6 * 5:10: 2Ko 11:15; Gal 1:7 * 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Lom 13:9
* 5:17: Lom 7:15-23 * 5:19: 1Ko 6:9-10 * 5:24: Lom 6:6; Kol 3:5 * 5:26: Plp 2:3

lôk nambi anyô yarj la ek injik vovak ma leŋjɔɗarj ami.

6

Kobom mavi anêj ôdôj

¹ *Aiyarj thêlô, môlônim anyô hêvhavirj te hadum kambom, êj ma môlô takatu ba osopa Lovak Matherj nonarj abô yaô ek nôbôvɔn yani êmbôlêm esak loŋbô. Ma oyabirj o ek miŋ êmbôvɔn o ami. ² *Nônêm avômalô takatu ba ewa malairj sa. Êj ma hatôm hosopa Kilisi anêj balaburj. ³ Alalô lôkthô ma ɲê athêj mi. Ba intu anyô te hasorj nena yani anyô lôk athêj bêj, êj ma hasau yanida. ⁴ Anyô tomtom nêsôi ba neya ek leŋjɔɗmavi esak inirj kobom ma miŋ netatale anyô vi ami. ⁵ *Aêj ba môlôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêj hêv hadêj o.

⁶ *Ma nuŋgwik anêj nômkama mavi sam êndêj kêdôŋwaga takatu ba êdôj môlô hathak Wapômbêj anêj abô.

⁷ *Nôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miŋ nosorj nena hatôm nosau Wapômbêj esak nômla ami. Mi anôj. ⁸ Ma ôpatu ba hapaliv kapôlôŋirj bô anêj vêk ma tem enja anêj anôj ma ɲama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Matherj anêj vêk ma tem enja anêj anôj ma lôkmala atu ba êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj. ⁹ Alalô nandum ku lôklokwarj ma miŋ natak ku takêj ami ek naja anêj anôj mavi êndêj anêj waklavôj. Ba intu alalô miŋ kapôlôŋirj egiaɸ ek nandum mavi lomalama ami. ¹⁰ Aêj ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêj avômalô sapêj. Ma nandum kobom êj mathalalerj êndêj ôdôj takatu ba êvhavirj.

Abô anêj darj

¹¹ Môlô ôyê abô anêj darj êntêk ba eto bêjɲbêj ma yahato hathak yada yabahej.

¹² ɲê takêj êkô ek neja vovarj esak Kilisi anêj alovalarjɲsirj. Ba intu eyanda môlô ek nongotho unim kupik ek thêlô nêmbôï esak nômkama takatu ba hamô yairj iyom.

¹³ ɲê takatu ba êlôk hathak auk nengotho

kupik, ma thêlôda miŋ esopa balaburj lôkthô ami. Ma doŋtom idum ek môlô nongotho kupik ek avômalô vi nêgê ba nênmê athêj lôkmangirj êndêj i. ¹⁴ Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalarjɲsirj. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathôj auk êj palirj. Ma hik ya vônô aleba auk pik hathôj ya palirj aêj iyom. Aêj ba yada tem yambôya esak alalôanirj Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj alovalarjɲsirj iyom. ¹⁵ *Engotho kupik mena miŋ engotho kupik ami, êj ma nôm oyarj. Nômbêj ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk. ¹⁶ Yôhok lôk nanêm kapôlôŋirj ni êndêj avômalô takatu ba esopa abô êj, thêlô ma Wapômbêj anêj avômalô Isael anôj.

¹⁷ *Ma yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yaleŋvirjɲkupik ma hatôm. Ba intu notak nôm takêj ek miŋ nêj malairj êndêj ya esak loŋbô ami.

¹⁸ Aiyarj thêlô, Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj wapôm eyabirj môlônim dahôlômim. Avanôj.

* 6:1: Mat 18:15

* 6:2: Lom 15:1

* 6:5: Lom 14:12

* 6:6: 1Ko 9:11,14

* 6:7: Lom 8:13

* 6:15: Gal

5:6; 2Ko 5:17

* 6:17: 2Ko 4:10

Kapya atu ba Pol hato hi Epesus Abô môn

Pol hato kapya êntêk hadênj avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athênj bêtj. Pol lo Silas bôk i lomalak lomalak ek enarj Wapômbêtj anêtj Abô Mavi bêtj hadênj avômalô aleba êyô Epesus haviñ (Ap 18:18-21; 19:1-41). Haverj yam ma Pol hi hamô Epesus hathak loñbô ba hamô hatôm sondabêtj lô. Vêm ma hatak Epesus ba hi ma hato kapya êntêk.

Hato ek embatho iniñ êvhaviñ loñ. Ma miñ hato ek enarj iniñ kambom bêtj ami. Hadênj thêlô hathak Wapômbêtj anêtj wapôm lomalama. Ma hik êvhaviñ anêtj loñondê mavi thô hadênj i.

Pol hamô koladônj ma hato kapya êntêk hadênj 60 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol, Yisu Kilisi anêtj aposel hathak Wapômbêtj da anêtj lahavij. Yahato kapya êntêk hadênj avômalô matherj anêtj Epesus takatu ba êvhaviñ ba esopa Yisu Kilisi. ² Alalôaniñ Kamik Wapômbêtj lôk Anyô Bêtj Yisu Kilisi nênmê iniñ wapôm lôk labali êndênj môlô.

Wapômbêtj hêv nôm mavi lomalama hadênj alalô hathak Kilisi

³ *Alalô nambô Wapômbêtj, alalôaniñ Anyô Bêtj Yisu Kilisi anêtj Lambô. Yani bôk hêv Lovak Matherj anêtj mek mavi hathak nômkama lomalama anêtj malak leñ yôv hadênj alalô takatu ba amiñ haviñ Kilisi.

⁴ *Sêbôk atu ba miñ hapesarj pik ami denarj ma halam alalô takatu ba amô haviñ Kilisi ek nambitak matherj lôk kambom mi ênjêk yani ma. ⁵ *Ma lahavij alalô ba intu hathak anêtj lamavi lôk anêtj auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anêtj nali esak Yisu Kilisi. Hadum aênj ⁶ ek avômalô nêmbô anêtj wapôm lôkmangij. Yani hangasô anêtj haviñ êñj oyarj birj ek alalô takatu ba amiñ haviñ Nakadunj, anêtj binjaluk anônj.

⁷ *Yani hawa alalô vê hathak Kilisi anêtj thalalerj ba hale alalôaniñ kambom liliñ hathak anêtj wapôm anêtj sam valaluk. ⁸ Ma hangasô anêtj wapôm takatu ba hayô abôlêk siñj ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêtj ek nayala nômkama lomalama sapêñj. ⁹ *Sêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loñ kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anêtj auk êñj thô hadênj alalô. ¹⁰ *Auk êñj ma auk isup nômkama takatu ba hamô pik lo leñ esak donjom ba nênmô Kilisi vibij. Nôm êñj tem imbitak êndênj anêtj waklavônj.

¹¹ *Nômkama takatu ba Wapômbêtj lahabî nimbîtak ma lôkthô tem nimbîtak aênj. Ma bôsêbôk ma lahabî nena tem enja yêlô ngê Israel ba habutij anêtj sêk hayô hêk yêlô. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlô hatôm anêtj sam. ¹² Yani hadum aênj ek yêlô ngê mônj takatu ba aênj maleñij ek Kilisi nabam anêtj athênj lôkmangij. ¹³ Ma haverj yam ma môlô olañj abô avanônj aênj ijom. Abô êñj ma Abô Mavi atu ba nênmô môlô bulubij. Môlô olañj ba ôêvhaviñ, êñj ma Wapômbêtj habutij anêtj sêk hayô hêk môlô. Sêk êñj ma Lovak Matherj atu ba Wapômbêtj bôk havak abô yôv ek nênmô êlêm. ¹⁴ *Wapômbêtj hêv Lovak Matherj hadênj alalô hatôm nôm mavi atu ba havak abô ek nênmô anêtj dahô, ek waklavônj êñj ma tem nênmô anêtj avômalô vê ênjêk kambom lomalama. Ba intu nabam anêtj athênj lôkmangij esak leñ.

Pol hateñj mek ek avômalô Epesus

¹⁵ Yahalañj abô takênj hathak môlô ôêvhaviñ Anyô Bêtj Yisu Kilisi lôklokwarj lôk lemimhaviñ avômalô matherj lôkthô. Aênj ba ¹⁶ yahanaj yalenj mavi velelele hadênj Wapômbêtj hathak môlô halôk yenañ mek.

¹⁷ *Yahaterj mek lôbôlônj ek Wapômbêtj nênmô anêtj Lovak Matherj êndênj môlô ek nênmô auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êndênj môlô ek noyala yani katô anônj. Yani ma alalôaniñ Anyô Bêtj Yisu Kilisi anêtj Lambô lôkmangij. ¹⁸ Ma yahaterj mek ek Wapômbêtj nênmô deda mavi êndôk môlô kapôlômim ek noyala nômbêtj atu ba halam môlô ek nônmô malemim esak. Nôm takênj ma wapôm lôkmangij anônj ek anêtj avômalô matherj neja emberj

* 1:1: Ap 18:19-21; 19:1 * 1:3: Ep 2:6 * 1:4: Jon 15:16 * 1:5: Jon 1:12 * 1:7: Ep 2:7; Kol 1:14 * 1:9: Lom 16:25 * 1:10: Kol 1:16,20 * 1:11: Lom 8:28-29 * 1:14: 2Ko 1:22 * 1:17: Kol 1:9 * 1:19: Kol 1:11

yam. ¹⁹*Ma yahaterj ek mólô noyala anêj lóklokwarj anôj biñ atu ba hathak hadum ku ek hêv alalô takatu ba aêvhavijj yani sa. Lóklokwarj êj iyom intu ²⁰*bók hik Kilisi liñ hêk ñama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêj barj vianôj anêj lej. ²¹*Loñ êj ma Kilisi hamô vulij anôj ek ñgókba lók ñgók bêj lomalama ma añela bêj lók lóklokwarj sapêj ma ñê lók athêj bêj lókhô takatu ba tem nêmo êndêj lêk ma emberj yam imbij. ²²*Wapômbêj hatak nômkama lókhô hamô Kilisi anêj lóklokwarj vibij ma hêv yani ek imbitak nômkama sapêj anêj alañ ek nêmo anêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavijj yani sa. ²³*Avômalô êvhavijj ma hatôm yanida liñkupik. Yani hamô thêlô kapô lók nômkama sapêj kapô ba hayô abôlêk sij.

2

Wapômbêj hêv lókmala hadêj alalô ñê ñama

¹*Sêbók ma mólô ovalaki abô balaburj ba udum kambom lomalama ba intu mólô kapôlômim bók hama yôv. ²*Bók olañô pik anêj auk ba osopa ñgók Sadañ anêj abô. Yani ma anyô bêj ek ñgók takatu ba êmo pik vulij. Ma lêk hadum ku havij avômalô takatu ba ibi lejôndôj sij ek nedañô Wapômbêj anêj abô. ³*Bók alalô lókhô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlônij bô anêj thethañak lók anêj auk. Alalô lók avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabij Wapômbêj anêj lamanij iyom.

⁴⁻⁵*Ba intu kambom takatu ba bók adum ma bók hik alalôaniñ kapôlônijj vônô yôv. Ma doñtom Wapômbêj anyô hêv kapô lók lahavijj alalô bêj anôj ba hêv lókmala hadêj alalô havij Kilisi. Avanôj biñ nena Wapômbêj hêv alalô bulubijj hathak anêj wapôm. ⁶*Ma hik alalô liñ havij Kilisi ba hadô alalô amô malak lej havij yani. Alalô amô havij Yisu Kilisi ba intu hadum nômo takêj aêj. ⁷Yani hadum nômo mavi takêj ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nômbêj atu ba tem imbitak emberj yam

ma yani hatôm injik anêj wapôm anôj biñ atu thô. ⁸Avanôj, Wapômbêj anêj wapôm hêv mólô bulubijj hathak unim ôêvhavijj. Hêv oyarj biñ ba miñ udum nômlate ek owa bulubijj êj ami. ⁹*Ma miñ hayê mólô unim ku ba hêv ami. Ba intu miñ hatôm anyôla embam yanida ami. ¹⁰*Mi, alalô takatu ba amô havij Yisu Kilisi ma Wapômbêj da barj hapesañ lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bók hapôpêk yôv ek nandum.

Kilisi hadum avômalô Israel lók avômalô loj buyaj ibitak doñtom

¹¹Aêj ba mólô ñê loj buyaj lemimimbi nena bók ômo viyaiñ ek avômalô Israel. Thêlô ethak elam mólô nena, “Ñê miñ ejgothe kupik ami”. Ma elam thêlôda nena, “Ñê ejgothe kupik”. Ku êj ma ku bahenijj iyom. ¹²*Mólô bók ômo daimbô ek Kilisi ma mólô miñ Wapômbêj anêj avômalô hatôm Israel ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêj bók havak havij Israel ma miñ hathak mólô ami. Ma mólô miñ ôêv malemim ek nômo mavi la ami lók ômo pik oyarj ma Wapômbêj mi. ¹³*Sêbók ma mólô ômo daimbô ek Wapômbêj, ma doñtom lêk ômo havij Yisu Kilisi ba intu Wapômbêj hawa mólô halêm bidorj oyarj ek yani hathak Kilisi anêj thalalej.

¹⁴*Kilisi da ma alalôaniñ yôhók ba hadum ek yêlô Israel lók mólô avômalô loj buyaj nambitak ôdôj doñtom. Sêbók ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêj hayañ thêlô lók alalô kisi, ma doñtom lêk Kilisi hamô badêj êj lu. ¹⁵*Badêj êj ma Israel iniñ abô balaburj lomalama. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêj vê ek indum ôdôj ju êj nimbitak ôdôj lukmuk doñtom nêmo yani kapô. Hadum aêj ba intu yôhók habitak. ¹⁶*Ma ôdôj ju êj ma yani hakapo i hathak doñtom ek nimbitak kupik doñtom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhók imbijj ôdôj lukmuk êj ma Wapômbêj. Aêj ba intu Yisu hik alalôaniñ apôlik êj vônô hathak a. ¹⁷*Yani halêm ba hanañ abô yôhók hadêj mólô takatu ba ômo daimbô lók yêlô takatu ba amô bidorj. ¹⁸Aêj ba

* 1:20: Sng 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 * 1:21: Kol 1:16; 2:10 * 1:22: Sng 8:6 * 1:23: Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18 * 2:1: Kol 1:21; 2:13 * 2:2: Kol 3:7; Tit 3:3 * 2:3: Kol 3:6 * 2:4-5: Lom 6:11-13 * 2:6: Kol 2:12 * 2:9: 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * 2:10: Tit 2:14 * 2:12: Lom 9:4; Kol 1:21 * 2:13: Kol 1:20 * 2:14: 1Ko 12:13 * 2:15: Kol 2:14 * 2:16: Sek 9:10; Kol 1:20,22 * 2:17: Ais 57:19

hathak Kilisi anêj ku ma Lovak Matherj doŋtom iyom hapesaŋ loŋôndê ek môlô lôk yêlô ana bidoŋ ek Kamikbêj.

Alalô ma Anyô Bêj anêj unyak matherj

¹⁹* Aênj ba sêbôk ma môlô ôtôm avômalô takatu ba etak iniŋ loŋ ba i buyaŋ ma pik mi. Ma doŋtom lêk môlô ma Wapômbêj anêj loŋ lôkliŋyak anêj avômalô haviŋ avômalô matherj sapêj. Ma môlô ômô Wapômbêj anêj unyak lo loŋ. ²⁰* Alalô nê aêvhaviŋ hatôm unyak atu ba Wapômbêj halav. Aposel lo plopet êtôm unyak êj anêj bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landiŋ. ²¹* Anyô Bêj Kilisi hagêgê unyak êj lôkthô loŋ ba hadum ba halumbak bêj ba habitak unyak matherj ek yanida. ²²* Ma Kilisi halav unyak êj hathak môlô avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. Halav môlô hathak doŋtom haviŋ anêj avômalô lôkthô hatôm unyak matherj ek Wapômbêj êmô esak anêj Lovak Matherj.

3

Pol hik Wapômbêj anêj auk loŋ kapô thô hadêj nê loŋ buyaŋ

¹* Wapômbêj hadum nô mavi takêj ba intu ya Pol yahathak yahalek yaveŋdôŋ lêlô hadêj Kamikbêj. Ma yahamô koladôŋ ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêj ku ek yahêv môlô nê loŋ buyaŋ sa. ²* Môlô bôk olaŋô yôv nena Wapômbêj hêv anêj wapôm hadêj ya ba hêv ku yanêm môlô sa. ³* Ma hik anêj auk loŋ kapô êj thô hadêj ya hatôm atu ba bôk yahato abô dokte hathak yôv hêk kapyâ êntêk. ⁴Osam abô êj, ma tem noyala yenaŋ auk esak auk loŋ kapô takatu ba hathak Kilisi. ⁵Wapômbêj miŋ bôk hik auk loŋ kapô takêj thô hadêj avômalô bôsêbôk ami. Ma doŋtom lêk Wapômbêj hik nô mavi takêj thô hadêj anêj plopet lôk aposel matherj hathak Lovak Matherj. ⁶* Ma auk loŋ kapô êj ma aêntêk. Hathak Abô Mavi ma môlô avômalô loŋ buyaŋ takatu ba ômô haviŋ Yisu Kilisi ma tem Wapômbêj imbi sam doŋtom êndêj môlô êtôm sam atu ba habi hadêj yêlô avômalô Israêl. Ma môlô lêk ubitak kupik doŋtom haviŋ yêlô

Israêl. Ma môlô lôk yêlô Israêl tem naja nô mavi takatu ba Wapômbêj bôk havak abô hathak imbiŋ i.

⁷* Hathak anêj lôklokwaŋ ma Wapômbêj hêv anêj wapôm hadêj ya ek yambitak Abô Mavi êj anêj anyô ku. ⁸* Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêj anêj avômalô matherj lôkthô, ma doŋtom hêv anêj wapôm hadêj ya ek yanaŋ anêj Abô Mavi esak Kilisi anêj nômkama kêkêlô êndêj môlô nê loŋ buyaŋ. Nômkama takêj halôk ba hi bomaŋ ba miŋ hatôm anyôla eyala anêj ôdôŋ ami. ⁹Ma yani hêv ya ek yangik auk loŋ kapô êj thô êlêm yaŋ ek avômalô sapêj nêgê. Wapômbêj atu ba hapesaŋ pik lo leŋ bôk havuŋ auk loŋ kapô êj hadêj môŋ anôŋ aleba lêk ma hik thô. ¹⁰Yani hadum aênj ek ngôk bêj ma aŋela lôk athên anêj leŋ sapêj nêgê nena yani lêk hakapo avômalô loŋ buyaŋ lôk Israêl ba ibitak avômalô êvhaviŋ doŋtom. Ek batu neyala anêj auk kêkêlô lôkmangiŋ takêj. ¹¹Wapômbêj hadum aênj ek hasopa anêj auk atu ba bôk lahabi hadêj môŋ anôŋ. Ma hathak alalôaniŋ Anyô Bêj Yisu Kilisi ma nô mavi takêj lêk hik anôŋ.

¹²* Alalô aêvhaviŋ Kilisi ba amô haviŋ yani ba intu miŋ akô ek ana bidoŋ ek Wapômbêj ami. Mi, ayala avanôŋ biŋ nena yani lamavi ek alalô. ¹³Aênj ba môlô miŋ kapôlômim malaiŋ esak vovaŋ takatu ba yahawa hathak môlô ami. Mi, môlô ma nômbêj hêk Wapômbêj ma ba intu yahawa vovaŋ takêj.

Pol hateŋ mek

¹⁴Yaleŋhabi nô mavi takatu ba Wapômbêj hadum ba yahathak yahalek yaveŋdôŋ lêlô hadêj Kamikbêj. ¹⁵Yani bôk hapesaŋ avômalô pik lo leŋ ba hêv athên hadêj thêlô lôkthô. ¹⁶Yahaterj mek ek nômkama lôkthô anêj alaŋ lôkmangiŋ nena nê mavi Matherj êndôk môlô kapôlômim ek embatho môlô loŋ esak yanida anêj lôklokwaŋ bêj ¹⁷* ek Kilisi enja loŋ êmô môlô kapôlômim esak unim ôêvhaviŋ. Ma yahaterj mek nena Wapômbêj anêj lahaviŋ ma indum ba numiŋ lôklokwaŋ êtôm a anêj ngalôk halôk pik ba havalôŋ loŋ ¹⁸ek môlô lôk nê matherj lôkthô hatôm noyala nena

* 2:19: Ep 3:6 * 2:20: 1Ko 3:11 * 2:21: 1Ko 3:16

* 3:3: Ep 1:9-10; Kol 1:26 * 3:6: Ep 2:13,16-19 * 3:7: Kol 1:25

5:2 * 3:17: Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7

* 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Plp 1:7,13 * 3:2: Kol 1:25

* 3:8: 1Ko 15:9-10 * 3:12: Jon 14:6; Lom

Kilisi anêj lahaviņ ma bêj anôj ba anêj daim hathak bomaņ ma halôk bomaņ ba hi ma anêj vova ma hi ba hi ijom. ¹⁹ Kilisi anêj lahaviņ ma hi bomaņ ba miņ hatôm anyôla eyala anêj danj ami. Ma doņtom yahaterj mek ek Wapômbêj injik lahaviņ êj tho êndêj mólô ek anêj nômkama mavi lôkthô atu ba hamô yanida kapô ma êmbôlô mólô kapôlômim sirj.

²⁰ Wapômbêj anêj lôklokwaņ hathak hadum ku hamô alalô kapôlôņij. Ma hathak lôklokwaņ êj ma yani hatôm indum nômkama takatu ba alalô anaļ lo leņijhabi hathak. Ma malêla takatu ba alalô miņ hatôm leņijimbi ami ma yani hatôm indum nôm takêj imbiņ. ²¹ Aêj ba alalô takatu ba aêvhaviņ nabam Wapômbêj lôkmangij esak Yisu Kilisi anêj athêj ni ba ni êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.

4

Avômalô êvhaviņ ma Kilisi anêj liņkupik

¹ *Aêj ba ya Pol, ôpatu ba hamô koladôj hathak Anyô Bêj anêj athêj, yahasoņ mólô lokwaņ ek nômô êtôm atu ba Wapômbêj halam mólô ek nômô aêj.

² *Ba intu notauviņ am anôj biņ ma nômô labalina imbiņ avômalô. Nômô maliņyaô ma malaiņ takatu ba mólôviyavj êv hadêj mólô ma noja lôk lemimmavi ijom esak unim lemimhaviņ. ³ *Lovak Mathej hatak kapôlôņij doņtom halôk alalô ba nubuvi am esak yak nômô yôhok êj. *Kilisi anêj liņkupik ma doņtom, ma Lovak Mathej ma doņtom aêj ijom. Ma Wapômbêj halam alalô sapêj ek nanêm malej ek nôm doņtom ijom. ⁵ Ma Anyô Bêj ma doņtom, ma êvhaviņ ma doņtom aêj ijom, ma ithik ŋaļ ma doņtom aêj haviņ. ⁶ *Ma Wapômbêj doņtom ma Kamikbêj doņtom aêj ijom. Yani habibôm hayô hêk alalô lôkthô vov ma hadum ku hathak alalô lôkthô ma hamô alalô lôkthô kapôlôņij.

⁷ *Ma Kilisi habi anêj wapôm sam hadêj alalô tomtom hatôm yanida anêj lahaviņ.

⁸ Hatôm Wapômbêj anêj kapya bôk hanaņ nena, “Yani hamô anêj ŋê vovak lu,

ma halom i hatôm ŋê ku koladôj ba ethak vuliņ ba i,

ma hik anêj wapôm sam hadêj anêj avômalô.” *Kapya Yeļ 68:18*

⁹ *Ma abô atu ba enaņ nena, “ethak vuliņ ba i” hik tho nena yani bôk halôk ba halêm pik. ¹⁰ Ma ôpatu ba halôk ba halêm, yanida intu hathak ba hi leņj lôkthô anêj vuliņ ek êmbôlô nômkama sapêj ba êyô sirj. ¹¹ *Ma yanida intu habi anêj wapôm sam ba doho ibitak aposel, ma doho plopet, ma doho ŋê enaņ Abô Mavi hadêj ŋê daluk, ma doho ŋasakiņ, ma doho kêdôjwaga êdôj avômalô hathak Wapômbêj anêj abô. ¹² Yani habi anêj wapôm sam hadêj avômalô takêj ek nêpôpêk Wapômbêj anêj avômalô mathêj sapêj ek nindum ku nênem avômalô sa ek embatho Kilisi anêj liņkupik loņ ek imbitak lôklokwaņ. ¹³ *Ku takêj lôkthô tem ni ba ni endeba alalôaniņ aêvhaviņ lôk auk esak Wapômbêj Nakaduņ imbitak bêj lôk indum ek alalô sapêj nambitak kapôlôņij doņtom. Êj ma tem alalô nambitak êtôm anyô talaņ te atu ba halumbak ba anêj daim êtôm Kilisi da.

¹⁴ Êj ma tem miņ namô êtôm avômena esak loņbô ami. Ma ŋê takatu ba êdôj abôyaņ lôk êbôlêm loņôndê ek nesau alalô ek nimbuliņ alalôaniņ aêvhaviņ ma tem miņ hatôm nêyôkwij alalôaniņ aêvhaviņ ni ba êlêm êtôm lovak hayuv baselak vuak lôk ŋgwêk hik ami. ¹⁵ *Mi, alalô leņijimbiņ avômalô ba nanaņ abô avanôj ijom êndêj i. Adum aêj ma tem nandumbak ba nambitak êtôm Kilisi da. Yani ma avômalô êvhaviņ sapêj iniņ wakadôk. ¹⁶ Yani havalôj leņvijkupik lôbôlôbô sapêj ba hagêgê loņ hathak doņtom. Bu tomtom da idum iniņ ku ba idum leņvijkupik takêj halumbak bêj lôk lôklokwaņ ma leņijhaviņ i.

Nosopa loņôndê lukmuk

¹⁷ *Aêj ba yenaņ abô te hêk ek yanaņ imbiņ mólô. Ma yahanaj hathak Anyô Bêj anêj athêj nena miņ nômô êtôm ŋê daluk ethak êmô aêj esak loņbô ami. Mi, iniņ auk ma nôm oyaņ. ¹⁸ Lôk iniņ eyala nômkama

* 4:1: Kol 1:10 * 4:2: Kol 3:12-13 * 4:3: Kol 3:14-15 * 4:6: 1Ko 12:6 * 4:7: Lom 12:3,6 * 4:9: Jon 3:13 * 4:11: 1Ko 12:28 * 4:13: Kol 1:28 * 4:15: Kol 1:18; 2:19 * 4:17: Lom 1:21; 1Pi 1:14

ma hatôm êmô momaḡiniḡ bēḡ kapô denaḡ. Thêlôniḡ auk ma thektheḡ lôk iniḡ auk mavi mi ba intu êmô daimbô ek Wapômbēḡ anēḡ lôkmala. ¹⁹ Thêlô kapôlôniḡ halôk biḡ hathak kambom ba intu êv i vidoḡ ek nesopa iniḡ thethaḡak ma miḡ mama ami. Lôk maleḡniḡkilik ek nindum nôḡ lônḡôlônḡ lomaloma ni ba ni.

²⁰ Ma doḡtom sêbôk atu ba ôêvhaviḡ Kilisi ma êdônḡ môle hathak loḡôndê yaḡda. ²¹ Ma olaḡô abô hathak yani ba ôêvhaviḡ yani ma êdônḡ môle hathak abô avanônḡ takatu ba hêk Yisu kapô. ²² *Ba êdônḡ aêntêk. Kapôlômim bô hathak havôn môle ek osopa thethaḡak lomaloma takatu ba hasau môle ek imbuliḡ môle. Ba intu notak kapôlômim bô takatu ba osopa ²³ *ek Wapômbēḡ indum môleḡnim auk imbitak lukmuk anônḡ. ²⁴ *Ma noja kapôlômim lukmuk takatu ba Wapômbēḡ hapesaḡ ek numbitak êtôm yanida esak anēḡ matherḡ lôk thêthônḡ anônḡ.

²⁵ *Aēḡ ba notak abôyaḡ. Alalô tom-tom bôk abitak hatôm leḡviḡkupik doḡtom yôv ba intu nonaḡ abô avanônḡ imbiḡam. ²⁶ *Môle lemimmaniḡ ma noyabiḡ am ek miḡ nundum kambom ami. Wak hamiḡ denaḡ ma nopesaḡ unim lemmaniḡ êḡ ma miḡ noyabiḡ endeba wak êndôk jalôm ami ²⁷ *ek batu miḡ node loḡ ek Sadaḡ imbitak êyô ba êlêm ami.

²⁸ Môle te anyô vani ma etak anēḡ vani. Ma indum ku mavi esak baḡ ek êpôm nôḡ. Êḡ ma yani hatôm nêḡ avômalô vi atu ba nôḡkama mi sa.

²⁹ *Oyabiḡ vembôlêk esak abô kambom. Onaḡ abô mavi iyom ek embatho môleḡviyaḡ loḡ ek nêḡ i sa lôk nêḡ Wapômbēḡ anēḡ wapôm êndēḡ avômalô takatu ba elarḡô.

³⁰ *Miḡ undum Wapômbēḡ anēḡ Lovak Matherḡ kapô malaiḡ ami. Lemimimbi nena Lovak Matherḡ ma Wapômbēḡ anēḡ sêk atu ba bôk habutiḡ haviḡ o endeba yani enja o lôk avômalô takatu ba hêv i vuli hêk kambom anēḡ ku êndēḡ waklavônḡ pik lo leḡ anēḡ daḡ.

³¹ *Môle notak kobom ôḡmô lôktharḡo lôk lemimmaniḡ ketheḡ lôk lemimḡaḡa ba olam kaêk lôklala ma othaḡ anyô vi hathak abô kambom. Avanônḡ biḡ, notak kapôlômim kambom lomaloma takatu ba lemimhabi hathak anyô yaḡ. ³² *Ma miḡ nundum aēḡ ami. Mi, nundum mavi êndēḡ môleḡviyaḡ lôk nônêḡ kapôlômim êndēḡ i. Ma otak kapôlôm ek ôpatu ba hadum kambom hadēḡ o êtôm Wapômbēḡ bôk hatak kapô hathak môleḡnim kambom hathak Kilisi anēḡ athēḡ.

5

Nômô êtôm deda anēḡ avômena

¹ *Môle ma Wapômbēḡ anēḡ avômena ba lahaviḡ môle bēḡ anônḡ ba intu nosopa varḡgwan. ² *Ma nôḡmô lôk lemimimbiḡ avômalô vi êtôm Kilisi bôk lahaviḡ alalô ba hêv ida ek hêv alalô sa. Yani hêv anēḡ lôkmala hadēḡ Wapômbēḡ hatôm da atu ba ôv vasiḡ mavi anônḡ.

³ Môle nôḡmô daimbô ek sek waliliḡ lôk kobom lelaik lomaloma ma notak malemimkilik. Môle ma Wapômbēḡ anēḡ avômalô matherḡ ba kobom takēḡ ma miḡ mavi ek môle ami. ⁴ Ma miḡ nonaḡ abô kambom mena abô lokbaḡ lôk abô sop esak nôḡ mama ami. Abô takēḡ ma kambom ek môle ba notak ma nonaḡ lemimmavi iyom êndēḡ Wapômbēḡ. ⁵ *Odaḡô, abô avanônḡ ma aêntêk. Wapômbēḡ tem miḡ enja ḡê takatu ba ethak idum sek waliliḡ lôk idum kobom lelaik lomaloma ma maleḡniḡkilik thô ami. Maleḡniḡkilik ma hatôm êv yerḡ hadēḡ ḡḡôk. ḡê takēḡ tem miḡ nêḡmô Wapômbēḡ lo Kilisi iniḡ loḡ lôkliniḡyak kapô ami. ⁶ *Wapômbēḡ anēḡ lamaniḡ hathak hapôm ḡê leḡḡôndônḡ kôtônḡ takatu ba idum nôḡmô takēḡ. Ba intu oyabiḡ o ek anyôla miḡ esau o esak abô oyaḡ oyaḡ ami. ⁷ Aēḡ ba oyabiḡ o ek miḡ ombēḡ imbiḡ i ami.

⁸ *Sêbôk ma môle hatôm momaḡiniḡ, ma doḡtom lêk ma Anyô Bēḡ hadum ba môle hatôm deda. Ba intu nôḡmô êtôm deda anēḡ avômena. ⁹ Deda anēḡ anônḡ ma aêntêk. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa

* 4:22: Lom 8:13; Kol 3:9 * 4:23: Lom 12:2 * 4:24: Stt 1:26; Kol 3:10 * 4:25: Sek 8:16; Kol 3:8-9 * 4:26: Sng 4:4; Jem 1:19-20 * 4:29: Kol 4:6 * 4:30: Ais 63:10; Ep 1:13-14; 1Te 5:19 * 4:31: Kol 3:8 * 4:32: Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 * 5:1: Mat 5:48 * 5:2: Kis 29:18; Hib 10:10 * 5:5: 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * 5:6: Lom 1:18; Kol 2:4,8 * 5:8: Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9

lorjôndê thêthôn ma nabalorj nô m avanônj lorj ¹⁰lôk nambôlêm malêla takatu ba Anyô Bêj lamavi hathak. ¹¹Ma avômalô takatu ba idum momajini anêj ku, ma miñ undum ku êj dokte imbiñ i ami. Ku êj ma anêj anôn mi ba miñ undum ami. Mi, nurgwik kambom êj thô ni yaiñ ek avômalô lôkthô nêgê. ¹²Nôm mama bêj ek nenañ abô esak nê lerjôndônj kôtôn iniñ kambom takatu ba idum hamô lorj kapô. ¹³*Ma doñtom deda habi hayô hêk nô m takêj, êj ma hik thô nena nô m takêj ma kambom anônj ¹⁴*ek malê nena deda habi hayô hêk ma nô mkama sapêj habitak yaiñ. Ba intu nô m takêj tem imbitak deda imbiñ hatôm abô atu ba hanañ nena,

“Môlô takatu ba ôêk sôm,
numbiyô ênjêk nâma.

Ma Kilisi tem imbi êyôngêk môlô êtôm deda.”

¹⁵*Aêj ba noyabiñ am ek nô môtô êtôm nê lôkauk ma miñ êtôm nê auk mi ami. ¹⁶Kambom lomaloma lêk habitak lôklokwarj ba intu nobatho am lorj lôklokwarj esak mavi lomaloma. Yakô wakma êj ni oyan. ¹⁷Ba intu numiñ lôklokwarj ek nô pôm Anyô Bêj anêj lahaviñ. Ma miñ nô môtô êtôm nê auk thônôthôn ami. ¹⁸*Lôk miñ nondo molo esak waiñ atu ba tem imbuliñ môlô ami. Mi, notak Lovak Matherj ek êmô môlô kapôlômim siñ. ¹⁹*Êj ma tem nô nê m yerj imbiñam wak nô mbêj intu, yerj takatu ba hêk kapya yerj lôk eban Wapômbêj anêj athêj ma yerj atu ba matherj. Nônê m yerj takêj lôk kapôlômim ni êndêj Anyô Bêj. ²⁰*Wak nô mbêj intu sapêj ma nô nê m lemmimavi êndêj Kamik Wapômbêj esak nô mkama sapêj esak alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj.

Anyô lo avi ewa i iniñ abô

²¹*Môlô othak ôyê Kilisi anêj athêj nena matherj ba intu nô môtô môlôviyariñ vibiy.

²²*Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yô w ma nô môtô vônimi vibiy êtôm atu ba ômô Anyô Bêj vibiy ²³*ek malê nena yamalô

hamô vuliñ ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vuliñ ek avômalô êvhaviñ lôkthô. Kilisi ma avômalô ôdônj êvhaviñ iniñ wakadôk ma avômalô ôdônj êvhaviñ ma Kilisi anêj liñkupik. Yanida intu hêv i bulubiñ. ²⁴Avômalô êvhaviñ ethak êmô Kilisi vibiy ma aêj iyom ma yanavi êmô yamalô vibiy esak nô mkama lôkthô.

²⁵*Ma môlô anyô, lemimimbiñ vônimi êtôm Kilisi lahaviñ avômalô ôdônj êvhaviñ ba hêv anêj lôkmala ek hêv i sa. ²⁶*Yani hadum aêj ek êmbôkwirj anêj avômalô ôdônj êvhaviñ iniñ kambom esak nâj lôk abô avanônj ek nimbitak matherj. ²⁷*Yani hadum aêj ek avômalô ôdônj êvhaviñ nimbitak êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lôk liñsiñ mavi ma lelaik lo pôpô mi ma êmô matherj ma kambom mi. Êj ma Kilisi tem endom avi êj êndêj yanida. ²⁸Aêj iyom môlô anyô lemimbiñ vônimi êtôm atu ba lemimhaviñ lemmimkupik. Ôpatu ba lahaviñ yanavi ma hatôm lahaviñ yanida. ²⁹Anyô late miñ hapôlik hathak yanida liñkupik ami. Mi anônj, havakônj ba hayabiñ mavi hatôm Kilisi hadum hadêj avômalô êvhaviñ ³⁰ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêj liñkupik anêj lôbôlôbô.

³¹*Hatôm Wapômbêj anêj kapya hanañ nena,
“Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doñtom imbiñ yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik doñtom iyom.”
Môj Anônj 2:24

³²*Abô êj ma abô lôk kup anônj biñ. Ma doñtom yahayala nena hanañ hathak Kilisi lôk avômalô êvhaviñ. ³³Ba intu môlô anyô tomtom lemimbiñ vônimi êtôm oda lemhaviñ oda. Ma môlô avi nô nê m athêj bêj êndêj vônimi.

6

Avômena lôk lami iniñ abô

¹*Avômena, môlô ma Anyô Bêj anêj ba intu nosopa lemami lo lemtami iniñ abô. Êj ma mavi. ²*Wapômbêj anêj tabô balaburj laumiñ takatu bute hanañ nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balaburj êntêk êj

* 5:13: Jon 3:20-21 * 5:14: Ais 26:19; Lom 13:11 * 5:15: Kol 4:5 * 5:18: Luk 21:34 * 5:19: Kol 3:16
* 5:20: Kol 3:17 * 5:21: 1Pi 5:5 * 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19;
1Pi 3:7 * 5:26: Tit 3:5 * 5:27: 2Ko 11:2; Kol 1:22 * 5:31: Mat 19:5 * 5:32: ALK 19:7 * 6:1: Kol 3:20
* 6:2: Lo 5:16

ma balaburj mônj atu ba Wapômbênj habutij abô hathak ba hananj, ³“Udum aênj ma tem nômo mavi êmo pik sawa daim.”

⁴*Ma yahananj hadênj môlô avômena inij lami nena noyabinj nalumi mavi lôk noto i ma nôndônj i êtôm Anyô Bêj anênj lahavinj. Ma mij nondela inij auk ba nundum i lejnjanja ami.

Alarjsi lôk inij nê ku inij abô

⁵*Môlô nê takatu ba unim alarj êmo^{*} nosopa unim alarj takatu ba êmo pik inij abô. Nônêm athênj bêj êndênj i ma nômo thêlô vibij. Nundum aênj lôk kapôlômmim êtôm udum Kilisi da anênj ku. ⁶Ma mij nundum unim alarj anênj ku mavi êndênj wak takatu ba êmo havijj môlô iyom ami. Mi, nundum unim ku mavi wak nômbênj intu sapênj, êndênj wakma atu ba êmo mena mij êmo ami. Wapômbênj lahavinj nundum ku êj lôk kapôlômmim êtôm udum Kilisi môlônim alarj anênj ku. ⁷Nundum unim ku lôk lemimimbijj êtôm udum Anyô Bêj anênj ku ma mij anyô inij ku ami. ⁸*Lemimimbi nena Anyô Bêj tem nêmm vuli êndênj avômalô tomtom esak inij ku mavi takatu ba idum, nê êmo alarjsi vibijj lôk nê takatu ba idum ida inij ku havijj.

⁹*Ma môlô alarj takatu ba oyabinj unim nê ku, noyabinj i mavi. Mij onanj abô takatu ba indum thêlô nêkô ami. Lemimimbi nena môlô lôk thêlô unim Alarj ma dojtom iyom hamô malak lej. Yani tem indum abô ma mij hathak lahabi avômalô inij athênj lôk ku ami. Mi, hathak hadum kobom dojtom hadênj avômalô lôkthô ba intu noyabinj am.

Noba Wapômbênj anênj nômkama vovak

¹⁰Êntêk ma yenanj abô anênj darj ba nodarjô katô. Numijj lôklokwanj esak Anyô Bêj anênj lôkliyyak bêj. ¹¹*Sadarj anênj auk loj kapô hadum ek esau môlô ba intu noba Wapômbênj anênj nômkama vovak sapênj êndôk am ma numbiyô numijj ek ungwik vovak. ¹²*Alalô ik vovak hadênj ngôkba

lôk ngôk lôk athênj ma ngôk takatu ba eyabinj pik anênj momanjinijj lôk ngôk bomanj takatu ba êmo lej. Ma mij alalô ik vovak hadênj nê pik ami.

¹³Aênj ba noba Wapômbênj anênj nômkama vovak sapênj ek waklavônj kambom êj hayô, ma tem numijj lôklokwanj ba ungwik vovak mavi endeba anênj darj ma tem numijj denanj. ¹⁴*Numijj lôklokwanj ba nobalonj abô avanônj loj êtôm bokngôp vovak atu ba ovak hayô hêk lemimmalim. Ma nobangijj kobom thêthônj êtôm moko bôbônijj. ¹⁵*Ma nôpôpêk am ek nonanj Wapômbênj anênj Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum aênj, ma hatôm uik vemimkapô bokngôp ek vovak. ¹⁶Lôk nobalonj unim ôêvhavinj loj êtôm moko ek ungwik ngôk kambom atu anênj kôm lôk atum sapênj vôkê. ¹⁷*Ma noja bulubijj atu ba Wapômbênj hêv hadênj môlô êtôm kulujj thektheke. Lôk noja Lovak Matherj anênj bijj vovak, êj ma Wapômbênj anênj Abô. ¹⁸*Ma noterj mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapênj esak Lovak Matherj anênj lôklokwanj ba nonanj injik yani lij ek nêmm môlô sa. Lôk nômo lêlê ma noterj mek lôk lemimvidorj ek avômalô matherj lôkthô.

¹⁹*Ma noterj mek ek ya imbijj ek Wapômbênj nêmm abô êndênj ya ek yangik Abô Mavi anênj auk loj kapô thô ma mij yakô ami. ²⁰*Lêk ma yahamô koladônj hathak yahawa Wapômbênj anênj abôlêk ba yahananj Abô Mavi êj. Aênj ba noterj mek ek yandum yenanj ku dedaurj mavi ba yananj abô êj bêj ma mij yakô ami.

Abô anênj darj lôk mek

²¹*Tikikus tem enanj êndênj môlô esak malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena yahamô aisê. Yani ma aiyanj anônj te ba hadum Anyô Bêj anênj ku dedaurj mavi. ²²Ma yahêv yani ba hathôk ek ênjê môlô ba enanj esak malêla takatu ba hapôm yêlô ek indum môlô lemimmavi.

* 6:4: Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21 * 6:5: Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:5: Nê takatu ba inij alarj êmo ma anênj ôdônj aêntêk. Gavman anênj abô majanj hananj nena thêlô mij hatôm netak inij ku lôk alarjsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba nê lovak hathak vovak ewa i hatôm inij nê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho mijj êwê inij viyanj ami. Ma doho ma lami ma inij alarjsi êmo ba intu nali ibitak aênj. * 6:8: 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * 6:9: Lom 2:11; Kol 4:1 * 6:11: Lom 13:12; 2Ko 10:4 * 6:12: 1Pi 5:8-9 * 6:14: Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * 6:15: Lom 10:15 * 6:17: Hib 4:12 * 6:18: Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * 6:19: Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * 6:20: 2Ko 5:20; Plm 9 * 6:21: Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

²³ Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênmê yôhók êndêŋ mólô yenaŋ aiaŋ sapêŋ ma nindum ek mólô lemimimbiŋ am lôk unim ôêvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ. ²⁴ Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ mólô lôk avômalô nômbêŋ atu ba lemimhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Kapya atu ba Pol hato hi Pilipai Abô môn

Pol bôk hanarj Wapômbênj anêj Abô Mavi hadêj avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intu ethak êv yani sa ek indum anêj ku enarj Wapômbênj anêj abô bêtj emberj loj luluvulu. Ma haverj yam ma Pol hamô koladôj anêj Lom. Ma avômalô êvhavij anêj Pilipai elarjô nena yani hamô koladôj ma êv yani sa hathak lojbô. Ba intu Pol hato kapya êntêk ek hanarj anêj lamavi bêtj hadêj i. Lôk hanarj hathak lêk yani aisê lôk hanarj ek embatho inij êvhavij loj ek nimij lôklokwarj. Yani hanarj havij ek thêlô nesopa Yisu vangwam lôk nebalorj auk dojtom. Ma hanarj nena Timoti lo Epaploditus ma gê mavi luvu. Ma hanarj lôklokwarj ek thêlô neyabinj i esak kêdôjwaga abôyanj.

Pilipai ma malak lôk athêj bêtj ba hamô plovins Masedonia kapô.

Hato kapya êntêk hadêj 61 AD la.

¹*Pol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anêj gê ku ba ato kapya êntêk hadêj avômalô mathêj takatu ba êvhavij Yisu Kilisi anêj Pilipai lôk gê takatu ba eyabinj i lôk gê takatu ba idum ku êv avômalô êvhavij sa. ²Alalôanij Kamik Wapômbênj lôk Anyô Bêtj Yisu Kilisi inij wapôm lôk labali êmô imbij môle.

Pol hêv lamavi hadêj Wapômbênj

³Wak nômbênj intu ma yalenjhabi môle ba yahanarj yalenjmavi hadêj Wapômbênj hathak môle. ⁴⁻⁵Sêbôk ba môle nim ôêvhavij hadêj môn aleba lêk, ma môle ovatho ya loj hathak ku yanarj Abô Mavi bêtj ba intu yalenjmavi ba yahaterj mek hathak môle wak nômbênj intu sapêj. ⁶*Ma yahayala nena sêbôk ma Wapômbênj hadum anêj ku mavi ba hatak halôk môle kapôlômim ma tem indum ku êj endeba êyô Yisu Kilisi anêj waklavôj ma tem injik ku êj anêj darj sij. ⁷Yahamô koladôj mena yahamô yaij ma yahêv Wapômbênj anêj Abô Mavi bulubij lôk yahik Abô Mavi êj

thô, ma môle sapêj owa Wapômbênj anêj wapôm havij ya. Ba intu môle ma hatôm yenarj avômalô vulij bij. Aêj ba yenarj auk atu ba yalenjhabi hathak môle ma thêthôj hatôm mek atu ba yahaterj ek môle. ⁸Ma Wapômbênj hayala nena Yisu Kilisi lahiki bêtj anêj hathak môle ma lêk yalenj hik ya hathak môle bêtj anêj aêj iyom.

⁹Yahaterj mek aêntêk nena môle nim lemimhavij indumbak ni ba ni ek noyala auk anêj ba nutitij mavi lo kambom ¹⁰*ek noyala lojôndê atu ba mavi anêj ek Kilisi anêj waklavôj ma tem nômo maburj anêj ek mij êpôm môle nim kambom la ami. ¹¹Yisu da tem indum ba thêthôj injik anêj êmô môle kapôlômim sij ek avômalô nêgê ba nebam Wapômbênj anêj athêj lôkmanjij.

Pol anêj malaij havatho Abô Mavi loj

¹²Aiyarj thêlô, yalenjhavij môle noyala katô nena malaij takatu ba hapôm ya intu hadum ba Wapômbênj anêj Abô Mavi habitak bêtj hêk avômalô loj êntêk malêvôj. ¹³*Aêj ba gê vovak takatu ba eyabinj anyô bêtj môn anêj unyak lôk avômalô takatu ba êmô loj êntêk intu eyala nena etak ya halôk koladôj ek malê nena yahasopa Kilisi. ¹⁴Ma Anyô Bêtj anêj avômalô êvhavij bêtj anêj imij lôklokwarj ek enarj Wapômbênj anêj abô ma mij êkô ami.

¹⁵Avômalô doho lejijdarj hathak ya ba enarj Kilisi anêj abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôj lodôj. Ma dojtom avômalô vi enarj Kilisi anêj abô lôk lejijmavi havij ya. ¹⁶Thêlô eyala nena Wapômbênj hatak ya ek yanêj anêj Abô Mavi bulubij ba intu yahamô koladôj. Aêj ba thêlô evatho yenarj ku loj hathak lejijhavij ya. ¹⁷Ma avômalô ôdôj yarj enarj Yisu anêj abô ma dojtom ivuj inij auk nembak avômalô vose ni lodôj lodôj hêk kapôlôjij. Yahamô koladôj ba intu thêlô esoj nena tem nênim malaij bêtj êndêj ya. ¹⁸Hatôm. Avômalô ivuj inij auk ba enarj abô hathak Kilisi mena enarj abô avanôj, êj ma nôm oyaj. Ku bêtj hamôj ma enarj abô hathak Kilisi. Ba intu yalenjmavi anêj. Avanôj! Yalenjmavi! ¹⁹*Yahayala nena môle oterj mek ek ya ma Yisu Kilisi anêj Lovak Mathêj

* 1:1: Ap 16:12-40 * 1:6: 1Ko 1:8 * 1:10: 1Te 5:23

* 1:13: Ap 28:30 * 1:19: 2Ko 1:11

tem nêma ya sa, aên ba tem injik ya thô lôk yanja bulubij. ²⁰Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovaj ba yahêvhavij nena tem yamij êtôm anyô nê ek avômalô nêgê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadam aleba lêk. ²¹*Yahamô lôkmala, ênj ma yahamô havij Yisu. Ma yahama, ênj ma tem yamô mavi aên iyom. ²²Yahamô lôkmala, ênj ma tem yandav ku ênj anên anôn la. Ba intu yasopa lojônê yar sê? Injo. ²³*Aên ba auk ju ênj havôn ya. Yahamô havij Kilisi, ênj ma mavi anôn hamôn ek nômkama sapên ba intu yahapôvij ek yana. ²⁴Ma dojtom yahamô lôkmala, ênj ma mavi anôn ek môlô. ²⁵Aên ba yahayala katô nena tem yamô imbij môlô ma mij yana ami ek môlô nundumbak ba lemmimavi esak unim ôêvhavij ²⁶ek môlô nômbôam esak Yisu Kilisi ek malê nena yahamô havij môlô hathak lojbô.

²⁷*Yenaj auk bên dojtom iyom nena môlô nômo batôn oyan êtôm nê esopa Yisu Kilisi anên Abô Mavi. Aên ba yahathôk mena yahamô daim ek môlô ma tem yandajô nena môlô umij lôklokwanj hathak kapôlômim dojtom lôk uik vovak hathak dahôlômim dojtom iyom ek nobatho Wapômbên anên Abô Mavi loj ek avômalô nênimimbij ²⁸lôk mij oka hathak nê takatu ba êpôlik ek môlô ami. Ênj ma hik thô nena Wapômbên tem nêma môlô bulubij ma imbulij nê takên. ²⁹*Wapômbên hêv anên wapôm hadên môlô ba ôêvhavij. Ma hêv wapôm noja vovaj esak Kilisi aên iyom. Ba intu malaij takên lêk hapôm môlô. ³⁰Ma yada yahik vovak hathak malaij aên iyom hatôm atu ba môlô ôyê lo olanjô.

2

Avômalô êvhavij netauvij i

¹Aên ba nodajô. Kilisi havatho môlônim kapôlômim loj lôk lahavij môlô ba hêv thêvô hadên môlô. Ma môlô ômô havij Lovak Matherj ma Wapômbên hêv kapô lôk lahiki hathak môlô. ²Ba intu môlô sapên noja auk dojtom iyom lôk lemmimbij am ma nômo kapôlômim dojtom ek nundum ku dojtom iyom ek yalerj mavi

êmbôlô yakapôlôn sij. ³*Ma môlô tomtom notauvij am ba ôngô anyô vi nena bên ek môlô. Ma mij nundum palonj ba nobam amda ami. ⁴*Ma mij lemmimbi môlôda iyom ami. Mi. Lemmimbij avômalô vi imbij.

Yisu Kilisi hatauvij i ma Wapômbên hêv yani lij

⁵Ma môlô nobalonj auk dojtom atu ba Yisu Kilisi havalonj aêntêk.

⁶⁻⁷*Yanida ma Wapômbên

ma dojtom yani hatauvij i aleba yaôna lôk ba

hatôm ôpatu ba hamô alaj vibij

ma habitak hatôm anyô pik.

Ma mij lahabi lôklokwanj ek embalonj anên loj atu ba êtôm Wapômbên ami.

⁸*Avômalô êyê yani hatôm anyô anôn, ma hatauvij i

ba hasopa Wapômbên anên abô aleba hama hathak a hatôm anyô kam-bom anôn.

⁹*Ba intu Wapômbên hadô yani hamô vulinj anôn ek nômkama sapên

lôk hêv athênj te atu ba hamôn ek athênj lôkthô hadên yani

¹⁰*ek avômalô takatu ba êmo lej lo pik ma pik kapô lôkthô

tem nedajô anên athênj ma nedek venjondj lêlô êndên yani.

¹¹*Ma thêlô sapên tem nenaj ende venjôlêk nena, "Yisu Kilisi ma Anyô Bên"

ba lôkmangij ni êndên Kamik Wapômbên.

Namô êtôm pik anên deda

¹²⁻¹³Aên ba yenaj aiyaj lôkma anôn thêlô, môlô nôkô ba nodowalinj ba nundum ku ek môlônim bulubij ni êyô anên danj. Wapômbên da hik môlô kapôlômim lij ba hêv lôklokwanj hadên môlô ek nundum ku takatu ba yani lahavij. Sêbôk ba yahamô havij môlô ma môlô osopa yenaj abô. Ma lêk yahatak môlô ma nosopa yenaj abô takên dedauj mavi aên iyom.

¹⁴Ma nôm takatu ba môlô udum ma mij kapôlômim dijdij lôk nôkôkam esak

* 1:21: Gal 2:20 * 1:23: 2Ko 5:8 * 1:27: Ep 4:1; 1Te 2:12 * 1:29: Ap 16:19-40 * 2:3: Gal 5:26 * 2:4: 1Ko 10:24 * 2:6-7: Jon 1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9 * 2:8: Hib 5:8; 12:2 * 2:9: Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4 * 2:10: Lom 14:11 * 2:11: Lom 10:9 * 2:15: Dan 12:3

ami ¹⁵* ek numbitak mabun lók anyôla miŋ hatôm enaŋ mólô bêŋ ami. Ma tem mólô nôôm êtôm Wapômbêŋ anêŋ nali mavi êmô avômalô lokbaŋ takatu ba idum kambom lomaloma malêvônŋ êtôm vuliŋ hêv deda hadêŋ leŋ. ¹⁶* Ma mólô nobaloŋ abô lôkmala loŋ ek waklavônŋ Kilisi hale halêm hathak loŋbô ma tem yambôya esak mólô ek injik thô nena lêk yenaŋ ku hik anôŋ ma miŋ yahalaŋviŋ oyaŋ ami. ¹⁷ Mólô ma avômalô ôêvhaviŋ ba ôêv mólôda hatôm da hadêŋ Wapômbêŋ. Betha ik ya vônô ma tem yambitak êtôm waiŋ atu ba engasô halôk da. Êŋ ma tem yambôya ba yaleŋmavi imbiŋ mólô sapêŋ. ¹⁸* Ma mólô aêŋ iyom tem nôbôam ba lemmimavi imbiŋ ya.

Timoti lo Eaploditus

¹⁹ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lahaviŋ, êŋ ma tem yanêm Timoti ba êsôk ek mólô ketheŋ. Ma halehalêm ma tem enaŋ êndêŋ ya esak mólô ek nêŋ thêvô êndêŋ ya. ²⁰ Anyô late miŋ hamô haviŋ ya ba anêŋ auk hatôm Timoti ami ma Timoti iyom. Yani lahiki hathak mólô ba hadum ku lomaloma ek eyabiŋ mólô mavi anôŋ. ²¹* Ma doŋtom avômalô vi ethak leŋiŋhiki hathak iniŋ leŋiŋhaviŋ ma miŋ leŋiŋhaviŋ hathak Yisu Kilisi anêŋ lahaviŋ ami. ²² Ma mólôda oyala nena Timoti bôk hik yanida thô ba hêv ya sa hathak ku hanaŋ Abô Mavi bêŋ hatôm amena hathak hêv lambô sa. ²³ Aêŋ ba yahêv yamaleŋ ek yangê nena malê intu tem êpôm ya vêm ka yanêm yani ba êsôk ketheŋ ek ênjê mólô. ²⁴ Ma doŋtom yahêvhaviŋ nena yada tem yasôk ketheŋ ek yangê mólô imbiŋ.

²⁵⁻²⁶* Mólô bôk ôêv Eaploditus halêm hadêŋ ya ek nêŋ ya sa. Yani hatôm yenaŋ aiyar atu ba yai adum ku vovak haviŋ i. Ma doŋtom yani lamalaiŋ lók lahiki hathak mólô ek malê nena mólô bôk olaŋô abô hathak yani hapôm lijiŋ. Ba intu tem yanêm ôpêŋ imbiŋ ba êsôk ek mólô. ²⁷ Avanôŋ, yani bôk hapôm lijiŋ ba hadum ek ema, ma doŋtom Wapômbêŋ hêv la ek yani. Ma miŋ hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya haviŋ ek malê nena hadô malaiŋ bêŋ anôŋ êpôm ya. ²⁸ Aêŋ ba yahapôviŋ ek yanêm yani ba êsôk ek mólô ôŋgô yani esak

loŋbô ek lemmimavi ma tem yakapôlôŋ êndôk biŋ. ²⁹⁻³⁰ Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ lók lemmimavi anôŋ. Yani habobo ema esak Kilisi anêŋ ku ma miŋ havalon anêŋ lôkmala loŋ ami ek hêv ya sa ek malê nena mólô ômô loŋ buyar ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba nônêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ nê takatu ba êtôm yani.

3

Yisu ma thêthôn anêŋ ôdôn

¹ Aiyar thêlô, yenaŋ abô lêk habobo êyô anêŋ daŋ. Ma alalô ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô ba intu yahanan nena lemmimavi. Yahato abô takêŋ hadêŋ mólô hathak loŋbô ma miŋ yakapôlôŋ hagiap ami ek yanêm mólô sa.

² Mólô noyabiŋ am ek nê takatu ba idum kambom hatôm avuŋ yatap ba engothe anyô leŋviŋkupik mayaliv ek nimbitak êtôm Wapômbêŋ anêŋ nali. ³* Alalô ma nê takatu ba Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathêŋ hêv lôklokwaŋ ek nanêm yeŋ. Alalô ma nê takatu ba abô hathak Yisu Kilisi iyom ma miŋ aêvhaviŋ leŋviŋkupik iniŋ nômkama ami. Ba intu alalô ma hatôm nê takatu ba bôk angothe kupik anôŋ.

⁴* Odaŋô, yahamônŋ ek nê takatu ba êbôi hathak nômkama leŋviŋkupik. Ba intu nômkama leŋviŋkupik hatôm nêŋ alalô sa, êŋ ma tem yada yamô mavi anôŋ. ⁵* Wak baheŋvi ba lahavulô ma engothe yenaŋ kupik. Ya ma anyô Israel ba yahabitak anêŋ Benjamin anêŋ lukmuk. Yahanan abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi iniŋ abô majar mavi anôŋ. ⁶* Ma ya vovar ek yasopa Wapômbêŋ aleba yahabuliŋ yanida anêŋ avômalô êvhaviŋ bêŋ anôŋ. Ma ya anyô thêthôn anôŋ ba miŋ yahabuliŋ balabun la ami.

⁷* Ma doŋtom yahayê nôŋ mavi takêŋ nena nôŋ oyaŋ ek yahasopa Kilisi. ⁸ Avanôŋ! Yahayê nômkama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôŋ oyaŋ haviŋ. Nôŋ mavi anêŋ dôŋ ma yambitak yenaŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ anyô. Ba intu yahavôliŋ yadômŋ hadêŋ nômkama pik

* 2:16: Plp 1:10; 1Te 2:19 * 2:18: Plp 3:1; 4:4 * 2:21: 2Ti 4:10 * 2:25-26: Plp 4:18 * 3:3: Lom 2:29
 * 3:4: 2Ko 11:21 * 3:5: Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22 * 3:6: Ap 8:3 * 3:7: Mat 13:44-46 * 3:9: Lom 3:21-22

mavi takên ba yahayê hatôm sinusik ek yanja Yisu Kilisi ⁹*ba yamô imbiñ yani. Yahêvhaviñ Kilisi iyom ba intu Wapômbên hadum ba yahabitak anyô thêthôn. Ma miñ yada yenañ ku yahasopa balaburñ ba yahabitak anyô thêthôn ami. ¹⁰*Yalerhaviñ yayala Kilisi avanôn lók Wapômbên anên lóklókwañ atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak loñbô. Ma yalerhaviñ yanja anên malaiñ lomalom ek yama imbiñ yani ¹¹ek yapôm loñôndê atu ba tem yambiyô esak loñbô ênjêk ñama.

Nadañviñ lóklókwañ

¹²*Miñ nosorñ nena lêk yahayala Kilisi katô anôn ba yenañ ku lêk hayô anên ñañ ami. Mi. Kilisi bók havalorñ ya loñ ba yahalarñviñ ek yambalon nôm takatu ba Kilisi havalor loñ ek nêndên ya. ¹³Aiyañ thêlô, miñ yahavalor nôm êñ ami denañ. Aên ba yahapôviñ ba yahathôn nômka bô paliñ ma yahato yabaherñ ek yanja nômka takatu ba hamô uglôv. ¹⁴*Yahalarñviñ lóklókwañ ek yayô uglôv ek yanja vuli atu ba Wapômbên tem endam ya ek yamô imbiñ yani êmô malak leñ wak nômên intu sapên ek malê nena yahêvhaviñ Yisu Kilisi.

¹⁵*Aên ba alalô vi ma ñê talarñ ba nabalorñ auk êñ loñ. Ma doñtom môlô doho owa auk yanda, êñ ma tem Wapômbên injik auk thêthôn thô êndên môlô. ¹⁶Aên ba alalô nasopa auk takatu ba bók avalorñ yôv. Êñ ma nômên.

¹⁷*Aiyañ thêlô, môlô kapôlômim doñtom ba nosopa yavengwam. Ma avômalô vi atu ba esopa yêlô veñingwam, nutitiñ ñê takên iniñ bók lo loñ ba nosopa. ¹⁸Bók yahanarñ lôbôlôn ma lêk yahanarñ hathak loñbô lók yamalerñ thók nena avômalô bên anôn lêk ik vovak hathak Kilisi anên a. ¹⁹*Thêlônin Anyô Bên ma thetharñak. Thêlô ethak idum kambom lomalom takatu ba hêv mama, ma doñtom êbô hathak. Ma thêlô ethak leññhabi nôm pik iyom. Ku takên anên anôn tem imbuliñ i. ²⁰*Ma doñtom alalôniñ malak ôdôn ma hamô malak leñ ba intu alalô ayabiñ ek Anyô Bên

Yisu Kilisi endelêm ek nêmb alalô bulubiñ. ²¹*Ôpên tem enja anên lóklókwañ ek injik alalôniñ kupik pulusikna liliñ ba nam-bitak êtôm yanida anên kupik lókmangin. Hathak lóklókwañ êñ ma yani tem êndô nômka sapên êmô yani vibin.

4

¹*Aên ba yenañ aiyañ lôkma anôn, nosopa yenañ abô takên ba numiñ lóklókwañ esak Anyô Bên anên athên. Môlô ma hatôm yenañ kulurñ kêkêlô atu ba yahawa hatôm ku anên vuli. Ba yahêk lêlê ek yangê môlô yenañ avômalô takatu ba yalerñmavi hathak.

Pol hik loñôndê auk mavi thô

²Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhaviñ Anyô Bên. Ba intu yahanarñ hik mamu liñ nena notak auk ôkôkam ma nobalon kapôlômim doñtom iyom. ³*Aên ba yenañ aiyañ atu ba humiñ lóklókwañ hathak ku êntêk êñ haviñ ya, yahanarñ hadên o nena nêmb avi ju êntêk êñ sa. Thai ethak idum ku lóklókwañ haviñ ya ek enarñ Abô Mavi haviñ Klemen lók yenañ ñê ku vi atu ba yêlô adum ku haviñ i. Ñê takên iniñ athên hêk kapyâ lôkmala.

⁴Môlô ma Anyô Bên anên avômalô ba lemimmavi wak nômên intu sapên. Aên ba yanarñ esak loñbô nena lemimmavi. ⁵*Yalerhaviñ avômalô lôkthô nêgê môlô nena avômalô ômô malinãd. Anyô Bên anên endelêm lêk habobo. ⁶*Ma wak nômên intu noterñ mek ba nonarñ lemimmavi êndên Wapômbên lók nonarñ injik yani liñ esak môlônim lemimhaviñ. Ma miñ kapôlômim daluk ami. ⁷*Môlô ma avômalô ôêvhaviñ Yisu Kilisi ba intu Wapômbên anên labali atu ba hayô sirñ ba halelopa tem eyabiñ môlônim auk lók kapôlômim.

⁸Aiyañ thêlô, yenañ abô lêk habobo anên ñañ. Aên ba nobalon kobom takêntêk êñ loñ. Kobom avanôn lók nômô batôn oyarñ ma nômô thêthôn lók nômô maburñ lók bók lo loñ nundum avômalô kapôlônin mavi esak lók malemimkilik esak nosopa auk mavi. Kobom takêntêk intu hadum ba avômalô sapên êyê nena mavi ba leññmavi

* 3:10: Lom 6:3-5; 8:17 * 3:12: 1Ti 6:12,19 * 3:14: 1Ko 9:24 * 3:15: 1Ko 2:6 * 3:17: 1Ko 4:16 * 3:19: Lom 16:18 * 3:20: Ep 2:6,19 * 3:21: 1Ko 15:28,42-53 * 4:1: 1Te 2:19-20 * 4:3: Luk 10:20 * 4:5: Hib 10:25; Jem 5:8-9 * 4:6: Mat 6:25-34; Kol 4:2 * 4:7: Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * 4:9: Lom 16:20

anôḡ. ⁹ *Nôm takatu ba yahik thô lôk yahanaj ba mólô olanḡ lôk ôyê yhadum intu nosopa. Ma Wapômbêḡ anyô yôhók anêḡ ôdôḡ da tem êmô imbiḡ mólô.

Pol hêv lamavi hadêḡ avômalô Pilipai

¹⁰ Yalêḡmavi anêḡ hathak Anyô Bêḡ. Lêk ma mólôda uik unim auk liḡ ba ôêv ya sa. Yahayala nena sêbók ma mólô lemimhabi ya, ma doḡtom loḡôndê atu ba nônêm ya sa ma mi. ¹¹ Malêla takatu ba hapôm ya, êḡ ma yalêḡmavi iyom. Auk êḡ intu yahayala ba miḡ nosoḡ nena ya nômkama mi ba intu yahanaj abô êntêk ami. ¹² Ya anyô lôkmaḡḡiḡ mena ya anyô thavuthiḡ, yalêḡviyak mena yahama kisi, ya anyô nômkama bêḡ mena ya anyô nômkama mi, auk takêḡ bók hapôm ya lôbôlôn ba yahayala katô anêḡ ba intu miḡ nômbêḡ ami.

¹³ *Kilisi anêḡ lôklokwaḡ iyom intu havalonḡ ya loḡ ba hêv malaiḡ takêntêk vê hêk ya.

¹⁴ Ma doḡtom malaiḡ takatu ba hapôm ya ma mólô lêk udum kobom mavi ba lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa.

¹⁵ *Yalêḡhabi môḡ anêḡ sêbók atu ba yahanaj Abô Mavi bêḡ hadêḡ mólô avômalô Pilipai. Vêm ma yahatak mólônim plovin Masedonia ba yaha ma mólô Pilipai iyom ôêv da ek hêv ya sa ma ḡê êvhaviḡ ôdôḡ yaḡ miḡ idum aêḡ ami. Mólôda intu oyala ku êḡ. ¹⁶ Ma yahamô Tesalonaika ma mólô ôêv ya sa vêm ma mólô ôêv ya sa hathak loḡbô. ¹⁷ Ma doḡtom miḡ yamaleḡkilik hathak mólônim da lomaloma ami. Mi. Yamaleḡkilik hathak ku atu ba halumbak ba hadum Wapômbêḡ lamavi anêḡ hadêḡ mólô. ¹⁸ Mólônim da takatu ba Epaploditus hêv hadêḡ ya ma lêk hayô abólêk siḡ ba halelope ba intu miḡ lemmalalaiḡ ami. Da takêḡ ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêḡ hawa lôk lamavi. ¹⁹ Ma yenaḡ Wapômbêḡ tem eyabiḡ mólô esak anêḡ lôkmaḡḡiḡ atu ba hamô Yisu Kilisi kapô. ²⁰ Aêḡ ba nanêm alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ anêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ esak leḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

Pol hanaj waklêvônḡ hadêḡ avômalô Pilipai

²¹ Nônêm yalêḡmavi êndêḡ avômalô matherḡ lôkthô esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. Ma ḡê êvhaviḡ takatu ba êmô haviḡ ya êv iniḡ leḡḡmavi hadêḡ mólô haviḡ.

²² Avômalô matherḡ lôkthô êv iniḡ leḡḡmavi hadêḡ mólô. Ma ḡê takatu ba idum ku hamô Sisa anêḡ unyak êpôviḡ ek nênm leḡḡmavi êndêḡ mólô imbiḡ.

²³ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôm eyabiḡ mólô dahôlôlim.

Kapya atu ba Pol hato hi

Kolosi Abô môn

Pol hato kapyâ êntêk hadêñ avômalô êvhaviñ anêñ Kolosi. Pol miñ bôk hi Kolosi ami. Ma donjom Epaplas bôk hamô Epesus ba halarô Pol anêñ abô ba hêvhaviñ. Êñ ma hawa Abô Mavi êñ ba hi hanarj bêñ hadêñ avômalô Kolosi.

Kêdônwaga abôyan êv auk lokbanj hadêñ avômalô êvhaviñ anêñ Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesari inij auk lôk embatho inij êvhaviñ loj.

Hamô koladôn ma hato kapyâ êntêk hadêñ 60 AD la.

Pol hanarj anêñ lamavi

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêñ aposel hathak Wapômbênj da anêñ lahavijj lôk alalôaniñ aiyarj Timoti, yai ato kapyâ êntêk ² hadêñ avômalô mathêñ takatu ba êmô majarj anêñ Kolosi. Môlô ma yêlôaniñ aiyarj takatu ba ômô haviñ Kilisi.

Alalôaniñ Kamik Wapômbênj anêñ wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô.

Mek leñijmavi hathak avômalô Kolosi

³ *Yêlô aterj mek ma athak anarj leñijmavi wak nômbênj intu hathak môlô hadêñ Wapômbênj, alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ Lambô ⁴⁻⁵ *ek malê nena bôk alarô nena môlô dêv malemim ek nôm mavi takatu ba Wapômbênj bôk hapôpêk yôv ek môlô hêk malak lej. Môlô bôk olarô abô hathak nôm mavi takêñ yôv halôk Wapômbênj anêñ Abô Mavi atu ba avanônj. Aêñ ba yêlô alarô nena môlô dêvhaviñ Yisu Kilisi lôklokwanj ba lemimhaviñ avômalô mathêñ lôkthô. ⁶ Abô Mavi êñ bôk halêm ek môlô ma lêk hik anônj ba hêv liñsiñ haverj pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadêñ môlô hadêñ wak atu ba olarô lôk oyala abô avanônj hathak Wapômbênj anêñ wapôm aleba lêk. ⁷ *Epaplas bôk hadônj môlô hathak abô êñ yôv. Yani ma yêlôaniñ aiyarj ba hadum ku haviñ yêlô ma yêlô

leñijhaviñ yani. Yani ma Kilisi anêñ anyô ku majarj te ek hêv môlô sa. ⁸ Ma bôk hanarj hadêñ yêlô hathak môlônim lemimhaviñ takatu ba Lovak Mathêñ hêv.

⁹ *Waklavônj abô êñ hayô ek yêlô ma miñ atak mek ek môlô ami. Ma athak aterj mek ek Wapômbênj anêñ Lovak Mathêñ nêñ auk lomalama êndênj môlô ek noyala Wapômbênj anêñ lahavijj katô. ¹⁰ Yêlô aterj mek êñ ek môlô nômô êtôm Anyô Bêñ anêñ lahavijj ek indum yani lamavi esak nômbênj atu ba môlô udum. Êñ ma tem unim ku mavi lomalama injik anônj lôk auk hathak Wapômbênj tem indumbak bêñ. ¹¹ *Ma embatho môlô loj esak lôklokwanj lôkthô atu ba halêm anêñ yanida anêñ lôklokwanj lôkmangijj ek malaiñ la hapôm môlô, ma numijj lôklokwanj lôk nômô malijyaô. ¹² *Ma nômbôam ba nônêñ lemimmavi êndênj Kamikbênj. Yani hêv athêñ hadêñ môlô ek noja unim sam imbiñ avômalô mathêñ takatu ba êmô anêñ loj deda. ¹³ *Yani hawa alalô vê hêk momarjiniñ anêñ lôklokwanj ba hadô alalô hamô Namalô anêñ loj lôkliñyak kapô. Yani lahavijj Namalô êñ ba ¹⁴ *Namalô êñ iyom intu hêv alalôaniñ kambom vê ba halate alalô hale yaiñ.

Kilisi hamô nômkama lôkthô vulij

¹⁵ *Kilisi hawa Wapômbênj atu ba anyôla miñ hatôm êñjê ami anêñ dahô. Yani ma Wapômbênj nakaduñ mônj ba hamô vulijj ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbênj hapesarj. ¹⁶ Hathak Kilisi ma Wapômbênj hapesarj nômkama lôkthô anêñ lej lo pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma miñ hatôm nagê ami hatôm ajela lôk inij avaka ma inij jê bêñbênj lôk lôklokwanj takatu ba hêk kapô. Hapesarj nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nêñ athêñ bêñ êndênj yani. ¹⁷ *Kilisi hamô hamônj vêm ka nômkama lôkthô habitak. Ma havalonj nômkama lôkthô loj ba intu êmô tiñijj. ¹⁸ *Yani bôk hadum ba avômalô ôdônj êvhaviñ lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm avômalô êvhaviñ lôkthô inij wakadôk. Ma thêlô ma yani liñkupik. Yani ma anyô mônj atu ba haviyô anêñ jama

* 1:3: Ep 1:15-16 * 1:4-5: Ep 1:15; 1Pi 1:4 * 1:7: Kol 4:12; Plm 23 * 1:9: Ep 1:16-17 * 1:11: Ep 1:19; 3:16
 * 1:12: Ap 1:11,18 * 1:13: Luk 22:53; Ep 2:2 * 1:14: Ep 1:7 * 1:15: Jon 1:18; 2Ko 4:4 * 1:17: Jon 1:1; 8:58
 * 1:18: Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 * 1:19: Kol 2:9

ek avômalô n̄ama lôkthô ba intu hamô vuliņ ek nôm̄kama lôkthô. ¹⁹*Wapômbêņ lamavi ek anêņ auk lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô. ²⁰*Hathak Kilisi Wapômbêņ hapôpêk loņôndê ek etauviņ nôm̄kama sapêņ anêņ leņ lo pik ek nêmô labali imbiņ yani. Hadum nôm êņ hathak Kilisi anêņ thalaleņ atu ba hangasô hathak a.

²¹*Sêbôk ma môlô ômô daimbô ek Wapômbêņ. Ba udum kambom lomaloma ba intu unim auk hapôlik hathak yani.

²²*Ma doņtom lêk hathak Kilisi anêņ n̄ama liņkupik, hatauviņ môlô ek nômô labali imbiņ yani lôk matheņ ma mabuņ lôk kambom mi êņjêk yani ma. ²³Aêņ ba nobaloņ unim ôêvhaviņ loņ ba numiņ lôklokwaņ ek miņ nupu ami. Ma nônêm malemim ek nôm mavi takatu ba Abô Mavi hik thô ma miņ notak ami, êņ ma tem nôpôm mek mavi takêņ. Môlô bôk olaņô Abô Mavi êņ yôv. Ma bôk enaņ bêņ hadêņ avômalô pik luvuluvu. Ya Pol intu, Abô Mavi êņ anêņ anyô ku.

Pol hêv avômalô matheņ sa

²⁴Ma lêk yaleņmavi hathak vovaņ takatu ba hapôm ya ek nêm môlô sa. Kilisi bôk hawa vovaņ vi, aêņ ba anêņ avômalô êvhaviņ tem neja vovaņ êņ vi imbiņ. Thêlô ma yani liņkupik ma vovaņ êntêk ba yahawa hêv Kilisi anêņ liņkupik sa ek vovaņ sapêņ atu ba Kilisi hawa ni êyô anêņ daņ. ²⁵*Wapômbêņ hêv ku hadêņ ya ba yahabitak avômalô êvhaviņ inij anyô ku ek yanaņ anêņ abô lôkthô bêņ êndêņ môlô avômalô loņ buyaņ. ²⁶*Abô êņ ma abô lôk kup ba bôk havuņi hêk loņ kapô ek avômalô bôsêbôk bôlada halêm ba halêm. Ma doņtom lêk hik thô halêm yaiņ ek anêņ avômalô matheņ. ²⁷Wapômbêņ lahaviņ thêlô neyala abô lôk kup êņ. Ma abô lôk kup êņ ma abô lôkmangiņ anôņ atu ba habitak ek nêm môlô avômalô loņ buyaņ sa hatôm hêv avômalô Isael sa. Ma abô lôk kup êņ ma aêntêk. Kilisi hamô môlô nê loņ buyaņ kapô ba intu ôêv malemim ek nômô Kilisi anêņ lôkmangiņ kapô. ²⁸Aêņ ba intu yêlô anaņ Kilisi bêņ hadêņ avômalô sapêņ.

Yêlô adôņ lôk anaņ abô lôklokwaņ hathak auk mavi sapêņ ek thêlô lôkthô nimbitak nê mabuņ anôņ imbiņ Kilisi ek ini nêmô Wapômbêņ ma. ²⁹*Ba intu yahadum ku bêņ lôk vovanik hathak Kilisi anêņ lôklokwaņ atu ba hadum ku bêņ hamô yakapôlôņ.

2

¹Yaleņhaviņ môlô noyala nena yahadum ku lôk vovanik bêņ ek môlô lôk avômalô Laodisia lôk avômalô êvhaviņ lôkthô atu ba miņ bôk êyê ya ami. ²Yahadum ku êņ ek yambatho môlô lôkthô kapôlômim loņ ek nosak doņtom lôk lemimbiņ am ek noja auk lôkmangiņ sapêņ ek noyala Wapômbêņ anêņ auk atu ba havuņi katô. Auk êņ ma Kilisi da. ³*Ma auk lôkmangiņ lôk auk bêņ sapêņ havuņi hamô yani kapô hatôm payerņ mavi ek nêm alalô sa.

⁴*Yahanaņ abô takêņ ek anyôla miņ êmbôv môlônim auk esak abô lêlêyaņ mavi la ba esau môlô ami. ⁵*Miņ yahamô haviņ môlô ami, ma doņtom yadahôlôņ hamô haviņ môlô. Ma yahayê môlô ômô thêthôņ mavi ba ôêvhaviņ Kilisi lôklokwaņ ba intu yaleņmavi anôņ.

Lôkmala lukmuk

⁶Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô Bêņ yôv. Ba intu nômô imbiņ yani aêņ iyom. ⁷*Numiņ lôklokwaņ êtôm alokwaņ lôk n̄galôk ma nodav unim ôêvhaviņ êyômô yani ek unim ôêvhaviņ imbitak lôklokwaņ êtôm atu ba bôk êdôņ môlô. Ma nônêm lemimmavi êndêņ Wapômbêņ êtôm n̄aņ hasôv halôk bôņ.

⁸Noyabiņ am dedaņ mavi ek avômalô vi miņ nesau môlô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyaņ ami. Ôêvhaviņ inij abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêņ halêm anêņ auk bô lôk n̄gôk takatu ba eyabiņ pik ma miņ Kilisi ami ⁹*ek malê nena Wapômbêņ anêņ auk lôkmala sapêņ hamô Kilisi liņkupik kapô. ¹⁰*Yani hamô vuliņ ek lôklokwaņ lôk athêņ bêņ lôkthô. Môlô ômô haviņ yani ba intu Wapômbêņ hêv anêņ lôkmala hadêņ môlô ba lôkmala êņ intu hangasô hayô môlô

* 1:20: Ep 1:10 * 1:21: Lom 5:10; Ep 2:12 * 1:22: Lom 5:10; Ep 5:27 * 1:25: Ep 3:2,7-8 * 1:26: Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 * 1:29: Ep 3:7,20; Plp 4:13 * 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Lom 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17 * 2:9: Jon 1:14,16 * 2:10: Ep 1:21-22 * 2:11: Lom 2:29

vôv. ¹¹ *Ma tabô engothe kupik hik anêj hamij môle takatu ba ôêvhavij Kilisi. Mi engothe kupik hathak baherij ami. Mi, Kilisi da hadum ku hêk môle kapôlômim ba hadabêj môle nim kapôlômim bô vê.

¹² *Ba uthik naj ma Wapômbêj halav môle havij Kilisi. Ma hathak unim ôêvhavij Wapômbêj anêj lôklokwanj atu ba hik Kilisi lij ma hik môle lij havij.

¹³ *Sêbôk atu ba Kilisi mij hangothe kapôlômim bô vê ami denaj, ma kapôlômim bô êj havalonj môle lonj ba udum kambom lomaloma lôk ômô hatôm nê nâma. Êj ma Wapômbêj hêv unim kambom sapêj vê ba hadum ba ômô lôkmala havij Kilisi. ¹⁴ *Sêbôk ma alalô lejinjondônj kôtôn ba abulij abô balabunj ba intu tem injik i lilij ba nêv vovaj êndêj alalô. Ma dojtom Wapômbêj hamij abô balabunj anêj vovaj takêj lonj sinj ba hik lonj hathak a havij Kilisi. ¹⁵ Ma hathak Kilisi anêj nâma hathak a, ma Wapômbêj hamô ngôk bêngbêj lôk ngôk lôk athêj lu ba hêv inij nôm kama vovak vê. Vêv ma halom thêlô ba hi hadô hamij avômalô malarij ma hêv mama bêng hadêj thêlô.

Abô hathak nê pik inij balabunj

¹⁶ *Aênj ba nê doho etatale môle hathak nôm takatu ba onj lo unum ma waklavônj ôêv yêj lo waklavônj ayônj lukmuk ma waklavônj Sabat, êj ma mij nodanj inij abô ami. ¹⁷ *Nôm takêj lôkthô ma yaôna ma hatôm dahô atu ba halêm hamônj ek alalô nagê vêvama ka mij nôm anêj embêj yam. Ma nôm anêj êj ma Kilisi da. ¹⁸ Avômalô doho esopa inij auk bô ba ebam i oyanj hathak inij kobom êv yêj. Thêlô enaj nena thêlô etauvinj i ba esopa inij niavin takatu ba êyê ba intu êv yêj hathak ajela. Mij notak i ek netatale môle ba nêv unim vuli mavi vê ami. ¹⁹ *Nê êj mij evalonj Kilisi atu ba hatôm lejinjkupik anêj wakadôk lonj ami. Lejinjkupik êj ma nê êvhavij Kilisi. Ma hathak hayabinj lejinjkupik êj lôkthô dedauj mavi ek nim-bitak lôklokwanj ba nedahalinj i mavi ma

nindumbak esak lôklokwanj atu ba Wapômbêj hêv.

²⁰ *Môle bôk oma yôv havij Kilisi ba intu ngôk takatu ba eyabinj pik êntêk ma mij eyabinj môle ami. Ma osopa pik anêj balabunj hatôm pik hayabinj môle denaj eka? ²¹ Pik anêj balabunj hanaj nena, "Mij ombalonj ami! Mij nongwanj ami! Mij ôsôm ami!" ²² *Balabunj takêj halêm anêj avômalô pik inij auk lôk inij abô takatu ba êdônj ba enaj hathak nôm takatu ba aj lo anum iyom vêv ma mi. ²³ Nê takatu ba êdônj balabunj takêj esonj nena balabunj êj ma auk mavi ek nêv avômalô sa ek nêv yêj lôk nêv vovaj êndêj lejinjkupik ek indum Wapômbêj lamavi. Ma dojtom mi, balabunj takêj mij hatôm nêv avômalô sa ek netak inij thethajak ami.

3

Alalô aviyô ba awa lôkmala havij Kilisi

¹ *Aênj ba Wapômbêj bôk hik môle lij havij Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi hamô Wapômbêj banj vianônj hamô malak lej. Ba intu nômô lêlê esak nôm kama malak lej iyom. ² *Ma nêv auk esak nôm kama vulij, ma mij nôm kama pik ami. ³ Môle bôk oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô havij Kilisi atu ba hadahalinj havij Wapômbêj. ⁴ Kilisi ma môle nim lôkmala ba anêj waklavônj endelêm ma tem nôlêm yainj imbinj yani lôk anêj lôkmangij.

⁵ *Aênj ba unjwik kambom pik sapêj atu ba hamô môle kapôlômim vônô: sek walilij lôk auk lônjônj ma thethajak lôk lejinjhavij kambom lôk malarijkilik hathak nôm kama. Malarijkilik ma hatôm êv yêj hathak ngôk. ⁶ Avômalô lejinjondônj kôtôn intu ethak idum nôm takêj ba intu tem nêv Wapômbêj anêj lamanij. ⁷ Sêbôk ma môle ômô aênj ba osopa lonjondê kambom takêntêk havij. ⁸ *Ma dojtom lêk ma notak kambom sapêj atu ba hamij môle kapôlômim aêntêk: lemimmanij lôk lemimnanja ma kapôlômim kambom lôk onaj abôma hathak avômalô vi lôk onaj

* 2:12: Lom 6:4

* 2:13: Ep 2:1,4-5

* 2:14: Ep 2:14-16; 1Pi 2:24

* 2:16: Lom 14:1-13

* 2:16: 'Sabat' ma

abô Hiblu ma anêj ôdônj nena, 'Waklavônj neja lovak.'

* 2:17: Hib 8:5

* 2:19: Ep 2:21; 4:16

* 2:20: Gal 4:3,9;

1Ti 4:3

* 2:22: Mat 15:9

* 3:1: Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20

* 3:2: Mat 6:33

* 3:5: Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6

* 3:8: Ep 4:25-29; 5:4

* 3:9: Ep 4:22,25

abô kambom. ⁹*Môlô bôk otak kapôlôlmim bô lôk anêḡ kambom lomalomaya yôv. Ba intu miḡ nonaḡ abôyaḡ êndêḡ mólôviyaḡ ami. ¹⁰*Ma lêk owa kapôlôlmim lukmuk. Ma wak nômbêḡ intu ma Wapômbêḡ atu ba hapesaḡ kapôlôlmim lukmuk êḡ hadum ek imbitak êtôm yanida anêḡ dahô ek noyala yani mavi anôḡ. ¹¹*Ba intu avômalô takatu ba bôk ewa kapôlôḡniḡ lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doḡtom iyom. Avômalô Israêl lôk avômalô loḡ buyaḡ, ma vi atu ba enḡothe kupik lôk vi atu ba miḡ enḡothe ami, ma vi atu ba ḡê kamuḡ lôk vi atu ba alonaḡ anôḡ, ma vi atu ba êmô alaḡsi vibiḡ lôk vi atu ba idum ida iniḡ ku, lôkthô êtôm doḡtom iyom. Kilisi intu bêḡ ek nômbêḡ takêḡ lôkthô ba hamô haviḡ alalô sapêḡ.

¹²*Wapômbêḡ lahaḡiḡ mólô ba bôk habi baḡ hayô hêk mólô ek numbitak anêḡ avômalô matheḡ. Ba intu numbuliv am siḡ esak kobom leḡiḡhiki hatôm vovaḡ haliḡ anyô lôk nundum mavi êndêḡ anyô yaḡ ma notauiḡ am ba nômô labalina lôk mal-ḡyaô. ¹³*Ma anyô te hawa auk lokbaḡ hathak yaḡ ma embaloḡ kapô loḡ. Ma malem thêlêv hathak anyô yaḡ ma otak anêḡ kapôlôlmim kambom êḡ. Anyô Bêḡ bôk hêv anêḡ kambom vê yôv, ba intu undum aêḡ iyom. ¹⁴*Ma ôkôk leḡiḡhaviḡ êyôḡḡkêk nôḡ takêḡ yôv. Leḡiḡhaviḡ havalôḡ lôkthô loḡ majar anôḡ.

¹⁵*Môlô lôkthô bôk othak doḡtom ba ubitak Kilisi anêḡ liḡkupik doḡtom ba halam mólô ek nômô yôhók imbiḡam. Ba intu notak Kilisi anêḡ yôhók ek eyabiḡ mólô kapôlôlmim. Ma nônêḡ lemim-mavi êndêḡ Wapômbêḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. ¹⁶*Nômbôlô Kilisi anêḡ abô êmô kapôlôlmim siḡ ek nôndôḡ lôk unḡwik auk mavi sapêḡ thô imbiḡ am. Nônêḡ yeḡ atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya yeḡ lôk yeḡ matheḡ lôk yeḡ atu ba Lovak Matheḡ hêv ek nônêḡ lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ êndôk kapôlôlmim. ¹⁷*Nômkama lôkthô atu ba mólô udum ba onaḡ ma nundum lôkthô esak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. Ma

hathak yani ma nônêḡ lemimmavi êndêḡ Kamik Wapômbêḡ.

Pol anêḡ abô hadêḡ ḡê matheḡ lodôḡlodôḡ

¹⁸*Môlô avi lôk anyô, nômô unim anyô vibiḡ. Êḡ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêḡ.

¹⁹*Ma mólô anyô, lemimimbiḡ vônimi ma miḡ nosaḡ i ami.

²⁰*Ma mólô avômena, nôwê lemami lo lemtami iniḡ abô sapêḡ vibiḡ. Nôm êḡ hadum Anyô Bêḡ lamavi.

²¹*Ma mólô lami miḡ nosaḡ i kakapuk ami, êḡ ma tem undum nalumi maleḡiḡ tiyamtiyam.

Pol anêḡ abô hanaḡ hadêḡ ḡê ku lôk anêḡ alaḡsi

²²*Ma mólô vi atu ba lôk alaḡsi, nôwê unim alaḡ iniḡ abô sapêḡ vibiḡ. Ma unim alaḡ hamô mena mi la, ma nundum iniḡ ku dedauḡ mavi. Ma miḡ nundum unim ku mavi êndêḡ wak takatu ba yani hamô ek nêḡ lamavi êndêḡ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêḡ ba nundum unim ku sapêḡ lôk kapôlôlmim. ²³Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlôlmim êtôm udum Anyô Bêḡ anêḡ ku ma miḡ ḡê pik iniḡ ami. ²⁴Êḡ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêḡ, êḡ ma Anyô Bêḡ Kilisi anêḡ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêḡ vuli sam êndêḡ mólô. ²⁵*Ma doḡtom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neja kambom êḡ anêḡ vuli viyaḡ. Wapômbêḡ hathak hadum aêḡ hadêḡ avômalô lôkthô ba miḡ lahabi iniḡ athêḡ ami.

4

¹*Ma mólô alaḡsi takatu ba unim ḡê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêḡ doḡtom aêḡ iyom hamô malak leḡ. Ba intu nundum kobom thêthôḡ lôk mavi êndêḡ i.

Pol hapôviḡ thêlô ek neteḡ mek

²*Môlô nônêḡ lêlê ba noteḡ mek lemimvidôḡ lôk nônêḡ lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ. ³*Ma noteḡ mek ek yêlô imbiḡ ek Wapômbêḡ nêḡ balaḡ vê ek yêlô nanaḡ anêḡ abô hathak Kilisi atu ba havuḡi êlêḡ

* 3:10: Ep 4:24 * 3:11: Gal 3:28 * 3:12: 1Pi 2:9 * 3:13: Ep 4:2,32 * 3:14: Lom 13:8-10 * 3:15: 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7 * 3:16: Ep 5:19 * 3:17: 1Ko 10:31; Ep 5:20 * 3:18: Ep 5:22 * 3:19: Ep 5:25 * 3:20: Ep 6:1 * 3:21: Ep 6:4 * 3:22: Ep 6:5-8 * 3:25: Lom 2:11 * 4:1: Ep 6:9 * 4:2: Ep 6:18; Plp 4:6 * 4:3: Lom 15:30; Ep 6:19

yaiŋ. Abô êŋ intu lêk yahamô koladôŋ hathak. ⁴Ba intu noterŋ mek ek yanaŋ abô êŋ ni yaiŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaŋiŋ ek avômalô sapêŋ neyala.

⁵*Ômô haŋiŋ ŋê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma nomberŋ lôk auk mavi wak nômbêŋ intu ma nômbôlêm loŋôndê atu ba nuŋgwik Kilisi thô êndêŋ i. ⁶*Undum ek anêm abô sapêŋ ida yôhokna êtôm nôm lôk ŋgwêk ek oyala loŋôndê ôwê avômalô tomtom iniŋ abô viyaŋ mavi.

Pol hêv Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

⁷*Alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ Tikikus tem enaŋ êndêŋ môtô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majaŋ te ba hathak hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku haŋiŋ ya.

⁸*Yahêv yani hathôk hathak ôdôŋ êntêk ek enaŋ nena lêk yêlô amô aisê ek indum môtô kapôlômim mavi. ⁹*Ma yahêv alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ Onesimi hathôk haŋiŋ Tikikus. Yani ma môtôda te atu ba haŋiŋ majaŋ. Thai tem nenaŋ esak nôm takatu ba habitak loŋ êntêk.

Pol hêv thêlônin leŋiŋmavi hadêŋ avômalô Kolosi

¹⁰*Alistakas atu ba hamô koladôŋ haŋiŋ ya hêv anêŋ lamavi hadêŋ môtô. Ma Mak, Balabas anêŋ naha hêv anêŋ lamavi hadêŋ môtô haŋiŋ. Mak hathôk ek môtô ma nosopa abô takatu ba bôk yahanarŋ ba noja yani thô. ¹¹Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêŋ lamavi haŋiŋ. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêŋ anôŋ. Thêlô êŋ ma ŋê Israel ba idum ku enaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak haŋiŋ ya. Israel miŋ bêŋ anôŋ êmô haŋiŋ ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

¹²*Epaplas, ma môtôda te, hêv anêŋ lamavi hadêŋ môtô. Yani ma Yisu Kilisi anêŋ anyô ku ba hathak havalonŋ môtô loŋ lôklokwarŋ hathak mek ek môtô nu-miŋ êtôm ŋê talaŋ ek noyala Wapômbêŋ anêŋ lahaŋiŋ katô. ¹³Yahanarŋ avanôŋ biŋ nena yani hathak hadum ku bêŋ hathak môtô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis.

¹⁴*Alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ dokta Luk lôk Dimas êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môtô haŋiŋ.

¹⁵Nônêm yenaŋ yaleŋmavi êndêŋ aiyaŋ thêlô anêŋ Laodisia lôk Nimpa ma ŋê êvhaviŋ takatu ba êv yeŋ êmô anêŋ unyak.

¹⁶Môtô te hasam kapya êntêk hadêŋ môtô yôv, ma nônmê ni êndêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Laodisia ek nesam imbiŋ. Ma kapya atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum aêŋ iyom ek môtô nosam. ¹⁷*Ma nonarŋ êndêŋ Alkipus nena, “Ku atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o, ma undum ku êŋ dedaur mavi.”

¹⁸*Ya Pol, hathak yada yabaheŋ ma yahato yaleŋmavi êntêk hadêŋ môtô.* Yahamô koladôŋ ba intu lemimimbi ya. Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ môtô.

* 4:5: Ep 5:15-16 * 4:6: Ep 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7: Ep 6:21 * 4:8: Ep 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11 * 4:12: Kol 1:7; Plm 23 * 4:14: Plm 24 * 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21 * 4:18: Anyô yaŋ hêv Pol sa ba hato anêŋ abô halôk kapya. Ma Pol da hato anêŋ lamavi iyom hathak yanida baŋ. Nŋngô Lom 16:22.

Kapya mônj atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô mônj

Tesalonaika ma malak bêñ hamô ñgwêk dañ. Avômalô loñ êñ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia iniñ gavman êmô Tesalonaika ba eyabiñ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma doñtom ñê Israel doho leññmaniñ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loñ êñ ma hato kapya êntêk hadêñ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô haviñ avômalô Tesalonaika sawa bidonj ma hatak i kethen ba hi ba intu hato ek embatho iniñ êvhaviñ loñ ek nimir lôklokwañ esak malaiñ. Ma hato abô hathak Wapômbênj anêñ lahaviñ takatu ba nêmo lo nember esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ñê êvhaviñ takatu ba bôk ema hadêñ waklavônj atu ba Yisu miñ halêm pik ami denaj.

Êntêk ma Pol anêñ kapya mônj atu ba hato hi ek thêlô hadêñ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

¹*Ya Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêñ môlô avômalô ôêvhaviñ takatu ba ômô haviñ Kamik Wapômbênj lo Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika iniñ êvhaviñ

²Wak nômbênj intu sapênj ma yêlô aêv leññmavi hadêñ Wapômbênj hathak môlô sapênj ba aterj mek ek môlô ma miñ atak ami. ³*Yêlô amô alalôaniñ Kamik Wapômbênj thohavlo ma ba leññhabi môlônim ôêvhaviñ anêñ ku lôk lemimhaviñ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ waklavônj en-delêm ba umiñ lôklokwañ.

⁴Aiyarj thêlô, Wapômbênj lahaviñ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêñ ⁵*ek malê nena mônj anônj ma yêlô aêv Abô Mavi hadêñ môlô ma miñ halêm hatôm abô oyarj ami. Mi, halêm haviñ lôklinyak lôk Lovak

Matherj ma kapôlônij anônj. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvônj ek hêv môlô sa. ⁶*Wak êñ ma môlô ôpôm malaiñ lomalama, ma doñtom owa abô takatu thô lôk kapôlômim mavi atu ba halêm anêñ Lovak Matherj. Udu aênj ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêñ veññgwam. ⁷Êñ ma hatôm môlô uik loñôndê mavi thô hadêñ avômalô êvhaviñ sapênj anêñ plovins Masedonia lo Akaia. ⁸Ma anêñ môlô ma Anyô Bêñ anêñ abô hi yaiñ ba halarj hatôm lavuak hêk Masedonia lo Akaia. Ma doñtom miñ hamô loñ êñ iyom ami. Mi, avômalô pik sapênj elarjô abô hathak môlônim ôêvhaviñ Wapômbênj. Aênj ba yêlô a loñ buyarj ma thêlô bôk elarjô yôv. ⁹Ma enarj nena môlô owa yêlô thô mavi anônj ba otak unim ñgôk ma ole am liliñ ek udum Wapômbênj avanônj atu ba hamô lôkmala anêñ ku. ¹⁰Lôk oyabiñ anêñ Nakaduñ atu ba bôk hik liñ hêk ñama. Yisu tem êlêm anêñ leñ ek nêmo alalô vê êñjêk waklavônj lamanij atu ba tem imbitak emberj yam.

2

Pol anêñ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

¹Aiyarj thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviñ môlô ma miñ aêv yak ami. Mi, ku êñ hik anônj. ²*Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovarj lôk mama hêk Pilipai. Vêm ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loñ ma Wapômbênj havatho yêlô loñ ba hêv yêlô sa ek miñ nakô esak ñê lôklokwañ takatu ba imiñ yêlô loñ siñ ami. Aênj ba intu anarj Wapômbênj anêñ Abô Mavi hadêñ môlô. ³Abô takatu ba yêlô asorj môlô lokwañ miñ halêm anêñ auk lokbarj lôk auk lôngôlônj ma adum ek nasau môlô ami. ⁴*Mi anônj. Wapômbênj bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatak ku nanañ anêñ Abô Mavi bênj halôk yêlô bahenij. Aênj ba yêlô miñ anarj abô ek indum avômalô leññmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbênj atu ba hatitij yêlô kapô mavi. ⁵Môlô oyala nena yêlô miñ anarj abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anônj, Wapômbênj da

* 1:1: Ap 17:1-9 * 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * 1:5: 1Ko 2:4-5 * 1:6: Ap 17:5-9 * 2:2: Ap 16:19-24; 17:1-9

* 2:4: Gal 1:10

hamô ba hayê yêlô. ⁶ Ba intu miñ adum ek môtô mena avômalô la nebam yêlô ami.

⁷ Yêlô ma Kilisi anêñ aposel ba intu hatôm nateñ môtô ek nôñem yêlô sa. Ma doñtom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviñ môtô hatôm avi te hayabiñ anêñ nali. ⁸ Sêbôk ma yêlô leñiñhaviñ môtô bêtñ anêñ ba intu yêlô leñiñmavi ba aêv Wapômbêtñ anêñ Abô Mavi hadêñ môtô lôk yêlô aêv yêlôda haviñ ek malê nena yêlô leñiñhaviñ môtô bêtñ anêñ. ⁹ *Aiyañ thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviñ môtô. Yêlô amô ek anañ Wapômbêtñ anêñ Abô Mavi, ma doñtom wak lo bôlôvôn ma adum ku bêtñ haviñ ek napôm nôñ nangarñ ek nêñ leñvñkupik sa. Yêlô adum aêñ ek miñ nanêm malaiñ te êndêñ môtô ami. ¹⁰ Môtô lôk Wapômbêtñ oyala nena yêlô bôk adum kobom mathêñ lôk thêthôn ma kambom mi hêk avômalô maleñiñ hadêñ môtô avômalô takatu ba ôêvhaviñ. ¹¹ *Ma môtô oyala nena yêlô bôk adum hadêñ môtô tomtom hatôm lambô hayabiñ nali. ¹² Ba asoñ môtô lokwañ lôk athô môtô ba aya ma aêv auk mavi ek nômô êtôm Wapômbêtñ anêñ lahaviñ. Yani ma ôpatu ba halam môtô ek nômô anêñ loñ lôkliñyak lôk lôkmangñiñ kapô.

¹³ *Ma yêlô athak anañ leñiñmavi hadêñ Wapômbêtñ hatôm wak nômbêtñ intu hathak yêlô bôk anañ Wapômbêtñ anêñ abô hadêñ môtô ba olañô ba ôêvhaviñ nena abô êñ ma Wapômbêtñ da anêñ abô, ma miñ nosoñ nena anyô late anêñ abô ami. Mi, abô êñ ma halêm anêñ Wapômbêtñ ba hadum ku hamô môtô ñê ôêvhaviñ kapôlômim. ¹⁴ *Aiyañ thêlô, môtô bôk owa vovañ hatôm Wapômbêtñ anêñ avômalô anêñ Israel takatu ba êvhaviñ Yisu Kilisi. Môtô da unim avômalô bôk êv vovañ hadêñ môtô hatôm avômalô Israel bôk êv hadêñ iniñ avômalô takatu ba êvhaviñ Yisu. ¹⁵ *Avômalô Israel êñ bôk ik Anyô Bêtñ Yisu lôk plopet pôpônô ma êv yêlô vê haviñ. Wapômbêtñ miñ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapêñ ¹⁶ ba idum ek nimiñ yêlô loñ siñ ek miñ nanañ Wapômbêtñ anêñ abô êndêñ ñê loñ buyañ ek Wapômbêtñ nêñ thêlô bulubin

ami. Ba intu thêlônin kambom hathak halumbak ba Wapômbêtñ anêñ lamanin lêt hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek êñjê avômalô Tesalonaika

¹⁷ Aiyañ thêlô, bôk êv yêlô vê hêk môtô vauna ba abitak hatôm avômalô baloñ, ma doñtom yêlô kapôlônin hamô haviñ môtô denañ. Ba intu yêlô leñiñhiki bêtñ anêñ ek nagê môtô, lôk adum lôklokwañ ek nasôk esak loñbô. ¹⁸ Yêlôanin auk lôklokwañ ek nasôk nagê môtô ma ya Pol yahadum lôbôlôn ek yasôk, ma doñtom Sadañ hamiñ yêlô loñ siñ. ¹⁹ *Malê te intu tem indum yêlô maleñiñ mavi lôk leñiñmavi lôk êtôm kulur kékêlô atu ba nêñ athêñ bêtñ êndêñ yêlô êñjêk Anyô Bêtñ Yisu thohavloma êndêñ waklavôn endelêm? Môtô iyom! ²⁰ Avanôn, môtô ma yêlôanin lôkmangñiñ lôk leñiñmavi anêñ.

3

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

¹ *Bôk yêlô leñiñmalaiñ hathak môtô ba miñ hatôm nayabiñ sawa daim ami. Ba intu yêlô leñiñhabi nena yai iyom namô Atens ² *ma nanêm Timoti êsôk. Yani ma yêlôanin aiyañ ba yêlô lôkthô ma Wapômbêtñ anêñ ñê ku haviñ i ek anañ Kilisi anêñ Abô Mavi bêtñ. Yêlô êv yani ek embatho môtô loñ lôk êsô môtô liñ esak unim ôêvhaviñ ³ *ek malaiñ lomalama miñ imbulin môtô ami. Môtô bôk oyala yôv nena Wapômbêtñ bôk hatak malaiñ takêñ ek êpôm alalô takatu ba aêvhaviñ. ⁴ Sêbôk atu ba yêlô amô haviñ môtô ma anañ lôbôlôn nena tem alalô naja malaiñ lomalama. Ma môtô oyala nena nôñ takêñ lêt habitak yôv. ⁵ Ba intu miñ hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathôk ek êñjê môtôlônim ôêvhaviñ. Yakô ek anyô halôk avômalô leñiñ atu ⁶ esau môtô ba yêlôanin ku takatu ba adum hathak môtô tem imbitak êtôm nôñ oyañ.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika iniñ êvhaviñ

⁶ *Ma lêt Timoti hatak môtô ba halêm hathak loñbô ma hawa abô mavi hathak môtôlônim ôêvhaviñ lôk lemimhaviñ. Yani

* 2:9: Ap 20:34 * 2:11: Ap 20:31

* 2:13: 2Te 2:13

* 2:14: Ap 17:5

* 2:15: Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19

* 2:19: Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4

* 3:1: Ap 17:15

* 3:2: Ap 16:1-3

* 3:3: 2Ti 3:12

* 3:5: Anyô êñ ma

Sadañ. * 3:6: Ap 18:5

hanarj nena mólô othak lemimhabi yêlô lôk lemimmavi. Ma lemimhaviñ lóklokwarj ek ôngô yêlô ma yêlô aênj iyom. ⁷*Ba intu aiyarj thêlô, mólônim ôêvhaviñ hêv yêlô thêvô hathak malaiñ lôk vovarj loma-loma takatu ba hapôm yêlô. ⁸Êñ ma yêlô ayala nena mólô umiñ lóklokwarj hathak Wapômbênj ba intu hadum yêlô amô lôk-mala hathak loñbô. ⁹Ma yêlô abôi ba leñij-mavi anêñ dôênj hathak mólô hêk Wapômbênj ma ba intu miñ hatôm nabam leñij-mavi êñ katô êndênj Wapômbênj ami. ¹⁰Wak lo bôlôvônj ma yêlô atênj mek lóklokwarj ek nasôk nagê mólô lôk nanêm mólô sa esak nôm takatu ba mi denarj ek unim ôêvhaviñ injik lôkanônj.

Pol hateñ mek hathak avômalô Tesalonaika

¹¹*Alalôaniñ Kamik Wapômbênj da lôk alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu tem nepesarj loñôndê thêthônj te ek yêlô nasôk nagê mólô. ¹²Ma Anyô Bêñ indum ek mólô lemimimbiñ avômalô êvhaviñ lôk avômalô sapênj bênj anônj êtôm yêlô adum hadênj mólô. ¹³Ma yani embatho mólô kapôlômim loñj ek mólô nômô mathêñ ma kambom mi êñjêk alalôaniñ Kamik Wapômbênj ma êndênj wak atu ba alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu endelêm imbiñ anêñ nê mathêñ.

4

Nasopa Wapômbênj anêñ lahaviñ

¹Yôv, aiyarj thêlô, yêlô bôk adônj mólô hathak Wapômbênj anêñ loñôndê nômô lo nomberj ek nundum yani lamavi ma lêk osopa yôv. Ma yêlô asonj mólô lokwarj hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athênj nena nosopa loñôndê êñ mathalalerj. ²Mólô oyala abô takatu ba yêlô bôk aêv hadênj mólô hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ lóklokwarj yôv.

³*Êntêk ma Wapômbênj anêñ lahaviñ nena mólô numbitak mathêñ ba notak sek walilin. ⁴*Yani lahaviñ mólô tomtom noyabij unim kupik êtôm Wapômbênj anêñ ek avômalô lókthô nebam. ⁵Miñ thethajak êmbôv o inarj nê daluk ami. Thêlô miñ eyala Wapômbênj ami. ⁶Ma miñ mólô nosau mólôviyarj ba nundum sek esak vênj ami. Yêlô bôk anarj lóklokwarj hadênj mólô yôv

nena Wapômbênj tem nêv vovarj viyarj esak nôm takênj lókthô. ⁷*Wapômbênj miñ halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô mathêñ. ⁸*Aênj ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbênj atu ba hêv anêñ Lovak Mathêñ hadênj mólô. Ma miñ hadô anyô iyom iniñ abô ami.

Alalô leñijimbiñ avômalô

⁹*Wapômbênj bôk hadônj mólô yôv hathak kobom leñijimbiñ mólôviyarj ba intu yêlô miñ hatôm nato abô esak kobom êñ ami. ¹⁰Mólô bôk udum aênj hadênj mólôviyarj takatu ba êmô malak nenanena anêñ plovins Masedonia kapô. Ma doñtom aiyarj thêlô, yêlô asonj mólô lokwarj ek nundum aênj mathalalerj. ¹¹*Ma nundum ek nômô labalina lôk noyabij amda unim ku. Ma nundum ku ek nônêm am sa êtôm atu ba yêlô bôk anarj hadênj mólô yôv. ¹²Nundum aênj ek miñ nônêm malaiñ êndênj anyô yarj ek eyabij mólô ami, lôk nê takatu ba miñ êvhaviñ ami tem nêgê mólônim kobom nena mavi anônj.

Waklavônj Yisu endelêm

¹³Aiyarj thêlô, yêlô leñijhaviñ mólô noyala katô esak malêla takatu ba tem êpôm nê êvhaviñ takatu ba bôk ema yôv. Yakô mólô kapôlômim malaiñ êtôm nê daluk takatu ba miñ êv malenijj ek nimbiyô esak loñbô ami.

¹⁴*Alalô êvhaviñ nena Yisu hama ba haviyô hathak loñbô. Ba intu alalô aêvhaviñ nena nê êvhaviñ Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbênj injik i lij êtôm hik Yisu lij ba nimbiyô esak loñbô ba nêlêm imbiñ Yisu. ¹⁵*Êntêk ma Anyô Bêñ Yisu da anêñ abô takatu ba lêk yêlô anarj. Alalô takatu ba amô lôkmala denarj ma Anyô Bêñ anêñ waklavônj endelêm hayô ma tem miñ ana namônj ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami. ¹⁶Mi, Anyô Bêñ da tem êndôk anêñ leñj lôk kaek ma aŋela bênj atu tem endam ma Wapômbênj anêñ lavuak tem niyuv. Êñ ma nê ŋama takatu ba bôk êvhaviñ Kilisi tem nimbiyô môn. ¹⁷Êñ ma Wapômbênj tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denarj lôk nê ŋama takatu ba êvhaviñ ek napôm Anyô Bêñ êndôk buliv. Ma tem namô imbiñ yani

* 3:7: 2Te 1:4

* 3:11: 2Te 2:16-17

* 4:3: 1Te 5:23; 1Pi 1:16

* 4:4: 1Ko 6:13

* 4:7: Hib 12:14; 1Pi 1:15-16

* 4:8: Luk 10:16; 2Ko 1:22

* 4:9: Jon 13:34

* 4:11: Ep 4:28

* 4:14: Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12

* 4:15: 1Ko

wak nômbênj intu sapênj. ¹⁸ Aênj ba nônêm am da thêvô esak abô êntêk.

5

Nôpôpêk am ek Anyô Bêj anêj endelêm

¹ Aiyarj thêlô, yêlô miñ hatôm nato abô êndênj mólô esak wak lo ayônj alê intu ba Anyô Bêj tem endelêm esak loñbô ami.

² *Mi. Mólô bôk oyala yôv nena Anyô Bêj anêj waklavônj ma tem êlêm êtôm anyô vani halêm hadênj bôlôvônj. ³ *Avômalô tem nenañ nena, “Alalô lêk amô mavi ma malaiñ mi.” Êñ ma kethênj oyay ma malaiñ bêtj tem imbuliñ thêlô êtôm vovay hapôm avi lôk lasabênj ek embathu. Ba tem miñ nêsôv ami.

⁴ Ma doñtom, aiyarj thêlô, mólô miñ ômô momañiniñ ek waklavônj êñ indum mólô noboloba êtôm anyô vani te ami. ⁵ *Mi, alalô sapênj ma wak lo deda iniñ avômena ma miñ bôlôvônj lo momañiniñ iniñ ami. ⁶ Ba intu napuki loñ ba namô lêlê ma miñ nangêk êtôm avômalô vi ami. ⁷ Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadênj bôlôvônj. Ma vi atu ba inum waiñ ba elo molo, ma elo molo hadênj bôlôvônj. ⁸ *Ma doñtom alalô ma wak anêj ba intu napuki loñ. Ma alalôaniñ aêvhaviñ lôk leñinhaviñ tem êtôm moko biñdaluk. Ma nanêm maleñ ek waklavônj Wapômbênj nêm alalô bulubiñ tem êtôm akôk kulurj vovak.

⁹ Wapômbênj hatak alalô ek nêm alalô bulubiñ esak alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi ma miñ hatak alalô ek naja anêj lamaniñ ami. Mi. ¹⁰ *Yani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala haviñ yani. ¹¹ Aênj ba nônêm amda thêvô lôk nobatho am loñ êtôm intu othak udum.

Ëñ êvhaviñ iniñ loñôndê nesopa

¹² Aiyarj thêlô, yêlô anarj ek mólô nodovak ñê takatu ba idum ku bêtj hathak mólô lôk eyabiñ mólô hathak Anyô Bêj anêj ku lôk ik auk mavi thô hadênj mólô ek notak kobom kambom. ¹³ Ma lemimimbiñ i ba nônêm athênj bêtj êndênj ñê takênj esak iniñ ku. Ma nômô yôhök mavi imbiñ am.

¹⁴ *Aênj ba aiyarj thêlô, yêlô asorj mólô lokwarj ek nonarj lôklokwarj êndênj ñê ku mi ek nindum ku lôk nônêm ñê takatu ba êkô thêvô ma nônêm ñê vau hathak êvhaviñ sa. Ma nômô malinyao imbiñ avômalô sapênj. ¹⁵ *Noyabiñ am ek wak nômbênj intu ma nundum mavi imbiñ am lôk avômalô sapênj. Ma mólô te miñ injik anyô yarj anêj kambom liliñ ami. Mi.

¹⁶ *Wak nômbênj intu sapênj ma lemim-mavi. ¹⁷ Lôk noterj mek ma miñ notak ami.

¹⁸ *Ma nônêm lemimmavi êndênj Wapômbênj esak malêla takatu ba habitak. Wapômbênj anêj lahaviñ nena mólô takatu ba ômô haviñ Yisu Kilisi nundum aênj. ¹⁹ *Ma miñ numiñ Lovak Matherj anêj ku loñ sirj ami. ²⁰ Lôk miñ nôndô abô plopet takatu ba Lovak Matherj hêv hadênj mólô ami. ²¹ *Noyawê nômkama sapênj ma nobaloñ nôm takatu ba mavi loñ. ²² Ma nobasiñ am ek kambom lomaloma sapênj.

²³ *Wapômbênj da ma yôhök anêj ôdônj ba tem indum mólô numbitak matherj anônj lôk eyabiñ unim dahôlômim lôk auk ma kupik dedaunj mavi ek kambom mi êndênj waklavônj atu ba alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi endelêm. ²⁴ Ôpatu ba halam mólô hathak hasopa anêj abô ba tem indum aênj ek abô takênj injik anônj.

²⁵ *Aiyarj thêlô, noterj mek ek yêlô. ²⁶ Ma nokam mólôviyarj esak kobom yôhök matherj. ²⁷ Yahanarj lôklokwarj hathak Anyô Bêj anêj athênj nena nosam kapya êntêk êndênj mólôviyarj lôkthô.

²⁸ Alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj wapôm êmô imbiñ mólô sapênj.

* 5:2: Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3 * 5:3: Mat 24:39; Luk 21:34-35 * 5:5: Lom 13:12 * 5:8: Ais 59:17; Ep 6:14,17 * 5:10: Lom 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:14: 2Te 3:6,11 * 5:15: Lom 12:17; 1Pi 3:9 * 5:16: Plp 4:4 * 5:18: Ep 5:20 * 5:19: Ep 4:30 * 5:21: 1Jon 4:1 * 5:23: 2Te 3:13 * 5:25: Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yanj atu ba Pol hatô hi Tesalonaika Abô môn

Hatôm ayôn bahejvi ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hatô kapya yanj havej yam êntêk hadên avômalô Tesalonaika. Pol hatô ek embatho iniñ êvhavij loj ma hanarj abô doho havij ek epesarj iniñ auk esak waklavônj atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadênj 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadên môle avômalô ôêvhavij takatu ba ômô havij alalôaniñ Kamik Wapômbênj lo Anyô Bêj Yisu Kilisi anênj Tesalonaika.

² *Kamik Wapômbênj lo Anyô Bêj Yisu Kilisi iniñ wapôm lôk labali êmô imbiñ môle.

Avômalô Tesalonaika miñ êv yak hathak malaij ami

³ Aiyarj thêlô, yêlô athak aêv leñijmavi hadênj Wapômbênj hathak môle hatôm wak nômbênj intu sapênj. Êñ ma mavi ek malê nena môle nim ôêvhavij halumbak hi ba hi ma môle tomtom unim lemmihavij môleviyarj habitak bênj. ⁴ *Ba intu yêlô abam môle hadên avômalô êvhavij anênj luvuluvu. Ba anarj nena avômalô ibulij môle ba owa malaij lomalom, ma dojtom ôêvhavij Yisu ba umiñ lôklokwanj denarj.

Wapômbênj tem indum abô

⁵ Nôm takênj hik thô nena Wapômbênj anênj hadum abô ma thêthônj iyom ba tem enarj nena môle hatôm nômô yani anênj loj lôkliñyak kapô atu ba lêk owa malaij hathak. ⁶ *Avanônj, Wapômbênj tem indum abô thêthônj ba nêmmalaij êndênj gê takatu ba êv malaij hadênj môle. ⁷ *Ma nêmmalovak êndênj môle takatu ba owa malaij lôk yêlô imbiñ êndênj waklavônj atu ba Anyô Bêj Yisu lôk anênj ajela lôklokwanj ne-tak lej ba nêlêmm yayij lôk atum dahalarj.

⁸ *Ma nêmmalovarj viyarj êndênj gê takatu ba êthônj Wapômbênj lôk gê takatu ba miñ esopa alalôaniñ Anyô Bêj Yisu anênj Abô Mavi ami. ⁹ *Vovarj bênj tem imbulijj gê takênj êtôm wak nômbênj intu sapênj ba tem nêmmô daimbô ênjêk Anyô Bêj ma lôk anênj lôklokwanj lôkmangij. ¹⁰ *Nôm takênj tem imbitak êndênj waklavônj yani endelêm ek anênj avômalô matherj takatu ba êvhavij nêmbô anênj athênj lôk nebam yani. Ma môle aênj iyom ek malê nena môle ôêvhavij yêlôaniñ abô havij.

Eterj mek ek avômalô Tesalonaika

¹¹ *Ba intu yêlô aterj mek wak nômbênj intu ek môle nena alalôaniñ Wapômbênj indum ek môle nômô êtôm atu ba yani bôk halam môle ek nômô aênj, lôk nêmmalôklokwanj êndênj môle ek nundum nômmavi takatu ba lemmihavij nundum lôk nundum ôêvhavij anênj ku sapênj. ¹² Ma yahaterj mek takênj ek Anyô Bêj Yisu enja athênj bênj esak môle ma môle noja athênj bênj esak yani esak alalôaniñ Wapômbênj lôk Anyô Bêj Yisu Kilisi iniñ wapôm.

2

Anyô lëndônj kôtônj atu tem êyô

¹ Aiyarj thêlô, yêlôaniñ abô te hêk ek nanarj êndênj môle esak alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi anênj endelêm ba isup alalô esak dojtom ek napôm yani. ² Anyô late hasau nena Anyô Bêj anênj waklavônj lêk halêm yôv, êñ ma miñ nosorj kakapuk ba unim auk endowaliñ ketherj ami. Anyô late hanarj nena Lovak Matherj hêv abô êñ mena yêlô ato abô êñ halôk kapya ma miñ nônnêmmimbiñ thêlô ami. ³ *Lôk miñ notak thêlô ek nesau môle ami. Mi, waklavônj êñ tem imbitak emberj yam ek waklavônj êvôliñ dômiñ hadênj Wapômbênj lôk anyô lëndônj kôtônj anênj waklavônj êlêm yayij. Yani ma anyô pik atu ba tem Wapômbênj imbulij. ⁴ *Yani tem nêmmalidaliñ ba êpôlik ek Wapômbênj lôk nômkama sapênj takatu ba avômalô elam nena matherj. Ma tem ni êyô êmô Wapômbênj anênj unyak matherj kapô ba enarj nena yanida ma Wapômbênj.

* 1:2: Lom 1:7 * 1:4: 2Ko 7:4; 1Te 2:19 * 1:6: Lom 12:19 * 1:7: 1Te 3:13 * 1:8: Ais 66:15 * 1:9: Ais 2:10 * 1:10: Kol 3:4 * 1:11: Kol 1:9; 1Te 1:2-3 * 2:3: 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3 * 2:4: Ese 28:2; Dan 11:36

⁵ Bôk yahamô haviņ môlô ma yahanarj nô m takêj yôv. Lemim hêv siņ e? ⁶ Ma lêk oyala nô m atu ba havalorj yani lorj ba hayabiņ wakklavôrj atu ba Wapômbêj hatak ek ende yaiņ. ⁷ Kobom leņôndôrj kôtôrj lêk hadum anêj ku menarjna hamô kapô. Tem indum aêj ende ba Wapômbêj nê m anyô atu ba hamij lorj siņ vê am. ⁸ *Êj ma anyô lêndôrj kôtôrj êj tem ende yaiņ. Vê m ma tem Anyô Bêj Yisu endelê m ma anêj abôlêk auk tem injik ôpêj vônô lôk anêj deda lôkmangij injik ôpêj anêj lôkklokwarj pesa. ⁹ *Anyô lêndôrj kôtôrj êj tem êlê m lôk lôkklokwarj bêj ek indum Sadaņ anêj ku lôk lavôrjij ma nômbithi oyarj loma-loma. ¹⁰ Tem indum kambom lomaloma ek esau avômalô takatu ba everj loņôndê ģama ek malê nena thêlô miņ êvhaviņ abô avanôrj takatu ba hatôm nê m i bulubiņ ami. ¹¹ Ba intu Wapômbêj tem nê m auk lokbarj lôkliņyak ek esau thêlô ek nê nê mimbij abôyarj takatu. ¹² Aêj ba avômalô takatu ba miņ êvhaviņ abô avanôrj ami ma leņijmavi hathak iniņ kambom ma Wapômbêj tem enarj iniņ kambom bêj.

Numij lôkklokwarj

¹³ *Aiyarj thêlô takatu ba Anyô Bêj la-haviņ, yêlô athak aêv leņijmavi wak nômbêj intu hadêj Wapômbêj hathak môlô. Êj ma mavi ek malê nena môrj anôrj ma yani hatak môlô ek nê m môlô bulubiņ. Ma hêv môlô bulubiņ hathak môlônim ôêvhaviņ abô avanôrj lôk Lovak Matherj anêj ku takatu ba hadum ek môlô numbitak matherj. ¹⁴ Yani halam môlô hathak Abô Mavi atu ba yêlô anarj ek alalôaniņ Anyô Bêj Yisu anêj lôkmangij imbi êyô môlô vôv.

¹⁵ Ba intu aiyarj thêlô, numij lôkklokwarj ba nobalorj abô avanôrj takatu ba yêlô ato lo anarj hadêj môlô lorj.

Pol anêj mek

¹⁶⁻¹⁷ Alalôaniņ Anyô Bêj Yisu da lo Kamik Wapômbêj nê nê m môlô thêvô ma nem-batho môlô lorj esak nômkama mavi nômbêj atu ba môlô udum lo onarj. Wapômbêj lahaviņ alalô ba hathak anêj wapôm ma hêv alalô thêvô atu ba tem miņ nê m yak ami

lôk havak abô hathak nô m mavi takatu ba nanê m maleņ esak.

3

Noterj mek êndêj Wapômbêj ek nê m yêlô sa

¹ Ma aiyarj thêlô, noterj mek ek Wapômbêj nê m yêlô sa ek Anyô Bêj anêj abô ni pik sapêj ketherj ek enja athêj bêj êtôm atu ba bôk udum. ² Ma noterj mek ek Wapômbêj nê m yêlô vê ênjêk ģê sek lôk ģê kambom ek malê nena avômalô vi miņ êvhaviņ ami denarj.

³ Ma doņtom Anyô Bêj hasopa anêj abô ijom ba tem embatho môlô lorj ma eyabiņ môlô ek ģgôk kambom atu. ⁴ *Hathak Anyô Bêj anêj lôkklokwarj ma yêlô ayala avanôrj nena abô takatu ba anarj, ma môlô lêk udum ba tem nundum ni thêthô. ⁵ Anyô Bêj injik môlônim kapôlômim liņ ek noyala Wapômbêj anêj kobom lahaviņ lôk Kilisi anêj kobom hamij lôkklokwarj hathak malaiņ lomaloma.

Avômalô lôkthô nindum iniņ ku

⁶ *Aiyarj thêlô, yêlô anarj lôkklokwarj hadêj môlô hathak alalôaniņ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj nena nô m daim ek môlôviyarj takatu ba ê m ô ku mi ba miņ esopa abô takatu ba yêlô êv hadêj môlô ami. ⁷ *Môlô oyala nena mavi ek nosopa yêlô veņijngwam. Ma sêbôk atu ba yêlô amô haviņ môlô, ma miņ amô ku mi ami. ⁸ *Mi, yêlô adum ku lôkklokwarj bôlôvôrj ba wak ek miņ nanê m malaiņ êndêj môlô ek noyabiņ yêlô ami. Lôk yêlô miņ arj anyôla anêj nô m oyarj ami. ⁹ *Yêlô hatôm nanarj ek môlô nô nê m yêlô sa esak nô m. Ma doņtom yêlô miņ bôk adum aêj ami ek angik loņôndê thô êndêj môlô. ¹⁰ Sêbôk ba yêlô amô haviņ môlô ma aêv abô êntêk hadêj môlô nena, “Anyô te miņ hadum ku ami ma miņ enjarj nô m ami.” ¹¹ *Ma doņtom yêlô alaņô nena môlô vi ôêk vau ma ku mi ma olom overj lounyak ba ôêv vemimbôlêk yakyak hathak avômalô vi. ¹² *Ma hathak Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj, yêlô anarj lôkklokwarj hadêj avômalô anêj aêj ek nê m ô malijyaô

* 2:8: Ais 11:4; ALK 19:15 * 2:9: ALK 13:11-13 * 2:13: Ep 1:4; 2Te 1:3 * 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10 * 3:6: Lom 16:17 * 3:7: Plp 3:17 * 3:8: 1Te 2:9 * 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * 3:11: 1Ti 5:13 * 3:12: 1Te 4:11 * 3:13: Gal 6:9

ba nindum ida iniñ ku ek nejañ nô. ¹³* Ma aiañ thêlô, miñ mólô vau ek nundum nô takatu ba mavi ami.

¹⁴ Anyô late miñ hasopa yêlôaniñ abô takatu ba ato ami, êñ ma ôñgô ôpêñ katô. Ma nômo daim ek yani ek yani mama esak kobom êñ. ¹⁵* Ma donjom miñ nôñgô yani êtôm anyô atu ba hik vovak haviñ o ami. Mi, onañ abô imbiñ yani êtôm mamuyañ ek nêma auk mavi êndêñ yani.

Abô anêñ dañ

¹⁶ Anyô Bêñ ma yôhok anêñ ôdôn ba tem nêma yôhok êndêñ mólô esak nômkama sapêñ êtôm wak nômbêñ intu. Anyô Bêñ êmô imbiñ mólô sapêñ.

¹⁷ Ya Pol yahathak yahato abô dañ êntêk iyom hathak yada yabaheñ hêk kapy takatu ba yahanañ ba eto ek hik thô nena kapy takêñ halêm anêñ ya.

¹⁸ Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm êmô imbiñ mólô lôkthô.

* 3:15: 1Te 5:14

Kapya môn atu ba Pol hato
hadên
Timoti
Abô môn

Pol hato kapyã êntêk hadêñ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Isael. Pol lo Silas bôk i enaḡ Wapômbêñ anêḡ Abô Mavi evey ma ewa Timoti haviḡ (Ap 16:1-4). Vêḡ ma Pol hi hamô Epesus hatôm sondabêñ lô ba hanaḡ Wapômbêñ anêḡ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êḡ haviḡ (Ap 19:1-22). Haveḡ yam ma Pol hatak Timoti ek eyabiḡ avomâlô êvhaviḡ anêḡ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loḡ êḡ sawa daim ba intu hato kapyã êntêk ek nêḡ Timoti sa. Hato hathak loḡondê eyabiḡ ḡê êvhaviḡ lôk kobom nêḡem yêḡ êḡndêñ Wapômbêñ lôk eyabiḡ i esak kêdôñwaga abôyaḡ.

Hato hadên 64 AD la.

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêŋ aposel yahato kapyã êntêk. Wapômbêŋ anyô hêv alalô bulubuj lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêv maleŋj, thai enarj abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêŋ aposel.

²*Hadênj o Timoti yenañ okna anônj atu
ba hôêvhavin.

Kamik Wapômbênj lôk Yisu Kili
alâlôanij Anyô Bêj inij wapôm lôk
kapôlônij ma labali êmô imbin o.

Nangik abôyan pesa

³ Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia
ma yahason o lokwan nena ômô Epesus
ek onarj êndênjê takatu ba êdônj avômalô
hathak êvhavinj anênj ôdônj yarj nena netak
inij ku ênj. ⁴ *Ma mij thêlô nimbi kukuthinj
abôyarj bô lôk nekaturj limi bôbô takatu
ba êthônj palinj ami. Nôm takênj hadum
ba avômalô lejinjahubi ma mij hêv thêlô
sa ek nênemimbij Wapômbênj anênj auk
ami. ⁵ Yahanarj abô takênj ek alalôanij
kapôlôninj ênjêk maburj lôk nasôj ba naya
lôk nanênimimbij avanônj ek lejinjimbinj avô-
malô vi. ⁶ Avômalô doho lêk etak auk takênj

ba idum mayaliv hatôm abô anêḡ ôdôḡ mi.
⁷Thêlô miḡ eyala abô takatu ba enaḡ hathak
ami ba leḡiḡhaviḡ nimbitak êtôm anyô êv
auk hathak abô balabuḡ ba idum hatôm
thêlôda ḡê lôkauk.

⁸ *Ma doŋtom alalô ayala nena anyôla miŋ halela abô balabun ami, êŋ ma nôŋ mavi anôŋ. ⁹Ma bôk ayala yôv nena balabun ma miŋ eto ek ŋê thêthôn ami. Mi. Eto ek ŋê takatu ba miŋ esopa Wapômbên anêŋ abô ami lôk ŋê leŋôndôn kôtôn lôk ŋê miŋ êvhaŋv ami lôk ŋê kambom loma-loma lôk ŋê miŋ matheŋ ami lôk ŋê ibuliŋ Wapômbên lôk ŋê ik lami lo taluvi vônô lôk ŋê ik anyô vônô. ¹⁰Ma eto ek ŋê idum sek haŋv anyô yaŋ yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk ŋê ewa anyô vi vani hatôm iniŋ ŋê ku lôk ŋê enaŋ abôyaŋ êmô loŋ idum abô. Eto balabun êŋ ek kambom takêŋ lôk nôŋ lada takatu ba miŋ esopa auk thêthôn ami. ¹¹Auk thêthôn êŋ ma abô mavi atu ba hik Wapômbên atu ba ida hamô mavi anêŋ lôkmangiŋ thô ma bôk hêv hadêŋ ya ek yayabiŋ.

Pol hêv lamavi hadênj Wapômbênj

¹² *Yisu Kilisi hêv lôlklokwan hadêŋ ya ba hayala yenaŋ ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêŋ ku. Aêŋ ba intu yahêv yaleŋmavi hadêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ. ¹³ *Sêbôk atu ba miŋ yahêvhuvi ami ba yahasoŋ nena yahadum mavi ba yahanan abôma hathak Wapômbêŋ lôk yahêv vovan hadêŋ anêŋ avômâlô ma ya anyô yaleŋŋaŋa. Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv kapô ek ya. ¹⁴ Anyô Bêŋ ma anyô wapôm ba hanŋasô êvhaviŋ lôk leŋiŋmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêŋ dan mi.

¹⁵ *Èntèk ma abô avanônêj bin ba avômalô sapên nênenimbinj. Yisû Kilisi halôk pik ba halêm ek nêni avômalô kambom bulubij. Ma yada ma anyô ôvathek anôn.
¹⁶ Ba intu Wapômbênj hêv kapô ek ya anyô ôvathek kambom êj ek yani injik Yisû Kilisi anên malinyâo atu ba anên daŋ mi thô ek avômalô nêgê ba nênenimbinj ma neja lôkmala atu ba nêmo wak nômbênj intu sapên.
¹⁷ Wapômbênj ma kinj hatôm wak nômbênj intu sapên ba ida hamô lôkmala. Ma avômalô minj hatôm nêgê ami. Yanida

* 1:2: Ap 16:1-3; Tit 1:4

* 1:4: 1Ti 4:7; Tit 1:14

* 1:8: Lom 7:12,16

* 1:12: Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16

* 1:13: Ap 8:3; 9:1-5

* 1:15: Luk 19:10

ma Wapômbênj. Aênj ba nanêm athênj lôkmanginj êndênj Wapômbênj wak nômbênj intu sapênj. Avanônj.

Timoti injik vovak lôklokwanj esak kobom kambom

¹⁸ Timoti yenanj okna, sêbôk ma plopet enanj abô hathak o. Yahavatho thêlôninj abô loj hathak ku takatu ba bôk yahêv hadênj o yôv. Lemimbi abô takênj ek nungwik vovak mavi atu. ¹⁹ Ombaloj hôêvhavinj loj lôk ôsô o ba oya. Doho bôk êpôlik hathak auk ênj ba ininj êvhavinj hatôm yenj hamô ôthôm lôk lovak bênj ba hamô yenj vose. ²⁰ *Himeneus lo Aleksanda bôk idum aênj ba yahêv i hadênj Sadanj ek thai neja auk ek miñj thai nenanj abôma esak Wapômbênj ami.

2

Natej mek ek nê avômalô vi sa

¹ Aênj ba nodanô! Môlô notenj mek bênj anônj ba nonanj môlônim lemimhavinj bênj lôk nônêm lemimmavi esak avômalô sapênj. Ma nonanj injik Wapômbênj lij ek nê avômalô takatu ba leñijmalainj sa. Ma notenj mek ek ² kiñj lôk gê bênjbênj takatu imbiñj ek alalô namô labali mavi lôk namô malinjyâô ek alalô nasopa Wapômbênj ba namô yani vibij. ³ Mek takêntêk ma mavi ba tem indum alalôaninj Wapômbênj anyô hêv alalô bulubij lamavi. ⁴ Yani lahavinj avômalô lôkthô neyala abô avanônj ek nê thêlô bulubij aêntêk nena ⁵ Wapômbênj ma donjom. Ma Yisu Kilisi iyom intu anyô yôhok ek embak avômalô loj imbiñj Wapômbênj. ⁶ *Ma Wapômbênj bôk hatak anênj waklavônj te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi ênj ek nê avômalô vuli lôk injik thô nena Wapômbênj lahavinj nê avômalô sapênj bulubij. ⁷ *Yisu habi banj hayô hêk ya ek yandum ku aposel ek yananj abô mavi êntêk bênj. Ya anyô yahêv auk hathak êvhavinj anônj hadênj gê daluk. Yahananj avanônj biñj. Ma miñj yahananj abôyanj ami.

⁸ Ba yalenjhavinj anyô sapênj netak leñijñanja lôk abô êkôki lôk nimbitak matherj ma nê nê baherijñ lij ba neterj mek.

Avi inij kobom nindum

⁹ *Ma yalenjhavinj avi nijik kwêv mavi lôk nipuk sôp mavi lôk nepesanj i mavi êtôm atu ba miñj êbôi ami. Ma miñj nibutinj leñijkadôk detaim lôk nebanu kômkom gol lôk kômkom kêkêlô esak leñijñkupik ma nijik kwêv lo sôp lôkmanginj ami. ¹⁰ *Thêlô leñijimbi auk ek nindum mavi lomalomama. Ênj ma ininj kwêv lo sôp. Avi takatu ba elanjô Wapômbênj anênj abô ba esopa ethak idum aênj.

¹¹ Môlô othak donjom ek nô nê yenj, ênj ma avi nê mô anyô vibij iyom ba nê mô bônônj ek neja auk. ¹²⁻¹³ *Wapômbênj hapesanj Adam hamônj ma Ewa havenj yam. Ba intu miñj yahatak avi ek nê nê auk mena nê môj ek anyô ami. Thêlô nê mô bônônj iyom. ¹⁴ *Ma Sadanj miñj hasau Adam ami. Yani hasau Ewa ba habitak avi lêndônj kôtônj. ¹⁵ Ma donjom avi te tem embathu amena ba avi takatu ba êvhavinj ba ê mô matherj ma leñijhavinj lôk eyabinj i mavi ma tem neja bulubij.

3

Avaka inij abô

¹ *Êntêk ma abô avanônj. Anyôla anênj auk nena imbitak avaka, ênj ma mavi. ² *Ma avômalô nêgê ôpênj nena anyô thêthônj vê-mam ka nendam ek imbitak anyô bênj. Ma ê mô tiñij imbiñj yanavi. Yani anyô auk mavi lôk hapuki loj ma hamô batônj oyanj lôk hawa avômalô thô ma hadônj avômalô mavi. ³ Yani miñj inum wainj ba endo molo lôk lamanij ba injik vovak ami. Yani ê mô yôhok ma miñj laimbiñj valuselenj ami. ⁴ Yani eyabinj yanavi lôk nali mavi ma êndônj nali ek nesopa anênj abô ba nê mô yani vibij. ⁵ Anyô miñj hayabinj yanavi lo nali mavi ami ma miñj hatôm eyabinj Wapômbênj anênj avômalô ôdônj takatu ba êvhavinj mavi ami. ⁶⁻⁷ *Anyô kambom te hiki liliñj ba habitak mavi ma miñj enja athênj bênj ba indum ku te ketherj ami endeba gê daluk nêgê imbiñj nena yani anyô mavi am. Yakô tem yani êmbôi ba enja mama ba êndôk Sadanj anênj lek ba nê m yak imbiñj Sadanj êndênj waklavônj indum abô.

* 1:20: 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15

* 2:6: Gal 1:4

* 2:7: Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11

* 2:9: 1Pi 3:3-5

* 2:10: 1Ti

5:10 * 2:12-13: 1Ko 14:34; Stt 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9

* 2:14: Stt 3:1-6; 2Ko 11:3

* 3:1: Ap 20:28

* 3:2: Tit

1:6-9 * 3:6-7: 2Ko 8:21

Jê év avômalô sa iniñ abô

⁸ Ma jê takatu ba idum ku ba év avômalô êvhaviñ sa ma nêmo thêthônj êtôm avaka. Thêlô nenaj abô avanônj iyom. Ma miñ ninum waiñ bêt anônj lôk netantari esak avômalô vi iniñ valuselenj ami. ⁹ Thêlô nêsôî ba neya ma nênimimbij nômka nômbeñj atu ba Wapômbêñj hik thô ma nebalonj loñ lôklokwanj. ¹⁰ Nutitij iniñ ku nena thêthônj vêmam ka nônêm ku nênim avômalô sa êndênj i.

¹¹ Ma vênj ma thêthônj êtôm thêlôda. Ma miñ nenaj abô kambom esak avômalô vi ami. Ma nipuki loñ esak auk mayaliv. Ma miñ nenaj abôyanj lôk neja vani ami.

¹² Ma nêmo tinij imbij vênj ba neyabij vênj lôk nali ma iniñ nômka sapêñj mavi.

¹³ Ma idum ku mavi ma avômalô tem nebam i ma miñ hatôm nêkô ek nenaj iniñ abô bêt esak iniñ hêvhaviñ Yisu Kilisi ami.

Wapômbêñj hik anêñj thêthônj thô

¹⁴⁻¹⁵ Yalênhaviñ yangê o kethenj oyanj. Ma donjom yahakô ek nômla embalonj ya loñ. Ba intu yahato abô êntêk ek oyala Wapômbêñj anêñj auk esak yani anêñj avômalô iniñ kobom. Yani ma Wapômbêñj lôkmala. Wapômbêñj anêñj thalalenj ma avômalô takatu ba êvhaviñ. Avômalô takênj ma hatôm unyak landij lôk bum vumak takatu ba havalonj Wapômbêñj anêñj abô avanônj loñ. ¹⁶ *Avanônj! Êntêk êñj ma nômbeñj. Wapômbêñj hik anêñj thêthônj thô aêntêk. Yani hawa liñkupik pik ba halêm pik,

ma Lovak Matherj hik yani thô,

ba aŋela êyê yani,

ma anyô enaj yani bêt hadênj jê pik lôkthô,

ba jê pik elanj ba êvhaviñ yani,

ma Wapômbêñj hawa yani ba hi hadô hamô anêñj loñ lôkmangij anônj.

4

Kêdônjwaga abôyanj

¹ Lovak Matherj hanaj avanônj bij nena habobo pik lo leñ anêñj danj ma avômalô doho tem nêmbôlij dômiñ esak iniñ êvhaviñ Wapômbêñj ba nesopa jgôk takatu ba evenj ek esau avômalô lôk elanj auk

takatu ba halêm anêñj jgôk. ² Ma avômalô takatu ba ethak esopa jgôk iniñ abô lôk év auk hadênj avômalô ba enaj abô mavi aleba avômalô esonj nena thêlô ma avômalô thêthônj. Ma donjom thêlô ma jê abôyanj. Thêlô êthôî ba eya ma donjom idum kambom thêthô aleba iniñ auk mavi bôk habitak hatôm atom la. Thêlô hatôm bok mathanjô ba miñ leñijmalaiñ ami. ³ *Thêlô itip ek avômalô miñ neja i lôk nejanj nômlaloma ami. Ma donjom Wapômbêñj hapesanj nôml takênj ek avômalô takatu ba êvhaviñ lôk eyala abô avanônj ma neja ek nênim leñijmavi êndênj Wapômbêñj. ⁴⁻⁵ Howa Wapômbêñj anêñj nôml takênj ba hoteñj mek lôk lemmavi êñj ma nôml takênj tem imbitak mavi. Anêml lemmavi lôk Wapômbêñj anêñj abô hadum nôml êñj habitak mavi. Aênj ba nômka sapêñj atu ba Wapômbêñj hapesanj ma mavi. Ba intu miñ utip ek nômlate ami.

Yisu anêñj anyô ku mavi

⁶ Onaj abô takênj katô êndênj Wapômbêñj anêñj avômalô. Ma nonjwanj Wapômbêñj anêñj abô avanônj lôk osopa anêñj auk mavi takatu ba bôk holanjô yôv. Êñj ma avômalô tem nêgê nena o ma Yisu Kilisi anêñj anyô ku mavi. ⁷⁻⁸ *Miñ onja kukuthij abôyanj ba onaj lôk miñ ondanjô avôdônj nena iniñ auk thônjôthônj ami. Ôpatu ba hadum ku lomalomala ek nêml lôklokwanj êndênj liñkupik tem êmô mavi dokte. Ma donjom ôpatu ba hadum ku hasopa Wapômbêñj, yani tem êmô mavi anônj. Wapômbêñj habutij abô ek nêml avômalô sa êmô pik êntêk. Ba ema ma tem nêml i sa aênj iyom. Aênj ba nundum Wapômbêñj anêñj ku ek nosopa yani.

⁹ Êntêk ma abô lôklokwanj anônj ba avômalô sapêñj nênimimbij. ¹⁰ *Alalô lêk aêv maleñij hadênj Wapômbêñj. Yani ma Wapômbêñj atu ba hamô lôkmala ba hêv avômalô sapêñj bulubij. Ba intu yêlô adum ku lôk vovanik ek nanêml avômalô sapêñj sa ek ôpatu ba hêvhaviñ ma tem enja bulubij êñj.

¹¹ Timoti yahanaj hadênj o nena ôndônj avômalô esak nôml takêntêk lôk osonj i lokwanj ek nesopa. ¹² *O ma anyô muk. Ba onaj abô mavi iyom lôk undum thêthônj ma

* 3:11: Tit 2:3

*

3:16: Mak 16:19; Jon 1:14; Kol 1:23

* 4:10: 1Ti 2:3-4

*

4:12: Tit 2:15

*

4:3: Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31

*

4:7-8: 1Ti 1:4

lemimbij avômalô lôk ônêmbij Wapômbên ma ômô mabuj ek avômalô nêgê o ba nesopa vemgwam. Êj ma avômalô mij hatôm nêpôlik esak o ami. ¹³ Osam Wapômbên anêj abô êndên avômalô wak nômbênj intu sapênj lôk onaj anêj abô bênj lôk nêmauk êndênj thêlô endeba êtôm wakma atu ba yahayô. ¹⁴ *Plopet enaj abô hathak wapôm takatu ba Wapômbênj hêv ma avaka etak bahejij hayô hêk o ma mij ômbi wapôm êj thô ami.

¹⁵ Osopa abô êntêk katô oyaj ba nêmauk lôkthô ek undum ku êntêk ek avômalô lôkthô nêgê nena anêma hêv haviy halumbak. ¹⁶ Oyabij nôma takatu ba hudum lôk auk takatu ba hêv hadênj avômalô katô. Ma osopa Wapômbênj lôk onaj anêj abô wak nômbênj intu sapênj. Êj ma tem odanêma o bulubij lôk avômalô takatu ba elanjô anêma abô.

5

Noyabij jê êvhavij mavi

¹ Onaj abô yaô êndên anyô bênj atu ba hadum kambom inaj honaj hadênj lemambô. Ma mij osaj yani ami. Undum mavi êndênj jê muk inaj hudum hadênj mawayar molok. ² Ma avi bênjbênj ma undum aênj iyoma êtôm hudum hadênj lemtambô. Ma onja auk mabuj esak avi muk inaj hudum hadênj livômi.

Opalê eyabij avi tốp

³ Avi tốp takatu ba inij avômalô mi ma oyabij thêlô mavi. ⁴ Ma doytom avi tốp te anêj nali lôk limi êmô, êj ma inij ku mônj anôj ma nindum thêthônj ek neyabij yani êtôm lami lôk limi bôk idum hadênj i ek nêwê mavi taksêbôk viyainj. Êj ma tem indum Wapômbênj lamavi. Ba intu nundum aênj ma mij nonaj esak abô iyoma ami. ⁵ Avi tốp takatu ba inij thalalaj mi ethak êv malejij hadênj Wapômbênj bôlôvônj ba wak ma enaj hik yani lij ek nêma thêlô sa. ⁶ Ma avi tốp takatu ba êbôlêma nôma pik mavimavi lôk idum sek mayaliv, êj ma inij lejvinkupik ma lôkmala ma doytom inij dahô bôk hama yôv. ⁷ Ma ôndônj avômalô esak auk takênj ek anyô te mij hatôm enaj nena thêlô ma avômalô kambom ami.

⁸ Ôpatu ba mij hayabij anêj ôdônj katô ami êj ma anyô kambom. Ma ôpatu ba mij hayabij anêj thalalaj katô ami, êj ma hatôm havôlij dôma ek anêj hêvhavij. Yani ma kambom anôj ek jê daluk.

⁹⁻¹⁰ Avi tốp takatu ba inij sondabênj bôk hatôm 60 ba havôhi ma sêbôk ma êk haviy vênj iyoma eyabij inij avômena lôk ewa avômalô loj buyar thô ba ithik avômalô matherj vejij lôk êv avômalô ewa malaij sa lôk idum ku mavi lomalama wak nômbênj intu sapênj, êj ma oto inij athênj êndôk kapya.

¹¹ Ma mij oto avi tốp muk inij athênj êndôk kapya êntêk ami. Thêlônij thethajak tem imbitak bênj ba lejijimbij neja anyô ¹² ma tem nêmbôlij dômiy êndênj Kilisi ba nepole abô takatu ba bôk ekak yôv. Êj ma tem nindum abô. ¹³ *Ba avi tốp muk takênj ida ethak êmô oyaj ba eloma everj lomalak. Nôma êj ma kambom. Lôk enaj abô kambom hathak avômalô lôk êv vejijbôlêk yakyak hathak avômalô lôk enaj avômalô inij abô loj kapô bênj. Êj ma kambom anôj. ¹⁴⁻¹⁵ Doho bôk êvôlij dômiy hadênj Yisu ba esopa Sadaj. Aênj ba yahanaj hadênj avi tốp muk ek neja anyô ba nembathu avômena ba neyabij unyak ek jê takatu ba êpôlik hathak alalô tem mij nenaj abô kambom esak alalô ami ma mi.

¹⁶ Aênj ba ôdônj la inij avi tốp te hamô, ma inij avi nênem yani sa ek mij nênem malaij êndênj avômalô êvhavij vi ami. Ma avi tốp takatu ba inij avômalô mi ma avômalô êvhavij nênem i sa.

Jê bênjbênj inij abô

¹⁷⁻¹⁸ *Wapômbênj anêj abô hanaj nena, “Bokmarjakao atu ba hêv mômô sa ma mij numij yani loj sij ek enaj nôma ami.” ^{Lo 25:4} Ma abô yaj haviy nena, “Anyô ku enja anêj vuli.” Ba intu nônem vuli mavi êndênj avaka takatu ba eyabij avômalô êvhavij mavi. Ma avaka takatu ba enaj Wapômbênj anêj abô lôk êv auk mavi, ma nônem inij vuli êmônj.

¹⁹⁻²¹ *Timoti, Wapômbênj lo Yisu Kilisi lôk ajela matherj lêk êyê o. Aênj ba yahanaj abô lôklokwaj hadênj o nena anyô te iyoma

* 4:14: 2Ti 1:6

* 5:13: 2Te 3:11

* 5:17-18: Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9

* 5:19-21: 2Ko 13:1; Ep 5:11

hanañ avaka te anêñ kambom ma miñ ondanjo ami. Ju mena lô la enañ ma ondanjo nena abô êñ avanôn mena abôyan. Ma onañ ôpên anêñ kambom bêt êndên avômalô ek lôkthô atu ba elañ ma nêkô. Undum aên êndên avaka takatu ba idum kambom. Ma anêm anyô môlô te hatôm anyô bêt ba hadum kambom ma osopa abô êñ iyom.

²² Ma miñ ômbi bahem êyômô anyô te kethên ek imbitak nê êvhavîñ inîñ anyô bêt ami. Nôngô am. Yakô anêñ malain imbitak ba nêm malain êndên o. Ba dô. Ma ômô mabuñ.

²³ Timoti, o ma anyô lemhavîñ unum ñañ iyom. Ma doñtom lemvoñ ba hôpôm lijîñ bêt anôn. Ba intu unum wair dokte imbiñ.

²⁴ Anyô doho idum kambom ba inîñ kambom hik i thô hamôn ba avômalô êyê nena tem neja vovañ êndên waklavôn idum abô. Ma doho idum kambom ba inîñ kambom hamîñ kapô ba avômalô êthôn aleba waklavôn idum abô hayô ma inîñ kambom takên tem injik i thô. ²⁵ Kobom mavi ma aên iyom. Kobom mavi vi hamîñ yaiñ ma vi hêk loñ kapô. Ma doñtom waklavôn idum abô ma kobom mavi takên tem miñ imbuñ ami.

6

Ñê ku nêmo alañsi vibîñ

¹ *Avômalô takatu ba inîñ alañ hamô ma nindum mavi êndên i ek miñ avômalô nenañ abô kambom esak yêlôaniñ abô lôk Wapômbên anêñ athên ami. ² *Ma anyô ku te lôk anêñ alañ thai esopa Wapômbên, ma ôpên miñ indum kambom êndên anêñ alañ ba enañ nena, “Alai ma nê loyay. Ba miñ yamô o vibîñ ami.” Miñ onañ aên ami. Anyô ku êñ laimbîñ anêñ alañ êtôm anyô loyay ba nêm yani sa êtôm Wapômbên anêñ avômalô te. Aên ba indum ku mavi êmôn ek ku mavi sapên. Nungwik auk êñ thô êndên avômalô ba onañ lôklokway ek nesopa.

Avômalô takatu ba leñîghavîñ valuseleñ

³ *Anyô te hik auk lokbañ thô ma miñ hanañ abô hathak Anyô Bêt Yisu Kilisi anêñ abô avanôn lôk auk thêthôn ami, ⁴ ôpên habô ba hason nena yani anyô lôk auk bêt. Ñê êñ ma kêdônwaga abôyan ba

êthôn inîñ kambom paliñ. Lelaik hamô inîñ auk aleba enañ abô lôk vovak hathak auk lomalama ba leñîñdañ lôk êpên vovak ma enañ abô kambom. Thêlô eson nena anyô yañ hawa auk êñ ek indum kambom êndên i la. ⁵ *Wak nômbên intu ma thêlôda idum ba êpôlik hathak thêlôda. Ma Saday hawa Wapômbên anêñ abô vani hêk i lôk habuliñ inîñ auk. Thêlô eson nena thêlô êmô thêthôn ba tem thêlô neja valuseleñ bêt anôn.

⁶ *Ôpatu ba hasopa Wapômbên ma miñ makilik lôk la hiki hathak nômkama pik ami, yani tem êmô mavi. ⁷ *Alalô alêm pik êntêk oyan. Ba ama ma tem ana oyan aên iyom. ⁸ Ba intu alalô miñ maledîñkilik esak nômkama pik andô. Ma alalôaniñ nôm lôk sôp iyom hamô êñ ma hatôm ek alalô. ⁹ Ma avômalô leñîñ hiki ek neja valu lôk nômkama bêt anôn, ma tem auk êñ êndôk thêlô leñîñ lôk êmbôn thêlô ek ini nesak gwasilim. Inîñ auk thethayak êñ habuliñ i aleba hamô leñîñkupik lôk dahôlônîñ seson ba mi. ¹⁰ *Avanôn! Leñîghavîñ valuseleñ ma kambom sapên anêñ vêk. Avômalô doho inîñ auk hathak valuseleñ habi thethayak ba hadum thêlô etak Wapômbên. Êñ ma hatôm biñ havatho thêlôda biñ daluk lu ba malain bêt.

Lojôndê nasopa

¹¹ *Ma doñtom o ma Wapômbên anêñ anyô. Ôsôv ba nu ek nôm kambom takên. Undum nôm takatu ba Wapômbên lamavi hathak. Ômô thêthôn. Osopa Wapômbên anêñ abô ba nêmbîñ yani. Lemimbîñ avômalô. Ombatho o loñ lôk ômô labali. Ma onanvîñ embeñ abô nômbên êñ yam. ¹² *Ma vovak êvhavîñ êntêk ma nôm mavi. Êñ ma nungwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbên halam o yôn hathak. Honay anêm hôêvhavîñ ba avômalô bêt anôn bôk êyê o yôn. ¹³ *Timoti, Wapômbên atu ba hêv lôkmala hadên nômkama nômbên êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hanañ avanôn hadên Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aên ba yahanay abô lôklokway hadên o nena ¹⁴ osopa

* 6:1: Ep 6:5 * 6:2: Plm 16 * 6:3: Gal 1:6-9 * 6:5: 2Ti 3:8; 4:4; Tit 1:14 * 6:6: Plp 4:11-12; 1Ti 4:8; Hib 13:5 * 6:7: Jop 1:21 * 6:10: Ep 5:5 * 6:11: 2Ti 2:22 * 6:12: 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 * 6:13: Jon 18:36-37

abô êŋ ma miŋ undum tomberŋ ek anyôla etatale o ami. Undum ku êŋ endeba Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ endelêm.

¹⁵ *Wapômbêŋ hadum ba waklavôŋ atu ba Yisu endelêm tem imbitak. Yanida ma alaŋ ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiŋ iniŋ Kiŋ ma ñê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ. ¹⁶ Yanida tem miŋ ema ami. Yani hamô deda atu ba miŋ hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miŋ bôk hayê yani ami. Ñê pik iniŋ lôklokwaŋ mi ba intu miŋ hatôm nêgê Wapômbêŋ ami. Nêñêm athêŋ bêŋ êndêŋ yani iyom. Anêŋ lôklokwaŋ da hamô ba tem êmô aêŋ. Avanôŋ.

Ñê lôk valuseleŋ bêŋ iniŋ abô

¹⁷ *Nonaŋ êndêŋ ñê valuseleŋ bêŋ takatu ba êmô pik nena, “Nônêm malemim êndêŋ Wapômbêŋ. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nômkama nômbêŋ êntêk ek alalô leŋŋmavi. Ma miŋ nômbôam esak lôk miŋ nônêm malemim êndêŋ valuseleŋ lôk nômkama takatu ba tem nêñ yak ami.”

¹⁸⁻¹⁹ *Ma onaŋ êndêŋ i ek nisup nômkama mavi lôkthô esak doŋtom. Lôk nindum mavi lomaloma bêŋ anôŋ ba nêñ liŋ siŋ. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk iniŋ nômkama ek nimbi sam. Nôm takêŋ ma lôkmala anêŋ ôdôŋ atu ba tem imbitak emberŋ yam ek neja lôkmala anôŋ.

Timoti eyabiŋ anêŋ ku

²⁰ Timoti oyabiŋ o ek ku takatu ba êv hadêŋ o. Ômbôliŋ dômmim esak abô mayaliv lôk auk lokbaŋ takatu ba elam nena “auk thêthôŋ”. Êŋ ma abôyaŋ. ²¹ *Ma avômalô doho esopa auk lokbaŋ êŋ ba everŋ mayaliv aleba iniŋ êvhaviŋ mi.

Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ o.

Kapya yanj atu ba Pol hato hadêj Timoti Abô môn

Pol hamô koladôn anêj Lom ma hato kapyâ êntêk hadêj Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêj nê molo bêt anôn etak yani ba i. Luk iyom intu hamô haviñ Pol ba intu yani kapô malaiñ ba lahaviñ Timoti ni Lom ek thêlô nêmo. Ba intu hato kapyâ êntêk. Malaiñ lomaloma hapôm nê êvhaviñ ba intu hanaj abô ek embatho Timoti loñ ek imiñ lôklokwañ. Ma hanaj ek Timoti eyabiñ Wapômbêt anêj Abô Mavi ba enaj abô êj thêthôn iyom.

Hato kapyâ êntêk hadêj 66 AD la.

¹ Ya Pol yahato kapyâ êntêk. Wapômbêt lahaviñ yambitak Yisu Kilisi anêj aposel ek yanaj abô êntêk bêt ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêt bôk hakak abô hathak yôv.

² *Hadêj o Timoti yenañ okna anôn. Wapôm lôk lahiki ma labali anêj Kamik Wapômbêt lo Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêt.

Alalô miñ mama ek Wapômbêt anêj abô ami

³ *Yahayala hêk yakapôlôn nena miñ yahadum Wapômbêt anêj ku tomberñ ami. Wapômbêt êj ma bumalô thêlô iniñ Wapômbêt atu ba esopa. Bôlôvôn lo wak ma yahanaj yalerñmavi lôk yahaterñ mek hadêj yani hathak o. ⁴ Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yalerñhabi malem thôk êj. Ma lêk yalerñ hik ya kambom ek yangê o ek itu auk êj vônô ek yalerñmavi. ⁵ *Yalerñhabi anêm hêvhaviñ anôn. Êvhaviñ êj intu hamô haviñ lemtambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhaviñ êj intu hamô haviñ o aên iyom. ⁶ *Ba intu yahanaj hathak loñbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêt hêv hadêj o êtôm huyuv atum ek esaj bêt. Sêbôk ba yahatak yabaherñ hayô hêk o ma Wapômbêt hêv lôkliñyak ek undum ku êj.

⁷ *Ma Wapômbêt hêv dahô lôkliñyak lôk dahô leñiñhaviñ avômalô lôk dahô hapôviñ anyô ek nindum mavi. Ma miñ hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

⁸ Yahanaj Anyô Bêt anêj abô bêt ba intu yahamô koladôn. Ma Wapômbêt bôk hik malaiñ sam ba hêv anêm ek onja ma anêj lôklokwañ tem nêmo sa. Aên ba miñ o mama ek onaj Anyô Bêt anêj abô bêt ami. Lôk miñ o mama ek ya ami. ⁹ *Yani ma anyô wapôm ba lahaviñ nêmo avômalô sa. Ma hêv alalô bulubiñ ba halam nena matheñ. Miñ alalô adum nômlate mavi ami. Mí anôn. Anêj wapôm êj hamô haviñ Yisu Kilisi hadêj sêbôk atu ba môñ anôn ba hêv hadêj alalô. ¹⁰ *Ma lêk hik anêj wapôm êj thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubiñ. Ôpên intu habuliñ ñama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêt anêj Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêt intu sapên. ¹¹ *Ma habi baj hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanaj Abô Mavi êntêk lôk yanêm auk esak Abô Mavi êj. ¹² Aên ba yahawa malaiñ takêntêk ma donjom ya miñ mama ami ek malê nena yahayala ôpatu ba yahêvhaviñ. Yahayala katô nena tem eyabiñ ya lôk yenañ ku mavi endeba êyô wklavôn nindum abô.

¹³ Abô takatu ba bôk holañô anêj ya ma osopa. Êj ma auk thêthôn. Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nêmo o sa ek ônêmimbiñ Wapômbêt lôk lemmimbiñ avômalô. ¹⁴ *Ma oyabiñ nômo mavi takatu ba Wapômbêt hêv hadêj o hathak Lovak Matheñ ôpatu ba hamô haviñ alalô.

¹⁵ Hoyala nena Pigelus lo Helmogenes lôk avômalô nômbêt atu ba êmô plovins Esia bôk êdô ya.

¹⁶⁻¹⁷ Yahamô koladôn ma Onesipolus miñ mama hathak yenañ malaiñ êj ami. Yani hayô Lom ma habôlêm ya lôklokwañ haverñ aleba hapôm ya ma hêv ya thêvô. Aên ba Anyô Bêt nêmo kapô ek Onesipolus lôk anêj thalalen. ¹⁸ Ma Anyô Bêt nêmo lahiki êndên yani êndên wklavôn nindum abô. Hoyala loñôndê mavi bêt anôn atu ba yani hêv ya sa hamô Epesus.

* 1:2: Ap 16:1; 1Ti 1:2

* 1:3: Ap 23:1

* 1:5: Ap 16:1

* 1:6: 1Ti 4:14

* 1:7: Lom 8:15

* 1:9: Ep 2:8-9;

* Tit 3:5

* 1:10: Hib 2:14

* 1:11: 1Ti 2:7

* 1:14: 1Ti 6:20

2

Timoti ma Yisu anêḡ anyô vovak

¹ Aêḡ ba Timoti yenaḡ okna umiḡ lôklok-waḡ esak wapôm takatu ba halêm anêḡ Yisu Kilisi. ² O lôk avômalô doho bôk olaḡ abô nômbêḡ atu ba bôk yahanarḡ yôv. Aêḡ ba nômbôlêm anyô mavi doho ek neyabin abô êntêk lôk nêndôḡ anyô vi ek miḡ abô êntêk nêḡ yak ami. ³ *Ma umiḡ lôklokwaḡ imbiḡ yêlô êtôm Yisu Kilisi anêḡ anyô vovak mavi. ⁴ Anyô vovak miḡ hatak anêḡ auk ek indum ku malaklêvôn ami. Yani hapesarḡ i ek injik vovak ek indum ḡê vovak laik mōḡ leḡḡmavi. ⁵ *Ôpatu ba hayaḡ i mavi ba halarḡv iḡ tem lovak ba enja anêḡ vuli êmôḡ aêḡ iyom. ⁶ Ma ôpatu ba hadum ku kapô lôk vovanik tem êmôḡ ek enja anêḡ anôḡ. ⁷ Aêḡ ba lemimbi abô takatu ek batu Anyô Bêḡ nêḡ auk êndêḡ o.

⁸ *Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêḡ lim atu ba bôk hik liḡ haviyô hathak loḡbô. Abô êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu ba yahanarḡ bêḡ. ⁹ *Aêḡ ba intu yahawa malaiḡ. Avanôḡ! Ekak ya loḡ hatôm ḡê vani. Ma doḡtom anyô te hatôm ekak Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ ami. ¹⁰ Ba intu yahamiḡ lôklok-waḡ ba yahawa malaiḡ lomaloma ek yanêḡ avômalô takatu ba Wapômbêḡ bôk habi baḡ hayô hêk i yôv sa ek Yisu Kilisi nêḡ alalô bulubiḡ ek naja lôkmala lôk namô Wapômbêḡ anêḡ lôkmangiḡ kapô wak nômbêḡ intu sapêḡ.

¹¹ *Êntêk ma abô avanôḡ.

Alalô bôk ama haviḡ yani ba tem alalô namô aêḡ iyom imbiḡ yani.

¹² *Alalô awa malaiḡ lôk vovaḡ ba amiḡ lôklokwaḡ êḡ ma tem nayabin ku imbiḡ yani.

Ma alalô athôḡ yani paliḡ ma tem êsôḡ alalô paliḡ aêḡ iyom.

¹³ *Ma anêḡ abô miḡ hatôm yani etak ami. Ba intu alalô avak abô ek nasopa yani ma doḡtom aêḡ yak, êḡ ma yani tem esopa anêḡ abô takatu ba habutiḡ.

Timoti imbitak Wapômbêḡ anêḡ anyô ku anôḡ

¹⁴ *Wapômbêḡ lêk hayê o ba onaḡ lôbôlôn ek avômalô miḡ nêkôki esak auk lomaloma ami. Dô. Tem imbuliḡ thêlô ma nêḡ i sa ami. ¹⁵ *Undum ku lôklokwaḡ lôk ôndôḡ Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ thêthônḡ. Ma Wapômbêḡ tem êḡ anêḡ ku êḡ ma enaḡ nena hudum ku mavi. Ba tem miḡ o mama ami. ¹⁶ *Avômalô takatu ba esopa abô mayaliv everḡ lokbaḡ aleba ibitak kambom anôḡ. Êḡ ma otak abô lôk auk mayaliv takatu ba miḡ hasopa Wapômbêḡ anêḡ abô ami. ¹⁷ *Auk êḡ ma hatôm palê hatêtô anyô liḡkupik sapêḡ. Nôḡḡ Himeneus lo Pile-tus. ¹⁸ Thai bôk everḡ daim ek Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ ma êdôḡ avômalô ba esau nena alalô leḡḡḡkupik tem miḡ imbiyô esak loḡbô ami ba intu ibuliḡ avômalô doho iniḡ êvhaviḡ. ¹⁹ *Ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ unyak landiḡ lôklokwaḡ kambom ba miḡ hatôm êḡḡli ami. Ma habutiḡ sêk nena, “Anyô Bêḡ hayala anêḡ avômalô” ma “ḡê takatu ba elam Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ ba esopa ma nêmbôliḡ dômiḡ esak kambom.”

²⁰ Ma unyak bêḡ te ma anêḡ uḡ gol doho lôk seleva doho lôk uḡ adaluk doho lôk uḡ anôḡ doho hamô unyak kapô. Doho ma etak nôḡ mavi halôk ma doho ma etak yavoyav halôk. ²¹ Aêḡ ba anyô te habi lelaik thô ba hathik i ba habitak mabuḡ ma hatôm uḡ mavi atu ba Wapômbêḡ hadum ba habitak matheḡ ba hamô ek Wapômbêḡ nêḡ ku mavi lomaloma êndêḡ yani.

²² *Ba intu ôsôv êḡḡk ḡḡk anêḡ thethaḡak takatu ba hamô anyô muk kapôlôḡḡ. Ma ondanḡv iḡ endom loḡôndê thêthônḡ lôk ônêḡmimiḡ Wapômbêḡ lôk lemimiḡ avômalô lôk osopa auk yôhok. Môlô takatu ba olam Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ ba osopa yani ma yani bôk hathik môlônim kapôlômim yôv ba nosopa kobom thêthônḡ takêntêk. ²³ *Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôliḡ dômiḡ ek abô thôḡthôḡ takêḡ. ²⁴ Anyô Bêḡ anêḡ anyô ku ma êmô labali imbiḡ avômalô lôkthô lôk anêḡ auk ma

* 2:3: 2Ti 1:8 * 2:5: 2Ti 4:8 * 2:8: Lom 1:3; 1Ko 15:4 * 2:9: Ep 3:1,13; Plp 1:12-14 * 2:11: 2Ko 4:11
 * 2:12: Mat 10:33 * 2:13: Lom 3:3-4; Tit 1:2 * 2:14: 1Ti 6:4; Tit 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6 * 2:16: 1Ti 4:7
 * 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5; Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3 * 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23: 1Ti 4:7

thêthônj ek êndônj avômalô katô. Lôk êmô malinjyâo ma miñ injik vovak ami. ²⁵Ma yani miñ lamanij kethej esak avômalô takatu ba miñ elanjô anêj abô ami ma êndônj thêlô esak abô labali. Injo Wapômbênj tem nêmi i sa ek nede kapôlônjinj lilij ek nesopa auk avanônj mena mi la. ²⁶Ma ewa auk mavi hathak lojbô ma tem nêsôv ênjêk Sadanj anêj gwasilim, ôpatu ba havôn thêlô ek nindum anêj ku.

3

Pik lo lej anêj danj

¹* Odañô! Waklavônj pik lo lej anêj danj ma tem malaij lomalama imbitak. ²Avômalô tem lejinjimbiñ thêlôda lôk lejinjimbiñ valuselej ma nêmbôdi lôk nêgê i danj ma nenanj abôma lôk lejinjondônj kôtônj êndênj taluvi lo lami. Ma tem miñ lejinjmavi esak nômi takatu ba anyô vi êv hadênj i ami lôk êpôlik hathak kobom mathenj ³ma lejinjhaviñ mi lôk miñ etak kapôlônjinj kambom ami. Ma tem nenanj abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki loj ami ma nimbitak nê malejinj thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi. ⁴Ma tem thêlô nimbulij inij nê mólô ma nindum nômkama mayaliv ma thêlôda tem nênem inij athênj lij ba nindum nômkama takatu ba indum thêlô lejinjmavi ma kobom lejinjhaviñ Wapômbênj ma êdô. ⁵*Avômalô takênj tem nindum thêthônj êtôm nê esopa Wapômbênj ma doñtom thêlô bôk etak Wapômbênj anêj lôklokwanj ba intu nômbôlinj dômiñ êndênj i.

⁶Ma anyô takênj ethak êyêyê hathak bôbônjinj ba êyô unyak ma êyê avi takatu ba inij auk mayaliv ma ewa inij auk. Avi takênj bôk idum kambom bênj anônj ba êmô lôk kapôlônjinj malaij. Ma thêlônjinj thethanjak lomalama hayabij i ba êbôlêm auk lukmuk wak nômbênj intu sapênj. ⁷Avi takênj elanjô nê êj inij abô lôbôlônj ba miñ êpôm Wapômbênj anêj abô avanônj ek nêmi thêlô sa ami. ⁸*Nê êj bôk êvôlinj dômiñ hathak Wapômbênj anêj abô avanônj hatôm Janes lo Jambles bôk êvôlinj dômiñ hadênj Mose. Sadanj habulij thêlô inij auk aleba ibitak kambom anônj ba êvhaviñ ami ba

intu Wapômbênj hadô thêlô. ⁹Ma nê êj inij kambom takênj tem imbitak yaiñ ba avômalô tem nêgê êtôm bôk êyê Janes lo Jambles inij auk kambom. Ba intu auk êj tem miñ imbitak bênj ami.

Timoti ombaloj Wapômbênj anêj abô loj lôklokwanj

¹⁰Ma doñtom o Timoti hoyala yenanj auk lôk yenanj bôk lo loj takatu ba yahadônj lôkthô katô ma auk takatu ba hamô haviñ ya lôk yalenjhaviñ avômalô ma yahêvhaviñ ba yahamiñ lôklokwanj lôk miñ yahasôv ami. ¹¹*Ma vovanj lomalama lôk malaij hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêj hêv ya bulubij ek nômi kambom takênj. ¹²*Avanônj! Avômalô lôkthô atu ba lejinjhaviñ nênemimbiñ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbênj tem nêpôm vovanj takênj imbiñ. ¹³Ma nê lôk ngôk lôk nê takatu ba esau avômalô tem nindum inij auk kambom takênj endeba imbitak kambom anônj. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbiñ. ¹⁴⁻¹⁵Ma doñtom Timoti hoyala kêdônjwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbênj anêj abô mathenj hik auk thô hadênj o aleba lêk. Abô êj hik avômalô lij ek neja auk mavi ek nênemimbiñ Yisu Kilisi ma tem yani nêmi thêlô bulubij. Bôk howa auk hathak nômi takênj ba intu hoyala katô nena abô avanônj. Ba ombaloj auk êj loj. ¹⁶*Wapômbênj anêj abô lôkthô ma hayuv halêm yaiñ ba bôk eto halôk kapya ek êndônj avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbanj. Ma hik lojônndê nepesanj i thô ek nimbitak thêthônj ¹⁷ek Wapômbênj anêj avômalô neja nômkama ek nindum ku mavi.

4

Timoti enaj Wapômbênj anêj abô

¹Timoti, Wapômbênj lo Yisu Kilisi elanjô yenanj abô. Yani tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk nê nãma. Yani tem êlêm ek eyabij alalô. Aênj ba yahananj lôklokwanj hadênj o nena ²onanj Wapômbênj anêj abô. Miñ oyabij waklavônj mavi iyom ami. Onanj iyom. Nunjgwik avômalô inij kambom thô ma onanj ek netak. Onanj thêlô

* 3:1: 1Ti 4:1 * 3:5: Mat 7:15,21; Tit 1:16 * 3:8: Kis 7:11 * 3:11: Ap 13:14-52; 14:5,8-20 * 3:12: Mat

16:24; Jon 15:20; Ap 14:22

* 3:16: Lom 15:4

ek nesopa Wapômbên anêñ abô. Ombatho avômalô loñ ma ômô malin̄yaô lôk ôndôn avômalô katô oyar. ³*Yakô wak te ma avômalô tem nimbi leñôndôn siñ ek nedarjô Wapômbên anêñ auk thêthôn. Thêlô tem venjñ thethanjak ba nêmbôlêm kêdônwaga vi ek nenarj abô takatu ba indum thêlô leññmavi. ⁴Thêlô tem nede dômiñ liliñ êndên abô avanôn ma nemberj mayaliv ba nesopa kukuthiñ oyar. ⁵Ma dorjtom o Timoti ma onja auk katô esak ku nômbên atu ba hudum. Tem malaiñ lôk vovarj êpôm o. Êñ ma umiñ lôklokwarj. Onarj Wapômbên anêñ Abô Mavi lôk undum Wapômbên anêñ ku lôkthô atu ba hêv hadênj o.

Pol hadum ek ema

⁶*Timoti, yenarj thalalerj lêk hangasô hatôm waiñ atu ba hangasô halôk da. Ma wakma êñ lêk hayô ek yana. Ba intu undum ku nômbên êñ. ⁷*Lêk yahik vovak mavi yôv ba yahalarjvñ aleba hayô anêñ darj. Ma yahavalorj yenarj yahêvhavñ loñ denarj. ⁸*Ba intu Wapômbên lêk havalorj vuli mavi te loñ ek ya aêntêk. Waklavôn nindum abô ma Anyô Bêñ atu ba hanarj abô avanôn hathak avômalô tem enarj nena ya anyô thêthôn. Ba tem enarj êndên ya iyom ami. Mi. Avômalô lôkthô atu ba êpôvñ waklavôn yañi endelêm ma tem enarj aên êndên i imbiñ.

Timoti êlêm kethej ek Pol

⁹⁻¹⁰*Dima lahavñ nômkama pik êntêk. Êñ ma yañi bôk hatak ya ba hi Tesalon-aika. Ma Klesens bôk hi plovins Galesia ma Titi bôk hi Dalmesia. Ba intu ôpôpêk o ba ôlêm kethej êndên ya. ¹¹Luk iyom hamô havñ ya. Ma Mak hathak hêv ya sa hathak yenarj ku ba intu ondom yañi êlêm êndên ya. ¹²Ma Tikikus ma yahêv yañi hi Epesus. ¹³*Yahatak yenarj kwêv hamô Tloas ba hamô Kapus anêñ unyak ba onja ba êlêm. Ma onja yenarj kapya lôkthô. Ma ya vovarj ek kapya ali atu ba epesarj hathak boksipsip kupik. ¹⁴*Aleksanda ma anyô hadum ku hapesarj nômkama hathak aen thekthek ba bôk hadum kambom bêñ hadênj ya. Anyô Bêñ tem indum aên êndên yañi esak nôm

atu ba hadum. ¹⁵Yani hik vovak lôklokwarj hathak yêlôaniñ abô. Ba intu oda oyabiñ o mavi esak yañi imbiñ.

¹⁶Yahadum abô môñ ma doho miñ êv ya sa ami. Thêlô sapên etak ya. Ma yalenhaviñ nena thêlô miñ nindum abô esak nôm êñ ami. ¹⁷Ma dorjtom Anyô Bêñ hamiñ ya dômiñ ba hêv ya lôklokwarj ek yanarj Wapômbên anêñ abô takên bêñ êndên nê daluk ek thêlô nedarjô. Yalerjhabi nena ya lêk yahamô alim kambom te abôlêk. Ma dorjtom Anyô Bêñ hêv ya sa. ¹⁸Anyô Bêñ tem nêv ya bulubiñ êñjêk ngôk iniñ vovak lomaloma. Nômlate miñ hatôm imbuliñ ya ami endeba enja ya vê ni anêñ loñ lôkliñyak atu ba hamô malak leñ am. Nêñêm athênj lôkmangñ êndên yañi iyom wak nômbên intu sapên. Avanôn.

¹⁹*Nêv yañsiñ mavi lôk lôkbôk mavi êndên Plisila lo Akwila ma Onesipolus lôk anêñ avômalô. ²⁰*Elastus hamô Kolin. Tlopmas hapôm lijiñ ma yahadô yañi hêk Miletus. ²¹Ômbôlêm anêm loñôndê ek ôlêm loñ êntêk êmôn vêmam ka belej simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lôk iviyarj sapên enarj yañsiñ mavi lôk lôkbôk mavi hadênj o.

²²Anyô Bêñ eyabiñ o dahôlôm lôk anêñ wapôm êmô imbiñ o.

* 4:3: 1Ti 4:1 * 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25 * 4:9-10: Ap 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14 * 4:13: Ap 20:6 * 4:14: Lom 2:6 * 4:19: Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * 4:20: Ap 19:22; 20:4; Lom 16:23

Kapya atu ba Pol hato hadên Titi Abô môn

Lom êv Pol vê hêk koladôn (Ap 28), ên ma thai lôk Titi i ngavithôm Klit lôbôlôbô ba enar Wapômbên anên Abô Mavi bên hadên thêlô. Vêm ma Pol hanar ek Titi indum ku ên endeba anên dar lôk etak avaka êtôm malak lôkthô ma hatak Klit ba hi loj buyar. Titi hadum ku ên denar, ma Pol hato kapa êntêk hadên yani. Hato ek embatho Titi loj esak anên ku lôk nêk auk ek êmbôv nê takatu ba êvôliq dômiq hathak abô anôn ek nêbônêlêm ma nêk auk esak êvhavij lôk iniq ku ma eyabij i esak kêdônwaga abôyar.

Hato kapa ên hadên 64 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, Wapômbên anên anyô ku ma Yisu Kilisi anên aposel, yahato kapa êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanar anên abô bên ma yambatho nê takatu ba bôk habi bar hayô hêk i iniq êvhavij loj. Lôk yanêm auk ek neyala abô avanôn atu ba halom avômalô ek nêk êtôm Wapômbên anên lahavij ²* ek nêk maleqij esak neja lôk-mala atu ba tem nêk êtôm wak nômbên intu sapên. Môq anôn ma Wapômbên bôk havak abô yôv nena tem nêk êndên i ba miq hatôm esau ami. ³ Alalôanij bulubij Wapômbên bôk hatak waklavôn te yôv ba hatak ku halôk yabaheq lôk hanar lôklok-waq ek yanar anên Abô Mavi bên êndên avômalô ek batu Abô Mavi ên êlêm yaiq.

⁴* Yahato hadên o Titi, yenaq okna anôn hathak alaianij aêvhavij.

Kamik Wapômbên lo alalôanij Bulubij Yisu Kilisi iniq wapôm lôk labali êmô imbij o.

Titi endam avaka ek neyabij avômalô êvhavij lodôqlodôq

⁵ Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denar lôk otak avaka doho anên lomalak êtôm atu ba bôk yahanar hadên o. ⁶* Otak i êtôm aêntêk. Anyô

atu ba abô mi hêk avômalô maleqij ma hamô tiqij havij yanavi. Ma anên nali êvhavij ba avômalô miq enar abô hathak iniq maleq thaqô lôk leqônônôn kôtôn ami. ⁷ Nê takatu ba eyabij avômalô êvhavij idum Wapômbên da anên ku ba intu thêlô abô mi ênjêk avômalô maleqij. Ma miq thêlô nesôn nena thêlô ma nê bên ek avômalô vi ami, lôk miq leqijmanij ketheq ami, ma miq ninum waiq ba molo ami, lôk miq maleqij thêlêv ami, ma miq netantani esak avômalô vi iniq valuseleq ami. ⁸ Mi. Neja avômalô thô lôk leqijimbij kobom atu ba mavi ma nipuk i loj lôk nêk thêthôn lôk matheq ma neyabij i mavi. ⁹ Ma nebalor abô avanôn bij atu ba bôk êdôn loj lôklok-waq ek nêndôn avômalô esak auk thêthôn ek nembatho iniq êvhavij loj lôk nijik avômalô leqônônôn kôtôn iniq auk lokbar thô ek netak.

Nê leqônônôn kôtôn bên anôn êmô Klit

¹⁰* Otak avaka anên aên ek neyabij avômalô êvhavij ek nimij loj siq ek nê nômbên atu ba ibi leqônônôn siq anên Klit. Thêlô ma nê enar abô mayaliv ba esau avômalô. Nê Isael takatu ba evalor kobom nengothe kupik vê ethak êmôn ek kobom ên. ¹¹* Nê takên ma onar ek nêk bônôn ba miq otak i ek nêndôn avômalô ami. Thêlô leqijhavij valuseleq ba intu êdôn avômalô hathak auk lokbar ba ibulij nê êvhavij lodôn lodôn iniq auk. ¹² Thêlô iniq anyô lôkauk te hanar hathak thêlôda aêntêk, "Avômalô Klit sapên ma nê abôyar lôk êtôm bok ngalewar ba êk ku mi ma eyar nôk hatôm bok iyom." ¹³* Abô ên ma avanôn. Ba intu osar i lôklokwar ek iniq êvhavij imbitak mavi ¹⁴* ma netak Isael iniq kukuthij oyar oyar lôk miq nesopa nê takatu ba êvôliq dômiq hathak abô avanôn iniq abô majar ami. ¹⁵ Avômalô takatu ba iniq kapôlônij mabur hêk Wapômbên ma, ma nôk eyar lôk nômkama lôkthô ma mabur aên iyom. Ma dorytom avômalô takatu ba miq êvhavij ami lôk iniq kapôlônij lelaik ma nômlate miq mabur ami. Aên ba iniq auk lôk kapôlônij lelaik kambom. ¹⁶* Thêlô enar nena eyala Wapômbên, ma dorytom iniq

* 1:2: Kol 1:27

* 1:4: Lom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3

* 1:6: 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26

* 1:10: 1Ti 4:7

* 1:11: 2Ti

3:5-6; 1Pi 5:2

* 1:13: 2Ti 4:2

* 1:14: 1Ti 4:7

* 1:16: 1Jon 1:6; 2:4

bôk lo loŋ hik thô nena êthônŋ yani paliŋ. Thêlô leŋjônđônŋ kôtonŋ ba miŋ hatôm nindum nômla mavi te ami lôk êtôm nôm ôvathek hêk Wapômbênŋ ma.

2

Ôndônŋ kobom mavi êndênŋ avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ

¹ Oda miŋ ôtôm thêlô ami. Ma ôndônŋ avômalô ek nesopa Wapômbênŋ anênŋ auk thêthônŋ. ² Ôndônŋ anyô boŋnena ek nipuki loŋ esak auk mayaliv ma nêmo batônŋ oyaŋ lôk neyabiŋ i dedaŋŋ mavi. Ma iniŋ êvhaviŋ lôk leŋjinhaviŋ avômalô embotoŋŋ mavi. Ma nimirŋ lôklokwaŋ esak malaiŋ.

³ Ma aênŋ iyom ma ôndônŋ avôdônŋnena imbiŋ ek nêmo mathenŋ êtôm Wapômbênŋ anênŋ lahaviŋ. Ma miŋ nenarŋ abôma esak avômalô vi ami ma miŋ netak waiŋ ek eyabiŋ iniŋ auk ami. Mi, ôndônŋ thêlô ek neja auk mavi ⁴ ek nêndônŋ avi muk ek leŋjimbienŋ vênŋi lôk nali, ⁵ ma nipuk i loŋ lôk nêmo mabuŋ, ma nindum iniŋ ku neyabiŋ iniŋ avômalô mavi lôk nênem leŋjinhaviŋ êndênŋ avômalô ma nedovak vênŋi iniŋ abô vibienŋ. Idum aênŋ ma tem miŋ hatôm anyôla enarŋ abôma esak Wapômbênŋ anênŋ abô ami.

⁶ Ma anyô muk ma osoŋ i lokwaŋ aênŋ iyom ek nipuki loŋ. ⁷ Ma oda ôtôm lavôŋŋŋ mavi esak nômkama sapênŋ ek apenena nêgê ba nesopa vemgwam. Ôndônŋ avômalô lôk malemdônŋ esak abô takatu ba halêm anênŋ o kapôlôm. ⁸ Ma onarŋ abô thêthônŋ mavi iyom ek avômalô miŋ hatôm nêpôm anêmo abô anênŋ kambom te ami. Undum aênŋ ek avômalô takatu ba êpôlik hathak anêmo abô ma tem mama ba miŋ hatôm nenarŋ abô kambom te esak alalô ami.

⁹ Ma nê takatu ba êmo alaŋsi vibienŋ* ma osoŋ i lokwaŋ ek nêmo iniŋ alaŋ vibienŋ esak nômkama sapênŋ ek nindum thêlô leŋjinhaviŋ. Ma miŋ nêwê abô viyaŋ ami. ¹⁰ Lôk miŋ neja iniŋ nômla vani ami. Mi, nindum nômkama sapênŋ thêthônŋ ek injik thô nena iniŋ ku ma mavi ek iniŋ alaŋsi nênemimbiŋ thêlô. Idum aênŋ ma tem alalôaniŋ

Wapômbênŋ atu ba hêv alalô bulubiŋ anênŋ abô imbitak lêlêyaŋ mavi ênjêk avômalô maleŋŋŋ.

Wapômbênŋ anênŋ wapôm hik alalô liŋ ek nasopa anênŋ loŋôndê ek nayabiŋ Kilisi

¹¹ Alalô nasopa kobom mavi takênŋ ek malê nena Wapômbênŋ anênŋ wapôm bôk halêm yaiŋ yôv ba hawa bulubiŋ halêm ek avômalô sapênŋ nênemimbiŋ. ¹² Ma wapôm êŋ hadônŋ alalô ek natak kobom avôlinŋ dômiŋ ek Wapômbênŋ lôk pik anênŋ thethaŋak ma napuki loŋ lôk namô thêthônŋ ba nasopa Wapômbênŋ anênŋ lahaviŋ êndênŋ waklavônŋ êntêk. ¹³ Ma alalô nasopa loŋôndê êŋ ba nanêmo maleŋŋŋ ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êŋ ma waklavônŋ atu ba Yisu Kilisi anênŋ deda lôkmangŋŋ êlêm yaiŋ. Yani ma Anyô Bêŋ Wapômbênŋ, alalôaniŋ bulubiŋ. ¹⁴ Yani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêmo alalô vê ênjêk kambom lomaloma lôk havôkwiŋ alalô ek nambitak yanida anênŋ avômalô takatu ba êk lêlê ek nandum ku mavi.

¹⁵ Ba intu onja abô takêntêk anênŋ ôdônŋ sa êndênŋ avômalô êvhaviŋ. Lôk osoŋ i lokwaŋ ek nesopa ma avômalô leŋjônđônŋ kôtonŋ ma osoŋ i. Onarŋ abô takênŋ esak Wapômbênŋ anênŋ lôklokwaŋ. Ma miŋ otak anyôla atu ba hoyabiŋ i ek enarŋ nena anêmo abô ma nômo oyaŋ ami.

3

Nundum malêla takatu ba mavi

¹ Nungwik avômalô iniŋ auk liŋ esak loŋbô ek nedovak gavman lôk iniŋ nê bênŋbênŋ ba nesopa iniŋ abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomaloma. ² Ma miŋ nenarŋ abô kambom esak anyô vi lôk miŋ nêkôki ami. Mi, netauviŋ i dedaŋŋ ba nêmo yôhokna imbiŋ avômalô sapênŋ.

³ Ek malê nena sêbôk ma alalô thônŋôthônŋ hatôm thêlô. Alalô leŋjônđônŋ kôtonŋ lôk êvhaviŋ abôyaŋ ba atak Wapômbênŋ anênŋ loŋôndê ma amô thethaŋak lôk alak lomaloma vibienŋ. Ma amô lôk leŋjindaŋ ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlô êpôlik ek

* 2:3: 1Ti 3:11 * 2:5: Ep 5:22 * 2:7: 1Ti 4:12 * 2:8: 1Pi 2:15 * 2:9: 1Ti 6:1 * 2:9: 'Îjê takatu ba êmo alaŋsi vibienŋ' ma hathak abô Inglis ma 'slave'. Nôngô Epesus 6:5. * 2:12: 1Jôn 2:16 * 2:14: Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9 * 2:15: 1Ti 4:12 * 3:1: Lom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * 3:3: 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8

alalô. ⁴ Ma donjom lêk ma Wapômbên, ôpatu ba hêv alalô bulubiñ, hik anên kobom mavi lôk anên lahaviñ thô hadên alalô.

⁵ *Yani hêv alalô bulubiñ hathak yanida anên lahiki. Ma miñ hathak alalôaniñ ku thêthôn ami. Mi, havôkwiñ alalôaniñ kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Matheñ ba hêv lôkmala lukmuk hadên alalô. ⁶ *Hathak ôpatu ba hêv alalô bulubiñ, Yisu Kilisi, ma Wapômbên hangasô anên Lovak Matheñ bên anôn hayô hamô alalô. ⁷ Yani habi anên wapôm sam ba halam alalô nena avômalô thêthôn. Ba intu alalô awa athên ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbên intu sapên. Ma lêk aêv maleñ ek nôm êñ.

⁸ Abô takên ma avanôn biñ. Ba intu yaleñhaviñ ombatho i loñ lôklokwañ ek nesopa abô takên sapên ek vi atu ba bôk êvhaviñ Wapômbên yôv ma neyabiñ i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takên ma mavi anôn ba tem nêv avômalô lôkthô sa.

⁹ *Nômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatun Israël iniñ limi bôbô iniñ athên ma abô lôkthango ma ethañ i hathak Mose anên balabuñ. Nôm takên ma nôm oyañ ba miñ hatôm nêv anyôla sa ami. ¹⁰ *Anyôla havak avômalô vose hi lodôn lodôn ma onañ bôlôn ju êndên ôpên nena etak auk êñ. Ma mi ma otak yani ba nu. ¹¹ Alalô ayala nena avômalô anên aên iniñ auk ma lokbañ ba idum kambom thêthô. Ba intu iniñ bôk lo loñ takên da hik thêlô thô nena nê idum kambom.

Abô anên day

¹² *Tem yanêm Altema mena Tikikus la ba êsôk, êñ ma o lôklokwañ ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenañ auk nena tem yana yamô Nikopolis êndên waklavôn beleñ simbak.

¹³ *Sena, anyô lôkauk hathak abô majañ, lo Apolo etak môlô ba i buyañ, ma noyabiñ i esak nômkama takatu ba thai mi ek nêv thai sa. ¹⁴ *Ôndôn alaianiñ avômalô ek nindum ku mavi ni thêthô lôk nêv avômalô vi atu ba êv yak hathak nômkama sa ek iniñ êvhaviñ injik anôn.

¹⁵ Avômalô takatu ba êmô haviñ ya êv iniñ leñmavi hadên o. Ma nêv yenañ

aên êndên nê êvhaviñ takatu ba leñmavi yêlô.

Wapômbên anên wapôm êmô imbiñ môlô lôkthô.

* 3:5: 2Ti 1:9; Hib 10:22 * 3:6: Ap 2:17-18 * 3:9: 2Ti 2:14,16 * 3:10: Mat 18:15-17 * 3:12: Ep 6:21-22;
 Kol 4:7-8 * 3:13: Ap 18:24; 1Ko 3:5-6 * 3:14: Ep 4:28

Kapya atu ba Pol hato hadênj

Pilemon Abô môn

Pilemon ma anyô hêvhavij te anênj Kolosi. Yani ma alarj ek nê doho atu ba êmô yani vibij ba idum anênj ku. Ma anênj anyô ku êj te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anênj nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniñ balaburj hanarj nena ôpatu ba hamô alarj vibij hatak anênj ku ba hasôv ba hi, êj ma anênj alarj hatôm injik yani vônô. Haverj yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladônj ma halarjô Abô Mavi ba hêvhavij. Ba intu Pol hato abô hadênj Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hêvhavij ba nê anênj kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladônj ba hato kapya ju êntêk, yarj ma Pilemon ma yarj hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

¹Ya Pol, yahamô koladônj hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniñ aiyarj Timoti ato kapya êntêk hadênj o, Pilemon. O ma yaianij aiyarj anônj atu ba alalô adum ku doñtom êntêk havij i. ²*Lôk ato hadênj livônj Apia lo Alkipus havij. Yani ma Wapômbênj anênj anyô vovak te atu ba hamiñ havij yai. Ma yai ato hadênj avômalô êvhavij takatu ba ethak êv yey hamô anêm unyak kapô havij.

³Alalôaniñ Kamik Wapômbênj lôk Anyô Bêj Yisu Kilisi iniñ wapôm lôk labali êmô imbiñ mólô sapênj.

Pol hanarj lamavi hathak Pilemon anênj ku

⁴⁻⁵Yahalarjô hathak anêm lemhavij avômalô matherj sapênj lôk anêm hôêvhavij hathak Anyô Bêj Yisu. Ba intu mek sapênj atu ba yahaterj ma yalerjhabi o ba yahanañ yalerjmavi hadênj yenañ Wapômbênj. ⁶Hôêvhavij Wapômbênj ba intu o anyô wapôm. Ma yahaterj mek ek anêm wapôm êj injik anônj ba Wapômbênj nê auk mavi êndênj o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêm anênj Kilisi. ⁷*Aiyarj, abô hathak hôthô avômalô matherj iniñ kapôlônj liñ hayô ek ya. Ba intu anêm

kobom lemhavij êj hêv ya thêvô lôk yalerjmavi bênj anônj.

Pol hanarj ek Pilemon ênjê Onesimi êtôm yarj anônj

⁸Aênj ba yahadum ek yanarj injik anêm lemhavij liñ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemhavij undum. Nôm êj ma thêthônj mavi ba intu ya hatôm yanarj lôklokwarj ek undum aênj esak Kilisi anênj athênj. ⁹Ma doñtom hathak lerjavij êj iyom intu yahanarj hik o liñ. Ya ma anyô borj Pol atu ba lêk yahamô koladônj hathak Yisu Kilisi, ¹⁰*yahanarj hik o liñ hathak yenañ okna Onesimi ek nungwik anêm lemhavij thô êndênj yani. Yahamô koladônj ma yani hêvhavij ba intu habitak yenañ okna. ¹¹Sêbôk ma yani miñ hatôm nê o sa ami. Ma doñtom lêk habitak anyô mavi ek nê alai luvi sa.*

¹²Lêk yahêv yani hatôm yabiñdaluk anônj hathôk ek o hathak loñbô. ¹³Yahamô koladônj hathak Abô Mavi ba intu yalerjmavi ek yani enja anêm loñ ba êmô imbiñ ya ek nê ya sa. ¹⁴Ma doñtom yahadô yapôvijn o ek undum malêla takatu ba mavi. Ba intu miñ hatôm yandum nômlate atu ba miñ honarj ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemhavij undum. ¹⁵Betha Onesimi hatak o vauna ek nêmbimbiñ Yisu Kilisi vêm ba havôhathôk hathak loñbô ma tem êmô imbiñ o wak nômbênj intu sapênj la. ¹⁶*Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyarj anônj ma miñ êtôm o alarj ek yani esak loñbô ami. Yalerjavij yani bênj anônj. Ma doñtom yani ma anêm mamuyarj lôk o ma alarj ek yani havij ba intu tem lemimbiñ yani bênj anônj êmônj ek ya.

¹⁷Aênj ba lemhabi nena alai ma nê ku te iyom, êj ma onja Onesimi thô êtôm intu howa ya thô. ¹⁸Yani hadum nômla kambom hadênj o mena hawa anêm nômla, êj ma otak êndôk yabaherj. ¹⁹Ya Pol yada yahato hathak yabaherj nena tem yanêm vuli êj viyarj êndênj o. Ma doñtom lemimbi nena bôk yahik loñôndê nê lôkmala thô hadênj o ba anêm vuli viyarj hêk havij ya denarj.

²⁰Avanônj, aiyarj, yalerjavij onja Onesimi thô esak Anyô Bêj anênj athênj. Êj

* 1:2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:10: 1Ko 4:15; Kol 4:9 * 1:11: Onesimi anênj athênj anênj ôdônj nena, "Hêv sa" * 1:16: 1Ti 6:2

ma hatôm hôthô yakapôlôn liŋ hathak Kilisi. ²¹ Yahato kapyâ êntêk hadêŋ o ba yahêvhaviŋ nena tem ondovak yenaŋ abô vibîŋ ma onja Onesimi lôk lemmavi bêŋ anônŋ êmônŋ ek abô nômbêŋ atu ba lêk yahato.

²²* Nômla yaŋ nena opesaŋ loŋ êmô anêm unyak kapô ek ya. Yalenhabî nena tem Wapômbêŋ endarô môlelônîm mek ma nêŋ ya vê ênjêk koladônŋ ba yambô yasôk esak loŋbô.

Pol anêŋ kapyâ anêŋ daŋ

²³* Epaplas ôpatu ba hamô koladônŋ haviŋ ya hathak Yîsu Kilisi, yani hêv anêŋ lamavi hadêŋ o. ²⁴* Ma Mak, Alistakas, Dima lo Luk, yêlô ŋê ku te iyom, thêlô êv iniŋ leŋîŋmavi haviŋ.

²⁵ Anyô Bêŋ Yîsu Kilisi anêŋ wapôm embaloŋ môlelô sapêŋ kapôlelômîm loŋ.

* 1:22: Plp 1:25; 2:24 * 1:23: Kol 1:7 * 1:24: Kol 4:10-14

Kapya hi hadên avômalô Hiblu Abô môn

Ôpatu ba hato kapyâ êntêk miñ hato anên athên ami. Ma hadên 200 AD ma avômalô nañ inin avaka te anên athên nena Teetulian hato nena Banabas hato kapyâ êntêk. Ma lêk doho ena nena Apolo hato ma doho ena nena Silas hato. Ma thêlô lôkthô ena nena ôpatu ba hato kapyâ êntêk ma hato hasopa Wapômbên anên lahavin.

Ôpatu ba hato ma anyô Isael te atu ba hêvhavin Yisu. Hato hadên avômalô Isael takatu ba êvhavin Yisu. Kapyâ êntêk hik thô nena Yisu ma bên ek Isael inin plopêt lôk aña ma Mose lôk nê êbôk da. Ma hik thô haviñ nena Yisu ma anyô malêvôn ek Wapômbên lôk alalô ma anên athên ma bên ek Alon anên lôk Isael inin nê êbôk da sapên. Lôk hanan ek nê bôk êvhavin nimir lôklokwan ma miñ nendeni nesopa Isael inin kobom bô ami. Yakô vovan êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Isael halôk loñ thiliv.

Hato kapyâ êntêk hadên 68 AD la.

Wapômbên Nakaduñ hamôn ek aña

¹Sêbôk bôlada ma Wapômbên hanan abô hadên alalôanin bumalô lôbôlôn hathak lavônin lomaloma hale plopêt verinbôlêk.

²*Ma lêk êntêk ma pik lo leñ anên dañ lêk habobo ba yani hawa Nakaduñ abôlêk ba hanan abô hadên alalô. Wapômbên habi bañ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapên lôk hapesan nômkama sapên hathak yani iyom. ³*Yani hik Lambô anên deda lôkmangin thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama sapên loñ aleba ilumbak mavi hathak anên abô anên lôklokwan. Yani havôkwîn alalôanin lelaik lôkthô vê ma halôk hamô Wapômbên Lôkmangin anên bañ vianôn hamô malak leñ. ⁴*Aên ba yani hamô vulin ek aña ma athên atu ba êv hadên yani ma bên aên iyom.

⁵*Ma abô atu ba Anyô Bên bôk hanan hadên Yisu ma miñ hanan hadên aña te ami. Mi. Hanan hadên Yisu iyom nena, “O ma yenan okna, ma lêk êntêk ma yahabitak lemambô.”
Kapyâ Yey 2:7

Lôk hanan nena,
“Ya anên lemambô,
ma o ma yenan okna.” *2 Samuel 7:14*

⁶*Ma Wapômbên hêv namalô bôp halôk ba halêm pik ma hanan abô bute haviñ nena, “Wapômbên anên aña lôkthô nênm yey êndên yani.” *Lo 32:43*

⁷Ma hanan hathak aña nena,
“Anyô Bên hapesan anên aña hatôm lovak ma anên nê ku takên ma hatôm atum dahalan.” *Kapyâ Yey 104:4*

⁸Ma donjom hanan hathak Nakaduñ nena,
“Wapômbên, oda tem ômô anên loñ lôk-
linyak wak nômbên intu sapên,
ma tem oyabin avômalô esak kobom
thêthôn iyom.

⁹Lemhavin auk thêthôn ma hôpôlik ek auk
lokbañ.

Ba intu Wapômbên anên Anyô Bên
halam o ba hangasô anên nôm
lênlên hayô hamô o ek onja athên
bên ek indum lemmavi.

Ma aña lôk avômalô miñ êmôn ek o
ami.” *Kapyâ Yey 45:6-7*

¹⁰Ma abô yañ hanan nena,
“Sêbôk ba môn anôn ma O Anyô Bên da
holav pik anên landin,
ma leñlêvôn ma oda anên ku hopesan
hathak bahem.

¹¹Lôkthô tem ititip êtôm sôp ba mi.
Ma o iyom intu tem ômô thêthô.

¹²Tem undunundun pik êtôm kwêv daim,
ma tem ômbi sôp bô atu thô ma nung-
wik lukmuk.

Ma oda tem ômô aên,
ma anên sondabên anên dañ ma mi.”
Kapyâ Yey 102:25-27

¹³Ma Wapômbên bôk hanan hadên Nakaduñ
nena,
“Ômô yabaher vianôn endeba yatak nê
takatu ba ik vovak hadên o nênmô
vemkapô vibin am.” *Kapyâ Yey
110:1*

Ma miñ bôk hanan abô êñ hadên aña te
ami ma mi.

* 1:2: Jon 1:3 * 1:3: Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * 1:4: Plp 2:9 * 1:5: 1Sto 17:13; Ap 13:33 * 1:6: Lom
8:29

¹⁴*Añela ma êtôm ngôk yôhók ek nindum Wapômbênj anênj ku ek nênem jê takatu ba tem neja bulubij sa.

2

Nodanjô katô ba nosopa!

¹ Aênj ba alalô nadanjô nô m takatu ba bôk alanjô yôv ek miñ natôm yeñ atu ba lovak hayuv vòkê ami. ²*Ma abô takatu ba hale anênj añela veñijbôlêk ba enañ intu bôk hik anônj yôv. Sêbók ma avômalô miñ elanjô abô êñ ami ba leñôndônj kôtônj ba bôk ewa iniñ vuli kambom êñ yôv. ³*Ma lêk Anyô Bêñ da halôk ba halêm pik ba hananj bênj nena tem alalô naja bulubij. Ma avômalô bôk elanjô ba esopa ma alalô ayê nena abô avanônj. Aênj ba anyô te havôlinj dô m hadênj alaldaniñ bulubij bênj atu ma ôpênj miñ hatôm êsôv êñjêk vovanj êñ ami ma mi. ⁴*Ma Wapômbênj da hadum lavônij lo nômbithi ma ku lôkmanjij lomalama. Ma hêv Lovak Mathenj ek injik nô m mavi lomalama sam êndênj avômalô hatôm Anyô Bêñ anênj lahaviñ ek injik thô nena abô avanônj.

Yisu hatôm alalô jê pik

⁵Yêlô ananj hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbênj miñ hatak añela ek neyabiñ pik lukmuk êñ ami. ⁶Bôk hananj hêk kapyà nena,

“Yêlô avômalô pik ma nô m oyanj.

Ma doñtom O Wapômbênj ma hothak lemhabî yêlô

lôk lemhaviñ ba hoyabiñ anyô anênj nakaduñ mavi.

⁷Ma hotak yani hamô añela vibij vauna, ma hopesanj yani hatôm anyô bênj ba hôêv athênj bênj lôk deda lôkmanjij hadênj yani,

*ma hotak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibij.” *Kapya Yej 8:4-6*

Wapômbênj hatak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibij. Ba nômlate miñ hamô vulinj ek yani ami. Ma doñtom miñ hayabiñ nômkama sapênj ami denanj. ⁹*Ma hadum ba Yisu intu yaôna lôk ek añela vauna ek Wapômbênj nê m anênj wapôm êndênj alalô esak yani anênj nãma. Yani hawa vovanj ba

hama ek nê m avômalô lôkthô sa. Ma lêk hawa athênj bênj lôk deda lôkmanjij.

¹⁰Ma Wapômbênj hapesanj nômkama lôkthô ba hêv lôkmala hadênj sapênj. Yani hadum anênj ku thêthônj ba Yisu habitak anyô vovak laik mônj anônj ek enja vovanj ek nê m avômalô lôkthô bulubij ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmanjij. Aênj ba Yisu anênj ku êñ bôk hayô unjôv yôv.

¹¹*Ba intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak mathenj ma yani lôk avômalô takênj lêk ibitak ôdônj doñtom. Aênj ba yani miñ mama ek endam i nena iviyanj lo livi ami

¹²ma hananj nena,

“Tem yandam anê m athênj êndênj yenanj aiyanj thêlô,

ma tem yambô anê m athênj êmô avômalô êvhaviñ malêvônj.” *Kapya Yej 22:22*

¹³Ma abô yanj hananj nena,

“Tem yanê mimbij Wapômbênj.” *Aisaia 8:17*

Ma abô te hananj nena,

“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbênj bôk hêv yôv hadênj ya êntêk.” *Aisaia 8:18*

¹⁴⁻¹⁵*Avômena takênj ma iniñ leñvijkupik lôk thalaleñ hamô. Ba thêlô êkô ek nema ba êmô hatôm jê ekak veñij lo bahenij lusu wak nômbênj intu sapênj. Aênj ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbulij Sadañ, ôpatu ba havalonj nãma anênj lôklokwanj lôk epole yak êñ vê êñjêk avômalô.

¹⁶Ma miñ hêv añela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anênj limi sa. ¹⁷Ba intu Wapômbênj hapesanj Yisu êntêk êñ hatôm iviyanj anônj ek imbitak êtôm avômalô iniñ anyô bênj habôk da. Yani lahiki ba havalonj anênj ku lonj ek indum Wapômbênj anênj ku ek nê m avômalô iniñ kambom vê. ¹⁸Ma Sadañ êñ bôk halôk yani la ba hawa vovanj. Aênj ba tem nê m avômalô takatu ba Sadañ halôk leñij sa aênj iyom.

3

Yisu ma bênj ek Mose

¹*Aênj ba aiyanj thêlô, môlô ma avômalô takatu ba Wapômbênj bôk halam yôv ek nô m imbij yani êmô malak leñ ba intu môlô ma mathenj. Ma môlô lemimimbi Yisu

* 1:14: Sng 34:7; 91:11 * 2:2: Gal 3:19 * 2:3: Hib 10:29; 12:25 * 2:4: Mak 16:20; 1Ko 12:4,11 * 2:9: Plp 2:8-9 * 2:11: Mat 25:40 * 2:14-15: 1Jon 3:8; ALK 12:10 * 3:1: Hib 4:14; 7:26 * 3:2: Nam 12:7; Hib 3:5

atu ba Wapômbênj hêv hatôm alalôaniy aposel lôk anyô bênj habôk da, ôpatu ba alalô anan iniy êvhaviy bênj hathak. ^{2*}Yani ma anyô ku anôj ba hadum ku takatu ba êv hadênj yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbênj anênj avômalô. ³⁻⁴Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bênj ek unyak êj. Ma Wapômbênj da hapesan nômka sapênj. Aênj ba Wapômbênj ma bênj ek nômka sapênj. Ma Yisu êntêk intu bênj ek Mose aênj iyom. ^{5*}Mose thai lôk Yisu ma jê ku anôj. Ma Mose ma hatôm anyô ku ba hayabinj Wapômbênj anênj avômalô ba hanan anênj abô atu ba tem imbitak emberj yam. ⁶Ma dojtom Yisu êntêk intu nakadunj ba hayabinj Wapômbênj anênj avômalô hatôm unyak alaj. Aênj ba alalô nabalorj iniy aêvhaviy loj lôklokwanj. Ma alalô namij êtôm anyô jê ba nanêm malerij, êj ma tem nambitak êtôm Wapômbênj anênj avômalô.

Abô lôklokwanj hathak jê takatu ba mij êvhaviy ami

^{7*}Ba intu Lovak Matherj hanan,
“Lêk êntêk holanjô Wapômbênj abôlêk,

^{8*}ma mij ôpôlik êtôm
sêbôk ba libumi êmô loj thiliv ba êvôlij
dômiy ek yani
ma elaj mathalalerj

⁹lôk ethanj yani aleba hananj nena,
“Sondabênj 40 ma bôk yahadam ku lo-
maloma ba thêlô êyê yôv.

¹⁰Ba intu yalerjmanij hathak thêlô jê bôlônj
yanj sêbôk atu.

Ba yahananj, “Thêlô kapôlônj hi may-
aliv wak nômbênj intu sapênj
ba mij eyala yenanj lojôndê ami.”

^{11*}Êj ma yalerjmanij ba yahavak balaburj
nena,
“Thêlô mij hatôm nimbitak nêyô
yenanj bamtu ami.” ” *Kapya Yej*
95:7-11

¹²Aiyanj thêlô, ôngô katô. Môlô mij
nabalorj kambom loj ba notak unim
êêvhaviy ba nômbôlij dômim êndênj
Wapômbênj lôkmala ami. ¹³Lovak Matherj
bôk hananj yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk
êntêk ma lêk êntêk êj ba wak êj mij bôk

hale ba hi ami denanj. Ba intu môlô nôsôam
ba noya wak nômbênj intu ek kambom mij
esau môlô ek lemimôndônj kôtônj ami. ¹⁴Ma
alalô nabalorj alalôaniy aêvhaviy mônj loj
endeba pik lo lej anênj danj, êj ma tem injik
thô nena alalô abitak Kilisi anênj avômalô.

^{15*}Lêk yahananj Lovak Matherj anênj abô
atu,

“Lêk êntêk holanjô Wapômbênj abôlêk,
ma mij ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi
êvôlij dômiy ek yani ami.” *Kapya*
Yej 95:7-8

^{16*}Jê alêla takatu ba bôk elanjô ba êvôlij
dômiy? Jê takatu ba Mose hawa i vê
hêk Ijip! ^{17*}Jê alêla takatu ba Wapômbênj
lamanij ek i hatôm sondabênj 40? Jê takatu
ba idum kambom ba iniy kupik hêv yak hêk
loj thiliv! ¹⁸Jê alêla takatu ba Wapômbênj
havak balaburj ek thêlô mij nimbitak nêyô
anênj bamtu ami? Jê takatu ba mij elanjô
abô ami! ¹⁹Ba intu alalô ayê nena jê takênj
ma thêlônij êvhaviy mi. Êj ma mij hatôm
nêyô Wapômbênj anênj bamtu ami.

4

Wapômbênj anênj bamtu

¹Wapômbênj bôk habutij abô ek avô-
malô nimbitak nêyô anênj bamtu kapô ba
ini. Ma mij bôk hapole vê ami. Aênj
ba alalô nayabinj i ek Wapômbênj mij ênjê
nena alalô te intu hamij yaij ami. ²Ma
avômalô doho bôk enanj Wapômbênj anênj
Abô Mavi hadênj alalô hatôm atu ba bôk
enanj hadênj avômalô bôsêbôk. Ma dojtom
thêlô mij êvhaviy ami. Ba intu abô takatu
ba thêlô elanjô ma mij hêv thêlô sa ami.

^{3-4*}Wapômbênj hapesanj pik lo lej aleba
anênj danj ma hawa lovak aleba lêk êntêk.
Ma hêk Wapômbênj anênj kapya bute ma
hananj hathak wak te bahejvi ba lahavuju
nena,

“Wak te bahejvi ba lahavuju êj ma
Wapômbênj hawa lovak hathak anênj
ku takatu ba hadum.” *Môj Anônj* 2:2

Ba alalô takatu ba aêvhaviy lêk ayô bamtu
ênj haviy hatôm Wapômbênj bôk hananj yôv
nena,

“Yalerjmanij ba yahavak balaburj nena,

* 3:5: Hib 3:2; Nam 12:7; Lo 18:15-19 * 3:7: Sng 95:7-11 * 3:8: Kis 17:7; Nam 20:2-5 * 3:11: Nam 14:21-23

* 3:15: Hib 3:7-8 * 3:16: Nam 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 4:3-4: Hib 3:11

‘Thêlô miñ hatôm nimbitak nêyô yenañ bamtu ami.’ ” *Kapya Yey 95:11*

⁵*Avanônj! Wapômbênj bôk hanañ abô atu yôv nena,

“Thêlô miñ hatôm nimbitak nêyô yenañ bamtu ami.”

⁶Avômalô takênj bôk elañj Abô Mavi ma doñtom miñ esopa ami. Ba intu miñ bôk ibitak êyô bamtu êñj ami. Ma doñtom avômalô doho tem nimbitak nêyô loñ lovak êñj. ⁷Aênj ba Wapômbênj hatak wak yañ ba halam nena “Lêk êntêk”. Josua bôk hama bô ma Wapômbênj hêv abô hadênj Devit ba hanañ,

“Lêk Êntêk holañj Wapômbênj abôlêk, ma miñ ôpôlik ami.” *Kapya Yey 95:7-8*

⁸*Josua miñ bôk hêv lovak hadênj avômalô takênj ami ba intu Wapômbênj hanañ hathak wak yañ ek nêv lovak êndênj alalô. ⁹Aênj ba sonda leñjñmavi lêk hayô yôv ek Wapômbênj anênj avômalô nêvô anênj bamtu. ¹⁰*Ma opalê atu ba habitak hayô Wapômbênj anênj bamtu êñj ma yani hawa lovak hathak anênj ku hatôm atu ba Wapômbênj hadum aênj iyom. ¹¹Aênj ba alalô mathalaleñ ek nambitak nayô bamtu êñj ek miñ anyôla esopa limi iniñ veñjñgwam leñjñdônj kôtônj ba nêvêm yak ami.

¹²*Wapômbênj anênj abô ma lôkmala ba lôklokwañ bomañ. Ba anênj ma, ma ma bomañ hamônj ek biñ vovak atu ba ma hêk luvi ek edabênj dahô lôk lôkmala ma lokwañ lôk tabilôk kisi. Ma hatitij anêm auk lôk kapôlôm ba hayala katô anônj. ¹³Nômplate hamô pik êntêk êñj miñ hatôm imbuñ i êñjêk Wapômbênj ma ami. Nôm takatu ba havuñ i, lôkthô tem nimbitak yañj ba nimij oyañ ek nindum abô esak yani.

Yisu ma anyô bênj habôk da

¹⁴*Alalôaniñ anyô bênj habôk da bôk hathak ba hi malak leñj. Yani êñj intu Yisu, Wapômbênj anênj namalô. Ba intu êvhavij atu ba alalô anañ bênj ma nabalor loñ lôklokwañ. ¹⁵Alalôaniñ anyô bênj habôk da bôk êlôk la lôbôlônj ek indum kambom lomaloma hatôm êntêk ba alalô. Yani ma kambom mi. Ma doñtom lahiki hathak alalôaniñ kambom. ¹⁶*Ba intu alalô ana

bidonj ek Wapômbênj ma miñ nakô ami. Ma awa malaiñ ma tem nêv kapô ek alalô ba napôm wapôm atu ba hêv ek nêv alalô sa.

5

¹Sêbôk aleba lêk ma Wapômbênj da hathak halam anyô pik te ek imbitak anyô bênj habôk da. Hatak yani ek imiñ malêvônj ek avômalô pik lôk Wapômbênj. Ba intu habôk avômalô iniñ da êv leñjñmavi hadênj Wapômbênj lôk da êv iniñ kambom vê. ²Thêlô ma nê pik ba eyala nena alalô sapênj ma hatôm doñtom iyom ba vau hakalabu alalô siñ. Aênj ba intu thêlô leñjñhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk aveñ may-aliv. ³*Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapênj. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anênj kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô iniñ kambom.

⁴*Ma anyô te miñ hawa ku lôk athênj êñj hatôm yanida anênj lahavij ami. Mi. Wapômbênj da endam êtôm atu ba halam Alon am. ⁵Ma Kilisi aênj iyom. Yani miñ hawa athênj anyô bênj habôk da hathak yanida anênj lahavij ami. Mi. Wapômbênj hanañ hadênj yani nena,

“O ma yenañ okna, lêk êntêk ma yahabitak lemambô.” *Kapya Yey 2:7*

⁶*Ma hanañ hêk buyañ aêntêk, “O ma anyô ômbôk da êtôm wak nôm-bênj intu sapênj êtôm Melkisedek.” *Kapya Yey 110:4*

⁷*Yisu hamô pik ma hateñ mek hadênj Wapômbênj atu ba hatôm enja yani vê êñjêk ñama ba hanañ hik ôpênj liñ lôklala lôk mathôk bênj. Yani hamô Wapômbênj vibij ba intu halañj anênj abô. ⁸*Ondañj! Yani ma Wapômbênj nakaduñ. Ma doñtom hawa vovañ ek êndônj yani ek esopa lambô. ⁹Ôpênj hadônj yani ba hadum anênj ku aleba hayô uñlôv ba intu hadum ba avômalô takatu ba esopa yani ewa bulubij. ¹⁰Ma Wapômbênj halam yani ek imbitak êtôm anyô bênj habôk da êtôm Melkisedek.

Miñ notak unim ôêvhavij ami

* 4:5: Sng 95:11 * 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4 * 4:12: Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15 * 4:14: Hib 3:1; 10:23 * 4:16: Hib 10:19 * 5:3: Wkp 9:7; 16:6 * 5:4: Kis 28:1 * 5:6: Hib 6:20; 7:1 * 5:7: Mat 26:36-46 * 5:8: Plp 2:6-8

¹¹ Abô bêñ anêñ hêk ek nanañ. Ma doñtom môlô lêk vau ba unim auk ma thônôthôn. Aêñ ba malain ek nanañ abô êñ anêñ ôdôn bêñ. ¹²*Môlô bôk oyalôv yôv ma doñtom miñ ubitak kêdônwaga ami dena! Ba anyô yañ êlêm ek êndôn môlô esak loñbô êtôm nê daluk esak Wapômbêñ anêñ abô. Môlô unum sum denañ ba miñ hatôm ongwaw nôm atu ba thekthek ami. ¹³Ôpatu ba hanum sum denañ, ôpêñ hatôm amena ba hathôn nôm thêthôn paliñ. ¹⁴Ma doñtom nôm thekthek êñ ma avômalô bêñ iniñ nôm. Wak nômbêñ intu ma thêlôda nêndôn i ek neyala mavi lo kambom.

6

¹⁻² Abô takêntêk hathak nênemimbiñ ma avômena iniñ auk ba môlô bôk oyalâ auk takêñ yôv. Yahanaw hathak nede kapôlônñ liliñ ek nôm takatu ba injik alalô vônô, nisik ña, lôk netak baheñ êyô êñjêk avômalô, ma nê ñama tem nimbiyô lôk waklavôn nedañ abô. Alalô natak auk avômena takêntêk ma naja avômalô bêñ iniñ auk. ³Ma Wapômbêñ hêv alalô sa ek nambitak avômalô bêñ, êñ ma tem nambitak aêñ.

⁴⁻⁶*Ba nê takatu ba bôk êyê deda lôk eyañ nôm mavi anêñ malak leñ ma ewa Lovak Matherñ lôk ewa Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk lôklokwañ atu ba tem êlêm êndên waklavôn êñ, thêlô êñ te hawa nôm takêñ lôkthô vêm ma hatak anêñ hêvhaviñ. Alikakna! Ôpêñ habuliñ yanida ba hamiñ piklêvôn ma hanañ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loñbô. Ba intu miñ hatôm êmbôv yani ek ende kapô liliñ esak loñbô ami. Mi anôn!

⁷Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anêñ nôm lôk ya ma halumbak mavi ek nê takatu ba idum ku êñ, pik êñ tem enja Wapômbêñ anêñ mek mavi. ⁸*Ma doñtom pik atu ba kapangik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miñ nê avômalô sa ami. Ma pik êñ ma Wapômbêñ tem esañ ba embeñ yam ma tem êmbôk esak atum.

⁹Aiyañ thêlô, yêlô athañ môlô. Ma doñtom yêlô ayala nena nôm mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanôn! Tem noja nôm yañ atu ba mavi anôn, êñ ma bulubiñ. ¹⁰*Ma

môlô bôk ôêv anêñ avômalô matherñ sa ba êntêk udum aêñ ômô. Êñ ma hik thô nena môlô lemimhaviñ yani. Wapômbêñ ma thêthôn ba tem miñ lapaliñ môlônim ku takêñ ami. ¹¹Ma yêlô lenjinhaviñ môlô nundum ku lôklokwañ aêñ endeba anêñ dañ ek lôkmala atu ba ôêv malemim êñ ma tem noja. ¹²Miñ nongwêk vau ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhaviñ ba imiñ lôklokwañ. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbêñ habutiñ abô hathak.

Abô atu ba havak ma miñ hatôm epole vê ami

¹³Ma Wapômbêñ dalam anêñ athêñ ba habutiñ abô haviñ Ablaham. Athêñ la miñ bêñ ek yani ami. Aêñ ba intu havak abô hathak ¹⁴ba hanañ,

“Avanôn! Tem yanêm mek mavi êndên o ek anêm libumi nimbital bêñ anôn.”

Môn Anôn 22:17

¹⁵Ablaham hayabiñ ba hamô malinyâô sawa daim vêm ka miñ hapôm anêñ abô atu ba habutiñ anêñ anôn.

¹⁶Anyô te havak abô hathak anyô yañ atu ba anêñ athêñ bêñ ek yani ma injik abô êñ loñ lôklokwañ. Ma miñ anyôla imbulav nena abô êñ ma abôyañ ami. ¹⁷Wapômbêñ bôk habutiñ abô haviñ anêñ avômalô yôv. Ma lahaviñ thêlô neyala katô nena tem miñ injik anêñ auk liliñ ami. Ba intu havak abô ek injik abô êñ anêñ anôn thô. ¹⁸*Ma bôk havak abô ba habutiñ yôv ba tem miñ enañ abôyañ ami. Ma nôm ju êñ havatho alalô loñ ba hik thô nena tem miñ injik anêñ auk liliñ lôk epole abô êñ vê ami ek alalô takatu ba alañviñ hadên yani ek naja bulubiñ ma tem naja nôm takatu ba aêv maleñiñ hathak. ¹⁹*Alalôaniñ bulubiñ êñ hatôm yer anêñ anga ek alalô dahôlôn imiñ lôklokwañ ba miñ hatôm endowaliñ ami. Ma bulubiñ êñ iyom intu habitak hayô loñ matherñ atu ba sôp hamiñ loñ siñ. ²⁰Yisu intu ba hamôn ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êñ ba hi ek nê alalô sa. Yani lêk habitak hatôm anyô bêñ habôk da wak nômbêñ intu sapên hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêñ ek nê Livai

* 5:12: 1Ko 3:1-3 * 6:4-6: Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16 * 6:8: Stt 3:17-18; Mat 13:7,22 * 6:10: Hib 10:32-34 * 6:18: Nam 23:19 * 6:19: Wkp 16:2-3 * 7:1: Stt 14:17-20

¹ *Melkisedek êṅ ma Selem iniṅ kiṅ ma Wapômbêṅ Lôkmangiy anêṅ anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadêṅ kiṅ doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêṅ mek hadêṅ yani. ² Ablaham hawa nômkama vovak ba habi sam hi ôdôṅ laumiṅ ba hêṅ ôdôṅ te hadêṅ yani. Yani anêṅ athêṅ anêṅ ôdôṅ nena “Anyô Thêthônṅ”. Anêṅ athêṅ yaṅ nena “Selem iniṅ Kiṅ” ba anêṅ ôdôṅ nena “Kiṅ Yôhok”. ³ Yani anêṅ lambô lo talêbô mi ma miṅ ekatuṅ anêṅ limi ami. Miṅ eyala anêṅ waklavônṅ evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbêṅ nakaduṅ atu ba habôk da wak nômbêṅ intu sapêṅ.

⁴ Odaṅô! Melkisedek êṅ ma anyô lôk athêṅ bêṅ. Ablaham ma avômalô Isael iniṅ lim, anyô lôk athêṅ bêṅ aêṅ iyom. Ma havak nômkama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdôṅ laumiṅ ba hêṅ ôdôṅ te hadêṅ Melkisedek. ⁵ *Ma abô balabuṅ hanaṅ nena avômalô Isael nêṅem iniṅ nômkama takatu ba evak vose hi ôdôṅ laumiṅ ba nêṅem ôdôṅ te êndêṅ ṅê êbôk da. ṅê êbôk da takêṅ ma Livai anêṅ limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Isael ba ṅê lôk iviyaṅ. Thêlô ma Ablaham anêṅ limi. ⁶ Yani ma miṅ Livai anêṅ thalaleṅ te ami. Ma doṅtom hawa nômkama ôdôṅ laumiṅ takatu te ba hêṅ mek hadêṅ Ablaham atu ba Wapômbêṅ habutiṅ abô haviṅ yani. ⁷ Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athêṅ bêṅ hêṅ mek hadêṅ anyô lôk athêṅ yaô. ⁸ ṅê ôdôṅ ju atu ba ewa nômkama ôdôṅ laumiṅ anêṅ ôdôṅ te. ṅê êbôk da takêṅ ma ôdôṅ yaṅ êlêm anêṅ Livai anêṅ ba bôk ema. Ma yaṅ ma Melkisedek ba Wapômbêṅ anêṅ abô hanaṅ nena yani miṅ hama ami. ⁹⁻¹⁰ Auk yaṅ ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamiṅ Ablaham kapô denaṅ. Ba intu Ablaham lo Livai êṅ ewa nôṃ ôdôṅ ali êṅ ba êṅ hadêṅ yani. Aêṅ ba ôpatu ba hathak hawa nôṃ ôdôṅ êṅ, lêk yani hêṅ hadêṅ anyô yaṅ.

Da lukmuk anêṅ lôklokwaṅ ma bêṅ ek da bô

¹¹ Wapômbêṅ hêṅ abô balabuṅ hadêṅ avômalô. Ma hanaṅ hadêṅ Livai anêṅ thalaleṅ nena thêlô nimbitak ṅê êbôk da. Ma doṅtom thêlô miṅ idum Wapômbêṅ anêṅ ku ba êyô anêṅ uṅlôn ami. Aêṅ ba

Wapômbêṅ hêṅ anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miṅ hatôm Alon lôk ṅê Livai ami. ¹² Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yaṅda ek ṅê êbôk da vi. Ba intu abô balabuṅ lukmuk habitak. ¹³ Abô balabuṅ hanaṅ nena ṅê êbôk da takêṅ ibitak anêṅ ôdôṅ te iyom iniṅ thalaleṅ. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miṅ habitak anêṅ ṅê êbôk da bô takatu iniṅ thalaleṅ te ami. Mi. Ôpêṅ anêṅ thalaleṅ miṅ ethak idum ku êmô loṅ êbôk da êṅ ami. ¹⁴ *Alalô lôkthô ayala nena alalôaniṅ Anyô Bêṅ ma habitak anêṅ Juda anêṅ thalaleṅ. Ma Mose bôk hanaṅ nena Livai anêṅ thalaleṅ ma tem nimbitak ṅê êbôk da ma Juda ma mi. ¹⁵⁻¹⁷ *Avanôn! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êṅ habôk da ma yaṅda. Wapômbêṅ hanaṅ, “O ma anyô hôbôk da hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ hatôm Melkisedek.”
Kapya Yey 110:4

Ôpêṅ habôk da hatôm Melkisedek ma doṅtom miṅ habitak anêṅ ṅê êbôk da iniṅ thalaleṅ hatôm abô balabuṅ hanaṅ ami. Mi. Anêṅ lôklokwaṅ ma bêṅ ba anyôla miṅ hatôm imbuling yani ami. Aêṅ ba ôpêṅ ma anyô lukmuk ek habôk da.

¹⁸⁻¹⁹ *Abô balabuṅ mônṅ ma anêṅ lôkliṅyarak mi ba miṅ hatôm injik ku anêṅ daṅ siṅ ami. Ba intu Wapômbêṅ hêṅ abô balabuṅ êṅ vê. Ma hêṅ nôṃ mavi anôṅ yaṅ ba hawa balabuṅ bô êṅ anêṅ loṅ. Ma alalô aêṅ maleṅiy hadêṅ nôṃ lukmuk êṅ ek ana bidoṅ ek Wapômbêṅ.

²⁰ Ma Wapômbêṅ hêṅ ku nêmbôk da hadêṅ Livai anêṅ thalaleṅ. Ma doṅtom havak abô hathak anyô yaṅ. ²¹ *Avanôn! Wapômbêṅ havak abô haviṅ ôpêṅ ek imbitak anyô habôk da ba hanaṅ, “Anyô Bêṅ bôk havak abô ma miṅ hatôm injik anêṅ auk liliṅ ami, ‘O ma anyô hôbôk da wak nômbêṅ intu sapêṅ.’”
Kapya Yey 110:4

²² *Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbêṅ anêṅ tabô lukmuk atu ba mavi anôṅ ba hamônṅ ek tabô bô.

²³ Sêbôk ma ṅê êbôk da ema ma yaṅ habitak hawa loṅ ek indum ku ba intu ṅê

* 7:5: Nam 18:21 * 7:14: Ais 11:1; Mat 2:6; ALK 5:5

3:21; Hib 10:1 * 7:21: Hib 5:6 * 7:22: Hib 8:6; 12:24

* 7:15-17: Hib 5:6

* 7:18-19: Lom 3:30; 7:7-8; 8:3; Gal

* 7:24-25: Lom 8:34

êbôk da bêj anêj. ²⁴⁻²⁵ *Ma doŋtom Yisu hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj ek enaŋ injik Wapômbêj liŋ ek nê m avômalô sa ba hik ku anêj daŋ siŋ. Aêj ba hêv bulubiŋ hadêj avômalô takatu ba êvhaviŋ yani ek ini êndêj Wapômbêj. Ma anêj ku êmbôk da intu anêj daŋ mi.

²⁶ Avanônj. Anyô bêj habôk da atu tem nê m alalô sa. Yani ma mathêj ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek jê kambom lôk hamô vuliŋ anôj ek nômkama nômbêj intu sapêj. ²⁷ *Yisu hêv i hatôm da ek nê m kambom vê. Da êj ma da lôkthô anêj daŋ. jê bêj êbôk da vi ma wak nômbêj intu ma êbôk da ek nê m thêlôda iniŋ kambom vê vê m ka nê mbôk avômalô iniŋ da nê nê m iniŋ kambom vê embeŋ yam. Ma Yisu êj ma miŋ hatôm jê êbôk da takêj ami. ²⁸ Abô balabuŋ halam jê voloj ek nimbitak jê bêj êbôk da. Ma doŋtom abô atu ba havak haveŋ yam ma halam nakaduŋ ba hadum ku êj aleba hayô uŋlôv ek êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj.

8

Yisu ma tabô lukmuk

¹ Abô takatu ba lêk yêlô anaŋ yôv anêj ôdôn ma aêntêk. Alalôaniŋ anyô bêj habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêj Lôkmaŋgiŋ anêj loŋ yôv hamô baŋ vianônj anêj malak leŋ. ² Yani hadum ku hamô unyak mathêj, êj ma malak yeŋ anôj atu ba Anyô Bêj da halav ma miŋ anyô elav ami.

³ Anyô bêj habôk da tomtom ma elam thêlô ek nê nê m da leŋiŋmavi lôk da atu ba ik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêj iyom. ⁴ jê êbôk da êmô pik ma êbôk hatôm balabuŋ hanaŋ. Ma Yisu êntêk atu ba hamô pik ma habitak anêj jê ôdôn yaŋda ba intu miŋ hatôm indum ku êmbôk da êj ami. ⁵ *Ma jê êbôk da takêj idum iniŋ ku êmô malak yeŋ. Ma unyak êj hik malak leŋ anêj dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeŋ ma Anyô Bêj hanaŋ abô lôkliŋyak hadêj yani nena, “Ondav katô. Opeŋj nômkama lôkthô êtôm dahô atu ba yahik thô hadêj o halôk dumlolê.” ⁶ *Ma doŋtom hêv ku hadêj Yisu ek imbitak tabô

lukmuk ba hamô vuliŋ ek jê êbôk da iniŋ ku. Ma havak tabô lukmuk êj ba anêj abô hamô vuliŋ ek tabô bô. Aêj ba tabô bô anêj lôklokwaŋ yaôna lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êj anêj ku anêj lôklokwaŋ ma hamônj ek jê êbôk da iniŋ ku.

Tabô lukmuk ma bêj ek tabô bô

⁷ Abô tabô bô anêj kambom mi, êj ma tem Wapômbêj nê m tabô lukmuk ami. *Ma Wapômbêj hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanaŋ,

“Anyô Bêj hanaŋ, ‘Wak te tem êlê m ek yam-bak tabô lukmuk imbiŋ avômalô Is-lael lo Juda.’”

⁹ Sêbôk ma yahavak tabô haviŋ thêlônij limi

ma yahavalonj thêlô baheŋiŋ ba ya-hadadi thêlô vê hêk Ijip.

Thêlô miŋ êwê yenaŋ abô tabô vibij ami ba yahavôliŋ yadômiŋ hadêj thêlô.

Aêj ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miŋ êtôm tabô bô ami.

Ya Anyô Bêj yahanarj aêj.

¹⁰ Wak êj ma tem yambak tabô imbiŋ avô-malô Is-lael aêntêk.

Tem yato yenaŋ abô balabuŋ ênjêk thêlônij auk

lôk yato ênjêk thêlô kapôlônij.

Ma tem yambitak thêlônij Wapômbêj ma thêlô tem nimbitak yenaŋ avô-malô.

Ya Anyô Bêj yahanarj aêj.

¹¹⁻¹² Yahêv thêlônij kambom vê

ma tem miŋ yaleŋimbi thêlônij kam-bom esak loŋbô ami.

Aêj ba ku mi ek anyô yaŋ êndôn yaŋ mena iviyaŋ la ba enaŋ, “Oyala Anyô Bêj” ek malê nena lôkthô tem neyala ya, jê athêj mi lôk jê athêj bêj.” *Je-le-maia 31:31-34*

¹³ Wapômbêj halam abô tabô êntêk êj nena “lukmuk”. Aêj ba tabô bô lêk pulusikna ba mi. Ma nô m atu ba lêk hayalôv ba hatak anêj lôkliŋyak, nô m êj tem nê m yak ba ni.

9

Malak yeŋ atu ba hamô pik

* 7:27: Hib 5:3

* 8:5: Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23

* 8:6: Hib 7:22

* 8:8: Is-lael lo Juda thai ma ôdônj te

iyom. Ma doŋtom evak i vose hi ôdôn ju ba intu elam nena “Is-lael lo Juda”. * 9:1: Kis 25:23-26:30

¹*Tabô bô atu lôk anêṅ abô majar hathak nêṅem yeṅ lôk anêṅ unyak mathen bôk hamô pik êntêk yôv. ²Ma elav malak yeṅ te. Anêṅ kapô môn ma êdô atum lam lôk balê polom mathen hamô. Loṅ êṅ ma elam nena Loṅ Mathen. ³*Ma kapô yan atu ba sôp hayar kisi ma elam nena Loṅ Mathen Anôn Bij. ⁴*Ma kapô mathen anôn êṅ ma alapa êmbôk kamun ôv mavi lôk alapa evak tabô atu ba ik sin hathak gol êdô hamô loṅ êṅ. Ma alapa tabô êṅ anêṅ kapô ma êdô tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêṅ kôm atu ba havuak ma valu abô tabô. ⁵*Alapa anêṅ vov ma aṅela ju imin ba Wapômbên anêṅ deda lôkmangin habi hayô hêk i. Ma anêṅ ngabôm ma loṅ thalalen hamô ek nêṅ avômâlô inin kambom vuli. Wakma lêk mi ba min hatôm yanar limamôk ami.

⁶ *Nômkama sapêŋ lêk hapesaŋ i yôw, ma
ŋê êbôk da ibitak êyô unyak kapô mathereŋ
ek nindum iniŋ ku wak nômbêŋ intu sapêŋ.
⁷ *Ma Lorŋ Mathereŋ Anôŋ Biŋ êŋ ma sonda
bêŋ tomtom anêŋ wak te i yom ma anyô
bêŋ habôk da hawa alim thalaleŋ ba hi
hayô ma hêv da êŋ ek nêŋ avômâlô takatu
ba idum kambom ba leŋŋpaliŋ lôk yanida
anêŋ kambom vê. Ma thalaleŋ mi ma ku
êŋ mi. ⁸ *Ma Lovak Mathereŋ hadôŋ alalô
nena kapô mathereŋ êŋ êntêk hamô denaŋ
ba avômâlô miŋ hatôm nimbitalak nêyô Lorŋ
Mathereŋ Anôŋ Biŋ êŋ ba ini ami. ⁹ *Êntêk
ma bâh dôh ek êdôn avômâlô bôlôn êntêk.
ŋê êbôk da ethak êv da lôk nômkama leŋŋ-
mavi. Ma da takêŋ miŋ hêv alalô thêvô
hathak kambom takatu ba adum ami. ¹⁰ *Da
takêntêk ma nôŋ leŋŋŋkupik i yom, eyaŋ
nôm mēna inum ŋaŋ mēna ithik i ek nêŋ
lelaik vê. Ma doŋtom loŋôndê lukmuk tem
êlēm ek êsô loŋôndê bô êŋ pôŋēŋ.

Kilisi anêṅ thalaleṅ hatôm da

¹¹Ma dorjtom Kilisi halêm ba hadum anyô bêng habôk da anêg ku ba hadum nô mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeg atu ba thêthông anông ba hamô vulin ek malak yeg takatu ba hamô pik êntêk lôkthô. Un-yak êng miñ gê pik elav lôk miñ nô m pik ami.
¹²Yani miñ hawa bokmeme lôk bokmankao

nakadurj iniñ thalaleñ ba habitak hayô Loñ Mathen Anôn Biñ êñ ami. Mi anôn. Yanida hawa anên thalaleñ ba habitak hayô Loñ Mathen Anôn Biñ êñ bôlôn dorjtom iyom ek epole kambom takatu ba havalon alalô loñ vê ek miñ embalon alalô loñ esak loñbô wak nômbênjntu ami. ^{13*} Ma ewa bokmeme lôk bokmarñkao malô iniñ thalaleñ ma bokmarñkao tiñ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô ñê lôngôlôn ek nimbitak mathen ek nêmo mabuñ anôn. Ma dorjtom nôm êñ ma hapesar avômalo lenvinjkupik iyom ek nênem yen. ^{14*} Ma Kilisi anên thalaleñ ma hamôn ek alim iniñ thalaleñ ba hik ku êñ anên darj sin. Lovak Mathen atu ba hamô hatôm wak nômbênjntu sapên havatho yani loñ ba intu hêv ida hatôm da atu ba kambom mi ek Wapômbênj. Yani havôkwij alalôanij kapôlônij ma hawa nôm takatu ba tem injik alalô vônô vê ek alalô nanêm yen êndên Wapômbênj atu ba hamô lôkmala.

Thalalenṅ havatho tabô lukmuk loṅ

¹⁵ Tabô bô bôk hayabin avômâlô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlônînj kambom takêj vê. Aêj ba yani hatôm alalôaniñ anyô mômô atu ba havak tabô lukmuk ek avômâlô pik takatu ba Wapômbeñj halam ma tem neja lôkmala atu ba tem nêôm êtôm wak nômbêñj intu sapêj êtôm atu ba Wapômbeñj bôk havak abô hathak. ¹⁶ Avômâlô ethak ik alim ek hik thê nena thêlô evak tabô ek miñ nema ami. ¹⁷ Alim hama êj ma tabô hamiñ lôklokwañ. Ma alim hama ami, êj ma tabô êj anêñ lôklokwañ mi. ¹⁸ Aêj ba thalalej hangasô ek nêñ lôklokwañ ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loj. ^{19*} Mose hasam abô balabur lôkthô hadêñ avômâlô vêm ma hawa bok-marŋkao map iniñ thalalej haviñ ŋarj lôk boksipsip kasa anêñ vuluk haviñ alokwañ isop thaŋarj ma hasonj halôk thalalej ma hapaliv hathak kapyia tabô lôk avômâlô. ²⁰ Ma hanarj, “Wapômbeñj havak tabô ba thalalej êj hêv lôklokwañ ba hanarj nena nosopa.” ^{21*} Ma Mose hapaliv alim thalalej hayô hamô malak venj lôk anêñ nômkama

* 9:3: Kis 26:31-33	* 9:4: Kis 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5	* 9:5: Kis 25:18-22	* 9:6: Nam
18:2-6	* 9:7: Wkp 16:2-34	* 9:9: Hib 10:1-2	* 9:13: Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4
1:18-19	* 9:19: Kis 24:6-8	* 9:21: Wkp 8:15,19	* 9:22: Wkp 17:11

êv yeŋ sapêŋ. ²² *Ma abô balabuŋ hanarj nena thalaleŋ tem isik nômkama sapêŋ ba nimbitak mabuŋ. Ma thalaleŋ mi, ma miŋ hatôm nênem kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlôŋ te iyom

²³ *Nômkama pik hik nôm malak leŋ thô ba intu ŋê êbôk da êv da takêŋ ek nômkama malak yeŋ lôkthô imbitak mabuŋ. Ma nômkama malak leŋ ma nênem da ek imbitak mabuŋ aêŋ iyom. Da êŋ hamôŋ ek da yarj êntêk ek êmbôkwirj nômkama malak leŋ. ²⁴ Aêŋ ba Kilisi habitak hayô malak leŋ ba hi hamirj Wapômbêŋ ma ek nênem alalô sa. Ma miŋ habitak hayô unyak matherj atu ba epesaŋ hathak baherj atu ba loŋ anôŋ anêŋ dahô oyarj iyom ami. ²⁵ Ma ôpêŋ miŋ hatôm anyô bêŋ habôk da ba habitak hayô Loŋ Matherj Anôŋ Birj lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô havirj thalaleŋ atu ba miŋ yanida anêŋ ami. ²⁶ *Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovaŋ lôbôlôŋ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêŋ darj ma pik lo leŋ anêŋ darj ba yani halêm hêv yanida hatôm da ek imbulirj kambom lôkthô. ²⁷ Alalô avômalô pik ama bôlôŋ doŋtom iyom vêm ma tem alalô nandum abô. ²⁸ Ma Wapômbêŋ hêv Kilisi êntêk êŋ hatôm da bôlôŋ te aêŋ iyom ek nênem avômalô lôkthô iniŋ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabirj yani ma tem endelêm esak loŋbô ek nênem i bulubirj. Ma hêv avômalô iniŋ kambom vê, ku êŋ bôk yôv ba ôpêŋ tem miŋ indum ku êŋ esak loŋbô ami.

10

Kilisi da hêv i hatôm da

¹ Aêŋ ba abô balabuŋ ma abô dahô hathak nôm mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nômkama takatu ba tem imbitak emberj yam ma nôm anôŋ. Ma balabuŋ tem miŋ injik ku anêŋ darj siŋ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nênem yeŋ iniŋ kambom lôkthô vê ami. Avanôŋ. Da êv lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô miŋ hatôm indum ku êŋ ami. ² Ma da takêŋ hik ku darj siŋ, êŋ ma ŋê êbôk da tem netak iniŋ ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yeŋ ba ibitak mabuŋ, êŋ ma tem thêlô leŋirjmalaiŋ esak

iniŋ kambom esak loŋbô ami. ³⁻⁴ *Ma bok-manŋkao malô lôk bokmeme iniŋ thalaleŋ êntêk êŋ miŋ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôŋ. Aêŋ ba sondabêŋ nômbêŋ intu ma ethak êv da takêŋ ek avômalô leŋimbi iniŋ kambom.

⁵ Aêŋ ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hanarj,

“Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm da ma miŋ hatôm anêm lemhavirj ami,

aêŋ ba bôk hopenaŋ yaleŋvirj kupik yôv.

⁶ Da êbôk hathak atum lôk kambom anêŋ da miŋ lemmavi ami.

⁷ Êŋ ma yahanarj, ‘Ya êntêk. Bôk eto hêk kapya hathak ya nena

yahalêm ek yandum O Wapômbêŋ anêm lemhavirj.’” *Kapya Yeŋ 40:6-8*

⁸ Abô balabuŋ hanarj nena nênem da, ma doŋtom Yisu hanarj, “Alim lôk ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom anêŋ da ma miŋ lemhavirj lôk lemmavi ami.” ⁹ Vêm ma yani hanarj, “Ya êntêk. Yahalêm ek yandum anêm lemhavirj.” Yani hatak nôm lukmuk ek enja yarj bô anêŋ loŋ. ¹⁰ *Ma hasopa Wapômbêŋ anêŋ lahavirj ba hêv anêŋ liŋkupik hatôm da ek indum alalô nambitak matherj ba hik ku êŋ anêŋ darj siŋ.

¹¹ *Ŋê êbôk da imirj wak nômbêŋ intu ek nindum iniŋ ku nêmbôk da. Thêlô êbôk da êŋ lôbôlôŋ. Ma doŋtom iniŋ da êŋ miŋ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôŋ. ¹² Ma anyô yarj atu ba hadum anêŋ ku habôk da ma habôk bôlôŋ doŋtom iyom ma da êŋ hadum ku hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek hêv kambom vê. Vêm ma hi hamô Wapômbêŋ barj vianôŋ ¹³ *ma hayabirj waklavôŋ atu ba netak ŋê ik vovak hadêŋ yani nêmo yani vakapô vibirj am. ¹⁴ Yani hêv da bôlôŋ doŋtom iyom. Ba intu hadum ba avômalô ibitak matherj ba lêk êyô uŋlôv atu ba nêmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

¹⁵ Ma Lovak Matherj hathak hanarj hadêŋ alalô hathak nôm êŋ nena,

¹⁶ * “Anyô Bêŋ hanarj nena,

* 9:23: Hib 8:5; 10:1 * 9:26: Hib 10:10 * 10:3-4: Hib 9:13 * 10:10: Hib 9:12 * 10:11: Kis 29:38 * 10:13:

“Wak ênj ma tem yambak tabô imbiñ thêlô nena,

“Tem yatak yenañ abô balabunj êndôk thêlô kapôlônjinj lôk yato ênjêk iniñ auk.”
Jelemaia 31:33

¹⁷ Ênj ma hanañ,

“Thêlônjinj kambom lôk ibulinj abô balabunj ma tem miñ yalejimbî esak loñbô ami.”
Jelemaia 31:34

¹⁸ Aênj ba nôm takatu ba bôk êv vê, ênj ma tem miñ nêmbôk kambom anênj da esak loñbô ami.

Alôana bidonj ek Wapômbênj

¹⁹ *Aiyanj thêlô, avanônj! Nômla miñ havalonj alalô loñ ek nayô Loñ Matherj Anônj Binj kapô ba ana ami. Ma Yisu anênj thalalerj ²⁰ *hadabênj sôp ênj kisi ba habitak hatôm alalôaninj loñôndê lôkmala lukmuk atu ba hêv liñkupik hatôm da ek ku ênj. ²¹ Ba yani ma alalôaninj anyô habôk da mavi anônj atu ba hayabinj Wapômbênj anênj avômalô. ²² *Ma yani hapaliv thalalerj halôk alalô kapôlônjinj ba hêv alalôaninj leñjinj-malainj vê. Ma alalôaninj leñvinj-kupik ma bôk ithik hathak ñan mabunj. Aênj ba alalô nanêm kapôlônjinj lôk nabalonj alalôaninj aêvhavinj loñ lôklokwanj ek alalô ana bidonj ek Wapômbênj. ²³ Ôpatu ba havak abô ênj ma miñ hanañ abôyanj ami. Ba intu bôk alalô aêv maleñjinj hadênj aêvhavinj atu ba ananj hi yainj lôklokwanj. Ma alalô nabalonj aêvhavinj ênj loñ ma miñ nande lelalinj ami. ²⁴ Lôk nangik alalôaninj auk liñ ma nambatho i loñ esak kobom leñjinjimbî i ma nandum mavi lomalama. ²⁵ *Avômalô vi êdô anênj nesak donjom. Ma alalô ma miñ nandum aênj ami ma nasô i ba naya ek malê nena waklavônj lêk habobo.

Alalô miñ nandô Wapômbênj ami

²⁶ *Ôpatu ba hayala Wapômbênj anênj abô anônj ma donjom hêv anênj auk ek indum kambom lôbôlônj, ênj ma kambom anênj da bôk hale ba hi yôv. ²⁷ *Ba intu ôpênj hakô ba hayabinj ek indum abô lôk êndôk atum dahalanj atu ba tem imbulinj nê takatu ba leñjinjmaninj hathak Wapômbênj. ²⁸ *Sêbôk ba anyô te havôlinj dôm ek Mose anênj abô

balabunj ba anyô ju la êpôm ba enanj yani bênj, ôpênj ma ik vônô ba avômalô la miñ kapôlônj malainj hathak ôpênj ami. ²⁹⁻³⁰ *Aênj ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanañ,

“Nijik anyô leñkadôk liñ, ênj ma yenañ ku ba tem yandum.”
Lo 32:35

Ma abô yanj hanañ nena,

“Anyô Bênj tem indum abô ek anênj avômalô.”
Lo 32:36

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbênj Nakadunj pesa ma hayê thalalerj tabô atu ba hadum yani habitak matherj hatôm nôm oyanj ba hanañ abôma hathak Lovak Matherj anênj wapôm, ênj ma tem enja anênj vuli atu ba kambom anônj ek nê takatu ba evak Mose anênj balabunj pesa. ³¹ Alikakna. Hêv yak halôk Wapômbênj Lôkmala banj ba havalonj o, ênj ma malainj bomanj.

Alalôaninj êvhavinj iminj lôklokwanj

³² Lemimimbî sêbôk ba owa deda. Ma uik vovak bênj ba owa vovanj ma donjom uminj lôklokwanj. ³³ Wak doho ma etak môlô uminj piklêvônj ba ethanj môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak uminj yani loñ sinj ek hêv yani thêvô. ³⁴ *Ma môlô lemimihikam hathak thêlô takatu ba êmô koladônj. O kambom mi ma sôp bidonj ewa anêm nômkama oyanj. Ma hoyala nena anêm nômkama mavi takatu ba anênj ñan mi êntêk hovalonj loñ denanj. Aênj ba lemimmavi.

³⁵ Anêm payerj mavi tem êpôm o. Ba intu miñ ôkô ba ômbi anêm hêvêvhavinj ni ami. ³⁶ Ma uminj lôklokwanj ba undum Wapômbênj anênj lahavinj ek onja nôm takatu ba yani bôk havak abô yôv havinj avômalô takatu ba êvhavinj. ³⁷ Kasana iyom,
“Yani atu ba halêm ma tem êlêm ma tem miñ esau ami.

³⁸ Ma nê thêthônj ida êvhavinj wak nômbênj intu sapênj.

Ma ôpatu ba havôlinj dôm

ma tem miñ yaleñmavi esak yani ami.”

Habakuk 2:3-4

³⁹ Yôv. Alalô miñ hatôm nê takatu ba êdô Wapômbênj ba tem nêpôm malainj ami.

* 10:19: Hib 4:16 * 10:20: Mat 27:51 * 10:22: Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26 * 10:25: Hib 3:13 * 10:26: Hib 6:4-8 * 10:27: Ais 26:11 * 10:28: Lo 17:6; 19:15 * 10:29-30: Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14 * 10:34: Mat 5:11-12; 6:20

Mi. Alalô ma avômalô aêvhaviņ ba tem Wapômbêņ nê m alalô bulubij.

11

Êvhaviņ anêņ vuli

¹* Anyô hêv ma ek nômlate ba miņ hayê ami ma doņtom hayala katô nena tem enja, ôpêņ ma anyô hêvhaviņ. ²Bumalô thêlô idum aêņ ba intu Wapômbêņ hanarj abô mavi hathak thêlô.

³* Alalô êvhaviņ ba intu ayala nena sêbôk ma Wapômbêņ hanarj abô ba hapesarj nômkama lôkthô. Ma miņ hawa nômla ba hapesarj nômkama hathak ami. Mi, hanarj hathak abôlêk iyom ma nômbêņ êņ habitak.

⁴* Abel hêvhaviņ ba hêv da mavi hadêņ Wapômbêņ ba hamôņ ek Kain anêņ da. Yani hêvhaviņ ba Wapômbêņ hanarj abô mavi hathak anêņ da ba hanarj, “O anyô thêthôn anôņ.” Yani hama ma doņtom anêņ hêvhaviņ êntêk hanarj abô hadêņ alalô denarj.

⁵* Ma Inok, yani hêvhaviņ ba Wapômbêņ hawa yani lôk liņkupik ba miņ hama ami. Ba intu miņ êpôm yani ami ek malê nena Wapômbêņ hawa yani vê. Avanôņ. Enarj nena Anyô Bêņ lamavi bêņ anôņ hathak yani ba intu hawa vê. ⁶Ôpatu ba miņ hêvhaviņ ami tem miņ nê m lamavi êndêņ Wapômbêņ ami. Ma opalê atu ba halêm ek yani ma nê mimbij nôm lokwanju êntêk. Wapômbêņ da hamô aêņ ma ôpatu ba habôlêm Wapômbêņ tem êpôm vuli mavi anôņ.

⁷* Ma Noa hêvhaviņ. Ba Wapômbêņ hanarj hathak nôm takatu ba miņ bôk habitak ami denarj. Ma hakô ba halarjô Wapômbêņ ba hapesarj yey te ek nê m anêņ thalalerj sa. Ma anêņ hêvhaviņ hik avômalô iniņ kambom thô ma hadum ba yani habitak thêthôn anôņ.

⁸* Ma Abraham hêvhaviņ ba Wapômbêņ halam yani, “Nu loņ atu ba tem yanê m êndêņ o ek oyabiņ.” Ma halarjô Wapômbêņ anêņ abô ba hi ma doņtom miņ hayala loņ êņ ami. ⁹⁻¹⁰* Abraham hapôviņ ek ni pik atu ba Wapômbêņ halav unyak lôk landij

lôklokwanj hatôm anêņ auk. Ma Wapômbêņ bôk havak abô nena Abraham lôk limi takatu ba tem neja loņ mavi êņ. Ba intu ôpêņ hêvhaviņ ba hi hatôm anyô loņ buyarj ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.

¹¹* Yani hêvhaviņ ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma doņtom hayala nena Wapômbêņ tem indum nô m atu ba yani havak. Aêņ ba hawa lôklokwanj ba hêv amena hadêņ Sala. ¹²* Ma yani ma anyô doņtom iyom ba bôk anyô boņ lôk hatôm anyô ŋama. Ma doņtom limi ibitak bêņ anôņ hatôm vuliņ lejsawa lôk thathe ŋg-wêk darj.

¹³* Ma avômalô takêntêk êvhaviņ ba êmô aleba ema. Ma miņ thêlô êyê nô m takatu ba Wapômbêņ bôk havak haviņ i ami. Mi. Thêlô leņiņmavi iyom ba eyabiņ nô m takatu ba lêk êyê ma doņtom hêk daimbô denarj. Ma thêlô eyala katô nena thêlô hatôm ŋê loņ buyarj ba pik êntêk ma miņ thêlôniņ ami. ¹⁴Ma avômalô takatu ba enarj aêņ hik thô nena êbôlêm pik buyarj ek êtôm thêlôda iniņ loņ. ¹⁵Ma avômalô takêntêk miņ leņiņhiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leņiņhiki ek nendeni esak loņbô ami. Mi. ¹⁶Thêlô leņiņhiki hathak loņ lukmuk mavi êņ, malak leņ atu ba Wapômbêņ hapesarj malak loņ êņ ek thêlô. Ba intu miņ mama ek endam i nena anêņ avômalô ami.

¹⁷⁻¹⁸* Avanôņ biņ! Abraham ma ôpatu ba Wapômbêņ bôk habutiņ abô haviņ yani ba hanarj nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitak.” *Môņ Anôņ 21:12*

Ma doņtom saê hayô ma Abraham hêvhaviņ ba hadum ek nê m nakaduņ doņtom atu êtôm da. ¹⁹* Yani anêņ auk nena, “Wapômbêņ hatôm injik yani liņ imbiyô êņjêk ŋama.” Ba intu havayuriņ nakaduņ laselo hathak biņ ba hatôm hama ma doņtom Wapômbêņ hik yani liņ ba hêv hadêņ lambô hathak loņbô.

²⁰* Ma Aisak hêvhaviņ aêņ iyom ba intu yani hêv mek hadêņ Jekop lo Isau hathak nô m takatu tem imbitak embeņ yam.

* 11:1: 2Ko 5:7 * 11:3: Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3

6:13-7:1 * 11:8: Stt 12:1-5 * 11:9-10: Stt 35:12

22:17 * 11:13: Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11

Stt 27:27-29,39-40

* 11:4: Stt 4:3-10 * 11:5: Stt 5:21-24 * 11:7: Stt

* 11:11: Stt 18:11-14; 21:2; Lom 4:19 * 11:12: Stt 15:5;

* 11:17-18: Stt 22:1-14 * 11:19: Lom 4:17 * 11:20:

²¹*Ma Jekop hêvhavij ba hadum ek ema ma habi i loj hathak anêj kôm ba hamiñ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yej.

²²*Ma Josep hêvhavij ba habobo ema ma hanarj hadêj avômalô Israêl ek waklavôj atu ba etak Ijip ma neja anêj lokwarj imbiñ.

²³*Ma Mose talêbô lo lambô êvhavij ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vuliñ biñ ba ivurj yani hatôm ayôn lô ma miñ êkô ek kiñ anêj abô balaburj ami.

²⁴Yani halumbak ma hêvhavij ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêj nakadurj ba hanarj, ²⁵“Yalejhavij yamô imbiñ Wapômbên anêj avômalô ek yanja malaiñ. Ma yahapôlik hathak lejnavi atu ba halêm anêj kambom anêj ba hamô wak doho iyom.” ²⁶Avanônj. Yani ma hadahaliñ vuli mavi atu ba tem enja emberj yam. Ba anêj auk nena, “Ya ma Mesia anêj avômalô te ba avômalô enarj abô kambom hathak ya, êj ma nôm mavi anôn hamô vuliñ ek Ijip iniñ nômkama mavi lôkthô.” ²⁷Yani hêvhavij ba hatak Ijip ma miñ hakô ek kiñ anêj lañja ami. Ma hawa malaiñ ma dojtom hayê ôpatu ba hamô loj kapô ba hamiñ lôklokwarj. ²⁸*Yani hêvhavij ba hayabij waklavôj Hale ba Hi ma hapaliv thalalerj ek aña atu ba hik amena môñ vônô miñ injik avômalô Israêl iniñ bôp vônô ami.

²⁹*Ma avômalô êvhavij ba ibup êyô ngwêk elam nena “Thalalerj” hatôm pik moma. Ma dojtom Ijip êlêm ek nindum aênj, ma ngwêk hayô i vôn ba halok i vônô.

³⁰*Thêlô êvhavij ba êwê lawê malak lôj Jeliko hatôm wak baherji ba lahavuju ma badêj hangôli.

³¹*Ma avi sek waliliñ Lahap hêvhavij ba hawa nê êyê loj vani thô ba intu miñ hama havij nê lejônônj kôtôn ami.

³²*Bên anôn hêk ek yanarj ma dojtom wakma halanvij. Ba tem miñ yanarj esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopet lôkthô ami.

³³*Thêlô bôk êvhavij ba ik vovak ba ewa kiñ vi iniñ loj lôk idum thêthônj ba ewa nôm

takatu ba bôk havak abô hathak yôn. Ma thêlô ik avurj laion abôlêk siñ ³⁴*ma ik atum dahalarj vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak biñ vovak ma dojtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma dojtom ibitak lôklokwarj ma ik vovak lôklokwarj ba ilupunij nê loj buyarj ba i. ³⁵*Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk nãma ba êmô havij taluvi hathak lojbô. Ma avômalô vi ma ibuliñ i kambom anônj ma dojtom evalonj iniñ êvhavij loj ek tem nijik i liñ esak lojbô ba nêmo mavi. ³⁶*Doho ma enarj abôma lôk ik hathak yak waberj marjiñ. Ma vi ma ekak loj ba êdô i hamô koladônj. ³⁷*Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma engothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak biñ vovak. Ma thêlônij kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miñ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovarj bên lôk idum kambom lomaloma hadêj i. ³⁸Thêlô takêj ewa athêrj bên ek avômalô pik. Thêlônij loj nêmo mi ba intu evenj mayaliv haverj loj thiliv lo dumlolê ma valu abyarj lo pik abyarj.

³⁹Thêlô miñ bôk ewa nôm atu ba Wapômbên havak abô hathak ami. Ma dojtom avômalô takêj êvhavij ba intu Wapômbên hanarj abô mavi hathak iniñ ku. ⁴⁰Ma alalô avômalô bôlônj êntêk ma Wapômbên bôk hêv nôm mavi êj hadêj alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loj mavi atu.

12

Wapômbên hêv malaiñ ek êndônj alalô

¹*Môlô olañj e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô siñ ba evatho alalô loj. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havalorj alalô loj ni. Ma nadarjiñ ni êyô anêj ðarj ma miñ natak ami. ²Alalô nagê Yisu iyom. Yani miñ makilik ek nôm mavi lôk hakô ek alovalanjiñ ma miñ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamônj ek alalô ba intu hik anêj ku lôkthô anêj ðarj siñ ek nanêmbimbiñ. Ma hi hamô Wapômbên barj vianônj hamô anêj

* 11:21: Stt 47:31-48:20

* 11:22: Stt 50:24-25; Kis 13:19

* 11:23: Kis 1:22; 2:2

* 11:28: Kis 12:21-30

* 11:29: Kis 14:21-31

* 11:30: Jos 6:12-21

* 11:31: Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25

* 11:32: Het 4:6-5:31;

6:11-8:32

* 11:33: Dan 6:1-27

* 11:34: Dan 3:23-27

* 11:35: 1Kij 17:17-24; 2Kij 4:25-37

* 11:36: 1Kij

22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6

* 11:37: 2Sto 24:21

* 12:1: 1Ko 9:24-25

lor hayabin pik lo leŋ. ³Ŋê kambom ibuliŋ yani bêŋ anôŋ. Aêŋ ba alalô leŋiŋimbi yani ek miŋ nambitak vau lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ ba natak yani ami.

⁴Môlô uik vovak hathak nôŋ kambom, ma doŋtom môlônim thalaleŋ miŋ haŋ-gasô ami. ⁵⁻⁶*Wapômbêŋ havatho nali lor hathak abô êntêk nena,

“Yenaŋ okna, ya Wapômbêŋ yahêv malaiŋ hadêŋ avômalô takatu ba yaleŋhaviŋ

lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm yenaŋ avômena.

Ma wakma atu ba hik o thô ba hêv malaiŋ, ma miŋ lemimbi nena nôŋ yaôna ami.

Ma hudum kambom ba yani hathaŋ o, ma miŋ lemmalaiŋ ami.” *Gutpela Sindaun 3:11-12*

Bôk lempaliŋ abô êŋ e?

⁷*Lami ethak êv malaiŋ hadêŋ nali ek êndôŋi. Ma Wapômbêŋ hadum aêŋ iyom hathak alalô hatôm nali ek namiŋ lôklok-waŋ esak auk thêthôŋ. ⁸Ma aêŋ iyom ma avômena neja malaiŋ ek nindumbak lôk auk. Malaiŋ êŋ miŋ hapôm o ami, êŋ ma o hatôm amena lor sawa. ⁹Alalôaniŋ wakamik pik hathak hêv malaiŋ ek êdôŋ alalô ba alaŋô anêŋ abô. Ma Wapômbêŋ ma dahôlôŋiŋ anêŋ alaŋ. Ba intu namô yani vibiŋ ek naja lôkmala. ¹⁰Ma alalôaniŋ wakamik hêv malaiŋ lomalama ek êndôŋ alalô bidôŋna hatôm iniŋ auk takatu ba êyê nena mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv malaiŋ ek imbi anêŋ mathêŋ anôŋ sam êndêŋ alalô. ¹¹*Howa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ ba intu miŋ lemmavi ami. Ma doŋtom malaiŋ takêŋ tem injik anêŋ anôŋ mavi êtôm aêntêk, thêthôŋ lôk malinŋyaô.

¹²*Aêŋ ba noto bahemim lo vevim takatu ba havuviŋ ba thotho. ¹³*Ombeŋ loŋôndê thêthôŋ ek avômalô verjuviŋ nimbatak mavi ma miŋ nênem yak ami.

Alalô miŋ nambôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ ami

¹⁴Môlô lôkthô nundum ku lôklokwaŋ ek numbatak yôhok lôk mathêŋ. Mathêŋ mi, ma miŋ hatôm anyôla ênjê Anyô Bêŋ ami.

¹⁵Noyabiŋ am ek anyôla miŋ êmbôliŋ dôŋ ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm ami. Ma nôŋgô katô ek livuk maniŋ kambom te miŋ indumbak ek imbuliŋ avômalô ba nimbatak lelaik ami. ¹⁶*Nôŋgô ek anyôla miŋ indum sek waliliŋ ami mena lapaliŋ Wapômbêŋ êtôm Isau ami. Yani ma okna môŋ ek eyabiŋ lambô anêŋ nômkama lôkthô ma doŋtom hêv nôŋ takêŋ vuli hathak nôŋ belev te. ¹⁷*Hoyalâ nena malê habitak. Yani lahaviŋ lambô enaŋ abô mavi lôk nêŋ anêŋ nômkama êndêŋ yani, ma doŋtom hadô ba hêv yani vê. Ma halaŋ ek enja nôŋ takêŋ ma doŋtom miŋ hatôm injik anêŋ kambom liliŋ ami.

¹⁸*Lemimimbi dum Sainai. Môlô ôlêm ek Wapômbêŋ hatôm sêbôk ba môlô ôyô dum Sainai e? Mi. Sainai ma hamô pik ba avômalô bôsêbôk êyê dumlôlê êŋ hatôm atum hathaŋ ba momaŋiniŋ hatôm bôlôvôŋ, maputup bomaŋ lôk kakalu lôk damak. ¹⁹⁻²⁰*Thêlô elaiŋô lavuak halaŋ lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enaŋ, “Ai! Sêbôk atu ba enaŋ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlôlê êntêk, alim yaônena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’” Êŋ ma enaŋ hadêŋ Mose nena miŋ enaŋ abô êndêŋ i ami. ²¹*Thêlô êyê nôŋ takêŋ ba êkô kambom ma Mose hanaŋ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowaliŋ haviŋ.” Lêk ôlêm ek Wapômbêŋ ma miŋ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yaŋda ma lêk ma yaŋda.

²²Lêk môlô ôlêm ôyô dumlôlê Saion ba ubitak ôyô Wapômbêŋ lôkmala anêŋ malak lôŋ, Jelusalem atu ba hamô malak leŋ. Ma lêk môlô ôlêm ôyô haviŋ aŋela lubuŋlubuŋ takatu ba ethak doŋtom ba ekaksa lôk leŋiŋmavi. ²³Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhaviŋ takatu ba ibitak hatôm avômalô ôdôŋ môŋ ba iniŋ athêŋ bôk eto yôv hêk malak leŋ. Ma lêk ôyô ek Wapômbêŋ atu ba avômalô idum abô hathak lôk ŋê thêthôŋ iniŋ dahô atu ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ yôv aleba êyô unlôv. ²⁴*Môlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba hapesaŋ abô tabô lukmuk lôk môlô ôlêm ek thalaleŋ atu ba epaliv ba hanaŋ abô mavi anôŋ ba hamô vuliŋ ek

* 12:5-6: Jop 5:17; ALK 3:19 * 12:7: Lo 8:5 * 12:11: Jem 3:17-18 * 12:12: Ais 35:3 * 12:13: Snd 4:26

* 12:16: Stt 25:29-34 * 12:17: Stt 27:30-40 * 12:18: Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * 12:19-20: Kis 19:12-13;

20:18-21; Lo 5:22-27 * 12:21: Lo 9:19 * 12:24: Stt 4:10; Hib 8:6

Abel anêṅ thalaleṅ.

²⁵ *Noyabin am! Miṅ lemôndôṅ kôṭôṅ ek nodarṅ Wapômbêṅ atu ba hanar abô ami. Sêbôk ma hanar abô hamô pik. Ma avômalô êdô anêṅ nedarṅ ba miṅ hatôm nêsôv ami. Ma doṅtom lêk ma hanar abô hadêṅ alalô hamô leṅ, loṅ mavi anôṅ atu ba hamô vuliṅ ek pik êntêk. Ba intu alalô adô, êṅ ma miṅ hatôm nasôv ami. ²⁶ Sêbôk atu ma anêṅ abô bôk hayôkwir pik yôv halôk dum Sainai. Ma lêk habutiṅ abô ba hanar nena, “Tem êyôkwir pik esak loṅbô lôk leṅ im-biṅ.” *Hagai* 2:6

²⁷ Ba hanar, “Tem yayôkwir pik esak loṅbô.” Abô êṅ anêṅ ôdôṅ nena tem nêṁ nômkama takatu ba yani hapesar vê. Nôm takêṅ tem êyôkwir lôkthô ek nômkama vi atu ba miṅ hatôm yani êyôkwir ami, êṅ ma tem nêṁô.

²⁸⁻²⁹ *Ba alalô tem naja loṅ êṅ, loṅ atu ba miṅ hatôm nêyôkwir ami. Ma alalôaniṅ Wapômbêṅ ma hatôm atum ek esar nômkama sapêṅ. Ba intu nanêṁ leṅimavi êndêṅ yani lôk nanêṁ yer ma nakô lôk nanêṁ i ni namô yani vibij.

13

Abô anêṅ day

¹ Môlô nobaloṅ auk lemimimbij môlôviyar loṅ lôklokwar. ² *Ma noja avômalô loṅ buyar thô. Avômalô doho bôk idum aêṅ ba ewa aṅela thô ma doṅtom êthôn palij. ³ Ma lemimimbi ṅê takatu ba êṁô koladôn ba nônêṁ i sa. Onja iniṅ malaiṅ êtôm atu ba oda hôṁô haviṅ i. Ma lemimimbi vi atu ba ewa vovar. Onja iniṅ vovar êtôm atu ba thêlô ewa.

⁴ *Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô lôkthô miṅ nêḡê nena nôm oyar ami. Ma Wapômbêṅ tem indum abô esak ṅê takatu ba idum sek haviṅ anyô yar yanavi lôk ṅê takatu ba idum sek waliliṅ. Ba intu ṅê takatu ba ewa i miṅ nimbuliṅ iniṅ loṅ êk ami. ⁵ *Miṅ malemkilik limamôk esak valuseler ami. Wapômbêṅ bôk hanar, “Tem miṅ yatak o

lôk yambi o ni ami.”

Lo 31:6

Ba intu onar, “Yenar nômkama sapêṅ ma hatôm ba yalerṅmavi”. “Aêṅ ba alalô abitak avômalô ṅê ba anar nena,

“Anyô Bêṅ hêv yêlô sa

ba tem miṅ nakô ami.

Ma opalê hatôm indum malê esak yêlô?” *Karya Yer* 118:6-7

⁷ *Lemimimbi ṅê bêṅ takatu ba eyabin môlô lôk enar Wapômbêṅ anêṅ abô hadêṅ môlô. Ma ôṅgô iniṅ bôk lo loṅ lôk iniṅ êvhaviṅ ba nosopa veringwam. ⁸ Yisu Kilisi da hatôm wakbôk ma lêk êntêk ma wak nômbêṅ intu sapêṅ.

⁹ *Ba intu miṅ nosopa auk thônôthôn lomaloma ami. ṅê doho enar auk mavi nena Wapômbêṅ anêṅ wapôm tem embatho alalôaniṅ kapôlôṅiṅ loṅ. Ma doṅtom esau nena nôm takatu ba êbôk hatôm da ma hêv ṅê eyar sa, ma doṅtom miṅ hêv thêlô sa dokte ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba idum ku êṁô malak yer bô iniṅ athêṅ mi ek nindum ku nêṁô alalôaniṅ loṅ êbôk da.

¹¹ *Alim anêṅ thalaleṅ ma anyô bêṅ habôk da hawa ba habitak hayô Loṅ Mather Anôṅ Bir hatôm kambom lomaloma iniṅ da. Ma doṅtom iniṅ leṅvinkupik êbôk hêk malak lôṅ viyaiṅ atu. Ma miṅ eyar ami.

¹² *Aêṅ ba Yisu hawa vovar hêk malak lôṅ viyaiṅ ek indum avômalô nimbitak mather hathak yanida anêṅ thalaleṅ. ¹³ *Aêṅ ba alôana ek yani êndôk malak lôṅ êṅ viyaiṅ ek naja anêṅ mama atu ba bôk yani hawa.

¹⁴ *Pik êntêk ma tem êṁô vauna. Ma doṅtom alalô ayabin malak lôṅ atu ba tem êlêṁ ba êṁô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

¹⁵ *Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêṅ athêṅ ba nanêṁ yer êndêṅ Wapômbêṅ wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ba alalôaniṅ ku nanêṁ yer hêk alalô verijbôlêk ek nanêṁ êtôm alalôaniṅ da ni êndêṅ Wapômbêṅ. ¹⁶ *Ba alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndêṅ avômalô vi, êṅ ma Wapômbêṅ lamavi hathak da mavi êṅ. Ba intu alalô miṅ leṅipaliṅ wapôm êṅ ami.

* 12:25: Hib 2:1-3; 10:26-29 * 12:28-29: Lo 4:24; 9:3

* 13:5: Lo 31:6,8; Jos 1:5 * 13:7: 1Ko 4:16

* 13:9: Lom 14:17

* 13:11: Wkp 16:27

* 13:12: Jon 19:17

* 13:13: Hib 12:2

* 13:14: Hib 11:10,16; 12:22

* 13:15: Sng 50:14,23

* 13:16: Plp 4:18

* 13:17: 1Te 5:12

¹⁷ *Môlônim nê bênbêñ idum ku eyabiñ môlô dahôlômim ma nê êñ tem nenañ iniñ ku lavôñ êndêñ Wapômbêñ. Ba intu nodañô iniñ abô ba nodovak vibîñ ek thêlô nindum iniñ ku lôk leñîmavi ma miñ leñîmalaiñ ami. Malaiñ êñ tem miñ nêñ môlô sa ami.

¹⁸ *Yêlô kapôlôñîñ miñ hanañ yêlô bêñ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leñîhaviñ namô batôñ oyañ. ¹⁹ Yahanañ lôklokwañ ek môlô noterñ mek ek yasôk ketheñ.

²⁰ *Wapômbêñ bôk hawa alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu, boksipsip anêñ alañ anôñ vê hêk nãma hathak thalaleñ tabô atu ba anêñ dañ mi. Ma Wapômbêñ labali anêñ ôdôñ ²¹ nêñ môlô auk mavi lôk lôklokwañ ek nundum malêla takatu ba yani lahaviñ ma indum ku êmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêñ lôkmanñîñ êndêñ yani êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

²² Aiyañ thêlô, yahato kapyã bidogna iyom. Aêñ ba yahanañ lôklokwañ ek môlô nodañô yenañ abô katô ek yambatho môlô loñ.

²³ Odañô! Alalôaniñ aiañ Timoti bôk hale yañ yôv. Ba yani hayô ketheñ ma tem yambiñ yani ba yasôk.

²⁴ Nônêñ yêlôaniñ leñîmavi êndêñ môlônim nê bênbêñ lôk Wapômbêñ anêñ avômalô matheñ sapêñ. Avômalô Itali êv iniñ leñîmavi haviñ.

²⁵ Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbiñ môlô lôkthô.

* 13:18: Ap 24:16; 2Ko 1:12

* 13:20: Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

Jems anêj kapya Abô môn

Jems ma Yisu anêj yarj molok. Yani hato hadêj avômalô Israêl takatu ba êvhavij Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahavij inij êvhavij imbitak lôklokwarj ba hadôj thêlô ek neyabij i esak malêla takatu ba enarj. Ma hik thô nena êvhavij anôj ma anêj ku hêk havij. Ma hanarj nena mij onarj abôma esak avômalô vi ami. Ma hadôj i nena mek ma nôm lôklokwarj anôj.

Hato kapya êntêk hadêj 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêj lamavi

¹*Ya Jems, Wapômbêj lo Anyô Bêj Yisu Kilisi inij anyô ku. Yahato kapya êntêk hi ek avômalô Israêl ôdôj laumij ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêj pik bêj êntêk lôkthô. Wاكلêvôn mavi!

Malaij havatho ôêvhavij lej

²*Ai yarj thêlô, malaij lomaloma hapôm môlô, êj ma lemimimbi nena nôm takêj ma nôm lejijmavi iyom. ³*Môlô oyala nena malaij takêj hasôm môlônim ôêvhavij ba hadum ek numij lôklokwarj. ⁴Ma numij lôklokwarj endeba ku êj inij anôj ba numbitak êtôm jê talarj ba nundum nômkama sapêj thêthôn iyom ek nômla yarj mij ênjêk ami. ⁵*Môlô te hêv yak hathak auk, êj ma eterj Wapômbêj ma tem nê. Yani hathak habi anêj wapôm sam hadêj avômalô lôkthô ma mij hatatale i ami. ⁶Yani atu ba haterj ma nênimimij iyom ma mij anêj auk mayaliv ami. Anyô auk mayaliv ma hatôm ngwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêm. ⁷Anyô anêj aêj mij laimbi nena tem enja nômlate êlêm anêj Anyô Bêj anêj ami. ⁸Yani ma anyô auk ju ba hadum nômkama sapêj mayaliv.

Jê valu mi lôk jê valu bêj

⁹Ai yarj mena livôn la atu ba athêj mi hathak nômkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêj hayê thêlô hatôm jê lôk athêj

bêj. ¹⁰*Ma jê lôk athêj bêj hathak nômkama pik ma nêmo lôk lejijmavi. Wapômbêj hayê thêlô hatôm jê athêj mi ba tem nênem yak êtôm kamuj anêj vuak hêv yak. ¹¹Wak hapup ba habi lôklokwarj ba habôk kamuj ba inij vuak lôk lêlêyarj mavi hakapok. Ma aêj iyom jê lôk valu bêj idum inij ku denarj ba ema ma inij nômkama tem egelelej.

Wapômbêj mij halôk anyô lej ek nindum kambom ami

¹²Jê takatu ba inij lôklokwarj hathak malaij ma Wapômbêj lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj êtôm inij vuli. Wapômbêj bôk habutij abô ek nêmo êndêj jê takatu ba lejijhavij yani. ¹³Kambomlate mij hatôm êndôk Wapômbêj la ek indum kambom ami. Ma yani mij halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nômlate halôk lem ek undum kambom ma mij onarj nena, "Wapômbêj halôk yalenj ami." ¹⁴Mi. Alalôanij thethajak ma hatôm etak alim halôk lôm ek nêbôv alim esak ba hakôk alalô lejij ek nandum kambom. ¹⁵Ma thethajak êj halumbak bêj ba anêj anôj ma kambom. Ma kambom êj anêj palumbak lôkthô ma jama.

¹⁶Yenarj ai yarj lôkma anôj, noyabij am ek anyôla mij esau môlô ami. ¹⁷Wapôm lôk nôm mavi anôj sapêj ma halôk ba halêm anêj lej. Kamik Bêj atu ba hapesarj deda lej sapêj hêv wapôm mavi takêj. Wak lo bôlôvôn inij deda hathak habitak yarja yarja, ma dontom Wapômbêj da hamô aêj iyom hatôm wak nômbêj intu sapêj. ¹⁸*Yani anêj lahavij ba intu alalô abitak anêj nali hathak abô avanôj. Hadum aêj ek alalô nambitak êtôm anêj nôm môj anôj ek nômkama vi atu ba hapesarj havij.

Nodajô ba nosopa

¹⁹Yenarj ai yarj lôkma anôj, môlô nodajô katô. Anyôla hanarj nômla ma nômo tinij ba nodajô bônôj ma mij lemimimianij ba nonarj vi yarj ketherj ami. ²⁰*Avômalô inij lejijmanij mij hatôm eto avômalô ba nimitak thêthôn êtôm Wapômbêj anêj lahavij ami. ²¹*Aêj ba notak nôm lóngôlôj lôk kambom nômbêj êj. Ma nômo yaô

* 1:1: Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pî 1:1

* 1:2: Lom 5:3-5

* 1:3: 1Pî 1:7

* 1:5: Snd 2:3-6

* 1:10: Ais

40:6-7

* 1:18: Jon 1:13

* 1:20: Sav 7:9

* 1:21: Kol 3:8; 1Pî 2:1

ba nobaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba havatho halôk môlô loŋ. Abô êŋ ma hatôm nêŋ môlô bulubiŋ.

²²* Ma môlô nodanô abô êŋ ba nundum anêŋ ku imbiŋ. Olanô oyaŋ, êŋ ma hatôm osau amda. ²³Anyôla te halarô Wapômbêŋ anêŋ abô ba miŋ hasopa ami ma hatôm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali. ²⁴Ma hatak liyali ba hi ma ketheŋ oyaŋ ma lapaliŋ nena yanida ma aisê. ²⁵* Ma doŋtom ôpatu ba hatitiŋ balabuŋ mabuŋ êŋ ma miŋ lapaliŋ ami ma indum êtôm atu ba hanan, êŋ ma Wapômbêŋ tem nêŋ mek ek anêŋ ku sapêŋ. Balabuŋ mabuŋ êŋ hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ.

²⁶* Anyôla hanan nena hasopa Wapômbêŋ ma doŋtom miŋ hayabiŋ abôlêk ami, êŋ ma hasau yanida ba nômkama sapêŋ atu ba hadum ek esopa Wapômbêŋ ma nôŋ oyaŋ. ²⁷Lemhaviŋ osopa Kamik Wapômbêŋ ek ênjê môlô êtôm nôŋ mabuŋ thêthê mavi, êŋ ma nundum aêntêk. Noyabiŋ avômena bilak lôk avi tôp esak iniŋ malaiŋ. Ma noyabiŋ amda ek pik malim miŋ esak môlô ami.

2

Noyabiŋ avômalô sapêŋ esak auk doŋtom

¹*Yenaŋ aiaŋ thêlô, alalô aêvhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmangiŋ anôŋ. Ba intu noyabiŋ avômalô sapêŋ esak auk doŋtom ma miŋ nôŋnêŋ gê lôk athêŋ bêtŋ liŋ ma nosale gê lôk athêŋ mi thô ami. ²Odanô. Anyôla halêŋ hêv yêŋ haviŋ môlô ba hik kwêv mabuŋ anôŋ lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô haviŋ. ³Êŋ ma môlô ôêv athêŋ bêtŋ hadêŋ anyô lôk kwêv mabuŋ ba onan, “Ôlêŋ ômô loŋ mavi êntêk.” Ma onan hadêŋ anyô siv nena, “Umiŋ loŋ intu” mena “Ôndôk ômô biŋ.” ⁴Môlô udum aêŋ ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôŋ ju ba udum abô lokbaŋ hathak i.

⁵*Yenaŋ aiaŋ lôkma anôŋ, nodanô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena gê

siv ma Wapômbêŋ bôk hatak i yôv ek nim-bitak gê lôkmangiŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ba tem nêŋ athêŋ bêtŋ êndêŋ i ek nêŋmô anêŋ loŋ lôkliŋyak êtôm bôk habutiŋ abô ek nêŋ êndêŋ gê takatu ba lenjinhaviŋ yani. Aêŋ e? “Ma doŋtom ôpôlik ek gê siv. Ma opalê hathak hêv malaiŋ hadêŋ môlô ba havôv môlô hi loŋ idum abô? Gê siv e? Mi, gê valu bêtŋ iyom. “Ma thêlô êŋ iyom intu enan abôma hathak unim alaŋ Kilisi ba ibuliŋ anêŋ athêŋ mavi.

⁸*Ma alalôaniŋ kiŋ Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ te hanan hêk anêŋ kapya nena, “Lemimbiŋ avômalô êtôm atu ba lemhaviŋ oda”. Udum aêŋ ma mavi. ⁹*Ma doŋtom ôêv gê lôk athêŋ bêtŋ liŋ ma ôpôlik hathak gê athêŋ mi, êŋ ma udum kambom ba balabuŋ hik thô nena môlô ma gê ômô abô balabuŋ lu. ¹⁰*Ma ôpatu ba hayabiŋ balabuŋ sapêŋ ma doŋtom hêv yak hathak bute, êŋ ma habuliŋ abô balabuŋ lôkthô. ¹¹*Ôpatu ba hanan nena, “Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami” lôk hanan haviŋ nena “Miŋ nungwik anyô vônô ami.” Ba intu miŋ hudum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi ami ma doŋtom huik anyô vônô, êŋ ma hômô abô balabuŋ lu.

¹²*Aêŋ ba malêla takatu ba udum lo onan ma lemimimbi nena Wapômbêŋ tem indum abô esak balabuŋ takatu ba hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ. ¹³*Ma miŋ hôêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êŋ ma waklavôŋ nindum abô ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋ kapô ek o ami. Ma doŋtom hôêv kapôlôm ek avômalô vi, êŋ ma tem Wapômbêŋ nêŋ kapô ba nêŋ môlô vê ênjêk loŋ nindum abô.

Êvhaviŋ anêŋ ku mi, êŋ ma gama

¹⁴Yenaŋ aiaŋ thêlô, anyô te hanan nena yani ma anyô hêvhaviŋ ma doŋtom miŋ hadum mavi ami, êŋ ma mavi e? Mi. Êvhaviŋ anêŋ aêŋ tem nêŋ yani bulubiŋ e? Mi. ¹⁵*Aiaŋ te mena livôŋ late nôŋ lôk sôp mi ba hêv i sêkêya. ¹⁶Ma môlô te hanan hadêŋ yani nena, “Nu lôk lemmavi, upuk sôp lôk nongwaŋ nôŋ.” Ma doŋtom miŋ

* 1:22: Mat 7:26; Lom 2:13 * 1:25: Lom 8:2; Jem 2:12
1Ko 1:26-28 * 2:8: Mat 19:19; Gal 5:14 * 2:9: Lo 1:17
Kis 20:13-14; Lom 13:9 * 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16

* 1:26: Sng 141:3 * 2:1: Ap 10:34; Jem 2:9 * 2:5:
* 2:10: Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat 5:19 * 2:11:
* 2:13: Mat 5:7; 18:32-35 * 2:15: 1Jon 3:17

hòêv yani sa ami, êñ ma mavi aisê? ¹⁷ Ma aên iyom ma êvhavij atu ba hêk wavo ma ku mi, êñ ma ñama.

¹⁸ *Ma doñtom anyô late hanarj nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhavij iyom, ma luvi ma hatôm.” Ma doñtom yahanarj nena, “Ya mij hatôm yangê êvhavij atu ba ku mi ami. Ba intu tem yangik yenarj yahêvhavij thô esak yenarj ku.”

¹⁹ Môlô ôêvhavij nena Wapômbênj doñtom iyom hamô ba intu osoñ nena unim ôêvhavij ma anênj ku mi ma hatôm e? Auk êñ ma auk mavi, ma doñtom mij osoñ nena auk êñ intu mavi ek o ami. Mi, ngôk eyala auk êñ havij, ma doñtom thêlô ma Wapômbênj anênj ñê kambom ba intu êkô ba elowaliñ.

²⁰ Môlô ñê auk thônôthônj, lemimhavij noyala nena êvhavij atu ba hêk wavo ma anênj ku mi, êñ ma nôm oyarj e?

²¹ *Lemimimbi alalôaniñ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakadunj Aisak hatôm da hayô hêk loñ êbôk da. Yani hadum ku êñ ba intu Wapômbênj hanarj nena yani ma anyô thêthônj, aênj e? ²² *Intu êñ, Ablaham anênj hêvhavij lôk anênj ku idum ku havij i. Ma anênj ku hadum ba anênj hêvhavij hik anônj.

²³ *Êñ ma habitak hatôm Wapômbênj anênj kapyà hanarj, “Ablaham hêvhavij Wapômbênj ba intu hayê yani nena anyô thêthônj.” Ma halam yani nena anênj anyô môlô. ²⁴ Aênj ba oyala nena ôpatu ba hêvhavij lôk hadum anênj ku havij ma Wapômbênj halam yani nena anyô thêthônj. Ma mij hanarj abô êñ hathak ôpatu ba hêvhavij iyom ma anênj ku mi ami.

²⁵ *Ma lemimimbi avi sek waliliñ Lahap imbiñ. Yani ma aênj iyom. Hawa Israel iniñ ñê êyê loñ vani ba hêv i sa ek elom buyarj ba i. Yani hadum ku êñ ba intu Wapômbênj halam yani nena avi thêthônj. ²⁶ Kupik atu ba auk lôkmala mij hamô ami, êñ ma ñama. Ma êvhavij atu ba anênj ku mi ma ñama aênj iyom.

3

Oyabij vembôlêk mavi

¹ Aiyarj thêlô, alalô nayala nena Wapômbênj tem indum abô lôklokwarj ek yêlô atu ba adônj avômalô hathak êvhavij. Ba intu mij môlô bênj anônj nundum ek numbitak ñê êdônj avômalô ami.

² Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomaloma. Anyôla mij havak i silili hathak anênj abô ami, êñ ma yani maburj anônj ba hatôm eyabij lijkupik sapênj. ³ Odarjô. Avômalô ethak etak nôm yaônate hapalañaniñ hêk bokhos abôlêk ek êvôn hamô yak ma bok bênj êñ hasopa iniñ leñijhavij. ⁴ Ma nômla yarj ma yerj ngwêk. Yerj ngwêk ma nômbênj ma lovak bênj hayuv ma hathak hasisurj yerj êñ ba hi. Ma doñtom nôm yaôna anônj te hêk dômlokwarj ek havusij hi loñ atu ba alarj lahavij ni. ⁵ Ma aênj iyom verjbôlêk ma nôm yaôna ek leñvijkupik. Ma doñtom hatôm indum ku bênj lomaloma.

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esarj ba êmbôk kamurj bênj anônj. ⁶ *Ma verjbôlêk ma hatôm atum. Verjbôlêk êñ ma hayô sij hathak kambom lomaloma ba halumbak bênj ba hadum leñvijkupik sapênj habitak lelaik. Atum êñ halêm anênj loñ atum da hamô ba intu hatôm esarj alalôaniñ lôkmala sapênj, lêk êntêk êñ ende ba êyô anênj ñarj.

⁷ Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ngwêk lôk alim lomaloma ba eyabij ba êmô tinij. ⁸ *Ma doñtom anyô late mij hatôm eyabij abôlêk ek êñjêk tinij ami. Mi, kambom hapipiyap hêk abôlêk ba hatôm sinij habôk avômalô vônô.

⁹ Alalô êv yerj hathak verjñbôlêk hadênj alalôaniñ Kamik Anyô Bênj. Ma verjñbôlêk doñtom êñ iyom intu hanarj ek Wapômbênj imbulij avômalô takatu ba yani hapesarj i hatôm yanida. ¹⁰ Verjñbôlêk doñtom êñ iyom intu habô Wapômbênj lôk hanarj abôma havij. Aiyarj thêlô, êñ ma kambom anônj. ¹¹ ñarj lôk ngwêk hatôm nede valu abyarj te e? Mi anônj. ¹² Aiyarj thêlô, ngwêk mij hatôm nêm ñarj mavi êndênj alalô ami. Ma ngôbênj mij hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te mij hatôm injik êtôm ngôbênj ami. Mi anônj.

Auk mavi halêm anênj Wapômbênj

* 2:18: Gal 5:6 * 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23: Stt 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8 * 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31 * 3:6: Mat 12:36-37; 15:11,18-19 * 3:8: Lom 3:13

¹³ Mólô opalê atu ba lôkauk bêt ba hayala Wapômbêt anêt lahaviŋ? Injik anêt auk mavi êŋ thô esak anêt kobom thêthôn lók ku takatu ba hadum ba hamô malinŋyâô. ¹⁴ Ma doŋtom lemdaŋ hathak athêt bêt hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi thô ba ômôn, êŋ ma miŋ ômbô o ba onaŋ nena hosopa abô avanôn ami. Êŋ ma honaŋ abôyaŋ ba hubuliŋ abô avanôn. ¹⁵ Auk êŋ ma auk pik lók kapôlôn bô ba halêm anêt Sadaŋ. Ma miŋ halêm anêt leŋ ami. ¹⁶ Loŋ atu ba kobom ethale anyô vi thô lók leŋdaŋ hathak athêt bêt hêk, êŋ ma tem ôpôm nena nômkama sapêt hamô mayaliv ma kambom lomaloma hêk haviŋ.

¹⁷ Ma doŋtom auk atu ba halêm anêt leŋ ma mabuŋ anôn. Auk êŋ hadum ek avômalô nêmo yôhók imbiŋ i lók netauviŋ i ma nêwê abô vibin, ma nênem kapôlônŋiŋ lók nindum ku mavi lomaloma, ma nindum kobom doŋtom êndêt avômalô lôkthô ma nesopa thêlôda iniŋ abô sapêt. ¹⁸ Avômalô yôhók takatu ba ethak idum ek avômalô nêmo yôhók imbiŋ i ma hatôm evatho iniŋ yaŋvêk ba hik anôn, êŋ ma kobom thêthôn mavi lomaloma.

4

Anyô lahaviŋ nômkama pik ma hatôm hik vovak hadêt Wapômbêt

¹ Malê te hadum ba mólô lemimŋaŋa ba uik vovak haviŋ am? Nôm takêt halêm anêt unim thethaŋak takatu ba ibisók ek nundum kambom lomaloma e? Intu êŋ. ² Mólô lemimhaviŋ nômlate atu ba mi hêk mólô. Ba intu mólô malemimkilik hathak nôm êŋ ba uik anyô vônô ma doŋtom miŋ owa ami. Êŋ ma hadum mólô lemimŋaŋa ba uik vovak hathak. Mólô miŋ onaŋ hik Wapômbêt liŋ ami ba intu miŋ owa ami. ³ Ma onaŋ hik yani liŋ hathak nômlate ma miŋ othak owa ami eka? Unim auk ma lokbaŋ ba lemimhaviŋ noja ek injik unim thethaŋak vônô iyom. Ba intu yani havasiŋ nôm êŋ ek mólô.

⁴ Mólô ma hatôm avômalô takatu ba idum sek waliliŋ ba êpôlik ek Wapômbêt ma evalon nômkama pik majaŋ. Odaŋô! Opalêla takatu ba leŋinŋhaviŋ nômkama pik

ma pik anêt ŋê mólô ba hatôm ik vovak hadêt Wapômbêt. ⁵ Wapômbêt anêt abô te bók hanaŋ nena, “Wapômbêt madaluk ladaŋ hathak auk lôkmala atu ba hêv hadêt alalô.” Hoson nena abô êŋ ma nôm oyaŋ e? Mi anôn! ⁶ Ma Wapômbêt lahaviŋ nêm alalô sa ba intu habi anêt wapôm sam bêt anôn hadêt alalô. Hatôm anêt kapya hanaŋ nena,

“Wapômbêt havasiŋ ek ŋê êbô ma hêv wapôm ek ŋê etauviŋ i.” *Gutpela Sindaun 3:34*

⁷ Aêt ba nodovak Wapômbêt. Ma nobasiŋ am ek Sadaŋ, êŋ ma tem yani etak mólô ba êsôv. ⁸ Ma unu bidoŋ ek Wapômbêt ma tem yani êlêm bidoŋ ek mólô. Ma mólô ŋê takatu ba udum kambom, nusik bahemim ek nundum mavi. Ma mólô ŋê auk ju, notak auk yaŋ ek unim kapôlômim imbitak mabuŋ mavi. ⁹ Ma lemimimbi mólônim kambom ba nodaŋ lók lemimmalaiŋ. Ma miŋ nomalik lók lem-mavi ami. Mi, kapôlômim malaiŋ ba nodaŋ asêt malêt. ¹⁰ Notauviŋ am ênêtêk Anyô Bêt ma, ma tem êsô mólô liŋ.

Miŋ nonaŋ abôma esak anyô vi ami

¹¹ Aiyaŋ thêlô, miŋ nonaŋ abôma esak mólôviyaŋ ami. Mólô takatu ba onaŋ abôma hathak mólôviyaŋ mena otatale mólôviyaŋ, êŋ ma hatôm onaŋ abôma lo otatale abô balabuŋ. Ma otatale abô balabuŋ, êŋ ma miŋ osopa abô balabuŋ êŋ ami. Mi, ubitak hatôm abô balabuŋ anêt alaŋ. ¹² Ma doŋtom abô balabuŋ anêt alaŋ ma doŋtom iyom. Yani êŋ iyom hatôm indum abô ek anêt mavi nêmo ma anêt kambom nêmbini. O opalê ba honaŋ avômalô iniŋ kambom bêt?

Miŋ nobam amda ami

¹³ Odaŋô katô! Mólô takatu ba onaŋ, “Yaô mena yamuŋ la ma tem yêlô ana malak bêt te ek nandum ku valu êtôm sondabêt te êmo loŋ êŋ ek napôm valuse-ler bêt.” ¹⁴ Aisê ka onaŋ aêt? Oyala nôm atu ba tem imbitak e? Mi, ôthôn nôm atu ba tem imbitak êndêt yamuŋ! Ma mólônim lôkmala ma hatôm atum yova atu ba hamô

* 3:18: Mat 5:9; Hib 12:11 * 4:1: Lom 7:23 * 4:4: Lom 8:7; 1Jon 2:15 * 4:6: 1Pi 5:5 * 4:7: Ep 6:12
* 4:8: Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 * 4:10: Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12: Lom 2:1; 14:4 * 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14:
Sng 39:5,11; Snd 27:1

dokte iyom ma tem mi. ¹⁵ Aêñ ba mavi ek mólô nonañ aêntêk, “Anyô Bêñ anêñ lahaviñ, êñ ma tem yêlô namô lôkmala ba nandum nôñ takatu ba leñiñhabi ek nandum.” ¹⁶ Ma doñtom mólô othak ôbôam ba obam am. Êñ ma kambom. ¹⁷ *Aêñ ba opalê atu ba hayala kobom mavi ma doñtom miñ hadum ami, êñ ma hadum kambom.

5

Ñê lôk nômkama bêñ nôkô ek am

¹ Mólô avômalô lôk nômkama bêñ, odañô katô! Malaiñ lomalama tem êpôm mólô ba intu nodañ asêñ malêñ. ² *Môlônim nômkama sapêñ lêk hapalê ma didu lêk edabêñ unim kwêv lo sôp ba hatitip ³ ma da lêk hathañ unim gol lo seleva. Ma da êñ tem imbitak êtôm atum ek esañ mólô lemvinkupik lôk injik môlônim kambom thô. Waklavôñ pik lo leñ anêñ dañ lêk habobo, ma doñtom ôvôlô nômkama de-nañ. ⁴ *Lemimimbi esak unim ñê ku takatu ba idum ku êmô unim ku kapô. Miñ ôêv i vuli hatôm iniñ ku ami ba iniñ asêñ hi hapôm Anyô Bêñ Lôklokwañ Lôkthô Anêñ Ôdôñ ba lêk halañô yôv. ⁵ *Mólô ômô pik ma osopa unim lemimhaviñ lôk thethañak ba oañ nôñ bêñ hatôm etak bok halôk balam lukmuk ba êthôn iniñ waklavôñ nijik i vônô lêk habobo. ⁶ Mólô othak udum abô ek nijik ñê thêthôn vônô ma miñ êwê kambom êñ viyañ ami.

Ôpôm malaiñ ma nômô maliniyaô

⁷ *Aêñ ba aiyay thêlô, nômô maliniyaô ma noyabiñ Anyô Bêñ anêñ endelêm. Lemimimbi ñê takatu ba evathô nômkama halôk ku kapô. Thêlô êmô maliniyaô ba eyabiñ ôthôm lo wak ek nindum iniñ ku vêmam. Êñ ma tem nôñ indumbak ba injik anôñ mavi. ⁸ *Ma nômô maliniyaô aêñ iyom ma nabatho kapôlômim loñ. Anyô Bêñ anêñ waklavôñ endelêm lêk habobo.

⁹ Aiyay thêlô, miñ kapôlôn diñdiñ esak am ami ek Anyô Bêñ miñ indum abô esak mólô ami. Odañô, balabur anêñ alañ lêk hamiñ unyak abôlêk yôv ek nundum abô!

¹⁰ Aiyay thêlô, lemimimbi plopet tak-sêbôk ba enañ abô hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ. Ewa vovañ ma doñtom êmô maliniyaô. ¹¹ *Ma avômalô takatu ba ewa malaiñ ba imiñ lôklokwañ ma ayala nena thêlô ewa Wapômbêñ anêñ mek mavi. Ma bôk olañô Jop anêñ kukuthiñ e? Hawa malaiñ bêñ ma doñtom hamiñ lôklokwañ. Anyô Bêñ ma anyô lahiki lôk kapô malaiñ hathak anêñ avômalô ba intu haviñ yam ma hadum mavi hadêñ yani.

Miñ alalô nanañ avanôñ biñ dake ami

¹² *Aiyay thêlô, nômbêñ ma aêntêk. Miñ nonañ nena avanôñ biñ dake esak leñ lo pik mena nômla ek embatho unim abô loñ ami. Mi, hudum aêñ, êñ ma yakô osau ba tem Anyô Bêñ nêñ vovañ êndêñ o. Ba intu honañ nena tem undum nômlate, êñ ma undum êtôm atu ba honañ. Ma hôdô ek undum, êñ ma onañ nena mi ek miñ undum ami.

Ñê êvhaviñ iniñ mek ma lôklokwañ

¹³ Malaiñ la hapôm mólô te, êñ ma eteñ mek. Ma mólô te lamavi, êñ ma nêñ yeñ ek êmbô Wapômbêñ. ¹⁴ *Ma mólô te hapôm lijiñ, êñ ma endam avômalô êvhaviñ iniñ avaka ek neteñ mek êyô yani vôn lôk nisik esak nôñ lêñlêñ esak Anyô Bêñ anêñ athêñ. ¹⁵ *Ma iniñ mek atu ba eteñ lôk êvhaviñ ma tem indum ôpêñ mavi ma Anyô Bêñ tem êsô yani lijiñ. Ma bôk hadum kambom la, êñ ma tem Anyô Bêñ nêñ anêñ kambom êñ vê. ¹⁶ Ba intu mólô tomtom nonañ unim kambom bêñ imbiñ am ma neteñ mek esak am ek numbitak mavi. Anyô thêthôn anêñ mek ma lôklokwañ ba tem injik anôñ.

¹⁷ *Lemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidon ba hateñ mek ek miñ ôthôm injik ami, êñ ma ôthôm miñ hik ami hatôm sondabêñ lô ma wata te. ¹⁸ *Vêm ma hateñ mek hathak loñbô ma ôthôm hik ba nômkama pik hik anôñ mavi.

Ôpatu ba hêv yak ma noja yani esak loñbô

¹⁹ *Yenañ aiyay thêlô, mólô te hêv yak hathak abô avanôñ ba mólô te hawa ôpêñ

* 4:17: Luk 12:47 * 5:2: Mat 6:19 * 5:4: Lo 24:14-15 * 5:5: Luk 16:25 * 5:7: Lo 11:14; Jer 5:24 * 5:8: Lom 13:11-12; 1Pi 4:7 * 5:11: Kis 34:6; Jop 1:21-22; 2:10; Sng 103:8 * 5:12: Mat 5:34-37 * 5:14: Mak 6:13 * 5:15: Mat 17:18-20 * 5:17: 1Kiñ 17:1; 18:1 * 5:18: 1Kiñ 18:42-45 * 5:19: Gal 6:1 * 5:20: Snd 10:12; 1Pi 4:8

hatup, ²⁰*êṇ ma lemimimbi nena, “Ôpatu
ba hêv anyô hadum kambom te anêṇ auk
sa ek hatak anêṇ kambom, êṇ ma hêv ôpêṇ
vê hêk ṇama ma haluviṇ anêṇ kambom bêṇ
anôṇ.”

Pita anêṅ kapya môn Abô môn

Pita ma Yisu anêṅ aposel laumiṅ ba la-havuju takatu te. Hato kapya êntêk ek embatho ṅê êvhaviṅ takatu ba avômalô vi êv malaiṅ lomalama hadêṅ i loṅ. Ma hato ek injik loṅondê atu ba Wapômbêṅ lahaviṅ ṅê êvhaviṅ nesopa. Hato ek avômalô Isael lôk avômalô loṅ buyarṅ haviṅ.

Hato kapya êntêk hadêṅ 64 AD la.

Pita anêṅ lamavi

¹ Ya Pita, Yisu Kilisi anêṅ aposel, yahato kapya êntêk hadêṅ Wapômbêṅ anêṅ avômalô takatu ba bôk dalam i yôv ba êsôv mayaliv ba i êmô loṅ luvuluvu anêṅ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia.

² *Wakamik Wapômbêṅ bôk hayala môtô lôkthô ba bôk dalam môtô yôv. Ma Lovak Matheṅ hadum ba ubitak matheṅ ma bôk hapaliv Yisu anêṅ thalaleṅ ek nosopa Wapômbêṅ. Ma wapôm lôk labali êmbôlô môtô kapôlômim sij.

Alalô aêv maleṅṅ ek naja bulubij

³ Nambô Wapômbêṅ alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ Lambô Wapômbêṅ. Yani hêv kapô ek alalô bêṅ anôṅ ba hik Yisu Kilisi liṅ hêk ṅama ek embathu alalô esak loṅbô ek namij lôklokwaṅ ba nanêm maleṅṅ

⁴ *ek naja lôkmala atu ba ṅama lôk lelaik mi ba miṅ hatôm ekapok ami. Ma yani hayabiṅ lôkmala êṅ hamô malak leṅ. ⁵ *Alalô aêvhaviṅ ba intu anêṅ lôklokwaṅ hakalabu alalô sij ek nêṅ alalô bulubij endeba pik lo leṅ anêṅ daṅ ma avômalô sapêṅ tem nêṅê. ⁶⁻⁷ *Aêṅ ba môtô lemimmavi anêṅ dôêṅ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hatharṅ gol êṅ ek injik anôṅ thô. Ba êvhaviṅ anêṅ mavi hamôṅ ek gol. Ba intu malaiṅ lomalama hamô vauna ba hadum ek injik unim ôêvhaviṅ anêṅ anôṅ thô ek Yisu endelêm ma tem nêṅ môtô athêṅ bêṅ lôk deda lôkmaṅṅiṅ ma nêṅ môtô liṅ.

⁸⁻⁹ *Môtô lemimhaviṅ Yisu ba ôêvhaviṅ yani ma doṅtom miṅ bôk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhaviṅ anêṅ anôṅ ma bulubij atu ba Wapômbêṅ tem nêṅ êndêṅ môtô. Ba intu lêk môtô lemimmavi anôṅ ba ôbôam.

¹⁰ *Sêbôk ma plopet enaṅ abô hathak wapôm atu ba tem êlêm êndêṅ môtô. Ma bulubij êṅ, ma thêlô leṅṅhabi lôklokwaṅ lôk êbôlêm auk hathak. ¹¹ *Ma Kilisi anêṅ Lovak Matheṅ atu ba hamô thêlôniṅ kapôlôniṅ hik auk thô hadêṅ i ba hanarṅ hathak vovaṅ takatu ba tem Kilisi enja vêm ka enja athêṅ lôkmangiṅ embeṅ yam. Ma plopet êbôlêm auk hathak wak alête intu nôṅ êṅ tem imbitak ba imbitak aisê? ¹² Ma hik abô takêṅ thô hadêṅ plopet nena ku taksêbôk bôlada idum ma miṅ idum ek nêṅ thêlôda iyom sa ami. Mi. Nêṅ alalô lôkthô sa. Ma doṅtom lêk hêv Lovak Matheṅ anêṅ leṅ ba halêm ek enaṅ Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi takêṅ lôkthô bêṅ êndêṅ môtô. Ma aṅela vovaṅ ek neja auk takêntêk imbiṅ.

Nômô matheṅ

¹³ Ba intu nôpôpêk am lôk nupuk am loṅ ma maleṅ endahaliṅ Yisu Kilisi anêṅ waklavôṅ atu ba tem endelêm ek noja wapôm atu ba tem nêṅ êndêṅ môtô.

¹⁴⁻¹⁶ *Môtô nôômô êtôm avômena takatu ba ethak esopa abô hatôm bôk eto nena, “Ya matheṅ. Ba intu nôômô matheṅ.” Wok *Plis 11:44-45*

Yani ma matheṅ. Aêṅ ba môtô nôômô matheṅ êtôm yani atu ba dalam môtô. Ma miṅ nosopa thetharjak êtôm sêbôk atu ba môtô ṅê auk mi ami.

¹⁷ *Pik êntêk ma hatôm unyak kudum iyom ba unim unyak anôṅ ma hamô buyarṅ. Aêṅ ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nôômô tiṅṅ êmô yani vibij ek malê nena yani hathak hatitiṅ avômalô lôkthô iniṅ ku ba miṅ hathale ṅê loṅ buyarṅ thô ma hêv anêṅ avômalô liṅ ami. Mi. ¹⁸⁻¹⁹ *Libumi iniṅ bôk lo loṅ sêbôk ba esopa ma miṅ hik anôṅ mavi ami. Ma doṅtom lêk oyala nena Wapômbêṅ hapole môtô vê hathak Kilisi anêṅ thalaleṅ atu ba anêṅ vuli bêṅ ba hatôm boksipsip atu ba anêṅ kambom

* 1:2: Lom 8:29; 2Te 2:13 * 1:4: Kol 1:12 * 1:5: Jon 10:28; 17:11 * 1:6-7: Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3;
Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 * 1:8-9: Jon 20:29; 2Ko 5:7 * 1:10: Mat 13:16-17 * 1:11: Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27
* 1:14-16: Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 * 1:17: Lom 2:11; ALK 2:23 * 1:18-19: Ap 20:28;
Hib 9:12-14 * 1:20: Ep 1:4; 2Ti 1:9-10

lo palê mi lôk miŋ hapole môle hathak nôm pulusikna hatôm seleva lo gol ami.

²⁰*Sêbôk atu ba epesaŋ pik ma Wapômbêŋ halam Kilisi. Ma doŋtom lêk pik lo leŋ anêŋ daŋ ba Wapômbêŋ bôk hik yani thô yôv ek nêŋ môle sa. ²¹*Yani iyom intu hik Kilisi liŋ hêk ŋama ba hêv athêŋ lôk-maŋgiŋ hadêŋ yani ek môle nônemimbiŋ lôk nônem malemim êndêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba Kilisi intu hadum ba môle ôêvhaviŋ Wapômbêŋ.

²²⁻²⁵*Môle bôk osopa Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ lôk ôvôkwiŋ am yôv. Ma lêk môle lemimhaviŋ môleŋviyaŋ katô anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ lôkmala hamô ba tem êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma hadum ku ba havathu môle hathak loŋbô. Ma anêŋ vêk atu ba môle upup habitak miŋ vêk ŋama ami ma mi anôŋ. Yaŋ vêk êŋ intu ida hamô lôkmala wak nômbêŋ intu sapêŋ hatôm bôk eto nena,

“Anyô lôkthô ma hatôm kavik dahô,
ma iniŋ lôkmaŋgiŋ ma hatôm thiliŋ
vuak;

kavik dahô hakapok
ma thiliŋ vuak êv yak

ma doŋtom Anyô Bêŋ anêŋ abô tem ida
êmô aêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.”
Aisaia 40:6-8

Aêŋ ba lemimimbiŋ am lôk nônem kapôlômim êndêŋ am. Ma abô êŋ iyom intu bôk anaj hadêŋ môle yôv.

2

¹*Ba intu nônem nôŋ lomalama takên-têk vê. Siniŋ, abôyaŋ, iluviŋ auk kambom hathak auk thêthôŋ, leŋdaŋ, lôk etatale anyô yaŋ. ²⁻³*Môle bôk osaê Anyô Bêŋ anêŋ va nena vasiŋ. Aêŋ ba nupipiyap ek nunum sum atu ba mabuŋ anôŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ hatôm amena lukmuk atu ba evathu ek môle nundumbak esak bulu-biŋ.

Alalô ma hatôm valu lôkmala ek nedav unyak matheŋ

⁴⁻⁵*Yani ma valu lôkmala atu ba avô-malô êpôlik hathak. Ma doŋtom yani ma Wapômbêŋ anêŋ payeŋ anôŋ atu ba halam.

Ma môle hatôm valu lôkmala êŋ haviŋ ba nôlêm êndêŋ yani ek endav anêŋ unyak matheŋ êŋ esak môle. Ba lêk ubitak anêŋ ŋê êbôk da matheŋ ek nôbôk anêŋ da. Da takêŋ ma Yisu Kilisi anêŋ ku ba Wapômbêŋ hawa lôk lamavi. ⁶*Hatôm bôk eto halôk Wapômbêŋ anêŋ kapy aêntêk,
“Ôŋgô. Bôk yahadô valu lôklokwaŋ te hamô
Saion

ba tem embalor unyak loŋ.

Yada yahatak hatôm payeŋ anôŋ.

Ma ôpatu ba hêvhaviŋ yani

ma tem miŋ nêŋem mama êndêŋ yani
ami. Mi anôŋ.” *Aisaia 28:16*

⁷*Aêŋ ba môle vi lêk ôêvhaviŋ ba ôyê valu êŋ hatôm payeŋ anôŋ. Ma vi miŋ êvhaviŋ ami ba intu Wapômbêŋ anêŋ abô hanaŋ nena,

“Valu atu ba ŋê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiŋ anôŋ.” *Kapya Yêŋ*
118:22

⁸*Ma abô yaŋ hanaŋ nena,

“Valu yaôna te ek ende anyô liliŋ ba imbi i
pôŋêŋ

lôk valu bêŋ te ek nembak sisilimbiŋ ba
nêŋem yak.” *Aisaia 8:14*

Ŋê takatu ba êdô Wapômbêŋ anêŋ abô ma tem indum ba thêlô nêŋem yak.

⁹*Ma doŋtom môle ma avômalô takatu ba bôk Wapômbêŋ halam yôv. Môle ma kiŋ anêŋ ŋê êbôk da lôk avômalô ôdôŋ matheŋ. Yani bôk halam môle ba otak momaŋiniŋ ba ôlêm umiŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ anôŋ kapô. Aêŋ ba môle ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô takatu ek nonaŋ anêŋ nômkama mavi takatu ba hadum lôkthô bêŋ. ¹⁰*Sêbôk ma môle avômalô paliŋ. Ma doŋtom lêk ma môle ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô. Sêbôk ma miŋ hêv kapô hadêŋ môle ami. Ma doŋtom lêk hêv kapô.

Alalô namô thêthôŋ

¹¹*Aiyaŋ thêlô, môle ma hatôm ŋê loŋ buyaŋ lôk ŋê takatu ba etak iniŋ loŋ. Ba intu yahalaŋ ek notak thethaŋak takatu ba hik vovak hadêŋ dahôlômim. ¹²*Nômô batôŋ oyaŋ ek ŋê daluk esor nena môle ŋê lemimmaniŋ ba ethaŋ môle, êŋ ma tem nêgê môleŋnim ku mavi atu ba udum ma

* 1:21: Jon 14:6; Lom 5:1-2

* 1:22-25: Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10

* 2:1: Ep 4:22; Jem 1:21

* 2:2-3: Sng

34:8 * 2:4-5: Ep 2:21-22; ALK 1:6

* 2:6: Ais 28:16; Ep 2:20

* 2:7: Sng 118:22

* 2:8: Ais 8:14

* 2:9: Lo

7:6; 14:2; Ais 9:2; Ap 26:18; Ep 5:8

* 2:10: Hos 2:23

* 2:11: Gal 5:17,24

* 2:12: Mat 5:16

nebam Wapômbên anêj athên êndên anêj waklavôn endelêm.

Nômô jê bêjbên vibij

¹³⁻¹⁵ *Wapômbên lahaviñ mólô nundum mavi êndên avômalô takatu ba miñ ewa auk mavi ami ek thêlô nesarj verijbôlêk sirj. Aênj ba nômô gavman iniñ jê bêjbên sapên vibij êtôm atu ba Anyô Bêj anêj lahaviñ. Nômô kirj vibij. Yani hamônj ek eyabiñ avômalô lôkthô. Ma nômô kirj anêj jê ku takatu ba hêv ek nênm malaiñ êndên avômalô takatu ba idum kambom ma nêmbô avômalô takatu ba idum mavi. ¹⁶ Mólô ma hatôm avômalô takatu ba bôk epole yôv. Ma doñtom mólô ma Wapômbên anêj jê ku. Ba intu miñ nunduvij am esak auk nundum kambom ami. ¹⁷ *Nômô tinij imbij avômalô sapên. Lemimbij Wapômbên anêj avômalô. Thêlô ma mólôvianj. Ma nôkô ek Wapômbên ba nônêm athênj bêj êndênj kirj.

¹⁸ *Ma mólô jê takatu ba udum ku hamô anyô yarj vibij nosopa unim jê bêjbên iniñ abô. Vi ma yôhok ma vi ma leñijñaja ma doñtom nômô thêlô vibij. ¹⁹ Ba intu ôyê nena êv vovarj oyarj hadênj mólô takatu ba osopa Wapômbên, êj ma numij lôklokwarj ma tem Wapômbên lamavi esak mólô. ²⁰ *Ma mólô udum kambom ba ik mólô ba umij lôklokwarj ma tem nebam mólô e? Mi. Udum mavi ba owa vovarj oyarj, êj ma tem Wapômbên lamavi êndênj mólô. ²¹ *Kilisi hawa vovarj ek nênm mólô sa. Ma aênj iyom ma Wapômbên halam mólô ba hapesarj loñondê ek nosopa Kilisi vanjgwan.

²² **“Yani miñ hadum kambom lôk miñ hanarj abôyarj te ami.” Aisaia 53:9*

²³ *Ma thêlô enarj abôma hathak yani ma doñtom yani miñ hanarj viyarj ami. Êv vovarj hadênj yani ma doñtom miñ hadum nômla ek hawê kambom êj viyarj ami. Mi. Yani hêv ida hi hadênj ôpatu ba hadum abô thêthônj anônj iyom ek indum anêj abô.

²⁴ *Yanida liñkupik hawa alalôaniñ kambom hathak alovalarjansij ek alalô nambôliñ

dômiñ esak kambom ma namô thêthônj iyom. Ma anêj bêlêma hadum o mavi.

²⁵ *Sêbôk ma mólô hatôm boksipsip matharjô ma lêk ôvô ôlêm unim alarj lôk ôpatu ba hayabiñ mólô.

3

Jê ewa i iniñ abô

¹⁻² *Ma mólô avi nômô mayaô ba nômô unim anyô vibij ek yani ênjê nena hosopa Wapômbên ba hômô mathênj. Ku êj tem êmbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbên endelêm esopa yani. ³ *Miñ nubutij lemkadôk ñaunj lôk notak mote gol lomaloma lôk noba sôp kêkêlô lomaloma ek numbitak êtôm vulij birj ami. ⁴ Mi. Mólô kapôlômim indum mólô êtôm vulij birj. Avi yôhok labalinena iniñ sôp takênj tem miñ nema ami ma Wapômbên hayê hatôm nômlate anêj vuli bêj. ⁵ Sêbôk ma avi mathênj takênj êv maleñij hadênj Wapômbên ba êmô iniñ anyô vibij. Êj ma loñondê êj hadum thêlô ibitak vulij birj ⁶ *hatôm Sala. Yani halanjô yamalô ba halam yani nena anyô bêj. Aênj ba nômô batônj oyarj lôk miñ nôkô ek malaiñ ami, êj ma tem numbitak Sala nali.

⁷ *Ma anyô aênj iyom. Avi iniñ lôklokwarj ma vauna ek anêm ba intu onja auk mavi ba ômô mavi imbij vônim ek Wapômbên endanjô anêm mek. Mamu luvi tem noja Wapômbên anêj wapôm doñtom atu ba nômô lôkmala. Ba intu undum mavi êndênj vônim.

Nômô yôhok imbij am

⁸ Yôv. Mólô lôkthô nômô esak auk doñtom imbij am. Ma mólô te hawa malaiñ ma nônêm yani thêvô. Ma lemimimbij am êtôm mólôvianj. Lôk lemim injik am esak jê takatu ba ewa malaiñ ma nômô malijyaô. ⁹ Wapômbên bôk halam o. Ba intu anyôla habulij o mena hanarj abôma hathak o ma miñ nuñgwik kambom êj liliñ ami ek onja nôm mavi emberj yam.

¹⁰⁻¹² *Wapômbên hanarj,

“Anyô Bêj ma hayê jê thêthônj

* 2:13-15: Tit 3:1; 1Pi 3:16 * 2:17: Lom 12:10 * 2:18: Ep 6:5 * 2:20: 1Pi 3:14,17 * 2:21: Mat 16:24; Jon 13:15 * 2:22: Ais 53:9 * 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24: Ais 53:5-6; Lom 6:11 * 2:25: Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * 3:1-2: Ep 5:22 * 3:3: 1Ti 2:9 * 3:6: Stt 18:12 * 3:7: Ep 5:25 * 3:10-12: Sng 34:12-16

ma lëndônj hakyav ek endarjô thêlônij mek.
 Ma dorjtom mathêlêv hathak ôpatu ba hadum kambom.
 Aênj ba opalê atu ba lahaviñ anênj lôkmala êmô mavi,
 ma eyabinj dahalañ esak abô kambom
 ma abôlêk kupik esak abôyarn.
 Ma nêmi i lilij esak kambom ma indum mavi.
 Ma endarjviñ esak êmbôlêm auk êmô yôhok.” *Kapya Yey 34:12-16*

Avômalô mavi atu ba ewa vovarn

¹³ Nôpôviñ am ek nundum mavi, êñ ma opalê hatôm imbulij mômô? Mi. ¹⁴ *Ma dorjtom howa malaiñ hathak mavi takatu ba hudum ma Wapômbênj tem lamavi esak o. Ba intu
 “miñ ôkô lôk lemmalaiñ esak gê kambom takênj ami.” *Aisaia 8:12*
¹⁵ Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêñ Kilisi vibij. Ma ôpôpêk oda wak nômbênj intu ek anyôla hanañ hik o lij ma onañ bênj esak nômi takatu ba hôêv malem hathak.
¹⁶ *Ma ômô malijyaô ba onañ abô êñ ma miñ otatale avômalô vi ami. Ma ôsô o ba oya ek anyôla hanañ abôma hathak o mena hathañ o hathak hosopa Kilisi, êñ ma tem yanida mama. ¹⁷ Wapômbênj lahaviñ onja vovarn ba intu hudum mavi ba howa vovarn, êñ ma mavi anônj. Ma dorjtom hudum kambom ba howa vovarn, êñ ma miñ ami.
¹⁸ Kilisi hawa vovarn bôlônj te iyom ek injik kambom anênj ku vônô. Anyô thêthônj hêv avômalô kambom sa ek endom i ba ini êndênj Wapômbênj. Ik yani vônô hamô pik ma Lovak Matheñ hêv lôkmala hadênj yani. ¹⁹ Vêmi ma hi hanañ Wapômbênj anênj abô hadênj ngôk takatu ba êmô koladônj.
²⁰ *Sêbôk ma miñ thêlô elarjô Wapômbênj anênj abô ami. Yani hanañ hadênj Noa ek epesañ yey. Ba hamô malijyaô ba hayabinj ek thêlô nedarjô anênj abô. Ma dorjtom naju hatôm bahervi ba lahavulô iyom elarjô ba intu ñarj hêv i bulubij. ²¹ Ma ñarj êñ ma hatôm lavônij ek ôpatu hathik ñarj tem enja bulubij aênj iyom. Ma ñarj êñ miñ hathik leñvijkupik anênj lelaik vê ami. Mi. Ôpênj hathô ida ba haya ek havak abô haviñ

Wapômbênj. Êñ ma hatôm Yisu anênj haviyô hêv ôpênj bulubij. ²² Yisu intu bôk hi malak leñ ba hamô Wapômbênj barj vi anônj. Ma arjela lôk nômi lôklokwarj ma iniñ lôklijnyak sapênj êmô yani vibij.

4

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbênj

¹ *Kilisi hawa vovarn hamô pik. Ba intu ôpôpêk oda ma onja auk êñ iyom. Ôpatu ba hawa vovarn bôk hatak kambom yôv ba ² hathak hasopa Wapômbênj anênj lahaviñ iyom. Ma miñ hathak hasopa avômalô pik iniñ thethañak lomalama aleba hama ami. ³ *Sêbôk ma osopa gê daluk iniñ auk takêntêk, thethañak lomalama lôk inum waiñ ba molo ma sek walilij lôk ibi anyô leñij hathak auk mayaliv ma kobom mama takatu ba êv yey hadênj ngôkba. Bôk udum lôbôlônj ba hatôm. ⁴ Ma miñ hôpôviñ o ba hôsôv halôk lôv daim bomañ atu haviñ thêlô ami ba intu thêlô esorj kambom ba etatale o. ⁵ Ma dorjtom tem nindum abô esak yani atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endarjô gê lôkmala lôk gê ñama iniñ abô. ⁶ Aênj ba intu bôk enarj Wapômbênj anênj abô hadênj gê takatu ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkthô ma dorjtom Lovak Matheñ hatôm nêmi lôkmala êndênj i ek thêlô nêmi lôkmala imbij Wapômbênj.

⁷ *Nômka lôkthô anênj darj lêk habobo. Aênj ba ôpôpêk o esak auk mavi lomalama lôk upuk o loñ ek oterj mek. ⁸ *Leñijhaviñ i hathak havuliv kambom bênj anônj sij. Ba intu ôpôviñ o esak kobom leñhaviñ i. Êñ ma nômbênj. ⁹ *Ma noja avômalô êvhaviñ thô ma miñ nosa i ami. ¹⁰ *Wapômbênj habi anênj wapôm sam hadênj avômalô tomtom. Ba noyabinj wapôm takênj ek nundum ku esak ek nêmi avômalô vi sa. ¹¹ Ma anyôla hanañ Wapômbênj anênj abô ma enarj katô ma miñ endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbênj anênj lôklokwarj takatu ba hêv hadênj yani ek nebam Wapômbênj anênj athênj esak Yisu Kilisi anênj ku. Athênj bênj lôk lôkmanjij ma yanida anênj wak nômbênj intu sapênj. Avanônj.

* 3:14: Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 * 3:16: 1Pi 2:12 * 3:20: Stt 6:1-7:24 * 4:1: Lom 6:2,7 * 4:3: Ep 2:2-3 * 4:7: Lom 13:11-12 * 4:8: 1Pi 1:22 * 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Lom 12:6-8

Avômalô êvhaviņ takatu ba ewa vovay

¹² Aiyarj thêlô miņ nosorj kambom ba nonarj nena, “Aisê ba malaiņ hapôm ya?” Môlô owa vovay hatôm atum hatharj môlô ek injik am thô. ¹³ *Howa vovay hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavônj atu ba Wapômbêņ hik anêņ deda lôkmangij thô ma tem môlô nômbô am bêņ anôņ. ¹⁴ *Môlô ma Kilisi anêņ avômalô ba Wapômbêņ anêņ Lovak Mathêņ lôkmangij lêk hayô hamô môlô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêņ lêk lamavi hathak môlô. ¹⁵ Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomaloma mena howa ku anêņ ôv oyarj hathak o ba howa vovay bêņ, êņ ma miņ mavi ami. ¹⁶ Ma o anyô hôtevhaviņ Kilisi ba howa vovay miņ o mama ami. Ômbô Wapômbêņ esak athêņ mavi atu ba howa. ¹⁷ Ma lêk waklavônj hayô ek Wapômbêņ anêņ avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhaviņ tem ana êmônj ek nandum abô. Ma vi atu ba miņ esopa Wapômbêņ anêņ Abô Mavi ami, kikaknena. Vuli alê intu tem neja?

¹⁸ “Aêntu malaiņ ek jê thêthônj neja bulubiņ, ma malê te tem êpôm jê daluk lôk jê idum kambom?” *Gutpela Sindaun 11:31*

¹⁹ Ba intu Wapômbêņ hadum ek anyôla hawa malaiņ ma ôpêņ nêma ida êndêņ Wapômbêņ ba indum mavi iyom. Yani hapesarj nômkama lôkthô ba intu tem eyabiņ alalô dedaurj mavi.

5

Abô ek avaka

¹ Ya Pita avaka hatôm môlô vi atu ba alalô anarj Kilisi anêņ vovay bêņ. Kasana ma Wapômbêņ tem injik anêņ deda lôkmangij thô ma alalô lôkthô tem naja iniņ sam wapôm tomtom. Ba intu yahanarj hadêņ avaka takatu ba êmô haviņ môlô ² *nena noyabiņ Wapômbêņ anêņ avômalô takatu ba bôk êv hadêņ môlô hatôm boksipsip anêņ alarj hayabiņ anêņ bok. Wapômbêņ lahariņ nena nônmê lêlê esak anêņ ku takatu ba lahariņ nundum. Miņ môlô popabuk ami. Ma nôpôviņ am esak ku êņ. Ma miņ nôkôkam esak valuselerj ami.

Mi. ³ *Ômô maliņyaô ek avômalô nêgê ba nesopa vemgwam. Ma miņ ombam o esak jê atu ba êmô o vibij ami. ⁴ Ma Alarj Bêņ hayô ma tem onja kulurj lôkmangij atu ba tem miņ imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nômô maliņyaô

⁵ *Ma anyô muk nômô jê bêņbêņ vibij aêņ iyom. Ma avômalô lôkthô neba kwêv nêmd maliņyaô.

“Wapômbêņ havôliņ dôma ek jê ebam i, ma donjom hêv anêņ wapôm hadêņ jê êmô maliņyaô.” *Gutpela Sindaun 3:34*

⁶ *Aêņ ba nômô maliņyaô êmô yani barj lôklokwarj vibij ek anêņ waklavônj ma tem nêma môlô liņ. ⁷ *Wapômbêņ lahiki hathak môlô ba intu nônmê unim malaiņ lôkthô ni êndêņ yani.

Uņgwik vovak lôklokwarj

⁸ *Nupuk am loņ ba nôngwêk lêlê. Ôpatu ba lamaniņ ek môlô ma Sadarj atu ba kapôņôņô inarj avurj laion ba habôlêma môlô haveņ ek esarj ba enjarj lêvôkê.

⁹ *Hoyala nena vovay êņ intu lêk hapôm môlôviyarj anêņ pik êntêk ba intu nobalorj unim ôêvhaviņ loņ ma uņgwik vovak lôklokwarj esak yani.

¹⁰ Ma tem noja vovay bidorj oyarj. Ma Wapômbêņ ôpatu ba hêv môlô wapôm ba halam môlô hathak Kilisi ek nômô anêņ lôkmangij atu ba tem êmô wak nômbêņ intu sapêņ, yani tem epesarj môlô esak loņbô ba nêma lôklokwarj ma embatho môlô loņ lôk indum môlô numiņ majarj êtôma landiņ havalorj unyak loņ. ¹¹ Wapômbêņ ma lôkmangij hatôm wak nômbêņ intu êņ sapêņ. Avandêņ.

Abô anêņ darj

¹² *Silas, ôpatu ba hêv ya sa bêņ anôņ ba yahayê hatôm yenarj aiyarj hatu yenarj auk lôkthô halôk kapya bidorj êntêk. Yahanarj lôklokwarj hadêņ môlô nena auk nômbêņ êntêk ma Wapômbêņ anêņ wapôm avandêņ ek yambatho môlô loņ. Ba intu numiņ lôklokwarj. ¹³ *Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam yani yôv haviņ môlô, yani lôk yenarj okna Mak êv iniņ leņijmavi hadêņ

* 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7

* 4:14: 1Pi 2:20

* 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28

* 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17;

Tit 2:7 * 5:5: Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6

* 5:6: Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10

* 5:7: Mat 6:25-30 * 5:8:

1Te 5:6 * 5:9: Ep 6:11-13; Jem 4:7

* 5:12: Ap 12:2,25; 13:13; 15:22,37-40

* 5:13: Ap 12:2; 2Ti 4:11

môlô. ¹⁴ Nokam am tomtom esak kobom
leŋhaviŋ i. Yôhêk êmô imbiŋ môlô atu ba
ômô haviŋ Kilisi.

Pita anêḡ kapya yaṅ Abô môn

Aposel Pita hatô kapya êntêk. Yani havatho ḡê êvhaviṅ loṅ ek nêṁô matheṅ. Ma hanay ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabiṅ i esak kêdônḡwaga abôyaṅ takatu ba êṁô avômalô êvhaviṅ kapô. Lôk hatô nena Kilisi tem endelêṁ ba leṅṅimbi nôm êṅ ba nêṁô thêthônḡ.

Hato kapya êntêk hadêṅ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

¹ Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ma aposel atu yahato kapya êntêk hadêṅ avômalô takatu ba bôk êvhaviṅ yôv. Ma alalôaniṅ Wapômbêṅ da lôk Yisu Kilisi atu ba êv môtô bulubiṅ intu thêthônḡ. Ba yêlôaniṅ êvhaviṅ ma anêḡ vuli bêṅ hatôm môtônim ôêvhaviṅ. ² Bôk oyala Wapômbêṅ lo alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êmbôlô môtô kapôlômim siṅ.

Loṅôndê nindumbak mavi

³ Yani ma lôkmaṅṅiṅ anêḡ ôdônḡ ba hamô batônḡ oyaṅ ba halam alalô. Anêḡ lôklokwaṅ ma halêṁ anêḡ Wapômbêṅ ba hêv nôṁkama lôkthô hadêṅ alalô ek nasopa anêḡ lahaviṅ ba namô lôkmala. ⁴ Ba intu habutiṅ abô ba abô êṅ ma lôkmaṅṅiṅ ba anêḡ vuli ma bêṅ ek epole alalô vê êṅjêk pik anêḡ palê ôvathek atu ba halêṁ anêḡ thethaṅak ek nambitak êtôm Wapômbêṅ da.

⁵ Ba intu ôpôviṅ o esak êvhaviṅ ek ôṁbôlô nôṁ takêntêk, ôṁô batônḡ oyaṅ lôk onja auk katô ⁶ *ma upuk o loṅ lôk umiṅ lôklokwaṅ lôk osopa Wapômbêṅ anêḡ lahaviṅ ⁷ lôk undum mavi êndêṅ mamuyaṅ ma lemimbiṅ avômalô ⁸ ek nôṁ takêntêk indumbak ni ba ni ek indum ku endeba injik anônḡ ek onja auk katô esak alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi. ⁹ Anyôla hêv yak hathak nôṁ takêntêk ma hatôm anyô mabapu lôk mapusiṅ ba bôk êvôkwiṅ anêḡ kambom yôv ma doṅtom lapaliṅ.

* 1:6: Gal 5:22-23

* 1:13-14: Jon 21:18-19; 2Ko 5:1

* 1:20-21: 2Ti 3:16; 1Pi 1:11-12

¹⁰ Aêḡ ba aiyaṅ thêlô nôpôviṅ am ek nundum nôṁ takêṅ ek injik thô nena Wapômbêṅ bôk halam môtô ba habi baṅ hayô hêk môtô ba tem miṅ nônêṁ yak ami. Milôk. ¹¹ Ma Anyô Bêṅ Yisu Kilisi alalôaniṅ bulubiṅ tem êmbôlô môtô esak anêḡ wapôm ba enja môtô thô ek numbitak nôyô anêḡ loṅ lôkliṅyak atu ba anêḡ daṅ mi.

Nodaṅô Wapômbêṅ anêḡ abô avanônḡ

¹² Môtô bôk oyala nôṁ takêṅ sapêṅ ba bôk olaṅô Wapômbêṅ anêḡ abô avanônḡ ba ôêv haviṅ lôklokwaṅ. Ma doṅtom yahavatho môtô loṅ lôbôlônḡ hathak abô êṅ ek miṅ môtô lemimpaliṅ ami. ¹³⁻¹⁴ *Kasana ma yenaṅ unyak kudum tem neja vê hatôm alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi hik thô hadêṅ ya. Ba intu yahamô unyak kudum êntêk ek yandum yenaṅ ku katô ek yaṅḡik môtônim auk liṅ iyom. ¹⁵ Ma yaleṅvidorṅ ek waklavônḡ atu ba yaha ma tem môtô lemimimbi esak abô nôṁbêṅ atu ba bôk yahanay.

¹⁶ *Yêlô bôk ayê anêḡ lôkmaṅṅiṅ hathak yêlô malarṅṅiṅ ba intu anaṅ hadêṅ môtô nena alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu anêḡ lôklokwaṅ ma bêṅ anônḡ ba tem endelêṁ esak loṅbô. Ba yêlô miṅ abi môtô lemim hathak kukuthiṅ êntêk ami. ¹⁷ *Yani hawa deda lôk athêṅ lôkmaṅṅiṅ halêṁ anêḡ Kamik Wapômbêṅ. Ma kaêk te halam yana hik Dedâ Lôkmaṅṅiṅ ba hanay nena, "Ôpêntêk ma yenaṅ okna atu ba yaleṅhaviṅ videdaunḡ. Ma ya kapôlônḡ mavi hathak yani."

¹⁸ Yêlô amô dumlolê matheṅ haviṅ yani ma alaṅô abô êṅ halêṁ anêḡ leṅ.

¹⁹ Ma yêlô ayala nena plopet iniṅ abô ma avanônḡ ba intu nodaṅô abô êṅ katô ba nosopa endeba wak ipup lôk vuliṅ lôkbôk imbi êndôk môtô kapôlômim. Abô êṅ ma hatôm wak hapup ba habi deda halôk loṅ momaṅiniṅ ek nôṁô mavi. ²⁰⁻²¹ *Ba auk bêṅ atu ba noyala ma aêntêk. Miṅ anyô da iniṅ auk ba enaṅ abô plopet ami. Mi. Lovak Matheṅ hadum ku ba hêv Wapômbêṅ anêḡ abô ba enaṅ bêṅ. Ba plopet iniṅ abô ma miṅ thêlôda iniṅ auk ami. Mi.

* 1:16: Mat 17:1-5

* 1:17: Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35

2

Wapômbênj tem imbulij kêdônwaga abôyanj

¹*Ma doŋtom kêdônwaga abôyanj doho tem nêmo mólô malêvônj êtôm plopet abôyanj doho bôk êmô avômalô bôsêbôk malêvônj. Ma tem nimbi mólô lemim lij esak auk lokbanj ba nimbuliŋ mólônim ôêvhavij. Ma inij auk êj tem indumbak endeba nêpôlik esak alanj atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aênj ba kasana ma Wapômbênj tem imbulij i. ²Ma avômalô bênj anônj tem nesopa inij auk ba nindum sek lôk mama lomaloma endeba avômalô daluk nêgê ba nenanj abôma esak Wapômbênj anênj abô avanônj. ³Thêlô maleŋkilik ek neja nômkama bênj anônj. Ba tem nenanj abôyanj lôk nimbi mólô lemim ek neja mólônim valuselej. Sêbôk ma Wapômbênj hananj nena tem thêlô nema ba yani miŋ hêk sôm ami. Ba intu tem imbulij thêlô. Avanônj.

⁴*Ma anênj aŋela idum kambom ba hatak i halôk loŋ atum ba havalorj i loŋ hamô lôv momanjiniŋ endeba nindum abô am. Ma miŋ hêv thêlô vê ba i oyanj ami. ⁵*Ma avômalô bôsêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbênj ma hêv ŋarjô ba habuliŋ i ma miŋ hêv thêlô vê ba i oyanj ami. Mi. Hêv Noa ôpatu ba hananj abô thêthônj lôk avômalô baherjvi ba lahavulô iyom bulubiŋ. ⁶*Ma hananj ba atum hatharj Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêgê nena avômalô takatu ba miŋ esopa Wapômbênj ami tem neja malaiŋ. ⁷⁻⁸*Ma Lot anyô thêthônj atu ba hamô havij avômalô takatu ba êvôliŋ dômiŋ ek Wapômbênj anênj abô ma hayê lôk halanjô thêlônij thetharjak lo kambom lomaloma. Ba yani lamalaiŋ lôk lahiki bênj ba Wapômbênj hêv yani iyom bulubiŋ. ⁹Anyô Bênj bôk hadum nôm takênj yôv. Ba intu tem nêmo avômalô takatu ba esopa yani bulubiŋ esak malaiŋ lomaloma. Ma embaloŋj nê leŋôndônj kôtônj sapênj loŋ ba neja vovanj êmô endeba waklavônj nindum abô. ¹⁰*Avanônj biŋ. Nê êj esopa leŋvijkupik anênj thetharjak lelaik lomaloma ba êpôlik hathak nê bênjbênj inij abô ma tem neja

vovanj bênj ek avômalô vi. Nê takênj êv ida lij lôk leŋôndônj kôtônj. Ma miŋ êkô ek nenanj abôma esak aŋela lôk athênj takatu ba êmô malak leŋ ami. ¹¹*Aŋela ma inij lôklokwanj bênj ba hamônj. Ma doŋtom miŋ êmô Wapômbênj anênj loŋ hadum abô ba etatale nê lôkmanjij takênj ami. Mi. ¹²*Ma doŋtom kêdônwaga abôyanj takênj ethak enanj abôma hathak auk takatu ba miŋ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomaloma takatu ba inij auk mi ba evalorj i loŋ ek nijik i vônô ma thêlô intu tem mi aênj iyom.

¹³Thêlô êv vovanj hadênj avômalô vi ma Anyô Bênj tem inij vovanj êj liliŋ. Waklêvônj biŋ ma thêlô miŋ mama ami ma leŋijmavi hathak nindum inij thetharjak lomaloma. Thêlô eyanj nôm havij mólô ba leŋijmavi hathak inij kambom ma doŋtom thêlô ma hatôm nôm palê lôk lelaik. ¹⁴Ma thêlô maleŋkilik ba idum sek havij avi wak nômbênj intu ma miŋ etak ami. Ma êvôn avômalô takatu ba inij êvhavij pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdônj i yôv hathak auk nêbôn valuselej lôk nômkama mavi ênjêk avômalô vi. Wapômbênj bôk hananj yôv nena tem imbulij i. ¹⁵*Ma thêlô bôk etak loŋôndê thêthônj ba everj mayaliv ba esopa Beo nakaduŋ Balam, ôpatu ba lahavij kambom anênj vuli. ¹⁶*Ma bok doŋki abôlêk putup ma doŋtom hananj abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êj ek nêmo anênj auk molo atu vê.

¹⁷*Thêlô ma hatôm ŋarjma, ma doŋtom hamoma. Wak hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leŋijmavi. Ma doŋtom lovak hayuv vôkê. Aênj ba Wapômbênj bôk hapesanj loŋ momanjiniŋ kambom anônj ek thêlô. ¹⁸Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anênj anônj mi. Ma avômalô êvhavij lukmuk takatu ba bôk etak nê daluk inij auk ba ik kapôlônij liliŋ, ma doŋtom ibi thêlô leŋij hathak pik anênj thetharjak lomaloma ba êvôn i hatup. ¹⁹Thêlô ibutiŋ abô ba enanj nena, “Yêlô tem napole mólônim yak vê.” Ma doŋtom bumalô bôbô bôk eto abô hathak nê takênj nena, “Thêlôda inij alaj hamô ba alaj êj ma kambom takatu ba havalorj i loŋ

* 2:1: Mat 24:11; Jut 4 * 2:4: Jut 6 * 2:5: Stt 6:5-8:19; 2Pi 3:6; Hib 11:7; 1Pi 3:20 * 2:6: Stt 19:24; Jut 7
 * 2:7-8: Stt 19:1-16 * 2:10: Jut 7-8,16 * 2:11: Jut 9 * 2:12: Jut 10 * 2:15: Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14
 * 2:16: Nam 22:28-35 * 2:17: Jut 12-13

ek imbulij i.”

²⁰*Opalêla takatu ba bôk eyala Anyô Bêj Yisu Kilisi alalôaniñ bulubij ba êsôv hêk lelaik pik êntêk ba i vêm ma idum hathak lojnbô aleba evaloj i, êj ma tem nêmo kambom anôj ek bôsêbôk. ²¹*Avômalô takatu ba êthôn lojondê thêthôn palij tem nêmo mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbên anêj abô mathêj takatu ba hêv hadên i ma dojtom êvôlin dôminj. ²²Abô bute bôk hanañ avanôj hathak i nena,

“Avuj te hamotêj ma havôhi hayañ anêj motêj hathak lojnbô.” *Gutpela Sindaun 26:11*

Ma buyañ hanañ nena,

“Bok te hathik i ba mabuñ mavi ma hathak havôhi hik tumutum hathak lojnbô.”

3

Kapya êntêk anêj ôdôn

¹Aiyañ thêlô, yenañ kapya yañ sêbôk lôk yañ êntêk ma yahato luvi hathôk ek môlô ek yangik môlônim auk lij esak auk mabuñ.

²*Yalerghavij nena abô môj taksêbôk ba plopet mathêj enañ lôk abô majañ takatu ba Anyô Bêj Yisu Kilisi alalôaniñ bulubij bôk hêv ba yêlô môlônim aposel anañ hadên môlô ma nobaloñ loj.

Anyô Bêj anêj waklavôn

³*Odañ katô. Pik lo lej anêj dañ ma jê abôma tem nêlêm nêyô ek môlô ba nesopa ida iniñ thethajañ ba nenañ abôma lomalama nena, ⁴*“Bôk ibutij abô yôv nena Kilisi tem endelêm. Ma alalôaniñ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anêj anôj êsê? Ôngô. Môj anôj sêbôk ba Wapômbên hapesañ pik êntêk aleba lêk ma nôm êj mij habitak ami.” ⁵*Thêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbên hanañ ba lej habitak. Ma hawa ñañ ba hapesañ pik ma hasuñ ñañ ba pik moma habitak hêk. ⁶*Vêm ma hawa ñañ êj ba hasuñ hayô pik vôn ba habulij nômkama sapênj. ⁷Ma abô êj ma Wapômbên da hanañ ba bôk hatak wak te yôv ek êmbôk pik lo lej êntêk. Ma hayabij

waklavônj nindum abô ek imbulij avômalô takatu ba mij esopa yani ami.

⁸*Aên ba aiañ thêlô, mij lemimpalij abô êntêk ba tem yanañ ami. Anyô Bêj hayê sondabênj 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabênj 1,000.

⁹*Ba intu Anyô Bêj hamô malinjaô ek alalô nande kapôlônij liliñ ek mij nanêm yak ami. Lôk mij hapôvij abô takatu ba habutij ami haleba avômalô esoj nena yani hasau la.

¹⁰*Ma waklavônj atu ba Yisu endelêm ma tem êtôm anyô vani. Ma diñij bênj tem indili lej ba nômkama takatu ba hamô lej tem imbulij ba atum esañ. Ma pik lôk anêj nômkama sapênj tem ende liliñ ba êmô oyañ.

¹¹⁻¹²Ma nômkama lôkthô tem imbulij aênj iyom. Aênj ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabij Wapômbên anêj waklavônj endelêm ba ômô mathêj ma osopa Wapômbên anêj abô ek waklavônj êj êlêm kethêj. Wak êj ma tem atum esañ lej ba nôm takênj tem vovañ indij i ba nipulusik. ¹³*Ma dojtom Wapômbên bôk habutij abô yôv ba intu alalô nayabij lej lo pik lukmuk atu ba tem imbitak êtôm jê thêthôn iniñ loj.

Abô anêj dañ

¹⁴Aiyañ thêlô, môlô lêk oyabij nôm takênj ba intu nôpôvij am ek Wapômbên ênjê nena môlô jê mabuñ lôk lelaik mi ek nômo labali imbij yani. ¹⁵*Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêj hamô malinjaô ek avômalô nedañ anêj abô ek nêmi bulubij. Wapômbên bôk hêv auk êj hadên alalôaniñ aiañ anôj Pol ba intu hato abô hadên alalô. ¹⁶Yani hato hathak nôm takênj lôkthô halôk anêj kapya. Vi ma auk lôkmanjij ba malaiñ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho iniñ auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluvij Pol anêj abô hatôm bôk iluvij Wapômbên anêj abô takatu ba eto ba intu tem neja malaiñ.

¹⁷*Aiañ thêlô, môlôda bôk oyala auk takêntêk. Aênj ba noyabij am ek jê kambom takatu ba iniñ auk ma lokbañ ek mij nêbôv môlô vê ênjêk pik thekthek êntêk

* 2:20: Mat 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48 * 3:2: Jut 17 * 3:3: 1Ti 4:1; Jut 18 * 3:4: Mat 24:48 * 3:5: Stt 1:6-9 * 3:6: Stt 7:11; 2Pi 2:5 * 3:8: Sng 90:4 * 3:9: Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10: Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2 * 3:13: Ais 65:17; 66:22; ALK 21:1,27 * 3:15: Lom 2:4 * 3:17: Mak 13:33; 1Ko 10:12

ba l  k umiŕ ami. ¹⁸ Ma nundumbak esak
wap  m l  k auk mavi hathak Any   B  ŕ Yisu
Kilisi alal  aniŕ bulubiŕ. Nan  m yani liŕ
  nd  ŕ   nt  k ma wak n  mb  ŕ intu sap  ŕ.
Avan  ŕ.

Jon anêj kapya môn Abô môn

Sebedi namalô aposel Jon hatô kapya êntêk hadêj avômalô êvhavij. Kêdônwaga abôyan bôk êlêm ba ena nena dahôlôn ma nômmavi ma kupik ma kambom ba thai ma nômmokwanju. Ba ena nena Kilisi anêj dahô iyom intu halêm anêj lej ma anêj kupik ma miñ Kilisi ami. Ma ena nena kupik hatôm idum kambom ma dahô ma mabuñ mavi dena. Jon halañ abôyan êj ba intu hatô kapya êntêk ek thêlô neyabij i esak abôyan takênj.

Hato kapya êntêk hadêj 85 lo 95 AD malêvôn doho la.

Abô lôkmala halêm yaij

¹*Yêlô ato hathak Abô atu ba hêv lôkmala ba hêk hadêj sêbôk atu ba môn anônj. Yêlô bôk alañ lôk ayê hathak maleñj lôk atitij ba baheñj hasôm haviñ. ²*Lôkmala êj bôk habitak yaij ba yêlô ayê ba ik loj ba intu anañ abô hathak lôkmala atu ba nêmmô wak nômbênj intu sapênj bêj hadêj môlô. Bôk hamô haviñ Lambô vêm ma hik i thô hadêj yêlô. ³Nômkama takatu ba yêlô bôk ayê lôk alañ yôv ma lêk anañ bêj hadêj môlô ek nômmô esak doñtom imbiñ yêlô. Avanônj biñ nena alalô lêk amô hathak doñtom haviñ Lambô lo Namalô Yisu Kilisi. ⁴*Yêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô leñj mavi bêj anônj êmô kapôlônj sinj.

Alalô namben Wapômbên anêj deda kapô

⁵*Abô takatu ba bôk alañ anêj yai, êntêk yêlô anañ bêj hadêj môlô nena Wapômbên ma deda ba momañiniñ la miñ hamô haviñ yai ami. Mi. ⁶*Alalô anañ nena amô hathak doñtom haviñ yai ma doñtom aveñ momañiniñ dena, êj ma anañ abôyan ba miñ asopa abô avanônj ami. ⁷Ma doñtom alalô aveñ deda kapô hatôm yai hamô deda kapô, êj ma alalô amô hathak doñtom haviñ i. Ma Namalô Yisu

anêj thalaleñ hathak havôkwij alalôaniñ kambom lôkthô vê.

⁸*Alalô anañ nena kambom miñ hamô alalô kapôlônj ami, êj ma asau alalôda ba abô avanônj miñ hamiñ alalô kapôlônj ami. ⁹Alalô anañ alalôaniñ kambom bêj ma yai ma anyô thêthônj ba abô takatu ba hanañ ma tem indum ba injik anônj ba intu tem nêmmô kambom takênj vê ma êmbôkwij alalôaniñ lelaik lôkthô. ¹⁰Aênj ba alalô anañ nena miñ bôk adum kambom te ami, êj ma adum yai hatôm anyô abôyan ba anêj abô miñ hamiñ alalô kapôlônj ami.

2

Yisu, anyô hêv alalô thêvô

¹*Yenañ avômena, yahato abô takêntêk hadêj môlô ek miñ nundum kambom ami. Ma anyôla hadum kambom, êj ma alalôaniñ anyô hêv alalô thêvô hamô ba hathak hanañ abô haviñ Lambô ek hêv alalô bulubiñ. Yai ma Yisu Kilisi ôpatu ba thêthônj anônj. ²*Yai hêv i hatôm da ek alalôaniñ kambom anêj malaiñ miñ êpôm alalô ami. Ma yai miñ hadum ku êj ek nêmmô alalô iyom sa ami. Mi, hadum ek nêmmô avômalô pik sapênj sa.

³Alalô asopa anêj abô balabuñ, êj ma hik thô nena ayala yai. ⁴Anyôla hanañ nena, “Yahayala Wapômbên” ma doñtom miñ hasopa anêj abô balabuñ ami, êj ma anyô abôyan ba abô avanônj miñ hamiñ ôpênj kapô ami. ⁵*Ma doñtom anyôla hasopa Wapômbên anêj abô, êj ma avanônj biñ nena Wapômbên anêj lahaviñ hik anônj hamiñ yai kapô. Aênj ba intu ayala nena alalô amô haviñ yai. ⁶Anyôla hanañ nena, “Yahamô haviñ Wapômbên”, êj ma esopa Yisu vanjwam.

Balabuñ leñjimiñ iviyañ

⁷*Aiyañ thêlô, balabuñ atu ba yahato hadêj môlô ma miñ balabuñ lukmuk ami. Mi, balabuñ bô ba bôk hamô haviñ môlô môn anônj. Balabuñ bô êj ma abô atu ba bôk olañ yôv. ⁸*Ma doñtom balabuñ bô êj ma hatôm balabuñ lukmuk haviñ ek malê nena hik anônj hamiñ yai lôk môlô ba

* 1:1: Jon 1:1 * 1:2: Jon 1:14 * 1:4: Jon 16:24 * 1:5: 1Ti 6:16; Jem 1:17 * 1:6: 1Jon 2:4 * 1:8: Sng 32:5; Snd 28:13 * 2:1: Hib 7:25-26 * 2:2: Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jon 4:10 * 2:5: Jon 14:21,23 * 2:7: Jon 13:34; 2Jon 5-6 * 2:8: Jon 1:9; Lom 13:12

momaniñiñ lèk hale ba hi ma deda anôñ lèk habi hayô yôv.

⁹*Opalê atu ba hanañ nena hamô deda kapô ma doñtom hapôlik ek iviyañ, êñ ma hamô momaniñiñ denañ. ¹⁰*Ma opalê atu ba lahaviñ iviyañ hamô deda kapô ba nômlate miñ hamô yani kapô ek indum yani nêñ yak ami. ¹¹*Ma doñtom opalê atu ba hapôlik ek iviyañ ma yani hamô momaniñiñ kapô ba momaniñiñ habuliñ yani madaluk ba intu hasimô haveñ ba miñ hayala loñ atu ba hi ami.

¹²Avômena, hathak yani anêñ athêñ bôk hêv mólônim kambom vê yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

¹³Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêñ môn anôñ yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

Anyô muk, mólô bôk lovak ba ômô Sadañ atu lu yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

Avômena, bôk oyala Lemambô yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

¹⁴Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêñ môn anôñ yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

Anyô muk, mólô othak umiñ lôklok-wañj lôk ovalor Wapômbêñ anêñ abô loñ ba intu lovak ba ômô Sadañ atu lu yôv. Aêñ ba intu yahato hadêñ mólô.

Miñ lemiñbiñ nômkama pik ami

¹⁵*Miñ lemiñbiñ kobom pik lôk anêñ nômkama ami. Ôpatu ba lahaviñ kobom pik ma miñ lahaviñ Lambô ami. ¹⁶*Pik anêñ nômkama sapêñ lôk anêñ alak lôk maleñk-ilik lôk habôñ hathak anêñ nômkama miñ halêñ anêñ Lambô ami. Mi, pik anêñ.

¹⁷*Pik lôk anêñ alak lèk hadum ek nêñ yak, ma doñtom ôpatu ba hasopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ tem êmô wak nômbêñ intu sapêñ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

¹⁸*Yenañ avômena, waklavôn pik lo leñ anêñ dañ lèk habobo. Ma mólô bôk olañ nena anyô hapôlik ek Kilisi atu tem êlêñ.

Ma lèk bêñ anôñ êlêñ yôv. Ba intu ayala nena waklavôn pik lo leñ anêñ dañ lèk habobo. ¹⁹*Bôk thêlô êmô haviñ alalô ma doñtom lèk etak ba i. Thêlô miñ alalôñiñ te ami. Thêlô ma alalôñiñ ma tem miñ netak alalô ami. Ma doñtom etak alalô ma hik thô nena thêlô ma miñ alalôñiñ te ami.

²⁰*Ma doñtom Anyô Matherñ Yisu bôk hêv Lovak Matherñ hadêñ mólô yôv ba intu mólô lôkthô oyala abô avanôn. ²¹Miñ yahakô nena mólô ôthôn abô avanôn paliñ ba yahato abô takêntêk hadêñ mólô ami. Mi, mólô bôk oyala yôv ma abôyañ miñ hamô abô avanôn kapô ami. Ba intu yahato hadêñ mólô. ²²*Opalê intu anyô abôyañ? Ôpatu ba hanañ nena Yisu ma miñ Mesaya ami. Yani êñ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliñ dôñ hadêñ Lambô lo Nakaduñ. ²³*Ôpatu ba havôliñ dôñ hadêñ Nakaduñ miñ hamô haviñ Lambô ami. Ma doñtom ôpatu ba hanañ anêñ hêvhaviñ Nakaduñ bêñ, êñ ma hamô haviñ Lambô aêñ ijom.

²⁴Noyabiñ am ek abô takatu ba bôk olañ hadêñ môn anôñ ma nobaloñ loñ lôklok-wañj. Abô êñ hamô haviñ mólô, êñ ma tem nôñ imbiñ Nakaduñ lo Lambô aêñ ijom. ²⁵Ma yani bôk havak abô yôv haviñ alalô nena tem nêñ lôkmala atu ba nêñ wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ alalô.

²⁶Yahato abô takêntêk hadêñ mólô hathak gê takatu ba idum ek nesau mólô.

²⁷*Kilisi bôk hêv Lovak Matherñ hadêñ mólô ba hamô haviñ mólô denañ. Ma Lovak Matherñ êñ hathak hadôn mólô hathak nômkama lôkthô ma anêñ abô ma avanôn ijom ma abôyañ mi. Aêñ ba miñ notak anyôla ek êndôn mólô esak loñbô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Matherñ hadôn mólô nena nôñ Yisu kapô.

²⁸Yenañ avômena, nôñ imbiñ yani thêthô ek waklavôn yani hale halêñ ma tem numiñ lôklokwañj ma mama mi êñjêk yani ma. ²⁹*Mólô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôn lôk oyala haviñ nena opalêla takatu ba êmô thêthôn ma bôk ibitak Wapômbêñ nali yôv.

* 2:9: 1Jon 4:20 * 2:10: Lom 14:13 * 2:11: Jon 12:35 * 2:15: Lom 8:7 * 2:16: Lom 13:14 * 2:17: Mat 7:21 * 2:18: Mat 24:5,24; 2Jon 7 * 2:19: Ap 20:30 * 2:20: 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2 * 2:22: 1Jon 4:3; 2Jon 7 * 2:23: Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 * 2:27: Jon 16:13 * 2:29: 1Jon 3:10 * 3:1: Jon 1:12-13; 16:3

3

Alalô ma Wapômbênj nali

¹* Kamik Bêj lahaviñ alalô bomarñ anônj ba intu halam alalô nena anênj nali. Avanônj biñ nena alalô ma anênj nali. Ma avômalô pik miñ bôk eyala yani ami ba intu miñ eyala alalô ami. ²* Aiyarñ thêlô, alalô ma lêk Wapômbênj anênj nali. Ma emberñ yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbênj miñ hik thô ami denarñ ba intu athônj paliñ. Ma doñtom waklavônj yani endelêm ma tem alalô nagê anênj lôkmanginñ thô êtôm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôm yanida. ³ Avômalô sapênj atu ba êv maleñj ek yani ethak epesarñ kapôlônjñ ek nimbítak maburñ mavi êtôm yani atu ba maburñ mavi.

⁴ Nê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôlinñ dômiñ ek abô balaburñ. Avanônj, kambom anênj ôdônj nena êvôlinñ dômiñ hathak abô balaburñ. ⁵* Mólô oyala nena Kilisi halêm pik ek nêma alalôaniñ kambom vê, ma yanida ma kambom mi. ⁶ Ôpatu ba hamô haviñ yani miñ hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô miñ bôk hayê lo hayala yani ami.

⁷ Yenarñ avômena, noyabinñ am ek anyôla miñ esau mólô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthônj, yani ma thêthônj hatôm Kilisi atu ba thêthônj. ⁸* Sadarñ bôk hadum kambom hadênj mônj anônj ba halêm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êj ma Sadarñ anênj. Ba intu Wapômbênj Nakaduñ halêm pik ek imbulinñ Sadarñ anênj ku. ⁹* Ôpatu ba bôk habitak Wapômbênj nakaduñ yôv miñ hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbênj anênj yarñvêk haminñ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbênj nakaduñ yôv ba intu miñ hatôm indum kambom thêthô ami. ¹⁰ Ba intu yêlô ayala nena Wapômbênj anênj nali ma opalêla ma Sadarñ anênj ma opalêla. Nê takatu ba miñ idum kobom thêthônj ami lôk miñ leññhaviñ iviyarñ ami, thêlô ma miñ Wapômbênj anênj nali ami.

Lemimibinñ mólôviyarñ

* 3:2; 2Ko 3:18 * 3:5; Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2
* 3:12; Stt 4:8 * 3:13; Jon 5:18-19 * 3:14; Jon 5:24
Lo 15:7 * 3:18; Jem 2:15-16 * 3:21; Hib 4:16

¹¹* Abô atu ba bôk mólô olanjôn mônj anônj yôv nena mólô lemimimibinñ mólôviyarñ.

¹²* Ma miñ nosopa Kain ami. Yani ma ngôk kambom atu anênj ba hik yarñ molok vônô. Ma hik eka? Ek malê nena hathak hadum kambom ma yarñ molok hathak hadum mavi. ¹³* Aênj ba aiyarñ thêlô, avômalô pik êpôlik ek mólô ma miñ nosonñ ami. ¹⁴* Alalô leññhaviñ iviyarñ, êj ma hik thô nena bôk atak ñama ma lêk awa lôkmala yôv. Ma doñtom ôpatu ba miñ lahaviñ iviyarñ ami ma ñama havalonñ yani lonñ denarñ. ¹⁵* Nê takatu ba êpôlik hathak iviyarñ ma hatôm nê ik anyô vônô. Ma mólô oyala nena nê ik anyô vônô tem miñ nêma lôkmala êtôm wak nômbênj intu sapênj ami.

¹⁶* Yisu hêv anênj lôkmala ek alalô ba intu ayala leññhaviñ anênj ôdônj. Ma natakalalôaniñ lôkmala aênj iyom ek nanêma alalôaniñ iviyarñ sa. ¹⁷* Ma opalêla takatu ba iniñ nômkama hamô ba êyê iviyarñ nômkama mi ba êv i sêkêya ma miñ leññhiki hathak i ami, êj ma Wapômbênj anênj lahaviñ miñ hamô haviñ i ami. ¹⁸* Yenarñ avômena, miñ lemimibinñ avômalô esak abô lôk verjbôlêk iyom ami. Mi, nungwik thô esak kobom avanônj nena nônêma i sa.

¹⁹⁻²⁰ Kobom êj hik thô nena abô avanônj hamô haviñ alalô. Ma doñtom kapôlônjñ malainñ hathak alalôaniñ kambom, êj ma leññimbi nena Wapômbênj hayala nômkama sapênj ba anênj lahiki hamônj ek alalô kapôlônjñ. Ba intu umiñ thohavloma ma kapôlômim ênjêk yaô. ²¹* Aênj ba aiyarñ thêlô, alalô kapôlônjñ miñ hanarñ alalô bênj ami, êj ma hatôm aminñ lôklokwarñ ma kô mi hêk Wapômbênj ma. ²² Ma malêla takatu ba alalô aterñ yani ek nêma, ma tem nêma iyom ek malê nena alalô asopa anênj abô balaburñ lôk adum nôma takatu ba hadum yani lamavi. ²³* Ma anênj abô balaburñ hanarñ nena nônênimibinñ anênj Nakaduñ Yisu Kilisi anênj athênj lôk lemimimibinñ mólôviyarñ êtôm atu ba hanarñ. ²⁴* Ôpatu ba hasopa Wapômbênj anênj abô balaburñ ma hamô haviñ yani ma yani hamô haviñ ôpênj. Ma

* 3:8; Jon 8:44 * 3:9; 1Jon 5:18 * 3:11; Jon 13:34
* 3:15; ALK 21:8 * 3:16; Jon 13:1; Gal 1:4 * 3:17;
3:23; Jon 6:29; 13:34 * 3:24; 1Jon 4:13

Lovak Mathenj atu ba Wapômbênj hêv hadênj alalô intu hik thô nena Wapômbênj hamô haviñjalalô.

4

Noyawê ba ôngô nena halêm anênj êsê

¹ *Aiyanj thêlô, nê plopet abôyanj bênj anônj bôk i pik mayaliv. Ba intu miñ nônêmbimbinj nê takatu ba enanj nena Lovak Mathenj hêv abô hadênj i ami. Mi, noyawê katô ba ôngô nena ininj abô halêm anênj Wapômbênj anênj Lovak Mathenj mena mi e? ² *Ma tem noyala abô takatu ba halêm anênj Wapômbênj anênj Lovak Mathenj ma aêntêk. Ôpatu ba hananj anênj hêvhavinj bênj nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anônj” ma Lovak Mathenj hêv abô êñ hadênj ôpênj. ³ *Ma doñtom ôpatu ba miñ hananj anênj hêvhavinj Yisu bênj aênj ami, ôpênj anênj abô miñ halêm anênj Wapômbênj ami. Mi, halêm anênj ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Mólô bôk olañ nena anyô hapôlik ek Kilisi êñ tem êlêm ma lêk anênj auk hamô pik yôv.

⁴ *Ma doñtom yenanj avômena, mólô ma Wapômbênj anênj ba ôpatu ba hamô haviñ mólô ma bênj ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu mólô bôk ômô nê takênj lu yôv. ⁵ *Thêlô ma pik anênj ba intu enanj pik anênj abô ba avômalô pik elanj. ⁶ Ma doñtom alalô ma Wapômbênj anênj ba avômalô takatu ba eyala Wapômbênj elanj alalôaninj abô. Ma doñtom avômalô takatu ba miñ Wapômbênj anênj ami miñ elanj alalôaninj abô ami. Ma aênj iyom, alalô tem nayala Lovak Mathenj anênj abô avanônj lôk auk pik anênj abôyanj.

Wapômbênj ma leñhavinj anênj ôdônj

⁷ Aiyanj thêlô, leñhavinj halêm anênj Wapômbênj ba intu mólô lemimimbimbinj am. Avômalô takatu ba leñhavinj hamô haviñ i, thêlô ma Wapômbênj anênj nali ba eyala yani. ⁸ Wapômbênj ma leñhavinj anênj ôdônj ba intu opalêla takatu ba leñhavinj mi hêk i ma miñ eyala Wapômbênj ami. ⁹ *Wapômbênj anênj Nakaduñ doñtom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êñ hik thô nena yani lahavinj alalô bênj anônj. ¹⁰ *Miñ osorj nena

leñjhavinj anônj ma alalôaninj leñjhavinj Wapômbênj. Mi, leñjhavinj anônj ma aêntêk. Wapômbênj lahavinj alalô ba hêv Nakaduñ ba hama ek alalôaninj kambom anênj malainj miñ êpôm alalô ami.

¹¹ Aênj ba aiyanj thêlô, Wapômbênj bôk lahavinj alalô bênj anônj ba intu mavi ek mólô lemimimbimbinj mólôviyanj aênj iyom. ¹² *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbênj ami. Ma doñtom alalô leñjhavinj i ma Wapômbênj hamô haviñ alalô ma anênj lahavinj êñ hik anônj hamijnj alalô.

¹³ *Wapômbênj bôk hêv anênj Lovak Mathenj yôv hadênj alalô ba intu nayala nena lêk amô haviñ yani ma yani hamô haviñ alalô. ¹⁴ Ma yêlô bôk ayê hathak maleñj ba lêk ananj bênj nena Lambô bôk hêv Nakaduñ halêm ek nêv avômalô pik bulubijn. ¹⁵ Opalêla takatu ba enanj ininj êvhavinj bênj nena, “Yisu ma Wapômbênj anênj Nakaduñ”, êñ ma Wapômbênj hamô haviñ thêlô ma thêlô êmô haviñ Wapômbênj. ¹⁶ Ba intu alalô ayala lôk aêvhavinj nena Wapômbênj lahavinj alalô.

Wapômbênj ma leñjhavinj anênj ôdônj ba intu opalêla takatu ba leñjhavinj hamô haviñ i ma êmô haviñ Wapômbênj ma Wapômbênj hamô haviñ i. ¹⁷ Alalô amô aênj, êñ ma leñjhavinj hik anônj hamijnj alalô ba intu tem alalô namiñ lôklokwanj ma kô mi êndênj waklavônj Wapômbênj indum abô. Pik êntêk ma asopa loñôndê thêthônj hatôm yani bôk hasopa yôv ba intu tem miñ nakô ami. ¹⁸ Wapômbênj lahavinj alalô ba intu miñ nakô ami. Anênj lahavinj ma mabuj anônj ba intu hêv kô vê. Ma opalê atu hakô ek waklavônj nindum abô hik thô nena leñjhavinj miñ hik anônj hamijnj yani ami.

¹⁹ Wapômbênj lahavinj alalô hamônj ba intu leñjhavinj hamô haviñ alalô. ²⁰ Anyôla atu ba miñ lahavinj iviyanj atu ba hayê i ami, êñ ma miñ hatôm laimbimbinj Wapômbênj atu ba miñ hayê ami. Ba intu anyôla hananj nena, “Yaleñhavinj Wapômbênj” ma doñtom hapôlik ek iviyanj, ôpênj ma anyô abôyanj. ²¹ *Wapômbênj bôk hêv abô balabuj yôv hadênj alalô nena, “Opalêla takatu

* 4:1: Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7

* 4:2: 1Ko 12:3

* 4:3: 1Jon 2:18

* 4:4: Mat 12:29; 1Jon 5:4-5

* 4:5: Jon 8:47; 15:19

* 4:9: Jon 3:16

* 4:10: Lom 5:8-10; 1Jon 2:2

* 4:12: Jon 1:18

* 4:13: 2Ko 1:22;

1Jon 3:24

* 4:21: Mak 12:29-31

ba leñiñhaviñ Wapômbên ma leñiñimbiñ iviyan imbiñ.”

5

Êvhaviñ Wapômbên Nakaduñ

¹*Avômalô takatu ba êvhaviñ nena Yisu ma Mesaya bôk ibitak Wapômbên nali yôv. Ma avômalô takatu ba leñiñhaviñ Lambô ma ethak leñiñhaviñ anêñ nali aên ijom. ²Alalô leñiñhaviñ Wapômbên lôk asopa anêñ balabuñ, êñ ma hik thô nena alalô leñiñhaviñ Wapômbên nali haviñ. ³*Alalô leñiñhaviñ Wapômbên, êñ ma athak asopa anêñ abô balabuñ. Ma anêñ balabuñ miñ malaiñ ek nasopa ami ⁴ek malê nena Wapômbên anêñ nali sapên ik vovak ba êmô pik anêñ lôklokwañ lu hathak êvhaviñ. ⁵Ma avômalô takatu ba ik vovak haviñ pik anêñ lôklokwañ ba êmô lu ma opalêla? Thêlô ma avômalô takatu ba êvhaviñ nena Yisu ma Wapômbên Nakaduñ.

Lavôñiñ atu ba hik Yisu thô

⁶*Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anêñ hathik ñañ lo anêñ thalaleñ hangasô hik yani thô. Miñ ñañ ijom ami. Mi, ñañ lo thalaleñ. Ma Lovak Matherñ atu ba hanarñ abô avanônñ ijom hik yani thô haviñ. ⁷Aên ba intu nôl lokwañlô hik yani thô aêntêk, ⁸*Lovak Matherñ lo ñañ ma thalaleñ. Ma thêlô lô êñ êlôk hathak auk doñtom ijom. ⁹*Alalô athak êvhaviñ ñê pik takatu ba ik nômla thô iniñ abô. Ma Wapômbên anêñ abô ma hamô vuliñ ek malê nena halêm anêñ Wapômbên da. Ma yani hik Nakaduñ thô hathak nôl lô êntêk. ¹⁰*Opalêla takatu ba êvhaviñ Wapômbên Nakaduñ eyala hêk kapôlônñ nena abô takên ma avanônñ. Ma doñtom avômalô takatu ba miñ êvhaviñ Wapômbên ami ma idum ba yani habitak hatôm anyô abôyañ ek malê nena miñ êvhaviñ abô takatu ba hanarñ hathak Nakaduñ ami.

¹¹Ma abô takatu ba Wapômbên hêv hadên alalô ma aêntêk. Hêv alalô lôkmala namô wak nômbên intu sapên. Ma lôkmala êñ anêñ ôdôn ma Nakaduñ. ¹²*Ôpatu ba hamô haviñ Nakaduñ ma hawa lôkmala êñ. Ma

doñtom opalêla takatu ba miñ êmô haviñ Wapômbên Nakaduñ ami ma miñ ewa lôkmala êñ ami.

Lêk awa lôkmala yôv

¹³*Yahato abô takêntêk hadên môle takatu ba ôêvhaviñ Wapômbên Nakaduñ anêñ athên ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nômô wak nômbên intu sapên yôv. ¹⁴*Ma alalô aterñ yani hathak nômlate hatôm yani anêñ lahaviñ, êñ ma tem endanô. Ba intu miñ nakô nena tem miñ endanô alalôaniñ abô ami. Mi, tem endanô. ¹⁵Alalô ayala nena yani hathak halarñ alalôaniñ apetenak. Ba malêla takatu ba anarñ hik yani liñ ma nayala katô nena yani tem nêl.

¹⁶⁻¹⁷Ma kobom lokbañ sapên ma kambom ijom. Kambom vi tem miñ endom anyô ni loñ atum ami. Ba hâyê môlelviyañ idum kambom êñ, ma noterñ mek ma Wapômbên tem nêl thêlô lôkmala. Ma doñtom kambom vi halom anyô hi loñ atum ba miñ yahanarñ ek noterñ mek esak thêlô êñ ami.*

Abô anêñ day

¹⁸*Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbên nali miñ idum kambom thêthô ami. Mi, Wapômbên Nakaduñ hayabiñ thêlô ba ñgôk kambom atu miñ hatôm êsôm thêlô ami. ¹⁹Alalô ayala nena alalô ma Wapômbên anêñ, ma doñtom pik sapên ma êmô ñgôk kambom atu anêñ lôk-liñyak kapô. ²⁰Alalô ayala nena Wapômbên Nakaduñ bôk halêm yôv ba hêv auk hadên alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbên ôpatu ba avanônñ. Ma alalô amô haviñ yani atu ba avanônñ lôk Nakaduñ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbên anônñ birñ lôk lôkmala atu ba nêlô wak nômbên intu sapên.

²¹Yenarñ avômena, nôlô daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbên anêñ loñ.

* 5:1: 1Jon 4:15 * 5:3: 1Jon 14:15,23-24 * 5:6: 1Jon 1:29-34 * 5:8: 1Jon 15:26 * 5:8: Mose anêñ balabuñ hanarñ nena anyô ju mena lô la enarñ abô te ma avanônñ (Lo 19:15). * 5:9: 1Jon 5:32-37 * 5:10: 1Jon 5:36-40
* 5:12: 1Jon 3:36 * 5:13: 1Jon 20:31 * 5:14: 1Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22 * 5:16-17: Nôlôgô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31. * 5:18: 1Jon 3:9

Jon anêḡ kapya yaḡ Abô mônḡ

Aposel Jon hato kapya êntêk. ḡê lôkauk enaḡ nena hato hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ malak te. Waklavônḡ êḡ ma kêdônḡwaga ewa Yisu anêḡ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalô êvhaviḡ eyabiḡ thêlô. Ma donḡtom kêdônḡwaga abôyaḡ eveyḡ haviḡ ba intu Jon hato ek thêlô neyabiḡ ḡê takatu ba esopa Yisu anêḡ abô avanônḡ iyom.

Hato kapya êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvônḡ doho la.

Jon hêv lamavi

¹Ya Biḡsu Jon ba yahato abô êntêk hadêḡ o avi atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yaleḡhaviḡ môlô hathak abô avanônḡ ba miḡ ya iyom ami. Mi, avômalô takatu ba eyala abô avanônḡ êḡ haviḡ. ²Abô avanônḡ êḡ hamô alalô kapôlônḡiḡ ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu yêlô leḡiḡhaviḡ môlô.

³Kamik Wapômbêḡ lo Namalô Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk leḡiḡhiki ma labali êmô imbiḡ alalô takatu ba amô abô avanônḡ lôk leḡiḡhaviḡ kapô.

Nobaloḡ abô avanônḡ loḡ

⁴*Yahapôm nalumi doho atu ba esopa abô avanônḡ hatôm atu ba Wakamik bôk havak haviḡ alalô ba intu yaleḡmavi anônḡ.

⁵*Livônḡ, lêk yahathô o lokwaḡ nena alalô leḡiḡimbiḡ i. Balabuḡ êntêk ba yahato ma miḡ lukmuk ami. Mi, môḡ anônḡ ma bôk alalô awa yôv. ⁶Ma leḡiḡhaviḡ anêḡ ôdônḡ ma aêntêk nena alalô nasopa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ. Ma abô balabuḡ êḡ ma môlô bôk olaḡô hadêḡ môḡ anônḡ nena nomberḡ imbiḡ leḡiḡhaviḡ.

⁷*Kêdônḡwaga abôyaḡ bêḡ anônḡ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalô. Thêlô miḡ êvhaviḡ nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêḡ aêḡ ma anyô abôyaḡ lôk anyô hapôlik ek Kilisi. ⁸Noyabiḡ am ek miḡ nônêm yaḡ esak vuli takatu ba

alalô adum ku hathak ek naja ami. Êḡ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô. ⁹Ôpatu ba hawa auk yaḡda ba miḡ havalônḡ Kilisi anêḡ abô loḡ ami ma miḡ hamô haviḡ Lambô ami. Ma donḡtom ôpatu ba havalônḡ Kilisi anêḡ abô loḡ hamô haviḡ Lambô lo Namalô. ¹⁰Anyôla hayô ek môlô ba miḡ hawa abô êḡ ami, êḡ ma miḡ nônêm lemmimavi lôk noja yani thô ba unu unim unyak ami. ¹¹Hôêv lemmavi hadêḡ yani, êḡ ma hudum ku kambom êḡ haviḡ yani.

¹²Abô bêḡ anônḡ hêk ek yanaḡ êndêḡ môlô, ma donḡtom yahadô ek yato êndôk kapya. Yaleḡhabi yasôk ek alalô nanaḡ abô imbiḡ i ek alalô leḡiḡmavi bêḡ anônḡ.

¹³Mamuyaḡ atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv anêḡ nali* êv leḡiḡmavi hadêḡ môlô.

* 1:1: ḡê lôkauk doho enaḡ nena, "Avi lôk nali êḡ ma abô lôk kup ma anêḡ ôdônḡ nena avômalô êvhaviḡ anêḡ unyak mathêḡ te. Ma yaḡ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak mathêḡ yaḡ." * 1:4: 3Jon 3 * 1:5: 1Jon 2:7 * 1:7:

1Jon 4:1-3 * 1:13: Hatôm unyak mathêḡ yaḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ. Nôḡḡô 2 Jon 1.

Jon anêḡ kapya te lô Abô môn

Aposel Jon hato kapya êntêk hadêḡ Gaius. Diotlepes ma avômalô êvhaviḡ anêḡ malak te iniḡ avaka. Ma yani hadô ek enja kêdôḡwaga takatu ba Jon hêv i ba i loḡ êḡ thô. Ma doḡtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hato hadêḡ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapya êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvḡn doho la.

Jon hêv lamavi hadêḡ Gaius

¹*Ya Biḡsu Jon ba yahato kapya êntêk hadêḡ o yenaḡ aiyaḡ Gaius. Yaleḡhaviḡ o hathak abô avanôḡ.

²Aiyaḡ, yahaterḡ mek ek lemvimkupik lôk anêḡ ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêḡ hôtevhaviḡ hamô mavi. ³*Aiyaḡ doho êvô êlêm ba enaḡ nena hosopa abô avanôḡ dedauḡ mavi hathak nômkama sapêḡ atu ba hudum ba intu yaleḡmavi anôḡ. ⁴Yahalaḡô nena yenaḡ avômena esopa abô avanôḡ atu, êḡ ma hadum yaleḡ-mavi anêḡ dôêḡ.

Gaius hadum kobom mavi

⁵Aiyaḡ, hoyabiḡ kêdôḡwaga abô avanôḡ takatu ba êlêm anêḡ loḡ buyaḡ ma thêlô ma ḡê masôm ek o, êḡ ma hudum nôḡ mavi anôḡ. ⁶*Thêlô bôk enaḡ hathak anêḡ lemhaviḡ atu bêḡ hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ loḡ êḡ yôv. Ba êthôk hathak loḡbô ma mavi ek undum aêḡ ba nêḡ thêlô sa êtôm Wapômbêḡ da anêḡ lahaviḡ ek ini buyaḡ. ⁷*Hathak athêḡ êḡ, ma thêlô i ma miḡ ewa nômlate anêḡ ḡê daluk ami. ⁸Ba intu mavi ek nanêḡ ḡê takêḡ sa ek alalô nambitak ḡê ku imbiḡ thêlô esak abô avanôḡ.

Diotlepes hadum kambom

⁹Bôk yahato kapya hi avômalô ôdôḡ êvhaviḡ yôv hathak nôḡ takatu, ma doḡtom Diotlepes miḡ hathak halaḡô yêlôaniḡ abô ami. Mi, lahaviḡ imbitak anyô bêḡ. ¹⁰Aêḡ ba yahathôk ma tem yanaḡ anêḡ kambom êḡ bêḡ. Yani hathak hanaḡ abô kambom takatu ba ôdôḡ mi hathak yêlô.

Ma hadum kambom bêḡ yaḡ haviḡ nena hadô ek enja kêdôḡwaga abô avanôḡ takatu ba êlêm thô. Ma hamiḡ loḡ siḡ ek avômalô takatu ba leḡḡhaviḡ neja i thô lôk hadum ek nêḡ i vê êḡḡek avômalô ôdôḡ êvhaviḡ.

Demitlius hadum mavi

¹¹*Aiyaḡ, miḡ undum ek osopa ḡê kambom verḡḡgwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômbêḡ anêḡ. Ma ôpatu ba hadum kambom ma miḡ bôk hayê Wapômbêḡ ami.

¹²Avômalô lôkthô enaḡ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanôḡ hik loḡ haviḡ. Ma yêlô anaḡ aêḡ iyom ma hoyala nena yêlôaniḡ abô ma avanôḡ.

Abô anêḡ daḡ

¹³*Abô bêḡ anôḡ hêk ek yato êndêḡ o, ma doḡtom yahadô ek yato. ¹⁴Yaleḡhaviḡ yasôk yangê o ketheḡ oyaḡ ek alai nanaḡ abô imbiḡ i.

¹⁵Yôhôk êmô imbiḡ o. Anêḡ avômalô môlô êv iniḡ leḡḡmavi hathôk ek o. Ma nêḡ yaleḡmavi êndêḡ yenaḡ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviḡ o.

* 1:1: Ap 19:29; Lom 16:23 * 1:3: 2Jon 4 * 1:6: Tit 3:13 * 1:7: 1Ko 9:11-12 * 1:11: 1Jon 3:6-10 * 1:13: 2Jon 12

Jut anêṅ kapya Abô môn

Yisu yaṅ molok Jut hatô kapya êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek ṅê êvhaviṅ neyabiṅ i esak kêdôṅwaga abôyaṅ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvôn. Kêdôṅwaga abôyaṅ enaṅ nena avômalô êvhaviṅ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêṅ anêṅ lahiki ma bêṅ anôṅ ba intu avômalô êvhaviṅ idum kambom ma tem miṅ nêṃ vovaṅ êndêṅ i ami.

Hato kapya êṅ hadêṅ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

¹ *Ya Jut, Yisu Kilisi anêṅ anyô ku ma Jems anêṅ yaṅ molok. Yahato kapya êntêk ek môle takatu ba bôk halam yôv ek nômo Kamik Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ kapô lôk Kilisi eyabiṅ môle.

² Wapômbêṅ anêṅ kapô lôk labali ma lahaviṅ êmô imbiṅ môle bêṅ anôṅ.

Noyabiṅ am ek kêdôṅwaga abôyaṅ

³ Aiyaṅ thêlô, ya vovaṅ ek yato abô esak Wapômbêṅ anêṅ bulubiṅ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma doṅtom lêk malaiṅ bêṅ te habitak. Ba intu yahato ek yasoṅ môle lokwaṅ ek numiṅ lôklokwaṅ ba nobaloṅ abô avanôṅ takatu ba alalô aêvhaviṅ loṅ. Wapômbêṅ bôk hêv abô avanôṅ êṅ yôv hadêṅ anêṅ avômalô mathêṅ ek neyabiṅ katô. ⁴ *Malaiṅ êṅ ma aêntêk. Ṽê abôyaṅ doho lêk eyenak ba ekopak êmô môle kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniṅ Wapômbêṅ. Ma ethalamuniṅ anêṅ wapôm ek nindum sek waliliṅ lomalom a esak. Ma êvôliṅ dômiṅ ek alalôaniṅ Avaka atu Anyô Bêṅ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovaṅ takatu ba tem êpôm thêlô.

⁵ *Abô takêntêk ba tem yanaṅ ma bôk olaṅ yôv. Ma doṅtom tem yanaṅ esak loṅbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêṅ hêv anêṅ avômalô bulubiṅ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma doṅtom vêṃ ma hik takatu ba

miṅ êvhaviṅ ami pôpônô. ⁶ *Ma lemimimbi aṅela taksêbôk atu ba etak iniṅ loṅ ba i mayaliv ma miṅ êmô iniṅ loṅ lôkliṅyak tiṅiṅ ami. Ba intu Wapômbêṅ bôk hakak i loṅ hathak yak atu ba miṅ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loṅ momaṅiniṅ bêṅ kapô ek neyabiṅ waklavôṅ bêṅ nindum abô.

⁷ *Ma aêṅ iyom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliṅ lôk ethak i mayaliv. Êṅ ma Wapômbêṅ habôk malak takêṅ hathak atum ba hik vovaṅ atum atu ba tem êpôm ṅê kambom thô hadêṅ alalô ek miṅ nasopa veṅiṅgwam ami. Atum êṅ tem esaṅ êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

⁸ Ma doṅtom lêk ma ṅê abôyaṅ takêṅ idum kambom takêṅ aêṅ iyom. Thêlô esopa iniṅ niaviṅ ba idum iniṅ leṅviṅkupik habitak lôṅgôlôṅ lôk êdô nêwê Anyô Bêṅ lôk ṅê bêṅbêṅ vibiy ma esokwaṅ aṅela lôk athêṅ anêṅ leṅ. ⁹ *Ma doṅtom Maikel, aṅela lôk athêṅ bêṅ atu, miṅ hadum aêṅ ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadaṅ êkôki hathak Mose liṅkupik ma Maikel miṅ hasokwaṅ Sadaṅ ba hanar anêṅ kambom bêṅ ami. Mi. Yani hanar nena, “Anyô Bêṅ da tem esaṅ o.” ¹⁰ *Ma doṅtom lêk ṅê abôyaṅ takêṅ esokwaṅ nômkama takatu ba miṅ eyala ami. Hatôm alim bomaṅ, thêlô eyala leṅviṅkupik anêṅ thetharjak iyom ba nôṃ takêṅ habuliṅ thêlô.

¹¹ *Kikaknena, malaiṅ bêṅ tem êpôm i! Thêlô esopa Kain atu ba hik yaṅ molok vônô varṅwam lôk esopa Balam anêṅ kambom lahaviṅ vuli ba havôv avômalô ek nindum kambom. Lôk êtôm Kola atu ba kapô hagiap ek Wapômbêṅ ba intu tem nema êtôm yani.

¹² *Môle othak doṅtom ek oṅgwaṅ nôṃ lemimhaviṅ am, êṅ ma ṅê takêṅ lêk êtôm nôṃ lelaik hamô môle malêvôn. Esoṅ nena nôṃ êṅ ma nôṃ oyaṅ ba miṅ leṅiṅhabi Wapômbêṅ ami. Ma leṅiṅhabi thêlôda iyom ba eyaṅ ma leṅiṅpaliṅ avômalô vi. Thêlô miṅ ik anôṅ ami hatôm buliv atu ba lovak hayuv vôkê ba miṅ ôthôm hik ami. Thêlô êtôm alokwaṅ takatu ba miṅ hik anôṅ hadêṅ anêṅ waklavôṅ ami ba intu elav ôdôṅ thô, êṅ ma hatôm ṅama

* 1:1: Mat 13:55 * 1:4: Gal 2:4; 2Pi 2:1 * 1:5: Kis 12:51; Nam 14:29-30 * 1:6: 2Pi 2:4 * 1:7: Stt 19:1-25;
2Pi 2:6,10 * 1:9: Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK 12:7 * 1:10: 2Pi 2:12 * 1:11: Stt 4:7-8; Nam 16:1-35;
2Pi 2:15; 1Jon 3:12 * 1:12: 2Pi 2:13,17

hapôm i bôlôn ju. ¹³ Thêlô hatôm ngwêk belej lokwan ba inij kambom hatôm ngwêk budum hangôli ba anêj wapôk thapuk hik inij mama thô. Ma êtôm vulij atu ba i mayaliv. Wapômbênj bôk hapesan bôlôvônj momajinij kambom bomar bênj te ek thêlô nêmo aênj êtôm wak nômbênj intu sapênj.

¹⁴ *Inok ma Adam anêj lim ôdônj te baherji ba lahavuju. Bôk hanarj abô plopet hathak nê abôyan takatu ba lêk ibitak nena, “Odanô! Anyô Bênj tem êlêm imbij anêj aŋela matherj luburj luburj ¹⁵ ek endanô avômalô sapênj inij abô. Ma avômalô takatu ba miŋ esopa Wapômbênj ami ma tem nê inij vuli viyanj êndênj i esak inij kambom takatu ba idum lôk êpôlik hathak yani ba enarj abô lôklala.” ¹⁶ Thêlô ethak kapôlônj diŋ diŋ lôk etha avômalô vi. Ma esopa inij auk thetharjak. Ma êv ida liŋ lôk ebam avômalô vi ek thêlô lerjijmavi esak i ma nê nê nôm kama êndênj i.

Numij lôklokwanj

¹⁷ O aiyarj thêlô, lemimimbi abô takatu ba alalôanij Anyô Bênj Yisu Kilisi anêj aposel bôk enarj ¹⁸ *hadênj mólô nena, “Waklavônj lôkthô anêj darj ma tem avômalô vi nimbi Wapômbênj lôk anêj avômalô lilij lôk nesopa inij thetharjak ma nêpôlik ek Wapômbênj.” ¹⁹ Abô ên hanarj hathak nê abôyan takatu ba evak mólô vose hi lodônjlodônj. Lovak Mathej miŋ hamô havij i ami ba intu esopa auk pik iyom.

²⁰ *O aiyarj thêlô, nodav unim lôkmala esak unim ôêvhavij atu ba matherj anônj. Lôk noterj mek esak Lovak Mathej anônj lôklokwanj. ²¹ Nômô Wapômbênj anônj lahavij kapô lôk noyabij alalôanij Anyô Bênj Yisu Kilisi anêj lahiki atu ba tem nê lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj êndênj mólô.

²² Lemim injik am esak avômalô vi atu kapôlônj ju. ²³ *Ma vi atu ba ebobo lorj atum ma nôbôn i vê kethej ek nê i bulubij. Ma vi atu ba lelaik hathak inij kambom, kapôlômim ek i lôk nôkô esak inij lelaik ek miŋ esale mólô thô ami.

²⁴⁻²⁵ *Hathak alalôanij Anyô Bênj Yisu Kilisi ma nambô Wapômbênj donjom atu ba hêv alalô bulubij. Yani hatôm eyabij o mavi ek miŋ nê yak ami. Ma tem enja mólô takatu ba kambom mi ba etak mólô numij Wapômbênj thohavloma anônj deda lôkmangij kapô lôk lemmimavi bênj anônj. Alalô nanê deda lôkmangij lôk athênj lôkmangij ma lôklokwanj lôk lôkliŋyak ni êndênj yani. Yanida intu hamô aênj hadênj sêbôk ma lêk ma wak nômbênj intu sapênj! Avanônj.

Alalô nambô Wapômbênj anônj athênj

*

1:14: Stt 5:18,21-24

*

1:18: 2Pi 3:3

*

1:20: Kol 2:7

*

1:23: Sek 3:2; ALK 3:4

*

1:24-25: Lom 16:27; 2Pi

Yisu hik Auk Loŋ Kapô thô hadêŋ Jon Abô môn

Aposel Jon hato kapya êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba Lom iniŋ gavman lôk avômalô vi êv malaiŋ hadêŋ i. Hato hathak wêŋ takatu ba Wapômbêŋ hik thô hadêŋ yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak ketheŋ thô. Kapya êntêk ma auk loŋ kapô bêŋ anêŋ hêk kapô.

Hato ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ ek nimir lôklokwaŋ ende ba êyô waklavôŋ Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êŋ ma Sadaŋ lôk anêŋ avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malaiŋ bêŋ. Ma avômalô êvhaviŋ tem nêôm mavi imbiŋ Yisu êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 95 AD la.

Abô môn

¹ *Auk loŋ kapô êntêk ma Wapômbêŋ hêv hadêŋ Yisu Kilisi ek injik thô êndêŋ anêŋ avômalô ku esak nôm takatu ba tem imbitak ketheŋ. Yisu hêv anêŋ aŋela ba hi hanaŋ ba hik thô hadêŋ anêŋ anyô ku Jon. ² Ma Jon hayê Wapômbêŋ anêŋ abô lôk abô avanôŋ takatu ba Yisu hanaŋ ma hanaŋ lôkthô bêŋ. ³ *Ma ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba halaŋô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.

Jon hato abô hadêŋ avômalô êvhaviŋ ôdôn baherŋvi ba lahavuju

⁴ *Ya Jon yahato kapya êntêk hi hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ malak baherŋvi ba lahavuju takatu ba êmô plovins Esia. Anyô Bêŋ atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môle. Ma lovak mathêŋ baherŋvi ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêŋ atu anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô anêŋ wapôm lôk yôhók êmô imbiŋ môle. ⁵ *Ma Yisu Kilisi atu ba hamiŋ lôklokwaŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ

abô anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môle aêŋ iyom. Yani anyô haviyô môn hêk ŋama lôk hayabiŋ kiŋ pik sapêŋ.

Yani lahaviŋ alalô ba anêŋ thalaleŋ hapole alalô vê hêk alalôaniŋ kambom.

⁶ *Ma yani hatak alalô ek nambitak ŋê nam-bôk da êmô Kamik Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôk-linyak kapô. Nanêm athêŋ lôkmargiŋ lôk lôklokwaŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

⁷ *Ôngôl Yani hamô buliv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêŋ nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi yani lôk avômalô pik sapêŋ tem nêgê yani ba nedaŋ asêŋ malêŋ. Avanôŋ, tem imbitak aêŋ.

⁸ *Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ nena, “Ya anyô môn anêŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasôk. Lôkliŋyak sapêŋ ma ya iyom yenaŋ.”

Jon hayê Yisu

⁹ Ya Jon môle nim aiyar. Wapômbêŋ hayabiŋ alalô sapêŋ hamô anêŋ loŋ lôk-linyak kapô ba alalô athak awa malaiŋ lo-maloma ba amiŋ lôklokwaŋ hathak Yisu. Yahamô ŋgavithôm anêŋ Patmos hathak yahanar Wapômbêŋ anêŋ abô lôk yahanar abô hathak Yisu. ¹⁰ Hadêŋ Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ ma Lovak Mathêŋ anêŋ lôklokwaŋ hawa ya. Ma yahaŋarô kaêk bêŋ hatôm lavuak halaŋ haveŋ ya yam ¹¹ ba hanaŋ, “Oto nôm takatu ba hôyê êndôk kapya ba nêôm êndêŋ avômalô êvhaviŋ ôdôn baherŋvi ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiatila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

¹² Ma yahik ya liliŋ ek yangê kaêk atu ba elam hadêŋ ya, êŋ ma yahayê atum lam gol baherŋvi ba lahavuju hamiŋ. ¹³ *Ma yahayê anyô hamô atum lam takêŋ malêvôŋ ba hatôm anyô te nakaduŋ. Yani hik kwêv daim ba hayô va luvi ma havangiŋ sôp gol te hawê haveŋ bôm kabum. ¹⁴ *Ma anêŋ wakadôk ŋaŋu ma thapuk anêŋ hatôm boksipsip vuluk lôk hatôm buliv thapuk anêŋ. Ma anêŋ madaluk ma hatôm atum dahalaŋ. ¹⁵ Ma anêŋ vakapô ma hatôm aer mayav mabuŋ mavi atu ba êbôk hamô atum ba

* 1:1: ALK 22:6 * 1:3: ALK 22:7,10 * 1:4: Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5 * 1:5: Sng 89:27; Kol 1:18 * 1:6: 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6 * 1:7: Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37; 1Te 4:17 * 1:8: ALK 21:6; 22:13 * 1:13: Dan 7:13; 10:5 * 1:14: Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12 * 1:16: Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15

habi kêdêkêdê. Ma anêŋ abô anêŋ pôk ma diŋdiŋ hatôm ŋaŋ bêŋ halaŋ. ¹⁶*Yani havalon vuliŋ baheŋvi ba lahavuju hamô yani baŋ vianônŋ. Ma biŋ vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani abôlêk. Ma yani tho-havloma ma hatôm wak habi mathalalen kambom.

¹⁷*Yahayê yani ma yahêv yak halôk hêk yani va hatôm anyô ŋama. Ma yani hatak baŋ vianônŋ hayô hêk ya ma hanar, “Miŋ ôkô ami. Ya anyô môŋ ba haveŋ yam haviŋ. ¹⁸Ya ma ôpatu ba hamô lôkmala. Bôk yahama ma doŋtom lêk yahamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma yahavalon ŋama lôk anêŋ loŋ iniŋ vovaleŋ. ¹⁹Oto nôŋ takatu ba hôyê. Nôm takatu vi lêk hamô ma vi tem imbitak emberŋ yam. ²⁰Êntêk ma abô loŋ kapô hathak vuliŋ baheŋvi ba lahavuju takatu ba hôyê hamô yabaheŋ vianônŋ lôk atum lam gol baheŋvi ba lahavuju. Anêŋ ôdônŋ ma aêntêk: vuliŋ baheŋvi ba lahavuju takêŋ ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ ôdônŋ baheŋvi ba lahavuju takatu. Ma atum lam gol baheŋvi ba lahavuju takatu ma avômalô êvhaviŋ ôdônŋ baheŋvi ba lahavuju.”

2

Abô hi Epesus

¹*Ma ôpêŋ hanar hadêŋ ya nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Epesus aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba havalon vuliŋ baheŋvi ba lahavuju hamô baŋ vianônŋ ma haveŋ atum lam gol baheŋvi ba lahavuju malêvônŋ. Ba hanar nena: ²*Yahayala môlônim bôk lo loŋ lôk unim ku takatu ba udum ba umiŋ lôklokwaŋ. Ma ôpôlik hathak ŋê kambom. Ma bôk olaŋô ŋê takatu ba esau nena thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma ŋê abôyaŋ. ³Ma ovalon yenaŋ athêŋ loŋ ba malaiŋ lomalama hapôm môlô ma doŋtom umiŋ lôklokwaŋ lôk lemimvidonŋ ma miŋ vau ami.

⁴Ma doŋtom môlônim kambom te hamô ba yahadô. Môlô miŋ lemimhaviŋ

ya hatôm môŋ sêbôk ami. ⁵*Aêŋ ba lemimimbi kobom mavi sêbôk ma tem ôŋgô nena môlô lêk ôêv yak bêŋ anônŋ. Aêŋ ba node kapôlômim liliŋ ek nosopa loŋôndê mavi sêbôk atu. Ma mi ma tem yasôk ek yanêm môlônim atum lam vê. ⁶Ma doŋtom môlô othak udum nôŋ mavi te nena môlô ôpôlik hathak avômalô takatu ba esopa Nikolas anêŋ kobom hatôm atu ba yahapôlik aêŋ iyom.

⁷*Opalê atu ba lôk lëndônŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Mathêŋ hanar hadêŋ avômalô ôdônŋ takatu ba êvhaviŋ. Ŋê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami ma tem yatak thêlô ek nejaŋ alokwaŋ va atu ba hêv lôkmala hamô Wapômbêŋ anêŋ loŋ mavi anônŋ kapô.”

Abô hi Smelna

⁸Ma ôpêŋ hanar hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba hamônŋ ba haveŋ yam ma bôk hama ba haviyô hathak loŋbô. Ma yani hanar aêntêk: ⁹*Yahayala malaiŋ lomalama hapôm môlô ba ômô thavuthiŋ, ma doŋtom môlô ma ŋê lôk nômkama bêŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba avômalô vi enarŋ hathak môlô. Thêlô esau nena thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô Isael ma doŋtom mi. Thêlô ma Sadar anêŋ avômalô. ¹⁰*Miŋ môlô nôkô esak malaiŋ takatu ba tem êpôm môlô ketheŋ ami. Odaŋô! Sadar tem indum ek avômalô netak môlô doho êndôk koladônŋ ek nesaê môlô. Ma môlô noja malaiŋ êtôm wak laumiŋ. Numiŋ lôklokwaŋ endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ anêŋ kulurŋ gol êndêŋ môlô.

¹¹*Opalê atu ba lôk lëndônŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Mathêŋ hanar hadêŋ avômalô ôdônŋ takatu ba êvhaviŋ. Ŋê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami ma tem miŋ neja malaiŋ esak ŋama atu ba haveŋ yam ami.”

Abô hi Pelgamum

* 1:17: Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13 * 2:1: ALK 1:16 * 2:2: 1Jôn 4:1 * 2:5: ALK 3:3 * 2:7: Stt 2:9; ALK 22:2,19 * 2:9: 2Ko 11:14-15; ALK 3:9 * 2:10: 2Ti 4:8; Jem 1:12 * 2:11: ALK 20:14; 21:8

¹² Ma ôpêj hanañ hathak lojbô nena, “Oto abô ni êndêj aŋela atu ba hayabin avômalô êvhaviñ anêj Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba havalon biñ vovak ba ma hêk luvi. Hanañ aêntêk: ¹³ Yahayala loj atu ba môlô ômô. Loj êj ma Sadañ da hamô ba hayabin, ma dojtom môlô ômô loj êj ba ovalon yenañ athêj loj lôklokwañ. Ma hadêj waklavôn atu ba ik Antipas vônô hêk môlônim malak ma môlô miñ otak unim ôêvhaviñ ya ami. Yani hêvhaviñ ya bêj anôn ba hanañ yenañ abô bêj hêk Sadañ anêj loj.

¹⁴ *Ma dojtom môlônim kambom doho hêk ba yahadô. Môlô doho osopa plopet bô Balam anêj abô. Sêbôk ma yani hêv auk hadêj Moap iniñ kiñ Balak ek êndôk avômalô Israêl leñj ek nindum kambom ba nejañ nômtakatu ba bôk hêv hadêj ngôk lôk nindum sek waliliñ. ¹⁵ Aêj ijom ma môlô doho osopa Nikolas anêj abô. ¹⁶ Aêj ba node kapôlômim liliñ. Mi ma tem yasôk kethêj oyañ ba yangik vovak esak yenañ biñ vovak atu ba hale yavejbôlêk êndêj môlô takatu ba miñ ole am liliñ ami.

¹⁷ *Opalê atu ba lôk lëndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Matherñ hanañ hadêj avômalô ôdôn takatu ba êvhaviñ. Ñê takatu ba leñjvidon ba miñ êv yak ami ma tem yanêm nômtakatu ‘mana’ êndêj thêlô hatôm bôk yahêv hadêj Israêl êmô loj thiliv. Mana êj ma lêk hamô loj kapô. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lôk athêj lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miñ hayala athêj lukmuk êj ami ma ôpatu ba hawa ijom intu hayala.”

Abô hi Taiataila

¹⁸ *Ma ôpêj hanañ hathak lojbô nena, “Oto abô ni êndêj aŋela atu ba hayabin avômalô êvhaviñ anêj Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj Wapômbên anêj Nakaduñ atu ba madaluk hatôm atum dahalañ ma vakapô hatôm aej mayav atu ba habi kêdêkêdê. Hanañ aêntêk: ¹⁹ Yahayala môlônim kobom. Yahayala môlônim leminhaviñ lôk ôêvhaviñ

ma ôêv avômalô sa ba umiñ lôklokwañ ijom. Hadêj môj ma môlô udum ku dokte, ma dojtom lêk môlô udum ku bêj.

²⁰ *Ma dojtom môlônim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô haviñ môlô. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma dojtom yani anêj abô halom yenañ ñê ku ek nindum sek waliliñ lôk nejañ nômtakatu ba êv da hadêj ngôk. Yani hadum kambom takêj, ma dojtom môlô miñ ôêv yani vê ami! ²¹ Yahêv waklavôn ek yani ende kapô liliñ ba etak anêj sek waliliñ, ma dojtom mi. Yani hadô. ²² Odañô! Tem yanêm lijiñ bêj êndêj yani lôk yanêm malaiñ bêj êndêj ñê takatu ba idum sek haviñ yani ba miñ ele kapôlônjiñ liliñ ami. ²³ *Ma tem yangik yani anêj avômena pôpônô. Aêj ba avômalô ôdôn êvhaviñ lôkthô tem neyala nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôlônjiñ lôk iniñ auk. Ba tem yanêm vuli êndêj môlô tomtom êtôm nômtakatu ba udum. ²⁴ Ma dojtom lêk yahêv ku dojtom ijom hadêj môlô vi anêj Taiataila atu ba miñ osopa yani anêj abô ami. Lôk miñ oyala nômtakatu ba elam nena, ‘Sadañ anêj auk loj kapô’ ami. Ku êj ma ²⁵ *nobalon unim auk loj endeba yatup am.

²⁶ Ñê takatu ba leñjvidon ba miñ êv yak ami ma idum yenañ yaleñhaviñ aleba hayô anêj dan, ma tem yanêm athêj bêj êndêj thêlô ek neyabin avômalô pik lôkthô. ²⁷ *Thêlô tem neja kôm aej ek neyabin avômalô pik lôklokwañ ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm urj anôn. Wakamik bôk hêv athêj bêj hadêj ya ba tem yandum aej ijom êndêj thêlô.

²⁸ *Ma tem yanêm vuliñ lôkbôk êndêj thêlô imbiñ. ²⁹ Opalê atu ba lôk lëndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Matherñ hanañ hadêj avômalô ôdôn takatu ba êvhaviñ.”

3

Abô hi Saldis

* 2:14: Nam 22:1-25;2; 31:16; 2Pi 2:15

* 2:17: Kis 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Jon 6:48-50

* 2:18: ALK 1:14-15

* 2:20: 1Kiñ 16:31; 2Kiñ 9:22

* 2:23: Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13

* 2:25: ALK 3:11

* 2:27: Sng 2:9

* 2:28: ALK 22:16

* 3:1: ALK 1:4,16

¹ *Ma ôpêŕ hanaŕ hathak loŕbô nena, “Oto abô ni êndêŕ aŕela atu ba hayabiŕ avômalô êvhaviŕ anêŕ Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŕ ôpatu ba hayabiŕ Wapômbêŕ anêŕ lovak matherŕ baheŕvi ba lahavuju ma havalorŕ vuliŕ baheŕvi ba lahavuju. Ma yani hanaŕ aêntêk: Yahayala môlônim kobom. Avômalô esorŕ nena môlô ômô lôkmala. Ma doŕtom mi, môlô bôk oma yôv. ² Numbiyô! Môlônim ôêvhaviŕ lêk habobo ema ba intu nobatho am loŕ ek malê nena môlônim ku ma volorŕ oyaŕ hêk yenaŕ Wapômbêŕ ma. ³ *Lemimimbi abô takatu ba bôk olaŕô ba ovalorŕ. Ma node kapôlômim liliŕ ba nodovak abô êŕ vibiiŕ. Môlô miŕ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba môlô noboloba.

⁴ *Ma doŕtom môlô naju iyom anêŕ Saldis intu unim sôp mabuŕ denaŕ. Unim kobom ma mavi ba intu emberŕ yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nomberŕ imbiŕ ya. ⁵ *Îê takatu ba leŕiŕvidorŕ ba miŕ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miŕ yanêm thêlôniiŕ athêŕ vê ênjêk kapya lôkmala ami ma mi. Tem yanaŕ êndêŕ Wapômbêŕ lôk anêŕ aŕela nena, “Thêlô êŕ ma yenaŕ.” ⁶ Opalê atu ba lôk lëndôrŕ ma endarŕô abô takatu ba Lovak Matherŕ hanaŕ hadêŕ avômalô ôdôrŕ takatu ba êvhaviŕ.”

Abô hi Piladelpia

⁷ *Ma ôpêŕ hanaŕ hathak loŕbô nena, “Oto abô ni êndêŕ aŕela atu ba hayabiŕ avômalô êvhaviŕ anêŕ Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŕ ôpatu ba matherŕ ma hanaŕ abô avanôrŕ iyom. Yani hayabiŕ Jelusalem lukmuk anêŕ badêŕ abôlêk anêŕ vovalerŕ hatôm Devit bôk hayabiŕ Jelusalem bô anêŕ. Yani hik vê ma miŕ hatôm anyôla injik siŕ ami. Ma yani hik siŕ ma miŕ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hanaŕ aêntêk: ⁸ *Yahayala môlônim kobom. Odarŕô. Yahik unyak abôlêk te vê ek môlô ma miŕ hatôm anyôla injik siŕ ami. Yahayala nena anêm lôklokwaŕ ma yaôna, ma

doŕtom môlô osopa yenaŕ abô ba miŕ ôvôliŕ dônim hathak yenaŕ athêŕ ami.

⁹ *Sadarŕ anêŕ avômalô takatu ba enaŕ nena thêlô ma Wapômbêŕ anêŕ avômalô Islael, ma doŕtom mi, thêlô enaŕ abôyaŕ iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede veŕiŕdôrŕ lêlô êndêŕ môlô ma neyala nena yalerŕhaviŕ môlô. ¹⁰ *Môlô othak osopa yenaŕ abô balabuŕ lôk umiŕ lôklokwaŕ. Ba intu tem yayabiŕ môlô mavi êndêŕ waklavôrŕ malaiŕ atu ba tem esaê avômalô pik bêŕ êntêk lôkthô. ¹¹ Tem yasôk ketherŕ. Nobaloŕ unim nômkama anôrŕ loŕ lôklokwaŕ ek anyô yaŕ miŕ enja môlônim vuli ami.

¹² *Îê takatu ba leŕiŕvidorŕ ba miŕ êv yak ami tem yatak thêlô ek nim-bitak êtôm yenaŕ Wapômbêŕ anêŕ unyak matherŕ anêŕ landiŕ. Thêlô tem miŕ netak ami. Ma tem yato yenaŕ Wapômbêŕ anêŕ athêŕ lôk Wapômbêŕ anêŕ malak lôŕ anêŕ athêŕ nena Jelusalem lukmuk êyôŕgêk thêlô. Malak êŕ tem yenaŕ Wapômbêŕ nêm anêŕ leŕ ba êndôk ba êlêm. Ma tem yato yenaŕ athêŕ lukmuk êyôŕgêk thêlô imbiŕ. ¹³ Opalê atu ba lôk lëndôrŕ ma endarŕô abô takatu ba Lovak Matherŕ hanaŕ hadêŕ avômalô ôdôrŕ takatu ba êvhaviŕ.”

Abô hi Laodisia

¹⁴ Ma ôpêŕ hanaŕ hathak loŕbô nena, “Oto abô ni êndêŕ aŕela atu ba hayabiŕ avômalô êvhaviŕ anêŕ Laodisia aêntêk:

Abô êntêk ma halêm anêŕ ôpatu ba anêŕ athêŕ nena Avanôrŕ Biŕ. Yani ma anyô hamiŕ lôklokwaŕ ek hik Wapômbêŕ anêŕ nôm avanôrŕ thô. Ma yani pik lo leŕ sapêŕ anêŕ alaŕ. Ba hanaŕ nena: ¹⁵ *Yahayala nôm takatu ba môlô othak udum ba môlô miŕ vovaŕ mena thilibuŕ la ami. Yalerŕhaviŕ môlô vovaŕ mena thilibuŕ la ma doŕtom mi. ¹⁶ Môlô vovaŕ dokte ma thilibuŕ dokte iyom ba yahadô. Ba intu tem yambululup môlô vê ende yaveŕbôlêk. ¹⁷ *Môlô othak onaŕ nena, “Ya anyô valuseŕ bêŕ ma ya anyô lôkmangiŕ ba yada hatôm.” Ma

* 3:3: Mat 24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15

* 3:4: Jut 23

* 3:5: Kis 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8

* 3:7: Ais

22:22 * 3:8: 1Ko 16:9

* 3:9: Ais 45:14; 49:23; 60:14; ALK 2:9

* 3:10: Luk 21:19; 2Ti 2:12

* 3:12: Ais 62:2;

65:15; ALK 14:1; 21:2

* 3:15: Lom 12:11

* 3:17: Luk 12:21; 1Ko 4:8

dojtom môlô ôthôn palij nena môlô kapôlômim daluk kambom! Alikaknena, môlô avômalô thavuthij ma malemim pusip ba ômô kôlôlônj. ¹⁸*Yahanañ ek môlô nônem vuli yenañ gol atu ba êbôk hamô atum ba mavi ek numbitak lôkmanjij. Ma nônem vuli sôp thapuk ek nupuk ek mij mama esak lemvim-popam ami. Ma nônem vuli yak thôk ek êndôk malemim daluk ek ôngô tak. ¹⁹*Takatu ba yalerhaviñ i ma yahayanda thêlô ma yahêv vovañ hadênj i ek nedanjo abô. Aênj ba môlô nôngwêk lêlê ek node kapôlômim lilij.

²⁰*Odañô. Yahamin unyak abôlêk ba yahapididij. Ma ôpatu ba hanañô ya ba hik unyak abôlêk vê, ma tem yayô kapô ba yana ek yangañ nôm imbij yani ma enjañ nôm imbij ya. ²¹Ijê takatu ba lejijvidonj ba mij êv yak ami tem yatak i nêmo yenañ loj yahayabij avômalô imbij ya, hatôm ya bôk lovak yôv ma yahamô haviñ Wakamik hamô anênj loj hayabij avômalô. ²²Opalê atu ba lôk lêndônj ma endanjo abô takatu ba Lovak Matherj hanañ hadênj avômalô ôdônj takatu ba êvhaviñ.”

4

Anyô Bêñ lôk anênj loj hayabij avômalô

¹*Vêm ma yahayê hathak lojbo ma unyak abôlêk anênj malak lej ida bôk hakyav ba haminj. Ma vejbôlêk atu ba bôk yaha-lañô hatôm lavuak hanañ hadênj ya, “Osak ba ôlêm ek yangik nôm takatu ba tem imbitak emberj yam thô êndênj o.” ²*Ketherj oyañ ma Lovak Matherj anênj lôklokwañ hawa ya ba yahayê Anyô Bêñ anênj loj hayabij avômalô hamô malak lej ba anyô te hayô hamô. ³*Ma ôpên anênj kupik habi kêdêkêdê hatôm valu te anênj athênj nena jaspâ lôk valu thalalerj te anênj athênj nena konilian. Ma okthenjulinj te hawê haveñ Anyô Bêñ êñ anênj loj hayabij avômalô ba habi deda hatôm valu sanjek atu ba elam nena emelal. ⁴*Anyô Bêñ anênj loj hayabij avômalô hamô ma avaka hatôm 24 inij loj

êmô eyabij avômalô hawê haveñ ba hathañ sij. Ma inij sôp ma thapuk ma kin inij kuluj epesañ hathak gol hamô lejijkadôk.

⁵*Damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala halêm anênj Anyô Bêñ anênj loj hayabij avômalô. Ma Anyô Bêñ anênj loj vima ma atum lam baheñvi ba lahavuju hathañ hamô. Ma atum takênj ma Wapômbênj anênj lovak matherj baheñvi ba lahavuju. ⁶*Ma Anyô Bêñ anênj loj êñ vima ma nômlate hatôm ngwêk hêk ma mabuj mavi anônj hatôm liyali.

Ma yahayê nôm lôkmala ayova êmô malêvônj ba êwê everj Anyô Bêñ anênj loj. Nôm lôkmala ayova atu ba êmô ma maleñdaluk hêk lejijjukupik lôkthô, hêk maleñ ba dôminj haviñ. ⁷*Nôm lôkmala môñj ma hatôm avuj laion, ma yañ haveñ yam hatôm bokmanjao malô. Ma te lu thohavloma hatôm anyô. Ma te ayova hatôm menak jen hayovak haveñ. ⁸*Nôm lôkmala ayova takênj tomtom inij banik baheñvi ba lahavute ma maleñj hêk lejijjukupik lôkthô viyañ ba vikapô. Wak lo bôlôvônj sapênj ma enañ nena,

“Matherj, matherj, matherj.

Wapômbênj Lôklokwañ Anônj ma anyô matherj.

Yani bôk hamô, ma lêk hamô, ma tem êsôk.”

⁹Nôm lôkmala takênj ethak êv athênj lôkmangij hadênj yani lôk enañ nena yani ma Anyô Bêñ lôk êv lejijmavi hadênj ôpatu ba hamô Anyô Bêñ anênj loj hayabij avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbênj intu sapênj. Thêlô idum aênj, ¹⁰*ênj ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bêñ atu ba hamô anênj loj hayabij avômalô ma, ma êv yej hadênj ôpatu ba hamô hatôm wak nômbênj intu sapênj. Thêlô etak inij kuluj gol halôk hamô Anyô Bêñ anênj loj hayabij avômalô ma enañ,

¹¹“Anyô Bêñ iyom intu yêlôanij Wapômbênj.

O iyom hatôm onja deda lôkmanjij lôk athênj bêtj ma lôklokwañ ek malê nena o iyom hopesañ nômkama lôkthô.

* 3:18: Ais 55:1

* 3:19: 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5

* 4:3: Ese 1:28

* 4:4: ALK 3:18

* 4:5: Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18

* 4:1: ALK 1:1,10

* 4:2: Ais 6:1

* 4:7: Ese 1:10; 10:14

* 4:8: Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12

* 4:10: ALK 19:4

Ma nômkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhavin.”

5

Boksipsip Nakaduŋ hawa kapya

¹Ma yahayê ôpatu ba hamô anêŋ loj hayabinj avômalô. Ma havalonj kapya lôku bêt te hêk baŋ vianônj. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik siŋ hathak nômkamô tôktôk baherji ba lahavuju. ²Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ te halem kaêk bêt, “Opalê te hatôm nêmkamô tôktôk vê ba ekak kapya êntêk?” ³Ma donjom anyôla te anêŋ leŋ mena pik mena pik kapô la miŋ hatôm ekak kapya êŋ ba ênjê kapô ami. ⁴Ba intu yahalaŋ ba yahalaŋ ek malê nena miŋ êpôm anyô late ek ekak kapya êŋ ba ênjê kapô ami. ⁵*Ma donjom avaka takatu te hanaŋ hadêŋ ya, “Asêŋ dô. Nônjô avuŋ laion atu ba habitak anêŋ ôdônj Juda. Êŋ ma su lukmuk atu ba habiluk anêŋ Devit. Bôk hik vovak ba hamô lu ba intu hatôm nêmkamô tôktôk baherji ba lahavuju takêŋ vê ma ekak kapya êŋ.”

⁶*Ma yahayê Boksipsip Nakaduŋ te hamiŋ ba anêŋ pôpô hêk inaŋ bôk ik vônô. Yani hamiŋ Anyô Bêt anêŋ loj hayabinj avômalô ba hamiŋ malêvônj ek nômkamô ayova atu lôk avaka takatu. Anêŋ yakik baherji ba lahavuju* ma madaluk baherji ba lahavuju. Madaluk takêŋ ma Wapômbêt anêŋ lovak matherj baherji ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô. ⁷Ma Boksipsip Nakaduŋ hi hawa kapya hêk ôpatu ba hamô anêŋ loj hayabinj avômalô baŋ vianônj. ⁸*Yani hawa kapya yôv ma nômkamô ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk biŋ hêk Boksipsip Nakaduŋ ma. Tomtom ewa yeŋ gita ma uŋ gol yaôna lôk kamunj êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk siŋ. Atum yova lôk ôv mavi êŋ ma avômalô matherj iniŋ mek. ⁹*Ma thêlô êv yeŋ lukmuk te aêntêk, “O ijom hatôm onja kapya ba okak ma nêmkamô tôktôk vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anêmkamô thalalerj ma hôêv avômalô vuli.

Oda hôêv avômalô ôdônj lomaloma lôk abô lomaloma ma leŋvinjupik lomaloma lôk pik lomaloma sapêŋ vuli ek hôêv hadêŋ Wapômbêt.

¹⁰*Hudum thêlô ibitak alalôaniŋ Wapômbêt anêŋ avômalô takatu ba nêmkamô anêŋ loj lôklinyak kapô lôk nindum anêŋ ku nêmbôk da. Ma tem nêtmô kiŋ ba neyabinj avômalô pik.”

Thêlô êv yeŋ hadêŋ Boksipsip Nakaduŋ

¹¹*Ma yahayê hathak loŋbô ma yahalaŋô aŋela lubuŋlubuŋ ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêt anêŋ loj hayabinj avômalô lôk nômkamô ayova atu ma avaka takatu. ¹²Ma elam lôklala bêt aêntêk, “Boksipsip Nakaduŋ atu ba ik vônô ma yani hatôm enja lôklokwaŋ bêt lôk nômkamô bêt lôk auk bêt lôk lôklinyak bêt lôk athêŋ bêt lôk deda lôkmanjŋŋ lôk leŋinmavi bêt.”

¹³Ma yahalaŋô nômkamô lôkthô anêŋ malak leŋ lo leŋlêvônj ma pik lo pik kapô ma ngwêk lo ngwêk kapô sapêŋ êv yeŋ aêntêk, “Anyô Bêt atu ba hamô anêŋ loj hayabinj avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ thai neja leŋinmavi bêt lôk athêŋ bêt lôk deda lôkmanjŋŋ lôk lôklokwaŋ bêt êtmô wak nômbêt intu sapêŋ.”

¹⁴Ma nômkamô ayova atu enaŋ, “Avanônj biŋ”. Ma avaka takatu êv yak halôk biŋ ma êv yeŋ.

6

Boksipsip Nakaduŋ hakyav kapya anêŋ nômkamô tôktôk vê

¹*Ma yahayê Boksipsip Nakaduŋ hakyav nômkamô tôktôk te mônj vê. Ma yahalaŋô nômkamô ayova takatu te halem kaêk hatôm kakalu ba hanaŋ, “Ôlêmkamô yaiŋ ek nu pik.” ²*Êŋ ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havalonj lunak lokwaŋ. Ma êv kiŋ iniŋ kuluŋ hadêŋ yani. Ma hawa anêŋ bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek injik vovak ba êmkamô vovak sapêŋ lu.

* 5:1: Ais 29:11; Ese 2:9-10 * 5:5: Stt 49:9; Ais 11:1,10; ALK 22:16 * 5:6: Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 * 5:6: Yakik baherji ba lahavuju êŋ hik thô nena yani ma anyô lôklokwaŋ kambom. * 5:8: Sng 141:2; ALK 8:3-4 * 5:9: Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1 * 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6 * 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 6:1: ALK 4:6; 5:1 * 6:2: Sek 1:8; 6:1-6

³Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nô m tôktôk te ju ma nô m lôkmala te ju hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” ⁴Ma bokhos thalaleŋ te hale yaiŋ. Ma êv athêŋ hadêŋ ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nê m avômalô pik sapêŋ iniŋ kapôlôŋiŋ mavi vê ek nijik i vônô mayaliv. Ma êv biŋ vovak bêŋ te hadêŋ yani.

⁵Vê m ma hakyav nô m tôktôk te lô vê ma yahalaŋô nô m lôkmala te lô hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” Ma yahayê bokhos loŋgavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havalôŋ skel ek enja nô m anêŋ malaiŋ. ⁶Ma yahalaŋô abô te halê m anêŋ nô m lôkmala ayova atu malêvôŋ ba hanaŋ, “Nu undum ba bôm bêŋ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêŋ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo doŋtom mena bali êtôm kilo lokwarjô. Ma doŋtom miŋ umbuliŋ alokwarj lêŋlêŋ lôk yak waiŋ ami.”

⁷Yani hakyav nô m tôktôk te ayova vê ma yahalaŋô nô m lôkmala te ayova hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” ⁸Ma yahayê bokhos mayav hatôm ŋê ŋama iniŋ kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêŋ athêŋ nena, “Ŋama” ma “Ŋê Ŋama Iniŋ Loj” haveŋ yani yam. Ma êv athêŋ hadêŋ thai ek ini pik ba nijik ŋê pik ôdôn te ayova vônô esak biŋ vovak lôk bôm bêŋ ma lijiŋ bêŋ lôk alim kamuj kambom lomalomama.

⁹Boksipsip hakyav nô m tôktôk te baheŋvi vê ma yahayê ŋê ŋama dahôlôŋiŋ hamô loŋ êbôk da vibij anêŋ malak leŋ. Thêlô ma ŋê takatu ba bôk êvhaviŋ Wapômbêŋ ba enaŋ anêŋ abô bêŋ ba ik i pôpônô. ¹⁰Ma elam lôklala nena, “Pik anêŋ alaŋ Wapômbêŋ, o ma anyô matheŋ ma honaŋ abô avanôn iyom. Aŋgê am ka tem nê m vuli viyaŋ êndêŋ avômalô pik takatu ba ik yêlô vônô?” ¹¹Êŋ ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêŋ i ma hanaŋ nena, “Nômô yaô dokte vê m am ende ba nijik môleviyaŋ takatu ba idum yenaŋ ku vônô imbiŋ am. Thêlô ik sapêŋ atu ba yahatak, êŋ ma tem yandum abô.”

¹²*Ma yahayê ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nô m tôktôk te baheŋvi ba lahavute vê. Ma duviaŋ bêŋ te hêv ma wak habitak

loŋgavu hatôm sôp êkôk ek ŋê ŋama. Ma ayôŋ anêŋ lêlêyaŋ habitak thalaleŋ. ¹³*Ma vuliŋ leŋ êv yak halôk pik hatôm yaviŋ hayuv ba alokwarj va hageleloŋ halôk pik. ¹⁴*Ma leŋ havuvi i ketheŋ oyaŋ hatôm ivuvi yê m. Ma dumlôlê lôk ŋgavithôm sapêŋ etak iniŋ loj.

¹⁵*Ma pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê vovak laik lôk ŋê lôk nô mkama bêŋ lôk ŋê lôklokwarj lôk ŋê idum ku êmô alaŋsi vibij lôk ŋê takatu ba alaŋsi mi, thêlô sapêŋ ekopak êmô loŋ abyaj lôk valu abyaj anêŋ dumlôlê. ¹⁶*Ma thêlô enaŋ hadêŋ dumlôlê lôk valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nuburj yêlô ênjêk Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô maleŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ lamanij. ¹⁷*Thai iniŋ waklavôŋ leŋiŋmaniŋ bêŋ atu lêk halê m ba opalê te hatôm imiŋ loŋ siŋ am? Milôk.”

7

Ekavu Wapômbêŋ anêŋ lêlêyaŋ hayô hêk Israel hatôm 144,000

¹*Vê m ma yahayê aŋela ayova imiŋ pik êntêk êŋ anêŋ saŋanêŋ ôdôn daŋ ayova. Thêlô imiŋ pik ayova atu iniŋ lovak siŋ ek lovak miŋ iyuv embeŋ pik mena ŋgwêk mena alokwarj ami. ²Ma yahayê aŋela yaŋ haviyô anêŋ loŋ wak hathak ma hawa Wapômbêŋ Lôkmala anêŋ tinde nekavu lêlêyaŋ esak ba halê m. Ma halam kaêk lôklokwarj hi ek aŋela ayova atu ba ewa athêŋ ek nimbuliŋ pik lo ŋgwêk. Ba hanaŋ nena, ³*“Miŋ numbuliŋ pik lo ŋgwêk ma alokwarj ami ende ba yêlô nakavu lêlêyaŋ êyôŋgêk alalôaniŋ Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku luvôŋiŋ am.” ⁴*Ma yahalaŋô ekatuŋ ŋê takatu ba ekavu lêlêyaŋ hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêŋ Israel anêŋ ôdôn laumiŋ ba lahavuju takatu. ⁵Aêŋ ba Juda anêŋ ôdôn hatôm 12,000. Ma Luben anêŋ 12,000. Ma Gat anêŋ 12,000. ⁶Ma Asel anêŋ 12,000. Ma Naptali anêŋ 12,000. Ma Manasa anêŋ 12,000. ⁷Ma Simeon anêŋ 12,000. Ma Livai anêŋ 12,000. Ma Isaka anêŋ 12,000. ⁸Ma Sebulun anêŋ 12,000. Ma Josep anêŋ 12,000. Ma Benjamin

* 6:8: Jer 15:1-3; Eze 5:12,17; 14:21

* 6:11: ALK 7:9,13; 19:14

* 6:12: Mat 24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18

* 6:13: Ais 34:4

* 6:14: ALK 16:20

* 6:15: Ais 2:10,19,21

* 6:16: Luk 23:30

* 6:17: Jol 2:11; Mal 3:2

* 7:1: Jer 49:36; Dan 7:2

* 7:3: Eze 9:4,6; ALK 9:4

* 7:4: ALK 14:1,3

anêŋ 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu lêlêyar
êŋ iyom.

Avômalô lubuŋlubuŋ lôk kwêv thapuk

⁹ Vêma yahayê hathak loŋbô ma avômalô lubuŋlubuŋ anêŋ pik lomalomalô lôk ôdôn lomalomalô lôk leŋviŋkupik lomalomalô lôk abô lomalomalô sapêŋ imiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ ma. Miŋ hatôm nekatuŋ i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evaloŋ nôkyalô thanaŋ hamô baheŋiŋ. ¹⁰ *Ma elam kaêk lôklôkwaŋ ba enaŋ, “Wapômbêŋ intu hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ iyom intu êv avômalô bulubiŋ.”

¹¹ Ma aŋela takêŋ lôkthô imiŋ êwê ever Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk avaka takatu lôk nôma lôkmala ayova atu. Ma thêlô êv yak halôk maleŋiŋ hêk Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma êv yer hadêŋ Wapômbêŋ. ¹² *Ba enaŋ, “Avanôn. Leŋmavi bêŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ lôk auk bêŋ lôk mavi anôn lôk athêŋ bêŋ lôk lôklokwaŋ lôk lôkliŋyak ni êndêŋ alalôaniŋ Wapômbêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôn.”

¹³ Ma avaka takatu te hanaŋ hik ya liŋ nena, “Ŋê lôk sôp thapuk takêntêk ma ŋê alêla ba êlêma anêŋ êsê?” ¹⁴ *Ma yahanar hadêŋ yaŋi, “Yenaŋ anyô bêŋ, oda hoyala.” Ma yaŋi hanaŋ hadêŋ ya, “Thêlô ma ŋê takatu ba bôk etak Malaiŋ Bêŋ ba ithik iniŋ kwêv halôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ thalaleŋ ba intu iniŋ kwêv ma habitak thapuk. ¹⁵ Aêŋ ba thêlô imiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba idum anêŋ ku wak ba bôlôvôn imiŋ anêŋ unyak matherŋ. Ma ôpatu ba hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ êŋ tem imbi anêŋ unyak êyôŋgêk thêlô vôn ¹⁶ *ek thêlô miŋ nema kisi ami ma miŋ nesakmuŋiŋ ami lôk wak miŋ esaŋ i ami ma vovaŋ la miŋ êmbôk i ami. ¹⁷ *Boksipsip Nakaduŋ atu ba hamiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ malêvôn tem imbitak thêlônin alaŋ ma tem endom thêlô ba ni ŋaŋ lôkmala anêŋ loŋ. Ma tem Wapômbêŋ esav thêlô maleŋiŋ thôk vê.”

8

Nôma tôktôk baheŋvi ba lahavuju

¹ Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôma tôktôk baheŋvi ba lahavuju takatu te vê ma malak leŋ lêk taktiŋ hatôm wakma te vi. ² Vêma yahayê aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba imiŋ Wapômbêŋ ma. Ma êv lavuak baheŋvi ba lahavuju hadêŋ thêlô.

³ *Ma aŋela yaŋ halêma hamiŋ loŋ êbôk da ba havalonŋ uŋ yaônate atu ba epesaŋ hathak gol ek nêmbôk nôma ôv mavi êndôk. Ma nôma ôv mavi bêŋ anôn êv hadêŋ yaŋi ek yaŋi etak êyômô avômalô matherŋ iniŋ mek takatu ba hamô loŋ êbôk da epesaŋ hathak gol ba hamô habobo Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. ⁴ Ma nôma ôv mavi takatu anêŋ yova haviŋ avômalô matherŋ iniŋ mek hatak aŋela êŋ baŋ ba hi daku ek Wapômbêŋ. ⁵ *Ma aŋela havalonŋ uŋ yaô êŋ ba hawa atum êbôk da halôk kapô ma habi halôk pik. Êŋ ma kakalu lôk damak bêŋ hik mayaliv ma duviaŋ bêŋ hayôkwiŋ.

Lavuak baheŋvi ba lahavuju

⁶ Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ewa iniŋ lavuak baheŋvi ba lahavuju ba epesaŋ i ek nyiuv.

⁷ *Aŋela môŋ hayuv anêŋ ba halaŋ. Êŋ ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais lôk atum hathak doŋtom haviŋ thalaleŋ ba ibi halôk pik ma atum hathaŋ pik ôdôn te lô ma alokwaŋ lôk kamuŋ buêŋ lôkthô.

⁸ Ma aŋela te ju hayuv anêŋ ba halaŋ ma nômlate hatôm atum hathaŋ dumlolê bêŋ te ba ibi halôk ŋgwêk. Ma ŋgwêk ôdôn te lô habitak thalaleŋ. ⁹ Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ŋgwêk buêŋ lôkthô ema, ma yer loŋ êŋ lôkthô kambom.

¹⁰⁻¹¹ *Ma aŋela te lô hayuv anêŋ ba halaŋ ma vuliŋ bêŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba hathaŋ inaŋ atum abiŋ. Ma hêv yak halôk ŋaŋ lôk kasukthôm ôdôn te lô. Vuliŋ êŋ anêŋ athêŋ nena ‘Maniŋ’ ba intu ŋaŋ sapêŋ anêŋ ôdôn te lô habitak maniŋ kambom anôn. Ma avômalô bêŋ anôn inum ŋaŋ êŋ ba ema ek malê nena ŋaŋ lêk habitak maniŋ kambom.

¹² *Ma aŋela te ayova hayuv anêŋ ba halaŋ ma wak anêŋ deda ôdôn te lô lôk ayôn anêŋ

* 7:10: ALK 5:6-7

* 7:12: ALK 5:12

* 7:14: Dan 12:1; Mat 24:21

* 7:16: Ais 49:10

* 7:17: Sng 23:2; Ais

25:8; ALK 21:4

* 8:3: Kis 30:1-3; ALK 5:8

* 8:5: Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK 11:19; 16:18

* 8:7: Kis 9:23-26;

Ese 38:22; Jol 2:30

* 8:10-11: Jer 9:15

* 8:12: Ese 32:7; ALK 6:12-13

deda ôdôn te lô lôk vulin ôdôn te lô miñ ibi deda ami. Wak lo bôlôvôn anêñ ôdôn te lô momañiniñ bêt hêk.

¹³*Ma yahayê hamiñ ma yahañô menak jer hayovak havej leñlêvôn ma halam kaêk, “Malaiñ, malaiñ, malaiñ tem êpôm avômalô pik ek malê nena aŋela lokwañlô eyabiñ denaŋ ba tem niyuv iniñ lavuak kethej.”

9

Aŋela te bahejvi hayuv lavuak

¹*Ma aŋela te bahejvi hayuv anêñ lavuak. Ma yahayê vulin te hêv yak anêñ leñ ba habup pik. Ma êv ku neyabiñ Viv atu anêñ abôlêk anêñ vovaleñ hadêñ vulin êj. ²*Ma hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêt habitak anêñ Viv abyariñ êj ba hatôm atum dahaya bêt te. Ma Viv anêñ yova hava wak lo leñ loj siñ ba habitak momañiniñ kambom. ³Ma atum yova êj habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwañ hadêñ thêlô hatôm dangaviñ pik anêñ lôklokwañ. ⁴*Ma enaŋ hadêñ thêlô nena, “Miñ numbuliñ kamuñ lomalama lo alokwañ ami. Ma numbuliñ jê takatu ba Wapômbêt anêñ lêlêyañ miñ hayôhêk thêlô luvôñiñ ami.” ⁵Miñ êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nêñem vovañ bêt iyom êtôm ayôn bahejvi. Ba iniñ vovañ êj hatôm dangaviñ layuk habi anyô ba vovañ kambom. ⁶*Wak takêñ ma avômalô idum ek nema ma donjom ŋama hêv i vê hêk thêlô. Ba miñ ema ami.

⁷*Ma kôm takêñ êpôpêk i hatôm bokhos ba epesañ i ek nijik vovak. Thêlônin maleñiñ hatôm anyô ma leñjkadôk ma êkôk nômlate hatôm kulur kiñ ba epesañ hathak gol. ⁸*Ma thêlônin leñjkadôk ŋaur hatôm avi iniñ ma veñjbôlêk yakik hatôm avur laion abôlêk yakik. ⁹*Ma thêlônin bôbôñiñ hatôm moko epesañ hathak aej. Ma thêlônin banik pôk ba diñdiñ bêt hatôm yeñ vovak takatu ba bokhos êvôn. ¹⁰Ma iniñ leñjuk ma hatôm dangaviñ ba iniñ lôklokwañ hamô leñjuk takêñ ba ibi anyô hathak ma tem nêñem vovañ bêt êndên i êtôm

ayôn bahejvi. ¹¹Ma iniñ kiñ te hayabiñ thêlô ba yani ma Viv anêñ aŋela. Anêñ athêñ hathak abô Hiblu nena, “Abadon” ma hathak abô Glik nena, “Apolon”. Ma athêñ êj anêñ ôdôn nena “Anyô Habuliñ Nômka Sapeñ”.

¹²Malaiñ môñ hale ba hi, ma donjom malaiñ ju tem ember yam.

Aŋela te bahejvi ba lahavute hayuv lavuak

¹³Ma aŋela ali bahejvi ba lahavute hayuv anêñ lavuak ba hanañ ma yahañô abô te halêm anêñ loj êbôk da anêñ sananêñ dañ ayova. Loj êbôk da êj epesañ hathak gol ba hamiñ Wapômbêt ma. ¹⁴Abô êj hanañ hadêñ aŋela ali bahejvi ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, “Opole aŋela ayova takatu ba bôk ekak i loj ba êmô ŋar bêt Yupletis vê ek ini.” ¹⁵Êj ma epole aŋela ayova êj ek nijik avômalô pik ôdôn te lô pôpônô. Wapômbêt bôk hakak i loj ek neyabiñ sondabêt lôk ayôn ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum iniñ ku êj. ¹⁶Yahañô jê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubur lubur hatôm 200 milion.

¹⁷Êntêk ma nôml takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk jê takatu ba êyô êmô bokhos takên. Thêlônin moko bôbôñiñ anêñ lêlêyañ hatôm atum ba bôsôk lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takên iniñ leñjkadôk hatôm avur laion iniñ leñjkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovañ solpa hale veñjbôlêk kapô ba hi. ¹⁸Nôm malaiñ lô êj hale veñjbôlêk ba hik avômalô ôdôn te lô lôk-thô vônô. ¹⁹Bokhos iniñ lôklokwañ ma hamô veñjbôlêk lô leñjuk. Thêlônin leñjuk ma hatôm umya ma umya takên iniñ leñjkadôk ethak êv vovañ hadêñ avômalô.

²⁰*Ma avômalô nômbêt atu ba malaiñ lô êj miñ hik i vônô ami ma evalor iniñ kambom lomalama takatu loj. Thêlô êv yeñ hadêñ ngôk takatu ba epesañ hathak gol lo seleva ma aej mayav lôk valu ma alokwañ. Ngôk takên ma miñ hatôm nêgê tak lo nedañ abô ma nember ami. ²¹Lôk miñ etak iniñ kobom ik anyô vônô lôk êbôk siniñ ma idum sek waliñ lôk iniñ vani ami.

* 8:13: ALK 9:12; 11:14 * 9:1: ALK 20:1 * 9:2: Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 * 9:4: ALK 7:3 * 9:6: Jop 3:21; Jer 8:3 * 9:7: Jol 2:4 * 9:8: Jol 1:6 * 9:9: Jol 2:5 * 9:20: Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11

10

Aŋela lôk kapya yaônate

¹Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ yaŋ halôk ba halêm anêŋ leŋ. Ba havuliv i hathak buliv lôk oktherjulin hêk wakadôk. Ma thohavloma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathaŋ hamô alokwaŋ daim. ²Ma yani havalon kapya yaônate ba hakak hêk baŋ. Ma havakselap ba va vianônŋ hayô hamiŋ ngwêk ma vikerŋ hamiŋ pik. ³Ma yani halam kaêk hatôm laion te halaŋ. Yani halam, êŋ ma kakalu baheŋvi ba lahavuju enaŋ abô. ⁴*Yahalaŋô kakalu baheŋvi ba lahavuju enaŋ abô, êŋ ma yahadum ek yato. Ma doŋtom yahalaŋô abô halêm anêŋ leŋ nena, “Miŋ oto kakalu iniŋ abô êŋ ami ma ênjêk oda anêm auk iyom.”

⁵*Êŋ ma aŋela atu ba hamiŋ ngwêk lo pik hêv baŋ vianônŋ hathak leŋ. ⁶Ma havak bal-abuŋ hathak ôpatu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbênŋ intu sapêŋ ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ngwêk lôk nômkama sapêŋ anêŋ athêŋ. Ba hanaŋ nena, “Wakma lêk habobo anêŋ daŋ. ⁷*Aŋela te baheŋvi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak, êŋ ma Wapômbênŋ anêŋ abô lôk kup tem anêŋ daŋ êtôm bôk ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku plopet.”

⁸Ma yahalaŋô abô atu ba halêm anêŋ leŋ hathak loŋbô nena, “Nu ek aŋela atu ba hayô hamiŋ ngwêk lo pik ek onja kapya atu ba bôk ekak hêk baŋ.”

⁹*Êŋ ma yaha hadêŋ aŋela êŋ ma yahanaŋ ek nêm kapya yaôna êŋ êlêm. Ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Onja ba nongwaŋ. Tem vasiŋ mavi êtôm bio thôk êmô vem-bôlêk, ma doŋtom tem eyelaŋ lemsoam ba maniŋ kambom.” ¹⁰Êŋ ma yahawa kapya yaôna êŋ ba yahaŋ ba hamô yaveŋbôlêk ma vasiŋ mavi hatôm bio thôk. Ma doŋtom yahatôkwêŋ ma yaleŋsoam maniŋ kambom. ¹¹Vêm ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Nu onaŋ abô plopet esak nôk takatu ba tem êpôm avômalô kupik lomaloma lôk pik lomaloma lôk abô lomaloma lôk iniŋ kiŋ sapêŋ esak loŋbô.”

* 10:4: Dan 12:4,9 * 10:5: Lo 32:40; Dan 12:7 * 10:7: Amo 3:7 * 10:9: Ese 2:8-3:3 * 11:1: Ese 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2: Luk 21:24; ALK 13:5 * 11:4: Sek 4:3,11-14 * 11:5: 2Sml 22:9; Sng 9:73 * 11:6: Kis 7:17-20; 1Sml 4:8; 1Kij 17:1 * 11:7: Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8 * 11:8: Luk 13:34 * 11:11: Ese 37:5,10 * 11:12: 2Kij 2:11

11

Wapômbênŋ anêŋ anyô ju atu ba enaŋ anêŋ abô

¹*Ma aŋela te hêv kôm êv dôŋ nômkama hathak hadêŋ ya. Ma hanaŋ, “Nu otak ênjêk Wapômbênŋ anêŋ unyak mathêŋ lôk loŋ êbôk da lôk avômalô takatu ba êmô kapô ek nôŋgô nena anêŋ daim vithê. ²*Ma doŋtom miŋ otak ênjêk unyak mathêŋ anêŋ piklêvônŋ ami ek malê nena loŋ êŋ ma Wapômbênŋ hêv hadêŋ nê loŋ buyaŋ. Thêlô tem nembak unyak mathêŋ Jelusalem pesa êtôm ayônŋ 42. ³Ma tem yanêm yenaŋ anyô ju ba thai neba kwêv kapôlônŋŋ malaiŋ ma neja yenaŋ abô ba ini nenaŋ bêŋ êtôm wak 1,260.”

⁴*Anyô ju êŋ êtôm alokwaŋ oliv ju atu lôk atum lam ju atu ba imiŋ pik anêŋ alaŋ thohavloma. ⁵*Ma anyôla hadum ek injik thai, êŋ ma tem atum ende thaiveŋŋbôlêk ba esaŋ ôpêŋ vônô. Avanônŋ biŋ, avômalô takatu ba idum ek nimbuliŋ thai tem nema aêŋ iyom. ⁶*Anyô ju êŋ enaŋ Wapômbênŋ anêŋ abô, êŋ ma thai iniŋ lôklokwaŋ hêk ek nenaŋ ba ôthôm mi lôk ŋaŋ imbitak thalaleŋ ma malaiŋ lomaloŋ imbitak pik êtôm thai iniŋ leŋŋhaviŋ.

⁷*Thai idum ku enaŋ Wapômbênŋ anêŋ abô yôv ma alim bomaŋ atu ba hathak halêm anêŋ Viv atu kapô tem êyô ba injik vovak êndêŋ thai ba embak thai pesa ba nema. ⁸*Ma thai iniŋ kupik tem ênjêk malak bêŋ anêŋ loŋôndê bêŋ. Malak lônŋ êŋ anêŋ athêŋ kapô ma Sodom lo Ijip, loŋ êŋ bôk ik iniŋ Anyô Bêŋ vônô hathak alovalaŋaŋsiŋ. ⁹Ma avômalô leŋviŋkupik lomaloŋa lôk ôdônŋ lomaloŋa lôk abô lomaloŋa lôk pik lomaloŋa sapêŋ tem nêlêm nêgê anyô ju êŋ iniŋ kupik hêk loŋôndê êtôm wak daluk lô ma wata te imbiŋ. Êtôm bôk enaŋ nena miŋ hatôm nedav i ami. ¹⁰Ma avômalô pik tem leŋŋmavi lôk lêlô ma nêlêm nômkama êndêŋ i ek malê nena plopet ju atu ba êv malaiŋ hadêŋ thêlô lêk ema.

¹¹*Ma doŋtom wak lô lôk wak te viyaŋ haviŋ hale ba hi, ma Wapômbênŋ hayuv auk

lôkmala halôk thai ba thai iviyô imiŋ. Ma avômalô êyê thai ba êkô kambom. ^{12*}Ma kaêk lôklokwaŋ anêŋ leŋ hanaŋ hadêŋ thai, “Nosak ba nôlêm.” Êŋ ma thai ethak ba i leŋ ma buliv hava thai siŋ ba ŋê takatu ba bôk ik vovak hadêŋ thai imiŋ ba êyê. ^{13*}Ketheŋ oyaŋ ma duviaŋ bêŋ te hayô ba habuliŋ malak lôŋ ôdôŋ te laumiŋ ba hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba êv athêŋ lôkmariŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ leŋ.

^{14*}Malaiŋ te ju hale ba hi yôv. Ma malaiŋ te lô tem êyô ketheŋ.

Âŋela te bahenŋvi ba lahavuju hayuv lavuak

^{15*}Ma âŋela te bahenŋvi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak ba halaŋ ma kaêk bêŋ anôŋ halêm anêŋ leŋ ba elam aêntêk, “Pik lêk hamô Anyô Bêŋ lôk anêŋ Kilisi bahenŋ ma Anyô Bêŋ tem eyabiŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

^{16*}Ma avaka 24 takatu ba êmô iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô hamô Wapômbêŋ thohavloma êkôm ba maleŋ halôk ma êv yer hadêŋ Wapômbêŋ. ^{17*}Ma enaŋ, “Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ, lêk hômô ma sêbôk oda hômô aêŋ. Mavi anôŋ ek lêk hoyabiŋ nômkama sapêŋ hathak anêm lôklokwaŋ.

^{18*}Avômalô daluk leŋiŋmaniŋ ek o, ma donŋtom anêm lemmaniŋ lêk hayô. Anêm waklavôŋ hayô ek undum abô ek avômalô ŋama.

Êŋ ma tem nêŋ iniŋ vuli mavi êndêŋ anêm ŋê ku plopet lôk anêm avômalô mathen takatu ba elanô anêm abô, avômalô bêŋ lôk avômalô yaô. Wakma hayô ek nimbuliŋ avômalô takatu ba ibuliŋ pik.”

^{19*}Ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen atu ba hamô leŋ anêŋ abôlêk hakyav ba yahayê alapa tabô hamô unyak mathen êŋ kapô. Ma damak hêv lôk pôk lôk kakalu bêŋ lôk duviaŋ lôk ôthôm valokwaŋ hatôm ais hêv yak halôk.

12

Avi lo Wa bomaŋ

^{1*}Ma lavôŋiŋ bêŋ te havova hêk leŋ; avi te hamô ma wak hawê havenŋ yani hatôm sôp ma hatak vakapô luvi hayô hamiŋ ayôŋ. Ma vuliŋ laumiŋ ba lahavuju hamiŋ wakadôk hatôm kiŋ iniŋ kuluj. ^{2*}Yani hasabenŋ ba halaŋ ek embathu.

^{3*}Ma lavôŋiŋ yaŋ habitak leŋ: Wa thalalenŋ bomaŋ bêŋ te ba anêŋ wakadôk bahenŋvi ba lahavuju ma wakadôk lôkthô ma kiŋ iniŋ kuluj hamô. Ma wakadôk yakik hatôm laumiŋ hamô. ^{4*}Ma layuk havalu vuliŋ ôdôŋ te lô ba havalonŋ ba habi halêm pik. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hamiŋ avi atu ba hapesaŋ i ek embathu anêŋ thohavloma ek havathu ma enjaŋ amena êŋ ketheŋ oyaŋ. ^{5*}Êŋ ma avi êŋ havathu namalô atu ba tem eyabiŋ avômalô pik sapêŋ lôklokwaŋ esak yani baŋ malaiŋ. Aêŋ ba ketheŋ oyaŋ ma ewa yani ba i daku Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. ^{6*}Ma avi êŋ hasôv ba hi loŋ thiliv atu ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ yôv ek eyabiŋ yani êtôm wak 1,260.

^{7*}Ma vovak bêŋ hêk malak leŋ ba Maikel lôk anêŋ âŋela ik vovak hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu. Ma Wa atu lôk anêŋ âŋela imiŋ viyaŋ ba ik vovak êŋ. ^{8*}Ma Wa anêŋ lôklokwaŋ miŋ hatôm ami. Ba intu miŋ hatôm êmô malak leŋ esak loŋbô ami. ^{9*}Aêŋ ba êv Wa bomaŋ bêŋ êŋ lôk anêŋ âŋela vê hêk malak leŋ ba ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbôk ba elam nena ŋgôk Bêŋ ma Sadaŋ. Yani hathak hasau avômalô pik sapêŋ. ^{10*}Ma yahalaŋô kaêk te anêŋ leŋ ba hanaŋ, “Lêk ma alalôaniŋ Wapômbêŋ hêv alalô bulubiŋ ma anêŋ lôklokwaŋ habitak yaŋi ba yani hamô hatôm kiŋ. Ma anêŋ Kilisi hadum ku athêŋ bêŋ ek malê nena âŋela lêk ibi ôpatu ba hanaŋ aiyaŋ thêlô bêŋ hamô Wapômbêŋ thohavloma bôlôvôn lo wak halôk pik. ^{11*}Thêlô êmô yani lu hathak Boksipsip Nakaduŋ anêŋ thalalenŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba thêlô enaŋ. Thêlô imiŋ lôklokwaŋ ba miŋ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami. ^{12*}Aêŋ ba

* 11:13: ALK 6:12; 16:18 * 11:14: ALK 9:12 * 11:15: Kis 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14 * 11:18: Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13 * 11:19: Hib 9:4; ALK 8:5; 15:5; 16:21 * 12:2: Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7
* 12:4: Dan 8:10 * 12:5: Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 * 12:7: Jut 9 * 12:9: Stt 3:1,14; Luk 10:18; 22:31;
ALK 20:2 * 12:10: Jop 1:9-11; Sek 3:1 * 12:12: Ais 44:23; 49:13

môlô avômalô leŋ lemimmavi. Ma doŋtom malaiŋ ek pik lo ŋgwêk ek malê nena Sadan lêk halôk ba hathôk ek môlô. Yani lamaniŋ kambom ek malê nena yani hayala nena anêŋ waklavôŋ lêk bidonŋ.”

¹³ Wa bomaŋ bêŋ atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupuninŋ avi atu ba havathu okna atu. ¹⁴ *Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv menak jeŋ bok anêŋ banik luvi hadêŋ avi êŋ ek yani eyovak ba ni loŋ atu ba bôk epesaŋ yôv ek neyabiŋ yani êtôm sondabêŋ lô ma wata te imbiŋ ek miŋ Wa imbuliŋ yani ami. ¹⁵ Ma Wa havululup ŋaŋ ba hatôm ŋaŋ bêŋ te habitak yani abôlêk ba haveŋ avi êŋ yam ek enja yani ba ni. ¹⁶ Ma doŋtom pik hêv avi êŋ sa ba hakyav abôlêk ba hanum ŋaŋ êŋ sapêŋ. ¹⁷ *Êŋ ma Wa lamaniŋ kambom hathak avi êŋ ba hi ek injik vovak êndêŋ avi êŋ anêŋ avômena vi. Thêlô ma ŋê takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk enaŋ iniŋ êvhaviŋ atu hathak Yisu bêŋ. ¹⁸ Ma Wa hamiŋ ŋgwêk anêŋ thathe danŋ.

13

Alim bomaŋ anêŋ ŋgwêk

¹ *Ma yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk baheŋvi ba lahavuju ba anêŋ yakik laumiŋ hamiŋ wakadôk. Ma kiŋ iniŋ kulunŋ laumiŋ hamô anêŋ yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak Wapômbêŋ nena, “Yada ma Wapômbêŋ”. ² *Ma alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuŋ nyau bomaŋ bêŋ te ma va hatôm avuŋ bea va ma abôlêk ma hatôm avuŋ laion te abôlêk. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hêv anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. ³ *Ma yahayê wakadôk te inaŋ bôk ik vônô ba pôpô bêŋ te hêk ma doŋtom bôk hayôv. Ba intu avômalô pik sapêŋ eson kambom ba esopa yani. ⁴ Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu ek malê nena yani hêv anêŋ athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêŋ yani? Mi

anêŋ.” ⁵ *Wapômbêŋ hatak alim bomaŋ êŋ ek êmbôï ba enaŋ abômapopak esak yani lôk eyabiŋ avômalô êtôm ayôŋ 42.*

⁶ Ma alim bomaŋ êŋ hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ da lôk anêŋ athêŋ lôk anêŋ unyak matherŋ lôk ŋê takatu ba êmô malak leŋ. ⁷ *Ma Wapômbêŋ hatak yani ek injik vovak êndêŋ anêŋ avômalô matherŋ ba nênem yak. Ma enja athêŋ ek eyabiŋ avômalô ôdônŋ lomaloma lôk leŋvinŋkupik lomaloma lôk abô lomaloma ma pik lomaloma sapêŋ. ⁸ *Ma avômalô pik lôkthô atu ba iniŋ athêŋ miŋ hêk kapyâ lôkmala ami hadêŋ sêbôk ba miŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ ami denaŋ ma tem nênem yeŋ êndêŋ alim bomaŋ êŋ. Kapyâ lôkmala êŋ ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bôk ik vônô anêŋ kapyâ.

⁹ Opalê atu ba lôk lêndônŋ ma endanô abô êntêk. ¹⁰ *Wapômbêŋ hatak anyô te ek ni koladônŋ ma tem yani ni koladônŋ. Wapômbêŋ hatak anyô te ek nijik yani vônô esak biŋ vovak ma tem nijik yani vônô esak biŋ vovak. Ba nôm êŋ habitak ma avômalô matherŋ lôkthô niniŋ lôklokwaŋ ma nebalonŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ majaŋ.

Alim bomaŋ anêŋ pik

¹¹ Ma yahayê alim bomaŋ yaŋ habitak anêŋ pik kapô ba halêm yaiŋ. Ma anêŋ yakik lokwaŋju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêŋ atu. ¹² Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêŋ lôklokwaŋ ek indum anêŋ ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêŋ êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ môŋ atu ba bôk ik vônô ma doŋtom anêŋ palê bôk hayôv. ¹³ *Ma yani hadum lavôŋinŋ lôkmanginŋ lomaloma ba bêŋ te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêŋ leŋ ba halêm pik ba avômalô sapêŋ êyê. ¹⁴ Ma etak yani ek indum lavôŋinŋ takêŋ esak alim bomaŋ yaŋ môŋ anêŋ athêŋ ba esau avômalô pik. Yani hanaŋ ek avômalô nepesaŋ alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô te ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ ôpatu ba bôk ik vônô hathak biŋ vovak ma doŋtom hamô lôkmala denaŋ. ¹⁵ Ma etak yani ek iyuv auk êndôk alim

* 12:14: Dan 7:25; 12:7 * 12:17: ALK 11:7 * 13:1: ALK 12:3; 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6 * 13:3: ALK 17:8 * 13:5: Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2 * 13:5: Ayôn 42 ma hatôm wak 1,260 (12:6) ma hatôm sondabêŋ lô ma wata te (12:14). * 13:7: ALK 11:7 * 13:8: Sng 69:28; ALK 17:8; 20:12,15; 21:27 * 13:10: Jer 15:2; 43:11; ALK 14:12 * 13:13: 1Kiŋ 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20

bomaŋ mông anêŋ dahô ek dahô êŋ enaŋ abô. Ma avômalô takatu ba miŋ êv yeŋ hadêŋ dahô êŋ ami, ma tem nijik thêlô vônô. ¹⁶*Ma yani hapôviŋ avômalô lôkthô ek neja lêlêyaŋ ênjêk baheŋiŋ vianôŋ mena ênjêk luvôŋiŋ. Avômalô athêŋ bêŋ lôk athêŋ mi ma gê valu bêŋ lôk gê valu mi ma gê takatu ba êmô alaŋsi vibîŋ lôk gê takatu ba alaŋsi mi lôkthô neja lêlêyaŋ êŋ. ¹⁷Avômalô takatu ba lêlêyaŋ mi miŋ hatôm nênem vuli nômkama lôk nênem iniŋ nômkama ek anyô vi nênem vuli ami. Lêlêyaŋ êŋ ma alim bomaŋ anêŋ athêŋ ma anêŋ athêŋ anêŋ lavôŋ. ¹⁸Lêlêyaŋ êŋ anêŋ ôdôŋ ma hamô kapô anôŋ. O anyô lôkauk bêŋ, êŋ ma undum ku ek oyala alim bomaŋ atu anêŋ lêlêyaŋ êŋ anêŋ ôdôŋ. Lêlêyaŋ êŋ ma anyô te anêŋ lêlêyaŋ. Ma ôpêŋ anêŋ lêlêyaŋ êŋ ma hatôm 666.

14

Boksipsip Nakaduŋ lôk anêŋ avômalô

¹Ma yahayê hathak loŋbô ma Boksipsip Nakaduŋ atu hamiŋ dum Saion ma avômalô 144,000 imiŋ haviŋ yani. Ma anêŋ athêŋ lôk Lambô anêŋ athêŋ bôk eto yôv hêk thêlônîŋ luvôŋiŋ. ²*Ma yahalaŋô thêlônîŋ kaêk halêm anêŋ leŋ hatôm ŋambô diŋdiŋ ma hatôm kakalu bêŋ hêv yak. Kaêk êŋ ma hatôm avômalô êv yeŋ gita. ³*Thêlô êv yeŋ lukmuk te hêk Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk hêk nôm lôkmala ayova lôk avaka takatu maleŋiŋ. Anyôla miŋ hatôm eyala yeŋ êŋ ami, ma avômalô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêŋ hêv vuli i yôv hêk pik iyom intu eyala. ⁴Thêlô ma gê takatu ba miŋ bôk eyov avi ami ek malê nena thêlô itip majaŋ. Thêlô esopa Boksipsip Nakaduŋ haviŋ loŋ nômbêŋ atu ba yani hi. Wapômbêŋ hêv thêlô vuli hêk avômalô pik malêvôŋ ma thêlô ibitak hatôm da mông ek Wapômbêŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ. ⁵Abôyaŋ te miŋ hale thêlô veŋiŋbôlêk ami lôk kambom mi hêk Wapômbêŋ ma.

Âŋela lokwaŋlô iniŋ abô

* 13:16: ALK 14:9-11; 16:2; 20:4 * 14:2: ALK 1:15; 19:6 * 14:3: Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4 * 14:8: Ais 21:9; Jer 51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3 * 14:9: ALK 13:12-17 * 14:10: Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10 * 14:11: Ais 34:10 * 14:12: ALK 13:10 * 14:14: Dan 7:13

⁶Ma yahayê âŋela yaŋ hayovak haviŋ leŋlêvôŋ. Yani havalonŋ Abô Mavi atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek enaŋ êndêŋ avômalô anêŋ pik lomalomalô lôk ôdôŋ lomalomalô ma abô lomalomalô lôk leŋviŋkupik lomalomalô sapêŋ. ⁷Ma yani halam kaêk nena, “Nôkô Wapômbêŋ ma nônêm athêŋ lôkmaŋiŋ êndêŋ yani ek malê nena waklavôŋ nindum abô lêk hayô. Nônêm yeŋ êndêŋ yani atu ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lo ŋaŋ sapêŋ.”

⁸*Yôv ma âŋela te ju hayô ma hanaŋ, “Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon hêv yak. Yani bôk hadum ba avômalô pik lôkthô inum anêŋ waiŋ lôklokwaŋ ba elo molo ba idum sek lomalomalô.”

⁹*Ma âŋela te lô haviŋ thai yam hayô ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late hêv yeŋ hathak alim bomaŋ atu lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ ma hawa anêŋ lêlêyaŋ hêk uvôv mena baŋ, ¹⁰*êŋ ma tem yani inum Wapômbêŋ anêŋ lamanîŋ êtôm waiŋ. Waiŋ êŋ ma daluk ba maniŋ bomaŋ. Ôpatu ba hanum ma tem enja vovaŋ bêŋ ênjêk âŋela lôk Boksipsip Nakaduŋ maleŋiŋ ba atum valu solpa tem esaŋ yani. ¹¹*Ma atum atu ba hêv vovaŋ hadêŋ thêlô anêŋ yova tem esak ba ni wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô takatu ba êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ ba ewa anêŋ athêŋ anêŋ lêlêyaŋ tem miŋ neja lovak dokte ami.”

¹²*Aêŋ ba avômalô matherŋ takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk êvhaviŋ Yisu ma nebalonŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ ba nimiŋ lôklokwaŋ.

¹³Ma yahalaŋô abô te anêŋ leŋ hanaŋ, “Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma gê takatu ba esopa Yisu ba ema tem nêmo mavi.’” Ma Lovak Matherŋ hik abô êŋ loŋ haviŋ nena, “Avanôn, thêlônîŋ kobom mavi tem ni imbiŋ thêlô ba intu tem neja lovak esak iniŋ ku malaiŋ.”

Ewa pik anêŋ nôm anôŋ

¹⁴*Yahamô ma yahayê anyô te hayô hamô buliv thapuk. Yani hatôm anyô te nakaduŋ. Yani hakôk kulonŋ gol ma havalonŋ biŋ kamuŋ te ba ma kambom. ¹⁵Ma âŋela

yaŋ hale yaiŋ anêŋ unyak matheŋ atu ma halam kaêk hadêŋ ôpatu ba hamô buliv ba hanaŋ, “Onja anêŋ biŋ kamuŋ ba onde nôŋ esak ek malê nena waklavôŋ neja nôŋ anêŋ anôŋ lêk hayô.” ¹⁶ Êŋ ma ôpatu ba hamô buliv havalî anêŋ biŋ halôk pik ba hadabêŋ pik anêŋ nôŋ anôŋ lôkthô ba hasup hathak doŋtom ba hawa.

¹⁷ Ma aŋela yaŋ hale unyak matheŋ atu ba hamô malak leŋ ba hawa biŋ kamuŋ ba ma kambom hatôm anyô hamôŋ hawa. ¹⁸ *Ma aŋela yaŋ atu ba hayabiŋ atum êbôk da hale yaiŋ ba halam kaêk bêŋ hadêŋ aŋela havalon biŋ lôk ma atu nena, “Onja anêŋ biŋ ba odabêŋ yak waiŋ anêŋ maŋgayak takatu ba hamô pik ek malê nena anêŋ anôŋ bôk hayôk yôv ba usup esak doŋtom.” ¹⁹ Êŋ ma yaiŋ havalî anêŋ biŋ hayô pik ma hasup yak waiŋ anôŋ hathak doŋtom ba hatak halôk loŋ evak waiŋ anôŋ pesa ek neja anêŋ thôk. Loŋ êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lamanîŋ. ²⁰ *Hamô malak bêŋ viyaiŋ ma evak yak waiŋ anôŋ pesa hamô loŋ evak pesa ba halom ba hale abyaiŋ. Ma avômalô iniŋ thalaleŋ hangasô halôk pik ba hasuŋ aleba hayô bokhos abôlêk ma anêŋ bêŋ ma hatôm 300 kilomita.

15

Malaiŋ anêŋ daŋ

¹ Ma yahayê nômbithi bêŋ yaŋ hêk leŋ ba yahason kambom. Nôm êŋ ma aên-têk: aŋela baheŋvi ba lahavuju evalon nôŋ malaiŋ anêŋ daŋ baheŋvi ba lahavuju ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ lamanîŋ lêk anêŋ daŋ. ² Ma yahayê nômlate hatôm ng-wêk ba thêthê mavi hatôm liyali ba eyelaŋ haviŋ atum. Ma nê takatu ba leŋiŋvidon ba miŋ etak iniŋ êvhaviŋ ami ba intu êmô alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk anêŋ athêŋ anêŋ lêlêyaŋ lu, thêlô imiŋ ngwêk daŋ ba ewa yeŋ gita atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ thêlô. ³ *Ma êv Wapômbêŋ anêŋ anyô ku Mose lôk Boksipsip Nakadur iniŋ yeŋ ba êv nena, “Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdôn,

hudum ku bêŋ ba intu yêlô ason kam-bom.

Anêŋ kobom ma thêthôn ma avanôn.

O ma kiŋ atu ba hoyabiŋ nômkama sapêŋ hadêŋ môŋ anôŋ ba hi hayô wak nômbêŋ intu sapêŋ.

⁴ *O iyom ma matheŋ, aêŋ ba avômalô lôk-thô nêmbô anêŋ athêŋ ba nêkô ek o.

Avômalô sapêŋ êyê anêŋ ku ma thêthôn ba intu thêlô tem nêlêŋ ek nêlêŋ yeŋ êndêŋ o.”

⁵ *Vêŋ ma yahayê hathak loŋbô ma malak yeŋ anêŋ loŋ matheŋ anôŋ anêŋ leŋ hakyav. Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ atu ba hêv hadêŋ Mose hêk loŋ êŋ. ⁶ Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba ewa malaiŋ baheŋvi ba lahavuju takatu êlêŋ anêŋ unyak matheŋ kapô ba ele yaiŋ. Thêlô iniŋ sôp ma thapuk ba mabuŋ mavi ba habi kêdêkêdê ma evanŋiŋ bokngôp gol hawê lawê iniŋ bôm kabum. ⁷ Ma nôŋ lôkmala ayova takatu te hêv kabum gol baheŋvi ba lahavuju hadêŋ aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu. Kabum takêŋ ma Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ anêŋ lamanîŋ halôk ba hayô abôlêk siŋ. ⁸ *Ma Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ lôk anêŋ lôklokwaŋ anêŋ yova hava unyak matheŋ kapô siŋ ba anyô late miŋ hatôm imbitak êyô unyak matheŋ êŋ kapô ami endeba aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu iniŋ malaiŋ baheŋvi ba lahavuju takatu ende êndôk am.

16

Aŋela engasô malaiŋ hatôm baheŋvi ba lahavuju halôk pik

¹ Ma yahalanô kaêk halêŋ anêŋ unyak matheŋ ba hanaŋ hadêŋ aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu aêntêk, “Unu nongasô Wapômbêŋ anêŋ lamanîŋ atu ba hamô kabum baheŋvi ba lahavuju êndôk pik.”

² *Aŋela môŋ hi ma hangasô anêŋ kabum halôk pik ba habitak palê bêŋ ba vovaŋ kambom ba hatêtô avômalô takatu ba ewa alim bomaŋ anêŋ lêlêyaŋ lôk êv yeŋ hadêŋ anêŋ dahô atu ba epesaŋ.

* 14:18: Jol 3:13 * 14:20: Ais 63:3; ALK 19:15 * 15:3: Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17 * 15:4: Sng 86:9; Jer 10:6-7 * 15:5: Kis 38:21 * 15:8: 1Kij 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4 * 16:2: Kis 9:10; ALK 13:12-17 * 16:3: Kis 7:17-21

³*Ma aŋela te ju hi hangasô anêŋ kabum halôk ngwêk ba habitak hatôm anyô nãma iniŋ thôk mandaliŋ. Ma nômkama takatu ba êmô ngwêk lôkthô ema.

⁴Ma aŋela te lô hangasô anêŋ kabum halôk nãŋ bẽnbẽŋ lôk nãŋ yaônena sapêŋ ba lôkthô ibitak thalaleŋ. ⁵Ma yahalanô aŋela atu ba hayabiŋ nãŋ sapêŋ hanan, “O Anyô Matheŋ, lêk hômô ba bôk hômô.

O ma anyô thêthônŋ ba intu anêŋ hudum abô ma thêthônŋ.

⁶Thêlô bôk engasô avômalô matheŋ lôk plopet iniŋ thalaleŋ, ba intu hôêv thalaleŋ ek thêlô ninum êtôm iniŋ kambom anêŋ viyaŋ.”

⁷*Ma yahalanô abô te halêm anêŋ lorj êbôk da ba hanan nena, “Intu êŋ, O Anyô Bẽŋ Wapômbẽŋ Lôklok-waŋ Lôkthô anêŋ ôdônŋ, ba holaŋô abô ba hôêv vovaŋ viyaŋ, êŋ ma thêthônŋ anônŋ.”

⁸Ma aŋela te ayova hangasô anêŋ kabum halôk wak ma Wapômbẽŋ hatak wak ek imbi lôklokwaŋ ba êmbôk avômalô êtôm atum hathaŋ i. ⁹*Êŋ ma wak hathaŋ avômalô ba êyôk bubulik ba esokwaŋ Wapômbẽŋ ek malê nena yani ma malaiŋ nômbẽŋ êŋ anêŋ ôdônŋ. Ma doŋtom thêlô miŋ ele kapôlônŋiŋ liliŋ ba êv athêŋ lôkmangŋiŋ hadêŋ yani ami.

¹⁰*Ma aŋela te baheŋvi hangasô anêŋ kabum halôk alim bomaŋ anêŋ lorj hayabiŋ avômalô ba momaŋiniŋ bẽŋ hayô anêŋ lorj lôkliŋyak. Êŋ ma avômalô ethaŋ dahalaŋiŋ ek malê nena vovaŋ kambom. ¹¹Ma thêlô esokwaŋ Wapômbẽŋ leŋ hathak vovaŋ lo palê, ma doŋtom miŋ ele kapôlônŋiŋ liliŋ ba esopa Wapômbẽŋ ami.

¹²*Ma aŋela te baheŋvi ba lahavute hangasô anêŋ kabum halôk nãŋ bẽŋ Yupletis ba nãŋ êŋ hamoma ek epesaŋ lorjônê ek kiŋ takatu ba tem nêlêm anêŋ lorj wak hathak. ¹³Êŋ ma yahayê ngôk lelaik lok-waŋlô hatôm kôkwêk êlêm ele Wa bomaŋ bẽŋ atu abôlêk lôk alim bomaŋ atu abôlêk ma plopet abôyaŋ atu abôlêk. ¹⁴*Thêlô ma ngôk ba idum lavônŋiŋ lomalama. Thêlô i ek

nisup kiŋ sapêŋ esak doŋtom ek nijik vovak. Vovak êŋ tem imbitak êndêŋ Wapômbẽŋ Lôklokwaŋ Anôn anêŋ waklavônŋ bẽŋ.

¹⁵*“Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ êtôm anyô vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêŋ sôp hamô haviŋ yani ma tem êmô mavi ek malê nena tem yani miŋ embeŋ kôlôlônŋ ba mama ami.”

¹⁶*Êŋ ma ngôk lô atu isup kiŋ sapêŋ ethak doŋtom halôk lorj te atu ba elam hathak abô Hiblu nena Amagedoŋ.

¹⁷Ma aŋela te baheŋvi ba lahavuju han-gasô anêŋ kabum halôk leŋlêvônŋ ba kaêk bẽŋ te halêm hale unyak matheŋ anêŋ lorj hayabiŋ avômalô nena, “Lêk yôv!” ¹⁸*Êŋ ma damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô. Ma duviaŋ bẽŋ te hayô ba miŋ bôk aêŋ habitak pik ami ek malê nena duviaŋ êŋ ma hayôkwiŋ lôklokwaŋ kambom anônŋ. ¹⁹*Ma malak bẽŋ Babilon hapup hi ôdônŋ lô ma avômalô lodônŋlodônŋ iniŋ malak bẽŋbẽŋ êv yak. Wapômbẽŋ lahabi malak bẽŋ Babilon anêŋ sek ba intu hêv waŋiŋ laŋaŋa kambom hadêŋ yani. ²⁰*Ma ngavithôm lôk dumlolê sapêŋ i ba mi. ²¹*Ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais halôk anêŋ leŋ ba hik avômalô. Ôthôm ais êŋ anêŋ malaiŋ ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô esokwaŋ Wapômbẽŋ hathak nôŋ malaiŋ êŋ ek malê nena nôŋ êŋ ma malaiŋ bomaŋ.

17

Avi lôk athêŋ hathak sek waliliŋ hawa vuli kambom

¹*Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba ewa kabum malaiŋ baheŋvi ba lahavuju te halêm hadêŋ ya ma hanan, “Ôlêm, tem yangik avi lôk athêŋ hathak sek waliliŋ anêŋ vovaŋ atu ba tem enja anêŋ vuli thô êndêŋ o. Yani hayô hamô nãŋ bẽŋ anônŋ vôv. ²*Kiŋ pik ethak idum sek haviŋ yani ma avômalô pik inum anêŋ yak waŋiŋ sek haviŋ ba ibitak molo.”

* 16:7: Sng 19:9; ALK 15:3 * 16:9: ALK 9:20-21 * 16:10: Kis 10:22; Ais 8:21-22 * 16:12: Ais 11:15 * 16:14: ALK 19:19 * 16:15: Mat 24:43-44; ALK 3:3 * 16:16: Sek 12:11 * 16:18: ALK 4:5; 8:5 * 16:19: ALK 14:10 * 16:20: ALK 6:14 * 16:21: Kis 9:23-24; ALK 11:19 * 17:1: Jer 51:12-13 * 17:2: Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 * 17:3: ALK 13:1

³*Vêm ma Lovak Matherj hakôk ya liŋ ba aŋela êŋ hawa ya ba hi loŋ thiliv. Ma ya-hayê avi te hayô hamô alim bomaŋ thalalerj te. Abôma lomalama hathak Wapômbêŋ hatêtô alim êŋ liŋkupik sapêŋ ma anêŋ wakadôk ma baheŋvi ba lahavuju ma yakik laumiŋ. ⁴*Ma avi êŋ hapuk sôp bôsôk lôk thalalerj hatôm ŋê valu bêŋ ma evaŋgiŋ nôŋ kêdêkêdê epesaŋ hathak gol lôk valu kêkêlô lôk kômkom. Yani havalorj tase gol ma nôŋ ôvathek lomalama lôk anêŋ sek waliliŋ anêŋ lônŋolôn halôk ba hayô siŋ.

⁵Athêŋ loŋ kapô te ma eto hêk uvôv nena, “Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, avi sek waliliŋ iniŋ talêbô, ma kobom ôvathek pik sapêŋ iniŋ talêbô.”

⁶*Ma yahayê avi êŋ hanum ŋê matherj lôk ŋê takatu ba enaŋ abô avanôn hathak Yisu iniŋ thalalerj ba intu halo molo hatôm hanum waiŋ bêŋ anôn.

Yahayê yani ba yahasoŋ kambom. ⁷*Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya aêntêk, “Aisê ka hosorj kambom? Tem yanaŋ avi êŋ lôk alim bomaŋ lôk wakadôk baheŋvi ba lahavuju lôk yakik laumiŋ takatu ba hawa yani anêŋ ôdôn bêŋ êndêŋ o. ⁸*Alim bomaŋ atu ba hôyê ma bôk hamô ma lêk miŋ hamô ami ma tem etak Viv atu ba ni ek nimbuliŋ yani. Avômalô pik takatu ba iniŋ athêŋ miŋ hamô kapya lôkmala hadêŋ sêbôk atu ba Wapômbêŋ miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ, thêlô tem nêgê alim bomaŋ êŋ ba nesorj kambom ek malê nena yani bôk hama yôv.

⁹“Ŋê lôkauk ma tem neyala nôŋ êŋ anêŋ ôdôn ma aêntêk: Wakadôk baheŋvi ba lahavuju êŋ ma hatôm dum baheŋvi ba lahavuju atu ba avi êŋ hayô hamô loŋ. ¹⁰Ma anêŋ ôdôn yaŋ nena kiŋ baheŋvi ba lahavuju, ba baheŋvi bôk êv yak yôv, ma te êntêk hamô, ma te ma miŋ habitak ami denaŋ. Yani habitak ma tem êmô bidogna iyom. ¹¹Ma alim bomaŋ atu ba bôk hamô ma lêk mi, yanida hatôm kiŋ te baheŋvi ba lahavulô. Yani habitak anêŋ kiŋ baheŋvi ba lahavuju takatu iniŋ. Ba tem ni ek nimbuliŋ yani.

¹²*“Yakik laumiŋ takatu ba hôyê ma kiŋ laumiŋ. Thêlô miŋ bôk ewa iniŋ athêŋ ami

denaŋ, ma doŋtom thêlô tem neja athêŋ êtôm kiŋ imbiŋ alim bomaŋ êtôm wak te iyom. ¹³Thêlô tem iniŋ auk doŋtom ma nênmê iniŋ lôklokwaŋ lôk iniŋ athêŋ êndêŋ alim bomaŋ. ¹⁴Thêlô tem nijik vovak êndêŋ Boksipsip Nakaduŋ, ma Boksipsip Nakaduŋ tem êmô thêlô lu ek malê nena yani ma ŋê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ ma kiŋ iniŋ Kiŋ. Ma ŋê takatu ba bôk halam lôk hatak i yôv ba êvhaŋiŋ yani dedaŋ tem nênmô imbiŋ yani.”

¹⁵Ma aŋela atu hanaŋ hadêŋ ya aêntêk, “Ŋaŋ atu ba hôyê ma avi sek waliliŋ hayô hamô ma hatôm avômalô lodôn lodôn lôk avômalô lubuŋlubuŋ lôk pik sapêŋ lôk abô sapêŋ. ¹⁶*Yakik laumiŋ lôk alim bomaŋ atu ba hôyê, thêlô tem leŋiŋŋaŋa esak avi sek atu ma tem nimbuliŋ yani ba imiŋ kôlôlôn. Thêlô tem nejaŋ anêŋ vathiap ma nêmbôk yani esak atum. ¹⁷Nôm êŋ habitak ek malê nena Wapômbêŋ da hatak anêŋ auk êŋ halôk thêlô kapôlônŋiŋ ek thêlô iniŋ auk doŋtom ba nênmê iniŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ alim bomaŋ ek nindum anêŋ ku atu ba yani lahaviŋ endeba Wapômbêŋ anêŋ abô sapêŋ injik anôn am. ¹⁸Ma avi atu ba hôyê ma malak lôk athêŋ bêŋ atu ba hayabiŋ kiŋ pik lôkthô.”

18

Babilon hêv yak

¹Yôv ma yahayê aŋela yaŋ halôk ba halêŋ anêŋ malak leŋ ba anêŋ lôklokwaŋ bêŋ anôn ma anêŋ deda habi hayôhêk pik lôkthô. ²*Ma yani halam kaêk lôklala ba hanaŋ,

“Hêv yak, hêv yak, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon hêv yak.

Loŋ êŋ lêk ŋgathiniŋ ba avômalô lêk mi ba ŋgôk lelaik lôk menak kambom lomalama iyom êmô loŋ êŋ.

³Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lôkthô inum anêŋ waiŋ lôklokwaŋ ba elo molo ba idum sek lomalama.

Ma kiŋ pik lôkthô ethak idum sek haviŋ yani.

Avi êŋ hathak hêv iniŋ nômkama mavi bêŋ anôn vuli wak nômbêŋ intu

* 17:4: Jer 51:7; ALK 18:16 * 17:6: ALK 18:24; 19:2

* 17:12: Dan 7:7,24 * 17:16: ALK 18:8 * 18:2: Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8

* 17:7: ALK 13:1

* 17:8: Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7

sapêŋ ba intu pik iniŋ nê eyabiŋ
nômka ma ibitak nê lôk athêŋ bêŋ
hathak valuselerŋ.”

⁴* Ma yahalaŋô kaêk yaŋ halêm anêŋ leŋ
ba hanaŋ,

“Yenaŋ avômalô, notak loŋ intu ma nôlêm
yaiŋ

ek miŋ nosopa anêŋ kobom kambom
lôk noja anêŋ malaiŋ ami.

⁵* Ek malê nena anêŋ sek lêk hatôm dumlolê
daim te ba hi leŋ ba Wapômbêŋ miŋ
lapaliŋ anêŋ kambom êŋ ami.

⁶* Nônêm malaiŋ êndêŋ yaŋi êtôm atu ba
bôk hêv hadêŋ avômalô vi,
lôk nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ.

Ma waiŋ lôklokwaŋ atu ba bôk haŋ-
gasô ek avômalô inum,
ma nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ ek
inum.

⁷* Yaŋi bôk habam i ba hamô lôk lamavi
hathak anêŋ nômka ma bêŋ anôŋ,
êŋ ma nônêm vovaŋ lôk malaiŋ êtôm
sêbôk atu ba yaŋi habam i.

Hatôm intu hanaŋ halôk yanida kapô nena,
‘Ya kwin ba yahamô loŋ neyabiŋ avô-
malô. Ya miŋ avi tôp ami ma miŋ
hatôm yandaŋ asêŋ malêŋ êtôm avi
tôp ami ma mi.’

⁸* Aêŋ ba malaiŋ bêŋ lomalomama tem êpôm
yaŋi ketheŋ oyaŋ.

Anyô Bêŋ Wapômbêŋ atu ba hadum
abô ek yaŋi ma lôklokwaŋ. Ba intu
nama lôk asêŋ ma bôm bêŋ tem
êpôm yaŋi ma atum tem esaŋ yaŋi
ba kabukla.”

⁹* “Ma kiŋ pik takatu ba bôk idum sek
haviŋ yaŋi lôk êyô êmô anêŋ nômka
bêŋ anôŋ loŋ tem nêgê anêŋ atum yova ba
nedaŋ asêŋ malêŋ esak yaŋi. ¹⁰Thêlô êkô
hathak yaŋi anêŋ vovaŋ ba imiŋ daim ba
elaŋ,

“‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, o ma
malak lôklokwaŋ.

Ma ketheŋ oyaŋ ma anêŋ sek anêŋ vovaŋ
lêk hapôm o.’

¹¹* “Ma pik anêŋ nê eyabiŋ nômka
nênêm vuli elan asêŋ malêŋ bêŋ hathak

yaŋi ek malê nena anyô late miŋ hêv
vuli thêlôniniŋ nômka ma hathak loŋbô ami.

¹²* Thêlôniniŋ nômka ma gol lo seleva ma
valu vuli bêŋ lôk gwasuŋ ngwêk ma sôp
kêkêlô lôk sôp bôsôk ma sôp thalaleŋ lôk
sôp mavi anôŋ haviŋ lôk alokwaŋ ôv mavi
lomalomama lôk nômka ma lomalomama epesaŋ
hathak bok elepaŋ yakik lo alokwaŋ valuse-
leŋ bêŋ lôk aen ma aen mayav lôk valu
kêdêkêdê bêŋbêŋ atu ba ethak elav unyak
mavi hathak ¹³ lôk kamuŋ vasiŋ mavi ma
nôm ôv mavi ma nôm êbôk ba ôv mavi
lôk nôm ôv mavi epesaŋ hathak alokwaŋ
thôk lôk yak waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ lo plawa
êbôk polom lôk wit eyaŋ ma bokmaŋkao
ma boksipsip ma bokhos lôk iniŋ yeŋ pik
takatu ba êvôn lôk nê takatu ba êdô hamô
ek nênem i vuli, thêlô ma nê lôk dahôlôŋiŋ.

¹⁴ “Ma nê eyabiŋ nômka ma nênem vuli
takêŋ tem nenaŋ nena, ‘Babilon, nôm
takatu ba lemhaviŋ lêk êv i vê hêk o. Anêŋ
nômka ma mavi mavi lôk nômka ma kêkêlô
lôkthô lêk mi ba miŋ hatôm ôpôm i esak
loŋbô ami.’

¹⁵* “Ma nê takatu ba ewa valu bêŋ hathak
nômka ma takatu ba Babilon êv vuli ma tem
nêkô ek anêŋ vovaŋ ba nimiŋ daim ¹⁶* ma
nedaŋ asêŋ malêŋ nena,

“‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ,

bôk ik kwêv kêkêlô mavi, bôsôk lo
thalaleŋ,

ma ik lêlêyaŋ gol lôk valu mavi ma
kômka ma hathak o,

¹⁷* ma doŋtom nômka ma kêkêlô bêŋ
êŋ lêk mi ketheŋ oyaŋ!’

“Ma nê bêŋ yeŋ ngwêk sapêŋ lôk nê
ethak yeŋ lôk nê idum ku hamô yeŋ lôk
nê sapêŋ atu ba idum ku valuselerŋ hamô
ngwêk tem nimiŋ daim. ¹⁸* Ma nêgê anêŋ
atum yova ba nedaŋ nena, ‘Malak alê yaŋi
hatôm Babilon? Ma mi.’ ¹⁹Thêlô ibi pik
anêŋ vovgoŋ hayô hamô leŋiŋkadôk ba
elan asêŋ malêŋ nena,

“‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ. Yêlô atu ba
awa yeŋ ngwêk bôk avôn valu bêŋ
hêk yaŋi hathak anêŋ nômka.

Ai, ketheŋ oyaŋ ma lêk ngathiniŋ.’

* 18:4: Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17

* 18:5: Stt 18:20-21; Jer 51:9

* 18:6: Sng 137:8; Jer 50:15,29; 2Te

1:6 * 18:7: Ais 47:7-9

* 18:8: ALK 17:16

* 18:9: Ese 26:17; 27:30-35

* 18:11: Ese 27:36

* 18:12: Ese

27:12-13,22 * 18:15: Ese 27:31,36

* 18:16: ALK 17:4

* 18:17: Ais 23:14; Ese 27:27-29

* 18:18: Ese 27:32

* 18:20: Lo 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48

²⁰ *Îê leŋ, lemimmavi esak malaiŋ atu ba hapôm yani!

Avômalô matherj lôk aposel ma plopet, lemimmavi anêŋ.

Yani bôk habuliŋ môlô ba intu Wapômbêŋ hêv vovaŋ êŋ viyaŋ hadêŋ yani.”

²¹ *Ma aŋela lôklokwaŋ te hêv valu lôngôlôŋ bomaŋ te liŋ ba habi halôk ŋgwêk ba hanaŋ,

“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon,

tem nimbi o lôk leŋiŋmaniŋ aêŋ iyom ba miŋ hatôm nêpôm o esak loŋbô ami.

²² *Yeŋ beleŋ lôk yeŋ gita lo abiŋ ma lavuak tem miŋ hatôm nedaŋ esak loŋbô êmô o ami.

Lôk îê takatu ba epesaŋ nômkama hatôm nêmô esak loŋbô ami.

Ma valu êpôpêk nôm ma tem miŋ pôk esak loŋbô ami.

²³ *Atum lam te tem miŋ esaŋ deda esak loŋbô ami.

Anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami. Anêŋ îê ewa nômkama ek êv vuli bôk ewa athêŋ bêŋ hêk avômalô pik maleŋiŋ.

Oda hosau avômalô pik sapêŋ hathak anêŋ aloyak.

²⁴ *Plopet lôk avômalô matherj ma avômalô pik nômbêŋ atu ba bôk ik vônô, êŋ ma oda hongasô iniŋ thalaleŋ. Ba intu malaiŋ êŋ hapôm o.”

19

Avômalô leŋ êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

¹ Yôv ma yahalaŋô kaêk te hatôm avômalô bêŋ anêŋ voŋvoŋ anêŋ leŋ ba enaŋ, “Aleluya!

Alalôaniŋ Wapômbêŋ iyom hatôm nêŋ avômalô bulubiŋ, ma yani ma lôklokwaŋ lôk athêŋ lôkmangiŋ anêŋ alaŋ.

² *Ek malê nena yani halaŋô abô ba anêŋ abô ma avanôŋ ma thêthônŋ.

Yani hêv vovaŋ hadêŋ avi sek waliliŋ atu ba hasau avômalô pik ek nindum kambom lomalama,

ma hik anêŋ îê ku leŋkadôk liŋ.”

³ Hathak loŋbô ma thêlô enaŋ,

“Aleluya!

Anêŋ atum yova hathak ba hi wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

⁴ Ma avaka 24 takatu lôk nôŋ lôkmala ayova atu êv yak halôk biŋ ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ba enaŋ,

“Avanôŋ. Aleluya!”

⁵ Ma abô halêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ,

“Môlô atu ba Wapômbêŋ anêŋ îê ku

lôk îê takatu ba ôkô ek yani,

ma îê athêŋ yaô lôk athêŋ bêŋ,

môlô lôkthô nômbô alalôaniŋ Wapômbêŋ.”

⁶ *Ma yahalaŋô voŋvoŋ bêŋ hatôm avômalô lubuŋlubuŋ hatôm ŋaŋ bêŋ halaŋ ba pôk ma hatôm kakalu lôklokwaŋ hik hamiŋ ba hamaŋ,

“Aleluya,

lêk alalôaniŋ Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ hayabiŋ nômkama lôkthô!

⁷ *Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi lêk halêŋ

ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.

Ba intu alalô nambô i leŋiŋmavi ma nanêŋ athêŋ lôkmangiŋ êndêŋ yani.

⁸ Sôp kékêlô thapuk mabuŋ mavi bôk êv yôv hadêŋ avi êŋ ek ipuk.”

Sôp kékêlô thapuk anêŋ ôdôŋ nena avômalô matherj iniŋ ku mavi.

⁹ *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya nena, “Oto aêntêk: Îê takatu ba bôk elam i yôv ek nêyô nejaŋ Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi anêŋ nôŋ nêmô lôk leŋiŋmavi.” Vêŋ ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ.”

¹⁰ *Ma yahêv yak hêk yani valuvi ek yanêŋ yeŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyaŋ takatu ba ovaloŋ abô atu ba Yisu hanaŋ bêŋ. Wapômbêŋ hathak hêv abô hadêŋ plopet ek nenaŋ abô avanôŋ esak

* 18:21: Jer 51:63-64; Ese 26:21

* 18:22: Ais 24:8; Ese 26:13

* 18:23: Jer 7:34; 16:9; 25:10

* 18:24: Jer 51:49;

ALK 17:6 * 19:2: Lo 32:43; ALK 6:10

* 19:6: ALK 14:2

* 19:7: Ais 61:10; ALK 21:2

* 19:9: Mat 22:2

* 19:10: Ap 10:25-26; ALK 22:8-9

* 19:11: Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2

Yisu. Ba intu nê m yerj êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

¹¹*Ma yahayê leŋ hakyav ba bokhos thapuk te hamiŋ. Ma ôpatu ba hayô hamô ba elam nena “Anyô Hasopa Anêŋ Abô” ma “Anyô Abô Avanôŋ”. Yani hathak hadum abô ba hik vovak thêthônŋ iyom. ¹²*Yani madaluk hatôm atum dahalaŋ, ma anêŋ wakadôk ma kiŋ iniŋ kulur bêt anôŋ hamô. Athêŋ te eto hêk yani ba anyô te miŋ hayala ami, ma yanida iyom hayala. ¹³*Yani hik kwêv daim te atu ba eson halôk thalaleŋ. Yani anêŋ athêŋ nena, “Wapômbêŋ Anêŋ Abô”. ¹⁴Ma nê vovak anêŋ leŋ ipuk sôp thapuk mabur mavi kékêlô ba ethak bokhos thapuk ba esopa yani evenŋ yam. ¹⁵*Ma biŋ vovak ma te hale yani abôlêk ek injik vovak êndêŋ avômalô pik. Yani tem eyabiŋ thêlô esak anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ kôm aer. Yani tem embak avômalô êtôm evak wair anôŋ pesa ek malê nena Wapômbêŋ Lôklokwaŋ laŋaŋ kambom. ¹⁶*Ma anêŋ kwêv daim anêŋ vavur ma eto athêŋ hayôhêk aêntêk, “Kiŋ iniŋ Kiŋ ma nê bêt bêt iniŋ Anyô Bêt.”

¹⁷*Ma yahayê aŋela te hamiŋ wak ba halam kaêk lôklala ba hanaŋ hadêŋ menak nômbêŋ atu ba eyovak evenŋ leŋlêvôŋ nena, “Wapômbêŋ hapôpêk nômbêŋ ba nôlêm nosak doŋtom ¹⁸ek onŋwaŋ kiŋ lôk nê vovak laik ma nê lôklokwaŋ lo bokhos lôk nê takatu ba êyômô lôk avômalô lôkthô iniŋ vathiap. Ma onŋwaŋ nê takatu ba êmô alaŋsi vibir lôk nê takatu ba alaŋsi mi ma nê bêt bêt lôk nê yaônena iniŋ vathiap.”

¹⁹Ma yahayê alim bomaŋ atu lôk pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ nê vovak ethak doŋtom ek nijik vovak êndêŋ bokhos anêŋ alaŋ lôk anêŋ nê vovak. ²⁰*Ma evalorŋ alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ. Plopet abôyaŋ bôk hadum lavôŋŋ hathak alim bomaŋ anêŋ lahaŋiŋ ba hasau avômalô takatu ba ewa alim bomaŋ anêŋ lêlêyaŋ ba êv yerj hathak anêŋ dahô atu ba epesaŋ. Êŋ ma ibi plopet abôyaŋ lôk alim bomaŋ halôk atum kasukthôm atu ba

hathaŋ hathak atum valu solpa. ²¹Ma ik nê vovak vi atu ba êmô denaŋ vônô hathak biŋ vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapêŋ eyaŋ iniŋ vathiap ba leŋŋiyiak.

20

Sadaŋ hamô koladônŋ hatôm sondabêŋ 1,000

¹*Ma yahayê aŋela te halôk anêŋ malak leŋ ba halêm. Yani hawa Viv abôlêk atu anêŋ vovaleŋ lôk havalorŋ yak seŋ bêt te hêk yani barj. ²⁻³*Ma havalorŋ Wa bomaŋ bêt atu loŋ. Wa êŋ ma umya bôsêbôk atu ba anêŋ athêŋ nena Sadaŋ, yani ma ngôk iniŋ anyô bêt. Ba hakak va lo barj loŋ ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk siŋ ma hakak loŋ ba hamô hatôm sondabêŋ 1,000 ek miŋ yani esau avômalô pik esak loŋbô ami endeba êtôm sondabêŋ 1,000 atu anêŋ daŋ am. Vêm ma Wapômbêŋ tem nê m yani ende yaŋi ba êmô bidorŋa iyom.

⁴*Ma yahayê nê bêt bêt iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô lôk nê takatu ba êmô loŋ êŋ ba Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek nedaŋ abô. Ma yahayê avômalô dahôlônŋŋ takatu bôk enaŋ abô hathak Yisu lôk evalorŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ ba intu edabêŋ leŋselo kisi. Thêlô miŋ êv yerj hathak alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk miŋ ewa anêŋ lêlêyaŋ hêk luvôŋŋ lôk bahenŋŋ ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak loŋbô ba eyabiŋ pik haviŋ Kilisi hatôm sondabêŋ 1,000. ⁵Waklavônŋ êŋ ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala anêŋ môŋ. Ma nê ŋama vi ma tem miŋ nimbiyô ami denaŋ endeba sondabêŋ 1,000 atu anêŋ daŋ am. ⁶*Nê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamônŋ tem nê m mavi lôk nê m mathêŋ. ŋama haveŋ yam miŋ hatôm imbuliŋ thêlô dokte ami, milôk. Ma tem nimbitak Wapômbêŋ lo Kilisi iniŋ nê êbôk da ba neyabiŋ pik imbiŋ Kilisi êtôm sondabêŋ 1,000.

Sadaŋ hêv yak

⁷Sondabêŋ 1,000 anêŋ daŋ, ma tem nedaŋ koladônŋ abôlêk vê ek Sadaŋ ende yaŋi. ⁸*Ma yani tem ni pik sapêŋ ek esau avômalô lodônŋlodônŋ ek isup i esak doŋtom ek

* 19:12: Dan 10:6; ALK 1:14; 2:17

* 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14

* 19:15: Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20

* 19:16:

ALK 17:14 * 19:17: Ese 39:17-20

* 19:20: ALK 13:12-17; 20:10

* 20:1: ALK 9:1

* 20:2-3: Stt 3:1; ALK 12:9

* 20:4: Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17

* 20:6: ALK 1:6

* 20:8: Ese 38:2,9,15-16

* 20:9: 2Kiŋ 1:10

nijik vovak. Thêlô hatôm thathe ŋgwêk ba thêlônij athênj nena Gok lo Magok.

⁹*Ma Sadanj lôk anêj ŋê vovak i pik sapêj ba ekalabu avômalô matherj hêk malak atu ba Wapômbênj lahaviŋ sij. Ma doŋtom atum halôk anêj lej ba hatharj i thô. ¹⁰*Êj ma ibi Sadanj atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hatharj hathak atum valu solpa. Loŋ êj bôk ibi alim bomarj lôk plopet abôyarj halôk yôv. Thêlô tem neja vovarj êtôm wak lo bôlôvônj nômbênj intu sapêj.

Anyô Bêj hadum abô

¹¹Ma yahayê Anyô Bêj hayô hamô anêj balê kinj thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabiŋ avômalô pik sapêj. Ma pik lo lej êsôv ek yani ba i. Ba iniŋ loŋ mi. ¹²*Ma yahayê ŋê ŋama sapêj, ŋê lôk athênj bêj lôk ŋê athênj mi, imiŋ habobo Anyô Bêj anêj loŋ hayabiŋ avômalô. Ma ekyav kapya doho vê. Ma ewa kapya yarjda ba ekyav haviŋ ba kapya êj ma kapya lôkmala. Ma Anyô Bêj hadum abô hathak ŋê ŋama hathak iniŋ kobom takatu ba bôk eto hêk kapya doho atu lêk ekyav hamôn. ¹³*Ma ŋgwêk hêv ŋê ŋama takatu ba êmô yani kapô ba i. Ma ŋama lôk ŋama iniŋ loŋ thai êv ŋê ŋama takatu ba êmô thai kapô ba i. Ma sapêj i ek Anyô Bêj indum abô esak thêlônij kobom takatu ba bôk idum. ¹⁴Ma Wapômbênj habi kobom ŋama lôk ŋama iniŋ loŋ halôk atum atu ba hatharj hêk hatôm kasukthôm. Atum kasukthôm êj ma ŋama haveŋ yam. ¹⁵Avômalô takatu ba miŋ êpôm iniŋ athênj hêk kapya lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êj.

21

Jelusalem lukmuk

¹*Ma yahayê pik lo lej bô ele i liliŋ ma pik lo lej lukmuk ibitak êk. Ma ŋgwêk mi haviŋ. ²*Ma yahayê unyak matherj Jelusalem lukmuk halêm anêj Wapômbênj anêj lej ba epesarj yani hatôm avi hik

nômka mavi ek enja anyô. ³*Ma yaha-lanô abô bêj halêm anêj Anyô Bêj anêj loŋ hayabiŋ avômalô ba hanarj nena, “Lêk Wapômbênj hamô haviŋ avômalô ba tem yani êmô imbiŋ thêlô. Tem thêlô nim-bitak yani anêj avômalô ma Wapômbênj da tem êmô imbiŋ thêlô ba imbitak thêlônij Wapômbênj. ⁴*Yani tem esav thêlô maleŋij thôk sapêj vê. Ba ŋama lo asêj malêj ma kapôlônij malaiŋ lôk vovarj tem miŋ êmô ami ma mi ek malê nena kobom bô takênj lêk hi ba mi.”

⁵*Ma ôpatu ba hamô loŋ hayabiŋ avômalô hanarj nena, “Ondaŋô! Yahapesarj nômkama sapêj habitak lukmuk!” Êj ma yani hanarj nena, “Abô êntêk ma abô avanônj ek avômalô nênmimbiŋ ba intu oto êndôk kapya.”

⁶*Ma yani hanarj hadênj ya, “Lêk yôv! Ya anyô môŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Môŋ anônj ma yahamô ma nômkama sapêj anêj danj ma tem yamô aên iyom. Avômalô lôkthô atu ba ethakmunij ma tem yanêm ŋarj atu ba hêv lôkmala anêj onarj ek ninum ma anêj vuli mi. ⁷*Ôpatu ba lavidonj ba miŋ hêv yak ami ma tem enja nômkama takên-têk. Lôk tem yambitak anêj Wapômbênj ma yani imbitak yenaŋ okna. ⁸*Ma doŋtom ŋê êkô ba etak iniŋ êvhaviŋ lôk ŋê êvhaviŋ ami ma ŋê idum sek ôvathek anônj lôk ŋê ik anyô vônô lôk ŋê idum sek waliliŋ ma ŋê siniŋ ma ŋê êvhaviŋ ŋgôk lôk ŋê abôyarj, thêlô sapêj tem ini atum kasukthôm atu ba hatharj hathak valu vovarj solpa. Êj ma ŋama yarj haveŋ yam.”

⁹Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba bôk ewa kabum malaiŋ bêj anêj danj baheŋvi ba lahavuju takatu te halêm hanarj hadênj ya nena, “Ôlêm ek yanggik avi lukmuk atu ba Boksipsip Nakaduŋ tem enja thô êndênj o.” ¹⁰*Êj ma Lovak Matherj hakôk ya liŋ ba aŋela atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêj te ma hik unyak matherj Jelusalem atu ba hamô haviŋ Wapômbênj halôk ba halêm thô hadênj ya. ¹¹*Malak êj

* 20:10: Sng 11:6; ALK 19:20; 21:8 * 20:12: Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; ALK 13:8 * 20:13: Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12 * 21:1: Ais 65:17; 2Pi 3:13 * 21:2: Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12 * 21:3: Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * 21:4: Ais 35:10; 65:19; ALK 7:17 * 21:5: 2Ko 5:17 * 21:6: Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17; 22:17 * 21:7: 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * 21:8: Mat 25:41; ALK 20:15; 22:15 * 21:10: Ese 40:2 * 21:11: Ais 60:1-2,19

habi Wapômbên anêŋ deda lôkmangin loŋ. Ma habi kêdêkêdê hatôm valu mavi anôŋ te anêŋ athên nena jaspâ ba mabuŋ anôŋ hatôm liyali. ¹² *Ma anêŋ badên ma lôklokwaŋ ba daim kambom lôk abôlêk laumiŋ ba lahavuju. Ma aŋela laumiŋ ba lahavuju eyabiŋ badên abôlêk tomtom. Ma Israel iniŋ ôdôn laumiŋ ba lahavuju iniŋ athên eto hêk badên abôlêk takên tomtom. ¹³ Badên abôlêk lokwaŋlô hêk loŋ wak hathak, ma lô hêk loŋ wak halôk ma lô hêk vi ba vi. ¹⁴ Ma badên anêŋ landiŋ ma valu laumiŋ ba lahavuju hamiŋ ba Boksipsip Nakaduŋ anêŋ aposel laumiŋ ba lahavuju iniŋ athên hayôhêk.

¹⁵ *Ma aŋela atu ba hanan abô haviŋ ya hawa kôm êv dôn epesaŋ hathak gol ek nêŋ dôn ek malak anêŋ daim lôk anêŋ badên lôk anêŋ abôlêk. ¹⁶ Ma malak êŋ anêŋ daim lôk bidôn hatôm donŋtom iyom. Ma aŋela hawa anêŋ kôm ba hêv dôn hathak malak anêŋ daim ba bidôn ba tibum sapên ma lôkthô hatôm 12,000 stadia. ¹⁷ Ma aŋela hêv dôn hathak malak anêŋ badên ba anêŋ valaluk ma hatôm 144 kubit. Dôn êŋ ma aŋela anêŋ ma donŋtom anyô iniŋ dôn ma aên iyom. ¹⁸ *Malak anêŋ badên epesaŋ hathak valu anêŋ athên jaspâ, ma malak lôkthô epesaŋ hathak gol atu ba mabuŋ anôŋ hatôm liyali. ¹⁹ Ma malak anêŋ badên landiŋ ma valu bônjbên ba epesaŋ hathak valu lêlêyaŋ mavi mavi. Valu môŋ ma thalaleŋ mabômabô ba anêŋ athên nena jaspâ, ma valu haveŋ yam ma bôsôk ba anêŋ athên nena sapaia, ma valu te lô ma lêlêyaŋ thapuk ba anêŋ athên nena aget, ma valu te ayova ma sangek ba anêŋ athên nena emelal, ²⁰ ma valu te baheŋvi anêŋ lêlêyaŋ ma thalaleŋ ba anêŋ athên nena sadonikis, ma valu baheŋvi ba lahavute ma thalaleŋ ba anêŋ athên nena konilian, ma valu baheŋvi ba lahavuju ma mayav ba anêŋ athên nena klisolait, ma valu baheŋvi ba lahavalô ma bôsôk ba anêŋ athên nena belil, ma valu baheŋvi ba lahavuva ma thalaleŋ hayavônô ba anêŋ athên nena topas, ma valu laumiŋ ma thapuk ba anêŋ athên nena klisoples,

ma valu laumiŋ ba lahavute ma bôsôk ba anêŋ athên nena haiasin ma valu laumiŋ ba lahavuju ma bôsôk mabô ba anêŋ athên nena ametis. Thêlô epesaŋ badên anêŋ landiŋ hathak valu mavi takên. ²¹ Ma badên abôlêk laumiŋ ba lahavuju tomtom ma epesaŋ hathak gwasuŋ thapuk dônjdôn mavi te anêŋ ŋgwêk. Ma malak anêŋ loŋôndê ma epesaŋ hathak gol mabuŋ hatôm liyali thapuk anôŋ.

²² Ma Anyô Bên Wapômbên Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdôn lôk Boksipsip Nakaduŋ thaïda intu loŋ êŋ anêŋ unyak matherŋ ba intu miŋ yahayê unyak matherŋ yaŋ ami.

²³ *Ma malak êŋ ma Wapômbên anêŋ deda lôkmangin habi hayô hêk ma Boksipsip Nakaduŋ hatôm anêŋ atum lam. Aên ba intu wak lo ayôn miŋ ibi ami. ²⁴ *Avômalô pik sapên tem nemberŋ malak êŋ anêŋ deda. Ma pik iniŋ kiŋ lôkthô tem neja iniŋ athên lôkmangin ba ini loŋ êŋ. ²⁵ *Bôlôvôn tem ênjêk loŋ êŋ ami ba intu badên abôlêk tem abyarŋ iyom. ²⁶ Ma avômalô sapên iniŋ nômkama lôkmangin lomaloma lôk athên bôn tem neja ba ini loŋ êŋ. ²⁷ *Ma donŋtom nôŋ lelaik lôk ŋê idum kobom ôvathek lôk ŋê enaŋ abôyaŋ miŋ hatôm nêyô malak êŋ kapô ami. Mi, ŋê takatu ba iniŋ athên hêk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ kapya lôkmala iyom hatôm nêyô malak êŋ.

22

Ŋaŋ lôk alokwaŋ atu êv lôkmala

¹ *Êŋ ma aŋela hik ŋaŋ atu ba hêv lôkmala thô hadên ya. Ŋaŋ êŋ ma mabuŋ hatôm liyali ma anêŋ onaŋ hêk Wapômbên lo Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô. ² *Ma ŋaŋ êŋ halaŋ hasopa malak êŋ anêŋ loŋôndê bôn malêvôn. Ŋaŋ êŋ anêŋ daŋ luvi ma alokwaŋ atu ba hêv lôkmala hamiŋ ba hik anêŋ ba hatôm ayôn lôkthô. Sondabên te ma hik anôŋ hatôm bôlôn laumiŋ ba lahavuju. Ma anêŋ ŋaŋ hathak hadum avômalô lodôn lodôn sapên iniŋ lijiŋ mavi. ³ Ma malaiŋ atu ba bôk hapôm pik sapên hadên bôsêbôk ba Adam lo Ewa idum

* 21:12: Ese 48:30-35 * 21:15: Ese 40:3; ALK 11:1 *

144 kubit ma hatôm 65 mita. * 21:18: Ais 54:11-12

* 21:25: Ais 60:11 * 21:27: Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10

Sek 14:8

21:16: 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita. * 21:17:

* 21:23: Ais 60:19-20; ALK 22:5 * 21:24: Ais 60:3,5

* 22:1: Ese 47:1 * 22:2: Stt 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18;

kambom ba êv yak ma tem miŋ imbitak esak loj bô ami.

Wapômbênj lôk Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loj eyabiŋ avômalô hamô loj êŋ ba anêŋ nê ku tem nênem yeŋ êndênj yani. ⁴*Tem thêlô nêgê yani thohavlo ma lôk anêŋ athên ênjêk thêlô luvôŋj. ⁵*Bôlôvôn mi hêk loj êŋ ek malê nena Anyô Bêŋ Wapômbênj da hamô hatôm thêlônin deda. Aêŋ ba atum lam lôk wak iniŋ ku mi. Ma wak nômbênj intu sapêŋ ma avômalô loj êŋ tem nêmo êtôm kin ba neyabiŋ loj êŋ.

Yisu tem êlêm kethêŋ

⁶*Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya, “Abô takên-têk ma abô avanônj ek nênemimbiŋ. Ma Anyô Bêŋ Wapômbênj atu ba hêv anêŋ Lovak Matheŋ hadêŋ anêŋ plopet, yani hêv anêŋ aŋela ek injik nôm atu ba tem imbitak kethêŋ thô êndênj anêŋ avômalô ku.”

⁷*Ma Yisu hanaŋ nena, “Odaŋô! Tem yasôk kethêŋ. Ba ôpatu ba hêv haviŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk êŋ, yani êŋ êmô mavi.”

⁸*Ya ma Jon atu ba yahalaŋô lôk yahayê nôm takêntêk. Ma yahalaŋô lôk yahayê yôv, ma yahêv yak halôk hêk aŋela atu ba hik nôm takêŋ thô hadêŋ ya valuvi ek yanêŋ yeŋ êndênj yani. ⁹Ma donjom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku haviŋ o lôk môlôviyaŋ plopet lôk avômalô lôkthô atu ba esopa kapya êntêk anêŋ abô. Nêŋ yeŋ êndênj Wapômbênj iyom.”

¹⁰Ma yani hanaŋ hadêŋ ya nena, “Waklavônj lêk habobo ba miŋ umbuŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk ênjêk loj kapô ami. ¹¹*Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthônj, yani tem indum kobom thêthônj thêthô. Ma ôpatu ba hamô matheŋ, yani tem êmô matheŋ thêthô.”

¹²*Ma Yisu hanaŋ nena, “Odaŋô! Tem yasôk kethêŋ ba yanêŋ vuli viyaŋ êndênj avômalô sapêŋ êtôm nôm takatu ba idum.

¹³*Ya anyô môŋ ba anyô haveŋ yam haviŋ. Môŋ anônj ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Ya ma nômkama sapêŋ anêŋ ôdônj lôk nômkama sapêŋ anêŋ daŋ. ¹⁴*Ŋê takatu ba ithik iniŋ sôp ma nêmo mavi ek malê nena thêlô hatôm nejaŋ alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va ma nimbitak nêyô malak anêŋ badêŋ abôlêk ba ini kapô. ¹⁵Ma donjom nê takatu ba iniŋ kobom hatôm avuŋ lôk nê siniŋ lôk nê sek lôk nê ik anyô vônô lôk nê êvhaviŋ ngôk lôk nê leŋiŋhaviŋ nenaŋ abôyaŋ ba idum hi thêthô, thêlô sapêŋ tem nêmo malak êŋ anêŋ badêŋ viyaŋj.

¹⁶*“Ya ma Yisu. Yahêv yenaŋ aŋela ek nêŋ abô êntêk êndênj môlô ek avômalô ôdônj takatu ba êvhaviŋ. Ya ma Devit anêŋ ôdônj anêŋ su lukmuk lôk anêŋ lim. Ya ma vuliŋ damiŋ atu ba habi deda bêŋ.”

¹⁷*Ma Lovak Matheŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ avi lukmuk atu ba tem thai neja i enaŋ nena, “Ôlêm.”

Ma avômalô takatu ba elanô abô êntêk ma lôkthô enaŋ nena, “Ôlêm.”

Opalêla takatu ba ethakmunin ma nêlêm. Ma thêlô leŋiŋhaviŋ ninum ŋaŋ atu ba hêv lôkmala ma nêlêm ninum ŋaŋ lôkmala atu ba anêŋ vuli mi.

Jon hanaŋ abô balabuŋ

¹⁸*Yahanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô lôkthô atu ba elanô abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk nena anyô te hatak abô yaŋda hayôhêk kapya êntêk loj, ma tem Wapômbênj nêŋ malaiŋ atu ba hêk kapya êntêk viyaŋ êndênj yani. ¹⁹Ma aêŋ iyom ma anyôla hêv abô plopet bute vê hêk kapya êntêk, ma Wapômbênj tem nêŋ yani vê ênjêk alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va lôk unyak matheŋ atu ba enaŋ hêk kapya êntêk.

²⁰*Yisu da hik abô takêŋ loj nena, “Avanônj biŋ, tem yasôk kethêŋ.”

Anyô Bêŋ Yisu ôlêm! Avanônj.

²¹Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapôm êmô imbiŋ avômalô matheŋ lôkthô. Avanônj.

* 22:4: Mat 5:8; ALK 3:12

* 22:5: Dan 7:18,27; ALK 5:10; 20:6; 21:23,25

* 22:6: ALK 1:1

* 22:7: ALK 1:3

* 22:8: ALK 19:10

* 22:11: Dan 12:10

* 22:12: Ais 40:10; Jer 17:10; ALK 2:23

* 22:13: Ais 44:6; ALK 1:8,17;

21:6 * 22:14: Stt 2:9; 3:22

* 22:16: Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28; 5:5

* 22:17: Ais 55:1; ALK 21:6

* 22:18: Lo 4:2; 12:32

* 22:20: Mat 24:30-31; 1Ko 16:22